

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**TÜRKMEN MASALLARINDA AİLE MOTİFLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

TUĞBA BAYRAKDARLAR

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2020

**TÜRKMEN MASALLARINDA AİLE MOTİFLERİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

Tuğba BAYRAKDARLAR

**DOKTORA TEZİ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2020

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Tuğba BAYRAKDARLAR

11.06.2020

TÜRKMEN MASALLARINDA AİLE MOTİFLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

(Doktora Tezi)

Tuğba BAYRAKDARLAR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran, 2020

ÖZET

Sözlü halk edebiyatı ürünleri içerisinde taşıdığı zengin malzeme itibariyle önemli bir yere sahip olan masallar, ait oldukları milletin maddî manevî kültürel değerlerini, gelenek, görenek ve inanç sistemini, millî kodlarını, hayat felsefesini yansıtan anonim ürünlerdir. Masallar, parçalanamayan en küçük yapı taşı olarak kabul edilen motiflerin birleşimiyle meydana gelip gelenek içerisinde yüzyıllardır farklı kültür ve coğrafyalarda yayılım göstererek varlığını sürdürür. Beslendiği kaynaktan etkileşim esnasında toplumların kendine özgü değerler sistemine, yapısına yönelik izleri üzerinde taşıyıp kültür aktarımında rol oynar. Bu çalışmada, toplumların çekirdeği sayılan aile kavramının masallara yansımaları değerlendirmek amacıyla temanın en belirgin örneklerinin görüldüğü realist ve sihirli masallardan seçip tarafımızca Türkiye Türkçesine aktarılan 70 Türkmen masalında aile motiflerinin incelemesi yapılmıştır. Ele aldığımız masal metinleri, Stith Thompson'un Motif Index of Folk-Literature adlı kataloğu esasında incelenmiştir. Bu esnada takip ettiğimiz ve uyguladığımız yöntem çerçevesinde tespit ettiğimiz motifler, masal üzerinde ve masal sonunda gösterilmiştir. Aile motif dizini başlığı altında da motif dökümü verilerek masalarda işaretlenen aile motiflerinin listesi sunulmuştur. Ayrıca motif incelemesinin yanı sıra Türkmen masallarındaki aile yapısı üzerine yaptığımız genel değerlendirmeye göre aile bireylerinin ön plana çıkan karakteristik özellikleri, birbirleriyle olan ilişkilerine yönelik tespitlerimiz verilmiştir. Aile içerisinde babanın varlığı durumunda en etkili unsur olduğu, annenin alınacak kararlarda kendisine danışılan ancak babaya nazaran daha arka planda tutulduğu, eş rolünde iken olumlu ilişkilerin yanı sıra kimi zaman iftiraya maruz kalıp çeşitli sınavlardan geçtiği; babanın olmadığı durumlarda anne rolündeki kadının ailede etkili unsur hâline geldiği görülmüştür. Çocuk tipinin ise ailenin, soyun devam ettiricisi olması yönüyle önemli bir yerde konumlandığı ve cinsiyet bağlamında çocuğa karşı farklı bakış açılarının olduğu da saptanmıştır. Çalışma sonucunda aile ile ilgili 747 motif tespit edilmiş, bu motiflerin 522 tanesi indekste bulunamayıp tarafımızca eklenmiştir ve sonuç bölümünde bu motiflerin sayısal verileri tematik başlıklar altında belirtilmiştir. Türkmen masallarında motif merkezli yaptığımız inceleme sonucunda indekste bulunan motiflere ilave olarak tespit ettiğimiz aile ile ilgili motiflerle, dünya genelinde halkbilimi alanında yaygın kullanıma sahip olan Motif Index of Folk-Literature'ye katkı sağlamaya çalışılmıştır.

Bilim Kodu : 30302
Anahtar Kelimeler : Türkmen, Masal, Motif, Aile, Motif-Index of Folk-Literature, Stith Thompson
Sayfa Adedi : 847
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Naciye ATA YILDIZ
ORCID ID : 0000-0001-8218-4517

AN ANALYSIS ON FAMILY MOTIFS IN TURKMEN TALES

(Ph. D. Thesis)

Tuğba BAYRAKDARLAR

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

June, 2020

ABSTRACT

Having an important place in oral folk literature products due to its rich materials, tales are anonymous products that reflect the material and spiritual cultural values, traditions, customs and belief system, national codes and philosophy of life of the nation they belong to. Fairy tales are formed by the combination of motifs, which are considered the smallest building blocks that cannot be broken down, and have survived for centuries in the tradition by being spread in different cultures and geographies. It plays a role in the transfer of culture by carrying the traces of the society's unique values system and structure during the interaction from the source it feeds on. In this study, an analysis of family motifs in 70 Turkmen tales selected from realistic and magic tales in which the most distinct examples of the theme are seen and translated into Turkish by us was carried out in order to evaluate the reflection of the notion of family, considered the basis of a society, on tales. The discussed texts of tales were analyzed on the basis of the catalog of Stith Thompson called Motif Index of Folk-Literature. In the meantime, the motifs we identified within the framework of the method we followed and applied were shown on tales and at the end of tales. In addition, a list of family motifs marked in tales is presented under the title of family motif index. In addition to the analysis of motifs, characteristics of family members and our evaluations related to their relations with each other in regard to the general evaluation we made on the family structure in Turkmen tales are given. It was observed that the father is the most effective element if there is a father in the family, that the mother is consulted about the decisions to be taken but is kept in the background compared to the father, and that in addition to having positive relationships while being in the role of spouse, she is subjected to malicious prosecution and passes various exams; and in the absence of a father, it was observed that the woman in the role of mother becomes an effective element in the family. It was also determined that the character of child is placed in an important position in the family in terms of being the continuation of the lineage, and that there are different perspectives on the child in the context of gender. As a result of the study, 747 motifs related to family were identified; 522 of these motifs could not be found in the index and they were added by us, and in the conclusion part, numerical data of these motifs are indicated under thematic titles. As a result of our analysis based on motifs in Turkmen tales, we attempted to contribute to the Motif Index of Folk-Literature, which is widely used in the field of folklore worldwide, with the family-related motifs we identified in addition to the motifs in the index.

Science Code : 30302
Key Words : Türkmen, Folktale, Motif, Family, Motif-Index of Folk-Literature, Stith Thompson
Page : 847
Supervisor : Prof. Dr. Naciye ATA YILDIZ
ORCID ID : 0000-0001-8218-4517

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca daima kıymetli görüşleri ve yardımlarıyla beni yönlendirip destekleyen ve akademik anlamda yetişmem için her zaman yoluma ışık tutan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Naciye Ata Yıldız'a, tez sürecinde değerli fikirleriyle yön verip çalışmamı şekillendiren hocalarım Prof. Dr. Zühal Yüksel'e ve Prof. Dr. Nezir Temur'a, Türkmen Türkçesine dair kaynaklarla ilgili konularda görüşleriyle beni yönlendiren Doç. Dr. Hüseyin Yıldırım'a, bilimsel konularda fikir alışverişinde bulunduğum Doç. Dr. Filiz Meltem Erdem Uçar'a, kullandığımız yöntemle ilgili konularda çalışmasından yararlandığım ve önerileriyle sorularıma çözüm sunan Arş. Gör. Dr. Erkan Karagöz'e, her zaman yanımda olup alanımla ilgili çeşitli konularda fikirlerine başvurduğum arkadaşım Arş. Gör. Dr. Gülşah Yılmaz'a ve bu süreçte değerli görüşleri katkı sağlayan Arş. Gör. Dr. Doğan Çolak'a, teknik konularda ve manevi olarak çok desteğini gördüğüm arkadaşlarım Arş. Gör. Zeynep Aslan, Arş. Gör. Ayşe Erdoğan ve Arş. Gör. Dr. Safiye Aydın'a, lehçeyle ilgili çeşitli kaynakların temininde yardımcı olan meslektaşım Arş. Gör. Sümeyra Harmanda'ya ve Türkmen Türkçesi ile ilgili konularda fikir alışverişinde bulunduğumda kıymetli görüşlerini benimle paylaşan Arş. Gör. Erdem Tazegül'e teşekkür ederim. Ayrıca hayatımın hiçbir anında beni yalnız bırakmayan, bugünlere ulaşmamda haklarını ödeyemeyeceğim çok değerli aileme minnettarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xvii
AKTARMA YAZI İŞARETLERİ	xviii
1.GİRİŞ.....	1
2. TÜRKMEN MASALLARINDA AİLE MOTİFLERİNİN TESPİTİ.....	59
2.1. Abdilla Padişah.....	59
2.1.1. Aktarma ve Motif Tespiti	59
2.1. 2. Aile Motifleri	60
2.2. Akıllı Gelin.....	61
2.2.1. Aktarma ve Motif Tespiti	61
2.2.2. Aile Motifleri	63
2.3. Akıllı Vezir.....	65
2.3.1. Aktarma ve Motif Tespiti	65
2.3.2. Aile Motifleri	77
2.4. Amanalı.....	83
2.4.1. Aktarma ve Motif Tespiti	83
2.1.4.2. Aile Motifleri	89
2.5. Apbas'ın Evlenişi	95
2.5.1. Aktarma ve Motif Tespiti	95
2.5.2. Aile Motifleri	97
2.6. Ayaz Han	100
2.6.1. Aktarma ve Motif Tespiti	100

2.6.2. Aile Motifleri	106
2.7. Ayperi	108
2.7.1. Aktarma ve Motif Tespiti	108
2.7.2. Aile Motifleri	114
2.8. Beş Kalender	118
2.8.1. Aktarma ve Motif Tespiti	118
2.8.2. Aile Motifleri	127
2.9. Cöhit Padişah ve Ahmet Pehlivan	134
2.9.1. Aktarma ve Motif Tespiti	134
2.9.2. Aile Motifleri	138
2.10. Çıkış Yolu	143
2.10.1. Aktarma ve Motif Tespiti	143
2.10.2. Aile Motifleri	145
2.11. Çiçek	146
2.11.1. Aktarma ve Motif Tespiti	146
2.11.2. Aile Motifleri	153
2.12. Çin Padişahı	156
2.12.1. Aktarma ve Motif Tespiti	156
2.12.2. Aile Motifleri	158
2.13. Çobanın Kızı	160
2.13.1. Aktarma ve Motif Tespiti	160
2.13.2. Aile Motifleri	167
2.14. Değirmencinin Kızı	171
2.14.1. Aktarma ve Motif Tespiti	171
2.14.2. Aile Motifleri	183
2.15. Garibin Çerkeze Gidişi	190
2.15.1. Aktarma ve Motif Tespiti	190

2.15.2. Aile Motifleri	194
2.16. Garibin Düşü	195
2.16.1. Aktarma ve Motif Tespiti	195
2.16.2. Aile Motifleri	196
2.17. Garip İhtiyarın Akıllı Oğlu	196
2.17.1. Aktarma ve Motif Tespiti	196
2.17.2. Aile Motifleri	199
2.18. Hiddetli Şah ve Akıllı İhtiyar	202
2.18.1. Aktarma ve Motif Tespiti	202
2.18.2. Aile Motifleri	206
2.19. Hırsızın Oğlu	208
2.19.1. Aktarma ve Motif Tespiti	208
2.19.2. Aile Motifleri	209
2.20. Horezmin	210
2.20.1. Aktarma ve Motif Tespiti	210
2.20.2. Aile Motifleri	218
2.21. İhtiyarın Nasihati	223
2.21.1. Aktarma ve Motif Tespiti	223
2.21.2. Aile Motifleri	226
2.22. İskender Padişah	228
2.22.1. Aktarma ve Motif Tespiti	228
2.22.2. Aile Motifleri	234
2.23. Kötü Niyetli Zengin ve Üvey Kızı	239
2.23.1. Aktarma ve Motif Tespiti	239
2.23.2. Aile Motifleri	245
2.24. Kumalar	253
2.24.1. Aktarma ve Motif Tespiti	253

2.24.2. Aile Motifleri	254
2.25. Maksadına Ulaşan Kız	255
2.25.1. Aktarma ve Motif Tespiti	255
2.25.2. Aile Motifleri	263
2.26. Öksüz Kız.....	268
2.26.1. Aktarma ve Motif Tespiti	268
2.26.2. Aile Motifleri	270
2.27. Padişah Harun Reşit	271
2.27.1. Aktarma ve Motif Tespiti	271
2.27.2. Aile Motifleri	273
2.28. Padişah ve Kötü Niyetli Tüccarlar	275
2.28.1. Aktarma ve Motif Tespiti	275
2.28.2. Aile Motifleri	287
2.29. Padişah ve Üç Adam.....	292
2.29.1. Aktarma ve Motif Tespiti	292
2.29.2. Aile Motifleri	297
2.30. Padişah, Vezirler ve Padişahın Hanımı	298
2.30.1. Aktarma ve Motif Tespiti	298
2.30.2. Aile Motifleri	299
2.31. Sözün Gücü	300
2.31.1. Aktarma ve Motif Tespiti	300
2.31.2. Aile Motifleri	303
2.32. Şehzade	305
2.32.1. Aktarma ve Motif Tespiti	305
2.32.2. Aile Motifleri	311
2.33. Yedige Sultan	316
2.33.1. Aktarma ve Motif Tespiti	316

2.33.2. Aile Motifleri	321
2.34. Yüz Altın.....	325
2.34.1. Aktarma ve Motif Tespiti	325
2.34.2. Aile Motifleri	332
2.35. Zalim Kızlar	333
2.35.1. Aktarma ve Motif Tespiti	333
2.35.2. Aile Motifleri	337
2.36. Ablacığım.....	341
2.36.1. Aktarma ve Motif Tespiti	341
2.36.2. Aile Motifleri	348
2.37. Akıllı Kız.....	353
2.37.1. Aktarma ve Motif Tespiti	353
2.37.2. Aile Motifleri	358
2.38. Akpamık.....	361
2.38.1. Aktarma ve Motif Tespiti	361
2.38.2. Aile Motifleri	370
2.39. Aldar Köse, Dev ve Tilki	377
2.39.1. Aktarma ve Motif Tespiti	377
2.39.2. Aile Motifleri	380
2.40. Allaberdi Vezir	381
2.40.1. Aktarma ve Motif Tespiti	381
2.40.2. Aile Motifleri	384
2.41. Ayaz Han Çarığına Bakarak.....	386
2.41.1. Aktarma ve Motif Tespiti	386
2.41.2. Aile Motifleri	398
2.42. Bakı Nebisli.....	403
2.42.1. Aktarma ve Motif Tespiti	403

2.42.2. Aile Motifleri	406
2.43. Dev.....	407
2.43.1. Aktarma ve Motif Tespiti	407
2.43.2. Aile Motifleri	410
2.44. Divanenin Oğlu	410
2.44.1. Aktarma ve Motif Tespiti	410
2.44.2. Aile Motifleri	419
2.45. Galandar Sultan	423
2.45.1. Aktarma ve Motif Tespiti	423
2.45.2. Aile Motifleri	428
2.46. Garip Oğlan	434
2.46.1. Aktarma ve Motif Tespiti	434
2.46.2. Aile Motifleri	438
2.47. Hatam Tay	440
2.47.1. Aktarma ve Motif Tespiti	440
2.47.2. Aile Motifleri	456
2.48. Hoca Kűş Kűş.....	460
2.48.1. Aktarma ve Motif Tespiti	460
2.48.2. Aile Motifleri	462
2.49. İlamam	464
2.49.1. Aktarma ve Motif Tespiti	464
2.49.2. Aile Motifleri	467
2.50. Kelce	470
2.50.1. Aktarma ve Motif Tespiti	470
2.50.2. Aile Motifleri	478
2.51. Kerem.....	483
2.51.1. Aktarma ve Motif Tespiti	483

2.51.2. Aile Motifleri	486
2.52. Kervanbaşı.....	490
2.52.1. Aktarma ve Motif Tespiti	490
2.52.2. Aile Motifleri	498
2.53. Kısrağa Yenilen Dev	503
2.53.1. Aktarma ve Motif Tespiti	503
2.53.2. Aile Motifleri	504
2.54. Kız Yiğit.....	505
2.54.1. Aktarma ve Motif Tespiti	505
2.54.2. Aile Motifleri	508
2.55. Kör Karga.....	511
2.55.1. Aktarma ve Motif Tespiti	511
2.55.2. Aile Motifleri	514
2.56. Küçük Oğul	514
2.56.1. Aktarma ve Motif Tespiti	514
2.56.2. Aile Motifleri	528
2.57. Külbasar	533
2.57.1. Aktarma ve Motif Tespiti	533
2.57.2. Aile Motifleri	538
2.58. Maymınbike ve Haşımcan.....	542
2.58.1. Aktarma ve Motif Tespiti	542
2.58.2. Aile Motifleri	557
2.59. Padişahın Oğlu.....	568
2.59.1. Aktarma ve Motif Tespiti	568
2.59.2. Aile Motifleri	571
2.60. Satılan Düş	573
2.60.1. Aktarma ve Motif Tespiti	573

2.60.2. Aile Motifleri	579
2.61. Satın Alınan Akıl	582
2.61.1. Aktarma ve Motif Tespiti	582
2.61.2. Aile Motifleri	583
2.62. Sırların Açılışı	584
2.62.1. Aktarma ve Motif Tespiti	584
2.62.2. Aile Motifleri	592
2.63. Şah Kızı.....	597
2.63.1. Aktarma ve Motif Tespiti	597
2.63.2. Aile Motifleri	604
2.64. Şahmeran.....	609
2.64.1. Aktarma ve Motif Tespiti	609
2.64.2. Aile Motifleri	622
2.65. Tembel Övez	633
2.65.1. Aktarma ve Motif Tespiti	633
2.65.2. Aile Motifleri	638
2.66. Üç Kız Kardeş	641
2.66.1. Aktarma ve Motif Tespiti	641
2.66.2. Aile Motifleri	648
2.67. Üvey Anne	653
2.67.1. Aktarma ve Motif Tespiti	653
2.67.2. Aile Motifleri	655
2.68. Yarıgülak.....	659
2.68.1. Aktarma ve Motif Tespiti	659
2.68.2. Aile Motifleri	663
2.69. Yılanbay	664
2.69.1. Aktarma ve Motif Tespiti	664

2.69.2. Aile Motifleri	669
2.70. Zerkekil	674
2.70.1. Aktarma ve Motif Tespiti	674
2.70.2. Aile Motifleri	676
3. TÜRKMEN MASALLARINDA AİLENİN DEĞERLENDİRİLMESİ	681
3.1. Aile Tipleri	681
3.1.1. Büyüklüklerine Göre Aile Tipleri	681
3.1.1.1. Çekirdek aile	681
3.1.2. Eş Sayısına Göre Aile Tipleri	681
3.1.2.1. Monogami aile	681
3.1.2.2. Poligami aile	682
3.2. Aile Bireyleri	682
3.2.1. Anne	682
3.2.2. Baba	686
3.2.3. Çocuk	688
3.2.3.1. Kız çocuk	689
3.2.3.2. Erkek çocuk	691
3.3. Aile Bireyleri Arasındaki İlişkiler	695
3.3.1. Anne ve Çocuk Arasındaki İlişkiler	695
3.3.1.1. Anne ve kız çocuk arasındaki ilişkiler	695
3.3.1.2. Anne ve erkek çocuk arasındaki ilişkiler	696
3.3.2. Baba ve Çocuk Arasındaki İlişkiler	696
3.3.2.1. Baba ve kız çocuk arasındaki ilişkiler	696
3.3.2.2. Baba ve erkek çocuk arasındaki ilişkiler	698
3.3.3. Kardeşler Arasındaki İlişkiler	701
3.3.4. Eşler Arasındaki İlişkiler	705
4. SONUÇ	713

KAYNAKLAR	723
AİLE TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ.....	733
AİLE MOTİFLERİ DİZİNİ.....	737
EKLER	777
ÖZGEÇMİŞ.....	845

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
age.	Adı geçen eser
bk.	Bakınız
Çev.	Çeviren
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
MTB	Motif Tuğba Bayrakdarlar
TBM	Türkmen Büyülü Masal
TDS	Türkmen Dilinin Sözlüğü
TRM	Türkmen Realist Masal
TS	Türkçe Sözlük
TTS	Türkmence Türkçe Sözlük
vb.	ve başkası, ve benzeri
vd.	ve diğerleri

AKTARMA YAZI İŞARETLERİ

Türkmen Kiril Alfabeti	Türkmen Yeni Latin Alfabeti	Ses Karşılıkları
А а	A a	A a
Б б	B b	B b
В в	W w	V v
Г г	G g	G g
Д д	D d	D d
Е е	-	E e (Ye ye)
Ё ё	-	Yo yo
Ж ж	Žž	J j
Ж ж	Žž	C c
З з	Z z	Z z
И и	İ i	İ i
Й й	Ý ý	Y y
К к	K k	K k
Л л	L l	L l
М м	M m	M m
Н н	N n	N n
Њ њ	Ñ ñ	Ñ ñ
О о	O o	O o
Ө ө	Ö ö	Ö ö
П п	P p	P p
Р р	R r	R r
С с	S s	S s
Т т	T t	T t
У у	U u	U u
Ү ү	Ü ü	Ü ü
Ф ф	F f	F f
Х х	H h	H h
Ц ц	-	Ts ts
Ч ч	Ç ç	Ç ç
Ш ш	Ş ş	Ş ş
Щ щ	-	Şç şç
Ъ ъ	-	Ayrırma işareti
Ы ы	Y y	I ı
Ь ь	-	İnceltme işareti
Э э	E e	E e
Ә ә	Ä ä	Ä ä
Ю ю	-	Yu yu
Я я	-	Ya ya

1. GİRİŞ

Aile

Toplumun yapı taşı olarak kabul edilen aile, insan hayatının başlangıcından sonuna kadarki yaşam sürecinde her zaman etkin ve öncelikli bir konuma sahip olmuştur. Toplumların var olmasında ve kendine özgü bir kimlik kazanmasında kültürel aktarımının yapılması öncelikle aile içerisinde gerçekleşmiş ve şekillenmiştir. Bu rolüyle aile, önemini tarih boyunca her zaman korumuş ve toplumun da en sağlam birliğini oluşturmuştur.

Dilimize Arapçadan geçmiş olan aile kelimesinin Türkçede ilk olarak *oguş* kelimesiyle karşılandığını belirten Saadettin Gömeç, Orhun Kitabeleri'nde Türk sosyal hayatını ifade etmek için kullanılan terimleri şu şekilde verir: “1. Oguş (aile), 2. Urug (aileler birliği), 3. Bod (boy, kabile), 4. Bodun (boylar birliği), 5. İl (müstakil topluluk, devlet)” (Gömeç, 2015: 3). DLT’de “oymak, hısım, akraba” olarak açıklanan *oguş* kelimesini Németh “akraba”, Gabain “kabile, nesil, akraba” şeklinde açıklarken; Ahmet Caferoğlu “kabile, soy, aile”, Clauson “aile” terimiyle verir (Donuk, 2011: 162). Terim olarak Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *āilä*, Başkurt Türkçesinde *ğaylä*, Kazak Türkçesinde *üy-işi*, *üy-jay*, Kırgız Türkçesinde *üy-bülö*, Özbek Türkçesinde *ailä*, Tatar Türkçesinde *ğaylä*, Uygur Türkçesinde *ailä* ve Türkmen Türkçesinde *maşğala* (TLS, 1991: 10-11) terimleriyle ifade edilen aile kelimesi, sosyoloji alanında çeşitli araştırmacılar tarafından farklı tanımlarla ifade edilip bu çekirdek yapının belirgin özellikleri vurgulanmaya çalışılmıştır.

Aile kelimesi *Türkçe Sözlük*'te yedi madde altında şu şekilde tanımlanır:

“1. Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik. 2. Karı, koca ve çocuklardan oluşan topluluk. 3. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü. 4. Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü. 5. Eş, karı. 6. Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü. 7. Temel niteliği bir olan dil, hayvan ve bitki topluluğu.” (2005: 45).

Bu tanımlar değerlendirildiğinde çekirdek aile yapısı dışında, aynı soydan gelen kişileri, özellikle “kadın” anlamındaki eşi, sosyolojik mahiyette aralarında iş ve menfaat birliği olan topluluğu, alt grup sınıflandırmalarını da “aile” teriminin karşıladığı

görülmektedir. Bundan hareketle, “aile” teriminin işlevlerinin farklı olduğunu, dar veya geniş anlamda kullanılabildiğini söylemek mümkündür.

Sosyolojide aile kavramı, aralarında kan bağına dayalı bir ilişki üzerine kurulan ve aile birliğini meydana getiren bireylerin sayısının yanı sıra işlevsel yönü de göz önünde bulundurularak çeşitli yönleriyle tanımlanır. Söz konusu alanda çalışmaları bulunan sosyologların yapmış olduğu başlıca tanımlar değerlendirildiğinde benzerlikler yanında farklı yönlere de vurgu yapıldığı dikkat çeker:

Hilmi Ziya Ülken’in *Sosyoloji Sözlüğü*’nde aile; toplum şekline göre üye sayısı değişen, cinsel bağlantı ve soy üzerine kurulmuş olan zümre olup alanının geniş veya dar olması durumunun toplum bünyesine göre değişiklik gösterir (1969: 6-7). Bu açıklama, aile yapısının toplumdaki topluma değiştiğinin ifadesidir. Her toplumun aile yapısı değişik olabileceği gibi, farklı dönemlerde de aile yapısında genişlik veya darlaşma anlamında farklılıklar görülebilir. Geçmişteki geniş aile yapılarının günümüzde daralması, bir başka ifadeyle çekirdek aileye geçiş, Türk toplumunda da özellikle son elli yılda başta şehir hayatında olmak üzere, dikkat çeken bir değişimdir. Şehir hayatı dışında tarım veya hayvancılıkla uğraşan kırsal ailelerde iş gücü ihtiyacı açısından geniş aile bir ölçüde varlığını sürdürmektedir.

Anthony Giddens ve Philip W. Sutton tarafından hazırlanan *Sosyolojide Temel Kavramlar* adlı eserde, toplumlar kadar eski bir tarihî geçmişe sahip olan aile kavramının tanımı şu şekilde verilir: “Aile, yetişkin üyelerin çocukları yetiştirmekten sorumlu oldukları, sosyo-ekonomik bir birim oluşturan, kan bağı, evlilik ya da nüfusuna geçirme yoluyla birbirine bağlı bireylerden oluşan bir gruptur.” (2016: 233). Bu tanımda, ailenin sorumluluklarına dikkat çeken bir yaklaşım bulunmakta, öte yandan bir ailenin bireyi olmanın kan bağı ve evlilik dışında evlat edinme gibi sosyal bir olayla da gerçekleşebileceği üzerinde durulmaktadır.

İsmail Doğan, *Türk Aile Sosyolojisi* adlı çalışmasında aile hakkındaki görüşlerini şöyle ifade eder: “Aile, karı ve koca ile kurulan bir birliktir. Çocuklar bu birliğin tamamlayıcı unsurlarıdır. Bu hâliyle aile toplumun en küçük birimidir. Bazı toplumbilimciler (sosyologlar) aileyi toplumun çekirdeği olarak kabul ederler. Buna göre aile, toplumsal, ekonomik, kültürel özellikleriyle küçük bir topluluktur.” (2016: 3). Ayrıca

Doğan “Aile Kavramının Alanı” adlı yazısında, ailenin çok genel bir sözcük olup insan dışındaki birliktelik ve ortaklıkların da bu sözcükle ifade edildiğini belirtirken aile sözcüğünün gerçek anlamda insana özgü bir olgu olarak görüldüğü ve bu evrensel kurumu karşıladığı için insan dışındaki ortaklıklarda “birliktelik, birlikte olma” tabirinin kullanılmasını uygun görür. İnsanın hareket noktası olarak ele alındığında, toplumsal oluşumların ilk aşamasında en küçük sosyal çevre olarak aile yer alır. Bu bağlamda aile, oluşumunda etken olan biyolojik boyutunun ötesinde psiko-sosyal bir gerçeklik olarak düşünülür. Sosyal, ekonomik, kültürel ve bazen siyasi özellikleriyle küçük bir toplum olarak tarif edilir (1991: 22-23). En küçük sosyal çevre olarak kabul ettiği aile kavramını Doğan, *Dünden Bugüne Türk Ailesi* adlı eserinde de fizikçi için atom, biyolog için hücre ne anlam ifade ediyorsa toplumlar için de ailenin anlamının eşdeğer olduğunu belirterek önemli bir kurum olduğu dile getirir ve ailenin toplumu meydana getiren güçlü bir çekirdek yapıya sahip olduğunu vurgular (2009: 1). Doğan, söz konusu görüşlerinde ailenin özellikle sosyolojik işlevine ve rolüne dikkat çeker.

Barlas Tolan, *Toplum Bilimlerine Giriş* adlı eserinde ailenin insana özgü bir toplumsal kurum olmadığını, ailenin temelini meydana getiren biyolojik ve doğal unsurların, diğer bir ifadeyle cinsel içgüdüler, üreme ve çocuk yetiştirme işlevlerinin, hayvan türlerinin pek çoğu için de geçerli olduğunu ifade eder. Tolan’a göre, biyolojik etkenlerin insan ve hayvan türleri için benzerlik göstermesine karşın, aile türleri ve evlenme şekilleri, aile bireylerinin görevleri, akrabalık ilişkileri kültürden kültüre, aynı toplumlarda ise tabakalar arasında farklılaşır. Bu bağlamda insan toplulukları içinde ailenin yalnızca biyolojik bir birim olmadığına dikkat çekildiği söylenebilir (1978: 212) ve bu özelliğiyle aile, biyolojik işlevinin yanı sıra sosyolojik işlev ve rollere sahip olan önemli bir kurum olarak değerlendirilmelidir. Bu işlev ve rollerin farklılığı kültürlerin de farklılığını oluşturur.

Aile kavramı, geniş anlamda evlilik, akrabalık veya çocuk evlat edinme yolu ile birbirleri arasında bağ kurulan bireylerin tümünü karşılar. Dar anlamda ise aralarında akrabalık bağı bulunan, aynı evde, bir çatı altında ve aile reisi olarak görülen kişinin kazancıyla yaşayan kişiler için kullanılır (1991: 15) diyerek Hüseyin Öztürk konunun ekonomik boyutuna dikkat çeker. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde aile, Tolan tarafından kadın ve erkeğin beraber yaşamının gerekliliklerini toplumsallaşma süreci içerisinde benimseyerek belirli davranış kalıpları çerçevesinde yerine getirilen ve yapısı

toplum tarafından belirlenmiş kurallara uygun bir şekilde işbölümüne dayanarak oluşturulan “yeniden üretim” birimi olarak da görülür (1991: 208). Tolan’ın bu bakışında ise duygusal bağ ve kan bağı dışında daha maddeci bir yaklaşım söz konusudur.

Mehmet Zencirkıran’ın *Sosyoloji* adlı çalışmasında belirtildiğine göre aile, hayat boyu süren bir süreç olan toplumsallaşmanın en temel kurumu ve aracıdır. Aile, insanın hayata dair ilk bilgilerini edindiği, hayatı boyunca olumlu ve olumsuz boyutlarıyla duygusal ilişkilerini en yoğun yaşadığı yerdir. Aynı zamanda aile, kültürün ilk aktarıcısıdır. Bir toplumda her aile inanç, hayat tarzı, ekonomik koşullar gibi yönlerden birbirinden farklılık gösterir. Bu farklılıklar ailede yetişen çocuğun toplumsallaşmasında rol oynar, hayata bakış açısını şekillendirir. Aile bireylerinin eğitim durumu, yaşadıkları yerleşim yeri, inanç gibi durumlar da çocuğun toplumsallaşmasına etki eder (2019: 90-91). Bu nedenle sosyal bir kurum olan ailenin toplumsal gelişime veya gerilemeye doğrudan etkileyen bir çekirdek yapı olduğu açıktır.

Mehmet Eröz, *Türk Ailesi* adlı eserde, sosyoloji alanında ailenin klan ailesiyle başladığını ancak bazı sosyologların ilk devirlerde ailesiz bir yaşam biçimi olduğu iddiasıyla bu görüşe karşı çıkmasına rağmen insanlığın ilk çağlarından beri ailesiz bir devrin olmadığını belirtir. Aile; toplumu, toplum da aileyi meydana getirmiştir. Diğer bir ifadeyle klan topluluğu ve klan ailesi iç içedir. Sosyologlar klanı parçalanması mümkün olmayan en küçük topluluk birimi olarak kabul ederler. Bu klan topluluğu, kültür adı verilen inanışlar, gelenek ve görenekler, kurallar bütünüyle klan ailesini sosyal ve hukuki yönden kayda almıştır. Eröz, bu görüşlere ek olarak kültürün aileye biçim ve düzen verdiğini, kişileri aşarak toplumu bütün hâlde kontrol altına aldığını ve aileye dışarıdan müdahale ettiği için ailenin yalnızca bireysel bir birleşme, kan bağına dayalı akrabalık ürünü olmaktan çıkıp sosyal bir kuruma dönüşmesinde etkili olduğunu ifade eder. Bu nedenle de aile için “sosyal kurum” ifadesini kullanır (1998: 1-2) ve ailenin etki sınırlarını genişleten bir tanım yapar.

Aile kavramı üzerine yapılan her tanım, onu farklı bir kategori içerisine alır. Bu tanımlarda aile, sosyal hayatın temeli olarak kabul edilmekle birlikte sosyal bir grup, birlik, topluluk, kurum veya sosyal bir yapı olarak ayrı kalıplarda değerlendirilir. Birsen Gökçe, yukarıda verilen tanımlara benzer bir şekilde, aileyi; anne, baba, çocuklar ile kan bağı

akrabalıklarından kurulan ekonomik ve toplumsal birlik olarak tarif eder ve bu tanımın modern toplumlarda yetişkin aileler için daha geçerli olduğunu da belirtir (1976: 48).

Ünal Şentürk'e göre bir toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal durumu hakkında bilgi sahibi olmak ve değerlendirmek için en küçük birim olan aile yapısına bakılır. Bu sosyal yapı üzerinden toplumun geneline dair çıkarımlar yapmak mümkündür. Diğer bir ifadeyle her toplumun bulunduğu coğrafya, tarih, kültür ve medeniyet seviyesi, kuralları, gelenek, görenek ve inançları, içerisinde yaşayan insanların davranışlarını şekillendirdiği için toplumun üyesi olan insan da davranışlarını ve yaşam tarzını bu toplumsal kurallara göre belirler (2015: 13). Bu bağlamda toplumun mikro örneği olarak görülen aile, üzerinde uzun yıllardır analizler yapılan önemli bir olgudur ve kendine has özelliklere sahiptir.

Maciver ve Page, genel olarak ailenin ön plana çıkan karakteristik özelliklerini sekiz ana başlık altında toplar (1959: 240-241) ve bu gruplandırmada ailenin evrenselliği, duygusal bir temele dayanması, aile bireylerinin karakteristik yapısında şekillendirici işleve sahip olması, üyelerin her birinin yerine getirmesi gereken sorumluluklarının bulunduğu, toplumsal normlarla şekillendiği, sürekliliği gibi pek çok husus üzerinde durur. Maciver, bu özelliklerin yanı sıra her ailenin *evliliğe hazırlık*, *evliliğin başlaması*, *çocuk yetiştirme ve olgunluk evresi* olarak dört aşamada gelişim gösterdiğini de belirtirken söz konusu aşamaları bütün ailelerin geçirmesinin beklenmediğini ifade eder (Gökçe'den naklen, 1976: 49-51). Geçirdiği aşamalar bakımından toplumdaki topluma, aileden aileye değişkenlik gösteren bu birimin taşıdığı özelliklerle, bünyesinde yer alan bireyin karakteristik açıdan gelişimine, sorumluluk bilincine sahip olmasında önemli rol oynadığını söylemek mümkündür.

Özge Zeybekoğlu Dünder'a göre aile birliği, bireylerinin psiko-sosyal hayatını şekillendiren ilk sosyal çevresidir ve bünyesindeki her bireyin aile ortamı içerisinde doğup, büyüyüp öldüğü düşünüldüğünde kültürel değerlerin aktarılmasında, kişilerin sosyalleşmesinde en etkili kurum olarak kabul edilir. Bu kurum; eğitim, ekonomi, siyaset, sağlık, din, hukuk ve boş vakitleri değerlendirme amacını yerine getiren kurumlarla birlikte toplumun temel kurumları arasında yer alır ve kendine özgü işlevlere sahiptir (2016: 40).

Önal Sayın, *Aile Sosyolojisi* adlı eserinde kavramı şu şekilde açıklar: "Aile hem bir grup hem de bir kurumdur. Aynı zamanda gruba dayalı ve kurumsal özelliklere sahip

olması nedeniyle aile kurumu bir hayli karmaşık niteliklere sahiptir. Tüm bu nitelikleri taşıyan ailenin tanımını yapmak oldukça zordur". Ayrıca Sayın'a göre birey, aile ve toplum iç içe geçmiş bir bütünün parçalarını oluşturmaktadır. Toplumun değişimine bağlı olarak aile de değişmektedir ve her toplum yapısına uygun bir aile yapısı vardır. Örneğin; köleci toplumlarda köleci aile, tarım toplumlarında geleneksel geniş aile, sanayi toplumlarında çekirdek, küçük aile ve sanayi ötesi toplumlarda ise parçalanmış aile yapısı görülür (2020: 33; 41). Söz konusu bakış açısı, ailenin toplumla doğru orantılı olarak değişkenlik gösterdiğini örnekler niteliktedir.

Çeşitli görüşlerden hareketle toplumun en küçük ve en temel yapı taşı olan aile; insanlığın sosyal ve biyolojik yönde devamlılığının sağlanmasında, kişinin birey hâline gelip toplumsallaşmasında, ait olduğu kültür ve çağa uygun olarak değişim ve dönüşüm içerisine girmesinde birinci dereceden rol oynayan en önemli kurum olarak tanımlanabilir. Aile, aralarında kan bağına veya hukuki normlar çerçevesinde evlat edinme yoluyla kurulan duygusal bağa dayalı anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek bir form olmasının yanı sıra sahip olduğu işlevlerle toplum hayatına doğrudan etki eden önemli bir oluşumdur. Beslendiği kültüre bağlı olarak farklı tip ve işlevlerle karşımıza çıkar.

Bu çalışmada değerlendirilen masalarda ailenin işlevleri ve tipleri üzerinden genel bir değerlendirme yapıldığı için sosyologlar tarafından belirlenmiş işlevler ve sınıflandırılmış belli başlı aile tiplerinden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır:

Ailenin İşlevleri

İşlevleri açısından aile kavramı, biyolojik, ekonomik, sosyo-kültürel ve bireysel alanlara sağladığı katkıları göz önünde bulundurularak birbirine benzer nitelikte çeşitli sınıflandırmalarla ifade edilir. Örneğin; Mahmut Tezcan'a göre aile; *biyolojik fonksiyon, ekonomik fonksiyon, sevgi fonksiyonu, koruyucu fonksiyon, sosyalleştirme fonksiyonu, eğitim fonksiyonu, ailenin boş zamanları değerlendirme fonksiyonu* şeklinde yedi işleve sahiptir (1991: 271-273). Özge Zeybekoğlu Dündar; *ailenin biyolojik işlevi, ailenin psikolojik doyum sağlama / sevgi işlevi, ailenin toplumsallaştırma ve eğitim işlevi, ailenin ekonomik işlevi, ailenin dinî işlevi, ailenin boş (serbest) zamanları değerlendirme işlevi* başlıkları altında belirtir (2016: 58-59). İsmail Doğan ailenin temel işlevlerini *biyolojik işlev, sosyalleşme işlevi, kültür aktarma işlevi, birlikte yaşama işlevi, ahlaki işlev, üretim*

ve tüketim işlevi (2016: 4) olarak verir. Mustafa Aydın ise ailenin en önemli işlevlerini dikkate alarak *ailenin biyo/psişik işlevi, ekonomik işlev, ailenin eğitim işlevi, dinî işlevi, boş zamanları değerlendirme işlevi* (2018: 53-55) şeklinde bir sınıflandırma yapar.

Yapılan sınıflandırmalarda ailenin biyolojik, ekonomik, eğitim ve boş zaman değerlendirme işlevlerinin ortak olduğu görülür. Tezcan'ın tasnifinde yer verdiği koruyuculuk işlevine diğer tasniflerde değinilmemiş; sevgi işlevi, Dünder'ın tasnifinde ailenin psikolojik doyum sağlama / sevgi işlevi başlığı altında verilmiştir. Dinî işlev ise Aydın ve Dünder'ın tasnifine dahil edilmiştir. Doğan'ın tasnifinde ise diğerlerinden farklı olarak kültür aktarımı işlevi de belirtilmiştir. Bu çalışmalardan hareketle ailenin en belirgin işlevlerini şu başlıklar altında vermek mümkündür:

1. Ailenin Biyolojik İşlevi

İnsan neslinin sürekliliğini sağlamak, ailenin en önemli biyolojik işlevidir ve toplumsal bir onayla aileye atfedilen bu üreme işlevi, yeryüzünde varlığını sürdüren farklı tiplerdeki tüm aileler için ortaktır (Çağan, 2018: 85-86). Ancak toplumlarda yaşanan hızlı değişimler sonucunda görülen alternatif yaşam şekilleri ve aile tipleri içerisinde doğurganlığın sıfır veya asgari düzeyde tutulduğu aileler de bulunur (Dünder, 2016: 58). Bu tür ailelerde biyolojik işlevin devamlılığı oldukça sınırlıdır. Konu Türk anlatmaları üzerinden değerlendirildiğinde, ailenin biyolojik işlevinin büyük önem taşıdığı, Dede Korkut (Ergin, 2011: 78-79), Alpamış (Yıldız, 2009: 81) gibi birçok destan metninde bu biyolojik işlevi yerine getiremeyenlere hor gözle bakıldığı hatta küçük duruma düşürüldüğü görülür. Naciye Yıldız, çocuğun gerek Manas destanı gerekse Dede Korkut Hikayeleri'nde toplum geleceğinin teminatı olarak görüldüğünü, çocuğa adak ve dualarla kavuşulduğunu, eksikliği durumunda ise hoş gözle bakılmadığını ifade eder (1995: 292). Bu durum Yıldız'ın "Türk Destanlarında Çocuksuzluk" adlı makalesinde Özbek destanlarından Alpamış'ın iki benzer-metinlerinde kardeş olan Baybörü ve Baysarı'nın otuz üç yaşına gelmelerine rağmen çocuk sahibi olamadıkları için toplum önünde bu eksikliklerinin kendilerine hatırlatıldıkları ve bu yüzden hürmet görmedikleri, Kazak destanlarından Kubikul'da yetmiş yaşına ulaşmış Veli isimli hanın çocuk sahibi olmadığı için halkın gözünde itibarsızlaştığı, Uygur Türklerinin Hemra ve Hurlika destanında padişahın çocuksuz olduğu için hakarete uğradığı, Gagavuz Türklerinin Şah İsmail destanında padişahın çocuk sahibi olmadığı için yetkilerinin elinden alındığı ifade edilir ve

Türk Dünyası destanlarında çok sayıda örnek üzerinden bu duruma maruz kalan anne ve babanın, çocuk sahibi olmak için geçirdiği aşamalara değinilir (2009: 79-87). Halil İbrahim Şahin de Türkmen destanlarında çocuksuzluğun eksiklik, hatta bir lanetleme olarak görüldüğünü, bu duruma çare aramak için gerekli olan her uygulamanın yerine getirildiğini belirtir ve bu anlamda çocuksuzluğun önemli bir eksiklik olarak görüldüğü destanların başında Tulum Hoca destanını gösterir. Bu destanda çocuksuzluk sadece biyolojik bir eksiklik değil aynı zamanda yaptırım kaynağı olarak görülür (2011: 319). Destan ve halk hikayelerinde baş kahramanın anne ve babanın uzun süren bir çocuksuzluk döneminden sonra dünyaya gelmeleri, babaya bir elma verilerek çocuğun müjdelenmesi, ailenin biyolojik işlevleriyle ilgilidir. Çünkü soyun hatta milletlerin devamı ailelerin çoğalmasıyla mümkündür.

2. Ailenin Psikolojik İşlevi

Çağan'a göre aile, duygusal alışverişin yoğun olarak gerçekleştiği bir ortam olması yönüyle bireylerinin her birine ayrı ayrı psikolojik doyum sağlama işlevine sahiptir. Aile bireylerinin bu duygusal doyuma ulaşabilmesi, ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkinin yoğunluğuna göre değişir. Bu işlevi yerine getiren ailelerde bireylerin yalnızlık hissinden kurtulması ve moral bakımından güçlenmesi sağlanır. Bu nedenle modern toplumlarda ailenin psikolojik işlevi, diğer işlevlerinden daha önemli bir yerde görülür (2018: 86). Ailenin bireylerine sağladığı yeterli psikolojik doyum neticesinde bireyin sağlıklı bir kişilik yapısıyla toplum içinde yer edinmesi de tesis edilir ve bu yönüyle üzerinde titizlikle durulması ve yerine getirilmesi gereken bir işlevdir. Türk halk anlatılarına bakıldığında, çocuksuzluk ve çocuk sahibi olmanın önemi birçok epizotla işlenir ancak ailenin duygusal doyuruculukla ilgili işlevi üzerinde pek durulmaz. Anlatıların kahramanlarının özellikle babaları bir çocuklarının olmasını soyun devamı, mala mülke sahip çıkması, ardından dua etmesi hatta başkalarının karşısında eksiklik hissetmeme gibi sebeplerle isterler. Çocuğun sevilmesi, duygusal boşluğun ortadan kaldırılmasıyla ilgili motiflerle Türk anlatı geleneğinde karşılaşılmaz.

3. Ailenin Eğiticilik İşlevi

Toplumsal varlık olan insanın sağlıklı bir hayat sürdürebilmesi, belirli bir eğitim almasına bağlıdır. Bu eğitim süreci, kişinin topluma uyum sağlaması için gerekli bilgi ve değerleri kazanıp sosyalleşmesini sağlar. Eğitim sürecinin ilk olarak kazanıldığı, başladığı yer ailedir. Sorumluluk ve vazifelerini edinen aile bireyleri aynı zamanda toplumsal rol ve statüleri de gerekçeleriyle birlikte öğrenir. Eğitim süreciyle beraber, çocuklara bağlı bulunan toplumun kültürünün¹ aktarılması ve öğretilmesi de ailenin önemli bir vazifesidir. Ancak modern toplumlarda eğiticilik işlevi ailenin yanında örgün eğitim kurumları tarafından da yerine getirilir (Çağan, 2018: 87-88). Genel olarak bireyin topluma uyum sağlaması için mental ve kültürel gelişiminde gerekli olan eğitim ihtiyacının devlet kurumları tarafından da destekleniyor olması, ailenin üstlendiği bu işleve büyük katkı sağlar ve aile bireylerinin sorumluluğunu hafifletir.² Dede Korkut bize eski Türklerde eğitim açısından ebeveynlerin görevlerini “Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul babadan görmeyince sofraya çekmez” (Ergin, 2011: 74) sözüyle göstermektedir. Bu işlev yerine getirilmediği takdirde toplumla uyum içinde olamayan bireyler yetişecektir. Tabii ailenin eğitim işlevi ve bu işlevin yönü aileden aileye, toplumdan topluma ve dönemden döneme değişebilmektedir.

4. Ailenin Koruyuculuk İşlevi

Eski dönemde aile, bünyesindeki bireylerin tüm sorumluluğunu üstlenmiş durumdaydı. Günümüzde bireyi sağlık, işsizlik, yaşlılık ve güvenlik yönlerinden koruma işlevi devlet tarafından üstlenildiği için ailenin bu işlevi eskiye nazaran daha azalmış durumdadır (Tezcan, 1991: 272-273). Yine eski destan ve halk hikayelerinden, masallardan örnek verilecek olursa, genellikle babası olmayan kahramanlara kız verilmemesi, onun arkasının yani bir koruyucusunun olmaması düşüncesinden kaynaklanmıştır. Ayrıca aile bireylerinin anlatı türlerinde her zaman hane içerisinden bir destek olarak korunma ihtiyacı içerisinde olmasının yanı sıra aile kurumunun korunması ve sürekliliğinin sağlanması da önemlidir. Bu konuda Evrim Ölçer Özünel’in *Masal*

¹ Pervin Ergun, aileyi millileşmenin devamlılığının sigortası olarak görür ve aile tarafından verilen kültür eğitimini şu alt başlıklar altında açıklar: “*anadili eğitimi, aile terbiyesi, millî ahlak normları, vatan, millet sevgisi ve millî şuur, tarih şuru*” (2015: 79-81).

² Aile bireylerinin eğitim ihtiyaçları içerisine kişiliğin gelişiminde etkili olan tüm değerler sistemi girer. Bu nedenle çeşitli tasniflerde eğitim ve dinî işlev ayrı başlıklar altında değerlendirilmiş olmasına karşın çalışmamızda ailenin eğiticilik işlevinin tek başlık altında verilmesi yeterli görülmüştür.

Mekanında Kadın Olmak adlı çalışmasında belirtildiği gibi masallarda haneyi yapan, onun sürekliliğini sağlayarak merkezî konuma getiren genellikle kadındır ve her durumda bu sürekliliği garantilemeye çalışır. Masallarda eşleri ölen erkeklerin yeniden evlilik yapmalarında da aileyi sürekli kılma gerekçesi vardır (2017: 49). Bu anlamda edebî metinlerde aile bireylerinin ve aile kurumunun korunması işlevi her zaman ön planda tutulur.

5. Ailenin Ekonomik İşlevi

Ailenin maddi ihtiyaçların üretimine yönelik görevlerin bir bölümü, ekonomiye aktarılmış ancak bazı ekonomik işlevler ailede yerine getirilmeye devam etmektedir. Dorothy Smith'in ifadesine göre aile, mal üretimi gerçekleştirilmediği de kapsamlı bir hizmet sektörü olarak kabul edilir. Mal üretimine hazırlayan süreçler ailede oluşmaktadır (Aydın'dan naklen, 2018: 54). Sözlü edebiyat ürünlerinde aile bireylerinin ekonomik ihtiyaçları, baba rolündeki kişiye veya onun yokluğunda erkek evlada atfedilerek karşılanmaktadır. Eski geleneksel aile yapısında ailenin ekonomik ihtiyaçlarının baba tarafından, ev içi günlük işlerle ihtiyaçların da annenin görevi olarak kayıtsız şartsız kabullenilen bir durumken, sanayi devrimiyle birlikte kadının ev dışında üretime katılmasıyla birlikte, günümüzün aile tipinde birçok ailede bu işlevin anne ve baba tarafından birlikte karşılandığı görülür.

6. Ailenin Boş Zamanları Değerlendirme İşlevi

Aile, insanın salt üretim dışındaki vaktini geçirdiği, eğlenme ve dinlenme faaliyetlerini gerçekleştirdiği en önemli yerdir (Aydın, 2018: 55). Sosyolojide "üçüncü zamanın değerlendirilmesi" olarak da adlandırılan bu işlevde aile bireylerinin eğlenme, dinlenme ve nitelikli zaman geçirmeleri, aile ortamında gerçekleşmektedir (Dündar, 2016: 59). "Boş zaman" kavramı, modern toplumlara özgüdür ve bu zamanın değerlendirilmesi için özel bir çaba ihtiyacı doğmuştur. Geleneksel toplumlar ise bu kavrama uzaktır ve doldurulması gereken bir boş zaman aralığından söz etmek mümkün değildir. Eğlenme ve dinlenme ihtiyacı, gündelik hayatın içerisinde ayrılmaz bir parçadır (Çağan, 2018: 88-89). Ailenin boş zamanları değerlendirme işlevi, içerisinde bulunulan çağa ve topluma göre değişiklik göstermektedir. Eski dönemlerde, geleneksel toplumlarda aile bireyleri, günlük işlerini yerine getirdikten sonra arta kalan zamanları birlikte değerlendirme yoluyla bu

doyumuna ulaşmıştır. Eğlenme unsuru olarak ise sıklıkla sözlü kültür ürünlerinden beslenmiş, bu anlamda masal, destan, halk hikayesi, fıkra gibi türlerin aktarımında da olumlu rol oynamıştır. Günümüzde ise modernleşme ve teknolojik gelişmeyle birlikte ailede boş zamanları değerlendirme işlevi için daha özel bir program yapıldığı, bu süreçte kaliteli zaman geçirmeye yönelik özel bir çaba içerisinde bulunduğu görülmektedir. Eğlenme unsurları değişmiş ancak aile bireyleriyle yapılan aktivitelerden keyif alma işlevi, aile biriminin yerine getirdiği temel işlevlerden biri olarak devam ettirilmektedir.

Aile Tiplerinin Sınıflandırılması

Aile sosyolojisinde aile tipleri üzerine çeşitli kriterler göz önünde bulundurularak sınıflandırma çalışmaları yapılmıştır. Hilmi Ziya Ülken, bazı medeniyetlerde aile tiplerinin kendine has bir karakter göstermesiyle birlikte genel olarak ailenin *1. Totem ailesi, 2. Ana tarafından aile, 3. Baba tarafından aile, 4. Babaşahlık aile, 5. Babalık aile, 6. Modern aile* (1991: 27-28) şeklinde altı safhadan geçtiğini ifade eder. İsmail Doğan, aile türlerini *büyük köylü aileleri, kök aile, hane grupları, geleneksel geniş yapılu aile, çekirdek aile, işçi ailesi, bileşik aile, coğrafi konumlarına göre biçimlenen aile: (kent ailesi, kasaba ailesi, göçebe ailesi, gecekondu ailesi), köylü ailesi, esnaf ve zanaatkâr ailesi, işçi ailesi, burjuva ailesi, sanayi ötesi toplumlara özgü aile, geleceğe yönelik kurumsal aile, sanal aile* (2009: 3) olarak on dört başlık altında verir. Özge Zeybekoğlu Dündar; *sosyo-ekonomik aşamalara göre aile türleri, büyüklüğüne göre aile türleri, güç ve otorite dağılımına göre aile türleri, soyun izlenmesine göre aile türleri, yerleşim yerlerine göre aile türleri, mirasın geçişine göre aile türleri, yerleşme esasına göre aile türleri* (2016: 45-49) şeklinde belli kriterlere göre sınıflandırır. Önal Sayın'ın toplum tipi, yerleşim yeri, meslek ve iktidar vb. kriterlere göre sınıflandırdığı aile; *sosyal birlik tiplerine göre aile türleri, üretim biçimlerine göre aile türleri, mirasın kuşaktan kuşağa geçiş biçimine göre aile türleri ve baba mesleğine göre aile türleri* (2020: 42-106) olmak üzere beş ana başlık altında açıklanır.

Araştırmacılar tarafından çeşitli açılardan ele alınarak verilen aile tiplerini Ahmet Gökçen'in "Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları" (2019: 81-102) adı altında yaptığı kapsamlı sınıflandırmasını esas alarak on üç başlık altında vermek mümkündür:

1. Oluşum Süreci Bakımından Aile Tipleri

Oluşum sürecine göre aile tipleri; aile bireylerinin birbirleriyle ilişkisi ve bu ilişki içerisindeki cinsel yakınlık ve sınırlandırmalara göre tiplere ayrılır. Morgan'ın aile oluşum süreciyle ilgili sınıflandırmasında aile; *kandaş aile*, *ortaklaşa aile*, *iki başlı aile* ve *tek başlı aile* olmak üzere dört tipte verilir (Gökçe'den naklen, 1976: 53). Gökçe ve Gökçen'e göre bu dört aile tipi şu şekilde açıklanır:

Kandaş aile: Belirli bir kuşağa mensup bireyler arasında, kardeşler arasında cinsel ilişki serbest; iki ayrı kuşak olan anne ve çocuk, baba ve çocuk arasında ise yasak olduğu aile tipidir.

Ortaklaşa aile: İkinci aşama olarak verilen bu aile tipinde kardeşler arası ilişki yasaktır. Kız kardeşler kendi erkek kardeşinin dışında bir erkekle birlikte olabilir ve bu birliktelikte kız kardeşlerin aynı erkekle ilişki kurabilmesi serbesttir. Bu aile tipinde erkeğin belli sayıdaki kızla ortaklaşa bir evlilik hayatı vardır.

İki başlı aile: Ortaklaşa aile tipinin artmasıyla meydana gelen aile tipidir. İki başlı ailede akrabaların sayısının çoğalmasından dolayı grup hâlindeki ilişkiler kısıtlanmıştır. Bir erkek bir kadınla yaşayabilir ancak pek çok kadınla ilişki kurabilir.

Tek başlı aile: İki başlı aile tipine göre daha sağlam bir aile tipi olan tek başlı ailede, erkek egemenliği hâkimdir. Bu ailede neslin devam ettirilmesi için çocuklar belirli bir erkek tarafından olur (Gökçen, 2019: 82; Gökçe, 1976: 53-54).

Bu aile tipleri geçmiş dönemlerde ve ilkel toplumlarda varlığı belirlenen aile tipleridir.

2. Dönüşüm Süreci Bakımından Aile Tipleri

Totem ailesi, *anaerkil*, *babaerkil*, *pederî*, *soy* ve *modern aile* olarak altı grup içerisinde verilen aile tiplerinde, ilk devirlerden günümüze kadarki süreçte dönüşüm ve değişim geçiren aile tasnifinde yaşanan çağa ve toplumsal koşullara bağlı olarak kadın ile

erkeğin aile içerisindeki hâkim otoritesinin, eşlerin birbirlerine tanıdıkları hakların değişkenlik gösterdiği görülür.

Totem ailesi: Klanlar soy açısından totem ailesidir ve kutsal kabul ettikleri aynı kandan geldikleri için kandaşlıktan dolayı klan içinde evlilik yasaktır (Gökçen, 2019: 83).

Anaerkil aile: Anaerkil dönemde güç, kadına aittir ve bu aile tipi, kadının çocuk doğurması, eve daha bağlı hâle gelmesini ve ev işleriyle yakından ilgilenmesini gerektirmiştir. Önceleri toplayıcılık, ardından da tarımsal üretime geçen kadın, aile içerisinde etkin bir konuma sahiptir. Mekân, kadına aittir ve miras, anneden kızıya geçmektedir (Aydın, 2018: 58).

Babaerkil aile: Yerleşik hayata geçişle birlikte egemenliğin anneden babaya geçtiği aile tipidir. Baba, soyun devam ettirilmesinde belirleyici kişidir ve ailede miras babadan erkek çocuğa geçer (Gökçen, 2019: 83).

Pederî aile: Velayet esasında ve ailede babanın söz sahibi olduğu aile tipidir. Ancak annenin de aile ilgili konularda fikri alınır, miras ve akrabalık iki taraflı olarak devam ettirilir (Güler, 1993: 62).

Soy ailesi: Akrabalık anne ve babadan geldiği için anne ve baba soyunun sentezi olan bir aile tipidir. Kendi içerisinde “ana soy ailesi” ve “baba soy ailesi” olmak üzere iki türü vardır. Ana soy ailesinde kadının kız ve erkek çocukları ile çocuklarının kızları, onların kızlarının kızları yer alır. Baba soy ailesinde ise ailenin en yaşlı erkeği, ailenin idaresinden sorumludur (Gökçen, 2019: 83-84). Soy ailesi, eski Türklerde görülen bir aile tipidir ve bu ailede baba, baskıcı bir hakka sahip değildir. Ailede miras ve akrabalık her iki tarafta da aittir.

3. Mirasa Dayalı Aile Tipleri

Aile bireylerinin sahip olduğu miras hakkının paylaşılmasında ailede otorite olan kişinin etkili olduğu, onun görüş ve kararı doğrultusunda dağılımın yapıldığı aile tipleri, Le Pay’ın sınıflandırmasına göre *babaerkil aile*, *kök aile* ve *kararsız aile* olarak üç başlık altında ele alınır (Dündar’dan naklen, 2016: 48):

Babaerkil aile: Ailenin sahip olduğu mal varlığı üzerinde tek söz sahibinin baba olduğu, mirasın, soyun devam ettiricisi olan erkek çocuklara paylaştırıldığı³ aile tipidir (Gökçen, 2019: 84). Aile içerisinde kız çocukları misafir olarak görüldüğü ve belirli bir yaşa ulaştıktan sonra evlenip başka bir aileye katıldıkları için miras paylaşımında erkek çocukla aynı haklara ve güce sahip değildir.

Kök aile: Aile mülkü olan mirasın parçalanarak yok olmasını önlemek için tek bir çocuğa devredildiği aile tipidir. Miras, aile saygınlığını simgelediği için bütünlüğünün korunarak aktarılmasına önem verilir (Dündar, 2016: 48-49). Bu aktarımda miras; ailede seçilen çocuğa, genellikle en büyük çocuğa, devredilir. Ailede babanın vefatı durumunda ev idaresi, bu erkek çocuk tarafından sağlanır (Gökçen, 2019: 84). Erkek çocuğun olmadığı kök ailelerde ise miras kaçınılmaksızın kız çocuğuna verilir. Le Play'e göre kök ailelerde mirasın parçalanmadan seçilmiş çocuğa devredilmesi sayesinde mal dağılmaz, gelenek bozulmaz ve böylece toplum içinde sosyal dirlik sağlanır (Sayın'dan naklen, 2020: 51-52). Kök ailenin sürekli olması, ekip biçme yoluyla ailenin temel gereksinimlerini karşılayan paylaştırılıp bölünmemiş toprağa bağlıdır (Ülken, 1969: 8). Bu anlamda toprak bütünlüğünün sağlanması, kök ailenin devamlılığı açısından oldukça önemlidir.

Kararsız aile: Aile bireyleri arasında hâkim bir otorite yoktur ve miras bölüştürülerek ailedeki bütün çocuklara dağıtılır. Ailenin dağılması muhtemeldir (Gökçen, 2019: 84; Dirimeşe, 2019: 19). Kararsız aile; mirasa dayalı aile tipleri içerisinde otoritenin belirsizliğinden kaynaklı olarak çözülmeye en yakın aile olarak ifade edilebilir.

4. Yerleşim Yerine Dayalı Aile Tipleri

Ailenin ikamet ettiği yerleşim yerine göre aile tipleri *göçebe ailesi*, *köy ailesi*, *kasaba ailesi*, *gecekondu ailesi* ve *büyük kent ailesi* olmak üzere beş tip altında verilir. Bu ailelerde yaşanan mekân ve hayat şartlarının, aile bireylerinin ilişkilerine, eğitim ve aile yapısına doğrudan etkili olduğu görülür.

Göçebe ailesi: İlk türü, yerleşik hayata geçmeden önceki dönemde görülen aile tipidir. Bu ailede avcılık ve nadiren de hayvancılık geçim kaynağıdır. Daha anaerkil bir sistem vardır. İkinci türü ise günümüzde de varlığını gösteren göçebe ailerdir. Bu ailede

³ Dündar'ın ifadesine göre, babaerkil ailelerde miras parçalanmadan kuşaktan kuşağa aktarılır (2016: 48).

ilk türe nazaran tarım ve hayvancılıkla daha çok meşgul olunur. Çocuklar yerleşik yaşama geçmedikleri için eğitim imkanına sahip değildir ve büyük küçük herkes aile ekonomisine katkıda bulunur. Ailede en yaşlı kişi söz sahibidir. Üçüncü göçebe aile türü ise hızlı kentleşme ve sanayileşme sonucu ortaya çıkmıştır. Bu aile bireyleri tarım mevsiminde kendi köylerinde, diğer vakitlerde şehir merkezlerine göç edip vasıfsız işçi olarak çalışıp geçimlerini sağlarlar (Gökçen, 2019: 87). Göçebe ailelerde aile yapısının muhafaza edildiği, ancak aile bireylerinin yerine getirmesi gereken en temel görev, ailenin geçimini sağlamak olduğu için çocukların aile dışında aldığı eğitim işlevi yönünden yetersiz kaldığı görülür.

Köy ailesi: Geleneksel aile tiplerinden biridir ve ataerkil bir aile yapısına sahiptir. Köylerde, kırsal bölgelerde karşılaşılan bu aile tipi bölgeden bölgeye farklılıklar gösterir. Tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlayan köy ailesinin en önemli özelliği kendi kendine yetmesidir (Sayın, 2020: 92). Bu ailelerde aile içi ilişkiler çok güçlüdür. Köy, ailenin önemli bir kutsal mekânı olarak görülür. Köy ailesinde ailenin en yaşlısının kararları etkilidir, eğer sorun aşılamayacak boyutta ise ihtiyar heyeti ve muhtar, köyün karar mekanizmasıdır (Gökçen, 2019: 86-87). Genel olarak büyüklerinin görüşleri doğrultusunda hareket etmeye önem veren köy ailelerinde aile ilişkilerinin yanı sıra akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin de diğer aile tiplerine oranla daha sağlam yapıda ve güçte olduğunu söylemek mümkündür.

Kasaba ailesi: Artış gösteren köy nüfusu veya köyün göç alması sonucunda meydana gelmiştir. Bu ailelerde geçim kaynağının genellikle tarım ve hayvancılık olmasının yanı sıra az da olsa ticaretle de meşgul olunur. İlişkiler, köy toplumundaki ilişkilere nazaran daha çözülmüş durumdadır ve köydeki geniş ailenin aksine nispi oranda çekirdek bir aile yapısı vardır. Ailede çocuklar, bir yandan ailenin geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık işini yerine getirirken bir yandan da eğitimlerini tamamlamaya çalışırlar (Gökçen, 2019: 85). Kasaba aile tipi, köy ailesinden kent ailesine geçişteki en tipik örnek olarak kabul edilebilir. Aile bireyleri, bağlı buldukları köy hayatına uygun sorumlulukları ve kültürü devam ettirirken, sanayileşmenin etkisiyle dönüşüme ve değişime uğramış kent hayatına da uyum sağlamaya çalışırlar.

Gecekondu ailesi: Gecekondu ailesi köy ailesine oranla daha az, aile üyeleri arasında çeşitli iş ve güç biçimine sahip, kendisine yararlı birtakım köy özelliklerini devam

ettirirken uygun olan kent özelliklerinin de bir kısmını kabullenmiş, bu nedenle toplumsal değerler ve alışkanlıklar açısından köy ve kent arasında geçiş durumunu gösteren aile tipidir. Sahip olduğu bu iki aile yapısına ait özellikleriyle kendine özgü bir türdedir (Yasa, 1991: 133-134). Demografik yapısıyla kırsal ve kentsel aile arasında bir konumda yer alan gecekondu ailesinde işgücüne katılım fabrika ve imalathane, hizmet sektörü veya küçük girişimcilik alanlarında görülür. Akrabalık, komşuluk, hemşehrilik ilişkileri güçlüdür. Genel olarak gecekondu ailelerinde güçlü bir akrabalık dayanışması vardır ve ailede çözülme görülmez (Gökçe, 2012: 56-57). Bu anlamda gecekondu ailesi, kent içerisinde kırsal aile yapısına ait unsurların korunduğu aile tipi olarak ifade edilebilir.

Büyük kent ailesi: Gerçek anlamda bir çekirdek aile tipi olan büyük kent ailesi; anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelir. Aile içinde hiyerarşik bir yapı söz konusu değildir (Sayın, 2020: 86). Aile üyelerinin dışarıda çalışmasıyla aile ve akrabalık ilişkileri zayıflamış, hâkim otorite değişmiş ve kişinin bağımsızlaşması üzerine ailede dayanışma duygusu da güçsüzleşmiştir (Gökçe, 2012: 52). Aile bireylerinin ekonomik koşullarının ve hayat şartlarının değiştiği bu aile tipinde, bireysel yaşama özgü öncelikler ve isteklerin artmasıyla kişinin birey olarak yükselmesine ancak eski aile bağlarının aksi yönde değişimine yol açmıştır.

5. Sosyo-Ekonomik Yapı Bakımından Aile Tipleri

Aile bireylerinin sahip olduğu sosyo-ekonomik koşullar, aile yapısının şekillenmesinde ve değişiminde etkili olmaktadır. Bu değişim, insanlık için büyük bir çağın başlangıcı olarak görülen sanayi devrimiyle birlikte görülür ve aile tipleri sanayi öncesi aile, sanayi ailesi ve sanayi sonrası aile olarak üç kategoride değerlendirilir:

Sanayi öncesi aile: Tarım öncesi aile olarak da adlandırılan bu ailelerde tam olarak yerleşik hayata geçiş sağlanmıştır. Eğitim kurumları az oranda da olsa mevcuttur. Ancak ailenin tüm bireyleri aile ekonomisine katkı sağlamakla yükümlüdür. Ailede erkek çocuğa verilen değer, tarıma bağlı iş gücünün yüksek olmasından kaynaklı olarak kız çocuğuna verilen değerden daha fazladır. Bu bağlamda daha ataerkil bir aile yapısı hâkimdir (Gökçen, 2019: 88).

Sanayi ailesi: Sanayinin gelişimiyle birlikte aile yapısındaki değişimler genel olarak iki çerçevede değerlendirilir. Bu değişimin birincisi; nüfus hareketleri ve yoğun göçlerle birlikte ailelerin parçalanmasıyla yeni şekil almasıdır. Belirli bir süre sonunda aile ve akrabalık bağlarında zayıflama olur ve çekirdek aile tipi yaygınlık kazanır. Diğer değişim ise aile yapısına kent ortamının etkisidir. Kendi aile ortamından ayrılan kişiler, kozmopolit kent ortamındaki farklı kişilerle yaşamaya başlar. Bunun sonucunda da karşılıklı bir etkileşim geçirir (Atalay, 1991: 882-883). Bu bağlamda sanayileşen toplum yapısındaki aile yapısı, karşılaştığı farklı kültür ve ekonomik ortam içerisinde dönüşerek küçülür ve sanayi öncesi toplumlardaki aile yapısına nazaran değişim farklarının açıkça gözlemlenebileceği bir yapıya bürünür.

Sanayi ötesi toplum ailesi: Kendi arasında çözülen, tamamlanmamış ve parçalanmış aile olarak üç tipe ayrılır. *Çözülen aile*⁴; sadece karı kocadan meydana gelen ve eşler arasında ilişkinin oldukça zayıf olduğu ailelere verilen isimlendirmedir. *Tamamlanmamış aile*; çekirdek aile tipinin hiçbir zaman kurulmamış şeklidir. Gayri meşru olan çocuklar ile annelerinden veya çocuklar ile babalarından meydana gelir. *Parçalanmış aile* ise; çekirdek aile üyelerinden birinin sonradan yok olma, eşlerden birinin çocuklarıyla varlığını diğerinden bağımsız şekilde sürdürmesiyle ortaya çıkan aile tipidir (Aydın, 2018: 62-63).

6. Yoğunluk ve İşlev Bakımından Aile Tipleri

Aile tipleri yoğunluk ve işlevine göre geleneksel aile ve modern aile olarak iki grupta ele alınır. Birbirinden farklı yapısal özelliklere sahip bu aileler şu şekilde tanımlanır:⁵

Geleneksel aile: Özellikle Sanayi Devrimi öncesi toplumlarda ve kırsal kesimlerde yaygın olarak görülen bir aile tipidir. Sayın'a göre geleneksel ailenin en önemli özelliği; dikey ve yatay kuşaklar boyunca genişlemesidir. Dikey kuşaklar arasında genişleme; büyükanne ve dedelerin, anne, baba, çocukların ve torunların birlikte yaşamaları; yatay kuşaklar arasında genişleme ise evli veya evli olmayan kardeşlerin bir çatı altında yaşamalarıdır. Geleneksel aile ataerkil niteliğe sahiptir, diğer bir ifadeyle ailede soy zinciri

⁴ Çözülen aile, William Ogburn tarafından ortaya konan bir aile türüdür (Zeybekoğlu'ndan naklen, 2018: 38).

⁵ Mustafa Aydın'a göre bu iki aile tipinde modern ve geleneksel ayrımı nesnel değildir. Modernlik bir prototip iken geleneksellik bir klişe olarak görülür. Bu nedenle gelenekselin karşıtı geleneksel olmayan, modernitenin karşıtı ise modern olmayan olarak ifade edilir. Geleneksel aile tipiyle çekirdek aile dışındaki aileden ziyade modern olmayan aile çağrışımı yapılmaktadır (2018: 64).

babanın soyuna dayanır (2020: 42-43). İsmail Doğan'a göre geleneksel geniş ailenin sahip olduğu işlevler; "ekonomik işlevi, saygınlık işlevi, eğitim işlevi, koruyucu işlevi, dinî işlevi, eğlence ve dinlenme işlevi, çocuk yapma işlevi ve manevî doyum sağlama işlevi" olarak sekiz başlık altında belirtilir (2009: 4-5; 2016: 6-7). Geleneksel geniş ailelerde yaş ve cinsiyete uygun olarak rol dağılımı vardır. Aile üyeleri içerisindeki her bireyin rolü belirlenmiş şekildedir (Dündar, 2016: 50). Bu aile tipi genel olarak, aile bireyleri ve akrabalar arasında ilişkinin güçlü olduğu, belirtilen işlevlerin yerine getirildiği sosyal bir kurum olarak görülebilir.

Modern aile: Çekirdek aile⁶ olarak tanımlanan anne, baba ve çocuklardan meydana gelen aile tipidir ve akrabalık ilişkilerinden yalıtılmıştır. Ailenin eğitim, üretim, güvenlik gibi işlevleri başka kurumlar tarafından yerine getirildiği için sadece üreme, çocuklarının bakımı ve sosyalleşme, psikolojik gereksinimlerin karşılanması gibi sınırlı işlevleri bulunur (Günindi vd., 2011: 352). İşlevleri sınırlandırılmış bu çekirdek aile tipi, Parsons'un ifadesine göre uzmanlaşmış ailedir ve bu ailenin temel işlevi çocuk dünyaya getirme ve manevi doyum sağlamaktır (Doğan'dan naklen, 2009: 5). Geleneksel ailede görülen işlevler, çekirdek ailede tamamen ortadan kalkmış veya etkisi azalarak diğer toplumsal kurumlar tarafından üstlenilmiş durumdadır (Dündar, 2016: 50). Modern ailede kadın ve erkek arasında eşit haklar görülür. Ailede karar alma yetkisi büyük oranda erkeğin kontrolünde olsa da kadının da görüşü etkilidir. Soyun devamı babadan geçer. Aile bireyleri arasında miras paylaşımında hukuk kuralları etkili olduğu için bütün aile bireyleri arasında anneden toruna kadar eşit bir paylaşım yapılıdır (Gökçen, 2019: 84). Günümüzde kentleşmenin hâkim olduğu yerlerde en yaygın olarak görülen aile tipidir.

7. Fonksiyonel Açıdan Aile Tipleri

Aile fonksiyonlarını istenilen seviyede, verimli bir şekilde yerine getiren aile tipine *sağlıklı aile* ve bu ailenin tam tersi olarak aile fonksiyonlarının yerine getirilmediği aile tipine ise *sağlıksız aile* adı verilir (Gökçen, 2019: 93). Ailenin birlikteliği ve devamlılığı açısından fonksiyonların yerine getirilmesi önemlidir. Aksi durumda fonksiyonu yitiren aile tiplerinde bireyler arasında etkili bir iletişim ve bağ kurulamamaktadır.

⁶ Çekirdek aile tipinin sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkmış olduğuna yönelik yaygın kanaatin aksine bu aile yapısının sanayileşmeden önce de rastlanılan bir aile modeli olduğuna dair görüşler de mevcuttur. Detaylı bilgi için bk. Çağan, 2018: 92.

8. Eş Sayısı Bakımından Aile Tipleri

Ailenin kuruluş aşaması olan evliliğin eş sayısına göre *monogami* ve *poligami* şeklinde iki tipi mevcuttur.⁷ Bu aile tiplerinin meydana gelmesinde sosyo-kültürel, coğrafi, dinî gibi pek çok faktör etkili olur ve tiplerdeki dağılım, toplumdan topluma kültürden kültüre göre değişkenlik gösterir.

Tek eşli aile (monogami): Bir kadının bir erkekle, bir erkeğin de bir kadınla evlilik yapması sonucu kurulan ailedir. Modern yaşamın bir sonucu olarak meydana gelen iş bölümü, uzmanlaşma, eğitim öğretim zorunluğu gibi koşullar, küçük aile yapısını ve dolayısıyla tek eşli aile tipini ortaya çıkarmıştır (Gökçe, 1991: 511). En yaygın olarak görülen aile tipidir.

Çok eşli aile (poligami): Monogaminin tam tersi olarak bir erkeğin veya kadının birden fazla eşle yaptığı evlilik türüdür (Doğan, 2009: 135) ve bu aile tipi de cinsiyete bağlı olarak iki alt gruba ayrılır. *Poligini*, bir erkeğin birden fazla kadınla yapmış olduğu evlilik tipidir. Kadının birden fazla erkekle evlilik yapmasına ise *poliandri* adı verilir (Yavuzer, 2019: 111). Çok eşli aile tipinde poligininin poliandriye oranla daha yaygın olduğunu söylemek mümkündür.

9. Otorite Açısından Aile Tipleri

Ailede hâkim otorite, dönüşüm sürecine ve çağa bağlı olarak anne ve babanın yetkisine verilmiştir. *Ana ailesi* (anaerkil, maderşahî) ve *baba ailesi* (babaerkil, pederşahî) olmak üzere iki tip altında sınıflandırılır⁸ ve otoritenin yetki gücüne bağlı olarak kaynaklarda şu şekilde açıklanır:

Ana ailesi: Avcı toplayıcı dönemlerde üretimde erkeğin avcı, kadının besin toplayıcısı görevinde olması, kadına güç kazandırmış ve hâkim otoritenin elinde olmasına olanak sağlamıştır (Dirimeşe, 2019: 17). Ana ailesi şeklinde de adlandırılan bu aile tipine ilkel toplumların tarıma dayalı ekonomi sisteminin görüldüğü ikinci kademesinde

⁷ Gökçen tarafından sınıflandırma içerisinde yer verilen ancak çok sayıda araştırmacının görüşüne göre aile kapsamı dışında bırakılan *küme (grup) evliliği*, sınıflandırmamız içerisine alınmamıştır. Detaylı bilgi için bk. 2019: 94.

⁸ Gökçen'in tasnifinde verilen adlandırmadır. Bk. 2019: 95.

rastlanılır.⁹ Bu seviyedeki toplumların göçebe yaşamı bırakıp yerleşik hayata geçişinden itibaren anaerkil aile ortaya çıkmıştır. Totemizmin tesirlerinin devam ettiği bu ailede, annenin kız ve erkek kardeşleri, onların çocukları ve diğer akrabaları bir arada yaşar. Soy da anneden devam eder. Bu aile tipinde egzogami şeklinde evlilik görülür. Baba, her zaman ailesiyle birlikte aynı evde yaşamaz, belirli aralıklarla misafir olarak gelir. Evin reisi dayıdır. Baba ise kendi annesinin evinde kız kardeşinin çocuklarına babalık vazifesini yerine getirir. Anneye özgü birtakım ayrıcalıkların olduğu bu ailede çocukların babalarıyla hukuki ve sosyal ilişkileri bulunmaz. Genel olarak anaerkil ailede anne akrabalarının hâkim olduğunu ve esas otoritenin annenin erkek kardeşi üzerinde olduğu görülür (Gökçe, 1976: 58). Eski Türk aile yapısı bu bakımdan değerlendirildiğinde, annenin hakim olduğu aile yapısının tam bir ana ailesi kimliği taşımadığı görülür. Çocuklar üzerinde baba yerine dayının hâkim olduğu bir aile tipi Türk aile tipleri içinde tespit edilmemiştir. Bu durum destanlarda bir örtmece gibi kullanılır. Manas Destanı'nın Radloff tarafından derlenen varyantının Semetey dairesinde, annesi ve büyükannesi tarafından erkek akrabaların kötülüklerinden kaçırılan Manas'ın oğlu, belli bir yaşa kadar dedesini babası olarak bilir (1995: 832-835). Bunun sebebi, çocuğu korumaktır. Öte yandan özellikle destanlarda güvey adayına bazı sınamaların gerçekleştirilmesi, şart öne sürülmesi de anaerkil aile yapısının izlerini taşır ancak anaerkil aile, ana ailesi değildir.

Baba ailesi: Otorite kriterlerinin erkeğe verildiği aile tipidir ve bu kriterlere göre kendi içerisinde “baba ailesi (pederî)”, “bölünmez asaba” ve “ataerkil aile” olmak üzere üç gruba ayrılır (Gökçen, 2019: 95).

a. Pederî aile: Değişen sosyal yapı ile birlikte aile tipinde de değişiklik meydana gelmiş ve pederî ailede kayıtsız ve şartsız olan baba otoritesinin yerini aile müdürü olan bir baba almıştır (Fındıkoğlu, 1991: 5). Baba soyu ailesi ile ana soyu ailesinin birleşiminden doğan bu aile tipinde; babaşahlık ailesinde görülen sertlik, kapalılık ve baskı kaybolmuştur (Ülken, 1991: 29). Ailede anne ve baba aynı evde yaşar. Ailede kadının belirli bir statüsü bulunur ve çocuklar üzerinde her iki ebeveynin de eşit hakları vardır. Ana aile mirasının aksine baba aile mirasında her iki tarafın da hakkı bulunur. Baba ailesinin evrimsel gelişiminde *ana ailesi* → *ataerkil aile* → *baba ailesi* şeklinde bir geçişin yaşandığına dair görüş mevcuttur. İkinci görüşe göre ise *ana ailesi* → *baba ailesi* yönünde doğrudan bir

⁹ Ergün Yıldırım, anaerkil ailenin avcılık, toplayıcılık veya tarımla uğraşan toplumlarda görüldüğünü belirtir. Bilgi için bk. 2018: 77.

geçiş yaşanmıştır (Gökçe, 1976: 59). Mal ve mülkün eşitlikçi bir anlayışla paylaşılması yönüyle ataerkil aileden ayrılır. Pederî ailede amca ile dayı, hala ile teyze de birbirine eşit statüdedir (Doğan, 2009: 20). Bu anlamda pederî aile tipi, ataerkil ailenin daha ılımlaştırılmış şekli olarak düşünülebilir.

b. Bölünmez asaba: Bu aile tipinde asaba, büyük baba olan kişidir. Bu tür ailelerde kan bağı çok önemlidir ve akraba olarak baba tarafı tanınır. Ailede özel bir mülkiyet yoktur, sahip olunan her şey asabanın malı olarak görülür (Gökçen, 2019: 95). Çocuğun anne tarafından miras alma hakkı yoktur ve anne tarafından dört, baba tarafından ise sekiz kuşağa kadar akrabalarla evlenmesi yasaktır. Aile bireylerinin kendilerine mahsus özel hayatları ve menfaatlerinin olmadığı bu aile tipinde bütün yaşlılar gençlerin anne ve babası kabul edilir. Çocuğun öz anne ve babasının ise çocuk üzerinde özel bir hakkı yoktur (Ülken, 1991: 27-29).

c. Ataerkil aile: Bilhassa tarım toplumuna geçişle birlikte, erkeğin tarımda üretim araçlarını elinde bulundurması ile görülmeye başlar (Dirimeşe, 2019: 17). Pederşahi aile (Gökçen, 2019: 95) ve Roma ailesi olarak da adlandırılır. Bu aile tipinde hâkim otorite babanın kontrolündedir ve aile bireyleri, babanın atalarından gelen dinî pratik ve inanışlara bağlıdır (Yıldırım, 2018: 77). Aile bireyleri, ocak adı verilen bir evde yaşar. Babanın otoritesini dinden aldığı ve atalar tarafından kurulan ocağın devamlılığını sağlamakla görevli olduğu aile tipidir. Ataerkil ailede babanın görevini sürdürecektir bir erkek çocuğa sahip olmak istenir. Erkek çocuk doğduğunda törenler yapılırken kız çocuğun dünyaya gelmesi durumunda herhangi bir önem verilmez. Ailede babanın mal üzerinde mutlak otoritesi olup malını dilediği gibi paylaşırma ve kullanma yetkisine sahiptir (Gökçe, 1976: 60). Gücün eril cinsiyetler arasında aktarılıp sürekliliğinin sağlandığı, yaygın rastlanılan aile tipine örnektir.

Türk aile yapısı bakımından değerlendirildiğinde ataerkil aile yapısının yaygın olduğu görülür ancak Türk ailesinde geçmiş dönemlerde kız çocuk da önemlidir. Dede Korkut boylarında kız çocuk için de dua edilmesi epizodu bunu gösterir mahiyettedir. Türk kültüründeki bu durum, başka kültürle etkileşim sonucunda kız çocuk aleyhine değişime uğramıştır denilebilir.

10. Toplumsal Gelişme Bakımından Aile Tipleri

Toplumsal hayat genel olarak *klan*, *friatri*, *kabile*, *site*, *imparatorluk* ve *ulus* aşamalarından geçmiştir. Durkheim'a göre bu oluşum çerçevesi doğrultusunda aile tipleri de altı başlık altında sınıflandırılır (Gökçen'den naklen, 2019: 96) ve şu şekilde açıklanır:

Klan ailesi: Toplum yaşamının ilk devirlerinde ailelerden meydana gelen klanlarda hâkim olan aile tipidir ve totem ailesi olarak da adlandırılır (Gökçen, 2019: 96). Klan ailesinde exogamie olarak adlandırılan dışarıdan evlenme âdeti vardır. Aynı totem inancına sahip oldukları için aynı klan içinden evlilik yapmak bu inanç sistemine saygısızlık olarak kabul edilir (Fındıkoğlu, 1991: 4). Totemli aile olarak da bilinen bu ailede klanların hangi klanlar arasında evlilik yapacağı da önceden kurallarla belirlenir. Aralarında totem sınıfı açısından bağlılık bulunan klanlar, diğer bir ifadeyle bir friatrinin klanları arasında evlilik yapılabilir (Ülken, 1991: 28).

Friatri ailesi: Klanların birleşiminden meydana gelen ve anaerkil bir düzenin hâkim olduğu aile tipidir (Gökçen, 2019: 96).

Kabile ailesi: Friatri ailesinin birleşiminden oluşur ve bu aile tipinde kan bağı ile kültürel bağların önemli olduğu görülür. Babaerkil bir aile otoritesi vardır (Gökçen, 2019: 96).

Site ailesi: Kabile ailelerinin birleşiminden meydana gelen aile tipi olup pederşahî bir otorite hakimdir (Gökçen, 2019: 96).

İmparatorluk ailesi: Günümüzde soy ailesi olarak görülür. Soy ailesi ise geniş bir aile tipidir ve genel olarak şehir merkezlerinde konaklarda yaşam sürer (Gökçen, 2019: 96).

Ulus ailesi: Çekirdek aile tipinde olup tarihsel süreç içerisinde ulus aşamasına denk olan ailedir. Çekirdek veya modern aileye karşılık gelir (Gökçen, 2019: 97). Ziya Gökalp, konak aile tipinin yuva ailesine dönüştüğünü ve günümüzde varlığını sürdüren aile tipinin yuva ailesi olduğunu ifade eder (Fındıkoğlu'ndan naklen, 1991: 16).

11. Töreye Dayalı Oluşan Aile Tipleri

Törenin belirlediği kurallara göre yaşam süren toplumlarda *berder*, *taygeldi*, *levirat* ve *sororat* şeklinde evliliklerin yapılması sonucu oluşan aile tipleridir.

Berder ailesi: Evlilikte başlık usulünün olduğu yerlerde rastlanılan ve ekonomik koşullarla şeklini almış bir aile tipidir (Gökçe, 2012: 58). Bu tür evlilikler, evlenecek olan iki erkeğin evlilik yaşına gelmiş kız kardeşlerini karşılıklı olarak vermesiyle gerçekleşir. Amaç, ailedeki ve çocuklar üzerindeki otoritenin sürekliliğini temin etmek; başlık, takı vb. ekonomik zorluk yaratan düğün masraflarını kolaylaştırmaktır (Doğan, 2009: 140). Diğer bir ifadeyle berder; öncelikli olarak ekonomik imkânları zorlayan adetler karşısında ailelerin yetersiz kalması sebebiyle başvurdukları evlilik tiplerindedir.

Taygeldi ailesi: Çocuklu dul bir kadın ile çocuklu dul bir erkeğin kendilerinin ve çocuklarının evlilikleriyle kurulur. Kadın ve erkeğin önceki evliliklerinden doğan çocukları, bu yeni evliliklerinde yanlarında getirilir ve bir arada yaşarlar. Bu evlilik tipinde önce kadın ve erkek veya çocukların evliliği gerçekleşir, sıralaması bulunmamaktadır (Yavuzer, 2019: 115). Evlilik öncesi dul kadın ve erkeğin bu konuda belirlenen şartları gerçekleştirme yoluyla kurdukları, anlaşmaya dayalı bir aile tipidir.

Levirat ve Sororat aileleri: *Levirat;* kocasının vefatı üzerine dul kalan kadının, kayınbiraderiyle evliliğinden kurulan aile tipidir. *Sororat* da kadının vefat etmesi üzerine dul kalan erkek ile baldızının evliliğine denir. Bu evliliklerin yapılmasındaki temel amaç, ölenin eşi, çocukları ve mallarını bu akrabalık grubu içerisinde korumaktır (Doğan, 2009: 138).

12. Son Dönem Ortaya Çıkan (Marjinal) Aile Tipleri

Çağın değişimine bağlı olarak aile tiplerinde *tek ebeveynli*, *babasız*, *üvey aile* ve *birlikte yaşama* şeklinde yeni aile tipleri görülmektedir.

Tek ebeveynli aile: Aile bireylerinden birinin vefatı veya eşlerin boşanması sonucunda oluşan aile tipidir ve ebeveynlik görevi tek kişi tarafından yerine getirilir (Gökçen, 2019: 98). Günümüzde toplumlarda hızlı bir şekilde yaygınlaşan bu aile türünde

genellikle ailenin reisi, çocuklarıyla birlikte yaşam mücadelesi veren annelerdir (Dündar, 2016: 53).

Babasız aile: Ailede babanın vefatı veya ebeveynlerin ayrılması sonucu oluşan aile tipidir. Çocukların annenin yanında yaşadığı bu ailede, kadının ev içi ve ev dışı sorumlulukları vardır (Gökçen, 2019: 98). Bu aile tipinde kadın annelik rolünün yanı sıra babalık rolünün getirdiği belli başlı sorumlulukları da üstlenmek mecburiyetindedir.

Üvey aile: Yeni geniş aile olarak da adlandırılan bu aileler, bireylerin boşanma ve yeniden evlilik yapması üzerine kurulur. Boşanmış olan eş veya eşler, yeniden evlilik yapması durumunda çocuklarını da yanlarında getirmekte ve önceki evlilikten doğan çocuklarıyla birlikte yeni geniş aile tipi meydana gelmektedir (Dündar, 2016: 53). Üvey aile ayrıca ebeveyni vefat etmiş veya ebeveyni tarafından terk edilmiş bir çocuğun, başka aile tarafından sahiplenilmesi üzerine oluşan aile tipine de verilen isimlendirmedir. Bu ailede çocuk evlat edinme yolu ile çiftin sorumluluğuna verilir (Gökçen, 2019: 98).

Birlikte yaşama: Aile kurma düşüncesinde olmayıp genel anlamda bir sorumluluk almak istemeyip sadece ikili arasındaki ilişkinin önemsenmesi üzerine kurulur (Gökçen, 2019: 98). Birlikte yaşama, evlilik öncesi deneysel bir aşama, evlilik denemesi olarak da görülmekte ve yaygınlığı artan bu yaşam şeklinde çiftler evliliğe bir seçenek olarak bu tipi tercih etmektedir (Dündar, 2016: 55-56). Günümüzde kentleşmenin görüldüğü yerlerde daha yaygın olarak karşılaşılan bir yaşam tarzıdır.

13. Hane Halkı Sayısı Bakımından Aile Tipleri

Ailede bulunan bireylerin sayısına göre yapılan bu sınıflandırma *büyük/geniş aile* ve *küçük/dar aile* olmak üzere iki grupta değerlendirilir. Bu ailelerde birey sayısındaki oran azaldıkça aile yapısına dair çözümlerin arttığı; ilişkilerde ise yapısıyla doğru orantılı olarak küçülme görüldüğünü söylemek mümkündür.

Büyük veya geniş aile: Üye sayısının fazla olduğu, çok işleve sahip olmasının yanı sıra sıcak akrabalık ilişkilerinin sürdürüldüğü ailelere denir. Büyük aileyi meydana getiren ebeveyn ve eşlerin yanında, evlenmemiş kız ve erkek çocuklarını, evlenmiş erkek çocukları ile onların eş ve çocuklarını, bazen eşlerin evlenmemiş erkek kardeşlerini de

kapsayan bir aile tipidir (Aydın, 2018: 64). Geniş aile diğer bir ifadeyle, çok sayıda kandaş veya çekirdek ailenin bir arada oturmasıyla meydana gelir. Akrabalık bağlarının güçlü olduğu bu aileler, özellikle tarımla geçimini sağlayan toplumlarda görülür. Büyük aile kendi içerisinde *kök aile* ve *birleşik aile* olarak iki grupta değerlendirilir. *Kök aile*; anne, baba ve çocuklar ile evli olan oğulun eşi ve çocuklarından meydana gelir. Diğer çekirdek aile tipi olan *birleşik aile* ise; anne, baba ve tüm erkek çocuklar, evlenmemiş kızlar ile birlikte evli olan oğulların eşleri ve çocuklarının bir arada yaşadığı aile tipidir. Erkek torunlar da evlendikten sonra bu ailede yaşamını sürdürür. Bu aile tipinde, iki veya daha fazla kuşak, aynı evde veya aynı bahçede ayrı bölümlerde ikamet eder (Gökçe, 1976: 60-62).

Küçük veya dar aile: Anne, baba ve kimi zaman başka bekâr akrabalardan kurulu olan aile tipidir. Çekirdek aile veya çağdaş aile ile aynı tiptedir (Ülken, 1969: 7). Hanede bulunan üye sayısının az olduğu ailelerdir. Günümüzde küçük veya dar aile sınıflandırması içerisine *tarihsel küçük aile*, *çekirdek aile*, *modern aile* ve *atomize aile* olarak dört grupta değerlendirilir: *Tarihsel küçük aile*; tarihin başlangıcından beri var olup genellikle üç kuşağı hanesinde barındıran, neslin ve akrabalık ilişkilerinin sürdürülmesinde sorunsuz, anne, baba ve çocukların yanında büyük ebeveynlerinden bir veya birkaçının bünyesinde yer aldığı aile tipidir (Gökçen, 2019: 100-101). *Çekirdek aile*; sanayileşme, kentleşme ve ulus-devletleşmenin bir ürünü olarak Batı Avrupa toplumlarında ortaya çıkmış bir aile tipidir. Ailedeki üye sayısı çok azdır; sadece anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelen sosyal birimdir. Aile; akrabalık gruplarından soyutlanmış niteliktedir. Evlilik, birliktelik ve yerleşim yerlerinin seçimi eşlerin özgür iradelerine bağlıdır (Sayın, 2020: 53). İki temel işlevi olan çocuk yapma ve manevi olarak doyum sağlamanın dışındaki geleneksel ailenin işlevleri, çekirdek aile tipinde tamamen ortadan kalmış veya kısmen etkisi azalmıştır durumdadır (Doğan, 2016: 7). *Modern aile*; yapısı ve üye sayısı itibarıyla çekirdek aileyle karıştırılan bu aile tipi anne, baba ve belirli bir yaşa kadarki (18-22 yaş) çocuklardan oluşur. Modern çağda yeniden şekillenmiştir. Dördüncü grupta değerlendirilen küçük aile sınıflandırmasındaki *atomize aile* ise; son yüzyılda görülen ve ilişkileri kopma aşamasına gelmiş aile tipidir (Gökçen, 2019: 102).

Aile kurumu, insanlığın başlangıcından beri sosyo-kültürel, ekonomik, coğrafi vb. etkenlere ve bağlı bulunduğu toplumun değerler sistemine göre şekillenip yukarıda belirtilen çeşitli tiplerde varlığını devam ettirmektedir. Bu toplumsal birimin geçirdiği

evreler, Mustafa Aydın'a göre *kuruluş*, *çoğalma*, *dağılma* ve *sonuç evresi* olmak üzere dört süreçten geçer. *Kuruluş evresi*; evlilikle başlayıp ilk çocuğun doğumuna kadarki dönemi ifade eder. *Çoğalma evresi*; ilk çocuğun doğumu ve evliliğine kadar devam eden zaman dilimidir. *Dağılma evresi*; ilk çocuk ile son çocuğun evliliğine kadar olan süreci, *sonuç evresi* ise sonuncu çocuğun evliliğinden eşlerin ölümüne kadar devam eden döneme denir (2018: 77). Söz konusu süreçlerle tarihin başlangıcında günümüze kadar var olan aile birimi, toplumların geçirdiği etkileşim, değişim ve etkilenmelerle şekil alıp her zaman varlığını devam ettirecek olan en önemli ve değerli çekirdek yapı olarak kalacaktır.

Bu çalışmada masalarda motif incelemesinin ardından tespit edilebildiği ölçüde aile tiplerinin yaygın özellikleri belirlenmeye çalışılacaktır.

Masal

Sözlü halk edebiyatı ürünleri arasında önemli bir yere sahip olan masal türünün adlandırılması ve tanımlanması ile ilgili araştırmacıların çeşitli görüşleri bulunmaktadır. *Masal* kelimesinin günümüzdeki terimiyle kullanımı oldukça yenidir. Bu terim için daha önceleri *kıssa*, *dâstân*, *hikâye* vb. adlandırmalar yapılmış, 19. yüzyılın başlarından itibaren *mesel*; zamanla da bugünkü kullanımı olan *masal* şekline bürünmüştür (Sakaoğlu, 2016: 18). Masal terimi, Türk Lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *nağıl*, Başkurt Türkçesinde *äkiyät*, Kazak Türkçesinde *şabuv*, *şabis*, Kırgız Türkçesinde *at çabü*, *comok*, Özbek Türkçesinde *ertäk*, Tatar Türkçesinde *äkiyät*, Uygur Türkçesinde *çöçäk* ve Türkmen Türkçesinde *erteke* karşılığıyla kullanılmaktadır (TLS, 1991: 562-563; Aytaç, 2004: 295). *Dîvânu Lugâti't Türk*'te ise *ötkünç* kelimesi "hikâye" anlamında verilmiştir (Ercilasun vd., 2014: 792).

Ferit Develioğlu'nun *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'da *mesel*; "Terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikâye" olarak açıklanır (1970: 625). *Türkçe Sözlük*'te masalın kelime anlamı; "1. Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâye, 2. Öğüt verici, ahlak dersi veren alegorik eser." (2005: 1349) olarak verilir.

Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* adlı eserinde masalı; "Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü,

gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı” (1969: 80) olarak tanımlayarak bu türün tamamıyla gerçeklikten uzak olması ve inandırıcılık vasfı ve iddiası taşımaması yönüne değinir.

Masalı tamamıyla hayale dayalı bir ürün olarak gören Boratav, *Folklor ve Edebiyat* adlı eserinde ise “Masal demek, hayal gücü demektir. Masal “hayali” hikayedir. Masalı anlatan kişi, sınır tanımaz hayal gücüne, doğaüstü kişilerle ve olaylarla doldurur masalını.” (1982: 276) şeklindeki değerlendirmeleriyle bu düşüncesini yaptığı farklı tanımlarda da vurgular.

Ali Berat Alptekin de *Taşeli Masalları* adlı eserinde destanlardan sonra halk anlatmalarının ikinci basamağını olarak kabul ettiği masalları “Büyük ölçüde nesirle anlatılmış ve dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiası bulunmayan, hayal ürünü olan nesir şeklindeki anlatmalar.” (2002: XI) olarak ifade ederek Boratav’ın görüşlerine oldukça benzer bir tanım yapar.

Vladimir Propp, *Folklor: Teori ve Tarih* adlı eserinde “Halk masalı önceden planlanmış ve manzum bir kurgudur. Asla kendisini bir gerçeklik olarak ortaya koymaz. Gerçekliğin temsil edilmesini amaçlamadığına göre halk masalını çekici kılan nedir? Her şeyden önce olağandışı anlatısıdır. Gerçekliğe tekabül etmediğinden bu tip kurgular özel bir zevk verir.” (1998: 34) ifadeleriyle masalın gerçekliği temsil etmeyi amaçlamayıp olağandışı anlatımı sayesinde ilgi çekici bir tür olduğunu düşünür.

Masalın hayal ürünü olarak görülmesi ve gerçekçilik yönünün olmayışına yönelik görüşlere karşı çıkan Wifred Buck’a göre ise masal, gerçeklikten bağımsız bir tür değildir ve gerçekçi başlangıç, fantastik gelişme ve idealistçe bitiş olmak üzere üç bölümden meydana gelir. Masalın tabiatında içten içe gerçeklikle bir ilişki söz konusudur (1992: 11-12). Türün belirgin özellikleri arasında sayılan gerçekdışılık yönüne zıt bir bakış açısıyla yapılan tanım, bu yönüyle diğerlerinden ayrılır ve masalın gerçeklikten kopmadığına, bir ucunun her zaman bu unsura bağlı kaldığına dikkat çeker.

Saim Sakaoğlu, *Masal Araştırmaları* adlı eserinde masalı; “Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.” (2016: 17).

şeklinde ifade eder ve masalın hayal ürünü olmasına rağmen, Boratav ve Alptekin'in görüşlerinin aksine, dinleyici üzerinde inandırıcılık etkisi işlevinin bulunduğu dikkat çeker. Bu bağlamda Buck'ın görüşlerine de yakın bir tanım yapar.

Ignács Kúnos, *Türk Halk Edebiyatı* adlı eserinde; “Masal dediğimiz şey, her milletin dönen aynasıdır. Bu aynaya bakacak olursak, hem eskilerin ibadetlerini, hem eski zamanların ahlâklarını da görmüş oluruz.” (2019: 112) sözleriyle masalların, toplumun geçmişine ayna tuttuğunu, bu sayede inanç ve ahlaki değerler hakkında verilere ulaşmayı mümkün kıldığına değinir.

Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş* adlı eserinde masalları özelliklerine göre “Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hâdiselerin mâcerâsı, hikâyesi.” (2000: 368) olarak açıklayarak masalın geçtiği zaman, mekân ve şahıs kadrosunun belirsizliğine vurgu yapar.

Naki Tezel, *Türk Masalları* adlı çalışmasında doğuşta bir kişinin malı iken hazıfa ve çevrenin değişimiyle anonimleşen tür olarak gördüğü masal için şu tanımı yapar: “Masal, olaylarının geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri, dev, cin, ejderha, arap bacı vb. gibi kahramanları olan, belirli kişileri temsil etmeyen hikâyedir.” (2018: 7-8). Tezel'in tanımında belirsiz zaman ve mekânın yanı sıra masalın şahıs kadrosunda olağanüstü varlıkların yer aldığından da söz edilir.

Seyit Kemal Karaalioğlu, *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinin birinci cildinde halk masalları ve sanat masalları olarak iki gruba ayırdığı masallar için şöyle bir tanım yapar: “Masal, olağanüstü olaylarla süslü, olağanüstü kişilerin başından geçen, zaman, yer kavramları belli olmayan ilgi çekici bir anlatımla hayvanları, eşyaları dile getirerek hazırlanmış kısa hikâyelerdir.” (1980: 289). Karaalioğlu; masalın gerçeküstülük özelliğini vurgularken insan dışındaki canlı ve nesnelere, insana özgü özellikler yüklenilişine dikkat çeker.

Umay Günay, *Elazığ Masalları* adlı çalışmasında ise “Masal, birçok araştırmacının kabul ettiği gibi sadece çocukları eğlendirmek için anlatılan bir edebî tür değil, aynı zamanda okuryazar olmayan halk için okuryazar halkın romanı ve hikâyesi olmaktadır.” (1975: 2) diye ifade ederek eski yaygın tanımlarda masalın çocukları eğlendirme işlevi

taşıdığı yönündeki görüşlere kısmen karşı çıkar. Günay, *Türk Dünyası El Kitabı*'nın üçüncü cildinde ise masallar hakkında şu tanımı yapar: “Asırların birikmiş irfanını ve belirli bir hayat düzenini, yaşamak zorunda olduklarımızla yaşamak istediklerimizi birarada kendisine has bir atmosferde ve usluyla, kendi mantık silsilesi içinde geleneksel motiflerle anlatan masallar, sözlü anlatım türlerinin en ilgi çekici olanıdır.” (1992: 321). Masallar bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde, masallarda insanların ulaşmak istedikleri açılarından bir gerçekçi yön olduğunu söylemek mümkündür. Yaşadığı hayatta ulaşım problemi yaşayan ve uzun mesafeleri kolayca aşmak isteyen masal kahramanı, “uçan halı”yı; önünde kapalı bir kapı bulan ama her kapının açılmasını isteyen masal kahramanı “açıl susam açıl” formülüyle istediklerine ulaşmıştır. Günümüzde bunların gerçekten yapılabildiğini düşündüğümüzde ise masallarda bir mantık olduğunu göstermektedir.

Bilge Seyidoğlu, *Erzurum Masalları* adlı eserinde kökleri tarihin karanlık dönemlerine uzanan ve nerede, nasıl meydana geldikleri bilinmeyen masalların, edebî eserler gibi kendine özgü kalıplara sahip olduğunu belirtir. Seyidoğlu'na göre masallar içeriğinde günlük yaşamda karşımıza çıkabilecek türden olayların yanı sıra olağanüstü olay ve kahramanlara da yer verir, ayrıca insanoğlunun geçmişine ait sırların yer aldığı masalların, derlendikleri toplumun gelenek ve göreneklerine de ayna tuttuğunu, eserinde incelediği Erzurum masallarının dünya masallarıyla ortak motiflere sahip olmasının yanında Erzurum'a özgü dil ve hayat tarzına yönelik malzemeler de taşıdığını ifade eder (2016: 9-10). Masallar, dünya masallarıyla pek çok ortak unsur barındırmasıyla birlikte millî özellikler taşıyan metinler olarak da değerlendirilir.

Esmâ Şimşek, *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması* adlı çalışmasında masalı; “Genellikle özel kişiler tarafından, kendine mahsus (olağanüstü) zaman, mekân ve şahıs kadrosu içerisinde, yaşanan hayat ile hayal edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp, yine klişe sözlerle biten hayal mahsulü sözlü anlatım türüdür.” (2001: 3) şeklinde tanımlar. Şimşek'in tanımında masallar; içerik olarak özel mekân, zaman ve şahıs kadrosunda, gerçek hayat ile arzu edilen hayatın ifade etme aracı, şekil itibarıyla ise formel sözlerle kurulu bir anlatı türü olarak görülür.

Faruk Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı* adlı eserinde masalları; şahıs kadrosu ve olay örgüsü yönünden insanüstü ve tabiatüstü özellikler taşıyan, hayal unsurunun ağır bastığı, dinleyiciyi gerçek dünyadan uzaklaştıran hikâyeler olarak açıklar

(1993: 34) ve masalın hayalî unsurlardan meydana gelmesi ve olağanüstü öğeler içermesi üzerinde yoğunlaşır.

Hatice Solak, *Anonim Halk Edebiyatı Mahsülleri*'nde terimi; “Masallar köklü geleneğe bağlı kollektif karakter taşıyan hayali gerçek mücerret müşahhas, maddi manevi, birtakım konu, macera, vak'a, problem, motif ve unsurlar nesir diliyle vakit geçirmek, insanları eğlendirirken terbiye etmek düşüncesinden hareketle hususi bir üslupla anlatılırlar.” (1996: 145) ifadeleriyle açıklar ve benzer tanımlarda ifade edilen özelliklere ilave olarak masalların kendine has bir üsluba sahip olduğuna değinir.

İbrahim Dilek, *Altay Masalları* adlı çalışmasında masal türünü belirgin özelliklerini vurgularken masal olaylarının geçtiği ortamlara da dikkat çekerek tanımlar:

“Masal; insanın gerçekle gerçeküstünü harmanlayıp, olmasını hayal ettiği dünyada, geçmişte belirsiz bir zamanda, sıradan insanların çoğu kez gerçeküstü güçlerle donanıp olağan veya olağanüstü varlık ve olaylarla mücadelesinin anlatıldığı hikâyelerdir. Bu hikâyelerde bazen hayvanların da insanlar gibi davrandığı; düşünüp, konuşabildiği hatta mahkeme kurup birbirlerini yargılayabildikleri görülür. Sesin, kelimelerin sihirle güç kazandığı; yer altı, su altı ve gökyüzü dünyalarının iç içe girdiği, buralarda yaşayanların başlarından geçen hikaye edildiği; velhasıl “Keşkeolsaydı.” cümlesinde boşluğun doldurulduğu anlatmadır masal.” (2007: 17-18).

Mustafa Uslu, *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında, Türk ve dünya edebiyatında en eski ve en yaygın türler arasında yer alan masalların, hayal ürünü olup sözlü gelenekte yaşadığını; insanlar, hayvanlar ve dev, cadı, ejderha, peri gibi olağanüstü özelliklere sahip varlıkların başından geçen vakaları işlediğini belirtir (2007: 220) ve çok sayıda masal bilimcinin de ifade ettiği gibi masalın belirgin özelliklerini göz önünde bulundurarak açıklar. Ayrıca masalın sözlü gelenek ürünü olarak Türk ve dünya edebiyatında yaygın olarak varlığını sürdüren bir tür oluşuna değinir.

Necdet Yaşar Bayatlı, *Irak Türkmenlerinin Halk Masalları* adlı çalışmasında geçmişten günümüze aktarılan masalın eğlendiricilik, hoşça vakit geçirtme işlevini ön plana çıkardığı tanımı şöyledir:

“Oldukça eski bir geçmişi olan, atalarımızdan ve büyüklerimizden sözlü olarak kuşaktan kuşağa dolaşan, dinleyicilerinin sıkıntılarını bir an olsa da unutturan ve onların dikkatlerini, akıllarını günlük hayattan uzaklaştırarak hayal ve olağanüstü

olaylar âleminde birkaç dakika, belki de birkaç saat dolaştırıp sonra tekrar normal hayata döndüren olağanüstü, kısa, mensur bir anlatı türüdür.” (2009: 11).

Selami Fedakar, *Özbek Sözlü Geleneğinde Masallar* adlı eserinde masallar üzerine yapılan değerlendirmeleri, yeni yaklaşımları ve Özbek masal geleneğine ait özellikleri de göz önünde bulundurarak masalı şu şekilde açıklar:

“Halkın ve anlatıcıların hayal gücüne bağlı olarak kurmaca temelinde ilk örnekleri sözlü, sonradan hem sözlü hem de yazılı olarak yaratılan; çeşitli seviyelerde anlatma yeteneğine sahip anlatıcılar tarafından aktarılan; anlattıklarına inandırmak iddiası olmamakla birlikte, toplumun farklı kesimlerinden oluşan dinleyicilerde gerçek etkisi yaratabilen; kahramanları insan, hayvan veya olağanüstü varlıklar olan, bazı örneklerinde yaşanması mümkün olmayan olağanüstü olayları, bazı örneklerinde ise yaşanması muhtemel gerçekçi olayları konu edinen, anlatılan olaylar bakımından gerçeküstü, fakat ifade ettiği anlam bakımından hayatın gerçekliğiyle yakından ilgili; başında, ortasında ve sonunda kalıp ifadelere yer verilen, dinleyenleri eğlendirmek, eğitmek, öğüt vermek ve kıssadan hisse çıkarmak işlevleri olan bir anlatı türüdür.” (2011: 74).

Fekadar’ın açıklamalarında, kurmaca ürünü olan masalları gerek içerik gerekse muhteva özellikleri, sözlü ve yazılı edebiyatta da varlığını sürdürmesi, masal icra geleneğinde anlatıcıların niteliği, inandırıcılık iddiası taşımamasına rağmen gerçeklik yönünün olduğu, günlük hayatta karşılaşılabilecek veya muhtemel olayları işlediği ve ifade ettiği anlam bakımından hayatın gerçekliğinden uzaklaşmayan, didaktik bir tür oluşu üzerinde durulur.

Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*’nde masalı; “İnançları, bazı örf-adetleri ve genel ahlakı genellikle çocuklara aşılacak, ders vermek; onları eğlendirmek amacıyla uydurulan ve olması hemen hemen dünya gerçekliğinde mümkün olmayan olayları konu edinen ilginç anlatılardır.” (2001: 276) şeklinde ifade eder ve bu anlatı türünün eğlendiriciliğinin yanı sıra çocuklar üzerindeki eğitici işlevine değinir. Bu konuda Abdurrahman Güzel ve Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*’nda yüzyıllar boyunca daha çok eğlence ve hoşça vakit geçirme maksadıyla anlatılan masalın günümüzde “1. Bilimin malzemesi olan masal, 2. Eğlence aracı olarak masal” olmak üzere iki temel işleve sahip olduğunu belirtir (2017: 228). Bu anlamda masalın işlevlerine sadece eğlendirici yönünden bakılmaması, önemli birer bilimsel malzeme olarak işlendiğinin de göz önünde bulundurulması gerekir.

Mustafa Gültekin, *Kazan Tatar Masalları* adlı çalışmasında masal türünü taşıdığı özellikleriyle tanımlar:

“İnsan, hayvan veya olağanüstü varlıkların gerçek olmayan bir zaman ve mekânda başlarından geçen olayların anlatıldığı; toplumsal tecrübe ve gözlemlerin, geleceğe dair ümit ve beklentilerin yansıtıldığı; başında sonunda ve ortasında bazı kalıp ifadelere yer verilen, inandırmak iddiası olmamakla birlikte, dinleyicilerin veya okuyucuların kahramanların yaşadığı olaylara acı, sevinç gibi duygularla katıldığı, kadın ve erkek anlatıcılar tarafından sözlü olarak yaratılıp aktarılan; bazıları çeşitli nedenlere bağlı olarak yazıya geçirilen ve bir kısmı da yazılı olarak yaratılan; dinleyicileri eğitmek, eğlendirmek ve öğüt vermek gibi işlevleri olan halk bilgisi ürünlerine masal adı verilir.” (2013: 50).

Gültekin’in tanımında araştırmacılar tarafından üzerinde durulan özelliklere ek olarak masalların meydana gelişinde toplumsal tecrübe ve gözleme dayanması yönünün vurgulandığı da görülür.

Metin Ekici, masal türünü “‘Bir varmış, bir yokmuş’ ifadeleriyle başlayan masallar, varlıkla yokluğu, hakikatle hayali, sıradanla olağanüstüyü bünyesinde dengeli bir şekilde birleştiren anlatmalardır.” şeklinde tanımlar ve bu anlatı türünde kötülerin cezalandırılıp iyilerin mükafatlandırıldığını, zalimlere kargış, adillere ise alkış edildiğini belirtir. Belirsiz zaman diliminde, masal dünyası olarak bilinen mekânda gerçekleşen olayların aktarılmasında, bir yandan olağanüstü varlıklarla ve bu özelliklere sahip insanlar ile sihirli objeler yer alırken, diğer yanda ise balıkçının kısmeti, tüccarın yaptığı alışveriş, üvey annenin yaptığı eziyet, kardeşler arasındaki mücadeleler ve aile bireyleri arasındaki dayanışma gibi sosyal hayatta karşılaşılan çeşitli durumların masalın konusunu teşkil ettiğini ifade eder (2015: 211). Ekici’nin de ifade ettiği gibi masalların konusunu bir yandan olağanüstü unsurlar ve konular, diğer yandan gerçek hayat ve gerçek hayatta karşılaşılan her türlü durum ve toplumsal olaylar oluşturmaktadır.

Abdurrahman Güzel, yaygın görüşlere göre sadece gerçeküstü olaylarla olağanüstü varlıkları içeren bir anlatı türü olarak değerlendirilen masalları ilim gözüyle bakıldığında bünyesinde insan gerçeğini ve hayatın türlü yönlerini yansıtan portreleriyle hikâye ve roman türünün ilk şekli olarak ifade eder (2015: 354).

Erkan Karagöz, *Tatar-Başkurt Sihirli Masalları Üzerine Karşılaştırmalı Motif Çalışması (Aktarma-Motif Tespiti (Motif-Index Of Folk-Literature'ye Göre) - Motif Dizini)* adlı doktora tez çalışmasında masalı şu şekilde tanımlar:

“Genel anlamda masal, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden beri kendi geleneği içerisinde kuşaktan kuşağa sözlü kültür aracılığıyla aktarılarak doğal bir yapıda gelişmesine devam eden, sahip olduğu değişik türleri (sihirli, hayvan, dinî, yergi masalları, hatta birçok masal tasniflerinde yer almasından dolayı fıkra gibi) ile büyük küçük herkesin ilgisini çektiğinden anlatıldığı ortamlarda hem eğlence hem de eğitim vazifesi gören ve en önemlisi bir halkın geçmişine ve geleceğine ayna tutan edebî değeri yüksek bir sanat eseridir.” (2016: 13-14).

Karagöz, toplumların geçmiş ve geleceğinde kültür aynası olarak vazife gören masalların doğal bir gelişim sürecinden geçtiğini, türleri açısından sihirli, hayvan, dinî, yergi masalları olarak gruplandırıldığını ve pek çok tasnifte de verilen fıkra türünün masalın bünyesine dahil edildiğini belirtir ve bu anlatı türünü sadece çocuklar için değil, büyük küçük her kesime hitap eden, edebî açıdan güçlü bir sanat eseri olarak görür.

İbrahim Gümüş, *Türk Masalları ve Max Lüthi Yöntemi* adlı çalışmasında masal türünü şekil, muhteva, işlev, icra ortamı ve icra şekline göre değerlendirerek kapsamlı bir tanım yapar:

“Masal, yaratıcının/anlatıcının hayal gücü nispetinde bilgi ve tecrübelerinin aktarıldığı, olayların gerçekleşme ihtimali olan veya olmayan, inandırıcılık iddiası olmamasına rağmen bazı dinleyicilere olayların gerçek olduğunu düşündüren, kahraman ve karakterleri insan, hayvan ve olağanüstü varlıklardan oluşan, her türlü mekan ve zamanda olayları yaşanan, genellikle masal anası olarak adlandırılan anlatıcı tipine veya geleneğin belirlediği kurallar çerçevesinde anlatıcı kimliğine bağlı olarak, başlangıçta sözlü günümüzde birincil ve ikincil kültür ortamlarında belirli bir anlatım üslubuna bağlı olarak dinleyicilere hitaben icra edilen, eğitim, eğlence, sosyalleşme ve toplumsal kuralların aktarılması/benimsenmesi gibi işlevlere sahip bir anlatı türüdür.” (2018: 28).

Gümüş'ün tanımında zaman, mekân, şahıs kadrosu ve olaylar bakımından türün genel özelliklerinin belirtilmesinin yanı sıra yaratıcısının/anlatıcısının hayal gücüne bağlı olarak oluşup bilgi birikimi ve deneyiminin aktarıldığı ve ilk olarak sözlü gelenekte, günümüzde ise birincil ve ikincil kültür ortamlarında kendine has üslup özelliklerine bağlı kalarak icra edilen bir tür olarak açıklanır. Masalın eğitici ve eğlendirici işlevleriyle birlikte toplumsal normların kuşaklar arasında aktarılması ve benimsenmesinde de işlevsel rolü olduğuna dikkat çekilir.

Evrin Ölçer Özünel, masal türünü içerisinde barındırdığı kodlar sebebiyle kültürel bir gen haritasına benzetir (2011: 60). Söz konusu benzetme, masalın kültür aynası olma işlevini gösterirken tür üzerine yapılan çalışmalarının toplumsal analizler açısından son derece önemli olduğunu yansıtır.

Masal türü üzerine yapılan tanımlarda ilk dönemlerde daha çok şekil, yapı ve içerik, kısmen de işlev özelliklerinin dikkate alındığını, son dönemlerde ise bu kavramsal çerçevenin genişletilerek söz konusu noktaların da dahil edildiğini söylemek mümkündür.

Masal üzerine önemli çalışmaları bulunan araştırmacıların yapmış olduğu birbirinden değerli tanımlar göz önünde bulundurularak halk edebiyatında önemi yadsınamaz olan masal türünü şu şekilde ifade edebiliriz:

Masal, ait olduğu toplumun kültürel kodlarını üzerinde taşıyarak geçmişten günümüze, nesilden nesile dil aracılığıyla aktarılıp gelenek içerisinde varlığını sürdüren, belirsiz zaman ve mekânda, olağan veya olağanüstü şahıs kadrosu aracılığıyla insanların zihninde arzu ettikleri, özlem duydukları dünyayı hayalî unsurlarla bezeyerek ve bir yönüyle gerçeklik zeminine de bağlı kalarak yansıtan, hoşça vakit geçirtmenin yanı sıra eğiticilik, öğreticilik işlevlerine sahip olan, tesir gücü yüksek bir anlatı türüdür.

Masalların Kaynağı

Masalın kaynağı ve doğuş yeri konusunda net bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bu konuda Wilhem Grimm, masalın muhteva, şekil, kaynak ve yayılışıyla ilgili teorilerin öncüsü olarak kabul edilir. Grimm'in görüşlerinden hareketle iki teori geliştirilmiştir. Birinci görüş olan mitolojik görüşe göre masallar, Hint-Avrupa mitolojisinin devamı olarak görülür. İkinci görüş olan Hindoloji görüşe göre, masallara kaynak olarak Hindistan gösterilir ve masalların buradan Batı'ya taşındığını savunulur. Söz konusu görüşlere tepki olarak ortaya çıkan antropolojik görüş ise Hindistan'a tanınan önceliğe karşı çıkıp masalların tek kaynaktan doğmadığını, aynı kültür seviyesinde olan toplumların inanç ve adetlerinde ortaklıklar bulunduğu için ve kültürlerin paralel gelişmelerinin sonucu olarak benzer masalların ortaya çıktığını ileri sürer (Günay, 1992: 321-322).

Masallar doğdukları şekilde kalmazlar, zaman içinde değişirler. Sakaoğlu, masalların kaynaklarında hiçbir coğrafya, kültür ve dinî inanışların temel alınmaması gerektiğini belirtir. Masalda görülen değişme ve farklılaşmalar, *olumlu gelişime*, *yayılan gelişme* ve *tersine gelişme* olarak açıklanır (2016: 20-26). Tersine gelişme, bir nevi masalın bozulmasıdır. Ayrıca Sakaoğlu, çok sayıda masalın bir görüşün sıkışık sayfaları arasına tutsak edilmemesi gerektiğini, her bir masala ayrı bir köken aramanın daha doğru olduğunu ve bu sayede masallar arasında kurulan bağ aracılığıyla ortak bir kökeni meydana getirileceğinin altını çizirken masalları farklı coğrafyalardan kaynaklanıp aynı noktada denize dökülen ırmaklara benzetir (2009: 17).

Saim Sakaoğlu ve Metin Ergun'un 1991 yılında birlikte hazırladıkları *Türkmen Halk Masalları* adlı çalışmada, dünya üzerindeki milletlerin birbirleriyle kültür alışverişi içerisinde olmasından dolayı masalların diğer milletlere yayılabildiği ve motif yönünden gerçekleşen yayılmayı gösteren çok sayıda delilin bulunduğu belirtilir. Ancak bu etkileşimle Türkmen masallarının diğer masallarla aynı olmadığı, milletlerin aldıkları her masalı kendi kültürüne uygun olarak yeniden işledikleri, fazlalıkları atıp eksiklikleri tamamladıkları, masal kahramanlarına öz kimliklerini giydirdikleri ve böylece yeni bir şahsiyet kazandırdıkları ifade edilir (1991: 1). Bu bağlamda masalların hangi kaynaktan ve yerden doğmuş olursa olsun, beslendiği kaynağın formuna büründüğü, etkilenip yenilediği ve şekillendiği, akıp giden bir ırmak gibi geçtiği bölgeye göre yeni bir kimlik kazanıp yerleştiği söylenebilir.

F. Gülay Mirzaoğlu, "Türkiye ve Türkmen Masallarının Genel Özellikleri" adlı makalesinde, Türkmen masallarının şekil ve muhteva açısından Türkiye sahası masallarıyla genel olarak benzer niteliklere sahip olduğunu, farklılıkların yapılacak detaylı çalışmalarla tespit edilebileceğini ifade eder (1995: 30). Masalın beslendiği kaynakların özelliklerinin detaylı bir şekilde ortaya koyulabilmesi, ortak ve farklı motiflerin tespit edilmesi için çok sayıda çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmacıların masalların özellikleri ve kaynağı konusunda birbirinden farklı teori ve görüşlerine bakıldığında, bu ürünlerle ilgili dünya üzerinde karşılaştırmalı ve müstakil çalışmaların daha da artırılıp motif, tip, şekil ve muhteva özelliklerinin değerlendirilmesinin gerekliliğini söylemek mümkündür. Çalışmamızda temel olarak aldığımız Türkmen masalları üzerinden inceleme yapmadan önce masallarda dikkatimizi

çeken noktalarla ilgili genel bir değerlendirme yapmak, ortaklık ve farklılıklara değinmek açısından yerinde olacaktır.

Türkmen Masalları

Masal, Türkmen Türkçesinde *irdäki* (*i:rdä:ki*) sözünün eski şeklinden gelen (Atanyazov, 2004: 143) *erteki* terimi ile ifade edilir. *Türkmen Diliniñ Sözlügi*'nde "1. Genellikle sihirli ve fantastik olayları beyan eden halk yaratıcılık eseri, hikâye. 2. Hakikat olmayan, rivayet, yalan" (1962: 818) olarak tanımlanır.

Geldiyeva tarafından hazırlanan *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)* adlı eserde; halkın zengin hayat tecrübesinin, düşüncenin ürünü olan masalarda halkın kendi istek ve arzularını, geleceğe olan umutlarını, inançlarını beyan ettiği belirtilir. Halkın ruhi ürünü olan masallar aracılığıyla Türkmen halkının geçmişini, belirli devirlerdeki yaşayışlarını, gelenek ve göreneklerini, hayat şartlarını hatta tarihini de öğrenmek mümkündür (2006a: 371). Bu anlamda masallar, gerçeklik iddiası taşımamasına ve hayal unsurlarıyla yoğrulmuş bir tür olmasına rağmen, beslendiği kültüre bir yönüyle sıkı sıkıya bağlı kalan ve kültürüne ait unsurları yansıtan ürünlerdir. Masalların destanlar gibi tarihî gerçekliğe doğrudan bağlı kaldığını söylemek mümkün olmasa da toplumların yaşamları boyunca karşılaştıkları her olay ve durumu, zihinlerinde yaşatıp bu ürünler vasıtasıyla dışa vurdukları söylenebilir.

Türkmen masalları, gelenek içerisinde canlı bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Masalarda Türkmen halkının kültürel değerlerini oluşturan örf ve adetlerini, inançlarını, tabularını; özlem ve isteklerini, hayallerini, korku ve endişelerine dair izleri, şahıslar veya varlıklar aracılığıyla yansıttığı görülür. Halkın günlük hayatta karşılaştığı veya olmasını istediği, idealize edilmiş bir dünya düzenine dair ipuçlarını bulmak mümkündür.

Masalarda ayrıca deyim, atasözü, alkış, kargış, bilmece vb. diğer halk edebiyatı ürünlerinden örneklerin sıklıkla kullanıldığı görülmekte, bu durum dilin zenginliğinin masal türündeki kalıntıları olarak kabul edilebilir.

Türkmen Masallarının Sınıflandırılması

Türkmen masalları, M. Sakali ve A. Govşudov'un 1940 yılında yapmış olduğu tasnife göre "a. Hayvan masalları, b. Cadılı masallar, c. Durmuş masallar" olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılır (Sakaoğlu, 2002: 279). Bu sınıflandırmaya bağlı kalarak Türkmen masallarının türlerine göre taşıdığı özellikleri şu şekilde verebiliriz:

Hayvan masalları

Türkmen hayvan masalları hacim bakımından kısa, yazım ve dil anlatım özellikleri bakımından sade ürünlerdir ve bu yönüyle şorta sözlerle (fikra) benzerlik gösterir. Ancak içerik ve masal kahramanları yönünden bu türden ayrılırlar (Kalenderoğlu, 2011: 236). Hayvan masalları, sihirli ve realist masal türleriyle mukayese edildiğinde hacim bakımından en küçük türdür. Genellikle 1-2 sayfadan oluşur. Uzunluğu 3-4 sayfaya ulaşan masal metinleri de mevcuttur. Şahıs kadrosu bakımından "hayvanlar ve insanlar arasında geçen masallar" ile "sadece hayvanlar arasında geçen masallar" olmak üzere iki gruba ayrılır. Hayvanlar ve insanlar arasında geçen masalarda; padişah, avcı, çoban, ihtiyar, zengin vb. toplumun her kesiminden, her meslektan insan tipini görmek mümkündür. Sadece hayvanlar arasında geçen masalarda ise papağan, karga, bildircin, sülün, horoz, tavuk, keklik, turna, kurt, deve, at, eşek, balık, domuz, balıkçıl kuşu, serçe, koyun, keçi, oğlak, tazi, sığır, öküz, kedi, köpek, ayı, tilki, çakal, kaplan, aslan, yılan, geyik, kaz, leylek, kuğu, kurbağa, kaplumbağa, maymun, fare, bildircin, kartal, ördek, kene, karınca, sivrisinek, güvercin, akrep gibi çeşitli hayvanlara rastlanılır.¹⁰

Sakaoğlu, şahıs kadrosunu oluşturan hayvanların bir kısmının, Avrupa masallarındakilerle ortak olduğunu, bunun yanında koyun, geyik, çakal, kaplan, eşek, aslan, gibi hayvanların da yer aldığını, maymun ve filin ise Afganistan ve İran yoluyla Türkmen masallarına geçtiğini ifade eder (2002: 280). Masalarda yer alan bu çeşitliliğin coğrafya ve kültürler arası etkileşime bağlı olarak değişkenlik gösterdiği görülmektedir.

Hayvan masallarında yer alan evcil ve yabani hayvanlar üzerinden insana ait karakteristik özellikler vurgulanıp dinleyiciye veya okuyucuya bu özellik hakkında olumlu

¹⁰ Hayvanlar ile ilgili yapılan tespitler için taradığımız kaynak hakkında bilgi için bk. Baymıradov, A. (1986). *Hayvanlar Hakkındaki Türkmen Ertekileri*. Aşgabat: Ilım.

ve olumsuz mesajlar verilir. Örneğin; tilki “kurnazlık ve hilekârlık”, çakal, kaplan, kurt gibi vahşi hayvanlar “acımasızlık, zorbalık”, karınca “çalışkanlık”, kedi, köpek, at “dostluk, yardımseverlik”, yılan “sinsilik”, güvercin “şans, baht, uğur” gibi kavramları sembolize eder. Masal içerisinde yer alan her hayvan, ayrı bir işlev taşıdığı için anlatıcı tarafından bilinçli olarak seçilir.

Sihirli masallar

Türkmen sihirli masalları, Türkmen Türkçesinde “cadılı ertekiler” terimiyle adlandırılır. Bu masallar, geleneğin canlı bir şekilde yaşatıldığına göstergesi olarak oldukça geniş hacimli metinlerdir. Cümle yapısı, hayvan masallarının aksine uzundur ve masalarda tasvirlerle dayalı bir anlatım hakimdir. Genel olarak on beş, yirmi sayfaya ulaşan masal örnekleriyle karşılaşılır. Nadiren üç veya beş sayfadan oluşan metinler bulunur.

Sihirli masallar, hayvan masalları ve realist masallarla karşılaştırıldığında içerik yönünden zenginliği, sanatsallığı ve hacmiyle dikkat çeker. Bu türe ait masalarda hayat; uydurma, sihirli ve gündelik olaylarla birleştirilerek anlatılır. Genellikle insanlar ile sihirli güçler mücadele eder. Örneğin; Hatam-Tay, Allaberdi Vezir, Kerem, Akpamuk, Şah Kızı, Küçük Oğul, Şahmeran, Kelce, Adil Şah vb. masalarda durum böyledir (Geldiyeva, 2006a: 371).

Sihirli masalların en belirgin özelliği olan olağanüstülük unsuru, Türkmen sihirli masallarında mekân, kişiler ve objeler üzerinden işlenir. Masalların şahıs kadrosunu peri, dev, cadı, tulpar at, Simrug kuşu, şahmeran, ejderha gibi gerçek hayatta karşılaşılması mümkün olmayan varlıklar oluşturur. Sihirli objeler içerisinde tılsımlı ayna, tarak, iğne, iplik, kova, tüy, kıl vb. görülür ve kahramana yolculuğunda yardımcı olması yönüyle verilir. Mekân olarak ise periler diyarı, devler ülkesi, kaf dağı, cennet, bir yanı bahar bir yanı kış olan altın köşkler gibi dünya üzerinde görülmesi mümkün olmayan yerler geçmektedir.

Realist masallar

Durmuşî masallar adıyla da bilinen realist masallar, Türkmen masalları içerisinde sayısı ve ilgi çekici yönüyle en önemli tür olmasına karşın, hacim bakımından sihirli masallardan kısadır (Kalenderoğlu, 2011: 237). Masal metinlerinin uzunluğu üç ile yirmi sayfa arasında değişkenlik göstermekle birlikte yaygın olarak on sayfa aralığındadır. Günlük hayatla ilgili masallar, gerçeklik unsurunun baskın olmasından dolayı ve günlük yaşamda görülmesi muhtemel olayları ve kişileri, olağan mekânlarda işlediği için “realist masallar” terimiyle adlandırılır.

Realist masalların başkahramanını insanlar oluşturur. İyi ve saf kalpli olan başkahramanın karşısında mutlaka kötü kalpli ve kötü niyetli bir tip yer alır. Ayrıca bu esas kahramanlar genellikle fakir kişiler arasından seçilir ve zengin olan iyi kahramana nadiren rastlanılır (Sakaoğlu vd., 1991: 4). Türkmen realist masallarında padişah, vezir, şehzade, sultan, prenses, çoban, çiftçi, değirmenci, avcı, asker, bekçi, hizmetçi, zengin, fakir, köle, yaşlı, genç, çocuk vb. toplumun her kesiminden insana rastlamak mümkündür. Realist masalarda günlük hayatta olduğu gibi insanların yanında geçim kaynağı olarak yaşamlarında yer eden deve, at, eşek, koyun, keçi, kedi, köpek, kuş vb. hayvanlar da yardımcı işlevle yer alır. Masal mekânı ise, ev, baraka, köşk, kervansaray, bağ, bahçe, çöl, orman, ırmak kenarı gibi günlük hayatta görülmesi mümkün olan yerlerdir.

Türkmen realist masallarında yer alan kahramanlar ve tipler aracılığıyla toplumsal değerler aktarılır. Örneğin; masalarda sıkça görülen zalim padişah üzerinden adaletsizlik, acımasızlık ve haksızlık gibi kavramlar eleştirilir. Olumsuz özelliklere sahip olan padişah, masalın sonunda itibarını kaybederek onun yerine olumlu meziyetlere sahip bir kişi getirilir veya masal içerisinde padişahın ders alması sağlanarak bu kötü özelliklerinden uzaklaştırılır. Masalarda yer alan en küçük ve genellikle yoksul kahraman, iyi özelliklere sahip olmasına rağmen belirli eşikleri aşmadan mutluluğa erişemez ve masalın sonunda türlü sınavları aştıktan sonra yurduna zaferle döner. Söz konusu iki durum, realist masalarda halkın gözünde en üst ve en düşük kademe de yer alan kişilerden hareketle korunması gereken birtakım erdemlerin olduğu ve ancak bu özelliklere sahip karakterlerin mücadele ettikten sonra her zaman zafere ulaşacağı fikri işlenir. Bu anlamda realist masalların diğer masal türlerine göre inandırıcılık oranının ve ikna gücünün daha yüksek olduğu söylenebilir.

Realist masalarda sosyal hayata dair gelenek, görenek ve inancın izleri görülür. Özellikle doğum ve evlilik (toy) gelenekleriyle sıklıkla karşılaşılır. Doğum geleneklerinde; çocuk sahibi olmak isteyen ebeveynlerin birtakım pratikleri yerine getirmesi ve ardından doğum sonrasında bu kutlu haberi getiren müjdeciyeye birtakım hediyeler vermesi ve çocuğun dünyaya gelişini kutlamak için toy yapması en yaygın olanlarıdır. Evlilik geleneklerinde; kahraman için uygun kız arayışı, görücü gönderme, damat ve gelin sınaması, kız isteme, gelin alayı, üç, yedi veya kırk gün kırk gece toy düzenlenmesi, düğün öncesi, esnası ve sonrası eğlenceler, düğün sonrası aile ziyareti vb. günümüzde de toplum arasında yaşatılan gelenekler realist masalara daha fazla yansımıştır.

Türkmen Masalları Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Türkmen folkloruyla ilgili çalışmalar ilk olarak 20. yüzyıl başlarından itibaren Rus Şarkiyatçılar tarafından masal metinlerinin derlenmesi faaliyetleriyle başlar. Türkmenler arasında masal derleme çalışmaları ise 1930 yılından sonra görülür, 1940'lı yıllardan itibaren sistemli bir hâle gelir (Sakaoğlu vd. 1991: 4). İhsan Kalenderoğlu da Türkmen Türklerinin sözlü edebiyat ürünleri ile ilgili yapılan çalışmaların 1900'lü yıllardan itibaren başladığını ifade eder ve bu çalışmalara Türkmen halk şairlerinden Ata Salih; bahşılardan Pälvan Bahşı, Magtımğulı Garlıyev; Türkmen folklorcularından Ata Govşudov, Ahundov Gürgenli, B. A. Garriyev, M. Köseyev, Durdı Gılıç, Nurmırat Sarıhanov, Ata Çepov, Çarı Garabekov, Muhi Amanoğlu, Ogulgerek Govşudova, Amanmırat Baymıradov, E. Aşırova, N. Şükürov, Ö. Abdillayev, A. Bekmıradov, A. Durdıyeva, B. Mämmetyazov, Ş. Halmuhammedvo, G. Nazarov, Nurmät Seyidov vb. çok sayıda araştırmacının Türkmenistan'ın çeşitli şehir ve vilayetlerinde masalları ve diğer halk edebiyatı ürünlerini derleme çalışmalarıyla Türkmen folkloruna katkıda bulunduğunu belirtir (2015: 448-449).

Türkiye, Türkmenistan, Rusya ve diğer ülkelerde Türkmen masalları üzerine yapılmış olan çalışmalar, yıllardır masal araştırmacıları tarafından güncellemeler yapılarak listeler hâlinde sunulmaktadır. Bu konuda tekrara düşmemek adına daha önceki çalışmalarda tanıtılan Türkmen masal kitaplarından söz edilmeyecek; bu künyelerin verildiği çalışmalar hakkında bilgi verildikten sonra o çalışmalarda yer almayan masal kitaplarından ve çalışmalardan söz etmek yeterli görülmüştür:

Türkmenistan'da Yayımlanan Kitaplar

Türkmenistan'da 2006 yılında Şirincemal Geldiyeva tarafından yayına hazırlanmış olan *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)* adlı eser, Türkmen latin alfabesiyle yazılmış olup 392 sayfalık bir hacime sahiptir. İçerisinde 36 sihirli masal metni yer alır.

Geldiyeva, aynı yıl *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)* adıyla 352 sayfadan oluşan realist masallar kitabını hazırlamıştır. Bu kitap içerisinde ise 43 masal metni bulunmaktadır.

2008 yılında N. Kakalıyeva redaktörlüğünde *Türkmen Halk Ertekileri* adıyla 464 sayfa hacime sahip kitap yayımlanmıştır. 39 masal metninin yer aldığı kitapta her masal metni, içeriğine uygun olarak resmedilerek okur için ilgi çekici hâle getirilmiştir.

Türkmen Masallarıyla İlgili Olarak Türkiye'de Yayımlanan Kitaplar

Türkiye'de Türkmen masalları ile ilgili az sayıda kitap yayını bulunmaktadır. Bu kitaplar içerisinde en kapsamlı olanı Saim Sakaoğlu ve Metin Ergun tarafından 1991 yılında hazırlanan *Türkmen Halk Masalları* adlı eserdir. Çalışmada, Türkmen halk masalları hakkında genel bir bilgilendirmenin ardından *Hayvan Masalları*, *Peri Masalları* ve *Realist Masallar* başlıkları altında Türkmen ve Türkiye Türkçesiyle yan yana verilmiş 42 masal örneği yer almaktadır. Bu dağılımda 29 hayvan masalı, 5 peri masalı ve 8 realist masal metni seçilmiştir. Eserin önsözünün ardından 4 ile 8. sayfalar arasında Türkmen halk masalları ile ilgili yaklaşık 30 kaynağın künyesine yer verilmiştir.

Türkmen masallarından çocuklar için sadeleştirilip Türkiye Türkçesine aktararak hazırlanmış iki kitap yayını bulunmaktadır. Bu yayınlardan ilki Yücel Feyzioğlu tarafından 2009 yılında *Türk Dünyası Masalları 11: Yarı Kulak (Türkmen Masalları)* adıyla neşredilmiştir. Kitapta yedi yaş üstü çocuklar için uyarlanmış 11 masal metni yer almaktadır. Diğer yayım ise Nurcan Öznal Güder tarafından 2014 yılında *En Güzel Türkmen Masalları* adıyla yayımlanmış ve içerisinde 11 masal metni mevcuttur.

Kitap Bölümleri

Masal araştırmaları konusunda önde gelen isimler arasında gelen Saim Sakaoğlu, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi II* adlı eserde, “Masallar” bölümünü kapsamlı olarak kaleme almış ve ilgili bölümün *Türkistan Alanı* başlığı altında *Türkmenistan* alt başlığında (270-283) terimin kısa bir açıklaması, masalların sınıflandırması ve özellikleri üzerinde durmuş, 270-279. sayfalarda Türkmen masalları üzerine Türkiye, Türkmenistan ve Rusya vb. ülkelerde yapılmış olan 40 civarında çalışmanın listesini vermiştir.

İhsan Kalenderoğlu tarafından 2011 yılında hazırlanan Aşir Seyidov’un *Türkmen Halk Bibliyografyası (1920-1969)* adlı çalışmasında; 1910-1966 arasında Türkmen Türkçesi ve Rusça yazılmış yaklaşık 145 kaynağın listesi, künyeleriyle belirtilmiştir (2011: 60-79). Kalenderoğlu’nun çalışması, Türkmen masal, destan, fıkra türlerine dair zengin bir bibliyografya kaynağı mahiyetindedir.

Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi adlı çalışmanın 10. cildinin bir bölümü, Türkmen halk edebiyatı ürünlerine ayrılmıştır. Bu ciltte *Hayvanlar Hakkındaki Ertekiler* (1998: 97-106), *Cadılı Ertekiler/Peri Masalları* (1998: 106-130) ve *Durmuş Ertekiler/Realist Masallar* (1998: 130-144) başlıkları altında 8 hayvan, 5 peri ve 6 realist olmak üzere toplam 19 masal metni, iki sütun hâlinde orijinal ve aktarma şekliyle verilmiştir.

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi’nin 2004 yılında yayımlanan 6. cildinde ise 2 ile 69. sayfalar arasında 9 masal örneği Türkiye Türkçesi aktarmasıyla birlikte verilmiştir.

Tezler

Doktora Tezleri

Tarama neticesinde elde ettiğimiz verilere göre; Türkiye’de Türkmenistan sahası Türkmen masalları üzerine yapılmış bir doktora çalışması bulunmamaktadır.

Yüksek Lisans Tezleri

Türkiye’de Türkmen masalları üzerine hazırlanmış motif ve dil incelemelerine dayalı az sayıda yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu çalışmalardan ilki; 1988 yılında Saim Sakaoğlu danışmanlığında Metin Ergun tarafından hazırlanan *Türkmen ve Anadolu Halk Masallarının Yapı ve Motif Açısından Mukayesesi Üzerine Bir Araştırma*¹¹ adlı tezdır. Ergun’un çalışmasında 70 masal ele alınıp bu masallar Anadolu, Azerbaycan, Balkan ve Kıbrıs Türk halk masallarıyla mukayese edilmiştir (Sakaoğlu vd., 1991: VII).

2000 yılında Bilge Seyidoğlu danışmanlığında Yusuf Ziya Sümbüllü tarafından hazırlanan *Türkmen Masalları Üzerine Motif İncelemesi (Büyülü Masallar)* adlı çalışma bulunmaktadır. Bu tez çalışmasının *Giriş* bölümünde; Türkmenistan ve Türkiye’de Türkmen masalları üzerine yapılan çalışmalarla ilgili kısa bir bilgilendirmenin ardından Türkmen halk masallarının genel özelliklerinden söz edilmiştir. *Birinci Bölüm*’de tezde incelenen 22 masalın özeti ve W. Eberhard – P. N. Boratav’ın tip kataloğuna göre tip numaraları verilmiştir. *İkinci Bölüm* olan “Türkmen Halk Masallarında (II. Cilt Büyülü Masallar) Tespit Edilen Motiflerin Motif Index of Folk Literature’a Göre Tasnifi” başlığı altında motif incelemesi yapılmıştır. *Üçüncü Bölüm*’de Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmış masal metinleri yer almaktadır.

2003 yılında Metin Ekici danışmanlığında, Zülfikar Bayraktar tarafından hazırlanan *Türkmen Halk Masalları Üzerine Bir İnceleme* adlı tez çalışmasının *Giriş* bölümünde masal kavramı, Türk masallarının genel özellikleri, diğer türlerle olan münasebeti üzerinde durulmuştur. *Birinci Bölüm*’de Türkmen masalları üzerine yapılmış çalışmalara değinilmiştir. *İkinci Bölüm*’de Türkmen masallarının epizot, motif ve formel yapısı hakkında bilgilendirme yapılmış, *Üçüncü Bölüm*’de ise Türkmen masallarının genel özellikleri ve fonksiyonları değerlendirilmiştir. Ardından çalışmada incelenen 50 hayvan masalı, 23 peri masalı ve 22 realist masal olmak üzere 95 Türkmen masalının Türkiye Türkçesindeki aktarmasına yer verilmiştir.

¹¹ Tez çalışması “tez.gov.tr” adresinde erişime kapalı durumda olduğu için edindiğimiz bu bilgiler için Sakaoğlu vd.’nin belirtilen kaynağından yararlanılmıştır.

2010 yılında Melek Erdem danışmanlığında Ryoko Asano tarafından hazırlanan *Türkmen Masallar* adlı çalışmada ise 12 masal metninin ses ve şekil bilgisi yönünden dil incelemesi yapılmıştır.

Türkmen masalları üzerine yapılmış bu çalışmaların ardından Türkiye’de genel anlamda aile konusunun ele alındığı¹² destan, masal, halk hikâyesi, atasözü gibi diğer anlatı türleri üzerinden inceleyen makale, tebliğ, kitap bölümü, doktora ve yüksek lisans tezi kapsamında çok sayıda çalışmanın bulunduğunu belirtmeliyiz. Bu çalışmalarda çeşitli Türk lehçelerindeki metinlerden hareketle aile yapısı ve aile bireylerinin ilişkileri, bütüncül veya çocuk, eş, kardeş vb. tekil olarak aile bireyleri¹³ üzerinden yorumlanmıştır. Ancak bu çalışmalarda gerek Türkmen Türkçesi ürünlerinde gerekse diğer lehçelerde “aile motifleri” açısından tematik bir inceleme yapılmamıştır. Aile motifleri, halk anlatı türlerinde zengin bir şekilde yer eden ve ait olduğu toplumun değerler sistemini yansıtmaları açısından önemli olan unsurlardır. Hayal unsuru olarak kabul edilen masallarda da tespit edilen her aile motifi, toplumun bu kavrama yaklaşımını ve bakış açısını gösteren bir anahtar olarak görülebilir. Örneğin, aile bireylerinin birbirinden kopuk olduğu toplumlarda, bir çocuğun anne veya babası için fedakârlık yapması; aileye yeni katılan aile dışından bir kişinin kıskançlıkla olumsuzluklara sebep olması gibi durumlar görülmeyeceğinden, masallarda sıkça karşılaşılan bu motifler, olumlu veya olumsuz, toplumun aile yapısının ipuçlarını barındırır. Bu sebeple, her anlatı, aileyle ilgili motiflerin değerlendirilmesi açısından önemlidir.

¹² Bu çalışmalara örnek olarak bk. Duvarcı, A. (1991). “İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatında Aile”. *Türk Aile Ansiklopedisi* (2. Cilt). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 392-399; Seyidoğlu, B. (1991). “Halk Edebiyatında Aile”. *Türk Aile Ansiklopedisi* (2. Cilt). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 400-404; Günay, U. (2012). “Türk Masallarında Aile”. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık ve Aile Araştırma Kurumu, 616-625; Şahin, H. İ. (2012). “Türk Destanlarındaki Aile Algısı Üzerine”. *Karadeniz Araştırmaları*, (33), 117-138; Atasever, M. (2018). *Sibirya Sahası Türk Destanlarında Aile*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara; Sarıkaya, B. (2004). *Türk Masallarında Aile Yapısı (“Bacı Bacı Can Bacı” Masalı Esasında)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya; Doğan, İ. (1995). “Manas Destanı’na Türk Aile Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım Denemesi”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 28 (2), 229-247; Yıldız, N. (1995). “Manas Destanı’nda Aile İçi İlişkiler ve Bunların Dede Korkut Hikâyeleri ile Mukayesesi”. *Manas Destanı ve Etkileri Uluslararası Bilgi Şöleni*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., 271-281; Gençoğlu, G. (2017). “Dede Korkut’ta Aile Kavramının Sosyal Genetiği Üzerine”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4(12), 120-45 vb.

¹³ Bu çalışmalara örnek olarak bk. Oğuz, Ö. (1996). “Manas Destanı ve Dede Korkut Kitabı’nda Kardeşler Arası İlişkiler”. *Millî Folklor*, (31-32), 37-41; Yıldız, N. (2009). “Türk Destanlarında Çocuksuzluk”. *Millî Folklor*, Yıl 21, (82), 76-88; Kaptan, H. (2016). *Türk Dünyası Destanlarında Kardeş ve Kardeşlik*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya; Çakar, A. (2020). *Tatar, Başkurt Destanları ile Çuvaş Alp Hikâyelerinde Anne ve Baba Motifi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara vb.

Çalışmamızda motif incelemelerinin bir tema üzerinde sınırlandırılarak yapılması ve böylece daha detaylıca incelenmesi amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle ana konumuzu oluşturan motif kavramı ve motif çalışmaları hakkında genel bir bilgilendirme yapmak yerinde olacaktır.

Motif

Motif, ait olduğu sanat dalında ürünlerin meydana gelmesinde en temel ve en küçük öge olarak kabul edilir ve yer aldığı sanat dalına renk, süs, lezzet ve ahenk katma gibi işlevler taşır. *Türkçe Sözlük*'te el sanatları, edebiyat ve müzik dalındaki karşılığını ifade eden şu açıklamalarla tanımlanır:

“1. Yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri: Halı motifi. Danteldeki motifler. 2. ed. Bir eserde sık sık tekrarlanan süsleyici öge. 3. müz. Bestenin bir parçasına çeşitli yönlerden birlik sağlayan belirleyici küçük birim: Melodi motifi.” (2005: 1409).

Latince “motivum” kelimesinden türemiş olan bu terim, müzik, resim ve edebiyat gibi sanat dallarında sıkça kullanılır. Görsel sanatlarda motif; parça ve bölüm anlamına gelirken, anlatmaya dayalı edebiyat ürünleri olan destan, masal, fıkra, efsane, halk hikâyesi gibi türlerde farklı anlamlar ifade eder. Edebiyatta bu türler üzerindeki motif tanımları ilk olarak 19. yüzyılın ortalarında yapılmaya başlanan çalışmalarda görülmüştür. Max Luthi'ye göre motif, “kendisini gelenek ve göreneklerde muhafaza etme gücüne sahip olan hikâyenin en küçük unsuru.” olarak tanımlanır. Vesselovski motifi; “hikâyenin parçalanamayan en küçük parçası.” şeklinde açıklar (Turan'dan naklen, 2004: 407). Vesselovski'nin “motif” ile ilgili görüşlerini kabul etmenin mümkün olmadığını ifade eden V. Ja. Propp ise, motifin bir bütün olmadığını ve her zaman bölünebilir nitelikte olduğunu düşünür (1987: 26-27). Villy Krogman motif terimini; “Tek bir kavramla motif itki.” (Alptekin'den naklen, 2002: 113) şeklinde kısa bir ifadeyle tanımlar.

The Folktale adlı eserinde Stith Thompson, motif kavramının bir masalda geleneği devam ettirme gücüne sahip olan en küçük unsur olduğunu, bu güce sahip olmak için olağanüstü ve çarpıcı bir hususun bulunması gerektiğini, genel olarak motiflerin üç sınıfa ayrıldığını, bunların birincisinin masal kahramanlarının tanrılar veya olağanüstü hayvanlar, peri, dev gibi olağanüstü varlıklar, sevilen en küçük çocuk veya zalim üvey anne gibi gelenekselleşmiş insan karakterleri; ikincisinin bir eylemin arkasındaki sihirli objeler,

sıradışı gelenekler, farklı inançlar vb. belirli parçalar; üçüncüsünün ise tek olaylar olduğunu ve bunların motiflerin büyük çoğunluğunu oluşturduğunu söyler (1946: 415-416). Thompson'un tanımı, motif üzerine söylenmiş ve kavram özelliğini ifade eden en kapsamlı tanım olarak görülebilir.

Thompson, motif teriminin masaldaki herhangi bir unsur olarak kullanılması için insanlar tarafından hatırlanacağı ve tekrarlanacağı, geleneğe özgü bir özelliğe sahip ve bu özelliğin farklılık gösteren nitelikte olması gerektiği düşüncesindedir. Motifle ilgili karışıklığın önüne geçmek için de masalda bir anne olmanın motif olmadığını, hain üvey annenin ise görülmemiş bir şey olduğu için motif olarak kabul edilebileceğini belirtir (Ekici, 1998: 31) ve bir unsurun motif sayılabilmesi için çarpıcı bir öge taşıması gerektiğine vurgu yapar.

Motif terimi, Thompson ve Lüthi'den farklı bir şekilde tanımlayan Arthur Christensen'e göre; "Canlılıklarıyla kendilerini kabul ettiren, tarifi güç bir psikolojik kanuna göre dinleyiciyi avuç içine alabilen ve ibtidâî fikir silsilelerinden yeni terkiplere girmek için az veya çok parçalara ayrılabilen unsurlar." olarak kabul edilir (Sakaoğlu'ndan naklen, 1980: 24). Christensen'in tanımında motif, dinleyici ve okuyucu üzerinde etki bırakan, az veya çok ölçüde parçalanabilir nitelikte bir unsur olarak görülür.

Türkiye'de masallar üzerinde önemli çalışmaları bulunan Saim Sakaoğlu, masalların en az bir motife sahip olduğunu ve bir motifli masalların genellikle hayvan masalları olduğunu belirtir. Bir masalda aynı motifin genellikle bir kez kullanıldığını, az sayıda motifin birden fazla kullanıldığını ve işlenen motifin masalın sonuna kadar bir daha görülmediğini vurgular. Ayrıca Sakaoğlu, bazı motiflerin masalarda bir kez kullanılmasına rağmen sonraki bölümlerde farklı şekillerde tekrar kullanılıp hazırlayıcı fonksiyonu yerine getirmesinden dolayı bu tür motiflere "ileriye hazırlık motifleri" adını verir (2007: 75-76). Motiflerin masal bünyesi içerisinde genellikle bir defa kullanılması ve aynı masalda benzer motifin yinelenmeyişi, masalların motiflerle örülü kurgusundaki sistemli işleyişin işaretleri olarak da düşünülebilir. Sakaoğlu'nun ifadesinde de belirttiği gibi hayvan masalları, hacim itibarıyla küçük olmasının da etkisiyle, genellikle tek motiften oluşurken, sihirli masallar ve realist masalarda motif açısından zengin verilerle karşılaşılmaktadır.

Masallarda tespit edilen bir unsurun motif olarak kabul edilebilmesi için taşıması gereken birtakım hususlar olduğu konusunda araştırmacıların benzer görüşleri bulunmaktadır. Ahmet Saçkesen, masallarda kullanılan motiflerin çeşitliliğini ve türünün anlatıcının kültürüne ve yaşam tarzına göre şekillendiğini, sözlü gelenekte yeniden yaratılabilir nitelikte olduğunu vurgularken, metinde yer alan bir unsurun motif sayılabilmesi için cazip gelme yönünün ve etkileyciliğinin olması gerektiğinin altını çizer (2010: 49). Bu konuda Christensen, Thompson'un tanımlarında vurguladığı gibi motiflerin çarpıcı unsura sahip olması gerektiği üzerinde durur.

Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*'nde motifi şu şekilde tanımlar:

“Edebî eserin en küçük ögesine denir. Motif, aynı eser içinde yer alan diğerlerinden “biçim” ya da “anlam” gibi özelliklerden biriyle başkalık arzeder. Edebî eserdeki bir ses, bir söz ya da bağımsız bir ibare bazan bir motif olmaya yeter. Motiflerin bir düzen dahilinde bileşkesinden edebî eser oluşur. Bazı motifler, eser için vazgeçilmez unsurlardır ki, bunlara temel *motifler* denir.” (2001: 292).

Karagöz'e göre motif, sözlü halk edebiyatı ürünlerinde anlatı geleneğinin devamını sağlayan en küçük ögedir ve bu anlatı ürünleri içerisindeki yeri, maddenin parçalanamayan en küçük elementi olan atoma benzetilir. Kendisini meydana getiren motifler aracılığıyla bu anlatı türleri, gelişmeye ve yayılmaya devam eder. Herhangi bir zaman diliminde ve coğrafyada sıkışıp kalmayıp bulunduğu dönemin koşullarına ve kültürüne göre şekillenerek yeni bir forma bürünür (2016: 34). Ayrıca Karagöz, motiflerin üstlendiği işlevi ise; Türkçe gibi sondan eklemeli dillerde kelimeleri meydana getiren kelime kökü ve kelimeyi oluşturan yapım eklerinin işlevlerine benzetir. Cümlelerin yapım ekleriyle oluşturulan kelimelerle; anlatı türlerinin ise onu meydana getiren motiflerle ortaya çıktığını belirtir (2019: 76). Anlatı türlerini meydana getiren motif parçalarının parçalanamaz nitelikte oluşu, bir motifin herhangi bir coğrafya ve zaman dilimiyle sınırlandırılmaması, kavramın belirgin özelliklerindedir.

Motiflerin bir ülkeden başka bir ülkeye götürülmesinde “taşıyıcı” olarak tanımlanan insanlar önemli role sahiptir. Masal, mit, efsane vb. anlatı türlerinin tamamıyla aktarılması mümkün değildir. İnsanlar yeni öğrendikleri tipteki anlatıların yerine motifleri tercih etmektedir ve kimi zaman taşıyıcı, birden fazla motifin yer aldığı bir anlatıdaki tüm motifleri beğenmeyip sadece beğendiği motifleri aktarır. Böylece bir ülkede anlatılan bir

masalın yalnızca birkaç motifi diğer ülkeye taşınmış olur. Ancak her motifin başka bir ülkeden gelmiş olduğu söylenemez. Motiflerin taşınmasında A. von Gennepe'ye göre birinci ve ikinci dereceden rol oynayan kişiler vardır. Faal olarak rol oynayanların başında göçebe, denizci, asker, alim ve kültürlü insanlar gelir. Ayrıca mevsimlik göçerler, işçiler, tüccarlar, din adamları da dâhildir (Sakaoğlu, 1980: 25-26). Motifler, günümüzde de farklı meslek dallarından ve bilhassa masal, destan, hikâye anlatıcılığı yapan uzman kişiler sayesinde aktarılmaya, yayılmaya devam etmektedir. Bu sayede motiflerin bir kısmı evrenseleşirken bir kısmının ise sadece o ülkenin sınırları içerisinde kalıp toplumun millî motiflerini oluşturduğu görülür.

Masal motifleri ve kahramanları, her kültür ve coğrafyada karşımıza çıkabilen unsurlardır. Örneğin; Anadolu masallarında rastlanılan motif ve tipler, diğer anlatı türlerinden biri olan Türk destanlarında da görülmektedir. Bu durum, insanlığın ortak özlemini, yüzyıllar boyunca aynı duygu ve düşünce yapısını koruduğunu gösterir (Bilkan, 2001: 53).

Masal motiflerinin çeşitli kültürlerde ortak olması konusunda Nedim Bakırcı, *Kırım Tatar Masalları* adlı eserinde şu açıklamaları yapar: “Masal motifleri uluslararasıdır. Bir masal metninde yer alan motiflerden bazıları her ne kadar anlatılan coğrafyaya ve kültüre göre millîleşse de genel itibarıyla uluslararasıdır.” (2010: 25).

Halil İbrahim Şahin, Türk masal, destan, halk hikayesi ve efsanelerinde yer alan ortaklıkların tespitinde motif çalışmalarının önemli bir yeri olduğunu belirtirken terimi şu şekilde açıklar: “Motifler, toplumların ortak değer yargıları olarak ürettikleri kültür kodlarıdır. Bu kodların, tahlili, kültürel yapıyı, kültüre mensup insanların düşünce tarzını, hayata bakış açısını, kısacası yaşam tarzını belirlemeye yardımcı olur.” (2011: 317-318).

Çeşitli araştırmacıların motif üzerine yapmış olduğu tanımlardan haketle anlatı türleri içerisinde değeri yadsınamayan bu unsuru şu şekilde tanımlayabiliriz: Motif; görsel, işitsel, performansa ve anlatmaya dayalı sanat dallarında sanatçının ve ait olduğu toplumun parmak izlerini üzerinde taşıyarak geniş coğrafyalarda yayılım gösterebilen, estetik veya edebî yönü yüksek bir kompozisyon yaratmada rol oynayan, bütünü meydana getiren en küçük ve en temel ögedir. Yapı bakımından parçalanamaz niteliğe sahip olan motifler,

içerik bakımından her zaman beslendiği kaynağa bağlı olarak değişim ve dönüşüme açık bir formdadır.

Masal metinleri üzerine yapılan incelemelerde masalın çekirdeği sayılan “motif” parçası, ait olduğu milletin kültürel kodlarını, gelenek ve göreneklerini, inanç sistemini, hayata bakış açısını ve hayal dünyasının zenginliğini ortaya çıkarması bakımından değerli malzemeler olarak kabul edilir ve tespit edilen her motif, gerek halkbilimi gerekse disiplinlerarası alanlara veriler sunarak çeşitli açılardan işlenir.

Masal İnceleme Yöntemleri

Vladimir Propp Yöntemi

Germen kökenli Rus bilim adamı Vladimir Yakovlieviç Propp, göstergebilim, etnoloji, halkbilim, anlatı çözümlemesi gibi alanlarda önde gelen isimlerden biridir. 1928 yılında yayımladığı temel yapıtı *Masalın Biçimbilimi* (Morfologiya skazki) ile masal incelemeleri ve anlatı çözümlemesi alanında yöntem açısından öncülük etmiştir. Propp’un adını bilim dünyasında duyuran bu önemli çalışma, ikinci kez gözden geçirilerek 1969 yılında yayımlanmıştır. 1958 yılında İngilizce, 1966’da İtalyanca, 1968’de kısaltılmış şekliyle Lehçe, 1970’de Fransızca ve Rumence, 1971’de Macarca ve Çekçe, 1972’de Almancaya çevrilmiştir. 1978-1982 yılları arasında ise Fransızca çevirisinden *Masalın Biçimbilimi*¹⁴ başlığıyla Türkçeye Mehmet Rifat ve Sema Rifat tarafından çevrilen eserin ilk baskısı 1985 yılında yapılmıştır (Propp, 2018: VII-IX). Böylece eser, çeşitli dünya dillerine çevrilerek metodun tanınması ve yaygınlaşması sağlanmıştır.

Propp’un çalışması, Aarne’nin masal tasnifindeki peri masalları grubuna girip benzer özellikler gösteren masallar üzerinde yapılmıştır. Malzeme olarak ise Afanasev’in derlemesinde bulunan 50-150 numaralar arasındaki 100 masal metni kullanılmıştır. Ele alınan peri masalları özel bir yöntemle unsurlarına ayrıldıktan sonra bu unsurlara göre mukayese edilmiş, değişken ve sabit unsurlarla karşılaştırılmıştır (Günay, 1975: 23). Propp’a göre masal kahramanlarının adları ve faydalandıkları nesnelere değişmesine rağmen masal kahramanları tarafından yapılan iş değişmez. Bu durum, aynı hareketlerin masal

¹⁴ Propp’un *Masalların Yapısı ve İncelenmesi* adıyla Hüseyin Gümüş tarafından Türkçeye çevrilen ve ilk baskısı 1987 yılında yapılan eserle aynıdır. Yabancı dillerden uyarılma olduğu için başlığın çevirisi konusunda farklılıklar görülmektedir.

kahramanlarına aktarıldığını gösterir ve bir masaldan diğer masala aktarılan bu sabit hareketlere “fonksiyon” adını verilir (Günay, 2011: 28). Propp’un bu çalışmasında ortaya koymak istediği husus, halk masallarının yüzeyindeki çok yönlülük, çok renkliliğinin altında yüzlerce masal için ortak sayılabilecek işlevsel unsurları tespit edip masalın değişmez nitelikteki yasalarını belirlemektir. Propp, yaptığı bu inceleme sonucunda halk masallarının *uzaklaşma; yasaklama; yasağı çiğneme; soruşturma; bilgi toplama; aldatma; suça katılma; kötülük (eksiklik); aracılık (geçiş anı); karşıt eylemin başlangıcı; gidiş; bağışçının ilk işlevi; kahramanın tepkisi; büyümlü nesnenin alınması; iki krallık arasında yolculuk (bir kılavuz eşliğinde yolculuk); çatışma; özel işaret; zafer; giderme; geri dönüş; izleme; yardım; kimliğini gizleyerek gelme; asılsız savlar; güç iş; güç işi yerine getirme; tanı(n)ma; ortaya çıkarma; biçim değiştirme; cezalandırma; evlenme* olmak üzere 31 işleve sahip olduğunu saptamıştır (2018: XI). İlgili yöntemde her işlevin harf, numara ve simgelerden oluşan bir sembol karşılığı bulunmakta ve inceleme sonunda bu tablo üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır.

Türkiye’de masallar üzerinde Propp metodunu *Elazığ Masalları* adlı çalışmasında 70 masal üzerinde uygulayarak tanıtan ilk isim Umay Günay’dır. Günay, doktora tez çalışmasını genişletip kitap hâline getirerek *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*¹⁵ adıyla yayımlamıştır. Günay’ın ardından masal metinleri malzeme olarak alınarak çok sayıda makale¹⁶ ve yüksek lisans tez¹⁷ çalışması hazırlanmıştır. Bu çalışmalar Anadolu ve Azerbaycan sahası masalları üzerine olup Türkmen masallarında henüz bir inceleme yapılmamıştır.

¹⁵ Günay, U. (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Metodu* (2. Baskı). Ankara: Akçağ.

¹⁶ Özçalışkan, Ş. (1996). “Vladimir Propp’un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Keloğlan Masalının İncelenmesi”. *Dilbilim Araştırmaları*, 7, 59-75; Çıblak, N. (2005). “V. Propp’un Masal Çözümleme Metodu”. *Türk Dili*, (638), 127-140; Abalı, İ. (2013). “Yapısal Folklor Kuramı Bağlamında Bir Masal İncelenmesi Örneği”. *İdil Dergisi*, 2(8), 26-40; Koçak, B. vd. (2016). “Erzurum Halk Masallarından Üç Turunçlar Masalı’nın Vladimir Propp’un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemine Göre İncelenmesi”. *Turkish Studies*, 11/15, 327-346; Güneş, A. (2018). “Yeraltı Diyarının Kartalı Adlı Masalın Vladimir Propp’un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Çözümlemesi”. *Erciyes İletişim Dergisi*, Ocak 2019, 6(1), 513-526 vb.

¹⁷ Hafizoğlu, E. B. (2005). *Azerbaycan Masalları Üzerine Bir Araştırma (Masalların Propp Metoduyla İncelenmesi)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum; Aydın, A. (2008). *Azerbaycan Masalları -2- Üzerine Bir Araştırma (Masalların Propp Metoduyla İncelenmesi)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum; Youssef, H. (2014). *Halep Türkmen Masallarının Propp Metodu Açısından Çözümlemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara; Tunçbilek, L. (2017). *Şereflikoçhisar Masallarının Propp Metoduna Göre İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Max Lüthi Yöntemi

İsviçre kökenli araştırmacı Max Lüthi, masallar üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınmaktadır. Yaşamı boyunca uzmanlık alanı olan masallar üzerine on bir eser yazmış ve bu eserlerden çoğu bilim dünyasında ilgiyle karşılanıp çeşitli dillere çevrilmiştir. 1947 yılında kaleme aldığı önemli eserlerinden biri olan *Das Europäische Volksmärchen, Form und Wesen* (Avrupa Halk Masalları Şekil ve Yapı) adlı çalışma, 1982 yılında *The European Folktale: Form and Nature* adıyla İngilizceye tercüme edilmiştir. Söz konusu eserde, temel eser olarak ifade ettiği Propp'un "Yapı Analiz"ine zıt olarak "Stil Analizi" tanımlaması büyük bir ses getirmiştir (Gümüş, 2018: 55-57). Lüthi, bu eserinde masalın kendisinin ve bünyesinde yer alan varlıkların/nesnelerin bir doğa, biçim ve yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Masalın doğuşu ve nasıl meydana geldiği sorusu üzerinde durmamış, Avrupa halk masallarını doğası ve üslubu açısından yorumlamaya çalışmıştır. Yazara göre masal türünün tüm özelliklerinin tek bir masal üzerinde görülmesi zordur ve masalın karakteristik yapısı ancak çok sayıda masalın karşılaştırılması yöntemiyle ortaya çıkarılabilmektedir. Bu amaçla Avrupa masallarını karşılaştırmalı bir yöntemle çözümleyen Lüthi, masallarda yaşam formları ve cansız nesnelerin olabilmesi için gereken temel unsurları; *tek boyutluluk, yüzeysellik, soyut biçim, tecrit ve her şeye bağlılık, yüceltme ve dünyayı kapsama* olmak üzere beş temel ilkeyle açıklamıştır (Gümüş, 2017: 2399-2400).

Türkiye'de Anadolu masalları üzerinde Max Lüthi metodu, ilk kez İbrahim Gümüş tarafından 2015 yılında *Türk Masallarının Max Lüthi Metoduyla Çözümlemesi* adlı doktora tez çalışmasında uygulanmıştır. Daha sonra kitap hâline getirilip 2017 yılında ilk baskısı, 2018 yılında ikinci baskısının yapıldığı çalışma *Türk Masalları ve Max Lüthi Yöntemi* adıyla yayımlanmıştır. Çalışmada ele alınan 70 masal metni üzerinden Lüthi'nin yönteminin Türk masallarına uygulanabilirliği ölçülmüştür.

Stith Thompson Yöntemi

Dünya üzerinde sözlü anlatı türlerinde yapılan motif incelemelerinde kullanılan en kapsamlı yöntem, Stith Thompson tarafından geliştirilmiş ve *Motif-Index of Folk-Literature* adıyla yayımlanmıştır. Motif kataloğu üzerine günümüze kadar yapılmış en kapsamlı çalışma olan bu katalog, ilk olarak 1932 yılında hazırlanıp 1936 yılında tamamlanmış, 1955-1958 yılları arasında yeniden güncellenip genişletilmiştir. Yeni

düzenleme yapılan ikinci baskıya, Wolfram Eberhard ve Pertev Naili Boratav tarafından hazırlanan *Typen Türkischer Volksmärchen* de kullanılarak Türk masallarında bulunan motifler de dâhil edilmiştir (Gültekin, 2013: 226). Hazırlanan indeksin birinci cildinde; yapılan düzenlemeler ilk edisyon ve yeni edisyon başlıkları altında verilmiş, ardından indekste yer alan 23 ana başlığın içeriği, motiflerin düzenlenmesi, kullanıcılara motif bulma ve yerleştirme konusunda önerilerden bahsedilmiştir.¹⁸

Çalışmanın ilk beş cildinde motifler, alfabetik olarak dağıtılmış, 6. ciltte ise dizine yer verilmiştir. Thompson'un *Motif-Index of Folk-Literature*'de tematik olarak ayrımını yaptığı 23 ana başlık şu şekildedir (1966: 29-35) :

- A. Mythological Motifs / Mitolojik Motifler
- B. Animals / Hayvanlar
- C. Tabu / Tabu
- D. Magic / Sihir
- E. The Dead / Ölüm
- F. Marvels / Olağanüstülükler
- G. Ogres / Devler
- H. Tests / Sınavlar
- J. The Wise and the Foolish / Akıllı ve Aptallar
- K. Deceptions / Aldatmalar
- L. Reversals of Fortune / Kaderin Tersine Dönmesi
- M. Ordaining the Future / Geleceğin Tayini
- N. Chance and Fate / Şans ve Talih
- P. Society / Toplum
- Q. Reward and Punishments / Mükâfatlar ve Cezalar
- R. Captives and Fugitives / Esirler ve Kaçaklar
- S. Unnatural Cruelty / Anormal Acımasızlıklar
- T. Sex / Cinsiyet
- U. The Nature of Life / Hayatın Tabiatı
- V. Religion / Din

¹⁸ Detaylı bilgi için bk. Thompson, S. (1966). *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*. Volume One A-C, Indiana University Press, Bloomington, Indiana, 11-25. Web: babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.32000003465988&view=1up&seq=41 adresinden 20.01.2020'de alınmıştır.

W. Traits of Character / Karakter Özellikleri

X. Humor / Mizah

Z. Miscellaneous Group of Motifs / Çeşitli Motif Grupları¹⁹.

Thompson'un bu çalışması, Tarihî-Coğrafi Fin Yöntemi'nin yoğun olarak çalışıldığı masal çalışmalarında temel unsur olarak alınan *motif* üzerine yapılabilen halkbilimi araştırmaları için en kapsamlı ve önemli referans kaynağı olarak kabul edilir. Özellikle masal araştırmacıları tarafından kullanılmasının yanı sıra muhteva ettiği konulara ilgi duyan her araştırmacıya elverişli niteliktedir (Çobanoğlu, 2012: 128-129). Büyük bir emek sonucu oluşturulmuş söz konusu indeksin günümüzde de motif çalışmalarında hâlen halkbilimi alanındaki araştırmacılara temel başvuru kaynağı olarak geçerliliğini koruyup katkı sağlamaya devam etmektedir.

Türkiye'de Thompson'un *Motif-Index of Folk-Literature* adlı kataloğu ve diğer yöntemler üzerinden yapılmış çok sayıda tebliğ, makale, lisansüstü tez ve kitap çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmaların künyeleri, daha önce hazırlanmış olan yayınlarda²⁰ listelendiği için, bilgi tekrarı olmaması için çalışmamızda yinelenmeyecektir.

Çalışmanın Yöntemi

Giriş, İnceleme, Değerlendirme, Dizin ve Sonuç bölümlerinden oluşan çalışmanın *Giriş* bölümünde aile kavramının tanımlanması, ailenin işlevleri, aile tiplerinin sınıflandırılması; masal türünün tanımlanması, Türkmen masallarının sınıflandırılması ve Türkmen masalları üzerine yapılmış çalışmaların ardından; motif teriminin tanımlanması ve halkbiliminde en yaygın kullanılan masal inceleme yöntemlerine dair bilgiler verilmiştir. Çalışmamızda uygulanan motif inceleme metodumuz ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

¹⁹ S. Thompson'un motif indeksi İngilizce hazırlanmış olup çalışmanın bütünü çevirisi henüz yapılmamıştır. Türkiye'de yapılan çok sayıda motif çalışmasında araştırmacılar kendi dil becerilerine ve çalışmalarına uygun bir şekilde indeksten yararlanmış ve tespit ettiği motiflerin çevirisini çalışmasına dâhil etmiş, motif listelerinde üst başlıklara yer vererek göstermiştir. Karagöz'ün çalışmasında tarafınca çevrilen detaylı bir liste bulunmakta ve bu liste, motiflerin indekste "koyu renkle belirtilen" ana ve alt başlıklarını vermesi açısından önem arz etmektedir. Çalışmamızda da üst düzey başlıklarda bu listeden yararlanılmıştır. Bk. Karagöz, 2016: 38-105. Koyu renkle belirtilenler dışında kalan alt motiflerin tümünün tercümesi tarafımıza aittir.

²⁰ Bahsedilen çalışmalar hakkında bilgi edinmek için bk. Alptekin, 2002: 5-34; Bayatlı, 2009: 31-41; Sakaoğlu, 2016: 67-81; Karagöz, 2016: 106-113 vb.

Çalışmamızın ikinci bölümü olarak geçen *İnceleme Bölümü*'nde Türkmen realist ve sihirli masalları üzerinde Stith Thompson'un altı ciltlik *Motif-Index of Folk-Literature* adlı motif kataloğu esasında "aile" motifleri tespit edilmiştir. İlk olarak 35 realist ve 35 sihirli türde olmak üzere 70 masal metni, tarafımızdan Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Türkmen masallarının orijinal metinleri 1994 yılında Allaberen Kadırov tarafından toplanıp yayına hazırlanan *Yedi Davager*, Şirincemal Geldiyeva tarafından 2006 hazırlanan *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)* ve *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)* adlı eserlerden seçilmiştir. Aktarılan masallar, türüne bağlı olarak kendi içerisinde realist ve sihirli masallar sıralamasıyla alfabetik olarak bu bölümde verilmiş ve aile motifleri açısından incelenmiştir.

İnceleme esnasında; masal metinlerinin üzerinde üst simge işaretiyle belirtilerek motif kodlarının numaralandırılması ve tespit edilen motiflerin metin sonlarında gösterilmesinde Erkan Karagöz tarafından 2016 yılında tamamlanan *Tatar-Başkurt Sihirli Masalları Üzerine Karşılaştırmalı Motif Çalışması (Aktarma-Motif Tespiti (Motif-İndex Of Folk Literature'ye Göre) - Motif Dizini)* adlı doktora tez çalışmasında geliştirilen ve Thompson'un motif indeksine uygun bir şekilde yerleştirilen yöntemi esas alınmıştır. Karagöz, çalışmasında uyguladığı yöntemini şu şekilde ifade etmiştir:

"**A.** Tespit edilen motiflerin kod numaraları masal metinlerinin içerisinde tespit edildiği yerde metin satırının üstünde küçük karakterle word'ün üst simge özelliği kullanılarak gösterilmiştir... **B.** S. Thompson (1966), *Motif-Index of Folk-Literature*'de tasnif ettiği motifleri numaralandırma yöntemi ile eserinde sıralamıştır. Bu yöntemi kullanırken genelden özele doğru motif numaralarının arasına nokta işareti (.) koymuştur. Ancak Thompson'un motif dizininde yer almayan yeni bir motif bulduysa o motifin bizim tarafımızdan bulunduğunu göstermek için ilgili motifin kaldığı numaradan hemen sonra numaralandırma devam ettirilerek nokta işareti yerine kısa çizgi işareti (-) konulmuştur. Bu şekilde Thompson'un motifleri indeksleme sırası devam ettirilmiş ve onun motif indeksine katkı sağlanmıştır... **C.** Aynı masal içerisinde bir motif bazen birden fazla kullanılmıştır. Böyle bir durumda ilgili motif en açık şekilde kullanıldığı yerde bir kere gösterilmiştir... **D.** Masalların sonunda ve dizinde toplu olarak verilen motifler şu şekilde gösterilmiştir: "Motifin Kod numarası + Motifin İngilizce Orijinali + Motifin Türkçe çevirisi". Bizim tarafımızdan bulunan motiflerin sonuna ise büyük harfle "MEK (MOTİF ERKAN KARAGÖZ) kısaltması yazılmıştır..." (2016: 114-115).

Karagöz bu yöntemini 2019 yılında kaleme aldığı "Motif-Index of Folk-Literature Kullanımı ve Karşılaşılan Bazı Sorunlara Çözüm Önerileri" adlı makalesinde de yedi başlık altında örneklerle daha detaylandırarak açıklamıştır (2019: 75-90).

Çalışmamızda bu formülistik yönteme ek olarak uyguladığımız ve inceleme yöntemimizin anlaşılır olması için belirtmek istediğimiz hususlar şunlardır:

a) *Masal adı, aktarma ve motif tespiti* başlıkları altında her masalın Türkiye Türkçesine aktarması verilip belirtilen sisteme göre üzerinde, aileyle ilgili bir motifin geçtiği kelimedeyle, üst simgeyle işaretlemeler yapılmıştır. Ardından tespit edilen motifler, masal sonunda *aile motifleri* alt başlığı altında listelenirken indekste bağlı bulunduğu bir üst başlıktan başlatılarak gösterilmiş, kod ve numarasıyla verilmiştir. Böylece tespit edilen her motifin indekste hangi başlık altına yerleştirildiği gösterilmiştir. Motif İndeks'te yer almayıp tarafımızca tespit edilerek katkı yapıldıysa, bu motifler (MTB) "Motif Tuğba Bayrakdarlar"²¹ koduyla yanında parantez içerisinde belirtilerek üst motifle uygunluğu ve kataloğun kullanım sistemi gösterilmeye çalışılmıştır. İndeks numarasıyla verilen motifin altında ise metin içerisinde o motife örnek olarak tespit edilen cümleler, alıntılanarak gösterilmiştir. Masalda tespit edilen motifin sonuna mutlaka *masal türünün kısaltma kodu* (TRM, TBM) "Türkmen Realist Masal-2" şeklinde ve *masalın numara sayısı* (TRM-2, TBM-12) eklenerek motifin hem metin üzerinde hem de metin sonunda kolaylıkla görülebilmesi sağlanmıştır. Bu motif kısaltma koduyla, üst başlıklarda yazılan motiflerden ayrı olarak vurgulanması ve masalda geçen motifin ayırt edilmesi amaçlanmıştır. Örneğin;

Masal üzerinde:

2.2. Akıllı Gelin

2.2.1. Aktarma ve Motif tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda yedi erkek kardeş varmış.^{P251.6.3.} Onların hayatları oldukça zormuş. Kardeşler büyüyüp ne kadar çalışıp çabalasa da kazandıkları borçlarına gidermiş. Fakirlik bedenlerinin bir parçası olup bunlardan hiç ayrılmazmış. Yedi kardeşin en büyüğü bu şekilde borç yapıp borç alıp gece demeden gündüz demeden çalışmış ve halkın yardımıyla beş kardeşini evlendirip yuvalarını kurmuş^{P251.6.3-1.} ama o hiçbirine de halkinkine benzer bir toy yapamamış.

²¹ Türkiye'de yapılan motif çalışmalarında Motif-İndex'te bulunmayan ve Türk masalı üzerinde tespit edilen her motif, T (Türk) maddesiyle motif kodunun önünde belirtilerek gösterilmiştir. Ancak yapılan çalışmalarda ilgili motifin ilk defa kim tarafından bulunduğu, hangi çalışmada tespit edildiğini saptamak zor olmaktadır. Bu nedenle Karagöz tarafından kısaltma yoluyla araştırmacı ad ve soyadının kodlanıldığı atıf sisteminin, bu bağlamda kolaylık sağlayacağı düşünüldüğü için çalışmamızda da kullanılması tercih edilmiştir.

Masal sonunda:

2.2.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 2

P251.6. Several brothers / Birkaç erkek kardeş

P251.6.3. Six or seven brothers / Altı veya yedi erkek kardeş TRM-2

Evvel zamanda yedi erkek kardeş varmış.

P251.6.3-1. Elder brother supports younger brothers / Ağabeyin kardeşlerine destek olması (MTB) TRM-2

Yedi kardeşin en büyüğü bu şekilde borç yapıp borç alıp gece demeden gündüz demeden çalışmış ve halkın yardımıyla beş kardeşini evlendirip yuvalarını kurmuş ama o hiçbirine de halkinkine benzer bir toy yapamamış.

b) Aile motifleri, Thompson'un tematik olarak hazırlanan indeksinde *P. Society* (Toplum) ana başlığı altında, P200-P299 The Family (Aile) alt başlığında verilmiştir. Ancak ilgili indekste diğer temalar içerisinde de bağlı olduğu temaya uygun bir şekilde aile ve aile bireyleri ile ilgili farklı motifler yer almaktadır. Bu nedenle *P* maddesi içerisinde yer alan aile motiflerinin yanı sıra *B, C, D, E, F, G, H, J, K, L, M, N, Q, R, S, T, V, W, Z* başlıkları altında bulunan aileyle ilgili motifleri de çalışmamıza almaya gayret gösterdik.

c) Masalda yeni tespit edilen bir motif, katalogda yer almıyorsa ve ilgili üst başlığı dolaylı olarak kapsıyorsa Thompson'un metodunda bazı motiflerde kullandığı "0.1." uzantısıyla eklenmiştir. Bu numara sisteminde, eklenen motifin doğrudan bağlı olduğu üst motifle örtüşmediği veya bir yönden farklılık gösterdiği ifade edilmeye çalışılmıştır. Örneğin; İndekste yer alan T500. Conception and birth / Hamile kalma ve doğum motif başlığı altına; örneklerde sıkça tespit ettiğimiz çocuksuzluk motifi, **T500-0.1.** Childlessness / Çocuksuzluk (MTB) motifi "-0.1." numarasıyla devam ettirilerek eklenmiştir.

d) Bir örnek cümlede birden fazla motif yer alıyorsa, ilgili cümlenin üstünde bu motiflerin başlığı verilerek tek bir örnek üzerinde gösterimi sağlanmıştır. Örneğin;

çocuğun doğumu üzerine toy yapılması ve ad verilmesi motiflerinin geçtiği cümlede iki motif yer almaktadır ve aşağıdaki gibi gösterilmiştir:

P617. People weep when child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman sevinçten ağlaması

P617-0.1. People have an assembly when a child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman toy yapması (MTB) TRM-23

T596. Naming of children / Çocuğa ad verilmesi TRM-23

Toy yapıp onun adını Şah Apbas koymuşlar.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan *Değerlendirme* bölümünde ise incelenen Türkmen masallarında aile yapısına dair genel bir değerlendirme yapılmış; anne, baba ve çocuktan oluşan aile bireylerinden hareketle masalarda ön plana çıkan karakteristik özellikleri ve aile bireylerinin birbiriyle ilişkileri ile Türkmen aile yapısı, metinlerden örnekler verilerek yorumlanmıştır.

Sonuç bölümünde Türkmen masallarında tespit edilen aile motifleri ve aile yapısına yönelik değerlendirmeler verilmiştir.

Kaynaklar başlığı altında, çalışma boyunca yararlanılan tüm kaynakların listesi sunulmuştur.

Aile Sözlüğü bölümünde aile terimlerinin Türkmen Türkçesindeki karşılıkları alfabetik olarak sıralanmış ve Türkiye Türkçesindeki açıklamaları verilmiştir. Terimlerin anlamları için Türkmen Türkçesi sözlüklerinden yararlanılmıştır.

Aile Dizini bölümünde masalarda geçen aile motiflerinin listesi verilmiş ve bu dizinle masallar üzerinde en yaygın olan aile motiflerinin sıklığı, geçtiği masalların numarasıyla birlikte yanında belirtilerek gösterilmiştir. Motif çalışmalarında dizin bölümü²², araştırmacı için kolay ulaşılma ve toplu veri sunulması yönüyle önemli bir yere

²² Çalışmasında dizine yer verip zengin bir motif listesi sunan çalışmalardan biri; Hüseyin Baydemir tarafından hazırlanmıştır. Bk. Baydemir, H. (2013). *Özbek Halk Masalları*. Ankara: AKM Yayınları. Diğer indeks dizinine yer veren çalışma; Karagöz, E. (2016). *Tatar-Başkurt Sihirli Masalları Üzerine Karşılaştırmalı Motif Çalışması (Aktarma-Motif Tespiti (Motif-Index Of Folk Literature'ye Göre) - Motif Dizini)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

sahiptir. Bu yüzden her motif çalışmasında yer alması gereken bir bölüm olduğunu da ifade etmeliyiz.

Ekler başlığı altında ise, çalışma kapsamında ele alınan 70 masalın hacim bakımından kapsamlı olmasından dolayı orijinal metinlerin tamamına yer verilmemiş, araştırmacılar için örneklem olması açısından 7 metin seçilerek masalın inceleme bölümünde aktarması verilirken kullanılan masal numarasıyla gösterilmiştir. Seçilen masal metinleri, Türkmen Latin alfabesiyle yazılmış olup ilgili örneklerde eserin orijinal diline bağlı kalınmıştır.

2. TÜRKMEN MASALLARINDA AİLE MOTİFLERİNİN TESPİTİ

2.1. Abdulla Padişah²³

2.1.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanda Abdulla adlı bir padişah yaşamış. Cömertlikle, adaletle yurt yönetmekte onun gibi padişahı gören, duyan kimse olmamış. Yurdunda da sarayında da daima mutluluk hâkimmiş. Fakat günlerden bir gün şahın hanımı Gülcahan vefat etmiş ve halk yas tutmuş. Abdulla şah, hanımının bir yıllık sadakasını verdikten^{P681-1.} sonra halkın aksakallı yaşlıları, vezir vüzeraları toplanarak padişahın kendisine bir hayat arkadaşı almasını nasihat etmişler. Padişah razı olup vezirine akıllı uslu bir gelin aramasını buyurmuş. Vezir arayıp sorup bir çobanın, padişaha münasip bir kızının olduğunu öğrenmiş^{H1381.3.1.1.} ve Abdulla'ya:

— Hürmetli şahım, size münasip, güzel bir kız bulduk, demiş ve kızın karakterini, boyunu posunu olduğu gibi anlatıvermiş.

Abdulla padişah, veziri dikkatle dinledikten sonra o kıza içi ısınmış:

— Bu anlattığın kız hangi padişahın tabiiyetinde, demiş.

— Sizin tabiiyetinizde şahım, diyerek vezir o kızın yaşadığı vilayetine, köyüne, evine kadar bilgi vermiş.

Abdulla başını sallayıp:

— Tam bana göre bir kızmış ama maalesef kendi tabiiyetimden çıktı, demiş.

Vezir buna şaşırıp:

— Ne olmuş, demiş.

Abdulla'nın yüzü asılmış:

— Hey, kendi kızıyla evlenen adam gördün mü vezirim?

Padişahтан bu sözü işiten vezir, korkup ne diyeceğini bilemeden yavaşça başını sallamış. Vefalı vezirinin korkmasına dayanamayıp Abdulla padişah mülayim bir şekilde konuşmuş:

— Görmedin de duymadın da. Bilirsin vezirim, padişah denilen adam, kendi tabiiyetindeki halkın babasıdır. Bu yurttaki bütün kızlar benim evladım. Padişahlar başka yurttan biriyle evlenmelidir.^{T131-10.} Yoksa onlarda adalet kalmaz.

²³ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Abdulla Patışa”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 304-305.

Bu söz vezirin aklına yatmış, Abdulla padişahı komşu yurtlardan biriyle evlendirmişler.^{P18-3.}

2.1. 2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 1

P681. Mourning customs / Yas gelenekleri

P681-1. Relieving for the dead spouse / Ölen eşin ardından sadaka verme (MTB) TRM-1

Abdulla şah, hanımının bir yıllık sadakasını verdikten sonra halkın aksakallı yaşlıları, vezir vüzeraları toplanarak padişahın kendisine bir hayat arkadaşı almasını nasihat etmişler.

H1381.3.1. Quest for bride / Gelin arama

H1381.3.1.1. Quest for bride for king (prince) / Kral (prens) için gelin arama TRM-1

Padişah razı olup vezirine akıllı uslu bir gelin aramasını buyurmuş. Vezir arayıp sorup bir çobanın, padişaha münasip bir kızının olduğunu öğrenmiş.

T131. Marriage restrictions / Evlilik şartları

T131-10. King does not marry a girl from his own people / Padişahın kendi halkından bir kızla evlenmemesi (MTB) TRM-1

Bilirsin vezirim, padişah denilen adam, kendi tabiiyetindeki halkın babasıdır. Bu yurttaki bütün kızlar benim evladım. Padişahlar başka yurttan biriyle evlenmelidir.

P18. Marriage of kings / Kralların evliliği

P18-3. The king marries a girl from another country after mourning his wife's death / Kralın karısının ölümünün ardından yas tuttuktan sonra başka yurttan bir kızla evlenmesi (MTB) TRM-1

Bu söz vezirin aklına yatmış, Abdulla padişahı komşu yurtlardan biriyle evlendirmişler.

2.2. Akıllı Gelin²⁴

2.2.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda yedi erkek kardeş varmış.^{P251.6.3.} Onların hayatları oldukça zormuş. Kardeşler büyüyüp ne kadar çalışıp çabalasa da kazandıkları borçlarına gidermiş. Fakirlik bedenlerinin bir parçası olup bunlardan hiç ayrılmazmış. Yedi kardeşin en büyüğü bu şekilde borç yapıp borç alarak gece demeden gündüz demeden çalışmış ve halkın yardımıyla beş kardeşini evlendirip yuvalarını kurmuş^{P251.6.3-1.} ama o hiçbirine de halkınkine benzer bir toy yapamamış. Bunun için de o: “Küçüğümüzü evlendirirken halkınki gibi büyük bir toy yapsak” diyormuş. Ondan sonra kardeşlerinin hepsi, onların eşleri^{P264-1.} de uyum içinde gecelerini gündüze katıp hızla çalışmışlar. Günler, aylar geçtikçe malları çoğalıp zenginleşmişler. Böyle çalıştıktan sonra bunların eksiksiz toy yapmak için güçleri olmuş. Bunun için de ağabeyleri en küçük – yedinci kardeşini - de evlendirme telaşına girmiş. Küçük kardeşine arayıp sorup akıllı uslu bir kız almanın telaşına düşmüş.^{H1381.3.1-4.} Köy köy gezip iyi bir yere dünürücü olmuş.^{T130-1.} “Öncekilerde yapamadık” diye pişmanlık duyup, gelini alıp gelmek için altın fayton yaptırmış.

Ondan sonra toy vakti belirlenmiş, düğün alayı gelini almaya gitmiş.^{T133.4.} Gidip gelini altın faytona bindirip getirmişler.^{T133.5.}

Yolda gelirken karşılarına aksakallı, ihtiyar bir adam çıkıp:

— Bu toyun sahibi kim, diye sormuş. O an yedi kardeşten en büyüğü:

— Ne yapacaksın ihtiyar? Toyun sahibi benim, demiş.

İhtiyar:

— Sen isen müsaade ederseniz aldığınız geline bir soru soracağım, demiş.^{H388.}

O bir keramet sahibidir, diye düşünüp:

— Sorun, demiş. Az önceki ihtiyar da altın faytonun içinde oturan gelinin yanına gelip şöyle bir soru sormuş:

— Ey gelin, bu dünyada bir eksiklik var mı?

²⁴ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006). “Akıllı Gelin”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 77-79.

Bunun üzerine gelin:

— Şu anda bir eksiğim yok ama gelecekte ne olacak onu bilmiyorum, diye cevap vermiş.

Ondan sonra ihtiyar, toy sahibinin yanına gidip:

— Altın faytona münasip bir gelin almışsınız, kutlu olsun! O, bugünü, bu zamanı düşünmeden, bugünü yaşamadan yarını, geleceğini de düşünüyormuş, diyerek vedalaşıp düğün alayını uğurlamış.

Düğün alayı gelince büyük bir toy yapılmış.^{T135} En küçük kardeşi de muradına ermiş.^{L11} Ama bunların zenginliğine, akıllı ve güzel gelinlerine^{P266} göz koyanlar olmuş. “Dünyada sadece ben mutlu olayım” diye kibirlenerek gezen kötü niyetli bir adam, etrafına bir grup yağmacıyı toplayıp onları yedi kardeşin malını talan etmeye ikna etmiş. Onlara epey zenginlik vaat etmiş. Yağmacılar, kardeşlerin üstüne ansızın çökerek tüm hayvanlarını zorla alıp, öldüreceklerini öldürüp kalanları da dilenci olarak yurttan çıkıp gitmeye mecbur etmişler. Yurtta sadece en küçük gelin, iki çocuğuyla^{P251.5} kalmış. Gelin, çocuklarını^{P231} açlıktan öldürmemek için köy köy dolaşarak sonunda yolda rastlayıp kendisine soru soran ihtiyarın evine varmış. Bu ihtiyar da ona:

— Yavrum, başından geçenleri tek tek bana anlat, demiş. O da başlarına gelen işlerin hepsini olduğu gibi anlatıvermiş. İhtiyar, onun “o akıllı gelin” olduğunu anlayıp servetinin bir kısmını ona vererek:

— Alın ve yurdunuzda ev kurup bu serveti de kendinize harcayın, diyerek bir grup adamı da yanlarına katıp onları yolcu etmiş. Onlar da ihtiyarın dediği gibi yapmışlar. Ondan sonra gelin de çocuklarının büyüğünü birinin yanına deve baktırmaya vermiş^{H934-6} ve rahat yaşamaya başlamış.

Günlerden bir gün, o oğlan develere bakarken meydanda yeşil bir eşarbin rüzgâra doğru pır pır ederek uçtuğunu görmüş. Koşarak gitmiş, o eşarbtı çekip bakmış ki eşarbin altında gömülmüş altın dolu. Oğlan koşup bunu annesine söylemiş.^{P231.2} Gelin gelip bakmış ki, gerçekten de öyle. O da altının hepsini toplamış ve yurdun padişahına haber vermiş. Daha sonra anlamışlar ki, bu altınlar aslında yağmacılık eden bir grup yağmacının zorla alıp gömdüğü altınlarımış. Yeşil eşarp da kaybolmasın diye koydukları işaretleriymiş. Ondan sonra padişah, o altınları yurdun hazinesine koymuş. Geline ise dualar edip ömrünün sonuna dek geçim sıkıntısı çekmeyecek kadar servet bağışlamış. Onların ailesine zulmeden adamlara ise gelinin anlatması üzerine cezasını vermiş. Ceza verilenler arasında zulmü başlatan o kötü niyetli adam da varmış.

Gelin sağ kalan kayınbiraderlerini, eltilerini bu padişahın yardımıyla yeniden yurduna getirmiş.^{N833-}

2.2.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 2

P251.6. Several brothers / Birkaç erkek kardeş

P251.6.3. Six or seven brothers / Altı veya yedi erkek kardeş TRM-2

Evvel zamanda yedi erkek kardeş varmış.

P251.6.3-1. Elder brother supports younger brothers / Ağabeyin kardeşlerine destek olması (MTB) TRM-2

Yedi kardeşin en büyüğü bu şekilde borç yapıp borç alıp gece demeden gündüz demeden çalışmış ve halkın yardımıyla beş kardeşini evlendirip yuvalarını kurmuş ama o hiçbirine de halkınkine benzer bir toy yapamamış.

P264. Sister-in-law / Elti

P264-1. Six or seven sister-in-law / Altı veya yedi elti (MTB) TRM-2

Ondan sonra kardeşlerin hepsi, onların eşleri de uyum içinde gecelerini gündüze katıp hızla çalışmışlar.

H1381.3.1. Quest for bride / Gelin arama

H1381.3.1-4. Quest for bride for brother / Erkek kardeş için gelin arama (MTB) TRM-2

Küçük kardeşine arayıp sorup akıllı uslu bir kız almanın telaşına düşmüş.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB) TRM-2

Köy köy gezip iyi bir yere dünürü olmuş.

T133. Travel to wedding / Düğün için seyahat etme

T133.4. Bridegroom and his men come for the bride / Damat ve arkadaşlarının gelin için gelmesi TRM-2

Ondan sonra toy vakti belirlenmiş, düğün alayı gelini almaya gitmiş.

T133.5. Mounting upon horse to fetch bride / Gelini at üstünde getirme TRM-2

Gidip gelini altın faytona bindirip getirmişler.

H388. Bride test: wisdom (cleverness) / Gelin sınaması: bilgelik (zekilik) TRM-2

İhtiyar: — Sen isen müsaade ederseniz aldığımız geline bir soru soracağım, demiş.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-2

Düğün alayı gelince büyük bir toy yapılmış.

L11. Fortunate youngest son / Talihli en genç oğul TRM-2

En küçük kardeşi de muradına ermiş.

P260. Relations by law / Kanuni akrabalar

P266- Daughter-in-law / Gelin (MTB) TRM-2

Ama bunların zenginliğine, akıllı ve güzel gelinlerine göz koyanlar olmuş.

P251. Brothers / Erkek kardeşler

P251.5. Two brothers / İki erkek kardeş TRM-2

Yurtta sadece en küçük gelin, iki çocuğuyla kalmış.

P231. Mother and son / Anne ve oğul TRM-2

Gelin, çocuklarını açlıktan öldürmemek için köy köy dolaşarak sonunda yolda rastlayıp kendisine soru soran ihtiyarın evine varmış.

H934. Relative assigns tasks / Yakınların vazifeler tayin etmesi

H934-6. Tasks assigned by mother / Annenin verdiği vazifeler (MTB) TRM-2

Ondan sonra gelin de çocuklarının büyüğünü birinin yanına deve baktırmaya vermiş ve rahat yaşamaya başlamış.

P231.2. Son warns mother / Oğlanın annesine haber vermesi TRM-2

Koşarak gitmiş, o eşarbyı çekip bakmış ki altında gömülerek koyulmuş altın dolu. Oğlan koşup bunu annesine söylemiş.

N820. Human helpers / Beşerî yardımcılar

N833- Daughter-in-law as helper / Yardımcı gelin (MTB) TRM-2

Gelin sağ kalan kayınbiraderlerini, eltilerini bu padişahın yardımıyla yeniden yurduna getirmiş.

2.3. Akıllı Vezir²⁵

2.3.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir padişahın gencecik eşi ölmüş.^{P210.} Eşinden ise altı aylık çocuğu kalmış.^{L111.4.} Oncağız çocuğun güzellikte, hoşlukta dengi yokmuş. Çocuğun yüzüne bakan kişinin ondan gözünü ayırası gelmiyormuş. Padişah da bir tanecik çocuğu olduğu için onu çok seviyormuş.^{P233.}

Aradan zaman geçtikçe padişah kendisini yalnız hissetmiş ve güzel bir kadınla evlenmek istemiş.^{P18-3.0.1.} Bunun için de bir gün vezir vüzerasına:

— Önceki eşimden de güzel bir kız bulun, demiş. Vezirlerinden biri:

²⁵ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Akıllı Vezir”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuşu Ertekileri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 19-35.

— Eğer kendisi ve anne babası razı olursa, komşu padişahımızın ay gibi bir kızı varmış. Akılda da bilgide de onun dengi yokmuş, diye işittik. Fakat gözümüzle gördük desek yalan olur. Onu övüp yere göğe sığdıramıyorlar. O kızla evlenenin dünyada ukdesi olmaz diye söylediklerini duyuyoruz, demiş. Bunun üzerine padişah:

— Öyleyse bu işi kendin araştı. Ne görev buyursalar, ne deseler kabul et. Bu dediğın doğruysa, çaresini bul. Herkesin bir âdeti vardır. Ne deseler de babasının kalınından kaçma, razı olur gibi yap, demiş.

Padişahıtan böyle acil bir vazife alan vezir hemen yola hazırlanmış. Yol teçizatını eksiksizce almış. Yanına da en cesur ve güzel giyimli, atlı, silahlı elli delikanlıyı alıp yola düşmüş. Az gidip uz gidip birkaç dağı, ovayı aşmış, güzel kızı olan padişahın yurduna varıp paldır küldür inmiş.^{H1301.1.} O gün şahın sarayına varıp misafir olmuş.

Bir gece uyuyu uyandıktan sonra izin alıp, padişahın huzurunda kendi padişahlarını iyice överek neden geldiğini açıklamış. Padişahlarının yaşını, dul kaldığını söylemiş. Altı aylık oğunun olduğunu da saklamamış. Sonra padişahlarını her yönden yere göğe sığdıramayarak övüp sözünün kabul edilmesini istemiş.

Güzel kızı olan padişah^{P234.} uzun süre susmuş ve:

— İyi haberin var. Kız tarafı çok nazlı ve hassas olur. Daha doğrusu, babasının sevdiği, nazlı yetiştirdiği kızı böyle olur. Bunun için de bu iş gerçekten kızımızın kendisine bağlı. Kızımıza tavsiye ederiz ve onun dediğini yaparız.^{T130-2.2.} Onu kırmayız. Siz de kızımızın dediğine razı olmalısınız, demiş.

Bu sözlerden sonra vezir, padişahın misafirhanesine gidip bütün gününü orada geçirmiş. Oradayken de padişah ne zaman çağırır acaba diye gözü yolda, akli kızdaymış.

Şafak sökmüş, güneş doğup göğe yükselmiş. Vezir o zaman da gözlerini yola dikip oturmuş. Güneş batmış, karanlık çökmüş. Veziri çağırmaya gelen olmamış. Endişelenmeye başlamış. Gecenin de çoğu geçmiş. Onun gözüne uyku girmemiş. Gittikçe huzursuz olmuş, sabrı taşmış. Çırpına çırpına sonunda çaresizlikten tan vaktine yakın uyumuş ve rüya görmüş. Rüyasında padişahın kızı bunun sırtına kocaman kara taş yükleyip: “Bunu kaldır ve şu kuleye çıkıp in” demiş. Vezir o anda korkup uyanmış ve bu rüyasından çok korkmuş. Ama ne kadar düşünse de rüyasını kendisi yoramamış. Çaresiz kalmış.

O gün de güneş doğup göğe yükselmiş. Herkes sabah kahvaltısını etmiş. İşı olan işine gitmiş. Vezir ise çaresizce öyle bekleyip oturuyormuş. Sonunda öğleye yakın padişahıtan ona davet gelmiş. Padişah onu çağırıp şöyle demiş:

— Kızım akşam rüya görmüş. Rüyasında padişahınızın oğlunu, kendi canına kast eden bir karayılan şeklinde görmüş. Onun için de canına kast edilecek yere razı olmuyor.^{T131-11.} Padişahın dul olmasını dert etmiyor.^{T131.4-0.1.} O sadece akşam gördüğü rüyasını düşünerek ondan korkuyor. Kendisi razı olmazsa, sevdiğim çocuğumun kalbini kırıp padişahınızın teklifini kabul etmeyeceğim.^{P234-3.} Padişahınıza da şöyle söylersiniz: Kızımın dediğine göre, o çocuk karayılanı dönüşüp sadece benim kızıma kast etmeyecek, kendi babasına da hıyanet edecekmiş. Bana kırılmayın, padişahınıza da durumu olduğu gibi anlatın, demiş.

Bu anlatılanlara kendisi de rüya görüp korkan vezir ne diyeceğini bilemeden uzun süre keyifsiz bir şekilde yüzünü yere eğmiş. Sonra padişaha dönüp:

— İzin verirseniz biz dönelim. Gidip bu cevabı padişahımıza söyleyelim. O neyi uygun görürse onu yaparız. Gönderirse yine oyalanmadan geliriz ve söylediklerini gelip size bildiririz. Her ne olursa olsun, padişahınızın başka maksadı yoktur. Elbette kendisi çaresini de bulur, demiş. Bunun üzerine padişah:

— Anlayın da! Bizim cevabımız kesin. Kızımızı kıramayız. Onu kırarsak annesi de hoşnut olmaz.^{P230.2.} Onun da evladı. Bize de kalsa, kast edilecek yere çocuğumuzu gönderemeyiz.^{P230.2-0.} Çocuğumuzdan usanmadık. Bu yüzden bunu da padişahınıza söyle. O, bütün servetini verse de biz onu kabul etmeyiz. Gücüne güvenip bir şey yapacak olursa da, elbette, ahmaklık olur. Kısmettekini görmeliyiz. Buna biz de varız, onu da söyle. Ne zaman dönmek isterseniz de bizden müsaade, demiş.

Bu konuşmalardan sonra vezir de padişahla vedalaşıp arkadaşlarının yanına gitmiş. Ondan sonra atlarına binip keyifsiz bir hâlde şehirden çıkıp kendi yurtlarına dönmüşler. Az gidip uz gidip sonunda yurtlarına varmışlar.

Vezir dosdoğru padişahın yanına gitmiş. Gittiğinde padişah, oğlunu kucağına almış, onu seviyormuş.^{P233-12.} Vezir de padişahın izin vermesiyle döşeğe oturup, gidip gelişini ve padişahın kızının rüyasıyla ilgili olayları anlatmaya başlamış. O sırada ilgisi azalan çocuk öfkelenip babasının sakalını avuçlamış ve onu sıkıca tutup bırakmayıp acıtarak padişahı sinirlendirmiş.^{P233-13.} Bunu gören vezir: “Hah, padişahın kızının dediği doğru mu olacak acaba? Niyeti iyi değil.” diye dudağını dişleyip içinden konuşmuş. O sırada padişah:

— He, söyle. O padişah ne dedi de şimdi neden kuşkulandın, onu da saklamadan olduğu gibi söyle, demiş.

Bunun üzerine vezir:

— Mecbur söyleyeceğim, söylemeliyim. Söylemesem olmaz, diyerek anlatmaya başlamış:

— Ben gidip maksadımı söyledikten sonra kız, kendisine danışıldığı gece rüya görmüş. Rüyasında çocuğu karayılana dönüşüp kendisine kast ederken görmüş. O kız onun sadece kendisine değil, size de ihanet ederken görmüş. Kız, sizin dul olmanızı dert etmiyormuş. Fakat bu rüyasından dolayı “Kötülük edilecek yere razı değilim.” diyormuş. Babası da “Kızımı kırıp biricik evladımızı razı etmeden veremeyiz.” dedi. Az önce gelip otururken bu küçücük çocuk, sakalınızı avuçlayıp epey kılı yolunca “O kızın söylediği olacak mı acaba?” diye korktum. İşte, getirdiğimiz haber bu. Vedalaştığımız sırada da “Cevabınızı gidip padişahımıza söylerim, çaresini bulup gönderirse yine çabuk geliriz” dedim, diyerek vezir sözünü tamamlamış.

Padişah bu sözleri işitince üzgün bir hâlde, kucagındaki çocuğu yere indirmiş. Çocuk ağlamaya başlamış. Vezir, çocuğu götürüp bakıcısına vermiş ve yine dönüp önceki yerine oturmuş.

Padişah hiçbir şekilde konuşmadan üzüntülü bir hâlde uzun süre oturmuş.

Padişahın bu şekilde oturmasına vezir ne diyeceğini bilememiş. Sonunda kendisinden izin isteyip evine dönmüş. O gün evinden hiçbir yere çıkmadan dinlenmiş.

Şafak söküp güneş doğduktan sonra tekrar padişahın yanına gitmiş. Bakmış ki, padişah öyle kederli oturuyor. Vezire geldin mi bile dememiş. Kendisi bir şey demese de vezir, padişahı konuşturmaya çalışmış. Bu durum günlerce devam etmiş. Padişahın sessiz sedasız kalkıp gitmesiyle onun yanına gelen diğer vezirler de kalkıp her biri işine gitmiş. Sonunda vezirler kendi aralarında: “Padişahı konuşturamazsak ve onu memnun etmezsek bize ayıptır. Bu yüzden de sabah onu konuşturalım, ikna edelim. Niyetini öğrenelim.” demişler.

Vezirler şafak söker sökmez hemen padişahlarının yanına gitmişler. Bakmışlar ki padişahlarının durumu aynı. Bir süre ses çıkarmadan sessizce oturmuşlar. Sonra onların nüktecilerinden biri padişahlarına dönüp:

— Kible-i âlem, üzölmeyi bırakın da bu işlerle ilgili bize ne yapılması gerekiyorsa söyleyin. Yüz endişenin bir iş bitirmeyeceğini siz bizden iyi biliyorsunuz. O kız olmazsa da kız kıt değil, hele de bir yurdun padişahı için. Aramak, belki, ondan da iyisini bulmak bizim işimiz. “Yok, o olmazsa başka biri lazım değil” dersiniz o zaman bu isteğinizi gerçekleştirmek de bizim borcumuz. Ne olursa olsun bize bir şey söyleyin, demiş. Uzun bir süre sonra padişah konuşup:

— Ya bu tek çocuğumdan vazgeçip o kızı almalıyım. O olmazsa da ben başkasını istemem, dünyadan yalnız giderim, demiş. En yaşlı vezir, başını sallayıp:

— Bir kız için nazar boncuğu kadar küçücük çocuktan vazgeçmek akla sığacak bir şey değil. Adı verilmiş küçücük çocuğa böyle iftira atan^{K2110-2}. kızla hiçbir zaman huzur bulamazsın. Onun gibi bir kızı kötü niyetli olarak düşünüp unutarak ömrünün sonuna kadar kaçsan iyi. Çünkü böyle bir kızın dışı çiçek, içi böcek gibi olur. Onun gibi iftiracıyla evlenmek iyi olmaz. Kavgaya, dövüşe ve boş yere kan dökülmesine sebep olur. O kızdan vaktinde vazgeçmek akıllılık olur, demiş.

Vezirlerden bir diğeri yalakalık edip:

— Hayır, öyle değil. Beş günlük yalan dünyada günü hoş geçirmeye bakmak gerek. Öldükten sonra oğlandan kızdan sana ne fayda! Oğlan ve kız denilen şey, nihayetinde insanın belinden türeyen bir şey. Allah verirse, çocuk şimdiki alacağından da çifter çifter olabilir. Bu yüzden de kible-i âlem, o kızı yürekten seviyorsan ve üzüntün sadece bunun içinse, küçücük bir sümüklü için sıkıntı çekip kederlenmemeli, demiş. Bunun üzerine padişah şöyle demiş:

— Ben de böyle düşünüyorum. Bu dediklerinizin hepsinin farkındayım. Bir şey gönlümde yer edip bir niyet ettikten sonra onu başaramazsam bu beni mahveder. Filan padişah, filan padişahın kızını isteyip dünürcü göndermiş ama o verilmemiş” diye bir laf işitmek benim için ölümden beter rezillik.^{T104-3} Siz doğru söylüyorsunuz, belki de ondan da akıllı, güzel bir kız bulunur. Gidilirse onu verirler ve alabiliriz. Ama mesele o değil! Mesele tuttuğu yeri koparmakta, yapıştığını ele geçirmekte. Onun için bu kızı isteyip araştırdık mı onu elde etmenin çaresini bulmalı.^{T192.0.1} Başka yol yok. O kızın bu çocukla ilgili gördüğü rüyasının arkasında bir şey olmasın! Siz de düşünün ama bu konuda konuşurken oğlumun sakalımı avuçlamasından, onu yolmasından, doğrusunu söyleyecek olursam kendim de kuşkulandım ve düşündüm. Er ya da geç, bana ihanet edecek çocuğu hiç kimseye vermeden, ele de duyurmadan uçsuz bucaksız çöle bıraksak olur.^{K2215-} Bunu yapmazsam da tüm halkın ve komşu padişahın yanında sözü geçmeyen, rezil bir adam olarak kalırız. İtibarımı kaybetmektense... Padişah bu sözünü tamamlamamış. Ama etrafındaki vezirler onun ne demek istediğini, niyetini anlamışlar.

Vezirlerin çoğu, padişahın dediğini makul görmüş. Onlardan sadece biri, başını kaldırmadan düşüncelere dalıp oturuyormuş. Padişah bu vezirin, babasını yeni kaybetmiş gibi oturuşunu beğenmemiş:

— Haydi, sen ne düşünüyorsun? Yoksa benim fikrime katılmıyor musun, diyerek ona dönmüş.

Bunun üzerine vezir, başını kaldırıp:

— Bu küçük çocuğu bana verin. Ben onu hiçbir zaman anne babasına ihanet etmeyecek şekilde yetiştireyim ve razı olursanız onu hiçbir zaman padişah oğlu olduğunu bilmeden büyüteyim. Onu buralarda bırakmayayım. Günahsız çocuğu öldürmek, yok etmek Hüda'nın da hoşuna gitmez. Böyle bir düşünceden vazgeçmek gerek. Hüda'nın da hoşuna gitmeyecek böyle bir kabahati işlerseniz, sonu sizin için de iyi olmaz. Vezirler, ben bu meselede sizin fikrinizi onaylamıyorum. Onaylamak da değil, beğenmiyorum. Öğüt vermek zor değil ama herkes onun sonunun ne ile biteceğini düşünse iyi olur. Sonra da kible-i âlem, bu bulunan bahaneyle sözünüzün geçmemesini namus bilmeyin. Burada namus bilecek bir bahane yok, rezillik de değildir, anlasınız. Henüz nikâhınıza geçmeyen bir insanın başında biraz akılsa böyle şey söylemez. Böyle bir şeyi el duysa, onu hiç kimse onaylamaz. Onların kendisi rezil olur, demiş.

Bu vezirin sözleri padişahın hoşuna gitmemiş. Bunun için de sonunda çocuğu çöl hayvanlarının yiyip yok edeceği bir yere, uçsuz bucaksız çöle bırakma fikri makul gelmiş.^{S11.4.4.} Öyle de yapmışlar. Vezirlerden biri şafak karanlığında ata binip çöle doğru gitmiş. Bu hadiseden haberdar olan iyi niyetli vezir de ona hissettirmeden gizlice peşine düşmüş. Yolcu çok olduğundan kötü niyetli vezir ona dikkat bile etmemiş.

Böylece birinci vezir çocuğu yüksek, boş bir yere bırakıp dönmüş.^{S144-2.} Diğer vezir de o gözden kaybolana kadar gözetleyip, gözden kaybolduktan sonra çocuğu kapıp yanağından iki defa okşayarak göğsüne bastırmış. Bu hadiseyi kimseye duyurmadan çocuğu yakın bir köyde yaşayan kız kardeşine götürüp vermiş ve onu hiç kimseye duyurmadan sanki kendi çocuğu gibi gösterip saklaması için emanet etmiş. Ara sıra gelip ondan haber alacağını söylemiş. Bunun üzerine kardeşi:

— Vay, hiç böyle şirin, güzel bir çocuk görmemiştim, demiş ve:

— Sen bu çocuktan yana çok rahat ol. Kendi çocuğum derim. Bakarım da saklarım da, diyerek kardeşiyle vedalaşıp onu epey uzaklaşana kadar uğurlamış.^{S351-3.}

Şimdi haberi birinci vezirden iştelim. O, bir iş bitirmiş gibi atını koşturup gelerek doğruca padişahın sarayına girmiş. Girince de dosdoğru padişahın huzuruna varıp çocuğu kurtların, kuşların yiyeceği açık bir meydana bırakıp döndüğünü bildirmiş. Orada hissettirmese de padişahın yüzü değişmiş. Yüreğine bıçak saplanmış gibi olmuş. Sonra o sanki bu dünyada değilmiş gibi davranıp, çocuğunu hatırlayarak yiyip içmeden kederli ve

gamlı bir hâlde dolaşmış. Sürekli onu hatırlamış: “Uçsuz bucaksız çölde oğulcağızımın hâli nasıl acaba? Yoksa çoktan onu yırtıcı hayvanlar paramparça etti mi? Bedenine birdenbire dişi değdiğinde, elceğizlerini kaldırıp yardım isteyerek bağırdı mı acaba?” diye padişah gece gündüz içinden konuşup, çocuğunun ölümüne dayanamayıp sarı ipliğe dönmüş. ^{Q520-7.}

Bu durumdan habersiz olan vezirler, bir gün padişahın yanına toplanmışlar. Bakmışlar ki, padişahları öncekinden de kederli, yüzü hasta yüzü gibi. Her nasılsa, vezirlerden biri padişahlarına dönüp:

— Kible-i âlem, şimdiki kederiniz nedendir? Maksudınıza ulaşmak için çocuğunuzdan vazgeçtiniz. Şimdi bize izin verin, tekrar gidelim ve olanları o padişaha anlatalım. Olan hadiseyi kızına iletmesini sağlayalım. Böyle uzun süre üzülürseniz, kendinize eziyet ederseniz o kız elinizden gidebilir, demiş. Bunun üzerine padişah, başını kaldırmadan:

— Ahmaklıktan olan oldu bitti. Küçük çocuk yırtıcı hayvanlara yem ettik. Şimdi tekrar gideceksek, niyet ettiğim kızı istemek gerek, demiş ve yine önceki veziri göndermek istemiş. O sırada diğer yanda sır vermeden duran, çocuğu alıp dönen vezir, padişaha dönerek:

— Kible-i âlem, eğer müsaade ederseniz, göndereceğiniz vezirimize o padişahın vereceği cevabı ben size söyleyeyim, demiş.

Bunun üzerine padişah:

— Tamam, müsaade ediyorum. Haydi, verilecek cevabın ne olduğunu söyle. Biz de duyalım. Mantıklı bir cevap mı yoksa aklına gelen boş bir laf mı, diyerek akıllı vezirinin konuşmasına izin vermiş. Vezir söze başlamış:

— Eğer kızın babasının akli yerindeyse, artık kızına nasihat da etmez. Elçi gidip olanları söyledikten sonra “Bir kız için yumruk kadar, ses çıkaramayan küçük çocuğu çöle bırakıp kurda kuşa yem ettiyse, benim kızımı birazcık bahane bulsa aynı gün yok eder. Bu yüzden de ben ona kızımı vermeyeceğim.” der. Böyle cevapla elçin de geri dönüp gelir. Yok, padişah akılsızsa, o zaman kızını vermeye razı olur. Siz de akılsız kaynatalı olursunuz.

Vezirinin sözleri içinden ok olup geçse de padişah belli etmeyip şöyle demiş:

— Bunların hepsi baht işi. Kısmette ne varsa onu görmek gerek. Onun kızını almak için tek evladımdan vazgeçtim. Kendime ömrümün sonuna kadar unutulmayacak bir zulüm ettim. Bundan sonra da kızını vermeye razı olmazsa, ya başını alırım ya kendi başımı

koyarım. Ya o kızı almalı ya da serden geçmeli. Bu ikisinden başka çıkar yol yoktur, demiş. Padişah sözünü tamamlayıp elçi olarak gidecek vezirine de:

— Gidip gel, kızın babası olumsuz cevap verirse: “Padişahımızın kızını almaktan ya da ölmekten başka maksadı yok. Bu yüzden de üzerine ordu salıp gelmesine^{T104-0.1.} razı olursun” de. Çok mertçe konuş, bir kez bile geri adım atma, demiş.

Padişahın böyle sert ve kesin emir alan vezir, yanına komutanlarından birini ve birkaç atlı ve silahlı askeri alıp “Neredesin komşu padişah” diyerek yola düşmüş. Az gidip uz gidip sonunda o yurda varmış. Önceki gibi bu sefer de padişahın sarayında konaklamış. Padişahın huzuruna vardığında padişahla tıpkı tanıdığı gibi selamlaşmış, ona çok candan davranmış. Padişah: “Otur” demeden kibirlenip oturmuş. Vezir, uzun bir süre sonra padişahın sorması üzerine söze başlamış:

— Padişaha ve sizin kızınıza er ya da geç ihanet edeceğinden şüphe edilen çocuğu padişahımız kızınızla evlenmek için çöle bıraktırdı. Artık o çocuktan kızınıza zarar gelmeyecek. Şimdi ise sizin rızanızı almaya geldik. Rıza verdiğinizde padişahımız gelmeye hazır olacak.^{T131.1.2.}

Bu sözleri işitince padişah çok düşünmeden:

— Bu iş olmaz. Bir kız için kıymetli evladını, üstelik de altı aylık, ses çıkaramayan çocukcağızı çöle bırakıp kurda kuşa yem etmek olur mu? Hadi onun akıllı, kendi akıllı yoksa akıllı veziri de mi yok? Padişah yanıldığında, üstelik söylediği gibi bir âcize acımasızlık ettiğinde vezirleri neredeymiş? Böyle bir şeye izin verilir mi? Hâliniz bu ise, halka nasıl kılavuzluk edebiliyorsunuz? Bir kız için kendi evladını kurda kuşa bırakıp dönen adam beyhude bir iş için eşine de böyle zulüm etmeye üşenmez. Bu yüzden niyeti senin dediğin gibi ise, evladından vazgeçmeye gücü yeten acımasız padişahınıza kızınızı vermeyeceğim. Kendisi gibi akıllı hanımı başka yerde arasın, başka yerde bulup alsın. Bende böyle kuş beyinli kız yok. Ayrıca kızımı başka bir padişahın oğluna vermeye söz verdim.^{M201.5.} Padişahınıza bunu da böyle söylersiniz. Sözün kısası, ne zaman geri dönmek isterseniz benden müsaade vardır. Artık benden kızı da istemeyin. Cevap kesindir.

Bunun üzerine elçi vezir:

— Dediğinizi iyi anladım. Fakat padişahımız böyle acımasız bir adam değil. O öz evladını sizin kızınızın dediği sözlerden dolayı, onun rahat yaşaması için çöle bıraktırdı. Onun böyle yapmasına kızınızın gördüğü rüya sebep oldu. Sonra bu işte kabahatli sadece bizim padişahımız değil, hepimiz kabahatliyiz. Şimdi bu yüzden padişahımızın sözünü kabul etmenizi rica ediyorum. O küçük çocukun çöle bırakılmasına, gerçekten de tek

sebepler sizin kızınızın sözü oldu. Çocuğa böyle yapılması, hakikaten de, dediğiniz gibi kötü ve günah bir iş. O işten hiçbirimiz de aklanamayız. En kötüsü de kızınız da siz de kabahatsiz değilsiniz. Çocuk, anne babasına ihanet edecek demeseydiniz kızınız için canını da kurban etmeye hazır olan padişahımız kendi çocuğundan vazgeçer miydi? Şimdi padişahımız sizin kızınız için kendi başını da kurban etmeye hazır. Ne deseniz de ben bir vazife eriyim, demiş.

Kızın babası uzun bir süre susup oturmuş ve şöyle demiş:

— Ben diyeceğimi dedim. Ben iki kez konuşan bir insan değilim. Böyle acımasız adama kızımı vermeyeceğim. Üstelik de bir yurdun şahı ile dünür olduğum^{T130-1} için son sözümü geri alıp da sözümü yutamam. Onun için padişahınız kızmasın. Olumsuz cevabı anlamamazlıktan gelip öfkesine kapılarak başka türlü gelecekse, korkup da kaçmayacağım. Ne zaman isterse gelsin. Biz de bakıp beklettiğimiz orduya arpa vermiyoruz. Kısmetten kaçıp kurtulmak olmaz.

Vezir, padişahın kesin cevap alıp atlılarıyla yurduna dönmüş. Gelip kızı olan padişahın verdiği cevabı ve kendi söylediklerini tek tek olduğu gibi, eksiksizce padişahlarına anlatmış.

Vezirin getirdiği haber üzerine padişahın kan beynine sıçramış. Öfkelenmiş ve her şeyden vazgeçip niyetini bozarak kızı olan padişahın üzerine ordu salıp gitmek için hazırlık yapmaya başlamış. Vezirlerini yine akıl danışmak için çağırılmış. Yine onlardan biri hariç hepsi padişahlarının niyetini onaylamış. Sonunda padişah konuşmaya katılmayıp düşüncelere dalarak oturan vezirine dönmüş:

— Haydi, sen ne söyleyeceksin? O anda vezir:

— Ben ne söyleyebilirim. Söylesem de sözümün geçmeyeceğine aklım eriyor, demiş.

Bunun üzerine padişah:

— Her ne olursa olsun söyle, işiteyim. İzin veriyorum, demiş.

Vezir bir süre düşünüp:

— Söyleyeyim, kible-i âlem! Benim tavsiyem, ordu çıkarıp onların üzerine gitmek iyiliğe yakışmaz. Eğer bu bir de kız içinse, bunu halk içinde onaylayan bulunmaz. Bunun yine bir sebebini söyleyecek olursam, sizin savaşmanız gereken yalnızca o kızın babası olmaz. Çünkü eğer vezirin söylediği doğruysa, o başka bir yurdun padişahı ile dünür olmuşa, onu kızın babasının yardımı çağırılmayacağına hiç kimse kefil olamaz. O da ordu salıp gelirse, gücünüz az olur. O kötü niyetli kız için önce bir can verdiyseniz, düşünün,

şimdi bin can verebilirsiniz. İşte, rezillik o zaman olur, itibarınız yere çalınır. Gerisini de kendiniz yine iyice düşünün. Benimki nihayetinde bir söz, demiş.

— Doğru değil. Bizim yiğitlerimiz cesur. Onların biri, yüz tanesine denk gelir, diyerek elçi giden vezir buna katılmamış.

Padişah da diyecek söz bulamayıp, kalbini dinleyip düşünmüş: “Akıllı vezirimin dediğini yapıp da daha yanılmadım. Beni Hüda nasıl korudu. Yoksa onun dediği şeylerin kötü tarafı var mı? Kibirlik ederek kafanı taşa vurma. Bir çocuğun ölümüne dayanamayıp çırpınıyorsun! Herkesin de çocuğu var. Öldürüp gelirsen, padişah da olsan yüzün olmaz. Niçin hatanı kabul etmiyorsun?”

Padişah düşüncesini belli etmeyerek vezirlerine başka bir şey söylemiş.

— Şu anda bu konuşmayı bırakmak iyi olur. Gecenin hayrından sabahın şerri iyidir, derler. Fakat gençlerin hevesini kırmayın. Emri beklesinler, demiş.

Padişah, oğulcağızını hatırlayıp bütün geceyi düşünerek ve çırpınarak geçirip tan vaktine yakın uyumuş. Birdenbire de irkilip sayıklayarak uyanmış. Gördüğü rüyadan ayılamayıp uzun süre sersemleyerek oturmuş. Rüyasında tıpkı aklındaki gibi sevgili eşi, kapıda gözlerinden damla damla yaşlar dökerek:

— Hani yavrum? Sen onu ne yaptın? Bul. Onu bulmazsan ben sana rahat vermem,^{P217-} demiş. Tam o sırada padişah uykudan uyanmış.

Birdenbire aklına bir fikir gelmiş. Hiç kimseye duyurmadan hizmetkârlarından birinin kıyafetini giymiş ve sabahın alacakaranlığında atının yüzünü batıya çevirerek yola düşmüş.

Şehirden ayrılırken atını kamçılıyıp yüzünü eğerek gitmiş ve vezirin anlattığı tepeye, oğlunun atıldığı yere varmış.^{H1385-13.} Vücudunun titreyişini saklayamayıp kendini yere atmış.

Takatsiz bir hâlde etrafına göz gezdiren şahın gözüne ne çocuğun giysilerinden bir iz ne de kemikleri ilişmiş. O, yere çöküp ömründe ilk defa ses çıkararak ağlamış.^{P233-12.1.} Padişah oturduğu yerden kuşluk vaktine kadar kımıldamamış. Başka çare bulamayıp sonunda ümitsiz hâlde başını yere eğmiş, kederli bir şekilde atını sürerek geldiği yoldan geri dönmüş.

Padişah dönerken beş on tane koyuna bakan bir kızcağız ile büyükçe bir çocuğa rastlamış. Onlara doğru yönelmiş.

Kızcağız karşısındaki tanımadığı adamdan korkup kumun üstünde oynayan çocuğu yakalayıp geri çekilmiş.

Padişah o an kızcağızın kendisinden korktuğunu hemen hissedip:

— Benden korkma. Size bir şey demeyeceğim, demiş.

O an kızın kolunun altındaki çocukcağız, padişahın yüzüne gözlerini açarak bakmış ve birden ona ellerini uzatarak ağlamaya başlamış. ^{P233-14.}

Padişahın kalbi yerinden çıkacak gibi olmuş. Güçsüzleşip atının dizginini bırakarak çocuğa elini uzatmış. Ama o sırada kızcağız, yabancı adama gitmek için bağırarak ve debelenen çocuğu güçlükle durdurup birden köye doğru kaçmış. Hayvanları bırakıp oğlan da onun peşine düşmüş.

Kızcağıza acıyan padişah, onu korkutmamak için uzun bir süre ardından bakıp durmuş ve peş peşe gittikleri yönü izleyerek gitmiş. Kızcağız köyün içinden gide gide sonunda altı odalı beyaz bir eve girmiş.

Padişah da o evin kapısında beklerken evden çok güzel, hoş, yüzü gözü nurlu bir kadın çıkmış. Padişaha bu kadın tanıdık gelmiş.

Kadın, padişah ile hâl hatır sorduktan sonra ona:

— Gelin, buyrun. Eve buyurun, misafir. Ev sahibi yoktur ama o da gelir, demiş.

Kadın, evden çıkan çocuklara misafirin atına sahip çıkmalarını tembihlemiş.

Atının dizginini oğlana verse de padişah eve girmeye tereddüt etmiş. Tereddüt etmiş ve:

— Ben padişahın muhafızıyım, uzun yoldan geliyorum ve “Bir su içeyim” diye döndüm, demiş. Bunun üzerine ev sahibi kadın:

— Padişahın adamı olmanız iyi. Fakat ben Tanrı misafiri kim olursa olsun çaysız susuz bırakmam. Üstelik de uzak yerden yorgun gelen misafiri, demiş. Tam o sırada kızcağız, çocuğu getirip evden çıkmış.

Padişahı gördüğü anda çocuk yine ona kollarını açmış ve ağlamaya başlamış.

Padişah bu duruma dayanamayıp:

— Getir kızım, bana ver. O beni istiyor, diyerek kadının müsaade etmesiyle çocuğu kucığına almış. Yanaklarını art arda okşamış. Gözlerinden yaşlar dökülmüş.

Bu duruma ev sahibi, hatta kızcağız da şaşırıp kalmış. Sonunda padişah, ev sahibine:

— Siz bu çocuğu bulduğunuz yeri söyleyin. Sorumu garip görmeyin. Bu çocuk benim, demesi üzerine ev sahibi kadın şaşırarak:

— Bırak, misafir. Bu nasıl laf öyle, tövbe, diyerek padişahın misafir hatrını unutmuş.

Koşarak gidip çocuğu onun elinden kapmış. Çocuğu kızın kucığına verip:

— Git, çabucak yengelere^{P264.} götür, demiş. Kızcağız ağlayıp gitmek istemeyen çocuğun bağırsına aldırmamış. Onu tutup köyün içine koşmuş. Sonra ev sahibi kadın,^{P272.} padişaha bakarak:

— Tövbe, bizim kapımıza şimdiye kadar çocuğumuz için kavgaya gelen kimse olmadı. Yaşanırsa her türlü şeyin üstesinden gelinirmiş. İtibarınız varken ev sahibi gelmeden gidin, yoksa bu iş güzellikle bitmez. Ne olursan ol, padişahın muhafızı değil, padişahın kendisi bile gelse, Türkmen ona çocuğunu verir mi? Tırnağını bile reva görmez. Tövbe!

Padişah başka diyecek bir söz bulamayıp tekrar:

— Çocuk benim! Onun çabalayışını kendiniz de gördünüz, güzellikle verirseniz iyi olur, demiş. Padişahın son sözüne ev sahibi kadın çok öfkelenmiş:

— Güzellikle verilmezse, zorla mı alırım diyorsun? Gücüne güvenip bir kadının üzerine gelenden de erkek mi olur? Gel, nasıl geliyorsan gel. Türkmen ölür ama her önüne gelene çocuğunu vermez.^{P272-5.}

Ev sahibi kadın öfkelenerek gidip evine girmiş, kapısını hızla kapatmış.

Padişah ne yapacağını bilemeden sersemleyerek yabancı kapıda uzun süre durmuş. Bu kadındaki çocuğun kendisinin de olsa yalvararak alamayacağına aklı ermiş. Sonra ne yapacağını bilemeyip en sonunda durup durup bu evi iyice bellemiş, akıllı vezirine danışmak için sarayına gitmiş. Sevincinden kuş gibi uçarak gitmiş.

Sarayına girince önceki vezirini yanına çağırmış. Uzaktan: “Padişah düşünüp savaşmaktan vazgeçmiştir” diye düşünerek gelen vezir, oturur oturmaz padişah ona az önce başından geçen hadiseyi anlatmaya başlamış. Anlattıktan sonra vezire dönmüş:

— Şimdi hepsini duydun, çocuk benim. Şimdi söyle, çocuğu sanki kendisinin gibi vermeyip yapışan o kadından ne yapıp alınabilir? O, canını almazsan çocuğu vermeyecek.

Vezir gülümsemiş. Vezirinin gülümseyişine padişah çok şaşırılmış. Yüzüne hayretler içerisinde bakmış. O an vezir:

— Kible-i âlem, müsaade ederseniz söyleyeyim, demiş.

Bunun üzerine padişah:

— Müsaade ediyorum. Ama sen yalancının elinden oğlumu almanın yolunu çabuk söyle, demiş. O zaman vezir:

— O kadın benim kız kardeşim olmalı. Sizin oğlunuzu, kible-i âlem, bırakıldığı yerden alıp ona ben götürüp verdim, demiş. Sonra vezir, padişaha çocukla ilgili hadiseyi anlatmış. Padişah sevinçten akıllı vezirini hemen kucaklayarak:

— Halk onaylarsa, bugünden itibaren yurdun padişahı ben değil, sen olursun, demiş.
Bunun üzerine vezir:

— Padişahlığımız size nasip olsun, kible-i âlem! Bana sizin padişahlığımız gerekmez.
Adil bir şah olup yurdu yönetirseniz, bize o hürmetlerin en büyüğüdür, demiş.

2.3.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 3

P210. Husband and wife / Karı Koca TRM-3

Evvel zamanda bir padişahın gencecik eşi ölmüş.

L111. Hero (heroine) of unpromising origin / Umut vermeyen kahramanın (kadın kahramanın) kökeni

L111.4. Orphan hero / Öksüz kahraman TRM-3

O eşinden ise altı aylık çocuğu kalmış.

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-3

Padişah da bir tanecik çocuğu olduğu için onu çok seviyormuş.

P18. Marriage of kings / Kralların evliliği

P18-3. King marries a girl from another country after mourning after his wife's death / Kralın karısının ölümünün ardından yas tuttuktan sonra başka yurttan bir kızla evlenmesi (MTB)

P18-3.0.1. King wants to marry again after the death of his wife / Kralın karısının ölümünün ardından yeniden evlenmek istemesi (MTB) TRM-3

Aradan zaman geçtikçe padişah kendisini yalnız hissetmiş ve güzel bir kadınla evlenmek istemiş.

H1300. Quests for the unique / Eşsiz olanın araştırılması

H1301.1. Quest for the most beautiful bride / En güzel gelin için araştırma TRM-3

Az gidip uz gidip birkaç dağı, ovayı aşmış, güzel kızını olan padişahın yurduna varıp paldır küldür inmiş.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TRM-3

Güzel kızını olan padişah uzun süre susmuş.

T130-2.2. They ask about the opinion of the girl who shall be seen in order to answer the proposal / Dünürçüye verilecek cevap için kızın görüşünün alınması (MTB) TRM-3

Onun için de bu iş gerçekten kızımızın kendisine bağlı. Kızımıza tavsiye ederiz ve onun dediğini yaparız. Onu kırmayız. Siz de kızımızın dediğine razı olmalısınız, demiş.

T131. Marriage restrictions / Evlilik şartları

T131-11. The girl's refusal to marry because of a bad dream she has / Kızın gördüğü kötü rüya üzerine evlenmeyi reddetmesi (MTB) TRM-3

Rüyasında padişahınızın oğlunu, kendi canına kast eden bir karayılan şeklinde görmüş. Onun için de canına kast edilecek yere razı olmuyor.

T131.4. Widow may not remarry / Dul yeniden evlenmeyebilir

T131.4-0.1. Single girl can marry a widow / Bekâr kızın dul bir erkekle evlenebilmesi (MTB) TRM-3

Padişahın dul olmasını dert etmiyor.

P234-3. Father does not respect the girl's decision to marry / Kızın evlilik kararına babanın saygı duyması (MTB) TRM-3

Kendisi razı olmazsa, sevdiğim çocuğumun kalbini kırıp padişahınızın teklifini kabul etmeyeceğim.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk

P230.2. Mother dislikes her children in forced marriage / Annenin çocuklarının zorla evlendirilmesinden hoşlanmaması TRM-3

Kızımızı kıramayız. Onu kırarsak annesi de hoşnut olmaz.

P233-12. Son-love / Oğul sevgisi (MTB) TRM-3

Gittiğinde padişah oğlunu kucağına almış, onu seviyormuş.

P233-13. The indifferent son trying to harm his father / İlgisiz kalan oğulun babasına zarar vermeye çalışması (MTB) TRM-3

O sırada ilgisi azalan çocuk öfkelenip babasının sakalını avuçlamış ve onu sıkıca tutup bırakmayıp, acıtıp padişahı sinirlendirmiş.

K2110. Slanders / İftiracılar

K2110-2. Calumniated son / İftira atılan oğul (MTB) TRM-3

Adı verilmiş küçücük çocuğa böyle iftira atan kızla hiçbir zaman huzur bulamazsın.

T104. Foreign king wages war to enforce demand for princess in marriage / Yabancı kralın prensesle evlenmek için savaş açması

T104-3. The foreign king, whose marriage proposal was rejected, regard this as a matter of pride / Evlilik teklifi reddedilen yabancı kralın bu durumu gurur meselesi olarak görmesi (MTB) TRM-3

Bir şey gönlümde yer edip bir niyet ettikten sonra onu başaramazsam bu beni mahveder. Filan padişah, filan padişahın kızını isteyip dünürcü göndermiş ama o verilmemiş” diye bir laf işitmek benim için ölümden beter rezillik.

T192. Marriage by force / Zorla evlenme

T192-0.1. Forced marriage / Evlilik için zorlama (MTB) TRM-3

Onun için bu kızı isteyip araştırdık mı onu elde etmenin çaresini bulmalı. Başka yol yok.

K2210. Treacherous relatives / Hain akrabalar

K2215- Treacherous father / Hain baba (MTB) TRM-3

Er ya da geç, bana ihanet edecek çocuğu hiç kimseye vermeden, ele de duyurmadan uçsuz bucaksız çöle bıraksak olur.

S11.4. Father plans child's death / Babanın çocuğunu öldürmeyi planlaması

S11.4.4. Cruel father seeks to kill infant son / Zalim babanın bebek oğlunu öldürmeye çalışması TRM-3

Bunun için de sonunda çocuğu çöl hayvanlarının yiyip yok edeceği bir yere, uçsuz bucaksız çöle bırakma fikri makul gelmiş.

S144. Abandonment in desert / Çöle terk etme

S144-2. Child abandoned in desert / Çocuğun çöle terk edilmesi (MTB) TRM-3

Vezirlerden biri şafak karanlığında ata binip çöle doğru gitmiş. Bu hadiseden haberdar olan iyi niyetli vezir de ona hissettirmeden gizlice peşine düşmüş. Yolcu çok olduğundan kötü niyetli vezir ona dikkat bile etmemiş. Böylece birinci vezir çocuğu yüksek, boş bir yere bırakıp dönmüş.

S351. Abandoned child cared for by mother secretly / Terk edilmiş çocuğa annesi tarafından gizlice bakılması

S351-3. Abandoned child reared by vizier's sister / Terk edilmiş çocuğun vezirin kız kardeşi tarafından büyütülmesi (MTB) TRM-3

Bunun üzerine kardeşi: — Vay, hiç böyle şirin, güzel bir çocuk görmemişim, demiş ve: — Sen bu çocuktan yana çok rahat ol. Kendi çocuğum derim. Bakarım da saklarım da, diyerek kardeşiyle vedalaşıp, onu epey uzaklaşana kadar uğurlamış.

520. Penances / Pişmanlıklar

Q520-7. Father does penance / Babanın pişmanlık duyması (MTB) TRM-3

Bedenine birdenbire dişi değdiğinde, elceğizlerini kaldırıp yardım isteyerek bağırdı mı acaba?” diye padişah gece gündüz içinden konuşup, çocuğunun ölümüne dayanamayıp sarı ipliğe dönmüş.

T104. Foreign king wages war to enforce demand for princess in marriage / Yabancı kralın prensesle evlenmek için savaş açması

T104-0.1. The foreign king, whose marriage proposal was rejected, threatened with war to marry the princess / Evlilik teklifi reddedilen kralın prensesle evlenmek için savaşla tehdit etmesi (MTB) TRM-3

Gidip gel, kızın babası olumsuz cevap verirse: “Padişahımızın kızınızı almaktan ya da ölmekten başka maksadı yok. Bu yüzden de üzerine ordu salıp gelmesine razı olursun” de.

T131.1. Relative's consent to marriage necessary / Evlenmek için yakınların onayının gerekmesi

T131.1.2. Father's consent to son's (daughter's) marriage necessary / Babanın oğlunun (kızının) evlenmesi için rıza göstermesi gerekmesi TRM-3

Şimdi ise sizin rızanızı almaya geldik. Rıza verdiğinizde padişahımız gelmeye hazır olacak.

M201. Making of bargains and promises / Söz ve anlaşmaların yapılması

M201.5. Covenant confirmed by marriage / Evlilikle ilgili anlaşmanın yapılması TRM-3

Ayrıca kızımı başka bir padişahın oğluna vermeye söz verdim.

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB) TRM-3

Üstelik de bir yurdun şahı ile dünür olduğum için son sözümü geri alıp da sözümü yutamam.

P217- Wife warns her husband / Kadının kocasını uyarması (MTB) TRM-3

Rüyasında tıpkı aklındaki gibi sevgili eşi, kapıda gözlerinden damla damla yaşlar dökerek: — Hani yavrum? Sen onu ne yaptın? Bul. Onu bulmazsan ben sana rahat vermem, demiş.

H1385. Quest for lost persons / Kaybolan kişileri arama

H1385-13. Quest for the lost (abandoned) son by father / Babası tarafından terk edilen oğulu arama (MTB) TRM-3

Şehirden ayrılırken atını kamçılıyıp yüzünü eğerek gitmiş ve vezirin anlattığı tepeye, oğlunun atıldığı yere varmış.

P233-12.1. Father cries for his son / Babanın oğlu için ağlaması (MTB) TRM-3

Takatsiz hâlde etrafına göz gezdiren şahın gözüne ne çocuğun giysilerinden bir iz ne de kemikleri ilişmiş. O yere çöküp ömründe ilk defa ses çıkararak ağlamış.

P233-14. Small boy recognizes his father / Küçük çocuğun (oğlanın) babasını tanıması (MTB) TRM-3

O an kızın kolunun altındaki çocukcağız padişahın yüzüne gözlerini açarak bakmış ve birden ona ellerini uzatarak ağlamaya başlamış.

P264. Sister-in-law / Yenge TRM-3

Çocuğu kızın kucağına verip: — Git, çabucak yengelere götür, demiş.

P272. Foster mother / Koruyucu anne TRM-3

Padişahın son sözüne ev sahibi kadın çok öfkelenmiş: — Gücüne güvenip bir kadının üzerine gelenden de erkek mi olur? Gel, sen nasıl geliyorsan gel. Türkmen ölür ama her önüne gelene çocuğunu vermez.

2.4. Amanalı²⁶

2.4.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde öfkeli bir padişah varmış. Bu padişahın beş hanımı varmış.^{T145.1-4.} Onun bu beş hanımından bir oğlu varmış. Diğer çocuklarının hepsi de kızmış.^{P253.0-6.}

Padişah günlerden bir gün uzun süreliğine ava gitmeye, av bahanesiyle dinlenmeye niyetlenmiş.

Padişahın en küçük hanımı hamileymiş.^{T570.} Padişah ondan oğlan bekliyormuş. Bunun için ava giderken çok sevdiği ve hiç yanından ayırmadığı^{P233-12.} tek oğlu Amanalı'ya:

— Eğer annenin kızı olursa, onu mutlaka yok et. Ben görmeyeyim.^{K2215-} Eğer dönüp gelinceye kadar kalırsa senin için iyi olmaz, diye tembihlemiş^{S11.4-5.} ve askerleriyle ata binip gitmiş.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Amanalı'nın kız kardeşi olmuş.^{P253.} Amanalı da babasının buyruğunu^{H934-5.} yerine getirmek, kız kardeşini yok etmek için annesinin yanına gitmiş. Onu alıp götürmek için kız kardeşinin üzerine eğilmiş ve bu çocukcağız Amanalı'nın yüzüne bakıp tatlı tatlı gülümsemiş.

Amanalı bu duruma hayran kalıp onu zamanı geldiğinde bırakmaya kıyamamış. Onun için de kardeşini, babasına bildirmeden saklamanın çaresini aramaya başlamış. Bu nedenle sürekli yolda karşılaştığı “Ah benim aslan oğlum, koç oğlum, çınar oğlum!” diyen yaşlı bir kadının yanına تنها bir vakitte gitmiş. O kadının tatlı sözlerinden sonra emanetini alıp ne maksatla geldiğini açıklamış.

Bunun üzerine ihtiyar:

— Vah, aslan oğlum! Bu çok zor bir iştir. Bunu hiç kimse kabul edemez. Gerçek ortaya çıkarsa, baban hiçbirimizi affetmez. Er ya da geç ortaya çıkmama ihtimali de yoktur. Ben öl desen de ölürüm ama padişahın gazabına uğrarız, demiş.

Amanalı, ihtiyardan bu sözleri işitince:

— Sonra ne olacaksa olsun. Bu kız benim elimden ölmesin. Çünkü bir insan evladını, üstelik de kardeşimi öldürüp katil olmak istemiyorum.^{P253-11.} Kızcağız bu gece getireyim. Hiç kimseye muhtaç olmadan yaşamanız için gereken şeyleri de ardından alıp

²⁶ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Amanalı”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 161-170.

geleyim. Sen de gayret et de ricamı kabul et. Hiç olmazsa kimse bilmeden onu bir fukaraya ver, diye ona çok yalvarmış. İhtiyar da gencin yalvarışına dayanamayıp:

— Tamam, git getir.^{P253-11.1.} Senin için ölüm de olsa canımı esirgemeyeyim. Ama gece yarısı geçtikten sonra kızı, gerçekten, öz annesinden öldüreceğim diyerek al ve yolda kurtlar, kuşlar bile duymasın. Gerisini de kendin hallet. Kimseye muhtaç olmayayım, demiş.

Amanalı, ihtiyarın dediklerine memnun olup sevinerek gece yarısı geçtikten sonra “Öldürmeye götüreceğim” diye kardeşini annesinin kucağından ağlatarak almış,^{P232-3.} تنها sokaklardan getirip ihtiyara vermiş. O sırada ona harçlık için bir kese altın da verip kendisi hemen gizlice evlerine dönmüş.

Böylece ihtiyar, o kızı büyütmeğe başlamış. Amanalı da kardeşini öldüren kişi olarak önceki gibi dolanıp durmuş.^{P253-11.2.}

Aradan epey zaman geçtikten sonra padişah, askerleriyle avdan dönmüş. Diğer hanımlarından Amanalı'nın annesinin kızının olduğunu ve o kızın elinde olmadığını duymuş.^{P234-4.} Kızı “Amanalı öldürmüştür” diye düşünmüş. Bu konuda kimseye hiçbir şey sormamış.

Aradan biraz zaman geçtikten sonra diğer hanımlarından birinin oğlu, birinin kızı olmuş. Padişahın buyruğu üzerine bu kız da yok edilmiş.^{S11.}

Amanalı'nın ihtiyara verdiği kız kardeşi, on dört on beş yaşına geldiği yıl da şah, askerleriyle yine ava gidip bir süre sonra dönmüş. Şah, sarayına gelirken bir akarsuyun kenarında çamaşır yıkayan güzeller güzeli bir kız görmüş.^{F575.3-2.} Kız da bir grup atlının köprüye geldiğini görmüş ve aceleyle yerinden kalkıp gitmek istemiş. O sırada ayakkabısının teki ayağından çıkıp suya düşmüş. Kız aceleden ayakkabısını suyun içinden alamayacağını anlamış. Ayağındaki tek ayakkabıyı eline alıp evlerine doğru koşmuş.

Ardından askerleriyle gelen padişah, kızın cemaline bakıp tam onu iple yakalayacakken sendeleyip atının başını çekip sersemlemiş. Böylece, akıllı seyislerinden birine:

— Onun kimin kızı olduğunu iyice öğrenin ve bana hemen söyleyin, demiş.

Seyisini yollamış, sakince gidip köprüden geçmiş. Suyun içinde kocaman ışıltı saçan bir şeye gözü takılmış ama onun ne olduğunu bilememiş. Bu yüzden de askerlerinden birini gönderip onu getirtmiş ve onun bu giden kızın ayakkabısı olduğunu anlamış. Ayakkabıyı alıp evine dönmüş. Evine vardığında “Kızına altın ayakkabı giydiren kim var

acaba?” diye düşüncelere dalmış. Kızın kim olduğunu öğrenmesi için gönderdiği atlı adam da gelmiş. Gördüğü, duyduğu şeyleri anlatmış.

O günden beri padişahı yeniden âşık olup^{T10.} bu kızla evlenme arzusuna kapılmış. Onun için vezirlerini çağırıp onlara niyetini açıklamış:

— Her şeyi yapın, bu kızını bana alın. Kabul ederlerse hazineden alın ve onları memnun edin. Olmazsa da zorla alıp getirin, demiş.

Bu niyetle vezirlerinden ikisi, o kızın annesi olan ihtiyarın yanına dünürçülüğe giderek^{T130-1.} padişahın buyruğunu ona bildirmişler.

İhtiyar da:

— Garibin kızı padişaha layık değildir. Ayrıca padişahın sakalı ağarmış, belinin bükülmesine az kalmış. Benim çocuğum ise yeni on dört on beş yaşına girdi. Padişah bu niyetinden vazgeçerse iyi olur, demiş.^{T131-12.}

Bunun üzerine vezirler:

— Bize masal anlatma. Biz yaş hesaplamaya gelmedik. Bize razı olup olmadığını söyle. Razı olsan da olmasan da kızını padişahın alacağını söyledik,^{T192-0.1.} diyerek meseleyi açıklamışlar.

İhtiyar da çare bulamayıp:

— Bana üç gün mühlet verin. Üç güne kadar ben de iyice karar vereyim, demiş. Böylece vezirler de dönüp ihtiyarın sözünü padişaha iletmişler.

İhtiyar da o anda gizlice Amanalı’yı bulup ona padişahın talebini söylemiş: “Kendin çaresini bul” demiş.

O zamana kadar babasının kıymetlisi olup herkes tarafından neşeli ve şen şakrak tanınan Amanalı, son günlerde babasına vesveseli, son derece kederli görünmeye başlamış. Bu kızla ilgili hadiseleri ve onun öz kardeşi olduğunu babasına tek tek anlatmanın, ondan suçunu bağışlamasını dilemenin yolunu bulamayıp telef olmuş.^{P233-15.}

Bir gün gece yarısı babasıyla akşam yemeği yemişler. Yemekten sonra dinlenirlerken babası, Amanalı’ya:

— Oğlum, bu günlerde sana ne oluyor? Sen birkaç gündür niçin böyle kederli, gamlı görünüyorsun? Yoksa sen de baban gibi bir kıza mı âşık oldun? Haydi, sırrını ve niyetini söyle, demiş. Sonra ise:

—Yeter gezdiğin, artık senin isteğine bakmadan evlendireceğim, demiş.

Bunun üzerine Amanalı ona:

— Yaşın kırkı geçtikten sonra bir kızın aşkına düşmek ayıptır baba. Ayıp da değil, rezilliktir. Böyle bir şeyi halk sevmez, demiş. ^{T131.1.3.}

Kısmetine taş koyulan padişahın öfkeden yüzü değişmiş. Oğluna:

— Bunlarla senin işin olmasın. Burnunu her yere sokmadan edemezsin, demiş. ^{P233.2.}

Önceden de babasının davranışına kırgın olan, uzun zamandır içinde tutup söyleyemeyen Amanalı, vakti geldi diye düşünüp içini dökmüş:

— Sen bana üzüntümün sebebini söyle diyorsun. Benim bir sırrım olduğunu ne biliyorsun, demiş. Padişah:

— Bak, sen çok düşüncelisin ve bunu benden saklıyorsun. Eğer bu düşüncen iyi bir düşünce değilse de söyle, içinde kırgınlık kalmasın. Benim seni öldürüp öldürmeyeceğimi biliyorsun, demiş.

— Suçumu bağışlarsan ve öldürmezsen söyleyeyim. Elbette benden dolayı sen el içinde dili kısa, Tanrı'nın yanında yüzü kara olmazsın. Üstelik de senden gizli saklım yok, diyerek Amanalı, babasının yüzünün değişip değişmediğini anlamak için onun yüzüne bakıp maksadına yaklaşmış ve sözünü devam ettirmiş:

— Senin âşık olup alacağın kız, öz kızın, ^{P234-5.} benim öz kız kardeşim. Ben kardeşçağırımı öldürmeye kıyamadım. Bu zamana kadar yaşlı bir kadına baktırdım, diyerek hepsini bir bir anlatmış. Bunun üzerine padişah, öfkelenip fırlayarak yerinden kalkmış:

— İşte kardeşin, işte sen. Def olun. Bundan böyle gözüme gözükmeyin. Görünürseniz affetmem! Bu gece olmadan şehirden çıkın. Asla yurdumda durmayın, ^{P233.2-2.} demiş ve vezirlerinden birini çağırıp:

— Amanalı'yı kardeşiyle bugün şehirden çıkartın, diye emretmiş.

Amanalı da padişahın edeceği eziyet ve azabından kendisini ve kardeşini korumak için o gün ok, yay ve silah ile muhtaç olmayacak kadar gerekli teçhizatı almış, kız kardeşine erkek giysisi giydirip ^{K1837-9.} ikisi peş peşe takılıp şehirden çıkmışlar. ^{R213-2.} Az gidip uz gidip babasının hâkim olduğu topraklardan çıkmışlar ve bir süre sonra ucu bucağı görünmeyen gür bir ormana varmışlar. Buralara hiçbir zaman insan ayağı değmemiş gibiymiş. Muhtemelen bu ormanda çok büyük ve korkunç vahşi hayvanlar yaşıyormuş.

İki kardeş, vahşi hayvanlardan korunmak için kalın, uzun ve dallı budaklı bir ağacın tepesine çıkmış. Ağacın birkaç iri dalını kırıp, onları diğerlerinin üstüne yerleştirip kendilerine mesken yapmışlar. Ormana ilk geldikleri günlerde tilkiler peyda olmuş. Kardeşler, daha önce görmedikleri canlıları gökyüzünde görüp şaşkınlıkla izlemişler.

Sabah erkenden Amanalı, ok ve yayla sülün vurup gelmiş ve onu pişirip sabaha kadar azık etmişler.

Amanalı her gün avlanmaya başlamış. Sonunda her akşam bunların yanına tilki, çakal, maymun gibi çeşitli canlılar gelmeye başlamış. Bunlar Amanalı'yı ve kardeşini ağacın üstünden kendi yanlarına indirmek için her türlü oyunu ediyorlarmış. Zıplıyor ve ağaca tırmanacak olmuşlar. Maymunlar, Amanalı ve kardeşinin yanına gidip geliyorlarmış. O daldan diğer dala sıçırıyor ve kuyruklarının ucunu dala dolayıp kendilerini baş aşağı bırakıp türlü oyunlar ediyorlarmış. Fakat Amanalı onların maksatlarını anlamadığından yanlarına inmiyormuş. Sonunda da hayvanlar yorulup dağılıyormuş.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra maymunlarla bir eli olmayan, her yanını uzun tüyler kaplamış bir adam da gelmiş. Maymunlar bu defa da önceki gibi türlü oyunlar ediyor, birbirleriyle oynaşp gülüşüyorlarmış. O adam da maymunlardan biri gibi olmuş. Bu yüzden de onların her türlü oyununa katılıyormuş. Onlar bir süre oynadıktan sonra bu tüylü adam, Amanalı'nın bindiği ağacın dibine gelip ve başını yukarı kaldırıp, bağıra çağıra konuşuyor ama Amanalı onun sözlerinden birini bile anlamıyormuş. Bu durum her gün devam ediyormuş.

Sonra bir gün bu kolsuz adamla birlikte ayılar ve maymunlar toplanıp buradaki ağaçların bir bölümünü söküp kırarak üst üste yığmışlar. Tüylü adamın önderliğinde hemen kumu dışarı atıp dört yana hendek kazmışlar. Tam o sırada da Amanalı, avdan dönmüş ve bunların yaptığı işleri görünce düşünmeye başlamış. Çalışanların da hepsi işlerini bırakıp: "Bu ne diyor acaba?" der gibi şaşkın şaşkın bakmışlar. Kolsuz adam ise işaretlerle konuşup Amanalı için kışın yaşayacakları şekilde bir ev yapacaklarını söylemiş. Amanalı da kendi kendine: "Bunlar bana acıyorlar. Bu yüzden benim de bunların yaptığı işlere katılmam lazım" demiş. Ok, yay ve diğer eşyalarını yaşadığı ağacın dibine bırakmış. Büyük kamasıyla ağaçların fazlalık olan dallarını kesmişler. Ağaçların kimini ikiye ayırmış, kimi parçalarını kazılan hendeğin içine sıra sıra koymaya başlamış. Ağaçları ayı ve maymunlar getirip vermiş, bir eli olmayan adam ile Amanalı da ustalık yapmış.

Böylece yapılacak evin duvarlarını hemen iki kat kalınlıktaki kalın ağaçları soğuk geçirmeyecek şekilde birbirine sıkıca ekleyip sağlamlaştırmışlar. Hem hendeğin altını hem ağaçları birbirinin üstüne iki kat koyup hiç çiğ, yağmur geçirmeyecek şekilde iyice sağlamlaştırmışlar. Kapısını ise Amanalı'nın kendisi, kurtlar gittikten sonra güzelce onarıp düzelterek kalın ağaçlarla sıkıca kaynaştırmış.

Hendek böyle sağlam hazırlandıktan sonra Amanalı, kardeşiyle ağacın üstünden bu eve taşınmış. Eve taşındıkları günden sonra tek kolu olmayan adamın bunlarla dostluğu günden güne sağlamlaşmış. Bu şekilde uzun süre yaşamışlar.

Günlerden bir gün tüylü, kolsuz adam hayvanların yardımıyla Amanalı'nın hendeğinin tam yanında yine bir hendek yapmaya başlamış. Amanalı onun da burada yaşayacağını tahmin etmiş. Sonra bir gün o adam pılını pırtısını toplayıp bu hendeğe taşınmış. Yanında ise çok hoş, güzel yüzlü bir kız varmış. Amanalı ile kardeşi ona hayran kalıp şaşkın şaşkın bakmışlar. İki kardeşin aklına da tek düşünce gelmiş: “Kardeşi mi yoksa eşi mi acaba?”

Kız, Amanalı'yı ve kardeşini uzun süre merakta bırakmamış. İşildayıp yavaşça yürüyerek bunların yanına gelmiş. Gelince de ilk önce Amanalı'nın kız kardeşiyle görüşmüş. Sonra ise utanarak ona selam vermiş.

Amanalı'nın kardeşi, insan ayağı basmamış gür ormanın içinde kendine kız arkadaş bulduğu için sevinçten uçacak gibi olmuş. Kolsuz adam bunlara bir şeyler söylemiş. Elini sallamış. Ama kızdan başka kimse onu anlamamış.

Kız:

— Ben gideyim, yine gelirim, demiş. Beni ise size emanet ediyor, hor davranmayın, demiş. Size rastladığı için memnun olduğunu söylüyor, demiş.

Bakmışlar ki bu kız bir yoksulun kızıymış. Zulüm görünce köylerinden kaçıp bu gür ormana gelmiş. O, ilk önce bu tüylü adama rastlayınca ondan hayvanlardan daha çok korkmuş. Sonra yavaş yavaş öğrenmiş. “Bu olmasa ben aç ölecektim” diye anlatmış. Güzel kız çok sıcakkanlıymış. Fakat Amanalı'dan çok utandığı için Amanalı, kolsuzun yaptığı hendekte kalıyor, kızları diğer hendekte bırakıyormuş.

Böylece aradan biraz zaman geçmiş. Günlerden bir gün Amanalı'nın annesi diğer kardeşleriyle birlikte, kaybolan çocuklarını aramaya gelmiş.^{H1385.2-1.} Bunları güçlükle bulduklarını söylemişler. Gelip de Amanalı'yı çok sevindirip geri dönmüşler.

Daha sonra da bu gür orman, şehre dönüşmüş ve buraya çok sayıda insan taşınmış, diyorlar. Göç edenlerin arasında Amanalı, kendi akrabalarını görünce çok sevinmiş. Onların yerleşmesine yardım etmiş.

Tek oğlundan, sevgili eşinden, çocuklarından ayrı düşen ve halkının arasında da itibarını kaybeden şah için ise “Keder ve üzüntüden delirmiş” diyorlar.^{P230-4.}

Amanalı'nın yanına, gür ormana göçüp gelen insanlar, avcılık yapıp zenginleşmişler. Ağaçların seyrek olduğu yerlerde yeri düzeltip ekin ekmeye başlamışlar.

Ava çıkan bu yurdun şehzadesi, Amanalı'nın ay parçası gibi kız kardeşini görünce ona âşık olmuş.^{T15.} Akrabalarını Amanalılara dünürçülüğe göndermiş ve onlara dünür olmuş.^{T130-1.}

Şehzade, Amanalı'nın ay parçası gibi kardeşiyle evlenmiş^{N711.} ve sonra Amanalı'ya çok yardım etmiş. Onun köşk gibi bir ev yapmasına yardımcı olmuş.^{P265-2.}

Masalçılar “Amanalı bu evde kolsuzun yanında getirdiği kızla evlenip^{N711.} muratlarına ermiş, mutlu mesut yaşamışlar” diye anlatırlar.

2.1.4.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 4

T145.1. Marriage to five women, each with separate duties / Her birinin ayrı görevleri olan beş kadınla evlilik

T145.1-4. Marriage to five women / Beş kadınla evlilik (MTB) TRM-4

Bu padişahın beş hanımı varmış.

P253. Sister and brother / Kız ve erkek kardeş

P253.0-6. One brother and four sisters / Bir erkek ve dört kız kardeş (MTB) TRM-4

Onun bu beş hanımından bir oğlu varmış. Diğer çocuklarının hepsi de kızmış.

T570. Pregnancy / Hamilelik TRM-4

Padişahın en küçük hanımı hamileymiş.

P233. Father and son / Baba ve oğul

P233-12. Son-love / Oğul sevgisi (MTB) TRM-4

Bunun için ava giderken çok sevdiği ve hiç yanından ayırmadığı tek oğul Amanalı'ya: — Eğer annenin kızı olursa, onu mutlaka yok et.

K2210. Treacherous relatives / Hain akrabalar

K2215- Treacherous father / Hain baba (MTB) TRM-4

— Eğer annenin kızı olursa, onu mutlaka yok et. Ben görmeyeyim.

S11.4. Father plans child's death / Babanın çocuğunu öldürmeyi planlaması

S11.4-5. Father orders his daughter to be killed / Babanın kızının öldürölmesini emretmesi (MTB) TRM-4

Eğer dönüp gelinceye kadar kalırsa senin için iyi olmaz, diye tembihlemiş ve askerleriyle ata binip gitmiş.

P253. Sister and brother / Kız ve erkek kardeş TRM-4

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Amanalı'nın kız kardeşi olmuş.

H934. Relative assigns tasks / Yakınların vazifeler tayin etmesi

H934-5. Tasks assigned by father / Babanın verdiği vazifeler (MTB) TRM-4

Amanalı da babasının buyruğunu yerine getirmek, kız kardeşini yok etmek için annesinin yanına gitmiş.

P253-11. The elder brother appointed to kill his sister refuses this task / Kız kardeşini öldürmekle görevlendirilen ağabeyin bu görevi reddetmesi (MTB) TRM-4

Bu kız benim elimden ölmesin. Çünkü bir insan evladını, üstelik de kardeşimi öldürüp katil olmak istemiyorum.

P253-11.1. The elder brother appointed to kill his sister entrusts her to an old woman / Kız kardeşini öldürmekle görevlendirilen ağabeyin, kardeşini yaşlı bir kadına emanet etmesi (MTB) TRM-4

Kızcağızı bu gece getireyim. Hiç kimseye muhtaç olmadan yaşamanız için gereken şeyleri de ardından alıp geleyim. Sen de gayret et de ricamı kabul et. Hiç olmazsa kimse bilmeden onu bir fukaraya ver, diye ona çok yalvarmış. İhtiyar da gencin yalvarışına dayanamayıp: — Tamam, git getir.

P232. Mother and daughter / Anne ve kız

P232-3. Daughter is taken from her mother by force / Kızın annesinden zorla alınması (MTB) TRM-4

Amanalı, ihtiyarın dediklerine memnun olup sevinerek gece yarısı geçtikten sonra “Öldürmeye götüreceğim” diye kardeşini annesinin kucağından ağlatarak almış, تنها sokaklardan getirip ihtiyara vermiş.

P253-11.2. Elder brother pretends to have killed his sister to protect his sister / Ağabeyin kız kardeşini korumak için onu öldürmüş gibi davranması (MTB) TRM-4

Amanalı da kardeşini öldüren kişi olarak önceki gibi dolanıp durmuş.

234. Father and daughter / Baba ve kız

P234-4. Father learns that he has a daughter / Babanın bir kızını olduğunu öğrenmesi (MTB) TRM-4

Amanalı'nın annesinin kızının olduğunu ve o kızın elinde olmadığını duymuş.

S.11. Cruel father / Zalim baba TRM-4

Padişahın buyruğu üzerine bu kız da yok edilmiş.

F575.3. Remarkably beautiful child / Olağanüstü güzellikteki çocuk

F575.3-2. Remarkably beautiful daughter / Olağanüstü güzellikteki kız çocuk (MTB) TRM-4

Şah, sarayına gelirken bir akarsuyun kenarında çamaşır yıkayan güzeller güzeli bir kız görmüş.

T10. Falling in love / Âşık olma TRM-4

O günden beri padişahı yeniden âşık olup bu kızla evlenme arzusuna kapılmış.

T131. Marriage restrictions / Evlilik şartları

T131-12. Age difference as an obstacle for marriage / Evliliğe engel yaş farkı (MTB) TRM-4

Benim çocuğum ise yeni on dört on beş yaşına girdi. Padişah bu niyetinden vazgeçse iyi olur, demiş.

T192. Marriage by force / Zorla evlenme

T192-0.1. Forced marriage / Evlilik için zorlama (MTB) TRM-4

Razı olsan da olmasan da kızını padişahın alacağını söyledik, diyerek meseleyi açıklamışlar.

P233-15. The son who hides a secret from his father gets upset / Babasından sır saklayan oğulun üzülməsi (MTB) TRM-4

O zamana kadar babasının kıymetlisi olup herkes tarafından neşeli ve şen şakrak tanınan Amanalı, son günlerde babasına vesveseli, son derece kederli görünmeye başlamış. Bu kızla ilgili hadiseleri ve onun öz kardeşi olduğunu babasına tek tek anlatmanın, ondan suçunu bağışlamasını dilemenin yolunu bulamayıp telef olmuş.

T131.1. Relative's consent to marriage necessary / Evlenmek için yakınların onayının gerekmesi

T131.1.3. Marriage against will of parents / Ailelerin karşı olduğu evlilik TRM-4

Bunun üzerine Amanalı ona: — Yaşın kırkı geçtikten sonra bir kızın aşkına düşmek ayıptır baba. Ayıp da değil, rezilliktir. Böyle bir şeyi halk sevmez, demiş.

P233.2. Young hero rebuked by his father / Genç kahramanın babası tarafından azarlanması TRM-4

Oğluna: — Bunlarla senin işin olmasın. Burnunu her yere sokmadan edemezsin, demiş.

P234-5. Father falls in love with his own daughter without knowing this fact / Babanın bilmeden öz kızına âşık olması (MTB) TRM-4

Üstelik de senden gizli saklım yok, diyerek Amanalı, babasının yüzünün değişip değişmediğini anlamak için onun yüzüne bakıp maksadına yaklaşmış ve sözünü devam ettirmiş: — Senin âşık olup alacağın kız, öz kızın, benim öz kız kardeşim.

P233.2-2. Father drives away his son who protects his sister together with the sister / Babanın kız kardeşini koruyan oğlunu kardeşiyle birlikte kovalaması (MTB) TRM-4

Bunun üzerine padişah, öfkelenip fırlayarak yerinden kalkmış: — İşte kardeşin, işte sen. Def olun. Bundan böyle gözüme gözükmeyin. Görünürseniz affetmem! Bu gece olmadan şehirden çıkın. Asla yurdumda durmayın, demiş ve vezirlerinden birini çağırıp: — Amanalı'yı kardeşiyle bugün şehirden çıkartın, diye emretmiş.

R213. Escape from home / Evden kaçma

R213-2. Sister and brother escape from home to get rid of their cruel fathers / Kız kardeş ve ağabeyin zalim babalarından kurtulmak için evden kaçması (MTB) TRM-4

K1837. Disguise of woman in man's clothes / Kadının kıyafet değiştirip erkek kılığına girmesi

K1837-9. Daughter escapes from her cruel father by disguising as a boy / Kızın erkek kılığına girip zalim babasından kaçması (MTB) TRM-4

Amanalı da padişahın edeceği eziyet ve azabından kendisini ve kardeşini korumak için o gün ok, yay ve silah ile muhtaç olmayacak kadar gerekli teçhizatı almış, kız kardeşine erkek giysisi giydirip ikisi peş peşe takılıp şehirden çıkmışlar.

H1385.2. Quest for vanished daughter / Kaybolan kızı arama

H1385.2-1. Quest for vanished daughter and son / Kaybolan kızı ve oğlu arama (MTB) TRM-4

Günlerden bir gün Amanalı'nın annesi diğer kardeşleriyle birlikte, kaybolan çocuklarını aramaya gelmiş.

P230-4. Father's losing his mind from sadness when he is separated from his wife and children / Babanın karısından ve çocuklarından ayrı kalınca üzüntüden aklını yitirmesi (MTB) TRM-4

Tek oğlundan, sevgili eşinden, çocuklarından ayrı düşen ve halkının arasında da itibarını kaybeden şah için ise “Keder ve üzüntüden delirmiş” diyorlar.

T15. Love at first sight / İlk görüşte aşk TRM-4

Ava çıkan bu yurdun şehzadesi, Amanalı'nın ay parçası gibi kız kardeşini görünce ona âşık olmuş.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB) TRM-4

Bu niyetle vezirlerinden ikisi, o kızın annesi olan ihtiyarın yanına dünürçülüğe gidip padişahın buyruğunu ona bildirmişler.

Akrabalarını Amanalılara dünürçülüğe göndermiş ve onlara dünür olmuş.

N711. King (prince) accidentally finds maiden and marries her / Kralın (prensin) kızını ormanda tesadüfen bulması ve onunla evlenmesi TRM-4

Şehzade, Amanalı'nın ay parçası gibi kardeşiyle evlenmiş ve sonra Amanalı'ya çok yardım etmiş.

P265. Son-in-law / Damat

P265-2. Good relations between son-in-law and brother-in-law / Damat ve kayınbirader arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM-4

Şehzade, Amanalı'nın ay parçası gibi kardeşiyle evlenmiş ve sonra Amanalı'ya çok yardım etmiş. Onun köşk gibi bir ev yapmasına yardım etmiş.

N711. King (prince) accidentally finds maiden and marries her / Kralın (prensin) kızı ormanda tesadüfen bulması ve onunla evlenmesi TRM-4

Masalcılar “Amanalı bu evde kolsuzun yanında getirdiği kızla evlenip muratlarına ermiş, mutlu mesut yaşamışlar” diye anlatırlar.

2.5. Apbas’ın Evlenişi²⁷

2.5.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Yıllar geçmiş, padişahın sevgili torunu^{P299-} Apbas on altı yaşına girmiş. Akı, zekâsıyla saraydakilerin hepsini kendine hayran bırakmış. Bir gün padişah onu yanına çağırıp:

— Kıymetlim, Apbascığım, ben çok yaşlandım. Ölmeden önce senin evlendiğini görmek istiyorum. Rız olursan senin için filan beyin kızını isteyeceğim, demiş. Apbas o kızı önceden görüp gözetliyormuş. Rız olduğunu söylemiş. Şah, veziriyle o beye gidip kızını istemiş.^{T130-2.} Bey ile hanımı buna çok sevinmişler ve kızlarının yanına gidip:

— Bahtın güldü kızım. Senin için padişah görücü geldi.^{T130-1.} Sen onun torununun şöhretini işitmişsindir, demişler ama kız:

— Önemi yok, şahın çocuğusyan, cihana adını duyururlar. Siz acele etmeyin, onlarla kendim konuşayım, diyerek şahın karşısına gelip tazim kılmış. Sonra ise:

— Öyleyse evlenecek gencin kendisini getirin, demiş. Apbas’ı getirmişler. Kız ona:

— Ey şehzade, senin ne hünerin var? Ben şehzade değil, gerçekten şah bile olsa hiçbir hüner edinmemişse ona varmam, demiş. Kızın bu sözüne şah öfkelenmiş. Ama Apbas:

— Dede, sen buna öfkelenme. Dünyadaki yüzlerce hünerden birini öğrenmemiş adama gerçekten de hiçbir şey münasip değildir. Ben hangisi olursa olsun bir hüneri öğrenmeden bunların kapısını açtırmam, demiş ve dedesi^{P291.} de vezirlerle peş peşe düşüp saraya dönmüş.

Apbas altı ay boyunca halı dokumakla meşgul olmuş ve bu süre içinde en güzel halıları dokumayı, güzellikte görülmemiş değişik nakışları, gölleri²⁸ dokumayı öğrenmiş.^{H326.1-3.} Dokuduğu halıyı kızı göstermiş ve kız toy yapmayı kabul etmiş.^{T135.}

²⁷ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Apbasın Öylenişi”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuşu Ertekileri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 230-233.

Apbas'ın evlendiği gün, ihtiyar dedesi ile babası kendi halkıyla da istişare ederek padişahlığı da devredip onu tahta oturtmuşlar.^{P17-14.}

Günlerden bir gün gürültüsüz patırtısız, hırsızsız, barış içinde rahat yaşayan şehir halkından birkaç adam kaybolmuş. Ertesi gün vezir de kaybolmuş. Şah Apbas bu sırrı öğrenmek için hanımıyla istişare edip^{P218-} derviş kılığında şehre gitmiş. Hanımına ise kendi giysilerini giyip tahta oturmasını,^{H934.1-1.} gelenlerin ahvalini dinlemesini buyurmuş. Hanımı, Şah Apbas'ın giysilerini giymiş,^{K1837.8-2.} kendini tanıtmadan tahta oturmuş. Şah Apbas ise eve gelmeyip şehrin o sokağından bu sokağına dolaşıyormuş. Bir gün acıkıp bir yemekhaneye gitmiş. Yemekhanede hizmet eden adamlar, derviş giysili Şah Apbas'a "Şu içerideki odaya gidiver" diyerek onu zorla göndermişler. Şah Apbas on, on iki adım yürüdüktan sonra gümbürtüyle yeraltına düşmüş. Onun düştüğü zindanda, kaybolan insanlardan birkaçı aç bir hâlde kıvranıp yatıyormuş. Şah Apbas onlara: "Bu nasıl iş?" diye sormuş. Bunun üzerine onlar:

— İş şu! Bu haramzadeler, herkes uykudayken kimseye duyurmadan dördümüzü, beşimizi alıp götürüp pazarda bir yerde, başka yerden gelen yabancılara satıyorlar. Bize ise bir lokma yiyecek bir şey vermiyorlar. Sahtekârların bu ettiklerini henüz şehirde bilen kimse yok. Yemekhaneye gelenler de başka yurdun insanı olmalı. Çünkü böyle bir şey bizim atalarımızda görülüp duyulmuş değil. Bu şimdi bile hiç kimsenin aklına gelmez, demişler. Şah Apbas, satmak için adam götürmeye gelen iki yabancıya "Beni sahibinizle görüştürün, çok acil" demiş. Onlar Şah Apbas'ı sahiplerinin yanına götürmüşler. Şah Apbas, sahibine:

— Siz bu insanları satıp ne kadar kazanıyorsunuz, diye sormuş. Sahibi "on beş on altı tümen²⁹" kazandıklarını söylemiş. Şah Apbas ona:

— Hayır hayır, ondan kazanılmaz. Yöntemini bilerseniz onlar her gün size otuz tümen gelir getirebilir, demiş. Yemekhanenin sahibi:

— Ne yapmalı, ne yapmalı, diye heyecanlanarak bağırılmış. Şah Apbas:

— Siz onlardan birini bile rahatsız etmeyin, aksine karınlarını doyurup işe yarayacak hâle getirin. Kendin de geciktirmeden bugün şehre çıkıp adam başına bir iğ, yün, sayaç çubuk, tarak, makas ve halı dokumak için gerekli malzemeleri al. Ben ünlü bir halıcıyım. O adamlar yün eğirir. Ben de gerisini yapar, yirmi günde öyle güzel bir halı dokuyuveririm ki siz onu Şah Apbas'a götürüp verirsiniz. O da size bin tümen verir, demiş. Yemekhanenin sahibi buna inanıp şehirden söylenen şeyleri satın alıp gelmesi için adamlarını göndermiş.

²⁸ Göl: Halının orta bezeği (TTS, 1995: 291).

²⁹ Tümen: On kırana denk olan para birimi (TDS, 1962: 665).

Esir adamların ise karnını doyurmaya başlamışlar. Şah Apbas, esirlerin arasında kendi vezirini de görmüş.

Yemekhanenin sahibi, satılıp henüz şehirden çıkarılmamış, karanlık zindanda saklanan adamları da satın alıp geri getirmiş.

Böylece gerekli malzemeler getirilmiş. Esirler, daha yün eğirmeyi görmemiş insanlar, Şah Apbas'tan öğrenip yün eğirmişler. Halı dokumuşlar. Bir ay geçmeden Şah Apbas onların yardımıyla öyle güzel bir halı dokumuş ki görmeye göz gerekmiş. Şah Apbas, o halıyı yemekhanenin sahibine verip:

— Adamlarınız şahın yanına gitsin ve: “Şah Apbas bunun gibi halıyı bin tümene satın alıyormuş demeye geldik” desinler. O, halıyı görürse kaçırmaz, demiş. Sahibin adamları küçük halıyı koltuk altlarına alıp “Şah Apbas’ın huzuruna varmışlar ve az önce öğretilen sözleri söylemişler. Şah Apbas kılığında oturan gelin, halıyı görünce onu şahın dokuduğunu anlamış ve:

— Hemen bin tümeni sayıp verin. Böyle bir halıyı dokumak dünyada sadece bir insanın elinden gelir, diyerek haznedara emretmiş. Haznedar, yemekhanenin sahibini peşine takıp dışarı çıkar çıkmaz komutana:

— Onların gidip hangi eve girdiğini öğrenin. Vezir de şehirde kaybolan diğer adamlar da orada olmalı, demiş. Gelin de atlılara öncülük edip oraya gitmiş. Evvelki kötü niyetli adamlar, bin tümeni torbaya atınca ayakları yere değmeden yemekhaneye gelmişler.

Şahın ordusu, evin etrafını kuşatmış. Şah Apbas’ın eşi, birkaç pehlivan askeri peşine takarak kapıyı açmış. İçeride oturan yemekhane sahibinin ellerini arkasına bağlayıp, ona bütün sırları söyleyip tarif ettiği yerden zindana girmişler.^{R152} Bakmışlar ki, Şah Apbas da vezir de diğer esirler de halı dokuyor. Şah Apbas, zeki hanımıyla^{J1112} gurur duyup onu kucaklamış. Kötü niyetlilerin ise birini bile bırakmadan halkın gözleri önünde cezalandırmışlar.

Şehir halkı tekrar dertsiz tasasız, adil şahın gölgesinde rahatça yaşamaya başlamış.

2.5.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 5

P290. Other relatives / Diğer akrabalar

P299- Grandson / Erkek torun (MTB) TRM-5

Yıllar geçmiş, padişahın sevgili torunu Apbas on altı yaşına girmiş.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-2. Asking for a girl's hand in marriage / Kız isteme (MTB) TRM-5

Şah, veziriyle o beye gidip kızını istemiş.

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB) TRM-5

Senin için padişah görücü geldi.

P291. Grandfather / Dede TRM-5

Ben hangisi olursa olsun bir hüneri öğrenmeden bunların kapısını açtırmam, demiş ve dedesi de vezirlerle peş peşe düşüp saraya dönmüş.

H326.1. Suitor test: aptness in handicrafts / Damatlık sınaması: el sanatlarında beceri

H326.1-3. Suitor test: skill carpet weaving / Damatlık sınaması: halı dokuma becerisi (MTB) TRM-5

Apbas altı ay boyunca halı dokumakla meşgul olmuş ve bu süre içinde en güzel halıları dokumayı, güzellikte görülmemiş değişik nakışları, gölleri dokumayı öğrenmiş.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-5

Dokuduğu halıyı kıza göstermiş ve kız toy yapmayı kabul etmiş.

P17. Succession to the throne / Taht veraseti

P17-14. Kingship is given to the son-in-law / Krallığın damada verilmesi (MTB) TRM-5

Apbas'ın evlendiği gün, ihtiyar dedesi ile babası kendi halkıyla da istişare ederek padişahlığı da devredip onu tahta oturtmuşlar.

P210. Husband and wife / Karı Koca

P218- Husband decides with his wife about the journey he will have / Kocanın çıkacağı yolculuğa karısıyla birlikte karar vermesi (MTB) TRM-5

Şah Apbas bu sırrı öğrenmek için hanımıyla istişare edip derviş kılığında şehre gitmiş.

H934.1. Wife assigns husband tasks / Kadının kocasını görevlendirmesi

H934.1-1. Husband assigns wife tasks / Kocanın karısını görevlendirmesi (MTB) TRM-5

Hanımına ise kendi giysilerini giyip tahta oturmasını, gelenlerin ahvalini dinlemesini buyurmuş.

K1837.8. Woman in male disguise made king / Kadının erkek kılığında krallık yapması

K1837.8-2. Wife in male disguise made king instead of her husband / Kadının erkek kılığına girerek kocasının yerine krallık yapması (MTB) TRM-5

Hanımı, Şah Apbas'ın giysilerini giymiş, kendini tanıtmadan tahta oturmuş.

R152. Wife rescues husband / Kadının kocasını kurtarması TRM-5

Şah Apbas'ın eşi, birkaç pehlivan askeri peşine takarak kapıyı açmış. İçeride oturan yemekhane sahibinin ellerini arkasına bağlayıp, ona bütün sırları söyleyip tarif ettiği yerden zindana girmişler.

J1112. Clever wife / Akıllı eş (kadın) TRM-5

Şah Apbas, zeki hanımıyla gurur duyup onu kucaklamış.

2.6. Ayaz Han³⁰

2.6.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir padişah varmış. Adalette kılı kırk yararmış. Günlerden bir gün padişah kendisine akıllı bir vezir bulma niyetiyle düşünüp dururken aklına bir fikir gelmiş. “İnsanın, hayvanın kötüsü nasıl bililir” diye sorayım. Bu soruma kim cevap verebilirse onu vezir yaparım” diye bir karara varmış.

Padişah tüm halkını toplayıp:

— Benim üç tane sorum var. Bunu kim bilirse, onu kendime vezir yapacağım, demiş.

Bunun üzerine ahali:

— Söyle de söyle, demiş.

Padişah:

— İnsan, hayvan ve kuşun kötüsünü on gün içinde bana söylemelisiniz, demiş.

Bunun üzerine ahalinin içinden üç adam:

— Padişahım, müsaade ederseniz biz bir denesek, demiş.

Padişah:

— Olur, müsaade ediyorum. Öğrenip gelin, demiş.

Sonra bu üç adam, padişahın görevini yerine getirmek için yola revan olmuş. Yolda uyuz bir deveye rastlamışlar.

Onlar:

— He, hayvanın bundan kötüsü olmaz. Bunu bize Hüda gönderdi. Gelin bunu yakalayalım, diyerek onu tutup yanlarına almışlar. Yine giderlerken önlerine sarı, köse bir adam çıkmış.

Bunlar:

— He, insanın bundan kötüsü olmaz. Bunu da bize Hüda gönderdi, diyerek onu da yanlarına almışlar. Yine giderlerken önlerine bir kanadı kırık karga çıkmış.

Bunlar:

— Bundan kötü kuş olmaz. Artık padişahın üç sorusunun üçünün de cevabı bulundu, diyerek bu kargayı da yanlarına alıp geri dönmüşler.

Üçü dönüp gelirken önlerine bir kuyu çıkmış. Kuyunun başında oturlarken yanlarına bir çoban gelmiş. Çoban bunlara hâl hatır sorup:

³⁰ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Ayaz Han”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 121-130.

— Haydi, hayır olsun. Burada ne yapıyorsunuz, demiş.

Bunun üzerine o üç adam:

— Bizi padişah böyle bir görevle gönderdi. İşte, biz de bunları bulduk. Bunlardan daha kötü insan, hayvan ve kuş olmaz, demişler. O sırada çobanın koyunları da suya girmiş.

Çoban:

— Çok iyi. Siz padişahın adamlarıysanız rahatça oturun. Ben koyun kesip size ikram edeyim, diyerek bir koyunu kesip yemek hazırlamış.

Çoban, misafirlerine yemek ve çay verdikten sonra:

— Bu aldıklarınızdan padişahın istediği cevap çıkmaz. Bunları bırakın, ben size padişahın istediği cevabı, onu memnun edecek şeyleri tarif edeyim. Ama siz benim adımı ona söylemeyin, demiş.

Bunlar:

— Biz adını söylemeyiz ama sen bize padişahın cevabını söyleyiversen olur, demişler.

Çoban:

— İnsanın kötüsü aptal olur. Onu zengin insanlar görse, serveti kaybolur. Hayvanın kötüsü katırdır. Kuşun kötüsü alahekiktir³¹ diye söylerseniz padişah memnun olur, demiş.

Bunlar sevinip çobana bunların kötü olmasının sebebini bile sormadan padişahın yanına gitmişler.

Onlar hemen varıp:

— Padişahımız, sorularınızın cevabını bulduk, demişler.

Bunun üzerine padişah:

— Haydi, o zaman söyleyin. İnsanın kötüsü hangisidir, diye sormuş.

Bunun üzerine onlar:

— Padişahımız, insanın kötüsü aptaldır, demişler.

Padişah bunun sebebini sormuş ama onlar söyleyememiş. Padişah sır vermeden:

— Tamam. Hayvanın kötüsü hangisidir, diye sormuş.

Onlar:

— Hayvanın kötüsü katırdır, demişler.

Padişah bunun da sebebini sormuş ama onlar cevap verememişler. Padişah yine sır vermeden:

³¹ Alahekik: Kanatlarında beyaz tüyü olan, karga familyasından bir kuş türü (TDS, 1962: 38).

— O hâlde kuşun kötüsü hangisidir, diye sormuş.

— Kuşun kötüsü alahektir, padişahımız!

Padişah bunun da sebebini sormuş ama onlar sebebini söyleyememişler: “Vay, bunlar benim sorularımın cevaplarını bildiler ama sebeplerini söyleyemediler. Sanırım bunlara akıllı bir insan öğretmiş. Gel ben bunları bir sıkıştırayım” diye padişah kendi kendine düşünmüş.

Padişah:

— Sevgili gençler, size bunları kim öğretti, diye sormuş.

— Padişahımız, kendimiz biliyoruz.

Padişah:

— Hayır, size biri öğretmiş. Bunu size kim öğrettiyse onu alıp gelin, diyerek yanlarına bir de muhafız eklemiştir. Bunlar o çobanın yanına varıp:

— Seni padişah çağırıyor, diyerek kendileriyle götürmek istemişler.

Bunun üzerine çoban:

— Ah gençler, ben bir çobanım. Başkasının malını bırakıp gidemem ama yürüyün hayvanları sahibine teslim edelim, ondan sonra gidelim, demiş.

Ondan sonra bunlar hayvanları sürüp götürerek sahibine teslim etmişler ve çobanı padişahın yanına götürmüşler.

Padişah, çobana:

— Hey, sevgili delikanlı! Senin adın ne, ne yapıyorsun, diye sormuş.

Çoban:

— Benim adım Ayaz, mesleğim ise çobanlık, demiş. Bunun üzerine padişah:

— Ayaz Han, “İnsanın kötüsü aptal, hayvanın kötüsü katır, kuşun kötüsü alahektir” diye bunlara sen mi öğrettin, demiş.

Ayaz:

— Evet, ben bir şeyler söylemişim ama “Benim söylediğimi söylemeyin” diye tembihlemişim.

Padişah:

— Zıyanı yok ama sen bunların kötü olmalarının sebebini açıklayabilecek misin, demiş.

Ayaz:

— Aptalın kötü olmasının sebebi; o zararlıdır. İş yaptığında da konuştuğunda da bağırmı yakar. Onu zengin insanlar gördüğünde zenginliği kaybolur. Bunun için insanın

kötüsü aptaldır. Hayvanın kötüsünün katır olmasının sebebi de; o öncelikle lanetli bir hayvandır. Kendisinden de hiçbir zaman döl olmuyor. Bu yüzden de katır, en kötü hayvandır. Kuşun kötüsü ise, alahektir. Çünkü o hayvan, ağzından yumurtluyor, diyerek padişahın sorularının cevabını açık açık söyleyivermiş.

Padişah:

— Ayaz Han, bütün söylediklerin doğru. Çıkar çarığımı, deyip ona güzel giysiler giydirerek Ayaz Han'ı kendisine vezir yapmış.

Ayaz da çarığını yanına alıp onu her zaman görünecek bir yere asmış. Günlerden bir gün Ayaz Han bir şeye öfkelenmiş ama gözü birden çarığına takılınca: “Hay hay, Ayaz Han, çarığına bak! Dün sen de yalnızca bir çobandın. Bugün vezir oldum diye kendini beğenme” diyerek kendi kendine nasihat edip niyetinden vazgeçmiş.

Ayaz Han'ın üç oğlu olmuş.^{P251.6.1.} Bunlar eğitilmiş, bilgili olarak yetişmişler. Bir gün padişah ölmüş. Ayaz Han'ı ise onun yerine geçirmişler. Ayaz Han uzun süre adaletle padişahlık yapmış ve artık çok yaşlanmış. Oğullarını yanına çağırıp:

— Ey oğullarım, ben artık yaşlandım.^{P233.} Benden ne lazımsa alın ve saraydan başka istediğiniz bir yerde yaşayın. Ben öldükten sonra sizi padişah yaparlar mı yapmazlar mı Hüda bilsin, gerekirse halkın kendisi bulur, demiş.^{J154.0.1.}

Ondan sonra Ayaz Han'ın oğulları babalarının öğüdünü dinleyip^{M251-1.} gerekli şeyleri de alarak başka bir şehirde yaşamak için vedalaşıp yola düşmüşler. Giderlerken yolda bir deve izi görmüşler.

En büyük kardeş:^{P251.6.1-1.}

— Bu deve erkekmiş, demiş. Ortancası:^{P251.6.1-2.}

— Bu deve erkekse, kuyruğu da kesik olmalı, demiş. Bunun üzerine en küçükleri:^{P251.6.1-3.}

— Bu deve erkek, kuyruğu da kesikse, bir gözü de kördür, demiş. Bunlar yürümüşler. Biraz ileride bir insan izi görmüşler.

Büyük kardeş:

— Bu iz kadın izi, demiş.

Ortanca kardeş:

— Bu iz kadın izi ise, kendisi kaçmış sanırım, demiş.

En küçükleri:

— Bu iz kadın izi ise, kendisi de kaçıp gittiyse, o zaman bu hamiledir, demiş.

Onlar epey yol gittikten sonra önlerine bir atlı çıkmış, onlara hâl hatır sorup:

— Hey arkadaşlar! Bir deve gördünüz mü, demiş.

Bunun üzerine onların büyüğü:

— Hayır, deve görmedik ama deven erkek miydi, demiş.

Atlı:

— Evet, demiş.

Ortancası:

— Arkadaş, devenin kuyruğu kesik miydi, demiş.

Atlı:

— Evet, demiş.

Küçük kardeş:

— Arkadaş, devenin bir gözü kör müydü, demiş.

Atlı:

— Evet, aslında siz tamamen benim devemi tarif ediyorsunuz ama yine de: “Görmedik” diyorsunuz. Benim devemi kesinlikle biliyorsunuz. Onu sizden alırım, diyerek bu atlı, davacı olup Ayaz Han’ın oğullarının peşine düşmüş.

Giderlerken önlerine iki adam çıkıp bunlara hâl hatır sorarak:

— Hey, yolda bir insan görmediniz mi, demiş.

Bunun üzerine Ayaz Han’ın oğulları:

— Hayır, biz kimseyi görmedik ama o kişi kadın mıydı, demiş. Bunun üzerine o adam:

— Evet, diye cevap vermiş.

İkincisi:

— O kaçıyor muydu, demiş.

Onlar:

— Evet, demiş. Sonra küçüğü:

— O kadın hamile miydi, diye sormuş. Onlar:

— Evet, demişler.

Bunun üzerine o iki adam şöyle söylemiş:

— Siz bizim aradığımız kişinin bütün tarifini veriyorsunuz ama yine de “Görmedik” diyorsunuz. Aradığımız kişiyi sizden isteriz, diyerek bu ikisi de Ayaz Han’ın oğullarının peşine düşmüş.

Bunlar bir şehre varıp, bir kervansarayda kiralık bir oda tutup yaşamaya başlamışlar. İftira atan davacı adamlar ise, komşu yurdun padişahının yanına gidip durumu ona arz

etmişler. Padişah da muhafız gönderip üç kardeşi çağırılmış. Onlar geldikten sonra padişah hâl hatır sorup devesini kaybedenin arzusunu sormaya başlamış.

Devesini kaybeden:

— Padişahım, bu adamlar benim kaybettiğim devemin erkek, kuyruğunun kesik, gözünün kör olduğunu kendi ağızlarıyla söylüyorlar ama: “Deveni görmedik” diyorlar. Eğer bunlar deveyi görmemişlerse, onun bütün tarifini nereden biliyorlar, demiş.

Bunun üzerine padişah, üç kardeşe sormuş. En büyükleri:

— Erkek devenin toynaklarının arası geniş olur. Ben onun izini gördüğüm için erkek olduğunu bildim, demiş.

Ortancası:

— O deve yolun ortasına tezek yapmış. Eğer kuyruğu kesik olmasaydı, yolun iki tarafına tezek yapardı. Ben oradan bildim, demiş.

En küçük kardeşleri:

— O deve daima yolun bir tarafından otlayarak gitmiş. Bundan ben onun bir gözünün kör olduğunu bildim, demiş.

Ondan sonra padişah, kadını kaybeden iki adamın arzusunu dinlemiş.

Onlar:

— Padişahım, bunlar kadının kaybolduğuna, onun kaçtığına, hamile olduğuna kadar tarif ediyorlar da yine de: “Biz görmedik” diyorlar. İşte biz buna şaşırıyoruz, demişler.

Padişah:

— Siz o kadını gördünüz mü, diye kardeşlere sormuş. Bunun üzerine onlar:

— Hayır, padişahımız. Biz izini görüp bildik, demişler.

Padişah:

— Ben de bir şey getireyim, onun içinde ne olduğunu bilin. Eğer bilmezseniz siz hırsızsiniz, demiş.

Üç kardeş:

— Getirirseniz getirin, demişler.

Padişah bir sandığı getirip:

— İşte, bu sandığın içinde ne olduğunu söyleyin, demiş.

Oğlanların büyüğü, sandığın kapağına vurup:

— Sandığın içindeki yuvarlak bir şey, demiş.

Ortancası:

— Kendisi yuvarlak ise, dışı da kırmızı olmalı, demiş.

Küçüğü:

— Kendisi yuvarlak, dışı da kırmızı ise, o zaman bu nardır, demiş.

Padişah sandığı açıp bakmış ki, içindeki gerçekten de nar. Ondan sonra padişah, bu davacılara:

— Siz hayvanınızı ve kaybettiğiniz kişiyi başka yerde arayın, diyerek onlara izin vermiş. Üç kardeşi ise padişah, misafir odalarından birine yerleştirip onlara hürmet etmeye başlamış. O akşam misafirlere güzel bir pilav verip bir muhafızına:

— Sen bu kapının ağzında dur da bunların konuşmasını dinle. Ne konuşurlarsa sonra bana söylersin, demiş.

Muhafızlar da dinleyip durmuşlar. Bunlar yemek yemeye başlamadan büyük kardeşi:

— Bu yemeğin eti, haram süt emmiş bir hayvanın eti olsa gerek, demiş.

Küçük kardeş:

— Bu yemeğin pirinci, mezarlıkta ekilmiş, demiş.

Kardeşler yemeklerini yemeden, gece de konuşmadan yatmışlar. Muhafız da bunların konuştuklarını olduğu gibi padişaha haber vermiş.

Padişah, et aldıkları adamı yanına çağırıp:

— Senin bugünkü hayvanına haram süt emdirildi mi, diye sormuş.

O da:

— Evet, padişahım. Bir oğlağımız vardı. Onun annesi öldü ve o, dişi köpeğimizi emerek büyüdü, demiş.

Bundan sonra padişah, pirinç satanı yanına çağırıp:

— Sen pirinci nereye ektin, diye sormuş.

Bu adam:

— Ben pirinci filan mezarlığın yanına ekmiştim, demiş.

Padişah, üç kardeşin akıllarına hayran olup^{J1113-1.} onlara çok hürmet etmiş ve eğer isterlerse onları kendisine danışman yapacağını söylemiş.

İşte, böylece Ayaz Han'ın oğulları da akıllı, mantıklı insanlar olarak yetişmişler. Adil şahın sağ kolu olup ona daima yardım ederek halk arasında büyük itibar kazanmışlar.

2.6.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 6

P251. Brothers / Erkek kardeşler

P251.6. Several brothers / Birkaç erkek kardeş

P251.6.1. Three brothers / Üç erkek kardeş TRM-6

Ayaz Han'ın üç oğlu olmuş.

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-6

Oğullarını yanına çağırıp: — Ey oğullarım, ben artık yaşlandım.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihati

J154.0.1. Wise words of father / Baba nasihati TRM-6

Benden ne lazımsa alın ve saraydan başka istediğiniz bir yerde yaşayın. Ben öldükten sonra sizi padişah yaparlar mı yapmazlar mı Hüda bilsin, gerekirse halkın kendisi bulur, demiş.

M251. Dying man's promise will be kept / Ölmek üzere olan insanın sözü tutulacaktır

M251-1. The son keeps his promise to his dad before he dies / Oğulun babasına ölmeden önce verdiği sözü yerine getirmesi (MTB) TRM-6

Ondan sonra Ayaz Han'ın oğulları babalarının öğüdünü dinleyip, gerekli şeyleri de alarak başka bir şehirde yaşamak için vedalaşıp yola düşmüşler.

P251.6.1-1. The eldest of three brothers / Üç erkek kardeşin en büyüğü (MTB) TRM-6

En büyük kardeş: — Bu deve erkekmiş, demiş.

P251.6.1-2. The middle brother of three brothers / Üç erkek kardeşin ortancası (MTB) TRM-6

Ortancası: — Bu deve erkekse, kuyruğu da kesik olmalı, demiş.

P251.6.1-3. The youngest of three brothers / Üç erkek kardeşin en küçüğü (MTB) TRM-6

Bunun üzerine en küçükleri: — Bu deve erkek, kuyruğu da kesikse, bir gözü de körmüş, demiş.

J1113. Clever boy / Akıllı erkek çocuk

J1113-1. Clever brothers / Akıllı erkek kardeşler (MTB) TRM-6

Padişah, üç kardeşin akıllarına hayran olup onlara çok hürmet etmiş ve eğer isterlerse onları kendisine danışman yapacağını söylemiş.

2.7. Ayperi³²

2.7.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde pehlivanlıkta ve yiğitlikte âleme kendisini tanıtmış bir adam varmış. Onun bir oğlu varmış^{P233}. ve adı Memmet imiş. Memmet on üç on dört yaşına geldiğinde babası ölmüş.^{L111.4} Annesinin nazlı çocuğu olarak yaşamış.^{L111.4-5}

Memmet büyümüş. Köy seyirlik oyunlarında güreşlere çıkıp pehlivan olarak tanınmaya başlamış. Bu yüzden annesi, Memmet’i evlendirmek isteyip “Nerede güzel ve akıllı kız var acaba?” diye arayıp sormaya başlamış.^{H1381.3.1-5} Ama bunu oğlu Memmet’e söylemiyormuş. Söylemese de Memmet, annesinin bu arzusunu anlayıp:

— Sanki bu günlerde bir şeyin peşine düşüyorsun. O neyse benden gizleme, demiş. Bunun üzerine annesi:

— Seni evlendirmek istiyorum. Bu yüzden de nerede güzel ve akıllı bir kız var acaba diye araştırıyorum, demiş.

Oğlu Memmet:

— Henüz kız arayarak zahmet etme. Kendimi tanıtıncaya kadar bana evlenmek lazım değil,^{T131.1.2.4-1} demiş ve sözünde kararlıymış. Annesi de çaresiz kalarak oğlunun dediğine razı olmuş.^{P231}

Memmet yavaş yavaş arkadaşlarıyla av avlamaya ve komşu şehirlere toylarda güreş tutmaya gitmiş. Sonunda güreştiklerini yıkıp halk içinde itibarı artmış. Güçlü güçlü pehlivanlar da Memmet’e yenilmiş.

³² Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Ayperi”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 270-278.

Arkadaşlarıyla ava gittiklerinde de Memmet iyi bir avcı olduğu için ulaklarına her seferinde av yükleyerek gelmişler. Memmet çöldeki yırtıcı, korkunç kurtlardan da korkmadan onları da avlayıveriyormuş. O, avla ilgilenip gitgide uzak yerlere, dağlara ve çöllere gitmeye başlamış. Dolaşırken komşu yurtlara da geçip avlanıyormuş.

Günlerden bir gün, çocukken birlikte oynayıp büyüdüğü candan, pehlivan ve yiğit dostuyla yine avlanmaya gitmiş. Aradan birkaç gün geçmiş. Avlanırlarken uzaktan bir grup atlının kendilerine doğru geldiğini görmüşler. Yaklaştıklarında atlıların arasından biri ayrılıp dosdoğru bunların üzerine at koşarak gelmiş ve:^{N717-}

— Benim avlandığım yerde avlanmanız için size kim izin verdi? Derhâl çıkın gidin! Yoksa bin canınızdan birini bile bırakmam, diyerek onları tehdit etmiş. Memmet:

— Senin kim olduğun meçhul. Ama sen bir kızsın. Senin çölden çöle at koşturman, erkeğin üzerine atılıp durman akıllıca değil. Senin gibi yetişip olgunlaşmış bir genç kız, kadınlara mahsus işleri yapsa, daha uygun ve akıllıca olurdu. Biz ise senin gibi her kızın “Git” demesiyle gitmek için gelmedik. Avlanıp memnun olduktan sonra sen demeden de gideriz, demiş. Bunun üzerine meçhul atlı:

— Ben kız mıyım erkek miyim, onu anlamak için zahmet etme. O senin işin değil. Öldürmeyeceksen git. Yoksa gücüne güveniyorsan gel benimle tutuş. Yere serivereyim seni, demiş.

Daha evvel hiç kimseden böyle tehditkâr söz duymayan Memmet çok öfkelenmiş, atından inerek meçhul atlıya doğru yönelmiş. Atlı da atından inip Memmet’e yönelmiş. İkiisi varır varmaz kapışmışlar. Meçhul atlı, Memmet’e:

— Ukdeli ölme, ne hünerin, ne gücün varsa göster. Bütün gücünü topla yoksa öldün, demiş. Memmet:

— Öncelik kadının olmalı. Bu yüzden sen hünerini göster, demiş.

Memmet’ten böyle bir söz işiten atlı, delikanlıyı kaldırıp ve etrafında birkaç defa döndürüp yere fırlatmış. Memmet kendinden geçmiş. Atlı onun karnına çıkıp boğazını kesmek için kılıcını kınından çıkarmış ve kendi kendine: “Ölenin başını kesmek yiğitliğe yakışmaz.” diyerek Memmet’i yatar vaziyette bırakıp gitmiş.

Memmet’in böyle bir duruma düştüğünü gören arkadaşı, kıza karşı koymaktan vazgeçmiş. Kendine dokunmamasına sevinmiş, dostunun yüzüne su serpip onu yellemiş. Böylece bir süre sonra onu kendine getirmiş. Önceden tuttukları avları alıp oradan geri dönmüşler.

Kıza yenilip evlerine dönen Memmet, olanları annesine söylemeye utanmış. İştahından kesilip üzölmeye başlamış. Bu durum epey sürmüştü. Sonunda annesi:

— Sana ne oldu? Sana bu defa bir şey olmuş. Güreşte bir yenersin, bir yenilirsin. Ne olursa olsun benden gizleme, diyerek yalvarmaya başlamış. Memmet, pehlivan kızla ilgili başından geçenleri annesine eksiksizce anlatıvermiş.^{P231-8.} Bunun üzerine annesi:

— Ben de babanla tam dört gün boyunca güreşip sonunda beşinci gün yenildim ve böylece onunla nikâhlandım.^{H331.6.} Seni yenen komşu yurdumuzun padişahının kızı Ayperi'dir. Onu tanımayan yoktur. O da benim gibi babanla evlenmeden önce "Yenen ere varacağım"^{H331.6.1.} düşüncesiyle pehlivanlığına güvenen kızdır. O, pehlivanlıkta ünlüdür. Kendine güvenin yoksa onunla güreşe girme. Girdiysen de ona yenilmeyi çok görme, demiş.^{J155-9.}

Annesinden böyle akıllıca sözler işiten Memmet kendi kendine: "Ayperi denilen kıızı yenersen beş pehlivani yenmiş sayacaklar. Bu yüzden iyice dinlenip üzerine yeniden gideyim ve tekrar şansımı deneyeyim" demiş. Bir süre kendine iyi bakmış. Güzelce dinlendikten sonra önceki arkadaşıyla yine o yurda avlanmaya ve karşılaşırsa Ayperi ile güreşmeye gitmiş.

Az gidip uz gidip önceki güreştikleri yere varmışlar. Orada iki üç gün avlanıp dolaşmışlar. Fakat Ayperi'nin atlıları bunlara rastlamamış. Bu yüzden de dördüncü gün şehre doğru gitmişler. Oraya varır varmaz bulut gibi kararıp duran bir bağa gözleri takılmış. Delikanlılar bu bağa doğru atlarını sürmüşler ve oraya ulaşmışlar. Burada karşılarında hiç kimse çıkmamış. Memmet, atını arkadaşına verip bağa girmiş. Meyvelerinden koparıp yemiş. O sırada bağın doğu kapısından Ayperi, erkek kıyafetiyle girmiş.^{K1837-10.} Bağın içinde Memmet'i görmemiş gibi yapıp aldırış etmeden yürümüş. Dosdoğru onun yanına gelip atının başını çekerek:

— Yine mi geldin? Sana eceline susayan delikanlı, diyorlar. Şimdi de itibarın varken git ve başını ölümden kurtar, demiş. Memmet:

— Bağına heveslenmeyip seni aramaya geldim. Bana böyle övünme! Övünmek iyi değil. Cesaretin varsa göster. İşte, ben! Senin gibi pehlivandan kaçmak için gelmedim. Eğer sana yenilip ölürsem de ukdem kalmayacak, demiş ve güreşmeye hazır olduğunu söylemiş.

Böylece bağın içinde ikisi tekrar kapışmışlar. Güneş batıp karanlık çökmüş. Ne yenen varmış ne yenilen. O gün ayrılıp ertesi gün tekrar güreşmişler. Akşam olmaya başladığında Memmet bunu gurur meselesi yapıp öfkelenmiş ve tüm gücünü toplayıp

kendini zorlamış. Gelmiş geçmiş atalarından yardım dileyip, Ayperi'yi yanbaşına³³ kaldırarak yavaşça yere bırakmış ve:

— İnsanı işte böyle yenerler. Pehlivanlar kimseyi hileyle yenmez. Artık kendini tanıt, ne maksatla güreş tuttuğunu söyle, demiş. Ayperi:

— Ben bu yurdun padişahının kızuyum. Adım Ayperi. Maksadımı söyleyeyim; beni kim güreşip yıkarsa onunla evleneceğim. Bu yüzden de şimdi senin olmalıyım, demiş ve yüzünden örtüsünü sıyırmış. Kızın cemaline hayranlıktan Memmet'in dili tutulmuş.^{T24-9.} O anda Ayperi, Memmet'e:

— Pehlivan ve aydan güzel, en güvenilir cariyemi senin arkadaşına münasip görüyorum. Bu yüzden de sen ve arkadaşın razı olursanız, cariyemi bu arkadaşına verelim. Böylece ikimizin de en güvendiği arkadaşı daima yanında olur, demiş.

Ayperi'nin bu tavsiyesini Memmet de arkadaşı da sevinçle kabul etmiş. Bu nedenle burada muradına eren sadece Memmet ile Ayperi değilmiş. Onların yakın arkadaşları da muratlarına ermişler. O gece rahatça yatıp kalkınca şafak sökmüş, güneş doğunca Ayperi mektup yazarak bu durumu babasına bildirmiş.^{P234.} Bununla birlikte kendileri için büyük bir toy vermesini rica etmiş.^{P234-3.0.1.} Kızının mektubunu okuyup bu durumlardan haberdar olan padişah, kızı Ayperi'ye:

— Başka yurdun insanıyla evlenmeni kesinlikle yasaklıyorum.^{T97-1.} Bu niyetinden vazgeçmezsen ikinizin de başını keserim. Senin önceden verdiğin vaatlerle benim işim yok. Nikâhlanacağın genç bu gün içinde defolup gitsin, diye cevap yazmış.^{T131.1.2-5.}

Babasından böyle ters ve tehditkâr cevap alan Ayperi, Memmet'e:

— Şimdiki tavsiyeniz ne, demiş.

Memmet:

— Daha evvel kendi kendine söz verirken böyle tehditkâr söz ve itirazlarla karşılaşmam mı sandın? Sözünü tutmazsan hiçbir zaman güvenilir bir insan olmazsın. Senin için ben canıma acımam. Böyle tehditkâr sözler söyleyen babandan başkası olsaydı ben anlaşırdım. Onunla kendin anlaş. Eğer anlayışlı olmazsa durum sana bağlı. Ama ölümden korktuğunu belli edersen hiç kimse seni dikkate almaz ve itibarsız olursun, demiş. Kız bir kez daha babasına mektup yazmış ve delikanlıda gönlünün olduğunu söylemiş. O delikanlıdan başkasıyla evlenmeyeceğini de bildirmiş. Ama bu defa babasından daha tehditkâr cevap almış.

Ayperi:

³³ Yanbaşına almak: Türkmen güreşinde rakibini yan tarafına kaldırıp yıkma usulü (TDDS II, 2016: 505).

— Ben babamı saydım. Gönlümdekini ona bildirdim. Beni sana şerefiyle toy yapıp vermesini istedim. O kabul etmedi. Ben de gönül verdiğim adamla olmak istiyorum. Amacıma ulaşmak için eğer babam ordu çıkarıp gelse bile şansımızı deneriz, demiş.

Ayperî'nin bu fikrini arkadaşları da makul görmüşler. Sonra babasına şöyle bir mektup yazmış: “Ben hem bahtlı hem rahat yaşamak istiyorum. Bunu bana yasaklamana razı değilim ve razı da olamayacağım. Bize toy yapmazsan yapma ama benim rahatça yaşamamı yasaklama!” Kızından böyle mektup alan padişah, öfkelenerek kızına:

— Yarın üzerine ordu göndereceğim. İkinizin de başını kesip cehenneme yollayacağım, diye yazmış.^{T97} Babasından böyle bir mektup alan Ayperi, kırk cariyesiyle; Memmet de arkadaşıyla ölüme razı olup padişahla savaşa hazırlanmışlar.

Şafak sökmüş, güneş doğmuş. Padişah da bunları önemsemeyip sadece pehlivanlarını, birkaç askerini alıp üzerlerine gelmiş. İki taraf savaş meydanına çıkmış.^{N732-}

⁴ Padişahın pehlivanlarından biri ortaya çıkıp Ayperi'ye seslenmiş:

— Kendi yurdundan kendine münasip bir koca bulamadın mı? Şah babanın sözünü kırmaya utanmıyor musun? Şimdi niyetinden dön. Yoksa canından umudunu kes, diye bağırır.

Ayperî, pehlivanın tam karşısına çıkıp ona öfkeyle bakmış:

— Utanması gereken ben değil, sizsiniz. Babam yanılıyor, siz de ona akıllıca nasihat etmek yerine ordu göndererek bir kadının üzerine geliyorsunuz. Alçaklar, siz de canımıza acıyın. Şerefiniz varken geri dönün, demiş.

Bunun üzerine o pehlivan, Ayperi'ye:

— Sen kızsın, böyle yiğitlik taslar gibi kim oluyorsun, diyerek kızmış. Gürzünü alıp Ayperi'ye vurmak istemiş.

Ayperî ona karşılık gösterip belinden sıkıca tutarak atından indirmiş ve havaya fırlatmış. Pehlivanın her parçası kulağı gibi olmuş.

Ayperî'nin yaptığından korksalar da yine birkaç pehlivan ortaya çıkmış. Ayperi onları da önemsemeden yere sermiş. Çünkü bu meydana ya almak gerek ya ölmek. Böylece akşam olmuş, karanlık çökmeye başlamış. Padişah, kalan adamlarıyla üzgün bir hâlde geri dönmüş. Şafak sökmüş, güneş doğmuş. O gün padişah “Benim” diyen pehlivanlarının sayısını iyice arttırıp büyük bir coşkuyla savaş meydanına çıkmış.

Ayperî ve Memmet, arkadaşlarıyla onun hücumunu beklemişler. Savaş gün boyunca devam etmiş. Tek Ayperi'nin gücüyle padişahın o gün ölen pehlivanlarının sayısı oldukça fazlamış. Yine güneşin batmasına az kalmış. O an Ayperi, babasına: “Bu kötü savaşın

suçlusu ikimiziz. Özellikle de sizsiniz. Çünkü beni kan dökmeye mecbur ettiniz. Sadece kendi istediğinizi yaptırmak için günahsız pehlivanların ölmesine sebep oldunuz. Artık niyetinizden vazgeçin” diye mektup yazıp göndermiş. Padişah da: “Bana boş laf etme, başınızı kesmekten başka amacım yok. Yarın sizi öldüreceğim” diye cevap vermiş.

O gece de geçmiş, şafak sökmüş, güneş doğmuş. Tekrar iki taraf savaş meydanına çıkmış. Ayperi'nin bu defa arkadaşları da savaşımaya hazırlanmış. Savaş meydanına çıkan padişah, askerlerine birden hücum etmelerini ve Ayperi ile Memmet'i sağ olarak getirmelerini emretmiş.

Ayperi ve arkadaşları usta atlılar. Padişahın ordusunun içinden dört tarafa yıldırım gibi geçerek onları kırıp dökmeye başlamışlar. Kısa bir sürede ordudaki askerlerden çok azı kaçıp güçlkle başını kurtarmış. Bu durumu gören padişah da atının başını geri çevirmiş. Ayperi de kılıcıyla hamle yapıp babasının peşinden kovalamış. Ama kendi kendine: “Kaçanı kovalamak namertlik, özellikle de babayı” diyerek geri dönmüş. Ayperi, Memmet ve arkadaşlarıyla önceki bağın içinde bir iki gün kalmışlar. O günlerden birinde kıza babasından mektup gelmiş. Mektubunda: “Diğer dünyada da bu dünyada da senden razı değilim. Ben senin yüzünden savaşmış yaralandım, neredeyse ölecektim” diye yazmış. Ayperi de cevap yollamış. “Bencillik edip benden razı olmayacağım şeyi istedin. Kısmetimi engellemek istedin. Günahsız adamların kanının dökülmesine sebep oldun. Ya sen ölseydin ya ben ölseydim şimdikinden daha iyi olurdu” diye yazmış.

Ayperi bu mektubu gönderdikten sonra aradan yaklaşık iki üç gün geçmiş ve babasının ölüm haberini getirmişler.

Kız yanındakileri alıp saraya gitmiş. Tek çocuk olduğundan babasının hayrını yapmış.^{P681-2.} Sonra ise muhafızları yollayıp şehir halkını, vezirlerini çağırılmış. Halkı toplayıp güzelce doyurmuş. Sonra insanlarda kırgınlık olmasın diye babasıyla aralarında olan olayları apaçık anlatmış ve:

— Vezirlerinizin yerine vezir ve ordu komutanlarımızın yerine de akıllı ve cesaretli adamları belirleyin. Padişahınızın yerine de padişah seçin, demiş.

Bütün halkın isteğiyle Memmet, padişah seçilmiş. Onun üç yakın dostu, arkadaşı da güvenilir vezir yapılmış. Diğer vezirler ve komutanlar da halkın gösterdiği adamlardan seçilmiş.

Bununla birlikte Ayperi,^{P266-} kaynanasını^{P262.} da yanına göç ettirmiş^{P266-1.} ve bütün halkı çağırıp yedi gün yedi gece^{Z71.5-9.1.} boyunca toy yapmış.^{T135.} Çıplağı, yetimi giydirmiş. Okul ve medreseleri çoğaltmış. Fakirin, zenginın çocuğunu ayırmadan okula çağırılmış ve

güçlü, adil bir şah olmuş. Memleket hırsızsız mutlu olduğundan halk yurdun hükümdarından razı olmuş, birlik beraberlik içinde mutlu bir şekilde yaşamışlar.

Masalçıların anlattığına göre diğer komşu yurtlardan da bu yurda tâbi olmaya gelmişler.

Memmet şahın ülkesi gittikçe güçlenmiş. Güçlü güçlü ülkeler de onu saymazlık edememişler.

Memmet şah da gücüyle kibirlenmez, komşu ülkeleri rahatsız etmezmiş. Onlarla uyum içerisinde yaşamış.

Şah kızından güzel güzel çocuklar dünyaya gelmiş. Sonra onlar da birer şehir olmuş, diye anlatıyorlar.

2.7.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 7

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-7

Evvel zaman içinde pehlivanlıkta ve yiğitlikte âleme kendisini tanıtmış bir adam varmış. Onun bir oğlu varmış ve adı Memmet imiş.

L111. Hero (heroine) of unpromising origin / Umut vermeyen kahramanın (kadın kahramanın) kökeni

L111.4. Orphan hero / Yetim kahraman TRM-7

Memmet on üç on dört yaşına geldiğinde babası ölmüş.

L111.4-5. Orphan hero lives with mother / Yetim kahramanın annesiyle yaşaması (MTB) TRM-7

Annesinin nazlı çocuğu olarak yaşamış.

H1381.3.1. Quest for bride / Gelin arama

H1381.3.1-5. Quest for bride for son / Oğul için gelin arama (MTB) TRM-7

Bu yüzden annesi, Memmet'i evlendirmek isteyip "Nerede güzel ve akıllı kız var acaba?" diye arayıp sormaya başlamış.

T131.1.2.4. Son refuses to marry father's choice / Oğlanın babasının seçimiyle evlenmeyi reddetmesi

T131.1.2.4-1. Son refuses to marry mother's choice / Oğlanın annesinin seçimiyle evlenmeyi reddetmesi (MTB) TRM-7

Oğlu Memmet: — Henüz kız arayarak zahmet etme. Kendimi tanıtıncaya kadar bana evlenmek lazım değil, demiş ve sözünde kararlıymış.

P231. Mother and son / Anne ve oğul TRM-7

Annesi de çaresiz kalarak oğlunun dediğine razı olmuş.

N710. Accidental meeting of hero and heroine / Erkek ve kadın kahramanın tesadüfen karşılaşması

N717- Hero first sees girl in desert / Kahramanın kız ile tesadüfen çölde karşılaşması (MTB) TRM-7

Avlanırlarken uzaktan bir grup atlının kendilerine doğru geldiğini görmüşler. Yaklaştıklarında atlıların arasından biri ayrılıp dosdoğru bunların üzerine at koşarak gelmiş ve: — Benim avlandığım yerde avlanmanız için size kim izin verdi?

P231-8. Son talks to his mother about his problem / Oğlanın derdini annesine anlatması (MTB) TRM-7

Memmet, pehlivan kızla ilgili başından geçenleri annesine eksiksizce anlatıvermiş.

H331.6. Suitor contest: wrestling / Damat müsabakası: güreşme TRM-7

Bunun üzerine annesi: — Ben de babanla tam dört gün boyunca güreşip sonunda beşinci gün yenildim. Ve böylece onunla nikâhlandım.

H331.6.1. Suitor contest: wrestling with bride / Damat müsabakası: gelinle güreşme TRM-7

O da benim gibi babanla evlenmeden önce “Yenen ere varacağım” düşüncesiyle pehlivanlığına güvenen kızdır.

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155-9. Wise words of mother / Anne nasihati (MTB) TRM-7

Kendine güvenin yoksa onunla güreşe girme. Girdiysen de ona yenilmeyi çok görme, demiş.

K1837. Disguise of woman in man's clothes / Kadının kıyafet değiştirip erkek kılığına girmesi

K1837-10. Girl in man's clothes meets hero / Kadının erkek kılığına girip kahramanla karşılaşması (MTB) TRM-7

O sırada bağıın doğu kapısından Ayperi, erkek kıyafetiyle girmiş.

T24. The symptoms of love / Aşkının belirtileri

T24-9. The lover becomes speechless / Aşığın dilinin tutulması (MTB) TRM-7

Kızın cemaline hayranlıktan Memmet’in dili tutulmuş.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TRM-7

O gece rahatça yatıp kalkınca şafak sökmüş, güneş doğunca Ayperi mektup yazarak bu durumu babasına bildirmiş.

P234-3. Father does not respect the girl’s decision to marry / Kızın evlilik kararına babanın saygı duyması (MTB)

P234-3.0.1. Girl expects the support of her father in her decision to marry / Kızın evlilik kararında babasından destek bekleme (MTB) TRM-7

Bununla birlikte kendileri için büyük bir toy vermesini rica etmiş.

T97-1. Father stands against the idea that her daughter will marry someone from another place / Babanın kızının yabancı yurttan biriyle evlenmesine karşı olması (MTB) TRM-7

Kızının mektubunu okuyup bu durumlardan haberdar olan padişah, kızı Ayperi'ye: — Başka yurdun insanıyla evlenmeni kesinlikle yasaklıyorum.

T131.1.2. Father's consent to son's (daughter's) marriage necessary / Babanın oğlunun (kızının) evlenmesi için rıza göstermesi gerekmesi

T131.1.2-5. Father demands that daughter break all relations with his beloved / Babanın kızının sevgilisinden ayrılmasını istemesi (MTB) TRM-7

Nikâhlanacağın genç bu gün içinde defolup gitsin, diye cevap yazmış.

T97. Father opposed to daughter's marriage / Babanın kızının evlenmesine karşı olması TRM-7

Kızından böyle mektup alan padişah, öfkelenerek kızına: — Yarın üzerine ordu göndereceğim. İkinizin de başını kesip cehenneme yollayacağım, diye yazmış.

N732. Accidental meeting of father and daughter / Baba ve kızın tesadüfi karşılaşması

N732-4. Combat between father-daughter / Baba ve kız savaşı (MTB) TRM-7

Padişah da bunları önemsemeyip sadece pehlivanlarını, birkaç askerini alıp üzerlerine gelmiş. İki taraf savaş meydanına çıkmış.

P681. Mourning customs / Yas gelenekleri

P681-2. Doing charity work for the dead father / Ölen babanın ardından hayır yapma (MTB) TRM-7

Tek çocuk olduğundan babasının hayrını yapmış.

P262. Mother-in-law / Kayınvalide TRM-7

Bununla birlikte Ayperi, kaynanasını da yanına göç ettirmiş ve bütün halkı çağırıp yedi gün yedi gece boyunca toy yapmış.

P266- Daughter-in-law / Gelin (MTB) TRM-7

P266-1. Good relations between daughter-in-law and mother-in-law / Gelin ve kaynivalide arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM-7

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)³⁴

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TRM-7

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-7

Bununla birlikte Ayperi, kaynanasını da yanına göç ettirmiş ve bütün halkı çağırıp yedi gün yedi gece boyunca toy yapmış.

2.8. Beş Kalender³⁵

2.8.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanlarda Çandibil yurdunda Ahmet adında bir padişah varmış. Bu padişahın hiç çocuğu olmuyormuş.^{T500-0.1.} O, çocuksuzluk derdi çekerek kırk yıl padişahlık yapmış. Sonunda çocuksuzluktan yakınıp:

— Ey Hüda'm! Bana da ölmeden bir çocuk ver,^{V57-4.} diyerek halka yedi gün yedi gece sadaka vermiş.

Ondan sonra padişah cuma gecesi yatarken rüya görmüş.^{Q192-1.} Rüyasında Allahuteala ona: “Eğer sen cuma gecesi hanımına yanaşırsan sana bir oğul verecek” demiş.^{T516.}

Padişah o akşam hanımıyla yakınlaşmış.^{P210.} Böylece padişahın hanımı hamile kalmış ve dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat geçtikten sonra oğlu olmuş.^{T584.} Padişah, oğlunun olmasına çok sevinip^{P233-12.} yedi gün yedi gece^{Z71.5-9.3.} boyunca toy yapmış.^{P617-0.1.} Padişahın oğlu olduğu gün, onun halkından dört kişinin de oğlu olmuş. Padişah bu adamları yanına çağırıp:

³⁴ Z71.5-9.1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

³⁵ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Bâş galandar”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuşu Ertekileri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 57-68.

— Benim oğlumun olduğu gün sizin de oğlunuz olmuş. Eğer razı olursanız oğullarınızı getirin. Ben onlara bakıp büyüteyim ve sizin de yiyecek içeceğinizi vereyim, demiş. ^{T670.}

Ondan sonra bu adamlar da padişahın dediğine razı olmuşlar. Çocuklarını getirip padişaha vermişler. Padişah bu oğlanların her birine bir bakıcı tutup kendi oğlunun yanında bakmış. ^{P271.}

Böylece padişah, oğlanların beşini de sevmiş, onlar yedi yaşına geldiğinde sünnet ettirip sonra da mektebe vermiş. Oğlanlar mektepte on iki yaşına kadar okuyarak yazmayı çizmeyi de öğrenmişler. Ondan sonra padişah bu oğlanların her birine bir meslek öğretmiş. ^{P233-16.} Onlardan biri okuyup molla olmuş. İkincisi geriz ustası, üçüncüsü ressam, biri inşaat ustası, yine biri doktor olarak yetişmiş. Sonra oğlanların her biri padişahın bir at alıp yavaş yavaş dışarıya ava gitmeye başlamışlar.

Günlerden bir gün padişah, sarayında otururken bir gezgin tüccar onun muhafızlarını kandırarak geçip sırtındaki sandığı padişahın önüne bırakmış.

Padişah bu duruma şaşırıp:

— Hey, tüccar bu sandık ne, diye sormuş. O anda tüccar:

— Bu sandık satılık, diye cevap vermiş. Padişah, tüccara:

— Sandığın fiyatı ne, diye sormuş. Tüccar:

— Sandığın fiyatı altı yüz tümen³⁶, demiş.

Bunun üzerine padişah, tüccara:

— Hadi, sandığın kapağını aç. İçinde ne var görelim, demiş. Bunun üzerine tüccar:

Padişah-ı âlem, sandık açılmaz, demiş.

Padişah:

— Açıp bakarız, diyerek tüccara altı yüz tümen parayı sayıp vermiş.

Ondan sonra padişah sandığı açıp bakmış. Görmüş ki, içinde ipek bir gömlek varmış.

Padişah:

— Vah, tüccar beni kandırmış. Gömlekten başka hiçbir şey yokmuş, diyerek gömleğin arasını açıp bakmış. Bir de ne görsün! Aya, güneşe “Sen doğma, ben doğayım” diyen bir kızın fotoğrafı varmış. Padişah bu fotoğrafı görünce kıza hayran olup ^{T11.2} uzun süre kendisine gelememiş. ^{T24.2.} O, bir süre sonra kendisine gelip gömleğin arasından fotoğrafı almış. Bakmış ki, altında bir mektup var. Bu mektup, Çin-Maçin padişahının kızı

³⁶ Tümen: Karşılığı on grana denk gelen para birimi (TDDS II, 2016: 426).

Gülcemal'in mektubuymuş. Kız bu mektubunda: “Bu fotoğraf benim fotoğrafımdır” diye yazmış.

Ahmet padişah, Gülcemal'e tüm kalbiyle âşık olmuş. Bu fotoğrafı tekrar sandığa koyup, sandığı da bir odaya koyup ağzını kilitlemiş ve anahtarını da hanımına vermiş.^{P219-}

Padişah sandığı açıp fotoğrafı gördüğü sırada bu beş oğlandan molla olanı padişahın yanındaymış.

Şimdi haberi bu beş oğlandan iştelim. Bunların her biri bir ata binip birkaç gün dışarıda dolaşmışlar. Beş altı gün geçtikten sonra geri dönmüşler.

Ahmet padişah, oğlanlar dışarıda avlanıp geldikten sonra: “Şimdi oğullarım geldi. Ben de bir dışarı çıkayım” diyerek vezirlerini toplayıp ava gitmiş. O sırada az önceki molla oğlan, padişahın öz oğlunun yanına gelip babasının bir sandık satın aldığını ve onun içinde Gülcemal adlı bir kızın fotoğrafının olduğunu söylemiş.^{J175-1.} Ondan sonra padişahın oğlu:

— Şimdi ben bu fotoğrafı görmezsem rahat etmem, diyerek annesinin yanına gidip sandıklı odanın anahtarını istemiş.^{P231-9.} Bunun üzerine annesi:^{P231.}

— Yavrum, eğer ben sana bu anahtarı verirsem baban beni öldürür, demiş.^{P231-9.1.} Sonra padişahın oğlu buna öfkelenip diğer kardeşlerini de yanına alarak o kapıyı kırıp içeri girmişler.^{P231-9.2.}

Padişahın oğlu, sandığı açıp bakmış ve Gülcemal'in fotoğrafını alıp ona tüm kalbiyle âşık olmuş.^{T11.2.} Babası gelmeden kızın peşinden gitmek istemiş.^{H1381.3.1.1.1.} Fakat diğer kardeşleri onu bırakmamışlar. Aradan birkaç gün geçtikten sonra padişah, vezirleriyle avdan dönmüş. Padişah dinlendikten sonra şehzade onun yanına gidip:

— Ey baba! Ben Çin-Maçin padişahının kızı Gülcemal'e âşık oldum. Sen onu bana al, demiş.^{P233-17.}

Bunun üzerine padişah:

— Oğlum, o fotoğrafı sen de mi gördün? Görersen de Çin-Maçin padişahı, kızını bize vermez. Zorla almaya ise bizim gücümüz yetmez, demiş.

Bunun üzerine şehzade:

— Ey baba, senin gücün yetmezse yalnızca bana izin ver, demiş. Padişah, oğlunu bırakmamış.^{P233.} Bunun üzerine şehzade:

— Sen bırakmasan da ben gideceğim, diyerek yol hazırlığını yapmış.^{P233-18.} Padişah, oğlunun kalmayacağını anlamış, diğer dört oğlunu da yanına katıp ondan sonra gitmesine izin vermiş.^{P233-18.1.}

Beş kardeş,^{P273-5.} atlarına atlayıp “Neredesin Çin-Maçin padişahı” diyerek yola düşmüşler.

Bunlar az gidip uz gidip birkaç menzil yol geçip, Çin-Maçin padişahının şehrine varmışlar. Sonra o şehirde bir kervansarayda kendilerine oda alıp orada yaşamaya başlamışlar. Birkaç gün şehirde gezmişler. Ama padişahın kızını görememişler. Sonra bunlardan biri:

— Gelin, boş gezmeyelim, bir şeyle meşgul olalım, demiş. Ondan sonra bunların resim yapan kardeşleri, kâğıttan bir çiçek yapmış. Bunu da kervansaray bekçisinin oğluna sattırmışlar.

Kervansaray bekçisinin oğlu satmaya ne kadar çiçek çıkarırsa, onların hepsini kapışarak satın alıyorlarmış. Hatta bazılarına yetmeyip sabah da getirmesini istiyorlarmış.

Beş kardeş, bu çiçeklerin parasıyla geçiniyormuş. Günlerden bir gün beş kardeşten ressam olanı, çok güzel ve nefis bir çiçeği kervansaray bekçisine verip:

— Bu çiçeği götürüp sat. Onu yüz tünden aşağıya her kim olursa olsun verme, demiş.

Böylece kervansaray bekçisinin oğlu bu çiçeği şehre satmaya götürmüş. Bir bakmış ki, padişahın muhafızları ve bekçileri sokaktaki adamların her birini bir yana kovuyormuş. Bekçiden sebebini sorduklarında bekçi:

— Gidin, çabuk şu yoldan gidin! Bugün padişahın kızı Gülcemal, cariyeleriyle dolaşmaya çıkacak, demiş.

Ondan sonra kervansaray bekçisinin oğlu, muhafızlara görünmeden yolun kıyısında eline az önceki çiçeğini alıp saklanmış. Kısa bir süre sonra padişahın kızı Gülcemal, cariyeleriyle sokağı doldurarak geçerken birden gözleri bu oğlanın elindeki çiçeğe takılıp faytonunu durdurmuş ve delikanlıyı yanına çağırıp:

— Ey delikanlı, elindeki çiçek satılık mı, diye sormuş. Bunun üzerine oğlan da:

— Evet, satmak için dolaşıyorum, demiş.

O anda Gülcemal:

— Ay delikanlı, çiçeğin fiyatı ne, demiş. Oğlan:

— Çiçeğimin fiyatı yüz tümen, demiş. Ondan sonra padişahın kızı bu oğlana yüz tümen sayıp vererek:

— Bu çiçeği kim yaptı, diye sormuş. Bunun üzerine oğlan:

— Kendim yaptım, demiş. O an padişahın kızı:

— Bunun gibi çiçek yap da bana getir, demiş.

Sonra kervansaray bekçisinin oğlu, beş kardeşin yaptığı çiçekleri her gün getirip padişahın kızına veriyormuş. Kızın sarayının kenarından bir ırmak akıyormuş. Aradan birkaç gün geçtikten sonra beş kardeşten ressam olanı değişik bir çiçek yapmış. Kızın sarayının kenarından geçen ırmağın resmini ince bir kâğıda çizip, onu da çiçeğin yapraklarının arasına koyup kervansaray bekçisinin oğluya göndermiş.

Bu oğlan çiçeği götürüp padişahın kızına vermiş. Gülcemal bakmış ki, bu çiçek öncekilerden de değişik. Kızın gözü çiçeğin yaprağının arasındaki bir parçacık ince kâğıda takılmış. Onu alıp katını açıp bakmış ki, sarayın kenarındaki ırmağın resmi çizilmiş. Resmin güzelliği kızın aklını başından almış. Bu oğlana:

— Doğruyu söyle, bu resimleri kim çizdi, diye sormuş. Bunun üzerine oğlan:

— Kendim çizdim, demiş. O zaman kız:

— Eğer sen kendin yapabiliyorsan benim gözümün önünde de birini yap göster, diyerek cariyelere bir parça kâğıt ile bir makas getirmelerini buyurmuş. Cariyeler hemen kâğıt ile makas getirip vermişler. Kervansaray bekçisinin oğlu hiçbir şey yapamamış.

Ondan sonra padişahın kızı, kervansaray bekçisinin oğluna:

— Doğruyu söyle, bu çiçekleri kim yapıyor, diye sormuş. Bunun üzerine kervansaray bekçisinin oğlu:

— Bana “Hiç kimseye söyleme” diye tembihlediler, demiş.

Padişahın kızı, oğlanı sıkıştırmaya başlayınca oğlan korkup:

— Bizim kervansarayımızda beş kalender var. Onlar yapıyor, demiş. Ondan sonra padişahın kızı hemen bir kalem alıp: “Ey kalenderler! Siz nereden geldiniz, niçin çiçek yapıp satıyorsunuz. Bana bunları bildirin” diye bir mektup yazıp onu kervansaray bekçisinin oğlunun eline tutuşturup:

— Ey delikanlı, bu mektubu hiç kimseye göstermeden o kalenderlere götür, demiş.

Oğlan mektubu alıp sevinçle götürüp kervansaraylarındaki kalenderlere vermiş. Padişahın oğlu, kervansaray bekçisinin oğluna mektubu kimin gönderdiğini sormuş. Bunun üzerine oğlan:

— Gülcemal verdi, demiş. Ondan sonra oğlanlar mektubu açıp okumuşlar ve cevap mektubu yazmışlar. Mektupta: “Bizim şehzademiz sana âşık olmuş. Bunun için seni istemeye geldik”^{P273.1-4} diye yazmışlar. Ayrıca bir de çiçek yapmışlar. Bu önceki çiçekler gibi değil, çok daha güzelmış. Çiçeklerin arasına da şehzade ile kızın birlikte oturdukları bir resim çizip mektuba koyarak kervansaray bekçisini oğluya yollamışlar.

Kervansaray bekçisinin oğlu, mektubu hiç kimseye göstermeden götürüp padişahın kızı Gülcemal'in eline ulaştırmış. Kız, zarfı açıp içindeki mektubu okumuş ve o çiçeği eline alınca çiçeğe hayran hayran bakarken birden resme gözü takılmış. Bakmış ki, şehzade ile kendi resmi. Gülcemal resmi görünce şehzadeye tüm kalbiyle âşık olmuş.^{T11.2.} Ondan sonra eline divit kalemini alarak kalenderlere mektup yazmış. Mektupta: “Ey kalenderler, ben sizi görmek istiyorum. Nasıl görebilirim?” diye yazmış.^{T41-4.}

Kervansaray bekçisinin oğlu bu mektubu da getirip şehzadelere vermiş.

Kalenderler mektubu okuyunca çok mutlu olmuşlar. Ondan sonra onlar gerizci kardeşlerini kadın kılığına sokup kızın yanına göndermişler. Gerizci, Gülcemal'in yanına gidip selam vermiş. Kız, selamını alıp ona:

— Benim yanıma ne iş için geldin, diye sormuş. Gerizci, kendisini kıza tanıtmış. Ondan sonra bunlar تنها bir yerde oturup konuşmuşlar.

Gülcemal:

— Ben şehzadeyi nasıl görebilirim, diye gerizciye sormuş. Bunun üzerine gerizci:

— Eğer sen benim ardından çıkan kumu çektirebilirsen, ben on beş günde bu evin altından geriz kazıp seni şehzadenin olduğu sarayın içinden çıkarırım, demiş. Bunun üzerine kız:

— Olur, ben kumu çektiririm, demiş.

Ondan sonra gerizci, Gülcemal'in odasının içinden geriz kazmaya başlamış. Kızın cariyeleri ise, gerizcinin çıkardığı kumu çekip sarayın yanındaki ırmağa dökmeye başlamışlar. Gerizci on beşinci gün olduğunda sarayın altından yürüyerek şehzadenin yaşadığı kervansaraya varmış.

Bu yapılan işe çok sevinen Gülcemal, gerizciye:

— Akşam kendinle birlikte şehzadeyi de getir, diye buyurmuş.

Ondan sonra gerizci, padişahın oğlu olan şehzadeyi alıp Gülcemal'in yanına gelmiş. Mollaları da yanlarında, anne babasına danışmadan Gülcemal ile şehzade nikâh kıymışlar.^{T193-} Bunun ise sebebi varmış. Kız, ordu komutanlarından birinin oğluyula sözlüymüş.^{T193-1.} O oğlan ise hanım evladı gibi yetişen, aylak aylak dolaşan bir gençmiş. Gülcemal onu sevmiyormuş.^{T131-13.} Padişah ise kızı onu seviyor mu sevmiyor mu aldırış etmeden sadece o gence vermek istiyormuş.^{T192-0.1.} Gülcemal'i istemeye pek çok şehzade gelmiş.^{T130-1.} Hepsi pişman olup geri dönmüşler.

Şehzade ile Gülcemal bir gün Gülcemallerin evinde, bir gün de şehzadenin olduğu yerde yaşamışlar.

Şimdi haberi padişahıtan işit.

Günlerden bir gün, bir adam gelip padişaha:

— Filan kervansarayda beş kalender var. Onlar geleli bir yıl olmuş. O zamandan beri çalışıp, yiyip içip yatıyorlar. Onların kim olduğu da belli değil ve ne için geldiklerini de bilen kimse yok, demiş. Ondan sonra padişah bir vezirini yanına çağırıp:

— Filan kervansarayda beş kalender varmış. Onların nereden geldiği de belli değil diyorlar. Şunu ikimiz yoklayalım, demiş. Gece yarısı padişah ile vezir, derviş kılığına girerek bu kervansaraya varmışlar. Bakmışlar ki, bir evde azıcık ışık görünüyor. Bunlar usulca kapının ağzına gidip deliğinden içeri bakmışlar ki, padişahın kızı ile bir genç sarmaş dolaş yatıyor. Padişah öfkelenip kılıcına sarılmış. Bunun üzerine vezir:

— Ey padişah-ı âlem, dünyada benzer insan çoktur. Sen önce gidip kendi kızının sarayını kontrol et. Belki kızın sarayında yatıyordur. Boş yere bir iş olmasın. Ben kapının ağzında bekçi olarak durayım, demiş. Ondan sonra padişah, koca gövdesini küçültüp kızını kontrol etmek için saraya gitmiş. Vezir ise padişah gider gitmez kalenderlerin kapısını çalmış. İçeriden:

— Sen kimsin, diye bir ses çıkmış. Vezir:

— Ben vezirim. Padişahın veziri. Kapıyı açın, size kötülük etmek için gelmedim, demiş. Ondan sonra kalenderler ona inanmış ve kapıyı açmışlar. Vezir içeri girip:

— Biz padişah ile sizin burada olduğunuzu işitip kontrol etmeye geldik. Gördük ki, padişahın kızı cariyeleri ile sizin yanınızdaymış. Padişah bunu görünce öfkelenip, içeri girip sizi öldürmek istedi. Ben: “Ey padişahım, dünyada benzer insan çoktur. Yanılıp günah işleme” dedim. Şimdi padişah, kızı sarayında var mı yok mu diye kontrol etmeye gitti. Siz nasıl olursa olsun bir yol bulun. Padişah varmadan Gülcemal, cariyeleriyle kendi sarayında olsun, demiş. Vezirin bu sözünü duyduktan sonra kız hemen cariyelerini alıp yerin altından sarayına varmış ve döşeğinde uyuyor gibi yatmış.

Padişah bir an dönüp bakmış ki, kızı uyuyor.^{P234} Bunu görünce içinden şükretmiş:

— Hüda'm her zaman boş yere günah işlemekten döndürüyorsun. Yoksa ben az öncekileri öz kızım mı acaba, diyerek öldürecektim.

Padişah tekrar geri dönmüş. Gülcemal de cariyelerini peşine takıp tekrar yerin altından kalenderlerin evine gidip şehzadenin kucağına atılmış.^{T35} Padişah bir süre sonra dönüp kalenderlerin evine gelmiş ki, vezir duruyormuş. Padişah rahat edemeyip kapıdan gözetlemiş ve yine az önceki kız ile kalender sarmaş dolaş yatıyormuş. Padişah yine bu durumu görünce içine ateş düşmüş gibi olmuş: “Bu benim kızımdır, gel, şunu yine bir

kontrol edeyim” diyerek tekrar sarayına gitmiş. Vezir bu durumu yine şehzadelere söylemiş.

Ondan sonra Gülcemal de yine cariyelerini peşine takıp, yerin altından sarayına gidip yatmış. Padişah gelip bakmış ki, yine kızı kuş tüyü yatağında yatıyormuş. Sonra padişah bu durumu görüp tekrar geri dönmüş. Bakmış ki, vezir kılıcını çıkarmış, kapının ağzında duruyor. Ondan sonra padişah biraz rahatlayıp vezir ile peş peşe düşüp sarayına dönmüş.

Böylece aradan birkaç gün geçtikten sonra kalenderler o veziri gizlice çağırılmış, ona şehirden gitme hususunda danışmışlar. Vezire de:

— Sen de bizimle gel. Seni yurdumuza vardıktan sonra yine vezir yapalım, demişler. Ayrıca vezire çok şey vaat etmişler. Bu görüşmeden sonra vezir yalandan hastalanıp padişahın yanına giderek:

— Bana kırk gün izin ver. Ben bu aralar hastalandım, demiş.

Padişah, vezire inanarak ona kırk gün izin vermiş. Sonra vezir, bir gün ailesini de alıp kalenderlerin yanına gelmiş. Şehzade ise Gülcemal ile gece giderek kendilerine padişahın iyi atlarından seçip almışlar.

Böylece veziri ve ailesini de alıp “Neredesin Ahmet padişahın yurdu” diyerek yola revan olmuşlar.^{R213-3.}

Birkaç gün geçtikten sonra cariyelerden biri bu haberi gidip padişaha söylemiş. Padişah öfkelenip muhafızlarına:

— Gidin, derhâl vezirleri çağırın gelsinler, demiş. Muhafızlar gelip bir vezirin de onlarla kaçtığını padişaha söylemiş.

Padişah, kalenderlerin olduğu odanın kapısını kırdırarak içeri girmiş. Odada hiç kimse yokmuş. Onlardan geride odanın duvarına yapıştırılmış bir mektup kalmış. Mektupta şöyle yazılıymış: “Ey padişah, biz kalender değildik. Biz Ahmet padişahın oğullarıyız. Senin kızına âşık olup geldik. Biz senin yıllardır kızını bir ahmağa vermek için kısmetini bağladığımızı işittik. Yoksa babamız size dünürçülüğe gelebilirdi. Bu yüzden istesek de vermeyeceğini bilip onu sizden izinsiz almak zorunda kaldık. Şehzadeler”.

Önce öfkeden ikiye ayrılacak gibi olan padişahın gözü, odanın ortasındaki büyük deliğe takılmış. Padişah deliğe muhafızlarından birini sallamış. O muhafız gide gide kızın sarayından çıkmış. Ondan sonra gelip padişaha olduğu gibi tek tek anlatmış.

Padişah saraya gelip bütün askerlerini toplamış.

— Bunların ardından kovalamalıyız, diye buyurmuş. Ama ona itimat eden vezirlerinden biri padişaha şöyle demiş:

— Ey padişah-ı âlem! Onlar çoktan Ala Dağ’ı aşmışlardır. Çünkü onlar gideli birkaç gün olmuş. Kızın kendisi razı olup gitti ise, onu alan da Ahmet padişahın oğlu ise, o da senin gibi bir padişah. Eğer uygun görürseniz onun ardından gitmeyelim. Aylar geçer, günler geçer. Kızın kendisi de ziyarete gelir, korksa da gelir. Çünkü anne baba hasreti çeker.^{P230-5.} Vezirin etrafındaki adamlar da “Doğru, doğru” demişler. Ondan sonra padişah da etrafındakilerin tavsiyelerine uyup kalenderlerin peşinden gitmekten vazgeçmiş.

Şimdi haberi Ahmet padişahın oğlu şehzadeden işitin:

Şehzadeler az gidip, uz gidip bir karış dört tutam yol yürüyüp bir çeşmenin başında konaklamışlar. Akşam yatacakları sırada molla olan kardeşlerini kendilerine bekçi bırakmışlar. Molla kardeşleri de gece uyuyakalmayayım diye bir parmağını ustura ile azıcık kesip, üstüne bir parça tuz basıp bir yanına yatmış ve onun şafak sökene kadar gözüne uyku girmemiş.

Namaz vakti olmuş ve üç tane mavi güvercin gelip çeşmenin başındaki çınarın tepesine konarak birbirlerine:

— Ey bacılar, bize misafir gelmiş. Bunlara hürmet etmemiz gerek, demişler. Bunun üzerine diğeri:

— Bunlara nasıl hürmet ederiz, demiş. Üçüncüsü:

— Bunlara sözle hürmet ederiz, demiş. Ondan sonra birbirlerine sen söyle, sen söyle, demişler ve en sonunda biri:

— Bunlar padişahın beş oğlu. Bunlar Gülcemal’i almaya gitmişler. Babalarının ise “Oğullarım gitti de gelmedi” diye arkalarından ağlaya ağlaya iki gözü de kör olmuş.^{P233-19.} Padişahlığını da öz kardeşine yaptırmış.^{P17.4.} Yeni padişah ise oğlanların gelmesinden hoşlanmıyormuş.^{K2217.} Hoşlanmazsa hoşlanmasın. Biz şehzadelerin babasının gözünü açalım. O ondan sonra yapacağı işi bilir. Onun için bu çeşmenin kenarındaki çınarın yaprağından götürüp, döve döve suyunu çıkarıp babalarının gözüne damlatırlarsa babalarının gözü iyileşip açılır, diyerek az önceki güvercinler parlayarak çınarın tepesinden uçup gitmişler. Bunu molla oğlan işitip çınarın yapraklarından almış.

Ertesi gün bunlar yola düşerek az gidip, uz gidip bir karış dört parmak yol yürüyüp sonunda kendi yurtlarının bir ucundan girmişler. Varınca görmüşler ki, ağlamaktan babalarının gözleri kör olmuş. Vakit kaybetmeden molla kardeşleri, deminki çınarın yaprağından dövüp suyunu babasının gözüne damlatmış ve babasının gözü birden bire açılmış.^{P271.6-1.}

Ondan sonra padişah, gözünün açılmasına sevinip halkını toplayarak yedi gün yedi gece toy vermiş. ^{Z71.5-9.2.} Kardeşinden padişahlığını geri almış. Oğulları ile gelen veziri ise kendisine baş vezir yapıp sarayının yanında bir yer vermiş.

2.8.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 8

T500. Conception and birth / Hamile kalma ve doğum

T500-0.1. Childlessness / Çocuksuzluk (MTB) TRM-8

Bu padişahın hiç çocuğu olmuyormuş.

V57. Purpose of prayer / Duanın amacı

V57-4. Prayer to have children / Çocuk sahibi olmak için dua (MTB) TRM-8

Sonunda çocuksuzluktan yakınıp: — Ey Huda'm! Bana da ölmeden bir çocuk ver, diyerek halka yedi gün yedi gece sadaka vermiş.

Q192. Child given as reward for prayer / Dua karşılığında ödül olarak verilen çocuk

Q192-1. Child given as reward for charity / Sadaka karşılığında ödül olarak verilen çocuk (MTB) TRM-8

Ondan sonra padişah cuma gecesi yatarken rüya görmüş.

T516. Conception through dream / Rüya yoluyla hamile kalma TRM-8

Rüyasında Allahuteala ona: “Eğer sen cuma gecesi hanımına yanaşırsan sana bir oğul verecek” demiş.

P210. Husband and wife / Karı Koca TRM-8

Padişah o akşam hanımıyla yakınlaşmış.

T584. Parturition / Doğum TRM-8

Böylece padişahın hanımı hamile kalmış ve dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat geçtikten sonra oğlu olmuş.

P233. Father and son / Baba ve oğul

P233-12. Son-love / Oğul sevgisi (MTB) TRM-8

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.3. Having assembly for seven days and seven nights when the child is born /
Çocuğun doğumu üzerine yedi gün yedi gece toy (MTB) TRM-8

P617. People weep when child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman ağlaması

P617-0.1. People have an assembly when a child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman toy yapması (MTB) TRM-8

Padişah, oğlunun olmasına çok sevinip yedi gün yedi gece boyunca toy yapmış.

T670. Adoption of children / Çocukların evlat edinilmesi TRM-8

Padişahın oğlu olduğu gün, onun halkından dört kişinin de oğlu olmuş. Padişah bu adamları yanına çağırıp: — Benim oğlumun olduğu gün sizin de oğlunuz olmuş. Eğer razı olursanız oğullarınızı getirin. Ben onlara bakıp büyütüyüm ve sizin de yiyecek içeceğinizi vereyim, demiş.

P271. Foster father / Koruyucu baba TRM-8

Padişah bu oğlanların her birine bir bakıcı tutup kendi oğlunun yanında bakmış.

P233-16. Father teaches his sons a job / Babanın oğullarına meslek öğretmesi (MTB) TRM-8

Ondan sonra padişah bu oğlanların her birine bir meslek öğretmiş.

T11.2. Love through sight of picture / Fotoğrafa bakıp âşık olma TRM-8

Padişah bu fotoğrafı görünce kıza hayran olup uzun süre kendisine gelememiş.

Padişahın oğlu, sandığı açıp bakmış ve Gülcemal'in fotoğrafını alıp ona bütün kalbiyle âşık olmuş.

Gülcemal resmi görünce şehzadeye tüm kalbiyle âşık olmuş.

H1381.3.1.1. Quest for bride for king (prince) / Kral (prens) için gelin arama

H1381.3.1.1.1. Quest for bride for king like picture he has seen / Kralın fotoğrafta gördüğü kız için araştırma TRM-8

Babası gelmeden kızın peşinden gitmek istemiş.

T24. The symptoms of love / Aşkın belirtileri

T24.2. Swooning for love / Aştan bayılma TRM-8

Padişah bu fotoğrafı görünce kıza hayran olup uzun süre kendisine gelememiş. O bir süre sonra kendisine gelip gömleğin arasından fotoğrafı almış.

P219- Husband entrusts a key to his wife / Kocanın karısına anahtar emanet etmesi (MTB) TRM-8

Bu fotoğrafı tekrar sandığa koyup, sandığı da bir odaya koyup ağzını da kilitlemiş ve anahtarını da hanımına vermiş.

J175. Wisdom from young man / Genç adamdan bilgi kazanılması

J175-1. Wisdom from foster brother / Süt erkek kardeştan bilgi kazanılması (MTB) TRM-8

O sırada az önceki molla oğlan, padişahın öz oğlunun yanına gelip babasının bir sandık satın aldığını ve onun içinde Gülcemal adlı bir kızın fotoğrafının olduğunu söylemiş.

P230-5. Daughter's longing for mother and father / Kızın anne ve baba hasreti çekmesi (MTB) TRM-8

Kızın kendisi de ziyarete gelir, korksa da gelir. Çünkü anne baba hasreti çeker.

P231-9. Son asks for the entrusted key from his mother / Oğlanın annesinden emanet anahtarı istemesi (MTB) TRM-8

— Şimdi ben bu fotoğrafı görmezsem rahat etmem, diyerek annesinin yanına gidip sandıklı odanın anahtarını istemiş.

P231. Mother and son / Anne ve oğul TRM-8

P231-9.1. Mother rejects her son's demand / Oğulun isteğini annenin reddetmesi (MTB) TRM-8

Bunun zerine annesi: — Yavrum, eğer ben sana bu anahtarı verirsem baban beni öldürür, demiş.

P231-9.2. Son does not obey his mother / Oğlanın annesinin sözünü dinlememesi (MTB) TRM-8

Sonra padişahın oğlu buna öfkelenip diğer kardeşlerini de yanına alarak o kapıyı kırıp içeri girmişler.

P233-17. Son talks to his father about his wish to get married / Oğlanın evlilik isteğini babasına söylemesi (MTB) TRM-8

Bunun zerine Şehzade: — Ey baba! Ben Çin-Maçin padişahının kızı Gülcemal'e aşık oldum. Sen onu bana al, demiş.

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-8

Padişah, oğlunu bırakmamış.

P233-18. Son does not obey his father / Oğlanın babasının sözünü dinlememesi (MTB) TRM-8

— Sen bırakmasan da ben gideceğim, diyerek yol hazırlığını yapmış.

P233-18.1. Father gives permission to his son under a condition / Babanın oğluna şartlı izin vermesi (MTB) TRM-8

Padişah, oğlunun kalmayacağını anlamış, diğer dört oğlunu da yanına katıp ondan sonra gitmesine izin vermiş.

P273. Foster brother / Süt erkek kardeş

P273-5. Five foster brothers / Beş süt erkek kardeş (MTB) TRM-8

Beş kardeş, atlarına atlayıp “Neredesin Çin-Maçin padişahı” diyerek yola düşmüşler.

P273.1-4. Faithful foster brothers / Vefalı süt erkek kardeşler (MTB) TRM-8

T130-2. Asking for a girl's hand in marriage / Kız isteme (MTB) TRM-8

Mektupta: “Bizim şehzademiz sana âşık olmuş. Bunun için seni istemeye geldik.” diye yazmışlar.

T41. Communication of lovers / Âşıkların iletişimi

T41-4. Communication of lovers through letter / Âşıkların mektuplaşarak iletişim kurması (MTB) TRM-8

Mektupta: “Ey kalenderler, ben sizi görmek istiyorum. Nasıl görebilirim?” diye yazmış.

T193- Secret marriage from families / Ailelerden gizli nikâhlanma (MTB) TRM-8

Mollaları da yanlarında, anne babasına danışmadan Gülcemal ile şehzade nikâh kıymışlar.

T193-1. Secret marriage of the engaged girl with someone else / Sözlü kızın başkasıyla gizlice nikahlanması (MTB) TRM-8

Kız, ordu komutanlarından birinin oğluyla sözlüymüş.

T131. Marriage restrictions / Evlilik şartları

T131-13. Sultan's daughter refuses to marry the unemployed boy / Padişahın kızının işsiz gençle evlenmeyi reddetmesi (MTB) TRM-8

O oğlan ise hanım evladı gibi yetişen, aylak aylak dolaşan bir gençmiş. Gülcemal onu sevmiyormuş.

T192. Marriage by force / Zorla evlenme

T192-0.1. Forced marriage / Evlilik için zorlama (MTB) TRM-8

Padişah ise kızı onu seviyor mu sevmiyor mu aldırış etmeden sadece o gence vermek istiyormuş.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB) TRM-8

Gülcemal'i istemeye pek çok şehzade gelmiş.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TRM-8

Padişah bir an dönüp görmüş ki, kızı uyuyor.

T35. Lovers' rendezvous / Âşıkların buluşması TRM-8

Gülcemal de cariyelerini peşine takıp tekrar yerin altından kalenderlerin evine gidip şehzadenin kucağına atılmış.

R213. Escape from home / Evden kaçma

R213-3. Girl elopes to marry her lover / Kızın evlenmek için sevgiliyle evden kaçması (MTB) TRM-8

Şehzade ise Gülcemal ile gece giderek kendilerine padişahın iyi atlarından seçip almışlar. Böylece veziri ve ailesini de alıp “Neredesin Ahmet padişahın yurdu” diyerek yola revan olmuşlar.

P233-19. Father becomes blind by crying because of the pain of being separated from his sons / Babanın oğullarının ayrılık acısıyla ağlamaktan gözlerinin kör olması (MTB) TRM-8

Babalarının ise “Oğullarım gitti de gelmedi” diye arkalarından ağlaya ağlaya iki gözü de kör olmuş.

P17. Succession to the throne / Taht veraseti

P17.4. Kingship rotates among brothers / Padişahlığın kardeşler arasında dönmesi TBM-8

Padişahlığını da öz kardeşine yaptırmış.

K2217. Treacherous uncle / Hain amca TRM-8

Yeni padişah ise oğlanların gelmesinden hoşlanmıyormuş.

P271.6. Foster children return foster father's love: avenge him, etc. / Süt çocukların koruyucu babanın sevgisine karşılık vermesi: onun intikamını vs. almaları

P271.6-1. Foster children return foster father's love: they heal him etc. / Süt çocukların koruyucu babanın sevgisini karşılama: onu iyileştirmeleri (MTB) TRM-8

Vakit kaybetmeden molla kardeşleri, deminki çınarın yaprağından dövüp suyunu babasının gözüne damlatmış ve babasının gözü birden bire açılmış.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.2. Having assembly for seven days and seven nights when the father gets well / Babanın iyileşmesi üzerine yedi gün yedi gece toy (MTB) TRM-8

Ondan sonra padişah, gözünün açılmasına sevinip halkını toplayarak yedi gün yedi gece toy vermiş.

2.9. Cöhit Padişah ve Ahmet Pehlivan³⁷

2.9.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda Cöhit adında bir padişah varmış. O, dünyayı istermiş. Onun nam salmış birkaç falcısı varmış. Günlerden bir gün bir falcı, falına bakarken garip bir şey görmüş. Bunu söylemek için padişahın yanına gitmiş.

— Ey padişahım, bağışlayınız. Ben fal bakarken bir şey gördüm. Dünyada bir kadından kahraman bir yiğit doğacak. O, sizin tahtınızı başınıza yıkıp kendisi hüküm sürecek, demiş.

Buna padişah öfkelenip “Hamile kadınların hepsini tespit etmeli. Kimin oğlu olursa hemen kellesini almalı. ^{S302.1-1.} Kızı olursa dokunmamalı.” diye hüküm çıkarmış.

Böylece padişahın emri doğrultusunda muhafızlar bu işi yerine getirmişler. Padişahın avlusunun yanında bir karı koca ^{P210.} yaşıyormuş. Bunların iki kızı varmış. ^{P252.1.} Günlerden bir gün bu kadının kocası vefat etmiş. Kocası öldüğünde kadın hamileymiş. ^{T570.} Aydan ay, günden gün geçince kadının bir oğlu olmuş. ^{L111.3.} Padişahın fermanını işiten kadın ne yapacağını bilememiş. Düşünürken aklına bir fikir gelmiş. “Gel bunu sandığa koyup, ağzını kilitleyip padişahın havuzuna atayım. Şafak söktüğünde padişahın gözü sandığa takılır ve: ‘Bunu bize Hüda verdi’ der de çocuğa hiçbir şey olmaz. Onun için en iyisi böyle yapayım” demiş. Şafak sökeceği vakit sandığı padişahın havuzuna kimseye gözükmeden bırakıp dönmüş. ^{S329.1.}

Padişah ise sabah erkenden kalkmış. Onun sevdiği bir hanımı varmış. ^{P210.} Uykudan uyandıklarında otururlarken ikisinin de gözü havuzdaki sandığa takılmış. Hanımı:

— Bunu bize Hüda verdi. Şu sandığın içi benim, dışı senin, demiş. Padişah buna razı olmuş.

Böylece sandığı açıp bakmışlar. Görmüşler ki içinde bir erkek çocuk boncuk boncuk terlemiş yatıyor. Bunu padişah hemen anlamış. İçinden: “Muhtemelen bu, o falcının söylediğidir. Ama bunu şimdi kimseye söylemeyeyim” demiş.

Böylece “Padişahın toyu var. Kırk gün kırk gece toy yapılacak. Padişahın oğlu oldu” ^{P617-0.1.} diye halka haber saldırmışlar.

³⁷ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Cöhit padişah ve Ahmet batır”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 80-86.

Çocuk kendi hanımından olmadığı için oğlancağıza emzikli bir kadın gerekmiş.^{P272.} Bunun için çocuk emziren kadınları getirip emdirmeyi denemişler. Fakat çocuk emmemiş. Sonunda çocuk emziren kadınların hepsini toplamışlar. Ama çocuk yine emmemiş.

Orada kadınlardan biri:

— Ey padişahım, sarayınızın doğusunda bir kadın yaşıyor. O kadının dili tatlı ve yüreği yufka. Onu da bir getirin. Belki onu emer, demiş.

Padişah hemen muhafızlarını yollayıp o kadını getirtmiş. Kadın gelip çocuğu kucağına alır almaz: “Vah, kurban olayım! Acıkmış kuzucuk” diyerek başcağızını okşayıp emzirmeye başlamış ve oğlan emince keyfi yerine gelmiş.^{P272.2-1.} Bunu gören padişah hemen o kadına sarayında yer vermiş. Kadın iki kızını^{P252.1.} da alıp padişahın sarayına gelmiş.

Böylece, kadın bu çocuğu büyütmüş. Aydan ay, günden gün geçip çocuk yedi yaşına basmış. Padişah, oğlanı okula vermiş.^{P271-9.} Oğlan bir yıl okumuş. İkinci yıl da okula gitmiş. Günden güne büyüüp yetişmiş. Padişah: “Şu an dokuz yaşında, baksan kocaman delikanlı gibi. Eğer büyürse bu sonra öldürülemez. Onun için gel ben bundan şimdi kurtulayım” diye düşünerek onu öldürmeyi aklına koymuş.^{S36.}

Oğlan bunu anlayıp annesine söylemiş.^{P231.2.} Annesi de:

— Ey oğlum, ben bunu önceden de biliyordum ama sana söylemeye dilim varmadı,^{P231-10.} demiş. Bunun üzerine oğlan:

— Anne, bunun elinden öleceğime çölde, ovada ölmem daha iyi. Bu yüzden ben yurttan çıkıp gideceğim, demiş. Annesi buna razı olmuş.

Böylece, oğlan okula gidiyor gibi yapıp çöle doğru gitmiş.^{R213-4.}

Oğlan az gidip, uz gidip bir dağın eteğine varmış. Varınca gözü, büyük bir koyun sürüsüne takılmış. Bakmış ki bu sürünün yanında üç kız ağlaşıp durur. Oğlan, kızları görünce yanlarına gitmiş. Onlara:

— Kızlar, siz niçin ağlıyorsunuz, diye sormuş. Bunun üzerine kızlar kocaman bir taşı gösterip:

— İşte, bu taşın altında kuyu var. Biz bundan su içiyor ve koyunlarımıza su veriyorduk. Bu dağda bir dev yaşıyor. O bizim bu kuyudan su içtiğimizi öğrenip kuyunun ağzına bu kocaman, dağ gibi taşı koyup gitmiş. Şimdi biz susuzluktan kırılacağız. Bunun için ağlıyoruz, demişler. Bunun üzerine oğlan:

— Kızlar, ulu Tanrı bana güç verirse bu taşı kaldırırım, diyerek taşın yanına gitmiş. Tüm gücünü toplayıp, kendini zorlayarak taşı kaldırıp kuyunun ağzından almış. Kızlar

gözlerine inanamayıp çok sevinerek koyunlarına su içirmiş ve evlerine su alıp gitmişler. Babaları kızlarının mutlu geldiğini görünce onlara bu mutluluğun sebebini sormuş.^{P234.} Kızlar da babalarına oğlanla olan hadiseyi anlatıvermişler.^{P252.2.} Bunun üzerine babaları onlara:

— Bulabilirseniz gidin hemen o oğlanı getirin, demiş. Kızlar buna sevinip hemen az önceki oğlanın peşinden yetişmişler ve onu babalarının yanına getirmişler. Zengin, oğlana bu yurda nasıl geldiğini sormuş. Bunun üzerine oğlan, kendisinin yetim olduğunu,^{L111.4.} bir zenginin kapısında hizmet ederken çölde rüzgâr esince yolunu şaşırdığını söylemiş. Bunun üzerine zengin:

— Eğer istersen benim koyunuma bak, demiş. Oğlan buna razı olmuş.

Oğlan koyunları sayıp almış ve:

— Bana ne vereceksin, diye sormuş. Bunun üzerine zengin:

— Senin hakkın yılda bir toklu³⁸, demiş.

Böylece, çok cılız bir tokluyu göstermiş. Oğlan da buna hemen işaret koyup gitmiş.

Bir gün koyun bakarken ileriden bir kurt sürüsü, koyunlara doğru atılmış. Bunu gören çoban şöyle bağırması:

— Koyunlardan birini bile yiyemezsiniz. Eğer yiyecekseniz gidin zenginden izin alıp gelin, demiş. Bunun üzerine kurtlar da oğlana şöyle demiş:

— Bugünkü rızkımız bu sürüde. Yemezsek olmaz.

O an çoban:

— Ben bunu zenginden sayıp aldım. Akşam da sayıp teslim etmeliyim, demiş.

Bunun üzerine kurtlar:

— Git, zengine söyle. O bize iki tane koyun versin, demişler. Çoban:

— Tamam da siz beni zenginin yanına gönderip koyunların hepsini öldürecekmeniz, demiş. Bunun üzerine kurtlar:

— Bu sürüye dokunmayacağımıza yemin edelim. Eğer bu sürüye dokunursak tırnağını uzatıp da kesmeyenlerden olalım, demişler.

Onlar bu yemini ettikten sonra çoban, sürüyü kurtlara inanıp bırakmış ve zenginin yanına gitmiş. Çoban gelince zengin hemen koyunlarını sormuş.

Bunun üzerine çoban hepsini olduğu gibi anlatıvermiş. O an zengin hemen tırnağına bakmış. Görmüş ki tırnağı bir karış uzamış. Zengin o an hemen tırnağını kesmeye başlamış. Çobana ise:

³⁸ Toklu: Bir yıllık kuzu. Web: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 03.05.2020 tarihinde alınmıştır.

— Git, kurtlara söyle. Onlardan biri, gözünü yumup bir koyunu tutsun. O tuttuğu koyunu da alsınlar, demiş.

Çoban da gelip kurtlara zenginini dediğini söylemiş. Bunun üzerine bir kurt, gözünü yumup sürünün üstüne atlamış. O an önceden çobana verilen cılızca toklu, kurdun ağzına takılmış. Bunu gören çoban hemen:

— Bırak, bu benimki. Sen başka birini tut, diyerek toklu kuzusunu kurdun ağzından almış. Kurt ikinci kez sürünün üstüne atlamış. Yine çobanın toklusu, kurdun ağzına takılmış. Bu kez de çoban, onu kurdun ağzından almış. Üçüncü kez de yine o ağzına takılmış. Ondan sonra çoban:

— Artık olmadı. Al nasibini, demiş.

Kurtlar da tokluğu yiyip gitmişler. Biraz zaman geçtikten sonra zengin gelmiş. Bakmış ki çobanın keyfi yok.

— Hey, çoban sana ne oldu, demiş. Bunun üzerine çoban:

— Kurtların ağzına benim biricik toklum takıldı. Onu da yiyip gittiler, demiş.

Bunun üzerine zengin:

— Çoban han, bunun için hiç dert etme. İşte, bu koyunlardan ak kuzu yavrulayanını sana vereceğim, demiş.

Zenginini koyunları hiçbir zaman ak kuzu yavrulamazmış. Bu yıl ise çobanın bahtına yüz koyun, ak kuzu yavrulamış. Onları da çoban hemen kendine almış. Zengin buna şaşırıp:

— Ey çoban, bu yıl da koyunlar kara kuzu yavrularsa onları sana vereceğim, demiş. Bu yıl da çobanın bahtına iki yüz koyun, kapkara kuzu yavrulamış. Onları da çoban kendine almış.

Böylece çoban iki yıl içinde üç yüz koyun sahibi olmuş. Zengin de oğlu yokmuş.^{T500-0.1.} Çoban ise her omzunda bir adam taşıyabilecek kadar güçlü bir delikanlı olmuş. On yedi yaşına girmiş. Zengin de: “Gel, bu delikanlıyı kendi evime getireyim. Büyük kızımı buna vereyim”^{T131.1.2.1.} diye niyetlenmiş ve kızını çobana gelin etmiş.^{T121.2-1.}

Bunlar bu şekilde yaşarlarken çok zengin olmuşlar. Zengin, delikanlıya Ahmet Batır adını vermiş.^{P261-1.}

Bununla birlikte, Ahmet Batır birkaç deveye altın yükleyip yurduna dönmek istemiş. Kendisine iyi at, iyi silahlar edinmiş ve çoluk çocuğuyla yurduna dönmüş. Yurdunun sınırından girince bir adama annesini sormuş. Adam da:

— Ey oğlum, sen diye annenizin ağlaya ağlaya iki gözü kör oldu, beli büküldü, demiş. ^{P231-11.} Bunun üzerine Ahmet Batır:

— Gidin, benim geldiğimi anneme müjdeleyin, ^{P682-1.} demiş. Adam da Ahmet Batır'ın annesine müjde vermiş. Yaşlılık ve ayrılıktan iki büküm olan kadın:

— Eğer söylediğin doğruysa getirdiği malın, hayvanların yarısı senin, demiş. Oğlu, hayvanları ve çoluk çocuğuyla gelmiş. Sevincinden annesinin kör gözleri açılmış. ^{P231-11.1.}

Bu mutluluk padişahın kulağına gitmiş. O öfkelenip muhafızlarına:

— Gidin, kellesini getirin, demiş.

Muhafızlar hemen Ahmet Batır'ın yanına gelmişler. Ahmet Batır ile vuruşmalar muhafızların gücü yetmeyecekmiş. Bu yüzden onlar padişahın emrini Ahmet Batır'a söylemişler. Ahmet Batır çok öfkelenip: “Şahın bana ne kastı var acaba? Beni yurdumda rahat yaşatmayacak. O yüzden ya ben ölmeliyim ya onu öldürmeliyim.” diye düşünmüş.

Ahmet Batır sonunda teçhizatlarını iyice hazırlayıp ansızın padişahın sarayına girmiş ve ilk önce muhafızlarını öldürmüştü. Padişahı ise zindana atmış.

O yurdun halkı, Ahmet Batır'ı şah seçmişler.

Ahmet Batır adil ve merhametli bir şah olup ülkeyi yönetmiş. Halk çoğalıp kendi çocuklarıyla rahatça yaşamaya başlamış.

2.9.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 9

S302.1. All new-born male children slaughtered / Yeni doğan tüm erkek çocukların katledilmesi

^{S302.1-1.} Ordering the killing of all newborn boys / Yeni doğan tüm erkek çocuklarının öldürülmesinin emredilmesi (MTB) TRM-9

Kimin oğlu olursa hemen kellesini almalı. Kızı olursa dokunmamalı.” diye hüküm çıkarmış.

^{P210.} Husband and wife / Karı Koca TRM-9

Padişahın avlusunun yanında bir karı koca yaşıyormuş.

Onun sevdiği bir hanımı varmış.

P252. Sisters / Kız kardeşler

P252.1. Two sisters / İki kız kardeş TRM-9

Bunların iki kızını varmış.

T570. Pregnancy / Hamilelik TRM-9

Kocasını öldüğünde kadın hamileymiş.

L111. Hero (heroine) of unpromising origin / Umut vermeyen kahramanın (kadın kahramanın) kökeni

L111.3. Widow's son as hero / Kahraman olarak dulun oğlu TRM-9

Kocasını öldüğünde kadın hamileymiş. Aydan ay, günden gün geçince kadının bir oğlu olmuş.

S329. Reasons for abandonment of children — miscellaneous / Çeşitli terk etme nedenleri

S329.1. Child exposed so as to avoid death decree / Çocuğun ölüm cezasından kurtulması için terk edilmesi TRM-9

“Gel bunu sandığa koyup, ağzını kilitleyip padişahın havuzuna atayım. Şafak söktüğünde padişahın gözü sandığa takılır ve: ‘Bunu bize Huda verdi’ der de çocuğa hiçbir şey olmaz. Onun için en iyisi böyle yapayım” demiş. Şafak sökeceği vakit sandığı padişahın havuzuna kimseye gözükmeyen bırakıp dönmüş.

P617. People weep when child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman sevinçten ağlaması

P617-0.1. People have an assembly when a child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman toy yapması (MTB) TRM-9

Kırk gün kırk gece toy yapılacak. Padişahın oğlu oldu” diye halka haber saldırmışlar.

P272. Foster mother / Süt anne TRM-9

Çocuk kendi hanımından olmadığı için oğlancağıza emzikli bir kadın gerekmiş.

P272.2. Foster mother as helper / Yardımcı süt anne

P272.2-1. Mother becomes foster mother for her own son / Annenin öz oğluna süt annelik yapması (MTB) TRM-9

Kadın gelip çocuğu kucağına alır almaz: “Vah, kurban olayım! Acıkmiş kuzucuk” diyerek başcağızını okşayıp emzirmeye başlamış ve oğlan emince keyfi yerine gelmiş.

P252. Sisters / Kız kardeşler

P252.1. Two sisters / İki kız kardeş TRM-9

Kadın iki kızını da alıp padişahın sarayına gelmiş

P271. Foster father / Koruyucu baba TRM-9

Padişah, oğlanı okula vermiş.

S36. Cruel foster father / Zalim koruyucu baba TRM-9

Onun için gel ben bundan şimdi kurtulayım” diye düşünerek onu öldürmeyi aklına koymuş.

P231. Mother and son / Anne ve oğul

P231.2. Son warns mother / Oğlanın annesine haber vermesi TRM-9

Oğlan bunu anlayıp annesine söylemiş.

P231-10. Mother hiding bad news from her son / Annenin oğlundan kötü haberi saklaması (MTB) TRM-9

Annesi de: — Ey oğlum, ben bunu önceden de biliyordum ama sana söylemeye dilim varmadı, demiş.

R213. Escape from home / Evden kaçma

R213-4. Son escape from home to get rid of his cruel foster father / Oğlanın zalim koruyucu babasından kurtulmak için evden kaçması (MTB) TRM-9

Bunun üzerine oğlan: — Anne, bunun elinden öleceğime çölde, ovada ölmem daha iyi. Bu yüzden ben yurttan çıkıp gideceğim, demiş. Annesi buna razı olmuş. Böylece, oğlan okula gidiyor gibi yapıp çöle doğru gitmiş.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TRM-9

Babaları kızlarının mutlu geldiğini görünce onlara bu mutluluğun sebebini sormuş.

P252. Sisters / Kız kardeşler

P252.2. Three sisters / Üç kız kardeş TRM-9

Kızlar da babalarına oğlanla olan hadiseyi anlatıvermişler.

L111.4. Orphan hero / Yetim kahraman TRM-9

Bunun üzerine oğlan kendisinin yetim olduğunu, bir zenginin kapısında hizmet ederken çölde rüzgâr esince yolunu şaşırdığını söylemiş.

T500. Conception and birth / Hamile kalma ve doğum

T500-0.1. Childlessness / Çocuksuzluk (MTB) TRM-9

Zenginin de oğlu yokmuş.

T131.1.2. Father's consent to son's (daughter's) marriage necessary / Babanın oğlunun (kızının) evlenmesi için rıza göstermesi gerekmesi

T131.1.2.1. Girl must marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmek zorunda olması TRM-9

T121.2. Noblewoman weds shepherd / Soylu kadının çobanla evlenmesi

T121.2-1. Rich girl weds shepherd / Zengin kızın çobanla evlenmesi (MTB) TRM-9

Zengin de: “Gel, bu delikanlıyı kendi evime getireyim. Büyük kızımı buna vereyim” diye niyetlenmiş ve kızını çobana gelin etmiş.

P261. Father-in-law / Kayınpeder

P261-1. Naming of son-in-law by the father-in-law / Damada kayınpeder tarafından ad verilmesi (MTB) TRM-9

Zengin, delikanlıya Ahmet Batır adını vermiş.

Bununla birlikte, Ahmet Batır birkaç deveye altın yükleyip yurduna dönmek istemiş. Kendisine iyi at, iyi silahlar edinmiş ve çoluk çocuğuyla yurduna dönmüş.

J150. Other means of acquiring wisdom (knowledge) / Bilgeliğin (bilgi) kazanılmasının diğer yolları

P231-11. The mother who is separated from her son becomes blind / Oğlundan ayrılan annenin gözlerinin kör olması (MTB) TRM-9

Adam da: — Ey oğlum, sen diye annenizin ağlaya ağlaya iki gözü kör oldu, beli büküldü, demiş.

P682. Greeting customs / Tebrik gelenekleri

P682-1. Heralding the reunion of the mother and son / Anne ve oğul kavuşmasını müjdeleme (MTB) TRM-9

Bunun üzerine Ahmet Batır: — Gidin, benim geldiğimi anneme müjdeleyin, demiş. Adam da Ahmet Batır’ın annesine müjde vermiş.

P231-11.1. The eyes of the mother who met her son start seeing again / Oğluna kavuşan annenin gözlerinin açılması (MTB) TRM-9

Sevincinden annesinin kör gözleri açılmış.

2.10. Çıkış Yolu³⁹

2.10.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir padişah varmış. Padişahın da bir yetişmiş kızı varmış.^{P234.} Kız, cariyeleriyle büyük sahraya gezintiye gitmeyi çok severmiş. Her zaman aynı yoldan gidip bir grup çiftçi gencin yanından geçermiş.

Şah kızı, çiftçi gençlerin çalışmalarını beğenip her seferinde onlara baka baka geçermiş. Onlardan biri kızın çok hoşuna gidiyormuş.^{T91.6.4-4.}

Bir defasında geçerken o delikanlıyı yanına çağırıp gönlündekini gizlemeden ona söylemiş:

— Ben her geçişimde sana bakıyorum. Terbiyeni, çalışmanı beğendim. Sen bana köşkteki beyzade delikanlılardan daha hoş görünüyorsun, demiş.^{T57.}

Bunun üzerine delikanlı:

— Olabilir. Ama sen bir şah kızsın. Ben ise alın teriyle yaşayan bir çiftçi çocuğuyum. İkimizin arasında hiçbir ilişki olamaz. Yoksa senin gibi güzel bir kızı, hey, sevmem mi, demiş.

Delikanlının akıllıca sözleri kızın çok da hoşuna gitmiş. O:

— İnsan insandır. Senin hayatın benim hoşuma gidiyor, demiş.

Delikanlı ile kız hemen bir molla bulup nikâhlanmışlar^{T193-} ve bir yerden kendilerine ev tutmuşlar. Kızın babası dediğim dedik, zalim bir padişahmış.^{S11.} Bu yüzden de kız, babasına danışsa karşı çıkacağını biliyormuş.

Kızının çiftçi bir delikanlıyla evlendiği haberi padişaha ulaşmış.^{T121-9.} Padişah bu duruma çok öfkelenmiş. Fakat akıllı vezirinin: “Olan olmuş, artık öldürme. Ne olursa olsun öz evladın. Sonra pişman olursun. En iyisi onu tamamen gönlünden çıkar” nasihatıyla padişah, kızını arayıp sormamış. Ona hiç miras da vermemiş.^{T97.}

Halk, kızın sevgisinin arkasında sağlam duruşuna şaşırıp kalmış. Ona çok saygı duymuş. Ama sonraki günler, şah kıızıyla birlikte yoksul hayat yaşayan delikanlıya rahat vermemiş. Delikanlı kendi kendine: “Ah nasıl olacak acaba! Ben onu ne süsleyebiliyor, ne besliyor, ne gönlündeki gibi yedirip içirebiliyorum” diye derin üzüntülere boğulmuş.

Şah kızı, delikanlının endişesini anlayıp:

³⁹ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Çıkalga”. *Türkmen Halk Ertékleri (Durmuş Ertékleri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 144-147.

— Sen beni dert edip kederleniyorsun. Hayır, böyle yapma! Senin yaşadığın yerde ben de yaşarım. Ben hayatımdan, bahtımdan şikâyetçi değilim.^{T210.1} Kederlenme de rahat ol, demiş. Fakat bu endişe, delikanlının aklından çıkmıyormuş. Günlerden bir gün yaşadığı yurdun padişahı, Hindistan’da konuşan papağanların olduğunu işitip:

— Kim bunlardan birini getirirse ona bir testi altın vereceğim, diye haber salmış. Padişahın bu haberini şah kızıyla evlenen çiftçi delikanlı da duymuş. Kendi kendine: “Severek aldığım eşimi halkın denginde giydirip yediremezsem dili kısa olur. Padişahın şartına razı olup verdiği altını alayım. Sonraki nasibini de sonra göreyim” diyerek padişahın huzuruna çıkmış. Delikanlı gidip kırk günde papağanı getirmeye razı olmuş, bir testi altını alıp eşine getirmiş. Şah kızı bu altınla eşine ve kendine çeşit çeşit güzel giysiler almış. Aradan otuz gün geçtikten sonra çiftçi delikanlı endişelenmeye başlamış. Otuz dokuz gün geçtikten sonra ise, şahın muhafızları gelip:

— Yarın parayı alıp gidişinin kırk günü doluyor. Köşke git, diye buyurup gitmişler. Şah kızı, kocasının getirdiği paraları nereden aldığını ancak bu davetten sonra anlamış. Ertesi gün delikanlı, eşini sakinleştirip saraya doğru yola çıkmış. Padişahın huzuruna varmış. Gitgide insanlar toplanmaya başlamış. İnsanlar oldukça kalabalıkmış. Padişah da vezir vüzera ve kadılarıyla gelmiş.

Padişah, bir muhafızına papağan getirecek olan delikanlıyı getirmesini emretmiş. Muhafız, çiftçi delikanlıyı önüne düşürüp getirmiş. Padişah, delikanlıya bakıp:

— Delikanlı, vaktin doldu. Getirdiğin papağanı göster, demiş.

Delikanlı:

— Şahım, ben size önce bir hadise anlatıvereyim. Öfkelenmeden bunu dinleyin. Papağan meselesini sonra anlarsınız, demiş. Padişah dinlemeye razı olmuş. Delikanlı, padişaha evlenişini, sonra nasıl bir duruma düştüğünü ve bir testi altını neden aldığını ayrıntılı olarak anlatmış. Konuşmasını bitirdikten sonra padişah, baş vezirine dönerek:

— Altın verdiğimiz delikanlının dediklerini duydun. Şimdi akıl ver. Bunu ne yapmalı, demiş.

Baş vezir:

— Öldürmeli, demiş. Padişah, ikinci vezirine de bu soruyu sormuş. Ondan da “Öldürmeli” cevabını almış. Padişah, üçüncü vezirine de sormuş. O:

— Padişahım, müsaade ederseniz doğruyu söyleyeyim, demiş.

Padişah:

— Müsaade ediyorum, söyle, demiş.

— Efendim, padişahın maiyetindekilerin işine bakıldığında, akıllı olmadığımı size öğretmenin lüzumu yok. Onun hazinesi, azıcık bir şey için deryadan bir avuç su alınca da eksilmez. Aksine insanlara yapılan iyilik, hazinenin bereketini, padişahın itibarını arttırır. Delikanlı onu kendisi için de almamış. Bu yüzden: “Önce doğruyu söylemen gerek” deyip yererler, demiş. Bu konuşmaları dinleyen insanlar heyecanlanarak: “Üçüncü vezirin tavsiyesi makul” diye bağırılmışlar. Padişah, delikanlının işinin kalabalığın önünde, arz meydanında görülmesine pişman olup buna razı olmuş.

Delikanlı ise rahatlayıp şah kızıyla huzur içinde yaşamaya başlamış.

2.10.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 10

P234. Father and daughter / Baba ve kız TRM-10

Padişahın da bir yetişmiş kızı varmış.

T91.6.4. Princess falls in love with lowly boy / Prensesin fakir delikanlıya âşık olması

T91.6.4-4. Sultan's daughter falls in love with farmer boy / Padişahın kızının çiftçi gence âşık olması (MTB) TRM-10

Şah kızı, çiftçi gençlerin çalışmalarını beğenip her seferinde onlara baka baka geçermiş. Onlardan biri kızın çok hoşuna gidiyormuş.

T57. Declaration of love / Aşk ilanı TRM-10

Bir defasında geçerken o delikanlıyı yanına çağırıp gönlündekini gizlemeden ona söylemiş: — Ben her geçişimde sana bakıyorum. Terbiyeni, çalışmanı beğendim. Sen bana köşkteki beyzade delikanlılardan daha hoş görünüyorsun, demiş.

T190. Marriage — miscellaneous motifs / Evlilik-çeşitli motifler

T193- Secret marriage from families / Ailelerden gizli nikahlanma (MTB) TRM-10

Delikanlı ile kız hemen bir molla bulup nikâhlanmışlar ve bir yerden kendilerine ev tutmuşlar. Kızın babası dediğim dedik, zalim bir padişahmış. Bu yüzden de kız, babasına danışsa karşı çıkacağını bilirmiş.

S.11. Cruel father / Zalim baba TRM-10

Kızın babası dediğim dedik, zalim bir padişahmış.

T121. Unequal marriage / Eşit olmayan evlilik

T121-9. Sultan's daughter marries with farmer / Padişahın kızının çiftçiyle evlenmesi (MTB) TRM-10

Kızının çiftçi bir delikanlıyla evlendiği haberi padişaha ulaşmış.

T97. Father opposed to daughter's marriage / Babanın kızının evlenmesine karşı olması TRM-10

En iyisi onu tamamen gönlünden çıkar” nasihatiyle padişah, kızını arayıp sormamış. Ona hiç miras da vermemiş.

T210. Faithfulness in marriage / Evlilikte vefa

T210.1. Faithful wife / Vefalı eş (kadın) TRM-10

Senin yaşadığım yerde ben de yaşarım. Ben hayatımdan, bahtımdan şikâyetçi değilim.

2.11. Çiçek⁴⁰

2.11.1. Aktarma ve Motif Tespiti

(Güzel yar ve haram yiyen hükümdarlar)

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda yetim bir oğlan varmış.^{L111.4.} O, genç yaşta bir gümüş ve inşaat ustasına çırak olmuş. Bu hünerlerde öyle bir ustalaşmış ki, ustasını bile

⁴⁰ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Gül”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 87-96.

geçmiş. İşinden herkes memnunmuş. O çok çalışıp iyi kazanarak refah içinde yaşamaya başlamış.

Bu oğlan, gençliğinde köylerinden güzel bir kıza âşık olmuş.^{T10} Sonra kızını ona istemişler.^{T130-2} Kız da hünerli ve akıllı oğlana rıza vermiş.^{T130-2.2} Böylece bunlar toy yapıp^{T135} nikâhlanarak birlikte yaşamaya başlamışlar. Delikanlı kendilerine güzel bahçeli, saray gibi bir ev yaptırmış. Fakat o güzel kızla evlendikten sonra hiçbir yerde çalışmamış, evlerinden bile çıkmamış.^{W111.4} Günlerden bir gün eşi ona bakıp:

— Ben hayret ediyorum. Sen niçin çalışmıyorsun? İşsizlik insanı mutsuz eder ve hünerin kaybolur, demiş. Bunun üzerine delikanlı:

— Ben işe gideceğim ama senden ayrılısam, seni yalnız bırakasım gelmiyor,^{T276} diye cevap vermiş.

Gelin:

— Sen beni dert etme de çalış. Ben senin eline bir demet çiçek vereyim. Sen bu demet çiçeğe bakarsın. Eğer bu çiçek solarsa, ben de solmuşumdur. Eğer solmazsa o an iyiyim ve yaşıyorumdur. Benden yana rahat, emin ol, demiş.^{P218-1}

Böylece bu delikanlı başka bir yurda çalışmaya gitmek istemiş. Eşi de yol hazırlığını yapıp, eline de taze çiçek demetini verip kocasını uğurlamış.^{P218-2}

Delikanlı az gidip uz gidip bir yurda varmış. O yurdun hükümdarı kendi ustalarına güzel, büyük bir ev resmi çizip vermiş ve: “Kırk gün içinde böyle bir ev yapıp yapamayacağınızı bana bildirin. Eğer böyle bir ev yapamazsanız hepinizi yok edeceğim” diye buyurmuş. Hükümdarın ustaları bu işi başaramayacaklarını bilip üzülyörlarmış. Delikanlının yurda vardığı günün ertesi günü de bunların kovulma vakti doluyormuş. O sırada ustalarla tanışan bu delikanlı, onlara mesleğinin inşaat ustalığı olduğunu, kendisinin de iş için geldiğini söylemiş. Ustalar da ona:

— Öyleyse hemen geri dön. Sen de yok yere yanarsın, demişler. Delikanlı:

— Niçin, diye sormuş.

Hükümdarın ustaları, delikanlıya o padişahın “İnşa edin” dediği evi anlatmışlar.

Delikanlı:

— Bu evin resmini ben de bir göreyim. Nasıl bir şey acaba, demiş.

Ustalar o evin resmini göstermişler. Delikanlı bir süre bakmış ve sonra da:

— Ben bunu çizildiği gibi yaparım, demiş.

Bunlar sevinip hemen padişaha: “Böyle bir evi sizin dediğiniz gibi yapabilecek usta var” diye haber vermişler.

Padişah da:

— Getirin şu ustayı, demiş.

Delikanlıyı hemen padişahın yanına götürmüşler. Hâl hatır sorduktan sonra padişah:

— Haydi delikanlı, sen bu evi yapabilir misin? Nasıl yapacaksın? Zor iştir, demiş.

Usta da:

— Zor da olsa benim hünerim çok. Yardım ederseniz, gerekli şeyleri tedarik ederseniz, bu evi sizin dediğiniz gibi yaparım, demiş.

Padişah, delikanlının şartını kabul etmiş. Usta işe başlamış. İşçi tutup onların gündelik haklarını da peşin olarak ellerine vermiş. Diğer ustaların da her birine birkaç yüz adam takviye edip çalıştırmaya başlamış. Onlardan birkaçını kerpiç dökmede, birkaçını ise ağaç kesmede görevlendirmiş. Ev için gerekli malzemeler hazırlanıp her şeyi tedarik ettikten sonra bu usta, padişahın yanına gidip:

— Bana bir dua et. Şimdi evi yapmaya başlayacağım, demiş.

Padişah, ustaya dua etmiş. Ev yapılmaya başlanmış. Padişah her hafta bir kez gidip, evin yapılışına bakıp dönmüş. Baktıkça onu takdir etmiş, fena değil, demiş. Daha sonra padişah bu ustayı kendi vezirlerinden de yakın görmeye başlamış. Bu durum vezirleri üzmüş. Sonunda padişahın dokuz veziri bu ustayı kıskanmaya başlamış. Türlü bahaneler bulup onun işine engel olmuşlar. Onu padişaha kötölemeye başlamışlar. “O, kolunun altından bir şey çıkarıp sürekli ona bakıyor” demişler. Padişah da huzursuz olmuş. Eğer vezirlerinin dediğini yapıp oğlanı kovarsa, ev yapılmadan kalacak. Kovmazsa da dokuz veziri gücenecek. Kısacası, padişah bunların hiçbirine bir şey demeden dolaşmış. Ama dokuz vezir, dokuz yerde konuşup bir gün o ustayı yemeğe çağırmışlar. Onu kandırıp epey sarhoş etmişler ve bir harabeye getirip bırakmışlar. Çiçeklerini ise yanına sıralayıp koymuşlar. Birkaçını da parça parça etmişler. Ertesi gün işçiler işine gelmiş ve usta yok demişler. Sonra bunlar ne iş yapacaklarını da bilememiş ve padişaha “Usta kayboldu” diye haber ulaştırmışlar. Padişah bu gelen habere şaşırıp: “Her nerede olursa olsun ustayı bulun” diye emir vermiş.

Vezirler dört bir yanda dolaşıp sonunda bu harabeye varmış, harabeden buldukları kişinin usta olduğunu ve orada yattığını padişaha göstermişler. Padişah da ustayı kendine getirip sorguya çekmiş. Orada o:

— Sen evin resminden başka bir şeyi daha koltuk altından çıkarıp bakıyormuşsun. Haydi söyle bakayım, o ne, diye de sormuş. Bunun üzerine usta:

— O, eşimin buraya gelirken verdiği bir demet çiçek. O bana: “Bu çiçeği koltuk altında sakla. Her zaman ona bak. Eğer bu çiçek solarsa benim başıma iş gelmiştir. Eğer capcanlı durursa ben de öyleyimdir.” diye tembihlemişti. İşte, bu o çiçek olmalı, diyerek canlı çiçeği koltuk altından çıkarıp padişaha göstermiş. Çiçeğe şaşırıp padişah, delikanlıya bakıp:

— Öyleyse çiçeğini de topla da işine git, demiş. Usta gittikten sonra vezirler padişahın etrafına toplanıp:

— Eğer onun çiçeği solmuyorsa, hanımı özel bir kişidir. Hey, onu bir göremez miyiz acaba, demişler. Sonra da vezirlerden biri:

— Bana bir heybe altın buluverin. Ben şu gelini yoklayıp geleyim, demiş. Padişah, vezire bir heybe altın vermiş. O da ustanın eşinin yaşadığı yurda doğru yola düşmüş. Az gidip uz gidip o yurda gelmiş. Arayıp sorarak ustanın avlusunu bulmuş. Ama doğruca oraya gitmeden, ona komşu olan bir yerde, yaşlı bir kadının evinde konaklamış. Sonra da o yaşlı kadına:

— Sizin böyle böyle bir ustanız varmış. Bunun da güzel bir hanımı varmış. Beni onunla tanıştı, demiş.

Bunun üzerine yaşlı kadın:

— Ben seni padişahın kızıyla tanıştı dersin tanıştırayım. Ama o ustanın eşine yanaşamam, diye cevap vermiş. Vezir boş lafla olmayacağını anlayıp heybesinin bir gözünü onun önüne dökmüş. Yaşlı kadın altınları görünce:

— Canım, sen biraz bekle. Zor da olsa ben bir deneyeyim. Olmazsa bana gücenme, demiş ve ustanın eşinin yanına gitmiş. Yaşlı kadın kapıdan girer girmez gelin bunun yüzünden gözünden boş yere gelmediğini anlamış ve töre geçirip hürmet ettikten sonra sormuş:

— Ana, bu aralar gelmiyordun. Ne iş için geldiyse söyle, demiş.

Yaşlı kadın da tatlı tatlı sohbetler bulup biraz konuştuktan sonra:

— Ay yavrum, söyleyecek olursam, ben gençliğimi beyhude geçirmişim. Onun kıymetini bilmemişim. Şimdi ise ahım gitmiş vahım kalmış. Gençliğin kıymetini bil. Gençlik, güzellik her zaman bulunmaz, demiş.

Gelin, yaşlı kadının bir sırrının olduğunu anlayıp ona itiraz etmemiş:

— Vah, tamam da, ihtiyar ana. Gençlik geçtikten sonra geri getirilemez, demiş.

Bunun üzerine yaşlı kadın:

— Ah, bizim evimizde şehzade gibi bir delikanlı var. Tam sana layık. O sana âşık olmuş. “Bizi karşılaştı” diye yalvardı. Yoksa ben gelir miyim, demiş. “Niyetin, amacın yoldaşın olsun, pis ihtiyar. Buldun kötülük edecek insanı?” diye içinden konuşan gelin, dışından başka şey demiş:

— Akşam namaz vakti el ayak çekildikten sonra gönder şehzadeyi görüveririz, demiş.

Yaşlı kadın da gelinin yanından sevinçten kuş gibi uçarak dönmüş. Gelir gelmez de vezire haberini vermiş. Vezir de:

— Kurt musun, tilki misin, diye sormuş.⁴¹

Yaşlı kadın:

— İhtiyar ananın tilki olma ihtimali var mı? Rahatça dinlen. Akşam namazından sonra doğru evine gidiver. O seni bekleyeceğine söz verdi, demiş.

Vezir sevinip, yanına bir oğlancağızı da alıp gündüzden o gelinin avlusunun neresinden, nasıl gitmesi gerektiğini, içeriye nasıl girmesi gerektiğini iyice belirleyip dönmüş. Güneş batıp alacakaranlık olduğunda güzelce süslenip, atını usulca sürüp gitmiş ve gelinin kapısını çalmış.

Gelin:

— Kimsin, diye sormuş.

Vezir:

— İhtiyarın gönderdiği kişiyim, diye aceleyle cevap vermiş. Gelin avlunun ışığını açıp veziri karşılamış. Sonra onun atını bağlayıp önüne ot dökmüş. Kendisini de töre geçirip hürmet etmiş. Konuşurlarken yatma vakti gelmiş. Vezir vakti gelince niyetini çıtlatmış. Gelin:

— Yatacağımız oda öndeki odadır. İçinde her şey hazır durur. Buyurun o odaya gidelim, demiş. Güneşten nurlu, aydan güzel, tatlı gelin, vezirin aklını başından almış. Vezir çok sevinmiş. Gelinin peşine düşüp o odaya doğru gitmiş. Dışarı çıkmışlar ancak avludaki köpek, veziri parçalayacak gibi ona saldırmış. Vezir, korkusundan gelinin bir o yanına bir bu yanına geçmiş. Gelin, odanın kapısını açınca vezir odaya girmiş. Gelin de hemen kapıyı dışarıdan kapatıp sıkıca kilitlemiş.^{T210.1} Kandırıldığını anlayan vezir, yorgan ve döşek arayıp karanlığın içinde odanın o köşesinden bu köşesine dolanmaya başlamış. Ama nerede döşek, nerede eşya! Yerde dizini büküp koyacağı eski bir keçe bile yokmuş.

⁴¹ “Kurt musun tilki misin” sorusu, sözlü halk edebiyatı ürünlerinde sıkça karşılaşılan bir kalıptır. Haberin iyi ve kötü olup olmadığını öğrenmek amacıyla söylenir. Kurt iyi haberi, tilki kötü haberi sembolize eder.

Buz gibi bomboş oda. Vezir, karanlık odanın içinde başını tutup kendi kendini: “Rüya olabilir” diye teselli etmiş.

Ertesi gün öğle vakti odanın tepesinden bir delik açılıp içeri ışık inmiş. Gelin o delikten bir iğ ile epey yünü sallayıp:

— Eğer bir kulaçlık eğirirsen bir iğ için yarım ekmek ile bir kâse su hakkın var. Eğer çekmenlik⁴² eğirirsen, bir ekmek ile iki kâse su alırsın, demiş.

Şimdiye kadar hiç iğ eğirmemiş olan vezir, ne yapacağını bilmeden mecburen gulaçlık⁴³ eğirmeye razı olmuş. Sabahtan akşama kadar zorlana zorlana eğirip, iği doldurup koymuş ve yine ekmek, su hakkı ile yeniden yün almış. Yün alırken gelin ona söylenmiş:

— Daha güzel, daha ince eğir. Usta gibi eğir ipini. Böyle yaparsan hakkının yarısını veririm.

Bırak, vezir böylece iğ eğirip yatıversin. Şimdi haberi kalan sekiz vezir ile padişahın alalım. Onlar, vezir geleceği vakitte gelmeyince kaygılanmaya başlamışlar. Vezirlerden biri:

— O güzelin kollarında yatıyordur. Hiç gelir mi?” diyerek bir şey mırıldanır gibi etrafındakilere bakmış ve sonra:

— Bana bir heybe altın verin. Ben gidip hemen öğrenip geleyim, demiş. Padişah buna da bir heybe altın verip gitmesine müsaade etmiş. O da yola düşmüş. Az gidip uz gidip arayıp sorarak evvelki yaşlı kadının yardımıyla gelinin avlusuna gelmiş. Gelin bu veziri de önceki vezir gibi kabul edip misafir etmiş ve bu hileyle onu da önceki vezirin yattığı odaya koymuş. Bu vezir, karanlığa alışamayıp dolanıp dururken uyuklayan vezirin karnına basmış. O da:

— Kimsin, diye korkarak bağırıp yerinden kalkmış.

— Benim, diyerek ikinci vezir kendisini tanıtmış.

Ertesi gün öğle vakti delik açılmış. Vezirlerden biri evvelki âdete göre eğrilmesi gereken ipini almış. Gelin, ikinci misafire dönüp:

— Sana da iğ lazım mı, diye sormuş. O:

— Ben iğ eğirmeyi bilmiyorum. Üstelik de bu kadınların işi, demiş.

Gelin de:

— Öyleyse aç yat, diyerek deliği kapatıp gitmiş.

İkinci vezir acıkıp diğer vezirden ekmek istemiş. O da:

⁴² Çekmen: Erkeklerin giydiği giysi (TDDS I, 2016: 206).

⁴³ Gulaç: Kılıç (dokuma aracı) ile dokunan büyük kumaş parçası (TDDS I, 2016: 478).

— Kendin eğirip al, diyerek bir lokma ekmek bile vermemiş. İkinci vezir, aç susuz yatmış. Ertesi gün öğle vakti delik açıldığında ise ikinci vezir öncekine vermeden:

— Bana da ver, diyerek iğ ile ipi yakalayıp gözüne vurulmuş gibi eğirmeye başlamış. Ama iği çeviremeden elinden kaçırarak zor duruma düşmüş.

Böylece bu vezirler, karanlık ve pis kokulu yerde peşlerinden gelecek yardımı beklemişler.

Şimdi haberi padişahıtan alalım. O kalan yedi vezirini teker teker onların peşinden gönderince rahatı kaçmış.

Giden gelmiyor, giden gelmiyor. Padişah da şaşırıp ne yapacağını bilmiyormuş. Dokuz vezirden ayrılınca canı sıkılmış. Sonunda gelinden geçip vezirlerinin durumunu bilse memnun olacakmış. Bu da bir heybe altın alıp onların gittiği yere gitmiş. Arayıp sorup sonunda ustanın evini bulmuş. Padişahı görünce gelin onun vezirlerden farklı bir insan olduğunu anlamış. Bunun için de buna vezirlere ettiğinden on kat daha fazla hizmet etmiş. Gelin sohbet ederken onun bir yurdun padişahı olduğunu anlamış. Fakat yaşlı kadını önüne katıp gelmediğinden dolayı onun hangi maksatla evini arayıp bulunduğunu anlayamamış.

Kararsız kalıp uzun süre oturduktan sonra sonunda padişah konuşmuş:

— Gelin, “İstemeye gelen tabağını gizlemez” dedikleri gibi benim vezirlerim vardı. Onlar bir iş için sizin yurdunuza geldiler ama geri dönmediler. Arayıp sorduğumda sizin onlardan haberdar olduğunuzu söylediler.

Ustanın eşi “Ben biliyorum da bilmiyorum da” dememiş. Fakat bu adamların hepsinin bir çukura tıklandığını bilse de maksatlarını anlamamış. Sakalını sallayarak onların peşlerinden padişahlarının gelmesi, geline çok da şaşırtıcı gelmiş. Gelin sesini çıkarmadan padişahı, vezirleri koyduğu odanın kapısına yaklaştırmış. Şah ilk önce kapıda kulak kabartmış. Odanın içi gürültü patırtı, bağırış çığırışmış. Birinin dediğini diğeri işitmiyormuş. Padişah, vezirlerinin sesini tanımış. Ustanın eşi deliği açınca içeriden:

— Ömrümüz boyunca sana hiçbir şekilde zarar vermeyiz. Senin üstüne toz kondurmayız, diyerek yüksek sesle yalvarmaya başlamışlar. Padişah, geline dönüp:

— Artık sen benim kızım ol. Ben senin baban olayım.^{N836.1} Kimin ne olduğunu öğrendim. Bunlarla bir olma da aç kapıyı. Bunları serbest bırak, demiş. Kapı açılınca içeriden maymun gibi olmuş, üstü başı kapkara kir, saç sakalı uzamış vezirler çıkmış.

Yıkanıp temizlendikten sonra padişah, vezirlerini alıp yurduna dönmüş. Giderken:

— Kızım, ben ulak gönderirim. Sevgili yârinin yanına göçüp gel, demiş.

Padişah, yurduna vardıktan sonra bir kervan deve gönderip o gelini bütün eşyalarıyla taşıyıp getirtmiş. Kendisine bir avlu ile bir oda hazine de bağışlamış. Gelin bu avluya yerleştiği sırada, usta da evi yaptığını padişaha haber vermeye gelmiş.

O ana kadar eşinin bu yurda göçtüğünü bilmiyormuş. Padişah, usta delikanlıya dönüp:

— Evi dediğim gibi yaptın mı? Ben de sana hediye vereyim. Benim yetişkin bir kızım var. İşte, onu sana bağışlıyorum, demiş.

Usta, kolunun altındaki çiçeği çıkarıp ona bakarak düşüncelere dalmış. Padişahın sözünü geri çevirmenin yolunu bulamamış. O sırada padişah gülümseyerek:

— Yürü, sana eşinle yaşayacağın avluyu bir göstereyim, diyerek onu peşine takıp eşine verdiği avluya getirmiş. Sonra:

— İşte bu avlu olmalı. Kızım da içeridedir, demiş. Usta, avlunun önünde adım atmaya tereddüt etmiş. O sırada gözü kendi eşine takılmış. Büyük bir sevinçle eşine doğru, eşi de usta delikanlıya doğru yürümüş.^{P210.} Birbirlerine sevgiyle bakmışlar. O sırada gelin:

— Haydi, şimdi çiçeğine bak, demiş. Delikanlı, çiçeğine bakmış ve çiçek birazcık solmaya başlamışmış.

Delikanlı:

— Vay, buna iki dakikada ne oldu acaba? Az önce canlıydı, diyerek şaşırmış. O sırada hanımı:

— Gönlüne şüphe getirme. Az önce sana gözüm düşüp gönlüm gitti. Çiçeğin de o anda solmuştur. Artık ikimiz buluştuk, o sana lazım değil, demiş.

Sonra delikanlı, bu olup bitenlere şaşırarak padişahın yüzüne bakmış ve padişah:

— Usta, sen rahat ol. Benim sana “Al” dediğim kızım, kendi hanımındı. Biz onunla baba kız olduk. İşte, bu avluyu da size bağışladım. Alınız, bahtınız açık olsun,^{V57-5.} demiş ve kendisi yeni yapılan evine doğru gitmiş. Evin güzelliği padişahın aklını başından almış. Ama o vezirlerinin lafına kanıp ustası hakkında düşükleri hataya sonraları da pişman olmuş.

Usta ile hanımı ise muratlarına ererek bu yurtta mutlu bir şekilde yaşamışlar ve birkaç çocukları olmuş.^{P230.}

2.11.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 11

L111. Hero (heroine) of unpromising origin / Umut vermeyen kahramanın (kadın kahramanın) kökeni

L111.4. Orphan hero / Yetim kahraman TRM-11

Evvel zamanda yetim bir oğlan varmış.

T10. Falling in love / Âşık olma TRM-11

Bu oğlan gençliğinde köylerinden güzel bir kıza âşık olmuş.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-2. Asking for a girl's hand in marriage / Kız isteme (MTB) TRM-11

Sonra kızını ona istemişler.

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB)

T130-2.2. They ask about the opinion of the girl who shall be seen in order to answer the proposal / Dünürçüye verilecek cevap için kızın görüşünün alınması (MTB) TRM-11

Kız da hünerli ve akıllı oğlana rıza vermiş.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-11

Böylece bunlar toy yapıp nikâhlanarak birlikte yaşamaya başlamışlar.

W111. Laziness / Tembellik

W111.4. Lazy husband / Tembel koca TRM-11

Fakat o güzel kızla evlendikten sonra hiçbir yerde çalışmamış, evlerinden bile çıkmamış.

T250. Characteristics of wives and husbands / Karı kocaların özellikleri

T276- Uxorious husband / Eşine aşırı düşkün koca (MTB) TRM-11

Bunun üzerine delikanlı: — Ben işe gideceğim ama senden ayrılışım, seni yalnız bırakasım gelmiyor, diye cevap vermiş.

P218- Husband decides with his wife about the journey he will have / Kocanın çıkacağı yolculuğa karısıyla birlikte karar vermesi (MTB)

P218-1. Woman gives her husband, who starts a journey, a flower as a way of communication / Kadının yolculuğa çıkan kocasına haberleşme aracı olarak çiçek vermesi (MTB) TRM-11

Ben senin eline bir demet çiçek vereyim. Sen bu demet çiçeğe bakarsın. Eğer bu çiçek solarsa, ben de solmuşumdur. Eğer solmazsa o an iyiyim ve yaşıyorumdur.

P218-2. Woman makes the road preparation of her husband on the journey and sees her off / Kadının yolculuğa çıkan kocasının yol hazırlığını yapıp uğurlaması (MTB) TRM-11

Eşi de yol hazırlığını yapıp, eline de canlı çiçek demetini verip kocasını uğurlamış.

T210. Faithfulness in marriage / Evlilikte vefa

T210.1. Faithful wife / Vefalı eş (kadın) TRM-11

Gelin, odanın kapısını açınca vezir odaya girmiş. Gelin de hemen kapıyı dışarıdan kapatıp sıkıca kilitlemiş.

N836. King as helper / Yardımcı kral

N836.1. King adopts hero (heroine) / Kralın kahramanı evlat edinmesi TRM-11

Padişah, geline dönüp: — Artık sen benim kızım ol. Ben senin baban olayım.

P210. Husband and wife / Karı Koca TRM-11

Büyük bir sevinçle eşine doğru, eşi de usta delikanlıya doğru yürümüş.

V57. Purpose of prayer / Duanın amacı

V57-5. Prayer for bride and groom / Gelin ve damat için dua (MTB) TRM-11

Alnınız, bahtınız açık olsun, demiş ve kendisi yeni yapılan evine doğru gitmiş.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TRM-11

Usta ile hanımı ise muratlarına ererek bu yurttan mutlu bir şekilde yaşamışlar ve birkaç çocukları olmuş.

2.12. Çin Padişahı⁴⁴

2.12.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanlarda Çin’de bir padişah varmış. Onun da evcil bir kedisi varmış. O kedi, padişah kumar oynarken yanan mumu oyun bitene kadar kımıldatmadan tutarmış. Padişah yabancı yurtlardan ticaret yapmak için mal getiren tüccarları evine misafir edip mumu tutan kedisiyle kandırır ve yenilen tüccarların bütün mallarını ellerinden alıp onları da derin bir kuyuya atarak tutsak edermiş. Padişah bu hileyle yüzlerce tüccarı tutsak etmiş. Günlerden bir gün Çin şehrine bir tüccar, büyük kervanıyla epey mal getirmiş. Bunu işiten padişah hemen vezirlerinden birini gönderip bu tüccarı misafir etmiş. Akşam oturup yemek yiyip, çay içip eğlendikten sonra padişah, tüccara dönmüş:

— Boş oturmaktan fayda yok. Gel ikimiz kumar oynayalım. Benim bu kedim de kımıldamadan yanan mumu tutar. Eğer kedi oyun bitene kadar mumu devirmeden dik oturup bize ışık tutarsa senin getirdiğin malların hepsi benim olur. Eğer kedi mumu yere devirirse, o zaman mallarının değeri ne kadarsa onun üç misli altın veririm, demiş.

Tüccar bu duruma şaşırıp, böyle bir kedinin olduğunu şimdiye kadar duymadığını itiraf edip bu padişahın altın kazanma niyetiyle kendi kendine iyice düşünmüş, padişahla kumar oynamaya başlamış. Bunlar şafak sökene kadar kumar oynamışlar. Kedi ise yerinden bile kımıldamadan oyun bitene kadar mumu tutmuş. Böylece padişah bu tüccarın tüm mallarını elinden alıp kendisini de hemen derin bir kuyuya atmış. Şimdi haberi

⁴⁴ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Çin patıçası”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 211-214.

tüccarın hanımından işitin. Bu tüccarın güzel, akıllı^{J1112.} bir hanımı varmış. O, kocasının çok gecikmesinden şüphelenip.^{T258.}

— Bunun başında bir bela var. Yoksa bu vakte kadar ayrılığa dayanamazdı. En iyisi papağanı haber alıp gelmesi için onun peşinden göndereyim, diyerek hemen bir mektup yazıp papağanın boynuna bağlamış: “Bu mektubu çabuk ağana ulaştır ve cevabını alıp gel” deyip kuşu uçurmuş. Papağan göğe yükselip, bulutların içine girip yolda hiçbir yerde oyalanmadan birkaç gün sonra Çin şehrine ulaşmış. Şehrin üzerinden bir kez uçup etrafı kontrol ederken tüccarın sürekli yanında götürdüğü tazısının ağzında bir dilim ekmek tutarak bir kuyunun başında beklediğini görmüş.

— He, bu kuyuda bir şey var. En iyisi bu kuyuya gireyim, diyerek papağan hemen kuyunun içine atlamış. Bir bakmış ki, ağası üzgün, kötü bir hâlde oturuyor. Tüccar, papağanını görünce onu sevmiş, boynundaki mektubu görüp açıp okumuş. Mektup sevgili eşinden geliyormuş.^{P210.} Eşi, mektubunda şöyle yazmış: “Ey, benim kartalım.^{T299-3.} Sana ne oldu? Sen bir yıldan beri ne mektup ne haber gönderdin, ne de kendin geliyorsun. Başında bir bela varsa tez yazıp bana haber et, ben bir çare bulurum”.^{R152-0.1.} Tüccar hemen başına gelen olayı eksiksizce yazıp papağanın boynuna bağlamış ve onu sevip: “Bu mektubu hemen hanımına ulaştır” diyerek uçurmuş.^{R152-0.1.1.} Papağan birkaç gün sonra mektubu onun hanımına ulaştırmış.

Tüccarın hanımı mektubu okuyup hemen bir ağaç ustasını yanına çağırarak ona bir sandık yaptırmış. Sandığın yüz tane yuvası olmasını, gerektiği zaman yuvaların her birine bastırıldığında ağzı açılacak şekilde yapmasını buyurmuş. Usta üç gün içinde sandığı hazır etmiş. Tüccarın hanımı kendine uygun erkek kıyafetleri giyip,^{K1837-11.} bir kır ata binmiş ve çok sayıda fareyi bu yuvalara koyup epey mal da alarak “Neredesin Çin şehri” diye yola revan olmuş. Az gidip uz gidip bir ay sonra Çin şehrine varmış. Çin şehrinin padişahı her zamanki gibi bu tüccarı da evine davet etmiş. Fakat bu kadın: “Eğer padişah, mallarımı yanıma almaya izin verirse o zaman gidebilirim” demiş. Padişah buna razı olmuş. Kadın, sandığını alıp giderek oturacağı yere koyup kendisi de ona yaslanıp oturmuş. Padişah kendi içinden: “He, bu tüccarın zenginliği öncekiler gibi değildir. Bunun altını çok fazla olmalı. Bunu da gece yenip sağ çıkmayacağı çok derin bir çukura atarım” diye niyet etmiş. Bunlar yiyip içtikten sonra padişah kumar oynamayı teklif etmiş ve önceki tüccarlara koştugu şartı bu tüccara da söylemiş. Kadın kabul edip: “Eğer ben yenilirim bütün eşyalarımın, ipek kumaşlarımın, kıymetli taşlarımın hepsi senin olsun. Eğer sen yenilirsün padişahlığın benim olsun” demiş. Padişah da kendisinin yenilmeyeceğine güvenip onun şartını kabul

etmiş. Oyun başlamış. Bir saat geçtikten sonra kadın yorulup dinlenme bahanesiyle yuvalardan birini iteklemiş. Yuvada sıkışan fare oradan sıçrayarak çıkıp kedinin önüne atılmış. Kedi hemen mumu bırakıp fareyi yakalamak için saldırmış. Fakat padişah, kediye bağırıp kımıldamadan oturmasını istemiş. Böylece şafak vaktine az bir zaman kaldığında üçüncü fare, yuvadan sıçrayarak çıkıp kedinin önüne düştüğünde kedi bu defa durmadan mumu devirip yere atıp fareyi tutmak için evden çıkmış. Tüccar kadın ise hemen elini uzatıp, padişahın tacını başından alarak kendine takmış. Padişah bu işe şaşırda şartından vazgeçememiş. Bu kadın sabah erkenden adam gönderip, esir edilen tüccarların hepsini esaretten kurtarıp onların mallarını alarak kocasına kendini tanıtmış.^{R152.1-0.1.} Bu zalim padişaha ise yaptıkları için ceza vermiş. Kadın, Çin yurdunun padişahı olup kocasını da kendine vezir yapmış. Böylece tüccarın hanımı, padişahın kocasının ve birçok tüccarın intikamını almış.^{T210.1.}

2.12.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 12

J1112. Clever wife / Akıllı eş (kadın) TRM-12

Bu tüccarın güzel, akıllı bir hanımı varmış.

T258. The curious wife / Meraklı eş (kadın) TRM-12

O, kocasının çok gecikmesinden şüphelenip: — Bunun başında bir bela var. Yoksa bu vakte kadar ayrılığa dayanamazdı. En iyisi papağanı haber alıp gelmesi için onun peşinden göndereyim, diyerek hemen bir mektup yazıp papağanın boynuna bağlamış: — Bunun başında bir bela var.

P210. Husband and wife / Karı Koca TRM-12

Mektup sevgili eşinden geliyormuş.

T299. Other aspects of married life — miscellaneous / Evlilik yaşamının diğer yönleri – çeşitli motifler

T299-3. Greetings words used between husband and wife / Karı koca arasında kullanılan hitap sözler (MTB) TRM-12

Eşi mektubunda şöyle yazmış: “Ey, benim kartalım...”

R152. Wife rescues husband / Kadının kocasını kurtarması

R152-0.1. Wife sends a message to save her husband / Kadının kocasını kurtarmak için haber göndermesi (MTB) TRM-12

Başında bir bela varsa tez yazıp bana haber et, ben bir çare bulurum.

R152-0.1.1. The captured husband wants help from his wife to be saved / Tutsak edilen kocanın kurtulmak için eşinden yardım istemesi (MTB) TRM-12

Tüccar hemen başına gelen olayı eksiksizce yazıp papağının boynuna bağlamış ve onu sevip: “Bu mektubu hemen hanımına ulaştır” diyerek uçurmuş.

K1837. Disguise of woman in man's clothes / Kadının kıyafet değiştirip erkek kılığına girmesi

K1837-11. Wife disguised as a man to save her husband / Kadının kocasını kurtarmak için erkek kılığına girmesi (MTB) TRM-12

Tüccarın hanımı kendine uygun erkek kıyafetleri giyip, bir kır ata binmiş ve çok sayıda fareyi bu yuvalara koyup çok mal da alarak “Neredesin Çin şehri” diye yola revan olmuş.

R152.1. Disguised wife helps husband escape from prison / Kılık değiştiren kadının kocasını hapisten kurtarması

R152.1-0.1. Wife in disguise saves her husband from the well / Kılık değiştiren kadının kocasını kuyudan kurtarması (MTB) TRM-12

Bu kadın sabah erkenden adam gönderip, esir edilen tüccarların hepsini esaretten kurtarıp onların mallarını alarak kocasına kendini tanıtmış.

T210. Faithfulness in marriage / Evlilikte vefa

T210.1. Faithful wife / Vefalı eş (kadın) TRM-12

Böylece tüccarın hanımı, padişahın kocasının ve birçok tüccarın intikamını almış.

2.13. Çobanın Kızı⁴⁵

2.13.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir padişah varmış. O, yetmiş yaşına geldiğinde vezirlerini yanına çağırıp:

— Bana münasip güzel ve akıllı bir kız bulun, diye buyurmuş.

Vezirler pazara gidip insanlara: “Kimin iyi bir kızı var acaba?” diye sormuşlar.^{H1381.3.1.1.} Bunun üzerine insanlar:

— Çobanın bir kızı var. O çok iyi ve akıllıdır.^{J1111-7.} Çobanın kendisi de işte şu tarafta.^{P234.} Onun peşine düşüverin, demişler.

İşte, ondan sonra bunlar da böyle yapmaya karar vermiş. İçlerinden biri çobanın kızı ile peş peşe dolaşmaya başlamış. Çoban da pazardan biraz et almış ve evine gitmiş. Bu da peşine düşmüş. Daha sonra uzun yolda birlikte gelirlerken önlerine bir su kanalı çıkmış. Bu adam çobana bakarak:

— Bu kanala köprü kurup geçelim, demiş. Bunun üzerine o: “Hey, buna durduğu yerde iki kişi köprü kurabilir mi? Bu adam aptalca konuşup beni soyacak” diye düşünmüş ve belindeki ak saplı bıçağını sıkıca tutup, giysilerini çıkarıp kanala girip geçmiş. Yanındaki güçlü adam da atlayarak geçmiş ve yine bu çobanın peşine düşmüş. Giderlerken çorak bir alana gelmişler.

Uzun bir süre sustuktan sonra adamın içi sıkılıp tekrar çobana:

— Yol kessene ihtiyar, demiş. Çoban yine düşünmeden: “Gerçekten de bu beni soyacak. “Yol kes” ne demek acaba?” diyerek yine belindeki ak saplı bıçağını sımsıkı tutarak gitmiş.

Giderlerken yolları bir ormana çıkmış. Sonra bu adam yine çobana bakıp:

— Gel, şuradan bir yılkı alalım da binelim, demiş.

⁴⁵ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Padımanın gızı”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 97-107.

Çoban yine düşünmeden: “Burada yılka var mı?” diyerek ondan da fazla heyecanlanıp bıçağının sapından daha sıkı tutup gitmiş.

Giderlerken yol ikiye ayrılmış. O sırada bu adam:

— Kime misafir olabilirim acaba, diye çobana sormuş.

Bunun üzerine çoban:

— Filan zenginler alabilir, diye tarif etmiş ve evine doğru gitmek istemiş.

O sırada bu vezir, çobanın çok saf olduğunu anlayıp:

— Evine vardığında “öhö öhö” yapıp öksürerek gir, ihtiyar, diye tembihlemiş. Onun ise aklına başka şeyler gelip öfkelenerek: “Hadi şimdi bunun nedenini de söyle!” diyerek cevap vermeden evine gitmiş. Evine varınca yavaşça kapısından gözetlemiş ve bakmış ki kızı suya girmiş. O bir tuhaf olup hemen geri dönmüş ve epey yerde “öhö öhö” yapıp ayağını pat pat vurarak tekrar evine gitmiş.

O sırada kız da üstünü başını giyinip yetişmiş. Çoban gelip evine girmiş ve kızı bakmış ki onun yüzü bembeyaz. Az önce yolda rastladığı yol arkadaşından çok korkmuş olmalı. Kızı, babasının yüzünü gözünü beğenmeyip:^{P234-6.}

— Baba, sen kimden zorluk gördün? Sana ne oldu, diye sormuş. Bunun üzerine babası:

— Ben bugün biriyle geldim ama yolda bir kanala geldiğimizde o: “Bu kanala köprü kuralım” dedi. Baktım ki, köprü de yok, möprü de. Daha sonra bu beni soyacak diye düşünüp bıçağıma yapışarak döndüm, demiş.

Kız:

— Baba, burada korkacak bir şey yok. Ama sen iyi düşünmemişsin. O sana: “Sen yaşlı bir insansın. Ben seni kanaldan taşıyarak geçireyim” demiş. Sonra da:

— Haydi, söyle baba! Sonra ne oldu? O sonra bir şey demedi mi, diye sormuş.

Daha sonra babası bunun: “Yol kes” dediğini söylemiş. Bunun üzerine kızı:

— İyi! “Yol kes” demesi; konuş, konuşarak gidelim. Evinize vardığını anlamazsın” demiş olmalı. Sen bunu da anlamamışsın, demiş ve yine:

— Başka ne dedi baba, diye sormuş. O yol arkadaşının: “Ormandan yılka alıp binelim” dediğini anlatmış ve kız:

— Sen iyi anlamamışsın baba. O: “Ormandan her birimiz bir baston alalım. Yılka biner gibi iyi olur” demiş.

Sonra kız:

— Evet, söyle daha sonra ne dedi?

— Yol ayrımında ayrılırken o: “Evinize vardığında "öhö öhö” yapıp ayağını pat pat ederek gir” dedi. Sonra da “Buralarda beni kim misafir eder acaba?” diye sordu. Ben de filan zenginleri tarif ettim.

Daha sonra kız:

— Baba, o adam kötü bir insan değilmiş. Veli midir nedir? Kısacası korkulacak bir insan değilmiş. Eğer sen: “Öhö öhö” yaparak gelmemiş olsaydın, o sırada ben suya girdim. Duyurmadan gelip beni de kendini de nasıl mahcup ederdin. Bunun dediğini yapman iyi olmuş baba. Görüyor musun bu söylediği de önceki söylediklerinin de doğru söz olduğunu gösteriyor. En iyisi bu adamı bulalım ve ona hürmet edelim baba, demiş.

İşte daha sonra kız, babasının az önce getirdiği etle güzel bir börek pişirmiş ve üzerine yağ dökmüş. Sonra da onun üstüne kapak yerine de bir katlama yapıp çanağın ağzını kapatmış. Daha sonra komşusunun ele avuca sığmayan oğluyla, bu yemek dolu tabağı babasının tarif ettiği eve: “Misafir oğlana götür” diyerek yollamış. Göndereceği sırada ona:

— Sen bu yemeği götürdüğünde ona bakarak: “Ay yuvarlak, bulut çok kalın, yıldızlar çok yoğun” de.

Sonra misafirin ne dediğini de bana gelip söylersin, diye sıkıca tembihlemiş. Bu oğlan da gidip böyle böyle demiş. Misafir de onun getirdiği şeylere bakmış ve:

— Ay yarım, bulut da ince, yıldız ise her yerde, diye cevap vermiş. O da gelip bunları olduğu gibi kıza anlatmış.

Bunun üzerine kız ona:

— Sen bu direği kulaçlayabilir misin, demiş.

— Evet kulaçlarım, demiş.

— Haydi o zaman kulaçla! O da: “İşte” diyerek elini uzatıp direği kulaçlamış. Kız da bunun iki elini bir direğe sıkıca bağlamış ve bir dut dalını eline alarak buna vurmuş: “Benim gönderdiğim şeyleri kime yedirdin?” diyerek iyice sıkıştırmış.

Bunun üzerine oğlan:

— Ben gidiyordum ama yolda bir sığır çobanına rastladım. O benden yemeği zorla alıp böreğin de, katlamanın da yarısını yedi. Üstündeki yağından da içti. Böylece misafire kalanını götürdüm, diye yalan söylemiş ve dayak yemiş.

Sonra kız, babasının yanına gidip:

— Baba, yarın bu adam senin yanına gelir. Kendisi padişahın dünürçüsü^{T130-1} olarak beni istemeye geliyor. O zaman sen: “Kızım kendi kalınını^{T52.5-1} kendisi belirler” diyerek

benim yanıma gönder. Gerisini ben hallederim, demiş. Babası kızın sözlerinin manasını anlasa da:

— Böyle bir şey ayıp olmaz mı kızım, demiş.

Kızı:

— Bunda ayıp bir şey yok baba. “Ölümümüze göre gömülürüz” demişler, demiş.

Babası da:

— Tamam, deyip bakakalmış. Ertesi gün onunla birlikte gelen adam da gelip haberini söylemiş. O da:

— Ben bunları bilmem. Rıza, olgunluk yaşına gelmiş kızın kendisindedir. ^{Q115.2-0.1.}

Annesi yok, ^{L111.4.} değerini de kendisi belirlesin, diye cevap vermiş.

Daha sonra bu adam kızın yanına varıp kendisinin niçin geldiğini söylemiş ve:

— Haydi o zaman, değerini kendin belirleyeceksen belirle, demiş.

Kız:

— On oğlak, yirmi toklu, altmış at, yetmiş yular, seksen köpek getirin, demiş. ^{T52.5-1.1.}

Sonra bu adam da anlamayıp gidip padişaha söylemiş. Padişah öfkelenmiş:

— O kız “İnsan onunda oğlak, keçi gibi olur; yirmisinde toklu, koç olur; altmışında iğdiş edilmiş at gibi olur; yetmişinde ehlileşir; sekseninde köpek gibi havlar” demiş ama ben bu işi oluruna bırakmam, demiş ve ardından da:

— Gidin, şunu zorla alıp gelin, diyerek adamlarını göndermiş. Padişahın askerleri de hemen gidip kendi rızasına bakmadan, o kızı alıp gelmişler. ^{T192.} Padişah da onunla kendisine nikâh kıydırmış ^{T121-10.} ama kızla asla yaşamamış. ^{T167-} Ve ondan öç almak için:

— Ben uzun süreliğine seyahate çıkacağım. Sen de ben geldiğimde doğan çocuğumuzu bu kara atımdan olan taya bindirip kırk atıyla önüme çıkar. Yoksa seni parça parça ederim, demiş. ^{K2216-}

Padişah bu fermanı verip, atlılarını ve diğer adamlarını alarak yurttan çıkmış. Bir iki menzil geçtikten sonra bunlar büyük bir ormana varmışlar. Padişah orada mola vermeyi buyurmuş, kendisine çadır kurdurup atlarını da ormanın bir kenarına bağlayıp rahatça uyumuş.

Şimdi haberi kimden al, evvelki kızıdan al.

Padişah böyle deyip gittikten sonra kız ne yapacağını bilemeyip sararmış solmuş. Fakat kızın babasının bir kardeşi ^{P293.} varmış. Onun da bir kızı olmuş ^{P295.} ve bu kızıdan da akıllıymış. ^{J1111-7.}

Sonra o, bir gün: “Kardeşimi görüp geleyim” diye gelmiş ki, bu kız sararıp solmuş.

Kız:

— Haydi, sana ne oldu? Padişahın hanımısın, eksik bir şeyin yok. O yüzden böyle sararıp durman niye, diye sormuş.

O da: “Böyle böyle” diyerek padişahın yerine getirilemeyecek bir emir verip gittiğini söylemiş.

Bunun üzerine diğer kız:

— Ay, sen de bunu mu tasa edersin? Onu dert edip sıkılma!^{P295-1} Ben gidip babamdan bir aylık izin alıp geleyim. O zamana kadar sen de kırk tane kısrak ile otuz sekiz kız topla. Geri kalanını ben hallederim, diyerek babasından izin almaya gitmiş.

Padişahın hanımı da kardeşi⁴⁶ gelinceye kadar dediği şeyleri hemen toplamış. O geldikten sonra bunlar diğer kızlarla birlikte kırk kişi olmuşlar. Giysilerini değiştirip hoca kılığına girip kırk kısraka binmişler ve tıpkı ak sarıklılar gibi olup: “Kâbe’yi ziyarete gideceğiz” diyerek yurttan çıkıp yola koyulmuşlar.

Giderlerken bunların da yolu padişahın gelip mola verdiği ormana çıkmış. Sonra bunlar da onları görmüşler ve orada çadır kurmuşlar. Gelir gelmez de kırk hoca olup namaza durmuşlar. Bunları padişah da adamları da görmüş. Sonra padişah bunların durumlarına biraz şaşırıp:

— Git öğrenip gel bu nasıl bir şey, diyerek onların yanına bir ulak göndermiş.

O ulak gidip bunlara sormuş. Onlar:

— Biz kırk kişi Kâbe’ye gidiyoruz. Burada bir namaz kılalım dedik ve mola verdik, demişler.

Sonra ulak gidip padişaha: “Onlar ziyarete giden kırk hocaymış” diye haber vermiş.

Padişah da:

— Ey, tamam öyleyse, deyip rahatlamış.

Daha sonra evvelki akıl öğretken kız da padişahın yanına selama gelmiş. Padişah, selamı alıp:

— Nereye gidiyorsunuz, diye sormuş.

O:

— Biz kırk hoca olarak Kâbe’yi ziyarete gidiyoruz. Fakat burada mola vermemizin bir sebebi var. Büyüklerden: “Padişah vakur biri” diye işitirdik. Bunun için de sizinle selamlaşıp geçelim dedik, demiş. Padişah hâl hatır sorduktan sonra buna:

⁴⁶ Kuzeni için kullanılmaktadır.

— Hey, içinizde küşt⁴⁷ oynayabileniniz yok mu, diye sormuş.

O kız:

— Ben biraz biliyorum, diye cevap vermiş. Kız iyi küşt oynarmış. Sonra padişah şöyle demiş:

— O zaman yarından sonraki gün burada olursanız küşt oynar, eğleniriz. Yoksa biraz canımız sıkılır.

Kız:

— Tamam, oynayalım dersiniz oynarız. Fakat şartlı oynasak fena olmaz, diye cevap vermiş.

Padişah:

— Ne şartınız varsa söyleyin. Şartlı oynasanız da biz varız, diyerek geri çekilmemiş.

Kız:

— Şart şöyle olsun: “Sen yenersen benim kırk kısırağımı al, yenilirsen ben senin kırk atını alacağım” demiş.

Padişah da: “Tamam” deyip kabul etmiş. Sonra küşt oynamışlar ama kız çok geçmeden onu yenmiş ve padişahın kırk atını almış. Sonra padişahın bindiği kara atı, kendilerinin binip geldiği kırk kısırağa damızlık bırakmışlar.

Padişah yenilince ne yapacağını bilememiş. Ona bakıp:

— Tekrar oynayalım, demiş.

O da:

— Tamam, oynarız ama yine şartlı olsun, demiş.

Padişah:

— Ben razıyım, ne şartın varsa söyle, demiş.

Kız:

— Benim de kırk askerim var, senin de. Gel, kim yenerse yenilenin askerini alsın, demiş.

Padişah da kızla anlaşmış. Tekrar oynamışlar. Padişah bu kez de yenilmiş. Kız bunun kırk askerini de almış.

Daha sonra padişah:

— Tekrar oynayalım, demiş. Kız da ona:

— Oynayıp şimdi neyi ortaya koyacaksın, demiş.

Padişah:

⁴⁷ Küşt: Satranç (TTS, 1995: 430).

— Ay, kendimi koyarım, demiş.

Kız da:

— Tamam, ben de yenilsem senin kırk askerini geri veririm, demiş.

Böylece tekrar oynamışlar. Kız bu kez kasıtlı olarak yenilmiş ve onun kırk askerini geri vermiş.

Daha sonra padişah:

— Tekrar oynayalım, demiş. Kız da kabul edip oynamış ve bu kez de yenilen taraf olup onun kırk atını da geri vermiş. Çünkü artık kısraklar damızdan çıkmışlar.

Sonra bu kız, padişaha:

— Siz buralara geleli ne kadar zaman oldu, diye sormuş.

Padişah:

— Üç dört ay kadar oldu sanırım, demiş.

Kız:

— Vay be, o zaman siz et yemek istersiniz, demiş.

Padişah:

— Ah, evet, demiş.

Kız:

— Öyleyse bizim bir hizmetkârımız var. Onu göndereyim yanınıza, demiş. Bunun üzerine padişah biraz şaşırıp:

— Siz hacca gidiyorsunuz bir eksik olmaz mı, demiş.

Bunun üzerine kız:

— Ay, garip olsa biz getirmezdik. Bu yüzden siz adamlarımıza ve kendinize bir çadır kurdurun da bekleyin, diyerek kendilerinininkilerin yanına dönmüş. Geldikten sonra padişahın nikâhlandığı kızını iyice karanlık çöktüğünde onun çadırına göndermek isteyip ona ne yapması gerektiğini anlatmış.

— Padişah ne dese ne yapsa da, sen sağır dilsiz ol ve “Ligi ligi”⁴⁸ yap, demiş. Bu da: “Tamam” diyerek gitmiş padişahın çadırına. Padişah bununla şakalaşıp gülüşmüş. O ise sadece “Ligi ligi” yapmış. Padişah ona şakalar yapmış. O zaman da bu sadece: “Ligi ligi” yapıyormuş.

Böylece padişah bu geceyi bununla keyif içinde geçirmiş.^{K1843.1-1} Sabah olunca ise kız tekrar arkadaşlarının yanına gelmiş. Bir süre sonra da bunların hepsi hazırlanıp, eşyalarını toplayıp geri dönmüş. Kâbe’yi ziyarete giderlerken bu olmuş, velhasıl.

⁴⁸ Sağır ve dilsiz kadının gülerken çıkardığı ses olarak açıklanabilir.

Daha sonra bunlar yurtlarına gelip orada yaşamışlar. Bir yıl geçtikten sonra kısıraklar tay doğurmuş. Padişahın aldığı kızın ise oğlu olmuş.^{T584} Sonra kız bu tayları toplayıp özel olarak yetiştirmiş. Otuz dokuz oğlanı toplayıp her birine de bir tay vermiş. Kendi oğluna da birini vermiş.^{P231}

Aydan ay, günden gün geçmiş. Padişahın seyahatten dönüp gelme vakti yaklaşmış. Kız da az önceki tayların her birine bir oğlanı, birine de kendi oğlunu bindirip padişahı karşılamaya göndermiş.^{H934-6} Bunlar epey yoldan sonra padişahı karşılamışlar. Padişah dikkatle bakmış ki, oğlanların bindiği taylar kendi atına, oğlanlardan biri ise aldığı kıza benzeyip dururmuş. Sonra o öfkelenerek:

— Ben o kızla beraber olmadım ki, o bana vefasızlık etmiş.^{K2112} Gidin, onu derhâl öldürün ve ben gelene kadar da elbiselerini kendi kanına bulayıp koyun,^{S62} diyerek birini göndermiş.

Adam gelmiş ve durumu söylemiş. Kız:

— Sen rahat ol. Şimdi bir hayvanı kes ve onun kanına benim giysilerimi bula, demiş.

Daha sonra bunlar bir hayvan kesmiş ve onun giysilerini kana bulamışlar. Hayvanın kendini ise bir yere saklamışlar. O sırada padişah da gelmiş, halk da toplanmış. Ama padişah öfkesinden susup oturuyormuş. Onu neşelendirmek için sohbet etmek istemişler. Orada bu padişah ile küşt oynayan kız:

— Ben ilginç bir şey anlatayım, demiş: “Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir padişah varmış...” diyerek kardeşinin başından geçenleri, olup bitenleri baştan sona tek tek anlatmış. Sohbet o kızın “Ligi ligi” dediği yere geldiğinde, padişah bu sohbetin kendisi hakkında olduğunu, o oğlanın kendisinin olduğunu iyice fark edip, birden yerinden kalkıp koşmuş.

Sonra o:

— Vah, ben yok yere şüphelenmişim. Akıllılık edip onu öldürmemişsiniz. İyi ise hemen getirin, demiş.

Sonra bunlar, onun hanımını bulmuşlar. Padişah da o kıza yenildiğini kabul edip kırk gün kırk gece^{Z71.12-1.1} toy yapmış.^{T135} Halk sevinmiş, onlar da muratlarına ermiş.

2.13.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 13

H1381.3.1. Quest for bride / Gelin arama

H1381.3.1.1. Quest for bride for king (prince) / Kral (prens) için gelin arama TRM-13

Vezirler pazara gidip insanlara: “Kimin iyi bir kızı var acaba?” diye sormuşlar.

J1111. Clever girl / Akıllı kız

J1111-7. Clever shepherd’s daughter / Çobanın akıllı kızı (MTB) TRM-13

Bunun üzerine insanlar: — Çobanın bir kızı var. O çok iyi ve akıllıdır.

Onun da bir kızı olmuş ve bu kızıdan da akıllıymış.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TRM-13

Çoban gelip evine girmiş ve kızı bakmış ki onun yüzü bembeyaz.

P234-6. Daughter worries about her father / Kızın babası için endişelenmesi (MTB) TRM-13

Kızı, babasının yüzünü gözünü beğenmeyip: — Baba, sen kimden zorluk gördün? Sana ne oldu, diye sormuş.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB) TRM-13

Kendisi padişahın dünürçüsü olarak beni istemeye geliyor.

T52.5. Attempt to purchase wife / Eşi satın almaya çalışma

T52.5-1. Bride wealth / Başlık parası (MTB) TRM-13

O zaman sen: “Kızım kendi kalınını kendisi belirler” diyerek benim yanıma gönder.

Q115.2. King promises daughter she may marry anyone she desire / Kralın kızına kimi isterse onunla evleneceğini vaat etmesi

Q115.2-0.1. Herdsman promises daughter she may marry anyone she desire / Çobanın kızına kimi isterse onunla evleneceğini vaat etmesi (MTB) TRM-13

Rıza, olgunluk yaşına gelmiş kızın kendisindedir.

L111.Hero (heroine) of unpromising origin / Umut vermeyen kahramanın (kadın kahramanın) kökeni

L111.4. Orphan hero / Öksüz kahraman TRM-13

Annesi yok, değerini de kendisi belirlesin, diye cevap vermiş.

T52.5-1.1. The girl herself decides the bride token / Başlık parasını kızın kendisinin belirlemesi (MTB) TRM-13

Kız: — On oğlak, yirmi toklu, altmış at, yetmiş yular, seksen köpek getirin, demiş.

T192. Marriage by force / Zorla evlenme TRM-13

Padişahın askerleri de hemen gidip kendi rızasına bakmadan, o kızı alıp gelmişler.

T121. Unequal marriage / Eşit olmayan evlilik

T121-10. Old sultan marries the daughter of the shepherd / Yaşlı padişahın, çobanın genç kızıyla evlenmesi (MTB) TRM-13

Padişah da onunla kendisine nikâh kıydırmış ama kızla asla yaşamamış.

T160. Consummation of marriage / Evliliğin gerçekleşmesi

T167- Groom does not live with the bride in order to be punished / Damadın cezalandırmak amacıyla gelinle yaşamaması (MTB) TRM-13

Padişah da onunla kendisine nikâh kıydırmış ama kızla asla yaşamamış. Ve ondan öç almak için: — Ben uzun süreliğine seyahate çıkacağım.

K2210. Treacherous relatives / Hain akrabalar

K2216- Treacherous husband / Hain koca (MTB) TRM-13

Ve ondan öç almak için: — Ben uzun süreliğine seyahate çıkacağım. Sen de ben geldiğimde doğan çocuğumuzu bu kara atımdan olan taya bindirip kırk atıyla önüme çıkar. Yoksa seni parça parça ederim, demiş.

P293. Uncle / Amca TRM-13

Fakat kızın babasının bir kardeşi varmış.

P295. Cousins / Kuzenler TRM-13

Onun da bir kızı olmuş ve bu kızıdan da akıllıymış.

P295-1. Cousin as helper / Yardımcı kuzen (MTB) TRM-13

Bunun üzerine diğer kız: — Ay, sen de bunu mu tasa edersin? Onu dert edip sıkılma!

K1843.1. Bride has maid sleep in husband's bed to conceal pregnancy

K1843.1-1. Bride has an affair with her husband in the disguise of the maid in order to get pregnant / Gelinin hamile kalmak için hizmetçi kılığında eşiyle birlikte olması (MTB) TRM-13

Böylece padişah bu geceyi bununla keyif içinde geçirmiş.

T584. Parturition / Doğum TRM-13

Padişahın aldığı kızın ise oğlu olmuş.

P231. Mother and son / Anne ve oğul TRM-13

Sonra kız bu tayları toplayıp özel olarak yetiştirmiş. Otuz dokuz oğlanı toplayıp her birine de bir tay vermiş. Kendi oğluna da birini vermiş.

H934-6. Tasks assigned by mother / Annenin verdiği vazifeler (MTB) TRM-13

Kız da az önceki tayların her birine bir oğlanı, birine de kendi oğlunu bindirip padişahı karşılamaya göndermiş.

K2112. Woman slandered as adulteress (prostitute) / Kadının zinayla suçlanması
TRM-13

Sonra o öfkelenerek: — Ben o kızla beraber olmadım ki, o bana vefasızlık etmiş.

S62. Cruel husband / Zalim koca TRM-13

Gidin, onu derhâl öldürün ve ben gelene kadar da elbiselerini kendi kanına bulayıp koyun, diyerek birini göndermiş.

Z71.12. Formulistic number: forty / Formülistik sayı: kırk

Z71.12-1. Formula: forty days and forty nights / Formül: kırk gün kırk gece (MTB)

Z71.12-1.1. Wedding lasting for forty days and forty nights / Kırk gün kırk gece düğün (MTB) TRM-13

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-13

Padişah da o kıza yenildiğini kabul edip kırk gün kırk gece toy yapmış.

2.14. Değirmencinin Kızı⁴⁹

2.14.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir yoksul, yapacak başka iş bulamayıp bir zenginin değirmeninde değirmenci olmuş. Bunun sadece bir kızı varmış.^{P234} Başka hiç çocuğu olmamış. O, hanımı ve kızıyla üçü birlikte yaşarmış.^{P230} Yoksulun bu kızı çocukluğundan beri okumaya çok hevesli olup on üç on dört yaşına geldiğinde tahsilli ve zeki bir kız olarak yetişmiş. Ayrıca çok güzel, uyumlu, akıllı bir kız^{J1111-8} olmuş. Bu yüzden bu kız üşenmeden kendisi gibi akran kızlara ve çocuklara her gün yorulmak

⁴⁹ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Kilvaniň gızı”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuşı Ertekiler)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 286-303.

usanmak bilmeden okuma yazma öğretirmiş. Çocuklar dinlenirken de onlara güzel, ilginç masallar anlatırmış.

Bir akşam arkadaşlarıyla toplanmış otururlarken kız:

— Ben size önceki anlattıklarımın daha ilginç bir masal anlatıvereyim. Siz de dikkatle dinleyin, diyerek işte şu masalı anlatmaya başlamış:

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda iyi yetişmiş ve çok güzel, güçlü, hoş, “servi gibi” bir kız, zenginın koyunlarına bakıyormuş. Bu kız güçlülüğünün ve güzelliğinin yanı sıra hiçbir şeyden de korkmuyormuş. Kaval çalmada da çok ustaymış. Bir gün bu kız, sürünün ortasında bir tümseğin üzerine çıkıp kaval çalarken müziğin güzel sesine bir toklu kuzu, koyunların arasından çıkıp gelmiş. Onun dizlerinin üstüne başını koyup yatmış. Kız da uzun süre toklu kuzuya hiçbir şey yapmadan önceki gibi çalmaya devam etmiş. Toklu kuzu da yatıyormuş.

Sonra kız kaval çalmayı bırakıp, toklu kuzunun başını okşayarak:

— Toklu kuzu sana ne lazım? Niçin buraya gelip yattın, demiş.

Toklu kuzu yerinden kalkmış ve derin derin nefes alıp:

— Ben aslında toklu kuzu değilim. Şehzadeyim. Talihsizlik oldu. Zalim büyücünün hilesiyle bu hâle düştüm. Benim derdime sadece sen çare bulabilirsin. Onun için de zorluğundan kaçmadan bana yardım etmeni rica ediyorum, demiş. Bunun üzerine kız, toklu kuzuya:

— Ben ne yapabilirim, diye sormuş.

Toklu kuzu, çoban kıza:

— Şu gördüğün dağın arkasında yine altı tane böyle büyük dağ var. Bu dağların hepsinden geçmelisin. Geçtikten sonra arkasında bir evde üç büyücü var. Onların uyku vakitleri, uyanık vakitlerinden çok olurmuş. Onlardan birinin başının altındaki tokmağı getirmelisin. Bu tokmakla boynuzuma üç defa vurursan ben eski hâlime dönüp insan olurum. Bu dağı ise işte şu gördüğün yoldan giderek aşmalısın. Kalan yolu kendin bulmalısın. Zordur ama her ne olursa olsun bu işi şimdi senden başka kimse başaramaz, diyerek ona yalvarmış. Bunun üzerine çoban kız:

— Senin yeniden insan şekline döneceğini bilsem ben canıma acımam, azaptan kaçmam, demiş.

Bu konuşmadan sonra kız, koyununu orada bırakıp toklu kuzunun tarif ettiği yere doğru gitmiş. Toklu kuzunun tarif ettiği gibi yürüyüp ilk büyük dağdan üç günde geçmiş. Yolda gür ormanlarda da hiçbir şeyden korkmadan geçip gitmiş. Karşılaştığı türlü

hayvanlar da kıza zarar vermemiş. Her türlü zorluğa ve cefaya maruz kalsa da hiçbirinden korkmadan bu büyük dağların üçünden geçmiş. Dördüncü dağ dimdik kayalı ve büyükmüş. Onun üzerine çıkmak için kız hiçbir yerinden patika bile bulamamış. Öyle zor duruma düştüğü sırada boyu bir karış, sakalı iki karış ufacık bir adama rastlamış. Adam:

— Bu dağın üzerine çıkacaksan şu patikadan dolaş da yukarı git, demiş.

Çoban kız da onun gösterdiği patikadan tırmanıp o dağı da aşmış. Epey yol yürüdüktan sonra kıvrılarak hızla akan derin bir nehre rastlamış. Suyun akışını görünce kızın başı dönmeye başlamış. Diğer tarafa geçmek için ise sadece bir köprü varmış. Kız o köprüye çıkıp geçmek istemiş. Başı çok dönüp düşeceği sırada güçlkle geri dönmüş. Nehrin kenarında uzun süre oturup kendine gelmiş. Sonra nehrin diğer tarafından geçit aramaya başlamış. İki tarafı her ne kadar dolaşsa da hiçbir yerden geçit bulamamış. Sonunda yine buraya dönüp gelmiş ve: “Bundan geçemeyeceğim sanırım. Bu yüzden de rezil olup geri döneceğim” diye uzun süre düşünmüş.

O sırada yine boyu bir karış, sakalı iki karış evvelki ihtiyar, kızın yanına gelmiş ve:

— Niçin çok sızlanıyorsun? Korkma da şu köprüye çıkıp geçiver, düşmezsin, demiş.

Kız da kendi kendine:

— Daha evvel ihtiyarın dediğini yaptım. Onun kötülüğü yoktur! İyi bilir ya! Bu defa da dediğini yapayım, diyerek köprüye çıkıp nehirden geçmeye çalışmış. İlk önce başı döner gibi olsa da daha sonra alışmış ve duraksamadan nehri geçmiş. Güzelce dinlenip tekrar gitmiş. Açlığını unutmuş. Türlü tehlikelerden zerre kadar da korkmamış. Sadece sorumlu olduğu şeyi yerine getirmeyi kendine amaç edinmiş. Giderken önüne büyük bir ırmak çıkmış. Onun ilerisi zar zor görünüyormuş. Kız ırmaktan da geçmek istememiş. Ümitsiz bir hâlde geri dönecek olmuş. O sırada evvelki ufak adam yine onun yanında belirmiş ve:

— Nereye gitmek istiyorsun? Hiçbir şeyden korkma da suya giriver. He demeden ötesine geçersin, demiş.

Kız bu kez de: “İhtiyarın bana kötülüğünün olmadığını anladım. Onun için bu sefer de dediğini yapayım” diye düşünüp giysilerini çekiştirerek suya girmiş. Su dizine, beline ulaşmış. Kızın nefesi kesilecek gibi olmuş. Yine de gitmiş. Gittikçe su daha da derinleşmiş, boğazına ulaşmış. Nefes alması güçleşmiş. Su ağzına ulaşmış. İşte, o anda korkup geri dönmek istemiş. O sırada ırmağın içinden büyük bir balık, başını sudan çıkarıp kızın ağzına alarak ırmağın öte tarafına götürüvermiş. Kısa sürede onu sudan çıkarıp usulca yere bırakmış. Kendisi ise hemen suya dalıp gitmiş. Kız kendisine kalsa bunların hiçbirini

yapamayacağını anlamış. Onun için bundan böyle daha emin gitmiş. Az gidip uz gidip ve birkaç zorluğu aşır beşinci dağa ulaşmış. Bu dağdaki çeşmelerden coşkun akan suların hepsi kaynatarak çok uzaklara püskürtüyormuş. Özellikle de insan görünce ona çok şiddetli püskürtüyor, önünü kesecek gibi oluyor ve üzerine sıçrayıp onu yakıyormuş. Kız geçemeyince buradan da geri dönmek istemiş.

Bu sırada da o ufak adam yanına gelerek:

— Korkma da gidiver, hiçbir şey olmaz, demiş. İhtiyarın sözü kıza güç vermiş. O: “Ne olacaksa olsun” diyerek ilerlemiş. Fakat korkudan koşunca nefesi kesiliyor ve takatsiz kalıyormuş. Ayrıca günlerdir iyi yemek yemediği için güçten düşmüş. Bu yüzden de bayılıp kendinden geçmiş. Nefessiz kalmış, tıpkı ölü gibi yatıyormuş.

O sırada evvelki ufak adam yine burada belirmiş. Hemen bu kıızı kaldırıp altıncı dağın ardındaki kendi evine götürmüş. Orada kıızı temiz bir yatağın üzerine yatırmış ve kendisi başka işle meşgul olmuş. Epey zaman sonra kız kendine gelmiş. Gözünü açıp bakmış ki bir evin içinde güzel, temiz bir yatakta yatıyor. Etrafına bakınmış. Görmüş ki bu evde sadece bir yatak odası yokmuş, başka odalar da çokmuş. Hepsisi de tertemiz, içi de türlü kıymetli yatak, yorgan, yastık doluymuş. Bunların içinde her türlü kap kacağın, tahta kaşığının bolluğunun yanı sıra çok kıymetli eşyalar varmış. Odaları dolaşır baktıktan sonra kız, evin dışına çıkmış. Bakmış ki dışı çok büyük bir kale. İçi türlü meyvelerle dolu gür bir bahçe. Bu bahçenin içinde her meyveden varmış ve her türlü çiçek açmış. Güllerin ve sümbüllerin kokusu kalenin içini kaplamış. Kız, bahçenin içini dolaşmış. Hiçbir yerde insan görmemiş. O sümbüllerden koparmaya ve güllerden koklamaya meyil de etmemiş. Dolaşır iyice yorulmuş. Dinlenmek için önceki yattığı odaya geri dönmüş. Dinlenmiş ve yola çıkmak istemiş. Yine ihtiyar onun yolunu kesip:

— Senin için yemek pişirildi. Bunu yemelisin ve iyice güçlenmelisin. Sonra da iyice dinlenmelisin. Yoksa dönüp gelene kadar başka hiçbir şey yiyemezsin. Onun için yanında ekmek ve pişmiş et de götürmelisin. Şimdiki yedinci dağ da çok büyüktür. Ondan geçmek için çok güçlenmelisin. Yedinci dağdan geçer geçmez çok büyük bir kaleye rastlarsın. O kalenin içinde her türlü sümbül ve güllerle dolu bahçe, benimkinden de büyüktür, gürdür ve yedi yerinde olan çeşmeden turnanın gözü gibi duru su akıyordur. Her ne kadar susasan da o çeşmelerin ilk altısından hiç tatma. Tadarsan dönüp gelemezsin. Yedinci çeşmeye yaklaştığında yanına çok güzel, mülayim ve tatlı dilli bir kız gelir. O kızın dostu olursan eziyet çekmezsin. O üç büyücü de o kalenin içindeki en güzel odada olurlar. Onların yanına gideceğin zamanı ve tokmağı almanın yolunu bu kız sana öğretir. Ona bir tane bile

yalan söyleme ve asıl maksadını ondan gizleme. Söylemesen de o bilir. Sen maksadına ulaştığında o da esirlikten kurtulur ve istediği gibi yaşama imkânı bulur, diyerek kızı burada iyice doyurmuş. Yanına da bir ekmek ve pişmiş et koyup onu yolcu etmiş.

Ufak adamdan şimdiki göreceği ve yapacağı şeyleri iyice dinleyen kız, bu yerden hevesli bir şekilde gitmiş. Yedinci dağın tepesine çıkmak ve ondan inmek, her ne kadar zor olsa da bir kez bile zorlanmadan o dağı aşmış. Bakmış ki, o dağın ardında önceden söylenildiği gibi çok büyük bir kale var. Kız yolunu bulup o kalenin içine girmiş. Onun içinde meyveli, çiçekli bahçenin ve çeşmelerin suyunun durumu da tıpkı önceden denildiği gibiymiş. Kız, çeşmelerden akan suları görünce susamaya başlamış. Her ne kadar susasa da öğüdü hatırlayıp altı çeşmenin altısından da su içmeden geçmiş. Biraz yürüdüktan sonra çok güzel ve tatlı dilli bir kız yanında belirmiş.

Çoban kız ondan su istemiş. Kız, misafirine yedinci çeşmenin suyundan kâseyle vermiş. Kızın suya kanınca hiç yol yürümemiş, yorulmamış gibi keyfi yerine gelerek atlayıp zıplayası gelmiş. Hâl hatır sorduktan sonra kendisinin ne maksatla buraya geldiğini bu kıza söylemiş. Böylece şimdiki yapması gereken işleri zahmet görmeden yapıver, diyerek ona yalvarmış.

Bunun üzerine o kız:

— Benim buradan başka yere gitme imkânım yok. Yapacağın işi nasıl yapman gerektiğini sana iyice anlatayım. Bu yüzden şimdi acele etme. Biraz sonra devlerin üçü de yatar. Uyurken de onların gözleri açık olur. Açık olmasından korkma. Temkinli ve cesurca git. Ama tam uyumaları için aradan epey vakit geçmeli. Şimdi acele etme de burada oturup dinlen, demiş.

Öyle de yapmışlar. Çoban kız, torbasından et ile ekmek çıkarıp o kıza:

— Gel bana arkadaş ol, ekmek yiyelim, demiş.

Kız ise:

— Yemiyorum diye aklına bir şey getirme. Şu an hiç iştahım yok. Çekinmezdim, iştahım olsa yerdim, demiş.

Çoban kız ekmek ile eti iştahlı bir şekilde yemiş ve çeşmenin suyundan da içmiş. Keyfi yerine gelmiş. Böylece o kıza dönüp:

— Onların yanına gitme vakti gelmedi mi acaba? Geldiyse burada boş oturmayayım, şansımı deneyeyim, demiş.

Kız da:

— Vakit geldi, gidebilirsin, diyerek o eve nasıl gitmesi gerektiğini, onların yattığı odayı ve sonraki işleri nasıl yapması gerektiğini çoban kıza iyice anlatmış.

Çoban kız da tevekkülle o üç büyücünün yattığı odaya doğru gitmiş. Gidince bakmış ki üçü de yatıyor ama üçünün de gözleri açık. Bu yüzden de uzun süre kapının ağzında onları dinlemiş ve gizlice gözetlemiş. O sırada üçünün de horultusunu işitmiş. Bu durum kıza girmesi için cesaret vermiş. Yavaşça gidip bir kenarda yatanın başının altındaki tokmağı dikkatle çekmiş. Hemen kolunun altına koyup usul usul geri çekilerek kapıdan çıkmış. Beklemeden o kızın yanına koşmuş.

— Tokmağı getirdim şimdi ne yapmalıyım, diye ona sormuş. Kız, sesini çıkarmadan onu kaleden dışarı çıkarmış. Çoban kızın gözüne daha evvel çok büyük görünen dağ da eskisinden daha alçalmış gibi gelmiş. Yolun uzunluğu da çok kısalmış. Bu yüzden daha evvel gece gündüz boyunca yürüdüğü yolu, iki kız bu sefer bir gecede geçmişler.

Böylece ufak adamın yanına varmışlar. Gidince görmüş ki, bu ufak adam da çok yakışıklı bir şehzadeye dönüşmüş. Çoban kız ile birlikte gelen kız da onun sevgilisiymiş. Onlar birbirine kavuşup^{T96.} muratlarına ermişler. Bu şehzadenin anne, babası^{P230.} ve iyi yetişmiş kız kardeşleri^{P253.} de orada hazır olmuşlar. Büyük bir eğlence ve toy verilmiş.^{T135.} Görenin aklı şaşmış. Toyun sağ salim bitirmesiyle çoban kıızı da uzaktaki altı dağın ve suların hepsinden geçirip sağ salim yollamışlar. Yolda evvelden zorlukla geçtiği dağ da iyice alçalmış. Sular da çok sığmış. Kızgın su da yok olmuş.

Böylece şehzade, hanımı^{P210.} ve arkadaşlarıyla kıızı uğurlayıp geri dönmüş. Çoban kız da koyun baktığı yere gitmiş. Bakmış ki, koyunlarından biri bile azalmamış. Hepsini otluyormuş.

Kızın dönüp gelmesiyle evvelki toklu kuzu yanına koşarak gelmiş ve başını onun ayağının üstüne koymuş. Sonra da kıza dönüp:

— Bu tokmakla benim boynuzuma üç defa kütleterek vur, demiş.

Kız da onun dediği gibi yapmış. O anda bu toklu kuzu, çok yakışıklı ve uzun boylu genç bir şehzadeye dönüşmüş. Sürünün içinden gencin annesi ve babası^{P230.} olan padişah da güzel giyimli bir şekilde salınarak bu kızın yanına gelmişler. Çok güzel giyimli, iyi yetişmiş üç kız da koyunların arasından ayrılıp salınarak bunların yanlarına gelip selam vermiş.

Bunların hepsi kıza dua etmişler. Ömrünün uzun, devletinin daha büyük ve bahtının açık olmasını dilemişler. Bununla birlikte oğlanın padişah babası, çoban kıza dönüp:

— Sen bizim bahtımızı açtın. Senin yardımınla biz de tekrar insana dönüştük. Bu yüzden de hakkını nasıl ödeyeceğimizi bilmiyoruz. Her zaman hizmetinde olmamız içi rıza verirsen seni oğlumla nikâhlayarak gelin almak istiyorum,^{T130-2.} demiş.

Bu sözden sonra padişahın hanımı, kızları ve oğlu da çoban kıza:

— RAZI ol, birlikte yaşayalım, diye yalvarmışlar.

Bunun üzerine çoban kız:

— Padişahın oğluna gelin olmak ve padişahın ailesiyle birlikte yaşamak benim gibi çoban kıza yakışmaz. Herkes güler, sizin bu dediğiniz yanlış. Size hizmet etmemin sebebi, bir insana iyilik edebilirim kendimi şanslı hissettiğim içindir. Benim gibi çobana da elbette bir gün kendim gibi çoban bir delikanlı bulunur. Oğlunuza münasip bir şehzade kızı alırsanız bütün halk da sevinir ve şaşırmaz, demiş.

Bunun üzerine hepsi:

— Biraz gönlün varsa, bizi de memnun edeceksen, bize senden daha güzel, akıllı ve hoş bir kız lazım değil. Senin gibi gelinimiz olursa hiç kimseden de utanmayız. Bize hiçbir yerden de senden akıllı ve cesur kız bulunmaz, demişler.

Sürekli yalvarıp durmalarının sonucunda çoban kız da onların sözünü kabul etmiş. Bu yüzden koyun sürüsünü sahibine teslim etmiş. Padişah, çoban kıza kendi yurduna götürmüş. Yedi gün yedi gece^{Z71.5-9.1.} konuklu toy yapıp o kıza oğluna nikâhlanmış. Bu toya daha önceden ufacık adam olan, sonra şehzadeye dönüşen genç de anne, baba, kız kardeşleri ve eşiyile^{P210.} gelmiş.

Şimdi sözü değirmencinin kızından iştelim.

Değirmencinin kıza bu yukarıdaki masalı anlatmış. Etrafındaki kızların, oğlanların birinden bile ses çıkmıyormuş. Çünkü hepsi bu masalın tesirinde kalmış.

Kız, masalını tamamlayıp etrafına göz gezdirdiğinde yakışıklı, çok sempatik bir delikanlı, suyun kenarında dikkatle masalı dinleyerek kıza bakmasın mı? Delikanlı, kızın kendisini gördüğünü anlayınca kanalın kenarını dolanıp yavaşça atlayarak bunlara doğru gelmiş.

Kızın yanındaki çocukların hepsi o beyi görünce çok korkup gitmişler. Fakat kız oturduğu yerden kimıldamıyormuş.

Bey de yavaş yavaş yürüyerek kızın yanına gelip ayakta durmuş. Kıza:

— Nasılsın, diyerek kimin kıza olduğunu ve evlerinin nerede olduğunu sormuş. Başka hiçbir şey sormamış. Çünkü iyice bakıp konuştuğu kıza tüm kalbiyle âşık

olduğu^{T15.} için konuşmaya mecali de kalmamış.^{T24-10.} Bu yüzden de sadece kızın evlerinin nerede olduğunu sorabilmiş ve evine dönmüş.

Delikanlının boyu, posu, terbiyesi kızın da hoşuna gitmiş. Bu yüzden o gittikten sonra da beyin ardından bakıp uzun süre yerinden kıvıldamadan oturmuş. O gözden kaybolduktan sonra kız da kalkıp evlerine gitmiş. Delikanlıya gönlü düşse de kendisi değirmencinin kızı ve onun beyzade olduğu için onunla evlenmeyi aklına bile getirmiyormuş.^{T91.6.}

Aradan birkaç gün geçmiş. Bir gün bu beyzade, bidevi atına binip kızın babası olan değirmencinin yanına gelmiş. At üstünde selam vermiş. Bu sırada değirmenci de yemek yiyip, biraz şarap içip keyifleniyormuş. O, başı dönmeye başladığından beyi “Attan inin, eve buyrun” diye davet etmeyi de unutup:

— Ne işiniz var? Beklemeden söyleyiverin, demiş.

Beyzade de:

— Sizin yetişmiş kızınız varmış. Hepiniz razı olursanız onu kendime gelin olarak istemeye birini göndermek istediğimi söylemek için yanınıza geldim, demiş.^{T130-1.0.1.}

Değirmenci, hanımına ve kızına danışmadan:

— Bizim için mahsuru yok, olabilir. Ne zaman göndermek isterseniz işte kız. Hürmet edin ve götürün. Ancak benim sizi iyi ağırlayıp uğurlayacak bir şeyim yok, demiş.

Bey, değirmencinin cevabını garip bulup:

— İhtiyar, böyle yapmayın. Ailenize danışın. Razı mı, değil mi öğrenin. Eğer onlar razı olmazsa bana sizin kızınız lazım değil, demiş.

Değirmenci:

— Ben hanımına, kızına akıl danışan, onların rızasını sorup iş yapan kılıbıklardan değilim. Benim sözümle yetinmeyecekseniz o zaman kız başka yerde arayın. Ben uygun görüp cevap verdikten sonra benim sözümü saymayan insan bana da lazım değil, demiş.^{T131.1.2.1.} Bey her ne kadar tekrarlarsa da değirmenci:

— Benim dediğim dediktir. Başka türlü bir şey olamaz, demiş.

Değirmencinin böyle kararlı olduğunu iyice anlayan bey de:

— Kabul ediyorum. Dört gün geçirip beşinci gün dönerim. Kızımı süsleyip püsleyip götürürler. Bu dört gün içinde ise bütün yapılması gerekenler yapılır ve buraya getirilir, demiş ve dosdoğru geri dönmüş.

Değirmenci de bu sözü hanımına ve kızına söylemiş.^{P230.} Hanımından önce kızı:

— Değirmencinin kızı beyzadeye layık olamaz.^{T131-14.} Biz çölde özgürce, gönlümüzün istediği gibi yaşayıp dolaşan insanlarız. Onlar ise beyzade, zengin ve kibar insanlar. Bu yüzden de biz, beyin yanında edepsiz ve terbiyesiz gibi görülürüz. Bu yüzden de beni onlara vermesen iyi olur, demiş.

Kızının sözünü annesi de makul görmüş. Değirmenci hiç kimsenin sözünü dinlemeden:

— Ben dedim, bitti. Dediğimi kabul etmeyip beni rezil edecek olursanız o zaman sizin için daha kötü olur. En iyisi benim dediğimi yapın. Kötü niyetim yoktur. Bunu kendiniz de biliyorsunuz, demiş.

Kızı:

— Yaptığımıza hayır diyen yok. Ama olabilecekleri biliyoruz, demiş.

O günden sonra dört gün içinde beyin adamları değirmencinin kızını güzelce süslemek için çok ve türlü türlü kıymetli giysiler; takılar, ayakkabılar, eşarplar, elbiseler, yorgan, döşek ve yastık gibi eşyalar getirmişler. Anne babasına da yıllarca rahat yaşayacak kadar çok mal, mülk getirmişler.^{T136.4.} Gelecek olan atlıları ve düğün alayını iyice doyuracak kadar getirilen pirinç, yağ, koyun, un gibi şeyler de oldukça fazlamış.

Bu eşyaların getirilmesiyle kızın evinde akrabaları,^{P290.} kızı layıkıyla uğurlamak için hazırlık yapmaya başlamışlar. Bey de toyun yapılacağı günü bütün halka bildirip yedi gece yedi gündüz boyunca büyük bir toy vermek için hazırlık yapmaya başlamış.^{T132.}

Bu bey ile hemşehri olan zenginler ve beyler de büyüüp yetişmiş kızlarının her birini bu zengin, güzel ve akıllı beye vermeye niyetlenmişler. Neticede onların hiçbirinin dediği olmamış. Bey sıradan bir değirmencinin kızıyla evlenmek istiyormuş.^{T121-11.} O zenginler ve beyler, hep birlikte delikanlıya:

— Senin gibi devletli, itibarlı bir beyin herhangi biriyle, özellikle de değirmencinin kızıyla evlenmesi çok ayıp olur. “Filan bey, değirmencinin kızını almış” denmesi bizim için bile ayıptır. Bu yüzden de sen bu hayalinden vazgeç ve kendine münasip yerden beğendiğin bir kızı al, demişler. Bunların akılları kendilerine kalmış.

Bey:

— Ben artık çocuk değilim. Kiminle evleneceğimi iyi biliyorum. Hiç kimse sevmediği yemeği yemez. Sevmediği kızla evlenmez. Onun için ben istediğim yemeği yemek istiyorum, diyerek bu sözleri söyleyenlerin hepsine de çok sert karşılık vermiş.

Onlar:

— Biz senin iyiliğin için öğüt veriyoruz. Sözümüzü kabul etmezsen senin toyuna da gelmeyiz, demişler.

Bey:

— Toya gelmemek size yakışmaz. Toya gelmelisiniz. Gelmezseniz ayıp olur. Bunu siz de biliyorsunuz, demiş.

Bu sözü burada bırakıp sözü beyin düğününden iştelim.

Sözleşilen beşinci gün, beyin adamları, kadın, erkek yüz kişi olup değirmencinin yanına gelmişler.^{T133.4} Değirmencinin kardeşleri de önceden hazırlık yapıp onları güzel bir şekilde karşılamış, misafir etmiş. Sonunda değirmencinin kızını gelin alıp gitmişler. Yolun yarısına vardıklarında bey, ilk varana bir taylı kısırak, ikinci varana bir köşekli deve ve üçüncü varana buzağılı sığır ödülü koymuş. Yüz elli tane seçkin atlı katılıp beye doğru fırlamış. Atların geri kalanı da gelinin ve gelin alayının etrafını kuşatmış, ileri geri at koşturup türkü söyleyip saz çalarak gitmiş.^{T133-7} Böylesine büyük bir törenle de gelini alıp beyin kapısında indirmişler. Önceden buraya toplanmış kadın, erkek kalabalığından dolayı yere iğne atsan düşmeyecek gibiymiş. Bunların gelini getirmesiyle toy tam bir toya benzemiş. Fakirden zengine, molladan, hocaya kadar tek insan kalmaksızın toya gelmiş. Sadece bir iki tane bey, değirmencinin kızını aldığı için bu beyin toyuna gelmemiş. Gelmeyen beyleri gidip özel olarak çağırmışlar. Onlar o zaman da gelmemiş.

Bey bunun üzerine de aklına hiçbir şey getirmeden toyuna gelen arkadaşlarına:

— Masraftan kaçınmayın, toyun ihtişamlı olmasına çalışın. Toyu yedi gün yedi gece boyunca yapalım. Her şey bol olsun. İnsan kendini toy ve yas günü tanıtmış. Benim eşyamı sakınmadan da halka verin, toyum toya benzesin, demiş.

Beyin yakın arkadaşları da:

— Toyun ihtişamlı olması için senin de bizim de servetimizi sakınmayız. Sen kendi işinle ilgilen, demişler.

Böylece yiyip içerek akşamı etmişler. Türküyle, sazla gecenin çoğunu geçirmişler.^{T136.3} Şafak sökmesine az kalmış. Bu yüzden düğüncüler de çok yorulup oturdukları yerde yatıp kalmışlar.

Şafak sökmüş, güneş doğmuş. Düğüncülerin sayısı gittikçe artmaya başlamış. At koşturup önce gelenlere ve güreşecek pehlivanlara ödül koyulmuş. Şehrin bir kenarındaki düzlükte güzelce süsleyip ahşaptan geniş ve büyük bir minare inşa etmişler. Kalabalığın toplanacağı ve pehlivanların güreşeceği yerleri iyice düzeltip temizlemişler. At koşulacak meydanın düzeltilmesi de onu sevindirmiş. Akşama kadar güreş tutulup at koşturulmuş.

Bayrakların hepsi dağıtılmış. Yedi gece yedi gündüz^{Z71.5-9.1.} boyunca süren toy, sağ salim bitirilmiş.

Değirmencinin kızını alan bey de dostlarıyla birlikte yaşamış. Ava, her nereye gitse onlarla birlikte gitmiş. Evinde otursa da onlarla olmuş. Kıskançlarla hiçbir zaman işi olmamış.

Fakat kıskanç beylerin kıskançlıkları gittikçe artmış. En sonunda değirmencinin kızına iftira atmak için her türlü bahaneyi aramışlar. Bey hemen öğretmen tutup hanımına büyük rütbeli insanların ve beylerin, zenginlerin evlerinde kendini kabul ettirmenin yollarını öğretmiş. Ayrıca okuyup öğrenmesi, eğitilmesi için ona çeşitli kitaplar getirmiş.^{J159-1.} Bey, değirmencinin kızını daima şık bir şekilde görmek istiyor ve ona böyle olmasını tembihliyormuş. Toylara gittiğinde onunla birlikte gidiyormuş.^{P220-} Fakat değirmencinin kızı, güzel güzel giysileri giymeyi sevmiyormuş. Kimi zaman fırsatını bulup sıradan iş giysilerini giyip avlularındaki bağları düzenliyormuş. Yasaklanmasına aldırış etmeden bahçıvanlarıyla toprağı sürmeyi, bağları sulamayı, meyve toplamayı seviyormuş. Evin diğer işlerini de hevesle yapıyormuş.^{T255-8.} Yemek yapmakta ise ustaymış.^{T277-}

— Senin pişirdiğin yemekleri yemeye doyamıyorum, diye bey kimi zaman söylüyormuş. Değirmencinin kızı elini tutup boş oturmayı sevmiyormuş.

Canı sıkılırsa bey evde olmadığı zaman fırsatını bulup sıradan giysilerini giyip babasının evine gezmeye gidiyormuş.

Bir seferinde babasının yanında beyin kendine haddinden fazla ve kıymetli kıyafetler, türlü takılar aldığını sevinerek anlatmış. Ama kız, babası sarhoş^{P234-7.} olduğundan beyin davetiyle onu evine misafirlige çağırılmıyormuş.

Bu arada da değirmencinin kızına iftira atmak isteyen bazı kıskanç beyler, geline iftira atıp^{K2110.1.} onun kocasına mektup yazmışlar.

“Sen ava gittiğinde değirmencinin kızı oynaşlarını evine getirip meclis kuruyor. Böyle kızın iyi çıkmayacağını biz önceden de biliyorduk. Sen bize kulak asmadın. İşte, neticesi. Bizim de bey adımızı kirletip bize de leke getiriyorsun.” diye ardardına böyle mektup yazıp yollamışlar. Bey bu iftiralara aldırış etmeyip, mektupları yırtıp atmış. Ama yine de sinirlenip huzuru kaçmış.

Bir gece herkes uykudayken, değirmencinin kızı kendi odasında yatarken bir tıkırtıyla uyanıp korkusundan canhıraş şekilde bağırılmış. Bakmış ki babası. Değirmenci, kızına:

—Bağırma, burada yabancı yok. Babanım, diye usulca seslenmiş.

Gelin de yavaşça babasını yalvar yakar pencereden çıkarmış. O sırada bey, eşinin tiz sesini işitince odasına hızla girmiş. O anda da pencereden yeni çıkan bir adamın başını ve onu karşılayarak pencerenin önünde duran eşini görmüş. Hızla gidip hemen eşini silkelemiş ve pencereden başını çıkarıp dışarı bakmış. Hiç kimseyi görememiş. Mektuplarda yazılan iftiralar aklına gelince^{J2301.} onları doğru sayıp öfkesinden eşine vura vura hıncını almış.^{S62-5.} Çünkü bey, eşinin odasından çıkanın kim olduğunu ne kadar sorsa da^{T258.1.1.} eşi söylemiyormuş. Bu yüzden de eşini bir odaya kapatıp kilitlemiş.^{S62.} Her gün de bir dilim ekmek ile bir kâse su veriyormuş. Sonra uzun zaman geçtiği için beyin adamları ona su ve ekmek vermeyi de unutmuşlar. Açlık ve susuzluk, değirmencinin kızını hâlsiz bırakmış. Artık sağa sola kımıldamaya bile mecali kalmamış.

Gelin bu hâldeyken babası değirmenci de damadına:^{P265.}

— Ben ölüm döşeğinde hasta yatıyorum. Ölmeden de sizi görmek istiyorum. Zahmet olsa da gelip gidin, diye rica etmiş.^{H934-7.}

Bey de insanlık edip kayınbabasının^{P261.} isteğini yerine getirmek için^{P261-2.} hemen atına binip onlara gitmiş. Bakmış ki, o ölüm döşeğinde yatıyor. Damadını görünce değirmenci:

— Yakınıma otur. Sana mahcubum. Bir gece çok içip ve niyeti bozup bir şeye muhtaç gibi kızımdan biraz yardım isteyeyim diye onun odasına girdim. O da benim tıkırtıma uyanıp ödü kopmuş gibi canhıraş şekilde bağırdı. Hemen kendimi tanıttım. Böylece kızım beni pencereden çıkardı. Benim bu suçumu bağışlarsan başka pişmanlığım yok. Bundan başka dünyada kimseye yaptığım bir kötülük yok. Kızım da bu yaptığımdan dolayı halktan utanıp çekindi ve bana darılıp^{P234-8.} o günden sonra garip babası ağır hâlde yattığında bile sormaya gelmedi. Ona da söyle, o da beni bağışlasın, demiş.

Damadı ise telaşla:

— Olur, olur. Bağışladım, rahat ol. Sonu hayır olsun. Sağ salim iyileş ve çabucak düzel, diyerek vedalaşmış. Hemen atına binip ve atını var gücüyle sürüp evine gelmiş. Atından aceleyle inmiş ve hemen eşini kilitletiği odaya girmiş. Eşini kucaklayıp onun başını yerden kaldırarak:

— Nasılsın? Ah, suçumu bağışla! Yanılmışım, diyerek defalarca af dilemiş.^{Q520-8.} Eşinin iyice takatten düştüğünü görmüş. Eli ayağı soğumuş, ölecek hâlde gelmiş. Yine de eşi:

— İyi ettin geldin. Senin yanında yüzüm kara ve dilim kısa değildir. Benden razı ol. Ettin ettin bana ettin, zararı yok. Vaktini hoş geçir, demiş. Bey de mecalsiz hâlde güçlükle ağzını kımıldatıp:

— Ben seni öldüremem, demiş ve dışarıdaki adamlarına:

— Hemen süt getirin! Şeker getirin, diye telaşla bağırılmış. Hemen süt ile şeker getirmişler. Süt, gelinin boğazından geçmemiş. Ağzına koyulduğu gibi geri dönmüş. Bey, mecalsiz hâlde hırıldayarak yatan eşini kaldırıp yumuşacık yatağına taşımış, usulca yatırmış. Gelinin gözleri kapalıymış. Bey, elden ayaktan kesilmiş. Etrafindakilere:

— Pamuk bulun, pamuk, diye bağırılmış.

Hemen pamuğu getirmişler. Gelinin ağzına sütü pamukla damlatmışlar. O yavaşça yutkunmuş.

Gelin^{P266-} üç gün sonra zar zor gözünü açmış. O günden sonra bey onun yanından bir adım bile ayrılmamış. Pişman olup defalarca kafasını yumruklamış.^{P221-} Lanet adamlara beddua etmiş.

Gelin bir ayda biraz kendine gelmiş. Ama sevgili babası ölürken onunla vedalaşamamış.^{P234-8.1.} Beye ise:

— Sen etrafındakilerin lafına kandın. Böyle olacağını, bey ile fukara kızını rahat bırakmayacaklarını önceden de biliyordum. Maalesef, babam beni dinlemedi, demiş.

Bey, suçlu hâlde eşini kucaklamış.^{P210.} Böyle bir hatanın tekrarlanmayacağına yemin etmiş.^{M201.5.}

2.14.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 14

P234. Father and daughter / Baba ve kız TRM-14

Evvel zamanda bir yoksul, yapacak başka iş bulamayıp bir zengin'in değirmeninde değirmenci olmuş. Bunun sadece bir kızı varmış.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TRM-14

O, hanımı ve kızıyla üçü birlikte yaşarmış.

Bu şehzadenin anne, babası ve iyi yetişmiş kız kardeşleri de orada hazır olmuşlar.

Sürünün içinden gencin annesi ve babası olan padişah da güzel giyimli, salınarak bu kızın yanına gelmişler.

Değirmenci de bu sözü hanımına ve kızına söylemiş.

J1111. Clever girl / Akıllı kız

J1111-8. Clever miller's daughter / Değirmencinin akıllı kızı (MTB) TRM-14

Ayrıca çok güzel, uyumlu, akıllı bir kız olmuş.

T96. Lovers reunited after many adventures / Âşıkların birçok maceradan sonra bir araya gelmesi TRM-14

Onlar birbirine kavuşup muratlarına ermişler.

P253. Sister and brother / Kız ve erkek kardeş TRM-14

Bu şehzadenin anne, babası ve iyi yetişmiş kız kardeşleri de orada hazır olmuşlar.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-14

Büyük bir eğlence ve toy verilmiş.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TRM-14

Yedi gece yedi gündüz boyunca süren toy, sağ salim bitirilmiş.

P210. Husband and wife / Karı Koca TRM-14

Böylece şehzade, hanımı ve arkadaşlarıyla kızı uğurlayıp geri dönmüş.

Bu toya daha önceden ufacık adam olan, sonra şehzadeye dönüşen genç de anne, baba, kız kardeşleri ve eşiyle gelmiş.

Bey, suçlu hâlde eşini kucaklamış.

T130-2. Asking for a girl's hand in marriage / Kız isteme (MTB) TRM-14

Her zaman hizmetinde olmamız içi rıza verirsen seni oğlumla nikâhlayarak gelin almak istiyorum, demiş.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-14

Yedi gün yedi gece konuklu toy yapıp o kızı oğluna nikâhlamış.

T15. Love at first sight / İlk görüşte aşk TRM-14

Çünkü iyice bakıp konuştuğça kıza tüm kalbiyle âşık olduğu için konuşmaya mecali de kalmamış.

T24. The symptoms of love / Aşkın belirtileri

T24-10. Becoming weak because of love / Aşktan mecalsiz kalmak (MTB) TRM-14

Çünkü iyice bakıp konuştuğça kıza tüm kalbiyle âşık olduğu için konuşmaya mecali de kalmamış.

T90. Love - miscellaneous motifs / Aşk - çeşitli motifler

T91.6. Noble and lowly in love / Soylu ve sıradan insanın aşkı TRM-14

Delikanlıya gönlü düşse de kendisi değirmencinin kızı ve onun beyzade olduğu için onunla evlenmeyi aklına bile getirmiyormuş.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB)

T130-1.0.1. Asking for permission before sending co-in-laws / Dünürcü göndermeden önce müsaade isteme (MTB) TRM-14

Hepiniz razı olursanız onu kendime gelin olarak istemeye birini göndermek istediğimi söylemek için yanınıza geldim, demiş.

T131.1.2. Father's consent to son's (daughter's) marriage necessary / Babanın oğlunun (kızının) evlenmesi için rıza göstermesi gerekmesi

T131.1.2.1. Girl must marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmek zorunda olması TRM-14

Değirmenci: — Ben hanımına, kızına akıl danışan, onların rızasını sorup iş yapan kılıbıklardan değilim. Benim sözümle yetinmeyecekseniz o zaman kızı başka yerde arayın. Ben uygun görüp cevap verdikten sonra benim sözümü saymayan insan bana da lazım değil, demiş.

T131-14. Difference in social class as an obstacle for marriage / Evliliğe engel sınıf farkı (MTB) TRM-14

Hanımından önce kızı: — Değirmencinin kızı beyzadeye layık olamaz.

T136.4. Gifts at wedding / Düğün hediyeleri TRM-14

O günden sonra dört gün içinde beyin adamları değirmencinin kızını güzelce süslemek için çok ve türlü türlü kıymetli giysiler; takılar, ayakkabılar, eşarplar, elbiseler, yorgan, döşek ve yastık gibi eşyalar getirmişler. Anne babasına da yıllarca rahat yaşayacak kadar çok mal, mülk getirmişler.

P290. Other relatives / Diğer akrabalar TRM-14

Bu eşyaların getirilmesiyle kızın evinde akrabaları, kızı layıkıyla uğurlamak için hazırlık yapmaya başlamışlar.

T132. Preparation for wedding / Düğün hazırlığı TRM-14

Bey de toyun yapılacağı günü bütün halka bildirip yedi gece yedi gündüz boyunca büyük bir toy vermek için hazırlık yapmaya başlamış.

T121. Unequal marriage / Eşit olmayan evlilik

T121-11. Nobleman marries miller's daughter / Soylu adamın değirmencinin kızıyla evlenmesi TRM-14

Bey sıradan bir değirmencinin kızıyla evlenmek istiyormuş.

T133.4. Bridegroom and his men come for the bride / Damat ve arkadaşlarının gelin için gelmesi TRM-14

Sözleşilen beşinci gün, beyin adamları, kadın, erkek yüz kişi olup değirmencinin yanına gelmişler.

T133-7. Organizing contests and entertainment on the way back home / Dönüş yolunda yarış ve eğlenceler düzenlenmesi (MTB) TRM-14

Yolun yarısına vardıklarında bey, ilk varana bir taylı kısrak, ikinci varana bir köşekli deve ve üçüncü varana buzağılı sığır ödülü koymuş. Yüz elli tane seçkin atlı katılıp beye doğru fırlamış. Atlıların geri kalanı da gelinin ve gelin alayının etrafını kuşatmış, ileri geri at koşturup türkü söyleyip saz çalarak gitmiş.

T136. Accompaniments of wedding / Düğün eşliğindekiler

T136.3. Amusements at wedding / Düğün eğlenceleri TRM-14

Böylece yiyip içerek akşamı etmişler. Türküyle, sazla gecenin çoğunu geçirmişler.

J159- Wisdom (knowledge) from men / Erkeklerden bilgi kazanılması (MTB)

J159-1. Husband as adviser / Danışman olarak koca (MTB) TRM-14

Bey hemen öğretmen tutup hanımına büyük rütbeli insanların ve beylerin, zenginlerin evlerinde kendini kabul ettirmenin yollarını öğretmiş. Ayrıca okuyup öğrenmesi, eğitilmesi için ona çeşitli kitaplar getirmiş.

P220- Husband attends the assemblies with his wife / Kocanın toylara eşiyle katılması (MTB) TRM-14

Bey, değirmencinin kızını daima şık bir şekilde görmek istiyor ve ona böyle olmasını tembihliyormuş. Toylara gittiğinde onunla birlikte gidiyormuş.

T255. The obstinate wife or husband / İnatçı kadın veya koca

T255-8. The stubborn woman: insists on doing the chores / İnatçı kadının ev işlerini yapmaya ısrar etmesi (MTB) TRM-14

Yasaklanmasına aldırmaz etmeden bahçıvanlarıyla toprağı sürmeyi, bağları sulamayı, meyve toplamayı seviyormuş. Evin diğer işlerini de hevesle yapıyormuş.

T277- Diligent wife / Hamarat eş (kadın) (MTB) TRM-14

Yemek yapmakta ise ustaymış.

P234-7. Drunken father and daughter / Sarhoş baba ve kızı (MTB) TRM-14

Ama kız, babası sarhoş olduğundan beyin davetiyle onu evine misafirlığe çağırmıyormuş.

K2110.1. Calumniated wife / İftira atılan eş (kadın) TRM-14

Bu arada da değirmencinin kızına iftira atmak isteyen bazı kıskanç beyler, geline iftira atıp onun kocasına mektup yazmışlar.

J2301. Gullible husbands / Kolay aldanan (saf) kocalar TRM-14

S62-5. Husband flogs wife / Kocanın karısını dövmesi (MTB) TRM-14

Mektuplarda yazılan iftiralar aklına gelince onları doğru sayıp öfkesinden eşine vura vura hincını almış.

T258.1. The curious wife: wait and see / Meraklı eş (kadın) : bekle ve gör

T258.1.1. Husband insists on knowing wife's secret / Kocanın karısının sırrını öğrenmeye ısrar etmesi TRM-14

Çünkü bey, eşinin odasından çıkanın kim olduğunu ne kadar sorsa da eşi söylemiyormuş.

S62. Cruel husband / Zalim koca TRM-14

Bu yüzden de bey, eşini bir odaya kapatıp kilitlemiş.

P265. Son-in-law / Damat TRM-14

Gelin bu hâldeyken babası değirmenci de damadına: — Ben ölüm döşeğinde hasta yatıyorum.

H934. Relative assigns tasks / Akrabaların vazifeler tayin etmesi

H934-7. Task assigned by father-in-law / Kayınpederin verdiği vazifeler (MTB) TRM-14

Gelin bu hâldeyken babası değirmenci de damadına: — Ben ölüm döşeğinde hasta yatıyorum. Ölmeden de sizi görmek istiyorum. Zahmet olsa da gelip gidin, diye rica etmiş.

P261. Father-in-law / Kayınpeder TRM-14

P261-2. Good relations between father-in-law and son-in-law / Kayınpeder ve damat arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM-14

Bey de insanlık edip kayınbabasının isteğini yerine getirmek için hemen atına binip onlara gitmiş.

P234-8. Daughter resents her father / Kızın babasına küsmesi (MTB) TRM-14

Kızım da bu yaptığımdan dolayı halktan utanıp çekindi ve bana darılıp o günden sonra garip babası ağır halde yattığında bile sormaya gelmedi.

Q520. Penances / Pişmanlıklar

Q520-8. Husband does penance / Kocanın pişmanlık duyması (TBM) TRM-14

Vah, suçumu bağışla! Yanılmışım, diyerek defalarca af dilemiş.

P266- Daughter-in-law / Gelin (MTB) TRM-14

Gelin üç gün sonra zar zor gözünü açmış.

P221- Husband who causes his wife to get sick hurts himself from sadness / Karısının hastalanmasına sebep olan kocanın üzüntüden kendine zarar vermesi (MTB) TRM-14

Pişman olup defalarca kafasını yumruklamış.

P234-8.1. Father dies when he is estranged from his daughter / Babanın kızıyla küsken ölmesi (MTB) TRM-14

Ama sevgili babası ölürken onunla vedalaşamamış.

M201.5. Covenant confirmed by marriage / Evlilikle ilgili anlaşmanın yapılması TRM-14

Böyle bir hatanın tekrarlanmayacağına yemin etmiş.

2.15. Garibin Çerkeze Gidişi⁵⁰

2.15.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Büyük bir köyde garip bir adam yaşarmış. Bu garibin bir eşeğinden başka, kapısında ne tavuk ne köpek ne kedi, tek bir canlı bile yokmuş. Onlar bir evde hanımı ve kızı ile üç kişi yaşarmış.^{P230.} Garibin hanımı halı dokumada usta^{T277-} olduğundan zenginler onu halı dokutmak için gündelikçi olarak tutarmış. Kızını ise

⁵⁰ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Garıbnı çerkeze gidişi”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 52-56.

zenginlerin hanımları bebeklerinin salıncağını sallatmak için tutarlarmış. Bunlar bu şekilde yaşarken garip, günlerden bir gün küreğini, urganını alıp eşeğine binerek çöle çerkez⁵¹ getirmeye gitmiş.

Garip, çöle varıp bir deste çerkez topladıktan sonra içi geçmeye başlamış. Büyük bir çerkezin gölgesinde şapkasını başına yaslayıp yatmış. Hemen uyuklamış ve düş görmüş. Düşünde onun topladığı çerkezini birisi yakıyormuş.

Garip: “Vah, benim topladığım odunumu da yaktılar” diyerek hızla kalkmış ki odunu hiç kimse yakmamış: “Odunum duruyormuş” diyerek gözünü iyice ovalayıp güneşe bakmış. Gün batımına az vakit kalmış imiş. Garip, aceleyle biraz daha odun toplayıp tekrar güneşe bakmış ki, on adım ötesinde bir parça şeye güneş ışığı düşüp parıldayıp gözünü kamaştırıyormuş.

Garip bu parıldayan şeyi merak edip gidip bakmış, el kadar altın parçasıymış. Buna çok sevinmiş, uzun süre kendine gelememiş. Sonra kendine gelince o altını alıp güneşe baktığında güneş kararıp gitmiş.

O: “Bu akşam burada olmasam mı, evime dönmesem mi acaba?” diye düşünmüş. Sonunda çölde kalmayı aklına koymuş. Gece eşeğini de yanına getirip topladığı odunundan ateş yakıp bulduğu altınını da sürekli kontrol ederek gecesini çölde geçirmiş. Sabah erkenden eşeğine çerkez yükleyip öğleden önce evine gelmiş. Odunu indirip, eşeğini bağlayıp keyifli bir şekilde kapıdan girmiş ki evinde hanımı yok.

Hanımının zenginin evinde halı dokuduğunu hatırlayıp kızını hemen onun peşinden yollamış. Hanımı koşup geldikten sonra garip:

— Hanım bana bir yeşil çay ver, biraz demli yap, diye buyurmuş.

Hanımı da hemen onun getirdiği odunda çay kaynatıp demli çayı önüne koymuş. Garip, çayını içip ekmeğini yerken hanımının yüzüne bakarak keyifli bir şekilde gülümsemiş.^{P210.}

Hanımı:

— Hadi, babası,^{T299-3.} sana bu gün ne oldu, sen neden keyiflisin, demiş.

Bunun üzerine garip:

— Ne, ben keyifli olmayayım da kim olsun? Önümde yeşil çay, sofrada taze beyaz ekmeğe, yanımda hanımım, diye cevap vermiş.

Hanımı yine:

⁵¹ Çerkez: Çölde yetişen, yapraklı, kısa boylu bir bitki (TDDS I, 2016: 204).

— Sen bu çay ile ekmeği önceden de yerdin. O zaman böyle keyifli olmazdın, demiş.

Sonra da:

— Hey, Hüda'm! Bize de bir boz keçi vermez mi acaba, diye sızlanmış.

Bunun üzerine garip:

— Ben oduna gittiğim yerde bir külçe altın buldum, demiş.

Hanımı:

— Hani, babası, getir bakayım, diyerek elinden altını alıp bakarken biraz açgözlü olan komşusu gelip kapıdan içeri girmiş.

Garip onu:

— Töre⁵² geçin, diyerek buyur etmiş. O, evin töreüne geçip oturmuş ve hâl hatır sorulduktan sonra kendisine ikram edilen çayı içmeye başlamış. Komşusu çayı içerken garip, sevinçle hanımına:

— Hadi, az önceki altını al. Komşu da görsün, demiş. Garibin hanımı altını hemen çıkarmış.

Komşusu bakmış ki, bir külçe altın. Gözleri parıldamış. Zenginliği dünyaya sığmayan açgözlü komşusu:

— Bey, sen bunu nereden buldun, diye garibe sormuş.

Garip önce susmuş. O tekrar sormuş. Garip kendisinin çerkeze gidişini ayrıntısıyla anlattıktan sonra: “Çölde içim geçince dayanamadım. Sonra ben de şapkama yaslanıp bir çerkezin dibine yattım ve hemen uyumuşum. O sırada düş gördüm”, demiş.

Bunun üzerine komşusu:

— Düşünde ne gördün, diye garibe sormuş.

Garip:

— Düşümde topladığım çerkezi yaktılar ve ben de “vah” diyerek yerimden kalkıp odunlarıma baktım duruyor. Güneşe baktım, batmasına az vakit kalmış, demiş.

Garibin komşusunun sabrı taşıp:

— Ben sana altını nasıl bulduğunu soruyorum, demiş.

Bunun üzerine garip:

— Vakıt erken mi geç mi acaba diye güneşe baktım ki yere güneş ışığı inmiş, bir şey parıldayıp durur. Gidip baktım ki, bu altın, diye ona anlatmış.

⁵² Tör: Evin baş kösesi, konunun oturtulduğu yer (TTS, 1995: 635).

Komşusu çok oturmadan dönmüş. Ama evine gitmeden yolun ortasında durup düşünmüş: “Ben bunlardan birazcık altın istesem vermezler mi acaba?”. Sonra geri gelip garibe:

— Sen bana deminki altınından birazcık kırıp ver, demiş.

Garip:

— Bu altına göz dikmesene, sen ona muhtaç mısın, diyerek kızmış. Malın dünyaya sığmıyor, tahılın ambara. Sen ise utanmadan benim gibi fukaradan bir şey dilersin!

Ama açgözlü komşusu:

— Bana birazcık ver, diyerek garibin üstüne abanıp elinden altını alarak epey kırmış:

— Koç gibi oğlun olsun, her birine peri gibi kız rastlasın, diyerek çıkıp gitmiş.

Garip, o bulduğu altınıyla zengin olmuş. Komşusu ise o gün evine gidip baltasını, küreğini alıp eşeğine binerek çöle çerkez toplamaya gitmiş. Çöle varınca iki kök çerkezi kesip: “İçim geçiyor” diyerek kalpağını başının altına koyup çerkezin dibinde yatmış. Gözlerini sıkıca yummuş. Ama uyuyamamış. Kalkıp tekrar çerkez toplamaya başlamış.

Böylece o, it gibi yorulmuş. Yine çerkezin dibinde yatıp: “Şimdi uyuyup düş görürüm.” diye düşünüp yatmış ve deminki gibi uyuklarken yakasından yılan girmeye başlamış. O sevinip: “Düş gördüm”, diye kalkmış ki gömleğinin içinde yılan geziyor.

O, yılan:

— Niçin benim içime giriyorsun, diye sormuş.

Yılan da ona:

— Sen nasıl yalandan “İçim geçiyor” diyerek düş göreceksin, demiş.

Bunun üzerine o adam:

— Biliyor musun yılan! Dün bir garip, böyle yatıp düş görerek altın bulmuş, demiş.

Yılan:

— O garip, onun içinin geçmesi de gerçek, uyuklaması da. Düş gördüğü de doğru. Sen ise yalan söylüyorsun. Sonra, senin hiç altının yok mu? Sen açgözlü bir adamsın. Çabuk buradan git, yoksa işini bozarım, demiş.

Bunun üzerine adam, yılanı şöyle demiş:

— Ne dersene de yılan! Ben buradan altın almadan gitmeyeceğim. Ben o garip kadar değil miyim, ondan da üstünüm.

O anda yılan:

— Gitmezsen seni sokarım, demiş. Bunun üzerine o, yılanı korkutmak için sesini yükselterek:

— Deneyip gör, eğer sokarsan senin için kötü olur. Ben seni adeta dünyaya gelmemiş gibi yaparım, demiş.

Yılan onun tam sırtından sokmuş ve yakasından çıkıp yavaşça sürünüp gitmiş.

Kötü niyetli zengin, yılanı elini süremeden o anda yıkılmış.

Şansına onun kuma bulanıp yattığını çölde koyun bakan bir çoban görmüş. Aklını yitiren, kir pas içindeki açgözlü zengin, çobana kendisini yılan soktuğunu zar zor açıklamış ve sırtını göstermiş. Çoban telaşla yılan sokması için kullanılan tüm ilaçları ona sürmüş ve elbisesine sarıp, eşeğine yükleyerek köye getirmiş.

Kötü niyetli zengin, bu yaradan ölmemiş de gülmemiş de. Aksayarak yürüyen takatsiz bir mahlûka dönmüş.

Bu hadiseyi de bütün halk hayretler içerisinde kalıp korkarak anlatmışlar.

2.15.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 15

P230. Parents and children/ Ebeveyn ve çocuk TRM-15

Onlar bir evde hanımı ve kızı ile üç kişi yaşamış.

T250. Characteristics of wives and husbands / Karı kocaların özellikleri

T277- Diligent wife / Hamarat eş (kadın) (MTB) TRM-15

Garibin hanımı halı dokumada usta olduğundan zenginler onu halı dokutmak için gündelikçi olarak tutarmış.

P210. Husband and wife / Karı Koca TRM-15

Garip, çayını içip ekmeğini yerken hanımının yüzüne bakarak keyifli bir şekilde gülümsemiş.

T299. Other aspects of married life — miscellaneous / Evlilik yaşamının diğer yönleri – çeşitli motifler

T299-3. Greetings words used between husband and wife / Karı koca arasında kullanılan hitap sözler (MTB) TRM-15

Hanımı: — Hadi, babası, sana bu gün ne oldu, sen neden keyiflisin, demiş.

2.16. Garibin Düşü⁵³

2.16.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Garip bir adam varmış. Her akşam kendi kendine hayal kurup yatarmış. Bir gün yine o hayallerden kurup yatmış ve düş görmüş. Düşünde o garip, bir yere gidiyormuş. Önüne güzel, beyaz bir kuş çıkmış. O kuş öyle güzel, hoş bir kuş olsa da pis bir leşe konup onu gagalıyormuş. Garip bu durumu ilginç görüp geçip gitmiş. Giderken çiçekli bir yoncalığın içinde de bir at bağlıymış. At öyle zayıfmış ki itiversen yıkılacak gibi duruyormuş. O garip bunu da ilginç görüp geçivermiş. Giderken bir çölden geçmiş. Etrafta dış karıştırarak ot, çöp dahi yokmuş. Ama o çoraklığın içinde bir at bağlı duruyordu ve o öyle semizmiş ki, adeta parıldayan bedeninden yağ fişkıracak gibiymiş. Garip bunu da ilginç görüp giderken uyanmış. Gördüğü düşünüyü yine ilginç görüp yaşlı babasına anlatmış. Yaşlı babası da oğlunun^{P233} anlattığını dinleyip:

— O gördüğün şeylerin hepsi gerçektir oğlum, demiş. Senin önüne ilk çıkan beyaz kuş, bu zamanın dışı çiçek, içi böcek gibi olan açgözlü insanıdır. Onun ardından çiçekli yoncalığın içinde itiversen yıkılacak gibi duran at da bu zamanın bazı cimri zenginleridir. Onlar da tıpkı senin gördüğün at gibi dünyaya sığmaz ama kendisi yiyip içemeyip yumruğundan çıkarsa yalar, çıkmasa idare eder. Çorak yerde bağlı, vücudundan yağ fişkırıyor dediğin at ise bizim gibi garip olsa da tok gözlü insanlardır.

Garip, babasına katılmayıp:

— O nasıl bizim gibiymiş? Semizliğinden vücudundan yağ fişkırıyordu. Fakat bizim yiyecek ekmeğimiz, giyecek elbisemiz yok. Çenemiz açlıktan birbirine geçecek, demiş. Sonra bizim vücudumuzdan yağ fişkırıyor mu, demiş. Bunun üzerine babası:

— Hayır, öyle değil oğlum. Bu çorak yerde bağlı semiz at, tok gözlü garip insanlardır. Garibin parası, elbisesi olmasa da gönlü zengindir, ruhu büyüktür. Bir şey bulsa da çocuklarıyla, insanlarla paylaşır yer. Gününü kaygısız, tasasız, keyfi yerinde; vaktini hoş geçirir. Helal çalışır, helal yer. Yediği sindirilir. Bu yüzden çorak yerde bağlı semiz atın apaçık budur, demiş.^{J154.0.1.}

Garip, babasının dediğini onaylamış.

⁵³ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Garibin düşü”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 284-285.

2.16.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 16

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-16

Gördüğü düşünüyü yine ilginç görüp yaşlı babasına anlatmış.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihati

J154.0.1. Wise words of father / Baba nasihati TRM-16

Bunun üzerine babası: — Hayır, öyle değil oğlum. Bu çorak yerde bağlı semiz at, tok gözlü garip insanlardır. Garibin parası, elbisesi olmasa da gönlü zengindir, ruhu büyüktür. Bir şey bulsa da çocuklarıyla, insanlarla paylaşır yer. Gününü kaygısız, tasasız, keyfi yerinde; vaktini hoş geçirir. Helal çalışır, helal yer. Yediği sindirilir. Bu yüzden çorak yerde bağlı semiz atın apaçık budur, demiş.

2.17. Garip İhtiyarın Akıllı Oğlu⁵⁴

2.17.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir garip ihtiyar varmış. Onun da yetişmiş genç bir oğlu varmış.^{P233.} Ama ihtiyar, oğlunu evlendirmeden, bir gün ağır bir hastalığa yakalanmış. Ölüm döşeğinde yatarken, oğlunu yanına çağırır ve:

— Oğlum, artık benim ölme vaktim geldi. Seni evlendiremedim.^{P233-20.} Ama bunun yerine ben sana üç tane öğüt vereyim.^{J154.} Bunu tutarsan o seni evlendirir de zengin de olursun, demiş.

Oğlu da:

— Söyle baba, senin vasiyetini tutayım, demiş.^{M258-4.}

İhtiyar, oğluna bakıp:

— Oğlum birincisi; ayağının ulaşacağı yere başınla var, bir de yediğin tuza ihanet etme. Sonra da ikram edilen, pişen yemeği bırakıp gitme, demiş.

⁵⁴ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Garip gocanın akıllı oğlu”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 131-134.

Babası öldükten sonra, oğlan yetim kalmış.^{L111.4} Şimdi ona gün gerek, yaşamak gerek. İşte, sonra o gidip bir zengine işçi olmuş. O zengin de gidip uzak yerlerde de ticaret yaparmış.

Günlerden bir gün zengin, kervan düzüp alışverişe gitmiş. Zengin ile delikanlı da birlikte gitmiş. Yolda bunların yiyecek ve içecekleri tükenmiş. Onlar da uçsuz bucaksız çölün ortasında ne yapacaklarını bilememişler.

Bir yerde eski bir kuyunun başında konaklamışlar. Önce kuyuya bir çocuğu sallamışlar ama ip boş gelmiş. Gönderilen çocuktan haber yokmuş. Sonra bu oğlanı kendi dediği gibi başını aşağı, ayağını yukarı gelecek şekilde sallamışlar ve oğlan kuyunun dibine varınca bir de bakmış ki büyük bir dev oturur. Önceden gönderilen çocuğu ise öldürüp oraya atmış.

Bu oğlan korkuyla:

— Selamünaleyküm, diye bağırmış. Dev:

— Ve aleyküm selam. Böyle selam vermeseydin, seni öldürürdüm, demiş. Sonra:

— Geç, lazım bir şeyin olursa söyle. Sen akıllı bir delikanlıymışsın. İşte o ise, benim yattığımı hesaba katmadan yanıma ayağıyla geldi. Bunun için de onu öldürdüm. Sen ise sayıp başınla gelerek insan gibi selam verdin. Şimdi de gerekeni söyle, demiş. Bunun üzerine delikanlı:

— Bana hepi topu iki kırba su lazım. Başka bir şey lazım değil, demiş.

Dev, delikanlıya su vermiş. Adamlar beladan kurtulup yine gitmişler. Varacakları yere ulaşip alışverişlerini bitirerek dönmüşler.

Günlerden bir gün, zengin yine bir yere gidecek olmuş. Onun hoppa hanımı^{T230-3} bu delikanlıya göz dikmiş ve kocasına:

— Sen gideceksen git ama bu oğlanı bırakıp git! Bana yardımcı lazım. Yoksa zorlanırım, diye bahane edip delikanlıyı almış.

Akşam o kadın sırnaşıp, oğlan ile bir yerde döşek serip birlikte yatmak istemiş. Oğlanın aklına babasının ettiği vasiyet gelip:

— Hayır, ben seninle yatamam. Ben bunca zamandır bu zengin tuzunu yedim, demiş. Bu sözleri de zengin önceki eşinden^{T145} olan kızı^{P234} işitmiş. Zengin hanımı öfkelenerek:

— Dediğimi yapmazsan zengin gelir gelmez iftira atıp seni öldürtürüm, demiş.

Delikanlı da:

— Ay, öldürtürsen öldürt. Yediğim tuza ihanet etmektense, namusumla ölmem iyidir, diye cevap vermiş. Böylece bu kadının dediği olmamış. Günlerden bir gün zengin de dönüp gelmiş. Geldikten sonra akşam, hanımına:

— Hey hanım, yetim iyi hizmet etti mi, diye sormuş.

Hanımı da:

— Ay, yetimin batsın! Meğer onun gönlü Kaf dağındaymış. Sen gittin ve o bana laf attı. Yarın sen de onu öldür. Bu konuyu sen gelene kadar bekletmişim, demiş. ^{K2110.1-0.1.}

Kocası da öfkelenip:

— Yarın onu sabuncumuza göndereyim, demiş. Sonra zengin, sabuncuyu da yanına çağırıp ona şöyle söylemiş:

— Yarın erkenden bizden biri gelir ama sen kim olduğuna bakma, yüzüne gözüne bakmadan onu kaynayan kazana at da sabun yap! ^{J2301.}

O da:

— Tamam, demiş.

Sabah erkenden zengin, bu oğlanı yanına çağırıp:

— Git, filan sabuncudan bir kalıp sabun alıp gel. Yengenin sabunu bitmiş, demiş.

Delikanlı da:

— Olur, diyerek gitmiş. Giderken bir dostu varmış ve onunla karşılaşmış. Dostu onu bırakmayıp yemeğe davet etmiş. O sırada oğlanın da aklına babasının söyledikleri gelmiş ve dostunun peşine takılıp evlerine gitmiş, onunla çorba içmiş. Bu yüzden de biraz gecikmiş.

O sırada önceki zengin hanımı da oğlana haksız yere iftira attığı ^{K2110.1-0.1.} için yaptığı işe pişman olmuş. Korkup oğlanın peşinden: “Gel, bunu bu kez öldürtmeyeyim. Belki de sonra dediğimi yapar” diyerek koşmuş. Dönerken koşarak gelip sabuncunun yanına varmış ve sabuncu, sen ben demeden onu tutmuş ve atmış kaynayan kazana. Böylece zenginın utanmaz hanımı sabuna karışıp gitmiş. ^{Q261.1-1.}

Biraz zaman geçtikten sonra oğlan da gidip bir kalıp sabun isteyip dönmüş.

Gelip de zengine:

— Hani yengem? İşte ona sabun getirdim, demiş.

Zengin de şaşırıp:

— Az önce senin peşinden gitti. Sana rastlamadı mı, demiş.

Delikanlı:

— Hayır, rastlamadı, demiş.

O zaman zengin kızı araya girip:

— Benim üvey annem^{P282.} kendi kazdığı kuyuya kendisi düştü.^{K2219-1.} Onun amacı günahsız bir oğlanı öldürmektir ama kendisi kötülüğe uğradı, diyerek delikanlı ile analığının arasında geçen önceki işittiği konuşmayı babasına anlatıvermiş.^{N831-2.}

Babası da bütün malını mülkünü bu akıllı oğlana devredip^{Q72-2.} kızını da onunla nikâhlanmış.^{L161.1.}

2.17.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 17

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-17

Evvel zamanda bir garip ihtiyar varmış. Onun da yetişmiş genç bir oğlu varmış.

P233-20. The father's duty is to get his son married / Babanın görevi oğlunu evlendirmek (MTB) TRM-17

Seni evlendiremedim.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihatı TRM-17

Ölüm döşeginde yatarken, oğlunu yanına çağırır ve: — Oğlum, artık benim ölme vaktim geldi. Seni evlendiremedim. Ama bunun yerine ben sana üç tane öğüt vereyim.

M258. Promise to dying man sacred / Ölmek üzere olan insana söz verme

M258-4. Promising to the dying father to keep the will / Ölmek üzere olan babaya vasiyetinin tutulacağına dair söz verme (MTB) TRM-17

Oğlu da: — Söyle baba, senin vasiyetini tutayım, demiş.

L111. Hero (heroine) of unpromising origin / Umut vermeyen kahramanın (kadın kahramanın) kökeni

L111.4. Orphan hero / Yetim kahraman TRM-17

Babası öldükten sonra, oğlan yetim kalmış.

T230. Faithlessness in marriage / Evlilikte vefasızlık

T230-3. Faithless wife / Vefasız eş (kadın) (MTB) TRM-17

Onun hoppa hanımı, bu delikanlıya göz dikmiş ve kocasına: — Sen gideceksen git ama bu oğlanı bırakıp git!

T145. Polygamous marriages / Çok eşli evlilikler TRM-17

Bu sözleri de zenginin önceki eşinden olan kızı işitmiş.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TRM-17

Bu sözleri de zenginin önceki eşinden olan kızı işitmiş.

J2301. Gullible husbands / Kolay aldanan (saf) kocalar TRM-17

Kocası da öfkelenip: — Yarın onu sabuncumuza göndereyim, demiş. Sonra zengin, sabuncuyu da yanına çağırıp ona şöyle söylemiş: — Yarın erkenden bizden biri gelir ama sen kim olduğuna bakma, yüzüne gözüne bakmadan onu kaynayan kazana at da sabun yap!

K2110.1. Calumniated wife/ İftira atılan eş (kadın)

K2110.1-0.1. Slanderer wife / İftiracı eş (kadın) (MTB) TRM-17

O sırada önceki zenginin hanımı da oğlana haksız yere iftira attığı için yaptığı işe pişman olmuş.

Q261.1. Intended treachery punished / İhanete teşebbüsün cezalandırılması

Q261.1-1. Wife is punished for intended treachery / İhanete teşebbüs eden eşin (kadının) cezalandırılması (MTB) TRM-17

Böylece zenginin utanmaz hanımı sabuna karışıp gitmiş.

P282. Stepmother / Üvey anne TRM-17

K2210. Treacherous relatives / Hain akrabalar

K2219- Treacherous step relatives / Hain üvey akrabalar⁵⁵

K2219-1. Treacherous stepmother / Hain üvey anne (MTB) TRM-17

O zaman zenginın kızı araya girip: — Benim üvey annem, kendi kazdığı kuyuya kendisi düştü.

N831. Girl as helper / Yardımcı kız

N831-2. Daughter as helper / Yardımcı kız çocuk (MTB) TRM-17

O zaman zenginın kızı araya girip: —Benim üvey annem kendi kazdığı kuyuya kendisi düştü. Onun amacı günahsız bir oğlanı öldürtmekti ama kendisi kötölüğe uğradı, diyerek delikanlı ile analığının arasında geçen önceki işittiği konuşmayı babasına anlatıvermiş.

Q72. Loyalty rewarded / Sadakatın ödüllendirilmesi

Q72-2. Father gives his daughter, possessions, and property as a reward for the hero loyal to him / Babanın kendisine sadık olan kahramana ödöl olarak kızını ve malını mülkünü vermesi (MTB) TRM-17

Babası da bütün malını mülkünü bu akıllı oğlana devredip kızını da onunla nikâhlanmış.

L161. Lowly hero marries princess / Umut vermeyen kahramanın prensesle evlenmesi

L161.1. Marriage of poor boy and rich girl / Fakir genç ve zengin kızın evliliği TRM-17

Babası da bütün malını mülkünü bu akıllı oğlana devredip kızını da onunla nikâhlanmış.

⁵⁵ K2219-1. ve K2219-2. motifleri için K2219- üst başlık olarak açılmıştır.

2.18. Hiddetli Şah ve Akıllı İhtiyar⁵⁶

2.18.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Eski zamanlarda bir yurdun bir atlı padişahı varmış. O padişah çok hiddetliymiş, günden güne de onun hiddeti artıyormuş. Halkını, yurdunu düşünmek yerine her gün yok yere huysuzluk çıkarıp insanlara eziyet edermiş. Günlerden bir gün o:

— Bu şehirde üç gün boyunca hiçbir evde ışık yakılmamalı. Eğer kim benim bu fermanıma karşı çıkıp buyruğumu yerine getirmese, o zaman onun başı ölümlü, malı talanlı olur, diye ferman çıkarmış. Bu fermanı şahın hizmetindeki görevliler, şehrin her yerine yaymışlar. O günden itibaren hiçbir evde ışık yakılmamış. Fakat şehrin yukarı tarafında bir evde lamba yanmaya devam etmiş. Bu durumu padişaha haber verdiklerinde o:

— Belki onlar işitmemişlerdir. Gidin bu mektubu götürün, diyerek çıkardığı fermanı yazıp görevlileriyle yollamış. Muhafızlar bu eve gidince görmüşler ki içinde bir delikanlı ile bir kız yaşar. Bunlara padişahın buyruğu yazılı olan mektubu vermişler.

Ertesi akşam o evde yine lamba yakılmış. Bu durumu padişah işitmiş ve:

— Gidin şunlara kendi dilinizle anlatın. Belki onlar okuma yazma bilmiyorlardır, diye muhafızlara buyurmuş. Muhafızlar gidip buyruğu onlara tekrarlayarak söylemişler. Fakat onlar buna kulak asmamışlar. Muhafızlar yine de:

— Ey delikanlı ve kız, siz niçin padişahımızın fermanına kulak asmayıp onu yerine getirmiyorsunuz? Padişah sizi öldürür, diye tekrarlayarak söylemişler. Bunun üzerine o delikanlı:

— Ey muhafızlar, gidin padişaha söyleyin. Biz onun hiçbir cezasından, hatta öldürmesinden de korkmuyoruz. Biz birbirimizin yüzünü padişahın bütün zenginliğinden bin kat değerli görüyoruz. Biz âşık ve maşuğuz. Gidin bu dediklerimizi padişahınıza iletin, demiş. Muhafızlar bu haberi padişaha olduğu gibi anlatmışlar. Padişah öfkelenip, onları tutup getirmelerini atlılarına buyurmuş ve sonra kendi hanımına danışmış.^{J155.4} Padişah:

— Ey benim sırdaşım!^{T299-3} Eğer bu ikisi birbirlerini tüm kalbiyle sevip birbirlerine gerçekten âşık ve maşuksalar, o zaman ben onları azat edeceğim. Eğer onların sevgisi yalansa, birbirlerine vefasızsalar, o zaman onlara şimdiye kadar görülmemiş bir ceza

⁵⁶ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Gazaplı şa ve payhaslı garri”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuşu Ertekiler)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 42-49.

vereceğim. Sen bana söyle, onların birbirini yürekten sevip sevmediklerini anlamak için ne yapmalı, onu nasıl öğrenmeli, demiş. Hanımı epey düşündükten sonra:

— Onların gerçekten de birbirlerini tüm kalbiyle sevip sevmediğini anlamak zor değil. Bunun üzerine padişah:

— Haydi, söyle iştelim. Nasıl bir yol buldun, demiş. Hanımı kocasının yüzüne bakarak akıllıca şöyle demiş:^{J155.4-1.}

— Ey benim dünyam,^{T299-3.} kulak ver! Kız gelince sen onu ıssız bir yere götür. Orada onunla iki çift laf edersin ve ona tüm servetini bahşedip kendine eş olmasını, o oğlanı ise öldüreceğini söylersin. Eğer orada kız sana rıza verirse onun sevgisinde vefasız olduğu anlaşılır. Sıra bana gelince, ben de o delikanlı ile iki çift laf ederim, diyerek sözünü tamamlamış. Oğlan ile kız padişahın huzuruna getirmişler. Padişahın hanımı delikanlıyı ıssız bir yere götürmüş ve ona:

— Ey güzel delikanlı! Sen onun gibi fukara bir kıza kendini bağlama. Çünkü o sana uygun değil. Senin gibi yakışıklı, hoş bir delikanlıya şah kızları münasıptir. Böyle saraylarda hanlık, beylik sürersen yağ, bal yiyip ipek giyersen, şu padişahlığa, benim gibi şahın güzel hanımına sahip olursan bahtın gülecek. Ayrıca ben seni tüm kalbimle sevdim. Gel, benimle evlen. Padişah sizi öldürtecek. Ama ben seni alayım ve şahın kendisini öldüreyim. Tüm zenginliğini, padişahlığını, tüm hazinesini senin idarene vereyim. Gel, sen benim dediğime rıza ver ve ölümden başını kurtar, diyerek ona çok yalvarmış. Fakat o delikanlı, padişahın hanımına:

— Bana sen de zenginliğin de padişahlığın da hiçbir şeyin de lazım değil. Ben bu fukaralığımla yetinirim. Bu fukara sevgilimden ölsem de vazgeçmem Bu yüzden de şahın öldürmesinden hiç korkmuyorum, diye cevap vermiş.^{T99-3.} Şahın hanımı, delikanlının o kızını kalben sevdiğini, gerçekten âşık olduğunu anlamış. Şimdi haberi o delikanlının maşuğu kız ile padişahıtan iştelim. Padişah da kızını ıssız bir yere götürmüş ve o kıza:

— Ey nazenin! Sen öyle hoş, öyle güzelsin ki ay, güneş ve yıldızlar da seni gördüğünde utanıp, güzelliğine hayran kalırlar. Gelmiş geçmiş yedi âşıklar da seni görse, Şirin'den, Zöhre'den, Leyli'den, Senem'den yüz çevirip geçerler de, senin huzurunda "kulluk" deyip dururlar. Ama sen niçin fukara, yoksul bir oğlana âşık olup ona varmak istiyorsun. Ey peri, şimdi hemen sen o hayalinden vazgeç de bana gel. Eğer bana gelirsen, senin hizmetinde kırk cariye daima hazır durur. İpek giyip yağ, bal yalarsın. Şöhretin bütün cihana yayılır. Erişilmez bir dal olursun, demiş. Kız:

— O delikanlıyı ne yapalım? O razı olur mu acaba buna, demiş. Bunun üzerine padişah:

— Ay, ondan emin ol! Onu hemen öldürüp yok ederiz, demiş.

Böylece kız, padişaha eş olmaya razı olmuş. O delikanlının öldürülmesine rıza verip sevgilisine vefasızlık etmiş.^{T99-4.} Padişah bunu iyice anladıktan sonra çok sinirlenip baş vezirini yanına çağırması ve ona:

— Ey vezir, sana üç gün mühlet veriyorum. Bu üç gün içinde benim tabiiyetimdeki bütün kadınları, yedi yaşından yetmiş yaşına kadar birini bile bırakmadan öldürmeli. Eğer bu emri yerine getirmezsen, o zaman senin cezan bunlara, kadınlara verilecek cezadan da ağır olur, diye buyurmuş. Vezir bu buyruğu işitince zor duruma düşmüş. İki gün içinde sapsarı olmuş. Bu dünyadan umudunu kesmeyi kabullenip emri yerine getiremeden çok kaygılı bir hâlde kalmış. Bir gün geçmiş. İki gün geçmiş. Üçüncü gün gelmiş. Bu sırada vezirin ihtiyar bir babası varmış.^{P233.} O ihtiyar da ömrünün çoğunu vezir olarak geçirmiş. Kendisi de yurtta adı ünlü bir kahraman, akıllı,^{J1125-} sözü dinlenen bir adam olmuş. Vezir, ihtiyar babasının yanına varmış ve durumu olduğu gibi ona açıklamış. Bunun üzerine o ihtiyar:

— Ay oğlum, sen bunu dert etme. Bunun bir çaresi bulunur, deyince vezirin sevinçten neredeyse yüreği yarılacakmış.

Vezir:

— Ey babam, çabuk söyle! Ben şahın bu hükmünü yerine getirmeden onun önünde nasıl durabilirim, diyerek ihtiyar babasına dönmüş. Bunun üzerine ihtiyar, oğluna şöyle demiş.^{J154.0.1.}

— Ey oğlum, sen git de padişahına: “Bütün halk sağdır” de. Eğer o yine öfkelenip baskı yaparsa, sen ona “Benim bir ihtiyar babam var. Bu hükmü işitip benim yanıma geldi ve: — Oğlum, eğer sen bu buyruğu yerine getirecek olursan önce beni öldür, sonra kadınları öldür. Fakat önce beni öldür, deyip yapıştı. Asla da beni bırakmadı. Ben de öfkelenim, onu öldürmek istedim ama senin adamları öldür demediğin aklıma gelince durdum. Gerçekten de siz bana erkekleri öldürmemi buyurmadınız. Bu yüzden babamı da öldüremedim. Fermanı da yerine getiremedim. İhtiyar babam ise o padişaha ben cevap vereyim dedi” diye söyle demiş. Dördüncü gün padişahının karşısına veziri çıkmış ve:

— Ey, âlemin hükümdarı! Bütün halk sağdır, demiş. Padişah bunu işitince öfkelenerek:

— Ey, ahmak vezir! Sen niçin benim fermanımı yerine getirmedi, demiş. Vezir de babasının söylediklerini olduğu gibi anlatmış ve:

— Evet, efendim, bu ihtiyar adam araya girdi ve benim fermanı yerine getirememede bu sebep oldu, demiş. Padişah bunu işitince hemen:

— Gidin şu ihtiyarı getirin, diye buyurmuş. Hemen ihtiyarı tutup getirmişler.

Padişah öfkelenerek ihtiyara:

— Sen niçin benim hükmüme karşı çıkmışsın, cevap ver, deyip hiddetlenmiş. Fakat çok şey görmüş geçirmiş ihtiyar, acele etmeden söze başlamış:

— Senin baban zavallı padişahken ben de onun veziriydim. Bir akşam tatlı uykudaydım. Birden bir ses işitip yerimden kalktım. Dışarıdan birinin:

— Ey vezir, vaktin varsa, dışarı çık, diye bağırın sesini işittim. Hızla yerimden kalkıp da çıkarken eşim beni^{P210} durdurup:

— Terliyen bir gömlekle çıkma, sırtına kalın giysilerini giy, dedi. Ben giysilerimi giyip çıkacak oldum ama o sırada yine eşim bacağıma yapışıp:

— Sen zamansız uzaktan gelenin ne olduğunu, kim olduğunu ne bilirsin. O kötü niyetli bir insansa bilecek misin? Teçhizatını kuşan, hazırlan da sonra çık, dedi. Ben iyice teçhizatımı kuşandım ve dışarı çıktım. Baktım ki, pehlivan görünüşlü cesur bir delikanlı. Atlı silahlı duruyor. O delikanlı ben dışarı çıkınca hemen:

— Derhâl atına bin ve benim ardıma düş, dedi. Kendisi de eksizsiz kuşanmıştı. Ben de atıma atladım ve onun ardından kalmadan atımı sürdüm. Atlarımızı var gücüyle koşturup giderken o delikanlı bir dağın kovuğuna vardı ve attan inip atların ikisinin de dizginini elime tutturdu:

— Burada atları tut. Eğer ben: “Yardıma yetiş” diye bağırırsam atları bırakırsın ve yardıma gelirsın ama bağırmasam burada bekle. Ben dönüp gelirim, dedi ve mağaraya doğru gitti. Epey zaman geçti. Ben de bekleyip durdum. Birden az önceki delikanlı geldi ve başındaki kalpağını çıkardı. İşte, güzel bir kadın. Ben bu olaya şaşırıp kalmışım. O bana:

— Evet, ağam, bağışlayınız. Sizin kahramanlığınızı, yiğitliğinizi işittim. Hakikaten de, gerçek bir kahramanmışsınız. Ben sizi zamansızca tatlı uykunuzdan uyandırıp buraya getirdim. Üç haydut, benim kocamı ansızın öldürmüşler. Onlar kaçıp bu mağarayı mesken tutmuşlar. Ben bunu işitince sizi alıp geldim. Eğer düşmanlarım usta çıkarsa, çağırayım diye sizden yardım istedim. Siz ise benim dediğim gibi yaptınız. Ben onların üçünün de kellesini kestim. Şimdi düşmanlardan öcümü aldım.^{Q411.6-1} Bana yoldaş olduğunuz için çok

sağ olun. Bu iyiliğinizi ölünceye kadar unutmam, dedi ve elimden defalarca öptü. Ondan sonra o cesur kadın, benimle vedalaşıp yola düştü, demiş. Padişah bu olayı işitince hayretler içinde kalmış. İhtiyar ise yine sözüne devam edip:

— Evet, efendim, bu dünya büyük bir dünyadır. Burada her türlü adam, her türlü kadın var. Kimi adamlar var, kadın kadar değil. Fakat erkeklere “Geri dur” diyen kadınlar da var. Bunun için de ben senin fermanına karşıyım. Eğer sen o fermanını uygulayacaksan, o zaman öncelikle babana vefalı olan bir insanı, beni öldürürsün. Kadından güzel yüzlü, gerçek koç yiğitlerin doğduğunu, ağladığında ağlayan, güldüğünde gülen, senin sırdaşın gibi yüzlerce kadının da yetişeceğini, kadınsız hiçbir hayatın olamayacağını hatırla, düşün! Sonra da hiçbir zaman halkı topluca sürme, suçluyu suçsuzu ayır. Suçlunun ateşinde suçsuzu yakma, demiş. Padişah bu ihtiyarın dediklerini işitince onun akıllı, sağduyulu olduğunu fark etmiş ve adeta uykudan uyanmış gibi olmuş. Sonra kendine gelip şöyle demiş:

— Ey akıllı atamız! Ben o fermanımı geri alıyorum. Önceki niyetimden vazgeçtim. Bırak, artık halkımda böyle haksız hiçbir iş yapılmaz. Benim suçumu bağışlayın. Ben büyük hata ettim. İhtiyar, padişahın niyetinden vazgeçmesine sevinip:

— Biz senin hatanı vaktinde anladığın için ve senin yüreğine büyük bir merhamet indirdiği için kudretli Allah’tan razı ve ona minnettarız, demiş. Böylece şah, niyetinden vazgeçip bütün halkı azat etmiş. Yurdu adaletli yönetmeye başlamış.

2.18.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu:TRM: 18

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155.4. Wife as adviser / Danışman olarak eş (kadın) TRM-18

Padişah öfkelenip, onları tutup getirmelerini atlılarına buyurmuş ve sonra kendi hanımına danışmış.

T299. Other aspects of married life — miscellaneous / Evlilik yaşamının diğer yönleri – çeşitli motifler

T299-3. Greetings words used between husband and wife / Karı koca arasında kullanılan hitap sözler (MTB) TRM-18

Padişah: — Ey benim sırdaşım!

Hanımı kocasının yüzüne bakarak akıllıca şöyle demiş: — Ey benim dünyam, kulak ver!

J155.4-1. Husband is directed by his wife in his decision / Kocanın kararında karısı tarafından yönlendirilmesi (MTB) TRM-18

Hanımı kocasının yüzüne bakarak akıllıca şöyle demiş:

T99. Love — additional motifs / Aşk - ek motifler

T99-3. Faithful boy / Vefalı erkek (MTB) TRM-18

Bu fukara sevgilimden ölsem de vazgeçmem Bu yüzden de şahın öldürmesinden hiç korkmuyorum, diye cevap vermiş.

T99-4. Faithless girl / Vefasız kız (MTB) TRM-18

Böylece kız, padişaha eş olmaya razı olmuş. O delikanlının öldürülmesine rıza verip sevgilisine vefasızlık etmiş.

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-18

Bu sırada vezirin ihtiyar bir babası varmış.

J1110. Clever persons / Zeki kişiler

J1125- Clever father / Akıllı baba (MTB) TRM-18

Bu sırada vezirin ihtiyar bir babası varmış. O ihtiyar da ömrünün çoğunu vezir olarak geçirmiş. Kendisi de yurttan adı ünlü bir kahraman, akıllı, sözü dinlenen bir adam olmuş.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihatı

J154.0.1. Wise words of father / Baba nasihatı TRM-18

Bunun üzerine ihtiyar, oğluna şöyle demiş: — Ey oğlum, sen git de padişahına: “Bütün halk sağdır” de.

P210. Husband and wife / Karı Koca TRM-18

Hızla yerimden kalkıp da çıkarken eşim beni durdurup: — Terliyken bir gömlekle çıkma, sırtına kalın giysilerini giy, dedi.

Q411.6. Death as punishment for murder / Katilin cezası ölüm

Q411.6-1. Woman kills the killers of her husband / Kadının kocasının katillerini öldürmesi (MTB) TRM-18

Ben onların üçünün de kellesini kestim. Şimdi düşmanlardan öcümü aldım.

2.19. Hırsızın Oğlu⁵⁷

2.19.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir hırsız varmış. Onun da on yaşında bir oğlu varmış.^{P233.} O hırsız bir gün koyun çalıp gelmiş ve onu kesmeye durmuş. O sırada hırsızın oğlu, koyunun bir böbreğini çalmış.^{K301.2-1.} Babası ona:

— Hani koyunun bir böbreği, demiş.

Bunun üzerine oğlan:

— Ne bileyim baba, koyunun tek böbreklidir, demiş.

Babası oğluna vurmuş, eziyet etmiş.^{S11.6.} Oğlan böbreği çaldığını kabul etmemiş. Sonra hırsız bir gün oğlunu peşine takıp padişahın hazinesini yağmalamaya gitmiş. Evin tepesini delip oğlunu evin içine sallamış ve evdeki altınları salladığı torbasına koymasını oğluna buyurmuş. Böylece hırsız, altından iyice yükünü tuttuktan sonra oğlunu yukarı çekmiş. Oğlan yarıya geldiğinde babası ona:

— Hani koyunun bir böbreği, demiş.

Bunun üzerine oğlan:

— Ne bileyim baba, koyunun tek böbreklidir, demiş.

⁵⁷ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Ogrıñ oğlu”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 50-51.

— Eğer böbreği çaldığını kabul etmezsen, seni bu evin içinde bırakıp giderim, demiş. Fakat oğlan kesinlikle kabul etmemiş.

Oğlan böbreği çaldığını kabul etmeyince babası oğlunu evin içinde bırakıp gitmiş. ^{S329-2.}

Sabah kalkmışlar ki, padişahın hazinesi alınmış. Hazinenin içinde bir oğlan var. O oğlanı padişahın yanına götürüp sorguya çekmişler. Padişah, oğlana:

— Hazineyi kim götürdü, diye sormuş.

Bunun üzerine oğlan:

— Beni getiren, diye cevap vermiş.

— Seni getiren kim, diye padişah sorduğunda oğlan:

— Hazineyi götürten, diye cevap vermiş. Oğlan bundan başka bir şeyi itiraf etmeden susup durmuş.

Padişah:

— Oğlanı darağacına asın, diye cellatlara emir vermiş. Kalabalık toplanmış. Oğlanı darağacına asmak için ipi boynuna takmışlar. O sırada oğlanın babası uzaktan, kalabalığın içinden iki parmağını gösterip “Koyunun böbreği ikiydi” diye işaret etmiş.

Bunun üzerine oğlan da işaretle “Koyunun tek böbrekliydi” diye bir parmağını kaldırmış.

Bunu padişah görüp:

— Oğlanı getirin, demiş. Oğlanı padişahın yanına götürmüşler.

Padişah, oğlanın niçin tek parmağını kaldırdığını sormuş. Bunun üzerine oğlan:

— Benim boynuma darağacının ipi takıldığında şeytan gelip bana: “Hüda ikidir” dedi. Ben de “Hüda tektir” diye bir parmağımı kaldırıp cevap verdim, demiş.

Bu sözleri padişah işitince oğlanı azat etmiş. Bu hadiseden sonra oğlanın babası da oğlan da hırsızlığın yakınından bile geçmemiş. ^{Q520-7.1.}

2.19.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu:TRM: 19

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-19

Onun da on yaşımda bir oğlu varmış.

K301.2. Family of thieves / Hırsızların ailesi

K301.2-1. Thief father and thief son / Hırsız baba ve oğul (MTB) TRM-19

O sırada hırsızın oğlu, koyunun bir böbreğini çalmış.

S.11. Cruel father / Zalim baba

S11.6. Father flogs child / Babanın oğlunu dövmesi TRM-19

Babası oğluna vurmuş, eziyet etmiş.

S329. Reasons for abandonment of children - miscellaneous / Çeşitli terk etme nedenleri

S329-2. Child is left because of keeping a secret / Çocuğun sır sakladığı için terk edilmesi (MTB) TRM-19

Oğlan böbreği çaldığını kabul etmeyince babası oğlunu evin içinde bırakıp gitmiş.

Q520. Penances / Pişmanlıklar

Q520-7. Father does penance / Babanın pişmanlık duyması (MTB)

Q520-7.1. Fahter and son does penance / Baba ve oğulun pişmanlık duyması (MTB) TRM-19

Bu hadiseden sonra oğlanın babası da oğlan da hırsızlığın yakınından bile geçmemiş.

2.20. Horezmin⁵⁸

2.20.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanda Köneürgeç’de bir padişah, hükümdarlık yaptığı devirde üzerine güçlü bir düşman saldırmış. O düşman, şehir halkından eline düşenleri öldürmüş, kalanlar ise çöle kaçmış. Beş altı gün sonra iki taraf arasında barış olmuş, kaçanlara artık “Evinize

⁵⁸ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Horezmin”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 252-263.

gelin” denmiş. Evini, memleketini bırakıp gidenlerin hepsi evine dönmeye başlamış. O sırada yurttan açlık olmuş.

Çöle kaçış zamanında düşman, bir karı kocayı öldürmüştü. Onlardan iki genç oğlan yetim kalmış.^{L111.4.3.} Göç ederken bu iki yetim çocuk hüngür hüngür ağlayarak, düşe kalka insanlar nereye gelip nerede konaklarsa onların yanına gelmiş. Sonra açlığı, zorluğu görmüş birkaç merhametli insan onlara acıyıp bulduğu yiyeceklerden vermiş. Böylece iki yetim, insanların peşine düşüp sağ salim kendi yurtlarına gelmişler.^{L111.4-6.} Kim yüz verirse onun yanına gitmiş, evsiz, barksız dolaşmışlar. Yetimlerin yaşadığı köyün arkasında bir iğdelik varmış. Onun bir yanı da gölmüş. Bir garip adam bu iki yetime acıyıp:

— Size vereyim desem, bende de bir şey yok, diyerek ikisinin de bir elinden tutup iğdeleri dökülmüş ağaçların altında onlara bir yer kulübesi kazıvermiş. O sırada çocuklardan biri üç yaşında, biri de dört yaşındaymış. O garip adam, kulübenin içine saman döşeyip üstlerini örtmek için de eski püskü yorgan vermiş. Gölden balık tutan adamlara da: “Bu çocuklara hayır için tuttuğunuz balıklarınızdan veriverin” diye tembihlemiş. Sonra oğlanlara nasihat edip:

— Siz şimdi bu dökülen iğdelerden yiyiverin, balıkçılar da balık verir. Bununla geçinirsiniz, diyerek dönmüş. Ama garip rahat edemeyip, onlardan her gün veya gün aşırı haber alıp bulduğundan onlara götürüp yediriymiş. Çocuklar üstsüz başsız olduğu için ihtiyacı olmayan küçük çocuğundan çıkan eski püskü giysileri götürüp veriyormuş.

Günlerden bir gün bu garip, çocuklardan haber almaya giderken onlar eşyalarını sırtcağızlarına alıp ağlaşarak karşısına çıkmış.

Garip, vezirlerden birinin çocukları oradan kovduğunu anlamış. Onlar bu yer kulübesinde yaşarsa, padişahın avlanmasına engel oluyormuş.

Garip, o çocukları evine getirmiş. “Biz aç ölmezsek, siz de acınızdan ölmezsiniz. Bizim yaşadığımız yerde siz de yaşarsınız. Beş çocuk değil yedi çocukluymuşuz” diye garip, içinden konuşmuş. Çocuklar garibin evinde onun kendi çocuklarıyla yarı aç yarı tok olarak kıt kanaat bir şekilde yaşamışlar.^{N823-1.}

“İki ayaklı iki günde” denilirmiş. Yetimler çocukluktan çıkmaya başlamışlar. Garip, kendi çocuklarının ve yetimlerin yardımıyla evlerinin yanında onlara küçük kerpiç bir ev yapmaya girişmiş. Ev yaparken komşuları da yardım etmiş. Herkes bir ağaç getirmiş.

Çocuklar kendi adlarını unuttuğu için garip adam, yarma pişirip komşularını toplayarak onlara ad vermişler. Birine Ürgenci, diğerine Horezmin adını koymuşlar.^{T596.}

Böylece Horezmin ile Ürgenci, kendilerine ok ve yay yapıp tavşan, sülün avlamaya başlamış. Onların avladıkları avlar, bütün aileye yetmiş.^{P270-4.}

Garip adam, oğlanları zaman zaman yanında toylara götürüyormuş ve onlara:

— Ey oğullarım! Yarın filan zenginin hayırı var. Ona gidip karnınızı doyurup dönün, dermiş. Oğlanlar da elbiseleri yırtık olduğu için kalabalığın bir ucundan girip utanarak otururlarmış. En sonunda oğlanlar yavaş yavaş avcılıkta ustalaşıp garibe de yardım etmeye başlamışlar.

Böylece yetimlerin her biri kurt gibi pehlivan bir delikanlı olarak yetişmiş.

Günlerden bir gün gençler avlanırken önlerine bir geyik ile yabani at çıkmış. Gençler ok ve yayla nişan alıp onlara atsalar da okları orta yolda düşüp yetişememiş. Sonra bunlar bir yerde bir demir ustasının olduğunu işitip, ellerine iki tane sülün alıp ustanın yanına gitmişler. Sülünleri onun önüne bırakıp:

— Ey usta ağabey! Bize kulan, geyik avlamak için ok yapiver, demişler. Usta da onlara yedi tane ucu şişli, iyi ok yapivermiş. Daha sonra gençler, ustayla dost olup gerekli okları her zaman gidip ona yaptırmışlar. Usta da bunlara: “Ne işiniz olursa gelin” demiş.

Böylece bunlar keskin nişancı olmuşlar. Avlanırlarken kuşu uçurup diğer avları da kaçırmadan yakalıyorlarmış.

Günlerden bir gün Horezmin, Ürgenci’ye danışıp şöyle demiş:

— Artık sen balıkçılık yap. İki yerden kazanırsak sıkıntı çekmeyiz, demiş. Ürgenci de “Olur” demiş. Sonra Ürgenci, usta dostunun yanına gidip ona olta yaptırap balık tutmuş. Horezmin de avcılık yapmış ve bu ikisi, iki yerden kazanarak rahat yaşamaya başlamışlar.

Günlerden bir gün Köneürgeç padişahının arz odasının çardağına, uzunluğu yarım halat, kafası tandır gibi, ağzı da tandır ağzı gibi, dişleri bir karış, gövdesi ona denk büyük bir ejderha gelip konuşmaya başlamış:

— Sizin hepinizi yutmaya geldim, demiş.

Padişahın ve askerlerinin hepsinin korkudan akılları başlarından gitmiş.

Ejderhayı görünce korkan padişaha bakıp:

— İnsan eti yemek istiyorum. Bana her gün semiz bir kız verirseniz giderim. Size zarar vermem, demiş.

Padişah, ordu çıkarıp yılanı yok etmek istemiş. Ama bunu başaramamış. Çünkü ejderha saldırmaya başlamış. Sonunda padişah ona bir kız vermeye razı olmuş. Kızların anne babaları hüngür hüngür ağlayıp yakalarını yırtıp dururlarken^{P230-6.} bu ejderha, o kızların anne babasının ağlayışlarına dayanamayıp:

— Bana şehrin içinde kız vermeyin. Anne babası görmeyecek şekilde şehrin batısındaki büyük kumun üstünde büyük bir ocar⁵⁹ var. Kızı buna bağlayıp bırakın. Sabah güneş doğduktan sonra kendim gelip alır ve onu yerim, demiş.

Böylece her gün bir kızı oraya götürüp, bağlayıp bırakmışlar. Ejderha da her gün gidip onu alıyormuş.

Böylece şehrin bütün kızlarını bu ejderha yemiş. Sonra bir gün padişahın atlıları dört bir yanı dolaşip ejderhaya kahvaltılık için verecek kız bulamamış. Padişahın da dünya üzerinde tek kızı varmış.^{P234} Onu yirmi beş yaşına kadar hiç kimseye acımadan saklamış. Padişahın atlı askerleri gelip:

— Ey efendim! Biz bugün kız bulamadık, demişler. Padişah, askerlerini anlayıp:

— Öyleyse çare yok. Hepimiz öleceğine gidin benim kızımı da götürün, diyerek kızını vermiş. Kendisi ise üzüntüsünden aklını yitirmiş.^{P234-9} Padişahın kızını da götürüp ocara bağlayıp bırakmışlar. Padişahın kızı ağlaya ağlaya kendinden geçmiş.

Şimdi bu kız orada ocara bağlı dursun!

Şimdi haberi Horezmin ile Ürgenci'den alın.

İki kardeş sabah erkenden kalkıp, çay ekmek yiyip içtikten sonra Horezmin, Ürgenci'ye:

— Kardeşim, sen bugün balığa git. Ben de çöle ava gideyim, demiş. Böylece Horezmin yedi oku kolunun altına koyup çöle ava gitmiş. Giderken padişahın kızının bağlı olduğu ocara rastlamış. Bakmış ki bir kız, takatsız bir hâlde ağlıyor.

Horezmin:

— Ey kız, sen kimin kızıydın? Burada ne yapıyorsun ve niçin ağlıyorsun, diye sormuş.

O an kız:

— Ben padişahın kızıyım. Beni yılan yem ettiler, diye cevap vermiş. Kızın rengi sapsarı olmuş. “Hasta bir insana: “Yılan bırakılmış gibi olmuşsun” atasözü bundan kalmış olsa gerek” diye genç, içinden konuşmuş.

Kızın hâline Horezmin'in yüreği sızlayıp kendi kendine: “Bu aciz, yardıma muhtaç kız için ölsem ne! Ben bunu beladan kurtarmaya çalışayım” demiş. Belinden bıçağını çıkarıp, kızın yanında bir çukur kazıp güneş doğuncaya kadar ejderhanın geleceği yöne bakmış.

Güneş doğup yukarı yükseldiğinde bu ejderha gurleyerek sürünüp gelmiş. Horezmin, ejderha yüz adım kadar yakınına gelinceye dek hareket etmeden yatmış. Ejderhanın, kızı

⁵⁹ Ocar: Kumlu, çöl gibi yerlerde yetişen, odun olarak kullanılan ufak yapraklı, sazağa benzeyen bir ağaç (TDS, 1962: 481).

görünce keyfi yerine gelmiş, başını yukarı kaldırıp haykırmış. Ejderha ağzını açıp dururken Horezmin bir oku onun ağzına atmış. Ok yılanın ağzına girmiş, başından beynini dağıtıp geçmiş. Yılan ağrısından kuyruğunu yukarı kaldırıp bir kıvrıp bükmüş. O kıvrılan parçasına yine bir ok atmış. Sonra ejderha canının acısından kendini kaldırıp yere vurmuş. Kıvrılıp bir çukura doğru gidivermiş. Horezmin, yılanın ardından yetişip kalan beş okunu da tek tek yılanı saptırmış.

Böylece Horezmin, bu yılanı öldürüp sonra belinden bıçağını çıkararak yılanın sırtından deri parçası almış. Gelip kızın elini ayağını çözerek onu serbest bırakmış. Genç, deri parçasını da kızın sırtına atmış ve:

— Git, bu deriyi babana götür, demiş. Kız deriyi alıp sevincinden babasının yanına uçarak gitmiş. Geldiğindeyse anne ve babası ağlaya sızlaya koyun kestirip ziyaretçileri kabul ediyormuş.^{P681-3.} Bütün kale halkı da buraya toplamış. O sırada padişahın kızı gelip elindeki deriyi babasına vermiş. Buna halk sevinerek:

— Müjde, müjde! Gözün aydın, gözün aydın, demişler.^{P682-2.}

Padişah da yerinden sıçrayarak kalkmış, ejderhadan nasıl kurtulduğunu kızına sormuş. Bunun üzerine kızı:

— Horezmin adlı avcın bana acıyıp ejderhayı öldürdü. Ondan deri parçası alıp “Git, bu yılanın derisini babana götür de onu inandır” dedi, demiş.

Padişah:

— Öyleyse bu Horezmin’i hemen getirin, diye buyurmuş. Ama padişahın adamları onu tanımıyorlarmış. Padişah buna öfkelenerek:

— Tanıyana sorun da onu hemen bulun, diye tekrar buyurmuş.

Orada bir çiftçi bulunmuş:

— Biz onları tanıyoruz. O filan yılda savaş olunca çöle çıkılırken yetim kalan iki oğlandır. Onlardan birine Horezmin, diğerine de Ürgenci diyorlar, demiş. O çiftçinin yardımıyla Horezmin’i saraya padişahın yanına getirmişler.

Padişah, gence:

— Aferin delikanlı! Ejderhayı öldüren sen misin? Bütün halkı büyük bir korkudan kurtardın, diyerek sırtını sıvazlamış ve gence derhâl alaca derili bir at hazırlamayı, kara çekmen⁶⁰ giydirilmesini, iki batman⁶¹ kadar da tenne⁶² getirilmesini buyurmuş. Haznedar

⁶⁰ Çekmen: Deve ipinden dokunup yapılan astarsız giysi (TTS, 1995: 114).

⁶¹ Batman: 20 kiloya denk gelen ağırlık ölçüsü (TDS, 1962: 77).

⁶² Teñne: Para (20 kapıkklık gümüş para) (TTS, 1995: 625).

hemen iki batman kadar tenneyi Horezmin'in önüne getirip koymuş. Horezmin tenneye yüz çevirmiş. Bu duruma padişah çok şaşırılmış:

— Bu yaptığın ne, demiş. Bunun üzerine Horezmin:

— Hürmetli padişahımız! Siz adil, merhametli bir padişahsanız, halkın anne ve babası oluyorsanız, o katliamda bizim babamız da ölmüş, annemiz de ölmüş. O zaman birimiz dört yaşında, birimiz üç yaşında yetim kalmışız. Göçü takip ederek düşe kalka yürürken sizden, adamlarımızdan elimizi tutup: “Yürüyün oğullarım” diyen olmadı. Kendimiz ağladık, kendimiz sustuk. Düşe kalka göçün ardından kendimiz tekrar yurdumuza geldik. Aç susuz dolaştık. Yine halk yardımımıza yetişti. Bu günlüğünü bulsa yarımını bulamayan yoksul insanlar, bize acıyıp yiyecek verdiler. Padişah olan adamın yurdun annesi, babası olması gerekmez mi? Esiri, yetimi kollaması gerekmez mi? Yoksul bir adam dayanamayıp bize gölün kenarındaki iğdelikte bir kulübe kazıverdi. İçine saman döşedi. Eski püskü yorganlarından da getirdi. Sizin adamlarınız yetimlere o kulübeyi de çok gördüler. Acımasızlar bizi oradan da çıkarıp kovdular. Kulübeyi yıktılar. Biz onların avlanmasına engel oluyormuşuz. Sonra o garip, bize kıyamayıp evlerine götürdü. Böyle böyle birimiz yirmi bir, birimiz de yirmi yaşına ulaştık. Avcı olduk, balıkçı olduk. İkimiz iki yandan avcılık yapıp, balık tutup üstümüzü başımızı yeniledik.^{L111.4.3-1} Artık güçlenip pehlivan olduk. Artık biz sizin tennenize de malınıza da muhtaç değiliz. Kendi başımızın çaresine bakacak hâle geldik. Ben bugün ejderhanın erkeğini öldürüp sizin kızınızı kurtardım. Şimdi ejderhanın dişisi kaldı. Ona her gün yüz kız verseniz de yetinmeyip hepimizi yok eder. Siz şimdi ne yapacaksınız? Bizim sizin gibi dört bağıımız, sarsılmaz kalemiz kalır diye bir korkumuz yok. Biz neresi olursa gideriz. Ejderhadan korkumuz yok, demiş.

Bu sözleri işittikten sonra padişahın yüreğine bir korku düşmüş. Padişah bütün adamlarıyla Horezmin'e yalvarıp:

— Sana istediğini verelim. Ejderhayı yok edin, diye dil dökmüşler. Horezmin bu korkunun sadece padişahı değil, halkı da sardığını anlamış. Ejderhayı öldürmek için gerekli şeyleri söylemiş. O: “Bize elli kulaç urgan bulun. Bir de iyi bir elmas kılıç, her birimize de bir tandır ekmek ve yine bir ustura bulun” demiş.

Padişah bu eşyaları hemen buldurmuş. Horezmin de bu eşyaları alıp kardeşiyle peşe peşe düşerek o kızın bağlandığı yere varmış. Bu ejderhanın izini takip ederek üç gün üç gece içinde ejderhanın mağarasının ağzına varmışlar. Bakmışlar ki, aşağıda kazılmış kuyu gibi bir çukur var. O çukura ejderhanın girdiğine dair iz var da çıktığına dair iz yokmuş.

Çünkü dişi ejderhanın izi, erkek ejderhanın izinden daha geniş, daha büyükmüş. Horezmin ve diğeri, avcı olduğu için hayvanların izini de biliyorlarmış. Horezmin etrafına göz gezdirmiş ki, elli altmış tane koyun otluyor. Bu koyunlar, ejderhanın getirip bıraktığı koyunlar olmalıymış. Sonra Horezmin, Ürgenci'ye:

— Urganın bir ucunu belimize takarak birimiz kuyuya girelim. Ya sen gir ya ben gireyim, demiş. Ürgenci:

— Ağabey, ben gireyim, demiş. Bunun üzerine Horezmin:

— Olur, gir gireceksen ama içine korku gelirse, hemen urganı salla. Ben seni çekip alırım, demiş.

Ürgenci urganı beline bağlayıp çukura girmiş. Çukura beş kulaç kadar ulaşmadan bakmış ki, bir ejderha yatıyor. Kuyunun içi uzun bir çardakmış. Ejderha, başını çukura koyup kuyruğunu çardağın dibinden yukarıya uzatarak uyukluyormuş. Gövdesi önceki yılandan yarım kat daha büyükmüş. Yanında erkek ejderhanın götürüp verdiği kızlardan biri, eline büyük bir eşarp alıp ejderhanın yüzünü yelliyormuş. Kız birden yukarı bakmış ki, tepesinde bir koşuşturmaca var. Bir gencin belinde urgan, elinde kılıç sallayarak geldiğini görmüş.

Kız ona:

— Kurbanın olayım, bunun eline düşen bir ben olayım. Seni geldiğinde hapır hupur yer, gider, demiş. Ürgenci korkup^{W121-9.} hemen urganı sallamış. Horezmin de onu çekip almış. O:

— Hani, ne var, diye Ürgenci'ye sormuş. Bunun üzerine Ürgenci:

— Öncekinden yarım kat daha büyük bir ejderha yatıyor. Bir kız da onun yüzünü yelliyor. O kız: “Bunun eline düşen bir ben olayım. Sen insansan, seni silip süpürerek hapır hupur yer. Hemen çık git dedi, diye Horezmin'e anlatmış. Bunun üzerine Horezmin:

— Bütün yiğitliğin bu mu? Al bu yana urganın ucunu, diyerek urganı beline bağlayıp kılıcını da eline alarak aşağıdaki kuyuya sallanmaya başlamış. Önce korkudan mecali kalmayan Ürgenci'nin kulağına: “Urganı bırak da kaç” diye bir ses gelir gibi olmuş. Titreyerek urganın ucunu bırakıvermiş. Kendisi de oradan kaçmış.^{W121-9.1.} Horezmin yılanın ensesine, kızın arkasına pat diye düşmüş. Ejderha bunun gümbürtüsüne, ağzından duman çıkararak bir kez kıvrılmış, tekrar arkasına bakıp uyumuş. Horezmin hemen ejderhanın boynunu kesmiş. Ejderha, acısından kuyruğunu duvara öyle bir vurmuş ki, onun tangirtısından yer gök sarsılmış. Horezmin tüm gücünü toplamış, ejderhaya kılıç sallayarak gidip onu yedi parçaya ayırmış. Sonra rahatlayıp o kıza sormuş:

— Sen kimin kızıydın?

Kız da:

— Ben padişahın kasabının kızıyım, demiş. Genç:

— Seni niçin ejderha yemedi, deyince kız:

— Ejderha bana “Baban ne iş yapıyor” diye sordu. Ben de “Babam kasaptır” dedim. “Öyleyse sen koyun kesmeyi biliyor musun?” diye sordu. Ben de korkudan bilmesem de “Biliyorum” dedim. Tekrar: “İnsanlar koyun kesip güzel kebab yapıp yemiş. Sen onu biliyor musun?” diye sordu. Ben de “Biliyorum” dedim. “Öyleyse bana kebab pişiririrsen, yattığımda yüzümü yellersen, seni yemem” dedi. Ben de “Olur” dedim. Yatarsa yüzünü koruyup, yemek derse kebab pişirip kendim de yiyip böyle yaşıyorum, demiş.

Horezmin kıza:

— Bu ejderhan nasıl bir şey, diye sormuş. Bunun üzerine kız:

— Bu ejderha bir oturuşta yedi kuzuyu yiyip yedi gün yedi gece de uyuyor. Yattığı zaman da düş görüp, nerede eski kale olsa, dağ olsa bilip onlardaki altın, gümüşlerin hepsini getiriyor. O, bu çardağın içinde görünen on iki kapılı evin içini altın, gümüşle doldurdu, diye Horezmin’e söylemiş. Kız tekrar:

— Diğer yılanın işi ise günde bir kız ve gördüğü yerlerden koyun sürüp getirmektir, demiş.

Horezmin bu odaların anahtarını sorunca kız:

— İşte, köşede tazı gibi mavi bir kedi yatar. Ejderha, anahtarını onun boynuna takıyor. O kedi şimdi uyuyor. Eğer uyanırsa o da seni öldürür, demiş.

Horezmin tüm gücüyle kedinin beline elmas kılıcını indirip onu da ikiye bölmüş. Odaların anahtarını alıp, açıp içine bakmış. Bir de görmüş ki, büyük bir hazine. Ondan iki batman kadar altını bir kaba koyup, yanındaki urganın ucuna bağlayarak kıza şöyle söylemiş:

— Ben yukarı çıkıp ilk önce bu kabı alırım. Sen de yardım edip yukarı çek. Sonra seni de çıkarırım, demiş. Horezmin, pehlivan olduğundan iki ayağıyla kuyunun bir duvarına basarak kendisi çıkmış. Sonra urganla altını da kıza da çıkarmış. Kızla oturup, ekmek yiyip su içmiş. Sonra tenneyi sırtına alarak dönmüşler. Uzun bir müddet yürüdüktan sonra bir ormanın içinden Ürgenci çıkmış. Horezmin buna:

— Sen niçin urganı bırakıp kaçtın, neredeydin, diye sormuş. O an Ürgenci yalan söylemiş: ^{W135-}

— Bir aksakal gelip “Ejderhanın Horezmin’i çiğneyip öldürmesine az kaldı. O çıkarsa seni de yer, kaç!” dedi. Ben de korkumdan urganı bırakıp kaçtım. Ben ona Hızır diye inanıp kaçtım ama o şeytan olmalı, demiş.

Sonra bunların üçü oturup dinlenmiş. Yemek yiyip tekrar yola düşmüşler. Gelip padişahın huzuruna çıkmışlar. Padişah keyifli bir şekilde:

— Şimdi benden ne lazımsa dileyip al, demiş. Bunun üzerine Horezmin:

— Bana hiçbir şeyin lazım değil. Ben zenginim ama beni memnun etmek istiyorsan dört güçlü genç ile otuza yakın deve ver. Kendi hazinemi getireceğim, demiş.

Padişah, gence söylediği şeyleri vermiş. Horezmin de gidip ejderhanın evindeki hazineyi yükleyip getirmiş.

Sonra Horezmin halkı toplayıp, bir hafta boyunca toy yapıp fakir fukaralara da bolca para, yemek, ekmek dağıtmış. Ardından kendisine kale inşa ettirmiş.

Ardından da:

— Bir fikrim var, diyerek yeniden halkı toplamış. Onlara türlü yemekler vermiş. Ondan sonra: “Haydi artık bizi evlendirderseniz” diyerek halka danışmış. Köneürgenc’in padişahı:

— Öyleyse kızımı Horezmin’e vereyim. Başka yerden kız aramayın, demiş. ^{T131.1.2.1.}

Kasap da:

— Ben de kızımı Ürgenci’ye vereyim. Başka yerden kız aramayın, demiş. ^{T131.1.2.1.}

Böylece iki düğünü birlikte yapıp, kırk gün kırk gece ^{Z71.12-1.1.} toy yaparak ^{T135.} muratlarına ermişler. Ekmek diyene ekmek, elbise diyene elbise vermişler. Altın, gümüş saçmışlar, at koşturup güreş tutturmuşlar, altın kabak attırmışlar. ^{T136.3.}

Şah öleceği zaman “Ben öldükten sonra padişahlığımı Horezmin’e verin. Benim başka oğlum yok. ^{P261-2.} Allah nasip edip de kızımın bir oğlu olursa, o da Horezmin’den sonra padişah olur, diye vasiyet etmiş. ^{J154.0-2.}

Böylece onun halkı, şahın vasiyetini yerine getirip Horezmin’i şah seçmişler. ^{M251-2.} Yurdun padişahı Horezmin olmuş. ^{L165-0.1.}

2.20.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 20

L111.4. Orphan hero / Yetim (öksüz) kahraman

L111.4.3. Orphan brothers as heroes / Kahraman olarak öksüz ve yetim erkek kardeşler TRM-20

Çöle kaçış zamanında düşman, bir karı-kocayı öldürmüştü. Onlardan iki genç oğlan yetim kalmıştı.

L111.4.6. Well-treated orphan brothers as heroes / İyi muamele gören öksüz ve yetim erkek kahraman kardeşler TRM-20

Sonra açlığı, zorluğu görmüş birkaç merhametli insan onlara acıyıp bulduğu yiyeceklerden vermiş. Böylece iki yetim, insanların peşine düşüp sağ salım kendi yurtlarına gelmişler.

N823- Poor man helps two orphan brothers / Yoksul adamın iki öksüz kardeşine yardım etmesi (MTB)⁶³

N823-1. Poor man adopts hero (heroine) / Yoksul adamın kahramanı evlat edinmesi (MTB) TRM-20

Garip, o çocukları evine getirmiş. “Biz aç ölmezsek, siz de acımızdan ölmezsiniz. Bizim yaşadığımız yerde siz de yaşarsınız. Beş çocuk değil yedi çocukluymuşuz” diye garip, içinden konuşmuş. Çocuklar garibin evinde onun kendi çocuklarıyla yarı aç yarı tok olarak kıt kanaat bir şekilde yaşamışlar.

T596. Naming of children / Çocuğa ad verilmesi TRM-20

Birine Ürgenci, diğerine Horezmin adını koymuşlar.

P270. Foster relatives / Koruyucu akrabalar

P270-4. Adopted orphaned children provide a living for the foster family / Evlatlık alınan öksüz ve yetim çocukların, koruyucu ailenin geçimini sağlaması (MTB) TRM-20

Onların avladıkları avlar, bütün aileye yetmiş.

⁶³ N823-1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk

P230-6. The cry of the mother and father who hear that their daughters shall be killed / Kızlarının öldürüleceğini duyan anne ve babanın feryat etmesi (MTB) TRM-20

Kızların anne babaları hüngür hüngür ağlayıp yakalarını yırtıp dururlarken bu ejderha, o kızların anne babasının ağlayışlarına dayanamayıp: — Bana şehrin içinde kız vermeyin.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TRM-20

Padişahın da dünya üzerinde tek kızı varmış.

P234-9. The father who knows that his daughter will be killed loses his mind / Kızının öldürüleceğini bilen babanın aklını yitirmesi (MTB) TRM-20

Kendisi ise üzüntüsünden aklını yitirmiş.

P681. Mourning customs / Yas gelenekleri

P681-3. Sacrificing a sheep for the dead daughter / Ölen kızın ardından koyun kestirme (MTB) TRM-20

Geldiğindeyse anne ve babası ağlaya sızlaya koyun kestirip ziyaretçileri kabul ediyormuş.

P682. Greeting customs / Tebrik gelenekleri

P682-2. Heralding the escape of the daughter from death / Kızın ölümden kurtuluşunu müjdeleme (MTB) TRM-20

Buna halk sevinerek: — Müjde, müjde! Gözün aydın, gözün aydın, demişler. Padişah da yerinden sıçrayarak kalkmış, ejderhadan nasıl kurtulduğunu kızına sormuş.

L111.4.3-1. Faithful orphan brothers / Vefalı öksüz ve yetim erkek kardeşler (MTB) TRM-20

İkimiz iki yandan avcılık yapıp, balık tutup üstümüzü başımızı yeniledik.

W121. Cowardice / Korkaklık

W121-9. Cowardly youngest brother / Korkak en küçük erkek kardeş (MTB) TRM-20

Ürgenci korkup hemen urganı silkelemiş.

W121-9.1. Coward younger brother runs away by putting his brothers into a tough situation / Korkak erkek kardeşin ağabeyini zor durumda bırakıp kaçması (MTB) TRM-20

Önce korkudan mecali kalmayan Ürgenci'nin kulağına: "Urganı bırak da kaç" diye bir ses gelir gibi olmuş. Titreyerek urganın ucunu bırakıvermiş. Kendisi de oradan kaçmış.

W110. Unfavorable traits of character — personal / Olumsuz kişilik özellikleri

W135- Falsehood / Yalancılık (MTB)⁶⁴

W135-1. Liar youngest brother / Yalancı küçük erkek kardeş (MTB) TRM-20

O an Ürgenci yalan söylemiş: — Bir aksakal gelip "Ejderhanın Horezmin'i çiğneyip öldürmesine az kaldı. O çıkarsa seni de yer, kaç!" dedi. Ben de korkumdan urganı bırakıp kaçtım. Ben ona Hızır diye inanıp kaçtım ama o şeytan olmalı, demiş.

T131.1.2. Father's consent to son's (daughter's) marriage necessary / Babanın oğlunun (kızının) evlenmesi için rıza göstermesi gerekmesi

T131.1.2.1. Girl must marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmek zorunda olması TRM-20

Köneürgenc'in padişahı: —Öyleyse kızımı Horezmin'e vereyim. Başka yerden kız aramayın, demiş.

Kasap da: — Ben de kızımı Ürgenci'ye vereyim, başka yerden kız aramayın, demiş.

⁶⁴ W135-1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

Z71.12. Formulistic number: forty / Formülistik sayı: kırk

Z71.12-1. Formula: forty days and forty nights / Formül: kırk gün kırk gece (MTB)

Z71.12-1.1. Wedding lasting for forty days and forty nights / Kırk gün kırk gece düğün (MTB) TRM-20

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-20

Böylece iki düğünü birlikte yapıp, kırk gün kırk gece toy yaparak muratlarına ermişler.

T136.3. Amusements at wedding / Düğün eğlenceleri TRM-20

Ekmek diyene ekmek, elbise diyene elbise vermişler. Altın, gümüş saçmışlar, at koşturup güreş tutturmuşlar, altın kabak attırmışlar.

P261. Father-in-law / Kayınpeder

P261-2. Good relations between father-in-law and son-in-law / Kayınpeder ve damat arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM-20

Şah öleceği zaman “Ben öldükten sonra padişahlığımı Horezmin’e verin. Benim başka oğlum yok.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihati

J154.0-2. Wise words of dying father-in-law / Ölmek üzere olan kayınpederin nasihati (MTB) TRM-20

Allah nasip edip de kızımın bir oğlu olursa, o da Horezmin’den sonra padişah olur, diye vasiyet etmiş.

M251. Dying man's promise will be kept / Ölmek üzere olan insanın sözü tutulacaktır

M251-2. The will of the king is fulfilled and the king's groom is chosen as the sultan / Padişahın vasiyetinin yerine getirilip damadının padişah seçilmesi (MTB) TRM-20

Böylece onun halkı, şahın vasiyetini yerine getirip Horezmin’i şah seçmişler.

L165. Lowly boy becomes king / Umut vermeyen oğlanın kral olması

L165-0.1. Orphan elder brother becomes king / Öksüz ve yetim en büyük erkek kardeşin kral olması (MTB) TRM-20

Yurdun padişahı Horezmin olmuş.

2.21. İhtiyarın Nasihati⁶⁵

2.21.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde bir padişah varmış. O padişah, kadın erkek demeden yaşlı insan ise çöle attırmış. Bu padişahın askerlerinden birinin yaşlı bir babası varmış. ^{P233.} O, bir gün yaşlı babasını peşine takıp çöle atmak ^{S144-3.} için yola düşmüş. Giderlerken yorulup birazcık dinlenmek için bir tepenin üstünde oturmuşlar. O sırada babası kâh kâh gülmüş. Bunun üzerine oğlu:

— Baba, ben seni çöle atmaya götürüyorum. ^{S140.1-1.} Sen ise gülüyorsun, bu nasıl oluyor, demiş.

Babası:

— Oğlum, ben de bir zamanlar babamı çöle atmak için giderken bu tepenin üzerinde dinlenmişim. ^{P233-21.} “Gülme komşuna, gelir başına” dedikleri oldu. Sen de tam benim oturduğum yerde oturdun. Ben buna gülüyorum oğlum, demiş.

Oğlu:

— Baba, yaşlandığımda beni de çöle getirip atarlar mı, diye sormuş.

Babası:

— Elbette oğlum. Yaşlandığında seni de getirip çöle atarlar, demiş.

— Ey babacığım, öyleyse ben seni atmayacağım, ^{Q520-9.} diyerek tekrar babasını alıp evine dönmüş.

Babasını evine getirip, bir sandığın içine koyup ağzını kilitlemiş. Hiç kimseye göstermeyip kimse olmadığı zamanlarda sandıktan çıkararak yemek yedirmiş ve birileri

⁶⁵ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Gocaniñ pendi”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 188-191; *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi* adlı çalışmada masalın Türkiye Türkçesine aktarımı verilmiştir. Bk. age, 53-59. Ancak çalışmamızda yapılan aktarma tarafımıza aittir. İki masalın orijinal metinleri arasında “Kırk gün kırk gece düğün” yerine “yedi gün yedi gece düğün” yapılması vb. bazı farklılıklar bulunmaktadır.

olduğu zamanlarda da sandığa koyup saklamış.^{N832.2.} Sonra günlerden bir gün padişah, bütün atlılarını toplayıp:

— Zemzem suyu içmeye gideceğiz. Hepiniz gitmek için hazırlanın, diye buyurmuş.

Bu oğlan ise evine gelip, babasını sandıktan çıkarıp:

— Ey babacığım, padişahımız “Zemzem suyu içip geleceğiz” deyip yarın gitmek istiyor, demiş. Bunun üzerine babası:

— Ey oğlum, ben birkaç şey öğreteyim, bunu yaparsan zemzem suyunu bulursun, demiş.^{J154.0.1.}

Bunun üzerine oğlan:

— Ey babam, seni de sandığa koyup benimle götürüyüm, demiş. Bunun üzerine babası:

— Olur ama sen bir balık, bir öküz, beş on tane karpuz çekirdeği de alıp yanında götür, demiş.

Oğlu da bunların hepsini hazırlayıp padişah ile yola düşmüş. Epey yol yürüdükten sonra babası:

— Ey oğlum, filan yerde bir çöl vardır, su yoktur. Orada ordunun suyu biter. Orada öküzü serbest bırakıp onu takip edin. Öküz gidip bir yere boynuzuyla vurur. O vurduğu yeri kazarsanız hemen su çıkar, demiş. Padişah yolda oğlana:

— Ey askerim, bu öküzü sen niçin getirdin, diye sormuş. Bunun üzerine oğlan:

— Ey padişahımız, yolda azığımız biterse bu öküz lazım olur, demiş.

Bunlar birkaç gün yol yürüdükten sonra babasının söylediği çöle varmışlar. Adamlar o çölde susuzluktan ölecek gibi olmuşlar. O sırada oğlan, öküzü serbest bırakmış ve onu takip etmiş. Öküz de gide gide bir yerde durup orayı boynuzuyla kurcalamış. Oğlan da arkadaşlarıyla o yeri kazmaya başlamış. Azıcık kazmışlar ve su, kaynarak çeşme gibi akıvermiş.^{J154.0.1-1.} Bu mucizeyi görünce padişah, onu defterine not etmiş. Bunlar bu sudan kana kana içip dinlenmişler. Gidecekleri sırada babası oğluna söylemiş:

— Şimdi oğlum, getirdiğin çekirdeği bu suya serp. Dönüp gelinceye kadar karpuz yetişir, demiş.

Oğlu da öyle yapmış. Bunu da padişah not emiş. Bunlar az gidip uz gidip bir yere vardıklarında oğlanın babası:

— Oğlum, şu önceki balığın duruyor mu? Eğer duruyorsa şimdi kırk çeşmeye gidiyoruz, orada ineriz. Bunların içinden bir çeşme, zemzem suyudur. Hangi çeşme denk gelirse ondan içip giderler. Sen bu balığını her çeşmeye vardığında batır. Bu balık, zemzem

suyunun çeşmesine batırıldığında canlanır ve elinden gidiverir. İşte, o zemzem suyu çeşmesidir. Durup iç, güğümünü doldurup dön, demiş. Bunlar sonunda o çeşmelere ulaşmışlar. Oğlan da bu balığı babasının dediği gibi yapmış ve balık canlanıp gitmiş. Oğlan, balığın canlandığı çeşmeden içmiş.^{J154.0.1-2.} Diğerleri de içmişler. Güğümünü de doldurmuş. Buradan geri dönmüşler.

Giderlerken karpuz çekirdeği serptikleri yere gelmişler. Bakmışlar ki karpuzlar olgunlaşıp çoğalmış.^{J154.0.1-3.} Bu durumu da padişah görünce hayretler içerisinde kalıp defterine not etmiş. Bu karpuzlardan kaldırabildiklerini alıp yola düşmüşler. Bunlar bir yere vardıklarında etrafi sis kaplayıp karanlık çökmüş. O sırada babası:

— Oğlum, şimdi ayağının altındaki taşı yukarı fırlat ve: “Aldığım da pişmanlık, almadığım da pişmanlık” diye bağırsın. Sonra ise kaldırabildiğin taşı alıp deveye bin, demiş. Oğlan da öyle yapmış. Kaldırabildiği taşı alıp üç tanesini deveye yüklemiştir. Arkadaşları ise: “Bu oğlan delirmiş” diyerek ona gülmüşler. Padişah bunu da duyup defterine yazmış.

Böylece bunlar sağ salim evlerine dönmüşler. Vardıktan sonra padişah, o oğlanı yanına çağırıp yaptığı işleri tek tek sormuş.

Oğlan:

— Ey padişahım, bağışlarsanız anlatayım, demiş.

Padişah:

— Her ne iş yaptıysan da bağışladım, demiş. Bunun üzerine o oğlan:

—Ey padişahım, ben babamı çöle bırakmaya götürdüm. Ama onu götürüp bırakmaya gönlüm razı olmayınca getirip hiç kimseye göstermeden onu sandıkta sakladım. Sonra ise sizin zemzem suyuna gittiğinizi ona söylediğimde bana o:

— Bir öküz, iki put⁶⁶ çekirdek, bir balık al, dedi. Ben de babamı sandığa koyup benimle birlikte götürdüm. İşte, bu işleri babamın dediği şekilde yaptım. Böylece o bizi ölümden kurtardı, demiş.

Bunun üzerine padişah:

— O karanlık gecede niçin bağırdım, demiş.

Bunun üzerine oğlan:

— İşte, benim o karanlık gecede aldığım taşlar, diye üç tane taşı göstermiş. Bunlardan biri altın, biri cevher, biri de inciymiş.^{J154.0.1-4.} Padişah buna şaşırıp daha sonra yaşlı insanları çöle attırmayı yasaklamış. O oğlana^{T121.3.} ise kendi tek kızını^{P234.} nikâhlayıp yedi gün yedi gece^{Z71.5-9.1.} boyunca toy yapmış.^{T135.}

⁶⁶ Put: 16.3 kiloya denk gelen ağırlık ölçüsü (TTS, 1995: 539).

2.21.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu:TRM: 21

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-21

Bu padişahın askerlerinden birinin yaşlı bir babası varmış.

S144. Abandonment in desert / Çöle terk etme

S144-3. Father abandoned in desert / Babanın çöle terk edilmesi (MTB) TRM-21

O, bir gün yaşlı babasını peşine takıp çöle atmak için yola düşmüş.

S140.1. Abandonment of aged / Yaşlıların terk edilmesi

S140.1-1. The attempt of the son to leave his old father to the desert / Yaşlı babanın oğlu tarafından çöle terk edilme teşebbüsü (MTB) TRM-21

Bunun üzerine oğlu: — Baba, ben seni çöle atmaya götürüyorum.

P233-21. Unfaithful father and unfaithful son / Vefasız baba ve oğul (MTB) TRM-21

Babası: — Oğlum, ben de bir zamanlar babamı çöle atmak için giderken bu tepenin üzerinde dinlenmişim.

Q520. Penances / Pişmanlıklar

Q520-9. Son does penance / Oğulun pişmanlık duyması (MTB) TRM-21

— Ey babacığım, öyleyse ben seni atmayacağım, diyerek tekrar babasını alıp evine dönmüş.

N832. Boy as helper / Yardımcı oğlan

N832.2. Sons as helpers / Yardımcı erkek çocuklar TRM-21

Babasını evine getirip, bir sandığın içine koyup ağzını kilitlemiş. Hiç kimseye göstermeyip kimse olmadığı zamanlarda sandıktan çıkararak yemek yedirmiş ve birileri olduğu zamanlarda da sandığa koyup saklamış.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihati

J154.0.1. Wise words of father / Baba nasihati TRM-21

Bunun üzerine babası: — Ey oğlum, ben birkaç şey öğreteyim, bunu yaparsan zemzem suyunu bulursun, demiş.

J154.0.1-1. Finding water in the desert with the advice of the father / Baba nasihatiyle çölde su bulunması (MTB) TRM-21

Azıcık kazmışlar ve su, kaynayarak çeşme gibi akıvermiş.

J154.0.1-2. Finding zamzam water fountain in the desert with the advice of the father / Baba nasihatiyle çölde zemzem suyu çeşmesinin bulunması (MTB) TRM-21

Oğlan, balığın canlandığı çeşmeden içmiş.

J154.0.1-3. Growing watermelons in the desert with the advice of the father / Baba nasihatiyle çölde karpuz yetiştirilmesi (MTB) TRM-21

Bakmışlar ki karpuzlar olgunlaşıp çoğalmış.

J154.0.1-4. Finding jewelry on the road with the advice of the father / Baba nasihatiyle yolda mücevher bulunması (MTB) TRM-21

Bunlardan biri altın, biri cevher, biri de inciymiş.

T121.3. Princess marries courtier / Prensesin saray mensubuyla evlenmesi TRM-21

O oğlana ise kendi tek kızını nikâhlayıp yedi gün yedi gece boyunca toy yapmış.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TRM-21

O oğlana ise kendi tek kızını nikâhlayıp yedi gün yedi gece boyunca toy yapmış.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TRM-21

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-21

O oğlana ise kendi tek kızını nikâhlayıp yedi gün yedi gece boyunca toy yapmış.

2.22. İskender Padişah⁶⁷**2.22.1. Aktarma ve Motif Tespiti**

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde Darap adlı bir padişah varmış. Bu padişaha tabi başka birkaç padişah daha varmış.

Darap padişaha bağlı Pilkus adlı bir padişah varmış. Onun bir kızından başka çocuğu yokmuş. **P234.** Bu kızın güzelliğinden karanlıklar aydınlanırmış. Öyle güzelmış ki, ay desen ağzı var, güneş desen gözü varmış. **F575.3-2.** Akılda da onun dengi yokmuş. **J1111-9.**

Günlerden bir gün Darap padişah, Pilkus padişahın böyle güzel, akıllı bir kızının olduğunu işitip: “Ey Pilkus padişah, sen kızını bana gelin ver” diye mektup yazmış, mührünü basıp özel olarak dünürcü göndermiş. **T130-1.** Pilkus padişah bu mektubu alıp kızıyla okuyunca çok keyfi kaçmış. Bu padişaha ne edeceğini bilemeyip sonunda mecbur kalarak kızını birkaç cariyesiyle Darap padişaha göndermiş. **T192.** Darap padişah bu kızı nikâhlayıp kırk gündüz kırk gece **Z71.12-1.1.** toy yaparak **T135.** kendine eş almış.

Günler geçmiş, aylar geçmiş. Bu kız, padişahlık işlerinde Darap padişaha da akıl vermiş. **J155.4.** Sonunda Darap padişah, vezirlerine hiçbir şey sormadan her şeyi bu hanımına sorup onun verdiği akılla iş yaparmış. Bu durum Darap padişahın vezirlerinin hoşuna

⁶⁷ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “İskender patışa”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuşî Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 179-184.

gitmemiş. Kendi aralarında kararlaştırıp Darap padişahın hanımını yok etmenin peşine düşmüşler. Padişahın yanına gidip:

— Ey padişahımız, Pilkus padişah seni kandırdı. O sana öz kızını göndermedi. Kızının akıllı cariyelerinden birini gönderdi, diyerek onu kötölemişler. ^{K2110.1.}

Darap padişah, vezirlerinin bu sözlerine kulak verip ^{J2301.} hanımını kovmuş. ^{Q431-20.} Pilkus padişahın kızı, Darap padişahın hamile ^{T570.} kalmış, çocuğunun doğum vakit yaklaştığında birkaç kıymetli yakut, mücevher taşlardan alıp babası Pilkus padişahın yurduna gitmiş. Az gidip uz gidip, birkaç menzil yol geçip öz babasının yurduna yaklaştığında doğum vakti gelip bir oğlu olmuş. ^{T584.} O yurdun gelenek ve göreneklerine göre eli çocuklu baba evine dönmek çok ayıp sayılmış. ^{S329-3.}

Pilkus padişahın kızı da mecbur kalıp, oğlunu ^{P231.} bırakıp gitmeyi aklına koymuş. Oğlunu koltuğunun altına alıp harabe bir eve girmiş, onun içine bırakmış. ^{S301.} “Kim bu çocuğun yanına gelirse bunu büyütme mecbur kalsın” diye getirdiği yakut, mücevherlerin hepsini onun yanına koymuş. Bu kadın çocuğundan ayırlamayıp eve bir girip bir çıkıp duruyormuş. Sonunda gözlerini yumup, dişlerini iyice sıkıp içi parçalanarak çocuğunu bırakıp gitmiş. Pilkus padişahın kızı, çocuğunu bırakıp gider gitmez bu çocuğun yanına büyük bir ejderha gelmiş ve onu beslemeye başlamış. Ertesi gün bir çoban bu harabe evin yanına köyün koyun ve keçi sürüsünü otlatmaya götürmüştü. Çoban her gün sürüsünü köye getirip sahiplerine teslim ediyormuş. Bu kez ise, çobanın yanına ihtiyar bir kadın gelip:

— Çoban, benim dünyada sadece bir boz keçim var. Başka ne oğlum ne de kızım var. ^{T500-0.1.} Ben bu keçimin sütüyle geçiniyorum. Sen ise benden de gözü kara olmalısın. Bu tek keçimin sütünü de sağıp içmişsin. Şu an sağacak olsam, keçimin memesinde bir damla bile süt yok, diyerek ihtiyar kadın, çobana kızmış.

Çoban:

— Hayır, teyzeciğim. Ben senin keçini sağmıyorum. Senin keçinin sütünü ne yapayım? Bana süt lazım olsa başka keçiler de var. Onlarinkini sağardım, demiş.

İhtiyar kadın:

— Yok canım. Sen benim keçimi sağmışsın, diyerek kavga çıkarıp gitmiş.

Çoban, keçisini yine önceki otlağa sürüp: “Niçin bu ihtiyar kadın bana böyle diyor. Bunun keçisine ne oluyor acaba?” diye telaşlanıp ihtiyar kadının keçisini özellikle gözetlemeye başlamış. Birden sürüye dikkatli bakmış ki, bu ihtiyarın keçisi sürüden çıkıp doğruca o yıkık eve gitmiş. Çoban da bunun ardından gitmiş. Gidince görmüş ki, evin

kapısından bir yılanın kuyruğu çıkarmış. Kalınlığı tıpkı yün çuvalı gibiymiş. Çoban bu yılanı görünce hayretler içerisinde kalıp aklı başından gitmiş. Keçiden de ihtiyardan da yorgun düşüp hemen sürüsünü köye doğru çevirmiş. Bir süre sonra ihtiyarın keçisi de sürünün arasına koşup gelmiş. Çoban kendi içinden: “Oh, iyi! İhtiyar bir şey derse yarın onu bu yıkık eve götürürüm” demiş.

Çoban, sürüsünü akşam köye götürmüş ve herkesin koyununu, keçisini evine doğru kovalamış. İhtiyar kadın yine keçisinin memesini elleyip bakmış ki, bir damla bile süt yok. İhtiyar kadın:

— Tövbe estağfurullah! Bu çobanın niyeti bozuk. Şimdi gidip senin sakalını bir yolayım, diyerek çobanın yanına gitmiş. Yanına gelince:

— Hey çoban! Senin şimdi benden başka işin yok mu? Benden başka kendine eğlenecek insan bulamadın mı, diye kızmış.

Çoban:

— Teyzeciğim, senin keçinle işim yok. Senin keçinin sütüne ihtiyacım da yok. Yarın yürü benimle kendin gör. Senin keçinin yarın da sütü olmaz. Ben ona hiçbir şey yapmıyorum. Belki o, sütünü çekiyordur, deyip ihtiyar kadına sır vermemiş.

İhtiyar kadın ise:

— Olur, yarın seninle gideceğim, demiş.

Sabahleyin çoban, hayvanlarını ihtiyarın evinin yanından sürüp gitmiş ve:

— Teyze, haydi keçini al, kendin de yürü, diye bağırılmış.

İhtiyar da keçisini sürüye bırakmış ve çobanın peşine düşmüş.

Çoban:

— Teyze, gel sen eşeğe bin, diyerek ihtiyar kadını eşeğe bindirmiş.

Çoban, koyunlarına yıkık evin kenarından bir süre bakmış. Kadının keçisi sürüden ayrılıp bu yıkık eve doğru gidivermiş.

Çoban:

— Teyze, işte keçin gitti. Onun sütüne ne olduğunu bilmek istersen onun peşine düşüver, demiş.

Kadın da keçisinin peşine düşmüş ve birden yıkık evden bir ejderha çıkıp kendi yoluna doğru gitmiş. Bu ejderha, ardına bakmadan gidip gözden kaybolmuş. Kadın ise bu koca ejderhayı görünce hayretler içerisinde kalmış ve eve gitmiş. Bir de bakmış ki, keçisi güzel, ay parçası gibi bir bebeği emzirip dururmuş.^{T611-12.} İhtiyar kadın buna sevinip:

— Vay, Hüda'm bana bir evlat verdi, diyerek çocuğu kapıp yerden kaldırıp kucağına almış. ^{N825.1-0.1.} Yüzünü gözünü silip başındaki eski, beyaz şalını alıp ona sarmış.

Çocuğun yattığı yerde büyük bir düğümcük olduğunu görmüş. Bunu alıp bakmış ki içi altın, yakut, mücevherle doluymuş. İhtiyar kadın, çocuğu ve düğümcüğü koltukaltına kısıtırıp:

— Hüda'm bana zenginlik verdi, diyerek çobanın yanına gitmiş. Çoban da bunlara şaşırılmış. Kadın köye gelip, bu çocuğa sevinerek kıymetli taşlarının çoğunu komşularına paylaşmış. Bu altınlardan harcayıp oğlunu büyütmek için güzel bir ev satın almış. Bu oğlan mektebe gitmiş. Büyümüş, on altı yaşına girmiş. ^{S351-4.} Bir gün ihtiyar annesine:

— Anne, bana bir at, bir kılıç ve okla yay alıver, demiş.

İhtiyar:

— Olur, oğlum, diyerek ona at, ok ve yay almış.

Bu oğlan her gün ava çıkarmış.

Günlerden bir gün bu oğlan meydanda avlanırken birkaç haydut yanına gelmiş. Onlar oğlana:

— Hey evlat, sen buralarda ne yapıyorsun, diye sormuşlar. Bunun üzerine oğlan:

— Ay, başka yapacak bir iş olmadığından meydanda avlanıyorum, demiş.

Haydutlar:

— Yapacak iş bulamıyorsan sen de bize katıl. Biz Pilkus padişahın malını talan etmeye gidiyoruz. Sen de yürü bizimle gel, demişler.

Oğlan:

— Olur, deyip bunlara katılmış. Bunlar giderlerken Pilkus padişahın koyunlarının bir kısmını almışlar. Çobanlar hemen bu durumu Pilkus padişaha haber vermişler. Bu işe Pilkus padişah öfkelenip bir bölük orduyu haydutların peşinden kovalatmış.

Bunlar hemen haydutları takip edip kovalamışlar. Koyun sürerek giden haydutlar çabuk gidebilir mi? Bunlar hemen haydutların etrafını sarıp onları yakalamışlar ve padişahın zindanına atmışlar. Ertesi gün haydutları padişahın yanına götürürlerken Pilkus padişahın kızı, bu haydutların içinde o oğlanı görünce başından aşağıya kaynar sular dökülmüş gibi olmuş. ^{N735.} Hemen onun yıkık evde bırakıp gittiği oğlu aklına gelmiş ve o anda göğsüne süt inmiş. ^{P231-12.}

Bu kız, babasının yanına gidip:

— Ey baba, beni Darap padişah kovdu. Yolda benim çocuğum oldu. Ben bunu ar namus edip, utanıp o çocuğu senin yanına getiremedim ve yolda yıkık, harabe bir eve

bıraktım. İşte, bu yakalanan haydutların içinde genç bir oğlan var. Onu görünce başımdan aşığıya kaynar sular dökülmüş gibi oldu. Göğsüme o anda süt indi. Ben onun adını da İskender koymuştum.^{T596} O zamandan beri on altı yıl geçti. Şimdi baba, sen bu oğlanı çağırıp bunu öğren. Bu benim İskender oğlum olmasın? Onu görünce bedenime titreme geldi, gücümü toplayamıyorum, demiş.

Pilkus padişah:

— Olur, onun ne zorluğu var. Senin oğlun çıkarsa ne iyi olur. Ben ona hemen sorarım, diyerek muhafızlarından birine haydutların arasındaki genç oğlanı çağırtmış.

Padişah:

— Ey oğul, senin annen baban var mı? Onların adı ne, diye sormuş.

— Ben annemin, babamın kim olduğunu bilmiyorum ama benim ihtiyar bir ninem var, o bilir. Eğer kim olduğumu, kimin oğlu olduğumu bilmek istiyorsanız o zaman bu ihtiyarı çağırıp ona sorun, demiş.

Padişahın kızı, bu oğlan “Annemin, babamın kim olduğunu bilmiyorum” dedikten sonra “Bu oğlan kesin benim oğlum” deyip çok sevinmiş. Padişah, oğlandan ihtiyar ninesi hakkında bilgi alıp ona bir muhafızını göndermiş. Muhafız, ihtiyarı alıp gelmiş. Padişah, ihtiyar kadına hâl hatır sorup onunla biraz sohbet ettikten sonra:

— Ey teyze, bu oğlan gerçekten öz oğlun mu, diye sormuş.

İhtiyar kadın:

— Evet, bu oğlan benim oğlum, demiş.

Padişah:

— Bu oğlanı sen mi doğurdun, demiş.

Yaşlı kadın:

— Ey padişahım, bu oğlanı ben doğurmadım. Bundan on altı yıl evvel bu oğlanı yıkık bir evin içinde buldum, diyerek bütün olanları tek tek anlatmış. İhtiyar kadın, çobanla kendi arasında olan soruna kadar her şeyi padişaha anlatıvermiş. Padişahın kızı:

— Teyze, bu benim oğlum, deyip yerinden aniden kalkmış ve oğlunu bağrına basmış.^{N735} Yüzünü gözünü okşamış. Sonra ise:

— Ey teyzeciğim, koruduğun, yetiştirdiğin için Allah razı olsun. “Bulan sevinir, tanıyan alır” demişler. Bu oğlan benim oğlum. Bundan on altı yıl evvel, o eve bunu ben bıraktım. Yanında ise kim bu oğlanın yanına gelirse benim çocuğumu yetiştirmesi için harcasın diye onca eşya, birkaç altın, yakut, mücevher koymuştum. Şimdi teyzeciğim,

oğlan benim. Sen de istersen bizde kal. İstemezsen kendi evinde otur. Biz sana her zaman yardım ederiz. Seni hiçbir şeyden mahrum bırakmayız, demiş.

İhtiyar:

— Olur, kızım. Oğlan seninse al. Ben de sizin yanınıza taşınırım. Ben de bu oğlana on altı yıl baktım. Ondan ayrılırsam yaşayamam, demiş.

Ondan sonra ihtiyarı da kendi yanlarına taşımışlar. İskender ise öz annesine kavuşup sağlıklı yaşamış.

Günlerden bir gün Pilkus padişah ölmüş. Halk onu saygıyla defnedip, sonra büyük bir toy yapıp Pilkus padişahın tahtına İskender'i padişah olarak çıkarmışlar. İskender padişah, fakirlere çok yardım edip adil bir padişah olmuş.

Günlerden bir gün Darap padişah da ölmüş ve yerine Dara adlı oğlu padişah seçilmiş.^{P233} O, haznedarını çağırıp:

— Haydi, defterlerini bana göster. Hangi padişahlara gümrük vergisi çıkar, demiş.

Haznedar:

— Ey padişahım, Pilkus padişah öldü. Yerine torunu^{P299} İskender, padişah olmuş. Onun padişahlık yaptığı yurt üç yıldır vergisini vermiyor, demiş.

Bunun üzerine Dara padişah:

— Sen ona hemen mektup yaz. Eğer gümrük vergilerini tez getirmezse, yurdunun toprağını at heybesiyle çektiririm, demiş.

Bundan sonra haznedar evine gelip: “Ey İskender, padişaha vermeniz gereken vergileri çok geciktirdiniz. Vergilerinizi üç gün içinde bütün cezalarıyla benim hazineme getirip vermezsen, yurdunun toprağını at heybesiyle çektiririm” diye yazmış ve padişahın yanına gidip mührünü bastırılmış. Mektubu, üç dört muhafızla İskender padişaha göndermiş. İskender padişah, Dara padişahın bu mektubunu alınca çok öfkelenip hemen kâğıt kalem alıp kendi eliyle: “Artık evvelki altın yumurtlayan tavuklar horoz oldu” diyerek imzalayıp mührünü basarak Dara padişahın muhafızlarının eline vermiş. Kendisi de onları gönderip, hemen ordu toplayıp Dara padişahın üzerine gitmiş. Bu mektuptan sonra Dara padişahın rahat durmayacağını İskender padişah sezmiş. Dara padişah da ordu toplarken, İskender padişah onun yurduna girmiş. İki ordu birbiriyle kılıç, mızrak vuruşarak sabahtan akşama kadar savaşmış.^{N733.1} Ertesi gün Dara padişah hastalanmış ve ordusu güç kaybetmeye başlamış.

Dara padişahın üç veziri:

— Şimdi Dara padişah yenilir. Gelin, şunu öldürüp İskender padişahı sevindirelim, diye kararlaştırmışlar. Dara padişaha zehir vermişler. Sonra İskender padişahın yanına gitmişler. Onun karşısında ellerini kollarını kavuşturarak selam verip:

— Ey padişahım, biz Dara padişahın vezirleriyiz. Ona zehir verdik. O şimdi ölmüştür ya da ölmek üzeredir. Siz şehire rahatça gidin, demişler.

İskender padişah:

— Kendi padişahlarına nasıl bir vefasızlıktır bu, diyerek vezirlerin üçünü de zindana attırılmış. Kendisi de atını koşturup, Dara padişahın yanına gelip onun başını dizlerinin üstüne koymuş.

Tüm hekimleri çağırıp ilaçlar yaptırmış. Ama hiç fayda etmemiş. Birden Dara padişah gözlerini açmış. İskender padişah ile tanışmış.^{N733} İkisi anneleri başka, kardeş^{P283-2} olduklarını işte o vakit anlamışlar. Ondan sonra Dara padişah can vermiş. Dara padişahı zehirleyen üç vezire ise ceza verilmiş. Onlar ettiklerini bulmuşlar. İskender padişah ise tahtına çıkıp rahatça padişahlık yapmaya başlamış. Onun adilliğini insanlar çok sonraları da anlatmışlar.

2.22.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 22

P234. Father and daughter / Baba ve kız TRM-22

Onun bir kızından başka çocuğu yokmuş.

F575. Remarkable beauty / Olağanüstü güzellik

F575.3-2. Remarkably beautiful daughter / Olağanüstü güzellikteki kız çocuk (MTB) TRM-22

Bu kızın güzelliğinden karanlıklar aydınlanmış. Öyle güzelmiş ki, ay desen ağzı var, güneş desen gözü varmış.

J1111. Clever girl / Akıllı kız

J1111-9. Clever king's daughter / Padişahın akıllı kızı (MTB) TRM-22

Akılda da onun dengi yokmuş.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB) TRM-22

Günlerden bir gün Darap padişah, Pilkus padişahın böyle güzel, akıllı bir kızının olduğunu işitip: “Ey Pilkus padişah, sen kızını bana gelin ver” diye mektup yazmış, mührünü basıp özel olarak dünürü göndermiş.

T190. Marriage — miscellaneous motifs / Evlilik - çeşitli motifler

T192. Marriage by force / Zorla evlenme TRM-22

Bu padişaha ne edeceğini bilmeyip sonunda mecbur kalarak kızını birkaç cariyesiyle Darap padişaha göndermiş.

Z71.12. Formulistic number: forty / Formülistik sayı: kırk

Z71.12-1. Formula: forty days and forty nights / Formül: kırk gün kırk gece (MTB)

Z71.12-1.1. Wedding lasting for forty days and forty nights / Kırk gün kırk gece düğün (MTB) TRM-22

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-22

Darap padişah bu kızını nikâhlayıp kırk gündüz kırk gece toy yaparak kendine eş almış.

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155.4. Wife as adviser / Danışman olarak eş (kadın) TRM-22

Bu kız, padişahlık işlerinde Darap padişaha da akıl vermiş.

Q431. Punishment: banishment (exile) / Cezalandırma: Kovma (sürgün)

Q431-20. The husband who believes in slander expels his wife from home / İftiraya inanan kocanın eşini evden kovması (MTB) TRM-22

Padişahın yanına gidip: — Ey padişahımız, Pilkus padişah seni kandırdı. O sana öz kızını göndermedi. Kızının akıllı cariyelerinden birini gönderdi,

diyerek onu kötölemişler. Darap padişah, vezirlerinin bu sözlerine kulak verip hanımını kovmuş.

K2110. Slanders / İftiracılar

K2110.1. Calumniated wife / İftira atılan eş (kadın) TRM-22

Padişahın yanına gidip: — Ey padişahımız, Pilkus padişah seni kandırdı. O sana öz kızını göndermedi. Kızının akıllı cariyelerinden birini gönderdi, diyerek onu kötölemişler.

J2301. Gullible husbands / Kolay aldanan (saf) kocalar TRM-22

Darap padişah, vezirlerinin bu sözlerine kulak verip hanımını kovmuş.

T570. Pregnancy / Hamilelik TRM-22

Pilkus padişahın kızı, Darap padişahı hamile kalmış, çocuğunun doğum vakit yaklaştığında birkaç kıymetli yakut, mücevher taşlardan alıp babası Pilkus padişahın yurduna gitmiş.

T580. Childbirth / Çocuk doğurma

T584. Parturition / Doğum TRM-22

Az gidip, uz gidip birkaç menzil yol geçip öz babasının yurduna yaklaştığında doğum vakti gelip bir oğlu olmuş.

S329. Reasons for abandonment of children — miscellaneous / Çeşitli terk etme nedenleri

S329-3. Abandoning the child to return to the father's home / Baba evine dönmek için çocuğun terk edilmesi (MTB) TRM-22

O yurdun gelenek ve göreneklerine göre eli çocuklu baba evine dönmek çok ayıp sayılmış.

P231. Mother and son / Anne ve oğul TRM-22

Pilkus padişahın kızı da mecbur kalıp, oğlunu bırakıp gitmeyi aklına koymuş.

S300. Abandoned or murdered children / Terk edilmiş veya öldürülmüş çocuklar

S301. Children abandoned (exposed) / Çocukların terk edilmesi TRM-22

Oğlunu koltuğunun altına alıp harabe bir eve girmiş, onun içine bırakmış.

T500. Conception and birth / Hamile kalma ve Doğum

T500-0.1. Childlessness / Çocuksuzluk (MTB) TRM-22

Başka ne oğlum, ne de kızım var.

T611. Suckling of children / Çocukların emzirilmesi

T611-12. Children suckled by goat / Çocuğun keçi tarafından emzirilmesi (MTB) TRM-22

Bir de bakmış ki, keçisi güzel, ay parçası gibi bir bebeği emzirip dururmuş.

N825.1. Childless old couple adopt hero / Çocuksuz yaşlı çiftin kahramanı evlat edinmesi

N825.1-0.1. Childless old woman adopt hero / Çocuksuz yaşlı kadının kahramanı evlat edinmesi (MTB) TRM-22

İhtiyar kadın buna sevinip: — Vay, Hüda'm bana bir evlat verdi, diyerek çocuğu kapıp yerden kaldırıp kucağına almış.

S351. Abandoned child cared for by mother secretly / Terk edilmiş çocuğa gizlice annesi tarafından bakılması

S351-4. Abandoned child reared by old woman / Terk edilmiş çocuğun yaşlı kadın tarafından büyütülmesi (MTB) TRM-22

Kadın köye gelip, bu çocuğa sevinerek kıymetli taşlarının çoğunu komşularına paylaşmış. Bu altınlardan harcayıp oğlunu büyütme için güzel bir ev satın almış. Bu oğlan mektebe gitmiş. Büyümüş, on altı yaşına girmiş.

N735. Accidental meeting of mother and son / Anne ve oğulun tesadüfen karşılaşması TRM-22

Ertesi gün bunları padişahın yanına götürürlerken Pilkus padişahın kızı, bu haydutların içinde o oğlanı görünce başından aşağıya kaynar sular dökülmüş gibi olmuş.

Padişahın kızı: — Teyze, bu benim oğlum, deyip yerinden birden kalkmış ve oğlunu bağrına basmış.

P231-12. When the mother meets her son, lactation starts in her breasts / Annenin oğluyla karşılaşınca göğsüne süt inmesi (MTB) TRM-22

Hemen onun yıkık evde bırakıp gittiği oğlu aklına gelmiş, o anda göğsüne süt inmiş.

T596. Naming of children / Çocuğa ad verilmesi TRM-22

Ben onun adını da İskender koymuştum.

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-22

Günlerden bir gün Darap padişah da ölmüş, yerine Dara adlı oğlu padişah seçilmiş.

P290. Other relatives / Diğer akrabalar

P299- Grandson / Erkek torun (MTB) TRM-22

Yerine torunu İskender, padişah olmuş.

N733.1. Brothers unwittingly fight each other / Erkek kardeşlerin bilmeden birbiriyle savaşması TRM-22

Dara padişah da ordu toplarken, İskender padişah onun yurduna girmiş. İki ordu birbiriyle kılıç, mızrak vuruşarak sabahtan akşama kadar savaşmış.

N733. Accidental meeting of brothers / Erkek kardeşlerin tesadüfen karşılaşması
TRM-22

Birden Dara padişah gözlerini açmış. İskender padişah ile tanışmış.

P283. Stepbrother / Üvey erkek kardeş

P283-2. Two stepbrothers / İki üvey erkek kardeş (MTB) TRM-22

İkisi anneleri başka kardeş olduklarını işte o vakit anlamışlar.

2.23. Kötü Niyetli Zengin ve Üvey Kızı⁶⁸

2.23.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanda çok zengin bir adam varmış. Günlerden bir gün onun hanımı^{P210.} ölmüş. Zenginın yetmişmiş, ay gibi güzel kızından başka hiç kimsesi yokmuş. O da kendisinin değil, hanımının getirdiği üvey kızymış.^{P285-} Zengin, hanımının sadakasını verip^{P681-1.} mollaya:

— Ey molla, dinimize göre ben elimle yetiştirdiğim ağacımın meyvesini yiyebilir miyim, diye sormuş. Molla ona:

— Elbette, yetiştirdiğin ağacın meyvesi sana helal, demiş. Burada zengin, meyve derken üvey kızını kast ediyormuş. Çünkü hanımı öldükten sonra üvey kızına göz dikmiş.^{P281-3.} Aradan epey zaman geçtikten sonra bir gün üvey kızının yaşadığı odaya gidip sırnaşarak şöyle demiş:

— Ey kızım, annen öldü.^{L111.4.2.} Benim erkek çocuğum yok. Bu zenginliği kime bırakayım.^{P233-20.1.} Ben daha gencim. Eş alsam onun sana da bana da nasıl bakacağı belli değil. Bunun için ben seninle evlensem her şey yerli yerinde, güllük gülistanlık olacak.^{P281-}

^{4.} Ben bunun dinimizin kurallarına da uygun olduğunu molladan öğrendim.

Üvey babasının niyetinin bozuk olduğunu^{K2219-2.} daha önceden anlayan kız:

— Sen bunu utanmadan nasıl sorabildin? Hey, babanın öz evladıyla evlenmesine bir din müsaade eder mi? Ben senin “üvey kızın” sayılmam. “Kızın” sayılırım. Seni öz babam gibi görüyorum, demiş. Üvey babası:

⁶⁸ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Pälazan bay ve onun gızlığı”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuşu Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 221-229.

— Ben mollaya “Kendi yetiştirdiğim ağacın meyvesi bana helal midir? Onu yiyebilir miyim?” diye sordum. O: “Evet, o sana helaldir” dedi, demiş. Bunun üzerine üvey kızı:

— Sen meyve hakkında sormuşsun. Ben ise insanım. Bu sözleri bir daha ağzına alma, niyetinden dön. Allah’tan kork, insanlardan utan, diyerek ona bağırıp çağırmış. ^{P281-4.1.} Ama zengin vazgeçmemiş.

Bir gün üvey kızının yanına gidip kapıyı içeriden kilitlemiş. Kız korkup etrafına bakınmış ve pencereden atlayıp ormana doğru fırlayıp gitmiş. ^{R213-5.}

Az gidip uz gidip temiz bir çeşmenin başına varmış. Oturup dinlendikten sonra çeşmenin üzerine eğilen ağaca çıkıp ^{R311-5.} dallarını kırarak kendisine yatacak bir yer yapmış. Kız geceyi burada geçirip ertesi gün aşağı inmiş ve elini yüzünü yıkamış, su içmiş. “Nereden bir dilim ekmek bulabilirim acaba” diye düşünürken yakınına iki atlının geldiğini görmüş. Korkudan ağaca çıkmış. O sırada bu atlılar çeşmeye varıp atlarına su vermek istemişler. Atlar suyu görünce ürküp geri çekilmiş. Atlılar ilginç bir durum olduğunu anlayıp attan inmişler ve çeşmenin içine bakmışlar. Suyun yüzeyinde peri gibi bir kız şekli olduğunu görmüşler. Bunlar şaşırıp etrafa, sonra ise yukarı bakmışlar. Gençlerden birinin gözü, ağacın üstündeki kıza takılmış. O:

— İn misin, cin misin? Allah rızası için kendini tanıt. Biz korkulacak insanlar değiliz. Ben bu yurdun şahının oğluyum. Bu da vezirin oğlu, diyerek kıza görür görmez âşık olan ^{T15.} şehzade yalvarıp yakarmış.

Kız yere inmiş. Şehzade ona hiçbir şey sormadan atının sırtına alıp saraya babasının yanına götürmüş ve:

— Ey sevgili babam, bu kızını bana nikâhlayın, demiş. ^{P233-17.} Şah buna kesinlikle razı olmamış. ^{T97-2.} Her ormanda dolaşan kızını oğluma nikâhlarsam ele rezil olurum. Benim ağarmış başımı rezil etme de onu geri götürüp bırak, diyerek oğluna yalvarmış. ^{T131.1.2.3.}

Şehzade ise:

— Eğer ben sağken bundan başka kıza başımı kaldırırsam, iki gözüm aksın, diye ant içmiş ^{M146.} ve kızını alıp kendi evine götürmüş. Bir mollayı çağırıp nikâh kıydırmış. ^{T131.1.3-0.1.}

Bunlar böyle yaşamışlar. Aradan iki ay geçtikten sonra kız hamile olduğunu ^{T570.} şehzadeye, şehzade annesine, annesi de padişaha söylemiş. Bu haberi bütün halk duyup şahtan onların toyunu yapmasını istemişler. Şah razı olup toy yapmış ^{T135.} ve oğlu ile gelinine hayır dua etmiş. ^{V57-5.} Dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat ^{Z71.6-5.} geçince şehzadenin bir oğlu olmuş. ^{T584.} Toy yapıp ^{P617-0.1.} onun adını Şah Apbas koymuşlar. ^{T596.} Şimdi haberi kızın üvey babasından işitelim. O bir büyücünün yanına gidip:

— Bir yıl önce kızım evden kaçıp gitti. Hey, ondan bir haber alınamaz mı acaba, demiş. Büyücü, kitapları karıştırıp:

— Senin kızın padişahın gelini. Onu şehzade ormanda bulup kendine nikâhlayıp almış.^{N711.1} Bundan bir ay önce ise oğlu olmuş, adını Şah Apbas koymuşlar, demiş.^{J166-3}

Zengin bu haberi duyar duymaz büyücüden rastgele kitaplarından birini istemiş ve saraya doğru koşmuş. Varınca kapıyı çalmış ve kapı bekçisi çıkıp onun niçin geldiğini sormuş. Zengin, kendisinin kâhin olduğunu, şah için hizmet edeceğini söylemiş. Bu haberi padişaha ulaştırmışlar. Şah onu yanına çağırıp:

— Ne hünerin var, diye sormuş. Zengin ona kaybolan eşyaları bulabildiğini söylemiş. Şah ona bir yer gösterip:

— Burada yaşayiver. Acıktığında şu yemekhaneye gidersin. Başka yere çıkma, demiş.

Böylece zengin, sarayda yaşamaya başlamış. O iyice öğrendikten sonra bir gün şehzadenin evine gitmiş. Bakmış ki, kızını bebeğini sallıyor. Kız da üvey babasını tanımış. Ama ona acıyıp sesini çıkarmamış. Yoksa onu yok etmek için kızın şehzadeye tek bir söz söylemesi yeterliymiş. Zengin, geri gelip bir usturayı bileyerek akşamı beklemiş. Tan vaktine yakın şehzadenin kapısını açıp yavaşça içeri girmiş. Kızını, şehzadeyle sedirin üstüne serilmiş ipek yorgana sarılmış yatıyormuş. Zengin, tıpkı kedi adımıyla yürüyerek salıncağın yanına varmış ve Apbas'ı alıp kaçmış.^{R10.3-1} Ertesi gün şehzade ile gelin uyanıp ellerini yüzlerini yıkamışlar, yemek yemişler. Ama Apbas uyanmamış.^{P230} Kuşluk vakti olduğunda gelin huzursuz olup:

— Oğlumuz uyanmadı ya, demiş.

Gelin salıncağın yanına geldiğinde akıllı başından gidip yıkılmış. Şehzadenin yüreğine korku düşüp koşup gelmiş ki Apbas yok. Bu haber hemen saraya yayılmış, padişaha da ulaşmış. Padişah, zengini çağırıp:

— Hünerini göster, demiş. Zengin:

— Olan şeye hüner göstermenin lüzumu yok. Utanmaz gelinin gece yarısı kalkıp şehzadeye duyurmadan bir delikanlıyla torununu^{P299-} alıp ilerideki harabeye bırakıp geldiler. Ben kendilerine hissettirmeden peşlerine düşüp gözümle gördüm. İnanmayan peşime düşsün. Ama gelinin takip edildiğini hissetmiş olsa gerek, o alçak ile kaçıp gitmedi.^{K2110-3}

Zenginin sözüne kim inanmış, kimse inanmamış. Önceden oğluna kırgın olan padişah ise öfkelenip:

— Her yoldan bulduğunla evlenirsen işte göreceğin bu. Bu utanmaz cariyeyi hemen yok edin, diye bağırmış.^{S52.}

Aklı başına gelen gelin şaşırarak:

— Ben günahkâr değilim, değil. Hey, bir anne öz evladını harabeliğe atar mı, diye gözü yaşlı bir şekilde ağlayıp yalvarmış. Sözüünü tamamlamadan muhafızlar, gelini itekleyerek önlerine katıp saraydan çıkarırlarken şehzade onların peşlerinden yetişip:

— Eğer onu öldürürseniz sonra duymadım demeyin. Sizi parça parça edip köpeklerin önüne atarım. Oğlunu bulun ve ikisini birlikte çöle götürüp bırakın. Bahtındakini görsün, diyerek eşinin yüzüne bir defa bakmış ve yüzünü yere eğip gitmiş.^{Q431-20.} Muhafızlar zengini de önlerine katıp harabelikten çocuğu buldurup onu da gelinin kucağına vermişler.

Böylece de muhafızlar atlı, kucağı bebekli gelin yayan, aç susuz bir şekilde çok yol yürümüşler. Sonunda da onları bir çöle bırakıp geri dönmüşler.^{S144-4.}

Gelin, çocuğunu bulunca Hüda'ya yüz bin kere şükredip oğlunu^{P231.} kucağına kısırtıp çölde gitmiş, gitmiş. Ama hiç kimseye rastlamamış. Güneş batıp karanlık çökmüş ve yakın bir yerde bir sıra ışık görünmüş. Gelin, Allah'tan medet dileyerek o tarafa yürümüş. Yaklaşınca bakmış ki, bir köy. Köşedeki evin kapısını çalmış ve yüzünden nur damlayan yaşlı bir kadın çıkmış:

— Gelen devlettir, gel kızım gir, diyerek onu içeri davet etmiş.^{N825.1-0.2.} O, oğlu ve kızı olmayan yoksul bir yaşlı kadıymış.^{T500-0.1.} Gelinin önüne çay, ekmek koyup ona buralara nereden geldiğini sormuş. Gelin başından geçen olayları olduğu gibi anlatmış ve yaşlı kadın:

— Seni bana Allahuteala yollamış. Birlikte yaşayıp Apbascığı büyütürüz. Yarın komşularına “Bu benim filan yerdeki dayımın kızı. Dul kalmış ve yalnızlığımı işitip benimle birlikte yaşamak için gelmiş” derim, demiş. O gerçekten de böyle deyip köyünü buna inandırmış. Böylece gelin, Apbas ve yaşlı kadın üçü birlikte yaşamış. Yurt açlık içindeymiş, bir lokma bulmak bile zormuş. Yaşlı kadın ile gelin bez dokuyup satıyorlarmış. Bir ihtiyar komşuları, ona arpa, buğday ve meşceğiz⁶⁹ getirip veriyormuş.

Böylece Apbas yedi yaşına girmiş. Yaşlı kadın dokuduğu bezleri satmak için onu göndermeye başlamış. Apbas ilk gün beş altın getirmiş. Buna şaşırıp kalan annesi ve yaşlı ninesi:

— Sen bunu nereden aldın, diye sormuşlar. Apbas ise:

⁶⁹ Maş: Börülce türü. Web: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 03.05.2020 tarihinde alınmıştır.

— Beni pazara gönderdiğinizde böyle soru sormayın. Ne olursa olsun ben nasıl, nereden aldığımı söylemem. Hırsızlık da yapmam, demiş.

Daha sonra Apbas, alışveriş işi olmasa da evden çıkarak gece yarısı beş altınla dönüp geliyormuş. Annesi ile ninesi “Bu durumun sonu bir bela getirir. Bizim bir yılda dokuduğumuz bezin beş altına alınma ihtimali var mı?” diyerek endişelenmişler. Apbas ertesi gün de erkenden evden çıkıp pazara doğru gitmiş fakat annesi de hemen peşine düşmüş.^{R263-}

Apbas elindeki bir kişilik bezi pazar yolunda oturan dilencilerden birine vermiş ve pazara varmadan uzaktaki dağa doğru yönelmiş. Annesi de yine peşine düşmüş.

Apbas bir vadinin içinde gölgeli ağaçların arasına sığınmış. Annesi oraya varıp bakmış ki, kırk tane başı ak sarıklı, yeşil elbiseli adam sıra sıra oturuyor. Apbas da onların karşısına çöküp söyledikleri şeyleri dikkatle dinliyormuş. Bunlar kırklarmış. Her gün Apbas’ı buraya getirip akıl, feraset, ilim öğretiyorlarmış. Onlar Apbas’ın annesini görüp:

— Oğlum, sen zahmet edip gelme. Ne de olsa artık burada bizi bulamazsın. Annen seni takip edip gelmiş, demişler. Eline beş altın vermişler ve iyi dileklerle dua edip kaybolmuşlar. Apbas yanına gelen annesine bakıp:

— Niçin beni takip ettin? Beni bin türlü meyveden, beş altından, akıl, feraset ve ilimden mahrum ettin, diyerek ağlamış.

Pişmanlıktan ne fayda! Evlerine gelmişler, Apbas’ın o güne kadar getirdiği altınlarla bolluk içinde yaşamışlar.

— Şimdi haberi şehzadeden al. O, hanımının böyle kötü bir iş yapacağına inanmazmış. Ama babasının sitemli sözleri onu birden şüphelendirmiş. Şehzade, cellatlar döner dönmez hanımını nerede bıraktıklarını sormuş ve onların tarif ettiği yere koşmuş. Ama onu bulamamış. O günden beri gamdan kederden sararıp solmuş.^{Q520-8.} Böylece yedi yıl geçmiş. Bir gün vezirin oğlu, onun odasına gelip:

— Ey şehzade! İnsan kederlendiğinde ava, meydana çıkmalı, seyahate gitmelidir. Yoksa ölür, demiş. Şehzade, genç dostunun sözünü makul görmüş ve seyahate çıkmış. Birkaç ay gezip eşinin yaşadığı köyün yakınındaki şehre gelmiş. Pazarda dolaşırken bez satan oğlancığa gözü takılmış.^{N731.} Nedense oğlan, şehzadenin gözüne baktıkça sevimli görünmüş. O oğlanın yanına gidip adını sormuş. Oğlan:

— Bana Apbas derler. Filan köylüyüm, diyerek büyük adam gibi konuşmuş. Şehzade onunla yakından tanışmaya, dost olmaya niyet etmiş:

— Apbas senin kimin var?

— Yalnız annem var. Yaşlı ninem de var.

— Eviniz uzak mı?

— Kaleden bir saatlik yol.

— Atlı mı, yaya mı?

— Bende at yok.

— Bugünlük beni misafir edebilir misin?

— Baş üstüne, diyerek Apbas, genci peşine takıp evlerine götürmüştü. Şehzade, hanımının görünce yüzüne nur inmişti.^{N741.} Onunla kucaklaşınca Apbas da şehzadenin öz babası olduğunu anlayıp boynuna atlamış. Şehzade onları yaşlı kadınla birlikte alıp saraya dönmüştü.^{S451.} Gelin yolda başından geçenleri olduğu gibi anlatıvermişti. Şimdi haberi kızın üvey babasından işitin. O, üvey kızına eziyet edişinden^{L55.1.} sonra çok zaman geçince önceki büyücü kâhinin yanına gitmiş. Yine üvey kızını sormaya gelmiştir, diye düşünen kâhin, o nefesini düzeltmeden:

— Şehzade, kızını oğluyla birlikte saraya götürüyor, demiş.

Zengin dinlenmeden saraya koşmuş. Fakat zenginin üvey kızının isteği üzerine şehzade, eşini oğluyla içerideki odada bir gün boyunca saklamış.

Şehzade o gün babasının yanına gidip:

— Yarın izin verirseniz küçük bir eğlence yapmak istiyorum. Buna saraydaki göbekli erkeklerin hepsini çağırmak istiyorum, demiş. Şah kabul edip şehzadenin davetine herkesi götüreceğine söz vermiş. Ertesi gün saray ahalisi ile birlikte kızın üvey babası da gitmiş.

Şehzade, hanımının öğütlediği^{J155.4.} gibi kapıya iki muhafızı koyup kim kaçmak isterse kellesini almasını buyurmuş ve:

— Ben bugün ailemden ayırmanın kim olduğunu ortaya çıkarmak istiyorum. Bunu ortaya çıkarmama yardım edebilecek kimse yok mu, diyerek etrafına bakmış. İçerideki odadan hanımı çıkıp:

— Onu benden başka hiç kimse söyleyemez, diyerek sözünü devam ettirmiş.

— Ey sevgili kayınbabam,^{P261.} hükmü revan padişahım! Benim ölmediğime şaşırmanın da kulak verin. Oğlunuzun isteği üzerine bugün size bir olay anlatmak istiyorum. Yakın zamanda kötü niyetli zengin bir adam varmış. O, hanımı öldükten sonra yalnız olan üvey kızına âşık olup onun rızasına bakmadan her türlü hileyle onunla evlenmek istemiş.

Gelin^{P266-} bu sözleri söyleyince üvey babası karanlığa doğru fırlamış. Muhafızların yalın kılıcına gözü takılınca geri çekilmiş ve oturan insanların üstünden atlayıp pencere tarafına koşmuş. O sırada gelin:

— Tutun o sahtekârı! Benim sözümü sonuna kadar dinlesin, diye bağırılmış. Onu tutup elini ayağını bağlamışlar. Gelin, başından geçenleri tek tek anlattıktan sonra:

— İşte benim üvey babam bu utanmaz, diyerek üvey babasını göstermiş. Şah onu dört gün boyunca aç bırakıp karnı kuş kapanı gibi burulduktan sonra dört tane katır getirmiş. Zenginın ellerini bir katıra, ayaklarını da bir katıra sıkıca bağlatmış.^{P285-1.} Sonra ise katırın üstündeki adamlara: “Her biriniz bir tarafa sürün” demiş. Onlar söylenildiği gibi yapıp bütün gücüyle katırları kamçılamlışlar ve ortada elsiz ayaksız sadece kelleli, berbat görünümlü gövde kalmış.^{P281.2.}

Padişah olanlara üzülp sonra gelinine hürmet ederek yeniden toy düzenlemiş.^{P261-3.}

2.23.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 23

P210. Husband and wife / Karı Koca TRM-23

Günlerden bir gün onun hanımı ölmüş.

P285- Stepdaughter / Üvey kız (MTB) TRM-23

O da kendisinin değil, hanımının getirdiği üvey kızıymış.

P681. Mourning customs / Yas gelenekleri

P681-1. Relieving for the dead spouse / Ölen eşin ardından sadaka verme (MTB) TRM-23

Zengin, hanımının sadakasını verip mollaya: — Ey molla, ben dinin kaidelerine göre elimle yetiştirdiğim ağacımın meyvesini yiyebilir miyim, diye sormuş.

P281. Stepfather / Üvey baba

P281-3. Stepfather has an eye on his stepdaughter / Üvey babanın üvey kızına göz koyması (MTB) TRM-23

Çünkü hanımı öldükten sonra üvey kızına göz dikmiş.

L111.4. Orphan hero / Yetim (öksüz) kahraman

L111.4.2. Orphan heroine / Öksüz kadın kahraman TRM-23

Aradan epey zaman geçtikten sonra bir gün üvey kızının yaşadığı odaya gidip sırnaşarak şöyle demiş: — Ey kızım, annen öldü.

P233-20. Father's duty is to get his son married / Babanın görevi oğlunu evlendirmek (MTB)

P233-20.1. Son's duty is to protect the inheritance of the father / Oğulun görevi baba mirasına sahip çıkmak (MTB) TRM-23

Benim erkek çocuğum yok. Bu zenginliği kime bırakayım.

P281-4. Widow father wants to get married to his stepdaughter / Dul babanın üvey kızıyla evlenmek istemesi (MTB) TRM-23

Bunun için ben seninle evlensem her şey yerli yerinde, güllük gülistanlık olacak.

K2210. Treacherous relatives / Hain akrabalar

K2219- Treacherous step relatives / Hain üvey akrabalar (MTB)

K2219-2. Treacherous stepfather / Hain üvey baba (MTB) TRM-23

Üvey babasının niyetinin bozuk olduğunu daha önceden anlayan kız: —Sen bunu utanmadan nasıl sorabildin?

P281-4.1. Stepdaughter rejects stepfather / Üvey kızın üvey babasını reddetmesi (MTB) TRM-23

Allah'tan kork, insanlardan utan, diyerek ona bağırıp çağırmış.

R213. Escape from home / Evden kaçma

R213-5. Girl escapes from the house to get rid of her immoral stepfather / Kızın ahlaksız üvey babasından kurtulmak için evden kaçması (MTB) TRM-23

Bir gün üvey kızının yanına gidip kapıyı içeriden kilitlemiş. Kız korkup etrafına bakınmış ve pencereden atlayıp ormana doğru fırlayıp gitmiş.

R311. Tree refuge / Ağaca sığınma

R311-5. Step daughter takes shelter in the tree to avoid marrying step father / Üvey kızın üvey babasıyla evlenmemek için ağaca sığınması (MTB) TRM-23

Oturup dinlendikten sonra çeşmenin üzerine eğilen ağaca çıkıp dallarını kırarak kendisine yatacak bir yer yapmış.

T15. Love at first sight / İlk görüşte aşk TRM-23

Bu da vezirin oğlu, diyerek kıza görür görmez âşık olan şehzade yalvarıp yakarmış.

P233. Father and son / Baba ve oğul

P233-17. Son talks to his father about his wish to get married / Oğlanın evlilik isteğini babasına söylemesi (MTB) TRM-23

Şehzade ona hiçbir şey sormadan atının sırtına alıp saraya babasının yanına götürmüş ve: — Ey sevgili babam, bu kız bana nikâhlayın, demiş.

T97. Father opposed to daughter's marriage / Babanın kızının evlenmesine karşı olması

T97-2. Father does not want his son to get married / Babanın oğlunun evlenmesine karşı olması (MTB) TRM-23

Şah buna kesinlikle razı olmamış.

T131.1.2. Father's consent to son's (daughter's) marriage necessary / Babanın oğlunun (kızının) evlenmesi için rıza göstermesi gerekmesi

T131.1.2.3. Father demands that son break all relations with his beloved / Babanın oğlunun sevgilisinden ayrılmasını istemesi TRM-23

Benim ağarmış başımı rezil etme de onu geri götürüp bırak, diyerek oğluna yalvarmış.

M146. Vow to marry a certain woman / Belirli bir kadınla evlenmeye yemin etme TRM-23

Şehzade ise: — Eğer ben sağken bundan başka kıza başımı kaldırırsam, iki gözüm aksın, diye ant içmiş ve kızını alıp kendi evine götürmüştü.

T131.1.3. Marriage against will of parents / Ailelerin karşı olduğu evlilik

T131.1.3-0.1. Marriage against will of father / Babanın karşı olduğu evlilik (MTB) TRM-23

Bir mollayı çağırıp nikâh kıydırmış.

T570. Pregnancy / Hamilelik TRM-23

Aradan iki ay geçtikten sonra kız hamile olduğunu şehzadeye, şehzade annesine, annesi de padişaha söylemiş.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-23

V57. Purpose of prayer / Duanın amacı

V57-5. Prayer for bride and groom / Gelin ve damat için dua (MTB) TRM-23

Şah razı olup toy yapmış ve oğlu ile gelinine hayır dua etmiş.

T584. Parturition / Doğum TRM-23

Z71.6. Formulistic number: nine / Formuliston sayı: dokuz

Z71.6-5. Giving birth after nine months, nine days, and nine hours / Dokuz ay dokuz gün dokuz saat sonra doğum (MTB) TRM-23

Dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat geçince şehzadenin bir oğlu olmuş.

P617. People weep when child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman sevinçten ağlaması

P617-0.1. People have an assembly when a child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman toy yapması (MTB) TRM-23

T596. Naming of children / Çocuğa ad verilmesi TRM-23

Toy yapıp onun adını Şah Apbas koymuşlar.

N711. King (prince) accidentally finds maiden and marries her / Kralın (prensin) kızı ormanda tesadüfen bulması ve onunla evlenmesi

N711.1. King (prince) finds maiden in woods (tree) and marries her / Kralın (prensin) ormanda ağaçta kız bulması ve onunla evlenmesi TRM-23

Büyücü, kitapları karıştırıp: — Senin kızın padişahın gelini. Onu şehzade ormanda bulup kendine nikâhlayıp almış.

J166. Wisdom from books / Kitaplardan alınan bilgi

J166-3. Wisdom from books: fate of the daughter who elopes / Kitaplardan alınan bilgi: Evden kaçan kızın akıbeti (MTB) TRM-23

Büyücü, kitapları karıştırıp: — Senin kızın padişahın gelini. Onu şehzade ormanda bulup kendine nikâhlayıp almış. Bundan bir ay önce ise oğlu olmuş, adını Şah Apbas koymuşlar, demiş.

R10.3. Children abducted / Çocuk kaçıрма

R10.3-1. Stepfather kidnaps his granddaughter / Üvey babanın torununu kaçırmayı (MTB) TRM-23

Zengin, kedi adımı gibi yürüyerek salıncağın yanına varmış ve Apbas'ı alıp kaçmış.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TRM-23

Ertesi gün şehzade ile gelin uyanıp ellerini yüzlerini yıkamışlar, yemek yemişler. Ama Apbas uyanmamış.

P299- Grandson / Erkek torun (MTB) TRM-23

Utanmaz gelinin gece yarısı kalkıp şehzadeye duyurmadan bir delikanlıyla torununu alıp ilerideki harabeye bırakıp geldiler.

K2110. Slanders / İftiracılar

K2110-3. Calumniated stepdaughter / İftira atılan üvey kız (MTB) TRM-23

Ben kendilerine hissettirmeden peşlerine düşüp gözümle gördüm. İnanmayan peşime düşün. Ama gelinin takip edildiğini hissetmiş olsa gerek, o alçak ile kaçıp gitmedi.

S52. Cruel father-in-law / Zalim kayınpeder TRM-23

Önceden oğluna kırgın padişah ise öfkelenip: — Her yoldan bulduğunla evlenirsen işte göreceğin bu. Bu utanmaz cariyeyi hemen yok edin, diye bağırması.

Q431. Punishment: banishment (exile) / Cezalandırma: kovma (sürgün)

Q431-20. The husband who believes in slander expels his wife from home / İftiraya inanan kocanın eşini evden kovması (MTB) TRM-23

Oğlunu bulun ve ikisini birlikte çöle götürüp bırakın. Bahtındakini görsün, diyerek eşinin yüzüne bir defa bakmış ve yüzünü yere eğip gitmiş.

S144. Abandonment in desert / Çöle terk etme

S144-4. Mother and son are abandoned in desert / Anne ve oğulun çöle terk edilmesi (MTB) TRM-23

Böylece de muhafızlar atlı, kucağı bebekli gelin yayan, aç susuz bir şekilde çok yol yürümüşler. Sonunda da onları bir çöle bırakıp geri dönmüşler.

P231. Mother and son / Anne ve oğul TRM-23

Gelin, çocuğunu bulunca Huda'ya yüz bin kere şükredip oğlunu kucağına kıştırıp çölde gitmiş, gitmiş.

N825.1. Childless old couple adopt hero / Çocuksuz yaşlı çiftin kahramanı evlat edinmesi

N825.1-0.2. Childless old woman helps prince's wife and son / Çocuksuz yaşlı kadının şehzadenin eşine ve oğluna yardım etmesi (MTB) TRM-23

Köşedeki evin kapısını çalmış ve yüzünden nur damlayan yaşlı bir kadın çıkmış: — Gelen devlettir, gel kızım gir, diyerek onu içeri davet etmiş.

T500-0.1. Childlessness / Çocuksuzluk (MTB) TRM-23

O, oğlu ve kızı olmayan yoksul bir yaşlı kadıymış.

R260. Pursuits / Takip etmeler

R263- Pursuit by mother / Anne tarafından takip etmeler (MTB) TRM-23

Apbas ertesi gün de erkenden evden çıkıp pazara doğru gitmiş fakat annesi de hemen peşine düşmüş.

Q520. Penances / Pişmanlıklar

Q520-8. Husband does penance / Kocanın pişmanlık duyması (TBM) TRM-23

O, hanımının böyle kötü bir iş yapacağına inanmazmış. Ama babasının sitemli sözleri onu birden şüphelendirmiş. Şehzade, cellatlar döner dönmez hanımını nerede bıraktıklarını sormuş ve onların tarif ettiği yere koşmuş. Ama onu bulamamış. O günden beri gamdan kederden sararıp solmuş.

N731. Unexpected meeting of father and son / Baba ve oğulun tesadüfen karşılaşması TRM-23

Pazarda dolaşırken bez satan oğlancığa gözü takılmış.

N741. Unexpected meeting of husband and wife / Karı kocanın tesadüfen karşılaşması TRM-23

Şehzade, hanımının görünce yüzüne nur inmiş.

S451. Outcast wife at last united with husband and children / Toplum dışına itilmiş eşin (kadının) sonunda kocası ve çocuklarıyla birleşmesi TRM-23

Onunla kucaklaşınca Apbas da şehzadenin öz babası olduğunu anlayıp boynuna atlamış. Şehzade onları yaşlı kadınla birlikte alıp saraya dönmüş.

L55. Stepdaughter heroine / Üvey kız kahraman

L55.1. Abused stepdaughter / Kötü muamele gören üvey kız TRM-23

O, üvey kızına eziyet edişinden sonra çok zaman geçince önceki büyücü kâhinin yanına gitmiş.

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155.4. Wife as adviser / Danışman olarak eş (kadın) TRM-23

Şehzade, hanımının öğütlediği gibi kapıya iki muhafızı koyup kim kaçmak isterse kellesini almasını buyurmuş ve: — Ben bugün ailemden ayırmanın kim olduğunu ortaya çıkarmak istiyorum.

P261. Father-in-law / Kayınpeder TRM-23

— Ey sevgili kayınbabam, hükmü revan padişahım!

P266- Daughter-in-law / Gelin (MTB) TRM-23

Gelin bu sözleri söyleyince üvey babası karanlığa doğru fırlamış.

P285-1. Stepdaughter takes revenge from her stepfather / Üvey kızın üvey babasından intikam alması (MTB) TRM-23

Gelin, başından geçenleri tek tek anlattıktan sonra: — İşte benim üvey babam bu utanmaz, diyerek üvey babasını göstermiş. Şah onu dört gün boyunca aç bırakıp, karnı kuş kapanı gibi burulduktan sonra dört tane katır getirmiş. Zenginın ellerini bir katıra, ayaklarını da bir katıra sıkıca bağlatmış.

P281.2. Stepfather murdered / Üvey babanın öldürülmesi TRM-23

Onlar söylenildiği gibi yapıp bütün gücüyle katırları kamçılamlışlar ve ortada elsiz ayaksız sadece kelleli, berbat görünümlü gövde kalmış.

P261-3. Good relations between father-in-law and daughter-in-law / Kayınpeder ve gelin arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM-23

Padişah olanlara üzülop sonra gelinine hürmet ederek yeniden toy düzenlemiş.

2.24. Kumalar⁷⁰

2.24.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Bir adamın iki hanımı varmış. ^{T145.1-5.} Kumalar hiçbir zaman geçinemezlermiş. Birbirlerinden köpek gibi nefret edip fırsatını bulurlarsa birbirlerine kötülük ederlermiş.

Günlerden bir gün kumalardan biri rüya görmüş. Rüyasında onun bir oğlu olmuş. O bebeğin göbeği bütün evin etrafını dolanıyormuş. O korkarak uyanmış ve gördüğü rüyadan hoşlanmamış. Bunu birine yordurmazsa rahatlayamayacakmış.

Daha sonra ne yapacağını bilemeden bu rüyasını kendinin değil de nefret ettiği kumasınınmış gibi yordurmaya niyetlenmiş. Böylece akıllı bir rüya tabircisinin yanına gitmiş. Ona:

— Benim kumam şöyle bir rüya görmüş. Rüyasında onun bir oğlu olmuş, göbek bağı da boydan boya evin etrafını dolanıyormuş, demiş.

Bunun üzerine rüya tabircisi:

— He, şöyle desene. Ay, rüya dediğin şeyi görmek değil de yormak gerektir. Onu iyiye yorarsan iyi olur. Evet, sizin kumanızın gördüğü rüya da şöyledir: Bunda kötü bir şey

⁷⁰ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Günüler”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuşu Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 333-334.

yok. Sen kumana söyle. Onun bu oğlu, tüm halkın padişahı olup halkın içinde dolaşan adil bir şah olarak yetişecek. Onun rüyasının yorumu böyle, demiş.

Kıskanç kadının^{W181-8} bu yoruma canı yanıp:

— Ben yalan söyledim. Bu rüyayı gören bendim, demiş.

Bunun üzerine rüya tabircisi:

— Artık geç kaldın. “Son pişmanlık fayda etmez” derler. Rüya senin de olsa artık onun oğlu padişah olacak. Çünkü iyi yorum ona gitti, demiş.^{J157.2}

Durum rüya tabircisinin dediği gibi olmuş. Rüya görmeyen kadının bir oğlu olmuş^{T584} ve o yurdun padişahı adil bir şah olmuş. Rüyayı gören kadının ise içi öncekinden de beter yanmış.

2.24.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 24

T145. Polygamous marriages / Çok eşli evlilikler

T145.1-5. Marriage to two women / İki kadınla evlilik (MTB) TRM-24

Bir adamın iki hanımı varmış.

W181. Jealousy / Kıskançlık

W181-8. Jealous co-wife / Kıskanç kuma (MTB) TRM-24

Kıskanç kadının bu yoruma canı yanıp: — Ben yalan söyledim. Bu rüyayı gören bendim, demiş.

J157. Wisdom (knowledge) from dream / Rüyada öğrenilen bilgi

J157.2. Fate of parents revealed in dream / Ailelerin kaderinin rüyada ortaya çıkması TRM-24

Bunun üzerine rüya tabircisi: — Artık geç kaldın. “Son pişmanlık fayda etmez” derler. Rüya senin de olsa artık onun oğlu padişah olacak. Çünkü iyi yorum ona gitti, demiş.

T584. Parturition / Doğum TRM-24

Rüya görmeyen kadının bir oğlu olmuş ve o yurdun padişahı adil bir şah olmuş.

2.25. Maksadına Ulaşan Kız⁷¹

2.25.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanda zengin bir adam varmış. Onun malı yere göğe sığmazmış. Fakat bu zengin çok cimriymiş. Hatta kendisi de malından rahatça yiyip içemez, avucunu kısıp ondan çıkarsa yalar, çıkmazsa yalamazmış. Bu zenginin kendinden başka bir iki yaş büyük ağabeyi^{P251.5.} de varmış. O, zavallı bir garipmiş.^{P251.5.4.} Bu garibe kardeşi tarafından hiçbir yardım yapılmazmış.^{P251.5.4-1.} Garip sonunda açlıktan ölmüş. Onun aşını, suyunu da köylüler vermiş. Garibin ardında on, on beş yaşlarında bir oğlu kalmış.^{L111.4.} Bu oğlan kim yüz verirse, ekmek verirse, onun hayvanlarına bakarmış. Aradan günler, aylar geçmiş ve oğlan köylerinden bir kızı sevmiş.^{T10.} Kız da onu sevmiş. Kız çok güzel ve terbiyeliymiş. Kızın anne babası bunların sevgilerinden haberdar olup:

— Biricik kızımızı sevindirmeliyiz,^{T194-} deyip kızlarını bu delikanlıyla nikâhlayıp güçlerinin yettiğince toy yapmışlar.^{T135.}

Delikanlı yakışıklıymış ama kızın güzelliği de tarifsizmiş. Bu ikisi mutlu yaşarken bir gün kız bir yerden gelirken bu cimri zengin onun önüne çıkmış, aklı başından giderek öz ağabeyinin oğlunun eşine âşık olmuş.^{P293-6.} O:

— Bu kimin hanımı acaba, diyerek peşine düşmüş. Gelin de gide gide açlıktan ölen (zenginin) ağabeyinin harabe evine girmiş. Güzel gelinin hayaline kapılıp bu güne kadar adını anmadan dolaşan zengin,^{P293.} ağabeyinin oğlunu yanına çağırıp:

— Hey, nasılsın? Sen canım ağabeyimin oğlusun.^{P297.} Bizden niye kaçıyorsun? Çalışacağın kaba iş ise bizde de bulunur, demiş.

Delikanlı kendi içinden: “Bu nasıl laf! Bu laf amcamın edeceği laf değil. Babam açlıktan öldü. Bu, ömrü boyunca bizim kapımızdan bakmış bir adam değil. Hüda bunun yüreğine merhamet vermiş” diye düşünmüş. Sonra:

— Olur, işin olursa sen de buyuruverirsin, demiş.

Bunun üzerine zengin:

⁷¹ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Maksadına yeten gız”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 148-160.

— Ben yabancı değilim, senin yakınıyım. İnşallah, birkaç gün sonra ticaret kervanımız yola çıkar. Sen de onlara katılıp gidersen, sağlık olursa yavaş yavaş bu fakirlikten kurtulursun, demiş. Delikanlı:

— Gitmeyi zor görmüyorum ama ardımda gencecik eşim sıkıntı çeker mi acaba, diyorum. Gündeliğimizi günlük kazanıp getiriyordum, demiş.

Bunun üzerine zengin, onu destekleyerek:

— Tek eşinin lafını mı ediyorsun? Sen gelinceye kadar onu avcumuzda saklarız. Ondan yana rahat ol, demiş.

Delikanlı, zenginın sözlerine inanıp tüccarlarla gitmeye razı olmuş. Böylece zengin, ağabeyinin oğlunu tüccarlarla uzak yere göndermiş.

Zengin, tüccarları yolcu ettikten sonra dört ay boyunca geline ölmeyecek kadar yiyecek içecek yollamış. Bir gün de ağlayarak gelinin yanına gitmiş. Bu durumdan korkan gelin, amcasına telaşlı bir şekilde dönmüş:

— Ne oldu, hayır mı?

Zengin soluyarak:

— Kardeşim⁷² ölmüş, kardeşim, diye bağıra bağıra ağlamaya başlamış.

Gelin hayretler içinde kalıp biraz mahcup:

— Vah, bahtım karardı desene! Ne zaman olmuş bu, demiş.

Zengin:

— Ah, hesapladık. Öleli bugün çoktan üç buçuk ay olmuş, demiş.

Şeriata göre kocası ölen kadına üç ay on günden sonra kocaya varma hakkı^{T131.4-0.2.} veriliyormuş. Zengin de bunu hesaplamış. Döndükten sonra gelin, geceyi gam keder içinde yas tutarak geçirmiş. Zengin, sabah erkenden gelinin yanına gidip hüngür hüngür ağlayarak:

— Ölenle ölmemez. Böyle yas tutup oturmakla iş bitmez. Benim bir fikrim var, demiş. Bunun üzerine gelin:

— Nasıl bir fikir, diye sormuş.

Zengin:

— Senin şimdi benimle evlenmen gerek.^{P293-6.1.} Fikrimi nasıl buluyorsun, demiş. Gelin sinirden çatlayacak gibi olup:

— Bu muydu söyleyeceğin? Kalk şuradan. İyi bir fikri varmış, diye bağırılmış.^{P293-6.1.1.}

Zengin bunu dikkate almadan, geline doğru el uzatmış. Gelin de yanında duran kara

⁷² İni: Kendinden küçük erkek kardeş, kardeş çocuğuna olan kardeşlik bağımlı anlatan sözcük (TDDS, 2016: 601).

güğümlerle alına şöyle bir vurmuş.^{T322-5.} Zengin sendeleyip boz güğüme toslamış. Alını delinen zengin uzun süre kendine gelememiş. Evine gidip düşünmüş. Yakın gördüğü iki adamını çağırarak onlara arzusunu söylemiş ve onların kendisine şahit olmasını istemiş. Şahitlik için para teklif etmiş. Onlar da kabul etmişler. Zengin, bu iki şahide diyeceği sözleri tek tek öğretip ezberlettirmiş. Ondan sonra zengin, padişahın yanına gidip arz etmiş ve şöyle demiş:

— Ağabeyimin oğlu uzak bir yere giderken eşini ve evini bana emanet edip gitti. Onun eşi ise ardından kötü gençleri evine toplayıp her akşam eğlence yapıyor. Bir gece ben bu gençlerden biriyle o gelini kötü bir iş üstünde yakaladım.^{K2112.} O anda o genç bana vurup alnımı yardı.

Padişah:

— Kötü bir iş üzerinde gördüğüne dair şeriata göre şahit var mı, diye sormuş. Bunun üzerine zengin, önceki şahitlerinin adlarını vermiş. Padişah, muhafızlarına şahitleri getirmesini buyurmuş. Parayla tutulan şahitler de gelip zenginin öğrettiği sözleri tek tek padişaha anlatmış. Padişah onlara inanıp:

— Gidin şu utanmaz gelini alıp gelin, diye buyurmuş. Gelini getirdiklerinde padişah öfkelenerek:

— Kocandan beş gün uzak kalınca ar namusunu yere çalıp zina işlemişsin. Utanmıyor musun? Ar namus, edep yok mu sende, diye tehdit etmeye başlamış. Gelin ağlayıp zırlamadan mert bir şekilde durup padişahın kendisini dinlemesini istemiş. Padişah onu dinlemiş. Ama gelinin şahidi olmadığından padişah, geline inanmamış. Padişah:

— Şeriata göre üç şahidin kefilliğine göre senin cezanı vermeli, deyip muhafızını çağırıp:

— Bu memleketten çıkan hayâsızları taşlayın, diye buyurmuş. Gelini bir anda şehrin bir ucuna çıkarıp, yedi yolun kıyısında belinden aşağısını çukura gömüp^{Q552.2.} üstüne her yerden taş yağdırmışlar.^{Q468-1.} Atılan taşlarla gelinin üstü gömüldükten sonra: “Artık ölmüştür” deyip muhafızlar dağılmış. Gelin akşamüstü kendine gelmiş. Ağrılarını dayanamayıp kıvranmaya, sızlanmaya başlamış. O gece bu yoldan devesiyle geçen zengin bir adam sızlamayı işitip, dönüp gelinin yanına gelip bakmış ki, tüm vücudu kıpkırmızı kan olmuş yatan bir gelin. Zengin, geline acıyıp onu taşların arasından çekip çıkararak devesine bindirip götürmüş. Birkaç gün ona bakıp, iyileştirip yaralarını tedavi etmiş. O, ay parçası gibi geline âşık olup^{T10.} ona yüreğindeki söylemiş. Bunun üzerine gelin nezaketle:

— Sen bana öz kızın gibi bakıp iyileştirdin. Bundan sonra böyle bir şey demeye nasıl cesaret ettin, deyince zengin, kıza yüreğini açtığına utanıp sonra konuşmamış. Zenginın hanımı^{P210.} da gelinden kocasını kıskanıp^{T257.} onu çok huzursuz etmiş. Zenginın kapısında bir kölesi varmış.

Bir gün gelin suya gittiğinde onu bu köle görmüş, âşık olduğunu^{T10.} belli etmiş ve kolundan tutmak isteyip ona el uzatmış. Gelin elini silkeleyip:

— Hey, elin tutulsun, diyerek köleye beddua etmiş.

Gelinin bedduası kabul olup kölenin bir kolu tutmaz olmuş. Köle bu gelinden öç almak için ona kötülük etmenin yolunu aramış.

Bir gece herkes uyurken köle, zenginın evine girmiş ve salıncakta yatan çocukcağızın başını kesip geri çıkmış.^{S302.1-2.}

Zenginın hanımı sabah erkenden uyanmış ki, oğulcağızının başı bir yerde, gövdesi bir yerde yatar. Çok korkan kadın, başsız oğlunu bağrına basıp bağırmaya başlamış. O, oğlunun öldürülmesini bu gelinden bilmiş.^{K2116.1.1-2.} Çünkü çocuğunun boğazını kesenin saçı, onun yastığının altından çıkmış.

Kalbinden bıçaklanmış gibi olan zengin, titreyerek güçlkle gelinle konuşmuş ve onun bu kanlı işten habersiz olduğuna inanmış. Çünkü gelin bu işten kendisinin habersiz olduğunu, şirin çocuğa böyle bir zalimlik edemeyeceğini ağlaya ağlaya açıklamış.

Zengin bu işte kimin pis elinin olduğunu da anlamış ve geline bakıp:

— Sen artık bu iftiradan sonra bizde kalamazsın. Senin yol harçlığını vereyim. Kendi başının çaresine bak, deyip geline yol masrafını ve kırk altın vermiş. Gelin, giysilerini alıp yola düşmüş. Giderken bir kalabalıkla karşılaşmış. Bakmış ki, cellatlar bir adamı darağacında asmaya çalışıyor. Gelin kalabalığın bir kenarında duran adamlardan birine:

— Bu adamı niçin darağacına asacaklar, diye sorunca o:

— Bu hırsız! Kırk altın öderse onu salıverirler. Ama bu hırsızda hiçbir şey yok, demiş. Gelin, hırsıza acıyıp yanındaki kırk altınını cellatlara vererek onu ölümden kurtarmış.

Sonra gelin yine kendi yoluna gitmiş. Ölümden kurtulan hırsız ise gelinin peşinden koşmuş. O sırada gelinin önüne büyük bir kervan çıkmış. Peşinden koşan hırsız da ona yetişmiş ve:

— İmdat! Ben cariyemi kaçırdım, şunu bir tutun, diye kalabalığa bağırılmış.

Kervanbaşı, adamlarına gelini tutmalarını buyurmuş. Hırsız, gelini cariyeye olarak kervanbaşına satmış.

Zavallı gelin, hırsız tanımadığını, orada onu ölümden kurtardığını yalvararak anlatmaya çalışmış. Ama ona inanan kimse olmamış. Gelin içi yanarak:

— Yalancı! Seni darağacına asmaya çalışmakla hata etmişler. Sana ölümün de en korkuncunu, azaplısını vermek gerekirmiş. Dur şimdi, sen layığını bulursun. Her zaman hasta olasin, diye beddua etmiş. Kervanbaşına ise:

— Sizin gibi bir erkek olur mu? Türkmen kendi çaresizini koruyandır. Sizin gibi her kendini bilmez yalancıya yetki verilmez, demiş.

Başka çaresi olmayan gelin, bu kervanların cariyesi olup gitmek zorunda kalmış. Kervanlar cariyeyi satın aldıktan sonra giderlerken bir deniz kenarına varıp gemiye binmeleri gerekmiş. Gemiye bindikten sonra fırtına kopup gemiyi un ufak etmiş. Ama gelin bir tahtanın üstünde sağ kalmış. Bu gelin, dalgayla deniz kenarına çıkıp orada kendine geldikten sonra kıyafetlerini çıkarıp erkek giysisi giymiş ve yola düşmüş. Yolda haydutlara rastlamış. Onlar bunun kadın olduğunu anlamamışlar. Haydutların başı, geline epey şey sorup sonunda da adını sormuş. Bunun üzerine gelin:

— Adım Esen, diye cevap vermiş.

Böylece gelini misafir etmişler. O sırada haydutların içinde çok kurnaz bir delikanlı varmış. O sürekli gelinin yüzüne bakıp:

Esen'in gözü, kız gözü,

Yaktı, yandırdı bizi.

Elleri bilezik izi,

Boynu kolye izi, diyormuş ve ardından:

— He, gözün kıza benziyor ama erkeksin, demiş.

Böylece haydutlar, gelini tanıyamadan yolcu etmişler. O, az gidip uz gidip gecenin bir vakti bir şehrin kalesine gelmiş. El ayak çekildikten sonra kalenin kapısı birden kilitlemiş. Nöbetçiler de gecenin bir vakti olduğundan kapılarını açmamışlar. Gelin o geceyi kapının ağzında geçirmiş. O gece kalenin padişahı tan yeri ağarırken vefat etmiş. Padişah ölünce o yerin geleneğine göre tan ağarırken kalenin kapısını açarlarmış. Kapının dış ağzına ilk gelen insanı padişah yaparlarmış. O gün tan vaktinde kale halkı toplanıp gelerek kapıyı açmışlar ki, üstü başı ateşe atsan tütmeyecek kadar çelimsiz bir delikanlı, kapının ağzında otururmuş. Adamlar hemen bu genci tutup getirmişler. Erkek kıyafeti giyinmiş bu gelin:

— İmdat! Ben ne suç işledim? Kapıyı bile çalmadım, diye bağırılmış. Kimse onun bağirtısına kulak asmamış. Sonunda gelini götürönlenden biri konuşmuş:

— Ey garip, anla! Bu bizim geleneğimiz. Biz seni götürüp padişah yapacağız, demiş. Bunun üzerine gelin:

— Nasıl insanlarsınız? Ben gidecek kapı bulamayan, yurt gezen bir dilenciyim. Benden de padişah olur mu, diye öncekinden de beter bağırmış. O zaman da bağırtısına kulak asan olmamış.

Onu padişahın sarayına götürüp, şahın giysilerini giydirip tahta oturtmuşlar. Sonunda gelin, adil bir padişah olmuş.^{L166} Adı cihana yayılmış. O, halkın ahvalini dinlemiş. Yoksulu, fukarayı, yetimi, öksüzü korumuş. Hatta dertli varsa dermanını söylemiş. Yurdu rahat yaşatmış. Bırak, bu gelin padişahlığında kalsın. Şimdi haberi gelinin ardında kalan sevgili eşinden işitelim.

O delikanlıyı babasının kardeşi, tüccarlarıyla birlikte gönderdikten sonra o zengin serveti tükenip iki gözü de kör olmuş. Delikanlı, yurduna gelip görmüş ki amcasının gözleri kör olmuş. Amcasının hâlini sormaya gittiğinde hemen amcası, o gencin eşiyle ilgili olayları ağlar gibi anlatıvermiş.

— Senin hanımın evine ahlaksızları toplayıp kötü işler yaptı. Alnımı yarı. Dayanamayıp padişaha arz ettim. Adil padişahım utanmazın cezasını verdi. Onu taşıtıp öldürttü, deyip hıçkırması.

Saf delikanlı, amcasının sözüne inanıp^{J2301} taşa tutulan eşine öfkelenip testi gibi şişmiş.

Öfkesi dindikten sonra günlerden bir gün amcasına:

— Biz alışverişten gelirken yolda bir şehre geldik. O şehrin bir padişahı varmış. Çok adilmiş ve her derdin dermanını bilirmiş. Ben seni ona götüreyim. Belki senin de gözlerin şifa bulur, demiş.

Zengin, delikanlının sözünü makul görüp gitmek istemiş. Hazırlanıp yola düşmüşler. Giderlerken bir adam bunların önüne çıkıp nereye gittiklerini sormuş. Bunlar da akıllı padişahı anlatmışlar.

Bunun üzerine o adam:

— Öyleyse benim de bir kölem var. Onun da kolu kıpırdamıyor. Ben de onu götüreyim, diyerek köleyi peşine takıp bunlara katılmış. Yine giderlerken önlerine hasta bir adam çıkmış. O da yolcuların nereye gittiklerini sormuş. Buna da akıllı padişahı anlatmışlar. Bunun üzerine o hasta adam:

— Öyleyse ben de gideyim, hey! Benim bu hastalığıma faydası olmaz mı acaba, diyerek bunların peşine takılmış.

Bunlar az gidip uz gidip adil padişahın kalesine varmışlar. Padişahın kale bekçisinden, padişahın yanına bırakmasını istemişler.

Bekçi gidip:

— Padişahım, böyle böyle adamlar gelmiş. Senin yanına gelmek istiyorlar, demiş. Padişah onların girmelerine izin vermiş.

Bunlar kapıdan girer girmez padişah hemen onların hepsini tanımış ama gelenler padişahı tahmin bile edememişler.

Padişah:

— Ey misafirler, ne arzunuz var söyleyin, diye sorduğunda gelenlerin her biri kendi derdini anlatıp dermanını sormaya başlamış.

Padişah, ilk önce gözü kör olan zengine dönüp:

— Belki sen büyük bir günah işlemişsindir. Yoksa senin gözün kör olmazdı, demiş.

Zengin:

— Hayır, benim günah işlediğim hiçbir yer yok, deyip kabul etmemiş.

Bunun üzerine padişah:

— Senin büyük bir günah işlediğin doğru. Sen onu kabul etmezsen benden sana fayda yok, demiş. Yine zengin:

— Şahım, ben günah işlemem, diye itiraz edeceği sırada:

Padişah öfkelenip:

— Cellat, diye bağırılmış.

Zengin:

— Dur, dur padişahım. Hepsini anlatayım, diye bağırılmış.

Padişah:

— İşlediğin günahı olduğu gibi, hiçbirini değiştirmeden bir bir anlatmazsan tekrar cellada bağırarak zor değil, deyip zengine dönmüş. Zengin, ağabeyinin oğlu ve onun eşiyle ilgili yaptığı işleri bir ucundan anlatmaya başlamış. Zengin anlattıkça ağabeyinin oğlu öfkeden şişip yumruklarını sıkmaya başlamış. Zengin, o olayları anlatır anlatmaz delikanlı nerede olduğunu unutup:

— Seni haramzade! Eşime göz dikip beni ölüme yollamışsın, deyip zenginin üzerine saldırmış.

Padişah:

— Durun, durun, diye bağırıp:

Taht benim mi sizin mi? Benim tahtımda böyle terbiyesizlik yapacaksanız muhafızların önüne atarım, demiş. Sonra delikanlıyı sakinleştirip köleye dönmüş:

— Sen de büyük bir günah işlemişsin. Yoksa ellerin böyle felç olmazdı. Sen de anlat, demiş.

Zenginle olan hadiseyi gören köle, nerede hatalı iş yaptıysa bir şey atlamadan hepsini tek tek anlatmış. Bu kölenin sahibi olan zengin öfkeden kıpkırmızı olup:

— Vah, ben suçluyu bulamıyordum ama benim oğlumun boğazını kesen senmişsin. Vah, padişahım izin verirseniz bu kölenin boğazını keseyim, diyerek yerinden kalkmış.

Padişah onu durdurup:

— Benim yurdunda suçunu kabul eden insana ölüm yok, demiş. Sonra padişah, suçlulara sorduğu soruyu hasta adama sormuş. O da padişahın korkusuna, yaptığı işleri kabul edip:

— Ben bir yurdun hırsızıydım. Padişah bana hiçbir çare bulamayıp, sonunda yakalayıp: “Bunu yok etmezsem hırsızlığı bırakmayacak” diye beni darağacında asmayı emretti. Beni darağaca asacaklarken yufka yürekli bir gelin bana acımayan cellatlara kırk altın verip beni satın alarak ölümden kurtardı. Ben o geline iyilik etmek yerine onun peşinden kovalayıp yakalayarak onu karşılaştığımız kervana “Cariyem” diye kandırıp sattım. Parasını da eğlenip harcadım. O sırada zavallı gelin: “Ben seni ölümden kurtardım. Sen bana niçin böyle zulüm ediyorsun” diye ne kadar yalvarsa da kulak asmadım, vicdansızlık ettim. Gelin bana “Hastalanasın” diye beddua etti. Ondan sonra da böyle oldum, diyerek hırsız işlediği suçunu tek tek anlatmış.

Padişah, suçluların üçünü de dinleyip:

— Tamam, sizin hepinizin rahatsızlığını işittim. Şimdi size yer gösterirler. Biraz istirahat edin ama öfke kâfirdir. Birbirinize zarar verecek olursanız rahatsızlığınızdan kurtulamazsınız, deyip bunları göndermiş.

Gece yarısı padişahın muhafızı, misafirhaneye gidip delikanlıyı kaldırarak:

— Seni padişah çağırıyor, deyip önüne katıp götürmüş.

Oğlan:

— Gece yarısı beni ne yapacak acaba? Yoksa ölmemi mi buyuracak acaba, diye korkmuş. Delikanlı, muhafızın önüne düşüp odaya girmiş ki, padişah elbisesi giyinmiş güzel bir kız, tahtın üstünde ışıdayarak oturuyor. Delikanlı onu tanımamış, elini kolunu kavuşturup başını eğmiş. Bunun üzerine gelin:

— Ne, tanımadın mı? Gel, artık bu taht senin. Ben senin eşimim, deyince delikanlı hayretler içinde kalıp onun yüzüne dikkatle bakmış ve gelini tanıyıp sevinçten koşarak gelip onu kucaklamış.^{N741} Gelin, delikanlıya başından geçen olayların hepsini tek tek anlatmış, onu tahta oturtup padişah yapmış. Delikanlı bundan sonra: “O günahkârları öldürtelim” deyip eşine dönmüş. O:

— Hayır, onlarla bir olma, demiş.

Hasta misafirler, sabah kalkıp bakmışlar ki hepsi dertlerinden kurtulmuş. Zengin: “Gözlerim açıldı” diye zıp zıp zıplıyormuş. Hırsız: “Vücudumun hastalığı geçti” diye sevinip yerinde durmadan iki yana koşuyormuş. Köle: “Elim kurtuldu” deyip sevincinden kıs kıs gülüyormuş.

O sırada padişahın muhafızı gelip:

— Sizi padişah çağırıyor, diyerek onları önüne düşürüp alıp gitmiş.

Suçlular kapıdan girer girmez oğlanın padişah tahtında oturduğunu, sıkıntı çeken gelinin ise onun yanında ay gibi parıldayıp durduğunu^{S450} görünce akılları başlarından uçmuş, bedenlerine bir titreme gelmiş. Gelin:

— Haydi beyler, eziyet ettiğiniz insanları buldunuz değil mi, diyerek onlara dönmüş.

Korkularından titreyip duran suçlular cevap vermek için ağızlarını bile açamamışlar. Ama sansar taşının altından gelini ölümden kurtaran ihtiyar:

— Şimdi öğrendik, çok sağ olun, kızım, demiş.

Gelin:

— Böyle korkup durmayın. Ben sizinle bir olmam. Size ceza verecek değilim. Onu kendi vicdanınıza bırakıyorum. Eğer o sizde varsa, işinizde bereket bulun. Varın gidin, demiş.

Akıllı gelin, yurdu eşiyile birlikte adaletli bir şekilde yönetip halkın duasını almış.

2.25.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 25

P251. Brothers / Erkek kardeşler

P251.5. Two brothers / İki erkek kardeş TRM-25

Bu zenginin kendinden başka bir iki yaş büyük ağabeyi de varmış.

P251.5.4. Two brothers as contrasts / Zıt iki erkek kardeş TRM-25

Bu zenginin kendinden başka bir iki yaş büyük ağabeyi de varmış. O, zavallı bir garipmiş.

P251.5.4-1. Poor brother and unfaithful rich brother / Fakir ağabey ile vefasız zengin erkek kardeş (MTB) TRM-25

Bu garibe kardeşi tarafından hiçbir yardım yapılmamış. Garip sonunda açlıktan ölmüş.

L111.4. Orphan hero / Yetim kahraman TRM-25

Garibin ardında on, on beş yaşlarında bir oğlu kalmış.

T110. Falling in love / Âşık olma TRM-25

Aradan günler, aylar geçmiş ve oğlan köylerinden bir kızını sevmiş.
O, ay parçası gibi geline âşık olup ona yüreğindeki söylemiş.
Bir gün gelin suya gittiğinde, onu bu köle görmüş, âşık olduğunu belli etmiş ve kolundan tutmak isteyip ona el uzatmış.

T190. Marriage — miscellaneous motifs / Evlilik - çeşitli motifler

T194- Marriage supported by the family / Aile tarafından desteklenen evlilik (MTB) TRM-25

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-25

Kızın anne babası bunların sevgilerinden haberdar olup: — Biricik kızımızı sevindirmeliyiz, deyip kızlarını bu delikanlıyla nikâhlayıp güçlerinin yettiğince toy yapmışlar.

P293-6. Uncle falls in love his nephew's wife / Amcanın yeğeninine eşine âşık olması (MTB) TRM-25

Bu ikisi mutlu yaşarken bir gün kız bir yerden gelirken bu cimri zengin onun önüne çıkmış, aklı başından giderek öz ağabeyinin oğlunun eşine âşık olmuş.

P293. Uncle / Amca TRM-25

Güzel gelinin hayaline kapılıp bu güne kadar adını anmadan dolaşan zengin, ağabeyinin oğlunu yanına çağırıp: — Hey, nasılsın? Sen canım ağabeyimin oğlusun.

P297. Nephew / Erkek yeğen TRM-25

Sen canım ağabeyimin oğlusun.

T131.4. Widow may not remarry / Dul yeniden evlenmeyebilir

T131.4-0.2. Widow woman can remarry three months and ten days after her husband's death / Dul kadın, kocasının ölümünden üç ay on gün sonra yeniden evlenebilir (MTB) TRM-25

Şeriata göre kocası ölen kadına üç ay on günden sonra kocaya varma hakkı veriliyormuş.

P293-6.1. Uncle wants to get married to his nephew's wife / Amcanın yeğeninini eşikle evlenmek istemesi (MTB) TRM-25

Zengin: — Senin şimdi benimle evlenmen gerek.

P293-6.1.1. Woman rejects her husband's uncle / Kadının kocasının amcasını reddetmesi (MTB) TRM-25

Gelin sinirden çatlayacak gibi olup: — Bu muydu söyleyeceğin? Kalk şuradan. İyi bir fikri varmış, diye bağırılmış.

T322. Girl strikes man who tries to kiss her / Kızın onu öpmeye çalışan aşığa vurması

T322-5. Bride hits the uncle of her husband who impinges her / Gelinin ona el uzatan eşinin amcasına vurması (MTB) TRM-25

Zengin bunu dikkate almadan, geline doğru el uzatmış. Gelin de yanında duran kara güğümle alnına şöyle bir vurmuş. Zengin sendeleyip boz güğüme toslamış. Alnı delinen zengin uzun süre kendine gelememiş.

K2112. Woman slandered as adulteress (prostitute) / Kadının zinayla suçlanması TRM-25

Bir gece ben bu gençlerden biriyle o gelini kötü bir iş üstünde yakaladım.

Q552.2. Sinking of earth as punishment / Ceza olarak toprağa gömme

Q552.2-4. Woman was punished with adultery and buried in the ground / Kadının zina suçuyla cezalandırılıp toprağa gömülmesi (MTB) TRM-25

Gelini bir anda şehrin bir ucuna çıkarıp, yedi yolun kıyısında belinden aşağısını çukura gömüp üstüne her yerden taş yağdırmışlar.

Q450. Cruel punishments / Acımasız cezalandırmalar

Q468- The punishment of stoning / Taşa tutma cezası (MTB)

Q468-1. Woman is punished for adultery and stoned / Kadının zina suçuyla cezalandırılıp taşa tutulması (MTB) TRM-25

Gelini bir anda şehrin bir ucuna çıkarıp, yedi yolun kıyısında belinden aşağısını çukura gömüp üstüne her yerden taş yağdırmışlar.

P210. Husband and wife / Karı Koca

T257. Jealous wife or husband / Kıskanç kadın veya koca TRM-25

Zenginin hanımı da gelinden kocasını kıskanıp onu çok huzursuz etmiş.

S118.2. Murder by cutting throat / Boğazını keserek öldürme

S302.1-2. Killing the baby to slander the woman / Kadına iftira atmak için bebeğin öldürülmesi (MTB) TRM-25

Bir gece herkes uyurken köle, zenginin evinden içeri girmiş ve salıncakta yatan çocukcağının başını kesip geri çıkmış.

K2116.1.1. Innocent woman accused of killing her new-born children / Masum kadının yeni doğmuş çocuklarını öldürmekle suçlanması

K2116.1.1-2. Innocent woman accused of killing wealthy man's baby / Masum kadının zengin adamın bebeğini öldürmekle suçlanması (MTB) TRM-25

O, oğlunun öldürülmesini bu gelinden bilmiş.

L160. Success of the unpromising hero (heroine) / Umut vermeyen kahramanın (kadın kahramanın) başarısı

L166- Lowly daughter-in-law becomes king / Fakir gelinin kral olması (MTB) TRM-25

Onu padişahın sarayına götürüp, şahın giysilerini giydirip tahta oturtmuşlar. Sonunda gelin, adil bir padişah olmuş.

J2301. Gullible husbands / Kolay aldanan (saf) kocalar TRM-25

Saf delikanlı, amcasının sözüne inanıp taşa tutulan eşine öfkelenip testi gibi şişmiş.

N741. Unexpected meeting of husband and wife / Karı kocanın tesadüfen karşılaşması TRM-25

Bunun üzerine gelin: — Ne, tanımadın mı? Gel, artık bu taht senin. Ben senin eşim!, deyince delikanlı hayretler içinde kalıp onun yüzüne dikkatle bakmış ve gelini tanıyıp sevinçten koşarak gelip onu kucaklamış.

S450. Fate of outcast wife / Toplum dışına itilmiş eşin (kadının) kaderi TRM-25

Suçlular kapıdan girer girmez oğlanın padişah tahtında oturduğunu, sıkıntı çeken gelinin ise onun yanında ay gibi parıldayıp durduğunu görünce akılları başlarından uçmuş, bedenlerine bir titreme gelmiş.

2.26. Öksüz Kız⁷³

2.26.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir öksüz kız^{L111.4.2.} varmış. O, üvey annesiyle^{P282.} yaşayıp gece gündüz onun hizmetini yaparmış. Üvey annesinin de bir kızı varmış ve o, öz kızını çok seviyormuş.^{P282-4.} Üvey kızına ise her türlü ağır görevler buyurup eziyet edermiş.^{S31.}

Günlerden bir gün o kadın, üvey kızını sığır bakmaya gönderip onun dışında da: “Şu pamukları ayıklayıp gel” diyerek epey pamuğu eline vermiş.^{H934.3.}

Kız ise meydana gidip, sığırını otluk yerde bırakıp pamuğunu ayıklamaya başlamış ama pamuk hiç ayıklanıp bitecek gibi değilmiş. Sonra kız hem ağlamış hem pamuk ayıklamış. O ağlarken yanına yaşlı bir kadın gelip:

— Hey kızım, niçin ağlıyorsun, diye sormuş.

Kız ise ondan korkup:

— Ey ana, siz kimsiniz, diyerek kalkıp kaçacak olmuş.

Yaşlı kadın:

— Kızım benden korkma. Bana Bibi *pişemli* derler. Sen niçin ağladığını söyle. Ben sana yardım edeyim, demiş.

Bunun üzerine o kız, pamuklarını gösterip:

— İşte, bu pamukları ayıklayıp getir, diye üvey annem bana buyurdu. Şimdi ben bunu ayıklayıp bitiremeyeceğim sanırım. Bitirmeden gidersem de beni öldüresiye döver.^{L55.1.} Bunun için de ne yapacağımı bilmeyip ağlıyorum, demiş.

Bunun üzerine yaşlı kadın:

— Vah yavrum, bunun için de ağlanır mı? Bu sığırına versen pamuğunu bir yana, çekirdeğini bir yana hemencecik çıkarıverir. İnanmazsan ver de gör, demiş.

Öksüz kız da: “Olur, hadi bakayım” deyip pamukların hepsini sığırın önüne dökmüş ve sığır, pamuğunu bir yana, çekirdeğini bir yana çıkarıvermiş. Öksüz kız buna çok sevinip yaşlı kadına “Allah razı olsun” diyerek evlerine dönmüş. Gelince de:

— İşte ayıkladım, deyip pamukları üvey annesinin önüne dökmüş. Üvey annesi şaşırıp onun sırrını hiç anlayamamış. Sonra: “Buna nasıl eziyet edebilirim acaba?” diye uzun süre düşünmüş de susam ile kavurgayı iyice karıştırıp öksüz kıza verip şöyle demiş:

⁷³ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Yetim kız”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 117-120.

— Yarın sığır bakmaya gittiğinde bunları da birbirinden ayırıp getir, diye buyurmuş.

Kız yine alaca karanlıkta sığırını itekleyerek meydana gitmiş. Varınca sığırını otlamaya bırakıp susam ile kavurgayı birbirinden ayırmaya başlamış. Bakmış ki, hiç bitecek gibi değil. Sonra o yine ağlamaya başlamış. Hem ağlamış hem ayırmış.

Böyle otururken yine evvelki yaşlı kadın gelip:

— Kızım şimdi niçin ağlıyorsun, diye sormuş. Kız biçare durumunu olduğu gibi anlatmış ve yaşlı kadın:

— Vah kızım, bunun için de ağlanır mı? En iyisi pamuğu yaptığın gibi susam ile kavurgayı da ver sığırına. Sığırın onları da ayırır, demiş. Kız da sevinip hepsini sığırına vermiş ve dediği gibi sığır, susamı bir yana, kavurgayı da bir yana ayırvermiş.

Sonra kız sevinerek yine evlerine dönmüş. Üvey annesi buna da şaşırıp ne yapacağını bilememiş.

O günlerde yurdun padişahı büyük bir toy verip buna tüm halkı çağırmış. Kızın üvey annesi de öz kızını alıp toya gitmiş. Üvey kızını ise yine sığır bakmaya göndermiş. Kıza meydanda yine o yaşlı kadın rastlayıp ona türlü güzel elbiseleri giydirip, süsleyip püsleyip:

— Sen de toya git, sadece törede otur. Her yemek çıkarıldığında senin üvey annen kapıda durur, ilk önce o tatsın. Ondan sonra kendin ye, deyip göndermiş. Kız da güzel elbiselerin içinde güzel bir şah kızı gibi olup toya gitmiş. Vardığında bunu hürmetle karşılayıp töre geçirmişler. Sonra da yemek çekilmeye başlanmış. Her yemek getirildiğinde kız:

— Şu kapıda duran kadına tuzunu tattırın, deyip o tattıktan sonra kendisi yiyormuş. Daha sonra toy bittikten sonra kalkıp dönmüş. Yolda havuzdan su içerken bir ayakkabısı havuza düşmüş. O ayakkabı altındanmış, ihtiyarın giydirdiği ayakkabıymış. Kız, ayakkabısını bırakıp gitmiş.

Günlerden bir gün bu ayakkabının kaybolan tekini padişahın oğlu bulmuş. O: “Bu ayakkabı kimin ayağına olursa ben onunla evleneceğim” demiş.

Sonra köy köy dolaşp, ayakkabıyı kızların ayağına ölçüp bakmış ama ayakkabı hiç kimsenin ayağına uymuyormuş.

Evvelki üvey anne ise, yüreğine şüphe düşüp “Bahtsız bu ayakkabı uymasın” deyip üvey kızını bir tandıra sokup saklamış.^{K2219-1} Bunu da biri görmüş. Sonra padişahın adamları:

— Şimdi ayakkabı ölçülecek başka kız kaldı mı acaba, diye sorduklarında bu adam:

— Filan yerdeki tandırın içinde bir öksüz kız kaldı, diye onlara söylemiş ve göstermiş.^{J159-} Sonra onlar da gidip, ayakkabıyı o kızın ayağına deneyip bakmışlar ki buna şıp diye olmuş.

Sonra büyük bir toy yapıp^{T135.} bu öksüz kızı padişahın oğluna almışlar.^{L162.} Toy kırk gün kırk gece sürmüş.^{Z71.12-1.1.}

Toydan sonra öksüz kız kendisine iyilik eden yaşlı kadını saraya, kendi yanına almış. Onu öz annesi gibi sevmiş.

2.26.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 26

L111.4. Orphan hero / Yetim (öksüz) kahraman

L111.4.2. Orphan heroine / Öksüz kadın kahraman TRM-26

Evvel zamanda bir öksüz kız varmış.

P282. Stepmother / Üvey anne TRM-26

O, üvey annesiyle yaşayıp gece gündüz onun hizmetini yaparmış.

P282-4. Stepmother loves only her own daughter / Üvey annenin sadece öz kızını sevmesi (MTB) TRM-26

Üvey annesinin de bir kızı varmış ve o, öz kızını çok seviyormuş.

S31. Cruel stepmother / Zalim üvey anne TRM-26

Üvey kızına ise her türlü ağır görevler buyurup eziyet edermiş.

H934. Relative assigns tasks / Yakınların vazifeler tayin etmesi

H934.3. Tasks assigned by stepmother / Üvey annenin verdiği vazifeler TRM-26

Günlerden bir gün o kadın, üvey kızını sığır bakmaya gönderip onun dışında da: “Şu pamukları ayıklayıp gel” diyerek epey pamuğu eline vermiş.

L55. Stepdaughter heroine / Üvey kız kahraman

L55.1. Abused stepdaughter / Kötü muamele gören üvey kız TRM-26

Bunun üzerine o kız, pamuklarını gösterip: — İşte, bu pamukları ayıklayıp getir, diye üvey annem bana buyurdu. Şimdi ben bunu ayıklayıp bitiremeyeceğim sanırım. Bitirmeden gidersem de beni öldüresiye döver.

K2210. Treacherous relatives / Hain akrabalar

K2219- Treacherous step relatives / Hain üvey akrabalar (MTB)

K2219- 1. Treacherous stepmother / Hain üvey anne (MTB) TRM-26

Evvelki üvey anne ise, yüreğine şüphe düşüp “Bahtsız bu ayakkabı uymasın” deyip üvey kızını bir tandıra sokup saklamış.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-26

L162. Lowly heroine marries prince (king) / Umut vermeyen kadın kahramanın prensle evlenmesi TRM-26

Sonra büyük bir toy yapıp bu öksüz kızını padişahın oğluna almışlar.

Z71.12. Formulistic number: forty / Formülistik sayı: kırk

Z71.12-1. Formula: forty days and forty nights / Formül: kırk gün kırk gece (MTB)

Z71.12-1.1. Wedding lasting for forty days and forty nights / Kırk gün kırk gece düğün (MTB) TRM-26

Toy kırk gün kırk gece sürmüş.

2.27. Padişah Harun Reşit⁷⁴

2.27.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanda Harun Reşit adlı bir padişah varmış. Onun Cagper adlı bir veziri varmış. Günlerden bir gün bu ikisi sokakta giderken ağlayarak gelen bir adam görmüşler.

⁷⁴ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Harun Reşit patışa”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 267-269.

Padişah ona:

— Niçin ağlıyorsun, diye sormuş. Bunun üzerine o adam:

— Ben ailemin günlük yiyeceğini balık tutarak kazanıyordum. Ama üç günden beri benim ağıma hiçbir şey düşmedi. Ailem^{P200} ise üç günden beri aç. Bunun için ağlıyorum, diye cevap vermiş. O zaman padişah:

— Dön geri, git kur ağını. Ağına ne düşerse bizimdir. Ama onun karşılığında biz sana para verelim, demiş.

Bunlar ırmağın kenarına gidip ağ kurmuşlar. Bu ağa o sırada bir şey takılmış. Çekip çıkarmışlar ki büyük bir sandık.

Padişah ile veziri, bu adama para vermişler. Ondan sonra o balıkçı kendi yoluna gitmiş. Bunlar saraya varıp sandığı açıp bakmışlar ki, bu sandığın içinde kilime dolanmış bir şey yatar. İyice karıştırıp bakmışlar ki güzel bir gelin,^{P266} kana bulanmış yatıyormuş.

Padişah, vezirine bakıp:

— Böyle bir zalimliği kim yaptı acaba? Benim devrimde böyle bir şey olamaz. Üç gün mühletin var. Eğer üç günde bu zalimliği yapan insanı bulmazsan seni darağacına astırırım, diye buyurmuş.

Vezir üç gün boyunca suçluyu aratmış. Suçludan haber alınamamış. Vezir evine gelip ailesiyle vedalaşmış. Ölüm yemeğini hazırlatmış. Padişahın yanına gidip hiçbir yerden haber alamadığını söylemiş. Padişah öfkelenerek:

— Bugün Cagper veziri darağacına astıracağız. Kim seyredecekse gelsin, diye şehre haber saldırmış.

Halk toplanmış, cellatlar veziri darağacının altına götürmüşler. Vezirin boynuna ip takarlarken kalabalığın bir yanından bir delikanlı koşarak gelip:

— Durun! Veziri öldürmeyin. Bu işte suçlu benim, diye bağırılmış. Cellatlar bu işe şaşırırlarken kalabalığın diğer tarafından bir ihtiyar koşarak gelip:

— Bu oğlan suçlu değil. Bu işte ben suçluyum, diye bağırılmış.

Cellatlar bunları padişahın yanına götürüp olan durumu haber etmişler.

Padişah bu oğlana sormaya başlamış. Oğlan da başından geçen olayı anlatmaya başlayınca padişah:

— Bu ihtiyar kim, diye sormuş.

Oğlan:

— Bu işi yapan benim. Bu ihtiyar benim babamın kardeşi.^{P293} O: “Ben senden bir heybe fazla un yemiş ihtiyarım. Senin yerine ben öleyim” diye karışır.^{P293-7} Ama bu

kötülüğü ben yaptım. O şöyle oldu: Benim çok güzel bir hanımım vardı. Biz birbirimizi çok seviyorduk. Hanımım bir gün hastalandı ve bana: “Armut yemek istiyorum” dedi. Ben ona üç tane armut satın alıp getirdim. Kendim de pazarda dükkân işletiyordum. Dükkânda otururken evvelki üç armudun birini bir kölenin elinde görüp: “Bunu nereden aldın?” diye sorduğumda o köle: “Bir gelin arkadaşım var, o verdi” diye cevap verdi. Bu sözle benim aklım başımdan gidip şüpheden öfkeyle evime nasıl geldiğimi bilemedim. Baktım ki üç tane armudun ikisi yerinde, biri yok. Ben kötü bir köleye inanıp sen misin değil misin demeden hemen hanımımın boğazını kesip^{S118.2-1} onu kilime doladım.^{S62} Sonra sandığa koyup nehre attım. Bundan çok vakit geçmeden küçük oğlum:^{P233} “Bir köle vurup elimden armudumu aldı” diye ağlayarak geldi. Ben onu susturup: “Sen o armudu nereden aldın?” diye sıkıştırıp sorduğumda “Annem verdi” dedi.^{J126} Ben o an günahsız hanımımı yok yere öldürdüğümü anlayınca pişman olup ağladım.^{Q520.1-1} Ama hiçbir fayda olmadı. Ölünceye kadar ağlayacağım. İşte, padişahım! Bu yaptığımdan dolayı vereceğin cezayı çekmeye razıyım” diyerek ağlamış. Padişah derin bir nefes almış ve:

— Ey Cagper vezir, sen yine üç gün içerisinde o köleyi bulmalısın. Eğer bulamazsan yine sen darağacına, diye emretmiş.

Vezir yine büyük bir zahmetle aramaya başlamış. Üçüncü gün artık ölümüne razı olup padişahın yanına giderken çocuklarından biri eline bir armutla gelmiş.

Vezir:

— Bu armudu kim verdi, diye sorduğunda çocuk:

— Filan kölemiz verdi, demiş. Vezir hemen köleyi çağırıp:

— Bu armudu nereden aldın, diye sormuş. Köle de sokakta dolaşırken bir çocuğun elinden aldığını söylemiş. Vezir, köleyi padişahın yanına götürmüştü.

Padişah:

— Senin pazarda gördüğün eli armutlu kölen bu muydu, diye delikanlıya sormuş.

Delikanlı:

— Ta kendisi, diye cevap vermiş. Padişah, oğlanı bırakıp köleyi darağacına astırmış.

İşte böylece adil Harun Reşit padişah, gerçek suçluyu bulup onun cezasını vermiş.

2.27.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 27

P200. The Family / Aile TRM-27

Ailem ise üç günden beri aç.

P260. Relations by law / Kanuni akrabalar

P266- Daughter-in-law / Gelin (MTB) TRM-27

İyice karıştırıp bakmışlar ki güzel bir gelin, kana bulanmış yatıyormuş.

P293. Uncle / Amca TRM-27

Oğlan: — Bu işi yapan benim. Bu ihtiyar benim babamın kardeşi.

P293-7. Good relations between uncle and nephew / Amca ve yeğen arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM-27

Oğlan: — Bu işi yapan benim. Bu ihtiyar benim babamın kardeşi. O: “Ben senden bir heybe fazla un yemiş ihtiyarım. Senin yerine ben öleyim” diye karıştır.

S118.2. Murder by cutting throat / Boğazını keserek öldürme

S118.2-1. Woman is accused of infidelity and her throat is cut and killed / Eşin (kadının) sadakatsizlikle suçlanıp boğazının kesilerek öldürülmesi (MTB) TRM-27

S62. Cruel husband / Zalim koca TRM-27

Ben kötü bir köleye inanıp sen misin değil misin demeden hemen hanımımın boğazını kesip onu kilime doladım.

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-27

Bundan çok vakit geçmeden küçük oğlum: “Bir köle vurup elimden armudumu aldı” diye ağlayarak geldi.

J120. Wisdom learned from children / Çocuklardan öğrenilen bilgi

J126- Wisdom of son / Oğuldan öğrenilen bilgi (MTB) TRM-27

Bundan çok vakit geçmeden küçük oğlum: “Bir köle vurup elimden armudumu aldı” diye ağlayarak geldi. Ben onu susturup: “Sen o armudu nereden aldın?” diye sıkıştırıp sorduğumda “Annem verdi” dedi.

Q520.1. Murderer does penance / Katilin pişman olması

Q520.1-1. Killer husband does penance / Katil kocanın pişman olması (MTB) TRM-27

Ben o an günahsız hanımımı yok yere öldürdüğümü anlayınca pişman olup ağladım.

2.28. Padişah ve Kötü Niyetli Tüccarlar⁷⁵

2.28.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde çok adaletli bir padişah varmış. Bu padişah Hazreti Ali’ye çok hürmet edermiş. Hazreti Ali’nin hürmetine deyip her kim ne isterse onu hemen yerine getirmiş. Bunun böyle bir özelliğinin olduğunu sadece vezirleri değil, bütün halkı da bilirmiş. Bu padişahın hanımı da kızı^{P230.} da çok güzelmiş. Bunların güzelliği,^{F575.1-5./F575.3-2.} hoşluğu, aklı^{J1112./J1111-9.} ve bilgisi diğer kadınların hiçbirinde yokmuş.

Padişahın kızına bu yurdun en güçlü tüccarlarından biri uzun zamandan beri âşıkmiş.^{T10.} Türlü hilekârlıklar yapsa da o kızın yüzünü bile göremiyormuş. Kızı görmek, onunla dertleşmek ve maksadına ulaşmak arzusunda olup işi bu kızı takip etmekmiş.

Bu sırada başka bir çokbilmiş tüccar, padişahın yanına gelmiş ve:

— Ali’yi yürekten sevdiğin doğruysa padişahlığını Ali’nin hürmetine sadece üç güncük bana ver, demiş.

Padişah:

— Ali’nin hürmetine canımı bile isteseler veririm, demiş ve padişahlığını üç günlüğüne o kötü niyetli tüccara vermiş. İşte böylece o tüccar padişah olmuş. O gün muhafızlarına buyurup önceki padişahı yurttan kovdurtmuş. Yurtta rahatça oturmuş.

Önceki padişah ise, kovulurken yaşamak için en gerekli eşyalarını, hanımını ve çocuklarını alıp gitmiş. Başka bir padişahın toprağına geçmiş.

⁷⁵ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Patışa ve betpäl täcirler”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 192-210.

Az gidip uz gidip güneş battığında bir ormanın kenarına varmışlar. Gece orada yatmak istemişler. Odun çokmuş. Büyük bir ateş yakıp oturmuşlar.

O sırada güneş batar batmaz bunun kovulduğunu ve buraya geldiğini bilen, kızına âşık bu tüccar bunların yanına gelmiş. Selamdan sonra:

— Ben de ailemle yakında konakladım. Hanımım hamileydi. Buraya geldiğimizde çocuğu oldu. Onun için de şu an sıkıntı çekiyor. Onun hâlini namahremlerin görmesi iyi değil. RAZI olursanız kızınız ile hanımınız gidip ona yardım etsin. Bunun için size sonsuz minnettar olurum. Uzak da değil, hemen yine onları getiririm, diyerek sürekli yalvarmış. Padişah da bu sözlere inanıp:

— Doğru söylüyorsunuz. Böyle işlerde kadınların yardımı gerek. Hanımın biraz kendine geldikten sonra eşimi, kızımı çabucak getir, diyerek kızını eşiyile göndermiş. Güneş batmış, karanlık çökmüş. Padişahın ne hanımı ne de kızı dönüp gelmiş. Gece yarısı geçmiş, yatma vakti gelmiş. O zaman da görünmemişler. Padişah çaresiz bir hâlde kalmış. O gece iki oğlu^{P251.5.} ile yatmış. Hiç uykusu gelmemiş. Şafak sökmüş, güneşin doğmasına az kalmış. Sonunda güneş de doğmuş. O zaman da hanımı ile kızı dönüp gelmemiş. Her ne kadar bakınsa da onlar hiçbir yerde görünmüyorlarmış. Küçücük iki oğlunu^{P233.} bırakıp onları aramaya gitmeye de tereddüt etmiş. Bu olanlara şaşırıp sabırsızlanmış. Öğlene kadar beklemiş. Çocukların gidebildiği yere kadar onlarla gidip bakmış.^{H1385.9-1.} Etrafta hiç kimse görünmüyormuş. Sonunda çaresiz bir hâlde çocuklarını ve eşyalarını alıp yola düşerek önceki gittiği yoluna gitmiş.

Az gidip uz gidip gür akan büyük bir akarsuya rastlamış. Bunu geçmenin yolunu bulamayıp biraz oturmuş. Oğullarından küçüğünü omzuna bindirip suya girmeye başlamış. Suyun ortasına varmış. Suyun çok kuvvetli akması bunu sendeletmiş. Neredeyse düşüyormuş. O sırada omzundaki oğlu suya düşmüş. Onu aramış ama bulamamış.^{H1385-14.} Oğlu suya batmış ve su onu sürükleyip götürmüş. O sırada diğer oğlunu da kurt gelip ağzına alıp gitmiş.^{R13.1.5-1.} Padişah orada iki oğlunu da kaybetmiş. Eşyalarının da birçoğunu suda taşıyamayınca suyun kenarında bırakmış. Sonra ise kalan eşyalarını sırtına alıp yine önceki yöne gitmiş. Büyük güçlkle az gidip uz gidip bir gece yolda kalıp sonunda bir şehre ulaşmış. Önceden padişah ve padişah kıyafetinde olsa da padişahlık yetkisini tüccara verdikten sonra padişah olan tüccarın isteğiyle padişahlık kıyafetini değiştirmişmiş. Hiç kimse bundan haber alamamış. Bu da hiç sır vermeden gidivermiş.

O sırada bu yurdun padişahı ölmüş, onun yerine padişah seçmek için her gün defalarca talih kuşunu şehrin içine koyuyorlarmış. Aradan birkaç gün geçmesine rağmen devlet kuşu hiç kimsenin başına konmamış.

Günlerden bir gün bu padişah bir yerde güneşlenirken şehrin içine konulan devlet kuşu gelip bunun başına konmuş. Bu durumu görenlerin hepsi de:

— Kuş yanıldı, kuş aklını kaybetmiş. Onu tekrar uçurmalı, diye bağırmişlar. Öyle de yapmişlar. Devlet kuşu gidip yine onun başına konmuş. Böylece devlet kuşunu üç defa uçurmuşlar. Üçünde de kovulan padişahın başına konmuş. Bu yüzden bütün halk devlet kuşunun yaptığına razı olup:

— Bahtımıza belki de adil ve merhametli padişah olur, diyerek bu padişahı ölen padişahın yerine padişah yapmişlar.

Yeni padişah, padişahlık işini adaletle yapmış. Bütün halk da bundan çok memnun olmuş. Böyle olsa da o, eşinden ve çocuklarından ayrıldığı için çok üzgün yaşıyormuş. Padişahlarının üzüntülü olduğunu bilen vezirleri bir gün ona:

— Sizin üzgün olmanız bizi de kederlendiriyor. Üzüntünüzü nasıl yok edebiliriz? Gizli bir şey değilse onu bizden saklamadan anlatın. Sizin için hiçbir şeyimizi esirgemeyiz ve zahmetinden kaçmayız, demişler.

Padişah:

— Benim padişahlığıma layık olan iki oğlancağızı bulup bana evlatlık^{P271} verirseniz, ben onları geceleri okutup eğitsem vaktim hoş geçerdi. Üzüntümü başka hiçbir şey yok edemez, demiş.

Padişahlarından böyle sözler işiten vezirler, onlarca atlıyı toplayıp:

— Padişahımıza layık iki genç oğlanı nerede görürseniz bulup getirin. Onların akrabalarını biz razı ederiz, demişler.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra meydanda koyun bakmaya giden çobanın yanında tıpkı şehzadeye benzer gencecik bir oğlan görmüşler. Biraz yalvararak biraz da korkutarak çocuğu zorla razı edip çobandan almışlar. Çobana ise:

— Bu oğlan için ne kadar, ne istersen padişah seni memnun edecek. Onun için de gidip ihtiyacını alıp dön. Oğulcağızını ise padişah büyütüp yetiştirecek, eğitecek, okutacak. Görmek istediğinde de istediğin zaman gidip gör, demişler.

Bu şartla oğlanı vezirlere getirip vermişler. Onlar da oğlanı hemen padişahın yanına götürmüş. Padişah da bu oğlanı kabul etmiş. Bunu güzelce yıkamışlar ve güzel giysiler giydirmişler. Böylece bu oğlan padişahın köşkünde kalmış.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra bir değirmende tıpkı bu getirdikleri oğlanlarıyla bir elmanın iki yarısı gibi olan şehzade gibi bir oğlan görmüşler. O oğlanı değirmenciden istemişler. O an değirmenci razı olmayıp:

— Oğlum size verip delireyim mi? Ölsem de oğlum vermeye razı olmam. Çocuk istemek görülüp duyulmuş bir şey midir, demiş. Bunun üzerine padişahın adamları:

— Korkma, oğlunu gerçekten padişahın kendisi büyütüp, okutup yetiştirecek. Oğlan yine senin de olur. Bu şirin oğlan, padişahımızı memnun etmek için lazım. Onun başka hiç kimsesi yok. Onun için sen böyle gönülsüz olma. Oğlun için her ne istersen verecekler. Vaktin varsa yürü bizimle gel. Yoksa sonra da gidersen, oğlunu padişahın evinde bulursun, diyerek değirmenciye de razı etmişler.

Böylece vezirler bu oğlanı da getirmişler. Hemen padişaha götürüp vermişler. Onu da güzelce yıkayıp giydirmişler. Bakmışlar ki, bu iki oğlan bir elmanın iki yarısı gibi birbirine farksız benziyor.^{N731.1.1.} Padişah bunların ikisini de tıpkı öz çocukları gibi çok sevmiş. Onları okutmak için mollaya vermiş. İyi bir bakıcı tutup eğitmiş.^{T670.}

Aradan birkaç ay, birkaç yıl geçmiş. Oğlanların ikisi de çok bilgili, terbiyeli olup on iki on üç yaşına girmişler. O devirde padişahın bütün halka karşı çok merhametli ve adaletli olduğu herkes tarafından biliniyormuş. Yıllardır padişah olsa da evlenmemiş. Bu konuda vezirler her ne kadar söyleseler de o dikkate almamış.^{T210.2.} Aksine:

— Bana gelip böyle şeyler demeyin. İstersem kendim de söyleyebilirim, demiş.

Padişahın hanımını ve kızını kandırıp kaçırın tüccar da bu padişahın taabiyetinde olup başka şehirde yaşıyormuş. Aradan birkaç yıl geçince kendi yurduna gitmek istemiş. Her gittiğinde en az altı ay, bir yıl kalıp dönen tüccar, hanımını, padişahın kızını yanında götürmenin de yolunu bulamamış. Onu annesine bırakıp gitmek de istemiyormuş. Yoksa kaçırıldıktan sonra padişahın hanımı da kızı da tüccarın hanımıyla aynı yerde yaşamış. Kaçıp döneyim dese de kocasını, çocuklarını nerede bulsun. Tüccarın kendisini kandırıp götürdüğünü hemen anlayan kadın çaresiz bir hâlde, sadece iyi umutlarla kızının yanında kalmış.^{P232.}

Sonunda tüccar kendi kendine: “Ben hanımımı tüm halkın güvendiği insan olan padişahın köşküne bırakayım da rahat olayım. O dedikleri gibi iyi bir insansa buna karşı çıkmaz. Önce gidip kendisinden rıza alıp geleyim. Razı olursa hanımımı bütün yiyeceği içeceğiyle götürürüm” diyerek padişahın yanına gitmiş. Varıp padişaha:

— Benim sadece hanımım var. Başka hiç kimsem yok. Ben büyük bir tüccarım. Ticaret için başka yurda gideceğim. Ne zaman geleceğim de belli değil. Bu hanımımı

gelene kadar bırakacak sizden başka güvenli yer bulamadım. Onun için de ben dönüp gelene kadar hanımımın sizin hanımlarınızın yanında olmasına müsaade etmenizi istemeye geldim. İhtiyaçlarını bırakıp gideceğim. Sadece burada, sizinkilerin arasında yaşasa yeter, demiş.

Bunun üzerine padişah:

— Öyleyse hanımını getir de cariyelere teslim et. Kalacak oda verirler. Ona kaba söz söyleyen olmaz. Yiyecek içecek şey de burada bulur. Dönüp geldiğinde de eşine sahip çıkarsın, demiş.

Sözü kabul olan tüccar, hanımını padişaha götürüp cariyelere teslim etmiş.^{P210} Sonra ise başka yurda, kendi işine gitmiş. Tüccarın hanımı padişahın yanında, kendisine verilen yerde yaşamış. Yiyeceğini, içeceğini padişahın cariyeleri vermiş. Bu hanımın kaldığı oda o iki oğlanınkiyle komşu olup arasında sadece bir kapı varmış. Bu yüzden de tüccarın hanımı, oğlanlarla arkadaş olmuş. Zaman zaman onların yanına gidiyormuş. Şakalaşıp gülüşüyorlarmış.

Aradan uzun zaman geçmiş. Bir akşam kendi odalarında otururlarken oğlanlardan biri diğerine:

— Burada çok uzun zamandan beri yaşıyoruz. Böyle olsa da bu zamana kadar kim olduğumuzu, aslımızı birbirimize söylemiyoruz. Bu iyi değil. Gel, ikimiz de soyumuzun kim olduğunu ve başımızdan geçenleri anlatalım, demiş.

Böyle kararlaştırıp onlardan büyük olanı başından geçenleri ve anne, babasının kim olduğunu anlatmaya başlamış.

— Benim babam bir yurdun padişahıydı. Kendisi Hz. Ali'ye canıgönülden hürmet ederdi. Ali'nin hürmetine her kim ne istese kabul ederdi. Bu yurdun tüccarlarından biri derviş kılığında babamın yanına gelip “Ali'nin hürmetine padişahlığını bana üç günlüğüne ver” dedi. Ali'nin hürmeti dediği için babam da padişahlığını üç günlüğüne bu tüccara verdi. Padişahlık yetkisine sahip olan tüccar, muhafızlarına buyurup babamı kendi yurdundan kovdurdu. Ona bu yurttan çıkıp gitmesi için ulak olarak sadece bir eşek verdi. Babam, değerli ve gerekli eşyalarını eşeğe yükleyip beni ve küçük kardeşimi de ona bindirmiş. Kendisi de annem ve kız kardeşimle yayan gitti. Birkaç gün yol yürüyüp, bir ormana varıp konakladık. Güneşin batışına az kaldığında bir adam, babamın yanına gelip:

— Ben de hanımımınla şu yakında konakladım. Şimdi eşimin çocuğu oldu. Fakat durumu ağır. Kadınlarınız gidip tedavi etmezse ne yapacağımı bilmiyorum. Yoksa eşim çok acı çekiyor. Şuracıkta, hemen gidip gelirler, dedi. Babam da onun lafına inanıp

annemizi ve kız kardeşimizi onun yanında gönderdi. Güneş battı, karanlık çöktü. Onlar gelmedi. Şafak söküp güneş doğduğunda da gelmediler. Sonunda babamız umutsuz bir hâlde eşyalarımızı eşeğe yükleyip ve bizi üstüne bindirip önceki gittiğimiz yöne doğru gitti. Aradan birkaç gün geçtikten sonra giderken önümüze çok gür akan büyük bir ırmak çıktı. Babam, daha ne yapacağını bilmeden beni suyun kenarında bırakıp kardeşimi omzuna bindirip suyun arkasına geçirmek istedi. Suyun ortasına ulaştı. Gür akan derin su, babamı orada sendeletti. Suyun içine düşmesine az kaldı. O sırada omzundaki kardeşim sıyrılıp suyun içine düştü ve suya battı. Suyun akıntısına kapılıp gitti. Babam onu ne kadar arasa da bulamadı.

Babam suya girdiği sırada ise bir kurt gelip beni ağzına alıp kaçtı. Bu kurt, kaçarken meydanda bir çobana rastladı. Çoban da köpeklerini saldırtıp kurdu kovalamaya başladı.^{R131.3.1-1.} Böylece o kurt, korkusundan beni bırakıp kaçtı. Çobanda ne çok, et ile süt çok. Çoban sevincinden “oğlum” diyerek etrafımda dolaşip bulunduğu şeyleri önüme serdi. Ben onunla baba oğul gibi oldum.^{N841-1.} O beni çok sevip iyi de besliyordu. Daha sonra da bu padişahın adamları gelip beni çobandan alıp saraya getirdiler. Annem, babam ve kız kardeşimin nerede olduklarını bilmiyorum. Ölmedilerse belki onlar da bir yerdedirler. Ne olursa olsun ben şanslıymışım. Padişahın köşkünde eğitim ve ilim aldım. Yoksa çoban yamağı olarak kalırdım, diyerek sözünü tamamlamış. Bunun söylediklerini pür dikkat dinleyen diğer oğlan da başka hiçbir şey demeden:

— Babasının omzundan suya düşüp akıntıya kapılan oğlan da benim. Ben de gidip bir su değirmeninin çarkına takılıp değirmeni çeviren suyu durdurdum. Değirmenci gelip beni sudan çıkardı.^{R131.2-2.} Beni baş aşağı tutup içimden çok su akıttı. Böylece canlanmışım. Ben değirmenciye “baba”, o da bana “oğlum” deyip dolaşırdık.^{N839-1.} Daha sonra beni de padişahın adamları buraya getirdiler. Bu dediklerin doğruysa ikimiz de kardeşiz. Bu padişahın da oğulları oluyoruz, demiş ve ağabeyinin boynuna sarılmış. Ağabeyi de bunu kucaklamış.^{N733.} Öğrendikten sonra ikisi de:

— Şimdi anne, babamıza da kavuşursak dünyaya yeni gelmiş gibi olurduk, diyerek şükretmişler. Bu iki oğlanla komşu oturan tüccarın hanımı, ikisinin anlattıklarını dikkatle dinleyip baştan sona işitmiş ve bunların öz kardeşleri olduğunu iyice anlamış.^{P253.0.2.} Onun için de duramayıp hemen kardeşlerinin yanına gelmiş ve ikisini de sıkıca kucaklamış.^{N734.} İki defa üst üste yüzlerini okşamış. Bununla birlikte ikisinin konuşmalarını eksiksizce dinlediğini söylemiş: “İkiniz de benim kardeşimmişsiniz. Ben annemle yaşıyorum. Onu padişaha söyleyip getirtiriz” demiş. Sonra üçü birlikte başlarından geçenleri anlatıp, o gece

şafak söküp güneş doğuncaya kadar yatmamışlar. Sonra ise uykuları gelince orada yatıp kaldıklarını bile anlamamışlar. Hiçbir şeye ihtiyaçları olmadığı için çok rahat yatmışlar. Kuşluk vakti olmuş. O zaman da kalkmamışlar.

O gün bu tüccar da gittiği yurttan dönüp hanımını götürmeye gelmiş. Bıraktığı odada hanımını bulamamış. O yan odaya girmiş. İçerideki odaya bakmış. Görmüş ki hanımı iki delikanlının yanında yatar.

Bunları görmüş ve tüccar kendi kendine: “Hanımımı yoldan çıkarmışlar. Bir bana boyun eğmeyen kadın, şimdi iki delikanlının yanında yatar. Kendi sarayında böyle harama fırsat veren padişahın da padişah olur mu? Bunun adilliği nerede, iyiliği nerede? İnanılır gibi değil” demiş ve hemen padişahın yanına gitmiş. Çok üzgün bir hâlde olduğundan selam vermeyi de unutmuş. Böylece padişaha sorarken de acele edip:

— Padişahım! Sizin adilliğinize olan güvenim kayboldu. Sarayınızda da haram şeyler oluyormuş. Hanımımı size güvenip bırakıp gittim ama bu olanlar ne, diye bağırmaya başlamış.

Padişah bunun sözleriyle irkilmiş ve:

— Ne oldu? Lafını iyi bil. Ne olursa olsun düşünüp ona göre iş yapalım, demiş.

Tüccar:

— Eşimi almaya geldim ama onu odasında bulamadım. Baktım ki hanımım içerideki odada iki delikanlıyla aynı yerde yatar.^{K2112} Şimdi bile tatlı uykuda rahatça yatıyorlar. Bu durumu görünce yüreğim içime sığmayarak buraya koştum. Giderseniz bu olanları kendiniz de görürsünüz, demiş.

Böyle suçlayıcı sözleri işiten padişah yerinden kalkıp o iki oğlanın yaşadığı odaya gitmiş. Bakmış ki, tüccarın hanımı oğlanların öyle yanında tatlı uykusunda yatar. Bu durum padişahın kanını beynine sıçratmış. Üçünü de hemen kaldırmış ve kadına:

— Bu ne hâl, demiş. Bunun üzerine tüccarın hanımı:^{K2110.1}

— Hürmetli padişahımız! Sizin adilliğiniz herkesçe bilinir. Bu işe de adaletle bakmanızı istiyorum. Burada hiçbir şekilde ihanet, öyle haram bir şey yok. Geçen akşam odamda otururken bu iki genç, kendi başlarından geçenleri, kim olduklarını anlatıyorlardı. Ben de bunların konuşmalarına dikkatle kulak verip söylediklerini baştan sona dinledim. Gördüm ki bunların ikisi de benim kardeşim. Bir zamanlar benim de babam padişahı. Öyleyken Ali’yi canı gönülden sevdiği için her kim Ali’nin hürmetine diye ne istese onu yerine getirirdi. Bir gün derviş kılığında bir adam gelip “Ali’nin hürmetine padişahlık yetkisini üç günlüğüne bana ver!” demiş. Babam da onun isteğini yerine getirmiş. Üç

günlüğüne padişahlık yetkisine sahip olan derviş kılıklı adam, adamlarına babamı ailesiyle kendi yurdundan kovmayı buyurmuş. Onun için babama sadece bir eşek vermiş. O da sadece en zaruri eşyalarını eşeğe yüklemiş, iki küçücük oğlunu da yükün üstüne bindirmiş. Beni ve annemi peşine takıp gitmiş. Az gidip uz gidip birkaç gün sonra bir ormanın kenarında bir gece konaklamak istemiş. Güneş batmadan ateş yakıp otururken işte bu zalim gelip “Hanımımın çocuğu oldu. Durumu ağır, tedavi etsinler” diye kandırıp annemle ikimizi alıp gitti. Bu zalimin bizi ormandan ormana sürükleyip götürürken annem karşı geldiğinde onu kamçılayışı aklımdan çıkmıyor. “Ben senin kızına âşık oldum. Kocanı da bu yüzden kandırdım” diye bağırın sesi hâlâ kulaklarımda yankılanıyor. İşte o gün biri suya kapılan, birini de kurt alıp kaçan kardeşlerim sağ kalmış. Ben onlara rastladım, demiş. Konuşmaları işitince kendini zor tutan padişah, tüccara dönüp:

— Bu kadının dediklerini duydun mu? Sen bu konuda ne diyebileceksin, demiş.

— Kötü niyetli kadın hiç doğruyu söyler mi? Bunun niyeti bozuk. Önceden de bana boyun eğmeyen, kan kusturan kadın bu. Bunun söyledikleri iftira. Bu iftirayla da kendine ve yanındakilere verilecek cezadan kurtulmak istiyor. Ben bu utanmaza ceza vermenizi istiyorum, demiş.

Padişah bunların dördünü de sır bildirmeden kendi odasına getirmiş. Padişahın isteği üzerine onlar vezirlere kendi başlarından geçenleri anlatmışlar. Bundan sonra padişah:

— Bu tüccarın kandırdığı kişi benim. Bu çocuklar da benim, demiş. Bunların üçünün de söyledikleri şeyler doğru.^{N739-} Şu zamana kadar üzgün gezmemim nedeni, kandırılıp düştüğüm durumum ve çocuklarımdan ayrılmamdır. Onun için de bu sahtekâra acımadan cezasını verin, demiş. Bunun üzerine tüccar:

— Padişahım etmeyin, eylemeyin. Size adil diyorlar. Adillığınız adına suçumu bağışlayın. Ömrüm boyunca size minnettar kalayım. Tüm zenginliğim, malım mülküm sizin olsun, öldürmeyin, diye sürekli yalvararak padişahın ayağına kapanmış. O zaman vezirlerden biri padişaha dokundurmadan onu silkeleyerek yerinden kaldırıp:

— Senin yaptığın bu ise cezanı malın mülkünü satın alamazsın. Seni kurda kuşa yem edip malını mülkünü ise fakirlere bölüştürürüz, demiş. Bu vezirin sözlerini diğer vezirler de çok makul görmüşler.

— İnsana kast edenin cezası bu, deyip o tüccarı ata sürdürüp öldürmüşler. Bütün servetini getirip fakir fukaraya paylaşmışlar. Onun servetini getirdiklerinde padişahın hanımını da getirip büyük toy verip onu akrabalarına ve çocuklarına kavuşturmuşlar.

Başından böyle olaylar geçiren ve yıllar boyunca hanımından ve çocuklarından ayrı olan padişah, ailesini bulmuş^{N730} ve yeniden onlarla mutlu bir hayat sürmeye başlamış.

Aradan birkaç yıl geçtikten sonra oğullarından ikisi de mükemmel bir şekilde yetişip olgunlaşmışlar.

Oğullarından küçüğü derviş kıyafeti giyip babasının padişahlık yetkisini üç günlüğüne alan tüccarı, babasının yanına getirip cezalandırmayı kendine amaç edinmiş. Bu yüzden de ok ve yay atmada iyice ustalaşmış. O maksatla da atın çeviğine binip, silahın iyisini kuşanıp şehirden çıkıp gitmiş. Az gidip uz gidip sonunda doğdukları memlekete varmış. Orada bir garibin evine misafir olmuş. Güzel giysilerini orada bırakıp bu da derviş kılığına girmiş. Bir gün erkenden padişahın muhafızlarının gözüne ot atıp geçmiş ve onun evine gidip kapısını çalmış. Padişahın kendisi kapıyı açmış. Bakmış ki, bir derviş kapısını çalar. Kapıyı açınca bu derviş de sokulup içeri girmiş ve padişaha bakıp:

— Sen de derviş kıyafeti giy. Sana bir suçluyu göstereyim. Onu kendi gözünle gör. Sonra ise suçüstünde yakaladıklarını yanına çağırıp her birini yaptığı işe göre cezalandır, diyerek padişahı iyice acele ettirip itirazına bakmadan ona derviş kıyafeti giydirmiş. Acele iş var gibi padişahı alıp gitmiş.

Böylece onu, kıyafetlerini bıraktığı evine götürmüş. Orada padişahı hemen bağlayıp kendisi de giysilerini giyip silahlarını kuşanmış. Hemen atını da eyerleyip binmiş ve misafir yerine padişahın ayaklarını çözmüş.

Böylece misafir olarak ettiği hizmeti için birkaç altın verip padişahı atının önüne atıp gitmiş. Atı biraz yavaş yürüse kamçıyla omzuna vurmaya başlamış. Sonunda az gidip uz gidip evlerine varmış. Varınca evvelki padişah, babasının karşısında elleri arkasında bağlı hâlde ayakta duruyormuş.

Oğlunun böyle bir iş yapacağı aklına bile gelmeyen babası, bu dervişi oğlunun niçin böyle bir durumda getirdiğini anlamamış. Bu yüzden de oğluna:

— Bu adam ne suç işledi, diye sormuş. O an oğlu:

— Yaptığım işi, ne suçunun olduğunu sen de biz de iyi biliyoruz. Bu yüzden de kendisine sor, demiş.

Padişah, derviş kıyafetli ve elleri arkasında bağlı olan adama:

— Bu hâlde titreyecek kadar ne suç işledin? Ne olursa olsun saklamadan söyle. Belki oğlum hatalıdır. Dervişin günah ve kanunsuz iş yapması Hüda'nın da hoşlanacağı bir şey değil, deyip sormuş.

Elleri bağlı olan derviş, suçunun ne olduğunu bilmiyormuş. Tüm söylediği şey:

— Bu oğlan sarayıma geldi ve düşünmeme bile fırsat vermedi. “Orada bir suçlu var. Derviş kıyafetini giy de onu kendi gözünle gör. Sonra her birini yaptığı işe göre cezalandır” diyerek acele ettirdi. Sonra ise atının önüne koyup, birkaç gün yol yürüyüp beni buraya getirdi. Padişahım, benim düşüğüm durumdan saraydakiler de habersiz kaldı, demiş. Bunun üzerine oğlanın babası:

— Senin bunda hiçbir suçun yok, demiş. Bunun üzerine derviş:

— Benim asıl işim tüccarlıktı. Bundan birkaç yıl önce derviş kılığında gidip yurdumuzun padişahının padişahlık yetkisini üç günlüğüne istedim. Padişahlık yetkisine sahip olunca önceki padişahı hemen o yurttan kovdurdum. O zamandan beri de bu yurdun padişahıyım. Hayatta bundan başka hiçbir kötülük yapmadım. Bunun için de bu oğlanın beni buraya niçin getirdiğini bilmiyorum, demiş.

O an padişah:

— Yurdunuzun önceki padişahı şuan nerede? Sağ mı öldü mü? Onun ailesi nerede? Padişahlık yetkisini sana verdiyse sen ona ne iyilik yaptın, demiş.

Bunun üzerine konuşan tüccar:

— Onun nerede olduğunu bilmiyorum. Ona kötülükten başka yaptığım iyilik yok. Bu yüzden de ailesinin nerede olduğunu da bilmiyorum, demiş. Bunun üzerine padişah:

— Birkaç yıl padişah olduysan böyle iş yapana nasıl ceza vermek gerektiğini biliyor musun? Ayrıca bu kovduğun padişahı görse tanır mısın, demiş. Bunun üzerine tüccar:

— Eğer o padişahın tarafında güçlü bir şahit varsa, elbette, böyle iş yapanın cezası ölüm. Ama ben o padişahı şuan görsem de tanımam. En kötüsü de filanca zaman yaya, aç susuz bir hâlde atın önünde kamçı yiyerek koşturup geldiğim için aklım dağıldı, demiş.

Bunun üzerine padişah:

— Yaptığım işe uygun ceza çekmeye ve bütün servetini fakirlere, yetimlere ve açlara vermeye razı olduğuna dair kendi dilinden mektup ver, demiş.

O an tüccar:

— Bütün servetimi versem ailem açlıktan ölür. Böyle bir mektup veremem. Başka ne ceza olursa olsun, ailemin aç sefil olmasına razı olamam, demiş.

Bunun üzerine padişah:

— Kandırıp kovduğun padişah ve ailesi açlık, sefalet çekmedi mi sanıyorsun? Ya senin ailen onunkinden iyi mi? Bunu götürün de ahıra bağlayıp bırakın. Tabağı köpek yalağı ve yemeği bulaşık suyu olsun. Kendisine de güvenilir, silahlı bir adam baksın. Eli

ayağı zincirli olsun. Bunu kaçırlarsa veya bırakırlarsa hepiniz sorumlu olursunuz, diye vezirlerine buyurmuş.

Böyle vazifelendirilen vezirler, bu tüccarı hemen ahıra götürmüşler. Elini ayağını zincirlemişler. Yanına da güvenilir, silahlı bir adam koymuşlar. Onu gözetlemek için yine daha güvenilir bir adam koymuşlar. “Öldüm bittim” diye geldiğinde de birazcık bulaşık suyunu köpeğin yalağına koyup vermişler. Eli ayağı zincirli tüccar, yanındaki silahlı adama:

— Ben kendi yurdumun padişahıydım. Bir sebepten buraya düştüm. Sen beni serbest bırakırsan ikimiz de buradan kaçıp gideriz. Orada seni kendime vezir yapayım. Burada hiçbir zaman da bu hâlimden fazla bir dereceye ulaşmazsın, diyerek yalvarmış. Tüccarın yalvarması artmış. En sonunda silahlı bekçi de düşünüp onun sözlerini dikkatle dinlemeye başlamış. Başka yurttaki padişahın veziri olmayı arzu etmeye başlamış. Bu maksatla da onun elindeki, ayağındaki zinciri açmak istemiş. Ama elinde anahtarı olmadığı için başka aletlerle açmaya çalışmış. Başaramayıp çok çabalamış. Diğer bekçi de bunun yaptığı işi uzaktan görüyormuş. Bakmış ki kendine hiçbir şey demeden yanından geçip giden veziri yanına çağırıyor ve yaptığı işi gösteriyor. Vezir hemen diğer silahlıyı o bekçinin yerine gönderip onu padişahın yanına götürmüş. Vezir onun yapacağı işi söyledikten sonra onu bekçinin kendisi de kabul etmiş. Bununla birlikte o tüccarın yalvararak söylediği sözleri ve verdiği vaadini de söylemiş. Böylece kendisinin aldanıp niyetini bozduğunu da gizlememiş.

Padişahın emriyle tüccarı padişahın yanına getirmişler. Takati kalmayan tüccar, padişahın önünde ayakta güçlkle duruyormuş.

Padişah ona:

— Yine yurda gitme ve padişah olma hayalin var mı? Kime, ne söz veriyorsun? Önceki yaptığın işin cezasını çekmek istemiyor musun, otur derhâl: “Bütün servetimi fakirlere bağışlıyorum” de ve kendi dilinden mektup yaz. Yoksa başka türlü çok kötü cezalar çekersin, demiş. Sonra vezir olmayı düşünüp ihanet edecek olan bekçiye ceza verilmesini buyurmuş.

Tüccar da servetini fakirlere bağışladığına dair hemen kendi dilinden mektup yazmış. Padişahın küçük oğlu babasına:

— Niyeti bozuk olan bu tüccarı niçin koruyoruz. Korursanız bu yine birkaç insanın başını yer. İzin verirseniz bunu öldürmeden baş aşağı yere gömeceğim. Ayaklarını da bırakın ata kazık etsinler. Buna şu verilen bulaşık suyunu da çok görüyorum, demiş.

Bunun üzerine padişah, oğluna:

— Git, ne yaparsan yap. Gözüme gözükme, diyerek onu oğlunun yetkisine vermiş.

Padişah kendi yurdundaki vezirlerine:

— Beni aldatan, yurdumdan kovarı ve yerime padişah olarak oturan padişahınız elime düştü. Onu iyi cezalandırdım. Bütün servetini fakir fukaraya bağışlaması için imza attırıp kendi dilinden mektup aldım. Yıllardan beri burada padişah olarak oturuyorum. Oğullarımın ikisi de yetişip olgunlaştılar. Siz ve halkınız razı olursanız oğullarımın büyüğünü kendinize padişah seçmenizi istiyorum, diye mektup yazıp göndermiş.

Vezirler bu mektubu okumuşlar. Hemen bütün halkı toplayıp sadaka vermişler. Bu sadakayı da bu mektubu halka okuyarak dağıtmışlar. Bütün halk, önceki adil şahlarının buyruğunu yerine getirip onun oğlunun şah olmasını sevinerek kabul etmiş. Sonra sahtekâr tüccarın mektubu esasınca onun bütün servetini hesaplayıp kayda geçirerek hepsini padişahın hazinesine kilitleyip koymuşlar. Önceki padişahlara ise: “Mektubunuzu okuduk. Hemen sadaka verip mektubu millete okuyuverdik. Hepsi bir ağızdan razı oldu. Siz olmayıp oğlunuz olursa da razılar. O bize kan kusturan sahtekârın da bütün servetini alıp hazineye koyduk. Şimdi gelip liderlik yapmanızı bekliyoruz. Onun için de ne kadar çabuk gelerseniz gelin. Mümkünse gelip, yurdunuzu görüp halkınızla görüşürseniz iyi olur” diye cevap yazmışlar. Sadece bir mektupla yetinmeyip iki vezir de göndermişler. Mektubu götüren vezirler, az gidip uz gidip birkaç gün sonra önceki padişahlarının yurduna varmış. Padişah da vezirlerini görüp mektubu okuyunca çok mutlu olmuş. Büyük oğluyla birlikte kendisi de gitmeye niyetlenmiş. İki yüz tane en seçkin atlı silahlı adamı yanında götürmek için hazırlamış. Yol teçhizatını da eksiksiz almış. Böyle büyük hazırlıkla da bir gün şehirden çıkmışlar. Birkaç gün yol yürüyüp önceki padişahın olduğu yurda varmışlar. Bütün halk gelip padişahlarını karşılamış. Sevinçle padişahlarının oğlunu padişah seçip yedi gün yedi gece boyunca misafirli, büyük hazırlıklı toy vermişler.

Padişah da halkının arasında birkaç gün bulunup, vedalaşıp geri dönmüş ve halkının isteğiyle kendi yurduna dönmek istemiş. Bu maksatla da arkada vezirlerine danışıp günlerce toy vermiş.

Bu toyda bütün halkın rızasıyla küçük oğlunu bu yurda kendi yerine padişah seçmiş.^{P17.0.2.} Aradan birkaç zaman geçtiğinde ise, atlı ordunun yola düşmesiyle kendi vatanına, büyük oğlunun yanına, dönmüş. Böylece büyük ve küçük oğluna yurtlarını adaletle yönetme himayesi vermiş. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra şahların babası hastalanıp ölmüş. İki oğlunun da yanında olmasıyla bu padişahı halkın katılımında saygıyla

defnetmişler. Oğulları onun üstüne büyük kubbe yaptırmışlar. Kardeşlerin her biri bir yurdun padişahı olsalar da daima birbirleriyle irtibatla olmuşlar. Her şeyde istişare edip birbirleriyle yardımlaşmışlar.^{P251.5.1-0.1.} Onun için de komşu padişahların hiçbiri bunlara dokunamamış. Bundan dolayı yurtları emniyetli, halkı da daima rahat yaşamış.

2.28.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 28

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TRM-28

Bu padişahın hanımı da kızı da çok güzelmiş.

F575.1. Remarkably beautiful woman / Olağanüstü güzellikteki kadın

F575.1-5. Remarkably beautiful wife / Olağanüstü güzellikteki eş (kadın) (MTB) TRM-28

F575.3. Remarkably beautiful child / Olağanüstü güzellikteki çocuk

F575.3-2. Remarkably beautiful daughter / Olağanüstü güzellikteki kız çocuk (MTB) TRM-28

J1112. Clever wife / Akıllı eş (kadın) TRM-28

J1111. Clever girl / Akıllı kız

J1111-9. Clever king's daughter / Padişahın akıllı kızı (MTB) TRM-28

Bunların güzelliği, hoşluğu, akıllı ve bilgisi diğer kadınların hiçbirinde yokmuş.

T10. Falling in love / Âşık olma TRM-28

Padişahın kızına bu yurdun en güçlü tüccarlarından biri uzun zamandan beri âşıkmiş.

P251. Brothers / Erkek kardeşler

P251.5. Two brothers / İki erkek kardeş TRM-28

Padişah çaresiz bir hâlde kalmış. O gece iki oğlu ile yatmış.

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-28

Küçücük iki oğlunu bırakıp onları aramaya gitmeye de tereddüt etmiş.

H1385.9. Quest for lost (stolen) family / Kaybolan (kaçırılan) aileyi arama

H1385.9-1. Quest for lost (stolen) wife and daughter / Kaybolan (kaçırılan) eş (kadın) ve kızı arama (MTB) TRM-28

Öğlene kadar beklemiş. Çocukların gidebildiği yere kadar onlarla gidip bakmış.

H1385-14. Quest for vanished son / Kaybolan oğlu arama (MTB) TRM-28

O sırada omzundaki oğlu suya düşmüş. Onu aramış ama bulamamış.

R13.1.5. Wolf abducts person / Kurdun insanı kaçırması

R13.1.5-1. Son abducted by wolf / Oğlanın kurt tarafından kaçırılması (MTB) TRM-28

O sırada diğer oğlunu da kurt gelip ağzına alıp gitmiş.

P271. Foster father / Koruyucu baba TRM-28

Padişah: — Benim padişahlığıma layık olan iki oğlancağınızı bulup bana evlatlık verirseniz, ben onları geceleri okutup eğitirsem vaktim hoş geçerdi.

N731.1.1. King unknowingly adopts his own lost son / Padişahın bilmeden kaybolan oğlunu evlat edinmesi TRM-28

Bakmışlar ki, bu iki oğlan bir elmanın iki yarısı gibi birbirine farksız benziyor.

T670. Adoption of children / Çocukların evlat edinilmesi TRM-28

Padişah bunların ikisini de tıpkı öz çocukları gibi çok sevmiş. Onları okutmak için mollaya vermiş. İyi bir bakıcı tutup eğitmiş.

T210.2. Faithful husband / Vefalı koca TRM-28

Yıllardır padişah olsa da evlenmemiş. Bu konuda vezirler her ne kadar söyleseler de o dikkate almamış.

P232. Mother and daughter / Anne ve kız TRM-28

Tüccarın kendisini kandırıp götürdüğünü hemen anlayan kadın çaresiz bir hâlde, sadece iyi umutlarla kızının yanında kalmış.

P210. Husband and wife / Karı Koca TRM-28

Sözü kabul olan tüccar, hanımını padişaha götürüp cariyelere teslim etmiş.

R131.3.1. Shepherd rescues abandoned child / Koyun çobanının kaybolmuş çocuğu kurtarması

R131.3.1-1. Shepherd rescues king's lost son / Çobanın padişahın kaybolmuş oğlunu kurtarması (MTB) TRM-28

Çoban da köpeklerini saldırtıp kurdu kovalamaya başladı. Böylece o kurt, korkusundan beni bırakıp kaçtı.

N841. Shepherd as helper / Yardımcı çoban

N841-1. Shepherd adopt king's son / Çobanın padişahın oğlunu evlat edinmesi (MTB) TRM-28

Çoban sevincinden “oğlum” diyerek etrafımda dolaşp bulduğu şeyleri önüme serdi. Ben onunla baba oğul gibi oldum.

R131.2. Miller rescues abandoned child / Değirmencinin kaybolmuş çocuğu kurtarması

R131.2-2. Miller rescues king's lost son / Değirmencinin kaybolmuş padişahın oğlunu kurtarması (MTB) TRM-28

Değirmenci gelip beni sudan çıkardı. Beni baş aşağı tutup içimden çok su akıttı. Böylece canlanmışım.

N820. Human helpers / Beşerî yardımcılar

N839- Miller as helper / Yardımcı değirmenci (MTB)⁷⁶

N839-1. Miller adopt king's son / Değirmencinin padişahın oğlunu evlat edinmesi (MTB) TRM-28

Ben değirmenciye “baba”, o da bana “oğlum” deyip dolaşırdık.

N733. Accidental meeting of brothers / Erkek kardeşlerin tesadüfen karşılaşması TRM-28

Bu dediklerin doğruysa ikimiz de kardeşiz. Bu padişahın da oğulları oluyoruz, demiş ve ağabeyinin boynuna sarılmış. Ağabeyi de bunu kucaklamış.

P253.0.2. One sister and two brothers / Bir kız ve iki erkek kardeş TRM-28

Bu iki oğlanla komşu oturan tüccarın hanımı, ikisinin anlattıklarını dikkatle dinleyip baştan sona işitmiş ve bunların öz kardeşleri olduğunu iyice anlamış.

N734. Accidental meeting of brother and sister / Erkek ve kız kardeşlerin tesadüfen karşılaşması TRM-28

Onun için de duramayıp hemen kardeşlerinin yanına gelmiş ve ikisini de sıkıca kucaklamış.

K2112. Woman slandered as adulteress (prostitute) / Kadının zinayla suçlanması TRM-28

Baktım ki hanımım içerideki odada iki delikanlıyla aynı yerde yatar.

K2110.1. Calumniated wife / İftira atılan eş (kadın) TRM-28

⁷⁶ N839-1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

Bunun üzerine tüccarın hanımı: — Hürmetli padişahımız! Sizin adilliğiniz herkesçe bilindir. Bu işe de adaletle bakmanızı istiyorum. Burada hiçbir şekilde ihanet, öyle haram bir şey yok.

N739- Accidental meeting of father and sons and daughter / Babanın oğlu ve kızıyla tesadüfen karşılaşması (MTB) TRM-28

Bundan sonra padişah: — Bu tüccarın kandırdığı kişi benim. Bu çocuklar da benim, demiş. Bunların üçünün de söyledikleri şeyler doğru.

N730. Accidental reunion of families / Ailelerin tesadüfen karşılaşması TRM-28

Başından böyle olaylar geçiren ve yıllar boyunca hanımından ve çocuklarından ayrı olan padişah, ailesini bulmuş ve yeniden onlarla mutlu bir hayat sürmeye başlamış.

P17.0.2. Son succeeds father as king / Oğlun kral olarak babasının yerine geçmesi TRM-28

Bu toyda bütün halkın rızasıyla küçük oğlunu bu yurda kendi yerine padişah seçmiş.

P251.5.1. Two brothers follow and help each other on piracy, etc. / İki erkek kardeşin korsanlık vb.'de birbirini izlemesi ve birbirine yardım etmesi

P251.5.1-0.1. Two brothers keep in touch with each other and help each other in everything / İki erkek kardeşin birbirleriyle irtibatta olması ve yardımlaşmaları (MTB) TRM-28

Kardeşlerin her biri bir yurdun padişahı olsalar da daima birbirleriyle irtibatta olmuşlar. Her şeyde istişare edip birbirleriyle yardımlaşmışlar.

2.29. Padişah ve Üç Adam⁷⁷

2.29.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanda güçlü bir padişah varmış. Bu padişah: “Dünyada benden adil, benden cömert padişah var mı? Halkımın içinde benden razı olmayan var mı? Halkım beni nasıl görüyor acaba? Ne olursa olsun dünyada benden adil padişah yoktur” diye düşünüp adilliği ve cömertliğiyle övünürmüş. Bunu öğrenmek için her gece başka bir kılığa girip kendini tanıtmadan halkın arasında dolaşmış.

Bir akşam dolaşırken herkesin uykuda olduğu sırada bu padişah bir eve gidip insan fisıltısı işitince dışarıdan dinlemiş ki üç adam kendisi hakkında konuşuyormuş. Padişah bunların konuşmalarını dinlemeye başlamış. Bu evde üç delikanlı oturuyormuş. Bunlardan birinin adı Aman, biri Şagurban, diğeri de Yolaman’mış. Bu üç gencin hepsinin yüreğinde bir arzusu olup padişahın dinlediğinden habersiz, kendi aralarında konuşmaya başlamışlar. İlk önce Aman söze başlayıp:

— Bizim padişahımıza adil ve cömert derler ama o öyle değildir. Eğer öyle ise, padişah bana sevgili kızını verir mi acaba? Verirse onun cömertliğini anlardım, demiş.

Bunun üzerine Şagurban:

— Padişah cömert ise bana bir heybe altın, gümüş ile eyerli, dizginli takımıyla bindiği atını verir mi acaba? Eğer verirse onun cömertliğine inanırdım, demiş.

Bunun üzerine Yolaman:

— Ben babamdan: “Dünya üzerinde en lezzetli şey, kendi emeğinle kazanılandır.” diye çok işittim. Bu yüzden de kimseye yalvarıp boyun eğecek değilim. Her şeyi kendim kazanacağım. Başkasının zenginliği bana lazım değil, demiş.

Padişah bu üç dostun sözünü tek tek işitip evine dönmüş. Sabah kalkıp vezirini çağırarak:

— Var git! Filan yerde üç adam var. Bu adamları tez alıp gel, diye buyurmuş.

Vezir de padişahın buyruğunu yerine getirip bu üç adamı bulup getirmiş. Padişah bu adamları yanına çağırıp:

— Haydi, söyleyin bakalım. Geçen akşam otururken ettiğiniz sohbet neydi, diye sormuş.

⁷⁷ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Patışa ve üç adam”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 171-178.

Üç adam şaşırıp birbirlerinin yüzüne bakarak: “Padişah bizim konuşmalarımızı işitmiş sanırım. Ne olursa olsun artık gizlemeden olduğu gibi söylemeli” diye her biri içinden düşünmüş. Aman:

— Padişahımız! Ben “Padişahımız cömert ise, sevgili kızını bana verir mi acaba?” dedim, diye itiraf etmiş.

Şagurban:

— Ben de “Padişahımız cömert ise bana bir heybe altın, gümüş ile kendi bindiği atını verir mi acaba, diye söyledim, demiş.

Yolaman:

— Ben “Hiç kimseye boyun eğmem. Başkasının zenginliği bana lazım değil. Her şeyi kendi emeğimle kazanırım” dedim, demiş.

Bundan sonra padişah, sevgili kızını^{P234.} onu dileyene vermiş.^{T131.1.2.1.} Para ve at dileyene de istediği şeyleri vermiş. Yolaman’a ise hiçbir şey vermeden onu kovmalarını buyurmuş.

Yolaman’ı kovmuşlar. Aman, padişahın kızıyla; Şagurban atı ve heybe dolusu altın, gümüşle peş peşe şehirden çıkmışlar. Yolaman’la da buluşup üçü birlikte yola düşmüşler. Bunlar yaya olarak günlerce yol yürüyüp yorularak sonunda bir yerde mola vermişler. O sırada Aman:

— Şimdi bize vardığımız yerde yemek için para, binmek için at lazım. Ben bu Şagurban’ı öldürsem ne olur ki, diye kıza danışmış.^{J155.4.} Bunun üzerine padişahın kızı:

— Bu meselede bana danışma. Sen tek başına o adamı öldüremezsin. Git de Yolaman’dan yardım iste, demiş.

Bu konuşmaları Şagurban duymuş ama duymamış gibi yapıp: “Bu beni öldürmeye gelirse, ben bunu daha önce öldüreyim. Böylece kızı da ben alırım” diye düşünmüş. Aman, Yolaman’ın yanına gidip:

— Ben Şagurban’ı öldürmek istiyorum. Bana yardım et, dediğinde Yolaman hayretler içerisinde kalıp:

— Böyle haince işlere ben katılmam, buna müsaade de etmem, demiş. Ama akşam yattıklarında Aman: “Mutlaka Şagurban’ı öldüreceğim” diyerek yatmış. Şagurban ise öldürüleceğini anlayıp: “Ben bunu daha önce öldüreyim. Kız da bana kalır” diyerek yanına bıçağını koyup, yalandan uyuklayıp hazır bir şekilde yatmış. Gecenin bir vakti Aman: “Artık uyumuştur herhalde” diyerek hazırlanmış. Yatan Şagurban’ın üstüne silahını çekerek gider gitmez o da bıçağını çekmiş. İkisi de birbirini bıçaklayıp öldürmüş.

Kız kendi içinden “Bunlar birbirini öldürdüler. Ben burada yalnız kaldım. Eğer böyle oturursam bir yolcu bu altınları, atı, beni yağmalayıp alıp gider” demiş ve Yolaman’ın yanına gidip:

— Şimdi onlar birbirini öldürdü. Para, at ise meydanda ganimet olup kaldı. İkimiz birleşelim, eşyaları da alıp gidelim, demiş.

Bunun üzerine Yolaman:

— Hayır, bana bunun gibi yağma malı lazım değil. Bana senin gibi kadın da lazım değil. Ben kendi emeğimle yaşayacağım. Öyle de bir eş alacağım. Bunları kim alırsa alsın, demiş. Bunun üzerine kız:

— Hayır, yanılıyorsun. Bu eşyalar yağma malı değil, sahihsiz kalan eşyalar. Sen almazsan bunlara da bana da biri sahip çıkar. Ben de bir zamanlar kazancını yiyerek yaşayan bir garibanın kızıydım. Padişah^{P271.} beni evlatlık aldı.^{T670.} Kendin de biliyorsun. Benim Aman ile nikâhlanmaya, yaşamaya vaktim de olmadı. Beni yalnız bırakıp gitme, demiş.

Önce Şagurban’a yardıma yetişemediğine üzülen Yolaman, bu kızın sözünü kabul edip onu, para ve atı alarak yola revan olmuş. Giderlerken bir şehre varmışlar. Şehirde zengin bir adamın evinde misafir olmuşlar. O zenginin de on yaşında bir oğlu^{P233.} varmış. Oğlancığın rengi sararıp kuş gibi kalmış. Bu hasta genç oğlanın önüne kuzu eti pişirip, büsbütün getirip yanına ekmek koymuşlar. Bu genç oğlan hiçbir şey bırakmadan yemiş. Yolaman bu durumu görünce hayretler içerisinde kalıp:

— Ey, zengin ağabey, bu nasıl iş? Bu yumruk kadar gövdesi olan oğlan, bir kuzunun etini bir oturuşta yiyip bitirdi. Yine de sarı iplik gibi sararıp kalmış, demiş.

Bunun üzerine zengin:

— Ey, misafir! Bu benim tek evladım. Bundan başka çocuğum yok. Oğlum bu hastalığa yakalanalı yedi yıl oldu, bu böyle. Ben yeryüzünde nerede bir tabip olsa onu çağırıp bu oğlana baktırdım. Tabiplerin yapmadıkları ilaç kalmadı ama hiçbiri çare bulamadı. Servetimin yarısını tabiplere harcadım. Biricik oğlumu bu dertten kurtaran olsa, o adama servetimin hepsini, son lokma ekmeğime kadar vermeye hazırım. Bırak, yurttan çıplak kalayım. Oğlum kurtulsa razıyım, demiş.

Yolaman bu ihtiyarın hâline, hasta oğluna üzülmüş ve ne yapacağını bilmeden derin düşüncelere dalmış.

Oğlanın tek başına bir evi varmış. Her akşam yanında bir adam oturup o uyuyana kadar canı sıkılmasın diye onunla tatlı tatlı sohbet edip onu uyutuyormuş. Yolaman onların

bu âdetinden haberdar olduktan sonra bu gece oğlanın yanında sohbet edip oturmayı kabul ederek akşam ona ilginç hikâyeler anlatmaya başlamış. Oğlan ise misafirin sohbetinden memnun olup sonunda derin uykuya dalmış. Ağzı da açık kalmış.

Yolaman, oğlan uyuduktan sonra da evden çıkmadan oturup yanında başını yastığa koyup düşünerek yarı uykulu bir hâlde yatmış. Tam o sırada yatan oğlanın ağzından ak bir yılan çıkarak evin içini bir sefer dolaşıp güğüme boynunu uzatarak köpeğin içtiği gibi şapırdatarak su içmiş. Odanın köşesinde bir delik varmış. O sırada o delikten de kara bir yılan çıkarak evin içinde dolaşmaya başlamış. Yolaman yattığı yerden bunları izliyormuş. Birden bu iki yılan bir şeye öfkelenip fena kavga etmişler. Kara yılan kabarıp:

— Sana yapılması gereken belli be. Oğlanı bir gün boyunca aç bırakıp yedi yıllık şarabı içirirsem ne yaparsın? Her parçan kulağın gibi olur, demiş.

Bunun üzerine ak yılan:

— Sana da yapılması gereken belli be! Çıktığın deliğin ağzını genişletip de yedi yıllık çürük samanı döküp yakarsam, dumana dayanamayıp ne yaparsın canın çıkarsa? Atalarından kalan yedi küp hazinen, altın dolu testin bana kalır, diyerek dişlerini gıcırdatarak tehdit etmiş.

Bundan sonra bir süre daha dolaşıp ak yılan tekrar oğlanın ağzına girmiş. Kara yılan da deliğe girmiş. Bu konuşmaları işiten Yolaman sabah kalkıp:

— Zengin ağabey, bu oğlunuza biz de bir ilaç yapsak nasıl olur acaba, demiş.

Bunun üzerine zengin:

— Olur, misafir. Ama bu oğlanı iyileştirmeyi çok insan denedi, başaramadı. Deneyeceksen sen de dene, demiş.

— Ne olursa olsun bir deneyelim. Şansımız yaver giderse belki kurtulur. Yedi yıllık şarap bulunur mu acaba, diyerek genç, zengine dönmüş.

Zengin:

— Ah, dediği şeyi buluverelim, diyerek bütün köyü aratarak yedi yıllık şarabı bulup getirmişler.

Yolaman, oğlanı bir gün boyunca bağırtısına bakmadan aç bırakıp sonra bir kâse şarap vermiş. Oğlan şişmeye başlamış. Ardından yine bir kâse vermiş. Üç kâseyi ardı ardına içirmiş. Oğlan hava verilmiş tulum gibi şişmiş. Etrafında oturanlar telaşlanmışlar. Yolaman da oğlan çatlayacak diye düşünüp korkmaya başlamış.

Zengin:

— Misafir, sen aksine bizim oğlumuzu çatlatıp öldüreceksin, diyerek telaşlanmış. O anda oğlan birden dönmeye başlamış. Oğlanın içindeki yılan yarılıp her parçası kulağı gibi olup ağzından burnundan çıkmış. Oğlan o gece kendini bilmeden rahatça yatmış. Önce ayakta kalamayan oğlan, ertesi gün erkenden kalkıp dışarı çıkmış. Böylece iyileşip eli yüzü açılmaya başlamış. Kısa sürede sağlıklı bir insan olmuş.

Zengin:

— Misafir, dünyada ne istersen söyle. Eğer benim bahtımı, bütün servetimi istersen de senin olsun, demiş.

Bunun üzerine Yolaman:

— Bahtın, servetin senin olsun. O bana lazım değil. Ama yaşamak için bana şurayı verseniz, deyip hasta oğlanın yattığı odayı istemiş.

Zengin sevinerek Yolaman'a orada yaşaması için bu odayı "Sen de bir oğlumsun" deyip vermiş.^{Q94-1} Yolaman odayı onarma, sıvama bahanesiyle yedi yıllık çürük saman getirip o deliğin ağzını kazıp genişleterek çürük samanı döküp yakmış. Bir gece geçtikten sonra ertesi gün gidip deliğin ağzındaki külleri karıştırıp bakmış ki, kara yılan ölmüş yatıyor. Yolaman bu deliğin altını kazıp içinden yedi testi altın hazineyi çıkarıp evinin bir köşesine saklamış.

Böylece Yolaman bitmez tükenmez bir hazinenin sahibi olup yetim çocuklara, dul kadınlara ve çalışmaya gücü yetmeyen kötürümlere paylaştırarak yardım etmeye başlamış. Bunun üzerine Yolaman "cömert" adını almış.

Şimdi haberi kimden al, bu Yolaman'ı kovan padişahı al. Günlerden bir gün bu padişah: "Fılan yerde bir adam varmış. Cömertlikte onun dengi yokmuş." diye bir haber işitip "Bu adamı bir göreyim" diyerek, bilgi alıp yola düşmüş. Yol boyu önüne çıkan insanlara: "Şöyle bir cömert adam varmış. Bunun evi nerede?" diye sora sora gelmiş.

Sorduğu insanların hepsi bu cömert adamı tanıdığından padişah zorlanmadan Yolaman'ın evine gelmiş. Yolaman, padişaha hürmet edip onu misafir etmiş. Onun için güzel yemekler hazırlamasını hanımına buyurmuş.^{P210} Yemekler tez vakitte hazırlanıp padişahın önüne kurulmuş. Padişah yemeğe başlamış. Bu yemekleri padişahın bir zamanlar bir gence verdiği evlatlık kızı pişirmiş. Evlatlık kızı^{P276-} gittikten sonra böyle yemekler padişahın dişine değmemişmiş. Bu tatlı yemeğe hayran kalıp şaşırıp padişah, odaya girip çıkan kadına dikkatli dikkatli bakmış. Bakmış ki, evlatlık kızı.^{N732-0.1} Padişah hayretler içerisinde kalıp:

— Bu kadın sana nasıl geldi, diye sormuş.

Yolaman gülümseyerek:

— Ey benim büyük padişahım, ben senin kovduğun adamım, diyerek başından geçenleri baştan sona anlatmış.

Padişah bu anlatılanlardan sonra sesini çıkarmadan evine dönüp vezirlerine:

— Benim yanıma kimseyi göndermeyin, diye buyurup üç gün boyunca yerinden kalkmadan düşünmüş. Sonunda padişah kendi kendine:

— Benim halkımın içinde böyle adam çok olsun, demiş.

2.29.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 29

P234. Father and daughter / Baba ve kız TRM-29

T131.1.2.1. Girl must marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmek zorunda olması TRM-29

Bundan sonra padişah, sevgili kızını onu dileyene vermiş.

J155.4. Wife as adviser / Danışman olarak eş (kadın) TRM-29

O sırada Aman: — Şimdi bize vardığımız yerde yemek için para, binmek için at lazım. Ben bu Şagurban'ı öldürsem ne olur ki, diye kıza danışmış.

T670. Adoption of children / Çocukların evlat edinilmesi TRM-29

P271. Foster father / Koruyucu baba TRM-29

Ben de bir zamanlar kazancını yiyerek yaşayan bir garibanın kızıydım. Padişah beni evlatlık aldı.

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-29

O zengin de on yaşında bir oğul varmış.

Q94. Reward for cure / Tedavinin ödüllendirilmesi

Q94-1. The one who cures the son of the rich man is rewarded / Zengin adamın oğlunu iyileştireni ödüllendirmesi (MTB) TRM-29

Zengin sevinerek Yolaman'a orada yaşaması için bu odayı "Sen de bir oğlumsun" deyip vermiş.

P210. Husband and wife / Karı Koca TRM-29

Onun için güzel yemekler hazırlamasını hanımına buyurmuş.

P276- Foster daughter / Evlatlık kız (MTB) TRM-29

Bu yemekleri padişahın bir zamanlar bir gence verdiği evlatlık kızı pişirmiş.

N732. Accidental meeting of father and daughter / Baba ve kızın tesadüfen karşılaşması

N732-0.1. Accidental meeting of father and foster daughter / Baba ve evlatlık kızın tesadüfen karşılaşması (MTB) TRM-29

Bakmış ki, evlatlık kızı.

2.30. Padişah, Vezirler ve Padişahın Hanımı⁷⁸

2.30.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Rum şehrinin bir padişahı varmış. O, halka çok zulüm edermiş. Halkı çok sıkıntıdaymış. O padişah çocuk sahibi olmak istiyormuş. Günlerden bir gün padişahın bir oğlu olmuş.^{P233} Ama o oğlanın eli ayağı tutmuyormuş.^{T598} Padişah bu oğlanı tedavi ettirmek için mollalarını, müftülerini toplayıp:

— Oğlanın derdine derman bulun yoksa hepinizi darağacında astırırım, diye buyurmuş. Kendilerine de kırk gün mühlet vermiş. Padişahın bütün vezirleri, mollaları, müftüleri, bilginleri oğlanın derdini anlamayıp hüngür hüngür ağlayarak dönmüşler. Kırk gün de geçmiş. Hiç kimse padişahın oğlunun hastalığına çare bulamamış. Daha sonra

⁷⁸ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). "Patışa, vezir ve patışanın ayalı". *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet "Miras" merkezi, 282-283.

padişah tüm halkını toplayıp bu vezirlerini darağacına astırmak için çıkarmış. O sırada bir ihtiyar onlara:

— Sizi niçin bu darağacına asıyorlar, diye sormuş. Bunun üzerine padişahın vezirlerinden biri:

— Padişahımızın bir oğlu oldu. Onun eli de ayağı da tutmuyor. “Ona derman bulun” diye bize kırk gün mühlet verdi. Bu süre geçti. O oğlanın derdine derman bulunmadı. Onun derdine derman bulamadığımız için bizi darağacına asmak istiyor, demiş. Bunun üzerine ihtiyar:

— Gidin söyleyin padişahınıza, onun oğlunun dermanını ben tarif edeyim, demiş. Daha sonra padişahın baş veziri aceleyle koşup padişaha haber vermiş. Padişah hemen ihtiyarı yanına çağırıp sormuş. O zaman ihtiyar:

— Ey padişahım, sen, baş vezirin ve hanımın, üçünüz gizli bir odaya girin ve birbirinize yüreğinizdeki gizli arzularınızı saklamadan anlatın. O zaman oğlan iyileşir, demiş. Padişah, vezirini ve hanımını alıp üçü birlikte gizli bir odaya girip yüreklerindeki sırları birbirlerine anlatmaya başlamışlar. İlk önce padişah:

— Ben yurdun padişahı olsam da hiçbir şeye ihtiyacım olmasa da yanıma iki insan ricaya gelirse, hangisinin elinde hediye görürsem onun ricasını dinliyorum. Daha sonra da halkın elindeki bütün iyi eşyaları, hatta kimin hoş, güzel kızı olursa, onu da alsam diyorum, demiş. Daha sonra vezir söze başlamış:

— Ey padişahım, ben senin baş vezirin olup hiçbir şeye ihtiyacım olmasa da gece gündüz senin ölmeni diliyorum. Senin yerine şah olmak için bu oğlanın da kurtulmamasını istiyorum, demiş.

Daha sonra padişahın hanımı:

— Benden başka da padişahın otuz dokuz hanımı var.^{T145.1-6.} Ben padişahın hanımı olsam da kırk günde bir kez yanıma gelip^{T145.1-6.1.} hâlimi sorduğu için bu şekilde yaşamaktansa çöle çıkıp bir çobanla hürmetli yaşamayı arzu ediyorum, demiş.

Bunlar böylece içindeki sırlarını birbirlerine söyleyip oğlanın yanına gelmişler ve bakmışlar ki oğlanın eli, ayağı iyileşmeye başlamış.

2.30.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 30

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-30

Günlerden bir gün padişahın bir oğlu olmuş.

T590. Conception and birth - miscellaneous motifs / Gebe kalma ve doğurma -
Çeşitli motifler

T598- Hands and feet of the newborn do not function / Doğan çocuğun el ve ayaklarının tutmaması (MTB) TRM-30

Ama o oğlanın eli ayağı tutmuyormuş.

T145. Polygamous marriages / Çok eşli evlilikler

T145.1-6. Marriage to forty women / Kırk kadınla evlilik (MTB) TRM-30

Daha sonra padişahın hanımı: — Benden başka da padişahın otuz dokuz hanımı var.

T145.1-6.1. Forty spouses who see their husband once in forty days (women) / Kırk günde bir gün kocasıyla görüşen kırk eş (kadın) (MTB) TRM-30

Ben padişahın hanımı olsam da kırk günde bir sefer yanıma gelip hâlimi sorduğu için bu şekilde yaşamaktansa çöle çıkıp bir çobanla hürmetli yaşamayı arzu ediyorum, demiş.

2.31. Sözün Gücü⁷⁹

2.31.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir baba oğul^{P233} varmış. Babasının inatçılığı, yaşamın zorluğundan dolayı ne kadar çalışsa da oğlanın kıymeti yokmuş. İşte bir gün bu oğlan kiraladığı yeri sürerken sabanının demiri sert bir şeye takılmış ve öküzler onu çekmeden birden duruvermiş. Oğlan, öküzleri geriye çekip sabanı çıkarıp alınca büyük bir testinin ağzı görünmüş. “Benim de bahtım açıldı sanırım” deyip oğlan testiye kaldırıp yukarı çıkarmış. Bakmış ki, içi yakut ve mercanla, incilerle doluymuş.^{N534-9} Oğlan, öküzlerini bağlamayı bile unutup arkası dolu testi, yüreği arzu dolu, etekleri zil çalarak

⁷⁹ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Sözün güyci”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 36-41.

evlerine uçar gibi gelmiş. O iki büklüm olup ip büken babasının önüne testiye döküp koymuş ve şakayla söyleyip: — Buna baksana babacığım, otuz yaşına kadar bekleyen bahtım, testinin içine girip meydanda uyuyormuş, demiş. Babası testinin içindeki değerli taşları epey gözden geçirmiş ve:

— Yurt da onun üstündeki, altındaki zenginlik de padişahındır oğlum. Bunu sahibine götürüp ver. Ucundan sana da biraz açılırsa bahtın, açılmazsa da kendi hakkı, demiş. ^{J154.0.1.}

Son yıllarda arzularım gerçekleşip maksadıma ulaştım diye sevincini babasıyla paylaşmak için acele edip gelen genç şaşırılmış:

— Böyle nasihat olmaz baba. Bu testi olmasa da padişahın zenginliği kendisine yeter. O buna muhtaç değil. Kendi günümüzü tasa edelim. Bu testi bizim sırtımızı yere getirmeyip yedi sülalemize yeter. Padişah ise bize hiçbir şey bahşetmez. Aksine sizin bulduğunuz bir testi değildir. Diğerlerini ne yaptınız, deyip eziyet eder. Oğlu ne kadar çabalasa da babası kendi söylediğinde ısrar etmiş. Sonunda olmayacağını anlayan genç, babasına:

— Söylenileni yapmazsan, işte testi. Kendin götürüp ver. Benim bahtıma çıkan rızık elimle, şah da olsa, o bahta muhtaç olmayan insana götürüp verecek değilim, deyip epey keyifsiz bir hâlde yerini sürmeye gitmiş. İnatçı ihtiyar ^{W167-3.} ise, testiye sırtına alıp eğilip bükülerek köşke varmış. Oğlanın yaptığı gibi onu padişahın önüne tıngırdatıp koymuş ve:

— Ey, hükmü revan padişahımız, bu testiye oğlumuz sizin yurdunuzun filan vilayetindeki tarlada buldu. Sizin helal, sadık kulunuz onu hak sahibine ulaştırmayı borcu sayıp hemen size getirdi, deyip başını eğmiş. Ancak kendisi: “Bunca zenginliği gören şah bunu alıp, alkışlar okuyup hiç olmazsa oğlumuzu evlendirecek kadar biraz bağışlar” diye düşünmüş. Şah ise testiye umursamazca bakıp: —Testinin teki bulunmadı mı? Diğerini ne yaptınız, demiş. Böyle bir sözü beklemeyen ihtiyar şaşırıp endişelenmiş ve:

— Diğer testi mi? Bizim bulduğumuz bir bu testi işte, demiş. Bunun üzerine şah:

— Bu akılsıza testinin tek olmadığını anlatın, deyip cellatlara gözüyle işaret etmiş. O sırada alnına değen sopa, ihtiyarı iteklemiş. Zavallı ihtiyar avcuyla alnının kanını silerken padişaha değil de söylenip oğlundan yakınmış: “Allah’ın cezası, ^{M411.1-3.} bana birini gösterip diğer testileri gizlemiş of! Oğlun hayırsızı bak babasına nasıl ıstırap veriyor?” demiş. Şahın buyruğuyla ihtiyarın oğlunu da itekleyerek getirmişler ve: “Diğer testileri nereye sakladığını söyle” diyerek azarlamaya başlamışlar. Delikanlı, bir testi bulduğunu anlatıp o kadar çabalamış ama onu dinleyen, ona inanan da yokmuş. Sonra oğlandan bir şey çıkmayacağını anlayan şah: “Sabah oğlanı darağacına astıracağım, hırsız yalancının

ölümünü izlemek için kadın erkek herkes meydana çıksın” diye haber saldırmış. Sabah bütün halk, ceza verilecek meydana çıkmış. Cellatlar oğlanı darağacının altındaki sandalyeye çıkarıp boynuna düğüm atmışlar ve şahın emrini beklemişler. Ölümden yaman, candan tatlı şey var mı? Oğlan hayata son defa bakmak için yüzünü kaldırmış. İşte tam o sırada karşısında duran peri gibi bir kızla göz göze gelmiş. Kız tatlı tatlı gülümsemiş. Delikanlı, bu kıza öyle bir âşık olmuş ki dünyayı unutup damarlarının kımıldamaya başladığını bile hissetmemiş. Onu ancak önüne dikilip gelen babasının: — Oğlum, böyle yapma. Testileri nerede gizlediysen söyle de kurtul, diyen ağlamaklı sesi kendisine getirmiş. Boynu düğümlü bir şekilde darağacı altında durduğu aklına gelince oğlan kendi durumuna şaşırıp gülümsemiş. Padişah onun gülümsediğini görüp:

— Hırsızı benim yanıma getirin, diye emretmiş. Cellatlar oğlanın elini çözüp boynunun düğümünü açarak şahın yanına getirmişler. “Ne var acaba?” diye vezirler de kadılar da bunların etrafına toplanmışlar. Şah, delikanlıya:

— Ölüm senin için en korkunç şey nihayetinde. Hangi insanı ölüme hükmetsen korkusundan sararıp soluverir. Sen ise Azrail tepende pençesini gerip dururken gülümsedin. Bunun sırrını söyle, demiş. Oğlan ona:

— Benim gülümsememin sırrı, mertliğimi göstermek için değil. Onun başka bir sırrı var. O sırrı sizden başka kimseye duyurmaya hakkım yok, demiş. Padişah “dağılım” manasında etrafına bir bakmış ve o anda etrafı tenhalaşmış. Ölümünü kabul eden adam malum. Bundan sonra delikanlı biraz olsun çekinmeden şöyle demiş:

— Dinleyeceksen padişahım, ben bu gün birbirine benzer üç tane şey gördüm. Buna gülümsedim.

— Nasıl şeyler?

— Babamın akli, sizin aklınız ve gençlik arzusu birbirine çok benzermiş şahım. Bu sözü işiten şah “Cellat” diye bağırarak olduğunda oğlan:

— Durun, sakın olun, hükmü revanım! Acele etmeyin, beni öldürmeye vakit bulursunuz. İlk önce hakikati iyice anlayın. Hakikat her ne kadar acı da olsa, biber, soğanın acısı gibi faydalı acı olmalı. Bunu siz benden daha iyi biliyorsunuz. Ben, gerçekten de, yalan söylemiyorum, bir testi buldum. Bunu sizin bana vereceğiniz cezadan korkup söylüyorum sanmayın. Fakat babam bu testi “size vereceğim” deyip benimle tartışmaya başladı. Onu fakir evimize çok gördü. Öfkenizi yenip soğukkanlılıkla düşünürseniz, sözlerimin doğru olduğunu anlarsınız. Ben babama: “Bu testi padişah için hiçbir şey değil, bunu ona göstermemeliyiz. Bu bizim yedi sülalemize yeter, rahat ederiz. Şahtan teşekkür

bile almazsın, boş laf edip başımızı belaya sokar” diyerek yalvardım, dinlemedi. Baba, atadır. Ben de “Testiye elini sürme” diyemedim. Haydi, babam hiçbir şey görmemiş, kendi haklılığını, haksızlığını anlamadan, bir sözünü tutan sıradan bir adam diyelim. Siz akıllı insanlarla oturup kalkıp iyiyi kötüyü gören yurt sahibisiniz. Zavallı babam, bak, nasıl temiz kalpli! O testi sarayınıza getirmiş. Buna kadir kıymet vermek yerine siz: “Diğer testileri bul” deyip o zavallıya da bana da çok eziyet ettiniz. Şimdi siz bir düşünün. Fakir bir hayata alışmış olan yoksul biçareler, başı alınacak yerde mala bakar mı acaba? Gizlediği testi varsa, darağacını gördüğünde onları çıkarıp vermez mi? Kendisi öldükten sonra ona zenginlik ne gerek? Padişah denilen adamın akli varsa, ilk önce bu konuda düşünmesi gerekmez mi? Gelin, size de yurdun, halkın tasasını unutup kendisine eğlence arayan işsiz şah diyelim. Darağacının altında bende ortaya çıkan gençlik arzusuna ne dersin? Boynumda düğüm, cellatlar ecel defini çalıp durur. O ise bana böyle korkunç anı unutturdu ve ölümümü temaşa etmeye gelen bir güzeli arzulayıp durur, demiş. Bunu dikkatle dinleyen padişah, öfkesini bastırıp düşünmüş ve:

— Ben sana inandım. Seni serbest bırakıyorum ama burada olan konuşmayı bir Hüda, bir sen, bir de ben bileyim. Dördüncü kişinin kulağına gittiğini duyarsam, canını alırım, demiş. Sonra ise kalabalığa dönüp:

— Bu baba ve oğlu serbest bırakıyorum. Oğlan kendisinin günahsız olduğunu doğrusuyla anlamamı sağladı, demiş. Padişah sözlerini tamamladı. “Nasıl fark ettirdi?” diye ona soracak insan var mı? Tek çocuğunun bu beladan kurtulduğuna sevinen ihtiyar: “Oğlum sakladığı testilerin hepsini getirip vereyim, demiştir. Yoksa şah onu serbest bırakmazdı” diye düşünmüş. Bu düşünceyle de oğluna:

— Baştan böyle yapmalıydın oğlum! Bana da kendine de eziyet ettin, demiş. Babasının ne demek istediğini anlayan oğlu:

— Sonrakini de öyle yaparız babacığım, demiş.

— Sonrakini de derken? Ne, biz yine gelmeli miyiz, diye babası endişeyle sormuş. Bunun üzerine oğlu:

— Sen babamsan, ben de senin oğlunsam, deminki aptal da padişahımızsa, böyle yerlere çok geleceğiz, demiş.

2.31.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 31

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-31

Evvel zamanda bir baba oğul varmış.

N534. Treasure discovered by accident / Hazinenin tesadüfen keşfedilmesi

N534-9. Son accidentally finds treasure in the farm / Oğulun tarlada tesadüfen hazine bulması (MTB) TRM-31

Oğlan öküzleri geriye çekip sabanı çıkarıp alınca büyük bir testinin ağzı görünmüş. “Benim de bahtım açıldı sanırım” deyip oğlan testi kaldırıp yukarı çıkarmış. Bakmış ki, içi yakut ve mercanla, yakut ve incilerle doluymuş.

J154.0.1. Wise words of father / Baba nasihati TRM-31

Babası testinin içindeki değerli taşları epey gözden geçirmiş ve: — Yurt da onun üstündeki, altındaki zenginlik de padişahındır oğlum. Bunu sahibine götürüp ver. Ucundan sana da biraz açılırsa bahtın, açılmazsa da kendi hakkı, demiş.

W167. Stubbornness / İnatçılık

W167-3. Stubborn father / İnatçı baba (MTB) TRM-31

İnatçı ihtiyar ise, testi arkasına alıp eğilip bükülerek köşke varmış.

M411.1. Curse by parent / Aile tarafından edilen beddua

M411.1-3. Curse by father / Baba tarafından edilen beddua (MTB) TRM-31

Zavallı ihtiyar avcuyla alınının kanını silerken padişaha değil de söylenip oğlundan yakınmış: “Allah’ın cezası, bana birini gösterip diğer testileri gizlemiş of! Oğlun hayırsızı bak babasına nasıl ıstırap veriyor?” demiş.

2.32. Şehzade⁸⁰

2.32.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir padişahın bilgili, eğitilmiş bir oğlu varmış.^{P233.} Fakat onun büyüdüktan sonra bütün işi kumar oynamak,^{N1-4.} her türlü kötülüğü yapmış. Onun kumarda kaybettiği ve harama harcadığı günlük paranın haddi hesabı yokmuş.^{P233.8-0.1.} Ar namusunu kaybeden bazı kadınlar, süslenip püslenip türlü şen şakrak ve komik sözlerle kandırıp oğlandan istedikleri kadar para almış. Onun kadınların süsüne harcadığı para, kumarda kaybedilen paradan da fazlamış.^{W131-2.} Kumarı her ne kadar çok oynasa da yendiği olmazmış. Çünkü diğer kumarbazlar kendi aralarında anlaşip her seferinde bunu kandırıp yeniyorlarmış. Oğlanın bu hâli devam ediyormuş. Annesi ve babası bilse de tek çocuklarını incitmek istemiyorlarmış.^{P230.}

Bununla birlikte kendi aralarında: “Belki düzelir, yaptığının yanlış olduğunu belki de anlar, akli başına gelir” diye düşünüyorlarmış.

Yok, oğlandan umut ettikleri şey gerçekleşmemiş. Oğlan kumarbazlığını ve haydutluğunu iyice arttırmış. Böyle olduğu için annesi oğluna:

— Bu hâlin iyi değil. Kumarbazlık ve diğer yaptığın işler, kendin ve baban için büyük rezillik. İyi ve edepli ol. Görenlerin gurur duyacağı şekilde iyi giyimli gez. En iyi ata bin. Toylarda at koşup keyif sür. Kendin gibi oğlanlarla ava git, avlayıp gel. El içinde gez. Nerede iyi bir şey varsa hepsini gidip gör. At binip geniş sahrayı gezdikçe gönlün açılır, düşüncen, aklın gelişir. Çöllerde, dağlarda her türlü güzellikler vardır. El içinde en iyi imaretler, mescitler, minareler vardır. Daha başka türlü türlü ilginç şeyler de vardır. Onları görsen aklın şaşar. Böyle ilginç şeyleri yapmaya, yaptırmaya sen de iyice heves edersin. Gezip dolaşsan hangi yerde en güzel kız olduğunu da bilirsin. Bununla birlikte onların hangisini beğensen, alayım desen alabilirsin. Bahtın açıksa hemen oğullu, kızlı, devletli bir delikanlı olursun. Sen dünyaya geldiğinde baban ile ikimizin sevinçten başı göğe ermişti. Günler boyunca bütün halkı çağırıp büyük bir toy vermiştik. Bütün halkı coşturmuştuk, onlar da bizden razı olmuştu. Senin bu hâlin hâl değil. Bu hâlin hilenin, şeytanın yolundan gitmek ve sadece kötü niyetlilerin cebini parayla doldurmaktır. Artık bu hâlimden vazgeç de tam padişahın oğlu gibi akıllı, örnek bir oğlan ol. Beğendiğin kız al da

⁸⁰ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Şazada”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuşu Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 234-244.

rahat yaşa. Ben de torun seveyim, demiş. ^{J155-9}. Annesinin çok yalvarıp tüm kalbiyle verdiği öğütler, oğlunun kulağının yakınından bile geçmiyormuş. Aksine:

— Cimrilik etmeyin. Paranızı kıskanmayın. Kıskanırsanız öncekinden de çok harcarım. Kazanırsa babam kazanıyor. Bana kazan demiyor. Bırak kazansın, çok kazansın. Harcamak benim işim. Harcamayacaksınız kazanıp ne yapacaksınız? Para dediğin şeyi bir yere çok koysan bozulur, küflenir, yok olur. Onun için de beni huzursuz etmeyin ve yaptığıma hayır demeyin, demiş. ^{P236}.

Oğlundan bu sözleri işiten annesi, onun ne annesini ne de babasını sayacağına akıl erdirmiş. Bu olan konuşmaları, kocası padişaha da söylemiş ve:

— Oğlun iyice yoldan çıkmış. Benim dediklerimi kulağına bile koymuyor. Tüm dediği şey; kazanmak sizden, harcamak benden. Gözü beterini görmezse, bu hâlinin değişme ihtimali yok. Sen de diyeceklerini deyip yalvar. Belki senin dediğine kulak verir. Böyle çok şımartmadan, çocukluğunda daha sıkı tutmalıydık ama yapmayı nazlı yetiştirdik. Bu yüzden de “Övülen oğlan eteğini kirletir” dedikleri gibi yaptı. Böyle kendini de bizi de ele maskara eder. Her ne olursa olsun onu doğru yola getirmenin çaresini bulmak lazım. Yoksa hepimizin itibarını zedeleyecek, demiş. Padişah da bir gün oğlunu yanına çağırıp türlü öğütler vermeye başlamış:

— Kimin kızını beğenirsen alayım. Sen halka örnek, kâmil insan olmalısın. Baban padişah. Oğlum avare olursa, halka nasıl öğüt vereyim. Babanın itibarını zedeleme oğul! Sen şehzadesin. Her ahlaksızın, kumarbazın lafına uyup peşine düşerek bütün halka rezil olman, senin için de iyi değil. Halkın gözünden düşmüş adamların arkasına takılıp gitmeden, belli bir işin ucundan tutsan, şimdiki kötü işinden vazgeçsen hepimiz için hem iyi hem büyük itibar olur. Şimdiki harcadığım paranın binde birini harcasan da rahat yaşarsın. Böylece halkın itibarlı, saygılı adamı olabilirsin, demiş. ^{J154.0.1}. Bunun üzerine oğlu:

— Annemle ikiniz aynısınız. Bilmiyorum ama benden paranızı kıskanıyor olmalısınız. Ya da benden nefret ediyor olmalısınız. Her ne olursa olsun bu hâlimi değiştiremeyeceğim. ^{J652-5}. Parayı da önceden harcadığım gibi harcayacağım, demiş.

Padişah daha ne yapacağını bilemeyip diğer kumarbazların, ahlaksız kadınların hepsini uzak bir yurda göç ettirmiş. “Kim kumar oynarsa ve ahlaksızlık ederse, onu cezalandıracağım. Canına acımayan denesin” diye bütün halka bildirmiş. Oğlu o zaman da o işten el çekmemiş. Bu yüzden de babası ne yapacağını bilemeyip fakirliği görsün, horlansın, başkalarının yaşayışlarını ve kazanç denilen şeyin ne şekillerde kazanıldığını

anlasın diye diğer yurtlara ticarete gidenlerin yanına katıp göndermek istemiş. Bu yüzden büyük bir kervan düzüp ona türlü eşyalar yüklemiş. Eline de harçlık olarak epeyce para vermiş. Tüccarlara da: “Siz dikkat edin. Yoksa gördüğü ve bildiği bir şey yok. Boş yere horlanmasın” diye buyurmuş.

Tüccarlar da büyük kervanla deve, eşek ve atlarla şehirden çıkıp gitmişler. Günlerce yol yürüyüp eski bir harabenin yakınında çok güzel otlu, sulu bir yere varmışlar. Padişahın oğlu, yol arkadaşlarına:

— Burada mola verelim, güzelce yemek yiyip dinlenelim. Hayvanlarımız da dinlenip otlayıp su içerler, demiş. Bunun üzerine ticarete gidip bu yerleri iyi bilen tüccarlardan biri:

— Burada dinlenilmez. İşte, şu eski kalede, yeraltında çok haydut var. Onlar duyarsa hepimizi öldürürler. Şimdi akşam oldu. Onlar da hemen ne olduğunu öğrenmek için çıkmaya başlarlar. Bu yüzden beklemeyip aksine daha hızlı gitmek gerek. Yoksa kesin burada leşimiz kalır, demiş. Padişahın oğlu:

— Size korkak diyorlar. Canınızı şişenin içinde saklayacaksanız bu çölde nasıl çalışıyorsunuz. Siz gidin. Bir kendim olsam da burada mola vermeden ve iyice dinlenmeden gitmeyeceğim, demiş. Kendi mallarını alıp kalmış. Kervandan birkaç adam daha bunun yanında kalmış. Çoğu ise hiç burada beklemeden aksine öncekinden de hızlı gitmiş.

Burada kalanlar yüklerini indirip hayvanlarını otluğa bırakmışlar ve yemek yemişler. Güneş batmış, iyice karanlık çökmüş. Birden haydutlar grup halinde bunların üstüne saldırmış, ellerine geçenleri öldürmüşler. Padişahın oğlu ise üzerine cesetleri çekip ölmüş gibi yaparak düşmandan sağ kurtulmuş. Haydutlar ölü diri hayvanların hepsini götürmüşler.

Etraf sessizleşmiş. Ölülerden ve padişahın oğlundan başka orada vızıldayan sinek bile kalmamış. Bu yüzden de kötü şeyler gören şehzade, yavaş kaçmayan namerttir dedikleri gibi, giden kervanın peşinden yayan kaçmış. Ne kadar çok gitse de gidenlerin peşinden yetişememiş. Günler boyunca yollarda aç, susuz, muhtaç olarak sonunda başka bir yurdun bir ucundan girip orada misafir olmuş. Şafak söküp güneş doğunca şehre varmış. Giden yol arkadaşlarını aramaya başlamış. Onları hemen bulamamış. Acıkıp iyice takatsiz kalmış. Yemek yiyeyim dese de yanında tek kuruş bile para yokmuş. Bu yüzden de ekmek satılan dükkânın kapısına varmış ve selam vermiş. Ekmekçi sorunca başından geçen olayları anlatıvermiş. Ekmekçi buna acımış ve:

— Bu dükkânda bana yardım etmeye razı olursan bizde kal. Ben seni aç susuz bırakmam, demiş. Şehzade de razı olmuş. Böylece ekmekçiye yardım etmiş.

Şehzade, ekmekçinin yanında epey kalmış. Ama orada gittikçe canı sıkılmaya başlamış. Bir gün ustasından izin alıp şehre dolaşmaya gitmiş. Dolaşırken büyük bir avlunun kapısından geçerken bir kıza gözü takılmış. Tam seçemese de onun ışığından gözleri kamaşmış. Uzun süre avluyu iyice gözden geçirmiş. Sonra hiçbir yere gitmeden, dosdoğru geri dönmüş. Gidip ustasıyla o avlu hakkında konuşmuş. Böylece o avlunun kimin olduğunu sormuş. Bunun üzerine ustası:

— Avlu, vezirin avlusudur. Ama sen onu niçin sordun? Yoksa orada değişik bir şey mi gördün? Belki vezirin kızını görmüşsündür, öyle mi, demiş.

Şehzade derin bir nefes alıp:

— Evet, bir kız gördüm. Görür görmez de âşık oldum.^{T15.} Bana yarın da bir izin verin. Şehrin diğer yerlerini de göreyim, demiş. O zaman ustası:

— Olur, bir gün az ise iki gün git, dolaş. Ama bil ki, şehrin hangi yerine gitsen de o gördüğün kız gibi güzel, akıllı bir kız bulamazsın, demiş. Şehzade, ustasının izin vermesine ve açık yürekliliğine memnun olmuş.

O gece yatmış. O kızı düşünde de görüp ona tüm kalbiyle âşık olmuş.

Şafak sökmüş, güneş doğmuş. Bu da güneş doğunca hemen sabırsızlıkla yerinden kalkmış, yıkanmış ve ustasıyla yemek yiyip dolaşmaya gitmiş. Hiçbir yere gitmeden, dosdoğru vezirin avlusuna yönelmiş. Kapının yanına varınca açık kapıdan avlunun içinde dolaşan kızı görmüş, kendinden geçmiş.^{T24.2.} Bu durumu gören kız, hemen kapıyı kapattırmış. Şehzade ise uzun süre yatmış, hiçbir şey duymamış. O sırada oradan geçen şehrin kadısı, hizmetkârıyla giderken aklını kaybedip kuma bulanmış yatan şehzadeyi görmüş. Hizmetkârına:

— O yatan sağ mı, git bakıp gel, demiş. Hizmetkârı bakıp gelmiş ve:

— Sağ ama hiçbir şey bilmiyor, demiş. Sonra kadı da oğlanın yanına gitmiş. Bakmış ki, şehzadeye benzeyen çok yakışıklı, genç oğlan kendinden geçmiş yatar. Hizmetkâr, alınna ve göğsüne soğuk su serpererek onu kendine getirmiş. Çok fazla şey sormadan onu hemen evine götürmüştü. Şehzade iyice kendine geldikten sonra:

— Hey delikanlı, sen nerelisin? Bu şehre ne zaman geldin? Buraya gelme maksadın ne? Başkasının kapısında düşüp yatmanın sebebi ne, diye sormuş.

Şehzade, kadıdan zerre kadar bir şey saklamamış. Kim olduğunu ve nasıl bu şehre geldiğini anlatmış. Yolda gördüğü sıkıntıları, burada ekmekçiye hizmetkâr olduğunu ve o

avludaki kızını iki defa görüp ikisinde de kendini kaybettiğini söylemiş. Bununla birlikte o kıza âşık olduğunu ve şimdi ne yapacağını bilmediğini de söylemiş.

Kadı, şehzadeye acımış. Ayrıca o kızın babasıyla eskiden gelen husumetlerini hatırlamış. Bu yüzden de şehzadeye:

— Sen dert etme. O kızını sana alırım. Ben onun babasına bir mektup yazarım. Sana şehzade giysileri giydiririm. Şafak sökmeye yakın bu mektubu eline verip seni ata bindirip gönderirim. Güneş doğduğunda sen şehre dönüp gelersin. Benim evimi bilmiyormuş gibi önüne çıkanlara sorarsın. Böylece sonunda evimi bulursun. Gelip de tıpkı şehzade kılığında attan inip bu mektubu bana verirsin. Ben de seni padişahımızın oğlu sayıp sana hizmet ederim. Sen de bana: “Haydi, o mektuba ne cevap veriyorsunuz? Kabul edilmezse geri döneceğim. Ne olursa olsun bana tez cevap verin” dersin. Ben de hemen kızın babasını yanına çağırıp: “Avda gezerken padişahımız sizin kızınızı oğluna istemek için mektup yazmış, işte bunu göndermiş. Oğlu da beni acele ettirip evimizde oturuyor” diyerek bu mektubu ona veririm. Vezir de seni padişahımızın oğlu zanneder. Böylece onun kızını sana veririm, demiş. Kadı’nın bu sözlerini şehzade de çok makul görmüş. İşte, böylece kadı, padişahlarının tarafından kızını olan vezire yukarıdaki gibi bir mektup yazmış.

Vezir, şehzadeyi güzelce giydirip tan vaktine yakın ata bindirerek şehirden çıkarmış. Şafak söküp güneş doğduktan sonra ise, şehzade şehre gelmiş. Önüne çıkanlara da Kadı’nın evini sormuş. Böylece Kadı’nın evini bulmuş. Kadı da bunun karşısına koşarak çıkmış. Dizgininden tutup attan indirmiş. Büyük hürmet gösterip evine götürmüş ve:

— Nasıl hizmet edelim? Benlik bir işiniz var mı, diye sormuş. O sırada oğlan da koltuk altından Kadı’nın yazdığı mektubu çıkarıp kendisine vermiş.

Kadı bu mektubu okuyup hemen: “Padişahımızın oğlu, babasından size mektup getirmiş” diyerek veziri kendi evine çağırması ve mektubu ona vermiş. “İşte, oğlanın kendisi de bu” diyerek şehzadeyi göstermiş. Padişahın dilinden yazılmış mektubu okuyan vezir:

— Kızımızı padişahın oğluna verirsek başka ne isteriz? Babası olmasa da yarın toy yapıp nikâh kıydırırım, demiş. Böylece vezir, toya hazırlık yapmaya başlamış.

O gece de geçip şafak sökmüş, güneş doğmuş. Vezir bütün yapılması gereken şeyleri yapmış. O zamana kadar da güneş batmış. Molla çağırıp nikâh da kıydırmışlar.^{T100} Şehzadeyi kızın yanına göndereceklerinde kadı, şehzadeye giyirdiği şah elbiselerini alıp ona önceki giysilerini giydirmiş. O kılıkta da şehzadeyi kızın yanına göndermiş. Şehzade,

kızın yanına varmış. Şehzadeyi sıradan giysilerle gören kız, burada bir sırrın olduğunu anlayıp ona:

— Hepsi baht işidir. Şehzadelerin de yakışıklılığı, hoşluğu, akıllılığı, belki, seninkinden fazla değildir. Eğer şehzade kılığında bize görünüp sonra da sıradan giysilerle gelmenin nedenini söylersen sana gönülden razı olurum, demiş. Bunun üzerine şehzade, kıza:

— Senden gizleyecek bir şeyim yok. Senden sırrımı gizlersem, o zaman sana olan aşkı yalan olur, diyerek başından geçen olayları saklamadan anlatmış. Padişahın oğlu olduğunu, ticarete gönderilişini, yolda olan işleri, gördüğü sıkıntıları da anlatmış ve kendisini iki defa görüp ikisinde de kendisini kaybettiğini, Kadı'nın yaptığı tüm iyilikleri saklamadan anlatmış. Bununla birlikte kızıdan bunlar için kendisini affetmesini istemiş. Kız genci açık sözlülüğü ve dürüstlüğünden dolayı bağışlamış. Sonra onlar şafağın ne zaman söktüğünü bile anlamadan sarılıp yatmışlar. Ertesi gün kız ile şehzadeye özel, kıymetli şah elbiseleri giydirmişler. Kızın isteğiyle üç gün üç gece^{Z71.1.1-1.} boyunca toy yapmışlar.^{T135.} Bu toyda şehzade kendi başına bırakmayıp, kayınbabası^{P261.} olan veziri yanında götürüp kendisine büyük iyilik eden kadıyı toya çağırması ve onları barıştırmış.

Vezir çok akıllı hem de padişahın sağ kolu olunca damadını^{P265.} da saraya almış. Şehzade orada askerî eğitim almış. Epey zaman sonra onu komutan seçmişler.^{P261-2.} Bu konuda gencin babasına da mektup yollamışlar.

Böylece aradan aylar, yıllar geçmiş. Vezirin kızı ile şehzadenin bir oğlu olmuş.^{T584.} Sonunda şehzade, ata vatanını çok özlemeye başlamış. Bunun için de eşiyle kararlaştırıp kendi yurduna dönmek istemiş. Eşi de rıza vermiş. Bir gün kayınbabasının yanına gidip:

— İkimiz de razıyız. Vatanıma dönmemiz için sizin de rızanızı istiyorum, demiş. Bunun üzerine kayınbabası:

— Bu işte sadece bizim rıza göstermemiz ve istememiz yeterli değil. Padişahın da razı olması gerek. Bu yüzden de bu maksadını padişaha söyleyeyim. Onun dediği olur, demiş. Bu sözü şehzade de kabul etmiş ve evine dönmüş. Vezir de padişahın yanına gidip komutanın isteğini söylemiş. Padişah, komutanın isteğine karşı çıkmayıp vezirine:

— Vatanına gitmek istiyorsa şan, şerefle uğurlayın. İki yüz atlı, silahlı adamı yanlarına katın, demiş. Vezir gönül rahatlığıyla kızının ve damadının böyle şanlı bir şekilde uğurlanacağını duyunca çok sevinmiş. Sevincinden ne diyeceğini bilemeden sadece sürekli minnettarlığını bildirmiş:

— Size de bu yakışırdı. Uzun yaşayın, çok yaşayın, devletiniz büyüsün, demiş ve evine dönmüş. Gidip kızı ile damadına da padişahın dediklerini anlatmış ve “İkinizi ömrünüzün sonuna kadar yetecek kadar her türlü değerli giysi ve eşyalarla donatırım, demiş. Babalarının söylediklerine ikisi de çok sevinmiş. Sonra vezir de hemen hazırlık yapmaya başlamış. Kısa sürede hediye edilecek giysilerin hepsini hazırlamış.

Padişah da önceden dediği gibi, iki yüz atlı, silahlı adamı hazırlayıp onlara:

— Evlerine varana kadar eşlik edin. Onlar izin verdikten sonra sağ salim vardıklarına dair kendi dillerinden mektup alıp dönün, demiş. Şehzadeyi uğurladıkları gün ise kendileri de şehirden çıkıp epey yere kadar onları yolcu etmişler.^{T137.6} Orada vedalaşıp dönmüşler.

İki yüz atlı, silahlı korumalı şehzade, uzun yola revan olmuş. Az gidip uz gidip hayvanlarını ve eşyalarını alarak haydutların yol arkadaşlarını öldürdüğü yere yaklaşmış. O yerde yanındaki ordu komutanına burada olan olayı eksiksizce anlatmış ve haydutlardan öç almak için o gün orada konaklamışlar.

Gece yarısı haydutlar, onların üstüne saldırmış. Şahın sarayında askerî eğitim alan şehzade, onlara öyle bir oyun oynamış ki sadece liderleri onun kılıcından zorlukla başını kurtarmış. Ama şehzade onun da peşinden kovalayıp yetişmiş. Onu atın önüne koyup getirerek haydutların kendilerinden aldığı eşyaların hepsini buldurup onları geri almış. Kendisini ise öldürmeden elini, ayağını bağlayıp ata ters bindirerek çöle kovalamış. Böylece tekrar yola düşmüşler. Az gidip uz gidip şehzadenin babasının şehrine yaklaşmışlar. Kendisinin sağ salim dönüp geldiğini söylemek için şehzade, bir atlıyı babasının yanına müjdecî göndermiş.^{P682-3} Babası da çok sevinerek şehir halkıyla oğlunu karşılamış.^{T133-8} Oğlu, gelini ve misafirleriyle görüşüp sonra onları büyük bir sevinçle saraya getirmişler. Sevincinden yedi gün yedi gece^{Z71.5-9.1} toy vermiş.^{T135} Oğluna koruma olarak gelen orduyu da toydan sonra büyük bir hürmetle yolcu etmiş. Oğlu ile gelininin sağ salim geldikleri hakkında kendi dillerinden mektup yazıp vermişler. Atlılar da sağ salim yurtlarına dönmüşler.

2.32.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 32

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-32

Evvel zamanda bir padişahın bilgili, eğitimli bir oğlu varmış.

N1. Kumarbazlar

N1-4. Gambler son / Kumarbaz oğul (MTB) TRM-32

Fakat onun büyüdükten sonra tüm işi kumar oynamak, her türlü kötülük yapmakmış.

P233.8. Prodigal son returns / Savurgan oğlanın geri dönmesi

P233.8-0.1. Prodigal son / Savurgan oğlan (MTB) TRM-32

Onun kumarda kaybettiği ve harama harcadığı günlük paranın haddi hesabı yokmuş.

W131. Profligacy / Hovardalık

W131-2. Profligate son / Hovarda oğul (MTB) TRM-32

Ar namusunu kaybeden bazı kadınlar, süslenip püslenip türlü şen şakrak ve komik sözlerle kandırıp oğlandan istedikleri kadar para almış. Onun kadınların süsüne harcadığı para, kumarda kaybedilen paradan da fazlaymış.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TRM-32

Anne ve babası bilse de tek çocuklarını incitmek istemiyorlarmış.

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155-9. Wise words of mother / Anne nasihati (MTB) TRM-32

Böyle olduğu için annesi oğluna: — Bu hâlin iyi değil. Kumarbazlık ve diğer yaptığın işler, kendin ve baban için büyük rezillik. İyi ve edepli ol. Görenlerin gurur duyacağı şekilde iyi giyimli gez. En iyi ata bin. Toylarda at koşup keyif sür. Kendin gibi oğlanlarla ava git, avlayıp gel. El içinde gez. Nerede iyi bir şey varsa hepsini gidip gör. At binip geniş sahrayı gezdikçe gönlün açılır, düşüncen, aklın gelişir. Çöllerde, dağlarda her türlü güzellikler vardır. El içinde en iyi imaretler, mescitler, minareler vardır. Daha başka türlü türlü ilginç şeyler de vardır. Onları görsen aklın şaşar. Böyle ilginç şeyleri yapmaya, yaptırmaya sen de iyice heves edersin. Gezip dolaşsan hangi yerde en güzel kız olduğunu

da bilirsin. Bununla birlikte onların hangisini beğensen, alayım desen alabilirsin. Bahtın açıksa hemen oğullu, kızılı, devletli bir delikanlı olursun. Sen dünyaya geldiğinde baban ile ikimizin sevinçten başı göğe ermişti. Günler boyunca bütün halkı çağırıp büyük bir toy vermiştik. Bütün halkı coşturduk, onlar da bizden razı olmuştu. Senin bu hâlin hâl değil. Bu hâlin hilenin, şeytanın yolundan gitmek ve sadece kötü niyetlilerin cebini parayla doldurmaktır. Artık bu hâlimden vazgeç de tam padişahın oğlu gibi akıllı, örnek bir oğlan ol. Beğendiğin kızını al da rahat yaşa. Ben de torun seveyim, demiş.

P236. Undutiful children / Sorumsuz çocuk TRM-32

Onun için de beni huzursuz etmeyin ve yaptığıma hayır demeyin, demiş.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihatı

J154.0.1. Wise words of father / Baba nasihatı TRM-32

Padişah da bir gün oğlunu yanına çağırıp türlü öğütler vermeye başlamış: — Kimin kızını beğenirsen alayım. Sen halka örnek, kâmil insan olmalısın. Baban padişah. Oğlum avare olursa, halka nasıl öğüt vereyim. Babanın itibarını zedeleme oğul! Sen şehzadesin. Her ahlaksızın, kumarbazın lafına uyup peşine düşerek bütün halka rezil olman, senin için de iyi değil. Halkın gözünden düşmüş adamların arkasına takılıp gitmeden, belli bir işin ucundan tutsan, şimdiki kötü işinden vazgeçersen hepimiz için hem iyi hem büyük itibar olur. Şimdiki harcadığın paranın binde birini harcasan da rahat yaşarsın. Böylece halkın itibarlı, saygılı adamı olabilirsin, demiş.

J652. Inattention to warnings / Uyarılara karşı dikkatsizlik

J652-5. Son disregards father's warning / Oğlanın babasının uyarısını göz ardı etmesi (MTB) TRM-32

Her ne olursa olsun bu hâlimi değiştiremeyeceğim.

T15. Love at first sight / İlk görüşte aşk TRM-32

Şehzade derin bir nefes alıp: — Evet, bir kız gördüm. Görür görmez de âşık oldum.

T24. The symptoms of love / Aşkın belirtileri

T24.2. Swooning for love / Aşktan bayılma TRM-32

Kapının yanına varınca açık kapıdan avlunun içinde dolaşan kızını görmüş, kendinden geçmiş.

T100. Marriage / Evlilik TRM-32

Molla çağırıp nikâh da kıydırmışlar.

Z71.1.1. Formula: three days and three nights / Formül: üç gün üç gece

Z71.1.1-1. Wedding lasting for three days and three nights / Üç gün üç gece düğün (MTB) TRM-32

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-32

Kızın isteğiyle üç gün üç gece boyunca toy yapmışlar.

P261. Father-in-law / Kayınpeder TRM-32

Bu toyda şehzade kendi başına bırakmayıp, kayınbabası olan veziri yanında götürüp kendisine büyük iyilik eden kadını toya çağırması ve onları barıştırmış.

P265. Son-in-law / Damat TRM-32

P261-2. Good relations between father-in-law and son-in-law / Kayınpeder ve damat arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM-32

Vezir çok akıllı hem de padişahın sağ kolu olunca damadını da saraya almış. Şehzade orada askeri eğitim almış. Epey zaman sonra onu komutan seçmişler.

T584. Parturition / Doğum TRM-32

Vezirin kızını ile şehzadenin bir oğlu olmuş.

T137.6. Journey to husband's home accompanied by attendants / Refakatçiler eşliğinde damadın evine yolculuk TRM-32

Şehzadeyi uğurladıkları gün ise kendileri de şehirden çıkıp epey yere kadar onları yolcu etmişler.

P682. Greeting customs / Tebrik gelenekleri

P682-3. Heralding the arrival of the groom and bride / Damat ve gelinin gelişini müjdeleme (MTB) TRM-32

Az gidip uz gidip şehzadenin babasının şehrine yaklaşmışlar. Kendisinin sağ salim dönüp geldiğini söylemek için şehzade, bir atlıyı babasının yanına müjdeci göndermiş.

T133. Travel to wedding / Düğün için seyahat etme

T133-8. Meeting the bride and groom / Gelin ve damadın karşılanması (MTB) TRM-32

Babası da çok sevinerek şehir halkıyla oğlunu karşılamış. Oğlu, gelini ve misafirleriyle görüşüp sonra onları büyük bir sevinçle saraya getirmişler.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TRM-32

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-32

Sevincinden yedi gün yedi gece toy vermiş.

2.33. Yedige Sultan⁸¹

2.33.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda Babatüki Ağa denen bir adam varmış. Onun bir oğlu varmış.^{P233.} O: “Ben hiçbir zaman evlenmeyeceğim çünkü hanımımın gönlünü almazsam günahkâr olurum” dermiş.^{P210.2.}

Daha sonra o, günlerden bir gün ava çıkmış. Deniz kenarından giderken bir eve rastlamış. Evin kapısını açıp bakmış ki, içinde güzel bir kız oturuyor. Bu kızını görünce hemen geri kaçacak olmuş. Kız da hemen onu kovalayıp arkasından yetişmiş ve:

— Sen benimle evlen.^{T130-3.1.} Eğer evlenmezsen benim on dört yaşına kadar işlediğim günahım da senin boynuna, demiş.^{T192.}

Oğlan da kendi kendine: “Ben hanım alırsam, günahkâr olurum diye düşünüyordum ama almazsam günahkâr olacaktım of! Öyleyse bunu alayım” demiş ve onunla evlenmek istemiş.^{T145.1-5.} Aslında o bir peri kızymış.^{F300.} Kız, delikanlıya şöyle demiş:

— İyi öğren, benimle yaşamamanın üç şartı^{Z71.1-19.} vardır. Bunları yerine getirmeye razı olursan sana varacağım.^{T131.}

Oğlan:

— Söyle şartını duyalım, demiş. Kız:

— Birincisi; saçımı tararken bana bakma.^{C311.1.2-1.} İkincisi; yürürken ayağıma bakma.^{C311.1.2-2.} Üçüncüsü; yattığım zaman koltuk altına elini değdirme,^{C502-} demiş.

Oğlan buna razı olmuş.

Böylece bunlar birlikte yaşamaya başlamışlar. Günden gün, aydan ay geçmiş. Günlerden bir gün oğlan, eşinin bu şartlarının sebebini yoklayıp görmeye niyetlenmiş. Sonra bir gün eşi saçını tararken bakmış ki o, başını eteğine koymuş da saçını tarayıp durmuş.

Sonra bir gün de eşi yürürken onun ayağına bakmış ki, ayağını ters çevirip yürüyormuş. Yine bir gün de eşi uyurken onun koltuk altına elini sokmuş ve eli, eşinin ciğerine değmiş. O an eşi ürperip uyanmış ve:

— Ey delikanlı, sen edilen şartı bozdun. Artık ben senden ayrılacağım. Ama karnımda altı aylık çocuğun var.^{T570.} Onu da dünyaya geldikten sonra deniz kenarına atıp giderim, diyerek gözünün önünde uçup gidivermiş.^{C932.}

⁸¹ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Yedige soltan”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekileri)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 108-116.

Oğlan böylece peri eşinden ayrılıp çok üzđün gezmiş. Sonunda perinin karnındaki çocuğun doğacağı vakit dolmuş. Bu da o vakit, denize doğru gitmiş.

Gidip görmüş ki, bir oğlancığı ipeğe sarıp atmışlar.^{S301-1.} Sonra bu, kendi oğlunu alıp evine gelmiş.^{S351-5.} Adını Yedige koymuş^{T596.} ve büyütüp yetiştirmiş. Oğlan yedi yaşına basmış. Babası bunu mollaya vermiş. Babası erken ölmüş ve Yedige yetim kalmış.^{L111.4.} Yedige okulda çok yetenekli ve akıllıymış.^{J1113-2.} Kendisi daima tüm yaşıtlarına kılavuzluk edermiş. Yedige'nin yaşadığı şehrin padişahına Togtamış Han derlermiş. Yedige de kimi zaman kendisiyle oynayan oğlanların bütün kıyafetlerini çıkartıp bir yere yığıp üstünde otururmuş ve: “Ben Togtamış Han oldum” dermiş.

Günlerden bir gün Yedige, çocuklarla oynarken iki adam bunlara doğru gelmiş. Bunun üzerine Yedige:

— Çocuklar, şimdi şu iki adam yanımıza gelir ama biriniz bile ona selam vermeyin, demiş.

O sırada adamlar bunların yanına gelmişler. Fakat çocukların hiçbirisi de bunlara selam vermemiş.

Bu adamlar:

— Çocuklar niçin selam vermiyorsunuz, diye sormuşlar.

Bunun üzerine Yedige:

— Az, çoğa selam vermelidir. Siz iki kişisiniz, biz bir grubuz. Niçin siz bize selam vermiyorsunuz, demiş.

Daha sonra bu ikisi, Yedige'nin akıllı olduğunu anlayıp birbirlerine: “Gel, davamızı buna çözdürelim” demişler.

Sonra bunlardan biri elindeki tavşanı gösterip Yedige'ye şöyle demiş:

— Ey çocuk, biz kavgalı olup Togtamış Han'ın huzuruna gidiyorduk. Eğer kavgamızı anlatırsak sen çözebilir misin, demiş.

Bunun üzerine Yedige:

— Söyleyin haydi, deneyelim, demiş.

Deminki adam:

— Bu elimdeki tavşan, bizim evimizin yanında gezen tavşandı. Biz ava çıkıp, buna nişan alıp aynı anda ok attık. Benim okum değdi ama bu: “Benimki değdi” diye kavga ediyor. Şimdi ben kendi tavşanımı almak istiyorum, bu da vermiyor. Tavşan hangimizin olmalı? Bunu söyleyiver, demiş.

Yedige de bu tavşanı kendisiyle oynayan çocuklardan birinin eline tutturmuş ve kavgacının tarif ettiği mesafeye koyup:

— Kim tavşanın önünden atıp isabet ettirirse tavşan onundur. Fakat oku çocuğa isabet ettirmemeli. Eğer isabet ettirirseniz çocuğun intikamını ödersiniz, demiş.

Kavgalılar sırayla ok atmışlar. İşaretlenen mesafeden bunlardan birinin oku tavşanın tam önüne isabet etmiş, diğeri ise vuramamış.

Sonra Yedige:

— Tavşan, işte, bunun olmalı. Bu gerçek bir avcıymış, diyerek o oku atan avcıyı göstermiş. Vuramayan ise: “Bu bir çocuktur. Bunun da lafına bakılır mı?” diyerek razı olmamış. Daha sonra bunlar Togtamış Han’ın yanına gitmişler. Varıp kavgalarını anlatmışlar. Bunun üzerine han:

— Önemsiz bir şey için geliyorsunuz, hey! Kavganızı başka çözüveren olmadı mı, diye sormuş.

Kavgalılar, çocuğun çözdüğünü söylemişler. Han da:

— O çocuk kavgayı çok doğru çözmüş. Bu çocuğun çözümünü uygun görüyorum, demiş.

Böylece kavgalılar, Yedige’nin çözümüne razı olup gitmişler.

Yedige, Togtamış Han’a bağlı zenginlerden birinin koyunlarına bakıyormuş. Günlerden bir gün çobanlık yaparken Yedige’nin yanına bir deveyi itekleyerek iki adam gelmiş. Yedige bunlara selam vermiş, onlar selam almışlar. Onlar da kendi aralarında kavgalıymış. Bunu Yedige’ye anlatmaya karar vermişler. Onlardan biri:

— Ey çocuk, bizim bir davamız var. Anlatsak çözebilir misin? Çözemezsen Togtamış Han’a gideceğiz, demiş. Yedige:

— Söyleyin bakalım, deneriz, diye cevap vermiş.

Bunun üzerine o adamlardan biri:

— Bu deveyi ben küçücük bir köşekken kaybetmişim. Ondan beri beş yıl geçti. Üstelik ben bunu tanıyorum. Bu benim devem olmalı. Bunun annesi şimdi de var. Ama bu adam bunu o küçücük köşekken çalmış ve şimdi de: “Kendi devem” deyip vermiyor, demiş.

Bunun üzerine diğeri de:

— Hayır, bu benim elimde doğan devem. Annesi de evde, demiş.

Yedige:

— Şimdi ikinizde de bunun annesi saydığınız deve mi var, diye sormuş.

Onlar:

— Evet var, demişler. Bunun üzerine Yedige:

— Öyleyse, ikiniz de bu annesi dediğiniz devenizi alıp gelin, deyip bunları göndermiş. Onlar gidip herhangi yaşlı bir deveyi itekleyerek gelmişler.

Yedige onlara o develeri suyun arkasına getirip koymasını buyurmuş. Onlar denildiği gibi yapmışlar. Kendisi ise davalı devenin arka bacağından dört kat kendiri bağlayıp içinden de bir ağaç geçirmiş ve çevirmeye başlamış. Kendir ip, bacağını kesmeye başlayınca bu deve bağırmağa başlamış. O sırada suyun gerisinde otlayan develer bunu işitmişler. Deve kaybedenin devesi bunu işitir işitmez sudan geçip dönüvermiş. İkinci deve ise, umurunda bile olmadan otlamaya devam etmiş. Bu durumu gözlemleyen Yedige:

— Deveyi sahibine verin. Senin deveyi çaldığın doğru. Çünkü bu adamın devesi, bu davalı devenin annesi. Senin deven ise hâlâ otluyor, demiş. Fakat hırsız olduğu düşünülen adam bu çözüme razı olmamış. Bu yüzden bunlar da Togtamiş Han'ın yanına gitmişler. Sonra bu kavgalılar da hanın yanına varmışlar. Han bunların sözünü dinlemiş ve onları Yedige'nin yanına göndermek istemiş. Sonra onlar Yedige'nin yanına önceden gittiklerini, kavgalarını çözüşünü tek tek anlatıvermişler. Togtamiş Han bunu işitip:

— Yedige doğru çözmüş. Onun çözümünü ben de kabul ediyorum, demiş.

Davalılara razı olmaktan başka çare kalmamış.

Yedige yine bir gün koyun bakarken yanına beş altı yaşlarında bir oğlancığın her biri bir elinden tutan iki kadın gelmiş. Yedige onlara selam vermiş, onlar selam almışlar. Sonra da onlardan biri konuşmaya başlayıp:

— Bizim bir davamız var. Bunu çözebilir misiniz yoksa Togtamiş Han'a mı söylesek acaba, demiş. Bunun üzerine Yedige:

— Haydi sorununuzu bir anlatın. Deneyip göreyim, başarısam çözüvereyim, demiş. Kadınlardan biri:

— Biz bundan beş altı yıl önce komşuyduk. O zamanlarda bir gün ikimizin de oğlu oldu. Birkaç zaman geçtikten sonra bunun oğlu ölmüş. Daha sonra o benim evde olmadığım bir zamanı kollayıp, benim oğlumu alıp kendi ölen oğlunu da benim salıncağıma koyup gitmiş. Ben gelip salıncağı kontrol edince gördüm ki, içinde ölü bir çocuk yatar, kendisi de benimkine benzemez. Ben bunun üzerine de öldükten sonra değişmiştir diye düşündüm. Ama aydan ay, yıldan yıl geçti. Komşumuzdaki çocuk da gittikçe bana benziyordu. Onun bana benzediğini halk da söylüyor. Bunun için de bu

benim oğlum olmalı. Artık ben buna iyice inanıyorum ama bu da: “Kendi oğlum” deyip onu bana vermiyor.

O sırada ikinci kadın da söze katılıp:

— Evet, kendi doğurduğum oğlum ise öyle derim, diye ona cevap vermiş. Yedige:

— Tamam, davanız açık. Bunu çözmek zor da değil. Ama siz bana bir kılıç buluverin, demiş.

Daha sonra ona bir kılıç getirip vermişler. Yedige de kılıcı eline alıp:

— Her biriniz çocuğun bir elinden tutun. Ben şimdi bunu size tam ikiye böleceğim, deyip kılıcı çevirip çocuğun başının üstüne doğru yaklaştırmış. Oğlunu çaldıran kadın duramadan:

— Vay, oğlanı öldürme, bırak. Şimdilik bunda kalsın. Ölmezse er ya da geç kendisi gerçek annesini tanır, diyerek oğlanın üstüne atılıp onu bağrına basmış. Fakat ikinci kadın, kılını kıpırdatmadan durmuş. Bu durumu gören Yedige ona bakıp:

— Senin çocuğu çaldığın doğruymuş. Şimdi onu öz annesine geri ver, demiş.

Ama buna ikinci kadın razı olmamış. Daha sonra bunlar da Togtamiş Han’ın yanına varıp kendi davalarını anlatmışlar. Togtamiş Han da:

— Sizin davanızı daha önceden çözen oldu mu, diye sormuş. Bunlar Yedige’nin yaptığı işi ve verdiği aklı söylemişler. Togtamiş Han da sorunu bu oğlancağızdan başka türlü çözemeyeceğini söylemiş. Kadınlar sonunda razı olup oğlanı öz annesi aldıktan sonra geri dönmüşler.

Yedige de hayvanlarına bakıp dolaşmış. Günlerden bir gün onun yanına dört adam, bir aksak keçiyi sürükleyerek gelmiş. Bunlar hâl hatır sorduktan sonra içlerinden biri:

— Ey çocuk, biz davalı olup Togtamiş Han’ın yanına gidiyoruz. Belki sen çözüverirsin. Sen her türlü davayı çözebiliyorsun diye işittik, demiş.

Bunun üzerine Yedige:

— Haydi, anlatın bakalım. Deneyip görelim. Belki de çözerim, diye cevap vermiş. Daha sonra onlardan biri konuşmaya başlamış:

— Biz dördümüz kardeşiz. En küçükleri de benim. Babamız fakir ölüp ondan da işte bu tek keçi miras kaldı. Onu miras paylaşırıp böldüklerinde keçinin kellesi ile ön sağ ayağını büyük ağabeyimize, ön sol ayağını ondan küçüğümüze, arka sağ ayağını üçüncümüze, arka sol ayağını da bana uygun gördüler. Sonra keçinin bu bana ait ayağında yara çıkıp aksak oldu. Ben de bu ayağına yağ sürüp onu kumaşla bağladım. Keçi gezerken bir tandırın yanında toplanıp duran korlu ateşe basmış. Sonra keçi ateşten ürküp korkup

ayağını silkeleyerek kaçarken bir harmana varmış. Böyle yapınca da o harmana ateş düşüp tamamen yanmış. Şimdi harman sahibi de: “Harmanın değerini ödeyin” diye huzursuz ediyor. Ağabeylerim ise harmanın yanmasının sebebini, keçinin bana ait ayağından sayıp harmanın değerini sadece bana ödetmek istiyorlar. İşte, bizim davamız bu, demiş.

Bunun üzerine Yedige:

— Tamam, bu davanızı çözeriz. Fakat siz bu harmanın değerini öğrenip gelin, demiş.

Kardeşlerden en küçüğü, harman sahibinin yanına gidip gelmiş ve:

— Harman sahibi bin tenne istiyor, demiş.

Bunun üzerine Yedige:

— Bin tenne ise, bunun bir buçuk katını, yani 375 tennesini en büyüğünüz, ikinciniz ve üçüncünüz ise bir hissesini yani her biriniz 250 tennesini, küçüğünüz ise onun yarısını yani 125 tennesini ödemelisiniz, demiş. Ağabeyleri bu bölüşümün sebebini anlamayıp:

— Niçin, niçin, demişler.

Bunun üzerine Yedige:

— Kafası çalışıp gözüyle görmeseydi, o harmana gidemezdi. Bunun için en büyüğünüzün ücreti bir buçuk kat olmalı. Sonra sağ ayakları olmasa keçi tek aksak ayağıyla yürüyemezdi. O hâlde üç sağ ayak, aksak ayağı da sürüyerek harmana varmış. Bunun için de ortanca olan ikinizden her biriniz bir hissesini ödemelisiniz. Ateş, aksak ayağa yapışıp gittiği için ise, en küçüğünüz de yarım hissesini ödemeli, diye tek tek açıklamış. Ama büyük ağabeyleri buna da razı olmamış. Sonra bunlar toplanıp Togtamiş Han'ın yanına gitmişler ve davalarını ona anlatmışlar. Togtamiş Han bunlara da:

— Daha önce Yedige'nin yanında buldunuz mu? O ne dedi, diye sormuş. Onlar Yedige'nin çözümünü söylemişler. Han kendisinin de buna razı olduğunu söylemiş. Kardeşler de kabullenip geri dönmüşler.

Sonra han düşünüp: “Her seferinde Yedige sorunu doğru çözüyor. O tam bana akıl verebilecek bir oğlan olmalı” deyip onu çağırarak kendi yanına saraya getirtmiş. Ondan sonra han da halk da ona Yedige Sultan diye ad verip bir iş yapsalar ona danışmış^{L165-0.2.} ve yanılmamışlar.

2.33.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 33

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-33

Evvel zamanda Babatüki Ağa denen bir adam varmış. Onun bir oğlu varmış.

T210. Faithfulness in marriage / Evlilikte vefa

T210.2. Faithful husband / Vefalı koca TRM-33

O: “Ben hiçbir zaman evlenmeyeceğim çünkü hanımımın gönlünü almazsam günahkâr olurum” demiş.

T130-3. Marriage proposal / Evlilik teklifi (MTB)

T130-3.1. Proposing of the marriage by the girl / Evlilik teklifinin kız tarafından edilmesi (MTB) TRM-33

Kız da hemen onu kovalayıp arkasından yetişmiş de: — Sen benimle evlen.

T192. Marriage by force / Zorla evlenme TRM-33

Eğer evlenmezsen benim on dört yaşına kadar işlediğim günahım da senin boynuna, demiş.

T145.0.1. Polygyny / Birden fazla kadınla evlilik

T145.1-5. Marriage to two women / İki kadınla evlilik (MTB) TRM-33

F300. Marriage or liaison with fairy / Periyle evlilik veya irtibat kurma TRM-33

Oğlan da kendi kendine: “Ben hanım alırsam, günahkâr olurum diye düşünüyordum ama almazsam günahkâr olacaktım of! Öyleyse bunu alayım” demiş ve onunla evlenmek istemiş.

Z71.1. Formulistic number: three / Formülistik sayı: üç

Z71.1-19. Three conditions for marriage / Evlilik için üç şart (MTB) TRM-33

Kız, delikanlıya şöyle demiş: — İyi öğren, benimle yaşamının üç şartı vardır. Bunları yerine getirmeye razı olursan sana varacağım.

C311.1.2. Tabu: looking at fairies / Perilere bakma yasağı

C311.1.2-1. Tabu: the prohibition that husband cannot look at his fairy wife while combing her / Kocaya peri eşi saçını tararken bakma yasağı (MTB) TRM-33

Kız: — Birincisi; saçımı tararken bana bakma.

C311.1.2-2. Tabu: the prohibition that husband cannot look behind his fairy wife while she is walking / Kocanın peri eşi yürürken arkasından bakma yasağı (MTB) TRM-33

İkincisi; yürürken ayağıma bakma.

C500. Tabu: touching / Dokunma yasağı

C502- Tabu: the prohibition that husband cannot touch his fairy wife's armpit / Kocaya peri eşinin koltuk altına dokunma yasağı (MTB) TRM-33

Üçüncüsü; yattığım zaman koltuk altına elini değdirme, demiş.

T570. Pregnancy / Hamilelik TRM-33

Ama karnımda altı aylık çocuğun var.

C932. Loss of wife (husband) for breaking tabu / Yasağın çiğnenmesinden dolayı eşi kaybetme TRM-33

O an eşi ürperip uyanmış da: —Ey delikanlı, sen edilen şartı bozdun. Artık ben senden ayrılacağım. Ama karnımda altı aylık çocuğun var. Onu da dünyaya geldikten sonra deniz kenarına atıp giderim, diyerek gözünün önünde uçup gidivermiş.

S301. Children abandoned (exposed) / Çocukların terk edilmesi

S301-1. Baby is abandoned by fairy mother / Peri anne tarafından bebeğin terk edilmesi (MTB) TRM-33

Sonunda perinin karnındaki çocuğun doğacağı vakit dolmuş. Bu da o vakit, denize doğru gitmiş. Gidip görmüş ki, bir oğlancığı ipeğe sarıp atmışlar.

S351. Abandoned child cared for by mother secretly / Terk edilmiş çocuğa gizlice annesi tarafından bakılması

S351-5. Abandoned child reared by father / Terk edilmiş çocuğun babası tarafından büyütülmesi (MTB) TRM-33

Sonra bu kendi oğlunu alıp evine gelmiş. Adını Yedige koymuş ve büyütüp yetiştirmiş.

T596. Naming of children / Çocuğa ad verilmesi TRM-33

Adını Yedige koymuş ve büyütüp yetiştirmiş.

L111.4. Orphan hero / Yetim kahraman TRM-33

Babası erken ölmüş ve Yedige yetim kalmış.

J1113. Clever boy / Akıllı erkek çocuk

J1113-2. Clever son / Akıllı oğul (MTB) TRM-33

Yedige okulda çok yetenekli ve akıllıymış.

L165. Lowly boy becomes king / Ümit vermeyen oğlanın kral olması

L165-0.2. Orphan boy becomes the adviser of the king / Yetim oğlanın kralın danışmanı olması (MTB) TRM-33

Ondan sonra han da halk da ona Yedige Sultan diye ad verip bir iş yapsalar ona danışmış ve yanılmamışlar.

2.34. Yüz Altın⁸²

2.34.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda Saray adlı bir eyerci varmış. Onun Memmet adında bir oğlu varmış.^{P233.}

Günlerden bir gün eyerci, oğluna:

— Ey oğlum, ben artık yaşlandım, sağlığım iyi değil. Ben bundan böyle çok uzun yaşamam sanırım. Bizde tükenmez mal mülk de yok. Bütün ömrüm boyunca çalışıp üç yüz altın kazandım. Ben senin geleceğini düşünmeliyim. Söyle, hangi mesleği seviyorsun? Tüccar mı olacaksın, sazende mi olmak istiyorsun ya da molla mı olacaksın? Oğlum, hangi mesleği seviyorsan ben bunu bileyim, demiş.

Bunun üzerine Memmet:

— Baba, ben molla olmak istemiyorum. Parmaklarımı dutarın tellerinde kabartıp, boğazımı yırtarak türkü söylemeyi de başaramam. Fakat tüccar ol dersen olayım çünkü tüccarlar zor iş yapmıyorlar. Onlar dükkânda oturup çay içip sohbet edip para kazanıyorlar, demiş.

Ondan sonra babası, Memmet ile anlaşır:

— Al oğlum, sana yüz altın. Sen başka yurtlara git de karabiber getir. Satarsın harcarsın, bize de çay parası kalır, demiş.^{J154.0.1.}

Memmet, babasından yüz altını almış ve tüccarların kervanına katılıp gidivermiş. Bunlar az gidip uz gidip, birkaç menzil geçip sonunda büyük bir şehre varmışlar. Bir saraya gelip dinlenmişler. Sabah herkes kendi işiyle meşgul olmuş. Kimisi bir şey alıyor, kimisi bir şey satıyormuş. Memmet de gezerken karabiber satılan bir dükkâna varmış. Dükkân sahibine:

— Yüz altınlık karabiber çekiver, demiş. Dükkân sahibi çekmeye başlamış. Memmet'in de gözü etrafta. Bir bakmış ki, insanlar Mehmet'in yanından geçip öbek öbek bir tarafa doğru aceleyle hareket ediyorlar. O anda karabiberi unutup Memmet de onların peşine düşmüş. Bu insanlar gide gide bir bahçeye girmişler. Memmet de onların ardından girmiş. Bakmış ki, iyi giyimli iki adam dutar çalır öyle tatlı tatlı türküler söylüyor, insanın onların yanından hiç ayrılması gelmiyormuş.

⁸² Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). “Yüz tilla”. *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 9-18.

Bunların sazlı sözlü meclisi Memmet'in hoşuna gitmiş "Ah, ben de bağşı olsam olmaz mı?" diye içinden konuşmuş. Sonra Memmet uzak duramadan bağşılardan yanına gidip:

— Hey bağşı dayılar, bana yedi günde dutar çalmayı öğretmek için ne kadar alırsınız, demiş, dediğini kendi bile duymamış.

Bağşılardan biri:

— Dutar çalmayı yedi günde öğretmek gerekirse, yüz altından az almayız, demiş.

Memmet, bağşılardan anlaşmış ve yüz altınını bunlara vermiş. Bağşılardan Memmet'i kendi evlerine götürüp yedi günde dutar çalmayı öğretmişler. Sonra Memmet, bağşılardan vedalaşmış ve kendi arkadaşlarının yanına gelmiş. Bakmış ki onlar hazırlanıp duruyorlar. Bunlar yola düşmüşler, az gidip uz gidip kendi köylerine gelmişler. Memmet'in babası oğlunu görünce sevinmiş ve:

— Hani oğlum biraz karabiber getirebildin mi, diye sormuş. Memmet ise babasından hiçbir şeyi gizlemeden yüz altına dutar çalmayı öğrendiğini söylemiş. Memmet'in babası buna yine yüz altın verip:

— Ey oğlum, ziyarı yok. "Bir hünerli zengin olmaz, zengin olmasa da horlanmaz" demişler. Sana işte yine yüz altın vereyim, biber alıp gelersin, demiş.

Memmet yine dutar öğrendiği şehre doğru yola düşmüş. Az gidip uz gidip sonunda şehre varmış.

Memmet o gün dinlenip sabah erkenden karabiber çektiği dükkâna varmış. Dükkân sahibi:

— Vay tüccar kardeş, sen nereye gittin? Ben karabiberini çekip seni bekledim. Sen ise gelmedin, demiş.

Bunun üzerine Memmet:

— Benim bütün işim sadece bir karabiber almak değil. Ben yüz dükkâna gidip alışveriş yapmalıyım, diyerek dükkân sahibine sır vermemiş.

Dükkân sahibi yeniden karabiber çekmeye başlamış. Memmet'in ise gözü yine dışarıda. Bakmış ki, elleri kitaplı ve defterli çocuklar birbirlerinin peşinden aceleyle bir yere koşuyorlar. O sırada Memmet yine karabiber almayı unutmuş ve onların peşinden gidivermiş. Bu çocuklar o gittikleri yere bir telaşla girmişler. Memmet de onların ardından girmiş. Bakmış ki, çocuklar aksakal mollanın etrafında halka oluşturup toplanarak bir şeyler okuyorlar. Memmet, mollanın yanına gidip:

— Siz ne yapıyorsunuz, diye sormuş. Bunun üzerine molla:

— İşte, ben çocuklara okuma yazma öğretiyorum. Onlar gelecekte tahsilli, akıllı insanlar olarak yetişecekler, demiş. Tahsilli olmak Memmet'in aklına yatıp:

— Bana yedi günde bu şeylerin hepsini öğretmek için ne kadar altın alırsın, diye sormuş.

Molla:

— Yedi günde okuma yazmayı öğretmek gerekirse, yüz altından az almam, demiş.

Memmet:

— Olur, al yüz altın, demiş ve yedi günde okuryazar olarak köylerine gitmiş.

O az gidip uz gidip birkaç menzil yol geçip babasının yanına varmış. Bu defa da çekinmeden parayı okuma yazma öğrenmek için harcadığını söylemiş.

Memmet'in babası da ona incitecek hiçbir şey söylemeyip:

— Olur, oğlum. İşte sonuncu yüz altınımızı da al, diyerek onu yine o şehre karabiber getirmek için göndermiş.

Memmet yine önceki iki yüz altın harcadığı şehre gelmiş. O gün dinlenmiş. Sabah o karabiber satılan dükkâna varmış ama dükkân kilitliymiş.

Memmet dükkânın kapısında etrafına göz gezdirirken birden onun kulağına "Atı koş, fili sür, piyadeyi göç, padişahı kuşat!" diye sesler gelmiş. Memmet içinden: "Allah canlarım, bu neyin alışverişi" deyip dükkânın kapısından gidip bakmış. Görmüş ki, bir grup insan başına toplanıp küşt oynuyor.

Memmet bir süre seyretmiş ve bir delikanlı ustalıklı, coşkulu oynuyormuş. Memmet o delikanlının yanına varıp:

— Hey dost, bu oyunu bana yedi günde öğretmek için ne kadar altın alırsın, demiş.

Oyuncu delikanlı:

— Bu oyunu yedi günde öğretmem gerekirse, öğretmek için yüz altından az almam, demiş.

Memmet:

— Olur, işte bu yüz altınla bana çabucak öğretirsen olur, demiş.

Memmet yedi günde küşt oyununu da öğrenip, parayı nasıl harcadığını anlatıp babasının bu şehre gelmesini isteyip mektup yazmış. Babası, Memmet'in mektubunu alınca oğlunun yanına gelmiş.

Memmet:

— Ey baba, sen beni pazara götür de tüccarlara kervancı olarak sat. İyice zenginleşene kadar beni satıp aldığın parayla geçinirsin, demiş.

Babası:

— Yok, oğlum. Ben seni köle pazarında satamam, öyle iş olmaz, demiş.

Kısacası Memmet “Beni götür de sat” diye sürekli ısrar edince babası mecbur kalıp oğlunu köle pazarına götürmüştü.^{H934-8.} Tam o vakitler tüccarların uzak yurlara kervan gönderdiği vakitmiş. Hemen Yomutbeg adlı bir tüccar, Memmet’i bir altına satın almış^{P233-28.} ve bu tüccar, Memmet’i uzak bir yurda kervanla alıp gitmiş. Bunlar az gidip uz gidip çölde az suyu kalmış derin bir kuyunun başına varmışlar.

Yomutbeg hemen Memmet’i kuyuya sallayıp bir testi su çıkartmasını kervancılara buyurmuş. Kervancılar eline testi verip Memmet’i kuyuya sallamışlar. Memmet kuyunun dibine inip bakmış ki, bir sürü değerli taş.

Memmet “Kuyunun içinde altın ve gümüşün bol olduğunu söyleyip yukarıdaki arkadaşlarına bağırmış. Onlar hemen iki üç tane çuval atıp bunları yukarı çekip almışlar. Tüccar Yomutbeg bunları görüp: “Memmet’e de pay vermek zorunda olmayayım. En iyisi bunu kuyudan çıkarmayayım, bırak, ölsün gitsin” deyip delikanlıyı kuyuda bırakıp yüklerini develere yükleyip gidivermişler.

Memmet ne yapacağını bilmeden kuyunun içinde etrafına bakınırken bir kapı varmış, onu açıp içine girmiş ki bir dev uyuyormuş. Onun baş ucunda da güzel bir dutar asılı duruyormuş. Memmet dutarı alıp bir güzel saz çalmaya başlamış ve dev yerinden birden kalkıp:

— Hey insan, sen buralara nasıl indin, demiş.

Memmet:

— İşte, böyle böyle olup indim, deyip olanları anlatmış.

Dev:

— Sen dutarı güzel çalıyormuşsun yoksa seni yerdim. Benim oğlum da dutar çalmakta çok ustaydı. O da seninle yaşıt bir çocuktü, deyip ağlamış.

Memmet, deve:

— Sen neden ağlıyorsun, demiş.

Dev:

— Senin dutar çalışımı duyunca oğlum aklıma geldi. Bir gün eğlence yaparken onun şişedeki canına bilmeden basıp parçalamışım. İşte ondan sonra o öldü, demiş.

Sonra ise:

— Şimdi senin bu güzel ezgilerin için ben sana nasıl hizmet edeyim? Eğer sen istersen ben o kervanları buraya getirip bin canından bir canını bırakmadan alayım, demiş.

Memmet:

— Hayır, öyle yapmak iyi olmaz. En iyisi sen beni o kervanın peşinden yetiştirsene, demiş.

Dev, Memmet'i göz açıp kapayıncaya kadarki sürede kervanın yanına götürmüştü.

Memmet, Yomutbeg'e dönüp:

— Beni bağışla sayın tüccar, kuyuda uyuyup kalmışım, deyip “Taş ile vurana, aş ile vur”⁸³ dedikleri gibi yapmış. Memmet'in diğer arkadaşları “Vay, bunun dev arkadaşı varmış” diye kendi aralarında fısıldaşmışlar.

Dev, Memmet'e dönüp:

— İstersen bunların hepsini bozguna uğratıp bütün eşyalarını alıp sana vereyim, demiş.

Memmet:

— Hayır, böyle yapmak insanlığa yakışmaz, alçaklık olur. Sonra bu tüccar beni satın aldı. Şimdi değerimi ödeyeyim, deyip devle vedalaşmış.

Yomutbeg o altınlarından Memmet kendi payını ister diye düşünüp “Gel, ben bunun eline mektup yazıp kendi oğullarıma göndereyim. Onlar bunu öldürürler, böylece bundan kurtulurum” demiş ve Memmet'e:

— Sen benim atıma binip geri dön. Bu mektubu da benim büyük oğluma götürüver. “Kervanlar iyi, yol sakın” diye söyle, demiş. Memmet de:

— Olur, deyip ata binip geri dönmüş. Az gidip uz gidip, bir yere gelip dinlenmek için mola vermiş. Atını bağlayıp ateş yakıp çay koymuş: “Gel, ayıp da olsa çay kaynayıncaya kadar bu mektubu açıp bakayım be! Yüz altın verip öğrendiğim okuma yazmamı unutmamışım mı unutmamışım mı onu anlayayım” diyerek mektubu açıp okumaya başlamış. Mektupta şöyle yazılıymış: “Oğullarım, benden her birinize ayrı ayrı selam. Bu mektubu elinize verecek olan benim kölemdir. O hilekâr bize karşı her türlü hıyaneti düşünüp buluyor. Bunu hemen öldürün!”

Memmet bu mektubu yırtıp onun yerine şöyle bir mektup yazmış: “Bu mektubu elinize veren genç, bir kuyudan çok sayıda altın ve değerli taş bulup yarısını bana bağışladı. Siz onu çok iyi karşılayın ve ona hürmet edip toy verin!” diye yazmış.

Bu işleri yapıncaya kadar Memmet'in çayı kaynamış. Çay içip ekmek yiyip tekrar yola düşmüş. Birkaç menzil yol yürüyüp şehre gelmiş, tüccarın büyük oğlunun evini sorup bulmuş. Mektubu onun eline tutuşturmuş. Tüccarın oğulları buna çok sevinmiş. Onlar

⁸³ “Taş atana ekmek at / Taş atana çiçek at” anlamında bir atasözüdür.

misafiri mektupta yazıldığı gibi ağırlamışlar. Memmet o gece eğlenip dinlenmiş. Sabah kalkıp tüccarın büyük oğluna:

— Şehrinizde ilginç neler var, diye sormuş.

O da:

— Hiçbir şey yok, diye cevap vermiş. Yine Memmet ona:

— Sizin yurduzunun şahı kim, diye sormuş. Tüccarın oğlu:

— Padişahın kızı. O yakın zaman önce “Beni kim küşte yenerse, o ere varacağım”^{H332.1.2.} diye bütün halka haber saldı, diye söylemiş.

Bunun üzerine Memmet:

— Onun sarayına nasıl gidilebilir, diye sormuş.

Tüccarın oğlu:

— Hayır dost, sen oraya gitmeyi hayal bile etme. Onu yenmek zor. Çoktan beri birkaç adam canını kurban etti. Çünkü kim yenilse, o kız onu öldürüyor. Küşte ise o kızı yenebilen yok, demiş.

Memmet, tüccarın oğlunun söylediğine kulak asmadan çayını içip padişahın kızının sarayına uğramış:

Memmet saraya girecekken muhafız:

— Hey delikanlı, nereye gidiyorsun, diye sormuş.

Bunun üzerine Memmet:

— Senin padişahınla evlenmeye gidiyorum, demiş.

Muhafız, bu delikanlının söylediğini padişaha olduğu gibi anlatmış ve dönüp gelerek:

— “Sen küştü iyi biliyor musun” diye padişahımız sorar, demiş.

— Sen ona çok iyi biliyorum, diye söyle.

— Senin öğretmenin kim, diye muhafız yine sormuş. Bunun üzerine Memmet:

— Öğretmek için benden yüz altın alan küşt ustası, demiş. Bunun üzerine muhafız:

— Bizim padişahımız dört parti oynuyor. Bunun üç partisinde yenmeli, bir partisinde yenilmeli. O zaman yendin sayılır, demiş.

Bunun üzerine Memmet:

— Ben buna razıyım, demiş.

—Eğer yenilirsen seni ne yapacağını biliyor musun, diye muhafız, delikanlıya acıyarak sormuş. Bunun üzerine Memmet:

— Biliyorum, demiş. Yine muhafız rahatlamadan:

— Canına acımıyor musun, demiş.

— Acıyorum ama ben onu mutlaka yenip sizin padişahınızla evlenirim. Sonra benim ölesim gelmez, diye Memmet cevap vermiş.

Muhafız, Memmet’i kızın yanına götürmüş ve kız bu delikanlıyı görüp:

— Kelleni cellatların kesecek olmasına acıyorum. Delikanlı, sen bu isteğinden vazgeç, deyip delikanlının nasıl oynadığından habersiz, onu tehdit edip korkutmak istemiş.

Bunun üzerine Memmet:

— Ben buraya iki laf etmeye gelmedim, diye kesin kesin cevap vermiş.

Şah kızı küştü getirmelerini buyurmuş ve bunlar oynamaya başlamışlar. Bu ikisinin oyununu vezirler de izlemiş.

Böylece birinci partide Memmet, şah kızına yenilmiş. Şah kızı, Memmet’e:

— Senin için şimdi de biraz müddet. Bu oyundan vazgeç, yenilirsin. Ben ilk defa yenmiyorum, sana acıyorum, demiş. Bunun üzerine Memmet:

— Sen böyle konuşmalarınla benim isteğimi kırma. Ben ilkinde sana hürmet edip yenildim. Bizim yurdumuzda bir adam var. O: “Misafir ilk partide yenilmelidir” der, diye cevap vermiş.

Bunlar oyunlarını yine devam ettirmişler. Memmet bu defa şah kızını art arda üç defa yenmiş. Etrafındaki insanlar buna çok sevinmişler.

Şah kızı, Memmet’e:

— Artık bana yenilmiyorsun, bir kez daha oynayalım. Yenilirsen seni öldürmeden evine göndereyim. Yenersen o zaman ben seninim, demiş.

Memmet, şah kızını bu kez de yenmiş.

Böylece şah kızı yedi gün yedi gece^{Z71.5-9.1.} boyunca halka büyük toy verip^{T135.} Memmet’le evlenmiş.^{T121.3.1.} Sonra adamlarıyla kararlaştırıp Memmet’i altından tahta oturtup kendi yerine padişah yapmış.^{P17-15.}

Böylece Memmet, padişah olmuş. Ondan sonra Memmet önceki Yomutbeg denen tüccarı, arkadaşlarıyla hiçbir yere gitmeden köşke getirmelerini muhafızlarına buyurmuş. Muhafızlar, bütün tüccarları Memmet’in huzuruna alıp gelmişler. Memmet bunları yoklayıp kendisinin kuyudan bulduğu kıymetli eşyaların hepsini alıp fakirlere paylaşmış. Bir altını ise Yomutbeg’e verip:

— İşte bu altın, benim değerim için babama verdiği paran. Artık bir insana bana yaptığın hıyanet gibi bir iş yaparsan, senin sonun ölümdür, deyip kovalamış. Memmet gidip babasını da kendi yanına getirip muradına ermiş. Fakir fukaraya yardım edip merhametli, adaletli bir şah olmuş.

2.34.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 34

P233. Father and son / Baba ve oğul TRM-34

Evvel zamanda Saray adlı bir eyerci varmış. Onun Memmet adında bir oğlu varmış.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihati

J154.0.1. Wise words of father / Baba nasihati TRM-34

Ondan sonra babası, Memmet ile anlaşır: — Al oğlum, sana yüz altın. Sen başka yurtlara git de karabiber getir. Satarsın harcarsın, bize de çay parası kalır, demiş.

H934. Relative assigns tasks / Yakınların vazifeler tayin etmesi

H934-8. Task assigned by son / Oğulun verdiği vazifeler (MTB) TRM-34

Kısacası Memmet “Beni götür de sat” diye sürekli ısrar edince babası mecbur kalıp oğlunu köle pazarına götürmüş.

H332.1. Suitor in contest with bride / Gelinle yarışan damat adayı

H332.1.2. Suitor test: to defeat bride in game / Damat sınaması: oyunda gelini yenme TRM-34

Tüccarın oğlu: — Padişahın kızı. O yakın zaman önce “Beni kim küşte yenerse, o ere varacağım” diye bütün halka haber saldı, diye söylemiş.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TRM-34

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-34

Böylece şah kızı yedi gün yedi gece boyunca halka büyük toy verip Memmet'le evlenmiş.

T121.3. Princess marries courtier / Prensesin saray mensubuyla evlenmesi

T121.3.1. Princess marries lowly man / Prensesin aşağı seviyeden bir erkekle evlenmesi TRM-34

Böylece şah kızı yedi gün yedi gece boyunca halka büyük toy verip Memmet'le evlenmiş.

P17. Succession to the throne / Taht veraseti

P17-15. Kingship given to husband / Krallığın eşe (kocaya) verilmesi (MTB) TRM-34

Sonra adamlarıyla kararlaştırıp Memmet'i altından tahta oturtup kendi yerine padişah yapmış.

2.35. Zalim Kızlar⁸⁴

2.35.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zamanda bir padişahın bir oğlu ve iki kızı olmuş.^{P253.0-7.} Padişah yaşlanıp hastalanarak eceliyle ölmüş.^{L111.4-7.} Onun üçü ve yedisi^{P681-2.1.} verildikten sonra bütün halkın isteğiyle yerine oğlu padişah olmuş. Bu yeni padişahın iki kız kardeşi^{P252.1.} de kusursuz yetişmiş.

Birbirlerini incitmeden^{P252.1-2.} ve hiçbir şeye muhtaç olmadan, kendi istediklerini yaparak dolaştıkları için bu iki kızın boy ve endamları çok farklı olmuş. Onların gönüllerinde han olup yaşamaktan ve kibirden^{W116-9.} başka bir şey yokmuş. Evlenmek ve saygın bir ev hanımı olmak, hiçbir zaman akıllarına gelmezmiş. Kardeşleri, kızların yanıldığını biraz onlara hissettirince onlar biricik kardeşlerini düşman bilmişler. Onun için de bu iki kız, aralarında iyice anlaşıp padişaha ağabeylerini kuyuya attırmak^{S13-} ve sonra kendi istediklerini yapmak istemişler.

⁸⁴ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006b). "Zalim kızlar". *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet "Miras" merkezi, 245-251.

Bu maksatla henüz evlenmemiş ağabeylerine iyice yalalaklık edip onu kandırmaya çalışmışlar. Kız kardeşlerinden kötülük geleceğini tahmin etmediği için ağabeyleri bunlara inanmış. Evinde oturduğu ve yattığı zamanlarda da odasına kardeşlerinin girip çıkmalarına karşı gelmezmiş.

Böyle samimi devam ederken günlerden bir gün ağabeylerinin güveninden faydalanan bu iki kız, fırsat bulup padişahın odasına girerek onun iki kolunu arkasına bağlamış. Kardeşleri ise kızlar oyun yapıyor diye düşünmüş. Ama kızlar onu itip^{K2212} saraydaki derin bir çukura atmışlar.^{S146.1-1}

Sonra ikisi büyük bir kara taşı getirip çukurun ağzına koymuş. Ardından erkek kılığına girerek^{K1837-12} kendilerinden başka hiç kimseyle konuşmadan istediklerini yapıp hüküm sürmeye başlamışlar. Sevmedikleri ve kuyuya attıkları ağabeylerinin güvenilir adamları olan vezirlerini ve en iyi pehlivanlarını da öldürmüşler. Şarap içip mest oldukları zamanlarda atlı, silahlı olarak çöle gidip önlerine çıkan hoşlanmadıkları adamları da öldürmüşler.

Bu iki kızın zalimlikleri artmış. Yurttaki insanların hiçbiri onların karşısında çare bulamaz olmuş. Şimdi, iki çift sözü Osman pehlivandan iştelim. Bu iki kızın ellerini arkasında bağlayarak kuyuya attıkları padişah ağabeyleri ile okulda birlikte okuyup çok iyi görüşen bir dostu olan Osman pehlivan da dostunun böyle zor bir duruma düştüğünü duymuş. Duyunca da silahını, teçhizatını kuşanıp dostunu zor durumdan kurtarmak amacıyla yurdundan tek başına yola çıkmış. Günler boyunca yollarda az gidip uz gidip sonunda dostunun yurdundan bir ucundan girmiş. Varınca bir gün geceleyip ihtiyar bir kadına misafir olmuş. O ihtiyar kadın da bu yurttaki iki kızın hüküm sürdüğünü, hükümdarlık yapmak için kendi ağabeylerini bağlayıp kuyuya attığını ve her türlü zalimliğini, pehlivanları öldürdüğünü misafire eksiksizce anlatıvermiş. Osman pehlivana:

— Onlara yaklaşma. Onlarda merhamet yoktur. Mutlaka başını keserler, diyerek yalvarmış. Pehlivan ona iyi kötü hiçbir şey demeden o gece orada kalmış. Şafak sökmüş. Ev sahibi ihtiyar kadına epeyce para verip:

— Sevdiğin lezzetli yemeklerden bolca yapıver, diye buyurmuş. Daha önce eline bu kadar çok para geçmeyen ihtiyar kadın, sevincinden Osman pehlivana tazim kılıp hemen pazara gitmiş. Pazardan türlü türlü yemek pişirmek için et, yağ, pirinç gibi şeyler alıp gelmiş. Hemen pilav, çekdirme⁸⁵ gibi çeşitli yemekler hazırlamış. O zamana kadar Osman pehlivan da yatıp uykusunu almış. Elini yüzünü yıkayıp güzelce yemek yemiş. Atına da su

⁸⁵ Çekdirme: Az suyla yapılan bir tür et yemeği (TTS, 1995: 115).

vermiş ve onu güzelce beslemiş. Bunları yaparken yedikleri de biraz hazmetmiş. Bu yüzden yine bir defa yemek yemiş. Her seferinde en az on normal adamın yediğini yiyormuş. Yemekten ve uykudan gözü gönlü doyunca iki zalim kızın sarayını öğrenip gitmiş. Giderken atını tırısı kaldırarak çok heybetli bir şekilde gitmiş. Oraya varmadan kızların sarayı görünmeye başlamış.

Tam o sırada kızlar da saraylarının ikinci katında gölgede yemek yiyip, şarap içip oturuyorlarmış. Osman pehlivanı oturdukları yerden görmüşler. Görünce de iki kızdan büyük olanı hemen erkek kıyafetini giyip, silah ve teçhizatını kuşanıp öfkelenerek Osman pehlivanın karşısına çıkmış. Şarap içip aklı başından giden kız, hâl hatır sormayı ve davet etmeyi unutup pehlivana:

— Buralara gelmen için sana kim müsaade etti? Niçin durduk yere canını cehenneme göndereyim! Şimdi gururun varken buradan geri dön. Yoksa aldım canını, diyerek onun üzerine abanmış.

Osman pehlivan:

— Kız hâlinle erkek kıyafeti giyip tanımadığın adamın üzerine atılmaya utan, utan! Yaşın da geçmiş. Yoksa gönlüne göre bir erkek bulamıyor musun? Öyle ise seni seçeyim. Artık düşünmen, bundan evvel yaptıklarına tövbe etmen gerek, demiş.

Kız kendisine kız denilmesine gücenip ve pehlivanın acı sözlerinden dolayı öfkeden çatlayacak gibi olup iyice onun üzerine hücum etmiş.

Pehlivan, kıza:

— Bu yaptığın çok da ayıp! Arada savaş dövüş yok. Böyle öfkelenmek niye? Göğüslerini kavun gibi yaparak sataşıp durmak ayıp değil midir, demiş.

Kız:

— Benim kız olmamla, erkek olmamla senin işin olmasın. Onun için de lafı uzatmadan çabuk kaybol, demiş.

Osman pehlivan:

— Her ne olursa olsun benim gibi adamın senin gibi azgın kızdan korkup kaçması ayıp olur. Maksadın ölmek veya öldürmek ise yavaş olma da hünerini gösteriver, demiş.

Daha evvel hiç kimseden böyle bir söz işitmeyen kız, gürzünü kaldırarak Osman pehlivanın tepesinden indirmiş. Osman pehlivan onun gürzünü geri çevirmiş. Sonra sıra Osman pehlivana gelmiş. O, silah kullanmadan kızın kemerinden kolunu geçirerek hemen kızın atından alıp yere vurmuş. Sonra atından inerek onun iki elini arkasında sıkıca bağlamış ve kaldırıp:

— İnsafa geldin mi? Yoksa hâlâ niyetinden dönmüyor musun, demiş.

Kız sesini çıkarmamış ama öfkelenmiş.

O sırada kızlardan küçüğü, oturduğu yerden ablasının yenildiğini görünce silahlarını alıp atına binmiş.^{L54-2.} Gelince de:

— Benim kardeşimi böyle rezil edecek kim oluyorsun? Niçin? Şu an başını kesip atarım! Onun ellerini hemen çöz, diyerek tehdit etmiş.

Osman pehlivan:

— Ey kız! Çalım satma. Utan, utan! Evlenip ev hanımı olacak yaşın gelmiş. Erkeğin üzerine atılmak ayıptır. Yoksa sende ar namus yok mu, demiş.

O zaman kız:

— Gücüne güvenip böbürlenip durma da bedeninden kelleni koparmadan defol buradan, demiş.

Bunun üzerine Osman pehlivan:

— Böyle övünüp durma da hünerin varsa göster, koca kız, demiş.

Dediğinin olmayacağını anlayan kız, kılıcını kınından çıkarıp pehlivanın başına indirmiş. Pehlivan onun kılıcına kendi kılıcıyla vurmuş. Kızı da kaldırıp yere çarpmış. Ellerini arkasında bağlamış. Sonra kızların ikisini de önüne katıp acele ettirerek padişah kardeşlerini attıkları kuyuyu buldurmuş. O sırada oraya kalabalık toplanmış. Osman pehlivanın isteğiyle o kuyunun ağzına koyulan taşı ilk önce on adam, sonra yirmi adam bir olup kaldırmaya çalışmışlar. Güçleri yetmemiş.

Kızlar:

— Elimizi çözerseniz biz kaldırırız, deseler de Osman pehlivan bunu kabul etmemiş. Sonunda kendisi attan inip taşı fırlatmış. Bu durumu gören insanlar ve kızlar da Osman pehlivanın bu zamana kadar gördüğü pehlivanlar gibi olmadığını anlamışlar. Onun dediğini yapmaya karar vermişler. Bu yüzden de hemen uzun ve kalın urgan bulmuşlar. Bir anda ikisi urgana yapışıp kuyuya girmiş. Padişahın bağlı, uyuşmuş ellerini çözmüşler. Sonra urganın ucunu padişahın beline sıkıca bağlamışlar. Kuyunun dışındakiler de onu çekip dışarı çıkarmışlar. Padişah güçlükle nefes alıp veriyormuş. Dostu pehlivan onu kaldırıp hemen saraya götürmüştü. Tabipler hemen onu ilaçlarla tedavi etmiş. Biraz kendine geldikten sonra padişah, dostunu tanımış ve onu takatsiz kollarıyla kucaklamış. Halk, padişahın sağ kalmasına sevinip toy yapmış. Vezirler ve bütün ordu komutanları da sevinerek delikanlıyla görüşmüşler. Kızlar da yaptıkları işlere tövbe edip^{Q520-10.} bundan

böyle kardeşlerine kötülük yapmayacaklarına ant içmişler.^{M166.4-0.1.} Kısa bir süre sonra kızlardan küçüğünü padişah, dostu olan Osman pehlivana vermek istemiş. Fakat o:

— Dost, gücenme. Seni kuyuya atan acımasız kadın bana lazım değil, demiş. Onun için padişah, dostuna darılmayıp Osman pehlivanı daima yanında tutmak için ona kendi evinde güzel bir oda vermiş ve vezirinin güzeller güzeli kızıyla ikisinin de rızasını alarak evlendirmiş. Toy^{T135.} kırk gün kırk gece^{Z71.12-1.1.} devam etmiş.

Böylece aradan günler, aylar geçmiş. Yurdunda dostu, akranları ve yaşlı annesi olan Osman pehlivan, bir süre dostunun yanında kalıp sonunda kendi yurduna gitmek istemiş. Padişah dostu her ne kadar yalvarsa da ona canıgönülden izin vermesini istemiş.

Böylece padişah türlü kıymetli eşyalarla dostu Osman'ın yükünü hazırlamış.

Ordu komutanlarının en yiğitlerinden beş yüz atlı, silahlı adamını yanına katıp evlerine gidene kadar uğurlamasını ve kendisi izin verene kadar yanında olmasını buyurmuş.

İşte böylece şehirden iki günlük yere varıncaya kadar kendisi de onlarla birlikte gidip oradan vedalaşıp geri dönmüş. Diğer beş yüz atlı, silahlı ordu da komutanlarıyla birlikte Osman pehlivanı kendi evlerine sağ salim götürmüşler. Orada birkaç gün dinlenip Osman pehlivanın sağ salim evine geldiğine dair mektup yazıp onun izniyle ordu da vedalaşıp kendi yurduna dönmüş.

Osman pehlivanın annesi^{P231.} de bütün akrabalarını toplayıp, bütün halkı davet edip oğlunun gelin^{P266-} alıp gelmesine sevinerek üç gün boyunca toy yapmış.^{T135.} Bu toyda kesilen hayvan çok fazlamış. Yenilmeyip kalan et, yağ gibi yiyecekleri fukaralara paylaşmışlar. Osman pehlivan da böylece dostunu kendi acımasız kardeşlerinden kurtarıp muradına ererek eşiyle^{P210.} mutlu olmuşlar. Kendisi de yurdunun şöhretli, hürmetli pehlivanı olmuş.

Kardeşlerine kötülük eden iki kız ise, kardeşleri bağışlasa^{P253.0-7.1.} da, onun yanında utandıklarından, halk tarafından da sevilmediğinden dolayı peş peşe düşüp ağlaşarak yurttan çıkıp gitmişler.

2.35.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TRM: 35

P253. Sister and brother / Kız ve erkek kardeş

P253.0-7. One brother and two sisters / Bir erkek kardeş ve iki kız kardeş (MTB)
TRM-35

Evvel zamanda bir padişahın bir oğlu ve iki kızı olmuş.

L111.4. Orphan hero / Yetim (öksüz) kahraman

L111.4-7. Orphan brothers and sisters as heroes and hero / Kahraman olarak yetim
erkek ve kız kardeşler (MTB) TRM-35

Evvel zamanda bir padişahın bir oğlu ve iki kızı olmuş. Padişah yaşlanıp
hastalanarak eceliyle ölmüş.

P681. Mourning customs / Yas gelenekleri

P681-2.1. Having a third day and seventh day charity for the dead father / Ölen
babanın ardından üç ve yedisinin yapılması (MTB) TRM-35

Onun üçü, yedisi verildikten sonra bütün halkın isteğiyle yerine oğlu padişah
olmuş.

P252. Sisters / Kız kardeşler

P252.1. Two sisters / İki kız kardeş TRM-35

Bu yeni padişahın iki kız kardeşi de kusursuz yetişmiş.

P252.1-2. Good relations between two sisters / İki kız kardeş arasındaki iyi ilişkiler
(MTB) TRM-35

Birbirlerini incitmeden ve hiçbir şeye muhtaç olmadan, kendi istediklerini
yaparak dolaştıkları için bu iki kızın boy ve endamları çok farklı olmuş.

W116. Vanity / Kibirlilik

W116-9. Arrogant sisters / Kibirli kız kardeşler (MTB) TRM-35

Onların gönüllerinde han olup yaşamaktan ve kibirden başka bir şey yokmuş.

S10. Cruel parents / Acımasız aileler

S13- Cruel sisters / Zalim kız kardeşler (MTB) TRM-35

Onun için de bu iki kız, aralarında iyice anlaşıp padişaha ağabeylerini kuyuya attırmak ve sonra kendi istediklerini yapmak istemişler.

K2212. Treacherous sister / Hain kız kardeş TRM-35

Böyle samimi devam ederken günlerden bir gün ağabeylerinin güveninden faydalanan bu iki kız fırsat bulup padişahın odasına girerek onun iki kolunu arkasına bağlamışlar. Kardeşleri ise kızlar oyun yapıyor diye düşünmüş. Ama kızlar onu itip saraydaki derin bir çukura atmışlar.

S146.1. Abandonment in well / Kuyuya terk etme

S146.1-1. Sisters abandons brother in well / Kız kardeşlerin ağabeyini kuyuya terk etmesi (MTB) TRM-35

Ama kızlar onu itip saraydaki derin bir çukura atmışlar.

K1837. Disguise of woman in man's clothes / Kadının kıyafet değiştirip erkek kılığına girmesi

K1837-12. Disguise of sisters in man's clothes / Kız kardeşlerin erkek kılığına girmesi (MTB) TRM-35

Ardından erkek kılığına girerek kendilerinden başka hiç kimseyle konuşmadan istediklerini yapıp hüküm sürmeye başlamışlar.

L54. Compassionate youngest daughter / Merhametli en küçük kız

L54-2. Youngest daughter helps elder / En küçük kızın ablalarına yardım etmesi (MTB) TRM-35

O sırada kızlardan küçüğü, oturduğu yerden ablasının yenildiğini görünce silahlarını alıp atına binmiş.

Q520. Penances / Pişmanlıklar

Q520-10. Sister(s) does penance / Kız kardeşin pişmanlık duyması (MTB) TRM-35
 M166.4. Vow: never to fight with brother / Yemin: asla erkek kardeşle savaşmamak
M166.4-0.1. Vow: never mistreating the brother / Yemin: asla ağabeye kötölük yapmamak (MTB) TRM-35

Kızlar da yaptıkları işlere tövbe edip bundan böyle kardeşlerine kötölük yapmayacaklarına ant içmişler.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-35

Z71.12. Formulistic number: forty / Formülistik sayı: kırk

Z71.12-1.1. Wedding lasting for forty days and forty nights / Kırk gün kırk gece düğün (MTB) TRM-35

Toy kırk gün kırk gece devam etmiş.

P231. Mother and son / Anne ve oğul TRM-35

Z71.1.1. Formula: three days and three nights / Formül: üç gün üç gece

Z71.1.1-1. Wedding lasting for three days and three nights / Üç gün üç gece düğün (MTB) TRM-35

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TRM-35

Osman pehlivanın annesi de bütün akrabalarını toplayıp, bütün halkı davet edip oğlunun gelin getirmesine sevinerek üç gün boyunca toy yapmış.

P266- Daughter-in-law / Gelin (MTB) TRM-35

Osman pehlivanın annesi de bütün akrabalarını toplayıp, bütün halkı davet edip oğlunun gelin getirmesine sevinerek üç gün boyunca toy yapmış.

P210. Husband and wife / Karı Koca TRM-35

Osman pehlivan da böylece dostunu kendi acımasız kardeşlerinden kurtarıp muradına ererek eşiyile mutlu olmuşlar.

P253.0-7.1. The elder brother forgives his treacherous sisters / Ağabeyin hain iki kız kardeşini affetmesi (MTB) TRM-35

Kardeşlerine kötülük eden iki kız ise, kardeşleri bağışlasa da, onun yanında utandıklarından, halk tarafından da se222vilmediğinden dolayı peş peşe düşüp ağlaşarak yurttan çıkıp gitmişler.

2.36. Ablacığım⁸⁶

2.36.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Atalarımızın zamanında bir adam; eşi, kızı ve oğluyla birlikte yaşıyormuş. Çocukların ikisi de küçücükken anne ve babaları ölüp yetim kalmışlar.^{L111.4-7.} Bu çocukcağızların büyüğü kız, küçüğü erkekmiş.

Çocuklar henüz çok küçük olduğu için komşularından biri yardım edip onların anne babalarından kalan malları, mülkleri onlara harcamaya başlamış. Ama anne babalarından kalan mal mülk de bir iki yılda tükenmiş.

Ondan sonra onları büyütmek için alan komşu kadın sızlanmaya başlamış. O kadın sabahtan akşama kadar kocasına ve yetim çocuklara yerli yersiz sövüp bağırarak bütün köyde bilinmeye başlamış. Yetim çocuklar meydandan her gün sırtlarında odun taşısa bile ona yaranamamış.

Bir gün oduna gidip gelmişler ki onlara yardım eden komşuları taşınıp gitmiş.^{S301.} Çocuklar ne yapacaklarını bilemeden dururlarken diğer komşu kadın bunları evlerine götürmüş, o gece tutup ertesi gün her birinin eline yarım ekmek vererek:

— Artık kendi başımızın çaresine bakın. Görüyorsunuz. Bizim de sizi besleyecek durumumuz yok, demiş.

Bu iki yetim çöle doğru gitmiş.

Az gidip uz gidip uçsuz bucaksız çölün ortasında birkaç gün yatıp kalkıp sonunda bir gün bir barakaya varmışlar ve barakanın kapısında selam verip durmuşlar.

Barakada yaşayan yaşlı kadın:

— Böyle selam vermeseydiniz sizi yok ederdim. Gelin, oturun, diyerek onları evine çağırılmış. Sonra çocukları doyurup:

⁸⁶ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Ecekecan”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 195-205.

— Siz evde oturun. Ben dişlerimi bileyip geleyim. Evden dışarı çıkıp hiçbir yere gitmeyin. Çıksanız da kuzey taraftaki harabeliğe gitmeyin, diyerek eğilip kuş vuracak gibi yapıp evden çıkmış ve vaktinde gelmemiş.

Bu kız da kardeşini peşine takıp evden çıkmış ve kuzey taraftaki harabeliğe gitmiş. Bakmışlar ki, burada kurumuş yatan insan kemiklerinin bir kısmı yok. Burada bunlara bir ayağı olmayan adam da rastlamış.

O adam çocukları yanına çağırıp:

— Burada ne arıyorsunuz? Buradaki kemiklerin hepsi devin yediği insanların kemiği. Şu baraka da devin evi. O dev sizi mutlaka yer. Her yemeğinde bir insan yer. Benim bir bacağımı koparıp atıştırmalık yaptı. Şimdi de beni yemeğe gelecektir. Siz burada eğlenmeyin de kaçıp gidin, demiş.

Sonra o adam yine:

— Siz o devin evine gidip tarağını, aynasını ve kara güğümünü alıp da kaçın. Eğer dev peşinizden kovalarsa tarağını bırakıp: “Bitmez tükenmez demir diken ol” deyin. Ondan geçip yine yetişecek olduğunda aynayı atıp: “Ucu bucağı görünmeyen sivri kara taş ol” deyin. Dev ondan da geçip yine yetişecek olduğunda güğümü atın: “Dipsiz nehir ol” deyin. Böyle yaparsanız, şansınız yaver giderse, devden kurtulursunuz. Eğer dev size: “Bu sudan nasıl geçtiniz?” diye sorarsa “Boynumuza büyük büyük taş asıp geçtik” deyin, demiş.

Kız, kardeşiyle ihtiyarın evine gidip devin tarağını, aynasını, kara güğümünü, içi yağ dolu küpünü, iki tane yuvarlak ekmeğini almış. Kardeşinin elinden tutarak uçsuz bucaksız çöle doğru gitmiş. Epey zaman sonra bu ihtiyar kadın da dişlerini bileyip evine gelmiş. Bakmış ki bu çocuklar yok. Evinden çıkıp bakmış ki iki tane silüet çok uzakta sessizce gidiyor. Dev de önce eteğini dişleyerek bu iki gölgeyi kovalamaya başlamış. Onlara yaklaşınca: “Bin canınızdan birini bile bırakmam” diye bağırılmış.

Kız ilk önce tarağı atıp: “Demir diken ol” diyerek kaçmış. Dev ondan geçtikten sonra aynayı atıp: “Sivri sivri kara taş ol” demiş. Dev ondan da geçince kara güğümü atıp: “Dipsiz nehir ol” demiş.

O anda güğüm, dipsiz nehir olmuş. Daha sonra çocuklar nehrin kenarında yağ ekmek yemek için oturmuşlar.

Dev onlara:

— Bu sudan nasıl geçtiniz, demiş. Çocuklar ekmek yedikten sonra:

— Vücudumuza büyük büyük kara taşları bağlayıp geçtik, demiş.

Dev, kızın sözüne inanıp vücuduna büyük büyük taşları bağlayıp suya girmiş, boğulup ölmüş.

İki kardeş, devden sağ salim kurtulup çölde peş peşe gitmişler. O sırada önlerine koyun bakan bir çoban çıkmış.

Çoban onların nereden gelip nereye gittiklerini, neden çölde gezdiklerini sormuş. Sonra çocuklara acıyıp onları doyurmuş. Çocukların gideceği sırada:

— Önünüze su çıkar ama ondan içmeyin. İçerseniz kurt olursunuz. Onun arkasındaki sudan da içmeyin. Ondan içerseniz geyik olursunuz. Onun ilerisinde yine bir su çıkar ama ondan içebilirsiniz, diyerek onları yolcu etmiş.

Kardeşler yola düşüp giderlerken önlerine ilk çıkan sudan atlayarak geçmişler. İkinci çıkan sudan da atlayarak geçmişler. Uzun süre yol yürüdükten sonra iki kardeşten küçüğü olan oğlan, kıza:

— Abla bu sudan atlayarak geçerken ayakkabımın teki suya kaçtı, diyerek onu alıp gelmek için geri dönmüş. Ablası onu göndermek istemeyip:

— Sen burada dur. Ben alıp gelirim, diye her ne kadar yalvarsa ^{P253.6.} da oğlan onun dediğini yapmadan koşup gitmiş. Kız da orada kardeşini gözlemiş.

Aradan epey vakit geçtikten sonra kardeşi, geyik olup koşarak ablasının yanına gelmiş, ağlıyormuş. Kardeşinin geyik olduğunu görünce kız da ağlamış. Sonra çare bulamayıp kardeşini peşine takıp önceki yoluna gitmiş.

O sırada yine bir suya ulaşmışlar. Bu sudan ikisi de içmiş. Suyun başında oturup yemek yemişler. Tam burada suyun kenarında çok büyük bir çınar varmış. Meydandaki geyikler buradan su içip gidiyorlarmış. O sırada bir sürü geyik su içmeye gelmiş. Ama kızın oturduğunu görünce geyikler korkudan geri kaçacak olmuşlar.

Kız o geyiklere:

— Bizden size zarar gelmez. Korkmadan gelin. Giderken benim de geyik kardeşimi yanınızda götürün, onu horlamayın, demiş.

Onlar razı olup kızın geyik kardeşini kendileriyle birlikte meydana götürmüşler. Her gün suya yanlarında getiriyorlarmış. Kız da her gün kardeşini gördüğü için başka hiçbir yere gitmiyormuş ve de oradaki çınara:

— Eğil çınarım eğil, demiş.

Çınar eğilmiş. Kız da onun üstüne binip uzağa bakmış.

Bir gün o yurdun padişahının oğlu çöle avlanmaya gitmiş. Yolu bu çınara düşmüş. Atına burada su içirmek için onu ne kadar mahmuzlasa da atı suya gitmeyip kişnemiş. O

sırada oğlan, suyun yüzeyinde bir parıltı görmüş. Yüzünü kaldırıp yukarı bakmış ki çınarın üzerinde güzel bir kız oturur.

Oğlan, kıza:

— Yüzünü örtüver, atıma su içireyim, demiş.

Kız yüzünü eşarbiyle örtmüş. Oğlan, atıma su içirip kıza hiçbir şey demeden atını var gücüyle sürerek şehre dönmüş.

Oğlanın bütün düşüncesi nasıl bir yolla bu kızını alıp gitmekmiş. Bu niyetini ihtiyar bir kadına anlatmış.

İhtiyar kadın:

— RAZI olursan onu alıp getirmeyi ben başarırım, demiş.

Oğlan da:

— Onu alıp getirirsen boyunca altın veririm, diyerek onunla güzelce vedalaşmış.

İhtiyar kadın:

— Sen de beklemeden benimle gelmelisin. Bir iki kişilik beyaz gömlek, şalvar, küçük kara kazan da götürmeliyiz. Geceleyin oraya varınca beni bu eşyalarla suyun kenarında oturtup kendin bir yere saklanmalısın. Saklanıp yatarken üzerine elma yağmalısın. Eğer o kız yanına elma yemeye gelirse onu tutarsın. Ben onu senin yanına elma yemeye göndereceğim, demiş.

Bunlar o yere varmışlar, padişahın oğlu geceden saklanıp yatmış. İhtiyar kadın tan vaktinde suyun kenarında oturup kazanı devirmiş ve kazanda çamaşırlarını çitiliyormuş.

İhtiyarın böyle oturduğunu kız, çınarın üstünden görüp onu gözetliyormuş. Sonunda duramayıp çınarın üstünde oturduğu yerden:

— Kazanı diğer tarafa çevir de çamaşırını içine koyup üzerine su koyarak güzelce yıkasana, diye bağırması. İhtiyar kadın onu duymamış gibi yapmış. Kız birkaç defa bağırsa da ihtiyar cevap vermemiş. Daha sonra kız, çınardan inip ihtiyar kadının yanına gitmiş.

İhtiyar kadın:

— Ah, kör olduğum için nasıl yıkadığımı da görmüyorum. Zor görmezsen, her kimsen, gelip yıkayıversene, diye yalvarmış.

Kız, ihtiyar kadının çamaşırını yıkayıp geri dönecek olmuş.

İhtiyar kadın o kıza:

— Sağ ol güzelim, Allah razı olsun! Ellerin dert görmesin. Yardım ettin. Gelip yıkamasaydın gerçekten rezil olacaktım. Git, şu toplanmış elmadan ye. Götürebildiğini de götür, demiş.

Kız da ihtiyara:

— Senin için bir tanesini alayım, diyerek elmanın yanına gidip birini almak için eğilmiş. Bu sırada elmaların altında saklanmış yatan oğlan yerinden kalkmış ve kızın bileğinden aniden tutup:^{T38-}

— Bana kıyamete kadar arkadaş olmaya razı ol, diye yalvarmaya başlamış.^{T130-3.}

Kız sonunda:

— Sözün yürekten ise, kıyamete kadar arkadaş olmayı başarırsan, ben de öyle kıymet bilen bir arkadaş olmaya razıyım. Ama benim hayatta bir geyik kardeşim var. Onun dışına altından ağıl, kendisine gümüşten ip, yemeğine nohutlu kuru üzüm dökersen sana eş olurum, demiş.

Padişahın oğlu, kızın söylediklerinin hepsini dediği gibi yerine getirmeye razı olup kesin söz vermiş.^{M201.5.} Oğlan, kızını almak için evlerine gitmiş.

Bu kız, geyikler su içmeye geldiğinde geyik kardeşini almak için bakmış. İhtiyar kadın da bir iş bitirmiş insan gibi çamaşırları olduğu yerde bırakıp bastonunu tıngırdatarak evine doğru gitmiş.

Öğle vakti geçtiğinde geyikler de su içmeye gelmiş. Kız çınardan inip geyik kardeşini çağırması ve onu yıkayıp temizlemiş.

Kısa bir süre sonra padişahın oğlu da arkasında gelin alayıyla, kecebelle⁸⁷ çok sayıda boz deveyi peşine takıp yüz civarında bidevi atlı, güçlü delikanlılara öncülük ederek kızın yanına gelmiş.^{T133.4.}

Kızını geyik kardeşiyle birlikte özel kecebelle bir boz deveye bindirip büyük şenlikle akşamleyin şehre dönmüşler.

Padişahın oğlu, kızını nikâhlayarak almış.^{L162.} Kızın geyik kardeşi için altından ağıl, boynuna gümüşten ip yaptırmış. Önüne nohutlu kuru üzüm dökmüş. Babasının padişahlık yaptığı her yere atlı gönderip, bütün halkı toplayıp yedi gün yedi gece^{Z71.5-9.1.} toy vermiş.^{T135.}

Bahşılar ve sazandelerin, pehlivanların, atlıların, avcılarının toyda aldığı bayrakları kaldıramayıp fazlasını aç, çıplak ve yetimlere paylaşması da az olmamış.

Padişahın oğlu yeni aldığı eşini sevip önceki hanımının yanına bile gitmemiş.^{T145.1-5.} Buna o hanımı gücenip kocasının son aldığı hanımı kendisine düşman görmeye başlamış ve başarırca ona kötülük etmek istemiş.^{K2222.}

⁸⁷ Kecebe: Gelin alırken gelini babasının evinden bindirip götürmek için niyetlenen gelin alıcı, atlı taşıt (TDDS II, 2016: 18).

Aradan epey zaman, on on iki ay geçtikten sonra, bu kadın bir gün üzerine getirilen geline:

— Gidip suya girelim ve güzelce temizlenip gelelim, diyerek onu ikna edip suya girmek için onu nehrin kenarına götürmüş.

Orada da birlikte suya girip öldürmüş. Kumasını, yani bu gelini nehrin derin yerine itekleyerek boğmuş.^{S75-} Kendisi ise onun giysilerini giyip dönmüş. Kocasının yanında da gündüzleri onun gözüne görünmeden son aldığı gelin gibi yaşamış.^{K1843-5.}

Aradan epey zaman geçtikten sonra kocasına:

— Bu günlerde ben aş eriyorum. Geyik eti yemek istiyorum. Bana geyik kardeşimi öldürüp onun etini ver, demiş.^{T571.} Kocası istekli olmasa da sonunda onu ikna etmiş.

Kocası, geyiği gümüş ipinden çözüp boynuna başka bir ip takarak avluya çıkarmış ve boğazını kesecek olmuş.

O sırada bu geyikcik:

— İdrarımı yapmak istiyorum. Ben idrarımı yapıp geleyim, demiş.

Oğlan ona inanıp geyikciği çözüp kendisi diğer tarafta bakıp durmuş. Geyik ise hemen nehrin kenarına gidip:

Ablacığım, ablacığım!

Altından ağıl yıkıldı,

Gümüştten ip kesildi.

Nohutlu kuru üzüm tükendi.

Boğazıma bıçak koyuldu, diyerek gözlerinden boncuk boncuk yaş dökerek ağlamış.

Ablası da nehrin dibinden:

Gidersen söyle eniştene,

Kendim nehir dibinde,

Saçım nehir yüzünde

Bir dizimde Abdilla

Bir dizimde Seydilla, diye cevap vermiş.

Bu sözlerden sonra geyik tekrar eniştесinin yanına gelmiş ve boynunu bükmüş.^{P263.} Eniştесi^{P263.} yine geyiği bağlayıp boğazını kesmek istemiş.

Geyik yine:

— Ay, idrarımı yapıyorum, ay idrarımı yapıyorum. Ben idrarımı yapıp geleyim, diye izin istemiş. Eniştесi, geyiği bu kez de bırakmış. Geyik yine dosdoğru nehrin kenarına gidip:

Ablacığım, ablacığım!

Altından ağıl yıkıldı,

Gümüştten ip kesildi.

Nohutlu kuru üzüm tükendi.

Boğaza bıçak koyuldu, diyerek ağlamaya başlamış.

Ablası nehrin dibinden:

Gidersen söyle eniştene,

Kendim nehir dibinde,

Saçım nehir yüzünde

Bir dizimde Abdilla

Bir dizimde Seydilla, diye cevap vermiş.

Geyik yine dosdoğru eniştisinin yanına gelip ona hiçbir şey diyemeden boynunu bükmüş. Eniştisi tekrar geyiği bağlayıp boğazını kesecek olmuş. Geyik yine:

— Çok idrarım geldi, izin ver, demiş.

Eniştisi kendi kendine:

— Bu ne hâl? Hey, böyle şey olur mu? Her seferinde izin isteyip gidiyor. Tekrar kendi ayağıyla öldürüleceği yere dönüp geliyor. Benden gizli bir şey olup onu da bana söyleyemiyor olmasın. Bu sefer de bırakayım. Ben peşine düşeyim, demiş ve geyiği çözmüş. Kendisi de görünmeden onun peşine düşmüş.

Geyik bu kez de önceki gibi dosdoğru nehrin kenarına gitmiş ve avazı çıktığı kadar:

— Ablacığım, ablacığım!

Altından ağıl yıkıldı,

Gümüştten ip kesildi.

Nohutlu kuru üzüm tükendi.

Boğaza bıçak koyuldu, diyerek acı acı ağlamış.

Ablası da nehrin dibinden:

Kendim nehir dibinde,

Saçım nehir yüzünde

Bir dizimde Abdilla

Bir dizimde Seydilla,

Gidersen söyle eniştene, diye yüksek sesle bağırarak cevap vermiş.

Bu sözlerden sonra geyik tekrar dönmek isteyip arkasına dönmüş. Bakmış ki eniştisi yanında duruyor.

Eniştesi, geyiğin yüzünü gözünü okşayıp nehirden nasıl çıkarabileceğini ablana sor, diye yalvarmış.

Geyik de çirkin sesiyle eniştesinin dediğini ablasına sormuş. Ablası da:

— Filan yerde büyük sarı sığır var. O her yemeğinde yirmi tandır ekmek yese, annesi on tandır ekmek yiyor. Onlara su vermeden iki gün boyunca besleyip üçüncü gün burada üç defa art arda suya bırakırsanız, onlar nehrin suyunu bir anda çekerler. O sırada dört hızlı adam bulunursa bizi çıkarabilir, diye cevap vermiş. ^{J155-10.}

Onun bu cevabını kocası da duymuş. Buradan geyiği kucağına alıp dönmüş ve onu altın ağılına koyup saklandığı yeri de dışından kilitlemiş. Sonra hemen büyük sarı sığırı ve onun annesini bulmaya gitmiş. Onları bulup kendi evlerine getirip iki gün boyunca su göstermeden güzelce yedirip doyurmuş. Üçüncü gün ikisini de nehrin kenarına götürmüş. Yanında üç tane hızlı, güçlü adamını da götürmüş.

Sarı sığırı annesiyle üç defa art arda suya bırakmış. Onlar üçüncü kez su içtiklerinde nehrin suyunu bir anda içip bitirmişler. O sırada padişahın oğlu da üç arkadaşıyla nehrin dibine atlayıp Ecekecan'ı iki küçük çocuğuyla hemen nehrin dışına çıkarmışlar. ^{R151-4.}

Onları çıkardıktan sonra önceki hanımına:

— Bu yaptığın iş için sana kırk kamçı mı gerek yoksa kırk katır mı, demiş.

Hanımı:

— Beni babamın evine çabucak ulaştıracak kırk katır gerek, demiş.

Padişahın oğlu, kırk tane semiz katırı bağlayıp ve önceki hanımının elini ayağını iple, ipin diğer ucunu da katırlara bağlayarak kamçılıyıp bırakmış. ^{Q261.2.} Semiz katırlar zıplayıp fırlayarak tozu dumana katıp kısa süre içinde defalarca şehrin etrafını dolaşmış. Arkalarına bağlanmış ^{Q416.2.1-1.} kötü niyetli kadının sadece ipte kalan kan kokusundan başka gövdesinden zerre kadar bile iz kalmamış.

Padişahın oğlu zor duruma düşen hanımını kurtardığına, ikiz oğlu ^{T587.} Abdilla ile Seydilla'nın olduğuna sevinip yedi gün yedi gece ^{Z71.5-9.3.} büyük toy ^{P617-0.1.} yaparak muradına ermiş.

2.36.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 36

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TBM-36

Atalarımızın zamanında bir adam; eşi, kızı ve oğluyla birlikte yaşıyormuş.

L111. Hero (heroine) of unpromising origin / Umut vermeyen kahramanın (kadın kahramanın) kökeni

L111.4-7. Orphan brothers and sisters as heroes and hero / Kahraman olarak yetim ve öksüz kız ve erkek kardeşler (MTB) TBM-36

Çocukların ikisi de küçücükken anne ve babaları ölüp yetim kalmışlar.

S301. Children abandoned (exposed) / Çocukların terk edilmesi TBM-36

Bir gün oduna gidip gelmişler ki onlara yardım eden komşuları taşınıp gitmiş.

P253.6. Sister warns brothers / Kız kardeşin erkek kardeşini uyarması TBM-36

Ablası onu göndermek istemeyip: — Sen burada dur. Ben alıp gelirim, diye her ne kadar yalvarsa da oğlan onun dediğini yapmadan koşup gitmiş.

T35. Lovers' rendezvous / Âşıkların buluşması

T38- Boy lies under the apple tree to meet the girl / Erkeğin kızla tanışmak için elma ağacının altında yatması (MTB) TBM-36

Bu sırada elmaların altında saklanmış yatan oğlan yerinden kalkmış ve kızın bileğinden aniden tutup: — Bana kıyamete kadar arkadaş olmaya razı ol, diye yalvarmaya başlamış.

M201.5. Covenant confirmed by marriage / Evlilikle ilgili anlaşmanın yapılması TBM-36

Padişahın oğlu, kızın söylediklerinin hepsini dediği gibi yerine getirmeye razı olup kesin söz vermiş.

T133. Travel to wedding / Düğün için seyahat etmek

T133.4. Bridegroom and his men come for the bride / Damat ve arkadaşlarının gelin için gelmesi TBM-36

Kısa bir süre sonra padişahın oğlu da arkasında gelin alayıyla, kecebeyle çok sayıda boz deveyi peşine takıp yüz civarında bidevi atlı, güçlü delikanlılara öncülük ederek kızın yanına gelmiş.

L162. Lowly heroine marries prince (king) / Fakir kadın kahramanın prensle evlenmesi TBM-36

Padişahın oğlu, kızı nikâhlayarak almış.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TBM-36

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-36

Babasının padişahlık yaptığı her yere atlı gönderip, bütün halkı toplayıp yedi gün yedi gece toy vermiş.

T145.0.1. Polygyny / Birden fazla kadınla evlilik

T145.1-5. Marriage to two women / İki kadınla evlilik (MTB) TBM-36

Padişahın oğlu yeni aldığı eşini sevip önceki hanımının yanına bile gitmemiş.

K2222. Treacherous co-wife (concubine) / Hain kuma TBM-36

Buna o hanımı gücenip kocasının son aldığı hanımı kendisine düşman görmeye başlamış ve başarırca ona kötülük etmek istemiş.

S70. Other cruel relatives / Başka acımasız akrabalar

S75- Cruel co-wives / Zalim kuma (MTB) TBM-36

Orada da birlikte suya girip öldürmüş. Kumasını, yani bu gelini nehrin derin yerine itekleyerek boğmuş.

K1843. Wife deceives husband with substituted bedmate / Kadının kocasını diğer karısı ile aldatması

K1843-5. Wife is disguised as the husband's second spouse / Kadının kocasının ikinci eşinin kılığına girmesi (MTB) TBM-36

Kumasını, yani bu gelini nehrin derin yerine itekleyerek boğmuş. Kendisi ise onun giysilerini giyip dönmüş. Kocasının yanında da gündüzleri onun gözüne görünmeden son aldığı gelin gibi yaşamış.

T571. Unreasonable demands of pregnant women / Hamile kadının mantıksız talepleri TBM-36

Aradan epey zaman geçtikten sonra kocasına: —Bu günlerde ben aş eriyorum. Geyik eti yemek istiyorum. Bana geyik kardeşimi öldürüp onun etini ver, demiş.

P263. Brother-in-law / Kayınbirader TBM-36

Bu sözlerden sonra geyik tekrar eniştesinin yanına gelmiş ve boynunu bükmüş.

P263. Brother-in-law / Enişte TBM-36

Eniştesi yine geyiği bağlayıp boğazını kesmek istemiş.

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155-10. Wisdom (knowledge) from sister / Kız kardeşten bilgi kazanılması (MTB) TBM-36

Ablası da: — Filan yerde büyük sarı sığır vardır. O her yemeğinde yirmi tandır ekmek yese, annesi on tandır ekmek yiyordur. Onlara su vermeden iki gün boyunca besleyip üçüncü gün burada üç defa art arda suya bırakırsanız onlar nehrin suyunu bir anda çekerler. O sırada dört hızlı adam bulunursa bizi çıkarabilir, diye cevap vermiş.

R151. Husband rescues wife / Kocanın eşini kurtarması

R151-4. Husband rescues his wife and children from river / Kocanın eşini ve çocuklarını nehirden kurtarması (MTB) TBM-36

O sırada padişahın oğlu da üç arkadaşıyla nehrin dibine atlayıp Ecekecan'ı iki küçük çocuğuyla hemen nehrin dışına çıkarmışlar.

Q261. Treachery punished / İhanetin cezalandırılması

Q261.2. Treacherous wife punished / İhanet eden eşin (kadın) cezalandırılması TBM-36

Padişahın oğlu, kırk tane semiz katırı bağlayıp ve önceki hanımının elini ayağını ipe, ipin diğer ucunu da katırlara bağlayarak kamçılıyıp bırakmış.

Q416.2.1. Punishment: drawing at the tails of horses / Atın kuyruğuna bağlayarak cezalandırma

Q416.2.1-1. Treacherous wife is tied to the horse's tail and punished / Hain eşin atın kuyruğuna bağlanarak cezalandırılması (MTB) TBM-36

Arkalarına bağlanmış kötü niyetli kadının sadece ipte kalan kan kokusundan başka gövdesinden zerre kadar bile iz kalmamış.

T587. Birth of twins / İkizlerin doğumu TBM-36

Z71.5-9.3. Having assembly for seven days and seven nights when the child is born / Çocuğun doğumu üzerine yedi gün yedi gece toy (MTB) TBM-36

P617. People weep when child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman sevinçten ağlaması

P617-0.1. People have an assembly when a child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman toy yapması (MTB) TBM-36

Padişahın oğlu zor duruma düşen hanımını kurtardığına, ikiz oğlu Abdilla ile Seydilla'nın olduğuna sevinip yedi gün yedi gece büyük toy yaparak muradına ermiş.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-3. Marriage proposal / Evlilik teklifi (MTB) TBM-36

Bu sırada elmaların altında saklanmış yatan oğlan yerinden kalkmış ve kızın bileğinden aniden tutup: — Bana kıyamete kadar arkadaş olmaya razı ol, diye yalvarmaya başlamış.

2.37. Akıllı Kız⁸⁸

2.37.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanda bir padişahın tek kızı varmış.^{P234.} O, on beş yaşına bile gelmeden kızını vezirinin oğluna vermek istemiş.^{T131.1.2.1.} Kızı buna razı olmamış.^{T131.1.2.4-2.} Şah tek çocuğu olduğundan ona yalvarmış, azarlamış olmamış. O da öfkesinden gece yarısı kızının elinden tutup itekleyerek köşkünden alıp çıkmış ve: “İnatçı kız, iyilik bilmez ahmak derler sana. Benim de sana edeceğime bak. Önüme kim çıksa, hırsız bile çıksa seni ona vereceğim” demiş.^{S.11.} Bunların önüne o sırada kapısında sadece karın tokluğuna dolaşan bir işçi çıkmış.

Şah, işçiyi durdurup:

— İşte, al, ben bu kızı sana bağışlıyorum, diyerek kızını işçinin yanında bırakıp da dönüvermiş.^{T192.}

Genç kız gece vakti nereye gidip ne yapacağını bilememiş. O, işçiye:

— Sen benimle evlen, demiş.^{S454-}

Bu delikanlı:

— Vah vah, önceden kendime ekmek bulamadan eziyet çekerken seninle evlenip evi nasıl geçindiririm, diye bağırıvermiş.

Kız:

— Ekmeğin bir çaresi olur, diyerek delikanlıyı bırakmamış. Delikanlı başka çare bulamayıp sonunda razı olmuş. Onlar bu şehirden çıkıp, başka bir şehre gidip ev kurup o evde yaşamaya başlamışlar. Bu kız yün eğirip, çorap örerek delikanlının eline verip:

— Git de bunu şehir pazarında sat ve azık alıp dön, diyerek göndermiş.

Delikanlı, çorabı alıp pazarda dolaşırken ona bir adam rastlamış:

— Çorabını ne yapıyorsun, diye sormuş.

⁸⁸ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Akıllı gız”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 293-299.

Delikanlı:

— Satıyorum, demiş.

Bunun üzerine o adam:

— Sen bunu akla satar mısın, demiş.

Oğlan:

— Akla veririm, demiş.

Adam:

— Ben sana bir akıl vereyim. Sen de bu çorabı bana ver, deyip sonra da şöyle akıl vermiş:

— Herkes birini över. Hiçbirine inanma, hayatta kendi yüreğinin sevdiğinden iyisi yoktur. Bunu unutma!

Delikanlı da çorabı bu akla karşılık verip dönmüş. Evlerine geldiğinde hanımı:

— Çorabı kaçaya verdin, diye sorduğunda oğlan:

— Akla verdim, diyerek pazarda yaşlı bir adama rastlayıp çorabı onun verdiği akla sattığını anlatıvermiş. Hanımı “Başarmışsın” deyip sonra dokuduğu mendili verip:

— Git bunu da satıp gel, deyip göndermiş. Delikanlı, pazara gidip dolaşırken bu yaşlı adam ona yine:

— Bu mendilin çok güzelmiş. Akla verir misin, diye sormuş. Delikanlı kabul etmiş.

O zaman ihtiyar yine:

— Uzak yere gidersen, yolda yük serersen ara, yüksek yer olsun. Asla alçak yerde yatma, demiş ve mendilini alıp gitmiş. Delikanlı evlerine dönüp olan alışverişi hanımına tek tek anlatmış.^{P210} Hanımı:

— Başarmışsın, git bunu da satıp gel, diyerek ikinci mendili de vermiş. Delikanlı pazara varınca yine bu ihtiyarla karşılaşmış:

İhtiyar:

— Bunu da akla vermek ister misin, diye sormuş.

Oğlan:

— Veririm, demiş.

O zaman ihtiyar:

— Her kim ne derse desin ama sen kendi gözünle görmediğin şeye asla inanma, diyerek bu mendili de götürmüş. Delikanlı yine evlerine gelip olan alışverişi hanımına anlatmış, ihtiyarın verdiği akli da söylemiş. Bunun üzerine hanımı:

— Bu alışverişi de başarmışsın. Artık sen de başının çaresine bakar oldun. Gel şimdi her birimiz başımızın çaresine bakalım. Pazara git de sen de bir iş ara, demiş.

Delikanlı pazarda dolaşırken uzak bir yurda gitmek isteyen bir tüccarın kervanına rastlamış. Tüccar:

— Sen de bizimle deve çobanı olup gelersen hakkını verirdim, demiş. Delikanlı, deve çobanı olup, birazcık para isteyip eşine bırakmış, kendisi kervanlarla yola düşmüş. Birkaç tüccarın kervanı upuzun sıra olup, az gidip uz gidip bir kuyunun başında konaklamış. Bu kuyudan su almak için bakmışlar ki ondan hiç su çıkmıyormuş. Sonunda kuyunun içine adam salmak istemişler. Birini salmışlar. O yarı yola vardığında:

— Çekin, öldüm, diye bağırması. Yine birini sallamışlar. O da sonuna kadar gidememiş. Çok sayıda adam sallamışlar, olmamış. Sonunda bu delikanlı:

— Haydi, şu kuyuya ben de bir inip bakayım, diyerek beline ip bağlayıp kendini kuyuya salmış. Bu oğlan kuyunun dibine inip bakmış ki, yeşil sarıklı bir adam oturur. Onun iki dizinin üstünde de bir peri, tam altında ise bir taş yatar. Taşın üstünde de bir kurbağa, gözünü ayırmadan sarıklı adama bakıyormuş. Oğlan kuyunun dibine iner inmez bu yeşil sarıklı adam:

— Gel, delikanlı! Ne haberin var, haberini ver, demiş. O zaman delikanlı:

— Yukarıda kervan susuzluktan kırılıyor. Bize su gerekli, demiş. Bunun üzerine adam:

— Bunların hangisi güzel? Sen bana bunu söyle de ondan sonra ne kadar su gerekliyse al, demiş. O zaman delikanlı:

— Kendi yüreğine kulak ver. O hangisini isterse o iyidir, demiş. Bunun üzerine o adam:

— Kalbimi bildin, ne kadar su lazımsa al ama beni gördüğünü hiçbir zaman hiçbir yerde söyleme. Söylersen ya ölürsün ya da hiçbir şey bilmeden yatarsın, diyerek eline de büyük bir nar vermiş.

Oğlan, kervanın suyunu hazırlayıp kuyudan çıkmış, kervanlarla tekrar yola düşmüş. Delikanlı yolda karşılarına çıkan bir şehrin pazarından mendil satın alarak bu narı güzelce sarmış. Köylerine dönen kervanlardan biriyle hanımına hediye göndermiş. Böylece bunların kervanı, gidecekleri şehre varıp alışveriş yapıp alacakları eşyaları alarak yine geriye doğru yola düşmüş. Az gidip uz gidip bir yerde yük serip konaklamışlar. Akşam yatacakları sırada bu delikanlı kendi eşyalarını yüksek bir yere çekmeye başlamış. Kervanbaşı tüccar bunu görüp:

— Gel, o zaman biz de kervanlarımızın bütün yükünü yukarı taşıyalım, demiş. Sonra bunlar da kendi kervanlarının yükünü yükseğe çekmişler. Ama diğer tüccarların kervanları o indikleri yerde kalmış. O akşam çok güçlü ve aralıksız sağanak yağmur yağmış. Bütün su, aşağıda yatan tüccarların üstüne yağmış ve tüm eşyaları ıslatıp sürüklemiş ama tepenin üzerindeki kervan sağ kalmış.

Kervan yolda kendi köylerinden gelen başka bir kervana rastlamış. Delikanlı onlara hanımının durumunu sormuş. O zaman onların arasından biri:

— Dünyada senin hanımından daha rahat yaşayan kimse yok. O zina yapmaktan da vazgeçmiyor, demiş.^{K2112} Delikanlı: “Benim hanımım fırsatını bulup yoldan çıkmış. Yoksa onda para ne arasın” diye şüphelenmiş.

Kervan alışveriş yapıp dönerken onların yolu yine önceki kuyunun yanına düşmüş. Yine bu kuyunun başında konaklamışlar. Su çıkarmak için tekrar o delikanlı kuyuya girmiş. Kuyunun dibine ulaştığında yine bu başı yeşil sarıklı adam delikanlıya:

— Bu perilerin hangisi güzel, diye sormuş. Oğlan yine:

— Hangisini yüreğin severse o güzel, diye cevap vermiş. Bu adam delikanlıya yine bir nar verip önceki ettiği nasihatleri tekrarlamış.

Delikanlı, kervanın su ihtiyacını hazırlayınca yola düşmüşler. Delikanlı yol boyunca kendi içinden konuşup hanımından şüphelenmiş.^{J2301} Köylerine yaklaştıkça yüreğindeki kuşku iyice artmış ve onu öfkelenmiştir. Kervan, köylerine ulaşıp tüccarın avlusuna inmiş. Tüccar bu delikanlının yolda yaptığı işlerden dolayı onu mükâfatlandırmış. Hakkını da tam vermiş. Delikanlı ile çay ekmek yemek istemiş. Fakat delikanlı evlerine gitmek için acele etmiş. Gidip hanımını öldürmeyi aklına koyup aceleyle gitmiş.^{S62} Gelip görmüş ki, hanımı eski evlerinin yerine çok güzel ve heybetli bir ev yaptırmış. İçinde çalışması için hizmetçi cariyeler, kapısına hizmetkârlar tutmuş.

Kadın kocasının şüpheleneceğini önceden hissedip: “Delikanlı geldiği zaman kapıdan içeri sokmayın. Yanında silah bırakmayıp alın ve ondan sonra içeri salın” diye muhafızlarına önceden sıkıca tembihlemiş.

Öfkesi haddini aşan delikanlı, kapının ağzına gelir gelmez muhafızlar: “Hey, dur şimdi” diyerek onun yanında silah bırakmayıp almışlar ve: “Git, şimdi gir” diyerek salıvermişler. Oğlan, hanımının karşısına gelince öfkesi içine sığmayarak solmuş. O zaman hanımı:

— Bu ne hâl? Öfkelenmişsin ya!, diye sakince sormuş. İlk önce delikanlı öfkeden konuşamamış bile. Sonra bağırarak:

— Bu ev, bu hâl ne? Sen bunca zenginliği nereden buldun? Yoksa haram işleyerek mi kazandın?^{K2110.1} Bunun üzerine hanımı:

— İhtiyarın verdiği öğüdü çoktan unuttun mu? O sana gözünün gördüğü şeye inan, demişti. Sen öteden niyetini bozup geldin. Ben onu hissetmiş gibi önüne çıktım. Ama böyle yapıp kalbimi kırmaktansa öldürsen daha iyi olurdu. Bu eve yapılan harcamayı sen kendin gönderdin. Bu eşyalar senin gönderdiğin o nardan türedi. O nar değil de içi kıymetli taşlarla dolu özel bir eşya imiş, demiş.

Delikanlı:

— Ay, öyleyse ona bir bakayım, diyerek yanında getirdiği ikinci narı koltuğunun altından çıkarıp yarıp bakmış. Görmüş ki tıpkı denildiği gibi bu nar değil, yakut mercan imiş.

Delikanlı mahcup olup utanmış ve dediği sözlere pişman olup^{Q520-8} başını yerden kaldıramamış. Bundan sonra delikanlı, gözüyle görmediği şeye inanmamış. Onu bu dereceye getiren akıllı kız^{J1112} ile çok mutlu yaşamış. Onların ikiz^{T587} çocukları olmuş. Çocuklar büyümüşler.

Günlerden bir gün bir yurdun padişahı ava çıkıp bunların evlerinin yakınında çadır kurmuşlar. Onların meclis kurup çaldığı sazların, def ve zurnalarının sesleri şehirde yankılanıyormuş.

Sazın sesine diğer meraklı çocuklarla birlikte ikizler de hopluya zıplaya gitmişler.

Bir elmanın yarısı gibi benzer, birbirinden güzel ve temiz çocuklara, uzaktan gelen padişahın gözü takılmış. O çocukların ikisini de yanına çağırıp uzun süre yüzlerine bakmış. Sonra ikizlerin her birine kocaman bir armut uzatmış.^{F577.2} Onların ikisi de başçağızlarını sallayıp:

— Bizde de çok, demişler. Padişah bu duruma şaşırıp tekrar uzatmış. Onlar yine almamış. O sırada ikizlerini aramaya çıkan gelin, çadıra yaklaşmadan uzaktan onların adlarını söyleyip çağırmış.

Çocuklar annelerine doğru giderken şah onları tutmuş. O an şah için sazdan sohbetten, büyük eğlencedense buncağız çocuklarla oturmak daha ilginç gelmiş. Bu yüzden de ikizleri yanından bırakması gelmemiş.

Gelin o durduğu yerden tekrar çocuklarını çağırmış. Bu gelinin sesi padişaha tanıdık gelmiş. O, çocuklara annelerinin adını sormuş. Onlar annelerinin adını söyleyince şah bir tuhaf olmuş. İkizlerin elinden tutup doğruca meçhul geline doğru gitmiş.

Şahın vezirleri şaşırıp ardından bakakalmışlar. Bir yabancı adamın ikizlerle doğruca kendine doğru yürümesine gelin de şaşırmış. Yaklaştığında ise onun öz babası olduğunu anlamış.^{N732} Tanımış ve ona doğru koşmuş. Yıllardır sevgili babasından, evinden yurdundan ayrılık; kırgınlıktan, öfkeden üstün çıkmış. Şah kızı başörtüsünü kaldırıp hızla gelerek babasının kucağına atlamış.

Tek çocuğunu da kovduktan sonra bu yaşına kadar torununu^{P299} görmeyen şah, sevincinden iki gözünden yaşlar akıtarak torunlarının her birini bir koluna almış.^{P291}

Şah kızı, babasını vezirleriyle güzel evine misafirlige çağırılmış.

2.37.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 37

P234. Father and daughter / Baba ve kız TBM-37

Evvel zamanda bir padişahın tek kızı varmış.

T131.1. Relative's consent to marriage necessary / Evlenmek için yakınların onayının gerekmesi

T131.1.2.1. Girl must marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmek zorunda olması TBM-37

O, on beş yaşına bile gelmeden kızını vezirinin oğluna vermek istemiş.

T131.1.2.4. Son refuses to marry father's choice / Oğlanın babasının seçimiyle evlenmeyi reddetmesi

T131.1.2.4-2. Girl refuses to marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmeyi reddetmesi (MTB) TBM-37

Kızı buna razı olmamış.

S10. Cruel parents / Acımasız aileler

S.11. Cruel father / Zalim baba TBM-37

Şah tek çocuğu olduğundan ona yalvarmış, azarlamış olmamış. O da öfkesinden gece yarısı kızının elinden tutup itekleyerek köşküden alıp çıkmış ve: “İnatçı kız, iyilik bilmez ahmak derler sana. Benim de sana edeceğime bak. Önüme kim çıksa, hırsız bile çıksa seni ona vereceğim” demiş.

T192. Marriage by force / Zorla evlenme TBM-37

Şah, işçiyi durdurup: — İşte, al, ben bu kızını sana bağışlıyorum, diyerek kızını işçinin yanında bırakıp da dönüvermiş.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-37

Delikanlı evlerine dönüp olan alışverişi hanımına tek tek anlatmış.

K2112. Woman slandered as adulteress (prostitute) / Kadının zinayla suçlanması TBM-37

O zaman onların arasından biri: — Dünyada senin hanımından daha rahat yaşayan kimse yok. O zina yapmaktan da vazgeçmiyor, demiş.

J2301. Gullible husbands / Kolay aldanan (saf) kocalar TBM-37

Delikanlı yol boyunca kendi içinden konuşup hanımından şüphelenmiş.

S62. Cruel husband / Zalim koca TBM-37

Gidip hanımını öldürmeyi aklına koyup aceleyle gitmiş.

K2110.1. Calumniated wife / İftira atılan eş (kadın) TBM-37

Sonra bağırmış: — Bu ev, bu hâl ne? Sen bunca zenginliği nereden buldun? Yoksa haram işleyerek mi kazandın?

Q520. Penances / Pişmanlıklar

Q520-8. Husband does penance / Kocanın pişmanlık duyması (TBM) TBM-37

Delikanlı mahcup olup utanmış ve dediği sözlere pişman olup başını yerden kaldıramamış.

J1112. Clever wife / Akıllı eş (kadın) TBM-37

Onu bu dereceye getiren akıllı kız ile çok mutlu yaşamış.

T587. Birth of twins / İkizlerin doğumu TBM-37

Onların ikiz çocukları olmuş.

F577. Persons identical in appearance / Görünüşte benzer kişiler

F577.2. Brothers identical in appearance / Görünüşte benzer olan erkek kardeşler TBM-37

Bir elmanın yarısı gibi benzer, birbirinden güzel ve temiz çocuklara, uzaktan gelen padişahın gözü takılmış. O çocukların ikisini de yanına çağırıp uzun süre yüzlerine bakmış. Sonra ikizlerin her birine kocaman bir armut uzatmış.

N732. Accidental meeting of father and daughter / Baba ve kızın tesadüfen karşılaşması TBM-37

Yaklaştığında ise onun öz babası olduğunu anlamış.

P299- Grandson / Erkek torun (MTB) TBM-37

Tek çocuğunu da kovduktan sonra bu yaşına kadar torununu görmeyen şah sevincinden iki gözünden yaşlar akıtarak torunlarının her birini bir koluna almış.

P291. Grandfather / Dede TBM-37

Tek çocuğunu da kovduktan sonra bu yaşına kadar torununu görmeyen şah sevincinden iki gözünden yaşlar akıtarak torunlarının her birini bir koluna almış.

2.38. Akpamık⁸⁹

2.38.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanda bir adamın yedi oğlu^{P251.6.3.} olmuş. Onların bütün işi avcılık yapmaktı. Oğlanların hiç kız kardeşi yokmuş. Günlerden bir gün anneleri hamile kalmış.^{T570.} Annesinin ayı, günü dolduğu zaman oğlanlar ava gitmek isteyip babasına:

— Kız kardeşimiz olursa avlumuzun girişine kukla asın, erkek kardeşimiz olursa ok ve yay asın,^{T595.} deyip gitmişler.

Bunların ardından kız kardeşleri^{P253.0.5./Z71.5.1.} olmuş.^{T584.} Babası hemen kukla asıp koymuş.^{T595-1.} Ama kıskanç bir komşusu kötülük edip, onu çıkarıp yerine ok ve yay asmış. Oğlanlar avdan gelince ok ve yaya gözleri takılıp: “Huda bize kız kardeş vermemiş” diye gücenip evlerine de köylerine de gelmeden başka bir yerde mesken tutup avcılık yaparak yaşamaya başlamışlar.^{P253.0.5-1.}

Şimdi oğlanlar burada kalsınlar, haberi yeni doğan kızdan alın.

Anne ve babası, yeni olan kızın adını Akpamık koyup^{T596.} oğullarının yolunu gözlemişler. Günler geçmiş, aylar geçmiş gelmemişler, yıllar geçmiş gelmemişler. Bunlar oğullarından umudunu kesmişler. Anne ve babası yaşlandıklarından oğullarını aramaya çıkamamış, kıza da söylememişler.^{P230.} Aylar geçmiş, yıllar geçmiş. Kız dokuz on yaşına girmiş. Bir gün komşuları dikiş dikiyormuş. Akpamık’ın annesine de gelip: “Kızını dikişe ver” diye sormuşlar.

Annesi:

— İşte, kendisi razıysa gitsin. Kendisine söyleyin, diye cevap vermiş.

Akpamık da gönüllü olup dikişe gitmiş. Dikişe giden gelinlerden biri Akpamık’ı denemek ve ona gizli olan bir sırrı ortaya çıkarmak için şöyle demiş:

— Kimin erkek kardeşi varsa başköşede otursun, kimin erkek kardeşi yoksa aşağıda, yerde otursun.

Bu sözden sonra Akpamık da gidip kapıda kardeşsiz kızların arasında oturmuş. İhtiyar bir kadın, Akpamık’a:

— Vay Akpamık, sen yukarı geç, demiş.

Akpamık:

⁸⁹ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Akpamık”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 33-45; *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi* adlı çalışmada masalın Türkiye Türkçesine aktarımı verilmiştir. Bk. age, 22. Ancak çalışmamızda yapılan aktarma tarafımıza aittir.

— Ay anacığım! Benim de erkek kardeşim yok ki, demiş.

Bunun üzerine o:

— Ey utanmaz, el âlemin bir iki kardeşi var, senin yedi tane ejderha gibi kardeşin var. Yukarı geç, yukarı, demiş.

Akpamık şaşırıp:

— Ben onu bu zamana kadar annemden babamdan duymadım ki, demiş.

Bunun üzerine ihtiyar kadın:

— Güzelim, onlar yaşlandığından kendileri gidip arayamazlar. Aramaya çıkarsın diye düşünüp korkup sana da söylememişlerdir. Kardeşlerin filan dağdaki mağaradadır. Ben sana annene söyletmeyi öğreteyim. Evinize gidip: “Anne, bana kavurga yapiver” de. Yapıp verir ama başka şeyle verirse de alma, “elinle ver” de. Eliyle verirken elinin üzerinden tutarak sıkıp sorarsan söyler. Yoksa söylemez, demiş.

Akpamık dikişten dönüp evlerine gelip:

— Anne, benim başım ağrıyor, demiş. Annesi:

— Yavrum yiyip içmek istediğin bir şey var mı, diye sormuş. Akpamık:

— Anne, sen birazcık kavurga yapiver! Başımı biraz sallasam iyi olmaz mı ki, demiş.

Annesi kavurga yapmaya başlamış. Akpamık, annesine: ^{P232.}

— Anne, bana ateşin üstündekini ver, demiş.

Annesi kaşıkla uzatmış ama:

— Yok, elinle ver, demiş.

Zavallı annesi eliyle vermiş. Akpamık, annesinin elini üstünden sıkıca tutmuş. ^{P232-5.}

Annesi:

— Ah, elim yandı, diye bağırmış.

Akpamık:

— Anne, benim kardeşim var mı yok mu, demiş.

Annesi sığağa dayanamayıp:

— Var ama sen doğduğunda gittiler, demiş.

— Hey, ses seda var mı?

Filan dağın kovuğundaymış. Akpamık, annesinin elini bırakıp:

— Ben onları görmeye gideceğim, demiş.

Annesi:

— Sen bulamazsın. Ben bir kurabiye pişirip vereyim. Bunu yuvarlayarak git, nerede gidip durursa kardeşlerin orada olur, demiş. ^{J155-9.}

Akpamık'ın annesi bir kurabiye pişirip vermiş. Akpamık kurabiyesini önünde sürüp yuvarlayarak giderken, Akpamık'ın bir kediciği varmış, o da Akpamık'ın peşine düşüp üç sıra hâlinde yola düşmüşler. Yolda giderken kedisi kurabiyenin bir kenarını koparmış. Akpamık yine yuvarlamış olmamış. Sonra ağlamaya başlamış. Birden balçık yapıp kırığı doldurmak aklına gelmiş. Hemen balçık yapıp kurabiyenin kırık yerini doldurmuş. Ondan sonra yuvarlayarak giderken bir dağın kovuğuna varmış. Bakmış ki, kovuğun içi kanlı giysi dolu. Birkaç yerde et asılıp koyulmuş. Akpamık bu giysileri yıkayıp, eti pişirip yemek hazırlamış. Bir bakmış ki bir grup adam geliyor. Akpamık bir yere saklanmış. Kardeşleri gelince görmüşler ki önceki gibi değil. Yemekleri pişirilmiş, giysileri yıkanmış, yerler temiz. Hiç anlayamadan etraflarına göz gezdirmişler, canlı bir insan görememişler. Oğlanlar o gece giysilerini değiştirip rahatça yatmışlar. Ertesi gün ava gitmişler. Akpamık yine kanlı giysileri yıkayıp yemek hazırlayıp saklanmış. Bunlar gelip görmüşler ki dünkünden de fazla yapılmış. Oğlanlar anlaşıp her gün birimiz mağaraya saklanalım diye bir karar vermişler. İlkinde en büyük kardeşleri kalıp saklanmış ama yorgun avcı hemen uyumuş. Akpamık onun uyuduğunu anlayıp saklandığı yerden çıkarak yine giysileri yıkayıp, yemek pişirip mağarayı temizleyip tekrar saklanmış. Kardeşleri gelince görmüş ki yemek hazır, giysiler yıkanmış. Onlar: “Kim yaptı?” diye sorduklarında o kardeşi: “Ben uyuyakalmışım” demiş. Ertesi gün yine onun küçüğü saklanmış. Bu da uyuyakalmış. Bunlar birer birer beklemiş, altısı da öğrenememiş. Sonunda en küçüğü kalmış. O, serçe parmağını kesip tuz serpmiş. Gözüne hiç uyku girmemiş. Birden bir kız çıkıp giysileri yıkayıp yemek pişirmeye başlayınca, bu saklanan kardeşi saklandığı yerden çıkmış ve:

— İn misin, cin misin? Dur da kim olduğunu söyle, demiş.

Akpamık:

— İn de değilim, cin de değilim. Öz kardeşinizim, demiş. ^{J155-10.}

Bunlar tanışıp diğer kardeşleri gelinceye kadar yemek hazırlamışlar. Sonra küçük kardeşi, ağabeylerinin önünden müjdelemeye ^{P682-4.} çıkmış. Kardeşler, kız kardeşlerinin peşlerinden gelmesine çok mutlu olmuşlar. Bunlar, Akpamık'ı geyik iliğiyle beslemişler. Aradan birkaç gün geçmiş. Akpamık bir gün evi süpürürken bir kuru üzüm bulup “pisi pisi” diye kedisini çağırması. Kedisi gelmeyince onu kendisi yemiştir.

Bir süre sonra kedisi gelip:

— Niye çağırdın, diye sormuş.

Akpamık:

— Bir kuru üzüm buldum, bunun için çağırdım.

— Hani onu ne yaptın?

— Gelmeyince yedim.

Kedisi:

— O zaman ateşe idrarımı yaparım, deyip ateşe idrar yapmak istemiş.

Akpamık:

— İdrarını yapma! Ben çakmakla ateş yakamam. Şimdi bulursam vereyim, diye yalvarıp onu zar zor vazgeçirmiş.

Sonra yine bir gün ev süpürürken bir iğde bulup “pisi pisi” diye çağırmış. Kedi gelmeyince yine kendisi yemiş.

Bir süre sonra kedi gelip:

— Beni niçin çağırdım, diye sormuş.

Akpamık:

— Bir iğde buldum, demiş.

— Hani iğde?

— Yedim.

Kedi:

— O zaman ateşi söndüreceğim, deyip ateşe idrarını yapıp ateşi söndürmüştü.

Akpamık çakmakla ateş yakmak istemiş ama olmamış, yemek de gecikmiş. Sonunda çaresiz kalıp, mağaradan çıkıp etrafına bakmış. Biraz uzakta bir yerden duman çıktığını görmüş. “Bu dumandan ateş getireyim” deyip gitmiş. Varıp kapıdan selam vererek girmiş ve bakmış ki boz bir dev oturuyor.

Dev, Akpamık’ı görüp:

— Böyle selam vermeseydin seni öldürürdüm. Gel kızım, benim başımı bekleyiver, demiş.

Akpamık bir süre devin başını bekleyip:

— Ben ateş almaya geldim, döneceğim, demiş.

Dev:

— O zaman eteğini tut, deyip Akpamık’ın eteğine ilk önce bir köz atıp, ardından kül koyup sonra ateş atıp: “Git kızım” diyerek göndermiş.

Akpamık ateşi alıp dönmüş. Bu koyulan külün altına atılan köz, onun eteğini delmiş, ondan biraz kül dökülüp iz bırakarak gitmiş. Fakat Akpamık bundan habersiz, gelip yemek

pişirip hazırlamış. Kardeşleri avdan gelip ertesi gün yine ava gitmişler. Dev de küllerden Akpamık'ı takip edip gelmiş. Akpamık, devin geldiğini görünce kapıyı içeriden kilitlemiş:

Dev:

— Parmağının birini kapının arasından çıkar, diye bağırmış.

Akpamık parmağını çıkarmış. Dev, parmağı sıkıca tutup bir iğneyle delip kanını emmiş. Ardından da:

— Kardeşlerine söylersen seni yerim, deyip dönmüş.

Akpamık korkusundan kardeşlerine söyleyememiş. Dev her gün gelip kızın parmağından kanını emip dönmüş. Akpamık günden güne zayıflamış. Kardeşleri “ne oluyor” deseler de “hiçbir şeyim yok” diye cevap vermiş.^{P253.0.5-2.}

Kardeşleri:

— Gelin, şunu bekleyelim, deyip ava gitmiş gibi yapıp bir yerde saklanmışlar.

Akpamık işlerini yerli yerinde yapıp devin geleceği vakit olduğunda kapıyı içeriden kilitlemiş. Daima kan içmeye alışan dev gelip kapıyı çalmış ve yedi kardeş yedi yerden saldırıp devin canını almışlar.^{G551.1.} Onun kellesi “çerden çöpten çoğalım” diyerek yuvarlanıp gitmiş. Akpamık'ın kardeşleri onun peşinden yetişememişler. Bir süre sonra o kelle, birkaç dev olup yedi kardeşin yedisini de öldürüp etlerini yiyerek kemiklerini atmış. Akpamık ise geyik derisinin altına girip saklanmış. Devler bunu görmemiş. Akpamık sağ kalmış. Devler kendi evlerine gitmiş. Akpamık, devler gittikten sonra saklandığı yerden çıkıp kardeşlerinin kemiklerini bir yere toplayıp üstüne geyik postunu bastırmış, bir ata binip kapı kapı dolaşıp bilgili insanlara kardeşlerini diriltmenin yolunu sorarken sonunda ihtiyar bir kadınla karşılaşmış.

İhtiyar:

— Kızım, senin kardeşlerini dev öldürdüyse onu diriltmenin çaresi var ama çok zor, demiş.

Akpamık:

— İhtiyar ana, zor da olsa söyle, deyip ona yalvarmış.

İhtiyar:

— Akmayan'ın sütünden getirip üstlerine serpersen cana gelirler ama Akmaya⁹⁰ insan görürse yer. Fakat köşeği insanı çok sever, demiş.

Akpamık, eline tulum alıp Akmaya'yı aramak için yola düşmüş. Sonunda bir gün Akmaya'nın yavrusuyla karşılaşmış. Köşek, Akpamık'ı görüp, oynayıp zıplayarak yanına

⁹⁰ Maya: Buğra ile arvanadan olan deve (TDDS II, 2016: 91).

gelmiş. Kız, köşeğin yüzünü gözünü sıvazlayıp okşayıp çok yakınlık göstermiş, sonunda arzusunu söylemiş.

Köşek:

— Olur, ama annem bilirse ikimizi de yer. Gel, benim koltuğumun altına girip tüyüme saklan. Ben emip tuluma koyayım, demiş. Çünkü köşeğin karnının altının ve yanının tüyü yerlere sürünüyor.

Akpamık:

— “Olur” deyip köşeğin tüyüne saklanıp görünmeden Akmaya’nın yanına gitmiş.

Akmaya:

— İnsan, insan kokusu var, deyip yere vurmaya başlamış.

— Anneciğim, insan ne arasın, diye köşeği yalvardıktan sonra Akmaya sakinleşip emzirmeye durmuş. Akpamık’ın kabı dolduktan sonra köşeği usulca ayrılıp, doyup uzaklaşmış. Fakat Akmaya da şüphelenip peşinden bakıyormuş. Akpamık daha önce atını bir yere saklamış. Köşek doyup atının yanına yaklaşınca Akpamık çıkıp ata doğru gitmiş. Akmaya da bunu görünce saldırmış. Kız zorlukla ata binip kaçmış. Akmaya onu kovalamış, yetişememiş. Akmaya dönüp gelirken köşegine: “Kara taşlar olasin yavrum” diye beddua etmiş. Köşeği o anda kara taş olup donup kalmış.

Akpamık, Akmaya’nın sütünü getirip kardeşlerinin kemiklerini yerli yerine koymuş ama birinin sırtının kemiğini bulamamış. Onu dev mi çiğnemiş, ne yapsa faydası yokmuş. Bütün kemiklerini yerli yerine koyup, sütü üstüne serpip bir kara keçeye sarmış. Biraz zaman geçtikten sonra kardeşleri hapsirarak:

— Ay, çok yatmışız, diyerek yerlerinden kalkmışlar. ^{E125.2.}

Akpamık, kardeşlerine yaptığı işleri anlatmış. Onlar kardeşlerinin böyle cefa çekmesine çok üzölmüşler. Ama hepsi sağlam olup sadece en küçüklerinin sırt kemiğinin biri eksik olmuş. Yedi kardeş yeniden önceki gibi avcılık yapmışlar. Sonra Akpamık, yedi kardeşini evlendirip her birine gelin almış. ^{P253.0.5-3.} Ama yedisi de hanımlarından çok kız kardeşlerini severlermiş. ^{P253.10.} Kadınlar bunu kıskanıp: ^{W181-9.} “Bizi şu kız kadar sevmezler, gelin bir istişare edelim” demişler. O zaman en büyük kardeşinin hanımı:

— Gelin, bunu basıp boğazına ve kulağına kurşun dökelim, demiş. ^{K2212.}

En küçük kardeşinin hanımından başka hepsi bu fikre katılmış ama o:

— Böyle iş olmaz, diye karşı geldiğinde ona:

— Senin de boğazına kurşun dökeriz, deyip korkutmuşlar. ^{P264-2.}

Bunlar Akpamık'ı basıp boğazına ve kulaklarına kurşun dökmüşler. O anda en küçük kardeşinin hanımı da korkusundan Akpamık'ın bir serçe parmağından tutmuş. Akpamık'ı böylece sağır ve dilsiz etmişler.^{S55.} Ama Akpamık'ın genç yengesi,^{P264.} korkusundan kayıbiraderlerine^{P263.} hiçbir şey söyleyememiş. Akpamık gün geçtikçe zayıflamış.

Kardeşleri:

— Kardeşciğim, sana ne oluyor, deseler de o cevap vermemiş.

Sonunda en büyük yengeleri:

— Buna ne olduğunu ben biliyorum, diye cevap vermiş.

— Haydi, biliyorsan ne oluyor söyle!

O kadın:

— Akpamık'a er gerek, yüreğine iş gerek, demiş.

Bunun üzerine ağabeyleri:

— Kimi seviyorsa varsın, demişler.^{T131.1.1-0.1.}

O anda küçük yengeleri:

— Bunu bir deveye bindirip bırakın, kimi seviyorsa kendisi varır, demiş.

Kardeşleri bir Akmaya'yı kecebeleyip⁹¹ süsleyerek Akpamık'ı bindirip bırakmışlar.^{T133.5-0.1.} O sırada padişahın oğlu ile vezirin oğlu ava çıkmış. Onların gözleri çölde bir silüete takılmış. Gelmişler ki üstü süslü, kecebeleri bir deve kendilerine doğru hareket ediyor.

Padişahın oğlu:

— İçi benim, demiş.

Vezirin oğlu:

— Dışı benim, demiş.

İkisi bir yerden at koşup gitmişler ve Akmaya'nın üstünde, kecebenin içinde öyle bir kız varmış ki yeme içme de yanında yat.

Gençler:

— Ey kız, in misin cin misin, konuş, deyip sormuşlar.

Cevap yokmuş. "Kız hiç konuşmasa da lal olsa da alacağım" deyip padişahın oğlu Akpamık ile evlenmiş.^{T121-12.}

Aradan bir yıl geçmiş. Onun bir oğlu olmuş.^{T584.} Bu oğlan dört beş yaşına basmış. Akpamık konuşmamış.

Padişahın oğlu:

⁹¹ Kecebe: Gelin alınırken gelini deveye bindirip götürmek için özel ağaçtan yapılmış üstü dört tarafı kapalı vasıta (TDS, 1962: 372).

— Gel, artık bir hanım alayım yoksa olacak gibi değil, deyip hanım aramaya çıkmış. ^{T145.2-0.1.}

Akpamık kendi içinden: “Bu bahtsızlık her yerde bana zarar veriyor” deyip ekmek bile pişirmeden oturmuş.

Akpamık’ın oğlu gelip:

— Anne, ekmek, demiş.

Akpamık bu dilsizliğinin ^{L124-3.} üstüne eşi de evlenmenin peşine düştüğü için üzüntülü oturduğundan oğluna da ekmek vermemiş. Oğlu arkasından itip: “Anne, ekmek diyorum” diye epey ittirmiş ve boğazındaki kurşun “lap” diye çıkmış, dili açılmış. ^{R154.1.}

Ondan sonra Akpamık, oğluna: — Yavrum, kulağıma da bir vur, demiş. ^{P231.}

Kulağına vurmuş, kulağındaki kurşun da çıkmış, kulağı da açılmış.

— Diğer kulağıma da vur, demiş. Oğlu o kulağına da “anne ekmek” diyerek vurmuş. ^{N832.2.} O kulağındaki kurşun da çıkınca Akpamık sağlıklı olmuş. Padişahın oğlu o gün peşine genç bir gelini takıp gelmiş. O geldiği zaman, Akpamık çökelek kaynatıyormuş. Çökelek taşıp dökülüyormuş. Yeni alınan gelin, atının üstünde:

— Mesdi hayran, döküldü ayran, diye bağırır.

Daha gelip attan inmeyen gelinin böyle zehirli sözüne ^{T145.1-5.1.} karşılık Akpamık:

— Geline bak, geline.

Gelir gelmez diline,

Kendi eyer üstünde,

Gözü ocak başında, diye cevap vermiş.

Şehzade, Akpamık’ın dilinin açıldığını görünce sevincinden peşine takıp getirdiği hanımı o an attan bile indirmeden geri göndermiş. ^{T145.2-0.1.1.} O, Akpamık ile yeniden mutlu yaşamaya başlamış.

Akpamık, kardeşlerinden yana umutlu olup oğluna altın aşık yapmış. Kendisine de aşığını attığı zaman:

— Akpamık’ın oğluyum,

Tek omuzlunun yeğeniyim, ^{P297.}

Altın aşığım, alçı kop,

Altı dayımınbaşı için,

En küçüğü Bayram’dır.

Bayram dayımın ^{P293.} başı için, deyip aşığını at, diye öğretmiş.

Şimdi haberi Akpamık'ın yedi kardeşinden alın. Onların en küçüğü Bayram: “Böyle bir iyilik yapan kardeşimizi deveye bindirip bırakıverdik. Bu yıl beş yıl oldu. Öldü mü, sağ mı haberimiz yok. Gelin, onu arayalım” diye akıl vermiş. Diğerleri de bunu kabul edip yedi kardeşin her biri, kız kardeşini bir şehirde aramaya gitmiş.^{H1385.6.} Tek omuzlu, bir şehirde aşık oynayan bir grup oğlana rastlamış. İçlerinde bir oğlanın elinde altın aşık varmış ve o her attığında:

— Akpamık'ın oğluyum,
Tek omuzlunun yeğeniyim,
Altın aşığım, alçı kop, diyormuş.

Tek omuzlu, oğlana:

— Bir daha söyle, demiş.
Akpamık'ın oğlu aşığını tekrar atmış:

— Akpamık'ın oğluyum,
Tek omuzlunun yeğeniyim,
Altın aşığım, alçı kop,
Altı dayımın başı için,
En küçüğü Bayram'dır.
Bayram dayımın başı için,

Altın aşığım, alı kop, demiş ve dayısı onu tanıyıp:^{N738.}

— Haydi çocuk, yürü evinizi göster, demiş.

Oğlanın peşine düşüp gitmiş ve Akpamık, kardeşini tanımış. Kardeşi de Akpamık'ı tanımış.^{N734.} İkisi hâl hatır sormuş. Akpamık başından geçen olayları kardeşine anlatmış.

Bir gün kardeşi dönmek istemiş. Akpamık, köylülere örümcek, akrep tutturup, yedi çuval dikip o çuvaları örümcek ve akreple doldurmuş. Sadece birini nohut ve kuru üzümle doldurup onun da ağzına bir tanecik akrep koymuş. Sonra:

— Her yengene birini ver. Bunu da en küçük yengene ver, deyip nohut ve kuru üzüm koyulan çuvalı vermiş.

Tek omuzlu, köylere gelip her kadına bir çuvalı vermiş. Kadınlar: “Görümcemiz hediye göndermiş” deyip ellerini sokmuşlar ve ellerini örümcek, akrep sokmuş.^{P264-2.1.}

Onlar: “Vah da vah” olmuşlar. En küçük kardeşinin hanımı da kendine verilen^{P264-3.1.} çuvalı açıp bakmış ki içi nohut ve kuru üzüm dolu. En üstünde de bir tanecik akrep varmış. O akrep, onun serçe parmağından sokup kaçmış. O gelin, gönderilen hediyeye sevinmiş. Tek omuzlu, bütün kardeşlerini çağırıp:

— Gelin, ben Akpamık'ı buldum. Filan padişahın oğlu almış, demiş.

Ardından da Akpamık'ın başından geçenleri anlatmış. Yedi kardeş: “Bize büyük iyilik eden kardeşimize böyle yaptılarsa bunları öldürmeli” diye karar vermişler. Bayram'ın hanımı hariç hepsini öldürmüşler.^{Q411-16} Sonra kardeşler toplanıp Akpamıklara misafirlğe gelmişler. Onu da alıp evlerine dönmüşler. Geldiklerinde anne babaları çok yaşlanmış. Küçük gelin, yaşlılara hizmet etmeye başlamış. O, Akpamık'ın yardımıyla kayınbiraderlerini evlendirmiş. Sonra vedalaşıp Akpamık'ı uğurlayıp yedi kardeş, hanımlarıyla anne babasının yanına yerleşmişler. Bu duruma halk da sevinmiş.

2.38.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 38

P251.6. Several brothers / Birkaç erkek kardeş

P251.6.3. Six or seven brothers / Altı veya yedi erkek kardeş TBM-38

Evvel zamanda bir adamın yedi oğlu olmuş.

T570. Pregnancy / Hamilelik TBM-38

Günlerden bir gün anneleri hamile kalmış.

T595. Sign hung out informing brothers whether mother has borne boy or girl / Annenin erkek mi kız mı doğurduğuna dair erkek kardeşleri bilgilendirmek için asılan işaret TBM-38

Annesinin ayı, günü dolduğu zaman oğlanlar ava gitmek isteyip babasına: — Kız kardeşimiz olursa avlumuzun girişine bebek asın, erkek kardeşimiz olursa ok ve yay asın, deyip gitmişler.

P253. Sister and brother / Kız ve erkek kardeş

P253.0.5. One sister and six (seven, eleven, twelve) brothers / Bir kız kardeş ve altı (yedi, on bir, on iki) erkek kardeş TBM-38

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5.1. Seven brothers and one sister / Yedi erkek ve bir kız kardeş TBM-38

T584. Parturition / Doğum TBM-38

Bunların ardından kız kardeşleri olmuş.

T595-1. When a girl is born, they hang a puppet baby on the door / Kız doğunca kapıya kukla (bebek) asma (MTB) TBM-38

Babası hemen kukla asıp koymuş.

P253.0.5-1. Seven brothers who are unaware that their sisters were born leave the house / Kız kardeşlerinin doğduğundan habersiz olan yedi erkek kardeşin üzüntüden evi terk etmesi (MTB) TBM-38

Oğlanlar avdan gelince ok ve yaya gözleri takılıp: “Huda bize kız kardeş vermemiş” diye gücenip evlerine de köylerine de gelmeden başka bir yerde mesken tutup avcılık yaparak yaşamaya başlamışlar.

T596. Naming of children / Çocuğa ad verilmesi TBM-38

Anne ve babası, yeni olan kızın adını Akpamık koyup oğullarının yolunu gözlemişler.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TBM-38

Anne ve babası yaşlandıklarından oğullarını aramaya çıkamamış, kıza da söylememişler.

P232. Mother and daughter / Anne ve kız TBM-38

Akpamık, annesine: — Anne, bana ateşin üstündekini ver, demiş.

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155-9. Wise words of mother / Anne nasihati (MTB) TBM-38

Annesi: — Sen bulamazsın. Ben bir kurabiye pişirip vereyim. Bunu yuvarlayarak git, nerede gidip durursa kardeşlerin orada olur, demiş.

J155-10. Wisdom (knowledge) from sister / Kız kardeşten bilgi kazanılması (MTB) TBM-38

Akpamık: — İn de değilim, cin de değilim. Öz kardeşinizim, demiş.

P682. Greeting customs / Tebrik gelenekleri

P682-4. Heralding the reunion with the sister / Kız kardeşe kavuşmayı müjdeleme (MTB) TBM-38

Sonra küçük kardeşi, ağabeylerinin önünden müjdelemeye çıkmış.

P253.0.5-2. The sister hides her problem from her brothers / Kız kardeşin derdini erkek kardeşlerinden gizlemesi (MTB) TBM-38

Kardeşleri “ne oluyor” deseler de “hiçbir şeyim yok” diye cevap vermiş.

G551. Rescue from ogre by relative / Yakını tarafından devden kurtarılma

G551.1. Rescue of sister from ogre by brother / Kız kardeşin erkek kardeş tarafından devden kurtarılması TBM-38

Daima kan içmeye alışan dev gelip kapıyı çalmış ve yedi kardeş yedi yerden saldırıp devin canını almışlar.

E125. Resuscitation by relative / Yakın (akraba) tarafından diriltirme

E125.2. Resuscitation by sister(s) / Kız kardeş tarafından diriltirme TBM-38

Biraz zaman geçtikten sonra kardeşleri hapşırarak: — Ay, çok yatmışız, diyerek yerlerinden kalkmışlar.

P253.0.5-3. Sister supports her brothers / Kız kardeşin erkek kardeşlerine destek olması (MTB) TBM-38

Sonra Akpamık, yedi kardeşini evlendirip her birine gelin almış.

P253.10. Great love of brothers for sister / Ağabeylerin kız kardeşe olan büyük sevgisi TBM-38

Ama yedisi de hanımlarından çok kız kardeşlerini severlermiş.

W181. Jealousy / Kıskançlık

W181-9. Jealousy sister-in-law(s) / Kıskanç yengeler (MTB) TBM-38

Kadınlar bunu kıskanıp: “Bizi şu kız kadar sevmezler, gelin bir istişare edelim” demişler.

K2212. Treacherous sister / Hain kız kardeş

K2212.2. Treacherous sister-in-law / Hain yenge TBM-38

O zaman en büyük kardeşinin hanımı: — Gelin, bunu basıp boğazına ve kulağına kurşun dökelim, demiş.

P264. Sister-in-law / Yenge (baldız, elti, görümce)

P264-2. Bad relations between brothers' wives and husbands' wives / Yengeler ve görümce arasındaki kötü ilişkiler (MTB) TBM-38

En küçük kardeşinin hanımından başka hepsi bu fikre katılmış ama o: — Böyle iş olmaz, diye karşı geldiğinde ona: — Senin de boğazına kurşun dökeriz, deyip korkutmuşlar.

S55. Cruel sister-in-law / Zalim yenge TBM-38

Akpamık'ı böylece sağır ve dilsiz etmişler.

P264. Sister-in-law / Yenge TBM-38

P263. Brother-in-law / Kayınbirader TBM-38

Ama Akpamık'ın genç yengesi, korkusundan kayınbiraderlerine hiçbir şey söyleyememiş.

T131.1.1. Brother's consent for sister's marriage needed / Kız kardeşin evliliği için ağabeyin onayının gerekmesi

T131.1.1-0.1. In the marriage of his sister, the brother leaves the decision to his sister / Kız kardeşinin evliliğinde ağabeyin kararı kardeşine bırakması (MTB) TBM-38

Bunun üzerine ağabeyleri: — Kimi seviyorsa varsın, demişler.

T133.5. Mounting upon horse to fetch bride / Gelini at üzerinde getirme

T133.5-0.1. Mounting upon camel to fetch bride / Gelini deve üzerinde getirme (MTB) TBM-38

Kardeşleri bir Akmaya'yı kecebeleyip süsleyerek Akpamık'ı bindirip bırakmışlar.

T121. Unequal marriage / Eşit olmayan evlilik

T121-12. King's son marries deaf and dumb / Padişahın oğlunun sağır ve dilsiz kızla evlenmesi (MTB) TBM-38

Cevap yokmuş. "Kız hiç konuşmasa da lal olsa da alacağım" deyip padişahın oğlu Akpamık ile evlenmiş.

T584. Parturition / Doğum TBM-38

Onun bir oğlu olmuş.

T145.2. Second wife taken because first is barren / İlk eşin kısır olduğu için ikinci eşin alınması

T145.2-0.1. Second wife taken because first is deaf and dumb / İlk eşi sağır ve dilsiz olduğu için ikinci eşi alması (MTB) TBM-38

Padişahın oğlu: — En iyisi artık bir hanım alayım yoksa olacak gibi değil, deyip hanım aramaya çıkmış.

L124. Dumb hero / Dilsiz kahraman

L124-3. Dumb wife as heroine / Kahraman olarak dilsiz eş (kadın) (MTB) TBM-38

Akpamık bu dilsizliğinin üstüne eşi de evlenmenin peşine düştüğü için üzüntülü oturduğundan oğluna da ekmek vermemiş.

P231. Mother and son / Anne ve oğul TBM-38

Ondan sonra Akpamık, oğluna: — Yavrurum, kulağıma da bir vur, demiş.

R154. Children rescue parents / Çocukların ailelerini kurtarması

R154.1. Son rescues mother / Oğulun annesini kurtarması TBM-38

Oğlu arkasından itip: “Anne, ekmek diyorum” diye epey ittirmiş ve boğazındaki kurşun “lap” diye çıkmış, dili açılmış.

N832. Boy as helper / Yardımcı oğlan

N832.2. Sons as helpers / Yardımcı erkek çocuklar TBM-38

Oğlu o kulağına da “anne ekmek” diyerek vurmuş. O kulağındaki kurşun da çıkınca Akpamık sağlıklı olmuş.

T145.1-5.1. Bad relations between co-wives / Kumalar arasındaki kötü ilişkiler (MTB) TBM-38

Yeni alınan gelin, atının üstünde: — Mesdi hayran, döküldü ayran, diye bağırılmış.

T145.2. Second wife taken because first is barren / İlk eşin kısır olduğu için ikinci eşin alınması

T145.2-0.1.1. Sending the second wife back when the first wife gets better / İlk eşinin iyileşmesi üzerine ikinci eşin geri gönderilmesi (MTB) TBM-38

Şehzade, Akpamık’ın dilinin açıldığını görünce sevincinden peşine takıp getirdiği hanımı o an attan bile indirmeden geri göndermiş.

P297. Nephew / Erkek yeğen TBM-38

Kendisine de aşığını attığı zaman: — Akpamık'ın oğluyum / Tek omuzlunun yeğeniyim / Altın aşığım, alçı kop/Altı dayımın başı için / En küçüğü Bayram'dır / Bayram dayımın başı için, deyip aşığını at, diye öğretmiş.

P293. Uncle / Dayı TBM-38

Bayram dayımın başı için, deyip aşığını at, diye öğretmiş.

H1385. Quest for lost persons / Kaybolan kişileri arama**H1385.6.** Quest for lost sister / Kaybolan kız kardeşi arama TBM-38

Diğerleri de bunu kabul edip yedi kardeşin her biri, kız kardeşini bir şehirde aramaya gitmiş.

N730. Accidental reunion of families / Ailelerin tesadüfen karşılaşması**N738.** Accidental meeting of nephew and uncle / Yeğen ve dayımın tesadüfen karşılaşması TBM-38

Akpamık'ın oğlu aşığını tekrar atmış: Akpamık'ın oğluyum / Tek omuzlunun yeğeniyim / Altın aşığım, alçı kop / Altı dayımın başı için / En küçüğü Bayram'dır / Bayram dayımın başı için / Altın aşığım, alı kop, demiş ve dayısı onu tanıyıp: — Haydi, çocuk! Yürü, evinizi göster, demiş.

N734. Accidental meeting of brother and sister / Erkek ve kız kardeşlerin tesadüfen karşılaşması TBM-38

Oğlanın peşine düşüp gitmiş ve Akpamık, kardeşini tanımış. Kardeşi de Akpamık'ı tanımış.

P264-2. Bad relations between brothers' wives and husbands' wives / Yengeler ve görümce arasındaki kötü ilişkiler (MTB)

P264-2.1. Husbands' sister punishes the older brides who did bad things to her / Kendisine kötülük yapan büyük gelinlerin görümce tarafından cezalandırılması (MTB) TBM-38

Kadınlar: “Görümcemiz hediye göndermiş” deyip ellerini sokmuşlar ve ellerini örümcek, akrep sokmuş.

P264-3. Good relations between brothers' wives and the bride / Görümce ve gelin arasındaki iyi ilişkiler (MTB)

P264-3.1. Rewarding the younger bride who does not harm the husband's sister / Görümceye kötülükte bulunmayan küçük gelinin mükâfatlandırılması (MTB) TBM-38

En küçük kardeşinin hanımı da kendine verilen çuvalı açıp bakmış ki içi nohut ve kuru üzüm dolu.

Q411. Death as punishment / Ölüm cezası

Q411-16. Brothers kill their wives who do evil to their sisters / Erkek kardeşlerin kız kardeşine kötülük yapan hanımlarını öldürmeleri (MTB) TBM-38

Yedi kardeş: “Bize büyük iyilik eden kardeşimize böyle yaptılarsa bunları öldürmeli” diye karar vermişler. Bayram'ın hanımı hariç hepsini öldürmüşler.

2.39. Aldar Köse, Dev ve Tilki⁹²

2.39.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Eski zamanda Aldarköse diye bir adam varmış. O bir gün hanımına:^{P210.}

— Hanım, ben istemeye gideceğim, demiş ve çöle çıkıp gitmiş.

Dolaşırken bir gün bir deve rastlamış. Aldarköse ona selam vermiş. Bunun üzerine dev:

— Böyle selam vermemiş olsan, seni yok ederdim. Çabuk söyle, atış mı gerek, tutuş mu, demiş.

O zaman Aldarköse:

⁹² Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Aldarköse döv hem tilki”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 9-13.

— Atış atanın başına, tutuş gerek dev ağa, demiş.

— Öyleyse gel ama canına acı, insan!

— Tutuşup birbirimizi helak edeceğimize, başka türlü deneyip birbirimizin kuvvetini ölçelim, dev ağa.

— Nasıl sınyayacaksan, söyle görelim.

— Şimdi dev ağa, her birimiz yerden bir avuç kum alıp sıkarak ondan yağ çıkaralım. Hangimiz kumdan yağ çıkarabilirse, onun güçlü olduğu belli olur.

Dev bu şarta razı olmuş. Aldarköse, devden gizli bir yere tavuğun yumurtasını gömmüş. Denemeye önce devin başlaması gerektiğine de onu ikna etmiş. Aldarköse, deve bakıp:

— Sıra senin dev ağa, başlayıver, demiş.

Dev yerden bir avuç kum alıp bir kez sıkmış, hiçbir şey çıkmamış. İkinci kez sıkmış, hiçbir şey çıkmamış. Üçüncü kez var gücüyle sıkmış ama onda da önceki gibi hiçbir şey çıkmamış. Ondan sonra dev, kendisinin başarısız olmasına üzülüp Aldarköse'ye bakarak:

— Köse, şimdi sıra sende. Ne kudretin varsa göster, görelim, demiş.

Aldarköse bir iki kez etraftan kum alıp sıkmış, en sonunda önceden gömüp koyduğu yumurtasını kumla karıştırıp sıkmış ve parmaklarının arasından yumurtanın sarısı akıvermiş. Dev bunu görünce yerinden birden kalkıp şaşkınlıkla:

— Köse, kudretini gördüm. Gel ikimiz dost olalım, diyerek Aldarköse'ye elini uzatmış.

Aldarköse, devin aklının kıt olduğunu görüp:

— Gel buraya dost isen, diyerek elini deve gönülsüzce uzatmış:

Dev, Aldarköse'ye bakıp:

— Dost, yürü, bize gidelim, demiş.

Aldarköse gülümseyip:

— Olur, yürü gideceksen, diyerek devin önüne düşüvermiş.

Dev, Aldarköse'yi evine götürüp onu misafir ederek onun gösterdiği kudreti kendi hanımına anlatmış. Akşam yatacakları sırada, misafir için misafir odasına döşek sermişler. Dev gece yatarken Aldarköse'den korktuğunu hanımına söylemiş:

— Er ya da geç bu Köse'den bizim başımıza zeval gelebilir. En iyisi uyurken onun üstüne dağın bir parçasını getirip atayım, diyerek hanımıyla anlaşmış. Aldarköse, devin niyetinin iyi olmadığını ilk akşamdan anladığı için, ev sahibinin kendisi hakkında yaptığı konuşmayı evin dışından dinleyip duymuş. Bu yüzden döşeğinde sanki bir insan

yatıyormuş gibi yapmış ve kendisi başka bir yere gidip yatmış. Dev ise dağın büyük bir parçasını kaldırıp getirerek misafirin döşeğinin üstüne fırlatmış ve hanımının yanına gidip:

— Köse'nin korkusundan kurtulduk. Onun canını cehenneme gönderdim, deyip gururlanmış.

Aldarköse kendi içinden “Buradan çabucak gitmezsem olmayacak. Ne zamana kadar bu beladan hile ile kurtulurum” diye düşünmüş ve devin tam yanına varıp:

— Dev dost, gece benim üstüme ne örttün? Koymasaydın soğuktan üşüyüp helak olacaktım, demiş.

Aldarköse çay içtikten sonra:

— Şimdi, dost, iznin olursa evime döneyim. Yoksa ardımdan hayvanlarım dağılıp gider, diyerek böbürlenmiş.

“Dağ parçasının altında Köse'nin çoktan pestili çıkmıştır” diye kendi içinden sevinen dev, Aldarköse'yi görünce şaşırılmış. O, kendi içinden: “Buna ölüm yokmuş. Meğer bizim tahminimiz yanlışmış. Bunu hemen başımdan savayım” diye korkuyla koca bir testiği altınla doldurup Aldarköse'nin önüne koymuş ve:

— Müsaade vardır dost, müsaade vardır. Hürmet edip geldiğin için sağ ol, demiş.

Aldarköse devin hediye ettiği testiği taşıyamayacağını anlayınca bir bahane bulmuş:

— Bizde, insanlıkta, ev sahibi misafirini yük eşyalarıyla evine varana kadar uğurlamazsa ayıp karşılanır, demiş.

Bunun üzerine dev ona:

— Öyleyse kaldırırım da götürürüm de dost, deyip testiği koltuğunun altına alıp Aldarköse'nin önüne düşerek onların evine gelmiş.

Aldarköse, devi evine almış ve kendisi dışarı çıkmış. Devden kurtulmanın yolunu aramış:

— Hanım, ben odun keseceğimde sana “Yemek buldun mu?” diye sorarım. Sen ise: “Eviden gideli iki ay oldu. Ben gelene kadar bununla idare edersin deyip yalnızca iki tanecik dev bırakıp gittin. Onları da tek seferde yiyip bitirdik. Şimdi de getirmişsin bir tanecik dev. Bunu öldür, hemen bir şeyler pişirivereyim” dersin, diye tembihlemiş.

Aldar Köse'nin hanımı bundan da beter etmiş. Dev ise karı kocanın konuşmasını duyunca “Yavaş kaçan namerttir” diyerek kaçmış fakat Aldarköse de eli sopalı düşmüş onun peşine. Böylece bir süre kovalamış da sonra geride kalmış. O kaçıp giderken devin önüne bir tilki çıkmış. Tilki ona:

— Hey dev, kovalayanın var gibi nereden nereye gidiyorsun, diye sormuş.

Dev olan biteni ayrıntılarıyla tilkiye anlatıvermiş. Bunun üzerine tilki:

— Vay, o Aldarköse'dir. O seni aldatmış. Onda kuvvet de yoktur, başka bir şey de, demiş.

Tilki, devi geri çevirip Aldarköse'nin yanına götürmek istemiş. Dev ise şaşkınlık içerisinde kalmış. En sonunda tilki, deve şart koymuş:

— Dev dost, eğer sen benim sözüme inanmazsan, boynuma ip takıp ucundan kendin tut da git. Söylediğim gerçek olmazsa beni yok et, diyerek tilki ant içip söz vermiş.

Dev, tilkinin söylediği gibi yapıp “Neredesin Aldarköse'nin evi” diyerek gidivermiş. Bunlar köyün kenarından girdiklerinde Aldarköse onların geldiğini görüp eli sopalı, büyük bir gürültüyle onlara doğru koşup:

— Ha hay, sahtekâr tilki! Babanın üç dev vergisi vardı. Senin getirdiğin sadece bir dev mi? Hesapla, baban öleli kaç yıl oldu? Sen şimdi beri gel de boynunu koparayım, deyip atılmış.

Önceden de korkutulan dev, Aldarköse'nin bu tehdidinden sonra içinden “Bu hilekâr tilki beni Aldarköse'nin yanına kendi vergisini ödemek için getirmiş meğer” demiş ve geriye doğru kaçıp gitmiş. Şimdi haberi tilkiden alın. Boynuna ip takıldıktan sonra onun inine ya da oraya buraya sinmesi mümkün olmamış. Tilkinin ettiği ah vaha da dev kulak asmamış. En sonunda tilki kendi tuzağına kendisi düşüp devin ayağına ulaşmadan, bir taşa bir ağaca değip her parçası bir otun başına takılıp kalmış. O zamandan beri dev, Aldarköse'nin adını işittiği yerden kaçıp gidirmiş.

2.39.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 39

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-39

O bir gün hanımına: — Hanım, ben istemeye gideceğim, demiş ve çöle çıkıp gitmiş.

2.40. Allaberdi Vezir⁹³

2.40.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanda birinin Allaberdi adlı bir oğlu olmuş.^{T584.} O adam bir gün hanımıyla konuşup.^{P230.}

— Ey hanım! Gel oğlumuzu mektebe verelim. Öldüğümüzde molla çağırmadan Kur'an'ı kendisi okusun, demiş. Hanımı razı olmuş.^{P210.} Ertesi gün kalkıp çay ekmek yedikten sonra o oğlunun^{P233.} elinden tutup mollanın yanına götürmüş ve:

— Ey molla, bu bizim biricik oğlumuz. Adı Allaberdi. Bunu okutun, halk ne ödüyorsa bizim de buna gücümüz yeter, demiş.^{P233-22.} Molla razı olmuş.

Ertesi gün mektepte ders başlamış. Molla, öğrencilere bakıp:

— Bugün elifi öğreniyoruz, diyerek küçücük tahtaya elif harfini yazıp yukarı kaldırmış. O zaman Allaberdi:

— Elif'in manası ne, diye seslenmiş. Molla buna şaşırılmış. Dokuz yaşındaki oğlanın gelir gelmez her harfin manasını sorması onu korkutmuş. O:

— Otur yerine, diyerek Allaberdi'yi azarlamış. Ertesi gün yine bu hareket tekrarlanmış. Molla ona:

— Kendin de sessiz oturmuyorsun kimseyi de oturtmuyorsun. Var evinize git. Mektepte gölge etme, demiş.

Allaberdi ağlayarak evlerine gelmiş, olanları annesine anlatmış.^{P231-8.} Annesi:

— Evde oynayiver oğlum! Baban işten geldikten sonra molla ile kendisi konuşur, demiş.^{P231.}

Ertesi gün babası, mollanın yanına gidip oğlunun niçin kovulduğunu sormuş. O zaman molla: “Allaberdi'den kurtulmazsam o çok güçlü olur, benim ekmeğime mâni olur, mollalığı elimden alır” düşüncesiyle:

— Oğlunu mektebe gönderme. Onun kafası çalışmıyor. Diğerlerinin de okumasına engel oluyor, demiş. Babası eve gelip:

— Seni yalancı, deyyus! Rezillik edip mollayı incitmişsin. İyilik bilmedin, çobanlık yap. Mektebi bitirdim say, demiş.^{P233.2.}

Allaberdi bir tüccarın mektepte okuyan oğluyla iyi dostmuş. Bu oğlana mektepten kovulduğunu söyleyip:

⁹³ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Allaberdi vezir”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 300-305.

— Eğer sen dostluğunu gstereceksen her gün işlenen dersleri bana ğret, demiş. Tüccarın oğlu, molla ne ğretse deftere yazıp Allaberdi'ye getirip vermiş. Allaberdi böyle birkaç yıl okuyup molladan da ilimli olarak yetişmiş. O dönemde mektebi bitirenleri kütüphaneye gtryorlarmış. Buradaki kitaplardan, ilginç Şeylerden herkes aklının erdiğini alıp dnecekmiş. Allaberdi, babasından oğlanlarla kütüphaneye gitmek için izin istemiş. ^{P233-23} Babası ona:

— Oğlum, oranın yolu uzak, gidip gelmen için en az iki yıl gerek. Yol masrafını, ulağını kendin bulabilirsen git, demiş.

Kütüphaneye gitmek için toplanan oğlanlar, mollanın sözüne kulak asmadan Allaberdi'yi de kendileriyle götürmek için sözleşmişler. şahın, vezirlerin, tüccarların oğulları Allaberdi'ye azık, ulak verip onu götürmüşler. Bir yıl yol yürüyüp kütüphaneye varmışlar. O yerin kapısı her cuma günü bir saat kendi kendine açılıp sonra da kapanıyormuş.

Kapı açıldığında molla, Allaberdi'yi içeri sokmamak için tutmuş. Ama oğlanlar onu mollanın elinden kurtarmışlar. Allaberdi kitaplı odaya girip gizli bir yerde saklanmış. Öğrencilerin her biri kendilerine yarayan Şeyi, anlayabileceği kitabı alıp dışarı çıkmışlar. Bakmışlar ki Allaberdi yok. Onu içeride dışarıda arayıp bulamamışlar. Öğrenciler köye geri dönmüşler. Allaberdi ise gelecek cuma gününe kadar odanın içinde kalıp tüm kitapları tek tek gözden geçirmiş. Fakat kendisine yarayacak bir kitap bulamayıp odanın içinde sırt üstü yatmış. Bakmış ki odanın kubbesinin altında bir kitap ile bir kilim asılı duruyor. Allaberdi onları alıp kitabı karıştırmış ki onda dünyanın bütün ilimleri varmış. Kilimin bir kenarında ise Süleyman peygamberin adı yazılıymış. Allaberdi kilimin üzerine oturup: "Vah, ulağım olsaydı, ben de diğerleri gibi evde olurdum" diyerek gözlerini bir yumup açmış ki kendi evinde oturuyormuş.

Allaberdi hakkında yurdun şahına haber ulaşmış. şah onu köşküne çağırmış. Gencin aklını sınamak için ona her türlü zor sorular sormuş. Allaberdi'nin verdiği cevaplar padişahın hoşuna gitmiş. O, bir gün Allaberdi'nin okuma yazmasını sınamak maksadıyla ona halkın vergisini azaltmak hakkında ferman yazdırmış.

şah onun mektubunu görünce:

— Ben mrmde seninki gibi yazı görmedim. Benim adımdan gönderilecek fermanlar daima senin elinden yazılısın, diyerek onu ktip seçmiş. Birkaç ay sonra ise baş vezirliğe seçmiş ve:

— Ben mrmde senin gibi akıllı ^{J1113-2} bir insan görmedim, demiş.

O zaman Allaberdi ona:

— Ey şahım, benim yazım da aklım da sadece halkın zahmetini çektiğimde güzeldir, keskindir. Aksine olduğunda yazım kötü, aklım kıttır, demiş.

Günlerden bir gün bu şah:

— Ey vezir, biz on iki yurdun padişahı olup: “Herkes kendi akıldarıyla filan şehre toplansın. Oraya herkes kendi yurdunun en iyi şeyini götürüp göstereyim” diye sözleştik. Sözleşilen zamana az kalmış, yola düşelim, demiş.

Allaberdi vezir ona:

— Öyleyse gidiverelim. İlginç şey orada var, diyerek yola düşmüşler. Onlar belirlenen şehre belirlenen vakitten bir saat geç varmışlar.

Şah:

— Biz bir saat geç kalıp mahcup olduk, diye tereddüt edince Allaberdi vezir:

— Ey şahım, sen bunun için mahcup olma. Biz onları utandırırız, diyerek toplanılacak yerin kapısını açmış ve on bir yurdun şahı hep bir ağızdan:

— Siz bizi saymadınız. Biz saat onda toplanmalıydık. Şimdi ise saat on bir, demişler.

Allaberdi vezir:

— Ey hürmetli padişahlar! Yalan söylemekteki kârınız ne? Haydi, saatliler, saatinize iyice bakın, demiş. Padişahlar yeniden saatlerine bakmışlar ve hepsinin saati onu gösteriyormuş. O an Allaberdi'nin padişahı buna şaşırıp: “Bunun büyücülüğünü yok etmezsem padişahlığımı elimden alır” diyerek yurduna dönmek için acele etmiş. Padişahlar hep bir ağızdan: “Haydi, herkes kendi yurdundaki ilginç eşyaları göstereyim” demiş. Herkes getirdiği eşyaları ortaya çıkarmış. Onların kimi altın çaydanlık, kimi gülyaka⁹⁴, kimi lamba getirmiş. Sıra Türkmen şahına gelmiş ama o ne yapacağını bilememiş. Çünkü Allaberdi vezirinin lafına inanıp boş gelmiş. O sırada Allaberdi:

— Bizim getirdiğimiz ilginç eşyalar bu kutunun içindedir, diyerek parmağını odanın penceresine doğru uzatmış ve pencerede ilginç bir kutu belirmiş. Onu açıp bakmışlar ki içinde dünyada görülmemiş güzel taşlar varmış. Padişahlar, Türkmen şahına: “Bütün ilginçlikler senin yurdundaymış” diyerek kabul etmişler. Ertesi gün bu yurtların seçkin ordusunun, seçkin silahlarıyla nizamlı yürüyerek geçmesi gerekiyormuş. Türkmen padişahı, Allaberdi'ye:

— Ordu getirme sözümüz aklımdan çıkmış. Şimdi ne yapmalıyız, demiş ve Allaberdi:

⁹⁴ Gülyaka: Türkmen gelin kızlarının yakalarına taktığı, yüzü taşlı yuvarlak süs eşyası (TDDS, 2016: 496).

— Ey padişahımız, sen onu dert etme, demiş.

Ertesi gün diğer yurtların orduları saf saf sıra olup geçmeye başlamışlar. Türkmen devletinin sırası geldiğinde Allaberdi vezir, cebine koyduğu susamdan bir kısmını meydana serpivermiş ve birkaç bin Türkmen sergerdesi görülmemiş ilginç top tüfekleriyle sıra olup geçmeye başlamışlar. Buna şaşırıp kalan diğer şahlar: “Biz asker getirmeliyiz demiştik, bunların hepsi sergerde” demişler. Allaberdi, şahına bakmadan:

— Bizde sıradan asker yok. Sadece sergerde yetiştiriyoruz, demiş. Bunlar böylece galibiyetle yurtlarına dönmüşler. Padişah korkup, on iki pehlivana Allaberdi hanın elini bağlayıp onu zindana atmalarını buyurmuş. Pehlivanlar buyruğu yerine getirip zindanı dışarıdan kilitlemişler. Bir süre sonra şah, Allaberdi vezirin çalıştığı odaya varmış ki o bir şeyler yazıyormuş. Onun bu kerametini gören şah çok da telaşlanıp:

— Allaberdi, seni vezirlikten alıyorum. Sen yarın öğle vakti köşkten de şehirden de çık, demiş.

Allaberdi ona şöyle cevap vermiş:

— Ey padişah! Ben istediğim zaman seni yok edip yerine geçebilirim. Fakat bende şah, hükümdar olma arzusu yok. Ben sen kovmadan da gitmek istiyordum.

Ertesi gün şah, şehrin on iki kapısının her birinin ağzına bir top ile bir muhafız koyup:

— Allaberdi hangi kapıdan çıkarsa o kapıya top atın, demiş. Öğle vakti olduğunda on iki kapının on ikisinden de bir anda top atılmış. Buna şaşırıp kalan halk günümüze kadar Allaberdi’yi unutmayıp onun ilminin kudretini kendi nesillerine anlatıp durmuş.

2.40.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 40

T584. Parturition / Doğum TBM-40

Evvel zamanda birinin Allaberdi adlı bir oğlu olmuş.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TBM-40

O adam bir gün hanımıyla konuşup: — Ey hanım! Gel oğlumuzu mektebe verelim. Öldüğümüzde molla çağırmadan Kur’an’ı kendisi okusun, demiş.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-40

Hanımı razı olmuş.

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-40

P233-22. Father pays attention to the education of his son / Babanın oğlunun eğitimine önem vermesi (MTB) TBM-40

Ertesi gün kalkıp çay ekmek yedikten sonra o oğlunun elinden tutup molların yanına götürmüş ve: — Ey molla, bu bizim biricik oğlumuz. Adı Allaberdi. Bunu okutun, halk ne ödüyorsa bizim de buna gücümüz yeter, demiş.

P231-8. Son talks to his mother about his problem / Oğlanın derdini annesine anlatması (MTB) TBM-40

Allaberdi ağlayarak evlerine gelmiş, olanları annesine anlatmış.

P231. Mother and son / Anne ve oğul TBM-40

Annesi: — Evde oynayiver oğlum! Baban işten geldikten sonra molla ile kendisi konuşur, demiş.

P233.2. Young hero rebuked by his father / Genç kahramanın babası tarafından azarlanması TBM-40

Babası eve gelip: — Seni yalancı, deyyus! Rezillik edip molları incitmişsin. İyilik bilmedin, çobanlık yap. Mektebi bitirdim say, demiş.

P233-23. Son asks for his dad's permission before he goes somewhere / Oğulun bir yere gitmeden önce babasından izin istemesi (MTB) TBM-40

Allaberdi, babasından oğlanlarla kütüphaneye gitmek için izin istemiş.

J1113. Clever boy / Akıllı erkek çocuk

J1113-2. Clever son / Akıllı oğul (MTB) TBM-40

Birkaç ay sonra ise baş vezirliğe seçmiş ve: — Ben ömrümde senin gibi akıllı bir insan görmedim, demiş.

2.41. Ayaz Han Çarığına Bakarak⁹⁵

2.41.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bundan birkaç yüzyıl önce atalarımızın zamanında herkesçe bilinen fakir bir adam varmış. Bu fakir, birkaç yıl işçilik yapıp ömrünün sonlarında bir zenginin kızıyla evlenmiş.^{T121.5.2.}

Zenginin kızıyla evlenince ahşap ev yapıp hanımıyla orada yaşamış.^{P210.} Bulursa başka yerde işçilik yapmış, bulmazsa da kayınbabasına^{P261.} yardım ederek^{P261-2.} birkaç yıl yaşamış. Günlerden bir gün ayazlı bir gece bunların bir oğulları olmuş.^{T584.} Onun adını Ayaz koymuşlar.^{T596.} Ayaz on yaşına girdiğinde babası, on iki yaşına girdiğinde annesi ölmüş.^{L111.4.} Ayaz^{P299-} bir iki yıl boyunca dedesinin yanında yaşamış.^{L111.4.1-1.} On dört yaşına girdiğinde dedesinin^{P291.} rızasıyla bir zengin, Ayaz'ı kendine hizmetkâr edinmiş. Ayaz'ın esas işi zenginin iki hanımının^{T145.1-5.} tandır odununu taşımak, tandırı yakmak, evlerinin külünü atmak, ağılda duran hayvanlara su vermek, hayvanların otlarını toplayıp getirmek, evlerinin etrafını temizlemekmiş.

Yorulmak bilmeyen akıllı Ayaz,^{J1113-2.} zenginin hanımlarına kendisini sevdirmiş. Ayaz'ın çalışkanlığı yurdun şahının hanımlarının kulağına da gitmiş.

Padişahın hanımları kendi cariyelerinin yaptığı hizmetlerle yetinmeyip Ayaz'ı kendilerine hizmetkâr yapmayı akıllarına koymuşlar ve bu maksatlarını kocalarına söylemişler. Böylece padişahın buyruğuyla Ayaz, padişahın hanımlarının hizmetkârı olmuş.

Böylece aradan biraz zaman geçmiş. Ayaz on sekiz yaşına girmiş. O dönemde padişahın hanımlarından birinin kızı olmuş.^{T584.} Bir gün sabahleyin padişah dışarı çıktığında iki adamın, kızı olan hanımının evinden çıktığını görmüş. Padişah şaşırıp o adamları durdurmuş ve:

— Ey beyler, siz kimsiniz ve ne maksatla küçük çocuklu eve geldiniz, diye sormuş.

O zaman o iki adam:

⁹⁵ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Ayazhan, çarığına bakarak”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 240-257.

— Biz kısmetçiyiz. Senin yeni olan kızının kısmetini yazıp şimdi dönüyoruz, diye cevap vermiş.

Bunun üzerine padişah:

— Öyleyse benim kızımı kime yazdınız, diye sormuş.

Adamlar:

— Senin kızını hizmetkârın Ayaz’a yazdık, demişler. ^{M369.2.1-3.}

Padişah bunların yaptığına razı olmayıp:

— Kızımı genç hizmetkârıma yazmanıza kesinlikle razı değilim. O yazınızı bozun da şehzadelerden birine yazın. Bunu yapmazsanız sizi öldürürüm, demiş.

Adamlar:

— Biz yapacağımızı yaptık, iş bitti, yazılan bozulmaz. İnsanın canını almak Yaradan’ın işi, diyerek padişahın gözünün önünden kaybolmuşlar.

Bu durum padişahı kedere boğmuş. Padişah günden güne sararıp iştahı azalmış. Akrabalarından, vezirlerinden biri bile bir süre bu durumun sebebini padişaha soramamışlar. Sonunda vezirlerinden hatip olanı bu sırrı açıklamış. Ondan sonra o, diğer vezirlerle kararlaştırıp Ayaz’ı yok etmenin peşine düşmüşler.

Böylece vezirlerin tavsiyesiyle bir gün padişah, Ayaz’ı yanına çağırmış.

— Ben fena hastalandım. Tabiplerin söylediğine göre boz devenin sütünü içmezsem iyileşemeyeceğim. Sen git de boz devenin sütünden alıp gel, diye buyurmuş.

Boz devenin nerede olduğunu, onun sütünü nasıl alabileceğini bilmediğinden Ayaz çok üzülmüş. Bir gün hayvanları suya bırakıp, kendisi suyun başında üzgün bir hâlde yüzünü aşağıya eğip dalgın dalgın otururken su almaya gelen yaşlı bir kadın:

— Ayaz, bu ne hâl? Genç yaşında böyle kedere boğulmuşsun. Böyle oturmak genç bir delikanlıya yakışmaz. Bu hâlini şah beğenmez. Cesaretli ol, demiş.

Bunun üzerine Ayaz:

— Bilmediğin ve görmediğin şeyi yapmak için cesaretin ne faydası var? Canıma acımam, işten kaçmıyorum. Ama kesinlikle başaramayacağım işleri buyuruyorlar. “Boz devenin sütünü getir” diyorlar. O işi nasıl yapmam gerektiğini bilmiyorum. “Şöyle yapmalısın” diye yol gösteren de yok, diye sızlanmış.

Yaşlı kadın, Ayaz’ın söylediklerine şaşırıp:

— Ayaz, oğlum, açıkça söylesene dediğin şey ne? Belki de benim yardımım dokunur, deyince Ayaz:

— Padişah hastalanmış. O boz devenin sütünü içmezse kesin ölecekti. Bunun için de bana boz devenin sütünü getirmemi buyurdu. Boz devenin ne olduğunu, nerede olduğunu, onun sütünü nasıl almam gerektiğini bilmiyorum. Hiç kimse de bana söylemiyor, diyerek yaşlı kadına üzüntüsünün sebebini anlatmış. Bu durumu işiten yaşlı kadın:

— Bu vazife kolay iş değil. Boz devenin kendisi kâfirdir ama yavrusu Müslüman'dır. O, yavrusundan ayrı bir yerde olur. Sen önce onun yavrusunun yanına gitmelisin. Yavrusu filan yerdedir. Onun yanına varıp, isteğini söyleyip onu iyice inandırırsan o belki de annesinin sütünden alıp verir. Boz devenin sütünü almanın başka yolu yoktur. Ama süt koyacağın kabın tulum olsun. Çünkü ona başka türlü kap olmaz, diyerek yaşlı kadın, Ayaz'a deve yavrusunun yanına gitmenin yolunu tarif etmiş.

Ayaz, hayvanlarını ağıla götürüp otunu yemini vermiş. Yol hazırlığını yapmış ve padişahın hanımlarının birinden süt koymak için tulum almış da boz deveyi aramaya çıkmış.

Ayaz az gidip uz gidip sonunda boz devenin yavrusunu bulmuş. Tereddüt ede ede onun yanına gitmiş ve padişahın hastalığını, boz devenin sütünü içmezse kesin olarak öleceğini söyleyip, yavrudan annesinin sütünden alıp vermesini istemiş.

Ayaz'ın uzak yoldan helak olup gelişine, boynunu bükerek yalvarışına acıyan köşek, annesinin sütünden alıp vermeye razı olmuş ve:

— Her gün üç kez annemi emiyorum. Annemin olduğu yer uzak. Emdiğim zaman annemi orta yolda buluyorum. Gitmek istediğimde seni çenemde tüylerimin içinde iyice saklarım ve sen benim boynuma iyice yapışırın. Sonra gidip annemi emmeye başladığımda annemin sütünü dudağımdan akıtırım ve sen de altına tulumunu tutarsın. Böylece annemin sütünü alırız. Başka türlü alamayız. Eğer senin olduğunu anlarsa o zaman ikimizin sonu da ölümdür. Ama tehdit etse de korkup tüylerimin içinden çıkma, diye iyice tembihlemiş.

Köşegin annesini emme vakti gelmiş. Giderken Ayaz'ı çenesindeki tüylerinin içine iyice saklayıp her zaman gittiği gibi annesini emdiği yere gitmiş. Oraya köşegin annesi de gelmiş ve:

— Bu ne hâl? Burada insan kokusu var ya! Nerede olursa olsun onu bul, diyerek yavrusunu sıkıştırmaya başlamış. Yavrusu ise:

— Vay anne! Sana ne oldu, her zamanki gibi değilsin. Bu civara insanın gelebilme ihtimali var mı? İnsanı görsem sana bırakmadan onu kendim yok ederim, diyerek annesini susturmuş. Annesi inanıp yavrusunu emzirmeye başlamış.

Köşek, annesini emerken sütü dudağından akıtıp Ayaz'ın tulumunu sütle doldurmuş ve kendisi her zamanki gibi doymasa da annesine belli etmeyip emmeyi bırakmış. Sonra annesinden ayrılıp her biri kendi yerine doğru gitmiş.

Epey yol yürüdükten sonra ikinci vaktinde köşek, Ayaz'a:

— Önümüz engebelidir. Senin için saklanacak çukur, tümsek çoktur. Oraya vardktan sonra inip kendi yoluna gidersin, ben de kendi yerime giderim. Eğer annem seni görüp ikimizin peşinden kovalarsa mutlaka iyice saklan. Yoksa senin peşinden hemen yetişir ve seni öldürür. Ben ne olursa olsun kaçıp kurtulurum, demiş.

Böylece çukur ve tümsek yere ulaşmışlar. Köşek, Ayaz'ı yere indirip kendi yerine gidecek olduğunda annesine doğru bakmış ve annesinin tozu dumana katarak hızla geldiğini görmüş. Onun için kendisi de yerine gitmeden kaçmak istemiş ve Ayaz'a:

— Annem hızla geliyor, hemen saklan, kendi başının çaresine bak, diyerek düzlükten diğer tarafa kaçmış. Annesi de sütünü saçarak yavrusunun peşine düşmüş. Sonunda da yetişemeyip: “Emdirdiğim sütüm haram olsun, hemen kara taş olup ağlayasın” diyerek geri dönmüş. Köşek, annesinin bedduasına uğrayıp durduğu yerde taşa dönüşmüş.

Ayaz ise hemen çukurların içinde iyice saklanıp tam karanlık çökünceye kadar yatmış. Boz deve de dönüşte Ayaz'ı bulmak için her ne kadar bakınıp arasa da sonunda onu bulamadan gitmiş. Aradan biraz zaman geçtikten sonra, gecenin büyük bir kısmı geçince, Ayaz da çukurdan çukura atlayarak yurduna doğru kaçmış. Bu şekilde az gidip uz gidip boz devenin sütünü padişaha getirip vermiş. Gökyüzünde iki tane büyük yakın yol gibi olup, geceleri görünen ak yıldızlara “Boz devenin yavrusunu kovalarken dökülen sütü” demişler. Boz deve çok cimriymiş, sütünü yavrusundan başka hiçbir canlıya vermiyormuş.

Ayaz'ın bu yolda çektiği eziyeti “İt görse gözü ağarır”. Böyle olsa da boz devenin yavrusunun ve yaşlı kadının yardımıyla padişahın bu defa ölüme gönderdiği vazifesinden sağ salim gelmiş.

Padişah, Ayaz'ın ölümden dönüp gelmesine, boz devenin sütünü getirmesine şaşırıp yine bunun gibi bir ölümcül vazife bulmanın peşine düşmüş.

Aradan biraz zaman geçtikten sonra vezirleriyle istişare etmiş de Ayaz'ı çağırması ve:

— Sen güneşin doğduğu yere gitmelisin ve orada yaşayan halktan yazılanın bozulup bozulmadığını, suçlunun suçunun bağışlanıp bağışlanmadığını sormalı, neticesini bana gelip söylemelisin, diye buyurmuş.

Ayaz: “Bir beladan sağ salim kurtuldum derken şimdi ondan da beterini buldu” diyerek azığını, eşyasını hazırlayıp başarsa da başarmasa da güneşin doğduğu tarafa gitmiş. Gece gündüz günlerce, aylarca yol yürüyüp, uçsuz bucaksız dağları, çölleri, yurtları aşır ucu bucağı görünmeyen bir denizin kenarına varmış.

Burada ne yapacağını bilmeden kedere boğulmuş otururken birden boğazı kaşınıp öksürmüştü. O an balina, başını sudan çıkarıp:

— Hey insan, sen burada ne arıyorsun, diye sormuş.

Ayaz:

— Padişahımızın buyruğuyla “Yazılanın bozulup bozulmadığını, suçlunun suçunun bağışlanıp bağışlanmadığını” güneşin doğduğu yerde yaşayan halka sormaya gidiyorum, diye cevap vermiş. Balığa denizden nasıl geçebileceğini sormuş.

Balık:

— Nefsime engel olamayıp gözümün gördüğü kıymetli taşları yuttum. Sonucunda dermansız bir hastalığa yakalandım. Bu hastalıktan kurtulmanın çaresini bulamıyorum. Bundan kurtulup kurtulunmadığını gittiğin yerde sorup öğrenerek gelersen ben seni denizden geçireyim, demiş.

Ayaz, balığın dediğini yapmaya razı olmuş. Balık da onu sırtına bindirip denizden geçirmiş.

Ayaz az gidip uz gidip namaz kılan bir yaşlı kadına rastlamış. Bakmış ki yaşlı kadının iki dizinden aşağısı yere gömülmüş.

Yaşlı kadın namazını kılıp:

— Hey oğul, nereden gelip nereye gidiyorsun, diye Ayaz’a sormuş.

Ayaz, padişahlarının buyruğunu yaşlı kadına söylemiş.

Yaşlı kadın:

— Gece gündüz namaz kılıp Hüda’ya kulluk ediyorum. Dizlerimden aşağısı yere gömüldü. Güneşin doğduğu yerdeki insanlara söyle “Benim için cennetten yer hazırlayıp beni de çabucak alsınlar” diye Ayaz’dan rica etmiş.

Ayaz, yaşlı kadına söz verip gece gündüz durmadan yol yürümüş. Az gidip uz gidip başka bir padişahın yurduna varmış. Bu yurdun insanları, Ayaz’ın yabancı yerden geldiğini anlayıp onu hemen padişahın yanına götürmüşler.

Yurdun padişahı:

— Hey oğul, nereden gelip nereye gidiyorsun, kimsin, diye Ayaz’a sormuş.

Ayaz:

— Ben filan yurdun padişahının hizmetkârıyım, demiş. Ne maksatla yola düştüğünü ve balık ile yaşlı kadının kendisine buyurduğu vazifeleri tek tek anlatıvermiş. O zaman bu yurdun padişahı:

— Sen benim için de eşsiz bir gençmişsin. Benim yurdumda iyice azgınlık arttı. Kardeş kardeşe, kız anasına, oğlan babasına düşman oldu. Hiçbir yurttaki böyle insan yoktur. Bu azmış insanlara nereden yer belirlendi acaba? Ne zaman bizim hepimizi toplayacaklar acaba? Bunu öğrenip gel, diye Ayaz’a buyurmuş.

Ayaz:

— Olur, sizin de buyruğunuzu söylerim, demiş ve yola düşmüş. Az gidip uz gidip bir sabah erkenden güneşin doğduğu yere varmış. Bakmış ki, bir grup melek güneşin doğmasını dileyip, Hüda’ya yalvararak dua ediyorlarmış. Birdenbire güneş ışığı yavaş yavaş yeryüzüne ışık saçmaya başlamış ve kısa bir süre sonra da doğmuş. Melekler de dua okumayı bırakıp dinlenmek istemişler. O sırada da birden gözleri Ayaz’a takılmış. Onlardan biri:

— Sen kim oluyorsun, nereden ve niçin buraya geldin, diye sormuş.

Ayaz:

— Ben filan yurdun padişahının hizmetkârıyım, diyerek ne maksatla buralara geldiğini tek tek anlatmış ve balıktan başlayıp halkı azan padişahın buyruğuna kadar her şeyi anlatıvermiş.

Ayaz’ın etrafına halka şeklinde toplanıp onun söylediklerini dikkatle dinleyen meleklerin büyüklerinden biri Ayaz’a güler yüzle şöyle demiş:

— Suçlunun suçunun bağışlanması mümkün bir şey. Yazılan hiçbir zaman bozulmaz, bunu iyi belleyip padişahınıza söyle. Balık ise senin büyük hazırlık yapıp buradan gittiğini görünce çok korkup kusar. Böylece içindeki taşların hepsini çıkarır. Taşların çıkması onun hastalıktan kurtulmasını sağlar. Yaşlı kadının sitemli kıldığı namazı boşuna. Onun için cehennemde yer hazır. Azgın halkı olan yurdun insanları, gökyüzündeki güneşin ve buradan yeryüzünde yürüyen senin ışığını görünce “Bize kast etmeye gelen beladır” diye korkarlar ve bu hâllerinden tövbe ederler. Onların yaptığı işlerin azgınlık olduğunu bilmeleri ve kendilerine ceza verilmesini istemeleri, günahın temizlenmelerine alamettir. Bunun için de onların günahını bağışlanır.

Melekler böyle tek tek açık cevap verip ve dua edip Ayaz'ı geri göndermişler: “Kendin de çok geçmeden hanlık mertebesine ulaşırsın” diyerek uğurlamışlar.

Meleklerin verdiği cevapla içi rahatlayan Ayaz, yorgunluğunu unutup çabucak geri dönmüş. Az gidip uz gidip sonunda bir sabah, halkı azan yurdun padişahın yurdunun bir ucundan girmiş. Ayaz yine epey yürüyüp dosdoğru padişahın yaşadığı payitahta, sonra ise doğruca köşküne gitmiş.

Padişah, Ayaz'ı görür görmez yanına çağırıp:

— Hey oğul, sağ salim gidip geldin mi? Benim sorularıma nasıl cevap aldın, diye sormuş.

Ayaz rahat ve sakince:

— Evet, sağ salim gidip geldim. Sizin buyruğunuzu da dediğiniz gibi yapıp söyledim ve verdikleri cevap şöyle oldu: Yaptıkları işlerin azgınlık olduğunu fark etmeleri, kendilerine ceza verilmesini istemeleri, günahtan temizlenmelerinin alametidir. Bunun için de onların günahı bağışlanır, dedi. Kendisinin ve bütün halkının günahının bağışlandığını işiten padişah, Ayaz'ı yanında yumuşak bir döşek üzerine oturtmuş ve sevdiği vezirleri çağırtmış. Bununla birlikte aşçılara her türlü lezzetli yemekler hazırlamalarını buyurup büyük bir ziyafet kurmaya başlamış.

Vezirlerin gelmesi ve yemeğin hazırlanmasıyla da padişah, Ayaz'ı tam kendi yanında ve vezirleri de karşısında oturtup büyük bir keyifle yemek yemeye başlamışlar.

Biraz zaman geçtikten sonra padişah, Ayaz'a dönüp:

— Yüzün önceki hâlimden değişmiş, çok nurlanmış. Güneşin doğduğu yerdekiler, merhamet edip sana kendi nurlarını vermişler. Ölünceye kadar kötülük yüzü görmezsin, gittikçe itibarın artar, merteben yükselir. Senin bu yaptığın iyiliği ödemek bizim borcumuzdur, demiş.

Ayaz ise:

— Ben bir emir eriyim. Buyurduğunuz vazifeyi yerine getirdim ve verilen cevapları size söyledim. Oraya onsuz da gitmem gerekiyordu. Sizin göreviniz için atım yorulup kıyafetim yıpranmadı. Benim için çok zahmet etmeyin, demiş.

Yiyip içildikten sonra padişah, Ayaz'a dönüp:

— Sen yorulmuşsun, yat da iyice dinlen. Sonra ne yapacaksak sana bildiririz. Gücümüzün yettiğince iyiliğinizi öderiz, demiş ve Ayaz'ın yatıp dinlenmesi için yer göstermiş. Ayaz gittikten sonra padişah, vezirlerini yanına çağırıp: “Benim ve halkım için böyle büyük bir iyilik yapan adamın yaptığı iyiliği nasıl ödeyebiliriz? Eğer uygun

görürseniz öz kızımı ona nikâhlayacağım. “Yedi gün boyunca toy yapacağım, razı olursa onu bırakmayacağım. Olmazsa onun gönlünü kırmayacağım” diyerek vezirlerin cevabını beklemiş.

En sevdiği vezirlerden biri, padişahın kızını öz oğluna isteyecekmiş. Bu durumu diğer vezirler de biliyormuş. Onlar kendi içlerinden: “Padişah kızını vermeden de o oğlanın yaptığı iyiliği ödeyebilirdi” diye düşünmüşler. Vezirlerin susup oturmalarına padişah her ne kadar öfkelenirse de bunu belli etmeyip:

— Haydi, ne diyorsunuz söyleyin. Yoksa o oğlanın yaptığı iyiliği unuttunuz mu, demiş. Vezirlerden biri: “Böyle gelip geçici bir oğlanın yaptığı iyiliği, padişah öz kızını vermeden de ödeyebilirdi. Hazinesinde eşya az değil. Padişah, Ayaz’a kendi kızını verirse halk onu onaylamaz. Ayrıca kızın kendisinin de razı olacağı belli değil” diye düşüncesini çekine çekine söylemiş.

Böyle bir cevap padişahın hoşuna gitmemiş. Ama o belli etmeden:

— Ben bu şeyleri kendi çıkarım ya da kızımın çıkarı için yapmıyorum. Sizin ve halkımızın menfaati için yapıyorum. Kızım ise babası ne dese onu yapar.^{T131.1.2.1.} Onu dert etmeyin ve siz de buradan kendi kazancınızı düşünüp insanlığı elden bırakmayın, demiş. Sonra hiç kimseden ses çıkmamış.

Ayaz yatıp güzelce dinlenmiş ve kalkıp elini yüzünü yıkamış. O sırada padişahın hizmetkârlarından birisi, Ayaz’ın yanına gelip onu padişahın çağırdığını söyleyip götürmüştü.

Ayaz’a:

— Senin bana ve halkıma yaptığın büyük iyilik için biz büyük küçük hepimiz kararlaştırıp, şu kadar gün boyunca toy yaparak kızımı sana nikâhlayayım,^{T68-6.} eğer razı olursan yurduna dönmeyip ömür boyu bizim yurdumuzda yaşamayı uygun gördük. Eğer illaki gitmek istersen o zaman da atlı, silahlı askerler ve cariyelerle kızımınla ikinizi dualar ederek göndermeyi uygun gördük, diyerek gönlündekini söylemiş ve Ayaz’ın cevabını beklemiş.

Ayaz ise içinden: “Ben kendi yurdumda padişahın hizmetkârı olan bir adamım. Onu bunlara da söyledim. Bunların dediği şeyler, yatsam da rüyama girecek bir şey değil. Padişahın damadı olmak benim gibi her hizmetkâra nasip olmaz. Bunu kaldıramam, önceki hizmetkârlığımdan iyisi yok. Padişahın damadı olmak benim gibi hizmetkâr için yanlış bir şey. Padişahın vezirlerinden, vezir oğullarından, hanlarından, zengin oğullarından kıskançlık edip canıma kast edecek az olmaz. En iyisi kendi işimle meşgul olup yoluma

gideyim” diye düşünerek bu düşüncesini padişaha bildirmiş ve yola çıkması için müsaade etmesini istemiş.

Ayaz’dan böyle bir şey beklemeyen padişah:

— Ayaz, çocukluk etme! Bu yaptığın büyük iyilikten sonra bizim yurdumuzda sana düşmanlık eden insan bulunmaz. Sen sözümüzü kırma da kendine edilecek olan iyiliğin kıymetini bil, diyerek Ayaz’ı iyice inandırmış.

Padişah, kızını Ayaz’a nikâhlayıp vermiş^{N101-5.} ve halkını toplayıp üç gün üç gece^{Z71.1.1-1.} boyunca büyük toy yapmış.^{T135.}

Aradan birkaç gün geçtikten sonra ise Ayaz’ın isteği ve kızının rızasıyla kırk deveye türlü kıymetli eşya ve azık yükleyip, kızına kıymetli taşlardan inciler verip Ayaz’a da bolca hediye koymuş.^{T136.4.} Yanlarına da kırk atlı silahlı askeri, filanca sazende ile bahşığı, kırk cariyeyi katıp, padişahın kendisi de koruma vezirleriyle damadını, kızını üç gün boyunca yolcu edip^{T133.} sonunda bir sabah erkenden vedalaşıp onlara güzel dilekler dileyip geri dönmüşler.

Böylece Ayaz da yol arkadaşlarıyla kendi yurduna doğru yönelmiş. Günlerce yol yürüyüp dizinden aşağısı yere gömülmüş evvelki yaşlı kadının olduğu yere varmışlar. O yaşlı kadının yanına varmış da:

— Ana, ben gidip geldim ve güneşin doğduğu yerdekilere söyledim. Bunun üzerine onlar, onun gibi sitemli namaz kılan insana cennette yer yok. Onun için cehennemde yer hazır ve ne zaman gelse yerleşebilir dediler, demiş. Böyle kötü cevabı işiten sofı kadın o anda ölmüş.

Ayaz ise az gidip uz gidip önceki deniz kenarına gelmiş. Ayaz’ı denizden geçiren balina, gövdesinin yarısını sudan çıkarmış yataarken davulun sesini, onların gökkuşağı gibi ışık saçarak geldiklerini görünce korkmuş ve öğürüp bir sürü kıymetli taş kusmuş. Bir süre kendinden geçerek yatmış.

O sırada Ayaz, askerleriyle balığın yattığı yere ulaşmış. Kısa bir süre sonra kendine gelen balık, Ayaz’ı tanıyıp güneşin doğduğu yerde kendi sorusuna ne cevap verildiğini sormuş. Ayaz ise:

— Evet, senin soruna kısacık cevap verdiler. Onların dediği şeyleri de sen çoktan yapmışsın. Artık sende hastalık kalmamalı. Çünkü sen içindeki kıymetli taşları kusmuşsun ve tamamen hastalıktan kurtulmuşsun, diye cevap vermiş.

Hastalıktan kurtulduğunu işiten balık çok sevinip Ayaz’a:

— Adamların bu kıymetli taşların hepsini toplasın, diyerek etrafından çok fazla kıymetli taş bağışlayıp o anda Ayaz'ı bütün yol arkadaşları, ulak ve yükleriyle denizden geçirip vedalaşmış, kendisi de denize dalıp gitmiş.

Ayaz denizden geçince yol arkadaşlarıyla yolda dinlenip, yemek yiyip ve ulaklarını iyice besleyip yola düşmüşler. Böylece çölleri, ormanları aşıp, az gidip uz gidip kendi yurtlarının bir ucundan girmişler. Sonunda padişahın yaşadığı şehre girmeyip onun sorusuna verilen cevabı da söylememiş ve şehrin kenarında ustalara iyi para ödeyerek ev yaptırmaya başlamışlar. Ayaz diğerlerinden daha çok para verdiği için çalışmak isteyen adam artmış ve gayretle çalışılmış. Ayaz'ın evi hiç kimseninkine benzemeyen çok güzel ve hoş bir imaret olmuş.

İnsanların hiçbiri hoş sözlü, yüzünden nur damlayan Ayaz'ın bu önceki Ayaz olduğunu anlamamış, bu Ayaz'dır diye bir düşünce akıllarına bile gelmemiş. Ayrıca bu yurdun halkından padişahına kadar herkes “Ayaz dönülmez yere gitti. O çoktan ölmüştür” diye düşünüyormuş.

Günlerden bir gün vezirler, padişahın yanına varıp:

— Bu ev yaptıran adam sıradan bir adam değil. Bunun harcadığı paranın haddi hesabı yok. İnsanlarla anlaşması da öyle. Halkın yarısı o binanın etrafında. Sonunda o senin padişahlığına rakip olmasın. Onun ne iş yaptığını, ne maksatla buraya gelip böyle büyük bir bina kurduğunu öğrenmek gerek, demişler.

Padişah ise:

— Acele etmeyin, böyle akıllı ve içten bir adamsa o sıradan bir adam değildir. O kesinlikle asilzadedir. Elbette bir sebeple kendi yurdundan çıkmıştır. Her şeyin sonucuna bakmak lazım, demiş ve yakından uzaktan Ayaz'ın her hâlini gözetlemeye başlamış. Aradan biraz zaman geçtikten sonra padişah “Benim” diyen akıllı adamları ve askerleriyle ata binip gezintiye çıkmış. Orada Ayaz'ın yaptırdığı evin yakınından geçip ona dikkatlice bakmış ve vezirlerine:

— Kesinlikle şehzadedir. Elbette bir sebeple kendi yurdundan çıkmıştır. Yoksa böyle bir ev yaptırmaya kimin gücü yeter. Onu incitmek olmaz. Aksine, yakınlık kurmak gerek. Bırakın, sevdiği adamlarıyla bizim yurdumuzda korkmadan yaşasın, demiş ve vezirlerinden ikisini Ayaz'ı misafirlige çağırması için göndermiş.

Gönderilen vezirler, Ayaz'ın yanına varmışlar. Ayaz, misafirleri güler yüzle karşılayıp onlara hürmet etmiş. Vezirler niçin buraya geldiklerini söylemişler. O zaman Ayaz:

— Evleri iyice bitirdikten sonra padişahı bütün vezirleri ve ulemalarıyla kendim misafirlige çağıracaktım. Ben geciktim, zararı yok. Padişah, sayıp adam yolladıktan sonra davetine gitmek gerekir, demiş ve kayınbabasının kendisine verdiği giysilerden giyip, yanına akıllı adamlarından üç dört tanesini alarak padişahın vezirleriyle yola düşmüş. Yurdun şahı, Ayaz'ı yol arkadaşlarıyla güzelce misafir etmiş ve sohbet edip epey vakit oturmuşlar. Dönecekleri zaman Ayaz, padişahı vezirleriyle yakın zamanda misafirlige çağıracağını söylemiş.

Aradan birkaç gün geçmiş. Yapılan odaların hepsi tamamlanmış. Odaların içi dışı iyice düzenlenmiş, içine türlü kıymetli halılar döşenmiş. Böylece Ayaz iki adamını gönderip padişahı vezirleri ve ulemalarıyla misafirlige çağırmiş. Onları karşılayıp türlü lezzetli yemeklerle ağırlamış.

Padişah evin yapılışına, içinin dışının düzenlenişine ve içindeki kıymetli halılara hayran kalmış. Sonra o misafirlerle vedalaşıp köşküne gitmiş. Padişah kendi kendine: “Çok akıllı ve gayretli bir gence benziyor. Bununla sık ilişki kurmak ve her türlü işte bundan faydalanmak gerek” diye bir kanaate varmış. Hatta düşünüp taşınıp: “Ben kızımı bunun gibi gayretli bir gence verirsem, o hiçbir şeye muhtaç olmaz” diye bir karara varmış. Ama bu fikrini vezirlerine duyurmamış.

Aradan epey zaman geçtikten sonra o, Ayaz'ı yanına çağırıp onunla iki laf etmiş, sonra ise:

— Kız yetişince zor olur. Yakından uzaktan sürekli istemeye gelip dururlar. Biz henüz onların hiçbirinin haberini almıyoruz. Sevdiğim kızım için iyi bir eş bulmak zor. Bundan dolayı tereddüt ediyordum. Ama sana içim ısındı, demiş.

Ayaz:

— Bana şah kızı razı olur mu acaba, diyerek şahın ne demek istediğini anlamaya çalışmış.

Padişah:

— Biz şah babasının yaptığına “Olmaz” diyecek bir kız yetiştirmeyiz ya, ^{T131.1.2.1.} demiş.

Böylece Ayaz, padişahın yanından döndükten sonra onunla yaptığı konuşmayı eşine anlatmış. Şah kızı uzun süre düşünmüş. Ayaz ona:

— Eğer razı olmazsan söyle. Benim için dünyada senin dengin yok. ^{J155.4.} Padişah söylediikten sonra onun kalbini kırarsak o zaman biz bu yurttan göçmeliyiz. Buna razı olursan o zaman bu köşkü, eyvanı bırakıp gidelim, demiş. Düşünüp taşınıp, ölçüp biçip

sonunda şah kızı: “Bu olmayan bir şey değil. Ayaz’ın da söyledikleri doğru. Kalbini kırmayayım” diye bir karara varmış.

Böylece Ayaz yine bir şah kızıyla evlenip^{T145.1-7} yeni evinde yedi gün yedi gece^{Z71.1.1-9.1} boyunca toy yapmış.^{T135} Yedi gün yedi gece boyunca türkünün, sazın sesi yankılanıp durmuş. Şehrin içinden dışından her yerden bu toya gelmişler. Şehir halkı dışarıdan gelen misafirleri kendi evlerine götürüp misafir etmiş. Şehrin eteğinde güreşmek için özel olarak ayrılan meydanda yedi gün boyunca yurdun “Benim” diyen pehlivanları güreşmişler.^{T136.3} Padişah, Ayaz’ı yenemeyen pehlivanlara büyük ödüller vermiş.

Toy sağ salim bitirilmiş. İki şah kızı birbiriyle dost olup eğlenmişler.^{T145.1-5.2} Bu duruma Ayaz çok sevinmiş. Günlerden bir gün Ayaz, yaşadığı avlunun kapısının üstüne bir çift eski çarık asmış. Aradan birkaç gün geçmiş. Kapıda çarığın asılı durduğunu herkes görmüş ama onun niçin böyle yapıldığını hiç kimse anlamamış. Toydan epey zaman geçtikten sonra Ayaz, padişah ile hanımını evine misafirlige çağırılmış. Kapıdan giren şahın gözü birden yukarıda asılı olan çarığa takılmış. Yiyip içildikten sonra şah, çarığın asılma sebebini damadına^{P265} sormuş.

Ayaz gülümseyerek:

— Onun sebebini sizden saklamak olmaz. Ben daha evvel gençliğimde bir padişahın hizmetkârıydım. Kendime buyrulan görevi temiz kalplilikle yerine getirirdim. Aradan birkaç zaman geçtikten sonra padişahımız çok hastalandı ve ona hastalıktan kurtulması için boz devenin sütü lazım oldu. Padişahın buyruğuyla ben boz devenin sütünü getirip verdim. Aradan birkaç gün geçtikten sonra padişah da beni güneşin doğduğu yere gönderip yazılanın bozulup bozulmadığını, suçlunun suçunun bağışlanıp bağışlanmadığını orada yaşayanlara sorup cevabını öğrenip gelmemi buyurdu. Ben padişahın buyurduğu gibi uzun yol yürüyüp dağlardan, derelerden insanların, balıkların yardımıyla geçtim. Oraya varınca padişahın da, bana iş buyuran adamlarının da, beni denizden geçiren balığın da sorularına cevap alıp döndüm. Onların yardımıyla şah kızıyla evlendim ve büyük servet sahibi oldum, diyerek başından geçen olayları tek tek anlatmış. Çarık benim geçmişim. Bir gün bu zengin mertebeyi taşıyamadığım zaman çarığıma gözüm takılsın düşüncesiyle kapıma astım, diye cevap vermiş. Padişah bu konuşmadan sonra Ayaz’ın kendi hizmetçisi olduğunu, ona kızını vermek istemediğini, dönülmez yola gönderdiğini anlamış ve bir tuhaf olmuş.

Bunun üzerine Ayaz’a:

— Haydi, o zaman benim sorularımın cevabı ne oldu? Onu da söyledikleri gibi bana anlat, demiş. O zaman Ayaz:

— Evet, oraya gittim. Önce sizin sorularınıza cevap sordum ve “Yazılan hiçbir zaman da bozulmaz ama suçlunun suçunun bağışlanması mümkün bir şey” diye cevap aldım, demiş.

Padişah, hizmetkârına kızını verdiği^{T121.3.1.} bir kez olsun bile üzülmemiş. Vezirlerinin, ulemalarının oğullarının arasında Ayaz’ın başardığı işleri yapabilecek akıllı ve gayretli bir gencin olmadığını biliyormuş.

Aradan birkaç yıl geçince padişah çok yaşlanıp kendi vezirlerine danışmış. Onaylarsa yerine Ayaz’ı geçirmek istediğini söylemiş. Padişah, halkını toplayıp kararını onlara da söylemiş. Çünkü padişah, Ayaz’ın adaletli, akıllı bir hükümdar olacağına çok inanıyormuş. Ayaz’ın şah olmasını bütün halk sevinip desteklemiş.

Böylece Ayaz’ı önceki padişahın yerine şah seçmişler.^{P17-14.} Bu duruma bütün halk sevinmiş.

2.41.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 41

T121.5. Wealthy girl marries deformed and penniless philosopher / Zengin kızın çirkin ve parasız filozofla evlenmesi

T121.5.2. Rich girl marries fakir / Zengin kızın fakirle evlenmesi TBM-41

Bu fakir, birkaç yıl işçilik yapıp ömrünün sonlarında bir zenginin kızıyla evlenmiş.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-41

Zenginin kızıyla evlenince ahşap ev yapıp hanımıyla orada yaşamış.

P261. Father-in-law / Kayınpeder TBM-41

P261-2. Good relations between father-in-law and son-in-law / Kayınpeder ve damat arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TBM-41

P265. Son-in-law / Damat TBM-41

Bulursa başka yerde işçilik yapmış, bulmazsa da kayınbabasına yardım ederek birkaç yıl yaşamış.

Yiyip içildikten sonra şah, çarığın asılma sebebini damadına sormuş.

T584. Parturition / Doğum TBM-41

Günlerden bir gün ayazlı bir gece bunların bir oğulları olmuş.

T596. Naming of children / Çocuğa ad verilmesi TBM-41

Onun adını Ayaz koymuşlar.

L111.4. Orphan hero / Yetim ve öksüz kahraman TBM-41

Ayaz on yaşına girdiğinde babası, on iki yaşına girdiğinde annesi ölmüş.

P291. Grandfather / Dede TBM-41

P299- Grandson / Erkek torun (MTB) TBM-41

On dört yaşına girdiğinde dedesinin rızasıyla bir zengin, Ayaz'ı kendine hizmetkâr edinmiş.

T145.1. Marriage to five women, each with separate duties / Her birinin ayrı görevleri olan beş kadınla evlilik

T145.1-5. Marriage to two women / İki kadınla evlilik (MTB) TBM-41

Ayaz'ın esas işi zenginin iki hanımının tandır odununu taşımak, tandırı yakmak, evlerinin külünü atmak, ağılda duran hayvanlara su vermek, hayvanların otlarını toplayıp getirmek, evlerinin etrafını temizlemekmiş.

J1113. Clever boy / Akıllı erkek çocuk

J1113-2. Clever son / Akıllı oğul (MTB) TBM-41

Yorulmak bilmeyen akıllı Ayaz, zenginin hanımlarına kendini sevdirmiş.

T584. Parturition / Doğum TBM-41

O dönemde padişahın hanımlarından birinin kızı olmuş.

M369.2. Prophecies concerning love and marriage / Aşk ve evlilikle ilgili kehanet

M369.2.1-3. Prophecy: princess will marry her servant / Kehanet: padişahın kızı hizmetkârla evlenecek (MTB) TBM-41

Adamlar: — Senin kızını hizmetkârın Ayaz'a yazdık, demişler.

T131.1.2. Father's consent to son's (daughter's) marriage necessary / Babanın oğlunun (kızının) evlenmesi için rıza göstermesi gerekmesi

T131.1.2.1. Girl must marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmek zorunda olması TBM-41

Kızım ise babası ne dese onu yapar.

T68. Princess offered as prize / Prensesin ödül olarak teklif edilmesi

T68-6. Proposing to the hero who fulfilled the sultan's order to marry the sultan's daughter as a reward / Padişahın buyruğunu yerine getiren kahramana padişahın kızıyla evlenmesinin ödül olarak teklif edilmesi (MTB) TBM-41

Ayaz'a: — Senin bana ve halkıma yaptığın büyük iyilik için biz büyük küçük hepimiz kararlaştırıp, şu kadar gün boyunca toy yaparak kızımı sana nikâhlamayı, eğer razı olursan yurduna dönmeyip ömür boyu bizim yurdumuzda yaşamamı uygun gördük.

Z71.1.1. Formula: three days and three nights / Formül: üç gün üç gece

Z71.1.1-1. Wedding lasting for three days and three nights / Üç gün üç gece düğün (MTB) TBM-41

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-41

N101. Inexorable fate / Kaderin değiştirilmezliği

N101-5. Unassailability of fate: Sultan cannot prevent his daughter from getting married to his manservant / Kaderin değiştirilmezliği: Padişah, kızının hizmetkârıyla evlenmesine engel olamaz (MTB) TBM-41

Padişah, kızını Ayaz'a nikâhlayıp vermiş ve halkını toplayıp üç gün üç gece boyunca büyük toy yapmış.

T136. Accompaniments of wedding / Düğün eşliğindekiler

T136.4. Gifts at wedding / Düğün hediyeleri TBM-41

Aradan birkaç gün geçtikten sonra ise Ayaz'ın isteği ve kızının rızasıyla kırk deveye türlü kıymetli eşya ve azık yükleyip, kızına kıymetli taşlardan inciler verip Ayaz'a da bolca hediye koymuş.

T133. Travel to wedding / Düğün için seyahat etmek TBM-41

Yanlarına da kırk atlı silahlı askeri, filanca sazende ile bahşmayı, kırk cariye katıp, padişahın kendisi de koruma vezirleriyle damadını, kızını üç gün boyunca yolcu edip sonunda bir sabah erkenden vedalaşıp onlara güzel dilekler dileyip geri dönmüşler.

T131.1.2.1. Girl must marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmek zorunda olması TBM-41

Padişah: — Biz şah babasının yaptığına “Olmaz” diyecek bir kız yetiştirmeyiz ya, demiş.

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155.4. Wife as adviser / Danışman olarak eş (kadın) TBM-41

Böylece Ayaz, padişahın yanından döndükten sonra onunla yaptığı konuşmayı eşine anlatmış. Şah kızı uzun süre düşünmüş. Ayaz ona: —Eğer sen razı olmazsan söyle. Benim için dünyada senin dengin yok.

T145.1-7. Marriage to three women / Üç kadınla evlilik (MTB) TBM-41

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TBM-41

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-41

Böylece Ayaz yine bir şah kızıyla evlenip yeni evinde yedi gün yedi gece boyunca toy yapmış.

T136. Accompaniments of wedding / Düğün eşliğindekiler

T136.3. Amusements at wedding / Düğün eğlenceleri TBM-41

Yedi gün yedi gece boyunca türkünün, sazın sesi yankılanıp durmuş. Şehrin içinden dışından her yerden bu toya gelmişler. Şehir halkı dışarıdan gelen misafirleri kendi evlerine götürüp misafir etmiş. Şehrin eteğinde güreşmek için özel olarak ayrılan meydanda yedi gün boyunca yurdun “Benim” diyen pehlivanları güreşmişler.

T145.1-5.2. Good relations between co-wives / Kumalar arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TBM-41

Toy sağ salim bitirilmiş. İki şah kızı birbiriyle dost olup eğlenmişler.

T121.3. Princess marries courtier / Prensesin saray mensubuyla evlenmesi

T121.3.1. Princess marries lowly man / Prensesin aşağı seviyeden bir erkekle evlenmesi TBM-41

Padişah, hizmetkârına kızını verdiği için bir kez olsun bile üzülmemiş.

P17. Succession to the throne / Taht veraseti

P17-14. Kingship is given to the son-in-law / Krallığın damada verilmesi (MTB) TBM-41

Çünkü padişah, Ayaz’ın adaletli, akıllı bir hükümdar olacağına çok inanıyormuş. Ayaz’ın şah olmasını bütün halk sevinip desteklemiş. Böylece Ayaz’ı önceki padişahın yerine şah seçmişler.

2.42. Bakı Nebisli⁹⁶

2.42.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir çobanın beş oğlu^{P251.6-8.} varmış. Bu oğlanların dördü, çobanın kendisi gibi eli ve gönlü açık birer delikanlı olmuş. Beşincisi ise cimri, çıkarları için hareket eden bir genç olmuş. Onun huyundan korkan çoban: “Kardeşlerine bir kötülüğü değmesin” diye onu hemen evlendirmiş ve evini ayırmış.^{P233-24.} Bu oğlanın adı Bakı’yymış. Bakı, babasının verdiği beş tane koyunun sayısını bir yılda on beşe, iki yılda otuza, beş yılda yüze ulaştırmış. Onun akli fikri zengin olmaktadır. Gece gündüz çalışmış. El gibi ne yemiş ne de giymiş. Böylece elli yaşına ulaştığında beş koyun sürüsünün sahibi olmuş. İnsanlar herkesin kılığına göre lakap koyar. Bakı’nın adının sonuna da o henüz otuz yaşına basmadan “Nebisli⁹⁷” lakabını takmışlar.

Günlerden bir gün Bakı Nebisli’nin hanımının^{P210.} başı tamamen kel olmuş. Hatur hutur kaşınmaktan tırnağını dökecek gibi olan kadın, kocasına:

— Senin biriktirdiğin parandan yiyip giyinemedik. Artık ondan derdimize derman da olmayacak diye düşünüyorum. Cimriliğin^{W152-18.} de bir ölçüsü var, bu dert beni bezdirdi. Nasıl dayanayım! Ya bir doktor bul da derdime çare buldur ya da beni boşa. Ömrümün sonunda adam gibi bir kişiyle yaşayayım, demiş.

Bundan sonra Bakı Nebisli, tanınmış bir doktor çağırıp hanımının başında çıkan yarayı göstermiş ve:

— Buna ne ilaç verilebilir, demiş.

— Doktor, o yaranın ilaçsız da kurtulacağını görür görmez anlamış. Ama: “Gel, bu cimrinin zavallı çocuklarının bir karnı doysun” niyetiyle:

— Bu hastalığın ilacı bir kelle paça çorbasıdır. Bunu yedirirsen hanımının başında kel kalmaz, demiş. “Bir kelle paça çorbası için bir koyun mu kesilir be?” diye içinden konuşarak evden çıkan Bakı, dosdoğru pazara gitmiş. Bakmış ki, iki üç yerde temizlenmiş kelle paça satılıyor. O hemen:

— Bir kelle paçanın fiyatı ne kadar, diye sormuş.

— Bir apbası⁹⁸.

⁹⁶ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Bakı nebisli”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 235-239.

⁹⁷ Nebis: Menfaat, çıkar, tamah, tamahkârlık (TTS, 1995: 475). Nebisli: Çıkarıcı, menfaatçi anlamına gelir.

⁹⁸ Apbası: Bir manatın beşte birine denk olan demir para birliği (TDDS I, 2016: 67).

— Hey, böyle bir fiyat olur mu, diyerek Bakı içini çekmiş. O sırada tanıdığı köylülerden biri, Bakı Nebisli'nin olduğunu görüp:

— Bakı Ağa, gidebilirsen filan şehirde böyle kelle paçayı yarım apbasına veriyorlar, demiş. Bakı bu habere sevinip uçsuz bucaksız çölü aşmış ve bu tarif edilen şehre yaklaşmış. “Kaleye girmeden de uygun bir yer bulup dinleneyim” düşüncesiyle etrafına bakmış ki bir köpek, oğlağın tüyü yolunmamış kellesini ağzına almış gidiyor. Bakı Nebisli: “Yarım apbası verip alacağım kelle de bundan iyi mi olacak? Çare olacaksa bu kelle de olur” diyerek köpeğin götürdüğü kelleyi ağzından almaya niyetlenmiş. Paldır küldür köpeğin peşine düşüvermiş. Kovalayıp giderken bunların önüne bir mağara çıkmış. Peşine düşen yayanın yetiştiğini gören köpek, ne yapacağını bilemeyip ağzındaki kelleyi mağaranın içine atarak arkasına bakmadan kaçmış. Nebisli sevinip mağaraya girmiş ve bu oğlağın kellesi güzel bir kıza dönüşüvermiş. Bu alameti görünce Bakı neredeyse kendinden geçiyormuş. Ama kızın konuşması onu hemen kendine getirmiş. Kız, Bakı Nebisli'nin ayağına kapanıp şöyle demiş:

— Ey adam, sen beni ölümden kurtardın. Ben babamın biricik kızıyım. Bizim komşumuz büyücüyü. Kendi kızından güzel olduğum için o yaşlı kadın kıskançlık edip bana büyü yaptı ve beni oğlak kellesine çevirip senin bize rastladığın yerin arkasındaki çukura attı. Bu köpek beni ağzına alıp gidiyordu ama sen onu kovalamaya başladın. O da şaşırıp beni burada bırakıp kaçtı. İyiliğe iyilikle cevap vermek bizim âdetimizdir. Ne gerekirse söyle.

Bakı Nebisli:

— Vah canım, bana gereken şeyin haddi hesabı yok. Ama şu an gerekli olan büyük bir şey değil. Hanımımın başında yara çıktı ve doktor bu yaranın dermanı bir kelle paça çorbası dedi. Bunun paçasından da vazgeçtim bir kelle bulsam yeter, demiş.

O zaman kız:

— Bu mağaranın başköşesinde tek gözlü boz bir dev oturuyor. İşte, o benim babam. O senin bana iyilik yaptığını öğrendi. Çekinme de istediğin şeyi dile, o buluverir. Ama babam ne derse tereddüt etmeden onun dediğini yap, demiş.

Bakı korka korka devin yanına gitmiş. O, karanlık mağarada sürekli ayağı takılıp düşüyormuş. Her defasında eğilip bakmış ki, ayağına takılan şeyler taş değil altın, gümüşmüş. Böylece sonunda mağaranın başköşesine ulaşmış ve tek gözlü boz dev onu görüp:

— Ey insanoğlu, buralara kulan gelse toynağından, kuş gelse kanadından ayrılmıştır. Seni bahtın getirdi. Kızıma yaptığın iyilik için ben kendi mallarını sana geri veriyorum, demiş.

— Böyle bir iyilik olur mu? Kendi malımı sen geri vermediğinde de benim olur ki.

— Hayır, senin değildi. Senin olsa bir kelle paça için yurt yurt gezmezdin. Mallarının izni, bugüne kadar senin kara nefsinin elindeydi. Ben şimdi nefsimi öldürdüm. Onlar şimdi senin oldu. Var git de ye, harca.

Bakı, dev ile vedalaşıp mağaradan çıkmış ve gerçekten de rahatlamış, aç gözü doymuş gibiymiş. Dönüşte doğruca pazara gitmiş. Bakmış ki, koca pazar, ne ararsan var. Bakı, pazarın bir ucundan girip insanlarla gönlünce alışveriş yapmaya başlamış:

— İpek elbisenin fiyatı ne kadar?

— Filanca.

— İşte, parayı sayıp al ve elbiseyi bu yana ver.

— Kalpak ne kadar?

— Kırk tenne.

— Ver buraya kalpağı.

— Ata ne kadar fiyat biçiyorsun?

— Eyeri esbabı, altın saçaklı göğüs bendiyle kırk koyun.

— At benim. Koyunları filan yerdeki filan çobandan sayıp alırsın.

Böylece Bakı tepeden tırnağa en pahalı giysilerle kendini süslemiş. En iyi ata binip köyüne gelmiş.

Onun “Kelle paça getireceğim” diye gittiğinden beri bir hafta olmuş. Bu arada hanımının başındaki yaralar kendi kendine yok olup gitmiş. Bakı’yı gören oğlanlardan biri koşarak evlerine varmış ve onun hanımına:

— Hey yenge, müjdem ver. Bakı Ağa geliyor. ^{P682-5.} Kendisi öyle yakışıklı bir adam olmuş ki görsen kendinden geçersin, demiş.

Kocasından içi yanan kadın ona:

— Vah yavrum, eğlenip durma da çekil kapının ağzından. Gelmeyip geçsin bu cimri. Onun her şey avcunda. Biz açlıktan kırılıyoruz. Sen müjdenin lafını mı ediyorsun? Bizde sana verecek bir şey var mı, demiş.

O sırada gelip bu konuşmaları işiten Bakı, hanımına:

— Ne boş konuşuyorsun? Müjdelik verince servetin eksilir mi, diyerek bu oğlana bir koyun parası verip göndermiş.

Kocasının üstünü başını, atını, heybetini, görünüşünü, cömertliğini gören kadın gözlerine inanamamış. Sanki onun sadece dış görünüşü değil de karakteri de değişmiş, güzelleşmiş gibiymiş.

Bakı, hanımının iyileştiğini görünce sevincinden yedi gün yedi gece toy vermiş. ^{Z71.5-}

^{9.4.} Toplanıp gelen insanlar, ona:

— Bu ne tutum Bakı? Aşıklının eti gibi salkım saçak giysilerle elli yaşını aştın. Ne çocuklarına sıcak yedirdin, ne kendin yedin. Hanımının derdine derman olacak dendiğinde bir koyunu kesmeye kıyamadın. Bu cömertliğin sırrı ne, demişler.

Bakı onlara:

— Bunun sırrı nefisteymiş, ahali. Bugüne kadar önüme geçip beni helak eden kara nefsimi filan mağarada yaşayan boz dev öldürdü. Şimdi ben kazandığım malımın gerçek sahibi oldum, demiş.

2.42.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 42

P251.6. Several brothers / Birkaç erkek kardeş

P251.6-8. Five brothers / Beş erkek kardeş (MTB) TBM-42

Evvel zamanda bir çobanın beş oğlu varmış.

P233. Father and son / Baba ve oğul

P233-24. Father gets his uneasy son married for the peace of other sons / Babanın, diğer oğullarının huzuru için hayırsız oğlunu evlendirmesi (MTB) TBM-42

Onun huyundan korkan çoban: “Kardeşlerine bir kötülüğü değmesin” diye onu hemen evlendirmiş ve evini ayırmış.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-42

Günlerden bir gün Bakı Nebisli'nin hanımının başı tamamen kel olmuş.

W152. Stinginess / Cimrilik

W152-18. Stingy husband / Cimri koca (MTB) TBM-42

Hatur hutur kaşınmaktan tırnağını dökecek gibi olan kadın, kocasına: — Senin biriktirdiğin parandan yiyip giyinemedik. Artık ondan derdimize derman da olmayacak diye düşünüyorum. Cimriliğin de bir ölçüsü var, bu dert beni bezdirdi.

P682. Greeting customs / Tebrik gelenekleri

P682-5. Heralding the arrival of the spouse / Eşin gelişini müjdeleme (MTB) TBM-42

Bakı'yı gören oğlanlardan biri koşarak evlerine varmış ve onun hanımına: — Hey yenge, müjdem ver. Bakı Ağa geliyor.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.4. Having assembly for seven days and seven nights when the wife gets well / Eşin iyileşmesi üzerine yedi gün yedi gece toy (MTB) TBM-42

Bakı, hanımının iyileştiğini görünce sevincinden yedi gün yedi gece toy vermiş.

2.43. Dev⁹⁹

2.43.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde büyük bir dağın eteğinde, büyük bir kale varmış. Kale ahalişi uyum içinde sakin, mutlu yaşıyormuş.

Günlerden bir gün kalenin etrafını kuşatan dağda kocaman bir dev ortaya çıkmış. Kalenin sakinleri çok korkmuş. Dev bir gün hayvanlarını yese, ertesi gün çobanlarını yemiş. Kale ahalişi devden korkularına kalenin dışına çıkamamışlar. Çiftçiler ekin ekememiş, çobanlar hayvan bakamamış, tüccarlar başka yurda gidip ticaret yapamamışlar.

Böylece halkın durumu günden güne kötüleşmiş. Halkın önde gelen yaşlıları, akıllı adamları, halkı toplayıp onlara danışarak meydana gelen felaketten çıkış yolu aramışlar.

⁹⁹ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). "Döv". *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet "Miras" merkezi, 222-225.

Kalenin sakinleri, gençlerin arasından en merdini, gayretlisini seçip devin üzerine göndermeyi uygun görmüşler. Halkın arasından o an devi öldürmeye hevesli bir genç bulunamamış. Ama gençlerin arasında yalnız annesiyle yaşayan gözü pek, yiğit bir delikanlı varmış.^{P231} O önceden de mertlikte, gözü peklkte halka kendini tanıtmış.

Kalenin sakinleri bu yetim oğlanı^{L111.4} devin üzerine göndermeyi uygun görmüşler. İnsanların kararıyla oğlanın annesi de razı olmuş. O: “Oğlum halkın derdine faydalı olursa, benim başka arzum yok” demiş ve onun devin üzerine gitmesine rıza vermiş.^{P231-13}

Böylece bütün kale halkı, oğlana dua ederek onu yolcu etmiş.

Genç, dağa tırmanıp bir kayayı aştıktan sonra devin güneşte ısınıp oturduğunu görmüş. Dev de oturduğu yerden genci görüp ona doğru atılmış. Onlar bir süre savaşımlar. Dev vuruyor, oğlan korunuyor. Oğlan vuruyor, dev korunuyor. Vuruşup dövüşüp sonunda dev takatten düşmüş. Oğlan fırsattan istifade edip onun boynuna urgan atıp yetişmiş. Urganı çekip büyük bir taşa devi bağlayarak onu öldürmek istemiş. O sırada dev, oğlana:

— Dur, sabret, beni öldürme, demiş. Genç onun dediğine kulak asmamış. Bunun üzerine dev:

— Eğer beni öldürmezsen ömrünün sonuna kadar hizmetinde olurum. Sana dünyanın zenginliğini veririm ama beni öldürmezsen olur, diye korkup can çekişerek bağırılmış.

Genç onun söylediklerini işitince duraksamış. Dev, gencin düşündüğünü o anda anlayıp tekrar yalvarmış:

— Beni bırak ve bana üç gün mühlet ver. Üç gün sonra sana çok zenginlik ve mal mülk veririm. Sen dünyada en zengin, rızıklı, devletli, hürmet edilen insan olursun. Gönlünün istediği şeyi alabilirsin. Çünkü ben senin hizmetinde olurum. Ömrümün sonuna kadar sana kulluk ederim, demiş.

Genç bu sözleri işitince:

— Tamam, birinci şartım; ben çağırana kadar kalenin etrafına gitme. Ben seni serbest bırakayım ama üç gün sonra sen bütün servetin, malın mülkünü benim evime geleceksin! Ömrünün sonuna kadar benim hizmetimde olacaksın, diyerek urganını çözmüş.

Oğlanın galibiyetle sağ salim gelmesine, bütün belaları savmasına halkı sevinip, onu coşkuyla karşılayıp saygı, hürmetle evine uğurlamış. Bütün halk, oğlana dua etmiş. Halk yine önceki gibi sessiz, sakin ve uyum içinde yaşamış.

Aradan üç gün geçmiş. Dev görünmemiş. Gencin içini ise kurt kemiriyormuş. Sonra yine üç gün geçmiş. Oğlanın ise gün geçtikçe deve olan öfkesi artıyormuş. Böylece devin söz verdiği günden on gün geçmiş. Ne dev gelmiş ne ondan haber varmış.

İşte, sonra oğlanın sabrı taşıp öfkelenmiş, okunu silahını kuşanıp devî aramaya çıkmış.

Oğlan yine önceki gittiği yere gitmiş ki, dev hiçbir şey olmamış gibi dolaşıyormuş.

Oğlan öfkeyle devin üstüne saldırmış. Dev de ona saldırmış. Kısa bir süre sonra oğlan yorulmuş, takati kalmayıp yenilmiş. Kolayca genci yenen dev, onun yaptığı gibi, boynuna urgan atıp bir taşla bağlamış. O oğlana şöyle demiş:

— Ben seni öldüreceğim. Ölmeden önce ne dileğine varsa dile, demiş.

Genç:

— Ölmeden önce sana bir sorum var, demiş.

Dev:

— Sorun varsa sor. Cevap vermek benden, demiş.

O zaman oğlan:

— Sen önceki sefer benimle uzun süre vuruşup sonunda da benden aman dileyip zorla kurtuldun. Bu sefer ise kısa sürede zorlanmadan beni yendin. Bunun sebebini biliyor musun, demiş.

Bunun üzerine dev:

— Ey genç, buna aklın ermiyorsa o zaman dinle. Bunun sebebini sana söyleyeyim, demiş. Önceki geldiğinde sen halkın çıkarıyla halkı göz önünde bulundurup gelmiştin. O zaman sende yüzlerce insanın gücü, aklı vardı. Bu sebepten de beni yendin. Bu defa ise sen sadece kendi çıkarın için geldin. Bunun için sende sadece bir insanın gücü, bir insanın aklı var. Sen düşün, hey, devin gücüyle bir insanın gücü denk olur mu? Bu defa seni nefsin getirdi. Bu yüzden de seni kolaylıkla yendim. “İyiliğe iyilik” demişler. Ben de seni öldürmeyeceğim. Ama sen bu olan olayı olduğu gibi halkına anlat. Eğer bunu yapmazsan kaleni yerle yeksan ederim. Eğer sen tüm başından geçenleri olduğu gibi saklamadan kaledekilere anlatıverirsen, ben buradan tamamen giderim, demiş ve genci serbest bırakmış.

Oğlan kaleye dönüp olan bütün olayları halka olduğu gibi saklamadan anlatıvermiş. Dev de sözünde durmuş, dağı tamamen terk etmiş.

2.43.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 43

P231. Mother and son / Anne ve oğul TBM-43

Ama gençlerin arasında yalnız annesiyle yaşayan gözü pek, yiğit bir delikanlı varmış.

L111. Hero (heroine) of unpromising origin / Umut vermeyen kahramanın (kadın kahramanın) kökeni

L111.4. Orphan hero / Yetim kahraman TBM-43

Kalenin sakinleri bu yetim oğlanı devin üzerine göndermeyi uygun görmüşler.

P231-13. Son wants to get his mother's consent before starting his journey / Oğulun yolculuğa çıkmadan önce annesinden rıza alması (MTB) TBM-43

O: "Oğlum halkın derdine faydalı olursa, benim başka arzum yok" demiş ve onun devin üzerine gitmesine rıza vermiş.

2.44. Divanenin Oğlu¹⁰⁰

2.44.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir padişahın çok güzel,^{F575.3-2.} akıllı^{J1111-9.} ve bilgili bir kızı olmuş.^{P234.} O kız kusursuz yetişip büyümüş. O devirde divane olduğu herkesçe bilinen bir adam varmış.

Günlerden bir gün bu divane, kendisine padişahın kızını istemiş. Buna padişah öfkelenmiş ve divaneyi öldürmek istemiş. Bunun üzerine vezirleri:

— Divaneyi öldürmeyin. Buna zor zor görevler verirseniz başaramayıp, kendisi de yok olup gider, demişler. Bu sözü padişah da kabul etmiş ve divaneye:

— Kızı istiyorsan ilk önce özel bir inci getir. Gerisini sonra söylerim, demiş.^{H301.}

¹⁰⁰ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). "Divanenin oğlu". *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet "Miras" merkezi, 46-58.

Divane:

— Mahsuru yok, getireyim, diyerek padişahın yanından dönmüş. Gidip bir deniz kenarında oturup eliyle deniz suyunu meydana serpmiş. Uzun süre böyle yaparak oturmuş. Sonunda denizden su perisi¹⁰¹ çıkıp buna:

— Hey divane, ne yapıyorsun, demiş.

Divane:

— Denizin suyunu dışarı döküp dibindeki inciye alacağım, demiş.

Su perisi:

— Ömrünün sonuna kadar elle denizin suyunu dışarı döksen bitiremezsin. İhtiyacın inci ise sıkıntı çekme, ben getirivereyim, demiş ve suya girip hemen beş tane inciye divaneye getirivermiş.

Divane de onları koltuk altına koyup dönmüş ve birini padişaha çıkarıp vermiş.

Padişah bunu görünce:

— Hani bunun teki, demiş.

Divane yine birini koltuk altından çıkarıp vermiş de:

— İşte, teki, demiş.

Bunun üzerine padişah:

— Bunların ikisi de bizim incimiz. Bunları hazinemizden ne zaman aldın, demiş.

Divane, koltuk altından üçüncüsünü de çıkarıp vermiş ve:

— Bunlar da sizin mi, diye sormuş.

— Divanenin bir inci yerine beş inci getirmesine padişah ve vezirleri çok şaşırılmış.

Padişah bununla yetinmeyip dilenciye:

— Şimdi sen bir at heybesini doldurup altın getir, demiş.

Divane:

— Bu da zor bir şey değil, diyerek gitmiş. Hiçbir yerde oyalanmadan büyük büyük dağlara doğru yönelmiş. Dağa vardıktan sonra baltasıyla büyük dağın yanından bir gedik açmış. O sırada divanenin kulağına: “Burada ne arıyorsun?” diye bir ses gelmiş. Divane de:

— Bana bir heybe altın lazım. Onu da bu dağdan alacağım, demiş. Bunun üzerine: “Altın lazımsa, işte şu mağarada çok. İhtiyacını al” diye ses işitmiş. Divane de sesin işitildiği yere gitmiş. Bakmış ki orada büyük mağara var. O mağaranın içine girmiş, altın,

¹⁰¹ Su iyisi, su perisine Türkmenler “su adamı” tabirini kullanırlar (Sarı, 2016: 151).

çakıl taşı gibi yığılıymış. Divane de yanında getirdiği gem heybesini doldurup, sırtına alıp gitmiş. Onu da padişaha götürüp vermiş ve padişah ondan altını alıp:

— Vah, kızımız hastalanıp öldü. Az önce onu defnedip geldik, demiş.

Divane, yükünü olduğu yere koyup mezarlığa gitmiş. Padişahın kızının mezarını yoklamış. Bakmış ki kız, mezarında dirseğine dayanmış durur. Divane onu kefeniyle kaldırıp çıkarmış ve kendi evine götürmüştü. O gün tanıdığı mollaya nikâh kıydırmış^{T113-0.1.} ve kızla birlikte yaşamış.

Aradan epey zaman geçmiş. Divane önceki gibi deli divane dolaşmış. Padişahın kızından bir oğlu olmuş.^{P230.} Oğlan üç dört yaşına gelmiş, oyun oynamayı seviyormuş. O devirde padişahın dört beş yaşındaki oğlu da altın aşıyla sokaklarda oynamaya başlamış.

Divanenin oğlu^{P233.} oynamaya gittiğinde padişahın hanımı bu oğlanı kendi kızına çok benzetmiş.^{N747-} Fakat onun öldüğünü hatırlayınca yüreği parçalanmış. Öyle olsa da bir gün kendisine engel olamayıp oğlana:

— Eviniz nerede? Annen var mı, diye sormuş.

Bunun üzerine o oğlancağız:

— Orada, yakın, diyerek hemen tarif etmiş.

Padişahın hanımı kendi kendine: “Ne olursa olsun bu oğlan başkasının çocuğu olamaz. Kızıma benziyor. Bir tane bile farklı yeri yok” diyerek bu durumu bir gün eşi^{P210.} padişaha da söylemiş.

Padişah:

— Kızının çarpına çarpına gözünün önünde öldüğünü, mezarını kendi gözleriyle gördün. Şimdi de olmayacak bir şeyin lafını edersin. Ölenin dönüp dirildiği bu zamana kadar görülmüş mü, demiş.

Hanımı:

— Ne olursa olsun, izin verirsen^{P218-3.} bu oğlancağızı önüme katıp giderek onun annesini bir görüp bunu kesinleştirmek istiyorum, demiş.

Böylece padişahın izniyle kadın, o oğlan kendi oğlunun yanına oynamaya gelince çocukların ikisini de önüne katıp oğlancağızın evlerine gitmiş. Gidip bakmış ki, gerçekten öz kızı. O, içi süslenmiş ve zengin bir bodrum katında oturuyormuş. Kız, annesini görünce onu kucaklamış. Annesinin yüzünü, gözünü okşamış. Annesi de gözlerine inanamayıp yavrusunu öpmüş.^{N736.} Kız, annesine güzelce hürmet etmiş. Sonra mezarında birden kendine gelip dirildiğini, nefes almakta güçlük çekip çok korktuğunu, o sırada kendisine divanenin rastlayıp mezarını açtığını anlatmış. Annesi sevincinden divaneye dua etmiş.

Burada uzun süre oturup günün nasıl geçtiğini bile anlamamış. Ondan sonra kendi oğlunun elinden tutup, kızıyla vedalaşarak evine dönmüş. Gidip de padişaha bu gün gördüğü, duyduğu şeyleri tek tek anlatmış. Padişah sevincinden ağlamış. Kızını görmek için acele etmiş.

İşte böylece padişahın ailesi, divanenin ailesiyle yakın ilişki kurmaya başlamış. Divane ise önceki divaneliğini devam ettirip geziyormuş.

Bu oğlanların ikisi de kusursuz yetişip büyümüş. Birlikte okuyup çok bilgili olmuşlar. Vakitlerinin çoğunu çöllerde avlanarak geçirmişler.

Günlerden bir gün avlanırlarken bir ovada bu ikisine çok güzel, boz bir kulan rastlamış. Bunların her biri bir yanından gidip o kulanı yakalamak istemişler. Kulan da telaşlanmayıp onlardan kaçmamış. Aksine divanenin oğluna gittikçe yaklaşmak istemiş. O sırada divanenin oğlu, at koşup kulanın boynuna halka urgan atmış ve onu yakalamış. Kulan da kıpırdamadan, tepinmeden yavaşça durmuş. Padişahın oğlu da at koşup gelerek yetişmiş. Şehzade, atları tutunca divanenin oğlu kendi atının eyer ve uyanını hemen kulana takıp onu güzelce eyerlemiş. Sonra padişahın oğluna:

— İşte, bin de sür. Ama dikkatli ol, birden düşürmesin, demiş. Şehzade, kulana binmiş ve sürmüş, koşmuş. Kulan bir kez bile inatçılık etmemiş. Sonra padişahın oğlu inip kulanı, yeğeni^{P297} olan divanenin oğluna vermiş.

Divanenin oğlu da ustalıkla kulanı tırıs yürütüp öncekinden de uzun süre sürmüş. Sonra biraz uzaklaşıp, bu da oradan koşarak geri dönmüş. Kulan gittikçe hızlı koşup şehzadenin yanına gelmiş. Onunla arayı epey açınca birden şahlanmaya başlamış. Divanenin oğlu durdurmak isteyip ne kadar uğraşsa da kulana gücü yetmemiş. Böylece boz kulan, divanenin oğlunu alarak gözden kaybolmuş.

Şehzade bu durumda ne yapacağını bilemeden epey baktıktan sonra kendi atına binip, yeğenin atını itekleyerek evlerine dönmüş. Bu gün olan olaya üzülüp de onları tek tek anne babasına ve kız kardeşine^{P253} anlatmış.

Padişah, damadı^{P265} olan divaneyi çağırıp:

— Giden oğlunu bulup getirmek için ne yapmalıyım, diye sormuş.

Divane:

— “Kendi düşen ağlamaz” demişler. O kendi başının çaresine bakar. Bırak, sıkıntı çeksin. Onun için ben kılımı bile kıpırdatmayacağım. Siz de hiçbir şey yapmayın, demiş ve yoluna gitmiş. Ondan sonra padişah da kendi işiyle meşgul olmuş.

Şimdi sözü divanenin oğlundan işitelim. Divanenin oğlunu götüren kulan, epey vakit uçtuktan sonra gidip gür bir bağa konmuş. Düşmediğine sevinerek kulanın yelesine sıkıca tutunan divanenin oğlu, indiği yerin neresi olduğuna hiç dikkat etmemiş. O, büyük bağın ortasındaki güzel evin kapısına gelince paldır küldür yere inmiş. Kulan, genci indirmiş ve güzel eve girmiş. Kısa süre içinde kulandan deve dönüşerek divanenin oğlunun yanına varmış. Bakmış ki, o üzülüp yüzünü yere eğmiş oturur. Dev onu neşelendirmek için:

— Seninle konuşkan ve samimi baba oğul olma maksadıyla seni yakalamak için çok sıkıntı çektim. Yakalamaktaki maksadım da seni bu evlerimin, bağımın, mülkümün ve bütün malımın sahibi yapmak. Onun için de gönlünü ferah tut, üzülme. Benim bu servetimin hepsine sahip ol. Ben de senin hizmetinde olayım. Dünyada ne istersen dediğin anda sana bulup vermek benim işim. Senin için canımı da esirgemeyeceğime peygamberimiz Süleyman'ın başı üzerine ant içerim. Bu evlerimin hepsinin anahtarı da sende olsun. Ama ben yokken de bu bağdan dışarı hiçbir yere çıkma. Çünkü etrafımızda dolaşan kötü devler sana zarar verebilir. Ben yokken, belli olmaz, başına bir iş gelirse tüyümü ateşte tütürürsen o anda yanında olurum, diyerek kendi tüyünden bir avuç vermiş.

Devden bu sözleri, özellikle de Süleyman peygamberin başı üzerine ant içtiğini işitince divanenin oğlu yüzünü yukarı kaldırmış. Dev ile yemek de yemiş. Sonra dev önüne düşüp evlerinin hepsini açıp bütün servetini de göstermiş. İçi her türlü meyve ağaçlarıyla ve güllerle dolu kocaman bağını da dolaştırıp göstermiş. Divanenin oğlu bu evlerin ve bağların her yerini öğrenmiş, her yeri iyice gezip görmüş.

Aradan birkaç gün geçmiş. Dev, büyük ağabeyinin yanına gezmeye gitmiş. Dev gidince divanenin oğlu da bağa dolaşmaya çıkmış. Dolaşırken şahane bir havuza rastlayıp uzun süre bakmış. Bir de bakmış ki üç tane güvercin, bağın tepesinde kanatlarını gererek dört bir yana uçuşuyorlar. O anda divanenin oğlu kendi kendine: “Bunlar benden korkup konacakları yere konamıyor olmasınlar” demiş ve havuzun yanındaki çiçeklerin arasına saklanmış. Güvercinler o zaman da kanatlarını gererek ve gittikçe alışıarak uçup defalarca havada daire çizmişler. Sonunda da havuzun yanında hiçbir şey görmeyince tekrar havuzun başına konmuşlar ve periye dönüşmüşler. Böylece üçü de havuzun başında oturup ilk önce güvercin giysilerini çıkarmışlar. Biraz oturup etraflarına bakınmış, hiçbir şey görmeyince çamaşırlarını da çıkarıp havuza girerek yıkanmaya başlayıp kendi işleriyle meşgul olmuşlar. Divanenin oğlu da bu durumdan istifade edip, usulca gelerek üç periden en küçüğünün bütün kıyafetlerini alıp yine önceki yerinde saklanmış^{T16} ve onların sudan çıkmalarını beklemiş. Perilerin üçü de yavaşça, güzelce yıkanıp sonra da havuzun kenarına

çıkılmış. İki büyük peri hemen giyiniş, uçup gitmiş ama en küçükleri ne kadar bakınsa da giysilerini bulamamış. Sonunda da bulamayacağını anlayıp: “Giysilerimi alan kim ise versin ve maksadını söylesin” diye bağırmaya başlamış. Bu sözleri tekrarlayarak üç defa bağırılmış. Hiçbir yerden ses çıkmamış. Dördüncü defa: “Her kim isen giysilerimi ver ve maksadını söyle. Ben senin maksadını Süleyman peygamberin hakkı için kabul edeyim” demiş. O zaman da hiçbir yerden ses çıkmamış. Beşinci defa: “Giysilerimi verirsen isteğini canıgönülden kabul edeceğime Süleyman peygamberin başı üzerine ant içiyorum” diye bağırılmış.

Bu sözden sonra divanenin oğlu da yerinden kalkıp o periye:

— Benim isteğimi tam olarak kabul edeceğine Süleyman peygamberin başı üzerine ant içtiğini yeniden tekrarlarsan senin elbiselerini bulacağım, demiş. Peri bu söze memnun olup oğlanın talebini yine bir defa tekrarlamış. Oğlan da onun iç çamaşırlarını alıp dış giysisini kendine saklamış. Peri, elbiselerini giyip oğlana:

— Giysilerimi alıp kardeşlerimin yanında beni rezil ettin, maksadın neydi, demiş.

Oğlan:

— Seni görür görmez âşık oldum.^{T15.} Aşkımı duyurmak ve seni yakalamak için giysilerini aldım. Şimdi de bu ettiğin şarta göre benimle son nefesine kadar birlikte yaşamamı istiyorum,^{T57.} demiş ve perinin yanına gitmiş.

Peri kendini biraz naza çekip:

— Sen insan olsan da benden olmayacak bir şeyi istiyorsun. Bir insanın periyi alamayacağına aklın ermiyor mu? Başarsa bu bağı sahibi dev de beni tutacaktı. Bu bağı benim için yaptırmıştı. O zaman da ben ona boyun eğmedim. Bu niyetini bilse, o dev senin bin canından birini bile bırakmaz. Bu yüzden de canına acı. Bu niyetinden hemen vazgeç. Benim güvercin giysimi de ver. Çok zaman geçti. Kardeşlerimin peşinden yetişeyim, demiş.

Bunun üzerine divanenin oğlu:

— Bu bağı, evlerin hepsini devin kendisi bana verdi. Beni kırmayacağına Süleyman peygamberin başı üzerine ant da içti. Yoksa üç beş devden korkacak insan bu işlere baş koymaz. Ayrıca giysilerini verip ardından sıkıntı çekemem. Maksadıma ulaştıktan sonra sadece giysini değil gerçekten canımı bile sana feda edebilirim, demiş. Peri bu sözleri işitince:

— Gördüğümde benim de sana gönlüm kaydı.^{T91.3.} Böyle olsa da utanıp gizledim. Dev de dediğin gibi Süleyman peygamberin başı üzerine ant içerse o zaman benim başka

hiç kimseye ihtiyacım yok. Ne olursa olsun dev dönüp geldiğinde kederlenip otur, karşılaşmamıza tasalanır gibi yap, demiş. Gençler havuzda ikisi birlikte suya girmişler, suya dalıp kovalaşp oynamışlar. Sonra peri, gence:

— Diğer giysilerimi de ver. Ben iki gün geçirip üçüncü gün bu havuzun başına gelirim. O zamana kadar sen de devi ikna et, ikimizi kavuştur, demiş.

Divanenin oğlu, perinin güvercin giysilerini vermiş ve güzelce vedalaşp sözleşerek^{T42} periyi uğurlamış. Kendisi de devin evine gidip yemek yemiş. O sabah dev, ağabeyinin yanından dönüp gelmiş. Bakmış ki genç, yüzünü eğip üzgün bir hâlde oturuyor.

Bu yüzden de dev, oğlana:

— Benim sağlığında neyi kaygı ediyorsun? Bir maksadın varsa gizlemeden söyle, şu an maksadına erdireyim. Senin için canımı bile esirgemeyeceğime inandırmak için daha evvel Süleyman peygamberin başı üzerine ant içmiştim. Şu an da bu şartımı tekrarlıyorum. Benden bir şey gizleme, ne olursa olsun söyle. Yerine getirmek benim işim, demiş.

Bunun üzerine divanenin oğlu:

— Benim maksadımı yerine getirmek, senin gücünü aşar diye tahmin ediyorum. Onun için de kederleniyorum, demiş.

Dev, gençle çok ilgilenip gönlündeki maksadını söylemesi için ısrar etmeye başlamış. Bu yüzden de divanenin oğlu, devden sırrını gizleyemeyip perilerden birine âşık olduğunu, o perinin razı olmayıp gittiğini söylemiş.

Bu sözleri işitince dev uzun süre sessiz kalıp keyifsizce oturmuş. Tekrar Süleyman peygamberin başı üzerine ant içtiğini hatırlayıp:

— Ay, olur! Buralara gelirse o periyi razı ettireyim. Böylece seni muradına erdireyim, diyerek yine sıkı bir söz vermiş.

Oğlan sevinmiş. Dev de biraz kendine gelmiş. Bunlar bağın içinde birlikte dolaşmışlar. İyice acıkınca en lezzetli yemeklerden hazırlayıp yemişler. O gün geçmiş, ertesi gün de geçmiş. Perinin söz verdiği gün gelip çatmış. O gün oğlan da dev ile kararlaştırıp bağa dolaşmaya gitmiş. Vaktin çoğunu havuz kenarında geçirmiş. Tam kendisinin dediği vakitte peri de o çınarın üstüne gelip konmuş.^{T35} Oğlan hâl hatır sorduktan sonra gizlice görüşüp periye yalvarması için devi çağırmaya gitmiş. Perinin gelip havuz başındaki çınarın üstüne konduğunu deve söylemiş.

Dev de sözünde durmak için o çınarın altında durup:

— Senin bu gence rıza vermeni gerçekten istiyorum. Ben bu oğlana söz de verdim. Sözümü tutup bu gençle yaşarsan hiçbir zaman sıkıntı, darlık çekmezsin. Ben de sizin hizmetkârınız olurum, diyerek sürekli yalvarmış.

Peri de daha evvel razı olmamış gibi yapıp deve:

— Sen canıgönülden razı olup daima bizim hizmetimizde olursan ben de senin sözünü kırmam, diyerek çınardan inmiş. Oradan da dev önde, delikanlı ile kız da arkasında üçü birlikte gelmişler.

O gün dev, ağabeylerini, kardeşlerini çağırıp büyük bir toy yaparak o periyi divanenin oğluna vermiş. Bu eğlenceli toy yedi gün yedi gece^{Z71.5-9.1.} boyunca devam etmiş.^{T135.}

Aradan birkaç ay geçmiş. Dev, bunların ikisini de kendi oğlu ve gelini gibi çok sevmiş. Bu yüzden de onlara çeşitli kıymetli giysiler almış. Kendi emrindeki devlerin hepsini de onlara tabi etmiş. Peri ile divanenin oğlu da deve hizmetlerini esirgememişler. Bu şekilde uzun süre yaşamışlar.

Günlerden bir gün dev, neşelenip mutlu olduğu bir vakit divanenin oğluna:

— Ben senin bir yurda padişah olduğunu görmek ve seninle herkesten çok gurur duymak istiyorum. Eğer razı olursan yetkili olarak yurduna gidelim. O yurdun insanlarından seni padişah seçmelerini isteyelim, demiş.

Divanenin oğlu:

— Bu dediğin şey çok güzel ama benim babam divane bir adam olduğundan oğlunun padişah olup halka hükümdarlık yapmasını istemez. O razı olursa, bu yurdun padişahı da rıza verirse şah olmaya ben de karşı değilim, demiş.

Bunun üzerine dev:

— Padişah olunca zalim olmazsan, adil olursan, yetime öksüze kast etmezsen, halkın çıkarını gözeten bir padişah olabilirsen, baban da o yurdun padişahı da itiraz etmezler. Sen kabul edersen gidip bu işi deneyelim, demiş.

Devin bu tavsiyesine oğlan da peri de razı olmuş. Onun için dev, kendi sırtına uygun bir taht yapıp onu türlü renkli, kıymetli eşyalarla süslemiş. Kıymetli ipek kumaş, yorgan döşek gibi eşyalar ve altın, gümüşle bir devi iyice yükleyip, peri ile oğlanı da göreni hayretler içerisinde bırakacak kadar güzel giydirip süslemiş. Akşam olmuş, güneş batmış, karanlık çökmüş. O gece orada yatmışlar. Şafak sökmüş, bunlar da kalkıp hemen yemek yemişler. O sırada başka büyük, ak bir dev de bunların yanında hazır olmuş ve:

— Benim yapabileceğim ne var, diye sormuş.

Bir gün önceden hazırlanan iki tay yükünü, ak devin üstüne kıpırdamayacak şekilde yerleştirmişler. Diğer güzel süslenmiş tahtı, türlü güzel eşyalarla hazırlanmış yiyecekleri ve peri ile delikanlıyı bu devin sırtına iyice yerleştirmiş.

Böylece iki dev göğe yükselip oğlanın anavatanına doğru yönelmiş. Kısa süre içinde güneş doğup göğe yükseldiği zaman da parlayarak şehrin üzerinden aşağı inmişler ve padişahın köşkünün kapısına varıp mola vermişler.

Bunların geldiğini görünce padişah bütün akrabalarıyla divanenin hanımı ve çocuklarıyla oraya varmış. Bakmışlar ki divanenin oğlu iki devi türlü eşyalarla iyice yükleyip ve bir periyi alıp gelmiş.

Padişah, delikanlıyı bütün eşyalarıyla kendisinin özel olarak süslenmiş güzel odalı avlusuna yerleştirmiş. Bütün halkını çağırıp yedi gün yedi gece boyunca toy vermiş. Bu toya o iki dev de katılmış.

Toyu sağ salim bitirmişler. Toyda devler, divane ile sohbet edip onu da kendi yanlarına çekmişler. Sonra padişahla sohbet edip divanenin oğlunu hangisi olursa olsun bir devlete padişah yapma niyetlerinin olduğunu söylemişler.

Yaşlanıp dizlerinin gücü tükenmeye başlayan padişah, divanenin oğluyla aynı yerde oynayıp büyüyen, ava daima birlikte giden, şimdi ise ordu komutanı olan oğluyla birlikte kararlaştırıp içten, iyi niyetle: “Dediğimiz olursa bu oğlanı hiçbir yere bırakmayız. Gözümüzün önünden kaybolup gezdiği de az değil. Padişah olursa işte bu yurdumuza şah olsun. Bu, padişah olursa kendimizi padişah olmuş sayarız. Çünkü bu yabancı değil. Halk da bu fikri destekler.” demişler. Bunun için bütün halkı çağırılmışlar. Yedi gün yedi gece boyunca toy vermişler. Toy sağ salim bitirildikten sonra padişah bütün kalabalığı etrafına toplayıp, kendisinin yaşlandığını, aklını yitirmeye başladığını söyleyip yerine iş yapabilecek başka bir insanı getirmeleri gerektiğini halkına rica etmiş. Böylece halk da vezirler de yine padişaha dönerek: “Siz kimi uygun görüyorsunuz? Biz de sizin uygun gördüğünüz kişiye razıyız” demişler.

Bunun üzerine şah:

— Kimin kim olduğunu ve halka baş olabileceğini halkın kendisi iyi bilir. Kimi uygun görüyorsanız “O, bu” demeden söyleyin, demiş.

Bu sözlerden sonra bazı insanlar padişahın öz oğlunun adını, bazıları divanenin oğlunun adını söylemişler. O zaman adı anılan şehzade:

— Beni böyle bitmez tükenmez sorumluluğu olan bir işe seçmeyin. Ben önceki işimi başarsam da az değil, demiş.

Orada duran vezirlerden biri:

— Uzun süredir kaybolup dolaşan, sonunda da her yerde kendi başının çaresine bakıp böyle güzel bir dereceye sahip olup devlere de dediğini yaptıran adam, bizim yurdumuza da padişahlık yapabilir. Onun için de razı olursanız divanenin oğlunu padişahımızın yerine seçelim. Padişahın oğlu olmasa da torunuymuş.^{P299-} O ikisinin farkı da yok, demiş.

Vezirin bu sözünü kalabalığın hepsi, vezirler, kadılar, padişahın oğlu ve kendisi de canıgönülden desteklemişler.

İşte böylece o günden itibaren divanenin oğlu tahta oturup bütün halka padişahlık yapmaya başlamış. Divanenin oğlunun adaletliliğini, başarısını, halk ile iyi ilişkisini büyükten küçüğe herkes beğenmiş. Yıllar geçtikçe divanenin oğlunun itibarı artmaya başlamış. Bu durumu komşu yurtlardan kiskananlar da çıkmış. Ama dışarıdan gelen bazı saldırıları, dev dostlarının yardımıyla milletin burnunu kanatmadan yok etmiş. Bu durum, kötü niyetli diğer düşmanlara da ders olmuş. Onun için de bu devlete dönüp hücum eden yurt olmamış. Divanenin oğlunun devleti uyum içinde, zengin ve rahat yaşamış.

2.44.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 44

F575.3. Remarkably beautiful child / Olağanüstü güzellikteki çocuk

F575.3-2. Remarkably beautiful daughter / Olağanüstü güzellikteki kız çocuk (MTB)

TBM-44

J1111. Clever girl / Akıllı kız

J1111-9. Clever king's daughter / Padişahın akıllı kızı (MTB) TBM-44

P234. Father and daughter / Baba ve kız TBM-44

Evvel zamanda bir padişahın çok güzel, akıllı ve bilgili bir kızı olmuş.

H301. Excessive demands to prevent marriage / Evliliği önlemek için aşırı talepler

TBM-44

Bu sözü padişah da kabul etmiş ve divaneye: — Kızı istiyorsan ilk önce özel bir inci getir. Gerisini sonra söylerim, demiş.

T113. Marriage to man alive by night but dead by day / Geceleri canlı, gündüzleri ölü insanla evlenme

T113-0.1. Marriage of the human and the dead girl who arises from death / İnsan ile mezarda dirilen kızın evliliği (MTB) TBM-44

Divane yükünü olduğu yere koyup mezarlığa gitmiş. Varıp padişahın kızının mezarını yoklamış. Bakmış ki kız, mezarında dirseğine dayanmış durur. Divane onu kefeniyle kaldırıp çıkarmış ve kendi evine götürmüştü. O gün tanıdığı mollaya nikâh kıydırmış ve kız ile birlikte yaşamış.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TBM-44

Padişahın kızından bir oğlu olmuş.

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-44

Divanenin oğlu oynamaya gittiğinde padişahın hanımı bu oğlanı kendi kızına çok benzetmiş.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-44

Bir tane bile farklı yeri yok” diyerek bu durumu bir gün eşi padişaha da söylemiş.

N730. Accidental reunion of families / Ailelerin tesadüfen karşılaşması

N747- Unexpected meeting of grandmother and grandson / Anneanne ve torunun tesadüfen karşılaşması (MTB) TBM-44

Divanenin oğlu oynamaya gittiğinde padişahın hanımı bu oğlanı kendi kızına çok benzetmiş.

P218- Husband decides with his wife about the journey he will have / Kocanın çıkacağı yolculuğa karısıyla birlikte karar vermesi (MTB)

P218-3. Wife asks her husband for consent before the journey / Kadının çıkacağı yolculuk öncesi kocasından rıza istemesi (MTB) TBM-44

Hanımı: — Ne olursa olsun, izin verirsen bu oğlancağızı önüme katıp giderek onun annesini bir görüp bunu kesinleştirmek istiyorum, demiş.

N736. Accidental meeting of mother and daughter / Anne ve kızın tesadüfen karşılaşması TBM-44

Gidip bakmış ki, gerçekten öz kızı. O, içi süslenmiş ve zengin bir bodrum katında oturuyormuş. Kız, annesini görünce onu kucaklamış. Annesinin yüzünü, gözünü okşamış. Annesi de gözlerine inanamayıp yavrusunu öpmüş.

P297. Nephew / Erkek yeğen TBM-44

Sonra padişahın oğlu inip kulanı yeğeni olan divanenin oğluna vermiş.

P253. Sister and brother / Kız ve erkek kardeş TBM-44

Bu gün olan olaya üzülp de onları tek tek anne babasına ve kız kardeşine anlatmış.

P265. Son-in-law / Damat TBM-44

Padişah, damadı olan divaneyi çağırıp: — Giden oğlunu bulup getirmek için ne yapmalıyım, diye sormuş.

T16. Man falls in love with woman he sees bathing / Adamın banyoda gördüğü kadına âşık olması TBM-44

Divanenin oğlu da bu durumdan istifade edip, usulca gelerek üç periden en küçüğünün bütün kıyafetlerini alıp yine önceki yerinde saklanmış ve onların sudan çıkmalarını beklemiş.

T15. Love at first sight / İlk görüşte aşk TBM-44

Oğlan: — Seni görür görmez âşık oldum.

T57. Declaration of love / Aşk ilanı TBM-44

Şimdi de bu ettiğin şarta göre benimle son nefesine kadar birlikte yaşamayı istiyorum, demiş ve perinin yanına gitmiş.

T91. Unequals in love / Aşkta eşitsizlik

T91.3. Love of mortal and supernatural person / İnsan ve doğüstü varlığın aşkı TBM-44

Peri bu sözleri işitince: — Gördüğümde benim de sana gönlüm kaydı.

T42. Conversation of lovers / Âşıkların konuşması TBM-44

Divanenin oğlu, perinin güvercin giysilerini vermiş ve güzelce vedalaşıp sözleşerek periyi uğurlamış.

T35. Lovers' rendezvous / Âşıkların buluşması TBM-44

O gün oğlan da dev ile kararlaştırıp bağa dolaşmaya gitmiş. Vaktin çoğunu havuz kenarında geçirmiş. Tam kendisinin dediği vakitte peri de o çınarın üstüne gelip konmuş.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TBM-44

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-44

O gün dev, ağabeylerini, kardeşlerini çağırıp büyük bir toy yaparak o periyi divanenin oğluna vermiş. Bu eğlenceli toy yedi gün yedi gece boyunca devam etmiş.

P290. Other relatives / Diğer akrabalar

P299- Grandson / Erkek torun (MTB) TBM-44

Padişahın oğlu olmasa da torunuymuş.

2.45. Galandar Sultan¹⁰²

2.45.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde bir garip adam yaşarmış. Onun üç kızı^{P252.2.} varmış. Onlar her gün kendi kendilerine boş hayaller kurarlarmış. Bir gün onların büyüğü:^{P252.2-1.} “Eğer ben padişahın oğluna varırsam bir put¹⁰³ pirinçle bütün orduyu doyururdum” demiş. Ortanca kız:^{P252.2-2.} “Bir kulaç ipekle köşke yetecek kadar ağ dokurdum” demiş. Üçüncüsü^{P252.2-3.} ise “Ben ona sevimli bir oğul, güzelce bir kız doğuruverirdim” demiş.

Bunu padişahın oğlu duyunca o garibin kızlarının üçünü de alarak köşke götürmüş. Onlar köşkte yaşamışlar. Günlerden bir gün şehzade, büyük kıza:

— Söylediğin şartı yerine getir, demiş. O, bir put pirince üç put tuz atmış ve pilavı askerlere paylaşmış. O pilav çok tuzlu olduğundan onun başı da eksilmemiş. Ortanca kız da şartını yerine getirmiş. Bir kulaç ipin her telini söküp köşke yetecek kadar ağ dokumuş. Üçüncü kıza: “Şartını yerine getir” demişler. O: “Acele etmeyin. Allah verirse yerine getiririm” demiş.

Günlerden bir gün şehzadenin ava gittiği vakit, üçüncü kızın ikiz çocuğu olmuş.^{T587.} Onların biri oğlan biri de kız imiş.^{P253.} Onu kardeşleri kıskanmaya başlamışlar.^{K2212.} Bir adamın yol hazırlığını yapıp şehzadenin peşinden göndermişler. Ona:

— Sen gidip: “Üçüncü hanımın^{T145.1-7.} enik ile kedi doğurdu”^{K2115-0.2.} dersin, diye tembihlemişler. Bu adam gidip haberi şehzadeye bildirmiş. Şehzade öfkelenip: “Onu^{K2110.1.} çocuğuyla çöllere atın,^{S62.} kurtlara yem, çakallara akşam yemeği olsun”^{J2301.} diye emir vermiş.^{Q431-20.1.}

İki kıskanç kız kardeş^{W181-10.} bu emri yerine getirmenin yolunu aramışlar. Sonunda onlar bir kötü adam bulup küçük kardeşlerini öldürmüşler,^{S13-} çocukları^{S301.} ise kuyuya attirmişler.^{S146.1-2.} Aradan biraz zaman geçtikten sonra bir tüccarın yolu kuyuya düşmüş. Su çekip içeceği sırada kırbası sert bir şeye deşip boş çıkmış. O, ipin ucunu arkadaşına tutturup kendisi suya girmiş. Bakmış ki, kuyunun dibinde bir sandık yatıyor. Tüccar,

¹⁰² Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Galandar soltan”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 82-89.

¹⁰³ Put: 16.3 kilograma denk gelen ağırlık ölçüsü (TTS, 1995: 539).

sandığı ipe bağlayıp çektirmiş. Sandığı açıp bakmışlar ki içinde iki çocukcağız yatıyor. Tüccar onları alıp dönmüş.^{R131.7.} Oğlanın adını Galandar, kızcağızını Galdırğaç koymuş.^{T596.} Onlar büyüyüp okula başlamışlar.^{S351-6.} İkisi de çok yetenekli olmuş.^{T685.} Çocukların yeteneğine halk da hayran kalmış. Galandar'ın çok güzel bir sesi varmış. Eğlencelerde, toyda temaşada onu çağırıp koşuk okuturlarmış. Galandar'ın şöhreti yayılıp yurdun padişahına da ulaşmış. Şah onu çağırıp koşuk okuyuşunu dinlemiş. Onun sesi saray ahalesinin de hoşuna gitmiş. Kendisi çok akıllı,^{J1113-2.} küçük olmasına rağmen terbiyeliymiş. Padişah, oğlana her gün gelip koşuk okumasını buyurmuş, her geldiğinde de ona bir kâse altın vermiş. Galandar okuldan sonra evlerine dönermiş. Günlerden bir gün tüccar hastalanmış. O, oğlana: “Oğlum, ben ölürsem bana hiçbir şey yapmayın. Bir boz devenin gelmesini bekleyin. Boz deve gelince onun üstünde benim için hazırlanan kefen vardır. Beni ona sarıp o boz deveye yüklersiniz ve onu gönderirsiniz. O nereye gidip çökerse beni oraya defnedersiniz” diye öğütlemiş.^{J154.0-3.}

Birkaç gün sonra bu tüccar ölmüş. O öldükten sonra Galandar dediği gibi yapıp onu defnetmiş. Daha sonra Galandar yine okula gitmiş, dönerken de şahın köşkünde koşuk okumaya devam etmiş. Ama Galandar, koşuk okuduğu padişahın kendi babası olduğunu bilmiyormuş.^{N731.1.} Padişah da onun öz oğlu olduğunu tahmin etmiyormuş. Fakat Galandar'ın^{L111.4.} annesini öldüren kadınlar, Galandar'ı tanıyıp: “Bu oğlan bizim küçük kardeşimizin oğlu olmalı, onu kuyuya atmış olsak da ölmemiş. Şimdi bu oğlan bizim sırrımızı ifşa etmesin” diyerek Galandar'ı yok etmeye niyetlenmişler.^{K2212-3.} Hilekâr bir ihtiyar kadına bir kâse altın verip:

— İhtiyar ana, sen başından çok şey geçirmişsin. Şu oğlanın da bir çaresini bulup yok ediver.^{S72.} Ama bunu hiç kimse bilmesin, demişler.

İhtiyar kadın, altını almış ve ertesi gün Galandar'ın olmadığı bir vakitte Galdırğaç'ın yanına gidip:

— Kızım, kardeşin gelirse söyle. Ben akşam rüyamda Babasayat tüccarı gördüm. O: “Filan dağın doğu tarafında kırk tane at var. Galandar bu atları getirmezse ben o dünyada da bu dünyada da ondan razı olmam” diye tembihledi. Bunu unutmadan söyleyiver, diyerek kızı iyice inandırmış. O da:

— Olur, anacığım mutlaka söylerim, demiş.

Bir süre sonra Galandar gelmiş. Galdırğaç ona yaşlı kadının söylediklerini anlatmış. Ertesi gün Galandar bu dağın yerin öğrenip yola revan olmuş. Az gidip uz gidip sonunda dağa yaklaşmış. Bu sırada önüne çirkin bir ihtiyar çıkmış. Onun saçları çalı gibi, başı

tandır gibi, dişleri kürek gibi, ağzı kazan gibi, burnu ocak gibiymiş. Onun kadın olduğu da erkek olduğu da bilinecek gibi değilmiş.

O, Galandar'ı görünce ağzını hatap gibi açıp, ona saldırıp yutacak olmuş. Tam o sırada Babasayat'ın: "Ey ihtiyar, ihtiyatı elden bırakma! Sen öz evladını yutuyorsun" diyen sesi işitilmiş.

O beklemiş de:

— Ey adam, sen buralara ne maksatla geldin, kim oluyorsun, diye sormuş.

Bunun üzerine Galandar:

— Ben Babasayat'ın oğluyum. Kırk atı aramaya geldim, demiş.

— Şöyle desene. Dağın eteğinde bir beyaz at yatar. Sen tedbiri elden bırakmadan, duyurmadan gidip buna binersin. O at kendini ateşe de atsa, suya da girse, gökyüzüne de uçsa düşme, demiş.

Galandar onun dediği gibi yapıp bu yatan beyaz ata binmiş. At kendini ateşe atmış, suya girmiş. Galandar düşmemiş, at sonunda yola düşmüş. Galandar arkasına bakınca görmüş ki 39 tane at peşine düşmüş geliyor. Galandar onların hepsini alıp gelmiş. Onu görünce kötü niyetli iki kardeş, Galandar'ın gelişine şaşırıp üzülenek tekrar ihtiyar kadının yanına gitmişler. İhtiyar kadın onun dönüp geldiğine inanamamış. Şahın hanımları ona Galandar'ın getirdiği atları göstermişler. İhtiyar kadın onlara: "Bu işi yerine getirdiyse şimdiki yapacağımız hileler de kâr etmez" demiş.

Bunun üzerine padişahın hanımları:

— Hayır teyzeciğim, böyle demesene. Ne alırsan al da yine bir dene, diyerek onlar tekrar iki kâse altın vermiş. İhtiyar kadın altını alıp yine Galdırkaç'ın yanına gitmiş:

— Kızım, ben rüyamda yine Baba Sayat tüccarı gördüm. O: "Filan yerde bir bağ var. Orada Bilbilgöye adlı bir kuş var. Galandar'a söyleyin, bu Bilbilgöye'yi getirmezse ben razı olmam" diye tembihledi, demiş. Galdırkaç bunu da Galandar'a söylemiş. Galandar birinin kötülük etmek istediğini anlamış. Kardeşine:

— Galdırkaçıgım, o bağa gidip dönen yokmuş, diyerek gitmemesini söylemiş. ^{P253.6.}

Zavallı Galdırkaç:

— Hayır, hayır. Babamızı memnun etmeliyiz. Olmazsa ben gideyim, diyerek yol hazırlığını yapmaya başlamış. Galandar onu göndermeye kıyamayıp yine kendisi gitmiş. Az gidip uz gidip bu bağa ulaşmış. Kapısını çalmış ve iki tane peri gelip ona niye geldiğini sormuş. Galandar, Bilbilgöye'yi istemeye geldiğini söylemiş. Bunun üzerine periler:

— Ey delikanlı, öyleyse sen zalim periye sormalısın, demişler. Daha sonra Galandar, zalim perinin yanına gitmiş. Zalim peri ona: “Bilbilgöye’nin yanına gidilen yolda kuşlar ötüşüp güller açar. Eğer sen bunlara bakarsan donarak taş olursun. Sen bunların hiçbirine bakmadan geçebilirsen Bilbilgöye’yi alabilirsin” demiş.

Galandar: “Olur” diyerek gitmiş. Bilbilgöye’nin olduğu bağın avlusuna girmiş. Bülbüller ötüşüp, papağanlar kah kah ederek türlü sesler çıkarıp duruyormuş. Galandar, perinin tembihini unutup onlara hayran kalmış. O anda donarak taşa dönüşmüş.

Galdırkaç, kardeşinin gelmesini çok beklemiş. Ama o geleceği yere gelmeyince erkek kılığına girip onu aramaya çıkmış.^{H1385.8.} Arayıp sorup Bilbilgöye’nin olduğu bağı bulmuş. Kapı bekçileri, kızı zalim perinin yanına bırakmışlar. Zalim peri ona kardeşinin donarak taş olduğunu söylemiş. Eğer bağa girerse onun da böyle olacağını anlatmış. Galdırkaç hüngür hüngür ağlayarak: “Kardeşim ölse de ben onu görmeden duramam. Kardeşiz dünya bana ne lazım,^{W34-5.} ben ölümden korkmuyorum” diyerek Bilbilgöye’nin bağına gitmek istemiş.^{P253.2-0.1.} Onu zalim peri tutmuş ve: “Bakıp gelersen izin var ama yüzünü yukarı kaldırma, sadece yoluna bak. Yüzünü kaldırırsan sen de donarak taş olursun” diye tembihlemiş. Galdırkaç “Olur” diyerek gitmek istemiş ama zalim peri:

— Dur, acele etme. Şu patikadan gidersen Bilbilgöye’nin oturduğu yere ulaşırsın. Onu tut ve kanatlarını kopar. O zaman o sana: “Ne dileğin varsa dile” der ve sen: “Donmuş insanları canlandır, seni de köşküne göçürüp götüreceğim” dersin. O buna razı olur ve dönüşte beni de alıp gidersiniz. Ama başını kaldırma, diye yine tembihlemiş.

Galdırkaç, zalim perinin dediği gibi yapmış ve yukarıya bakmadan dosdoğru gidip, Bilbilgöye’yi tutup kanatlarını büküp yoluvermiş. Bilbilgöye dayanamayıp kıza yalvarmaya başlamış. “Ne dilersen vereyim, ne işin olursa yerine getireyim ama benim kanadımı kırma!” demiş. O zaman Galdırkaç: “Şu dondurduğun insanları yine canlandır, kendin de köşküne, eyvanınla bizim yurda göç” demiş. Bilbilgöye bir avuç toprak alıp, okuyup üfleyip nefesini salarak saçmış. Taş olan insanlar aksırıp öksürerek canlanmışlar ve Bilbilgöye’nin köşküne toplanmışlar. Galdırkaç, kardeşini tanıyıp kucaklaşmış.^{R158-1.} Bilbilgöye ayaklarını birbirine vurmuş ve bir ak dev ortaya çıkmış: “Lepbey¹⁰⁴, ağa” demiş. Bilbilgöye, ak deve Galdırkaçların yurduna ne kadar sürede varacağını sormuş.

O zaman dev:

— Bir günde varırım, diye cevap vermiş. Bilbilgöye:

— Bizi köşkümüzle, eyvanımızla taşıyıp götür, demiş.

¹⁰⁴ Lepbey: “Kulluk, olur, sizin hizmetinize hazırım” manasını bildiren söz (TDS, 1962: 418).

Onlar zalim periyi de alıp köşke girmişler. Dev, köşkü olduğu gibi arkasına almış ve gökyüzüne çıkıp “Neredesin Galdırğaçların yurdu!” diyerek gitmiş. Onlar iyice karanlık çöktükten sonra Babasayat’ın kulübesinin yanına inmişler.

Köyün insanları ertesi gün kalkıp bakmışlar ki, iki taraftan da güneş doğmuş gibi olmuş. Onlar hayretler içerisinde kalıp:

— Bu ne hâl? Hiçbir zaman böyle bir şey görmedik ya, iki taraftan da güneş doğmuş sandım, demişler. Sonra toplanıp dikkatle bakmışlar ki onlardan biri güneş değil de parıldayıp duran köşkmüş. Güneş doğunca bu köşke güneş ışınları düşüp ışık saçıyormuş. İnsanlar öbek öbek olup köşkü görmeye gitmişler.

Bakmışlar ki, altın köşk etrafı ışık saçıp duruyor. İnsanlar Galdırğaç’ın Galandar’ı getirdiğini anlayıp sevinmişler ve kıza dualar^{V57-6.} edip padişaha haberci göndermişler.^{P682-}
^{6.} O habercilerin haberini padişahın iki hanımı almış ve yine bu ihtiyar kadının yanına etekleri tutuşarak koşmuşlar. Onlar: “Anacığım, Galandar sultan yine gittiği yerden gelmiş. Kendisi Bilbilgöye’yi de onun köşkünü de alıp gelmiş. Sen ona yine yerine getirilmeyecek zor bir görev buluver” demişler.

Bunun üzerine ihtiyar kadın:

— O artık bizim hilelerimize kanmaz, demiş.

— Senin başaramayacağın şey olmaz ana, gayret et de onu gidip dönülmez yere gönder. Ne diyeceğini sen bilirsin, diyerek yine ona yalvarmışlar. Fakat bu defa ihtiyar kadın kabul etmemiş. Daha sonra kadınlar ihtiyar kadına içlerinden sövüp, çaresiz kalıp dönmüşler.

Galandar kendisi sağ salim geldiği için büyük toy vermiş. O zaman Bilbilgöye, toya padişahı da çağırmasını tembihlemiş. Bunun üzerine Galandar:

— Padişah bizim toyumuza gelir mi acaba, demiş. Bilbilgöye:

— Sen çağır, gelmezse bakarız, demiş. Daha sonra Galandar, padişaha ulak göndermiş.

Toy davetine padişah, vezir vüzeralarını da alıp gelmiş. Bilbilgöye, Galandar’ı yanına çağırıp:

— Adamların atlarına yem verirken padişahın atının torbasına taştan başka bir şey koyma, diye tembihlemiş.

Galandar, Bilbilgöye’nin dediğini o an tuhaf görse de sebebini sormaya vakit olmadığından söylediği gibi yapmış. İçinden: “Atın ne suçu var acaba?” diye düşünmüş.

Misafirler dönecekleri zaman atlarının yanına gitmişler. Padişahın atı utanıp gözyaşı döküyormuş. Onun torbasını çıkaran padişah, içindeki taşı görünce çok öfkelenmiş ve:

— Galandar bu yaptığın ne? At da taş yer mi, demiş. Bunun üzerine Bilbilgöye oturduğu yerden:

— Ey merhametli padişahımız! Kadınlar kedi, enik doğurur da at taş yemez mi, demiş. Bunun üzerine Galandar'a yaptığından utanan padişah:

— Ben sizin bu oyununuzu anlamadım. Ne söyleyecekseniz daha açık söyleyin, demiş.

— Anlamadıysan sinirlenme de kulak ver, diyerek Bilbilgöye, padişahın ceza çeken hanımının ve çocuklarının başına gelen işleri tek tek anlatıvermiş.

Padişah öfkelenip hanımlarını çağırmış. Kadınlar korkudan titreyerek yaptıkları işleri kabul etmişler.

Padişah o zaman: “Kötü niyetli kadınları atla sürmeli”^{Q416.2.1-1.} diye emir vermiş.^{Q261.2.} Hilekâr ihtiyar kadını ise halk da lanetlesin diye köyün ortasındaki ağaca bağlatmış.

Ondan sonra padişah yeniden toya başlayıp halkının rızasıyla Galandar'ı kendi yerine geçirmiş.

Galandar'ın padişah olduğu devirde bolluk olmuş, açların karnı doymuş, çıplaklar giyinmiş. Halk, adil şahın gölgesinde refah içinde yaşamış.

2.45.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 45

P252. Sisters / Kız kardeşler

P252.2. Three sisters / Üç kız kardeş TBM-45

Onun üç kızı varmış.

P252.2-1. The eldest of three sisters / Üç kız kardeşin en büyüğü (MTB) TBM-45

Bir gün onların büyüğü: “Eğer ben padişahın oğluna varırsam bir put pirinçle bütün orduyu doyururdum” demiş.

P252.2-2. The middle sister of three sisters / Üç kız kardeşin ortancası (MTB) TBM-45

Ortanca kız: “Bir kulaç ipekle köşke yetecek kadar ağ dokurdum” demiş.

P252.2-3. The youngest sister of three sisters / Üç kız kardeşin en küçüğü (MTB) TBM-45

Üçüncüsü ise “Ben ona sevimli bir oğul, güzelce bir kız doğuruverirdim” demiş.

T587. Birth of twins / İkizlerin doğumu TBM-45

Günlerden bir gün şehzadenin ava gittiği vakit, üçüncü kızın ikiz çocuğu olmuş.

P253. Sister and brother / Kız ve erkek kardeş TBM-45

Onların biri oğlan biri de kız imiş.

K2212. Treacherous sister / Hain kız kardeş TBM-45

Onu kardeşleri kıskanmaya başlamışlar.

T145. Polygamous marriages / Çok eşli evlilikler

T145.1-7. Marriage to three women / Üç kadınla evlilik (MTB) TBM-45

K2110. Slanders / İftiralar

K2110.1. Calumniated wife / İftira atılan eş (kadın) TBM-45

K2115. Animal-birth slander / Hayvan doğurma iftirası

K2215-0.2. Slander: woman has given birth to puppy / İftira: kadının enik doğurması (MTB) TBM-45

Ona: — Sen gidip: “Üçüncü hanımının enik ile kedi doğurdu” dersin, diye tembihlemişler. Bu adam gidip haberi şehzadeye bildirmiş.

J2301. Gullible husbands / Kolay aldanan (saf) kocalar TBM-45

Q431. Punishment: banishment (exile) / Cezalandırma: kovma (sürgün)

Q431-20. The husband who believes in slander expels his wife from home / İftiraya inanan kocanın eşini evden kovması (MTB)

Q431-20.1. Believing in slander, the husband expels his wife with his baby from home / İftiraya inanan kocanın eşini bebeğiyle birlikte evden kovması (MTB) TBM-45

S62. Cruel husband / Zalim koca TBM-45

Şehzade öfkelenip: “Onu çocuğuyla çöllere atın, kurtlara yem, çakallara akşam yemeği olsun” diye emir vermiş.

W181. Jealousy / Kıskançlık

W181-10. Jealous sisters / Kıskanç kız kardeşler (MTB) TBM-45

İki kıskanç kız kardeş bu emri yerine getirmenin yolunu aramışlar.

S10. Cruel parents / Acımasız aileler

S13- Cruel sisters / Zalim kız kardeşler TBM-45

S146.1. Abandonment in well / Kuyuya terk etme

S146.1-2. Aunts abandons nephew and niece in well / Teyzelerin erkek ve kız yeğenini kuyuya terk etmesi (MTB) TBM-45

Sonunda onlar bir kötü adam bulup küçük kardeşlerini öldürmüşler, çocukları ise kuyuya attırmışlar.

S301. Children abandoned (exposed) / Çocukların terk edilmesi TBM-45

Sandığı açıp bakmışlar ki içinde iki çocukcağız yatıyor.

R131. Exposed or abandoned child rescued / Kaçırılmış veya terk edilmiş çocukların kurtarılması

R131.7. Merchant rescues abandoned child / Tüccarın terk edilmiş çocuğu kurtarması TBM-45

Tüccar, sandığı ipe bağlayıp çektirmiş. Sandığı açıp bakmışlar ki içinde iki çocukcağız yatıyor. Tüccar onları alıp dönmüş.

T596. Naming of children / Çocuğa ad verilmesi TBM-45

Oğlanın adını Galandar, kızcağızını Galdırğaç koymuş.

T685.1. Twin adventurers / İkizlerin maceraları TBM-45

Onlar büyüüp okula başlamışlar. İkisi de çok yetenekli olmuş.

S351. Abandoned child cared for by mother secretly / Terk edilmiş çocuğa gizlice annesi tarafından bakılması

S351-6. Abandoned child reared by merchant / Terk edilmiş çocuğun tüccar tarafından büyütülmesi (MTB) TBM-45

Onlar büyüüp okula başlamışlar.

J1113. Clever boy / Akıllı erkek çocuk

J1113-2. Clever son / Akıllı oğul (MTB) TBM-45

Kendisi çok akıllı, küçük olmasına rağmen terbiyeliymiş.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihatı

J154.0.1. Wise words of father / Baba nasihatı

J154.0-3. Wise words of dying foster father / Ölmek üzere olan koruyucu babanın nasihatı (MTB) TBM-45

Günlerden bir gün tüccar hastalanmış. O, oğlana: “Oğlum, ben ölürsem bana hiçbir şey yapmayın. Bir boz devenin gelmesini bekleyin. Boz deve gelince onun üstünde benim için hazırlanan kefen vardır. Beni ona sarıp o boz deveye yüklersiniz ve onu gönderirsiniz. O nereye gidip çökerse beni oraya defnedersiniz” diye öğütlemiş.

N731. Unexpected meeting of father and son / Baba ve oğulun tesadüfen karşılaşması

N731.1. Unknown son returns to father's court / Bilinmeyen erkek çocuğun babasının sarayına (evine) yeniden dönmesi TBM-45

Daha sonra Galandar yine okula gitmiş, dönerken de şahın köşkünde koşuk okumaya devam etmiş. Ama Galandar koşuk okuduğu padişahın kendi babası olduğunu bilmiyormuş.

L111. Hero (heroine) of unpromising origin / Umut vermeyen kahramanın (kadın kahramanın) kökeni

L111.4. Orphan hero / Öksüz kahraman TBM-45

Fakat Galandar'ın annesini öldüren kadınlar, Galandar'ı tanıyıp: “Bu oğlan bizim küçük kardeşimizin oğlu olmalı, onu kuyuya atmış olsak da ölmemiş.

K2212. Treacherous sister / Hain kız kardeş

K2212-3. Treacherous aunt / Hain teyze (MTB) TBM-45

Şimdi bu oğlan bizim sırrımızı ifşa etmesin” diyerek Galandar'ı yok etmeye niyetlenmişler.

S72. Cruel aunt / Zalim teyze TBM-45

Şu oğlanın da bir çaresini bulup yok ediver.

P253.6. Sister warns brothers / Kız kardeşin erkek kardeşini uyarması TBM-45

Kardeşine: — Galdırkaçığım, o bağa gidip dönen yokmuş, diyerek gitmemesini söylemiş.

H1385. Quest for lost persons / Kaybolan kişileri arama

H1385.8. Quest for lost brother(s) / Kaybolan erkek kardeşi arama TBM-45

Galdırğaç, kardeşinin gelmesini çok beklemiştir. Ama o geleceği yere gelmeyince erkek kılığına girip onu aramaya çıkmıştır.

W34. Loyalty / Bağlılık

W34-5. Loyalty of the sister for her brother / Kız kardeşin erkek kardeşine bağlılığı (MTB) TBM-45

Galdırğaç hüngür hüngür ağlayarak: “Kardeşim ölse de ben onu görmeden duramam.

P253.2. Sister faithful to transformed brother / Vefalı erkek kardeşe dönüşen kız kardeş

P253.2-0.1. Faithful sister / Vefalı kız kardeş (MTB) TBM-45

Kardeşsiz dünya bana ne lazım, ben ölümden korkmuyorum” diyerek Bilbilgöye'nin başına gitmek istemiştir.

R158. Sister rescues brother(s) / Kız kardeşin erkek kardeşini kurtarması

R158-1. Sister rescues her twin / Kız kardeşin ikizi olan erkek kardeşini kurtarması (MTB) TBM-45

O zaman Galdırğaç: “Şu dondurduğun insanları yine canlandır, kendin de köşkünü, eyvanıyla bizim yurda göç” demiştir. Bilbilgöye bir avuç toprak alıp, okuyup üfleyp nefesini salarak saçmıştır. Taş olan insanlar aksırıp öksürerek canlanmışlar ve Bilbilgöye'nin köşküne toplanmışlar. Galdırğaç, kardeşini tanıyıp kucaklaştırmıştır.

P682. Greeting customs / Tebrik gelenekleri

P682-6. Heralding the arrival of the children / Çocukların gelişini müjdeleme (MTB) TBM-45

V57. Purpose of prayer / Duanın amacı

V57-6. Prayer for the sister who saves her sister / Kardeşini kurtaran kız kardeş için dua (MTB) TBM-45

İnsanlar Galdırğaç'ın Galandar'ı getirdiğini anlayıp sevinmişler ve kıza dualar edip padişaha haberci göndermişler.

Q261. Treachery punished / İhanetin cezalandırılması

Q261.2. Treacherous wife punished / İhanet eden eşin (kadın) cezalandırılması
TBM-45

Q416.2.1. Punishment: drawing at the tails of horses / Atın kuyruğuna bağlayarak cezalandırma

Q416.2.1-1. The treacherous wife is tied to the horse's tail and punished / Hain eşin atın kuyruğuna bağlanarak cezalandırılması (MTB) TBM-45

Padişah öfkelenip hanımlarını çağırmiş. Kadınlar korkudan titreyerek yaptıkları işleri kabul etmişler. Padişah o zaman: “Kötü niyetli kadınları atla sürmeli” diye emir vermiş.

2.46. Garip Oğlan¹⁰⁵

2.46.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanda bir padişah varmış. O padişahın kardeşi, kardeşinin de bir oğlu^{P233} varmış. Kendisinin de bir kızı^{P234} varmış. Bu padişah ekmeksiz ekmek, elbisesiz elbise dağıtmış. Bunun kardeşi ise ondan hiçbir şey almazmış da vermezmiş de.

Sonra günlerden bir gün oğlu:

— Ey baba, sen bize aç eziyet ediyorsun. Padişah halka eşya dağıtıyor. Sen de gidip alsan olmaz mı, demiş.

Bunun üzerine babası:

— Ay, o vermez, ben de almam, demiş.

O zaman oğlu:

— O zaman baba, biz horlanıp durmayalım. Bu şah amcamın^{P293} kızının kulesinin yanına beni götür de “Ben bu oğlanı satacağım!” diye kulenin arkasında bir bağır, berisinde bir bağır da beni sat, demiş.^{P297}

¹⁰⁵ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Garip oğlan”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 136-141.

Sonra oğlanın babası böylece kulenin yanına gidip: “Ben bu oğlanı satacağım!” diye bağırmiş ve padişahın kızı penceredeki gözenekten bakmış ki bağırın öz amcası. Kız bir cariyesine:

— Git, hemen şu adamı çağırıp getir, demiş. Cariye “Olur” diyerek hemen kızın amcasını da oğlunu da alıp gelmiş.

Kız^{P298} ona:

— Hey amca, senin kardeşin padişah. Neden oğlunu satıp kardeşinin itibarını zedeliyorsun? Ne lazımsa ben vereyim. Ambarın anahtarını dersin de vereyim ama böyle yapma, demiş.

Bunun üzerine o:

— Hayır, ben bu oğlanı satacağım, diye ısrar etmiş. Sonunda kız:

— Bunu nasıl satacaksın, demiş. O:

— Ağırılığınca tahıla, demiş. Kız da bir yanına arpa, bir yanına oğlanı koyup, denkleştirip aldıktan sonra oğlanın önüne dört keçiyi salıp:

— Buna bakıver, demiş. Kız, oğlan her hayvan bakmaya gittiğinde güzel yiyeceklerle torbasını doldurup veriyor ama bu, onun ağzını bile açmadan getiriyormuş. Sonunda kız:

— Sen niçin yemiyorsun, diye sormuş.

Bunun üzerine oğlan:

— Bir aksakallı ihtiyar gelip buna bir “Bismillah” etmezse açmayacağım da yemeyeceğim de, demiş. Ondan sonra günlerden bir gün Hızır aleyhisselam, kızın yanına yaşlı bir adam kılığında kendini tanıtmadan gelmiş. Kız onu görünce:

— Atam, filan yerde bir oğlan var ve hiçbir şey yemiyor. Şuna bir “Bismillah” ediverseniz, demiş.

O “Bismillah” edince oğlan da keyiflenip yemeye başlamış. Daha sonra günlerden bir gün Hızır aleyhisselam gelmiş ve oğlana:

— Hüda bu kızı sana yazdı, o senin, demiş.^{M369.2.1.}

Şah kızına gelen dünürçülerin ardı arkası kesilmiyormuş. Sonunda bir gün padişah usanıp:

— Kim filan yurda önce gidip bu yurttan şimdiye kadar görülmemiş bir şey getirirse ona kızımı vereceğim, demiş.

Vezirin oğlu, vekilin oğlu hevesle yola düşmüşler. O zaman kız şöyle söylemiş:

— Amca oğlu,^{P295} sen de git! Atın, silahın ve gerekli eşyaların benden.

Bunun üzerine oğlan:

— Gideyim ama bana bir şeyin lazım değil, demiş. O zaman da kız bir asanın içini oydurup, zorluk çektiğinde lazım olur diye içine altın gümüş koydurup vermek istemiş ama oğlan: “Hayır, bunu da almayacağım” demiş. Bir tandırın maşasını almış ve bir gün gidenlerin peşinden yola düşmüş. Vezirin oğlu ile vekilin oğlu ise varmış bir kahvehaneye. Oranın sahibi bir tüccarmış. Gençlere çay vermiş, ekmek vermiş. Karanlık çökmüş ve vezirin oğlu, tüccara:

— Bizim yatacak yerimiz de yok, demiş. Bunun üzerine o:

— Ay, ziyarı yok. Bize misafir olun, diyerek bunları alıp gitmiş. Ondan sonra üç tane aşık çıkarmış ve:

— Gelin, kumar oynayalım, demiş. Bunlarla kumar oynayıp ikisinin de atını, silahını yenip almış. Sonra da ertesi gün sabah erkenden avlusundan çıkarıp kovmuş. Bunlar da başka gidecek yer bulamayıp tekrar kahvehaneye gitmişler.

Bir gün bu oğlan da bu kahvehaneye gelmiş. Bunu da tüccar evine götürmüş. Tüccar gelip o oğlanla da kumar oynamış ama oğlan onun bütün malının mülkünün, emlağının üstüne diğerlerinin atını silahını da yenip almış. Daha sonra da bunları tüccarın kendisine teslim edip: “Bunların biri eksik olursa senin canına okurum” diyerek bu oğlanları aramaya gitmiş. Ona gitmiş, buna gitmiş bulamamış. Sonra yoluna devam edip bir çöle çıkmış. Sonunda yorulup bir ağacın dibinde yatmış. Azıcık uyuklarken yanındaki ağacın altına bir tilki, sonra bir çakal gelmiş, sonra bir kurt gelmiş.

Bunlar:

— Gelin, sohbet edelim be, diyerek herkes bildiği sırrı anlatmış.

İlk önce tilki:

— Ben geceleri burada yatsam da gündüzleri falan yerde yedi testi hazine var, onu koruyorum, demiş.

O zaman kurt söylemiş:

— Filan çobanın sürüsünde alaca bir köpek var. Bunun kellesini alıp ateşte yakıp beyninin külünü alırsan ve kör gözlere sürersen kör gözler de açılır. Bunu kimse bilmiyor, demiş.

Sonra çakal söylemiş:

— Ben filan zenginin yurdunda yaşıyorum. Orada bir ağaç var. Ondan alıp delileri divaneleri bile tedavi etsen iyileşir, demiş. Oğlan bunların üçünün de söylediklerini duymuş. Erkenden kalkmış ve dosdoğru tilkinin dediği yere gitmiş. Gittiğinde denildiği

gibi, yedi testi hazine varmış. Heybesini doldurup ondan gerektiği kadar almış. Daha sonra o alaca köpekli çobanın yanına gitmiş. Varmış ve:

— Çobancığım, bu alaca köpeğin kellesini kesip de bana satsana, demiş.

O an çoban:

— Of, bu da verilebilir mi! Bu, bir sürü koyunu tek başına kendisi koruyor be, demiş.

Bunun üzerine oğlan:

— Ben iki koyun sürüsünün değerini vereyim, demiş. Çoban:

— O zaman veririm, diyerek köpeğin kellesini kesivermiş. Oğlan heybesinden çıkarıp iki koyun sürüsünün değerini vermiş. Sonra köpeğin kellesini alıp yola düşmüş. Çölün içinde ocarlı¹⁰⁶ bir yere geldiğinde onlardan yığıp yığıp toplamış ve altında ateş yakıp üstüne de atıvermiş bu kelleyi. Kelle de yana yana kül olmuş. Oğlan onun beynini alıp bir parçacık çaputa bağlamış ve onu alıp gitmiş. Önüne esasını tıngırdatarak sokur bir kör gelmiş. Bu da gidip sürmüş bunun gözüne. Körün gözü parıldayarak açılıvermiş. Kör, sevincinden: “Ben sana ne vereyim?” diyerek zıplıyormuş. Oysa körün verecek bir şeyi de yokmuş. Oğlan bunu sezip ona epey altın vermiş.

Daha sonra oğlan bu çakalın söylediği yere gitmiş. Sözü edilen ağacın dalından bir asalık kesip gitmiş. Giderken bir yurda varmış. Oranın padişahı şöyle haber saldırmış: “Bir kızım var, delirdi.^{P234-10} Bunu iyileştirene hem kızımı vereceğim hem padişahlığımı”.

Sonra oğlan da tellalın yanına gidip:

— Biz bir deneyelim, demiş. Şahın izin vermesiyle oğlanı deli kızın yanına götürmüşler. Deli kız bunu görmüş ve kımıldamadan oturmuş. Genç de ona asayı değdirmiş ve geri çıkmış. Daha sonra bunu padişahın yanına götürmüşler. Padişah sözünde durmuş:

— Ben sana kızımı da vereceğim, padişahlığımı da, demiş.^{T68-7}

Bunun üzerine oğlan:

— Bana kızın da padişahlığın da lazım değil, demiş.

Padişah şaşırıp oğlana zenginlik bahşetmiş.

O zaman oğlan:

— Bana zenginlik de lazım değil ama müsaade ederseniz olur, demiş. Padişah şaşırıp oğlana müsaade edip ordusuyla onu göndermiş. Gencin yolu önceki bakkala düşmüş. Bakmış ki bu vezir ile vüzeranın oğullarından biri odun koyuyor, biri ateş yakıyor. Oğlan onlara:

¹⁰⁶ Ocar: Kumlu, çöl gibi yerlerde yetişen ağaç (TTS, 1995: 481).

— Haydi, artık yurda dönmüyor muyuz, demiş.

Onlar:

— Biz dönecek hâlde değiliz, demişler.

Oğlan:

— Ben sizin atınızı da silahınızı da geri vereyim, demiş. Bunlar tüccardan alması gereken eşyalarını alıp yola düşmüşler.

Oğlan, padişah amcasının karşısına gidip deliyi iyileştiren asasını, körün gözünü iyileştiren külünü göstermiş ve büyük servet sahibi olarak geldiğini söylemiş. Padişah sözünde durup, razı olup kızını kardeşinin oğluna^{T102-0.1.} yedi gün yedi gece^{Z71.5-9.1.} boyunca toy yapıp^{T135.} vermiş. Vezir vüzeraları ve halkıyla kararlaştırıp onların onaylamasıyla şahlığı da ona bağışlamış.^{P17-14.} Oğlan dersin adil bir şah olmuş.

2.46.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 46

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-46

O padişahın kardeşi, kardeşinin de bir oğlu varmış.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TBM-46

Kendisinin de bir kızı varmış.

P293. Uncle / Amca TBM-46

Bu şah amcamın kızının kulesinin yanına beni götür de “Ben bu oğlanı satacağım!” diye kulesinin arkasında bir bağır, berisinde bir bağır da, beni sat, demiş.

P297. Nephew / Erkek yeğen TBM-46

O zaman oğlu: — O zaman baba, biz horlanıp durmayalım. Bu şah amcamın kızının kulesinin yanına beni götür de “Ben bu oğlanı satacağım!” diye kulenin arkasında bir bağır, berisinde bir bağır da, beni sat, demiş.

P298. Niece / Kız yeğen TBM-46

Kız ona: — Hey amca, senin kardeşin padişah.

M369.2. Prophecies concerning love and marriage / Aşk ve evlilikle ilgili kehanet

M369.2.1. Future husband (wife) foretold / Gelecekteki kocanın (hanımın) önceden haber verilmesi TBM-46

Daha sonra günlerden bir gün Hızır aleyhisselam gelmiş ve oğlana: —Hüda bu kızını sana yazdı, o senin, demiş.

P295. Cousins / Kuzenler TBM-46

O zaman kız şöyle söylemiş: — Amca oğlu, sen de git!

P234-10. Father and sick girl / Baba ve hasta kızı (MTB) TBM-46

Oranın padişahı şöyle haber saldırmış: “Bir kızım var, delirdi.

T68. Princess offered as prize / Prensesin ödül olarak teklif edilmesi

T68-7. Giving the princess as a reward to the young man who treated to her / Prensesin onu tedavi eden adama ödül olarak teklif edilmesi (MTB) TBM-46

Deli kız bunu görmüş ve kımıldamadan oturmuş. Genç de ona asayı değdirmiş ve geri çıkmış. Daha sonra bunu padişahın yanına götürmüşler. Padişah sözünde durmuş: — Ben sana kızımı da vereceğim, padişahlığımı da, demiş.

T102. Hero returns and marries first love / Kahramanın geri dönmesi ve ilk aşkıyla evlenmesi

T102-0.1. Hero returns and marries his uncle’s daughter / Kahramanın geri dönmesi ve amcasının kızıyla evlenmesi (MTB) TBM-46

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TBM-46

T135. Wedding ceremony / Dügün töreni TBM-46

Padişah sözünde durup, razı olup kızını kardeşinin oğluna yedi gün yedi gece boyunca toy yapıp vermiş.

P17. Succession to the throne / Taht veraseti

P17-14. Kingship is given to the son-in-law / Krallığın damada verilmesi (MTB) TBM-46

Vezir vüzeraları ve halkıyla kararlaştırıp onların onaylamasıyla şahlığı da ona bağışlamış.

2.47. Hatam Tay¹⁰⁷

2.47.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanda üç ağabey kardeş^{P251.6.1.} yaşamış. Onların en küçüğüne^{P251.6.1-3.} Hatam derlermiş. Üç kardeşin anne ve babası daha onlar çocukken vefat etmiş.^{L111.4.3.} Çocuklar milletin işini yaparak geçimlerini sağlarlarmış. Onlar epey büyüünce üç kardeşin büyükleri, zavallı Hatam'a gücünden fazla işleri de buyuruponu iyice bitkin düşürmüşler.^{P251.6.1-3.1.}

Hatam onlarla eşit çalışsa da eve geldiklerinde “Hatam, git odun kesip gel. Git su taşı, ateş yak, çay demle, yemek pişir” diyerek onun bir an oturmasına fırsat vermezlermiş.^{L14-} Kendileri ise sobanın sıcacık kenarında yastıklarını sıralayıp yatarlarmış.

Hatam bu şekilde on dört on beş yaşına gelmiş. Sonunda ağabeylerini geçindirmeye başlamış ama onlar küçük kardeşlerini kendilerine gittikçe yük görmüşler. Ona yapamayacağı ağır işleri buyurup ardından da onu çok incitip bağırmişlar. Hatam bu duruma dayanamayıp ıssız bir yerde gözlerinden damla damla yaşlar dökerek ağlıyormuş. Ama kardeşlerinden yüz bulamasa da onlardan ayrılmak istemiyormuş.

Sonunda kardeşleri: “Git, nerede olursan ol, kendi başının çaresine bak” diyerek onu kovmuşlar.^{S14-} Hatam kardeşlerine çok gücenip: “Gözüm de görmesin, canım da yanmasın” diyerek uzak köylerden birine gitmiş. Yabancı köyde kim ne buyursa yapıp bu

¹⁰⁷ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Hatam-Tay”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 171-194.

şekilde günlerini geçirmiş. Böylece aradan günler, aylar, yıllar geçmiş. O, gençlik çağına gelmiş. Sırtında odun taşıyıp satmaya başlamış. Artık eline biraz tenge¹⁰⁸ de geçmeye başlamış.

O gece gündüz dişiyle tırnağıyla çalışsa da çalıştım demeden,^{W38-1.} acıksa acıktım demeden eline geçeni biriktirmeye başlamış. Ama sırtında taşıyıp iki büklüm getirdiği odununu pazar fiyatından ucuza satıyormuş. Üstü başı salkım saçak olsa da giysi alayım demezmiş. O böyle yaparak biriktirdiği^{W13-1.} parayla at gibi bir eşek almış. Odununu eşekle taşımış. Eşek aldıktan sonra artık onun işi daha da hafiflemeye başlamış. Böylece giyimini düzeltip kendi başına bir kulübecik de tutmuş. Bereket bulduğu hiçbir şeyden geri kalmamış. Bu işiyle yüksele yüksele halka yetişip sonunda sekiz kanatlı¹⁰⁹ ev yapmış. Onun artık tanap tanap¹¹⁰ tarlalara ekin ekmeye de gücü yetiyormuş. Köylüler onun cefakâr gençliğiyle gurur duyup:

— Maşallah, buraya geldiğinde el kadar ekmeğe muhtaç olan bir oğlandı. Şimdi hepimizin kazancı ona denk gelir. O emeğinden bereket bulmuş, diye konuşurlarmış. Hatam uzun süre boyunca odun taşımayı bırakmamış. “Hüda verirse kuluna, getirip koyar yoluna” dedikleri gibi, bir gün kumda sazак¹¹¹ kazarken yumruk kadar altın bulmuş. O anda akli karışık düşüncelerle dolup hem acizlenmiş hem sevinmiş.

Olacaksın Hatam gibi ol! Onun artık parası da altını da var, tekmelesen sarsılmayacak evi de var. Artık eşek yerine iner¹¹² develeri çölden odun çekiyormuş. Topraktan ise yıldan yıla bol mahsul alıyormuş. Hatam için her şey umduğundan fazla olmuş. Artık onun adı köylerinin sınırlarından çıkıp şöhreti dağları aşmaya başlamış. “Aşu olmayanın tabağı olmaz” denildiği gibi, önceden onun hiçbir zenginliği olmasa da şimdi büyük bir servetin sahibi olmuş.

Hatam gönlü açık, kibar, yakışıklı^{F575.2-3.} ve cömert^{W11.14-0.1.} bir delikanlı olarak yetişmiş. Evine Allah’ın her günü düğün evi gibi gelen gidenin haddi hesabı yokmuş. Onun artık halkın önünde hizmet eden adamları da varmış. O ne de olsa “Artık oldu” diyerek ayağını uzatıp oturmayıp, işlerine koşuşturup dururmuş.

“Hey, olacaksın da Hatam gibi olacaksın” diye onun uzaklarda adı duyulmaya başlamış. Bunu Hatam’ı küçükken korkutup aralarından kovan ağabeyleri de duymuş.

¹⁰⁸ Tenge: Para (20 kapiklik gümüş para) (TTS, 1995: 625).

¹⁰⁹ Ganat: Evin bir tarafına uzanan bölümü, kalenin, bahçenin bir taraftaki duvarı (TDS, 1962: 140).

¹¹⁰ Tanap: Hektarın 5/1’ine denk olan yer ölçüsü, eni boyu 60 arçına denk olan yer hissesi (TDDS II, 2016: 382).

¹¹¹ Sazak: Kumlu yerlerde, çölde yetişen, kuraklığa dayanıklı yapraklı ağaç (TDDS II, 2016: 275).

¹¹² İner devesi: Güçlü bir deve türü (TTS, 1995: 379).

Onlar sonra birbirleriyle de geçinemeyip, evlerini dağıtıp işçiliğe başlamışlar. Hey, onların Hatam gibi olabilme ihtimali var mı? “Pazara gitsem yeter, sallansam günüm geçer” diyerek ağızlarını açıp geziyorlarmış.

Hatam, toy kıyafeti giyip daima toy içinde olmuş, tam gençlik çağına ulaşmış. Günlerden bir gün uzak yerden gelen misafirleriyle konuşurken şöyle ilginç bir haber onun kulağına çalınmış.

Misafirler ona:

— Hatam, senin insanlığına da elinin açıklığına da cefakârlığına da söz yok. Ama cömertlikte de zenginlikte de senin dengin olmayan bir kişi var.

— Hey, kim o acaba, diye Hatam bir güzel sormuş.

— Ona Tay derler. Kendisi bir genç kız. Onun zenginliği, cömertliği senden daha fazla dememizin sebebi, onun halkı da çok, evi ocağı da seninkinden geniş. Sen gelen misafirlere altın tabakta yemek veriyor olsan da o sende çok değil. Onunki çok kalabalıktan bile artıyor. Bu kalabalık dağılırken yemek yedikleri, çay, şarap içtikleri kaplarını yanlarında götürüyorlar. Günde bin insan gelsin, binini de bu şekilde uğurluyor. Onun zenginliğinin bununla da eksilmesinin imkânı yok. Böyle olduğu için gerisini, kısacası, kendin düşün de görüver.

Bu haberi duyan Hatam, misafirini uğurlayıp bütün fakir fukarayı toplayarak tüm malını mülkünü onlara paylaşmış. Kendisi de: “Ben eğer bu cömert Tay’la evlenmezsem dünyadan gözü açık giderim” diyerek onu aramaya çıkmış. ^{H1381.3.1.2.}

Az gidip uz gidip, birkaç menzil yol aşır dağlardan nehirlerden geçerek sonunda Tay’ın yurdunu bulmuş. Arzu ettiği yere ulaşınca kadar onun methini duya duya gitmiş. Hatam yolda insanlara, toylara eğlencelere rastlamış. Kimi görse Tay’ı övüyormuş. Toylarda bahşılar, sazandeler de onu cömertliğiyle methediyormuş. Ay, kısacası ne edecekler, dervişler de “Hu, Hak” diyerek onu dillerinden düşürmüyorlarmış.

Bunları işitince Hatam’ın iyice ağzı uçuklamış. Niyetini bildirmeden Tay’ı denemek için diğer insanların gittiği gibi kalabalığın arasına karışıp kızın misafiri olmuş. Bakmış ki gerçekten de söylenenler doğru. Onu övenler az bile söylemişler. Onun imaretlerinin, malının, meclis kalabalığının, cömertliğinin haddi hesabı yokmuş. Asla gece gündüz azalmıyormuş. Her şeyde cömertliğini söyleyecek olsan tükenecek gibi değil.

Hatam birkaç gün onlarda kalmış ve bu meclis, bu toy devam edip durmuş. Hatam kızın cömertliğini de anlamış. Giden kalabalığın bolluk içinde olup yemek yedikleri altın tabakları yanlarında götürdüklerini de görmüş. Onların içinde aç gözlülük edip gidenler de

varmış. Onların da “Tavuğuna kış” diyen yokmuş. Hatam bunları gördükten sonra: “Allah’ım, bu hürmetli kızın kendisi hangi otağda acaba” diye düşünmüş.

O süslü nakışlı odalara girip çıkmış ama kıza rastlayamamış. Onun girdiği odaların içine iyice girsen izinin bulunma ihtimali yokmuş.

Hatam bu baktığı odaların birinden eğlenceli seslerin geldiğini duymuş. O yeri bulup gidip bakmış ki ilginç mecliste, gözünü seveyim, kırkını bir araya getirip koysan ardından güneş görünecek kadar ince bir örtüyü başlarına atmış, kıymetli elbiseler giymiş bir grup genç kız, dünyadan bihaber, sazla sohbetle meşgulumuş. Dışarıdan baksan, giyimlerine baksan, birbirlerinden ayırt edilecek gibi değilmiş. Ama içlerinde öyle biri varmış ki, görmeye göz, işitmeye kulak gerek! Hey, hey eş olacak gibi. Uzun boylu, ince belli, yanakları nar gibi, saçları gür, kaşları, gözleri, kirpikleri, yüzüne yakışan burnu, her yeri çok özel bir ustalıklı yapılmış gibi.^{F575.1} Hatam yanından bakıp durduğu yerden: “Tay denilen kişi sen isen iyi” diye içinden konuşmuş.

Hatam: “Tay bir odada yalnız uzanıp süzülüp duruyordur” diye düşünmüştü. O düşündüğü gibi için onunla tek başına görüşmesi gerektiğini anlayıp birine “Ben bir yerden onun yanına bir haberle geldim” demiş.

Böylece Tay ile tek başınayken görüşmüş ve ona saygıyla başını eğerek selam vermiş. Tay onun selamını alıp haberini sormuş:

— Söyleyin kıymetli misafir, sizin adınız nedir?

— Belki siz biliyorsunuzdur. Bana Hatam derler.

— Hayır, bu ömrümde işitmeğim bir isim.

— Olabilir ama beni tanımasanız da ben sizi biliyorum. Adınızı, şöhretinizi işitip kendi yurumdan sersefil olarak geldim. Buraya geldiğimde ise duyduğumdan daha güzel olduğunuzu gözlerimle gördüm.

— Beğendiyseniz iyi, misafir. Siz eğer uzak memleketten geldiyseniz kim olduğunuzu bana söyleyiverin.

— Olduğu gibi anlatacak olursam, cömert Tay! Ben de yurumda cömertlikte tekim diyen bir insandım. Zenginlik bende de çoktu ama sizin şöhretinizi duyunca ben onlardan vazgeçtim. Ben emeği de zenginliği de kalabalık meclisleri de görmüş bir insanım. Ama böyle şeylerde sizi kendimden güçlü gördüm, adınıza âşık oldum.^{T11} Benim buralara gelmem de bu yüzden!^{T57}

Tay bu konuşmaları dinleyince bir süre düşünmüş. Onun güzelliğine, cömertliğine, zenginliğine âşık olup gelenler, kıza niyetini söyleyenler önceden de birkaç kez olmuş. Bu

adamlar da; biri munislikte, biri yiğitlikte, biri hatiplikte, kısacası, her biri bir şeyde kendine güvenen kişilermiş. Tay bunların hiçbirini de kırmadan bir şekilde başından savmış ve onları kolay yolla sınamış. Tay'ın düşünmesinin sebebi şuymuş: O kendi içinden: “Buna da cömertlik edeyim, bu da gider kendi yoluna” diyerek Hatam'a şunları söylemiş:

— Ben sizin böyle bir insan olmanıza sevindim. Sizin bu hâliniz bana uygun. Ama benimle evlenmeye niyetlenmeden önce maksadınızı başarıp başaramayacağınızı deneyip görseniz iyi olur.

Tay'ın söylediklerine Hatam hem şaşırılmış hem öfkelenmiş. O:

— Ey, cömert Tay! Ben senin gönlünce bir adam olmasam da bende zerre yalan yok. Ben her şeyi bırakıp seni aramaya çıktım. Bunun için de hayalimden vazgeçmem. Hiç olmazsa daima senin meclisinde kalıp cemalini görsem de razıyım, demiş.

Önceden de Hatam'ın hâlini, yüreği gibi güzel, yiğit görünümünü beğenen kız, onun bu söylediği sözleri içinden onaylamış. Delikanlıya:

— Hatam, benim dediklerimden şüphe etme. Sen onu başka manada anladın. Şimdi sana düşüncemi açıkça söyleyeceğim. Ondan sonra hepsini düşünüp taşıyorsun. Sen benim zenginliğimi kendininkinden fazla gibi hesap etmişsin!

Hatam ona:

— Evet, bende seninki kadar cömertlik olsa da senin gücüne baktığımda benimki sadece bir damla imiş, demiş.

— Ama benden zengin, cömert insan vardır diye düşünmüyor musun?

Hatam ona:

— Bundan daha cömert de zengin de hiçbir yerde yoktur, demiş.

— İşte, benim sana söyleyeceğim şey bu. Benim şöhretimi övseler de komşu yurtlardan öteye geçmiyor. Ama benden çok uzakta mertebesi de zenginliği de benden yedi kat fazla bir kız olmalı. Onun adının Gül olduğunu işittik. İşte, bu kız benden cömert olduğu için ben meclisimle de cömertliğimle de övünmüyorum. Bu yüzden de işittiğimin doğruluğunu, yalanlığını, eğer doğruysa o zaman onun nasıl benden bu kadar fazla zengin olduğunu bilmek istiyorum. Bu benim ömür boyu arzum. Senin bana bağlılığın doğruysa bu şartımı yerine getir, o kızın yurduna gidip bütün sırlarını öğrenip dön.^{H327-1} Ben sen dönüp gelinceye kadar yolunu gözlerim.

Hatam'ın aklında hayalinde olmayan bu haber, bu ağır görev onu tamamıyla düşünceye salmış. O:

— Ey cömert Tay! Sen doğru mu söylüyorsun yoksa beni sınamak mı istiyorsun, demiş.

— Ben bunu gerçekten yürekten söylüyorum, diyerek Tay ona kefil olmuş.

— Eğer bu gerçekse, o yolları geçmek için bundan beş altı kat ömrüm bile az mı gelir diye endişeleniyorum. Ben dönüp gelemem, gelmek de şöyle dursun, oralara ayağım bile yetmez. Böyle olduğu için kesin olan şey şudur; benim yolumu gözlemezsiniz.

Bunun üzerine Tay ona:

— Hatam, ben seni sevindirmek yerine incitsem de bunu yerine getir, çok görme! Seni hiçbir şeye zorunlu tutmuyorum. Güzel gönlünün istediğini yap ama gitmek istiyorsan uzak yollarda başıboş dolaşıp buraya nasibin çekmezse ya da Gül'ün yurduna varıp onun benden daha güzel olan cemaline âşık olup onunla evlenirsen de ben senin yolunu gözler, bu şekilde ömrümü geçiririm. Ben sözümde dururum, senin de sözüne inanacağım, demiş.

Bundan sonra Hatam:

— Olur, ben senin bu şartına hazırım. Bu yola başımı kurban etmeye razıyım, demiş.

Hatam, Tay ile vedalaşıp yola revan olmuş. Az gidip uz gidip nice dağları, nehirleri aşış başka yurtlara ulaşmış, yabancı insanlarla karşılaşmış. O gittiği yerlerde Gül adlı kızı sormuş. Ona rastlayan insanların hepsi:

— Biz onun adını, şöhretini işitsek de hangi tarafta ve nerede olduğunu bilmiyoruz, demişler. Hem de:

— Delikanlı, işittiğimize göre, o kızın yurdu çok uzak olmalı. Sen onu aramaya gitmemelisin. Oralara ayağın yetmez, senin gibi pek çok adamın bu kızı ararken ömürlerinin ziyan olduğunu duyuyoruz, diye ona öğüt vermişler. Hatam onların öğüdünü içinden onaylasa da “Atılan ok uzaktan dönmez” diyerek yaya olarak yurttan yurda aşış gitmiş.

Giderken bir çölün ucundan girmiş. Kâh açlık kâh susuzluk azabı çekip çölde birkaç menzil yol geçmiş. Ama ne kadar yürüse de o yeni yurda gelememiş. Onun ayağında ayakkabı, belinde kuvvet kalmamış.

Hatam, Tay'ın yanından ayrıldığı zamanı hatırlamış ki o zamandan beri tam beş yıl kadar yol yürümüş. Tamamıyla hayal kırıklığına uğrayıp kendi kendine: “Ey Hatam! Sen şimdi nereye gidiyorsun, bunu kendin de bilmiyorsun. Önceden niçin böyle şeylere razı oldun? Şimdi senin Tay'ın nerede, toyun nerede? Hüda'nın “Al, kulum!” diye verdiği kalabalık meclisin nerede, diye derin kedere boğulmuş. Ucu bucağı bilinmeyen korkunç çöl ise onun etrafında dönmeye başlamış. Güçsüzlükten dizleri bükülmüş. Hatam o şekilde

otururken güneş batmış, karanlık çökmüş. Hem çölün karanlığı hem umutsuzluğun korkusu gözünü kırptırmamış. Sonunda nereye gittiğini de ayırt edemeden gecenin içinde düşe kalka yürümeye başlamış. O şekilde giderken uzun geceyi korkudan titreyerek geçirmiş, şafak söktüğünde ayaklarına hükmedemeyip dermansız kalıp düşmüş. Zavallı Hatam kendini korkunç felaketlere attığından habersiz, kıpırdamadan yatmış.

Bir anda ok gibi fırlayarak yerinden kalkmış. Bakmış ki gün tam kuşluk vaktine yakınmış. Etrafını saran gürültü patırtı, tufan onu hemen kendine getirmiş. Sakinleşip bakmış ki, yanında bir ağaç var. O böyle bir ağacı daha önce ömründe görmemiş. O ağacın tepesinin büyüyüp nereye vardığı belli değilmiş. Dalları gücüm¹¹³ ağacınunki gibi gür olmasa da bir öbek meydana yayılmış. Hatam, onun üzerinde bu büyük ağacın da zorla taşıdığı kuş yuvasını, kuş yuvasının içinde ise bir kuşun çok büyük üç yavrusunu görmüş. O tufanın, zelzelenin uğultusundan yana sallanmaya başlamış. Hatam, ağacın dibine gidip yukarıya bir bakmış ki kuşlardan biri ağlıyor, biri keyifsiz, üçüncüsü gülüyormuş. Hatam bu kuşlarla güçlkle konuşup:

— Ey hayvanlar! Sizin bu hâlinizi nasıl anlamalıyım? Hepiniz aynı kuşun yavrusuna benziyorsunuz ama hâliniz başka başka görünüyor, diye gücü yettiğince bağırılmış.

Onlar:

— Ey insan! Bizim derdimiz kendimize yetiyor, sen bize bir zarar vermeden kendi yoluna git, diye cevap vermişler.

Hatam onlara:

— Ey hayvanlar! Siz endişelenmeyin. Benden size kötülük gelmez. Siz bana bu hâlinizin sebebini söyleyin, diye yalvarmış.

Kuşlar:

— Yüz yıllık sıkıntıya sokan bu kavga gürültüden senin haberin yok mu? İşte, biz bunun için sızlanıyoruz, demişler.

— Öyleyse birinizin mutlu olmasının sebebi ne?

— Ah, derdimizi sorma! Bizim hepimizin de kısmeti geç, diyerek ağlayan kuş cevap vermiş.

— Bu yalancı tufan neyin alameti, diye Hatam ona sormuş.

Ağlayan kuş:

— Ah insan, senin hiçbir şeyden haberin yok! Gürültü, ejderhanın gürültüsü. O bize kastetmeye geliyor. Annemiz de şimdi uzak yerlerde. Annemizin dediğine göre, bu yeri

¹¹³ Gücüm: Küçük dallı, gür yapraklı, meyvesiz büyük ağaç (TDS, 1962: 211).

titreterek gelen bela, sürekli onun yavrularını yiyormuş. Şimdi o bizi yemeye geliyor. Ejderha bizim her zaman birimizi yiyip kalanlarımızı bir dahaki gelişine bırakıyor. Şimdi o gelirse ilk önce beni yiyecek. Çünkü ben bunların büyüğüyüm, bunun için ağlıyorum. Birimizin keyifsiz oturmasının sebebi onu bir dahaki gelişinde yiyecek olması. Son geldiğinde de küçüğümüzü alacak. Bunun için o: “Şimdi benim yaşayacağım zaman çok, o zamana kadar ya Allah ya kısmet” diyerek mutlu oluyor, diye Hatam’a tek tek anlatmış.

O böyle güçlü bir ejderha olduğundan çok uzak yollardan gürültüsü geliyor.

Birden güneşin yüzünü tamamen sis kaplayıp hava kapkaranlık olmuş. Zelzele gittikçe yeri titretmeye başlamış. Güçlü rüzgâr, Hatam’ı yuvarlayarak götürüp bir çukura tıkmış. O anda ejderha da gelmiş. O, kuşların annesinin olmadığını görünce dövüşsüz kavgasız avını ele geçireceğini anlayıp, mest olup kükreyerek yerden göğe kalkmış, oyun yapmaya başlamış. O sırada: “Allah’ım, bu nasıl bir hikmet” diyerek çukurda saklanan Hatam’ın kulağına kuşların kederli inleyen sesleri gelmiş. Bu hayvanların hâline dayanamayıp: “En iyisi bir şansımı deneyeyim yoksa hepimiz bu çölde öleceğiz” diye düşünerek “Belki bir yerlerde lazım olur” diye ihtiyaçtan yanında getirdiği keskin kılıcını parıldatarak çukurdan çıkmış. Ejderha onun varlığından habersiz ağaca tırmanıp kuşları yakalamaya çalışıyormuş. O sırada Hatam onun izini takip edip kılıcını doğruca indirmiş. Ejderha korkunç bir şekilde bağırıp, kuşları bırakarak kendini yere atmış. Hatam yine birkaç defa kılıç vurmuş. Ejderhanın kuvveti kalmasa da Hatam’la tüm gün boyunca hiddetli bir şekilde dövüşmüş. Onun her gürleyişinde, her öfkelenişinde ağzından çıkan alevler rakibini çok şaşırtmış. Kuşun yavruları bunu görüp ejderhanın üstünde pervaz ederek uçmaya başlamışlar. Bu durum çok defa Hatam’ın kendisini toplamasına yardım etmiş. Güreşirlerken ejderhanın başını da yaralamış. Hatam akşama kadar düşmanın kanını sel gibi akıtmış, kendisinin de mecali kalmayıp yere yığılmış.

Ertesi gün kuşluk vakti olduğunda yeniden tufan, gürültü, zelzele başlamış. Ama Hatam’ın bundan haberi bile olmamış. O şekilde üç gün boyunca ölü gibi yatmış. Her şeyi yıkan, yuvarlayarak gelen güçlü tufan onun hareketsiz gövdesini uzaklara götürüp atmış. Kuşun yavruları sevinerek onun üstünde pervaz etmişler. Bu gazapla gelen de bu kuşların annesi Sımrug kuşuymuş. Yavrularını hatırlayıp gelen Sımrug, gelir gelmez havadan yerdeki adamı görünce bir hamleyle aşağıya inmiş. Gelince Hatam’ı parçalayacak olmuş ama yavruları büyük bir gürültü çıkarıp:

— İmdat, ona dokunma! O insan bizi ölümden kurtardı. O bize acıyıp, senin kanlı düşmanınla savaşıp onu yendi, demişler.

Sımruğ kuşu yuvasına gidip bakmış ki ejderha paramparça olup kana bulanmış yatar. Yavrularına:

— Eğer siz bu olayı zamanında söylemeseydiniz beni bir ömür üzüntü içerisinde bırakırdınız, diye telaşlı konuşmuş.

Yavruları bütün olanları annelerine tek tek anlatmışlar. Ondan sonra Sımruğ kuşu gelip Hatam'ın üstüne kanatlarını gererek onu yakıcı sıcaktan korumuş.

Hatam epey vakit sonra gözünü açmış ki üzerinde kocaman bir gövde kanat germiş duruyor. O: “Yine bir hikmete düştüm of” diyerek şaşırıp kalmış. Sımruğ kuşu onun korktuğunu anlayıp:

— Ey insan! Korkma, bunu ben hürmet için yapıyorum, diye mülayim bir şekilde konuşmuş. Sonra ise yere inip:

— Senin bana ettiğin iyiliğin ölçüsü yok. Ben bu güçlü düşmanıma ömrüm boyunca çare bulamayıp kan kusuyordum. Büyüyen yavrularımın hepsi bunun boğazından geçti. Her zaman benim günüm ah vah ile geçerdi. Şimdi senin bu iyiliğini hiçbir zaman unutamam, diyerek çok dua etmiş.^{V57-7} Sonra kuş:

— Bu çöle sen ne sebeple düştün, diye ona sormuş.

Hatam, ona Gül'ün yurduna gittiğini söylemiş. Sımruğ onun bu haberine çok şaşırıp:

— O çok uzaktadır. Sen onu aramaya nasıl cesaret edebildin? O yolu yürüyüp bitirmek için altı insanın ömrü bile az olur, demiş.

— Ben bu yola ölümü göze alıp çıktım, diyerek Hatam ona kaygılı bir şekilde söylemiş.

Sımruğ ona şöyle demiş:

— Senin şansın varmış. Artık hiçbir şeyi dert etme. Oraya iki üç yılda varırız. Bana ettiğin iyiliğinden dolayı ben seni oraya götürürüm.^{B365.0.1} Ama bu bizim için kolay değil. Ben ömrümde bu kadar uzak yola uçmadım. Kanatlarım gücünden, tüyünden düşer. Çok eziyet çekeriz ama ben bunların hepsine razıyım. En güzeli de, rahatladığım şey, artık yavrularım korkusuz yaşar. Kendi hayatlarını yaşarlar. Bizim şimdi gideceğimiz yere yetecek kadar azık almamız gerek.

Hatam bunu işitince Sımruğ kuşuna çok minnettar olmuş.

Bunlar burada dinlenip “Neredesin Gül'ün mekânı” diyerek göğe yükselmişler. Yol uzak, sözün kısası, kâh inip kâh uçarak uzak yolları geçmişler. Üç yıl sonra Gül'ün yurduna varmaya sayılı günler kaldığında Sımruğ kuşunun uçması yavaşlamış. Hatam onun iki kanadının arasında oturup su dese su, et dese et veriyormuş.

Kuş yavaşladığı zaman onlar ucu bucağı görünmeyen suyun üzerinden uçuyorlarmış. Buralarda Sımrug alçalıp yükselerek çok zorluk çekmiş. En kötüsü de orada azıkları da tükenmiş. Kuş et istediğinde Hatam başka çare bulamayıp ona kalçasının iyi yerlerinden kesip vermiş. Böyle yaparak onlar zor yolları geçip sağ salim Gül'ün yurduna varmışlar. Sımrug kuşu ona kendi tüyünden birini verip:

— İşte, bu tüyü yakarsan o anda her nerede olursam olayım senin yanında beliririm. Artık ben buradan geri döneceğim. Şu, güneşe yakın görünen yer Gül'ün köşküdür, demiş.

Hatam, kuşun alnını sıvazlayıp, ona çok minnettar olup vedalaşmış.

Gül'ün köşkünün büyük altın kubbesi, türlü türlü kıymetli taşlardan, yakut, mücevherlerden yapılmış duvarları binlerce şekilde parıldayıp dururmuş.

Hatam kendini bu ilginç imaretin önünde durduğunu zannetmiş. Ama gün boyunca elinden geleni yapıp yürüse de oraya ulaşamamış, ikinci gün akşamüstü köşkün bir ucundan girmiş. Gül'ün köşkünün dört tarafına bir menzil mesafesi kadar kıymetli taşlarla süslenerek yapılmış bir yol varmış. Yolun iki tarafında tepesinde mumlar yanan sütunlar da saf altından yapılmış. Bunların hepsini görmeye göz gerekmiş. Hatam daha köşke girmeden bunlara baktığında Tay'ın yaşamı da onun için mütevazı bir yaşam gibi gelmiş. Çünkü Tay'ın zenginliği, altını çok olsa da halka paylaştığı için fazla eşyası yokmuş. Onun bütün malı ömrüne yetecek kadarmış. Ama Gül'ün serveti, altını eksilmeyip daima artıyormuş. Fakat Gül ne kadar cömertlik etse de ne kadar kalabalık meclisli olsa da gelen misafirin bir haftadan fazla kalmasına izin vermiyormuş. O, bunu dünyada hiç kimseyi kendinin önüne geçirmemek, bu tükenmez zenginliğin sırrını hiç kimseye bildirmemek için yapıyor olmalı.

Hatam, Gül'ün kalesine girdiğinde etrafındaki şeylerin hepsini “Büyüyle yapmıştır” diye düşünmüş. Böylesi nadir görülebilecek güzel odalar, halk için hazırlanmış. Kalenin içi de dışı da özel bir hünerle yetiştirilmiş avlulu bağ imiş. Her türlü çiçeklerin hoş kokusu onu mutlu ediyormuş. Gül'ün bu uzaktan yakın gibi duran köşkü de bağların, imaretlerin ortasındaymış. Köşkün yarısından yukarısı bunlardan ayrılıp arşa değişiyormuş. Ay, kısacası, buranın tarifini söyleyecek olsan anlatıp bitirilecek gibi değil.

Nereye gitsen saz sohbet. Tükenmez kalabalık. Burada dört tarafa yemek çekiyorlar, bir yerde bahşı söylüyor, bir yerde ip cambazı oynuyor, bir yerde halka halka olmuş sohbet ediyorlar. Yine nice yerde buna benzer nice eğlence.

Hatam bunlara katılmanın yolunu bulamayıp aralarında dolaşırken Gül'ün hizmetkârları onun yanına gelip:

— Ey misafir! Sen çok yabancı görünüyorsun, neredensin, diye sormuşlar.

Hatam:

— Ben çok uzak yerlerden geldim. Gül'ün cömertliğini, adını, şöhretini işitip ömür boyu onun meclisinde olmayı arzu etmekteyim. İşte, bu maksatla çok zor işlerle baş edip buraya geldim, demiş.

Hatam böylece birkaç gün toy temaşa içinde olmuş. Henüz Gül ile karşılaşmamış. Günlerden bir gün Gül'ün adamlarından biri:

— Ey cömert hanım! Meclisinize yaklaşık üç haftadır bir misafir geldi. Kendisi çok uzak yerlerden gelmiş olmalı, yabancı biri, diye haber vermişler.

Gül onlara:

— Öyleyse bırak gezsin ama o yabancı biriye şüpheli olabilir. Onu hiçbir zaman gözünüzden ayırmayın, şimdi benim yanıma gönderin, demiş. Hatam'ı Gül'ün yanına getirdiklerinde Hatam, başını eğerek kıza selam vermiş.

Gül, yüz bin cilve nazla su perisi gibi, usul usul basarak Hatam'ın yanına gelmiş ve:

— Hürmetli misafir, duyduğuma göre uzak yerden gelmişsiniz, öyle mi, demiş.

Tarif edilemeyen köşkler, saraylar ve Gül'ün sakin görünüşü, Hatam'ın epey keyfini kaçırmış. O, Gül'e şöyle cevap vermiş:

— Evet, çok uzak yoldan, sizinle arası epey uzak yerden geldim. Ben on üç yaşlarındayken sizin adınızı, şöhretinizi işitip buralarda ömür sürmeyi arzu ettim. Ondan sonraki zamanları sizin yolunuzda sürünerek geçirdim, demiş. Hatam'ın söylediklerine Gül'ün inanıp inanmadığı belli değilmiş. Ama Hatam gibi pek çok adam Gül'ün elinde kendi ömürlerini yakmışlar. Gül, bunu da onlar gibi tuzağa düşürmeye niyetlenmiş. O, Hatam'a şöyle demiş:

— Ey saygılı delikanlı! Benim bunca servetim, bunca hoş imaretim var. Ben bu zenginlikler içinde ömür sürüyorum. Ama şu ana kadar kendime münasip bir genç bulamadım. Benim yanıma misafirlğe günde yüz bin adam gelip yüz bin adam gidiyor. Onların arasında sen de olup gördün. Ben şimdiye kadar onların içinden gönlümün seveceğini bulamadım. Belki, seni bana Hüda yollamıştır.

Hatam ona:

— Ey güzel kız! Sizin bu söylediğiniz sözler beni çok mutlu etti. Ben buralarda adeta gökten düşmüş gibiyim. Hiçbir şeyi aklım alamıyor. Böyle şeyleri hiçbir zaman görmemiştim. Benim bütün ömrüm fakirlikle geçti. Bunun için sizin mertebenize çıkarıldığım için yüz bin kez müteşekkirim, diye cevap vermiş.

Bu şekilde Hatam, Gül'ün köşkünde iki buçuk yıl yaşamış. Neyin nasıl olduğunu öğrenmiş. Yeri yurdu, meclisi kalabalığı da öğrenmiş. Ama bunca zaman sonra Hatam'ı bir şey çok şaşırtmış. O, bazı zamanlarda Gül'ü kendi köşkünde göremiyormuş. Bunun sebebini öğrenmeye çalışmış.

Gül, her gün birkaç adamı yanına konuşmak, sohbet etmek için çağırıyormuş. Ama bu adamların hepsi tıpkı kuyuya atılmış gibi gidip bir daha görünmüyorlarmış. Gül, işi çok gizli yapıyormuş.

Hatam bu hadiseye hiç akıl erdirememiş.

Günlerden bir gün Gül'ün olmadığı zamanı kollayıp onun odasında iyice saklanmış. Akşamüstü Gül'ün huzuruna altı adam saygıyla selam verip gelmiş. Gül, gelen misafirlerle uzun süre sohbet etmiş. Sonra ise onlara:

— Kıymetli misafirler, sizinle böyle basit bir odada yemek yemeyi kusur sayıyorum. Benim dinlenme odama gidelim, diyerek misafirleri köşkün altındaki gizli bir odaya götürmüş. Hizmetkârlar oraya yemek götürmüşler, türlü yiyecekler, tatlılar, şerbetler götürmüşler. Kısa bir süre geçtikten sonra yalnız Gül'ün kendisi oradan çıkmış. Diğerlerine ise ne olduğu da belli değilmiş. Bunu gizlice gözetleyen Hatam çok korkmuş.

Hatam, Gül'ün böyle grup grup birkaç defa misafir aldığını aşağıda anlamış. Hatam'ın bunlardan haberdar olduğu Gül'ün aklına bile gelmiyormuş.

Hatam, Gül'ün olmadığı vakitlerden faydalanıp, gizlice bu korkunç odalara da girip bakmış. Çünkü o, Gül'ün bu odaların anahtarını nerede sakladığını da biliyormuş. Bakmış ki, o yerin zevküsefası anlatılacak gibi değilmiş. Hatam onun ilerisinde bir odaya daha girmiş. Bu çok geniş bir odaymış. Hatam onun kapısından girince akli başından gitmiş. Başı yerle birlikte dönmeye başlamış. O odanın içi, üst üste sıralanıp koyulmuş altınlarla dopdoluymuş. Onların hepsi insanmış. Baştan aşağı saf altın olan insan gövdelerini gördüğünde Hatam'ın bedeni sarsılıp titremeye başlamış. Diğer odalara girmeye korkup aceleyle geri çıkmış. Her şeyi önceki gibi yerleştirip anahtarları eski yerine koymuş. Kendisi ise açık havaya çıkıp derin bir nefes almış. Gizli bir yere gidip aceleyle Sımrug kuşunun tüyünü yakmış.

Gül'de insanı altına çeviren tesirli bir ilaç varmış. O, misafirlerine gizli odasında ziyafet verirken onların gözüne ot atıp tabaklarına bu ilaçtan dökermiş. O sırada kendisi bir bahaneyle dışarı çıkıp kapıyı dışından kilitlermiş. İçeride kalan insanlar hiçbir şeyden habersiz bir iki lokma yedikten sonra ilacın tesiriyle tutuşup yanmaya başlarmış ve içeride

gürültüyle iki yana koşup, can havliyle hoplaya zıplaya sonunda düşerek saf altına dönüşürlermiş. Gül'ün servetinin azalmamasının sebebi de bu yüzdenmiş.

Bunları gördükten sonra Gül, Hatam'ın gözüne, kendisiyle öç almak için savaşaacağı korkunç ejderhadan da beter bir cani olarak görünmüş. O, Sımrug kuşunun geleceği vakte kadar türlü bahanelerle Gül'den kurtulmaya çalışmış.

Günlerden bir gün kız, Hatam'a şöyle demiş:

— Gözümün neşesi Hatam, ben şimdi seninle şöyle bir öğrendim. Sensiz hiçbir şeye sabredemiyorum. Bu zamana kadar seninle ne kadar eğlenip gülüşsek de gerçekten mutlu olamadık. Artık seninle farz işini yerine getireceğim. Ben seni kendime münasip görmesem sana işret yerlerimi göstermezdim. Senin bu gördüklerin daha hiçbir şey. Gel, şimdi ikimiz oraya gidip mutlu olalım, meclis kuralım. Hatam onun mutluluğunun, meclisinin ne olduğunu anlasa da ona belli etmeyip çaresiz razı olmuş.

Gül, Hatam'ı aşağıdaki odasına götürmüş. Hatam önce bunlardan habersiz gibi hayran hayran bakmış.

— Ey cömert Gül, siz beni ne kadar sevip saysanız da bana şu an bu zenginliklerinizi çok görmüş olmalısınız, diyerek kötü niyetli biri gibi sormuş. Gül ona:

— Ey Hatam, sen hiçbir şeye darılma, kötü görme. Ben bu keyfi sefayı hiçbir zaman da sana çok görmüyorum. Ama ben bu rahat odaları seninle ilk kez mutlu olacağım güne ayırmıştım, demiş.

O sırada hizmetkârlar türlü türlü yiyecekleri ortaya toplayıp kendileri de geri kaybolmuşlar.

Hatam bundan sonra Gül'ün bütün hareketlerini gizlice gözlemeye başlamış. Kendisinin de kalbi çarpmaya başlamış. Hatam yanındaki altın kaplardan biriyle keyifle şerbet içmeye başlamış. Gül bu kez Hatam'a belli etmemek için aynı tabakta yemek yemeye niyetlenmiş. Onların her biri bir lokma yedikten sonra Gül'ün gözlerinin gittikçe değişmeye başladığını Hatam fark etmiş. O sırada Hatam'a:

— Hatam, görüyor musun bu parıldayan kıymetli taşlarla yapılmış nakışlar en iyi ustamın hüneri. Ama onlar nakış değil. Orada bilinmeyen yazılar yazılmış. Bunlar bir kitabın ana fikri olmalı, diyerek Hatam'ın arkasındaki duvara kınalı parmaklarını uzatmış.

Hatam bunu çaresizce seyretmiş. O sırada Gül, Hatam yemekten azıcık başını kaldırdığında ilacı serpmiş. Hatam, Gül'e belli etmemek için uzun süre nakışlara göz atıp sonra tekrar yemek yemeye başlamış. O yine bir şeye şaşırması gibi yapıp:

— Ey cömert Gül, şu güzel nakışlarda da böyle ustalıklar var mı, diyerek kızın arkasındaki duvarı göstermiş. “Hatam’ı iyice kandırdım” diye düşünüp, kız geri dönüp Hatam’a o süsün anlamını anlatmaya başlamış. Hatam o sırada çanağın kendi önünde duran tarafını hızla kıza doğru çevirmiş. Sonra ikisi de sakince oturup yemeye başlamışlar. Gül ise onun korkuya kapılacağı zamana kadar onunla birlikte yemiş. O sırada birdenbire kendisi korkmaya başlamış. Nereye saldırdığını bile bilmeden büyük süslü odanın içinde iki yana koşuşturmaya başlamış. O odanın diğer tarafına koşsa, Hatam bu tarafa kaçmış. Böyle epey süre geçtikten sonra gövdesi yanıp tutuşarak yere düşmüş ve saf altına dönüştürüp kalmış. Hatam ise gidip köşkün girişini kapatmış. Bu olaydan çok korkup başını iki avucu arasına alarak uzun süre oturmuş. O sırada kulağı sürekli çınlamaya başlamış. O içinden: “Belki kulağımın çınlaması Sımrug kuşunun geldiğindendir” diyerek çıkıp, kaçış yolunu bulamayıp çok odalı evin içinde oradan oraya dolaşmaya başlamış. Sonunda köşkün tepesine çıkılan merdiveni bulmuş. O merdivenden yukarı çıkmak, tam bir gün sürüyormuş. O basamaklar, köşkün yukarısına kadar çıkan bir odanın içinden burma halkası gibi dönerek çıkıyormuş. Hatam köşkün yukarısına ulaştığında açık havayı sisli bir bulutun kaplamaya başladığını görmüş. Bu Sımrug kuşunun alametiymiş. Kuş gelip köşkün tepesinde kara bulut gibi durmuş.

Bu olay insanları hayretler içerisinde bırakmış.

Hatam, bu lanetli köşkten çıkınca kuşun üzerine binip kâh konup kâh uçarak, onun tüyleri düşüp kanatları dermansız kalmaya başladığında, Tay’ın yurdunun yakınında bir çölün kenarına inmiş. Birbirlerinden razı olup Sımrug kuşuyla vedalaşmış.

Böylece Hatam, Tay’ın köşküne gelmiş. Tay, köşte gözlerine inanamamış gibi bir garip olmuş. Sonra Hatam kıza tazim kılarak başını eğip selam vermiş. Tay ona:

— Hatam, seni o günden sonra görürüm diye düşünmemiştim. Şimdi de gözlerime inanamıyorum. Bana buradan sonraki başından geçen günleri tek tek anlatıver. Sen onca uzak yolu bu azıcık süre içinde nasıl geçebildin, demiş.

Hatam ona gördüğü eziyetleri, Sımrug kuşuna rastlayışını, Gül’ün yurduna varışını, ucu bucağı olmayan zenginliğini, tehlikeli zamanları başından geçirdiğini olduğu gibi anlatıvermiş.

Tay bunca belayı, hikmeti işitince şaşırıp hiç anlayamamış. Bir süre sonra kendine gelip:

— Hatam, senin bu başından geçenler aklımı beş yüz yıllık uzak yollara götürdü. Ben kendimi bunların içinde gibi hissettim. Senin bu yaptığın işleri insanoğlu yapamaz, demiş.

Hatam:

— Çok saygıdeğer Tay, sen bunların asıl sebebini anlamıyor musun? Ben seni canıgönülden sevdim. İşte, bu arzum bu uzak yolları, ıstırapları yendi, demiş.

Tay o anda derin bir nefes alıp:

— Hatam, sen o sıralarda benim ne durumda oturduğumu bir bilseydin. Artık ölsem de gam yemem. Ben çok yanılmışım, diyerek elini alınına koymuş.

— Tay, sen niçin böyle üzüntülüsün. Hiç eskisi gibi değilsin, diyerek Hatam rahatsız olmuş. Tay, bunların hepsini Hatam'ı denemek için, onun söylediklerinin gerçek olup olmadığını anlamak için yapmış.

— Hatam, beni bağışla ve benden vazgeç. Ben “Sen dönüp gelirsın” diye düşünmüyordum. Bu yüzden de başka bir adamla evlendim, diyerek Tay başını aşağı eğmiş.

Hatam bunu duyunca ah çekerek kendinden geçmiş. Tay onun temiz kalpli bir delikanlı olduğunu anlayıp yüzüne gül suyu serpererek kendine getirmiş ve:

— Ey Hatam! Ben bunları seni denemek için söyledim.^{H314} Gel, artık ikimiz güzelce tanışalım, demiş.

Tay'a biraz kırılan Hatam:

— Tay, beni sınaya sınaya yorulmadın mı? Yoksa gördüğüm ıstıraplar, senin için çektiğim cefalar az mı geliyor? Senin söylediğin uzak yolları geçip Gül'ün yurduna vardım. Doğrusunu söylemek gerekirse, o kızın güzelliği senden fazla olmasa da bir tek eksiği de yok. Orada benim ona hiç gönlüm kaymadı. Zalimlikle günahsız insanları öldürüp servet kazandığını anladığımda ise o benim gözüme en korkunç şeylerden daha korkunç göründü. Ben onun tatlı sözlerine kanıp zenginliğiyle ilgilenmedim. Seni aklımdan çıkarmadım.^{T210.2-0.1} Bunda da bana inanmazsan bilmiyorum artık, demiş. Tay, Hatam'ın şakasına darıldığını anlayıp:

— Hatamcığım, kızların şakasına darılma! Sözlerimde seni üzen bir şey varsa söylediklerimi geri alırım, demiş ve sohbeti değiştirmek için ona Gül'ün geçmişini sormuş.

Hatam doğrusunu söylemiş:

— O atalarından beri zalimlikle yaşamış. Bir eli yağda bir eli balda büyümüş.

— O zaman onun her şeyi benim tam tersimmiş. Benim babam genç yaşında atlı bir zenginün hizmetkârı olmuş, diye işittim. Bu zenginün babamla hemen hemen yaşıt güzel bir kızı varmış. Gençlik çağına geldiğinde babamla bu kız birbirlerini sevip kaçmışlar.^{T121.5.2-1.} Ondan sonra onlar gizli bir yer bulup orada yaşamaya başlamışlar. Ben doğup beş yaşına geldiğimde, zengin adam arayıp sorarak sonunda haber alıp kızını ve babamı kılıçtan geçirip öldürmüş.^{S11.3-9.} Babam onlara gafil avlanmış olmalı. Ben ise o sırada komşudaymışım.

— İşte, böylece gençliğimde çok cefa çektim. Konu komşu bana ekmek verip büyütmüş. Onda da “Kapaksız kazan kaynamaz, annesiz çocuk oynamaz” dedikleri gibi boynum bükük, kırımı yıkayıp, elimi ayağımı kirletip çok azap çekmişim.^{L111.4.2.} Halı dokuyup, iğ eğirip işlemek yerine genç kız oluncaya kadar çölde koyun baktım. Günlerden bir gün yorulup başımı yere koymuş, uzun süre uyumuşum. Bir an baktım ki hayvanlarımın hepsi darmadağın olmuş. Havayı sis kaplamış. Ben damla damla gözyaşı dökerek kum içinde ayaklarım yoruluncaya kadar koştum. Hayvanlarımı bulmaktan vazgeçip yolumu şaşırdım. Aylar boyunca ileriye geriye bilmeden, sendeleyerek yürürken at ayağının değmediği yerlerde eskimiş olağanüstü imaretlere rastladım. Oralar hiç kimsenin gölgesinin bile düşeceği yerler değil. O köşkler, saraylar tıpkı bugünkü gibi değişmeden duruyordu. O imaretleri periler sahiplenmiş olabilir.

Benim kulağıma türlü kuşların, kumruların, bülbüllerin, şarkı türkünün, kalabalık meclisin gürültüsü gibi türlü sesler gelmeye başladı. Yalnızlığımı bile unuttum. İmaretlerin içine girdim. Süslü bir odanın dibinde bir mezar varmış. Onu fil kemiğinden inşa etmişler. Ne kadar korksam da kapağını usulca açtım. Baktım ki içindeki ceset tıpkı bugünkü gibi terleyip yatıyor. Sonra tabutun ağzını usulca kapatıp önceki gibi bıraktım. O eski kalelerden biri olmalı. Ötesi berisi anlaşılacak gibi değil. Başka bir odaya girip baktım ki kapının önüne kerpiç döşenmiş. Bu kerpiçleri kaldırıncaya aşağıya giden basamakların olduğunu gördüm. Bu köşkün altı da tıpkı yukarısı gibi. Oraya vardığımda kendimi başka bir dünyada gibi hissettim. Orada altınlar, yakut mücevherler ve yine buna benzer kıymetli eşyalar çok fazlaydı. İşte, benim zenginliğim de cömertliğim de adım, şöhretim de bunlardan geliyor. Ama şimdi ben bu eşyaları cimri insanlar gibi ardımdan götüreceğim değilim. Zengin ocağımda her gün meclis, toy olması bundandır, diyerek Tay, Hatam’a geçmişini baştan sona anlatıvermiş.

Böylece ikisi de misafirler ağırlayıp rahat bir şekilde, meclisi eğlenceyi öncekinden de büyük yaparak muratlarına ermişler.^{T135.}

2.47.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 47

P251.6. Several brothers / Birkaç erkek kardeş

P251.6.1. Three brothers / Üç erkek kardeş TBM-47

Evvel zamanda üç ağabey kardeş yaşarmış.

P251.6.1-3. The youngest of three brothers / Üç erkek kardeşin en küçüğü (MTB) TBM-47

Onların en küçüğüne Hatam derlermiş.

L111.4. Orphan hero / Yetim (öksüz) kahraman

L111.4.3. Orphan brothers as heroes / Kahraman olarak öksüz ve yetim erkek kardeşler TBM-47

Üç kardeşin anne ve babası daha onlar çocukken vefat etmiş.

P251.6.1-3.1. The youngest brother is tortured by his elder brothers / En küçük kardeşe ağabeyleri tarafından eziyet edilmesi (MTB) TBM-47

Onlar epey büyüyünce üç kardeşin büyükleri, zavallı Hatam'a gücünden fazla işleri de buyurup onu iyice bitkin düşürmüşler.

L10. Victorious youngest son / En küçük erkek çocuğun zaferi

L14- Tormented youngest son / Eziyet edilen en genç oğul (MTB) TBM-47

Hatam onlarla eşit çalışsa da eve geldiklerinde “Hatam, git odun kesip gel. Git su taşı, ateş yak, çay demle, yemek pişir” diyerek onun bir an oturmasına fırsat vermezlermiş.

S10. Cruel parents / Acımasız aileler

S14- Cruel brothers / Zalim erkek kardeşler (MTB) TBM-47

Sonunda kardeşleri: “Git, nerede olursan ol, kendi başının çaresine bak” diyerek onu kovmuşlar.

W20. Other favorable traits of character / Kişiliğin diğer olumlu özellikleri

W38- Studiosness / Çalışkanlık (MTB)¹¹⁴

W38-1. Studios youngest brother / Çalışkan en küçük erkek kardeş (MTB) TBM-47

O gece gündüz dişiyle tırnağıyla çalışsa da çalıştım demeden, acıksa acıktım demeden eline geçeni biriktirmeye başlamış.

W0. Favorable traits of character / Karakterin olumlu özellikleri

W13- Thriftiness / Tutumluluk (MTB)¹¹⁵

W13-1. Thrifty youngest brother / Tutumlu en küçük erkek kardeş (MTB) TBM-47

Üstü başı salkım saçak olsa da giysi alayım demezmiş. O böyle yaparak biriktirdiği parayla at gibi bir eşek almış.

W11.14. Youngest brother shares wealth with older brothers who foolishly lost theirs / En küçük erkek kardeşin servetini ağabeyleriyle paylaşması

W11.14-0.1. Generous youngest brother / Cömert en küçük erkek kardeş (MTB) TBM-47

F575.2. Handsome man / Yakışıklı adam

F575.2-3. Handsome youngest brother / Yakışıklı en küçük kardeş (MTB) TBM-47

Hatam gönlü açık, kibar, yakışıklı ve cömert bir delikanlı olarak yetişmiş.

H1381.3.1. Quest for bride / Gelin arama

H1381.3.1.2. Quest for bride for oneself / Kendisi için gelin arama TBM-47

Kendisi de: “Ben eğer bu cömert Tay’la evlenmezsem dünyadan gözü açık giderim” diyerek onu aramaya çıkmış.

T11. Falling in love with person never seen /Hiç görmediği birine âşık olma TBM-47

¹¹⁴ W38-1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

¹¹⁵ W13-1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

T57. Declaration of love / Aşk ilanı TBM-47

Ama böyle şeylerde sizi kendimden güçlü gördüm, adınıza âşık oldum. Benim buralara gelmem de bu yüzden!

H327. Suitor test: cleverness and learning / Damat sınaması: Zekâ ve öğrenme

H327-1. Suitor test: learning a secret / Damat sınaması: sırrı öğrenme (MTB) TBM-47

Senin bana bağlılığın doğruysa bu şartımı yerine getir, o kızın yurduna gidip bütün sırlarını öğrenip dön.

V57. Purpose of prayer / Duanın amacı

V57-7. Prayer of the mother Simurg (bird) to the hero who saved her offsprings / Yavrularını kurtan kahramana, anne Sımruğ kuşunun dua etmesi (MTB) TBM-47

Ben bu güçlü düşmanıma ömrüm boyunca çare bulamayıp kan kusuyordum. Büyüyen yavrularımın hepsi bunun boğazından geçti. Her zaman benim günüm ah vah ile geçerdi. Şimdi senin bu iyiliğini hiçbir zaman unutamam, diyerek çok dua etmiş.

B365. Animal grateful for rescue of its young / Yavruları kurtarılan hayvanın minnettar olması

B365.0.1. Bird grateful for rescue of its young / Yavruları kurtarılan kuşun minnettar olması TBM-47

Bana ettiğin iyiliğinden dolayı ben seni oraya götürürüm.

H314. Suitor's sincerity tested / Damadın samimiyetinin test edilmesi TBM-47

Tay onun temiz kalpli bir delikanlı olduğunu anlayıp yüzüne gül suyu serpererek kendine getirmiş ve: — Ey Hatam! Ben bunları seni denemek için söyledim.

T210.2. Faithful husband / Vefalı koca

T210.2-0.1. Faithful husband candidate / Vefalı eş (koca) aday (MTB) TBM-47

Ben onun tatlı sözlerine kanıp zenginliğiyle ilgilenmedim. Seni aklımdan çıkarmadım.

T121.5.2. Rich girl marries fakir / Zengin kızın fakirle evlenmesi

T121.5.2-1. Rich girl elopes to marry the poor boy / Zengin kızın fakirle kaçarak evlenmesi (MTB) TBM-47

Benim babam genç yaşında atlı bir zenginın hizmetkârı olmuş, diye işittim. Bu zenginın babamla hemen hemen yaşıt güzel bir kızı varmış. Gençlik çağına geldiğinde babamla bu kız birbirlerini sevip kaçmışlar.

S11.3. Father kills child / Babanın oğlunu öldürmesi

S11.3-9. Father kills girl and her's husband / Babanın kızını ve damadını öldürmesi (MTB) TBM-47

L111.4.2. Orphan heroine / Öksüz ve yetim kadın kahraman TBM-47

Ben doğup beş yaşına geldiğimde, zengin adam arayıp sorarak sonunda haber alıp kızını ve babamı kılıçtan geçirip öldürmüş. Babam onlara gafil avlanmış olmalı. Ben ise o sırada komşudaymışım. — İşte, böylece gençliğimde çok cefa çektim. Konu komşu bana ekmek verip büyütmüş. Onda da “Kapaksız kazan kaynamaz, annesiz çocuk oynamaz” dedikleri gibi boynum bükük, kırımı yıkayıp, elimi ayağımı kirletip çok azap çekmişim.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-47

Böylece ikisi de misafirler ağırlayıp rahat bir şekilde, meclisi eğlenceyi öncekinden de büyük yaparak muratlarına ermişler.

2.48. Hoca Küş Küş¹¹⁶

2.48.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir padişah varmış. Onun bir oğlu varmış.^{P233.} Onun babasının kırk bir kalesi varmış. Padişah kırk kalesini oğluna gösteriyormuş, bir kalesini ise hiç göstermiyormuş.^{P233-25.} Oğlu, babası ava gittiğinde bilerek rahatsızlanıp:^{K1818-7.} “Baba, benim başım ağrıyor” diyerek babasının anahtarını çalmış.^{K301.2-0.1.} Babası ava gittikten sonra hiçbir zaman görmediği kalesinin kapısını açmış. Bakmış ki bir perinin resmi var. Oğlanın onu görünce aklı başından gitmiş.^{T11.2.} Bir süre sonra kendine gelip,^{T24.2.} güçlkle evine giderek yiyip içmeden, konuşmadan yatmış.^{T24.6.}

Padişah avdan gelince: “Oğlun üç günden beri yiyip içmeden, konuşmadan yatıyor” diye haber vermişler.

Padişah bunu işitince:

— Benim oğlumu kim konuşturabilirse ona boyunca altın vereceğim, diye haber saldırmış.

Herkes oğlanı konuşturmak istemiş, başaramamış. Sonunda bir ihtiyar bulunup:

— Oğlum, sana ne oluyor, kimi seviyorsun? Filan padişahın kızı güzelmiş, filan yerde bir peri varmış, hangisini seviyorsun, diye sormuş.

Perinin adını işiten oğlan sıçrayarak kalkmış:

— Bana hiç kimse lazım değil. Babamın kırk birinci kalesindeki peri lazım. Babama söyleyin onu alıversin, demiş. Babası bunu işitince ne yapacağını bilmeden oğlunun yanına gidip:

— Oğlum, sen bu niyetinden vazgeç. Ben kırk yıl boyunca savaşıp, birkaç ordumu telef ederek sadece onun resmini alabildim, demiş.

Oğlu:

— Baba o zaman bana bir heybe altın ver, kendim giderim, demiş.

Padişah, oğluna bir heybe altın ile bir at vermiş. Oğlan: “Neredesin peri” diyerek çıkıp gidivermiş.^{H1381.3.1.1.1.} Giderken önüne kavga eden üç adam çıkmış. Yanlarında da bir ihtiyar ile bir gürcü¹¹⁷ onlara bakıp duruyormuş. O ihtiyarın adı Hoca Küş Küş imiş. Oğlan:

— Vay gençler, paylaşamadığınız şey ne, diye sormuş. O zaman o adamlar:

¹¹⁶ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Hoca küş-küş”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 74-77.

¹¹⁷ Gürcü: Küçük cins köpeklerin adı (TDS, 1962: 218).

— Biz üç kardeşiz.^{P251.6.1.} Babamızdan kalan ise bu ihtiyar adam ile gürci. Biz bunu paylaşamıyoruz, demişler.

Bunun üzerine oğlan:

— Razi olursanız ben paylaşırıvereyim. Siz bu ihtiyar adam ile gürcüyü bana satın, ben size bir heybe altın vereyim. Bu ihtiyar adamın ne özelliği olduğunu söyleyiverin, demiş.

O zaman adamlar:

— Bizim bu ihtiyarımız “vur” desen vurur, “öldür” desen öldürür; “bir şey getir” desen getirir, “bul” desen bulur. İşte, ihtiyarımızın özelliği bu, demişler.

Oğlan, ihtiyarı alıp gitmiş. Yolda ihtiyara niyetini anlatmış:

— Bir yerde değişik bir peri varmış. Ben onu aramaya çıktım.

O zaman ihtiyar:

— Oğlum, işin zormuş. Zor olsa da ben bir deneyeyim. Sen atını kes, etini kendin ye, kemiğini gürciye ver. Ben ise kırk bir gün olduğunda dönüp gelirim. Sen bu nehrin yüzüne bakıp otur. Nehrin yüzü ak köpük olursa ihtiyar, periyi alıp geliyordur diye sevin. Eğer nehrin yüzü kara kan olursa ihtiyar ölmüştür deyip başını kurtar, diyerek nehrin dibine batıp gitmiş.

Oğlan, ihtiyarın söylediği gibi yapıp atını kesmiş, etini kendisi yiyip kemiklerini gürciye vermiş. Et de bitmiş kemik de. Kırk bir gün de dolmuş. Oğlan nehrin yüzüne bakıp duruyormuş. Birden nehir ak köpük olmuş. Köpüklerin altından Hoca Küş Küş baba bir sandıkla çıkmış. Daha sonra oğlana:

— Ben kırk bir gündür uykusuzum. Azıcık yatacağım. Sen ise sandığı alıp sağa doğru gidiver. Hiç sola gitme, demiş. Oğlan kabul edip, sandığı kaldırıp gitmiş. Birden oğlan: “Ben bu sandığı kaldırıp gitmeyeyim, açıp bakayım” diyerek sandığı açmış. Sandıktan resmini gördüğü peri çıkmış. Oğlan onunla oynaşırken ihtiyarın “sola gitme” dediğini de unutmuş. Birden kocaman boz bir dev ortaya çıkıp, periyi alarak gökyüzüne uçmuş. Köpek de: “Vay, anacığım” diyerek eteğinden asılıp, sallanıp gitmiş.

Dev, periyi götürüp bir kaleye koymuş. Kız bakmış ki, dışarı çıkmak için gürci sığacak kadar bile delik yokmuş. Peri, deve:

— Gürcüm dışarı çıkmak istiyor, demiş. Dev, kaleden gürcünün sığacağı kadar delik açıvermiş. Gürci dışarı çıkıp:

— Vay, Hoca Küş Küş baba, vay, diye bağırılmış. Hoca Küş Küş baba gelip:

— Git çabuk ablana söyle; deve “Canın nerede?” diye sorsun. Devlerin canı başka yerde oluyormuş. Ben de buna kendi canımı ekleyeceğim, desin. Dev öfkelenip bir tokat vurur ama ablan ölmez, demiş.

Gürce gidip bu konuşmayı ablasına söylemiş. Peri, deve:

— Canın nerede olur, diye sormuş. Dev buna öfkelenip periye bir tokat vurmuş.

— Bunu neden bilmek istiyorsun, deyince peri:

— Ben de canımı ekleyecektim, demiş. Dev:

— Git o zaman ekle. Filan nehrin dibinde bir şişe var, şişenin içinde bir güvercin var.

İşte, bu güvercin benim canımdır, demiş.

Bunu gürcücük işitince hemen Hoca Küş Küş’e söylemiş. Hoca Küş Küş bu nehrin dibindeki şişeyi çıkarıp içindeki güvercinin boynunu koparacağı sırada dev çabucak gelip:

— Nasıl hizmet edeyim, baba, demiş. O zaman Hoca Küş Küş:

— Alıp gittiğin periyi kalenle filan padişahın köşkünün batı tarafına bir saat içinde getirmezsen işte gittin, diyerek güvercinin boğazına yapışmış. Dev, o anda babanın vazifesini yerine getirmiş.

Ertesi gün padişah dışarı çıkınca batıda bir güneş, doğuda bir güneş görmüş. “Bu nasıl oluyor acaba?” diye şaşırırken Hoca Küş Küş baba gelip:

— Müjde padişah, oğlun periyi alıp geldi, demiş. ^{P682-3.}

Padişah buna sevinip kırk gün kırk gece ^{Z71-1.} toy yapmış. ^{T135.}

2.48.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 48

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-48

Evvel zamanda bir padişah varmış. Onun bir oğlu varmış.

P233-25. Fathers hides a secret from his son / Babanın oğlundan sır saklaması (MTB) TBM-48

Padişah kırk kalesini oğluna gösteriyormuş, bir kalesini ise hiç göstermiyormuş.

K1818. Disguise as sick man / Hasta insan olarak aldatma

K1818-7. Son tricks his father by acting like he is sick / Oğlanın babasını hasta numarası yaparak aldatması (MTB) TBM-48

K301.2. Family of thieves / Hırsızların ailesi

K301.2-0.1. Son steals keys from his father / Oğulun babasından anahtar çalması (MTB) TBM-48

Oğlu, babası ava gittiğinde bilerek rahatsızlanıp: “Baba, benim başım ağrıyor” diyerek babasının anahtarını çalmış.

T11. Falling in love with person never seen / Hiç görmediği birine âşık olma

T11.2. Love through sight of picture / Fotoğrafa bakıp âşık olma TBM-48

Bakmış ki bir perinin resmi var. Oğlanın onu görünce aklı başından gitmiş.

T24. The symptoms of love / Aşkın belirtileri

T24.2. Swooning for love / Aşktan bayılma TBM-48

Oğlanın onu görünce aklı başından gitmiş. Bir süre sonra kendine gelip, güçlüğüle evine giderek yiyip içmeden, konuşmadan yatmış.

T24.6. Lover refuses food and drink / Âşığın yemeden içmeden kesilmesi TBM-48

Bir süre sonra kendine gelip, güçlüğüle evine giderek yiyip içmeden, konuşmadan yatmış.

H1381.3.1.1. Quest for bride for king (prince) / Kral (prens) için gelin arama

H1381.3.1.1.1. Quest for bride for king like picture he has seen / Kralın fotoğrafta gördüğü kız için araştırma TBM-48

Padişah, oğluna bir heybe altın ile bir at vermiş. Oğlan: “Neredesin peri” diyerek çıkıp gidivermiş.

P251.6. Several brothers / Birkaç erkek kardeş

P251.6.1. Three brothers / Üç erkek kardeş TBM-48

O zaman, o adamlar: — Biz üç kardeşiz.

P682. Greeting customs / Tebrik gelenekleri

P682-3. Heralding the reunion with the sister / Damat ve gelinin gelişini müjdeleme (MTB) TBM-48

“Bu nasıl oluyor acaba?” diye şaşırıırken Hoca Küş Küş baba gelip: —Müjde padişah, oğlun periyi alıp geldi, demiş.

Z71.12. Formulistic number: forty / Formülistik sayı: kırk

Z71.12-1. Formula: forty days and forty nights / Formül: kırk gün kırk gece (MTB)

Z71.12-1.1. Wedding lasting for forty days and forty nights / Kırk gün kırk gece düğün (MTB) TBM-48

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-48

Padişah buna sevinip kırk gece kırk gündüz toy yapmış.

2.49. İlamam¹¹⁸

2.49.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanlarda bir ihtiyarın beş oğlu^{P251.6-8.} varmış. Onun en küçük oğlu olduğunda^{L11-0.1.} halkına düşman saldırıp köyü yakmış. Halkı tamamıyla dağıtmış. Bunun için o oğlanın adını Beşim koymayıp İlamam koymuşlar.^{T596.}

İlamam bir ayda büyümüş. Kısa sürede kusursuzca enine boyuna gitmiş. On yaşlarında toylarda güreşe çıkmış.^{T615.} Ama bu başarılarına anne ve babası çok sevinmiyormuş. Çünkü onlar beş oğlanın içinde bir kızın olmasını arzu ediyorlarmış.^{P230-7.}

Günlerden bir gün onların bir kızı olmuş.^{P253.0-8.} Kız tepesinde tek gözü olan bir dev görünüşündeymiş.^{T551.11-1.} İlamam, anne ve babasına.^{P230.}

— Bu kız dev olarak doğdu. Büyüdükten sonra hepimizi öldürür. Bunun için onu şimdi öldürün. Yoksa ben evden gideceğim, diye çok yalvarmış.^{S14-} Aksine anne ve babası:

¹¹⁸ Kadırov, A. (haz.). (1994). “İlamam”. *Yedi Davager*. Aşgabat: Magarif, 13-16.

— Oğlum, ömrümüz boyunca bir kızımız oldu. Onu her ne olarak doğsa da öldüremeyiz, diye kesin ve emin bir şekilde konuşmuşlar. İlamana öfkelenmiş, evinden başını alıp gitmiş.^{R213-6.}

Şimdi haberi İlamana'dan işitin. O az gidip uz gidip sonunda bir köye varmış. İlamana “Ben oğulsuza da oğul olacağım, kızsıza da oğul olacağım” diyerek sesinin yettiğince bağırmaya başlamış. Onun sesini buğday seren ihtiyar bir kadın işitip: “Ben yalnızım oğlum, kızım erken öldü. Canım, sen bana oğul ol!” diye rica etmiş.^{N825.1-0.1.} İlamana da:

— İyi, ana! Sizin adınız ne, diye sormuş. İhtiyar kadın da:

— Benim adım Gülmama. Senin adın ne, demiş. Oğlan:

— İlamana, diyerek adını söylemiş.

— İlamana mı dedin? Adın kulağa hoş geliyor.

— Anacığım, şüphe etmeyin, biz de iyiyizdir.

— Yavrucuğum, iyi olman iyi. Ona ne söz. Oğlum, yarın buncağız buğdayı öğütüp getiriver. Evde yemeklik un yok...

İlamana, o ihtiyar kadının hizmetinde beş yıl kalmış. Gülmama'nın “Basar” ve “Gasar” adlı iki köpeği, “Hüvğuş” diye bir doru atı varmış. İhtiyar kadının tüm eğlencesi de sevinci de bunlarmış.

Günler geçmiş, aylar geçmiş. İlamana, köyüne gidip gelmek için analığı^{P272.} Gülmama'dan izin istemiş.^{P272-4.} Analığı ise “Hüvğuş”'a atlayıp gidip gelmesini teklif etmiş. Kendisine de “Sağ salım gidip gel!” diye dua ederek onu yolcu etmiş.

İlamana üç gün sonra eski evine varmış. Atını evin kapısına bağlayıp usulca evin kapısından eğilmiş. Bakmış ki tek gözlü kocaman bir dev saçını tarıyor. İlamana selam verip içeri girmiş. Dev ise:

— Böyle selam vermemiş olsaydın o zaman seni yok ederdim. Her neyse, aklını kullanmışsın, diyerek onu başköşeye geçirmiş. İlamana gizlice evi gözden geçirmiş. Evde devden başka hiç kimse yaşamıyor gibiymiş. Onun anne babasını, ağabeylerini bu dev yemiş.^{G71.} Kısa bir süre sonra dev:

— İlamana, sen buralara nasıl geldin, diye sormuş.

İlamana:

— Atla geldim, demiş. Hızla dışarı çıkıp gelen dev:

— İlamana atın üç ayaklı mı gelmiş, diye onu tehdit ederek sormuş. İlamana korkusundan:

— Evet, üç ayaklıydı, demiş.

Dev ikinci kez dışarı çıkıp gelerek:

— İlanan, atın iki ayaklı gelmiş olmasın, demiş. O, doğrusu, atı yiyene kadar böyle sorular sormuş.

Dev en sonunda:

— İlanan, sen buralara yaya gelmiş olmayasın, diyerek yine onu tehdit etmiş. Oğlan korkusundan:

— Evet, doğrusunu söylemek gerekirse yaya geldim, demiş. Dev, atın her yerini yemiş de:

— İlanan, ben sana yemek pişirmek için yarma kesip geleyim. Gelineye kadar bu kızı kucağına al. Ama boş yere bırakma, diyerek dışarı çıkmış.

Dev, İlanan'ı kandırması yani atın kemiğini yiyince biraz körelen dişini bilemeye gitmiş. İlanan fırsatı kaçırmadan kapının ağzına üç dört tane taşı yukarıdan sallayıp koymuş. O taşlar çok büyükmüş. Evin içinin her yerine iğne batırmış. Evin tüynüğüne¹¹⁹ ise bir kova köz asmış. Büyük bir sıığı da devin kızının içinden geçirip tam tüynüğe dayamış. İlanan, devin aynasını, tarağını ve güğümünü koltukaltına kıştırıp ve sihirli sopaya binip tüynükten çıkıp gitmiş.

Kısa bir süre sonra dev, evine geldiğinde kapıdaki üç taş sırayla alına hızla düşürmüştü. Yere oturayım diye çalışınca da her yerine iğneler batmış. Dev, acısına dayanamayıp:

— Hey İlanan! Burada mısın, oturuyor musun? Ses ver artık, diye yeryüzünü titreterek bağırmış. Bakmış ki evin içinde hiç kimse yok. Bir köşede fare, İlanan'ın kamçısının nakışlarını kemiriyor. Dev, öfkeyle fareye saldırmış. Hayvan hemen yuvasına girmiş. Dev de onun yuvasını kazmaya başlamış. Sonunda yuvada da İlanan'ı bulamayıp sıırıyla evin tüynüğünden çıkarak onu aramış. Devin gözüne İlanan, iğne ucu kadar görünüyormuş. Dev arka eteğini dişlemiş de öfkesine engel olamayıp onun peşinden kovalamaya başlamış. “Tam yetiştim” dediğinde İlanan, tarağını atmış. Tarağın dişleri dökülerek her biri büyük bir ormana dönüşmüş. Dev durup:

— Hey İlanan, sen bu ormanlardan nasıl geçtin, diye sormuş. İlanan da:

— Ben gömleğimi, şalvarımı çıkarıp da geçtim, diye bağırmış. Dev her şeyini çıkarıp ormanın içinden geçmek istemiş. Ağacın dalları onun vücudunu yaralamış. Kan fışkırarak akmaya başlamış. Dev ise kanını yalayarak yine İlanan'ın peşinden kovalamaya devam

¹¹⁹ Tüynük: Çadırın iskeletini oluşturan yan ağaçların tepede birleştiği yuvarlak tepelik (TDS, 1962: 664).

etmiş. Dev tam yetiştim dediğinde İlamana, güğümünü fırlatmış. Onun ağzından dökülen su deniz, musluğundan dökülen su da nehir olmuş. Dev, İlamana:

— Vay, aferin! Sen bu sulardan nasıl geçtin, diye sormuş. İlamana:

— Ben gömleğimi, şalvarımı taşla doldurup geçtim. Sen de öyle yap, diye bağırmış.

Dev, gömleğini şalvarını taşla doldurmuş; “Eğer ağzımdan ak köpük gelirse o zaman şanslıyım. Kara köpük gelirse şanssızım” diyerek kendini nehre atmış. İlk önce devin ağzından kara köpük gelmiş. Sonra ak köpük gelmeye başlamış. Dev biraz rahatlayıp tekrar gücünü toplamaya başlamış. Böylece derin derin sulardan geçmiş. İlamana’ın peşinden yine kovalamaya başlamış. İlamana da arkasına bakıp aynasını fırlatıvermiş. Ayna kocaman bir çınar olmuş. İlamana hemen o çınarın tepesine çıkıp devı seyretmiş. Dev:

— Hey, İlamana! Böyle büyük bir çınara nasıl çıkabildin, diye sormuş. İlamana ses çıkarmamış. Dev öfkelenip yetiştiği yere kadar çıkmış. Çınarın dibini kazmaya başlamış. Kısa bir süre sonra çınarın köklerinden peykan ve yay yapmış. Sonra da tam devin gözüne nişan alıp atmış. Dev kör olmuş. O zaman da çınarın damarlarını kemirmeyi bırakmamış.

Çınar birden devin üstüne yıkılıvermiş. Gözü kör olan dev nereye kaçacağını bilmeden büyük çınarın altında kalarak ölmüş.

İlamana cebinden bıçak çıkarıp usulca devin karnını kesmiş. Onun içinden İlamana’nın annesi, babası, ağabeyleri ve “Hüvğuş” adlı atı ve başka çokça şey çıkmış.^{H1242} Onlar İlamana’ı görünce:

— Aferin İlamana! Biz öldük diyorduk. Aydınlık dünyaya çıkmak bize de nasip olacakmış, diyerek oğlanı kucaklamışlar. İlamana, anne ve babasına:

— Bu kız doğduğu anda bunu geç olmadan yok edin dememiş miydim? Ama siz dediğimi yapmadınız. Ben sizinle birlikte yaşasaydım o zaman bu beni de yerdı. Ben de sizi şimdi kurtaramazdım.^{R154.2-4} Artık ben evlatlık borcumu ödedim, demiş.^{L10}

İlamana “Hüvğuş”a atlayıp ağabeylerini ve anne babasını kendisinin evlatlık gittiği ihtiyar kadının, Gülmama’nın, yanına götürmüş. Olanları Gülmama’ya anlatmış. Büyük beladan sağ salim kurtuldukları için bütün halkı toplayıp toy vermişler. İlamana, annesi, babası, ağabeyleri ve Gülmama uyum içerisinde yaşamaya başlamışlar.

2.49.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 49

P251.6. Several brothers / Birkaç erkek kardeş

P251.6-8. Five brothers / Beş erkek kardeş (MTB) TBM-49

Evvel zamanlarda bir ihtiyarın beş oğlu varmış.

T596. Naming of children / Çocuğa ad verilmesi TBM-49

Bunun için o oğlanın adını Beşim koymayıp İlaman koymuşlar.

L11. Fortunate youngest son / Talihli en genç oğul

L11-0.1. Unfortunate youngest son / Talihsiz en küçük oğul (MTB) TBM-49

Onun en küçük oğlu olduğunda, halkına düşman saldırıp köyü yakmış.

T615. Supernatural growth / Doğaüstü büyüme TBM-49

İlaman bir ayda büyümüş. Kısa sürede kusursuzca enine boyuna gitmiş. On yaşlarında toylarda güreşe çıkmış.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk

P230-7. Mother and father demand for a daughter / Anne ve babanın kız çocuk isteği (MTB) TBM-49

Çünkü onlar beş oğlanın içinde bir kızın olmasını arzu ediyorlarmış.

P253. Sister and brother / Kız ve erkek kardeş

P253.0-8. One sister and five brothers / Bir kız kardeş ve beş erkek kardeş (MTB) TBM-49

Günlerden bir gün onların bir kızı olmuş.

T551.11. Birth of one-eyed child / Tek gözlü çocuğun doğumu

T551.11-1. Birth of one-eyed ogre girl / Tek gözlü dev kızın doğumu (MTB) TBM-49

Kız tepesinde tek gözü olan bir dev görünümündeymiş.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TBM-49

İlaman, anne ve babasına: – Bu kız dev olarak doğdu.

S10. Cruel parents / Acımasız aileler

S14- Cruel brothers / Zalim erkek kardeşler (MTB) TBM-49

Büyüdükten sonra hepimizi öldürür. Bunun için onu şimdi öldürün. Yoksa ben evden gideceğim, diye çok yalvarmış.

R213. Escape from home / Evden kaçma

R213-6. The son who is angry with his family leaves the house / Ailesine kızan oğulun evden ayrılması (MTB) TBM-49

İlaman öfkelenmiş, evinden başını alıp gitmiş.

N825.1. Childless old couple adopt hero / Çocuksuz yaşlı çiftin kahramanı evlat edinmesi

N825.1-0.1. Childless old woman adopt hero / Çocuksuz yaşlı kadının kahramanı evlat edinmesi (MTB) TBM-49

Onun sesini buğday seren ihtiyar bir kadın işitip: “Ben yalnızım oğlum, kızım erken öldü. Canım, sen bana oğul ol!” diye rica etmiş.

P272. Foster mother / Koruyucu anne TBM-49

İlaman, köyüne gidip gelmek için analığı Gülmama’dan izin istemiş.

P272-4. Son asked for permission from his foster mother before going on a journey / Oğlanın yolculuğa çıkmadan önce koruyucu annesinden izin istemesi (MTB) TBM-49

İlaman, köyüne gidip gelmek için analığı Gülmama’dan izin istemiş.

G71. Unnatural children eat parent / Anormal çocukların ailesini yemesi TBM-49

Onun anne babasını, ağabeylerini bu dev yemiş.

H1242. Youngest brother alone succeeds on quest / En küçük kardeşin araştırmayı tek başına başarması TBM-49

İlaman cebinden bıçak çıkarıp usulca devin karnını kesmiş. Onun içinden İlaman'ın annesi, babası, ağabeyleri ve "Hüvguş" adlı atı ve başka çokça şey çıkmış.

R154. Children rescue parents / Çocuğun ailesini kurtarması

R154.2-4. Sons rescue parents / Oğulun ailesini kurtarması (MTB) TBM-49

Ben sizinle birlikte yaşasaydım o zaman bu beni de yerd. Ben de sizi şimdi kurtaramazdım.

L10. Victorious youngest son / En küçük erkek çocuğun zaferi TBM-49

Artık ben evlatlık borcumu ödedim, demiş.

2.50. Kelce¹²⁰

2.50.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda üç oğlu olan ihtiyar bir adam^{P251.6.1.} varmış. Günlerden bir gün bu ihtiyar, oğullarını çağırıp:

— Ben öldükten sonra her biriniz benim mezarımı üç gün boyunca bekleyin,^{H1462.} diye vasiyet etmiş.^{J154.} Aradan epey zaman geçtikten sonra bu ihtiyar adam vefat etmiş. Oğulları^{L111.4.3.} babalarını defnedip mezarını beklemeye başlamışlar. Mezarı ilk önce büyük oğlu^{P251.6.1-1.} beklemiş. O, gözünü kırpmadan şafağı söktürmüştü. Ama hiçbir şey görmemiş. Şafak sökerken kara atlı kara bir dev hızla gelmiş. Mezarın yakınına gelip: "İnsan kokusu var, insan leşi var" demiş. Ama ses seda çıkmamış. Oğlan korkudan otların arasına saklanmış. Dev ise ihtiyar adamın mezarını alt üst edip gitmiş. Daha sonra bu oğlan etraf aydınlandıktan sonra mezarı tekrar düzeltmiş de eve dönmüş. Kardeşleri ona:

¹²⁰ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). "Kelce". *Türkmen Halk Ertékleri (Cadılı Ertékiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet "Miras" merkezi, 340-350.

— Ne gördün, diye sormuşlar. O, hiçbir şey görmedim, diye cevap vermiş.

İkinci gece de gece yarısı olduğunda kır atlı bir dev gelmiş. O da: “İnsan kokusu var, insan leşi var” demiş. Oğlan bu kez de korkup yine otların arasına saklanmış. Dev ses seda çıkmadığı için ihtiyarın mezarını kazmaya başlamış, alt üst edip gitmiş. Oğlan ise o gittikten sonra tekrar mezarı düzeltmiş ve evlerine gelmiş. Kardeşleri ona:

— Ne gördün duydun, diye sormuşlar.

O da yine:

— Hiçbir şey görmedim, duymadım, demiş.

Böylece o, üçüncü kez mezarı beklemeye gitmiş. Bu gece sarı atlı, sarı dev gelmiş ve önceki devlerin yaptığı gibi ihtiyarın mezarını dağıtıp gitmiş. Oğlan tekrar düzeltip evlerine dönmüş. Kardeşlerine hiçbir şey söylememiş.

Sıra ikinci oğlana ^{P251.6.1-2.} gelmiş. O da her gün büyük kardeşinin gördüğü şeyleri görmüş. Ama o da her defasında devin dağıttıklarını düzeltip dönmüş ve kardeşlerine hiçbir şey söylememiş. Böylece bu da sırasını savmış.

Sıra küçük kardeşleri ^{P251.6.1-3.} Kelce'ye gelmiş. Kelce, babasından kalan keskin bir kılıcı alıp kardeşlerinin yattığı yerde yatmış. Gece yarısı olduğunda kara atlı bir dev gelmiş ve:

— İnsan kokusu var, insan leşi var, demiş.

Kelce de:

— Vardır, dev ağa, diye seslenmiş. Dev:

— Atış mı gerek, tutuş mu, demiş. Kelce:

— Atış atanın başına, tutuş gerek, demiş. İkisi kapışmışlar. Çok vakit geçmeden Kelce, devi yere sermiş ve keskin kılıcıyla onun kellesini kesmiş. ^{L10.} Sonra onun giysilerini, atını alıp ıssız bir yerde saklanmış.

Ertesi gün kardeşleri ona ne görüp duyduğunu sormuşlar. Kelce de:

— Hiçbir şey görmedim, demiş. İkinci gün yatmış. Gece yarısı olduğunda sarı atlı sarı bir dev, atını mahmuzlayarak mezara yaklaştığında atı dediğini yapmamış, geri çekilmiş. Atının geri çekilmesine şaşırıp:

— İnsan kokusu alıyor musun, demiş. O sırada Kelce:

— Alıyorsa alıyordur, diyerek yerinden kalkmış. Kelce bununla da kapışıp kellesini kesmiş. Bunun da kıyafetini, atını alıp önceki atın yanına koymuş. Eve gelip kardeşlerine:

Yine hiçbir şey görmedim, diye yalan söylemiş. ^{P251.6.1-4.}

Üçüncü gün Kelce, kır atlı devle vuruşup keskin kılıcıyla bu devin de başını almış.^{H1462.1.} Böylece Kelce bunun da kıyafetlerini, atını alıp gitmiş. Evine geldiğinde tellalın: “Padişahın üç kızı^{P252.2.} var. Her kim padişahın üç şartını^{Z71.1-19.} yerine getirirse kızlarını ona verecektir” diyen sesini işitmiş.

Şahın birinci şartı: Başı mavi göğe ulaşan bir ağacın tepesinde küçücük bir çingirak asılıymış. O güçlkle görünüyormuş. Kim bunu vurup düşürebilirse şah, büyük kızını ona verecekti.^{H326.1.2.} Padişahın bu kızı çok güzelmiş.^{F575.3-2.} Güzelliğini görmeye göz gerekmiş. Herkes onu alma arzusundaymış. Bunun için ayağı yürüyen herkes şansını denemek için oraya gitmiş. Kelce'nin kardeşleri de gitmiş. Kelce onlara “Beni de götürün” diye ne kadar yalvarsa da ona: “Senden de iş bitiren bir asker olur mu? Atların altına düşüp dert olursun” diyerek onu bırakıp gitmişler.^{P251.6.1-3.2.} Kardeşlerinin gölgesi kaybolunca hemen Kelce de devlerin atlarını ve diğer eşyalarını sakladığı yere gidip, kara devin kıyafetlerini giyip kara ata binmiş ve “Neredesin padişahın köşkü” diyerek yola düşmüş. Atını dörtnele koşturup kardeşlerinin peşinden yetişmiş.^{R264-} Kardeşleri onu tanımayıp selam vermişler. Kelce selamı alıp kendini tanıtmadan geçivermiş. Gidenler, art arda nişan almışlar. Hiç kimse hedefi düşürememiş. Sıra Kelce'ye gelmiş. Kelce nişan almış ve zil çınlayarak yere düşmüş.^{L10.} Tam o sırada da padişahın kızı süzülerek yanına gelmiş. Kelce onu atın sırtına alıp gitmiş. Gelip kızı da o gizli yere bırakmış. Sonra Kelce, kıyafetlerini değiştirerek kardeşlerinin yanına gelmiş ve onlara:

— Kızı kim aldı, diye sormuş. Onlar:

— Kız, kara atlı bir delikanlıya nasip oldu, demişler. Kelce:

— Vah, beni götürseydiniz ben de deneseydim, demiş.

— Ertesi gün padişahın ortanca kızı^{P252.2-2.} için herkes nişan alınan yere toplanmış.

Kelce'nin kardeşleri buna da gitmişler. Kelce:

— Beni de götürün, diye onlara yalvarmış. O zaman da ona:

— Hey, ahmak! Senin ne işin var, başını kaşı da otur, demişler. Herkes gittikten sonra Kelce o önceki yere varmış ve sarı devin kıyafetlerini giyip sarı ata binerek köşke gitmiş. O gün de zili hiç kimse vuramamış. Ama Kelce varıp güzelce nişan almış ve zil, kuma karışmış.

Böylece şahın ortanca kızını da alıp gitmiş. Getirip onu da bu gizli yere bırakmış. Kardeşlerine kızı kimin aldığını sormuş. Onlar:

— Padişahın ortanca kızını sarı atlı bir genç alıp gitti, demişler.

— Ertesi gün Kelce’yi yine bırakıp gitmişler. Kelce yine o yere varıp kır ata binerek köşke gitmiş. Bu defa da hedefini vurup, kızı alıp dönmüş. Onu da diğerlerinin yanına götürüp bırakmış.

Günlerden bir gün padişah, damatlarını^{P265.} görmek istediğini haber etmiş. Bunu duyunca Kelce, padişahın büyük kızını büyük ağabeyine, ortanca kızını ortanca ağabeyine vermiş.^{L31.} Kendisi ise küçük kızını^{P252.2-3.} alıp üçü birlikte padişahın huzuruna gitmişler. Onların büyüğü kara, ortancası sarı, kendisi kır ata binip her biri kendi gelinlerini arkalarına alarak gitmişler. Epey yol kat ettikten sonra Kelce’nin eşi ayakkabısını unuttuğunu söylemiş.

Kelce, atını eşine bırakıp kendisi köye dönmüş. Onlar da Kelce peşlerinden yetişinceye kadar dinlenmek için bir tarafta gördükleri bağa girmişler. Varmışlar ki, o bağ devin yeriymiş. Dev, dişlerini bileyip onları yemek istemiş. O anda Kelce’nin kardeşleri korkudan deve yalvarmışlar. Sonra Kelce’nin eşini ve atını deve verip kendileri zar zor kurtulmuşlar.^{K2211.1.} Bir süre sonra Kelce, kardeşlerinin peşinden yetişmiş ve kardeşleri ona:

Yolda deve rastladık. O bizi yiyecekti. Biz kaçtık ama dev, eşinin peşinden yetişip onu yakaladı. Biz ne yapacağımızı bilemedik, demişler.

Kelce, kardeşlerine gücenip devin bağına gitmiş.^{P251.6.1-3.3.} Devin uyuduğu zamanı kollayıp eşini alıp kaçmış.^{R151-5.} Kelce’nin eşini alıp kaçtığını gören devin atı, tepinip kişnemeye başlamış. Buna dev uyanmış ve atının yanına gelmiş. Devin atı konuşuyormuş. O: “Kızı Kelce kaçırdı” demiş.

Dev hemen ata binip Kelce’nin peşinden kovalamış. Devin insan gibi konuşan atı hemen Kelce’nin peşinden yetişmiş ve deve bakıp:

— Ne yapayım, demiş. Dev de:

— Her parçasını lokma lokma et, demiş. Devin konuşan atı varıp Kelce’nin atına öyle bir vurmuş ki, Kelce attan düşüp yedi kere yuvarlanmış. Dev de kızı alıp dönmüş.^{G443-}

Kelce kendini bilmeden yatarken ona yaşlı bir çoban rastlamış. O, Kelce’nin ağzına su damlatıp her yanını ovalamış. Kelce gözünü açmış. Çoban ona koyunlarını, keçilerini sağıp süt vermiş.

Böylece Kelce iyileşmiş. Çoban ona ne yaptığını sormuş. Kelce kendi atını ve eşini bir devin aldığını anlatıp:

— Şimdi kır atım ile eşimi devden almazsam bu dünya bana lazım değil, demiş. O zaman çoban:

— Oğlum, biliyorsan Kaf dağının ardında konuşan atın yelesine bakıp dolduran, eğnine bakıp yavrulayan annesi^{F167.1-5.1.} vardır. O her yavruladığında bir kurt gelip onun tayını yiyip gidiyormuş. Sen bir koyun alıp git ve kurt geldiğinde onun ağzına koyunu ver. Konuşan atın tayını al. Yavrusunu kurttan kurtarırsan bu kısrağın senin bütün işlerini yerine getirir, demiş.

Kelce buna sevinip onu aramaya çıkmış. Az gidip uz gidip Kaf dağına ulaşmış. Konuşan atın annesinin ağılına varmış. Kelce kendisinin geldiğini bildirmeden ta anne kısrağın yavrulayana kadar orada dolaşmış. Günlerden bir gün etraf karardığında, anne at yavrulamış. Tam o sırada da bir kurt ortaya çıkmış. Kurt yeni doğan taya saldırmış ama Kelce de kurdun önüne koyunu iteklemiş. Kurt koyunu ısırduğunda Kelce de tayı alıp gitmiş. Kurt gittikten sonra Kelce, tayı alıp annesinin yanına getirmiş. Tayın annesi Kelce'ye:

— Ne hizmet edeyim, diye sormuş.^{B365.0-2.} Kelce ona eşini ve atını devin alıp gittiğini anlatmış. O zaman kısrağın, Kelce'yi üzerine bindirmiş ve devin bağına doğru yola çıkmış. Devin bağına vardıklarında dev uyuyormuş.

Kısrağın:

— Kelce, sen eşini gidip al, atını ise sonra alırız, demiş.

Kelce, eşini alıp gitmiş. Onu görünce devin atı yine tepinip kişnemiş. Sesine dev uyanıp gelmiş. Bakmış ki gelin gitmiş. O hemen hazırlanmış. Atına yem vermiş, kendisi de yemek yemiş. Sonra ata binip Kelce'nin peşinden kovalamış. Dev, atını mahmuzlayıp hemen Kelce'ye yetişmiş. Konuşan at, annesini görünce geri adım atmaya başlamış. Bunun üzerine dev, atına:

— Kelce'nin kendisine de atına da vurup yık, demiş.

Devin atı ise:

— Hayır, dev ağa! Onun bindiğı at kovalasa benim peşimden yetişir, kaçsa da benden kurtulur. En iyisi geri dönelim, demiş.

Buna dev öfkelenerek atına vurmaya başlamış. Konuşan at sonunda dayanamayıp:

— Anneciğim, üstümdekini ne yapayım, demiş.

Annesi:

— Her parçasını darı tanesi gibi yap, demiş.^{J138-} Konuşan at haykırarak göğes sıçramış. Devi havaya kaldırıp yere çarpmış. Böylece Kelce ilk önce eşini, sonra da atını alıp, konuşan atın annesine çok teşekkür ederek ağabeylerinin peşinden gitmiş ve köylerden birinde mesken tutmuş.^{H1233.6.1-1.}

Bırak, Kelce mesken tutup yaşasın. Şimdi haberi kimden al, haberi Kelce'nin ağabeylerinden işitin.

Onlar Kelce'nin sağ salım geldiğini görmüşler ve:

— Kelce bizim yaptığımızı öğrenmiştir. O şimdi bize rahat vermez. En iyisi padişahın yardımıyla biz onu yok edelim, diye karar vermişler. ^{K2211.0.1.}

Böylece onlar padişaha gidip:

— Ey şahımız, sizin vilayetinize bir adam geldi. Onun güzel bir nazenini var. O güzel, bu adama münasip bir kadın değil. O, sadece size münasip. Siz en iyisi, onun kocasını uzak bir yere göreve gönderin. Bırak, o görevi yerine getirme yolunda ömrünü geçirsin, demişler.

Padişah buyrukla Kelce'yi çağırıp ona kardeşlerinin tavsiyesiyle uzak bir dağın vadisinde yaşayan güzel periyi köşkünden kaçırıp getirmesini buyurmuş:

— Eğer bu önemli vazifeyi yerine getirmezsen başının ölümlü, malının yağmalı olacağını aklından çıkarma, diye tembihlemiş. Kelce ne yapacağını bilemeyip atının yanına gitmiş.

Konuşan at, Kelce'yi dinleyip:

— Sen onu dert etme, demiş. Sonra onlar daracık geçide doğru gitmişler. Çok geçmeden geçidin önünde belirmişler. Konuşan at, Kelce'ye:

— Gözlerini yum ve sıkıca tutunarak otur, demiş. Kelce gözlerini kapatıp açmış ki çoktan dağın diğer tarafına geçmişler.

Dağ, atın kuyruğundan sıkıştırıp bir pençe almış.

At, Kelce'ye:

— Sen burada bekle. Hazır ol. Ben çok eğlenmem, diyerek göğe yükselip gitmiş. O at köşke vardığında perilerin padişahı kırk cariyesiyle şakalaşip oturuyormuş. Köşk bekçileri atı ne kadar kovalasalar da yakalayamamışlar. Sonunda: “Bu atı, perinin kendisi tutmazsa olmayacak gibi” diyerek periye haber vermişler.

Perilerin şahı:

— Hiç kimseye yakalanmayan bu at, özel bir at olmasın. Hani görelim bakalım, diyerek dışarı çıkar çıkmaz at durmuş. O, ata binmiş ve at onu alıp yine göğe yükselmiş. Peri ne kadar kurtulmak istese de at onu bırakmadan Kelce'nin yanına getirmiş. Sonra o:

— İkiniz de benim üstüme binin, sıkı tutunun, diye tembihlemiş. Onlar gözlerini yummuşlar. At ilerideki vadiden geçmiş ama dağ yine atın kuyruğundan birkaç kıl almış. Böylece Kelce, periyi padişaha götürüp vermiş.

Padişah beş altı aylık yola gönderdiği adamın hemen geldiğini görünce hayretler içerisinde kalmış. Çünkü padişah, Kelce gittikten sonra onun eşini getirmelerini buyurmuş, onun gelmesini gözlüyormuş. Ama onu getirmeden Kelce, padişahın önünde bitmiş. Padişah buna çok öfkelenip Kelce'nin kardeşlerini yanına çağırmış:

— Ey yalancılar! Şimdi siz beni kandırdınız mı, demiş.

Onlar:

— Padişahımız ne buyurursunuz, diyerek boyun eğip hazır olmuşlar.

Padişah, Kelce'nin gidip geldiğini söyleyip, öfkeden onları yiyecek olmuş. Kardeşler, padişahın gazabından korkup, ölüp ölüp dirilmişler. Titreyip güçlkle ayakta durmuşlar. Sonunda:

— Ey padişahımız! Biz sizin elinizdeki kullarız. Ne yapmanız haklısınız. Ama bu defa suçumuzu bağışlayın, size başka bir yol bulalım. O zavallı delikanlı bir daha dönüp gelemez, demişler.

Şah onları bağışlamış ve:

— Söyleyin ama önceki gibi olursa başınız ölümlü, malınız yağmalı olur, demiş. Bunun üzerine kardeşler:

— Şuradan gidersen büyük bir çöl vardır. Bu çölü geçtikten sonra dipsiz bir deniz vardır. Bu denizin dibinde bir su atı vardır. O at her altı ayda bir çıkar. İşte, bu su atı tam size münasip bir at. Bunu getirebilirse getirsin bakalım. Getirmezse “Başı ölümlü” diye buyruk verseniz olur. Bu atı dipsiz denizin içinde yakalayıp dışarı çıkarmayı başaramaz, demişler.

Böylece padişah, Kelce'ye su atını getirmesini emretmiş. Kelce ne yapacağını bilmeden üzgün otururken onun konuşan atı, Kelce'nin hâlini sormuş. Kelce buyrulan işin zorluğundan yakınmış. Bunun üzerine at, ona:

— Bu iş çok zormuş. Kolay başarılmaz. Çünkü su atı benim babamdır. Bunun için onun gücü benim gücümde fazladır, demiş.

Kelce yine başını aşağıya sallayıp üzgün oturuyormuş. Ona, at:

— “Bin kaygı bir iş bitirmez” demişler. En iyisi deneyip görelim. Sen şahtan kırk öküz postu ile kırk kulaç ip al, demiş.

Kelce buna sevinerek köşke gitmiş. Kırk öküz postu ile kırk kulaç ip alıp gelmiş. Öküz postlarını ve ipleri atına yükleyip üstüne binmiş. At, Kelce'ye:

— Gözünü yum, demiş. Kelce gözünü yummuş. At göğe yükselmiş. Bir süre sonra at, Kelce'ye:

— Gözünü aç, demiş. Kelce gözünü açmış ki, ucu bucağı görülmeyen su dalgalanıyormuş. Kelce bütün postları ve ipleri bir yere indirmiş.

At, ona:

— Bu postları benim dışıma sıkıca dola, hiçbir yerim açık kalmasın. Sonra ise iplerle sıkıca çekip sar, demiş.

Kelce dediği gibi yapmış. Sonra ise at, Kelce'ye:

— Ben burada suya gireceğim. Suyun altında su atıyla savaşaacağım. Sen benim girdiğim yeri izle. Ben yenilirse su dalgalanıp taşıp dönerek bulanmaya başlar. Yenersen suyun yüzü değişmez. O anda benim girdiğim yerden at çıkar. Sen sağlam ip hazırlayıp o atın boynuna kement atarsın. At gitmek ister ama bırakma. Sonra yalvarmaya başlar. O her ne yapsa da ant içmezse bırakma, diye iyice tembihlemiş. Sonra kendisi suya girip gidivermiş. O, su atıyla karşılaşmış. Su atı onu görünce ağzını açarak saldırmış. Öfkeyle her ısırıldığında öküz postlarından birini koparmış. Konuşan at ise babasını ısırılmaya kıyamayıp onu omuzlayarak suyun yüzüne çıkarmak istemiş. Su atı saldırıp diğer atın üstündeki otuz dokuz postu koparmış. Her saldırışında suyun yüzü dalgalanıp bulanmış. Kelce ise “Vah, atım yeniliyor of” diyerek üzülmüş. Sonunda Kelce'nin atı onu omuzlayarak suyun üstüne çıkarmış. Kelce ise o sırada onun boynuna kement atmış. Su atı ne kadar çabalasa da Kelce bırakmamış. Su atı kurtulamayacağını anladıktan sonra yalvarmaya başlamış. Kelce bunda da onu bırakmamış. At sonunda ant içmiş. Ondan sonra su atı, deniz kenarına çıkmış. O anda konuşan at da çıkmış. Böylece Kelce, şahın bu buyruğunu da bir iki günde yerine getirmiş.

Padişah, su atını görünce ne kadar sevinse de Kelce'nin güzel eşini alma niyetini gerçekleştiremediği için üzüлüp öfkelenerek iki kardeşi çağrılarını buyurmuş. O anda kardeşler hazır edilmiş. Şah onları darağacına asmalarını emretmiş. Kardeşler hüngür hüngür ağlayarak şahın ayağına kapanmışlar:

— Padişahımız biz suçluyuz. Öldürmekte haklısınız. Ama üçten sonra boş demişler. Getirdilerse onun önüne geçecek at yoktur. Sen buna binip Kelce'nin atıyla yarış. O kesin geride kalır. Bu dediğimizi bir dene. Kesin bu kez Kelce'den kurtuluruz. Eğer kurtulamazsak bize ne kadar ceza versen de itiraz etmeden çekelim, demişler.

Padişah bu kez de onlarla anlaşmış ve: “Filan gün padişah, Kelce ile at yarışına çıkacakmış” diye haber saldırmış. Belirlenen gün gelip çatmış. Konuşan at, bu görevin de kolay olmadığını söylemiş. O zaman da “Deneyip görelim” diyerek yarış meydanına çıkmışlar. Padişah da su atına binip meydana çıkmış. Padişahlarının at yarışını izlemek için

bütün halk gelmiş. At yarışı başlamış. Su atı hemen öne çıkmaya başlamış. Konuşan at, babasına:

— Babam, sen beni geçersen üstümdeki oğlanın başı ölümlü. Bunu aklından çıkarma. Sen buna kötülük etmezsin. O annemin taylarını yırtıcı kurttan kurtardı, demiş.

Ondan sonra su atı yavaşlamış. Kendine gelip bir şahlanarak padişahı düşürmüştü. Padişah gözünü açınca büyük bir hata ettiğini anlamış. İyilik yaramayan kardeşlerini Kelce'nin isteğiyle cezalandırmadan yurttan çıkarıp kovdurmuş.^{Q431.2.1.} Kelce'yi ise vezir vüzeralarıyla karşılaştırıp ordusuna komutanı seçmiş.^{L10.}

2.50.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 50

P251.6. Several brothers / Birkaç erkek kardeş

P251.6.1. Three brothers / Üç erkek kardeş TBM-50

Evvel zamanda üç oğlu olan ihtiyar bir adam varmış.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihatı TBM-50

H1462. Vigil for dead father / Ölmüş baba için kabirde nöbet TBM-50

Günlerden bir gün bu ihtiyar, oğullarını çağırıp: — Ben öldükten sonra her biriniz benim mezarımı üç gün boyunca bekleyin, diye vasiyet etmiş.

L111.4. Orphan hero / Yetim (öksüz) kahraman

L111.4.3. Orphan brothers as heroes / Kahraman olarak yetim erkek kardeşler TBM-50

Oğulları babalarını defnedip mezarını beklemeye başlamışlar.

P251.6.1-1. The eldest of three brothers / Üç erkek kardeşin en büyüğü (MTB) TBM-50

Mezarı ilk önce büyük oğlu beklemiş.

P251.6.1-2. The middle brother of three brothers / Üç erkek kardeşin ortancası (MTB) TBM-50

Sıra ikinci oğlana gelmiş.

P251.6.1-3. The youngest of three brothers / Üç erkek kardeşin en küçüğü (MTB) TBM-50

Sıra küçük kardeşleri Kelce'ye gelmiş.

L10. Victorious youngest son / En küçük erkek çocuğun zaferi TBM-50

Çok vakit geçmeden Kelce, devî yere sermiş ve keskin kılıcıyla onun kellesini kesmiş.

P251.6.1-4. Three brothers lie to each other / Üç erkek kardeşin birbirlerine yalan söylemesi (MTB) TBM-50

Eve gelip kardeşlerine: — Yine hiçbir şey görmedim, diye yalan söylemiş.

H1462.1. Vigil for dead father: youngest son alone endures frightful experiences / En genç çocuğun korkunç deneyimlere tek başına katlanarak ölmüş babasının mezarında nöbet tutması TBM-50

Üçüncü gün Kelce, kır atlı devle vuruşup keskin kılıcıyla bu devin de başını almış.

P252. Sisters / Kız kardeşler

P252.2. Three sisters / Üç kız kardeş TBM-50

Padişahın üç kızı var.

Z71.1. Formulistic number: three / Formülistik sayı: üç

Z71.1-19. Three conditions for marriage / Evlilik için üç şart (MTB) TBM-50

Her kim padişahın üç şartını yerine getirirse kızlarını ona verecektir” diyen sesini işitmiş.

H326. Suitor test: skill / Yetenek sınaması

H326.1.2. Suitor test: skill in archery / Damat sınaması: okçulukta beceri TBM-50

Kim bunu vurup düşürebilirse şah, büyük kızını ona verecekti.

P252.2-1. The eldest of three sisters / Üç kız kardeşin en büyüğü (MTB) TBM-50

Kim bunu vurup düşürebilirse şah, büyük kızını ona verecekti.

F575.3. Remarkably beautiful child / Olağanüstü güzellikteki çocuk

F575.3-2. Remarkably beautiful daughter / Olağanüstü güzellikteki kız çocuk (MTB)

TBM-50

Padişahın bu kızı çok güzelmiş. Güzelliğini görmeye göz gerekmiş. Herkes onu alma arzusundaymış.

P251.6.1-3.2. Exclusion of the youngest brother by his brothers / En küçük kardeşin ağabeyleri tarafından dışlanması (MTB) TBM-50

L15- Sidelened youngest brother / Dışlanan en küçük erkek kardeş (MTB) TBM-50

Kelce onlara “Beni de götürün” diye ne kadar yalvarsa da ona: “Senden de iş bitiren bir asker olur mu? Atların altına düşüp dert olursun” diyerek onu bırakıp gitmişler.

R260. Pursuits / Takip etmeler

R264- Pursuit by youngest brother / En küçük erkek kardeş tarafından takip etmeler (MTB) TBM-50

Atını dörtnala koşturup kardeşlerinin peşinden yetişmiş.

L10. Victorious youngest son / En küçük erkek çocuğun zaferi TBM-50

Hiç kimse hedefi düşürememiş. Sıra Kelce’ye gelmiş. Kelce nişan almış ve zil çınlayarak yere düşmüş.

P252.2-2. The middle sister of three sisters / Üç kız kardeşin ortancası (MTB) TBM-50

Ertesi gün padişahın ortanca kızını için herkes nişan alınan yere toplanmış.

P265. Son-in-law / Damat TBM-50

Günlerden bir gün padişah, damatlarını görmek istediğini haber etmiş.

L31. Youngest brother helps elder / En küçük kardeşin, ağabeylerine yardım etmesi TBM-50

Bunu duyunca Kelce, padişahın büyük kızını büyük ağabeyine, ortanca kızını ortanca ağabeyine vermiş.

P252.2-3. The youngest sister of three sisters / Üç kız kardeşin en küçüğü (MTB) TBM-50

Kendisi ise küçük kızını alıp üçü birlikte padişahın huzuruna gitmişler.

K2211.1. Treacherous brother-in-law / Hain kayınbirader TBM-50

Dev, dişlerini bileyip onları yemek istemiş. O anda Kelce'nin kardeşleri korkudan deve yalvarmışlar. Sonra Kelce'nin eşini ve atını deve verip kendileri zar zor kurtulmuşlar.

P251.6.1-3.3. The youngest brother is offended by his brothers / En küçük kardeşin ağabeylerine gücenmesi (MTB TBM-50)

Kelce, kardeşlerine gücenip devin bağına gitmiş.

R151. Husband rescues wife / Kocanın eşini kurtarması

R151-5. Husband rescues wife from ogre / Kocanın eşini devden kurtarması (MTB) TBM-50

Devin uyuduğu zamanı kollayıp eşini alıp kaçmış.

G440. Ogre abducts person / Devlin insanı kaçırması

G443- Ogre abducts hero's wife / Devlin kahramanın eşini kaçırması (MTB) TBM-50

Dev de kızını alıp dönmüş.

F167.1. Animals in otherworld / Diğer dünyadaki hayvanlar

F167.1-5. Horses in otherworld / Diğer dünyadaki atlar (MTB)¹²¹

F167.1-5.1. Mother of talking horse / Konuşan atın annesi (MTB) TBM-50

O zaman çoban: — Oğlum, biliyorsan Kaf dağının ardında konuşan atın yelesine bakıp dolduran, eğine bakıp yavrulayan annesi vardır.

B365. Animal grateful for rescue of its young / Yavruları kurtarılan hayvanın minnettar olması

B365.0-2. Horse grateful for rescue of its young / Yavruları kurtarılan atın minnettar olması (MTB) TBM-50

Kurt gittikten sonra Kelce, tayı alıp annesinin yanına getirmiş. Tayın annesi Kelce'ye: — Ne hizmet edeyim, diye sormuş.

J130. Wisdom (knowledge) acquired from animals / Hayvanlardan bilgi kazanılması

J138- Horse gives advice to its offspring / Atın yavrusuna akıl vermesi (MTB) TBM-50

Annesi: — Her parçasını darı tanesi gibi yap, demiş.

H1233.6.1. Horse helper on quest / Araştırmada atın yardım etmesi

H1233.6.1-1. The youngest brother accomplishes the research with the help of a horse / En küçük kardeşin araştırmayı atın yardımıyla başarması (MTB) TBM-50

Konuşan at haykırarak göğe sıçramış. Devi havaya kaldırıp yere çarpmış. Böylece Kelce ilk önce eşini, sonra da atını alıp, konuşan atın annesine çok teşekkür ederek ağabeylerinin peşinden gitmiş ve köylerden birinde mesken tutmuş.

¹²¹ F167.1-5.1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

K2211. Treacherous brother / Hain erkek kardeş

K2211.0.1. Treacherous elder brother(s) / Hain ağabeyler TBM-50

Onlar Kelce'nin sağ salim geldiğini görmüşler ve: —Kelce bizim yaptığımızı öğrenmiştir. O şimdi bize rahat vermez. En iyisi padişahın yardımıyla biz onu yok edelim, diye karar vermişler.

Q431.2. Banishment for treachery / Hainliğin cezalandırılması

Q431.2.1. Elder brothers banished for treachery / Ağabeylerin ihanet ettiği için kovulması TBM-50

İyilik yaramayan kardeşlerini Kelce'nin isteğiyle cezalandırmadan yurttan çıkarıp kovdurmuş.

L10. Victorious youngest son / En küçük erkek çocuğun zaferi TBM-50

Kelce'yi ise vezir vüzeralarıyla kararlaştırıp ordusuna komutanı seçmiş.

2.51. Kerem¹²²

2.51.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanlarda bir yoksul varmış. Onun yedi kızı ve Kerem adında bir oğlu varmış.^{P253.0-9.} Kerem daha büyümeden bir dev gelip yedi kardeşini de alıp gitmiş. O dev de yedi kardeşmiş.^{G673-1.1.} Dev, kızları evine götürüp her birini bir kardeşine vermiş.^{G444-} Kerem'in anne babası dersin, bu işe üzülüp günlerinin çoğunu hüngür hüngür ağlayarak geçirirlermiş.^{P230-6.0.1.} Bir süre sonra Kerem de delikanlı olmuş. Çocukluğundan beri devlerin elinden kardeşlerini kurtarma arzusundaymış. Babasından bir at ile keskin bir kılıç almış. “Devler seni öldürür, gitme” diye anne babasının yalvarışlarına^{P230-8.} da bakmadan atına binip, kılıcını beline takıp “Neredesin devlerin mekânı” diyerek yola revan olmuş. Uçsuz bucaksız çölleri aşip sonunda bir padişahın şehrine varmış. Kerem'in şehrin bir ucundan girdiği yerde bir eve varmış. Bakmış ki, evde bir ihtiyar ile bir kız ağlaşıp durur.^{P232.}

¹²² Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Kerem”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 206-210.

Kerem:

— İhtiyar ana, niçin ağlıyorsunuz, demiş.

İhtiyar ana:

— Ey oğlum, bizim yurdumuzun padişahı çok acımasız. O çok zalim. Dünyada ondan gaddar insan yoktur. O her gün bir kızını yanına çağırıyor, ertesi gün de darağacında asıp öldürüyor. Bu gece de benim biricik kızımın sırası. Bunun için ağlıyoruz, diye cevap vermiş.

Kerem buna çok öfkelenmiş. Adeta gözünü kan bürümüş, dudakları titreyip saçları dik dik olmuş. O sırada kızını götürmek için padişahın üç atlısı gelmiş. Kerem onların ikisini öldürmüş, biriyle de padişaha şöyle bir mektup göndermiş:

— Ey padişah!

Gücümü orduna gösterip

Tüm halkını hayran ederim.

Acımadan acizleri horlarsan,

Darağacına asıp, gözünü giryan ederim.

Padişah mektubu okuyunca bedeni titreyip, yüreği ağzına gelip cellatlarına: “Bu genci hemen gidip öldürün” diye emretmiş. Padişahın akıllı bir veziri varmış. O: “Ey padişahım! O genci kolay öldüremeyiz çünkü kendine güveni olmasa böyle mektup yazmaz. Önce onu çağırıp nasıl bir insan olduğunu görelim, konuşalım. Sonra da öldürsek geç olmaz” demiş.

Padişah, vezirinin tavsiyesini makul görmüş ve Kerem’in peşinden adam göndermiş. Kerem aynı fikirdeymiş gibi:

— “Çağrıldığım yere erinme, çağrılmadığım yerde görünme” demişler. Çağrıldıysak gideriz, diyerek padişahın tam karşısına gelip durmuş. Padişah, Kerem’e bakıp şöyle demiş:

— Hey kahraman delikanlı! Böyle sözler söyleyerek gazabımdan korkmadın mı?

Kerem:

— Ey hürmetli padişah! Eğer korksaydım o sözleri yazmazdım, demiş.

Padişah:

— Haydi, senin amacın ne, demiş.

Kerem söylemiş:

— Benim amacım fakir fukaraları senin gibi azmış padişahın zulmünden kurtarmak. Her akşam bir kızın yanında olup ertesi gün onu öldüren bir vahşi caniyi bu yaşına kadar

hiç görüp işittin mi? Belki, rüyada bile görmemişsindir. Kendi kızını o biçarelerin yerine koymadın mı?

Padişah ve vezir, Kerem'in sözlerini duyunca parmaklarını ısırarak birbirlerinin yüzlerine bakmışlar. Padişah, vezirin korkulu yüzünde: "Delikanlının söyledikleri doğru" diyen ifadeyi okuyup biraz çekinmiş. O, Kerem'in korkusuz^{W32-2} bir kahraman olmasına şaşırıp onu köşkten çıkarmalarını buyurmuş. Kerem'in sıradan bir oğlan olmadığını anlayıp ihtiyarın kızını Kerem'e almak için onlara dünürcü^{T130-1} göndermiş. Onların toylarını^{T135} bütün halkını toplayarak kendisi yapmış. Padişahın bütün halkı bu olan bitene hayretler içerisinde kalmış. Sonra "Padişah tövbe etmiş" diye yaşlısı genci konuşmuşlar. Bu konuşmalar Kerem'in de kulağına gelmiş.

Kerem eşiyile^{P210} bir süre yaşadktan sonra yine yoluna revan olmuş. Az gidip uz gitmiş, yol kesip yolu aşmış, çöl kesip çölü aşarak yine bir padişahın yurduna varmış. Ama o yurttan lamba yakmıyorlarmış. Lamba yanan bir ev bile görmemiş. Nasıl olduysa Kerem gidip bir eve misafir olmuş. Kerem, ev sahibine:

— Niçin lamba yakmadan karanlıkta oturuyorsunuz, diye sormuş.

Ev sahibi:

— Bizim ilerimizde büyük bir dağ var. O dağda kocaman bir ejderha yaşıyor. Eğer lamba yakarsak o geliyor ve insanlarımızı yiyor. Padişah lamba yakmayı yasakladı, demiş. Bir süre sonra uğuldayarak gelen bir ses işitilmiş. O evin çocukları "Geliyor, geliyor" diyerek ağlamaya başlamışlar. Kerem hemen yerinden kalkıp kılıcını dimdik önünde tutup ejderhanın önünü kesmiş. Ejderha, kılıcı görmeyip Kerem'e doğru atılmış. Kılıç doğruca ejderhanın ağzından girmiş. Öfkeden onu çiğneyen ejderha güçten düşüp yere serilmiş. Ejderha'dan korkan Kerem'e yeniden güç gelip kılıcı onun ağzından çıkararak ejderhayı ikiye bölmüş.^{L10} Yurda "Cesur bir delikanlı, ejderhayı öldürmüş" diye haber yayılmış. Bütün şehir halkı sevinmiş. Bu haber padişaha da ulaşmış. Padişah, Kerem'e çok hediye vermiş.

Kerem yine yola revan olmuş. Yol kesip yolu aşır, çöl kesip çölü aşır yedi kardeş devin mekânına ulaşmış. Bu yedi dev her gün ava gidip öğlen, ikindi ve akşam birer birer geliyorlarmış. Kerem avlunun içine girip odaları dolaşmış. O her odaya girdiğinde kendi kardeşlerini görüp onlarla sevinçle kucaklaşmış.^{N734} Onlar: "Tek kardeşimiz devlerin elinde gözü açık ölecek" diye üzölmüşler. Kerem'e yalvarıp geri döndürmek istemişler.^{P253.6} Kerem kardeşlerinin dediğini yapmamış. O:

— Ben dönmek için gelmedim, devlerin canı nerede? Siz bana onu gösterin, demiş.

Kerem'in kardeşleri:^{J155-10.}

— Devlerin en büyüğünün canı bir kaplandadır. O ise kapısı kırk tane kilitle kilitlenmiş büyük bir odanın içinde yatar. Kalan altısının canı bir şişede, o ise altından bir sandığın içindedir. Ama devler çok korkunç ve güçlüdür. Sen onları öldüremezsın, demişler.

Kerem bunları işitince gidip altın sandığı kardeşlerinin yardımıyla^{N834-} açıp, şişeyi hızla yere vurup paramparça etmiş. Ondan sonra altı tane devin altısı da avlandıkları yerde ölmüş. Ama onların en büyük kardeşleri dönüp gelince Kerem'i hızla yukarı fırlatmış ve yere düşmeden yakalayıp ona dönerek:

— Hey, insan! Niçin buralara geldin, demiş.

Kerem:

— Seni öldürmeye geldim, diyerek elmas kılıcını devin kellesinden döndürüp fırlatmış.

Devin kellesi yuvarlana yuvarlana giderken büyümeye başlamış. Sonunun güzellikle bitmeyeceğini anlayan Kerem hemen tüm gücünü toplayıp kılıcını öfkeyle kırk kilitli kapıya indirmiş. Kapı ikiye bölünmüş. Delikanlı, kılıcını ikinci defa kaplanın kellesine indirmiş. Kaplan can havliyle bir kez yukarı zıplayıp aşağıya gümbürdeyerek düşmüş.^{H1242.}

Böylece Kerem dağları, ovaları aşip ejderhayı öldürdüğü şehre gelmiş. O gece dinlendikten sonra kardeşleri ile eşinin kaldığı yere doğru gitmiş.

Kerem'in kardeşleri aya uzak dur diyen güzeller güzeli gelinlerine sevinip^{P264-3.} onu da yanlarına alıp, az gidip uz giderek dostu memnun, düşmanı mutsuz edip muratlarına ermişler. Anne babasının yanına gelmişler ve yedi gün^{Z71.5-9.1.} yedi gece toy^{T135.} yapmışlar.

2.51.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 51

P253. Sister and brother / Kız ve erkek kardeş

P253.0-9. One brother and seven sisters / Bir erkek kardeş ve yedi kız kardeş (MTB)

TBM-51

Onun yedi kızı ve Kerem adında bir oğlu varmış.

G650. Unclassified ogre motifs / Sınıflandırılmamış dev motifleri

G673- Relatives of ogre / Dev'in yakınları (MTB)

G673-1. Ogre brothers / Dev erkek kardeşler (MTB)¹²³

G673-1.1. Seven ogre brothers / Yedi erkek dev kardeş (MTB) TBM-51

O dev de yedi kardeşmiş.

G440. Ogre abducts person / Dev'in insanı kaçırması

G444- Ogre abducts hero's sisters / Dev'in kahramanın kız kardeşlerini kaçırması (MTB) TBM-51

Dev, kızları evine götürüp her birini bir kardeşine vermiş.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk

P230-6. The cry of the mother and father who hear that their daughters shall be killed / Kızlarının öldürüleceğini duyan anne ve babanın feryat etmesi (MTB)

P230-6.0.1. The mother and father get upset for their daughter who was kidnapped by the ogre / Dev tarafından kaçırılan kızları için anne ve babanın üzülməsi (MTB) TBM-51

Kerem'in anne babası dersin, bu işe üzüldü günlerinin çoğunu hüngür hüngür ağlayarak geçirirlermiş.

P230-8. Mother and father want to prevent their children from going Anne ve babanın çocuklarının gitmesine engel olmak istemesi (MTB) TBM-51

“Devler seni öldürür, gitme” diye anne babasının yalvarışlarına da bakmadan atına binip, kılıcını beline takıp “Neredesin devlerin mekânı” diyerek yola revan olmuş.

P232. Mother and daughter / Anne ve kız TBM-51

Bakmış ki, evde bir ihtiyar ile bir kız ağlaşıp durur.

¹²³ G673- ve G673-1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

W32. Bravery / Cesaret

W32-2. Brave son / Cesur oğul (MTB) TBM-51

O, Kerem'in korkusuz bir kahraman olmasına şaşıırıp onu köşkten çıkarmalarını buyurmuş.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB) TBM-51

Kerem'in sıradan bir oğlan olmadığını anlayıp ihtiyarın kızını Kerem'e almak için onlara dünürü göndermiş.

T135. Wedding ceremony / Dűđün töreni TBM-51

Onların toylarını bütün halkını toplayarak kendisi yapmış.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-51

Kerem eşıyle bir süre yaşadıktan sonra yine yoluna revan olmuş.

L10. Victorious youngest son / En küçük erkek çocuğun zaferi TBM-51

Ejderha'dan korkan Kerem'e yeniden güç gelip kılıcı onun ağzından çıkararak ejderhayı ikiye bölmüş.

N734. Accidental meeting of brother and sister / Erkek ve kız kardeşlerin tesadüfen karşılaşması TBM-51

O her odaya girdiğinde kendi kardeşlerini görüp onlarla sevinçle kucaklaşmış.

P253.6. Sister warns brothers / Kız kardeşin erkek kardeşini uyarması TBM-51

Onlar: "Tek kardeşimiz devlerin elinde gözü açık ölecek" diye üzölmüşler. Kerem'e yalvarıp geri döndürmek istemişler.

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155-10. Wisdom (knowledge) from sister / Kız kardeşten bilgi kazanılması (MTB)

TBM-51

Kerem'in kardeşleri: — Devlerin en büyüğünün canı bir kaplandadır. O ise kapısı kırk tane kilitle kilitlenmiş büyük bir odanın içinde yatar. Kalan altısının canı bir şişede, o ise altından bir sandığın içindedir. Ama devler çok korkunç ve güçlüdür. Sen onları öldüremezsin, demişler.

N820. Human helpers / Beşerî yardımcıları

N834- Sisters as helper / Yardımcı kız kardeşler (MTB) TBM-51

Kerem bunları işitince gidip altından sandığı kardeşlerinin yardımıyla açıp, şişeyi hızla yere vurup paramparça etmiş.

H1242. Youngest brother alone succeeds on quest / En küçük kardeşin araştırmayı

tek başına başarması TBM-51

Delikanlı, kılıcını ikinci defa kaplanın kellesine indirmiş. Kaplan can havliyle bir kez yukarı zıplayıp aşağıya gümbürdeyerek düşmüş.

P264. Sister-in-law / Görümce

P264-3. Good relations between brothers' wives and the bride / Görümce ve gelin arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TBM-51

Kerem'in kardeşleri aya uzak dur diyen, güzeller güzeli gelinlerine sevinip onu da yanlarına alıp, az gidip uz giderek dostu memnun, düşmanı mutsuz edip muratlarına ermişler.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: Seven days and seven nighst / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TBM-51

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-51

Anne babasının yanına gelmişler ve yedi gün yedi gece toy yapmışlar.

2.52. Kervanbaşı¹²⁴

2.52.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir kervanbaşı varmış. Onun işi daima kervanbaşılık yapmaktı. Köyün yiyecek içecek kervanlarına öncülük edip, her yurda gidip azık toplayıp gelirmiş. Ama bu kervanbaşı çok yaşlanmış. Bu yüzden artık önceki gibi, her yıl istediği zaman gidip gelemiyormuş.

Günlerden bir gün köylülerden birkaçı azık için bir yurda gidecek olmuşlar. Bu kervanbaşının yanına gelip:

— Haydi, filan ağa, sen bize rehberlik ediver, demişler.

Kervanbaşı sadece bir yol rehberi değilmiş, pek çok yurdun çeşitli yerlerini iyi bilirmiş. Onun her yerde, her yurttan arkadaşı, eşi dostu varmış. Hangi yerde hangi eşyanın fiyatının ucuzladığının, hangi eşyanın değerlendiğinin hepsine aşinaymış.

Kervanbaşı:

— Hey, beyler! Ben artık çok yaşlandım, güçten düştüm. Bunun için de gayret edip bensiz idare edin, demiş.

Adamlar:

— Ey, filan ağa, senin yerini tutamayız, olmazsa kardeşiniz gitsin, demişler.

Kervanbaşı:

— Olur, o zaman siz kardeşimi alıp gidin.^{H934.4.} İşte, ben onun eline bir mektup yazıveririm ve o şehirdeki arkadaşlarım size güzelce yardım eder, demiş.

Böylece herkes etraftan hazırlığını yapıp gitmek istemiş. Kervanbaşı ise onların gideceği şehirlerde olan tanıdığı yerlere, tanıdığı insanlara: “Bunlara güzelce yardım edip işlerini yapıverin” diye mektup yazmış ve bunları göndermiş.

Kervanbaşının kardeşi, yorga atını eyerleyip binmiş. Ona kervanbaşının oğlu:

— Bana da bir hediye getiriver, diye tembihlemiş.^{P297-1.}

Böylece bunları köylüler ve kervanbaşı yola çıkarıp vedalaşarak:

— Gidin, işinizi Hüda rast getirsin. Sağ salim gidip sağ salim gelin, diyerek yolcu etmiş.

¹²⁴ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Kervanbaşı”. *Türkmen Halk Ertékleri (Cadılı Ertékleri)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 90-102.

Kervan yola düşmüş. Bunlar yavaşça Cahanbike Hanım'ın kulübesinin üstünden gide gide sonunda varacakları şehre ulaşmışlar. Birkaç gün bu şehirde dolaşp, alışverişlerini yapıp ihtiyaçlarını aldıktan sonra tekrar geri dönmek istemişler. Kervanlar şehirden önlü arkalı çıkmışlar. Bir menzil yol yürüdükten sonra bu kervanbaşının kardeşi:

— Tüh, ağabeyimin oğluna hediye almayı unuttum. Çok eşya aldık ve ona aldığım bir şey yok. Olmazsa siz gidin, ben dönüp bir şey alıp geleyim. Mola vereceğiniz yerde peşinizden yetişirim, diyerek geri dönmüş.

Bir iki saatte şehre gelip “Güzel bir şey yok mu acaba?” diye dolaşırken, işte, biri küçücük bir kuş satıyormuş.

Kervanbaşının kardeşi:

— Bu ne? Bunun fiyatı ne, diye sormuş. Kuşun sahibi:

— Bu kuşçağızın fiyatının oluru yüz altın. Bir tane bile eksik olsa olmaz, demiş.

Kervanbaşının kardeşi:

— Ey ağam, hey! Bir kuşun fiyatı yüz altın olur mu? Bu nasıl kuş, böyle değerli olacak kadar, demiş.

Kuş satıcısı:

— Ey ağam, buna papağan derler. Çok akıllı kuştur. Onun kıymetini bilen insan için bu kuş her şeye değer. Bu kuş büyüdükten sonra tıpkı insan gibi konuşup akıl ve nasihatler verir. Bu çok devletli kuştur. Eğer gücün yetiyorsa al, sonra benim lafımın doğruluğunu anlarsın, demiş.

Kervanbaşının kardeşi yüz altını verip bu papağanı cebine koyup dönmüş. Yürü ha yürü, sür ha sürü, ikinci menzilde kervanın peşinden yetişmiş. Böylece kervanlar az gidip uz gidip, yol kesip çöl kesip sonunda kendi şehirlerine yaklaşmışlar. Bunların önüne kervanbaşının oğlu çıkmış. Oğlan, babası^{P233} olan yaşlı kervanbaşına gücenip^{P233-26} gitmişmiş. O, kırgınlığını amcasına anlatmış.

Kervanbaşının kardeşi ona:

— Bu hâlin iyi değil, baban ise yaşlı bir adam. Hey, ona da gücenilir mi? Yürü, geri dönelim, diye çok dil döküp yalvarsa da faydası olmamış.

Kervanbaşının oğlu:

— Ey ağam, artık ben çıkmışım, geri dönmem.^{R213-6.0.1} Onun için dil de dökme, demiş.

Ondan sonra büyük küçük herkes bu oğlana ne kadar dil dökse de faydası olmamış.

Kervanbaşının kardeşi:

— O zaman ben seni tek bırakıp ne yüzle ağabeyimin yanına giderim? En iyisi ben de seninle birlikte gideyim,^{P293-7.} demiş ve yol arkadaşlarından izin almış.

Kervanlar köye yaklaştığından ona izin vermişler. Bunlar kuşlarını da yanlarına alıp, yorga ata binip gitmişler. Yol aşıp ova aşıp, çöl kesip dağ kesip sonunda bir şehre ulaşarak bir kervansarayda inip bu saraya yerleşmişler.

Kervanlar ise köye yaklaşmışlar ve kervanbaşı köylülerle bunların önüne çıkıp bakmış ki kardeşi yok. Kervanbaşının aklına başka düşünce gelip:

— Hani filan kişi, diyerek kardeşini sormuş.^{P251.5-7.}

Kervandakiler:

— Yolda gelirken filan yerde önümüze sizin oğlunuz çıktı. O: “Ben babama gücenip gidiyorum” dedi. Kardeşiniz ve bütün kervan bir olup ona dil döküp yalvardık ama kulak asmadı. Bunun üzerine kardeşiniz: “Ben bunu tek bırakıp ağabeyimin yanına gidemem. Onunla birlikte gidersem bir gün ikna etmesem, bir gün ederim” diye düşünerek oğlunuzla birlikte gitti, diye olduğu gibi kervanbaşına anlatmışlar.

Kervanbaşı bu duruma biraz üzülse de:

— Ay, onlar bu gün gelmezse yarın gelir. Peki, sağ salim gelmişsiniz, tamam, demiş. Herkes evine gitmiş.

Şimdi haberi kimden al, kervanbaşının oğlu ile kardeşinden al. Onlar ellerindeki bütün eşyaları satmışlar, yorga atlarını bile satıp yemişler.

Kardeşi:

— Hey, kardeşim!¹²⁵ Artık gel ikimiz de dönelim, yoksa bu yabancı memlekette rezil oluruz, diye dil dökmüş. Oğlan, amcasının dediğini yapmamış.^{J652-6.} O sırada bunlar eşyalarını bitirip “Şimdi ne ederiz ki” diye otururlarken birden kulaklarına “Ey filan kişi, filan padişahın bir sürü sığırı var. Gidip ona bakarsanız her ay şu kadar veriyormuş” diye bir ses gelmiş. Bu ses nereden geliyor acaba diye etrafına bakmışlar ki, bu sözleri onların kuşu söylüyormuş.

Kervanbaşının kardeşi hemen gidip padişahın sığırina bakmak için konuşmuş ve birkaç günlük harçlık alıp oğlana vermiş. Kendisi sığır bakmaya gitmiş. Böylece aradan birkaç gün geçmiş ve oğlan bu paraları da harcamış. “Şimdi ne iş yaparım acaba” diye otururken bu kuş şöyle demiş.

— Ey oğul, şu yurdun padişahının bir kızı^{P234.} varmış, doğuştan konuşamıyormuş. Padişah: “Kim bunu konuşurabilirse^{H343.} kızımı o konuşuran adama vereceğim”^{H331.} diye

¹²⁵ İni: Kendinden küçük erkek kardeş, kardeş çocuğuna olan kardeşlik bağımlı anlatan sözcük (TDDS, 2016: 601).

haber salmış. İşte, sen bu padişahın kızının kapısına varırsan onun kapısı kalabalıktır. Her yurttan her türlü şehzade gelip onu konuşturmak istemiş ama konuşturamamış. Sıra gelmeden oturanlar da vardır. Ama sen gidip doğruca odaya gir. Kız, tahtın üzerinde gözlerini süzerek yatıyordur. Yanında ise hizmetkâr kızlar vardır. Sen beni de yanında götür ve odaya girdikten sonra beni bir rafta oturt. Kendin hemen şu masalı anlatmaya başla:

“Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda üç dost varmış. Bunlardan biri ağaç ustası, biri terzi, biri de mollaymış. Günlerden bir gün bunlar kararlaştırıp bir yurda geçimlerini sağlamak için gidiyorlarmış. Yolda güneşin battığı yerde, meydana yatmak istemişler. Fakat burası korkunç bir yer olduğundan bunlar geceyi üçe bölüp her bölümünde biri bekçilik yapmaya karar vermişler. İlk nöbette ağaç ustası bekçi olmuş, diğerleri uyumuş. Bekçilik yapan ağaç ustası boş oturmak istemeyip etrafındaki ağaçları yontmaya başlamış. Ağaçtan bir insan sureti yapmış. O resmin insandan farklı bir yeri yokmuş. Ağaç ustası bu işle uğraşırken gecenin üçte birini geçirmiş. Sonra ikinci nöbetçi olan terzi arkadaşını kaldırıp, kendisi yerine geçip rahatça uyumuş. Bu terzi bir bakmış ki yanında bir adam duruyor. Yavaş yavaş yaklaşmış ki ağaçtan yapılmış bir insanın heykeli. Onun insandan farklı bir yeri yokmuş, sadece çıplakmış. Terzi bunun ağaç ustasının hüneri olduğunu anlayıp, hemen buna saç, giysi gibi eşyalar yapıp onu eksiksizce süslemiş. Bu resim tıpkı güzel bir kıza benzemiş. Onun da gecenin üçte ikisi böyle geçmiş ve terzi hemen “Kalk, sıran geldi” diyerek mollayı kaldırıp, kendi yerine geçip rahatça uyumuş. Molla kalkıp etrafına bakmış ki bir karaltı duruyor. “Bu ne acaba?” diyerek yakınına gitmiş ki güzel bir kızın heykeli. Kusursuz bir şey ama canı yok. Bu işin, arkadaşlarının hüneri olduğunu anlayınca molla hemen abdest alıp, namaz kılıp: “Ya Hüda’m buna can ver!” diye dua etmiş. Onun duası kabul olmuş, bu ağaca can girmiş. Heykelin ay desen ağzı var, güneş desen gözü varmış. Güler yüzlü, ince belli, badem gözlü, ince dudaklı, küçük ağızlı, güzel bir kız olmuş. Onu görmeye göz gerekmiş. Sabah kalkınca bu üç dost, kız için kavga etmişler.”

İşte, sen bu masalı anlattıktan sonra şah kızına: “Haydi söyle, bu kız üçünden hangisinin olmalı?” diye sorarsın ve padişahın kızı cevap vermeden ben rafta oturduğum yerden: “O kız ağaç ustasının olur” diye cevap veririm ama sen “Terzinin olur” de. Böylece ikimizin arasında çekişme başlar ve kız da bu sırada kayıtsız duramaz. Bir şey diyecek olur, konuşursa da bizim bahtımız güler. Böylece papağan, oğlana sıkıca tembihlemiş.

Oğlan, papağanından bu sözleri işitince hemen papağanını alıp padişahın kızının köşküne doğru gitmiş. Gidip görmüş ki, kuşun dediği gibi, kızın kapısı delikanlılarla doluymuş. Sırasını bekliyorlarmış. Herkes padişahın kızını konuşurmak istiyormuş. Sonunda kervanbaşının oğluna da sıra gelmiş. Kervanbaşının oğlu hemen kızın odasına girmiş. Bakmış ki, kız tahtın üzerinde gözlerini süzerek yatıyor. Kız öyle güzelmiş ki onu görmeye göz gerekmiş. Oğlan, papağanını bir rafa koyup onun öğrettiği masalı baştan sona tek tek anlatıvermiş. Sonra ise:

— Evet, bu ağaçtan yapılıp canlanan kız için üç dost kavga etmiş. Haydi, sence bu kız üç dosttan hangisinin olmalı, diye kıza sormuş.

Kız henüz cevap vermeden papağan:

— Hey, görmüyor musun? Elbette, o kız yapanın olur, demiş.

Oğlan:

— Hayır, öyle değil. Ona giysi yapıp, süsleyerek zahmet çeken terzinin olur, demiş.

Konuşmadan yatan şah kıızı:

— Hayır, o kıızı zahmet çekip canlandıran molladır. Bu yüzden de o mollanın olur, diyerek dirseğine dayanmış.

Kervanbaşının oğlu:

— Vay, vay, niçin mollanın olur, demiş.

O zaman kıız:

— Molla gece boyunca yatmadan dua etmiş. Onun dileği kabul olmuş, Hüdayı teala ona can vermiş. Eğer canı olmasa o yatan heykelden ne fayda! Onun gibi heykeli her usta yapar, demiş.

Kızın cariyeleri iyice kulak verip onun konuştuğunu tek tek işitmişler. Padişah daha önce cariyelere: “Kim benim kızımı konuşursa bunu müjdeleyene şu kadar eşya veririm” demiş. Kız konuşmuş ve bu cariyeler birbirini geçip, düşe kalka koşarak gidip padişaha haber vermişler. Padişah bu kızların her birine hediye vermiş. Konuşuran oğlana da bir giysi gönderip: ^{Q94-2.}

— Siz o oğlana iyi hizmet edin ve onu iyi tanıyın, diye buyurmuş.

Kızın cariyeleri hemen geri dönüp padişahın gönderdiği giysiyi kervanbaşının oğluna giydirmişler. Kervanbaşının oğlu kuşunu alıp evine dönmüş. Kıızı konuşurmak için sırada bekleyenler keyifsizce geri dönmüşler.

Kervanbaşının oğlu evine varmış ve bu kuş:

— Haydi, oğul! Artık yarın gittiğinde de onu konuşturmak lazım. Yarın şu masalı anlatıver, diyerek yine masalına başlamış:

“Bir varmış bir yokmuş. Evvel zamanda büyük bir tüccar varmış. Onun üç oğlu^{P251.6.1.} varmış. Günlerden bir gün bu tüccar, çok güzel kızı^{F575.3-2.} olan bir aileye dünür olmuş.^{T130-1.} Bu kızı en küçük sevgili oğluna alırsa diğer oğulları razı olmazlarmış. Bu yüzden tüccar, oğullarına: “Ben sizin hepinize mal, yüz tümen kadar para vereyim. Her biriniz bir yurda alışverişe gidin.^{H934-5.} Hanginiz işini bitirip gelirse kızı ona alacağım”^{H359-3.} diye bunların ellerine para verip göndermiş. Oğlanlar babasının nasihatini^{J154.0.1.} makul görüp üçü de yola düşmüş. Giderlerken yol üçe ayrılmış. Bunlar yol ayrımına gelmişler ve burada dinlenip her biri bir yola gitmeye karar vermişler. Böylece birbirleriyle vedalaşıp her biri bir yoldan gitmiş.

İki büyük kardeşin her biri bir şehre varmış. Biri bir falcıya çırak olup falcılığı, kısmetçiliği öğrenmiş. Yanındaki paraları da harcamış. Diğeri ise bütün parayı bir kâseye verip kâse almış. O kâsenin özelliği şöyleymiş: Her kim bu kâseden su içerse ne kadar ağır hasta da olsa kurtuluyormuş. Küçüğü^{P251.6.1-3.} ağabeylerinden ayrıldıktan sonra az gidip uz gidip, sonunda bir dağa ulaşıp bir dereden geçerken dövüşen üç tane deve rastlamış. Devler bunu görünce dövüşmeyi bırakıp: “İşte, şimdi bizim sorunumuzu insanoğlu çözsün. Biz ona olduğu gibi anlatıverelim” diye konuşmaya başlamışlar:

— Ey insan! Biz bir küçük halı bulduk. Onun özelliği; kim ona binip: “Beni filan şehre götür derse” göz açıp kapayıncaya kadar istediği yere ulaştırıyor. İşte, biz şimdi bunu paylaşamayıp, dövüşüp duruyoruz. Haydi, sen bizim sorunumuzu çöz, demişler.

Bu oğlan:

— Ay, ben böyle bir sorunu çözemem. Kendi aranızda anlaşın, demiş.

Devler:

— Hayır hayır, sen ne dersen biz senin dediğini yapalım, diyerek Süleyman peygamber üzerine ant içmişler.

Bu oğlan hemen üç tane yay ve ok yapmış da:

— İşte, ben bu okların her birini bir yana atarım. Attıktan sonra üçünüz de koşun ve bu okları getirin. Kim önce gelirse halı onun olsun, demiş. Oğlanın söylediği söz, devlere makul gelmiş.

Oğlan onların her birini bir yana atmış, oklar çok uzağa gitmiş.

— Haydi, şimdi gidin, koşun, demiş. Devler aceleyle koşup okun peşinden gitmişler.

Oğlan halının üstüne binip: “Ey halı, beni büyük ağabeyim hangi şehirdeyse onun yanına götür!” demiş. Halı göz açıp kapayınca kadar bunu bir şehre getirmiş. Devlerin üçü de üç taraftan koşarak gelmişler. Bakmışlar ki ne insan var ne halı. Onlar aldatıldıklarını anlayıp, üzülp gürültüsüz patırtısız her biri kendi yoluna gitmiş. Oğlan ise şehre girip araya araya sonunda büyük ağabeyini bulmuş.^{N733} O da bir kâse almışmış. İkisi birbiriyle görüşüp hâlini hatırını sormuşlar. Ağabeyi^{P251.6.1-1.} kâsenin özelliğini söylemiş. Böylece bunlar ağabey kardeş ikisi hemen halıya binip:

— Ey halı, bizi ortanca kardeşimiz hangi şehirdeyse ona götür, demişler ve halı göz açıp kapayınca kadar onları o şehre götürmüş.

Bunlar şehri dolaşıp sonunda ortanca kardeşlerinin yanına varmışlar. Ona hâl hatır sormuşlar. Ortanca kardeşi^{P251.6.1-2.} de:

— Ben falcılığı öğrendim, demiş.

Bunun üzerine kardeşleri:

— Haydi, o zaman öğreniver, babamız iyi mi acaba, demişler.

Ortanca, fal açmış ve:

— Vah, babamız adeta can çekiyor. Biz varınca kadar ölecek, demiş.^{M301-22.}

Kardeşler hemen kalkıp bu halının üzerine binip:

— Ey halı, bizi babamızın yanına götür, demişler. Halı göz açıp kapayınca kadarki sürede bunları babalarının yanına getirmiş.

Kardeşler bu kâseyi doldurup babalarına su vermişler. Babaları sağlıklı bir insan olmuş. Ama oğlanlar, kız için kavga etmişler.^{P251.6.1-5.} Biri demiş:

— Eğer ben bilmeseydim, siz babamın hastalığını bilmiyordunuz.

Bunun üzerine diğer kardeşi demiş:

— Eğer benim halım olmasa, bilseniz de gelip yetişemezsiniz.

Bunun üzerine büyüğü söylemiş:

— Eğer gelsek de benim kâsem olmasa babamız ölürdü. Biz onun sonuna yetişirdik.

İşte, bunu söyleyip yeniden:

— Haydi, şimdi bu kız bunların hangisine münasip olur, diye sor. O sırada ben kızdan önce: “O kız kâhine münasip” derim ve sen: “O kız büyüğüne münasip. Kâsesiyle babasını ölümden kurtardı” de. Haydi görelim, o zaman kız ne der acaba, demiş.”

Böylece ikinci gün kervanbaşının oğlu yine kızın yanına gitmiş ve diğerleri:

— Ay, işte, kızını konuşuran dünkü delikanlı yine geldi, diyerek ona yol vermişler.

Oğlan içeri girip oturmuş ve masala başlamış:

— Evvel zamanda bir tüccar varmış. Onun üç oğlu varmış. Bu tüccar iyi bir kızın babasıyla dünür olmuş ama kızı hangi oğluna alacağını bilemeyince bunları alışverişe gönderip: “Hanginiz işini bitirip gelirse kızı ona alayım” diye düşünmüş, diyerek baştan kâseyi, halıyı, falcıyı tek tek hikâye ederek anlatıvermiş. Onların kavgalı olduğunu da söyleyip:

— Şimdi tüccar bu kızı hangi oğluna almalı, demiş.

O sırada kuş:

— Vay, gayet açık bir şey! O kız bu kâhin oğlunun olmalı. Eğer o bilmeseydi, bunlar o gün dönmeyip babalarına yetişemezlerdi, demiş.

Kervanbaşının oğlu:

— Hayır, o kız bu kâseyi bulanın olmalı. Çünkü o babasının canını kurtardı, yoksa babası ölürdü, demiş.

Bunlar bu mesele hakkında tartışıp dururken evvelki kız dirseğine dayanıp:

— Ey ahmaklar! O kız halıyı bulan varken başka hiç kimseye varmaz, demiş.

Kervanbaşının oğlu:

— Hey, nasıl olur da kız ona varır, diye sormuş.

Padişahın kızı:

— Birincisi; sen o tüccarın oğlunun devlerden halıyı nasıl hileyle aldığına bir bak. Eğer diğerlerinden biri olsa onu devler yerdı. İkincisi; o aldığı parasından bir kuruş bile harcamadan hepsini geri getirdi. Üçüncüsü de; eğer bunun halısı olmasa, bunlar dönüp yurtlarına vaktinde gelemezlerdi. Babalarını da ölümden kurtaramazlardı. Bu yüzden de kız, en küçük oğlunun olmalı, demiş.

Cariyeler yine koşarak gidip:

— Ey padişahımız! İşte, böyle böyle, kızınızı yine bu oğlan konuştu, diyerek konuştuğu sözleri, oğlanın anlattığı masalları söylemişler.

Padişah bu oğlanın aklına hayran kalmış.^{J1113-1.1.} Çok sevinip, cariyelere elbiseler, eşyalar hediye etmiş. Kervanbaşının oğluna da hediyeler vermiş. Böylece o gün kalabalık dağılmış, kervanbaşının oğlu ise papağanıyla yine evine gelmiş.

Kalabalığın arasında ise “Padişahın kızını, işte bu oğlan alacak” diye büyük gürültü çıkmaya başlamış.

Padişah ise:

— Ben kızımı filan yerden gelen filan kervanbaşının oğluna vereceğim, diye gece gündüz haber saldırmış.

Padişahın haberini duyup: “Bu nasıl laf” diye kervanbaşının kardeşi de gelip haber almış ve kervanbaşının oğlu, papağanın yaptığı işleri tek tek anlatmış. Ağabeyi bu haberleri işitince çok sevinmiş. Bunlar: “Padişahın ne zaman haber gelir acaba?” derken birden bire padişahın muhafızları gelip, kervanbaşının oğluna güzel giysiler getirip giydirmişler. Kendisine de özel bir at verip ağabey kardeş ikisini padişahın sarayına götürmüşler. Yedi gün yedi gece^{Z71.5-9.1.} toy yapıp^{T135.} şah kızını kervanbaşının oğluna nikâhlamışlar.

Kız, bu padişahın tek çocuğuymuş. Padişahın yaşı da çok fazlaymış. Bu yüzden de bir süre sonra padişah,^{P261.} halkına danışıp padişahlık tahtına damadını çıkarmış^{P17-14.} ve kutlama yapıp yine birkaç gün toy vermiş. Bu toya evvelki kervanbaşını da getirmişler. Dostlar şat, düşmanlar mat olmuş.

2.52.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 52

P251. Brothers / Erkek kardeşler

P251.5. Two brothers / İki erkek kardeş TBM-52

Kervanbaşının kardeşi yorga atını eyerleyip binmiş.

H934. Relative assigns tasks / Yakınların vazifeler tayin etmesi

H934.4. Task imposed by elder brothers / Ağabeylerin verdiği vazifeler TBM-52

Kervanbaşı: — Olur, o zaman siz kardeşimi alıp gidin. İşte, ben onun eline bir mektup yazıveririm. O şehirdeki arkadaşlarım size güzelce yardım ederler, demiş.

P297. Nephew / Erkek yeğen

P297-1. Nephew asks for gift from his uncle / Yeğenin amcasından hediye istemesi (MTB) TBM-52

Ona kervanbaşının oğlu: — Bana da bir hediye getiriver, diye tembihlemiş.

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-52

P233-26. Son is offended by his father / Oğulun babasına gücenmesi (MTB) TBM-52

Oğlan, babası olan yaşlı kervanbaşına gücenip gitmişmiş.

R213. Escape from home / Evden kaçma

R213-6. The son who is angry with his family leaves the house / Ailesine kızan oğulun evden ayrılması (MTB)

R213-6.0.1. The son who is offended by his father left the house / Babasına gücenen oğulun evden ayrılması (MTB) TBM-52

Kervanbaşının oğlu: — Ey ağam, artık ben çıkmışım, geri dönmem.

P293-7. Good relations between uncle and nephew / Amca ve yeğen arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TBM-52

Kervanbaşının kardeşi: — O zaman ben seni tek bırakıp ne yüzle ağabeyimin yanına giderim? En iyisi ben de seninle birlikte gideyim, demiş ve yol arkadaşlarından izin almış.

P251.5-7. The elder brother is worried about his younger brother / Ağabeyin kardeşi için endişelenmesi (MTB) TBM-52

Kervanbaşının aklına başka düşünce gelip: — Hani filan kişi, diyerek kardeşini sormuş.

J652. Inattention to warnings / Uyarılara karşı dikkatsizlik

J652-6. Nephew disregards uncle's warning / Yeğenin amcasının uyarısını göz ardı etmesi (MTB) TBM-52

Oğlan, amcasının dediğini yapmamış.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TBM-52

“Şimdi ne iş yaparım acaba” diye otururken bu kuş şöyle demiş: — Ey oğul, şu yurdun padişahının bir kızı varmış, doğuştan konuşamıyormuş.

H343. Suitor test: bringing dumb princess to speak / Damat sınaması: dilsiz prensesi konuşurma TBM-52

H331. Suitor contests: bride offered as prize / Damat müsabakası: gelinin ödül olarak teklif edilmesi TBM-52

Padişah: “Kim bunu konuşturabilirse kızımı o konuşturan adama vereceğim” diye haber salmış.

Q94. Reward for cure / Tedavinin ödüllendirilmesi

Q94-2. The one who cures the daughter of the sultan is rewarded / Padişahın kızını iyileştireni ödüllendirmesi (MTB) TBM-52

Konuşturan oğlana da bir giysi gönderip: — Siz o oğlana iyi hizmet edin ve onu iyi tanıyın, diye buyurmuş.

P251.6. Several brothers / Birkaç erkek kardeş

P251.6.1. Three brothers / Üç erkek kardeş TBM-52

Onun üç oğlu varmış.

F575.3. Remarkably beautiful child / Olağanüstü güzellikteki çocuk

F575.3-2. Remarkably beautiful daughter / Olağanüstü güzellikteki kız çocuk (MTB) TBM-52

Günlerden bir gün bu tüccar, çok güzel kızı olan bir aileye dünür olmuş.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB) TBM-52

Günlerden bir gün bu tüccar, çok güzel kızı olan bir aileye dünür olmuş.

H359. Other suitor tests / Diğer damat sınamaları

H359-3. Suitor test: shopping / Damat sınaması: alışveriş yapma (MTB) TBM-52

Bu yüzden tüccar, oğullarına: “Ben sizin hepinize mal, yüz tümen kadar para vereyim. Her biriniz bir yurda alışverişe gidin. Hanginiz işini bitirip gelirse kızı ona alacağım” diye bunların ellerine para verip göndermiş.

H934. Relative assigns tasks / Akrabaların vazifeler tayin etmesi

H934-5. Tasks assigned by father / Babanın verdiği vazifeler (MTB) TBM-52

Bu yüzden tüccar, oğullarına: “Ben sizin hepinize mal, yüz tümen kadar para vereyim. Her biriniz bir yurda alışverişe gidin.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihatı

J154.0.1. Wise words of father / Baba nasihatı TBM-52

Oğlanlar babasının nasihatini makul görüp üçü de yola düşmüş.

P251.6.1-3. The youngest of three brothers / Üç erkek kardeşin en küçüğü (MTB) TBM-52

Küçüğü ağabeylerinden ayrıldıktan sonra az gidip uz gidip, sonunda bir dağa ulaşıp bir dereден geçerken dövüşen üç tane deve rastlamış.

N733. Accidental meeting of brothers / Erkek kardeşlerin tesadüfen karşılaşması TBM-52

Oğlan ise şehre girip araya araya sonunda büyük ağabeyini bulmuş.

P251.6.1-1. The eldest of three brothers / Üç erkek kardeşin en büyüğü (MTB) TBM-52

Ağabeyi kâsenin özelliğini söylemiş.

P251.6.1-2. The middle brother of three brothers / Üç erkek kardeşin ortancası (MTB) TBM-52

Ortanca kardeşi de: — Ben falcılığı öğrendim, demiş.

M301. Prophets / Kâhinler

M301-22. Fortuneteller brother as an oracle / Kâhin olarak falcı erkek kardeş (MTB)

TBM-52

Ortanca fal açmış ve: — Vah, babamız adeta can çekişiyor. Biz varıncaya kadar ölecek, demiş.

P251.6.1-5. Fight of three brothers / Üç erkek kardeşin kavga etmesi (MTB) TBM-52

Ama oğlanlar, kız için kavga etmişler

J1113. Clever boy / Akıllı erkek çocuk

J1113-1. Clever brothers / Akıllı erkek kardeşler (MTB)

J1113-1.1. Clever youngest brother / Akıllı en küçük erkek kardeş (MTB) TBM-52

Padişah bu oğlanın aklına hayran kalmış.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TBM-52

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-52

Yedi gün yedi gece toy yapıp şah kızını kervanbaşının oğluna nikâhlamışlar.

P261. Father-in-law / Kayınpeder TBM-52

P265. Son-in-law / Damat TBM-52

P17. Succession to the throne / Taht veraseti

P17-14. Kingship is given to the son-in-law / Krallığın damada verilmesi (MTB)

TBM-52

Bu yüzden de bir süre sonra padişah halkına danışıp, padişahlık tahtına damadını çıkarmış, kutlama yapıp yine birkaç gün toy vermiş.

2.53. Kısrağa Yenilen Dev¹²⁶

2.53.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanlarda yıkık bir kulübede yaşlıca karı koca^{P210.} yaşarmış. Onların Cepbar adlı oğlu^{P230.} da varmış.

Günlerden bir gün ırmak coşup onların yerlerini, köyünü su basma korkusu sarmış. O zaman karı koca ikisi “Oğlum, başka yere göçelim. Bir yer bulup gel!” demişler.^{H934-9.} Ertesi gün karı koca, eşyalarını eşeğe yükleyip, Cepbar’ı da önden gönderip yola düşmüşler. Bunlar giderlerken yolda önlerine bir dev çıkmış. O:

— Hey, ömrü kısalar! Sizin hanginizi yiyeyim, demiş. Karı koca, oğlunun iş bilirliğini, kurnazlığını^{J1113-2.} hatırlayıp:

— Bizim hiçbirimizi de yeme. Oğlumuz önde yer bulmaya gitmişti. Eğer gücün yetiyorsa oğlumuzu ye, demişler.

Dev o zaman:

— Ben onu nasıl yiyeyim, diye sormuş. Onlar:

— Bizim eski evimizde kazanımızın kapağı kalmış. Onu almaya geldiğinde ye, demişler. Dev her şeyde de karı kocanın fikrini kabul etmiş.

Şimdi haberi Cepbar’dan işitin. O giderken önüne ucu bucağı görünmeyen bir yonca tarlası çıkmış. Onun içinde bir at ile kısarak, yumuşacık yoncadan yiyorlarmış. Oğlan hemen atı tutup binmiş ve eski evine doğru sürmeye başlamış. Dev de eski evin yanına gelip bir yerde saklanmış. Dev’in buralara geldiğini oğlan onun mide bulandırıcı kokusundan anlamış ve:

— Ey kıymetli atım! Beni deve yedirmezsen eski eve vardığında kapağı tep, o yukarı kalkar. O zaman ben yakalayıp alırım, demiş. At da “Olur” diyerek kapağı tepmiş. Onlar kapağı alır almaz kaçmaya başlamışlar. Dev bunu duyup atın peşine düşmüş. “Atı tam yakaladım” dediğinde, atın bir arka ayağı aksamış. Dev kovalarken atın arka sağ ayağını yemiş. Sonra at, üç ayaklı olarak kaçmaya başlamış. İyice güçten düşmüş. O zaman o:

— Ben düşersen sen eyere binip de git, demiş. Sonra dev, atı yemiş. Oğlan eyere binip kaçmaya başlamış. Sonunda dev yetişip eyeri yemiş. Oğlan yayan kaçmaya başlamış. Kaçarken önceki kısrağa rastlamış. O kısrağa binip kaçmaya başlamış. Kısarak da tozlu bir yere varıp kum tozutmaya başlamış ve kısa bir süre sonra devin her yeri toza batmış.

¹²⁶ Kadırov, A. (haz.). (1994). “Baytaldan yenilen döv”. *Yedi Davager*. Aşgabat: Magarif, 8-10.

Kısrak, dikenli bir kum tozutup etrafı tozu dumana katmış. Uzaktan terleyip gelen devin yüzü gözü görünecek gibi değilmiş. O, oğlanın nereye gittiğini bile anlayamamış. Dev, yüzünü yıkamak için nehrin kenarına gidince suda boğulup ölmüş.

Oğlan, kısraka binip anne babasına bu mutlu haberi haber vermeye gitmiş. Cepbar, sudan da devden de sağ salim kurtulup muradına ermiş.

2.53.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 53

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-53

Evvel zamanlarda yıkık bir kulübede yaşlıca karı koca yaşarmış.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TBM-53

Onların Cepbar adlı oğlu da varmış.

H934. Relative assigns tasks / Akrabaların vazifeler tayin etmesi

H934-9. Tasks assigned by parents / Ebeveynin verdiği vazifeler (MTB) TBM-53

O zaman karı koca ikisi “Oğlum, başka yere göçelim. Bir yer bulup gel!” demişler.

J1113. Clever boy / Akıllı erkek çocuk

J1113-2. Clever son / Akıllı oğul (MTB) TBM-53

Karı koca, oğlunun iş bilirliğini, kurnazlığını hatırlayıp: — Bizim hiçbirimizi de yeme.

2.54. Kız Yiğit¹²⁷

2.54.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir yurdun padişahı:

— Her şeyi yapın ve her evden bir delikanlıyı ordu için seçin. Eğer öz oğlunuz yoksa başka birisini onun yerine tutun ama mutlaka birini gönderin, diye buyurmuş.

İşte, o zamanlarda fakir bir adam varmış. Onun da oğlu yokmuş ama üç tane kızı^{P252.2.} varmış. Yerine birini tutayım dese de gücü yetmiyormuş. Sonra fakir, iki büyük kızını sırayla atını silahını iyice hazırlayıp, erkek kıyafeti giydirip bir yerlere göndermiş.^{H934-5.} Kendi ise duyurmadan gece yarısı bunların karşısına çıkıp:

— Durun, nereye gidiyorsunuz? Haydi ne eşyanız varsa ortaya dökün, diye tehdit etmiş.^{H1409-} Onlar: “Vay, anacığım!” diyerek tabanları yağlamışlar.^{W121-10.}

O adam kendi kendine: “Bunlardan bir sonuç çıkmayacakmış. Gel, şu en küçük çocuğumu da bir sınavım” diyerek ona da erkek kıyafeti giydirip, ata bindirip yola salmış. Yine gecenin bir vakti duyurmadan onun da karşısına çıkıp tehdit etmiş. Ama kız “Korkmuyorum bile” demiş.^{L53-} Aksine atının üzengisinde kalıp, kılıç sallayarak gitmiş. Muhtemelen kelleyi şalgam gibi yuvarlayacak, bravo!

Sonra bu adam evine dönmüş ve bu küçük kızına erkek kıyafeti giydirerek:

— Git kızım, padişahın ne görevi olursa korkmadan gidiver, diyerek bu çağrıya yollamış.^{H934-5.}

Erkek kıyafetli bu kız^{K1837.6-1.} da orduya gelip diğer delikanlılarla aynı safta hizmet etmiş. Yurdun padişahının çok kötü, yabani bir atı varmış. Hiç kimseyi yanına yaklaştırmıyormuş. Sonra bir gün bu padişah:

— Her kim bu yabani atı getirebilirse^{H331.9.} kızımı ona vereceğim,^{H331.} diye haber salmış. Ama hiç kimse bu şartı yerine getirmeye istekli olmamış. Sonunda bu erkek kılığındaki kız:

— Ben getireyim bu atı, diyerek onu getirmeye gönüllü olmuş. Sonra o akşam babasının yanına gelip ona bu konuda danışmış. Babası kızının anlattıklarını dinleyip ona şöyle nasihat vermiş:^{J154.0.1.}

— Senin yakalayıp getirmen gereken at çiplaktır. Bu yüzden de bindiğin ata dört tane keçe koy. Ne zaman o yabani at koşup gelirse kendi atından in ve ona karşı bırakıver.

¹²⁷ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Gız-yigit”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 145-149.

Onlar kapışır, birbirlerini ısırmağa başlarlar. Ama sen korkma. Her ne kadar ısırırsalar da seninki yenilmez, aciz de kalmaz. Aksine yabani at yenilip kaçmaya başlar. Sen de o zaman git ve onun ağzına torba giydir. Ondan sonra bir şey yapamaz, yavaşça itekleyerek dön, demiş.

Kız da: “Olur, baba” diyerek erkek kıyafetini giyinip, babasının öğrettiği gibi yapıp kendi atına dört tane keçe koymuş ve bu yabani atın gezdiği yere gitmiş. At bunları görünce ağzını hatap gibi açarak saldırmış. Kız da ne yapacağını bilemeden attan inmiş ve bir yere saklanmış. O sırada iki at kapışmış. Birbirlerine diş atıp vücutlarından koparıp koparıp almışlar. Ama yabani atın ağzı keçeye takılıp gittikçe durumu kötüleşmiş. Diğeri ise bunu kızıl, kara kana boyamış. Böylece sonunda yabani at tamamen güçsüzleşip yan yatmış. Kız da o anda gitmiş ve onun ağzına torbayı geçirmiş. Sonra kendi atına binip onu da yanında itekleyerek padişahın köşküne getirmiş.^{L152-0.1.} Daha sonra padişaha tazim kılıp yabani atı göstermiş ve:

— İşte, padişahım! Yabani atınız bu olmalı, demiş.

Padişah da koştuğu şarta göre buna kızını vermiş. Bu da kendisinin kız olduğunu bildirmeden onu almış.

Günlerden bir gün padişah onu tekrar yanına çağırıp:

— Yine bir şartım var. Bunu da yerine getirirsen sana ikinci kızımı da vereyim, demiş. Bunun üzerine kız:

— Nasıl şart? Söyleyin, yerine getirip getirilemeyeceğini deneriz, demiş.

Padişah:

— Söyleyeyim; su atının olduğunu duydum. Bunu bulup getirsen, demiş.

Kız da:

— Hadi, bir araştırıp bakayım, diyerek yine babasının yanına gelip ona danışmış.

Babası da:

— Atın keçesini öncekinden de fazlalaştır. Onu nehrin kenarına bırakıver. Senin atını görünce su atı çıkar. Atının yanına gelip onunla vuruşmaya başlar. Fakat endişelenme. O da en sonunda senin atına yenilir, diyerek kızın yapması gerekenleri tek tek öğretmiş.

Kız da babasının dediği gibi yapıp, bu ata da yular takıp padişahın yanına götürmüş ve:

— İşte, su atınız padişahımız, demiş.

Padişah da:

— Başka kimse üstesinden gelemezdi, han'ım! Bu su atını kendin al, kızı da al, diyerek sözünde durmuş.

Daha sonra günlerden bir gün padişah:

— Yine bir şartım var. Bunu da yerine getirsene, diye tekrar bu kızı çağırılmış. O da:

— Nasıl bir iş, diye sormuş.

Bunun üzerine padişah:

— Gergedan diye bir hayvan varmış. İşte, onun boynuzunu getirirsen üçüncü kızımı da sana vereyim, demiş.

Kız: “Olur” diyerek dönmüş ve yine gelip babasına danışmış.^{P234} Babası:

— Git evladım, korkma. Onun da yolunu bulursun. Su atını nehrin içine bırakmak lazım, su atını alıp git. Ayrıca gergedan denilen hayvanın dileği kabul olurmuş. Belki sana iyi bir dilek de diler, diyerek yine kızına dua edip^{V57-8} onu yolcu etmiş.

Kız da yine erkek kılığına girip, su atına binerek nehrin kenarına varmış. O sırada bir yerden Hıdır Ata ortaya çıkıp:

— Hey oğlum, burada ne yapıyorsun, diye sormuş.

Kız da:

— Gergedanın boynuzunu almaya geldim atam, demiş.

— Ah, canına acımıyor musun oğlum? Böyle tehlikeli işe baş koymuşsun.

— Atam, tehlikeli olsa da gergedanın boynuzunu almalıyım, diye kız cevap vermiş.

Hıdır Ata:

— Çok gerekliyse oğlum, ben de sana biraz yardım edeyim. Atını suya bırak ve kendin de iyi gizlen. Boynuzu ben yere düşürüvereyim, demiş.

Kız da Hıdır Ata'nın öğütlediği gibi yapıp gizlenmiş. Gergedanlar toplanarak gelip bir çukurdan su içiyorlarmış. Onların su içtikleri sırada Hıdır Ata da görünmeden gelip kılıcı ardı ardına indirmiş bunların boynuzuna. Bundan ürküp kaçan gergedanlar biraz uzağa gidip bir silkinmişler ve birkaçının boynuzu yere düşmüş.

Daha sonra onlar:

— Ya, niçin boynuzlarımız yere düştü ki, diyerek nehrin kenarında dolaşıyorlarmış. Sonra bir tarafta beklemişler ve Hıdır Ata da birinin boynuzunu alıp, bu tarafa bakıp durmuş. O anda su atı sudan çıkmış ve bu boynuzu onun eyerinin üstüne sabitlemiş. Erkek kılığındaki kızı da su atına bindirip:

— Git, oğlum! Allah yârin ama çok hızlı kaç. Yoksa yetişirler, diyerek göndermiş. Böylece Hıdır Ata, kızı yolcu etmiş ama gergedanlar da o kaçan atlıyı görüp peşine

düşmüşler. Kaça kovalaya bir düzlükte birbirlerini kovalamışlar. Fakat kız onlar yetişmeden kaçıp kurtulmuş. Gergedanlar buna ne yapacağını bilmeden, gerçekten:

— Erkeksen kıza dönüş. Kızısan da erkeğe, diye beddua etmişler.^{M454-1.1.}

Ondan sonra bu kız da gerçekten erkek olmuş.^{D11-3.} Bunun için de o daha da cesur olarak padişahın yanına gelmiş ve:

— İşte, buna gergedanın boynuzu derler, diyerek bu boynuzu şahın önüne koymuş.

Padişah bunun yiğitliğini kabul edip küçük kızını da ona bağışlamış. O, sonra babasının yanına gelip:

— Ey baba! Artık hiçbir şeyi dert etme. Gergedanların bedduasına uğrayıp erkek oldum, diyerek durumu anlatıvermiş.

Babası çok sevinmiş.^{P233-12.} Delikanlı, padişahın en küçük kızıyla toy yapıp^{T135.} muratlarına ermişler.^{L50.}

2.54.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 54

P252. Sisters / Kız kardeşler

P252.2. Three sisters / Üç kız kardeş TBM-54

Onun da oğlu yokmuş ama üç tane kızı varmış.

H1400. Fear test / Korku sınavı

H1409- Daughters tested by apparent threats to her person / Kızların kişiliğine yönelik tehdit edilmesi (MTB) TBM-54

Kendi ise duyurmadan gece yarısı bunların önüne çıkıp: — Durun, nereye gidiyorsunuz? Haydi ne eşyanız varsa ortaya dökün, diye tehdit etmiş.

W121. Cowardice / Korkaklık

W121-10. Cowardly sister(s) / Korkak kız kardeşler (MTB) TBM-54

Onlar: “Vay, anacığım!” diyerek tabanları yağlamışlar.

L50. Victorious youngest daughter / En küçük kızın zaferi

L53- Brave youngest daughter / Cesur en küçük kız (MTB) TBM-54

O adam kendi kendine: “Bunlardan bir sonuç çıkmayacakmış. Gel, şu en küçük çocuğumu da bir sınavım” diyerek ona da erkek kıyafeti giydirip, ata bindirip yola salmış. Yine gecenin bir vakti duyurmadan onun da karşısına çıkıp tehdit etmiş. Ama kız “Korkmuyorum bile” demiş.

H934. Relative assigns tasks / Yakınlar tarafından verilen görevler

H934-5. Tasks assigned by father / Babanın verdiği vazifeler (MTB) TBM-54

Sonra bu adam evine dönmüş ve bu küçük kızına erkek kıyafeti giydirerek: — Git kızım, padişahın ne görevi olursa korkmadan gidiver, diyerek bu çağrıya yollamış.

K1837.6. Disguise of woman as a soldier / Kadının asker kılığına girmesi

K1837.6-1. Youngest daughter disguised as a soldier / En küçük kızın asker kılığına girmesi (MTB) TBM-54

Erkek kıyafetli bu kız da orduya gelip diğer delikanlılarla aynı safta hizmet etmiş.

H331. Suitor contests: bride offered as prize / Damat sınavı: gelinin ödül olarak teklif edilmesi TBM-54

H331.9. Suitor contest: trapping / Damat sınavı: tuzak kurma TBM-54

Sonra bir gün bu padişah: — Her kim bu yabancı atı getirebilirse kızımı ona vereceğim, diye haber salmış.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihatı

J154.0.1. Wise words of father / Baba nasihatı TBM-54

Babası kızının anlattıklarını dinleyip ona şöyle nasihat vermiş: —Senin yakalayıp getirmen gereken at çıplaktır. Bu yüzden de bindiğin ata dört tane keçe koy. Ne zaman o yabancı at koşup gelirse kendi atından in ve ona karşı bırakiver. Onlar kapışır, birbirlerini ısırma başlarlar. Ama sen korkma. Her

ne kadar ısırırsalar da seninki yenilmez, aciz de kalmaz. Aksine yabani at yenilip kaçmaya başlar. Sen de o zaman git ve onun ağzına torba giydir. Ondan sonra bir şey yapamaz, yavaşça itekleyerek dön, demiş.

L152. Daughter succeeds on quest where son fails / Oğlanın başaramadığı yerde kızın araştırmayı başarması

L152-0.1. Daughter succeeds in quest where there is not any son / Oğlanın olmadığı yerde kızın araştırmayı başarması (MTB) TBM-54

Kız da o anda gitmiş ve onun ağzına torbayı geçirmiş. Sonra kendi atına binip onu da yanında itekleyerek padişahın köşküne getirmiş.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TBM-54

Kız: “Olur” diyerek dönmüş ve yine gelip babasına danışmış.

V50. Prayer / Dua

V57-8. Prayer for the daughter who goes for a duty / Göreve giden kız için dua (MTB) TBM-54

Belki sana iyi bir dilek de diler, diyerek yine kızına dua edip onu yolcu etmiş.

M454. Curse: change of sex / Beddua: cinsiyet değiştirme

M454-1. Curse: girl will be boy / Beddua: kızın erkek olması (MTB)¹²⁸

M454-1.1. Curse: the youngest daughter will be boy / Beddua: en küçük kızın erkek olması (MTB) TBM-54

Gergedanlar buna ne yapacağını bilmeden, gerçekten: — Erkeksen kıza dönüş. Kızsan da erkeğe, diye beddua etmişler.

D11. Transformation woman to man / Kadının erkeğe dönüşmesi

D11-3. Transformation youngest daughter to boy / En küçük kızın delikanlıya dönüşmesi (MTB) TBM-54

¹²⁸ M454-1.1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

Ondan sonra bu kız da gerçekten erkek olmuş.

P233. Father and son / Baba ve oğul

P233-12. Son-love / Oğul sevgisi (MTB) TBM-54

O, sonra babasının yanına gelip: — Ey baba! Artık hiçbir şeyi dert etme. Gergedanların bedduasına uğrayıp erkek oldum, diyerek durumu anlatıvermiş. Babası çok sevinmiş.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-54

L50. Victorious youngest daughter / En küçük kızın zaferi

L56- The victory of the youngest daughter who turns into a boy / Erkeğe dönüşen en küçük kızın zaferi (MTB) TBM-54

Delikanlı, padişahın en küçük kızıyla toy yapıp muratlarına ermişler.

2.55. Kör Karga¹²⁹

2.55.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Bir sığır çobanı varmış. O sadece hanımıyla^{P210} yaşıyormuş. Hanımı, sığırın sütünden gurt¹³⁰ yapıyormuş ve gurtları çatıya seriyormuş. Bir gün gurtlarının azaldığını fark etmiş. Bunu kocasına da söylemiş. Sonra onlar kimin aldığını anlamak için gurtları beklemişler. Bir süre sonra bir gözü kör karga gelip gurt yemeye başlamış. Çoban bu kargayı tutup öldürmek istemiş ama kör karga:

— Beni öldürme, sana çok eşya vereyim. Yarın evime gel. Evimi kime sorsan söyler, demiş.

Çoban, kör karganın sözüne inanıp onu bırakmış.

Ertesi gün çoban, sığırları sahiplerine teslim edip kör karganın evine doğru gitmiş. Giderken önüne bir koyun çobanı çıkmış. Bu adam, koyun çobanına:

— Bu koyunlar kimin, diye sormuş.

¹²⁹ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Kör garga”. *Türkmen Halk Ertékileri (Cadılı Ertékiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 59-62.

¹³⁰ Gurt: Yuvarlanarak yapılan süzme, kurumuş topak süzme (TDS 1962: 207). Süzme: Suyu süzülüp ayrılan, tuz eklenmiş katı yiyecek (TDS 1962: 615).

O zaman koyun çobanı:

— Bu koyunlar kör karganın, demiş.

Adam:

— Kör karganın evi nerede, diye sormuş. Koyun çobanı:

— Bu yoldan gidersen önüne at bakıcısı çıkar. Ona sorarsan söyler, demiş.

Bu adam giderken önüne at bakıcısı çıkmış. O, at bakıcısına:

— Bu atlar kimin atı, diye sormuş.

O zaman at bakıcısı:

— Bu atlar kör karganıdır, diye cevap vermiş. Bunun üzerine adam:

— Kör karganın evi nerede, diye sormuş.

At bakıcısı:

— Şu yoldan gidersen önüne deve çobanı çıkar. Ona sorarsan söyler, demiş. Çoban gitmiş. Önüne deve çobanı çıkmış. Ona:

— Bu develer kimin, diye sormuş. O zaman deve çobanı:

— Bu develer kör karganıdır, diye cevap vermiş. Bunun üzerine adam:

— Kör karganın evi nerede, diye deve çobanına sormuş. Deve çobanı, adama kör karganın evini göstermiş. Çoban, kör karganın evine varmış. Onunla selamlaşmış, oturup, çay içip ekmek yemiş. Kör karga bu adamın eline boş bir saçak¹³¹ vermiş ve bu saçağa: “Açıl saçağım açıl, türlü lezzetler saçıl” dersin bu saçağın üstü her türlü yemeklerle doluverir, demiş.

Çoban saçağı alıp dönmüş, evine gelip hanımına:

— Elini yıka hanım! Yemek yiyelim, demiş.

Bunun üzerine hanımı:

— Ben daha yemek pişirmedim. Yemek olsa yeriz, demiş. Bunun üzerine çoban:

— Açıl saçağım açıl, türlü lezzetler saçıl, diyerek saçağı ortaya koymuş. Saçağın üstü türlü türlü meyvelerle, her türlü yemeklerle dolmuş. Bunlar yiyip doyduktan sonra:

— Kapan saçağım kapan, demişler ve saçak kapanmış.

Bir gün çoban, hanımına:

— Hanım, yarın padişahı, vezir vüzeraları çağıracağım, demiş. Bunun üzerine hanımı:

— Çağırma, lazım değil. Eğer onlar öğrenirlerse saçağımızı alırlar, demiş. Bunun üzerine çoban:

¹³¹ Saçak: Sofra örtüsü, masa örtüsü (TTS, 1995: 551).

— Hayır, çağıracağım. Saçağı bulan benim, diyerek padişahı ve vezir vüzeraları yemeğe çağırmış.^{P222} Onlar gelip oturduktan sonra çoban:

— Açıl sofram açıl, türlü lezzetler saçıl, demiş ve padişahın ömründe görmediği yemekler saçağın üzerinde hazır olmuş. Misafirler iyice yiyip, bir süre oturup sonra kalkıp gitmişler. Padişah, köşküne gelince iki muhafızını yanına çağırıp:

— Derhâl gidin ve çobanın saçağını alıp gelin. Eğer vermezse kendisini de getirin, diyerek göndermiş. Muhafızlar gelip garibin elinden saçağını zorla alıp gitmişler.

Garip, ertesi gün sabahleyin kalkınca yine kör karganın evine doğru gitmiş. Kör karganın evine varıp:

— Benim saçağımı padişah aldı, demiş. Kör karga, o garibe bir eşek verip:

— Bu eşeğe “Hıh” dersin altın tezekler, diye öğretmiş. Ondan sonra bu çoban, eşeği alıp gelirken padişahın köşkünün yakınından hızla geçerek eşeği acele ettirip “Hıh” demiş ve eşek, altın tezекlemiş. Eşeğin altın tezекlediğini padişahın kapı muhafızları görüp hemen padişaha yetiştirmişler. Padişah yine önceki muhafızlarını gönderip çobanın eşeğini almış. Çoban yine kör karganın yanına gidip ağlamış.

O zaman kör karga:

— Niçin ağlıyorsun, diye sormuş.

Çoban:

— Eşeğimi de padişah aldı, demiş.

Bu kez kör karga öfkelenip garibin eline güzel bir sandık vermiş ve:

— Bu sandığa “Açıl sandığım açıl, çık tokmaklım çık” dersin sandığın içinden tokmaklı bir adam çıkıp kendisine buyuran adamı vurulacak yanı kalmayacak hâle getirir. İstersen öldürür. Geri koyacak olduğunda: “Gir tokmaklım gir, kapan sandığım kapan” dersin kapanıverir, diyerek onun eline hafifçe bir sandık vermiş. Bu garip, sandığı alıp giderken yolda kendi kendine:

— Hey, bu sandığa tokmaklı adam sığar mı, diye yoklamak için sandığı tepenin üzerine koyup, kendisi de bir yerde saklanıp:

— Açıl sandığım açıl. Çık tokmaklım çık, diye çağırmış. Sandıktan tokmaklı adam çıkıp etrafta çobanın kendinden başka insan olmadığı için buna vurmaya başlamış. O ağrısına dayanamayıp güçlkle:

— Gir tokmaklım gir, kapan sandığım kapan, diyerek bağırmış, sandık kapanmış. Sonra o garip, sandığı alıp padişahın köşküne varmış. “Padişahıma hediye getirdim” diyerek kapıdaki muhafızları kandırıp şahın köşküne girmiş. Tam padişahın karşısına varıp

tokmaklıya denecek sözleri tekrarlamış. Hayretler içerisinde kalan padişahın bir yanından vuruvermiş. Onu dayanamayacak hâle getirmiş.

Sonra çoban:

— Gir tokmaklım gir, kapan sandığımı kapan diye bağırmış. Sandık kapanmış. Sonra bu garip, saçığını ve eşğini alıp evine gelmiş. Kurtulup rahat yaşamaya başlamış. Böylece garip, muradına ermiş.

2.55.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 55

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-55

Bir sığır çobanı varmış. O sadece hanımıyla yaşıyormuş.

P222- Husband pays attention to the appearance of his wife / Kocanın karısının görüşüne önem vermemesi (MTB) TBM-55

Bunun üzerine çoban: — Hayır, çağıracağım. Saçağı bulan benim, diyerek padişahı ve vezir vüzeraları yemeğe çağırmış.

2.56. Küçük Oğul¹³²

2.56.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir yurttta, Amanılla adlı zengin bir tüccar varmış. Bu zengin, çok akıllıymış ve cömertlikte herkesçe bilinirmiş. Amanılla'nın üç oğlu^{P251.6.1.} olmuş ve oğullarının üçü de büyümeye başlamış.

Zengin Amanılla, oğullarının akıllarını, iş becerilerini, insanlarla ilişki kurma becerilerini sınamak için onları denemeye başlamış. Onlara basit işlerden başlayıp her türlü işi buyurarak sınavı^{H500.1.} her birinin nasıl işlerde faydalı olacağını belirlemeyi aklına koymuş.

¹³² Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Körpe oğul”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 115-135.

Günlerden bir gün oğullarının en büyüğü olan Kerim'i yanına çağırıp eline epey para vermiş ve: "Bunları yoksullara paylaştırıp gel" demiş. ^{H501.3.}

Kerim iki cebini de parayla doldurup, sabahtan akşama kadar şehirde ve köylerde aylak aylak dolaşmış, paraları hiç kimseye vermeye eli varmadan akşam dönüp getirip babasına vermiş ve:

— Paraları paylaştırmaya kıskandım. ^{W152-19.} Herkesin eli var, omzunda başı var, kazansın kendileri dedim, demiş.

Babası Amanilla:

— Zararı yok, oğlum. "Hayırlı mal, sahibini bulur" demiş ve sonra sesini çıkarmamış.

Aradan bir iki gün geçtikten sonra Amanilla, oğlu Azım'ı yanına çağırarak ona da:

— Al, bu paraları fakir fukaraya paylaştırıp gel, demiş ve Kerim'e verdiği gibi epey parayı eline tutuşturmuş.

Azım da bu paraları alıp sabahtan akşama kadar şehirden şehire, köyden köye dolaşıp sonunda gece yarısı dönmüş. Paraları babasına getirip vermiş ve:

— Gezmediğim yer kalmadı. Hiçbir yerde para isteyen insana rastlamadım. Onun için de kimin zengin, kimin fakir olduğunu bilemedim. Bu yüzden de parayı kime verip vermemem gerektiğini anlayamadım, demiş.

Babası Amanilla:

— Olabilir, bu paralarda gariplerin nasibi yok demek ki. Yorgunsun git de dinlen, demiş.

Aradan yine birkaç gün geçmiş ve zengin Amanilla, ^{H934-5.} yanına üçüncü oğlu ^{P251.6.1-3.} Kerem'i çağırması:

— Git yavrum, bu paraları götür de fakir fukaraya paylaştırıp gel, demiş ve önceki oğullarının götürüp geri getirdiği paraların hepsini ona vermiş.

Kerem, babasının verdiği paraları geri getirmemiş. Şehirleri ve köyleri üşenmeden dolaşmış ve nerede aç çıplak, fakir fukara görse azar azar paraları onlara paylaşmış. ^{W11-}

^{17.} Böylece götürdüğü paraların altı yedi kuruşu hariç hepsini vermiş, onu da ihtiyaç için kendine saklayıp evlerine doğru gitmiş. Onun yolu bir mezarlığa düşmüş. Bir bakmış ki güçlü kuvvetli iki delikanlı, yeni bir mezarı kazıp içindeki cesedi dışarı çıkarmış, bir şeylerle uğraşıyorlar. Kerem bu durumu görünce çok öfkelenmiş. Öfkesine hâkim olamadan tir tir titreyerek onların tam karşısına dikilmiş. Gitmiş nefes nefese:

— Bu yaptığımız ne? Bu ne kural bozanlık? Ona ne kastınız var, diye bağırılmış. O zaman onlar:

— Bu ceset senin diğer ikizinin mi? Han oğlu, git yoluna. Yoksa kadı mısın sen, diyerek onlardan daha konuşkan olanı Kerem'e karşılık olarak şöyle demiş:

— Bu imansız bizim alacağımızı ödemedi gitti. Biz de işte kendisiyle hesaplaşıyoruz ve öcümüzü almış oluruz.

— Geriye dönemeyecek zavallı bir ölüden bu boyunuz, bu gövdenizle öç almak namertlik olmaz mı beyler? Sonra o garibi dışarı çıkardığımızda öcünüzü almış mı oluyorsunuz?

— Ay, onu düşünmek sana kalmadı, han oğlu. Bize akıl verme de kendi yoluna git.

— Bu garibe ne ceza vereceğinizi görmeden bu yerden bir adım bile atmayacağım. Ne kadar gücünüz varsa işte ben, gösterin, diyerek Kerem bir adım bile geri çekilmemiş.

— Ceza mı? O cezayı han oğlu sana gösteririz. Mezardan çıkardık değil mi? Bu, mezarın kabul etmediği bir insan. Bu durumda onu halk lanetler. İşte, gerekirse buna ceza derler. Başka sorun var mı han oğlu?

Niyeti bozuk adamlar, küreklerini omuzlarına atınca Kerem onların önünü kesip:

— Bu cesedi önceki gibi yapıp incitmeden gömerseniz borcunuzu ben ödeyeyim. Ne kadar olduğunu söyleseniz yeter, demiş.

— Senin gibi aylak aylak gezen sümüklüde yedi tenne¹³³ ne arasın, diyerek bu kaba adam duraksayıp, gözleri parıldayarak Kerem'e bakmış.

Kerem bu alçaklara kendinde kalan yedi tenneyi uzatmış. İki alçak, birbirinden önce cesede yapışıp onu Kerem'in istediği gibi gömmüş. Böylece Kerem, babasının verdiği paraların hepsini elden çıkarıp akşam evlerine dönmüş. Babasının yanına varmış ve verdiği paraların hepsini nasıl elden çıkardığını tek tek anlatmış.^{L10} Babası da:

— Tamam oğlum, “Baban varken dost kazan, atın varken yol kazan” demişler. Dünya malı dünyada kalır, kıskançlık, cimrilik yapma! Ağabeylerin yapamadı. Onlar hiçbir zaman elbise giydirip halk ağası olup yoksulu memnun eden ve herkes tarafından sevilen insan olamazlar. Sen benim umudum oldun. Artık hiçbir zaman yaptığına hayır demem, senden dünya malımı kıskanmam. Senin elin, ayağın olurum oğlum.^{L12} Bu niyetin, bu fikrinle hiçbir zaman zayıf, muhtaç olmazsın. Git oğlum, niyetin yoldaşın olsun, yüzün kötülük görmesin, diyerek memnun olduğunu söylemiş.

¹³³ Tenne: Para (20 kapiklik gümüş para) (TTS, 1995: 625). Yedi tenne: 140 kapik karşılığına denk gelmektedir.

Kerem, babasının razı olmasına sevinip annesinin yanına gitmiş.^{P230.} Çay içip yemek yiyip rahatça yatarak her zamankinden de iyi dinlenmiş. Daha sonra kendi işiyle meşgul olmuş.

Aradan birkaç ay geçtikten sonra şehrin tüccarları, büyük bir kervan kurup başka bir yurda alışverişe gitmek istemişler. Tam o zamanlarda Keremlerin yurdunda tahıl kıtlığı çekiliyormuş. Zengin Amanılla da Kerem’i yanına çağırıp: “Sen de yol hazırlığını yap ve alışverişe giden tüccarlarla birlikte gidip, develerine tahıl yükle ve satın alıp gel. Ama benim eski kılıcımı yanında götür. Şu öğüdümü^{J154.0.1.} de tut: “Hiçbir zaman su kanalının geçidine yakın yerde ve de eski harabenin yakınında yatma. Gerisini de kendin bilirsin” diyerek Kerem’i azık, giyim kuşam, parayla donatmış ve tüccarların yanına katıp alışverişe yollamış.

Böylece Kerem de tüccarlara katılıp ucu bucağı görünmeyen uzun kervanla başka bir yurda alışverişe gitmiş. Yolcular şehirden çıkıp giderken kervanın yolu önceki mezarlığa düşmüş. Kerem bu tanıdık mezara defalarca göz gezdirmiş ve onun bıraktığı gibi durduğunu anladıktan sonra rahatlamış. Tam o sırada elbisesinin iki yanını kıvrıp kuşağına kısırmış güçlü bir yaya, tüccarların yanına gelip: “Ben işçi olarak çalışırım, para derdim yok” diyerek kendisinin işçi olarak alınmasını istemiş. Fakat tüccarların hiçbirinden ses çıkmamış.

O yaya, sonunda Kerem’e dönüp:

— Ey delikanlı, sana işçi lazım değil mi? Ben de sizin kervanınıza katılıp, yurtları görüp gelsem diyorum, diye çok kibarlık ve içtenlikle rica etmiş.

Böyle içten, güçlü, nur yüzlü bir insanın çok kibarca yalvarıp durmasına Kerem acıyıp:

— Hey, kardeş! Senin maksadın bizimle gidip yurt görüp gelmekse o zaman bana yoldaş¹³⁴ ol. Yiyeceğin içeceğin benden. İşçi gerekmesede senin gibi tatlı dilli bir insanla yoldaş olursam daha ne isterim, demiş.

O adam:

— Hayır, hayır, ben asalak değilim. Gerekli yerde yardım ederim. İşçi olarak çalışırım ama para derdim de yok. Sizin yardımınızla başka yurtları görüp gelmek istiyorum, diye yine tekrarlamış.

Kerem, yabancı adamın bu sözleri gerçekten canıgönülden söylediğine iyice inanıp: “Ay, bir insanın gönlünü alamazsam kör olayım” diye düşünerek:

¹³⁴ Yoldaş: Yol arkadaşı (TTS, 1995: 705).

— Senin isteğini yerine getireyim ama birimiz işçi, birimiz de patron olmalıyız. Bunu ben başaramıyorum. İkimiz de candan bir arkadaş olalım da her işi birlikte yapiverelim, demiş. İşçi adam:

— Ben işçilik yaptığımda da ikimiz candan arkadaş olabiliriz, diyerek bunu kabul etmemiş. Böylece bunlar tüccarlarla birlikte gitmişler. Bir süre yol yürüdüktan sonra akşam olmaya başlamış. Tüccarlar kendileri ve hayvanları için konaklayacak uygun bir yer bakmaya başlamışlar. Önlerine büyük bir su kanalı ve otlu bir meydan çıkmış. Yolcular kendi aralarında kararlaştırıp burada konaklamışlar ve karanlık çökünceye kadar hayvanlarını otluğa bırakıp beslemişler. O sırada kendileri de yemek yemiş ve hayvanlarını yanlarına getirip, develerini çöktürüp diğer ulaklarını da bağlayıp yatmak istemişler.

Bir bakmışlar ki, Kerem'in yükünü serdiği ve yatmak istediği yer tam su kanalının geçidiymiş. O an babasının: “Su kanalının geçidine yakın yerde yatma” dediğini hatırlayıp eşyalarını geçitten dışarı bir yere taşımak istemiş. Ama arkadaşı:

— Artık taşımamalıyım. En iyisi rahatça yat da iyice dinlen. Hayvanlara da sana da ben göz kulak olurum. Ayrıca bu uçsuz bucaksız çölün ortasında korkacak hiçbir şey yok. Eğer olursa da başa geleni görürüz. Sen bu eski kılıcını bana ver de rahatça yatıver, demiş.

Bu sözleri işiten Kerem, aklına hiçbir şey getirmeden:

— Herkes kendi hakkına razı olmalı. Malımızı başka yere taşımazsak taşımayalım. Yatmayı ve bekçiliği ikimiz de sırayla yaparız. Özellikle benim yatıp senin bekçilik yapmana razı değilim, demiş. Bunun üzerine arkadaşı:

— Başka ne dersene yapayım ama bana “Gece yat” deme. Çünkü gündüz deve üstünde uykumu iyice alırım. Ben gece yatamıyorum. Sana acıyıp da özel bir iyilik yapıyorum sanma, diyerek onu iyice inandırmış ve Kerem'in kılıcını alıp develerin yanında, su kanalının geçidinde etrafına göz kulak olmuş.

Etraf sessiz, hava ise sıcakmış. Herkes sırt üstü yatıp tatlı uykuya dalmış.

Gecenin çoğu geçmiş, ay doğmuş. Kısa bir süre sonra ay, göğe yükselince etraf gündüz gibi aydınlanmaya başlamış. Martıların sesi de işitmeye başlamış. İşçinin gözüne otların arasından su kanalının köprüsüne bir şey takılmış gibi gelmiş. İşçi dikkatle bakıp gözünü o taraftan ayırmadan, kıpırdamadan durmuş. O meçhul şey, işçinin gözüne yine ikinci kez görünmüş. İşçi, ay ışığında dikkatlice bakıp onun yılan olduğunu hem de ejderha olan büyük yılan olduğunu anlamış.

Kerem'in ve diğerlerinin ejderhadan sağ kalmasının çaresini aramaya başlamış. Hızla tüccarların kaldırdığı ağaçlardan iki tanesini alıp derin bir çukur kazmış ve ejderhanın

sudan çıkacağı yerde geçidin iki tarafına birini sağlamca dikmiş. Sonra Kerem'in kılıcını kınından çıkarıp, keskin yüzünü suya doğru tutup ucunu bir ağaca saplamış. Kendisi ise yine eski yerine gidip “Şimdi nasıl olur acaba?” diye iki gözünü de bu yere dikmiş. Aradan biraz zaman geçtikten sonra kuşların cıvıltısı çoğalmış. Ay ışığında yatan hayvanların ve adamların hepsi iyice görünmeye başladığında, bu ejderha gövdesinin yarısını sudan çıkarıp başını kaldırmış ve ağzını hatap gibi açarak geçide çok yakın yerde yatan Kerem'e doğru atılmış. Yüzü geçide doğru koyulan iki ucu ağaca saplanmış kılıç, onun hatap gibi açılan ağzına set olup ejderhayı tam ikiye bölmüş. Bu sırada işçi, yatanların hiçbirini uyandırmadan, bu işi hiç kimseye duyurmadan usulca giderek kılıcı çıkarmış ve ejderhanın ikiye bölünmemiş kuyruğunun kısa yerini de kılıçla ikiye bölmüş. Sonra ise onun ikiye bölünen leşini teker teker sürükleyip, gür ve uzun otların olduğu yere götürüp atmış. Sürüklerken yerde ezilen otları da ayağıyla iteleyip hiç kimsenin anlamayacağı şekilde düzeltmiş. Köprünün kenarına diktiği ağaçları da hemen söküp önceki yerine götürmüş. Ağaçları diktiği çukuru da hiç kimse anlamayacak şekilde gömüp düzeltmiş.

Kısa bir süre sonra şafak sökmüş. Hayvanlar kalkmaya başlamış. İşçi, Kerem'in hayvanlarını bağlayıp, otlamaya bırakıp kendisi çay demlemeye, yemek hazırlamaya girişmiş. Çay demlenip yemek hazır olduktan sonra Kerem'i uyandırmış. Herkes hayvanını bağlayıp çay içip ekmek yiyip yol hazırlığını yapmış. Kısa sürede kervan yola düşmüş.

Onlar az gidip uz gidip akşamüstü yine otlu bir yere varıp konaklamışlar. Bunların konakladıkları yer harabeye yakın bir yermiş. Yine babasının: “Eski harabenin yakınında yatma” dediği sözü Kerem'in aklına gelse de diğer tüccarlar konakladığından sesini çıkarmamış, kılıcı yine işçisine vermiş ve rahatça yatmış. ^{J652-5.}

İşçi ise, adamların hepsi rahatça yattıktan sonra, önceden olduğu gibi, develerin arasında karanlık bir yerde oturup dikkatle bekçilik yapmış. Gecenin çoğu geçip azı kaldığında birden harabelik tarafından büyük, belirsiz bir şey görünmüş ve yatanlara doğru gitmiş. O ilk önce kulak kabartmış. Sonra uyuyan adamların burnuna bir şey koklatıp yine geri dönmüş.

İşçi “Adamların burunlarına nahoş bir ilaç koklatmış. Çok geçmeden arkadaşlarını getirip bunları yağmalayacak” diye düşünerek yavaş yavaş karanlığa doğru yürümüş. Gidince görmüş ki, eski harabeliğe girilen büyük bir kapı var. İşçi, kılıcını kınından çıkarmış ve iyice hazırlanarak kapının ağzında, karanlık köşede saklamış. Çok geçmeden harabenin içinden upuzun sıralanmış develer gibi kocaman kocaman kara şeyler çıkıp peş peşe kapıya yaklaşmışlar ve birer birer kapıdan çıkmışlar.

İşçi ise tüm gücünü toplayıp kılıçla kapıdan çıkanın başını kesip atmış, yine biraz gözlemiş. Sonra hiçbir şey görünmemiş. O da geriye, adamların arasına dönüp bakmış ki arkadaşlarının hepsi tıpkı ölü gibi yatıyor. İşçi, aralarında gezdiğinde de biri bile uyanmayınca kervancılara bir zeval geldiğini anlamış. Sonra bu kapıdan girip harabeliğin içinde dolaşmaya başlamış. O sırada bir yerde saçını tarayan çok güzel, çok hoş bir kıza rastlamış ve:

— Çabuk ol da bayılanı kendine getiren ilacı bul. İşim çok acil, ben geçip giden bir yolcuym, diyerek onu acele ettirmiş. O zaman kız:

— Gürültü yapma, yavaş konuş, canına acıyorum. Bu harabelik, kırk devin meskenidir. Buraya kuş gelse kanadından, kulan gelse toynağından olur. Sen de kendi canına acıyorsan onlar duymadan yavaşça çıkıp kaç, diye cevap vermiş. Bunun üzerine işçi:

— Burada kaç dev yaşıyor ve onların liderleri hangisi, diye kıza sormuş. Kız:

— Onlar kırk tane, kırkı da kardeş.^{G673-1.2.} En büyüklerine Salar derler. Beni de buraya getiren o, demiş. İşçi, öldürülen devleri kendisine gösterinceye kadar kız onların öldüğüne inanmamış. Kız, kellesiz yatan devleri görünce çok sevinip:

— Hay, bunları öldüren ellerinde güller bitsin. Kum diye tuttuğun altın, gümüş olsun! Her nasıl olursa olsun ben biçareyi de yanında götür, demiş. Sonra kız, devlerin kıymetli taşlarının, canlı cansız mallarının çok olduğunu işçiye anlatmaya başlamış ve işçi:

— Sabret, vakti geldiğinde sahip oluruz. Şimdi ise dediğim ilacı buluver, demiş de kızını acele ettirmiş. Kız, ilacı bulduktan sonra ona:

— Sen şimdi burada kal. Biz hemen döneriz ve seni de tüm servetinle götürürüz, diyerek yatan arkadaşlarına doğru koşmuş ve ilacı onlara koklatıp yine develerin arasına gidip oturmuş.

Aradan kısa bir süre geçtikten sonra arkadaşlarının hepsi öksürerek kendine gelmiş. O sırada da şafak sökmüş ve etraf aydınlanmaya başlamış.

İşçi ise hiçbir şey olmamış gibi hayvanlarını bağlamış ve her zamanki gibi çay ekmek hazırlamaya başlamış. Böylece yolcular çay içip yemek yiyip eşyalarını develerine yüklemişler ve tekrar yola revan olmuşlar. Hiçbir yerde konaklamadan develerine, var gücüyle dedikleri gibi, acele ettirip akşam karanlık çöktüğünde varacakları yurtlarının bir ucundan girmişler.

Bu gün daha küçük bir kalenin yakınında otlu bir yerde konaklayıp akşam yemeği yemişler. Ertesi gün kalenin insanlarıyla selamlaşıp, hâl hatır sorup bu yurdun durumunu

öğrenmişler. Tahıl bolluğu tüccarları sevindirmiş. Onlar ertesi gün öğle vakti şehre girip, bir bilenden tarifini alıp çok büyük, temiz bir hana gidip konaklamışlar ve o gün şehre çıkıp tahıl satılan pazarları dolaşmışlar. Malların fiyatını sorup öğrenmişler.

Onlar hanlarına dönerlerken yolda: “Kim padişahın kızının yaşadığı odada bir gece kalıp ertesi gün ölmeden çıkarsa, padişah kızını ona verecek”^{H344-2} diye bağırarak bir tellala rastlamışlar. Bunlar şaşırıp: “Bu bağırarak adam deli mi yoksa gerçekten de böyle bir şey var mı?” diye o şehrin insanlarına sormuşlar. Sordukları insanların hepsi de: “Bu söz doğru ama şu ana kadar padişahın kızının odasında kalıp sabaha diri çıkan adam yok. Ne belasının olduğunu da bilen yok” diye cevap vermiş.

Güneş batmış, karanlık çökmüş. Kerem de işçiyle kiraladığı yere gitmiş. Kerem işçiye:

— Bahtımıza razı olalım, sonunu görüp gelen yok. Gel, padişahın kızının odasına birlikte gidip görelim, demiş.

Bunun üzerine işçi:

— Ben razıyım ama şöyle bir şartla: Sen kızın odasına gir ve onun yanına git. Ben ise kapıda kıza görünmeden perdeye saklanıp durayım ama kılıcı bana ver. Ben etrafında bekçilik yapayım. Gözle görünen bir bela olursa önünde ölünceye kadar durayım, demiş. Bunun üzerine Kerem:

— Bunu sana ben diyecektim. İkimiz birlikte gidelim. Kılıcı bana ver de kendin kızın yanına var. Senin vaktin de var, padişahın kızına münasip suretin de var. Bunların hepsi bahtı sınamaktır, demiş. Ertesi gün Kerem, şah kızının odasında bir gece kalmak istediğini padişaha bildirmiş. Padişah da kabul etmiş ve:

— Sabah ölü çıkarsan kimse hesap sormamalı, diye Kerem’e şartını iyice açıklamış.

Kerem, işçiyle kararlaştırıp bu fikrini kervanbaşına da bildirmiş. Akşam kılıcını arkadaşına vermiş ve kendisi kızın odasına girmiş. İşçi de kızın yaşadığı odaya duyurmadan girip, kapının iç ağzındaki perdeye saklanıp dikkatle izlemiş.

Kerem, kız ile vakit geçirip konuşmuş, şakalaşmış, sohbet etmiş. Böylece gecenin çoğu geçmiş. O sırada Kerem’in uykusu gelmiş. Kız dizini yaslayıp Kerem’in başını, dizlerinin üstüne koyup yatırmış. İkisi de bir anda uyumuşlar. Tam o sırada bu kızın ağzından bir yılan, başını çıkarıp dilini yalayarak Kerem’i sokmak istemiş.

Bunların hepsini gören işçi ise hızla ve dikkatle kılıcın keskin ucuyla yılanın başına vurmuş. Yılanın gövdesi ise yine kızın içine girmiş. İşçi, yılanın kesilen başını kılıcın ucuna takıp saklamış.

Şafak sökmüş, güneş doğmuş: “Bu gece padişahın kızının odasında olan genç ölmeden çıkmış, şanslıymış” diye konuşmalar, sabah erkenden bütün şehre yayılmış. Güzel haberi duyan insanların hepsi “Padişahın kızının bahtı açılmış ve nice güzel delikanlıların ölümüne sebep olmaktan kurtulmuş” diye çok sevinmiş.

Böylece padişah, Kerem ile konuşup, onun nereden ve ne maksatla geldiğini anlayıp kısa süre içinde tahıl ve diğer gerekli eşyalarından tüccarların yükünü temin etmiş. Kızını da epey servet ve kendine ait kıymetli eşyalarla Kerem’e bağışlamış.^{T68-8.} Büyük toy yapmış.^{T135.} Sonra kızı için özel, güzel bir boz deveyi süslemiş^{T133.5-0.1.} ve tüccarları, kendi askerlerini, çalgıcılarıyla önlerine katıp, yol boyunca eğlence yaparak gününün büyük bir bölümü geçinceye kadar yolcu etmiş.^{T133.} Sonra vedalaşıp sağlıklı görüşmeyi dileyerek kendi şehirlerine geri dönmüşler.

Tüccarlar da az gidip uz gidip, yolda günlerce yata kalka sonunda eski harabeliğe ulaşmışlar. Burada akşam yemeğini yemek için konaklamışlar.

İşçi, yükleri yerleştirip develeri bağladıktan sonra çay ekmek hazırlayıp, yiyip içerek harabeliğe doğru gitmiş ve önceden “Dönüşte alıp gideriz” dediği kızı, Kerem’in yanına getirmiş. Kızın güzelliğinden^{F575.1-5.} hayretler içinde kalan ve onun nereden ortaya çıktığını anlamayan Kerem, hiç kimseye duyurmadan arkadaşına:

— Gözün aydın, iki gözün dört olmuş. Sana tam da böylesi yakıştırdı, demiş.

O zaman işçi:

— Hayır, öyle değil, olamaz da. Bunların ikisi de servetiyle senin. Şimdi bu kızın bitmez tükenmez canlı, cansız kıymetli serveti de var. Onları da şimdi bir yere toplayıp bizimle birlikte götürürüz, demiş.

Kerem, işçinin bu kızı nereden ve nasıl getirdiğini, canlı ve cansız servetinin olmasını anlamayıp ona dönerek:

— Bu zamana kadar senin dediğine, ettiğine hayır demedim. Şimdi sen de benim dediğimi yapmalısın. Atını tek koşmak iyi olmaz. Bana biri yeter, bunu kendin al. Yoksa ben de hiçbirini almayacağım. O zaman kızların ikisini de yerine götürmeliyiz, deyince işçi:

— Sen çok inatçıymışsın. Eğer sözümü çiğnersen o zaman ben bu kızla evlenmeyi şah kızıyla evleneceğim, demiş.

Bunun üzerine Kerem:

— Evlenirsen evlen. İkisini alsan da senin dediğine “Hayır” diyecek hâlim yok, diye cevap vermiş.

Bunun üzerine işçi:

— Padişahın kızıyla evlenmeme razı oluyor musun? Eğer razı olursan o zaman ben onu öldüreceğim, kılıcını ver, demiş ve sen ben demeden, Kerem daha düşünüp taşınmadan onun elinden kılıcını alıp kınından çıkarmış ve kızın üstüne atılmış. Kız, kılıç tepesinden ineceği sırada korkup titreyerek epey bağırılmış. O sırada kızın ağzından başı kesilmiş ejderhanın leşi fırlayarak yere düşmüş ve kız kendinden geçip yere yığılmış. Bir süre yatıp tekrar kendine gelmiş. Bu olaya etraflarındaki adamların hepsi hayret etmiş. O sırada işçi, Kerem’i arkadaşlarının yanından kenara çekip ona diğerleri duymayacak şekilde yavaşça şöyle demiş:

— Dostum, Kerem! Ben yurt görmek için sana yoldaş olmadım. Ben senin yedi altın verip alçaklardan kurtardığın cesedim. Senin o ettiğin iyiliği hâlâ ödeyemedim. Elbette kısmettir, nasip olursa yine karşılaşırız. O ettiğin iyiliğini ödemeye çalışırım. Ölmüş adam zenginliği, kızı ne yapsın, demiş ve delikanlıya köprüde ikiye böldüğü ejderhayla olan hadiseyi de, devleri öldürüp Kerem’i ve arkadaşlarını kendine getirişini de, kızı nasıl alıp döndüğünü de tek tek anlatmış. Sonra ise şah kızının ağzından çıkan yılanın başını kestiğini söyleyip onun dilini Kerem’e göstermiş.

— İşte, daha sonra yılanın şah kızının içinde kalan leşini sırma kılıçla korkutarak dışarı çıkardım, diyerek olanların hepsini Kerem’e anlatmış. Kerem tek kelime bile konuşmadan arkadaşının yüzüne bakıp hayretler içerisinde kalmış. O:

— Bunlar şu ana kadar sizi şüphelendirse de şimdi hepinize açıkladım. Devlerin leşini de gidip görün. Onların servetini toplayın, hepinize yeter, bırakıp gitmeyin. Kendi kazancınızdır, mutlaka götürün. Kıza ait şeyleri kendisine verip, kalanını eşit paylaşıp götürseniz de az değil. Kalan işlerine de yardım ederdim ama bana belli bir mühlet verildi. Vaktinde yetişmezsem olmaz. Bana gücendiyseniz bağışlayın, demiş ve vedalaşırken sakalından bir tane kıl koparıp Kerem’e vermiş ve:

— Eğer bir zorluğa düşersen, bunlardan birini tütürürsen o saat yanında olurum, diyerek gencin gözlerinin önünden kaybolup gitmiş. Can dostunun birden kendini terk edip gitmesi Kerem’i üzmüş, yükü ağırlaşmış gibi olmuş. O zaman yanındaki kızların ikisi birden Kerem’e dönüp:

— Bu uçsuz bucaksız çölün içinde üzülp, yüzünü asıp oturmak iyi değil. Mallarımızın yanına adam bırakın. Geri kalanınız harabeliğe gidip devlerin canlı, cansız bütün servetini alın ve sonra kendi aranızda kararlaştırıp paylaşın, demişler. Kerem de bunların sözünü makul görüp:

— Bu kadar çok serveti götürmek için hiçbirimizde fazla ulag¹³⁵ yok, demiş. Bunun üzerine devlerden alınan peri:

— Ulak işi kolay, devlerin tavlası var. Orada kocaman asılı bir can var. Bu cana üç defa güçlü vurursanız kırk beş tane eyerli, dizginli, gemlerini çiğneyip duran at ve kırk beş tane de her şeyi hazır, semerli kulan çabucak gelir. Hepsinin önünde çok güçlü ve vakur bir kulan vardır. O, kırk kardeş devin en büyüğünün bindiği kulandır. Onu sahibi ya da ben olmasam, başka hiç kimse tutamaz. O tutulduktan sonra diğerlerini tutmak kolaydır. Eğer devlerin hayvanları gerekirse, o zaman vakur kulanı harabeliğin batı tarafındaki tepeye çıkarırsanız, o iki defa kişner ve meydanda kendi kendine dolaşan çobansız koyun ve keçilerin, deve ve sığırların hepsi sekerek yürüyüp gelir. Develerin içinde hamutlu, semerli yük taşıyan çok fazladır. Acele etmezseniz, onları da toplayıp giderseniz fazlalık etmez, demiş.

Kerem bu sözlerin hepsini dinleyip ve şimdi yapması gereken işleri düşünerek gidip kervanbaşıyla bu hazine hakkında konuşmuş. Devlerin hazinesini ve hayvanlarını toplamak, paylaşmak gerektiğini söyleyip ona danışmış ve onları yardıma çağırmış. O, hazineyi kendi aralarında paylaşmaları gerektiğini söylemiş.

Bu sözleri işiten tüccarların bazıları kendi aralarında: “Kerem’in bu dediği şeyler doğru mu acaba? Padişahın kızının odasında kalıp ölmeden çıktığı gece aklını yitirmiş olmasın. Şah kızının rüzgârından akli uçup gevezelik etmiş olmasın. Kırk tane devi bir adamın öldürebileceği, hey, akla sığacak bir şey mi? Böyle bir şeyi önceden duyanınız var mı? Bunun dediği şeyler bu harabelikte ise orası uzak değil, kontrol etmek gerekecek. Böyle tükenmez bir hazineye sahip olmak, akla sığmayacak bir şey. Ama bu boş bir hayal olmasın” demişler. Bunların konuşmalarını susup dinleyen yaşlı kervanbaşı:

— Dünyada her türlü şeyin olması mümkün. İnanmamazlık etmeyin. Bunların hepsi baht işi. Her nasıl olursa olsun önce devlerden kalan kızın gönlünü edip kalanını kendi aranızda eşit paylaşmanız gerek. Birazcık bile inanmıyorsanız kapının ağzına gidip bakın, orada devlerin cesedi var mı. Eğer varsa ayağınıza gelen rızkı sessiz sedasız gayret edip toplayın ve alıp gidin, demiş.

Yaşlı kervanbaşının sözünü bitirmesini sabırsızlıkla bekleyen tüccarlardan üç dört tanesi gidip kapının yanına varmışlar. Çürüyen cesedin kokusu burunlarından beyinlerine kadar işleyince geri dönmüşler ve serilmiş yatan başsız devleri gördüklerini söylemişler. Kervanbaşının tavsiyesiyle tüccarlar, hayvanları ürkütmeyecek şekilde devlerin cesetlerini

¹³⁵ Ulag: Ulak, ulaşım için kullanılan (at, deve, motorlu araç vd.) araç (TTS, 1995: 645).

buradaki büyük çukura doldurup üzerini gömmüşler. Otların hepsini yığıp, üstüne toplayıp yakmışlar. Sonra ise Kerem ile güzel peri birlikte gidip devlerin hazinesinin olduğu yerleri kontrol etmişler.

Hazineyi toplayıp ulağa yüklemişler. Daha sonra hayvanları aramaya çıkmışlar. Peri, kulanların özellikle de devlerin bindiği, eğittiği kulanların insandan korkacağını bildiği için tüccarların hepsini bir yerde bekletip kendisi üç defa cana vurmuş. Kulanlar hemen yüzünü eğip tozularak gelmişler. Hepsinden önce büyük devin bindiği kulan gelip kızın önünde durmuş. Kız da kulana özel yapılmış ağızlığını takmış ve onu ağılında sıkıca bağlamış. Diğer binilen ve yük yüklenen kulanlara da böyle yapmışlar. Sonra ilk önce gelen kulana binip harabeliğin batı tarafındaki tepenin üstüne çıkmış ve kulanın iki kulağının arasını ve ensesini sıvazlamış. Kulan var gücüyle üç defa kişnemiş. Onun sesini işitir işitmez devlerin tüm hayvanları hızla harabeliğe gelmiş. Kızın önderliğinde develerin arasındaki hamutlu, semerli, dizginli erkekleri, yük yüklenen kulanları, hazırlanan değerli zenginliklerin yanına götürüp hepsini tam yüklemişler. Kızın tavsiyesiyle büyük devin bindiği kulanına kervanbaşı, kalanlarına diğer tüccarlar binmişler. Böyle yükte tüccarlar az gidip uz gidip, alışverişe giderlerken bir gece yatıp önceki köprünün yanına varmışlar. Orada yüklerini serip biraz dinlenmişler. O sırada Kerem, usulca otların arasını yoklamış ve ikiye yarılıp atılmış büyük ejderhanın leşini görmüş. Etrafında işçi dolaşıyor gibi onu özleyerek bakınmış. Sonra Kerem bu olayı da kervanbaşına anlatmış. Kervanbaşı başları kesilen devleri de hatırlayıp:

— Senin işçin sağ kalmamıza, bunca zenginliğe sahip olmamıza yardımcı oldu. Eğer o olmasaydı, devlere bırakmadan sadece bu bile hepimizi yutardı, demiş.

Birkaç menzil yol yürüdükten sonra günün büyük bir bölümü geçmiş, akşam olmaya başlamış. Onlar güzel otları, sulu bir yere ulaşmışlar ve orada gecelemeğe istemişler. Yükleri indirmişler, yük taşıyan hayvanları bağlamışlar. Kerem, arkadaşının kendilerine katıldığı yeri tahmin edip onun yattığı mezarlığın uzakta olmadığını anlamış. Hiç kimseye bir şey demeden insanlardan uzaklaşarak mezarlığa girip arkadaşının mezarına gidip dua okumuş. Dönerken ise o mezarın içinden çıkıp kendisiyle yine bir kez vedalaşıyor gibi arkasına bakınmış.

Sonra en yakın, can dostunu mezarlıkta bırakıp gidiyor gibi üzüle üzüle dönmüş. Kervanbaşı, yola düşünce sağ salim geldiklerini müjdelemek için önce zengin Amanılla'ya çevik bir atlıyı müjdeci göndermiş. Müjdeci, kapıda seslenmek için öksürmüştü. Zengin

Amanilla içeriden: “Kimsen geliver, kapı açık” diye bağırmış. Müjdecî, eve girmiş ve selam verip zenginle görüşmüş.

Zengin Amanilla hâl hatır sorup misafiri döşegin üzerinde, kendi yanına oturtmuş. Sonra hanımından çay isteyip kendi kendine: “Köy çocuğu da olsa, elbette, bir işcağızı vardır. Yoksa böyle akşam vakti gelmezdi. Şimdi de utanıp söyleyemedem oturmasın” düşüncesiyle:

— Haydi, canım, iyi misiniz? Bize gelen kendisini ağabeyinin, kardeşinin evine gelmiş gibi hisseder, çekinme, diyerek onu konuşturmaya çalışmış. Bunun üzerine müjde vermeye gelen adam:

— Ben Kerem ve diğerleriyle alışverişe gittim. Şehre bir menzil yol kaldığında mola verdik. Kervanbaşımız ile Kerem ikisi kararlaştırıp beni size müjde vermek için gönderdiler. Keremcan yanında iki peri de getiriyor, demiş.

Böyle güzel bir haber işiten zengin Amanilla, kendisi için özel diktirdiği ipek elbisesini müjdecîye vermiş. Sonra zengin Amanilla, hanımıyla kararlaştırıp^{P218-0.1.} iki büyük oğlunu yollayarak akrabalarını, yakınlarını çağırıp onlarla tan vaktinde tüccarları karşılamaya gitmiş.

Hanımına ise:

— Sen de gelinlerinle,^{P266-} komşularınla toy hazırlığını yapiver, diye buyurmuş.

Böylece zengin Amanilla, atlılara öncülük edip şehirden çıkmış. Öğle vakti olduğunda hızla gelen tüccarların karşısına çıkmışlar. Tüccarlar ve buradan gidenler, attan inip görüşmüşler, hâl hatır sorup tekrar ata binip şehre gitmişler.

Tüccarlar, yolda olan olayları birbirlerinden önce zengin Amanilla’ya anlatırken şehre nasıl geldiklerini bile anlamamışlar.

Şehre geldikten sonra kervanbaşı, devlerden alınan değerli eşyaları zengin Amanilla’nın avlusuna götürüp mallar paylaşılıncaya kadar gençleri başına bekçi dikmiş. Bekçiler bekçiliğini yapmışlar, diğerleri kendi yükleriyle evlerine dağılmışlar. Zengin Amanilla ise şafak sökünceye kadar eğlence yapmış. Sabah yine yedi gün sonra üç gün üç gece^{Z71.1.1-1.} boyunca toy yapacağını bildirip üç haberciyi komşu şehir ve köylerdeki insanlara göndermiş.

Kervanbaşı sabah erkenden Kerem’in ve onun babasının yanına gelip:

— Haydi, o hayvanları ve eşyaları ne yapacağız, deyince zengin Amanilla:

— O zenginliklerle benim işim yok. “Ektiğim de yok, diktiğim de yok, harmanda hazır hoca” olmadan beni rahatsız etmeyin. Ne yaparsanız yapın, demiş ve o eşyalara hiç dikkat etmemiş.

Kerem de:

— Ben genç bir oğlanım. Şöyle yapalım diye akıl veremem. Hepsine öncülük edip toplatan ve getirten de sizsiniz. Bu yüzden de o eşyaların ve hayvanların hepsini siz öncülük edip hiç kimsenin gönlü kalmayacak şekilde paylaşırsanız, razıyım. Ben kendi adıma sizi vekil seçiyorum. Onun için benden yana çok rahat olun da ne yaparsanız yapın. Doğruyu söyleyecek olursam, bu belalardan sağ kalıp, sağ salım dönüp gelmem benim için bitmez tükenmez bir servet, diyerek o işe kendisinin karışmayacağına iyice inandırmış.

Kervanbaşı:

— Kerem, rahat ol. Çocukluk edip işin en önemli kısmını bana yükleme. Bu eşyaları paylaşmayı ve insanların hepsini razı etmeyi, ben sırtımda taş taşımaktan daha ağır görüyorum. Sonra da hazinenin bulunmasına sen vesile oldun. O eşyalarda diğer adamların bir ilgisi yok. Sadece getirdiler. Kazandığın gibi onlara sahip çık. Önünde de büyük toyların var. Yaptığına beni karıştırma, diğerleri de razı olurlar. Bu eşyaların hepsinin nasıl kazanıldığını, oğlanların kendilerinin sağ kalışını hepsi iyi biliyor, demiş.

Bunun üzerine Kerem:

— Bana büyük hayvanların biri bile lazım değil. Paylaşın, deyip de gitmiş.^{W14-1.}

Kervanbaşı gecikmeden arkadaşlarının hepsini hayvanların yanına çağırmış ve bütün hayvanları hemen sayıp arkadaşlarına:

— Haydi, çocuklar! Şimdi niye böyle duruyorsunuz? Hayvanlardan hanginize ne kadar lazımsa alıp gidin, demiş. Fakat arkadaşları, Kerem’in gelmesini istiyormuş. Kervanbaşı:

— Kerem gibi genç bir oğlanı rahatsız etmeyin. Onun paylaşması gerekenler az değil. Ama kendiniz gayret edin ve çabucak paylaşın, hayvanları aç bırakmayın, demiş. Kervancılar yine Kerem’in gelmesini beklemişler. Sonra gidip onu getirmişler. Ama Kerem’i dinlemeyip iki kızını da paya ortak etmek istemişler. Kerem bunu kesinlikle kabul etmemiş. Bunun üzerine kervancılardan biri:

— Hey, millet, aslına bakılırsa, bu hayvanların hak sahibi peri kızı olmalı. Bunlar, devlerden ona kalan miras sonuçta. Gelin, hepsini götürüp zengin Amanılla’nın avlusuna dökelim. Toylarına katkı olur. Hayvanlarla bizim alakamız yok. Biz onu sadece getirdik, demişler. Bunların dediklerini kervanbaşı hemen onaylamış:

— Sahiden benim neden aklıma gelmedi? Servetin sahibi varken, biz bunları paylaşmak istiyoruz. Şimdi de tam vaktinde hatırladık.

Bunun üzerine Kerem:

— O kızın miras sahibi olma derdi yok. Bu dediğiniz şeyler onun hiç aklına bile gelmez. Nerde akla gelmeyen bir şey varsa buluyorsunuz. Bu periyi ve beni razı etmek isterseniz, güzelce anlaşip kendi aranızda paylaşın. Bunu yapmazsanız, o zaman, eğer razı olursanız ben onların hepsini şehirden çıkarıp ormana kovalarım, demiş.

O anda kalabalığın içinden biri:

— Bütün belalardan kurtulup, gelip çocuklarımıza kavuştuk. Güzelce alışveriş yapıp geldik. Bize bundan büyük ne hediye olsun! Bu hediyenin altında kalmazsak razıyız, demiş.

Kerem:

— Benim sözümü kabul etmezseniz, o zaman babamı ve o kızı getireyim, diyerek evlerine koşmuş. Kervanbaşı:

— Doğrusu, babası da o kız da bunun sözünden çıkmaz. Kabul etmezsek hayvanları şehirden çıkarıp kovalamaya da üşenmez, demiş.

Kısa bir süre sonra zengin Amanılla, yanında Kerem'i ve kızını da alıp gelmiş:

— Haydi, ey ahali! Kerem'i nasıl kızdırmışsınız. Onun kalbini kırmayın da dediğini yapın. Ben de, işte, gelinimiz de buna razıyız. Çabucak paylaşın da toya yardıma gelin, diyerek kesin cevap vermiş ve hızla geri dönmüş. Sonunda hayvanlar, uyum içinde paylaşılmış. Dinlese de dinlemese de Kerem'in perisine de bir pay vermişler ve seslerini çıkarmadan onları zengin Amanılla'nın avlusuna bırakmışlar.

Zengin Amanılla, kafasını sallayarak onların peşinden bakakalmış.

Zengin Amanılla'nın toyuna bütün halk katılmış. Zengin, toyda devlerden kalan altınların, gümüşlerin hepsini halka paylaşmış.

Toydan sonra Kerem bütün şehri toplayıp o işçi için çok sadaka vermiş. Ardından da alışverişe gidenlerle birleşip işçinin üzerine kubbe yaptırmışlar.

2.56.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 56

P251.6. Several brothers / Birkaç erkek kardeş

P251.6.1. Three brothers / Üç erkek kardeş TBM-56

Amanilla'nın üç oğlu olmuş, oğullarının üçü de büyümeye başlamış.

H500. Test of cleverness or ability / Akıllılık ve yetenek sınamaları

H500.1. Sons tested for skill / Erkek çocukların yeteneklerinin test edilmesi TBM-56

Zengin Amanilla, oğullarının akıllarını, iş becerilerini, insanlarla ilişki kurma becerilerini sınamak için onları denemeye başlamış. Onlara basit işlerden başlayıp her türlü işi buyurarak sınavı her birinin nasıl işlerde faydalı olacağını belirlemeyi aklına koymuş.

H501.3. Sons tested for wisdom; given same amount of money / Erkek çocukların akıl testi: aynı miktar para verilir TBM-56

Günlerden bir gün oğullarının en büyüğü olan Kerim'i yanına çağırıp eline epey para vermiş ve: "Bunları yoksullara paylaştırıp gel" demiş.

W152. Stinginess / Cimrilik

W152-19. Stingy son / Cimri oğlan (MTB) TBM-56

Kerim iki cebini de parayla doldurup, sabahtan akşama kadar şehirde ve köylerde aylak aylak dolaşmış, paraları hiç kimseye vermeye eli varmadan akşam dönüp getirip babasına vermiş ve: —Paraları paylaştırmaya kıskandım. Herkesin eli var, omzunda başı var, kazansın kendileri dedim, demiş.

H934. Relative assigns tasks / Yakınların vazifeler tayin etmesi

H934-5. Tasks assigned by father / Babanın verdiği vazifeler (MTB) TBM-56

P251.6.1-3. The youngest of three brothers / Üç erkek kardeşin en küçüğü (MTB) TBM-56

Aradan yine birkaç gün geçmiş ve zengin Amanilla, yanına üçüncü oğlu Kerem'i çağırmış: —Git yavrum, bu paraları götür de fakir fukaraya paylaştırıp gel, demiş ve önceki oğullarının götürüp geri getirdiği paraların hepsini ona vermiş.

W11. Generosity / Cömertlik

W11-17. Generous son / Cömert oğul (MTB) TBM-56

Kerem, babasının verdiği paraları geri getirmemiş. Şehirleri ve köyleri üşenmeden dolaşmış ve nerede aç çıplak, fakir fukara görse azar azar paraları onlara paylaşmış.

L10. Victorious youngest son / En küçük erkek çocuğun zaferi TBM-56

Böylece Kerem, babasının verdiği paraların hepsini elden çıkarıp akşam evlerine dönmüş. Babasının yanına varmış ve verdiği paraların hepsini nasıl elden çıkardığını tek tek anlatmış.

L12. Favorite youngest son / Sevilen en genç oğul TBM-56

Sen benim umudum oldun. Artık hiçbir zaman yaptığına hayır demem, senden dünya malımı kıskanmam. Senin elin, ayağın olurum oğlum.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TBM-56

Kerem, babasının razı olmasına sevinip annesinin yanına gitmiş.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihatı

J154.0.1. Wise words of father / Baba nasihatı TBM-56

Şu öğüdümü de tut: “Hiçbir zaman su kanalının geçidine yakın yerde ve de eski harabenin yakınında yatma. Gerisini de kendin bilirsin” diyerek Kerem’i azık, giyim kuşam, parayla donatmış ve tüccarların yanına katıp alışverişe yollamış.

J652. Inattention to warnings / Uyarılara karşı dikkatsizlik

J652-5. Son disregards father’s warning / Oğlanın babasının uyarısını göz ardı etmesi (MTB) TBM-56

Yine babasının: “Eski harabenin yakınında yatma” dediği sözü Kerem’in aklına gelse de diğer tüccarlar konakladığından sesini çıkarmamış, kılıcı yine işçisine vermiş ve rahatça yatmış.

G650. Unclassified ogre motifs / Sınıflandırılmamış dev motifleri

G673- Relatives of ogre / Dev in yakınları (MTB)

G673-1. Ogre brothers / Dev erkek kardeşler (MTB)

G673-1.2. Forty ogre brothers / Kırk dev erkek kardeş (MTB) TBM-56

Kız: — Onlar kırk tane, kırkı da kardeş.

H344. Suitor test: entering princess's chamber / Damat sınaması: gelinin odasına girme

H344-2. Suitor test: accommodation in the bride's room / Damat sınaması: gelinin odasında konaklama (MTB) TBM-56

Onlar hanlarına dönerlerken yolda: “Kim padişahın kızının yaşadığı odada bir gece kalıp ertesi gün ölmeden çıkarsa, padişah kızını ona verecek” diye bağırarak bir tellala rastlamışlar.

T68. Princess offered as prize / Prensesin ödül olarak teklif edilmesi

T68-8. Giving the princess as a reward to the young man who stays and survives in her room / Prensesin odasında kalıp sağ çıkan gence ödül olarak verilmesi (MTB) TBM-56

Kızını da epey servet ve kendine ait kıymetli eşyalarla Kerem’e bağışlamış.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-56

Büyük toy yapmış.

T133.5. Mounting upon horse to fetch bride / Gelini at üzerinde getirme

T133.5-0.1. Mounting upon camel to fetch bride / Gelini deve üzerinde getirme (MTB) TBM-56

T133. Travel to wedding / Düğün için seyahat etme TBM-56

Sonra kızı için özel, güzel bir boz deveyi süslemiş ve tüccarları, kendi askerlerini, çalgıcılarıyla önlerine katıp, yol boyunca eğlence yaparak gününün büyük bir bölümü geçinceye kadar yolcu etmiş.

F575.1. Remarkably beautiful woman / Olağanüstü güzellikteki kadın

F575.1-5. Remarkably beautiful wife / Olağanüstü güzellikteki eş (kadın) (MTB)
TBM-56

Kızın güzelliğinden hayretler içinde kalan ve onun nereden ortaya çıktığını anlamayan Kerem, hiç kimseye duyurmadan arkadaşına: — Gözün aydın, iki gözün dört olmuş. Sana tam da böylesi yakıştırdı, demiş.

P210. Husband and wife / Karı Koca

P218- Husband decides with his wife about the journey he will have / Kocanın çıkacağı yolculuğa karısıyla birlikte karar vermesi (MTB)

P218-0.1. The couple decides together / Karı kocanın birlikte karar alması (MTB)
TBM-56

Sonra zengin Amanılla, hanımıyla kararlaştırıp iki büyük oğlunu yollayarak akrabalarını, yakınlarını çağırıp onlarla şafak vaktinde tüccarları karşılamaya gitmiş.

P260. Relations by law / Kanuni akrabalar

P266- Daughter-in-law / Gelin (MTB) TBM-56

Hanımına ise: — Sen de gelinlerinle, komşularınla toy hazırlığını yapiver, diye buyurmuş.

Z71.1.1. Formula: three days and three nights / Formül: üç gün üç gece

Z71.1.1-1. Wedding lasting for three days and three nights / Üç gün üç gece düğün (MTB) TBM-56

Sabah yine yedi gün sonra üç gün üç gece boyunca toy yapacağını bildirip üç haberciyi komşu şehir ve köylerdeki insanlara göndermiş.

W0. Favorable traits of character / Karakterin olumlu özellikleri

W14- Contented / Tokgözlülük (MTB)¹³⁶

W14-1. Contented youngest brother / Tok gözlü en küçük erkek kardeş (MTB)

TBM-56

Bunun üzerine Kerem: — Bana büyük hayvanların biri bile lazım değil. Paylaşın, deyip de gitmiş.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-56

Zengin Amanilla'nın toyuna bütün halk katılmış.

2.57. Külbasar¹³⁷

2.57.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda Yazgeldi Ağa adında bir adam varmış. Onun üç oğlu^{P251.6.1.} varmış. Oğlanlarının en büyüğüne Gülbasar, ortancasına Gumbasar, en küçüğüne ise Külbasar derlermiş. O adamın bir devesinden başka bir şeyi yokmuş. Çok fakirlermiş. Yazgeldi Ağa, devesiyle pazarda soğan satarmış. Bundan kazandığı parayla üç oğlunu geçindirip büyütüyormuş. İşi gücü soğan yetiştirip satmak olduğu için köy halkı ona “Yazgeldi soğancı” diye lakap takmışlar.

Aradan uzun yıllar geçince soğancı Yazgeldi yaşlanıp iyice güçten düşmüş. Ölmeden önce üç oğlunu da yanına çağırıp:

— Oğullarım, ben sizden şikâyetçi değilim. Babanızın bir dediğini iki etmeden yerine getirdiniz, dediğimden çıkmadınız. Artık ben de yaşlandım. Maalesef, bu yaşlılık yüzünden babalık görevimden birini yerine getiremedim, sizi evlendiremedim, her birinize ayrı ayrı ev tutup veremedim. Artık kendi kaderinizi kendiniz yaşarsınız. Fakat size bir nasihatim^{J154.} var. Bu deve, ben öldükten sonra ölürse onun cesedini her biriniz bir gece bekleyin.^{H1462-2.} Çünkü bu deve dördümüzü de geçindirdi, bize sıkıntı çektirmedi. Onunla çok yük taşıdınız. Üç gün sonra tıpkı insan gibi defnedin, diye canı gönülden söyleyerek öğüt vermiş. Oğulları, babasının nasihatini kabul etmiş.^{M251-1.}

¹³⁶ W14-1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

¹³⁷ Kadırov, A. (haz.). (1994). “Külbasar”. *Yedi Davager*. Aşgabat: Magarif, 16-22.

Yazgeldi Ağa yaşlanıp ölmüş. Aradan birkaç yıl geçmeden bu deve de bataklıkta ayağı kayıp, düşüp ölmüş. Devenin cesedini ilk gece, Yazgeldi Ağa'nın en büyük oğlu^{P251.6.1-1}. Gülbasar beklemiş. Gece yarısı olduğunda rüzgârı uğuldatıp, her yandan toz kaldırarak kocaman bir ejderha gelmiş. O, devenin cesedinden biraz yemiş. Uykulayan Gülbasar ise bundan habersizmiş.

İkinci gün ortanca oğlu^{P251.6.1-2}. Gumbasar, bekçilik yapmış. Önceki ejderha yine gelip devenin cesedinin yarısını yemiş.

En son gece Külbasar'ın^{P251.6.1-3} sırasıymış. O, gündüz uykusunu almış, sonra da kılıcını bileyip iyice hazırlamış. Gece yarısı olduğunda büyük bir rüzgâr çıkmış, yer gök titreyip sarsılmış. Yerden göğe, gökten yere kum savrulmuş, hiçbir şey görünmüyormuş. O rüzgârda da bu büyük, kara ejderha gelip cesede yaklaşmış. O an Külbasar, saklandığı yerden kalkıp kılıcını yatay tutarak ejderhaya doğru yavaş yavaş yaklaşmış. Ejderha onu hemen nefesiyle çekmiş. Yatay tuttuğu keskin kılıç, kara ejderhayı ikiye bölüp atmış. Ejderhanın kırmızı kanı oluk oluk akmış.^{H1462.1} Ertesi gün bu olay her yere yayılmış.

Külbasar'ın ölen devesinden kalan bir torumu¹³⁸ varmış. Onu yaylada bakarken, güçlü bir kasırga çıkıp beraberinde götürmüştü. Külbasar, ağabeylerinin karşı gelmelerine bakmadan^{J652-7} torumun peşinden gitmiş. On gün, gece gündüz yatmadan yol yürüyüp, çok eziyet çekip sonunda bir köşke varmış.

Külbasar, köşke girince bakmış ki, ak şallı yaşlı kadın bir kazanda çorba, başka bir kazanda pilav ve tandırda ekmek pişirip üç işi birden yapıyormuş. Yaşlı kadının başı tandır gibi, boyu minare gibi, ayağı ise maşa gibi kara ve inceymiş. O, tandırdan çıkan kızgın ekmek ile çorbanın üzerine çıkan etleri silip süpürüyormuş. Külbasar, parmak uçlarına basarak yaşlı kadının yanına gelmiş ve sakince:

— Ey ana, yiyecek içecek bir şeyin yok mu, diye sormuş.

Yaşlı kadın kıpırdayınca ve konuşunca ağzındaki tükürükler ateş olup oğlanın üstüne saçılmış. İhtiyar kadın, cam kırığı gibi parıldayıp duran gözlerini öncekinden iki kat büyüterek:

— Ey oğul, sen nereden geliyorsun? Bu yemekler evdekiler için pişiriliyor. Ama gözün kalmasın, sana da birazcık vereyim, diyerek yabancıyı beş odadan geçirip içi kapkaranlık bir odada bekletmiş.

Yaşlı kadın kendi gözlerini avucuyla kapatmış, tam o anda etraf aydınlanmış. Önceden böyle şeyleri asla hayaline bile getirmeyen oğlan, bu olayı görünce şaşırıp kalmış.

¹³⁸ Torum: 6 ay ile 1 yaş arasındaki deve yavrusu (TTS, 1995: 633).

Odanın kible tarafındaki köşesine bakmış ki, üç kız bakışıp dururmuş. Onların üstündeki kadife elbise, ipek ve yakut-mercanlar, altın-mücevherlerle süslüymüş, ışıldayıp duruyormuş. Anne sevgisinden mahrum kalan, ömür boyu fakirlik çeken bu oğlan^{L111.4} böyle eşyaları rüyasında bile görmemiş.

Kızlardan biri Külbasar'a baktığında evin içi öncekinden on kat daha aydınlanmış. Doğrusunu söylemek gerekirse, kızlar birbirlerinden güzel, iyi ve sempatikmiş. Dünyadaki her şeyden de haberdarlanmış.

Büyücü yaşlı kadın, Külbasar'a yiyecek içecek şeyler getirmiş. Ama oğlan, kızların etkileyici aşkından dolayı yemeden içmeden kesilmiş.^{T24.6} Onların ölüyü diriltten cemali, sevgisi, bütün karanlığı aydınlatan nuruyla yaşıyormuş. Bir süre sonra Külbasar:

— Buralar kimin, diye büyüciye sormuş.

O zaman yaşlı kadın:

— Buralara Gara Pelen adlı devin meskeni derler. Dünyada ondan yiğit, ondan güçlü dev yok. Onun adını işitince bütün canlılar titreyip girecek delik bulamazlar. Gara Pelen şu an yok. Muhafızlarıyla ava çıktı, demiş. Oğlan rahatlayıp, yatıp dinlenmiş. O arada birden bire uykuya daldığını bile hissetmemiş.

Aradan çok zaman geçmeden bulunduğu oda sarsılmaya başlamış. Evde asılı duran eşyalar iki yana savrulmuş. Büyük köşk birden zangırdarak ses çıkarmaya başlamış. Külbasar sıçrayarak yerinden kalkmış. Ortanca kızın hıçkırarak ağlamaya başladığını işitmiş ve:

— Ey, ay parçası! Niçin ağlıyorsun? Hey, senin gibi kıza gözyaşı dökmek yakışır mı, demiş.

Kız ağlamayı kesip:

— Beni sen buraya gelmeden önce açgözlü Gara Pelen zorla getirdi. Buna üzülüp ağlıyorum, diyerek devin eline nasıl düştüğünü anlatmış.

Külbasar da:

— Kızlar! Siz hiçbir şeyi dert etmeyin. Ben ölünceye kadar size yardım ederim. Gara Pelen size pis elini uzatamaz, diyerek kızları sakinleştirmiş. Oğlan, kızlarla anlaşip hemen büyüci yaşlı kadını öldürmüşler. Pişirilen yemeğe ise zehir katmışlar. Ama yaşlı kadın birden dirilip de:

— Şimdi sizin dördünüzü de paramparça edeceğim, diyerek üzerlerine saldırmış. Kızlardan biri arkadaşına:

— Diğer odada çeşitli silahlar var. Onlardan beş tanesini getir, demiş. Büyücü, Külbasar’la kapışmış. Kızların , ellerine silah alıp yaşlı kadına saldırmışlar. Yaşlı kadın, fırsatı elden bırakmadan oğlanı altında çiğneyip ezmeye başlamış. O anda ağlayan kız gelip büyücünün tam sırtına yüzü cevherli kılıcı doğrultmuş. Yaşlı kadın, ağrısına dayanamayıp “Ah” diyerek oğlanın üzerinden diğer tarafa düşmüş. Kızlar, Külbasar’ı ölümden kurtarmışlar. Dört kişi dört yandan kılılayıp büyücünün en büyük parçasını darı gibi yapmışlar.

Bir süre sonra bir grup adamı esir alıp dönen Gara Pelen, muhafızlarıyla içeri girmiş. Odaları dolaşmaya başlamış. O anda birden Külbasar’a gözü takılmış. Dev onu yemek için saldırmış. Kızlar, oğlana yardıma gelmişler. Dördü dört yandan ona hücum etmişler. Ama koca devi yenmek kolay olur mu? Gara Pelen, bir nara atıp ortanca kızını nefesiyle kendine çekmiş. Külbasar hemen kılıçla devin ağzını yaralamış. Kılıç onun dişine değince büyük bir ateş sıçrayıp dört tarafa yayılmış. Birinci kız, devin eline kılıç vurmuş. Dev, kanını akıtarak o kızını kovalamış. Oğlan hızla devin ağzına kılıç vurmuş. Dev, dağ gibi yıkılıp düşmüş. Onun kuvvetinden koca köşk bile sarsılmış. Gara Pelen bunların üzerine başıyla hareket etmeye başlamış. Ama Külbasar ile kızlar da bunu akıllarından bile geirmemişler. Onlar “Ya leyim ya da yeneyim” diyerek yuvarlanıp gelen kelleye öyle bir hücum etmişler ki, kılıçlar her defasında kemiğe değdiğinde ateş saçmış. Neredeyse köşk alev alacakmış. Kısa bir süre savaştıktan sonra onlar kelleyi tıpkı kabuk doğrar gibi yapmışlar. Kan, köşkün odalarına akmaya başlamış. Artık devin muhafızlarıyla savaş başlamış. Gara Pelen’in canını cehenneme gönderince cesaret kazanan bu dört kişinin bedenine bir yerden çok büyük bir g gelmiş gibi olmuş. Ortanca kız, kılıcını bir fırlattığında muhafızların ikisini öldürmüş. “Baş olmazsa gövde leş” denildiği gibi Gara Pelen’den ayrılan muhafızların uzun süre savaşmaya gücü yetmemiş. Onlar rezil olup yenilmişler.

Külbasar ile kızlar, yaptıkları işlere çok sevinmişler. Bunlar köşkün odalarını dolaşmaya başlamışlar. Bakmışlar ki diğer odalarda da getirilip koyulmuş esirler az değil. Külbasar onlara büyücü yaşlı kadının, Gara Pelen’in ve onun muhafızlarının yerle yeksan edildiğini, zalimlerden ömür boyu kurtulduklarını söylemiş. Bütün esirler sevinmiş ve özgürlüklerine kavuşmuşlar.

Gara Pelen’in esir edip getirdiği insanlardan ikisi, bilmeden zehir koyulmuş yemekten yiyip ölmüş. Külbasar hemen o yemekleri derin çukur kazdırıp oraya dktrmş.

Esirler hep bir ağızdan konuşup:

— Gara Pelen bizim köyümüzü talan etti. Çoğumuzu öldürdü. Hayvanlarımızı kesip, tahıllarımızı katıra yükleyip köşke taşıdı. Bu korkunç olaylardan sen bizi kurtardın, genç delikanlı! Biz ömrümüzün sonuna kadar sana hizmetkâr olmaya hazırız! Senin de ömrün uzun olsun, kötülüğün gölgesini bile görmeyesin, demişler. Onlar Külbasar'a çok dua etmişler.

Beyil adlı adam ise:

— Bizi azat ettiğin için iki yüz koyun, üç batman¹³⁹ tohum vereyim. Ben de ömrümün sonuna kadar senin hizmetinde olayım, demiş.

Külbasar ise sevinip:

— Sizin malınıza ihtiyacım yok.^{W14-1.} Bana vereceğiniz tahıllarımızı kendi oğlunuza, kızınıza yedirin. Fakat bir ricam var: Uyum içinde olun, birbirinize merhametli olun, yardım edin. Artık size düşman yanaşamaz, saldıramaz, demiş.

Korkunç düşmandan kurtulan insanlar, sevincinden Külbasar'a bolca eşya vermişler. Oğlan almak istemediğinde ise onu almaya zorlamışlar. Esirler, Külbasar ve kızlarla vedalaşıp evlerine dönmüşler.

— Külbasar yanındaki üç kıza dönüp:

— Siz de kurtuldunuz. Artık anne babalarınızın yanına gidebilirsiniz, demiş.

O anda önceki ağlayan ortanca kız:

— Ey, mert oğlan! Sen bizi zalim ve cani Gara Pelen'in elinden kurtardın.^{R111.1.1.} Bizim üçümüzden birini seçip kendine eş al.^{T68.1.} Kalan ikimiz de senin hizmetinde olalım, diyerek hafifçe gülümsemiş. Oğlan, o kıza kendine eş almak istediğini ima etmiş. Kalan iki kıza da ağabeylerine niyetlenip almış.^{L31.} Bunlar köşkten kendilerine gerekli eşyaları hazırlayıp, katırlara yükleyip "Neredesin Külbasar'ın ata yurdu?" diyerek gitmişler. On gece gündüzlük yolu iki günde geçmişler. Külbasar büyük bir hürmetle ağabeylerinin yanına gitmiş.

Külbasar evine gelmiş ki, büyük ağabeyi Gülbasar açlıktan ölmüş.^{P251.6.1-1.1.} Oğlan uzun süre üzüntülü bir şekilde oturmuş.^{L13.} Ortanca ağabeyi Gumbasar da zayıflamış, neredeyse ölecekti. Evde de yiyecek içecek hiçbir şey yokmuş. Külbasar, Akmaya'nın sütünü buldurup getirtmiş, büyük ağabeyinin defnedilen mezarının üstüne serpmiş.^{H1242.} Aksıra aksıra ağabeyi yerinden kalkmış.^{E125.3.} O gün Külbasar bütün halkı toplayıp toymuş. Onun toyunu işiten insanlar, oğlanın iş başarıp gelmesine^{L10.} sevinerek toya katkı olması için oğlak, kuzu, koyun, keçi getirmişler. O sırada da esirlikten kurtulan insanlar

¹³⁹ Batman: Tahminen 20 kilograama denk olan ağırlık ölçüsü (TDS 1962: 77). Üç batman: 60 kilogram tohuma karşılık gelmektedir.

bahsedilen eşyaları getirip bir yere koymuşlar. Getirilen eşyalar çok fazlaymış. Onu gören Külbasar, kalabalığın önüne geçip:

— Ey ahali! Sizden tek ricam var: Beni saydığınız için çok sağ olun, hepimize teşekkür ederim. Halk aç otururken ben bu eşyaları köşeme koyarsam yakışık olmaz. Ben de halktan, yani sizin gibi insanım. Sizin kötü gününüzde ben de üzgünüm. Her mutluluğunuza ben de ortağım. Bunun için bu getirilen eşyaları herkese eşit yetecek şekilde halka paylaşırım. Fakir fukaralara ise bolca verin. Yine söyleyeceğim bir şey var; bunları tek kendim köşeme koyarsam, benim de karakterim değişir. Bırakın, bundan böyle ben de sizin gibi emek vererek kazanayım, demiş.

Halk, dört taraftan onaylayarak Külbasar'ın dediklerini kabul etmiş.

Külbasar o gece kızların isteklerini göz önünde tutup ağabeylerine nikâh kıydırmış. Sonra da onların her birine birer beyaz ev yaptırmış.

Bu olaydan uzun süre geçmeden halk, Külbasar'ı kendine padişah seçmiş. Böylece Gülbasar, Gumbasar, Külbasar ve onların hanımları uzun yıllar mutlu mesut bir şekilde yaşamışlar.

2.57.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 57

P251.6. Several brothers / Birkaç erkek kardeş

P251.6.1. Three brothers / Üç erkek kardeş TBM-57

Onun üç oğlu varmış.

J154. Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihatı TBM-57

Artık ben de yaşlandım. Maalesef, bu yaşlılık yüzünden babalık görevimden birini yerine getiremedim, sizi evlendiremedim, her birinize ayrı ayrı ev tutup veremedim. Artık kendi kaderinizi kendiniz yaşarsınız. Fakat size bir nasihatim var.

H1462. Vigil for dead father / Ölmüş baba için kabirde nöbet

H1462-2. The watch in the grave of the camel upon the will of the dead father / Ölmüş babanın vasiyeti üzerine devenin kabrinde nöbet (MTB) TBM-57

Bu deve, ben öldükten sonra ölürse onun cesedini her biriniz bir gece bekleyin.

M251. Dying man's promise will be kept / Ölmek üzere olan insanın sözü tutulacaktır

M251-1. Son keeps his promise to his dad before he dies / Oğulun babasına ölmeden önce verdiği sözü yerine getirmesi (MTB) TBM-57

Oğulları, babasının nasihatini kabul etmiş.

P251.6.1-1. The eldest of three brothers / Üç erkek kardeşin en büyüğü (MTB) TBM-57

Devenin cesedini ilk gece, Yazgeldi Ağa'nın en büyük oğlu Gülbasar beklemiştir.

P251.6.1-2. The middle brother of three brothers / Üç erkek kardeşin ortancası (MTB) TBM-57

İkinci gün ortanca oğlu Gumbasar, bekçilik yapmıştır.

P251.6.1-3. The youngest of three brothers / Üç erkek kardeşin en küçüğü (MTB) TBM-57

En son gece Külbasar'ın sırasıymıştır.

H1462.1. Vigil for dead father: youngest son alone endures frightful experiences / En genç çocuğun korkunç deneyimlere tek başına katlanarak ölmüş babasının mezarında nöbet tutması TBM-57

O an Külbasar, saklandığı yerden kalkıp kılıcını yatay tutarak ejderhaya doğru yavaş yavaş yaklaşmış. Ejderha onu hemen nefesiyle çekmiş. Yatay tuttuğu keskin kılıç, kara ejderhayı ikiye bölüp atmış. Ejderhanın kırmızı kanı oluk oluk akmış.

J652. Inattention to warnings / Uyarılara karşı dikkatsizlik

J652-7. Youngest brothers disrewards elder brothers / En küçük erkek kardeşin ağabeylerinin uyarısını göz ardı etmesi (MTB) TBM-57

Külbasar, ağabeylerinin karşı gelmelerine bakmadan torumun peşinden gitmiş.

L111.4. Orphan hero / Öksüz kahraman TBM-57

Anne sevgisinden mahrum kalan, ömür boyu fakirlik çeken bu oğlan böyle eşyaları rüyasında bile görmemiş.

T24. The symptoms of love / Aşkın belirtileri

T24.6. Lover refuses food and drink / Âşığın yemeden içmeden kesilmesi TBM-57

Ama oğlan, kızların etkileyici aşkıdan dolayı yemeden içmeden kesilmiş.

W0. Favorable traits of character / Karakterin olumlu özellikleri

W14- Contented / Tok gözlülük (MTB)

W14-1. Contented youngest brother / Tok gözlü en küçük erkek kardeş (MTB) TBM-57

Külbasar ise sevinip: — Sizin malınıza ihtiyacım yok.

R111.1. Princess (maiden) rescued from captor / Prensesin (genç kızın) esaretten kurtarılması

R111.1.1. Rescue of princess from ogre / Prensesin devden kurtarılması TBM-57

O anda önceki ağlayan ortanca kız: — Ey, mert oğlan! Sen bizi zalim ve cani Gara Pelen'in elinden kurtardın.

T68. Princess offered as prize / Prensesin ödül olarak teklif edilmesi

T68.1. Princess offered as prize to rescuer / Kurtarıcıya prensesin ödül olarak teklif edilmesi TBM-57

Bizim üçümüzden birini seçip kendine eş al.

L31. Youngest brother helps elder / En küçük kardeşin, ağabeylerine yardım etmesi
TBM-57

Kalan iki kız da ağabeylerine niyetlenip almış.

L13. Compassionate youngest son / Merhametli en genç oğul TBM-57

Külbasar evine gelmiş ki, büyük ağabeyi Gülbasar açlıktan ölmüş. Oğlan uzun süre üzüntülü bir şekilde oturmuş. Ortanca ağabeyi Gumbasar da zayıflamış, neredeyse ölecekmış. Evde de yiyecek içecek hiçbir şey yokmuş.

H1242. Youngest brother alone succeeds on quest / En küçük kardeşin araştırmayı tek başına başarması TBM-57

Külbasar, Akmaya'nın sütünü buldurup getirtmiş, büyük ağabeyinin defnedilen mezarının üstüne serpmiş.

E125. Resuscitation by relative / Yakın tarafından diriltirme

E125.3. Resuscitation by brother / Erkek kardeş tarafından diriltirme TBM-57

Külbasar, Akmaya'nın sütünü buldurup getirtmiş, büyük ağabeyinin defnedilen mezarının üstüne serpmiş. Aksıra aksıra ağabeyi yerinden kalkmış.

L10. Victorious youngest son / En küçük erkek çocuğun zaferi TBM-57

Onun toyunu işiten insanlar, oğlanın iş başarıp gelmesine sevinerek toya katkı olması için oğlak, kuzu, koyun, keçi getirmişler.

2.58. Maymınbike ve Haşımcan¹⁴⁰

2.58.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir padişah varmış. Onun adına Behrem padişah derlermiş. Behrem padişahın zalimlikte dengi yokmuş. O çok zalim ve acımasız bir adammış. Darağaçlarının insansız kaldığı bir anı olmazmış. Halkını her türlü cefaya, zulme, eziyete uğratmış. Behrem padişahın Şamir adında akıllı bir veziri varmış. Ama o da padişahın zalimliğine etki edemezmiş. Bu padişahın kırk hanımı^{T145.1-6.} olup onların hiçbirinden çocuğu yokmuş.^{T500-0.1.} Padişah, çocuksuzluktan dertlenip geceleri yatmadan Hüda'ya sızlanıp ağlarmış. Vezir ise ona: “Sen halka zulmetmeyi bırak. Yoksa sana halkının ahı tutar, Hüda teala sana çocuk vermez” dermiş. Padişah da çok üzülüp falcıları toplamış ve onlara: “Bana Hüda teala çocuk verecek mi vermeyecek mi? Haydi falınıza bakıp bana söyleyin” demiş.

Onlar da fal açınca padişahın yanına gidemeyip vezirin yanına varıp: “Ne kadar fal açsak da padişah için çocuk göremiyoruz”^{M311.0.3-0.1.} demişler ve vezire: “Siz fırsatını bulup padişaha söyleyiverin, bizi ölümden kurtarın” demişler. Vezir de uygun bir zamanını bulup falcıların söylediğini epey de abartarak padişaha haber vermiş. Bir gün padişah, vezirini yanına çağırıp:

— Falcıları topla ve onlara söyle: Üç gün içinde benim çocuğumun olup olmayacağını söylesinler. Eğer bilmezlerse falcıları da seni de darağacına astırırım, demiş. Zavallı vezir öleceğini anlayıp güçlkle:

— Olur, efendim, demiş. Bunun üzerine padişah:

— Git, o zaman yanımda gölge etme, diyerek onu kovmuş.

Şamir vezir, güçlkle evine gelip annesinin^{P231.} yanına gitmiş, hepsini tek tek anlatıp ağlamış. Annesi üzülüp, yüzünü yere eğerek uzun süre oturmuş. Sonra başını kaldırıp:

— Ey oğlum! Dert etme, bir çıkış yolu bulunur. Git de padişahına: “Üç gün bana yeterli olmaz. Üç ay mühlet ver” de. Sonra ikimiz oturup düşünürüz, demiş.

Böylece vezir gidip padişahı üç ay mühlet istemiş. O razı olunca sevinerek annesinin yanına gelmiş. Annesi ona şöyle demiş:

— Oğlum, yarın sabah erkenden güneş doğmadan atına binip güneğe gidersin. Üç gün yürüdükten sonra önüne yüksek bir dağ çıkar. O dağa, Semen dağı derler. Çok büyük

¹⁴⁰ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Maymınbike ve Haşım can”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 306-328.

bir dağdır. Bu dağın dibine vardığında dağın gövdesine bak. Yeşermiş ağaçların daha yukarısında gür bir arça¹⁴¹ görürsün. Atını bir yere bağlayıp doğruca o arçanın yanına git. Arçanın büyük bir gövdesi vardır. Bunun içinde bir aksakallı derviş oturur. İşte, bu dervişin yanına gidip benden selam söylersin ve padişahın hâlini beyan edersin.^{J155-9.}

Vezir, annesine minnettar olup kendi evine gelerek hazırlanmaya başlamış. Ertesi gün, güneş doğmadan ata binip güneye doğru gitmiş. Üç gün yol gittikten sonra büyük bir dağ görünmüş. Dağın eteğine varınca annesinin dediği arçayı aramaya başlamış. Bakmış ki, dağın tam ortasında bir arça sallanıp duruyor. Vezir içinden: “Annemin dediği arça bu olsa gerek” diyerek atını bir yere bağlayıp doğruca o arçaya doğru gitmiş. Bir süre yürüyüp arçanın yanına güçlkle çıkmış. Arçanın etrafını dolaşmış ki, o çok büyük ve gürmü. İçinde tıpkı ev gibi kavuğu varmış. Dikkatle bakmış ki, onun içinde kıyafetleri, sakalı ve kirpikleri ak pak olan bir ihtiyar ibadet ediyormuş. Derviş gören vezirin bedeni güçsüzleşmiş, selam vermeye bile dili dönmemiş.

Derviş, göz ucuyla bakmış ve dikilip duran vezire başıyla “Gel” diye işaret etmiş. Vezir biraz kendine gelince selam vererek içeri girmiş. Dervişin “Otur” dediği yere edepli bir şekilde oturmuş. Hâl hatır sorduktan sonra vezir, iki gözünden de sel gibi yaşlar akıtarak dervişe niçin geldiğini tek tek anlatmış.

— Ey dervişlerin padişahı! Hâlime acıyın. Zalim Behrem’in memleketindenim. Onun hiç kana gözü doymuyor. Her gün birkaç günahsız insanın yok yere kanını döküyor. Darağaçlarında daima insanlar asılı. Padişahın kırk hanımı var. Onların hiçbirinden de çocuğu olmuyor. Bilmiyorum, bunun için mi yoksa kendi zalimliğinden mi halka ıstırap çektiriyor. İşte, bir gün o beni yanına çağırıp: “Benim çocuğum olacak mı olmayacak mı? Üç gün içinde öğrenip gel. Yoksa canından umudunu kes” dedi. Ben de ağlayarak annemin yanına geldim ve padişahın dediklerini anlattım. O da sizi tarif etti. Padişahın üç ay mühlet alıp huzurunuzda geldim. Siz söyleyin, bizim padişahımızın çocuğu olacak mı olmayacak mı, deyip vezir, dervişin ayağına kapanıp çok ağlamış.

Derviş, vezirin başını yerden kaldırıp:

— Haydi, rahatlayın! Siz biraz dışarı çıkın, dolaşın! Birazdan cevabını veririm, demiş.

Vezir dışarı çıkmış. Bir süre sonra derviş onu çağırıp şöyle demiş: — Ey vezir, sizin padişahınızın kırk hanımı var. Ama o üçüyle ilişki kurmuyormuş. Padişahınıza söyleyin, o üç günahsız hanımıyla yaşasın. O zaman inşallah onların her birinden bir oğlu olup

¹⁴¹ Arça: Selvi ailesinden olup yılın her mevsiminde yeşil duran ağaç (TDDS, 2016: 70).

padişahınızın toplam üç oğlu olur.^{M311.0.3.1.} Cemile adlı hanımından olan oğluna Haşım adını koysun. Ayrıca söyleyin, mazlumlara bu kadar zulmetmesin. Hüda'dan korksun. Gidin, Allah yâriniz, diye cevap vermiş.

Vezir memnun olup dervişe^{V57-4.1.} dualar ederek yola revan olmuş. Sonra padişahın yanına gelip:

— Ey padişahım,size müjde vermeye geldim. Semen dağında bir dervişin olduğunu, onun bütün müşkül işleri çözebildiğini işitip bu dervişin yanına gittim. Çok eziyet çekip sonunda onu buldum. Sizin adınızla ayaklarına kapandım. “Hüda tealadan Behrem padişaha oğul isteyin” diye çok yalvardım. Derviş de: “Hüda teala, Behrem padişaha üç oğul verecek. Otuz yedi hanımından hiçbir şey olmuyor. Ama birlikte yaşamadığı üç hanımıyla yaşarsa her birinden bir oğul olur. Küçük hanımı Cemile'den olan oğlunun adını Haşım koysun” dedi, diye müjdelemiş.

Padişah hemen yerinden kalkıp veziri kucaklayarak ona hediyeler bağışlamış.^{Q94-3.} Haremine gidip otuz yedi hanımına talak kâğıdını vermiş.^{T299-4.} Önceki sevmediği hanımlarının etrafında fir fir dönerek onları memnun etmek için elinden geleni yapmaya başlamış. Bu kadınlar ise hayretler içerisinde kalıp mutlu olarak “Bahtımız açılmış olsun da” diyerek birbirlerine bakıp gülüşmüşler. Padişah böylece bunlarla yaşamaya başlamış. Günler geçince bu kadınların üçü de hamile kalmış.^{T570.} Padişah buna çok sevinip zindanda yatan bütün esirleri azat etmiş, fakir fukaraya sadaka verip açları doyurmuş, çıplakları giydirmiş.

Bu kadınların ayı, günü dolunca iki kadının her birinin bir oğlu olmuş.^{T584/Q192-1.} Cemile adlı hanımının ise onlardan üç gün sonra bir oğlu olmuş. Bu oğlanın ay gibi ağzı, güneş gibi gözü varmış. Tarif edilecek gibi değilmiş.^{F575.3-1.} Bu oğlanın şöhreti bütün cihana yayılmış. Padişah kırk gün kırk gece^{Z71.12-1.2.} toy yapıp^{P617-0.1.} açlara ekmek, çıplaklara giysi vermiş. Çocukların her birine bir bakıcı belirlemiş. Bakıcılar,^{P272.} çocuklara çok hevesle bakmışlar.

Padişah her gün oğullarını görmeye gidiyormuş. Oğullarını görünce çok mutlu oluyormuş.^{P233.}

Böylece aylar geçmiş, yıllar geçmiş. Padişah da rahatlamış, oğulları da büyümüş.

Padişahın oğulları her gün ava gidip türlü hayvanları avlayarak hoş vakit geçiriyorlarmış. Bir gün büyük oğullarından biri kardeşlerine^{P283.} bakıp:

— Biz artık büyüdük. Evlenme vaktimiz çoktan geldi ama babamız bize sormuyor bile.Babamızın yanına gidelim, demiş.

Haşım ise:

— Ey biraderler, sabredin. Babamızın kendisi biliyordur, demiş.

Böylece padişahın oğulları bir gün ava gitmemişler. Padişahın iki oğlu konuşurlarken kapıdan vezir Şamir girmiş. Ama padişahın oğulları veziri görmemiş. Vezir Şamir, bunların düşüncelerini öğrenip oyalanmadan oğullarının durumunu padişaha beyan etmiş. O zaman padişah:

— Onları nasıl evlendirmeli, kimin kızını almalı? Bu işin çaresini kendin bul, diyerek vezir Şamir’e dönmüş.

Bunun üzerine vezir Şamir:

— Ey mazlumların ışığı, bütün âlemin hükümdarı! Atalarımızdan gelen âdeti hatırlatmak benim borcumdur. Atalarımızın şöhreti de bütün âleme yayılmış. Onların ruhlarına Allah rahmet eylesin, deyip ellerini kaldırarak âmin demiş ve: — İşte, bu rahmetlilerin yaptığı gibi, şehzadelerin ellerine ok ve yay verip her birine bir ok attırmalı. Ok gidip kimin avlusuna düşerse, o kişinin kızını almak gerek, ^{H326.1.2.} demiş.

Behrem padişah: “Her şehzadenin eline bir ok verilsin, kimin avlusuna atarlarsa atınsınlar” diye ferman vermiş. Vezir Şamir, emri yerine getirmek için şehzadelerin yanına gitmiş. Şehzadelere saygıyla selam verip:

— Allah size uzun ömür versin! Her türlü beladan daima korusun, diyerek şehzadelere dua etmiş. Sonra şehzadelere babalarının fermanını beyan edip her birinin eline ok ve yay vermiş. Padişahın iki büyük oğlundan birinin attığı ok, vezirin avlusuna düşmüş. Diğerinki ise vekilin avlusuna. Ama padişahın küçük oğlu Haşım, hiç kimsenin avlusuna ok atmayıp çöle atmış.

Haşım’ın oku gidip bir kuyuya düşmüş. Bu olanları vezir Şamir, padişaha haber vermiş. Padişah da iki büyük oğluna yedi gün yedi gece ^{Z71.5-9.1.} boyunca toy ^{T135.} yapıp vezir ve vekilin kızlarını almış. Haşım’a ise çok kızmış, ^{P233.2.} yüzüne bile bakmamış. İki büyük oğlunun her birine köşk yaptırmış.

Şimdi haberi Haşım’dan alın. O babasının bu hâlini fark etmemiş. Kendi yoluna gitmiş. Bu haber bütün halka da yayılmış. Böylece Behrem padişahın halkının bütün sohbeti Haşım olmuş. Yani: “Padişahın küçük oğlu Haşım’ın attığı ok, kuyuya kaçmış. Ona da padişah kızmış. Şimdi Haşım ile konuşmuyormuş. ^{L11-0.1.} Yine padişah eski zalimliğine dönmezse iyi” diyerek padişahın tabiiyetindeki herkes endişeye kapılmış. Bu haber, padişaha da ulaşmış. Padişah, yanına vezir Şamir’i çağırıp:

— Bu rezilliğin nasıl biteceğini bilemedim. Sen bir çare bulur musun, demiş.

Şamir vezir:

— İzin verirseniz ben gidip Haşım'le konuşayım, demiş.

Padişah razı olduktan sonra vezir, Haşım'ın yanına gidip halk arasında geçen konuşmaları söylemiş.

Ertesi gün güneş doğmadan Haşım, okunun düştüğü kuyuya gitmiş. Kuyunun yanına varır varmaz kuyudan bir maymun çıkarak şehzadeyi kucaklayıp boynuna sarılmış. Şehzade şaşırıp maymunu kovacağında ise maymun: “Seni gökte ararken yerde buldum. Artık yere girsen de göğe uçsan da seni bırakmam” diyerek ona yapışmış. Şehzade çaresizce maymunu alıp gelecek olmuş.

— Oğlunuz Haşım bir maymun bulmuş, kendine gelin alıyor, diye padişaha haber vermişler.

Padişah öfkelenerek: “İkisini^{S11.3.7.} de öldürün, gözüm görmesin”^{S52-1.} diye hüküm vermiş. Vezir Şamir hemen yerinden kalkıp padişaha tazim kılıp, padişahın işinin iyi olması, ömrünün uzun olması için dua okuyup padişaha dönmüş:

— Ey padişah-ı âlem, mazlumların dostu! Sizin fermanızla göğün, yerin altını üstüne getirebiliriz. Eğer siz gülerek geceye baksanız merhametinizden bütün gece, gündüze dönebilir. Bu yüzden Haşım ile ilgili fermanızda biraz bekleseniz, bu işin sonunu görsek. Belki, güzellikle bitirir. Haşım ciğerparenizdir. Sonra pişman edersiniz, diyerek padişahın ayağına kapanmış ve yaşlı dervişin Haşım hakkında söylediklerini bir kez daha hatırlatmış.

Behrem padişah sakinleşmiş. Derviş aklına gelince ise verdiği fermana pişman olmuş. Sonra vezire bakıp:

— Git, sizin dediğiniz olsun, demiş. Vezir, yerinden kalkıp padişaha dönerek:

— Ey, âlemin efendisi! Haşım'a bir yerden ev verin. Yoksa “Halk arasında sizin itibarınızı zedeleyen konuşmalar yayılır” diye bir korkumuz var, demiş.

Padişah, başını kaldırıp:

— Şehrin kenarında baykuş yuvası olan bir harabe var. Bu harabeden Haşım'a ev onarıverin, diye cevap vermiş.

Haşım'a hemen iki tane eski yıkık bir evi onarıp vermişler. Şehzade Haşım ise sabredip babasının lütfettiği evde, hanımı Maymınbike ile yaşamış.^{F234.1-17.1./F302.11.} Herkes onun adını böyle andığı için yaygın adı Maymınbike olarak kalmış.

Bir gün padişah:^{P261.}

— Gelin, gelinlerimizin^{P266-} iş becerilerini yoklayalım, demiş. O anda vezir vekiller: “Şehzadelerin eşlerine nasıl iş buyururuz” diyerek birbirlerinin yüzüne bakmışlar. Bunun üzerine padişah:

— Her birine ayıklanmamış beş batman¹⁴² pamuk verin. O pamuğu ayıklayıp, eğirip sonra bükerek urgan yapsınlar, demiş.^{H383.2.1.}

Padişahın bu sözlerini bütün vezirleri vekilleri: “Çok güzel olur” diyerek onaylamışlar. Padişahın fermanıyla şehzadelerin üçünü de çağırıp, her birine ayıklanmamış beş batman pamuk verip bundan eğirme urgan yapmaları gerektiğini söylemişler. İki büyük şehzade, bu işi hevesle kabul etmiş. Ama Haşım, pamuk almak istememiş:

— Benim eşim maymun. Ben bu işi yapamam. Sonunda ele rezil olacağıma önceden olayım, demiş. Buna iki büyük kardeşi dalga geçip gülüşmüşler.^{P283-3.} Haşım kendi hanımının maymun olmasına üzüldüğü evine gelmiş.^{P210.}

Maymınbike, Haşım’ın çok üzgün olduğunu görünce:

— Ey vefalı sevgilim, sana ne oldu? Kim gönlünü incitti? Benden gizlemeyip söyle, demiş. Şehzade Haşım, padişahın verdiği vazifeyi açıklamış. O zaman Maymınbike:

— Ey Haşımcağım, sen hiçbir zaman hiçbir şeyi dert etme. Üzülme çaresizin işidir. Git, pamuğu getir. Bir çaresi bulunur. Padişahın emrini geri çevirmek olmaz, demiş. Şehzade Haşım tekrar gidip, pamuğu alıp gelmiş. Büyük şehzadelerin hanımları, Haşım’ın önüne çıkıp:

— Ey şehzade, pamuğu Maymınbike’ye yem mi edeceksin? Böyle maskara olmadan bize bırak. Biz yapiveririz, diyerek gülüşmüşler.^{P264-4.}

Haşım ise bu laflara gücense de küçüklüğünü bilip yengelerine^{P264.} hiçbir cevap vermeden^{P263-3.} pamuğu evine alıp gelmiş ve “İşte sana pamuk” diyerek Maymınbike’ye vermiş. Maymınbike ise ona:

— Oyalanmadan beni bulduğun kuyuya git. Kuyunun ağzından aşağıya bakıp: “Ey Şamama, seni Maymınbike çağırıyor. Yanında alaca sığırı ve çarkı da alıp gelsin dedi” diyerek “Arkana bakmadan gel” deyip Haşım’ı göndermiş.

Haşım da tıpkı Maymınbike’nin dediği gibi yapıp arkasına bakmadan onun yanına dönmüş. Gelirken de o Şamama alaca sığırı ve çarkı alıp: “Ne hizmet edeyim?” diyerek Maymınbike’nin yüzüne bakmış.

— Ey Şamama, bu pamukları ayıklayıp, eğirip bükmeli ve urgan yapmalı. Bu, padişahın fermanı. Bunu çok güzel yapmalısın, diye Maymınbike anlatmış.

¹⁴² Batman: 20 kilograma denk gelen ağırlık ölçüsü (TDDS I, 2016: 127). Beş batman: 100 kilogram.

Şamama da pamukları sığırın önüne yığıp:

— Ey sığırım, sen bu pamukları yemelisin ve eğirip, urgan yapıp çıkarmalısın, demiş. Sığır kabul edip pamuğu hızla yutmuş ve burgu burgu yapıp bükerek ip çıkarmaya başlamış.

Şamama, çıkan ipleri çarkın ağzına koyup:

— Ey çarkım! Sen de bunu hiç kimsede olmayan bir urgan yapmalısın, dedikten sonra çark dillere destan bir urgan bükmeye başlayıp bitirmiş! Şehzade ise hayretler içerisinde kalarak bunları seyretmeye başlamış. Tam o sırada büyük şehzadenin hizmetkârlarından biri gelip, bunları görünce çok korkup koşarak büyük şehzadelere ve onların eşlerine gördüklerini anlatıvermiş.

Büyük şehzadeler ve eşleri, koşarak gelip bakmışlar ki hizmetkârın dediğinden de betermiş. Maymınbike'nin çarkından çıkardığı urgan tarif edilenden fazla, sanıldığından da fazlamış.

Şehzadeler ve hanımları: “Bizim pamuğumuzu da urgan yapıverin” demek istemişler. Fakat bunu kendilerine küçüklük bilip hiçbir şey demeden evlerine dönmüşler. Onlar eve gelip: “Maymınbike cadıdır, yoksa böyle bir şey yapamaz. Babamızın önünde bizi ele rezil edecek” diyerek pamukları ayıklamaya başlamışlar. Şehzadeler ve hanımları birlikte kararlaştırıp, bir alaca sığır bulup önüne ayıklanmamış pamuğu yığmışlar. Alaca sığır ise pamuğu iştahla yiyip ip yerine tezek dökmüş. Buna da şehzadeler öfkelenmiş. “Geberesice Maymınbike, bizi babamızın önünde ele rezil edecek. Ne yüzle babamızın yanına gideriz?” diye sızlanmışlar. “İmdat, bu cadının elinden kurtarın” diye şehzadeler ve hanımları bağırmışlar. Büyük gürültü patırtıdan sonra pamuğu sığırın ağzından alıp çekirdeğini kendileri ayıklamaya başlamışlar. Çekirdeği ayıklanan pamukları ise hanımları eğirmeye başlamışlar.

Maymınbike'nin Şamaması ise urganı hazırlayıp Haşım'ın eline vermiş. Haşım sevinerek urganı babasının huzuruna götürmüştü. Urganı gören padişah ve vezir vüzeralar, hayretler içerisinde kalmışlar. Behrem padişahın hüküm sürdüğü topraklarda şimdiye kadar böyle urgan gören olmamış. Urgan, tıpkı yılanın ağzından çıkmış gibi dümdüz yapılmış. Padişah, Haşım'a bakmış ve o anda onun hanımı Maymınbike gözünün önüne gelince yılan gibi kıvrılarak diğer tarafa dönmüş. Şehzade Haşım oyalanmadan evine dönmüş. Yolda gelirken Maymınbike'den fayda görüp onda bir alametin olduğunu anlamış. Böyle olsa da: “Benim hanımım maymun ama” diye kederlenmiş. Evine gelmiş ki Şamama, sığıryla, çarkıyla çoktan kaybolup gitmiş.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra büyük şehzadeler de urganı hazırlayıp gelmişler. Ama onların urganı Maymınbike'ninkine bakıldığında yüzüne bakılacak gibi değilmiş. Padişahın öncelikli isteği büyük oğullarının gelinlerindenmiş ama onlar bu isteğini karşılayamamışlar. Padişah o zaman da halkın sitemli sözlerinden utanıp büyük gelinlerine hürmet etmiş^{P261-3.} ve Maymınbike'nin adını bile anmamış.^{P261-4.} Padişah: “Şimdi bu gelinlere yemek buyursam, Maymınbike yemek pişiremez. Böylece büyük gelinlerimin değeri artar” niyetiyle Şamir vezire bakıp:

— Gelinler bana börek pişirip getirsinler! Ben onların hangisinin elinin tatlı olduğunu bilmek istiyorum, diye buyurmuş.^{H383.1-3.} Vezir, şehzadelere babasının dediklerini söyleyip padişahın çağırdığını nazikçe duyurmuş.

Padişah:

— Ey oğullarım, hanımlarınıza börek pişirtip getirin. Ben hanımlarınızın pişirdiği böreği yemek istiyorum, demiş. Padişahın büyük oğulları bu fermanı sevinerek kabul etmişler ama Haşım:

— Babacığım, biliyorsunuz benim hanımım maymun. Bu yüzden de ben bu fermanı yerine getiremem, demiş. Padişah ise kaşlarını çatıp hiçbir cevap vermemiş. Haşım evine üzülerek gelmiş. Maymınbike, şehzadenin üzerine atılarak:

— Haydi, Haşımcığım! Niçin üzülüyorsun? Baban yine ne dedi? Benim sağlığında hiçbir şeyi dert etme. Yüzünü yukarı kaldırıp dolaş. Hemen bütün dertlerin çözülür, muradına erersin, demiş. Haşım, babasının börek istediğini söylemiş ve:

— “Benim eşim maymun, o börek pişirmeyi nereden bilsin? Ben bu görevi yerine getiremem” diyerek döndüm, demiş.

— Bırak, Haşımcığım! Börek çörek için üzülme. Onları ben elimin ucuyla yaparım. Git de baban hangi hayvanın etini seviyorsa onun etinden getir. Gerisini ben hallederim, diyerek Haşım'ı padişahın yanına göndermiş. Padişahın yediği et sadece herik koyunun etiymiş. Haşım oraya vardığında şehzadelere vermek için herik koyunu kesiliyormuş. Haşım da bu etten böreklik alıp dönerek Maymınbike'ye getirmiş. Maymınbike bir yere daire çizip: “Bu yeri kaz” diyerek Haşım'a göstermiş. Haşım diz boyu çukur kazmış. Maymınbike önce bir iki kucak kırık odunu çukura atmış. O sırada büyük şehzadeler ve hanımları gelmiş. Maymınbike odunun üstüne bir güğüm su, un ve et döküp Haşım'a:

— Haşımcığım çukuru göm, demiş.

Şehzade Haşım da çukuru kumla yavaşça düzelterek kapatmış. Büyük şehzadeler ve hanımları, bunları görünce kendileri böyle yapmaya korkmuşlar ve “Bunları gibi

yaparsak yine rezil oluruz” demişler de evlerine dönüp börek hazırlamaya başlamışlar. Fakat evlerine dönerlerken bir hizmetkâr bırakıp: “Çukur açıldığında nasıl bir şey ortaya çıkacak? Bakıp da bize haber ver” diyerek gitmişler.

Bir süre sonra Maymınbike, iki avucunu üç kez birbirine vurup:

— Ey vefalı Haşımcığım, çukuru aç. Börek hazır oldu, demiş.

Haşım hemen çukuru açmış. Bakmışlar ki, öyle bir börek pişmiş, tadına doyulacak gibi değilmiş.

Maymınbike böreği güzel bir kaba koyup Haşım’a:

— Önce kendimiz yiyelim. Sonra babana götürürsün, demiş. Kendileri güzelce yemişler. Büyük şehzadelerin hizmetkârına da vermişler. O biçare de ömründe yemediği şeyi yiyince keyfi yerine gelmiş. Sonra karnını doyurup, ağabeylerinin yanına gidip olan biteni olduğu gibi anlatmış. Şehzadeler üzülüp:

“Çabuk hazırlayın” diyerek hanımlarını acele ettirmişler. Şehzadelerin hanımları acele ederek hızla hazırlanan tam pişmemiş börekleri kendileri yiyip bakmadan kaplara koyup şehzadelere vermişler.

Şehzadeler de böreği edeple babalarının önüne götürmüşler. Padişah iki büyük oğlunun getirdiği börekleri hürmetle kabul etmiş. Her birinden bir parça tadıp bakmış ama yenecek gibi değilmiş. Hamuru da eti de pişmemiş. Kendisi de tuzsuz, acele edip tuz bile atmamışlar. Padişah, yüzünü ekşitip yana çevirmiş. O sırada Haşım, üstü ipek yağlıkla örtülmüş bir tabak börek getirmiş. İçeri girdiğinde böreğin kokusu insanların burnuna gelip herkesi hayran bırakmış. Ama padişah Haşım’dan börek almak istememiş.

— Büyüklerinkilerin pişirdiği şeyler böyle ise bununki nasıl olur, demiş.

O sırada padişahın yanında yaşlı bir veziri oturuyormuş. O hürmetle tazim kılıp:

— Ey padişah-ı âlem! Siz adilsiniz, sizin adilliğiniz âlemde meşhurdur. Şehzade Haşım’ın yemeğini almazsanız onun kalbini kırarsınız. Tuzdan büyük olmak iyi değildir. Bu size yakışmaz, demiş.

Padişah gönülsüzce ipek yağlığı kaldırıp börekten bir parça yiyerek bakmış ve börek öyle bir lezzetli gelmiş, öyle bir lezzetli gelmiş ki tabaktaki böreği yiyip bitirdiğini kendisi bile anlamamış. Padişah işaretle: “Haşım’a hediye verin” diye vezir Şamir’e emretmiş. Ama konuşmamış. Büyük şehzadelerin içleri yanmış. Yemeklerini yolda döküp evlerine güçlkle gelmişler. Olan biteni hanımlarına anlatmışlar. Hanımları ne yapacaklarını bilmeden üzülüp şaşırılmışlar. Şehzade Haşım ise sevinerek evine gelmiş.

Şimdi haberi kimden alın? Evvelki, padişahın yanında oturan yaşlı vezirden alın! Yaşlı vezir anlatmış:

— Siz iki kez gelinlerinizi sınıdınız. Artık siz de âdete göre, gelinlerinizi şehzadelerle birlikte misafirlige davet etseniz, demiş. Bu sözü padişah makul görüp: “Oğullarımı hanımlarıyla birlikte misafirlige çağırın”^{T130-4.} diye etrafındakilere söylemiş. Şehzadelerin üçüne de: “Üç gün sonra hanımlarınızla birlikte padişahın yanına misafirlige gelmelisiniz” diye haber vermişler.

Haşım keyfi kaçmış otururken Maymınbike:

— Ey benim sevgilim, vefalım!^{T299-3.} Sen hiçbir zaman utanma. Artık bütün sırlar açığa çıkacak, demiş.

Haşım bir tuhaf olup Maymınbike’nin yüzüne bakmış.

O zaman Maymınbike:

— Sen gidip pazardan türlü renklerde kâğıt alıp gel. Ben onlardan kendime giysi dikeceğim, diyerek Haşım’ı pazara göndermiş.

Haşım pazardan beyaz, kırmızı, mavi, sarı, yeşil vb. renkli kâğıtların her birinden giysi için almış. Maymınbike ise o sırada iki elini birbirine vurup:

— Şamama, benim şah elbisemi getir, demiş. Göz açıp kapatıncaya kadar Şamama, Maymınbike’nin şah elbiselerini getirip gitmiş. Maymınbike, elbiseleri bir yerde saklamış. Şehzade Haşım’ın türlü renkli kâğıtlar aldığını, o kâğıtlardan Maymınbike’nin elbise yapacağını büyük şehzadeler ve hanımları işitmişler. Onların da hanımları: “Bize de böyle kâğıt getirin. Biz de Maymınbike’nin diktiği gibi giysi dikeceğiz” demişler. Şehzadeler de hanımlarına tıpkı Haşım gibi bir top renkli kâğıt getirip vermişler. Maymınbike renkli kâğıtların her biriyle kendine bir takım elbise yapmış. Büyük şehzadelerin hanımları da öyle yapmış. Padişahın davetine gidecekleri gün gelip çatmış.

Maymınbike:

— Atını eyerleyip beni de arkana al. Ama attan ininceye kadar arkana bakma, diye Haşım’a sıkıca tembihlemiş.

Haşım atını eyerlemiş. Maymınbike’nin sırtındaki maymun kıyafeti sahte, hileyle yapılan bir kıyafetmiş. Kendisi de periymiş.^{F300.} Haşım’ın gayretini sımayıp^{H328.} bu zamana kadar kendini bildirmemiş. Artık Haşım’ın gayretini anlamış. Bu yüzden de Haşım’ın babasının önünde bu sırrı açmayı uygun görmüş. Maymınbike içeriden Haşım’a:

— Ben ata bininceye kadar gözünü yum, diye bağırmış. Haşım gözünü yummuş. Maymınbike gelip atın arkasına binmiş ve “Arkana bakmadan sür” diyerek Haşım’a dönmüş.

Maymınbike şah elbisesinin üstüne kâğıttan yaptığı giysilerini giymiş. Büyük şehzadelerin hanımları da kâğıttan yaptıkları giysileri giyip kocalarının atlarının arkasına binmişler. İçlerinde bundan başka giysileri yokmuş. Onlar Maymınbike’nin bu sırrını bilememişler. Yolda gelirlerken yağmış bir yağmur. Kadınların kâğıt gömlekleri sıyrılıp gitmiş. Maymınbike’nin kâğıt gömleği sıyrıldıktan sonra tıpkı ay parçası gibi bir periye dönüşüvermiş. Şimdi Maymınbike’nin güzelliğini görmeye göz gerekmiş.^{F575.1-4.} Maymınbike’yi gören büyük şehzadeler kendilerinden geçip attan baş aşağı düşmüşler.^{T24.2.3-1.} Çırılçıplak kalan hanımları ise evlerine dönüp, aceleyle giysilerini giyip kocalarının yanlarına gelmişler ki onlar hâlâ bilinçsizce yatarlar. Şehzadelerin yüzüne kavun suyu serpip kendilerine getirmişler. Büyük şehzadeler:

— Bize ne oldu? Hayal mi görüyoruz yoksa kendimizde miyiz, demişler.

Hanımları:

— Maymınbike büyücü bir belaymış. Sizin gözünüze türlü şekillerde görünüp bizi de ele rezil etti. Sihirli gömlek giydirip çırılçıplak edip ele rezil etti. Maymınbike’ye şimdi biz de oyun oynayacağız,^{P264-2.} diye bağırmışlar.

Şehzadeler köşke vardıklarında Haşım da perisiyle varmış. Şehzade Haşım, attan inip Maymınbike’ye bakmış ki işte bir ay parçası gibi parıldayıp duran bir peri. O, ne diyeceğini bilemeden hayretler içerisinde kalmış.

Peri hemen attan inip:

— Haydi, Haşımcığım, bu hâlin ne? Ben sana sırlar açığa çıkacak dedim! Artık bugün sırlar açığa çıkacak. Ben Maymınbike’ydim. Artık Maymınbike değil, Dürperi’n oldum. Benim asıl adım da Dürperi’dir, demiş.

Şehzade Haşım sevinip Dürperi’nin elinden tutmuş. O sırada köşkün vezirleri, şehzadeleri ve hanımlarını padişahın yanına çağırmışlar. Onlar Dürperi’yi görünce parmaklarını ısırılmışlar. Sonra padişah, çocuklarını karşılamış. Büyük şehzadelere, onların hanımlarına hürmet edip yanında yer göstermiş. Haşım’ın ve onun hanımının yüzüne bile bakmadan yere bakarak oturmuş. Sonra odanın içindeki ışığa şaşırıp, yüzünü kaldırıp bakmış ki Haşım’ın yanında bir peri oturur. Padişah o anda kendinden geçip sırt üstü düşmüş.^{P261-4.} Bir saat sonra kendine gelip Haşım’ı ve onun hanımını yanına çağırarak

yanında yer vermiş, Dürperi'nin yüzüne bakakalmış. Başkalarıyla konuşmamış bile. Onun tek konuştuğu şey:

— Bu kim, diye Haşım'a sormuş.

Haşım ise:

— Benim hanımım Maymınbike, diye cevap vermiş.

Büyük şehzadeler ve hanımları, seslerini çıkaramadan gücenip evlerine dönmüşler. Evlerinde de oturmadan doğruca Maymınbike'nin evine gitmişler. Maymınbike'nin maymun kıyafetlerini bulup yakmışlar.

— Hey, pis cadı! Şimdi ne edeceksin acaba? Bundan sonra bizi büyüleyemezsin, diye eğlenip gülüşmüşler. Bu olay Dürperi'ye malum olmuş. O birden yerinden kalkmış. O sırada da padişah, Dürperi'nin yüzüne yemeden içmeden bakıp duruyormuş. Dürperi yerinden kalktığı anda padişah da yerinden kalktığını anlamamış. Dürperi, Haşım'a bakıp:

— Ey Haşımcığım! Ben bu alçakların derdinden sana hizmet edemedim. Elbette, günahımı bağışlarsın! Senin kıskanç yengelerin^{W181-11.} benim maymun giysilerimi ateşte yaktılar. Şimdi benim buradan gitmem gerek. Senin beni sevdiğin doğruysa, o zaman ayağına demirden bir ayakkabı, eline ise demirden asa edin. Ne zaman demir ayakkabını giyip asanı eline alarak beni aramaya çıkarsan, ayağındaki demir ayakkabı yırtılırsa, yani sürtülüp biterse, delinirse; demirden asan da bir avuç kalırsa, o zaman beni bulursun, diyerek bir silkinmiş ve mavi bir güvercine dönüşüvermiş. Ardından da:

— Hoşçakal, Haşımcığım, diyerek gökyüzüne yükselip gözden kaybolmuş.

Haşım, Dürperi'nin ardından bakıp kendinden geçerek yere düşmüş.^{T214-} Bir süre sonra kendine gelip hemen ayağına uygun demir ayakkabı diktirmiş ve eline de sağlam demir bir asa yaptırmış, güvercinin uçtuğu tarafa doğru gitmiş.

Padişah bu duruma Haşım'dan daha çok üzülmüş. O da kendinden geçip yıkılmış.^{T214-1.} Kendine geldikten sonra Haşım'ı sormuş ama ondan haber alamamış. Büyük oğullarını yanından kovmuş ve tahta çıkmadan birkaç gün boyunca yatmış.

Şimdi ise haberi Haşım'dan alın! O giderken başından epey zorluklar geçirip, az gidip uz gidip büyük, gür bir bağa varmış. Bakmış ki, muhteşem bir bağ. Meyveleri olgunlaşmış, dallarından dökülüp dururmuş. Hangi meyveyi gönlün istese bu bağda varmış, adeta cennet gibi. Bu bağın ortasında büyük bir havuz varmış. Görmeye göz gerekmiş. Öyle güzel süslenmiş ki sözle tarif edilecek gibi değilmiş. Haşım havuzun başında: “Biraz dinleneyim” diye oturmuş, birden de ayağına gözü takılmış. Bakmış ki

demir ayakkabı sürtülüp delinmiş. Demir esasına bakmış ki o da aşınıp bir avuç kalmış.^{H1125-2.}

Haşım:

— Allah'ım, bu nasıl oldu acaba? Hani Dürperi'nin sözü? İşte, ayakkabı da tükendi, baston da. Şimdi ne yapmalıyım? Yoksa Dürperi beni kandırdı mı acaba? Ay, yok o beni kandıramaz. Sözü sözdür, diye epey düşünüp sonunda orada uyuyakalmış.

O gün Dürperi de gezintiye çıkmış. Dürperi'nin hâli Haşım'dan da kötüymüş. İşi, gece gündüz ağlamakmış. Haşım'ı hatırlayıp feryat figan ediyormuş.^{T218-} Dürperi'ye gezintiye çıkmak bahane. O, Haşım'ın gelişini gözlüyormuş. “Eğer Haşımcan beni canıgönülden seviyorsa bugün yarın görünür” diye gözlerini şehzade Haşım'ın yoluna dikiyormuş. Ama babası, Dürperi'yi kendi ağabeyinin oğluna vermek istiyormuş.^{T131.1.2.1.} Dürperi ise ona razı olmayıp toy vaktini erteliyormuş.^{T131.1.2.4-2.}

Bağda gezen Dürperi'nin yolu, işte birden bire Haşımcan'ın yattığı havuza düşmüş. Bakmış ki havuzun başında bir adam yatar. Gidip yavaşça kontrol etmiş ki Haşımcan'ı imiş.^{N741.} Dürperi, Haşımcan'ının üstüne atıldığını bile anlamamış.

Şehzade korkarak uyanmış. Bakmış ki Dürperi. Haşımcan: “Vefalım” diye Dürperi'yi kucaklayıp, kendinden geçip düşmüş. Dürperi de düşmüş. Bunlar bir süre kendinden geçerek yattıktan sonra tekrar kendilerine gelip, öpüşüp kucaklaşarak uzun süre oturmuşlar. Dürperi, Haşım'a bakıp:

— Ey Haşımcan, senin bana karşı vefalı^{T210.2.} olduğunu önceden biliyordum. Şimdi daha da iyi anladım. Sen benim ardımdan türlü cefalar çekip, başından zorluklar geçirip yaya gelmişsin. Ama bil, buralara kuş gelse kanadından, kulan gelse toynağından ayrılır. Benim babam devdir,^{G673-2.} o acımasızdır.^{G673-2.1.} Ondan da beteri babamın ağabeyi var.^{G673-3.} Onda merhametten eser yoktur.^{G673-3.1.} Eğer geldiğini öğrenirse seni hemen yer. Ama benim aslım insandır. Dev beni çocukken kaçırap evlatlık edinmiş.^{G442.1-1.} O beni dünyaya bedel görüyor. O yüzden Haşımcan, ben senin uğruna her ne olsam da razıyım, diyerek Haşımcan'ın yüzüne bakmış. Haşımcan duramayıp Dürperi'yi kucaklayıp:

— Ölümden ve zulümden korkacak adam buralara senin için yaya gelmez, demiş. Böylece birbiriyle kucaklaşıp uzun süre durmuşlar. Daha sonra Dürperi:

— Ey Haşımcan, şimdi babam ve zalim ağabeyi yok. Bu durumdan faydalanıp senin yurduna kaçalım,^{R213-2.} demiş.

Şehzade Haşım buna çok memnun olmuş. Dürperi, Haşımcan'ı kendi bağına götürmüş ve:

— Ben gelinceye kadar buradan hiçbir yere kıvılda. Eğer biri seni görürse gidip babamın kardeşinin oğluna^{P295.} haber verir. O da hemen babasını çağırıp bizi öldürür. Seni hemen yerler. Babam beni ağabeyinin oğluna vermek istiyor, bense ona razı değilim. Seni rüyamda görüp sana âşık oldum.^{T11.3.} Senin okunun düştüğü kuyuyu mesken tuttum. Dönüp geldikten sonra beni yine bu zalime verecekler. Babam beni üzmez ama zalim ağabeyinden ölecek kadar korkuyor. Bunun için de ağabeyinin sözünden çıkamıyor. Ben hemen evime gidip, hazırlığımı yapıp eşyalarımı alıp geleyim, diyerek Haşım'dan izin almış.

Dürperi'nin bir analığı varmış. Onun büyücülükte eşi benzeri yokmuş.^{P282-5.} O, Dürperi'nin bütün sırlarını biliyormuş. Dürperi bu analığının yanına varıp, yüzünü eğmiş. Yaşlı kadın, başını yukarı kaldırıp Dürperi'nin yüzüne bakmış ki kendisi üzüntülü gibi olsa da gözlerinin güldüğünü ve rahat olduğunu hemen anlamış. Onun çok önemli bir haberle geldiğini anlamış. Böyle de olsa bunu huzursuz etmeyeyim diyerek:

— Haydi, kızım, haberini ver! Niçin böyle mutlusun? Yoksa Haşımcan geldi mi, diyerek kâh kâh gülmüş.

Dürperi olanları anlatmış ve “Beni Haşım'la yollayın!” diyerek analığının boynuna sarılıp epey ağlamış. Yaşlı kadın acıyıp Dürperi'nin alnını sıvazlayarak:

— Ey kızım, ben senin isteğini yerine getirmeye daima hazırım. Nereye gitmek istiyorsan söyle, demiş.

O zaman Dürperi:

— Ben Haşımcan'la onların yurduna gitmek istiyorum. Bizi yolcu edip dua et, demiş.

Yaşlı kadın “Peki, olur” diyerek iki elini birbirine vurmuş ve o anda bir hizmetkâr ortaya çıkmış.^{N845.} Yaşlı kadın, hizmetkâra bakıp:

— Uzak yollara gidecek şekilde bütün eyeri ve eşyasıyla iki tane at hazırlayın, demiş. Hizmetkâr “Peki, olur” diyerek çıkmış.

Yaşlı kadın:

— Ey, kuzum! Senin baban^{G673-2.2.} ve ağabeyi,^{G673-3.2.} suyu tersine akıtan büyücüdür. Onlardan kurtulmanız için bu düğümcükler yardım eder. Peşinizden kovalanma alameti gördüğünüzde, yani ilk seferde, bu yeşil düğümcüğü yere at. İkinci kez gördüğünüzde sarı düğümcüğü yere at. Üçüncüde siyah düğümcüğü yere at, dördüncüde beyaz düğümcüğü ve beşincide mavi düğümcüğü yere at, demiş.

O sırada kapıdan, önceki hizmetkâr gelip atların hazır olduğunu haber vermiş. Yaşlı kadın ile Dürperi hemen atları alıp Haşımcan'ın yanına gitmişler. Yaşlı kadın, adamın

vefalılığına hayran kalmış ve eksiksizce yol hazırlıklarını yapıp onları yolcu etmiş. Aradan biraz zaman geçtikten sonra Dürperi'nin babası avdan gelmiş ama Dürperi'yi görmemiş. Yüreğine kuşku düşüp onu aramaya başlamış. Dürperi'nin Haşımcan'a rastladığı havuzun yanına geldiğinde ağabeyi de gelmiş. O hemen:

— Buralara bir âdemoğlu gelmiş, onun kokusu var, diye bağırmaya başlamış. Bunlar Dürperi'nin bu gelen âdemoğlu insanla kaçtığını hemen anlamışlar. Ağabeyi, Dürperi'nin babasına bakıp:

— Yerin altına da girmiş olsa gökyüzüne de uçmuş olsa bulup gel, deyince Dürperi'nin babası gökyüzüne uçup onların peşinden kovalamaya başlamış.

Şehzade Haşım ile Dürperi hemen birkaç çöl, düzlüğü, nehri, denizi geçmişler. Dürperi: “Arkamızda yere ve göğe sürekli bak. Değişik bir şey görürsen hemen bana söyle” diye Haşım'a sıkıca tembihlemiş. Birden bire şehzade Haşım, peşlerinden gökte beyaz bir bulutun yetişip geldiğini görünce Dürperi'ye haber vermiş. Dürperi, yeşil düğümcüğü yere atmış. Haşım ile Dürperi, atlarıyla iki tane kuyu, iki kuyunun arasında bir yalak ve bir kova oluvermişler. Dürperi'nin babası bunları ne kadar arasa da bulamayıp geri dönmüş. Ağabeyi ona:

— Hani onlar, diye bağırıp çağırmış.

— Ne kadar arasam da hiç kimseyi bulamadım, diye ağabeyine söylemiş. Ağabeyi:

— Hey, gözüne takılan bir şey oldu mu, diye kızın babasına sormuş. O:

— İt kıranın çölünde iki tane kuyu ve ikisinin arasında bir yalak ile kova gördüm, diye cevap vermiş.

— Vah, ahmak! Onlar sihirle kılık değiştirmişler. Oyalanma da gördüğün şeyleri alıp gel, diyerek ağabeyi, Dürperi'nin babasını yine kovalayıp geri göndermiş.^{H934.4}

Şehzade Haşım ile Dürperi yine kendi görünüşlerine bürünüp, şahların yurduna doğru giderlerken Haşım yine bir bulutun ortaya çıktığını görüp Dürperi'ye haber vermiş.

O zaman Dürperi:

— Açık mı yoksa sisli mi, diye sormuş. Şehzade Haşım da:

— Açık, diye cevap vermiş.

Dürperi'nin “Açık mı sisli mi” diye sormasının sebebi varmış. Eğer sisli dese o zaman çok korkacakmış. Çünkü o, babasının ağabeyi olurmuş. Ama bu gelenin yine kendi babası olduğunu anlayıp hemen sarı düğümcüğü yere atmış. Kavun evleği ile gövdesiyle, o gövdede de iki tane kelek kavun meydana gelmiş. Evvelki bulut, üstlerinden uğuldayarak geçip gitmiş. Bulut gözden kaybolduktan sonra bunlar, atlarını hızla sürerek kendi

yollarına gitmişler. Dürperi'nin babası yine: “Bulamadım” diyerek ağabeyinin yanına gitmiş. Ağabeyi: “Yolda ne gördün?” deyince o:

— Bu arkadaki çölde bir sıra, o sırada kavun gövdesi ve iki tane kelek kavun gördüm, başka bir şey görmedim, demiş.

— Vah, ahmak! İşte onlar, kaçırmışsın. Senin elinden bir şey gelmeyecek. Haydi, göreyim kaçışlarını, diyerek kendisi yola düşmüş. Ama o sırada Haşımcan ile Dürperi, şehzade Haşım'ın babasının kalesinin kapısına yaklaşmışlar. O anda bunların arkasında yağmur yağmaya başlamış. Dürperi arkasına bakmış ki peşlerinden tozlu dumanlı bulut yetişip geliyormuş. Hemen kara ve ak düğümcüğü yere atmış. Öyle bir zelzele kopmuş, öyle bir zelzele kopmuş ki adeta iki dağ çarpışmış gibi olmuş. Dürperi yine arkasına bakıp: “Vah, geliyor ya!” diyerek mavi düğümcüğü döndürüp arkasına atmış ve köşkün içine girip Haşım ile ikisi de elma olup yuvarlanarak her biri padişahın bir koltuğunun altına girmiş. Köşkün içindeki insanlar, bu olayı görünce hayretler içerisinde kalmışlar.

O sırada dev, insan kılığında köşke girip padişahın karşısına çıkmış ve de:

— Ey padişahım! Sizin koynunuza düşen iki elma benim elimden kaçtı. Bunları verseniz, demiş. O zaman padişahın önce veziri:

— Efendim, vermeyin! Onlar senin öz ciğerparendir. Haşımcan ile Dürperi'dir, diyerek kendini devin üstüne atmış. O vezir, büyücülükte de ustaymış. Daha sonra hemen dev kaçırılmadan bağlayıp büyüleyerek öldürmüştü. Padişah ise oğlu Haşım'ın ve gelini Dürperi'nin sağ salim gelmelerine sevinip yeniden büyük bir toy vermiş. Böylece onlar muratlarına ermişler.

2.58.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 58

T145.1. Marriage to five women, each with separate duties / Her birinin ayrı görevleri olan beş kadınla evlilik

T145.1-6. Marriage to forty women / Kırk kadınla evlilik (MTB) TBM-58

T500. Conception and birth / Hamile kalma ve doğum

T500-0.1. Childlessness / Çocuksuzluk (MTB) TBM-58

Bu padişahın kırk hanımı olup onların hiçbirinden çocuğu yokmuş.

M311.0.3. Prophecy: child to be born / Kehanet: çocuk doğacak

M311.0.3-0.1. Prophecy: child is not born / Kehanet: çocuk doğmayacak (MTB)

TBM-58

Onlar da fal açınca padişahın yanına gidemeyip vezirin yanına varıp: “Ne kadar fal açsak da padişah için çocuk göremiyoruz” demişler ve vezire: “Siz fırsatını bulup padişaha söyleyiverin, bizi ölümden kurtarın” demişler.

P231. Mother and son / Anne ve oğul TBM-58

Şamir vezir, güçlkle evine gelip annesinin yanına gitmiş, hepsini tek tek anlatıp ağlamış.

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155-9. Wise words of mother / Anne nasihati (MTB) TBM-58

Annesi ona şöyle demiş: — Oğlum, yarın sabah erkenden güneş doğmadan atına binip güneye gidersin. Üç gün yürüdükten sonra önüne yüksek bir dağ çıkar. O dağa, Semen dağı derler. Çok büyük bir dağdır. Bu dağın dibine vardığında dağın gövdesine bak. Yeşermiş ağaçların daha yukarısında gür bir arça görürsün. Atını bir yere bağlayıp doğruca o arçanın yanına git. Arçanın büyük bir gövdesi vardır. Bunun içinde bir aksakallı derviş oturur. İşte, bu dervişin yanına gidip benden selam söylersin ve padişahın hâlini beyan edersin.

V57. Purpose of prayer / Duanın amacı

V57-4.1. Prayer for the dervish who gave information to have a child / Çocuk sahibi olmak için bilgi veren dervişe edilen dua (MTB) TBM-58

Vezir memnun olup dervişe dualar ederek yola revan olmuş.

M311. Prophecy: future greatness of unborn child / Doğmamış çocuğun gelecekteki büyüklüğü

M311.0.3.1. Prophecy: child to be born to childless couple / Çocuksuz çiftin doğacak çocuğuyla ilgili kehanet TBM-58

— Ey vezir, sizin padişahınızın kırk hanımı var. Ama o üçüyle ilişki kurmuyormuş. Padişahınıza söyleyin, o üç günahsız hanımıyla yaşasın. O zaman inşallah onların her birinden bir oğlu olup padişahınızın toplam üç oğlu olur.

Q94. Reward for cure / Tedavinin ödüllendirilmesi

Q94-3. The one who brings the cure of barrenness (not giving birth) is rewarded / Çocuksuzluğun çaresinin haberini getirenin ödüllendirilmesi (MTB) TBM-58

Padişah hemen yerinden kalkıp veziri kucaklayarak ona hediyeler bağışlamış.

T299. Other aspects of married life — miscellaneous / Evlilik yaşamının diğer yönleri – çeşitli motifler

T299-4. Husband divorces their wives / Kocanın eşlerini boşaması (MTB) TBM-58

Haremine gidip otuz yedi hanımına talak kâğıdını vermiş.

T570. Pregnancy / Hamilelik TBM-58

Günler geçince bu kadınların üçü de hamile kalmış.

T584. Parturition / Doğum TBM-58

Q192. Child given as reward for prayer / Dua karşılığında ödül olarak verilen çocuk

Q192-1. Child given as reward for charity / Sadaka karşılığında ödül olarak verilen çocuk (MTB) TBM-58

Bu kadınların ayı, günü dolunca iki kadının her birinin bir oğlu olmuş.

F575.3. Remarkably beautiful child / Olağanüstü güzellikteki çocuk

F575.3-1. Remarkably beautiful son / Olağanüstü güzellikteki erkek çocuk (MTB) TBM-58

Bu oğlanın ay gibi ağzı, güneş gibi gözü varmış. Tarif edilecek gibi değilmiş.

P617. People weep when child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman sevinçten ağlaması

P617-0.1. People have an assembly when a child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman toy yapması (MTB) TBM-58

Z71.12. Formulistic number: forty / Formülistik sayı: kırk

Z71.12-1. Formula: forty days and forty nights / Formül: kırk gün kırk gece (MTB)

Z71.12-1.2. Having assembly for forty days and forty nights when the child is born / Çocuğun doğumu üzerine kırk gün kırk gece toy (MTB) TBM-58

Bu oğlanın şöhreti bütün cihana yayılmış. Padişah kırk gün kırk gece toy yapıp açlara ekmek, çıplaklara giysi vermiş.

P272. Foster mother / Koruyucu anne (bakıcı) TBM-58

Çocukların her birine bir bakıcı belirlemiş. Bakıcılar, çocuklara çok hevesle bakmışlar.

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-58

Padişah her gün oğullarını görmeye gidiyormuş. Oğullarını görünce çok mutlu oluyormuş.

P283. Stepbrother / Üvey erkek kardeş TBM-58

Bir gün büyük oğullarından biri kardeşlerine bakıp: — Biz artık büyüdük.

H326.1. Suitor test: aptness in handicrafts / Damatlık sınaması: el sanatlarında beceri

H326.1.2. Suitor test: skill in archery / Damat sınaması: okçulukta beceri TBM-58

Onların ruhlarına Allah rahmet eylesin, deyip ellerini kaldırarak âmin demiş ve: — İşte, bu rahmetlilerin yaptığı gibi, şehzadelerin ellerine ok ve yay verip her birine bir ok attırmalı. Ok gidip kimin avlusuna düşerse, o kişinin kızını almak gerek, demiş.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TBM-58

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-58

Padişah da iki büyük oğluna yedi gün yedi gece boyunca toy yapıp vezir ve vekilin kızlarını almış.

P233.2. Young hero rebuked by his father / Genç kahramanın babası tarafından azarlanması TBM-58

Haşım'a ise çok kızmış, yüzüne bile bakmamış.

L11. Fortunate youngest son / Talihli en genç oğul

L11-0.1. Unfortunate youngest son / Talihsiz en küçük oğul (MTB) TBM-58

Yani: “Padişahın küçük oğlu Haşım'm attığı ok, kuyuya kaçmış. Ona da padişah kızmış. Şimdi Haşım ile konuşmuyormuş.

S11.3. Father kills child / Babanın çocuğunu öldürmesi

S11.3.7. Father orders son assassinated / Babanın oğlunu öldürme emri vermesi TBM-58

Padişah öfkelenerek: “İkisini de öldürün, gözüm görmesin” diye hüküm vermiş.

S52. Cruel father-in-law / Zalim kayınpeder

S52-1. Father-in-law orders his daughter-in-law to be killed / Kayınpederin gelinini öldürme emri vermesi (MTB) TBM-58

Padişah öfkelenerek: “İkisini de öldürün, gözüm görmesin” diye hüküm vermiş.

F234. Transformed fairy / Kılık değiştirmiş peri

F234.1-17. Fairy in form of monkey / Maymun kılığındaki peri (MTB)¹⁴³

F234.1-17.1. Fairy wife in form of monkey / Maymun kılığındaki peri eş (MTB)

TBM-58

F302.11. Prince married to a she-monkey (really queen of the fairies) / Prens in (gerçekte perilerin kraliçesi olan) dişi maymunla evlenmesi TBM-58

Şehzade Haşım ise sabredip babasının lütfettiği evde, hanımı Maymınbike ile yaşamış.

P261. Father-in-law / Kayınpeder TBM-58

P266- Daughter-in-law / Gelin (MTB) TBM-58

Bir gün padişah: — Gelin, gelinlerimizin iş becerilerini yoklayalım, demiş.

H383.2. Bride test: cloth-working / Gelin sınaması: bez dokuma

H383.2.1. Bride test: spinning — girl cannot use spinning-wheel / Gelin sınaması: ip eğirme – kız, çıkrık kullanamaz TBM-58

Bunun üzerine padişah: — Her birine ayıklanmamış beş batman pamuk verin. O pamuğu ayıklayıp, eğirip sonra bükerek urgan yapsınlar, demiş.

P283. Stepbrother / Üvey erkek kardeş

P283-3. Two stepbrothers mock with the youngest brother / Üvey iki erkek kardeşin en küçük erkek kardeşe alay etmesi (MTB) TBM-58

Buna iki büyük kardeşi dalga geçip gülmüşler.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-58

Haşım kendi hanımının maymun olmasına üzülüp evine gelmiş.

P264-4. Sister-in-laws mock with the younger brother-in-law / Yengelerin küçük kayınbiraderle alay etmesi (MTB) TBM-58

¹⁴³ F234.1-17.1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

Büyük şehzadelerin hanımları, Haşım'ın önüne çıkıp: — Ey şehzade, pamuğu Maymınbike'ye yem mi edeceksin? Böyle maskara olmadan bize bırak. Biz yapıveririz, diyerek gülüşmüşler.

P264. Sister-in-law / Yenge TBM-58

P263. Brother-in-law / Kayınbirader

P263-3. Brother-in-law respects to sister-in-laws who mocks with him / Kayınbiraderin kendisiyle alay eden yengelerine saygılı davranması (MTB) TBM-58

Haşım ise bu laflara gücense de küçüklüğünü bilip yengelerine hiçbir cevap vermeden pamuğu evine alıp gelmiş ve “İşte sana pamuk” diyerek Maymınbike'ye vermiş.

P261. Father-in-law / Kayınpeder

P261-3. Good relations between father-in-law and daughter-in-law / Kayınpeder ve gelin arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TBM-58

Padişah o zaman da halkın sitemli sözlerinden utanıp büyük gelinlerine hürmet etmiş ve Maymınbike'nin adını bile anmamış.

P261-4. Bad relations between father-in-law and little daughter-in-law / Kayınpeder ve küçük gelin arasındaki kötü ilişkiler (MTB) TBM-58

Padişah: “Şimdi bu gelinlere yemek buyursam, Maymınbike yemek pişiremez. Böylece büyük gelinlerimin değeri artar” niyetiyle Şamir vezire bakıp:

H383.1. Bride test: bread-making / Gelin sınaması: ekmek yapımı

H383.1-3. Bride test: cooking pasty / Gelin sınaması: börek pişirme (MTB) TBM-58

Böylece büyük gelinlerimin değeri artar” niyetiyle Şamir vezire bakıp: — Gelinler bana börek pişirip getirsinler! Ben onların hangisinin elinin tatlı olduğunu bilmek istiyorum, diye buyurmuş.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-4. Inviting the groom and bride for dinner / Gelin ve damadın yemeğe davet edilmesi (MTB) TBM-58

Artık siz de âdete göre, gelinlerinizi şehzadelerle birlikte misafirlğe davet etseniz, demiş. Bu sözü padişah makul görüp: “Oğullarımı hanımlarıyla birlikte misafirlğe çağırın” diye etrafındakilere söylemiş.

T299. Other aspects of married life — miscellaneous / Evlilik yaşamının diğer yönleri – çeşitli motifler

T299-3. Greetings words used between husband and wife / Karı koca arasında kullanılan hitap sözler (MTB) TBM-58

Haşım keyfi kaçmış otururken Maymınbike: — Ey benim sevgilim, vefalım!

F300. Marriage or liaison with fairy / Periyle evlilik veya irtibat kurma TBM-58

Maymınbike'nin sırtındaki maymun kıyafeti sahte, hileyle yapılan bir kıyafetmiş. Kendisi de periymiş.

H328. Suitor test: power of endurance / Damat sınaması: dayanıklılık gücü TBM-58

Haşım'ın gayretini sınavıp bu zamana kadar kendini bildirmemiş.

F575.1. Remarkably beautiful woman / Olağanüstü güzellikteki kadın

F575.1-4. Remarkably beautiful daughter-in-law / Olağanüstü güzellikteki gelin (MTB) TBM-58

Şimdi Maymınbike'nin güzelliğini görmeye göz gerekmiş.

T24.2.3. Fainting away from seeing an extraordinary beauty / Olağanüstü güzellik karşısında bayılma

T24.2.3-1. Brother-in-laws faints from sister-in-law's seeing an extraordinary beauty / Kayınbiraderlerin, yengelerinin olağanüstü güzelliği karşısında bayılması (MTB) TBM-58

Maymınbike'yi gören büyük şehzadeler kendilerinden geçip attan baş aşağı düşmüşler.

P264-2. Bad relations between brothers' wives and husbands' wives / Yengeler ve görümce arasındaki kötü ilişkiler (MTB) TBM-58

Maymınbike'ye şimdi biz de oyun oynayacağız, diye bağırışmışlar.

W181. Jealousy / Kıskançlık

W181-11. Jealousy daughter-in-law(s) / Kıskanç gelinler (MTB) TBM-58

Senin kıskanç yengelerin benim maymun giysilerimi ateşte yaktılar.

T200. Married life / Evlilik yaşamı

T214- The husband who breaks up with his wife faints / Eşinden ayrılan kocanın bayılması (MTB) TBM-58

Haşım, Dürperi'nin ardından bakıp kendinden geçerek yere düşmüş.

T214-1. Father-in-law faints when the couples are separated / Çiftlerin ayrılması üzerine kayınpederin bayılması (MTB) TBM-58

Padişah bu duruma Haşım'dan daha çok üzülmüş. O da kendinden geçip yıkılmış.

H1125. Task: traveling till iron shoes are worn out / Görev: demir ayakkabı aşınana kadar seyahat etmek

H1125-2. Task: wife travels till iron shoes and stick are worn out / Görev: eşin (kadının) demir ayakkabı ve baston aşınana kadar seyahat etmesi (MTB) TBM-58

Bakmış ki demir ayakkabı sürtülüp delinmiş. Demir esasına bakmış ki o da aşınıp bir avuç kalmış.

T210. Faithfulness in marriage / Evlilikte vefa

T218- Wife (husband) upset as result of separation from spouse / Eşinden ayrılan kadının üzülməsi (MTB) TBM-58

Dürperi'nin hâli Haşım'dan da kötüymüş. İşi, gece gündüz ağlamakmış. Haşım'ı hatırlayıp feryat figan ediyormuş.

T131.1.2. Father's consent to son's (daughter's) marriage necessary / Babanın oğlunun (kızının) evlenmesi için rıza göstermesinin gerekmesi

T131.1.2.1. Girl must marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmek zorunda olması TBM-58

Ama babası, Dürperi'yi kendi ağabeyinin oğluna vermek istiyormuş.

T131.1.2.4. Son refuses to marry father's choice / Oğlanın babasının seçimiyle evlenmeyi reddetmesi

T131.1.2.4-2. Girl refuses to marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmeyi reddetmesi (MTB) TBM-58

Dürperi ise ona razı olmayıp toy vaktini erteliyormuş.

N741. Unexpected meeting of husband and wife / Karı kocanın tesadüfen karşılaşması TBM-58

Bağda gezen Dürperi'nin yolu, işte birden bire Haşımcan'ın yattığı havuza düşmüş. Bakmış ki havuzun başında bir adam yatar. Gidip yavaşça kontrol etmiş ki Haşımcan'ı imiş.

T210.2. Faithful husband / Vefalı koca TBM-58

Dürperi, Haşım'a bakıp: — Ey Haşımcan, senin bana karşı vefalı olduğunu önceden biliyordum.

G650. Unclassified ogre motifs / Sınıflandırılmamış dev motifleri

G673- Relatives of ogre / Devlin yakınları (MTB)

G673-2. Ogre father / Dev baba (MTB) TBM-58

G673-2.1. Cruel ogre fahter / Zalim dev baba (MTB) TBM-58

Benim babam devdir, o acımasızdır.

G673-3. Ogre uncle / Dev amca (MTB) TBM-58

G673-3.1. Cruel ogre uncle / Zalim dev amca (MTB) TBM-58

Ondan da beteri babamın ağabeyi var. Onda merhametten eser yoktur.

G442.1. Ogre abducts new-born babe, keeping it captive for seven years.

G442.1-1. Ogre kidnaps the girl and adopts her / Devın kızı kaçıırıp evlat edinmesi (MTB) TBM-58

Dev beni çocukken kaçıırıp evlatlık edinmiş.

R213. Escape from home / Evden kaçma

R213-3. Girl elopes to marry her lover / Kızın evlenmek için sevgiliyle evden kaçması (MTB) TBM-58

Daha sonra Dürperi: — Ey Haşımcan, şimdi babam ve zalim ağabeyi yok. Bu durumdan faydalanıp senin yurduna kaçalım, demiş.

P295. Cousins / Kuzenler TBM-58

Eğer biri seni görürse gidip babamın kardeşinin oğluna haber verir.

T11. Falling in love with person never seen / Hiç görmediği birine âşık olma

T11.3. Love through dream / Rüya yoluyla âşık olma TBM-58

Seni rüyamda görüp sana âşık oldum.

P282-5. Witch step mother / Büyücü üvey anne (MTB) TBM-58

Dürperi'nin bir analığı varmış. Onun büyücülükte eşi benzeri yokmuş.

G673-2.2. Macigian ogre father / Büyücü dev baba (MTB) TBM-58

G673-3.2. Macigian ogre uncle / Büyücü dev amca (MTB) TBM-58

Senin baban ve ağabeyi, suyu tersine akıtan büyücüdür.

H934. Relative assigns tasks / Akrabaların vazifeler tayin etmesi

H934.4. Task imposed by elder brothers / Ağabeylerin verdiği vazifeler TBM-58

Oyalanma da gördüğün şeyleri alıp gel, diyerek ağabeyi, Dürperi'nin babasını yine kovalayıp geri göndermiş.

2.59. Padişahın Oğlu¹⁴⁴

2.59.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir padişahın iki hanımı^{T145.1-5.} varmış. Büyük hanımından Kerim adında bir oğlu olmuş. Kerim dokuz yaşına geldiğinde annesi ölmüş.^{L111.4.} Padişahın küçük hanımının da bir oğlu olmuş.^{P283.}

Padişah, büyük oğlu Kerim'i yıllık bakmaya göndermiş.^{H934-5.} Aradan epey zaman geçtikten sonra oğlunu okutma maksadıyla^{P233-22.} köye götürmüştü ve ona:

— Ben seni okutacağım. Yılkıları bırak, çoban baksın. Sen kendine hangi tayı seviyorsan alıp gel, demiş.

Kerim, yılkıların arasından zayıf bir tayı alıp gelmiş. Kerim, mollaya gitmiş. O, her gün okula giderken ve okuldan geldiğinde tayının yüzünü sıvazlarmış.

Günlerden bir gün, Kerim okuldan gelip tayının yüzünü gözünü sıvazlarken bakmış ki tayı ağlayıp durur. Kerim, tayına:

— Ne ağlıyorsun, diye sormuş.

Tay ise ona:

— Üvey annen seni öldürmek istiyor. O zehirli çapadı¹⁴⁵ pişirdi. Bunu verirlerse yeme, diye tembihlemiş. Oğlan evlerine gidip kitaplarını bırakmış ve:

— Anne, ben acıktım. Bana ekmek ver, demiş. Kerim'in üvey annesi^{P282.} ise:

— Ben çapadı pişirdim, bunu ye, demiş. Kerim:

¹⁴⁴ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). "Patışanıñ oğlu". *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet "Miras" merkezi, 78-81.

¹⁴⁵ Çapadı: Alınan hamurdan yuvarlak, ince yayılıp yağda pişirilen ekmek (TDDS I, 2016: 190).

— Hayır, ben çapadı yemek istemiyorum. Ekmek yemek istiyorum, demiş ve kendisi saçaktan ekmek alıp yemiş.

Ertesi gün Kerim yine okula gitmiş. Okuldan gelip tayının yüzünü gözünü sıvazlarken bakmış ki tayı yine ağlayıp durur. Bunun sebebini sorduğunda tay:

— Sen üvey annenin^{S31.} önceden yaptığı hileye kanmadığından saçak koyduğu yerde iki üç karış çukur kazdırıp onun da içine üç dört tane mızrak sapladı. Çukurun üstünü de keçeyle örtmüş, diyerek bunların hepsini Kerim'e olduğu gibi anlatıvermiş. Sonra yine Kerim'e:

— Sen sofraya bezinin yanına varıp kendin ekmek alma, diye tembihlemiş. Kerim, üvey annesinin yanına gidip:

— Anne ben acıktım. Bana ekmek ver, demiş.

Üvey annesi de:

— Kendin geç de saçaktan al, demiş.

O sırada Kerim'in oynayıp duran diğer kardeşi dışarıdan koşarak gelmiş ve “Ben de ekmek yiyeceğim” diyerek saçağa yapışmış. Kerim onu durdurmaya yetişememiş. O anda annesinin kazdığı çukura düşmüş ve karnından mızrak geçmiş.^{P282-6.} Oğlunun bağırtısına annesi koşarak gelip ağlayarak onu kucağına almış. Bundan sonra Kerim'in üvey annesi^{K2219-1.} iyice öfkelenip Kerim'i yok etmenin^{L111.4.4.} peşine düşmüş. Sonunda bir ihtiyarın yanına varıp olanları anlatmış ve ihtiyardan Kerim'i nasıl bir yolla yok edebileceğinin sırrını sormuş. O, yaptıklarının sırrının Kerim'e tay tarafından ulaştırıldığından şüphelendiğini de söylemiş.

İhtiyar ise:

— Sen evine git de hastalanıp yat. Kocan senin hâlini sorar. Yattığın yerden: “Kemiklerim parçalanıyor” de. O zaman kocan: “Bunun dermanı ne olur acaba?” diye sorarsa: “Bunun dermanını filan ihtiyar bilir” diyerek beni tarif et. Gerisini sonra ben hallederim” diye öğretmiş.

Padişahın hanımı, ihtiyarın öğrettiği gibi yapmış.^{P210.} Kocası geldiğinde düşer gibi yapıp:

— Ay, kemiklerim kırılıyor, diye sızlanmış.^{K1818-8.}

Padişah ise hiçbir şeyden habersiz:

Senin hastalığına ne derman olur acaba, diye sormuş.

Hanımı, ihtiyarı tarif etmiş. Padişah, ihtiyarın yanına adam gönderip hanımının hastalığına neyin derman olacağını sordurmuş.

O zaman ihtiyar, padişahın hanımına kara bir tayı öldürüp onun yüreğini yedirmesi gerektiğini söylemiş. Padişahın gönderdiği adam gelip ihtiyarın söylediklerini ona anlatmış. Bunun üzerine padişah, hanımına kara tay aramak gerektiğini söylemiş.

O zaman hanımı:

— Kendinde varken tay arayıp ne edeceksin. Kerim'in tayını al da öldür, demiş.

Padişah buna razı olmamış. Ama hanımı onun başının etini yiyip o tayı öldürtmezse rahat vermeyecekti. Sonunda padişah ne yapacağını bilmeden:

— Olur, oğlum gelsin, soralım. Eğer razı olursa öldürürüz, demiş.

Kerim okuldan gelince tayının yüzünü gözünü sıvazlarken tayı yine ağlayıp durmuş. “Susadı mı yoksa acıktı mı acaba?” diye düşünmüş. Sonra tayına:

— Sen niçin her gün geldiğimde ağlayıp durursun, sana ne oldu, diye sormuş.

Tay, Kerim'e:

— Baban öldürmek için beni senden isteyecektir. Sen “Vermeyeceğim” deme. Ne zaman gelip ipimden tutsalar, bir kişnerim. Ayağımı çivilediklerinde bir kişnerim, boğazıma bıçak dayadıklarında da bir kişnerim. İşte, o zamana kadar yetişip gelersen olur. Eğer yetişip gelemezsen ben ölürüm, demiş.

Kerim, evlerine varmış ve babası tayını istemiş. Kerim de tayının öldürülmesine razı olmuş. Ertesi gün Kerim okula gitmiş. Onun kulağı tayının sesindeymiş. Tayı bir kişnemiş ve Kerim, mollasından izin istemiş. Mollası izin vermemiş. Tayı ikinci defa kişnemiş. Kerim, mollasından yine izin istemiş. Mollası izin vermemiş. Kerim öfkelenip izin vermesine beklemeden gitmiş ve koşarak evlerine gelmiş. Bakmış ki, tayı henüz öldürülmemiş.

O anda Kerim:

— Baba, tayını öldürmediyseniz bir bineyim be. Ben daha ona binemedim bile, diye babasına yalvarmış. Babası buna razı olmuş. Sonra Kerim tüfeğini, kılıcını kuşanıp, heybesini altınla, parayla doldurup gidip tayı sıkıca eyerlemiş, üstüne binmiş. Sonra onu dört bir yana yürütüp: “Yakışıyor mu?” diye babasına sormuş. O zaman Kerim'in babası, oğluyla gurur duyup:

— Oğlum çok yakışıyor, artık in, demiş.^{P233.} O an Kerim, elindeki kamçısıyla taya bir vurmuş ve tay havaya kalkmış, gözden kaybolmuş. Kerim böylece ölümden kurtulup tayıyla uzak bir yurttan birbirlerine yardım ederek kimseye muhtaç olmadan yaşamaya başlamışlar.^{L133-1.}

2.59.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 59

T145.1. Marriage to five women, each with separate duties / Her birinin ayrı görevleri olan beş kadınla evlilik

T145.1-5. Marriage to two women / İki kadınla evlilik (MTB) TBM-59

Bir padişahın iki hanımı varmış.

L111. Hero (heroine) of unpromising origin / Umut vermeyen kahramanın (kadın kahramanın) kökeni

L111.4. Orphan hero / Öksüz kahraman TBM-59

Kerim dokuz yaşına geldiğinde annesi ölmüş.

P283. Stepbrother / Üvey erkek kardeş TBM-59

Büyük hanımından Kerim adında bir oğlu olmuş. Kerim dokuz yaşına geldiğinde annesi ölmüş. Padişahın küçük hanımının da bir oğlu olmuş.

P233-22. Father pays attention to the education of his son / Babanın oğlunun eğitimine önem vermesi (MTB) TBM-59

Aradan epey zaman geçtikten sonra oğlunu okutma maksadıyla köye götürmüş ve ona: — Ben seni okutacağım. Yılkıları bırak, çoban baksın.

P282. Stepmother / Üvey anne TBM-59

Kerim'in üvey annesi ise: — Ben çapadı pişirdim, bunu ye, demiş.

S31. Cruel stepmother / Zalim üvey anne TBM-59

Bunun sebebini sorduğunda tay: — Sen üvey annenin önceden yaptığı hileye kanmadığından saçak koyduğu yerde iki üç karış çukur kazdırıp onun da içine üç dört tane mızrak sapladı.

P282-6. Her own son falls into the trap of the stepmother / Üvey annenin tuzağına öz oğlunun düşmesi (MTB) TBM-59

O anda annesinin kazdığı çukura düşmüş ve karnından mızrak geçmiş.

K2210. Treacherous relatives / Hain akrabalar

K2219- Treacherous step relatives / Hain üvey akrabalar (MTB)

K2219-1. Treacherous stepmother / Hain üvey anne (MTB) TBM-59

L111.4.4. Mistreated orphan hero / Kötü muamele gören öksüz (yetim) kahraman TBM-59

Bundan sonra Kerim'in üvey annesi iyice öfkelenip Kerim'i yok etmenin peşine düşmüş.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-59

Padişahın hanımı, ihtiyarın öğrettiği gibi yapmış.

K1818. Disguise as sick man / Hasta insan olarak aldatma

K1818-8. Wife tricks her husband by disguising as a sick person / Kadının hasta numarası yaparak kocasını kandırması (MTB) TBM-59

Kocası geldiğinde düşer gibi yapıp: — Ay, kemiklerim kırılıyor, diye sızlanmış.

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-59

O zaman Kerim'in babası, oğluyla gurur duyup: — Oğlum çok yakışıyor, artık in, demiş.

L133. Unpromising son leaves his home and goes into the world / Umut vermeyen oğulun evinden ayrılması ve dünyaya gitmesi

L133-1. Unpromising son leaves his home and goes into different dorm with his horse / Umut vermeyen oğulun evinden ayrılması ve atıyla birlikte farklı bir yurda gitmesi (MTB) TBM-59

O an Kerim, elindeki kamçısıyla taya bir vurmuş ve tay havaya kalkmış, gözden kaybolmuş. Kerim böylece ölümden kurtulup tayıyla uzak bir yurtda birbirlerine yardım ederek kimseye muhtaç olmadan yaşamaya başlamışlar.

2.60. Satılan Düş¹⁴⁶

2.60.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanlarda ihtiyar bir adam, ihtiyar hanımıyla^{P210.} yaşıyormuş. Onların oğlu, kızı olmuyormuş.^{T500-0.1.} Çok fakirlermiş. Bir gece ihtiyar baba düş görmüş. Düşünde iki omzunun üzerine bir bülbül gelip konmuş. Ertesi gün ihtiyar, düşününü hanımına anlatmış ve düşününün yolundan gitmek istemiş. İhtiyarın hanımı ilk önce onun düşününün peşinden gitmesine razı olmamış. O zaman baba:

— Benim gibi garibin nasibi düşünde açıklanmış.^{J157-4.} Ben gideceğim, demiş.

Sonra hanımı da razı olmuş. İhtiyar, hazırlığını yapıp yola revan olmuş. Birkaç menzil yol yürüyüp bir sürü koyun bakan çobanın yanına varmış. İhtiyar, bu çobanın yanında dinlenip onunla sohbet etmiş. O, gördüğü düşü çobana olduğu gibi anlatıvermiş.

Çoban:

— Of, atam, senin gibi bir aksakala böyle düş ne gerek! En iyisi ben sana on tane koyun vereyim ve sen düşününü bana sat, demiş.

İhtiyar:

— Bırak, ne diyorsun! Hey, bunun gibi düş on koyuna verilebilir mi, demiş.

— Git, o zaman yüz koyun vereyim.

— Hayır, olmaz. Yüz koyuna böyle düş verilmez.

— Tamam o zaman, beş yüz koyun vereyim.

— Hayır, hiç olmaz.

¹⁴⁶ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Satılan düş”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 162-170.

Çoban:

— Ey, atam! O zaman sana bu koyun değneğime kadar vereyim. Sen bu düşünüyü bana sat, demiş.

İhtiyar, sonunda buna razı olup düşünüyü çobana satmış. Çoban, ihtiyarla vedalaşıp yola düşmüş. Az gidip uz gidip, birkaç menzil yol geçip bir bağa varmış. Bakmış ki bu bağ, bülbüllerin öttüğü, pınarların aktığı, güllerin açtığı bir güzel yermiş. Bağa ok atsan geçecek gibi değilmiş. Çoban bağın içinde dolaşırken bir bakmış ki güzel bir köşk. Köşkün kapısında, ağacın dibinde bir bey oğlu, eline güzel bir kır atın dizginini bağlamış uyukluyormuş. Bu delikanlının, birini beklediğini çoban anlayıp elinden atının dizginini kesip almış ve onun yerine kendisi beklemeye başlamış. Bir süre sonra gözü, köşkün yukarisından görünen ağzı bağlı, dolu bir heybeye takılmış. Çoban, o heybeyi alıp atının sırtına yüklemiş. Yine biraz sonra ise bir peri, gökten gizlice salınarak inmiş. Çoban, bu güzel kıızı atının sırtına alıp yola düşmüş. O periyi gözleyen bey oğlu ise uyuklarken habersiz kalmış. Çoban, peri kızını atının sırtına alıp giderken bu kız: “Ya, bu oğlan kim acaba? Kendisi çoban olmalı ama bu delikanlı deve çobanı mı, sığır çobanı mı yoksa koyun çobanı mı acaba? Gel, bunu bir sınavayım”^{H326-5.} demiş. Kısa bir süre yürüdüktan sonra bunların önüne yandaklık¹⁴⁷ bir alan çıkmış. Kız: “Vah, bu alanda bir deve baksaydın” demiş fakat oğlan sesini çıkarmamış. Daha ileriye gitmişler ve kamışlık, çayırılık bir alan önlerine çıkmış. Kız: “Hey, burada sığır baksan” demiş fakat oğlan yine sesini çıkarmamış. Yine biraz uzakta önlerine gülelekli¹⁴⁸ çuha gibi olmuş otlu bir tarla çıkmış. Kız: “Hey, bu tarlada...” deyince çoban:

— Hey, buralar tam koyun bakılacak yermiş. Kuzularını bir tarafa, annelerini bir tarafa bırakıp, içinde çayırkuşlarının sesini dinleyip, sırt üstü yatarak gökyüzünü izlesen, koyunlar da burada gezip dolaşsalar, demiş.

Peri, delikanlının konuşmalarından onun koyun çobanı olduğunu anlamış. Sonra “Çoban” diye ona hürmet etmeye başlamış.

Birkaç gün atla yol gidip çoban ile peri bir şehre varmışlar ve o şehrin bir kenarından ev alıp yaşamaya başlamışlar.^{F300.} Aradan dört beş ay geçtikten sonra peri, çobana:

¹⁴⁷ Yandak: Hayvan yemi, odun ve ilaç malzemesi olarak faydalanılan yaprağı dikenli, küçük kıvrık çiçekli, küçük yapraklı bitki. Yandaklı: Yandağın çok bittiği, çok yandak yetişen meydan (TDDS II, 2016: 505).

¹⁴⁸ Gülelek: Baharda meydana yeşeren, kenarları kertik kertik yırtık yapraklı, tüylü saplı, güzel kıvrık çiçekli bitki (TDDS I, 2016: 495).

— Çoban, ikimiz de böyle işsiz yatmamalıyız. Artık geçim yolu bulalım. Sen pazara git de türlü renklerde ipek alıp gel. Ben tahya¹⁴⁹ yapayım, sonra sen onu pazarda satarsın.^{H934.1.} Hiç olmazsa çayımıza, suyumuza yeter, demiş.

Çoban da perinin söylediklerine razı olmuş. Peri kızından para alıp pazara ipek almaya gitmiş. O sırada peri, ona şöyle tembihlemiş:

— Çoban, borç bir şey alma ve köse adamlarla alışveriş yapma, işin rast gitmez.

Çoban pazara varmış. Vardığı kalenin ağzında, türlü ipekler satan köse bir adama rastlamış. Çobanın içi giderek onun ipeklerinden seçip almaya başlamış. Seçtiği ipeklerin parasını vermeye çalışmış ama çobanın parası yetmemiş. “Kalan parayı evde vereyim” diyerek köseyi peşine takıp evine gelmiş. Köse, onun güzel perisini görünce hayran kalmış.^{F575.1-5.} Çobandan alacağını alır almaz padişaha müjdelemek^{P682-7.} için onun köşküne koşmuş.

Padişah padişaktır. O hemen emir verip çobanı perisiyle köşküne getirtmiş. Çok güzel ışık saçan peri, padişahın aklını almış. O, çobana sır bildirmeden:

— Eğer bizim şehrimizde yaşamak istiyorsan benim muhafızım ol, demiş.

Böylece çoban, padişahın muhafızı olmuş. Aradan epey vakit geçtikten sonra köse ile padişah kararlaştırıp çobandan kurtulmak için ona Kara kısrağın sütünü getirmesini buyurmuşlar.^{H1010-1.} Çoban büyük bir üzüntüyle evine gelmiş. Perisi onu karşılayıp hâlini hatırlamış. Çoban, periye padişahın buyurduğu işi olduğu gibi anlatmış.^{J155.4.} Peri:

— He, bu işleri bu senin peşine takıp geldiğin köse “dostun” yapıyordur. Bunun canı sağ olursa böyle işlerden daha dokuz tane görürsün. Git de padişahın kırk gün mühlet al. Padişahın sürüsünde gezen alaca atını iste, demiş.^{J155.4-1.}

Çoban da sabah kalkıp padişahın yanına varmış. Bu alaca atı ve kırk gün mühlet istemiş.

Padişah:

— Eğer bu alaca atla iş bitireceksen git sana seksen gün mühlet, demiş.

Çoban gidip yilkının içinden alaca atı bulmuş. O at, ölecek kadar zayıfmış. Hatta yerinden bile kalkamadan yatıyormuş.

Çoban onu getirip kırk gün bakmış. Alaca at günden güne semirip çok sağlıklı olmuş. Kırkıncı gün alaca at, çobana bakıp:

— Sen ne maksatla bana böyle hürmetle baktın, diye sormuş.^{B211.1.3.}

Çoban:

¹⁴⁹ Tahya: Takke (TDS, 1995: 613).

— Sana binip giderek Kara kırsrağın sütünü getireceğim, demiş.

At:

— Tüh, önceden bilsem sizden kaçırdım. Daha evvel de ben bu Kara kısraktan korkuma kan işeyip böyle zayıfladım. Şimdi ne yapacağımı bilmiyorum. Sen ise bana baktın, iyileştirdin. Ne olursa olsun vazifeni yerine getirmeye çalışayım. Ama sen kırk kulaç bez ile kırk tane de öküz derisi bulup getir, demiş.

Çoban, atın dediği şeyleri bulup getirmiş. Çoban ilk önce öküz derilerini tek tek ata giydirmiş sonra ise onu bezle sıkıca sarmış. Sonra ata binip yola düşmüş ve at öyle bir uçmuş ki çoban atla alaca bulutların içine karışmış. Sonunda alaca at, bir dağın eteğine varıp inmiş. Çobanı bir dağın mağarasında bırakıp, üstüne değirmen taşını koyup küçücük bir delikten gözetleyerek oturmasını buyurmuş.

— Eğer ben, Kara kırsrağa yenilirim sen ölürsün. Yenersen Kara kırsrağı götürüp padişaha veririz, demiş. Bundan sonra alaca at, meydana çıkıp bir kişnemiş ve dağlar taşlar sarsılmış. Kara kısrak da cevap verip bir kişnemiş ve gökten buz yağmaya başlamış. İki at koşarak gelmiş, kapışarak gökyüzüne uçup gitmişler. Kara kısrak her ısırduğunda bir öküzün derisini koparıp atıyormuş. Alaca at her ısırduğunda bir parça et koparıp atıyormuş.

Böylece kırk defa çarpıştıktan sonra alaca atın gücü artıp sonunda yenmiş. Çoban, Kara kırsrağı itekleyip padişaha getirmiş ve:

— İşte, padişahımız! Kara kırsrağın sadece sütünü değil, onun kendisini de getirdim. Sağıp kırmız yapıp için, demiş.

Sonra padişah yine köseyle kararlaştırmışlar. Çobanı, Gülhakkas perinin yetiştirdiği güllerden getirmesi için göndermeye niyetlenmişler.

Çoban evlerine büyük bir üzüntüyle gitmiş. Perisi onu karşılamış:

— Niye yine yüzün asık? İyi misin, diye sormuş. Çoban:

— İyiyim ama padişah yine zor bir iş buyurdu, demiş.

— Ne iş buyurdu? Bu kösenin canı sağ olursa, işin ardı bitmese gerek, diyerek peri öfkelenmiş.

Çoban, perisine Gülhakkas perinin gülünden getirmeyi buyurduğunu söylemiş. Peri:

— Bunların hepsini padişah, kösenin yüzünden yapıyordur. Sen padişahın bu vazifesini de alaca atın yardımıyla yerine getirebilirsin, demiş.

Çoban, alaca atının yanına varıp padişahın buyurduğu vazifeyi söylemiş.

Alaca atı:

— Bin arkama, demiş.

Çoban, alaca atının arkasına binip yola düşmüş. Bunlar birkaç menzil yol geçip sonunda Gülhakgas perinin bağının bir ucuna varmışlar.

Alaca at:

— İşte, bir kara ev görünüyor. Bu evde ihtiyar dev kadın vardır. Eğer ona yalvarıp gönlünü edersen o sana yardım edebilir. Ben ise bu geniş tarlada otlayıp seni üç gün beklerim. Üç güne gelmezsen ölmüşsündür. Ondan sonra ben geri dönerim, demiş.

Çoban, alaca atın yanından ayrılmış. İhtiyar dev kadının yanına varıp selam vermiş.

İhtiyar kadın:

— Böyle selam vermemiş olsan seni yok ederdim. Buralara yabani eşek gelse toynağından, kuş gelse kanadından ayrılır. Sen nasıl düştün? Ver hemen haberini, demiş.

Çoban, ihtiyar kadına haberini söylemiş ve ona yalvarmış. İhtiyar kadın, çobana yardım edeceğini söylemiş ve ona:

— Sen şu görünen bağa varırsın, bağın ortasında bir havuz vardır. Bu havuzun kenarındaki güllerin arasında saklanıp yatarsın. Bir süre sonra bir grup güvercin uçarak gelip peri olurlar. Onların hepsi giysilerini bir yere koyup suya girmeye başlarlar. Ama bunların arasından biri, kendi giysisini başka yerde tek başına koyar. Bu, Gülhakgas peridir. Ne zaman periler suya girerse, sen Gülhakgas perinin giysilerini alıp kaç, demiş.

Çoban aynı ihtiyar dev kadının dediği gibi yapmış. Ne zaman ki, Gülhakgas perinin giysilerini alıp kaçarken Gülhakgas, gencin ardından “Bırak giysilerimi, ne işin varsa yerine getireyim” diye bağırmış ve çoban birden ardına bakmış. O sırada durduğu yerde taşa dönüşmüş. Ertesi gün bu durumu ihtiyar dev kadın hissedip büyü yardımıyla o taşı yine insan şekline çevirmiş. İhtiyar kadın ona: “Şimdi arkana bakmadan giysiyi alıp kaç” diye tembihlemiş. Çoban ikinci kez bu havuzun kenarında başka bir gülün arasında gizlenip yatmış. Çoban, Gülhakgas peri giysisini çıkarıp koyduğunda onu alıp kaçmış. Yakalanmadan getirip ihtiyar kadına vermiş. İhtiyar kadının büyü, Gülhakgas perininkinden daha güçlü çıkmış. Çoban, Gülhakgas periyi alaca atın sırtına bindirip evine gelmiş. Kendi perisi bu durumu görünce çok mutlu olup bunları karşılamış. Çoban ile alaca atı bir yerde saklayıp, avlunun içini iyice temizleyip süpürmüştü. O gece yatıp ertesi gün seher vakti olduğunda, Gülhakgas perinin kız arkadaşları uçup gelmişler. Onlar eğlence yapıyorlarmış. O eğlencede Gülhakgas peri her kıkırdayarak gülüşünde nazeninin ağzından gül desteleri eteğine dökülüyormuş. Çobanın perisi ise o güllerle bir heybeyi tıka basa doldurmuş. Şafak söktükten sonra eğlence bitmiş. Gülhakgas perinin kız arkadaşları uçup gitmiş, sadece kendisi kalmış. Ertesi gün çoban, gül koyulan heybeyi götürüp padişahın

önüne bırakmış. Böyle güzel ve ilginç kokulu gülleri ömründe görmeyen padişah, onları koklamaya doymamış ve çobana bu perinin kendisini getirmesini buyurmuş. Padişah sözünü bitirmeden Gülhakgas peri uçup gitmiş ve tam padişahın karşısına konup bir silkinerek peri şekline bürünmüş.

Padişah şaşırıp dili tutulmuş. Peri ona:

— İşte, ben, gördün değil mi? Artık delikanlıyı rahatsız etme, demiş ve yine güvercine dönüşüp uçup gitmiş. Büyülenmiş gibi olan padişah uzun süre sonra kendine gelmiş. Aradan birkaç gün geçtikten sonra köse yine padişahın yanına gelmiş ve padişaha bakıp:

— Bırak, çoban kıyametten ve padişahın ölmüş anne babasından mektup getirsin. Böyle buyruk verin, diye akıl vermiş.^{H1252.2-1.} Ama Gülhakgas peri, padişahı korkutup gittiğinden taşa çevrilirim korkusuyla çobana böyle buyruk vermeye tereddüt etmiş. Fakat bunu köseye hissettirmemiş. Köse: “Ben onu senin adıyla gönderirim” diyerek yine çobanı çağırtmış ve ona yukarıdaki buyruğu vermiş.

Çoban yine çok üzülerek evlerine gitmiş. Şimdi çobanın evinde birbirinden akıllı iki peri var. Bunların elinden bir şey kurtulur mu? Hemen çobanın hâlimden hatırını sorup ona şöyle akıl vermişler:

— Bırak, padişah filan gölün başına kırk deve ocar¹⁵⁰ ile kırk kova petrol taşıtsın. Sen bu odunun üstüne çık ve odunu yak. Biz de yukarıdan gelip dumanın arasından seni alıp gideriz, demişler.

Çoban, padişahın yanına varmış. Kırk deve odun ve kırk kova petrol taşıtmış. Kendisi de odunun üstüne çıkıp onu yakmasını padişahıtan rica etmiş. Padişahın muhafızları odunu yakmışlar. O sırada dumanın arasından periler uçup gelerek çobanı alıp evine getirmişler. İki peri oturup büyük bir deftere mektup yazıp doldurmuşlar. Sonra o defteri parçalara ayırıp çobanın cebine, koltuk altlarına tıktırmışlar. Onlar on yedinci gece, çobanı küle gömüp dönmüşler. On sekizinci gece, padişahın hizmetkârı: “Çoban gelmedi mi acaba?” diye külü yoklarken çobanı bulmuş. Çoban yine padişahın karşısına çıkıp:

— Efendim, ben kıyamete dumana karışıp vardım. Önüme bir ihtiyar çıktı. Ona kıyametten haber sormaya başladım. İhtiyar çok şey anlatıp sonunda da “Sen tahsilsizsen unutursun” diye mektuba yazıp cebime tıktı. İşte, açın da kendiniz okuyun. Sizin anne

¹⁵⁰ Ocar: Kumlu, çöl gibi yerlerde yetişen bir ağaç (TTS, 1995: 481).

babanızdan da çok selam, diyerek canı yanan delikanlı, mektupları padişahın önüne dökmüş.

O mektupları padişahın köşkünden kim okusa “Vah!” diyerek düşüvermiş. Ertesi gün padişah, çobana inanmayıp onun kıyamette olup olmadığını yoklamak için köse ile kararlaştırıp köseyi kıyamete göndermek istemiş. Köse çok korkuyormuş. Ama padişah buyurursa gidecek yerin var mı? Köseye: “Eğer çoban on sekiz günde görüp geldiyse sen dokuz günde görüp gel” diyerek külün üstüne seksen deve odun, seksen kova benzin getirmişler. Odunun üstüne benzin döküp sonra onun üstüne korkudan zangır zangır titreyen köseyi çıkarıp odunu yakmış ve köse kaçıp yere incek olmuş. Ama kızıl alev onu kucağına sarıp almış.

Padişah ne kadar beklese de köse geri dönmemiş. Padişah yanıldığını anlayıp çobana eziyet etmeyi bırakmış. Böylece çoban kötü niyetli köseden kurtulup mutlu yaşamış.

2.60.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 60

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-60

Evvel zamanlarda ihtiyar bir adam, ihtiyar hanımıyla yaşıyormuş.

T500. Conception and birth / Hamile kalma ve doğum

T500-0.1. Childlessness / Çocuksuzluk (MTB) TBM-60

Onların oğlu, kızı olmuyormuş.

J157. Wisdom (knowledge) from dream / Rüyada öğrenilen bilgi

J157-4. Having explained the destiny of the couple without children in the dream / Çocuksuz çiftin nasibinin rüyada açıklanması (MTB) TBM-60

O zaman baba: — Benim gibi garibin nasibi düşünde açıklanmış. Ben gideceğim, demiş.

H326. Suitor test: skill / Damat sınaması: yetenek

H326-5. Suitor test: skill in shepherd / Damat sınaması: çobanlık becerisi (MTB)
TBM-60

Çoban, peri kızını atının sırtına alıp giderken bu kız: “Ya, bu oğlan kim acaba? Kendisi çoban olmalı ama bu delikanlı deve çobanı mı, sığır çobanı mı yoksa koyun çobanı mı acaba? Gel, bunu bir sınavayım” demiş.

F300. Marriage or liaison with fairy / Periyle evlilik veya irtibat kurma TBM-60

Birkaç gün atla yol gidip çoban ile peri bir şehre varmışlar ve o şehrin bir kenarından ev alıp yaşamaya başlamışlar.

H934. Relative assigns tasks / Akrabaların vazifeler tayin etmesi

H934.1. Wife assigns husband tasks / Kadının kocasını görevlendirmesi TBM-60

Aradan dört beş ay geçtikten sonra peri, çobana: — Çoban, ikimiz de böyle işsiz yatmamalıyız. Artık geçim yolu bulalım. Sen pazara git de türlü renklerde ipek alıp gel. Ben tahya yapayım, sonra sen onu pazarda satarsın. Hiç olmazsa çayımıza, suyumuzaya yeter, demiş.

F575.1. Remarkably beautiful woman / Olağanüstü güzellikteki kadın

F575.1-5. Remarkably beautiful wife / Olağanüstü güzellikteki eş (kadın) (MTB)
TBM-60

Köse, onun güzel perisini görünce hayran kalmış.

P682. Greeting customs / Tebrik gelenekleri

P682-7. Heralding the beauty of the hero's wife / Kahramanın eşinin güzelliğini müjdeleme (MTB) TBM-60

Çobandan alacağını alır almaz padişaha müjdelemek için onun köşküne koşmuş.

H1010. Impossible tasks / Yerine getirilmesi mümkün olmayan vazifeler

H1010-1. King asks for many impossible tasks from the shepherd in order to marry his wife / Padişahın, çobanın eşiyle evlenmek için kocasından yapamayacağı vazifeler istemesi (MTB) TBM-60

Aradan epey vakit geçtikten sonra köse ile padişah kararlaştırıp çobandan kurtulmak için ona Kara kırsağın sütünü getirmesini buyurmuşlar.

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155.4. Wife as adviser / Danışman olarak eş (kadın) TBM-60

Çoban, periye padişahın buyurduğu işi olduğu gibi anlatmış.

J155.4-1. Husband directed in decision by his wife / Kocanın kararında karısı tarafından yönlendirilmesi (MTB) TBM-60

Peri: — He, bu işleri bu senin peşine takıp geldiğin köse “dostun” yapıyordur. Bunun canı sağ olursa böyle işlerden daha dokuz tane görürsün. Git de padişaktan kırk gün mühlet al. Padişahın sürüsünde gezen alaca atını iste, demiş.

H1252.2. Quest to other world to take letters to dead relatives / Ölmüş akrabalarından mektup almak için diğer dünyaya gönderme

H1252.2-1. King sends hero to otherworld to take letters to king's dead father and mother / Kralın anne ve babasından mektup almak için kahramanı diğer dünyaya göndermesi (MTB) TBM-60

Aradan birkaç gün geçtikten sonra köse yine padişahın yanına gelmiş ve padişaha bakıp: — Bırak, çoban kıyametten ve padişahın ölmüş anne babasından mektup getirsin. Böyle buyruk verin, diye akıl vermiş.

2.61. Satın Alınan Akıl¹⁵¹

2.61.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda yoksul bir karı koca^{P210} varmış. Bunlar gece gündüz çok çalışsalar da, iki çocuklarına bakamayıp sıkıntı çekiyorlarmış.^{P230} Günlerden bir gün kocası, hanımına:

— Ben diğer köyleri gezip göreyim. Bundan daha kazançlı iş bulursam oraya göçelim, demiş.

Hanımı:

— “Er gezerse bahtı açılır” demişler. Gidersen git. Gezip gör, belki, iyi bir iş bulursun, demiş.

Garip, komşularından üç tenne borç alıp yola düşmüş. Birkaç köy gezip halkın nasıl geçim sağladığını görmüş. Ama hiçbir yerde de kendisine cazip gelen bir iş olmadığını anlayıp yurduna dönmüş. Yolda aksakallı bir adama rastlayıp ona hâl hatır sormuş. Kendisinin iyi bir iş aramaya çıktığını söylemiş. Aksakallı ona:

— Akıl satıyorum oğlum, parasız kaldım, demiş.

— Aklı ne kadardan veriyorsun?

— Biri bir tenne.

Garip ona bir tenne vermiş ve aksakallı:

— Güneşin battığı yerde yat, demiş.

— Hepsi bu mu?

— Evet, bir tenneye düşen bu.

Garip tekrar bir tenne vermiş ve ihtiyar:

— Misafir olduğun yerde gece yarısından sonra yat, demiş.

Garip, bütün parasını harcayıp ihtiyarla vedalaşmış ve yoluna devam etmiş. Güneş batarken köyün bir ucundan varıp yaşlı bir kadına misafir olmuş. İhtiyarın öğüdünü hatırlayıp garip, gece yarısına kadar yatmamış. Gece yarısı olduğunda dışarıdan bir fısıltı işitmiş. Garip yavaşça yerinden kalkıp pencereden kontrol etmiş ki iki adam, beş deve ipek parçasını getirip, yaşlı kadının ağılının etrafında toplanıp gübrenin altına saklamışlar ve üstüne çer çöp atıp gitmişler. Garip bunu yaşlı kadına da söylemeden yerine geçip yatmış. Ertesi gün şahın muhafızları:

¹⁵¹ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Satın alınan akıl”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 232-234.

— Kimin misafiri varsa, kim yabancı bir adam görürse köşke alıp gelsin, diyerek köy köy dolaşmaya başlamışlar. Yabancı adam da köşke getirilmiş. Yaşlı kadın da garibi alıp gitmiş.

Padişah:

— Filan yurttan gelen saygın bir tüccarın beş deve ipek parçası çalındı. Hanginiz aldıysanız söyleyin. Yoksa hepinizi öldürürüm, diyerek toplanan insanların hepsini tehdit etmiş. Hiç kimseden ses çıkmayınca garip:

— Onu ben almadım. Alanı da tutup veremeyeceğim. Ama eşyaları buluvereyim, demiş ve onun gömüldüğü yeri göstermiş. Padişah ona bir yıl rahat yaşayacak kadar altın vermiş. Garip onu alıp:

— Alışveriş yerini buldu, demiş.

Padişah, garibin bu sözüne şaşırıp:

— Bu nasıl alışveriş, diye şüpheyle sormuş. Garip onunla akıl alışverişi hakkında konuşmuş ve padişah gülüp eğlenmiş. Ona yine bir avuç altın vermiş.

Boş cebi altınla dolunca garip, sevinerek pazara koşmuş. Dili tatlılaşan garip, nar satan birinin yanına gidip:

— İşsizlikten avcum kaşınıyor, ihtiyar! İş varsa parasız çalışayım, demiş. Bu neşeli delikanlı, nar satan ihtiyarın hoşuna gitmiş ve:

— Hakkının fazlasını “Teşekkür” ile veririm. Gel, haydi, terazinin başına. Ben bir oturup çay içeyim, demiş.

Garip, ihtiyarın narını satıvermiş. En sonuncusuna sıra geldiğinde ihtiyar, “Bu, çocuklarına” diyerek ona epeyce nar vermiş. Yıllardır nar tatmayan çocukları, garibin gözünün önüne gelince sevincinden havalara uçacak gibi yürüyerek pazara dönmüş. Pazardan da alabildiği şeyleri alıp yüklenip kuş gibi uçarak barakasına gelmiş. Şimdiye kadar ellerine altın para geçmemiş olan karı koca sevinçlerinden gülüşüp, aç yatan çocuklarını uyandırıp doyurmuşlar.

Böylece bu karı koca, çocuklarıyla aksakallı ihtiyardan satın aldığı akıl sayesinde muhtaç olmadan mutlu yaşamışlar.

2.61.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 61

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-61

Evvel zamanda yoksul bir karı koca varmış.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TBM-61

Bunlar gece gündüz çok çalışsalar da, iki çocuklarına bakamayıp sıkıntı çekiyorlarmış.

2.62. Sırların Açılışı¹⁵²

2.62.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Garip bir adamın çok oğlu olmuş. Günlerden bir gün bir tüccar, garibe:

— Ey garip, ben çocuksuzluktan^{T500-0.1.} ıstırap çekiyorum. Sen Allah rızası için bana bir oğlunu ver, demiş. Garip de istekli olmasa da sonunda razı olmuş. O, tüccara oğullarını gösterip:

— İşte, beğendiğini al, demiş.

Tüccar da onların arasından kara gözlü, açık alınlı, akıllıca bir oğlancığı^{J1113-2.1.} seçip almış.^{T670.}

Tüccar, oğlunu okula vermiş. O oğlan iyi bir eğitim alıp olgunluk yaşına erişmiş.^{P271-}

^{9.} Kendi yurtlarının padişahının kızına âşık olmuş.^{T10.} Günlerden bir gün o oğlan, babasına:

— Baba, bana padişahın kızını alıver, demiş.

Tüccar:

— Oğlum, o bir şah kızı, bizim soyumuz onlarınkinden aşağı. Onlar bize kız vermez,^{T131-14.} demiş. Oğlan olmayacağını anlayıp sonunda kendisi bir yol bulup doğruca şah kızının yanına gitmiş. Ona âşık olduğunu^{T57.} ve ondan başkasıyla evlenmeyeceğini söylemiş.

Bunun üzerine padişahın kızı:

— Eğer senin bana olan aşkın doğru ise o zaman benim bir şartım var. Bunu yerine getirirsen ben seninim, demiş.^{H359-4.} Tüccarın oğlu kabul etmiş. Şah kızı:

— Buradan filan yurda varırsın, o yurttan bir adam vardır. O adam sabahtan çalışıp eyer yapar, daha sonra bir kukla yapar, dutar yapar. Sonra eyerin üstüne kuklayı koyup dutar çalar. Onun dutarının tatlı sesine gelip geçenler toplanır. O, ta güneş batıncaya kadar

¹⁵² Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Sırların açılışı”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekileri)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 21-32.

çalar durur. Sonra dutarı az önceki kukla ile eyere vurur. Onlar paramparça olur. O adam her gün bu işi böyle tekrarlayıp durur. Git, bunu niçin böyle yaptığını öğrenip dön. ^{H327-1.} Ondan sonra ben sana gelin olurum, demiş.

Tüccarın oğlu, babasıyla ^{P233.} vedalaşıp bu sırrı öğrenmeye gitmiş. Delikanlı, az gidip uz gidip bu tarif edilen adamın yanına gelmiş.

Gerçekten de o adam ilk önce eyer, sonra kukla yapmış. Kuklayı eyerin üstüne koyup dutar yapmış. O, az önceki kuklaya bakıp öyle tatlı bir sesle dutar çalmış ki etrafına büyük bir kalabalık toplanmış. O, ta akşama kadar dutar çalıp güneş battıktan sonra dutarı az önceki kuklaya sarıp vurmuş ve kukla da dutar da paramparça olmuş. İnsanlar dağılmış, ona hiç kimse: “Niye böyle yapıyorsun?” diye de sormamış. Tüccarın oğlu üçüncü gün herkes dağıldığında, yanına niçin geldiğini söylemiş ve o:

— Ben sırrımı sana bir şartla söylerim. Filan nehrin kenarında bir kadın var. O, akşama kadar ekmek pişirir. Akşam olunca da pişirdiği ekmeği nehre atar. Sen bunun sebebini öğrenip gelirsen sırrımı sana açayım, demiş.

Tüccarın oğlu yine yola düşmüş. Sözün kısası, bu kadının yanına gitmiş. Dedikleri gibi o kadın, akşama kadar ekmek pişirip güneş battığında pişirdiği ekmeği tek tek nehre atıyormuş. Tüccarın oğlu, ona niçin böyle yaptığını sorduğunda o kadın:

— Eğer sen gerçekten bu sırrın sebebini öğrenmek için geldiyse, buradan filan şehre gidersen, orada büyük bir kale kapısında bir dilenci dilenir. Onun yanından geçerken ona para versen de sana dua eder, vermesen de. Kendisi bir sözü tekrarlayıp durmuş. Sen git de bunun sebebini öğrenip dön. Ondan sonra sırrımı sana söyleyeyim, demiş.

Tüccarın oğlu yeniden yola düşüp bu şehre varmış. Kalenin ağzında oturan dilenciye para atmış. Dilenci kadın parayı alıp tüccarın oğluna bütün duaları etmiş. Bir kez para vermeden onun yanından duraksayarak geçmiş. O yine önceki dualarını tekrarlamış. Bunun üzerine tüccarın oğlu, dilenci kadının tam karşısına geçip durmuş ve:

— İhtiyar ana, ben sana para verip geçtim, sen bana dua okudun. Hiçbir şey vermeden boş boş yanında eğlenip geçtim. Sen yine bana dua okudun. Bu durumun sebebini öğrenebilir miyim acaba, demiş.

Bunun üzerine dilenci kadın:

— Han oğlu, kendi yoluna gitsene. Benim ne ettiğimle senin işin olmasın, demiş.

Tüccarın oğlu, dürüstçe dilenci kadına onun bu yaptığını anlamak için geldiğini söylemiş.

Bunun üzerine o kadın:

— Eğer sen niçin benim böyle yaptığımı bilmek istiyorsan, o zaman filan dağda bir padişah var. Onun bir tazısı, bir köpeği, bir de domuzu var. O, ilk önce tazıyı besleyip ondan kalanı köpeğe veriyor. Köpekten kalan yemeği domuza veriyor. Sen bunun sebebini öğrenirsen ben de sırrımı sana söylerim, demiş.

Tüccarın oğlu yine yola revan olmuş. Az gidip uz gidip, bir çınarın dibine varıp dinlenmek için yatmış. Uyuyup uyanınca gözünü açmış ki, yukarısı çok gürültülü. Bir bakmış ki, deminki çınarın üstüne kara bir yılan çıkıp Sımruğ kuşunun yavrularını yiyecek olmuş. Kuşağızlar ise gürültü yaparak bağrışıyorlarmış. Tüccarın oğlu, ok ve yay ile az önceki kara yılanı öldürüp, para parça edip Sımruğ’un yavrularına vermiş. Onlar yılanın etini yemişler. Bir süre sonra anne Sımruğ gelip bakmış ki, çınarın dibinde bir adam yatıyor. İçinden “Her yıl benim yavrularımı bu insan avlıyormuş” deyip dağdan büyük bir taş getirmiş. Onu tüccarın oğlunun üstüne atacağı sırada, onun yavruları kendilerini tüccarın oğlunun üstüne atmışlar. Sımruğ tekrar taşı geri atmış. O geldiğinde yavruları olan biteni ona anlatıvermişler. Sımruğ, tüccarın oğluna:

— Ey insan, sen bana büyük iyilik ettin. Bu yılan her yıl benim yavrularımı yiyormuş. Ben ise bunun sebebini hiç bilmiyordum. Söyle, ben sana ettiğin iyiliğin karşılığında nasıl yardım edebilirim, demiş.

Tüccarın oğlu niçin geldiğini ona söylemiş. Sımruğ:

— Ben o padişahı biliyorum. O buradan uzakta değil. Onun yaşadığı şehirde kendisinden başka insan yok. Fakat onun sırrını sormaya giden insana sırrını söyleyip sonra öldürdüğünü önceden bildireyim. O sırrını söyleyince sen iki rekât namaz kılacağım, ondan sonra beni öldür dersen kabul eder, seni bırakır. Ben sana kendi t y m  veririm. O tüyü yakarsın ve ben seni alıp kaarım, deyip tüccarın oğlunu bu padişahın yanına götürmüş.

Tüccarın oğlu kaleye girip bakmış ki, insan kemiklerinden ve kellelerinden başka bir şey yok. O, köşkün içinde oturan padişah, onun yanında yatan tazı ve daha ileride köpek ile domuzun olduğunu görmüş. Padişah, oğlanı iyi karşılamış.

Sonra o:

— Ey oğul, sana ne lazım? Mal mı lazım, para mı lazım, vereyim, demiş.

Tüccarın oğlu:

— Bana sadece senin sırrın lazım, demiş.

Padişah:

— Ey oğul, sen bu kelleleri, kemikleri görüyor musun? Onlar da bir zamanlar senin bana sorduğun soruyu sordular, demiş.

Ama tüccarın oğlu o sırrını söylemezse, hiç bırakmayacakmış.

Padişah:

— Başkasının sırrını öğrenmek sana çok lazımsa, onu sana söyleyeyim ama başkasının sırrı için gül ömrünü kül etmeye ne gerek var, demiş.

O zaman tüccarın oğlu:

— Ben ölmeye razıyım, demiş.

Padişah, eline kılıcını alıp:

— Fakat sonra duymadım deme, söyledikten sonra başını bununla alacağım, deyip kılıcını göstermiş ve anlatmaya başlamış.

Gör bak, o ne diyor.

— Evet, ben büyük bir yurdun padişahıydım. Benim iki tane yürük atım ve de bu tazım vardı. Ben onları seviyordum. Atlarımdan birine Şemal, diğerine Yağış derdim. Eşim büyücüydü.^{P223-} Ben her gün atlarımla yanına gittiğimde onların günden güne zayıfladığını fark ettim. Seyise atların niçin zayıfladığını sordum. O, özür dileyip: “Ben bilemedim. Eğer bilmek istiyorsanız akşam gelip burada saklanın, ondan sonra öğrenirsiniz” dedi. Ben onun dediği gibi akşam gelip saklanıp atları gözetledim. Gece yarısı eşim gelip seyise: “Bu gece, Yağış’ı eyerle” dedi. Ben eşimi sesinden tanıdım.^{P210.} Seyis, eşimin dediği gibi Yağış’ı eyerlemiş. Eşim, Yağış’a bindi ve yüzünü doğuya çevirip sürüverdi. Ben de seyise: “Şemal’i eyerle” dedim ve onun peşinden kovaladım. O, bir dağa ulaşıp attan indi ve bir mağaraya girdi. Ben de atı bağlayıp ardından girdim. O, yabancı bir adamın yanına varıp oturdu. Birbirlerini kucakladılar.^{K1550.1.} Ben de eşimin oynaşını kılıçlayacak oldum. O an eşim:

— Git, defol, diye canhıraş bir sesle bağırdı. Ben onu da kılıçladım. Ama ona büyük bir zarar vermedi.^{Q261.2.} Onlar iki kişi olup benim etrafıma geçtiler. Yabancı adam benden güçlü çıktı. Beni öldürecek oldu. O an şansıma bu tazı, onun sırtına çıktı. Onu fena ısırıldı ve bu yüzden onun beni bırakıp tazıya saldırdığını hatırlıyorum. Daha sonra nasıl olduysa ben de kendime gelip yeniden kılıç salladım. Eşim kaçtı. Ben tazımı sıvazlayıp alınından okşadım.

Padişah, o an dişi köpek ile domuza yönelip:

— Benim dediklerim doğru mu, diye sormuş. Onlar “Evet” manasında kafa sallamışlar. Padişah, konuşmasını devam ettirmiş.

— Evet, daha sonra ben eşimin ardından kovaladım. Eşim hemen gitti. Ben onun yanına varıp onu kılıçlayacak oldum ama o bana:

— Hey, köpek, dedi. Ben kocaman bir köpeğe dönüştüm.^{D140.} Giderken bir garip büyücü kızın evine gitme niyetindeydim.

Ben onların kapısına vardığımda o kız, babasıyla^{P234.} dışarıda çay içiyordu. Beni görüp:

— Baba, sen niçin bizim padişahımızı karşılamıyorsun, dedi. Babası da:

— Hani padişah, kızım? Ben beyaz köpekten başka bir şey görmüyorum, dedi.

O zaman kızı:

— Yok, baba, o bizim padişahımız. Onu eşi büyü yapıp bu hâle getirmiş, dedi.

Bunun üzerine babası:

— Kızım, öyleyse padişahımıza yardım et. Onu önceki hâline getir. Sen de büyücülük ilmini biliyorsun nihayetinde, demiş.

Kızı:

— Baba, ben burada bir dua yazıp koyarım. Padişahımızı insana çeviririm.^{N831-2.} Ama kendim köpek olurum. O, bu duayı üç defa okursa ben de önceki hâlime gelirim, deyip bir dua yazıp bırakarak kendisi tekrar bir şey okudu ve benim derim ayrılıp kıza yapıştı. Ben de kızın yazdığı duayı okudum ve o, insana dönüştü. Onlar bana çok hürmet ettiler. Sonra kız bana bir avuç kum verip:

— Al, bu kumu al! Şimdi eşin ile ikisi oturuyordur. Sen git de bu kumu onların üzerlerine serp, orada onlar senin dediğin şeye dönüşür, dedi.

Ben onun verdiği bir avuç kumu alıp kendi tahtıma geldim. Baktım ki gerçekten de eşim ile oynaşı, benden kurtulan kişiler, yere diz çöküp çay içiyorlar. Ben kızın verdiği kumu onların üstüne serpip:

— “Eşim dişi köpek,^{Q551.3.2.7-1.} oynaşı domuz^{Q551.3.2-9.} olsun” dedim. Onlar benim dediğim şeye dönüştü. Ondan sonra ben onları hiç kimseye göstermeden, tazımı da yanımda bu dağa getirdim. Ben bu sırrımı ta insanlar öğrenip halka yayılıncaya kadar yaşarım. Eğer sırrımı öğrenirlerse, kendimi öldürürüm, deyip padişah, kılıcını kaldırmış ve tüccarın oğluna:

— Şimdi de seni öldüreceğim, demiş.

Bunun üzerine tüccarın oğlu:

— Padişahım, ölmeden önce iki rekât namaz kılmama vakit verecek misiniz, demiş.

Padişah:

— Git kıl, demiş.

Tüccarın oğlu, güğüm alıp dışarı çıkararak Sımruğ'un tüyünü yakmış ve arkada bekleyip duran Sımruğ hemen gelip onu havaya kaldırmış. Böylece Sımruğ onu kendi yuvasına kadar getirmiş.

Tüccarın oğlu, Sımruğ ile vedalaşıp dilenci kadının yanına gitmiş. Dilenci kadına padişahın sırrını anlatmış. Dilenci kadın ise delikanlının Sımruğ kuşu ile dost olmasına çok şaşırılmış.

O da kendi sırrını tüccarın oğluna anlatmaya başlamış.

— Benim tek kız kardeşim vardı. Biz anne babadan mahrum kaldık.^{P252.1} Dilencilik yaparak geçiniyoruz. Gündüz kapı kapı dolaşırdık, gece harabelerde yatardık. Günlerden bir gün erkenden uyandım. Kardeşimi uyandıracak oldum fakat o sırada onun burnunu bir arı sokup eski harabenin dibindeki deliğe girdi. O arı biraz durup yine delikten çıkıp tekrar kız kardeşimin burnuna girdi. Ben korkarak onu uykudan uyandırdım. O:

— Beni niçin rahatsız ettin. Ben rüyamda bir güğüm altını alacaktım, dedi ve tekrar uyudu. Ben çok düşündüm. İçimden: “Gel, az önceki arının girdiği deliği kontrol edeyim” dedim ve deliği kazmaya başladım. Çok kazmadan da bir testi görüldü. Ağzını açıp baktım ki altın dolu. Ben onları önceki gibi koyup kız kardeşimin başucuna gittim. Gönlüme şöyle bir arzu geldi: “Eğer ben bu altınları kız kardeşime gösterirsem, o bunlara sahip olur. O yüzden gel, ben bunları kardeşim uyanmadan alıp kaçayım” dedim. Hemen testiye yapıştım ve hızla oradan kaçtım.^{K2212} Kaçıp da bir şehre vardım.

Bir yıl geçmeden tüm parayı harcadım ama o bir yılda insan gibi yaşadım. Sonra yine önceki gibi dilencilığe başladım. Bu önceki harabeliğe varıp ağlaya ağlaya kardeşimi aradım, bulamadım. Eğer ben altınları kardeşime gösterseydim, o bize ömür boyu sıkıntı çektirmezdi. Ben de yalnız kalmazdım, o da. Belki bahtımız da açılırdı. Kara nefis, beni kardeşimden ayrı düşürdü.^{Q520-10} Ondan beri ne yapıp ne diyeceğimi de bilmiyorum. Para verene de vermeyene de dua okuyorum. Dua güzel şey, ona aklım eriyor. Ama bu dualarla işlediğim günahımın da yüzde birinin temizleneceğine inancım yok.

Tüccarın oğlu, sesini çıkarmadan dilenci kadınla vedalaşıp yola düşmüş. Az gidip uz gidip sonunda, ekmek pişirip ırmağa atan kadının yanına gelmiş.

Ona dilenci kadını anlatmış. Ekmek pişiren kadın da kendi sırrını anlatmaya başlamış:

— Ben birinin tek kızıydım. Babam yoksuldu.^{P234} O daima: “Bu kız yerine bir oğlum olsaydı olmaz mıydı? Kız ile anne baba geçinir mi?” diye sızlanırdı.^{P234-11} Ben bir

gün erkek kılığına girip^{K1837-13} başıma da telpek¹⁵³ taktım. Bir zengin bana: “Eğer ırgat olarak çalışırsan kırk gün durup bir gün çalışacaksın” dedi. Ona ırgat oldum. Kırkinci gün o bana bir sığır verip:

— Benim peşimden gel, dedi.

— Ben, sığırı itip onun peşine düştüm. O, bir dağlık alana varıp deveden indi. Sığırı bağlayıp kestik. O sığırın hepsini aldı. Sonra bana:

— İçine gir de yokla, deride delik var mı, dedi.

Ben de başımı soktum ve o, beni itekleyiverdi, postun iki yerinden sıkıca bağladı. Ben çok feryat ettim. Bir anda beni yırtıcı kuşlar gökyüzüne, dağın tepesine, götürüp bırakıp sığırın postunu gagalamaya başladılar. Ben bağırıp onun içinden çıktım. Baktım ki büyük bir dağın tepesi.

O an zengin adam aşağıdan:

— Bak, orada her türlü kıymetli taş vardır. Bunlardan atıver aşağı. Sonra ben sana nereden inmen gerektiğini tarif ederim, dedi. Ben rengarenk taşları aşağıya attım. Zengin, onları çuvala doldurup deveye yükleyip:

— Etrafında başka ne var, diye sordu.

Ben:

— İnsan kemikleri var. Korkuyorum, çabuk nereden inmem gerektiğini söyle, dedim.

O:

— Sen de onlar gibi olursun, dedi ve devesini sürüp gitti. Ben çok bağırdım ama çare yok. Sonra da “En iyisi dolaşım bakayım, belki incek bir yer vardır” diye kayanın üstünde dolaşmaya başladım. Biraz uzağa gittim ve baktım ki aşağıda masmavi bir deniz. Ben: “Bu dağın üstünde kuşlara yem olacağıma denizdeki balıklara yem olmam daha iyidir. Ne de olsa kemiklerim toprağa karışır” diye sarp kayadan kendimi bırakıverdim. Suyu düşer düşmez büyük bir balığın bana doğru ağzını açtığını hatırlıyorum. O an o balık kıyıya doğru yüzdü ve beni ağzından kıyıya fırlattı. Sonra yine suya girip gitti. Beni ölümden kurtaran yardımcımın ardından bakakaldım. Sonra yola koyuldum. Az gidip uz gidip, bir yerden eski pılıpırtılar bulup tekrar o zenginin yanına gittim.

O:

— Eğer ırgat olarak çalışırsan kırk gün durup bir gün çalışacaksın, dedi. Razı oldum. Kırk gün yiyip içip iyice dinlendim. Kırk gün dolup kırk birinci gün geldiğinde zengin yine

¹⁵³ Telpek: Kalpak, papak (TTS, 1995: 624).

bir sığırın ipini elime verip: “Bunu al ve peşimden gel” dedi. Ben sığırı alıp onun peşine düştüm. O yine önceki yerine gidip durdu. Sığırı bağlayıp kestik. Zengin bana yine:

— Postun içine gir de kontrol et, delik var mı, dedi.

Ben:

— Nasıl kontrol edilmesi gerektiğini önce kendin göster, dedim.

O öfkelenip:

— İşte, bu delikten başını sok ve içine gir, dedi.

Ben yine:

— Haydi, önce kendin girip göster de ondan sonra gireyim, dedim. O, sığırın derisinin içine girdi. Ben hızlıca onun deliğini kendi hazırlayıp koyduğu ipiyle bağladım. O, derinin içinde çırpınıp öyle bir bağırdı ki, sesinden kulağım sağır oldu. Deveyi alıp başka bir yere gidip saklandım. Büyük yırtıcı kuşlar gelip postu dağın tepesine götürdüler. Zengin orada ağlayıp öyle bir bağıyor ki “Hey bırak”. O:

— Şimdi nasıl ineyim, söyle çabuk, dedi.

— Hatırlıyor musun, önceki sefer sen beni getirdiğinde, ben oradan indim. Şimdi biraz taş at. Ben sana sonra tarif ederim, dedim. O, taşlardan atmaya başladı. Ben deveyi iyice yükleyip “Yakma pişersin, kazma düşersin”¹⁵⁴ dedim ve babamın yanına döndüm. Babam, deveyi ve onun üstündeki kıymetli taşları görünce hayran kaldı. Biz ondan sonra rahat yaşamaya başladık. Ben de her gün ekmek pişirip denize – kendime iyilik eden o balığa – ekmek veriyorum.

Tüccarın oğlu onunla da vedalaşıp kukla, eyer ve dutar yapan adamın yanına gelmiş. Bakmış ki, onun yanına şimdi de önceki gibi insanlar toplanıp, saz dinleyip yeni dağılmışlar. Tüccarın oğlu onun yanına gidip ekmek pişiren kadını anlatmış.

O, tüccarın oğluna:

— Kulak ver, şimdi ben kederli günlerimin defterini açayım, deyip anlatmaya başlamış.

— Ben şehzadeydim. Babam beni gençken bir sazendenin eline verip: “Buna saz öğret” dedi. O adam da bana kendi bildiğince saz öğretti. Aradan epey zaman geçtikten sonra ben ondan da usta oldum. Doğrusu, saza âşık oldum. Gece gündüz demeden onu çalıp durasım gelirdi. Ben bağlara gidip, kuş seslerine katılıp saz çalmayı severdim. Dutarın sesine zaman zaman güvercinler uçup gelip, ağaca konup saz dinlerlerdi. Karanlık çökünce kalkıp geri dönerdim. Onlar da uçup giderlerdi.

¹⁵⁴ “Gülme komşuna gelir başına” anlamında bir atasözüdür.

Bir gün saz çalarken bir şey gelip beni pençesine kısıtıp gökyüzüne çıkardı. Benim aklım başımdan gidip bir süre sonra kendime geldim ki etrafımda genç kızlar duruyor. Onlardan tıpkı ay parçası gibi olan en güzeli, bana:

— Ey insanoğlu, sen çok güzel saz çalıyorsun. Bizim aslımız peri. Her gün güvercin kılığına girip senin bağına gelip saz dinlerdik. Sonunda seni getirmelerini buyurdum. Şimdi bize saz çaliver, dedi. Ben onlara güzel güzel saz çalıverirdim. Onlar sazımın eşliğinde dans ederlerdi. Ava gittiklerinde beni de yanlarında götürürlerdi. Ben o günlerde aydan, güneşten daha güzel olan periye âşık oldum.^{T10.} Deli divane olup yeni yeni, tatlı tatlı ezgiler de yaratıverdim. Bir gün ben edepsizlik ettim. O güzel periye oyun edip el uzattım.

O:

— Ey, sabırsız adam. Ben seni sevmedim. Senin ezgilerini sevdim, dedi.^{T75.} Ondan sonra kendimi hatırlamıyorum. Kendime gelince baktım ki, o önceki coşkuyla saz çaldığım bağımda oturuyorum. Fakat periler, özellikle o güzel peri gelip benim sazımı dinlemedi. Ben onu özledim. Kendimi yalnız hissettim. Ondan sonra ben o periye benzer bir kukla yapıp, eyerin üstüne koyup saz çalıyorum. İşte, dost, benim bütün sırrım bu, demiş.

Tüccarın oğlu ona minnettarlığını bildirip, şah kızının yanına varıp tüm gördüklerini ve duyduklarını birer birer anlatmış. Padişahın kızı ile tüccarın oğlu^{T121.3.1.} yedi gün yedi gece^{Z71.5-9.1.} toy yapmışlar.^{T135.}

2.62.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 62

T500. Conception and birth / Hamile kalma ve doğum

T500-0.1. Childlessness / Çocuksuzluk (MTB) TBM-62

Günlerden bir gün bir tüccar, garibe: — Ey garip, ben çocuksuzluktan ıstırap çekiyorum. Sen Allah rızası için bana bir oğlunu ver, demiş.

J1113. Clever boy / Akıllı erkek çocuk

J1113-2. Clever son / Akıllı oğul (MTB)

J1113-2.1. Clever foster son / Akıllı evlatlık oğul (MTB) TBM-62

T670. Adoption of children / Çocukların evlat edinilmesi TBM-62

Tüccar da onların arasından kara gözlü, açık alınlı, akıllıca bir oğlancığı seçip almış.

P271. Foster father / Koruyucu baba

P271-9. Foster father pays attention to the education of his stepson / Koruyucu babanın evlatlık aldığı oğlunun eğitimine önem vermesi (MTB) TBM-62

Tüccar, oğlunu okula vermiş. O oğlan iyi bir eğitim alıp olgunluk yaşına erişmiş.

T10. Falling in love / Âşık olma TBM-62

Kendi yurtlarının padişahının kızına âşık olmuş.

T131. Marriage restrictions / Evlilik şartları

T131-14. Difference in social class as an obstacle for marriage / Evliliğe engel sınıf farkı (MTB) TBM-62

Tüccar: — Oğlum, o bir şah kızı, bizim soyumuz onlarınkinden aşağı. Onlar bize kız vermez, demiş.

H359. Other suitor tests / Diğer damat sınamaları

H359-4. Suitor test: fulfilling the conditions of the king's daughter / Damat sınaması: padişahın kızının şartlarını yerine getirme (MTB) TBM-62

Bunun üzerine padişahın kızı: — Eğer senin bana olan aşkın doğru ise o zaman benim bir şartım var. Bunu yerine getirirsen ben seninim, demiş.

H327. Suitor test: cleverness and learning / Damat sınaması: zekâ ve öğrenme

H327-1. Suitor test: learning a secret / Damat sınaması: sırrı öğrenme (MTB) TBM-62

Şah kızı: — Buradan filan yurda varırsın, o yurtta bir adam vardır. O adam sabahtan çalışıp eyer yapar, daha sonra bir kukla yapar, dutar yapar. Sonra eyerin üstüne kuklayı koyup dutar çalar. Onun dutarının tatlı sesine gelip geçenler toplanır. O, ta güneş batıncaya kadar çalar durur. Sonra dutarı az

önceki kukla ile eyere vurur. Onlar paramparça olur. O adam her gün bu işi böyle tekrarlayıp durur. Git, bunu niçin böyle yaptığını öğrenip dön. Ondan sonra ben sana gelin olurum, demiş.

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-62

Tüccarın oğlu, babasıyla vedalaşıp bu sırrı öğrenmeye gitmiş.

P223- Witch wife and husband / Büyücü eş ve koca (MTB) TBM-62

Eşim büyücüydü.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-62

Ben eşimi sesinden tanıdım.

K1550. Husband outwits adulteress and paramour / Zina yapan erkeğin eşini ya da sevgilisini atlatması

K1550.1. Husband discovers wife's adultery / Kocanın zina yapan eşini yakalaması TBM-62

Eşim, Yağış'a bindi ve yüzünü doğuya çevirip sürüverdi. Ben de seyise: "Şemal'i eyerle" dedim ve onun peşinden kovaladım. O, bir dağa ulaşip attan indi ve bir mağaraya girdi. Ben de atı bağlayıp ardından girdim. O, yabancı bir adamın yanına varıp oturdu. Birbirlerini kucakladılar.

Q261. Treachery punished / İhanetin cezalandırılması

Q261.2. Treacherous wife punished / İhanet eden eşin (kadın) cezalandırılması TBM-62

Ben onu da kılıçladım. Ama ona büyük bir zarar vermedi.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TBM-62

Ben onların kapısına vardığımda o kız, babasıyla dışarıda çay içiyordu.

N831. Girl as helper / Yardımcı kız

N831-2. Daughter as helper / Yardımcı kız çocuk (MTB) TBM-62

Kızı: — Baba, ben burada bir dua yazıp koyarım. Padişahımızı insana çeviririm.

Q551.3.2.7. Punishment: transformation to dog / Köpeğe dönüştürme cezası

Q551.3.2.7-1. Punishment: wife transformed into dog / Eşin (kadın) köpeğe dönüştürülme cezası (MTB) TBM-62

Q551.3.2-9. Punishment: wife's mistress transformed to pig / Eşin (kadın) metresinin domuza dönüştürülme cezası (MTB) TBM-62

Ben kızın verdiği kumu onların üstüne serpip: — “Eşim dişi köpek, oynaşı domuz olsun” dedim. Onlar benim dediğim şeye dönüştü.

P252. Sisters / Kız kardeşler

P252.1. Two sisters / İki kız kardeş TBM-62

Dilenci kadın ise delikanlının Sımrug kuşu ile dost olmasına çok şaşırılmış. O da kendi sırrını tüccarın oğluna anlatmaya başlamış. — Benim tek kız kardeşim vardı. Biz anne babadan mahrum kaldık.

K2212. Treacherous sister / Hain kız kardeş TBM-62

Gönlüme şöyle bir arzu geldi: “Eğer ben bu altınları kız kardeşime gösterirsem, o bunlara sahip olur. O yüzden gel, ben bunları kardeşim uyanmadan alıp kaçayım” dedim. Hemen testiye yapıştım ve hızla oradan kaçtım.

Q520. Penances / Pişmanlıklar

Q520-10. Sister(s) does penance / Kız kardeşin pişmanlık duyması (MTB) TBM-62

Bu önceki harabeliğe varıp ağlaya ağlaya kardeşimi aradım, bulamadım. Eğer ben altınları kardeşime gösterseydim, o bize ömür boyu sıkıntı çektirmezdi. Ben de yalnız kalmazdım, o da. Belki bahtımız da açılırdı. Kara nefis, beni kardeşimden ayrı düşürdü.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TBM-62

Ekmek pişiren kadın da kendi sırrını anlatmaya başlamış: — Ben birinin tek kızıydım. Babam yoksuldu.

P234-11. Father does not want a daughter / Babanın kız çocuğunu istememesi (MTB) TBM-62

O daima: “Bu kız yerine bir oğlum olsaydı olmaz mıydı? Kız ile anne baba geçinir mi?” diye sızlanırdı.

K1837. Disguise of woman in man’s clothes / Kadının kıyafet değiştirip erkek kılığına girmesi**K1837-13.** Daughter is disguised as a boy because she is not wanted / Kız çocuğun istenmediği için erkek kılığına girmesi (MTB) TBM-62

Ben bir gün erkek kılığına girip başıma da telpek taktım.

T10. Falling in love / Âşık olma TBM-62

Ben o günlerde aydan, güneşten daha güzel olan periye âşık oldum.

T75. Man scorned by his beloved / Adamın sevgilisi tarafından küçümsenmesi TBM-62

O: — Ey, sabırsız adam. Ben seni sevmedim. Senin ezgilerini sevdim, dedi.

T121.3. Princess marries courtier / Prensesin saray mensubuyla evlenmesi**T121.3.1.** Princess marries lowly man / Prensesin aşağı seviyeden bir erkekle evlenmesi TBM-62**Z71.5.** Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi**Z71.5-9.** Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)**Z71.5-9.1.** Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TBM-62**T135.** Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-62

Padişahın kızı ile tüccarın oğlu yedi gün yedi gece toy yapmışlar.

2.63. Şah Kızı¹⁵⁵

2.63.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bütün halkı tarafından hürmet edilen çok akıllı bir padişah varmış. Böyle adil olduğu için o padişahın yurdunda çiftçinin ektiği ekinler hayal edilmeyecek kadar mahsul verirmiş. Bu yüzden de halkı uyum, zenginlik içinde yaşıyormuş.

O yurttaki birbirlerine karşı hasislik, kıskançlık, hırsızlık denilen şeyler hiç yokmuş. Yoksullar varsa yardım edilirmiş. Hatta tüccarlar, dükkânlarını geceleri kilitlemeden açık bırakıp giderlermiş. Hiç kimse hiçbir şey ellemezmiş. Bu yurdun padişahının tek çocuğu bir tanecik kızyıymış.^{P234} O kız çok güzel^{F575.3-2} ve çok akıllıymış.^{J1111-9} Bu kızla evlenmek isteyen bey ve hanların ilgisinden şahın kendisi de usanmış. Şah kızı ise sadece bir delikanlıyı düşünüyormuş. Delikanlı da ona âşık olmasına rağmen ikisi de duygularını birbirlerine hissettiremeden içinde saklıyorlarmış. Bu yüzden de bunlar vaktinde maksatlarına ulaşamamışlar.

Günlerden bir gün şah köşkünün kapısında büyük bir ejderha ortaya çıkmış. O, muhafızlardan padişahı çağırmalarını talep etmiş. Eğer çağırmazsanız “Hepinizi öldürürüm” diye tehdit etmiş.

Muhafızlar korkularından hemen yurdun padişahını çağırıp getirmişler. Ejderha, padişahın yüzüne bakıp:

— Rızanla bana yemek için her gün bir insan verisen senin itibarın. Bu durumda halkın çabuk tükenmez. Yoksa her gün karşıma çıkanı yutarım. Karar vermeniz için de üç gün mühlet veriyorum. Üç gün sonra cevabını almaya gelirim. Bahane ararsanız sizin için iyi olmaz. Bunu da önceden söyleyeyim, demiş ve geri dönmüş. Ejderhadan böyle sözler işiten padişah ve vezirleri, kendi aralarında kararlaştırıp hemen halktan sevdiklerinin hepsini çağırılmışlar. Onları güzelce ağırılıp, ardından da ejderhanın söylediklerini tek tek anlatıp yapmaları gerekenleri onlara sormuşlar.

Bu yere toplanan insanların hepsi bir ağızdan: “Böyle kötü niyetli ejderhayı yok etmeli. Onu yok etmek için cesaretli oğullarımız az değil. Cesaretli, güçlü delikanlılar

¹⁵⁵ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Şa gızı”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 103-114.

sadece birimizin köyünde değil, hepimizin köyünde vardır. Onun için de gidip, onları arayıp bulmalı ve durumu olduğu gibi anlatmalıyız. Neticesini de yarın size bildiririz” deyip gitmişler.

Bu kararı, padişah ve vezirler de makul görmüşler.

Böyle bir kararla insanlar köylerine dağılmış. Herkes köyüne gidip, yaşlıyı genci toplayıp ejderhayla ilgili anlatılan konuşmaları ve varılan neticeyi tek tek anlatmış.

Böylece her köyden ejderhayla kapışmaya istekli gençler bulunmuş. Şafak söktükten sonra yaşlılar, gençleri alıp yola düşmüşler. Yurdun şahı, gençlerin her birinin eline elmas kılıç verip onların ejderhaya kalabalık olarak saldırmalarını buyurmuş. Yoksa başaramayacaklarını söylemiş.

Gençler, şahtan izin alıp ejderhanın üzerine gitmişler.

Ejderha şişip, başını dik tutup hiçbir şeyden çekinmeden doğruca gençlerin üzerine saldırmış. Ejderha üzerine gelmeden önce de titreyip duran gençlerin akli başından gitmiş. Ama rezil olmamak için biraz uzakta durup “Değene gözüm benden değil”¹⁵⁶ diye düşünüp kılıçlarını sallamaya başlamışlar. Kılıçlar ejderhaya değmeden geri döndüğünden, hiçbiri etki etmemiş.

Ejderha bir kez kuyruğunu çevirdiğinde hepsini çok uzağa fırlatmış ve onlar uzun süre bilinçsizce yattıktan sonra kalkıp dosdoğru padişahın yanına gelmişler. Geline de:

— Ona bu elmas kılıç da etki etmiyor. Ona hileyle bir şey yapılmazsa, silahla alamayız, demişler.

— Böyle diyeceğinizi gitmeden önce de biliyordum ama kendiniz gitmeye istekli oldunuz, diyerek şah, düşüncelere dalmış.

Şah, ertesi gün halkını çağırıp onlara danışmış.

— Ejderha yok edilmezse sağ insan kalmaz. O bir ejderha. Karşısına çıkan oğlanların da ona yapabileceği bir şey olmadı. Ne yapmayı tavsiye ederseniz onu yaparız, demiş ve halkından belli bir şey duymak istemiş.

Yüzlerini yere eğip, susan insanlara dönüp tekrar şah:

— Ya ejderhanın dediğini yapıp ona her gün bir kişi vermekten ya da yurdu bırakıp başka bir yurda gitmekten başka çare yok, demiş. Bunun üzerine susup oturan vezirlerden biri:

— Peşimizde ejderhadan kaçarsak gittiğimiz yurdun hükümdarı: “Peşinizde ejderhayla bizim yurdumuzun yakınına bile gelmeyin” derse ne yaparız? Bu durumu da

¹⁵⁶ “Ne olacaksa olsun” anlamında bir sözdür.

düşünmek gerek. Her gün bir kişi vermek, elbette, zor. Zor da olsa azıcık sabretsek, belki de, Allah merhamet edip bizi bu beladan kurtarmaz mı acaba? Belki de kendisi bir zarar görüp yok olur, demiş.

Karara çoğu katılmış. Sonunda da çare bulamayıp ejderhaya her gün bir kişi vermeye karar verilmiş.

“Kim gitmeli?” sorusuna padişah:

— Bunun için büyük küçük, kadın erkek demeden ayrıca padişah, vezir, bey, han, molla, hoca ve zengin, fakir demeden her gün kura çekmek gerek. Yine iki güne kimin kurası çıkarsa bu ejderhanın üstüne gitmeli. Eğer o adamın işi rast gidip, ejderhayı öldürüp kendini ve halkını o beladan kurtarırsa, bu bitmez tükenmez bir zenginlik. Olmazsa da bahtındakini görmeli. Bundan başka benim şu an size verebileceğim nasihat, edebileceğim yardım yok, demiş. Bu sırada konuşmaları dinleyenlerden biri:

— Kura çekmeye padişahın ailesini katmamalıyız. Doğrusunu söylemek gerekirse vezirlerin ve hocaların da ailelerini kuraya katmamalıyız, demiş.

Bunun üzerine padişah:

— Hiçbir insan kendi evladını benim, hocanın ve vezirinkinden değersiz görmez. Bu meselede şah için de vezir için de ayrıcalık olmaz, dedim. Herkes şansını denesin. Kurası çıkan kendi kısmetini kendi çözsün, demiş.

Böylece ejderhanın verdiği mühlet dolmuş. İnsanlar da kura çekmişler. Kurası çıkan bir kızmış ve o gün ejderhaya yem olmuş.

Bu şekilde birkaç gün devam etmiş. Bir gün padişahın kendi kızına kura çıkmış. Bu sırada bu kıza âşık olan bir delikanlı, padişahın yanına gelip: “Kızınızın ejderhaya yem olarak gönderilmesine karşıyım. Bu yüzden kendi canımı kızınızın yerine feda ediyorum. Eğer razı olursanız onun yerine bugün ben gideceğim” demiş.^{T99-3.}

Bu sırada delikanlının sözlerini perdenin arkasından işiten şah kızı, oğlana:

— Oraya gitmek için kurası çıkan sen değilsin. Kurası çıkan benim. Bunun için de ben gitmeliyim, demiş. O zaman delikanlı:

— Sen ölsem benim de yaşayacağımı sanmıyorum. Bu yüzden de ejderhaya senden önce yem olacağım, demiş.

Kız, kendisinin kalıp delikanlının ölümüne gitmesine razı olmuyormuş. Ona:

— Yolumdan çekil de kendi işinle meşgul ol. Sana da sıra gelir, demiş.

Bu ikisi didişirken yabancı bir adam yanlarına gelmiş ve:

— Buradan ikiniz de gidin. Ejderhanın yanına ben giderim ve orada şansımı denerim. Şansım yoksa ben de ona yem olurum. Eğer işim rast giderse ejderhayı öldüren adam olurum, diyerek eli sırma kılıçlı, ejderhanın üzerine gitmiş.

Ejderha da bu adamın geldiğini görüp, başını havaya kaldırarak buna karşı yönelmiş.

Adam, kılıcını sallayıp ejderhaya fırlatmış. Ejderha, kuyruğunu yere vurmuş. Etraf alaca toz olmuş. Meçhul adam, ejderhaya fırsatını bulduğu yerden kılıcını geçirmiş. Ejderha can havliyle tozu dumana katıp ona saldırmış. Toz havaya kalkmış. Korkudan yüreği ağzına gelen delikanlı kaçmış. Ama güçten düşen ejderha kendini bir defa yukarı fırlatmış ve pat diye yere düşmüş. Sonra onun kıpırtısı kesilmiş. Meçhul adam onun öldüğünü anlayıp sırtından deri parçası almış ve onları cebine koymuş. Sonra ise kara kana bulanmış kıyafetiyle padişahın yanına gelmiş ve ejderhayı öldürdüğünü söylemiş. Padişah bu duruma çok sevinip:

— Ejderhayı öldürüp kızcağızımı, halkımı bu beladan kurtardın. Şimdi de ne istiyorsan söyle, yerine getirmek bizim işimiz, demiş.

Adam:

— Bana dünya zenginliği lazım değil. Dünya zenginliği bende önceden de az değil, demiş. Bunun üzerine padişah:

— Hayat sadece zenginlikten ibaret değil. Başka şeyler de az değil. Gönlünde ne olursa söyle. İnsanları ölümden kurtardın. Seni memnun etmezsek rahat etmeyiz, demiş.

Adam:

— Benim için bu yapılan işin kıymetini bilerseniz büyük hürmet ve şereftir, demiş. Bunun üzerine padişah:

— Her ne olursa olsun söyle bir şey, diyerek onu tutmuş.

Adam:

— Servetim her ne kadar çok olsa da bu zamana kadar evlenmedim. Beni canıgönülden seven ve benim de seveceğim bir kız gerek. Böyle kız da sizde bulunmaz. Onun için bunu sizden istemenin lüzumu yok, demiş.

Padişah:

— Halkın arasında güzel kız çoktur. Onların hepsini buraya çağırırız. Belki de onların arasından seni canıgönülden seven bir kız bulunur. Sen de onu seversin, demiş.

Padişahın buyruğuyla saygın insanlar, şahın köşküne kızlarını göndermişler. Böyle cesur, güzel, güçlü ve zengin olan pehlivan delikanlı ile evlenmeye kızların hepsi razı olmuş.

O adamın gözleri kızların birine bile takılmamış. Padişahın içi rahat etmemiş. Ne yapacağını da bilmeden sabırsızlanmış.

O sırada padişahın kızı, babasına:

— Ben de onun yanına gidip eğer bende gönlün varsa tereddüt etme diyeyim, demiş. ^{T99-4.}

Padişah, kızına:

— Hey, böyle şey olabilir mi? Senin âşığm olan delikanlıyı görürse böyle işe müsaade etmez, demiş.

— Hayır, baba! Sana evladını geri veren, bütün halkını ölümden kurtaran adama canını versen de az. Ben inanıyorum, o çok iyi bir delikanlı. O bana kendini sevdire, demiş. Babası istemese de kız ondan izin alıp o delikanlıya gönlündekini söylemiş. ^{T68.3-1.}

Bunun üzerine delikanlı kızarak:

— Kendi dediğine kendin inanıyor musun? Sevmeyi ve seilmeyi oyuncak mı sanıyorsun? Senin bu sözüne kim inanır? Gizlemeyeyim, buraya gelmekteki maksadım seninle evlenmek, sana kendimi sevdirmektir. Ama başka türlü oldu. Ben kendi çıkarım için böyle şeylere müsaade edip seninle evlenemem. Ben size baht diliyorum. Sen mutlu yaşayın, bu bana yeter. Ama sana bir yüzük hediye edeceğim. Onu sana almıştım. Hiçbir zaman kaybetme, diyerek delikanlı, kızın nazik parmaklarına o yüzüğü takmış. Sonunda padişah bu meçhul adamın şerefine büyük ziyafet vermiş. Sonra onu kendi isteğiyle şehirden çıkarıp epey yere varıncaya kadar uğurlamışlar. İyi dilekler dileyip, vedalaşarak dönmüşler.

Aradan epey zaman geçince padişah, kızını nikâhlayıp kendi âşığına vermiş. Yedi gün yedi gece ^{Z71.5-9.1.} boyunca tüm halka toy vermiş. ^{T135.} Padişah, kızına ve damadına yakınlarında yerleşecekleri bir yerden içi bağlı bahçeli, dışı çok büyük ve sağlam avlulu en iyi evlerinden birini bağışlamış. Kızına çok hediye ve zenginlik vermiş. ^{T136.4.}

Aradan zaman geçince padişah iyice yaşlanmış ve hastalanmaya başlamış. Uzun süre hastalığından kurtulamamış. O, bir gün vezirlerine: “Benim ölmem yakın. Onun için de benim oğlum yok, halkım razı olursa kararlaştırıp damadımı ^{P265.} yerime şah seçiniz” demiş.

Ama şahın kızı, babasının bu fikrine tamamen karşı çıkmış. ^{P234-12.} O gün babasının yanına koşarak gidip:

— Babacığm, yapacağm iş tamamen yanlış. Sen damadını iyi tanımıyorsun. Onda yurda baş olacak yetenek de akıl da yok. ^{J1702.} Ben onu artık tanıdım. Beni dinlemezsen çok yanlış yaparsın, demiş. Bunun üzerine şah:

— Yanında benim akıllı kızım var. Sen onun en yakın danışmanlarından biri olursun. Babana kulak ver. Bu konuşman yersiz, demiş.

— Babacığım, o beni dinlemez. Şah olursa kibirlenir, demiş.

Fakat şah, kızını hata edip yanıliyordur diye düşünmüş, onu dinlememiş. Vezirleri halkın içine birçok atlı yollayıp iki gün içinde halkın büyük bir bölümü padişahın köşkünün önüne toplanmışlar. Vezirler, halka padişahın fikrini söylemişler. Neticede halk kendi şahlarının fikrine katılıp onun yerine damadını şah seçmiş.^{P17-14.}

Genç şehzade bütün halka yedi gün yedi gece boyunca toy vermiş. Toyun sağ salim bitirilmesiyle yeni padişah, tahta çıkıp köşte yaşamış. O, başlangıçta kaynatası^{P261.} ve vezirleriyle istişare ederek yurdu yönetiyormuş. Bazen hanımına da danışıyormuş.^{J155.4.} Sonra önceki padişah vefat etmiş. Onu bütün halkın katılımıyla şah neslinin defnedildiği mezarlığa gömmüşler. Bütün yurdu toplayıp şahın hayrını yapmışlar.

Aradan on beş gün geçmiş. Padişahın hanımı da ölmüş.^{T211.9.1.} Onu da kocasının yanına defnetmişler. Şahın vefat etmesiyle ondan biraz korkan damadının hırsları artmaya başlamış.^{W116-10.} Halkına üst üste vergi çıkarmış. Vermeyeni cezalandırmaya başlamış. Vezir vüzeralarına inanmamış, inanmadığı için onların değerli tavsiyelerini de almamış. Yurtta geçimsizlik artmaya başlamış. Padişahın kızından çocuk olmamış.^{T500-0.1.} Bunun için şah, başka bir genç kızla evlenmiş.^{T145.2.}

Padişah, genç hanımı ile çok yakınlaşıp onunla ayrı evde yaşamış. Şah kızının kapısından bile bakmıyormuş. Bu şekilde yaşayışı uzun süre devam etmiş. Böyle yaşamak, önceki şah kızını çok üzüyormüş. Öyle olsa da kocasına hiçbir şey demeden içinden konuşuyormuş. Aradan epey vakit geçtikten sonra bu gelin hastalanmış. O ölmeye niyetlenip ilaç da hiçbir şey de yiyip içmemiş. Gittikçe takatsiz kalmış. Durumu günden güne ağırlaşmış.^{T145.2-1.} O ağır durumdayken birden bire şöyle bir fikir aklına gelmiş: “Ben neden kendime böyle kast ediyorum ve kime kötülük ediyorum. Ben ölsem o üzülecek mi? Üstüme hanım aldı. “Gözünün üstünde kaşın var”¹⁵⁷ dedim mi? Ben çocuk istemiyorum mu? Çocuk olmayınca beni atmak mı gerek? Benim yardıma muhtaç zamanımda hâlimi sorması gerekmez mi? O, babamın devletine, yurduna sahip oldu ama!”^{T230-4.}

Şah kızını düşünüp taşınıp kendini bu dertlerden kurtarmak istemiş. Doktor çağırtmış. Hizmetkârlarına güzel yemekler hazırlatıp yavaş yavaş iştahına göre yemeye başlamış. Günden güne hastalığından kurtulmuş. Önceki güzelliğine kavuşmuş. Gamdan kederden taşlaşıp kocasına: “Sen var mısın” bile dememiş. Vaktini gayet de hoş ve mutlu geçirmek

¹⁵⁷ Orijinal metinde “Yüzünün üstünde burnun var mı” şeklindedir.

için zaman zaman cariyeleriyle çöle ava da gidiyormuş. Her seferinde de o avda dolaşırken güçlü, pehlivan görünüşlü bir adama rastlıyormuş. Her gördüğünde de onun her hâlini beğeniyormuş. Yine de o adamın kendisi laf atmadığı, konuşmadığı için utanıp bekliyormuş. O adam, şahın hanımını ilk gördüğünde tanımış, kendini tanıtmak istemeyip uzakta duruyormuş.

Şahın hanımı yine bir gün çöle ava gittiğinde o adama rastlamış. Bu sefer ise bekleyemeden ona önce kendisi laf atmış. İlk önce hâl hatır sormuş, sabırsızlık ve edepsizlik ederek önce kendisinin laf attığına şaşırmasını rica edip yabancı adamı önceden bir defa gördüğü birine benzettiğini ima etmiş.

Bunun üzerine o avcı:

— Siz kimsiniz? Kimin nesisiniz? Bu çölün ortasında çok sık görünüyorsunuz. Buralar tehlikeli, korkmuyor musunuz, demiş. O zaman şahın hanımı:

— Ben hiçbir şeyden korkmuyorum. Hatta ölümden de korkmadım, diyerek o yabancı adamı kendisine yakın görüp ona başından geçenleri tek tek anlatmış. Çocuğu olmadığı için kocasının kendi üstüne başka bir kadın alıp onu tamamıyla unuttuğunu, zor günde korumadığını, halkının zor durumunu tek tek anlatmış. Sonra:

— Şimdi vakti gelince kocamdan öcümü alırım. Ben de ondan eksik bir babanın evladı değilim. Padişah ise kendisi için padişah. Padişah oluyorsa kendi evinde de adillik yapsın. Ondan halk da bıkmış, yurt da. Açgözlülüğünden zindanları da tutsaklarla doldurdu, demiş.

Avcı, şahın hanımına kendini tanıtmış. Artık ona âşık olduğunu gizlemeden söylemiş.^{T57} Eğer isterse şahın hanımını kendi yurduna alıp gideceğini de söylemiş. Buna şahın hanımı razı olmamış:

— Hayır, babamın yurdunu, halkımı bırakıp gidemem. Ben babamın vezirleriyle kararlaştırıp onu tahttan indiririm. Onun halkın arasında da vezirlerin arasında da itibarı yok. Ben babamın halkını horlayan alçağın, babamın yerinde oturmasını istemiyorum, demiş.

Bunun üzerine avcı:

— Maksadın bu dediğin şeyleri yapmaksa, kocan da habersizse, hiç kimseye hiçbir şey deme. Padişahı son hanımıyla bu gece ben dağa kaçırırım. Yarın da sabah erkenden gidip babamın tahtına otur ve vezirleri çağırıp demen gerekeni sonra de. Bunları yapmak benim için zor değil. Kendim yaparım, demiş.

Şah hanımı, avcıyla anlaşmış ve onunla birlikte köşke gitmiş. Güzelce yemek yiyip gecenin çoğunu geçirmişler. Sonra ise peş peşe düşüp şahın evine gitmişler. Bakmışlar ki şah, gencecik hanımıyla eğlenip gülüşüyor.

Padişah bunları görür görmez ayağa kalkmış ve:

— Buraya peş peşe düşüp gelmenize kim izin verdi? Neden geldiniz? Haydi, derhâl çıkın! Ensenizi göreyim, diye tehdit etmeye başlamış.

Bunun üzerine şah hanımı:

— Ne böyle eteğine ateş düşmüş gibi yapıyorsun. Şimdi acele etme. Gözün ne görüyor. Kim olduğunu ve kimle bu dereceye geldiğini unuttun mu? Ne böyle tehditkâr konuşuyorsun? Kendi rızanla hanımını peşine takıp hemen buradan yok olacak mısın yoksa başka yolla mı çıkacaksın, demiş.

Padişah:

— Biz değil, siz çıkarsınız. Şimdi cellatları çağırıp sizi öldürtürüm, demiş.

Avcı, şahın yanına gitmiş ve onu sırtına atıp götürmüştü. Kısa süre içinde hiç kimse duymadan onu büyük dağlardan aşırıp izi bulunmayacak şekilde bırakıp dönmüş.^{R39-3.} Şafak söktükten sonra şahın hanımı, vezirleri ve köşkteki adamları çağırıp gece olanları tek tek anlatmış ve avcıyı onlara tanıtmış. Vezirler bir zamanlar halka böyle büyük iyilik yapan adama önceden yaptıkları için, ayrıca şimdi de onları zalim şahtan kurtardığı için minnettarlıklarını bildirmişler.

Açgözlü şahtan yürekleri yanan halk, vezir vüzeraların yardımıyla çok sadaka vermişler. Ertesi gün de toy yapmışlar. O toyda da kararlaştırıp avcıyı kendilerine şah seçmişler.

O sırada hatiplerden biri: “Yaşlı padişahımız öldü. Sonraki padişahımız yok edildi. Onların yerine yeni padişah seçildi. Gelin, ikisi de razı olursa yaşlı padişahımızın kızını da yeni padişahımıza nikâhlayıp verelim ve yine yedi gün yedi gece boyunca toy yapalım” demiş.

Yurt, yedi gün yedi gece^{Z71.5-9.1.} boyunca toy yapmış.^{T135.} Yıllar geçmiş. Yurt refah içinde, halk adil şahın gölgesinde rahat yaşamış.

2.63.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 63

P234. Father and daughter / Baba ve kız TBM-63

Bu yurdun padişahının tek çocuğu bir tanecik kızıymış.

F575.3. Remarkably beautiful child / Olağanüstü güzellikteki çocuk

F575.3-2. Remarkably beautiful daughter / Olağanüstü güzellikteki kız çocuk (MTB) TBM-63

J1111. Clever girl / Akıllı kız

J1111-9. Clever king's daughter / Padişahın akıllı kızı (MTB) TBM-63

O kız çok güzel ve çok akıllıymış.

T99. Love — additional motifs / Aşk - ek motifler

T99-3. Faithful boy / Vefalı erkek (MTB) TBM-63

Bu sırada bu kıza âşık olan bir delikanlı, padişahın yanına gelip: “Kızınızın ejderhaya yem olarak gönderilmesine karşıyım. Bu yüzden kendi canımı kızınızın yerine feda ediyorum. Eğer razı olursanız onun yerine bugün ben gideceğim” demiş.

T99-4. Faithless girl / Vefasız kız (MTB) TBM-63

O sırada padişahın kızı, babasına: — Ben de onun yanına gidip eğer bende gönlün varsa tereddüt etme diyeyim, demiş.

T68.3. Princess as prize to man who saves his country / Prensesin ülkeyi kurtaran kişiye ödül olarak teklif edilmesi

T68.3-1. Girl wants to marry the man who saved her country / Kızın ülkesini kurtaran adamla evlenmek istemesi (MTB) TBM-63

Sana evladını geri veren, bütün halkını ölümden kurtaran adama canını versen de az. Ben inanıyorum, o çok iyi bir delikanlı. O bana kendini sevdirebilir, demiş. Babası istemese de kız ondan izin alıp o delikanlıya gönlündekini söylemiş.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TBM-63

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-63

Aradan epey zaman geçince padişah, kızını nikâhlayıp kendi âşığına vermiş.
Yedi gün yedi gece boyunca tüm halka toy vermiş.

T136. Accompaniments of wedding / Düğün eşliğindekiler

T136.4. Gifts at wedding / Düğün hediyeleri TBM-63

Padişah, kızına ve damadına yakınlarında yerleşecekleri bir yerden içi bağlı bahçeli, dışı çok büyük ve sağlam avlulu en iyi evlerinden birini bağışlamış.
Kızına çok hediye ve zenginlik vermiş.

P265. Son-in-law / Damat TBM-63

Onun için de benim oğlum yok, halkım razı olursa kararlaştırıp damadımı yerime şah seçiniz” demiş.

P234-12. Daughter stands against the decision of her father / Kızın babasının kararına karşı çıkması (MTB) TBM-63

Ama şahın kızı, babasının bu fikrine tamamen karşı çıkmış.

J1702. Stupid husband / Aptal koca TBM-63

Sen damadını iyi tanımıyorsun. Onda yurda baş olacak yetenek de akıl da yok.

P261-2. Good relations between father-in-law and son-in-law / Kayınpeder ve damat arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TBM-63

P17. Succession to the throne / Taht veraseti

P17-14. Kingship is given to the son-in-law / Krallığın damada verilmesi (MTB) TBM-63

Neticede halk kendi şahlarının fikrine katılıp onun yerine damadını şah seçmiş.

P261. Father-in-law / Kayınpeder TBM-63

O, başlangıçta kaynatası ve vezirleriyle istişare ederek yurdu yönetiyormuş.

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155.4. Wife as adviser / Danışman olarak eş (kadın) TBM-63

Bazen hanımına da danışıyormuş.

T211.9. Excessive grief at husband's or wife's death / Kadın veya kocanın ölümünde aşırı keder

T211.9.1. Wife dies of grief for death of husband / Kadının kocasının ölümü üzerine kederden ölmesi TBM-63

Aradan on beş gün geçmiş. Padişahın hanımı da ölmüş.

W116. Vanity / Kibirlik

W116-10. Vain son-in-law / Kibirli damat (MTB) TBM-63

Şahın vefat etmesiyle ondan biraz korkan damadının hırsları artmaya başlamış.

T500. Conception and birth / Hamile kalma ve doğum

T500-0.1. Childlessness / Çocuksuzluk (MTB) TBM-63

Padişahın kızından çocuk olmamış.

T145. Polygamous marriages / Çok eşli evlilikler

T145.2. Second wife taken because first is barren / İlk eşin kısır olduğu için ikinci eşin alınması TBM-63

Padişahın kızından çocuk olmamış. Bunun için şah başka bir genç kızla evlenmiş.

T145.2-1. The woman who is infertile gets sick from the grief because a co-wife is brought / Kısır olan kadının üzerine kuma getirildiği için kederden hastalanması (MTB) TBM-63

Padişah, genç hanımı ile çok yakınlaşıp onunla ayrı evde yaşamış. Şah kızının kapısından bile bakmıyormuş. Bu şekilde yaşayışı uzun süre devam etmiş. Böyle yaşamak, önceki şah kızını çok üzüyormuş. Öyle olsa da kocasına hiçbir şey demeden içinden konuşuyormuş. Aradan epey vakit geçtikten sonra bu gelin hastalanmış. O ölmeye niyetlenip ilaç da hiçbir şey de yiyip içmemiş. Gittikçe takatsiz kalmış. Durumu günden güne ağırlaşmış.

T230. Faithlessness in marriage / Evlilikte vefa

T230-4. Faithless husband / Vefasız koca (MTB) TBM-63

Üstüme hanım aldı. “Gözünün üstünde kaşın var” dedim mi? Ben çocuk istemiyor muyum? Çocuk olmayınca beni atmak mı gerek? Benim yardıma muhtaç zamanımda hâlimi sorması gerekmez mi? O, babamın devletine, yurduna sahip oldu ama!”

T57. Declaration of love / Aşk ilanı TBM-63

Artık ona âşık olduğunu gizlemeden söylemiş.

R39. Abduction — miscellaneous / Kaçırma - çeşitli motifler

R39-3. Abduction by wife’s mistress / Eşinin metresi tarafından kaçırılma (MTB) TBM-63

Avcı, şahın yanına gitmiş ve onu sırtına atıp götürmüş. Kısa süre içinde hiç kimse duymadan onu büyük dağlardan aşırıp izi bulunmayacak şekilde bırakıp dönmüş.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TBM-63

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-63

Yurt, yedi gün yedi gece boyunca toy yapmış.

2.64. Şahmeran¹⁵⁸

2.64.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir padişah varmış. O, kendi halkı için ilginç bir hüküm çıkarmış. Bu hükme göre, kimin kırk yaşına kadar çocuğu olmazsa o adamı eşiyle birlikte büyük bir dağın arkasına götürmek gerekiyormuş.^{S411.3-1.}

Böylece aylar, yıllar geçmiş. Yurdun şahı ile veziri de otuz dokuz yaşını doldurup kırkına girmişler. Fakat bunların ikisinin de çocuğu olmamış. Günlerden bir gün padişah, vezirini yanına çağırıp:

— Ey vezir, artık biz de otuz dokuz yaşımızı doldurup kırkımıza bastık. Halkımız için çıkardığımız hüküm kendimize de uygundur. Bizim ikimizin de çocuğu olmadı.^{T500-0.1.} Şimdi ne dersin, diyerek ona dönmüş.

O zaman vezir:

— Ey padişahım, kendi çıkardığımız hükümden kaçamayız. Halkın durduğu yerde biz de durmalıyız, diye cevap vermiş. Bunun üzerine padişah:

— Eğer durumumuz buna bağlıysa, o zaman herkes uykudayken ata binip yurttan çıkıp gidelim. Biz yerimizde oturursak halk bizi dağdan öteye atamaz. Atmasalar da içimize sinmez. En iyisi, hiç kimseye duyurmadan çıkıp gitmek. Buna ne diyorsun, demiş.

Bu fikir, vezirin de içine sinmiş ve onu kabul etmiş. Böylece padişah ile vezir, ikisi birer ata binip, birer heybe altını da atın sırtına yükleyip herkesin yattığı vakitte usulca şehirden çıkıp gitmişler. Daha evvel ata çok binmeyen padişah, epey yürüdüktan sonra iyice yorulmuş. Sonra:

— Vezir, mola verelim. Ben atın üstünde duramıyorum, dinlenelim, demiş.

Vezir de kabul etmiş. Bunların ikisi de attan inip dinlenmişler.

¹⁵⁸ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Şamar”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 351-370.

Padişah gerçekten de çok yorulmuş olmalı. Dirseğini büküp yattığı gibi hemen uyumuş. Vezirin ise uykusu gelmemiş. O biraz dolaşmak için yerinden kalkmış. Bakmış ki indikleri yer mezarlıkmış. Onun gezintisi pek iç açıcı olmamış. Gözleri bir ışık görünen mezara takılmış. Meraklılığı onu mezarın yanına götürmüş. Mezarın tepesinden bakmış ki içinde aksakallı bir adam kibleye doğru bakıp bir şey okuyormuş. Vezir de bu delikten boynunu uzatıp ona bakarak:

— Selamünaleyküm atam, diye selam vermiş.

O aksakal, vezirin selamını almış ve:

— Sen buralarda ne yapıyorsun, kimsin, diye sormuş.

O zaman vezir, padişah ile kendi durumlarını tek tek o ihtiyara anlatıvermiş ve: “Bu sebeplerden dolayı yurdumuzdan çıktık” diyerek sözünü tamamlamış.

O oturan aksakal:

— Ey vezir, siz yurdunuzu bırakmayın. Bu iyi olmaz, buradan geri dönün. Sizin henüz kırk yaşınız dolmadı, demiş ve ona koltuk altından çıkarıp bir elma vermiş ^{N825.2-1.} ve şöyle demiş:

— Bu elmayı sen hanımınla paylaşıp ye! Sonra o aksakal tekrar bir elma uzatıp:

Bunu ise padişahınıza götürün. O da bunu kendi hanımıyla paylaşıp yesin, demiş.

Sonra yine bir elma verip:

— İşte, bunu ise padişahın sadece kendi yesin, demiş. Sonra da:

— Elmaları benim dediğim gibi ikiniz de kendi hanımınızla paylaşıp yiyip yaşarsanız, senin de padişahın da çocuğu olur. Gidin yurdunuza dönün. Allah yârınız, diyerek vezire izin vermiş.

— Vezir, aksakallının verdiği elmaları alıp padişahın yattığı yere giderek: “Özellikle padişah yesin” diye verdi ama bunda bir hikmet vardır. Gel, bunu kendim yiyeyim” deyip onu kendisi yemiş.

Sonra padişahı uyandırıp da sevinçle:

— Ey padişahım, ata binelim. Şafak söküp etraf aydınlanmadan yurdumuza gidelim, demiş. Padişah:

— Vezir, bu nasıl laf? Biz yurdumuza gidemeyiz, diyerek şaşırıp kalmış.

Bunun üzerine vezir:

— Hayır, padişahım, gidebiliriz. Biz artık geri dönmeyi hak ettik, diyerek padişahın kendi hanımıyla paylaşıp yesin dediği elmayı koltuk altından çıkarıp vermiş. Sonra da

padişah uyurken burada kendisi ile aksakallı ihtiyar arasında geçen hadiseyi tek tek anlatmış.

Böylece padişah ile vezir, sevinçle atlarına binip geldikleri izler silinmeden yurtlarına doğru yola düşmüşler. Halk kalkmadan da şah köşküne gelmişler. Hiç kimse bunların gittiğini de bilmemiş, geldiğini de. O gün işleriyle meşgul olmuşlar. Akşam her biri kendi evine gelip padişah da vezir de kendi hanımıyla^{P210.} aksakallı ihtiyarın verdiği elmayı paylaşıp yemiş ve güzelce yaşamışlar.

Böylece vaktin geçmesiyle bunların ikisinin de hanımı hamile kalmış.^{T511.1.1.}

Günlerden bir gün padişah, vezirini yanına çağırıp:

— Vezir, eğer çocuğumuz olup birimizin oğlu, birimizin kızı olursa o zaman ikisi çift olsun.^{T61.5.3.} Eğer ikisi de oğlan ya da ikisi de kız olursa dost veya kız arkadaş olsunlar, demiş.

Padişahın bu tavsiyesini vezir sevinerek desteklemiş. Böylece padişah ve vezir ikisi rıza vererek anlaşma yapmışlar.^{M201.5.}

Böylece günler geçmiş, aylar geçmiş. Dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat^{Z71.6-5.} olduğunda padişahın bir kızı olmuş.^{T584.} Onun ay gibi ağzı, güneş gibi gözü varmış. Herkes altın aşık gibi olan güzel kızcağızı^{F575.3-2.} görmeye gelip ona hayran oluyormuş. Vezirin ise henüz hiçbir şeyi olmuyormuş. Vezir: “Ya, ikimizin de vakti aynıydı. Niçin benim çocuğum olmuyor acaba? Eğer olursa, oğlan olursa, padişahın kızını alırım” diye kendi kendine konuşup dertlenerek evinden dışarı çıkamadan içi içini kemiriyormuş.

Günlerden bir gün vezirin hanımının da ayı, günü dolmuş. Civardan yaşlı kadınlar onun etrafına toplanmaya başlamışlar. Vezir de telaşlanıp “Oğlan oldu” müjdesini bekleyerek dışarıda dolaşıyormuş.

Birden bire vezirin hanımının etrafında toplanan yaşlı kadınlar: “Vah vah” diyerek çıkıp kaçmışlar. Neden dersen, vezirin hanımının dünyaya getirdiği canlı, insana benzemiyormuş.^{T550.} O sırada, bu kaçanların önüne vezir çıkarak:

— Hey, ne oldu? Bu gürültü patırtınız ne, diye sormuş ve kadınlar:

— Vah, senin hanımın ejderha doğurdu, diye yakalarını silkerek yanından gidivermişler. Vezir çok üzülüp: “Ya, bu nasıl iş? Oğlan beklerken kız da olmamış, ejderha doğdu.^{T554.7.} Şimdi ben nasıl el içine çıkarım? Nasıl evime, hanımımın yanına gidebilirim, diyerek korka korka usulca gidip içeri bakmış ki zavallı hanımının korkudan yüzü bembeyaz olup dili tutulmuş, ağlıyormuş. Ejderha da dimdik olup yanındaki annesine bakıp duruyormuş. Kendisi de hemen konuşmaya başlayıp:

— Anne, ey anne! Sen niçin kederleniyorsun? Niçin babama müjdecî göndermiyorsun?^{P682-8.} Asıl o nereye gitti? Söyle çabuk, diyerek annesini şaşirtmiş.^{T585.2.2.}

Sonunda zavallı annesi:

— Baban da buralarda olmalı, deyince bu yılan:

— Öyleyse ben onu şimdi çağırıp geleyim, diyerek boynunu kaldırıp yavaşça dışarı çıkmış. Onun içeriden çıktığını gören vezir ise: “Vah, işim bitti” diyerek çok korkup kaçmak istemiş. O sırada bu ejderha:

— Baba, nereye kaçıyorsun? Gel, hadi buraya, diye bağırmış.

Vezir de ne yapsın, şaşırarak durduğu yerde donup kalmış. O sırada yılan da yetişmiş ve:

— Esselamünaleyküm baba, diye selam vermiş. Babası da titreyerek konuşup güçlkle onun selamını almış.

Sonra yılan yine:

— Sen nasıl babasın? Beni tanımıyor musun? Ben senin oğlunum! Az önce dünyaya geldim. Yürü, hemen eve gidelim. Annemin tek başına canı sıkılmasın, demiş.

Vezir de: “Ey, Allah’ım ben senden yılan dilemedim. Oğlan ya da kız dilemiştim. Uzun zamandır çocuk hasreti çektiğimi az mı gördün? Başıma ettiğin bu bela ne?” diye içinden konuşup dert yanmış.

Bunun üzerine yılan:

— Sen nasıl benden nefret edersin? Ben bu gördüğün oğlanlardan iyiyimdir, bak görürsün. Senin bu hâlin ne, yürü eve, demiş. Bunlar böylece peş peşe düşüp eve varmışlar. Eşini görünce zavallı hanımı da iki gözü iki çeşme ağlamış.

Vezir:

— Ağlamasına, Allah’ın verdiğiidir. Alnımızdakini göreceğiz, diyerek onu teselli etmiş.

Böylece bunlar yavaş yavaş birbirlerine alışıp yaşamışlar. Yılan ise aydan aya değil de gündün güne büyüyormuş. Ama artık vezirin kapısına gelen yokmuş.

Aslında insanlar dışarı çıkmaya da işlerini güçlerini yapmaya da korkuyormuş. Sonra bir gün bu ejderha:

— Baba, niçin dışarıda hiç kimse görünmüyor. Hiç bizim kapımıza gelen giden insan da yok ya, diye sormuş. Bunun üzerine babası üzülerək:

— Vezirin hanımı ejderha doğurmuş, diye bütün halka yayılmış. Halk senden korkup dışarı çıkamıyor, diye doğruyu söylemiş.

— Ey baba, babacığım! İnsanlara benden korkmamalarını söyle. Ben hiç kimseye hiçbir şey yapmayacağım. Aksine ben de kendi akranlarımla oynayacağım, gücümün yettiği işi yapacağım, demiş.

Daha sonra bu konuşma herkese yayılmış. İnsanlar da yavaş yavaş rahatlamışlar. Herkes kendi işiyle meşgul olup yeniden önceki hayatlarındaki gibi normal yaşamaya başlamışlar. Ejderhaya köyün çocukları da yavaş yavaş alışıp onunla birlikte oynamaya başlamışlar. Bir gün vezir, sabahleyin evinde otururken: “Ya, hayvanlarımız bu yıl çok zayıf. Millet onları nereye süreceğini bilmiyor” diye sızlanmış. O zaman babasının konuşmasını dinleyen ejderha:

— Baba, niçin hayvanlarımız zayıflıyor, diye sormuş. Bunun üzerine vezir:

— Ay, niye mi? İleri, aşağı ve yukarı taraftaki tarlaların otlarını yiyip bitirmişler. Arka tarafta ot çok ama faydası yok, diye açıklamaya başlamış. Ejderha:

— Onun niçin faydası yok, diye sormuş.

— Çünkü oraya hayvan sürsen kocaman bir ejderha geliyor ve onları öldürüp gidiyor. Bu yüzden de hiç kimse oraya hayvan bırakmıyor. Çobanlar da götürmeye korkuyor, diye açıklamış.

— Öyleyse baba, sen köy halkına haber ulaştır. Yarın sabah erkenden hayvanlarını arkadaki tepenin yanına götürsünler. Daha sonra ben onların hepsini toplayıp kendim götürüp bakarım, demiş. Vezir, oğlunun sözünü biraz tuhaf görse de onun dediği gibi yapıp insanlara söylemiş.

Halk da yılanı inanıp ertesi gün sabah erkenden hayvanlarını o denilen yere götürmüş. İşte, daha sonra ejderha uğuldayarak gelmiş ve hayvanların hepsini dosdoğru arka tarafa sürüp götürmüş. Hayvanlar arkadaki meraya varıp birazcık otlamaya başlamışlar ve kocaman bir ejderha sürüye doğru sürünerek gidivermiş. Bunu görünce vezirin ejderha oğlu^{B11.2.0-2.1.} da onun karşısına doğru yürümeye başlamış.

Arkadan gelen ejderha, onu görünce korkup geri kaçmış. O kaçarken köyden değil bütün vilayetten de çıkıp gitmiş. Bundan sonra hayvanlar da rahatça otlamaya başlamışlar. Gün geçtikçe şişmanlamışlar. Sonra vezirin oğlunun bu ejderhayı kaçırdığı haberi de bütün halka yayılmış, ona Şahmeran yani “Yılanların şahı” diye ad koymuşlar. Böylece Şahmeran, köyün hayvanlarına bakıp dolaşmış.

İşte, sonraki günlerden birinde Şahmeran, babasının yanına gelip:

— Baba, senin beni evlendirme niyetin yok mu? Yoksa sen beni oğul yerine koymuyor musun, demiş.^{P233-17.}

Zavalla babası da:

— Haydi, ben sana ne diyeyim. Sana kim kızını versin! Ben kimin kapısına gitsem de: “Senin ejderhana da kız verilir mi?” denileceği belli değil mi, demiş.

O zaman Şahmeran:

— Baba, sen nasıl insansın, söyle! Birden bire endişeleniveriyorsun ya! Benim de konuşmama fırsat versene. Sen niçin: “Kız vermezler” diyorsun. Bana alacağın kız önceden hazır ki! Hani, padişah ile ettiğin vaat? İşte, bu padişahın kızını bana alırsın. Yarın annem de gitsin ve onun kapısını süpürüp söz söyleyip dönsün, demiş.

— Vah, şuna baksanız ya! “Sırtı kül üstünde, gönlü Kaf dağında”. Aksine beterin beteri var, diyerek zavallı annesi de sızlanmaya başlamış. Babası ise:

— Doğru, padişah ile sözümüz vardı. Ama “Birimizinki oğlan, birimizinki kız olursa onlar çift olsunlar” demiştik. Padişahın kızı oldu ama sen yılan olarak doğdun. Biz ona nasıl dünürücü gönderelim, demiş.

Bunun üzerine Şahmeran:

— Baba, bunları dert etme. Sen git de denileni yap, annemi dünürücü gönder. ^{T130-1.} Kendin de padişah nasıl başlık parası isterse istesin razı ol. Ne cevap verseler de dediklerinden birini bile atlamadan bana gelip söyle, diyerek kızmış ve yine:

— Eğer bahane arayıp gitmezseniz bana gücenmeyin. Evladını evlendirmek anne babanın borcu, ^{P230-8.} demiş. Sonunda Şahmeran’ın vazgeçmeyeceğini anlayan zavallı babası ile annesi ^{P230.} çaresiz, padişahın kızına dünürücü gideceklerine onu inandırmışlar.

Daha sonra vezir, hanımı ile kararlaştırıp “Ölecek hasta, ölüp kurtulsa iyi” dedikleri gibi işi hızlandırmanın yolunu aramışlar.

Böylece ertesi gün sabah erkenden Şahmeran’ın annesi, padişahın köşkünün kapısını süpürüp dönmüş. ^{T130-2.3.} Padişah kalkıp bakmış ki kapısı süpürülmüş. O: “Benim bildiğim şah ve sultanlarımın, bey ve beyzadelerimin hangisinin yetişmiş oğlu var acaba, canlarım?” diye düşüncelere dalmış.

Sonra ertesi gün de, diğer gün de sabah erkenden padişahın kapısı süpürülmüş. Padişah, kapıyı kimin süpürüp gittiğini öğrenmenin yolunu arayıp bu konuyu baş vezirine sormuş. O zaman vezir:

— O bizim hanımdır şahım! Evvelki ahdimize göre biz size dünürçülüğe gelmeliyiz, diye cevap vermiş. Padişah, vezirinin sözüne öfkelenip şaşırarak:

— Ben kızımı ejderhaya vermek için söz vermedim. Hey, ejderhaya da kız verilir mi, demiş.

Bunun üzerine vezir kararsız kalıp:

— Onu ben de biliyorum şahım. Ama bizim Şahmeranımız: “Ben yılan da olsam iyi bir oğlanım. Git de padişaha söyle. Söz verdi değil mi? Sözünde durup kızını güzellikle verirse versin, yoksa tahtını başına yıkarım, yurdunu viran ederim” diyerek annesiyle ikimizi de bıktırdı. Çaresiz kalıp gelmek zorunda kaldık, diye durumunu anlatmış.

Daha sonra padişah, diğer vezir vüzeralarını da toplayıp ne yapması gerektiği hakkında onlara danışmış. Onların arasında akıllı bir ulema varmış. O:

— Ey padişahım, müsaade edersen sana bir sözüm var, demiş.

Padişah onu çok sayarmış. Bu yüzden de:

— Müsaade ediyorum, söyle, demiş.

Akıllı vezir şöyle demiş:

— Ey padişahım, genç kız “erkeğin eşidir”. O yetiştikten sonra her yerden de görücü gelip ister. Ama atalarımızın söylemediği yok. “Bini gelir, biri alır” denilmiş. Gerisi de nasip işidir. Bırak, Şahmeran da gelirse gelsin. O zaman da ondan hiç kimsenin elinden gelmeyecek başlığı isteyip gönder.

Daha sonra padişah, bu akıllı ulemasıyla kararlaştırıp Şahmeran’ın babasına, vezirine, şöyle demiş:

— Bir gün içinde köşkümün ilerisindeki alana yeni bir köşk yapın. Onun duvarlarının dördü de altından olsun. Her köşesinde altın bir horoz ötsün. Köşkün ortasında altın bir havuz olsun. Onun suyu kışın sıcak, yazın da soğuk olsun. Daha sonra da köşkün bir tarafı kış, diğer tarafı yaz olsun. Yine bir tarafı güz, diğer tarafı bahar olsun. Her birinin de kendine göre havası, hayvanı, bağı, bahçesi olsun. İşte, bu köşkü bir gün bir gecede bitirebilerseniz kız sizin.^{T52.5-1} Yoksa “Umudunuzu yel almış gibi” olsun. Ben de bu köşkü kızım ile Şahmeran’a bağışlayacağım, demiş. Bunun üzerine Şahmeran’ın babası öfkelenerek evine dönmüş. Gelir gelmez Şahmeran, babasının karşısına çıkıp:

— Hadi baba, kurt musun tilki misin, demiş.

Babası da sızlanarak:

— Ay, kurdun da batsın tilkin de. Padişahın kızını vermemek için koyduğu başlık, akla mantığa sığacak şey değil, demiş.

— He, ne dedi, diyerek Şahmeran da fırsat vermiyormuş. Sonra babası padişahın koyduğu başlığı olduğu gibi tek tek anlatıvermiş. Şahmeran da onun anlattıklarını dinlemiş:

— Hey, baba, bunun için de dertleniyor musun? Artık sen padişahın kızını aldık farz et. Ama bunun için yapman gereken bir işcağızın var. Şimdi sen çayını iç, ekmeğini ye de ata bin. Bu padişahla yurdu bırakıp giderken konakladığımız mezarlığa git. Orada sana elma veren aksakallı adam var, onun yanına git. Hâl hatır sorduktan sonra ona: “Şahmeran’ın sende bir emanet eşyası varmış, onu verseniz” diye gönderdi de. Eline ne verirse alıp hemen geri dön. Onu bana çabucak getiriver. İşte, ondan sonra ertesi gün güneş doğar doğmaz da padişahın dediği yerde söylediğinden de güzel köşk yapıldığını bil, demiş.

Vezir de sesini çıkarmadan ata binip bu mezarlığa gitmiş ve oraya varıp bu aksakallı ihtiyara Şahmeran’ın dediklerini söylemiş. Aksakallı ihtiyar da: “He, olur” diyerek ona bir yüzük çıkarıp vermiş. Vezir de onu alıp geri dönmüş. Getirip Şahmeran’a vermiş. İşte, ondan sonra akşam çay içip ekmek yedikten sonra Şahmeran, anne ve babasına bakıp:

— Artık siz rahat yatın, hiçbir şeyi dert etmeyin de dinlenin. Benim gideceğim bir yer var. Sonra gelirim de, yerime geçip yatarım da, rahat olun. Ama nereye gidip ne iş yapacağımı öğrenmeye kalkmayın, demiş ve çıkıp gitmiş.

Onlar da: “Vah, öğrenmek için ne gücümüz var ne takatimiz! Ne kudretin varsa gösteriversene!” diyerek ikisi de örtmüş yorganı. Sabah kalkıp bakmışlar ki gerçekten de Şahmeran kendi yerinde yatıyormuş. Bunlar şaşırıp:

— Sen ne zaman gelip yattın, diye sorduklarında o:

— Benim ne zaman geldiğimle işiniz olmasın da gidip bakın. Yaptığım köşküme begenecek misiniz, demiş.

Karı koca şaşırıp, birbirinden önce dışarı çıkıp bakmışlar, öyle bir köşkmüş ki padişahın söylediğinden on kat daha güzelmiş. O an padişah da vezir vüzeraları, akıllı uleması da bu köşke ağzı açık, hayretler içerisinde kalarak bakıp duruyorlarmış. Sonra Şahmeran’ın babası da, çok mutlu bir şekilde, yürüyüvermiş onlara doğru. Padişah da onun geldiğini görüp bu danışmanına dönüp:

— Söyle, şimdiki tavsiyen ne, demiş.

Bunun üzerine danışmanı:

— Padişahım, söz dediğin bir olur. Şimdi kızını vermekten başka çaren yok, demiş.

O sırada Şahmeran’ın babası da bunların yanına gelmiş.

Padişah ona bakıp:

— Sen kazandın, toyunu hazırla. Kızımızın da kısmeti budur, diyerek razı olduğunu ^{T131.1.2.} söylemiş.

İşte, böylece toy üstüne toy yapılmış. ^{T135.} Padişahın kızını Şahmeran'ın ^{B646.1.} köşküne götürüp onun anne, babası ve kardeşleri ağlayarak: “Bahtın gülsün!” deyip geri dönmüşler.

Güneş batıp hava karardıktan sonra Şahmeran, köşke doğru sürünerek gitmiş. Köşke girdiğinde şah kızının ona gözü takılınca bağıırıp yüreği ağzına gelmiş.

Şahmeran ise içtenlikle konuşup:

— Benden korkma, ben senin görüp beğendiğin gençlerden daha iyiyim. Rahat ol, ağlama, diyerek yavaş yavaş kıza yaklaşmış. Ama zavallı kızın dili tutulmuş. Ne konuşabiliyor ne de kımıldayabiliyormuş. Kaskatı olmuş.

Şahmeran da: “Aniden korkup ölmesin” diye düşünmüş ve kıza bakıp:

— Hadi, o zaman bana inanmıyorsan arkaya bak, demiş.

Kız arkasına baktıktan sonra çok vakit geçmeden de:

— Bu yana bak, demiş.

Kız o yana bakınca gözlerine inanamayıp donup kalmış. Onun karşısında çok hoş, yakışıklı, ^{F575.2-4.} servi gibi bir genç duruyormuş.

Delikanlı:

— Haydi, şimdi inandın mı benim insan olduğuma, diyerek yavaşça adım atıp kıza doğru yürümüş. Delikanlı hafifçe gülümseyip hâlâ da şaşırıp duran kıızı kucaklamış. Kız buna karşı koymamış. Güneş doğduktan sonra bu delikanlı yine yılan giysisini giyinmiş ve hayvan bakmaya gitmiş. Kısacası, Şahmeran geceleri delikanlı, gündüzleri yılan kılığında dolaşıyormuş.

Böylece bunlar bir süre yaşamışlar. Daha sonra günlerden bir gün kızın akrabaları:

— O zavallıyı bırakıp da dönüverdük. Öldü mü kaldı mı haber bile almadık. Gidip ondan bir haber alalım, deyip kızın köşküne gitmek istemişler. ^{T130-5.}

Bu haberi işitince Şahmeran da eşine:

— Eğer evinizden biri gelip sorarsa benim gece kavımdan çıkıp delikanlı kılığında olduğumu söyleme, diye tembihlemiş. ^{C421.}

İşte, sonra kızın akrabaları gelip bakmışlar ki kızın keyfi yerinde, yüzü gözü de güzelmiş. Onlar bu duruma şaşırıp:

— Bu nasıl oluyor, a kız, giderken ölüme gidiyor gibi hüngür hüngür ağlayarak gittin. Şimdi ise maşallah tanınacak gibi değilsin. Yanakların nar gibi, yüzün de üzüm suyu gibi olmuş, demişler.

Kız da:

— Buna yılan denemez. Karakteri çok düzgünmüş. Beni avcunda saklıyor. Hiçbir şeyden yana sıkıntı çekmiyoruz, diye her ne kadar övse de gerçek sırrını açmamış. Gelenler memnun olup dönecekleri vakit de:

— Sen de gel, diyerek gitmişler.

Akşam Şahmeran geldikten sonra kız kendi akrabalarının memnun olup misafirlğe çağırıldıklarını söylemiş.

Delikanlı da:

— Gidersen git ama bu sırrı söyleme, diye yine sıkıca tembihlemiş.

Böylece günlerden bir gün kız, babasının evine ziyarete gitmiş.^{T130-5.1.} Şah, sevgili kızının^{P234.} gittiği yerde memnun olduğunu görünce sevincinden toy vermiş. Şah kızını birkaç gün babasının evinde kalmış. Kızın yaşlı annesi^{P232.} o günlerin devamında çok hürmet ederek kızın bir o yanına bir bu yanına geçip, onun kocası hakkında sorular sorarak hiç rahat vermemiş. Kız da:

— Ay, görünüşü yılan da olsa her hâli adam gibi, diyerek her ne kadar lafı çevirecek olsa da hiç bırakmıyormuş:

— Can kızım, olduğu gibi anlatıversene! Hey, benim de sana bir kötülüğüm olur mu, diyerek ona ısrar ediyormuş.

Akşam yattıklarında ise:

— Gel kuzum, birlikte yatalım. Bağıma bir basayım yavrum seni, diyerek sırnaşıklık edip kızını bıktırıp yorganını da birlikte yazmış. Böylece, gece herkes uyuduktan sonra ihtiyar kadın yine aynı türküyü söyleyip kıza rahat vermemiş. Sonu olmayacağını bilen kız:

— Anne, rahat bırakmadın be! Ben sana olduğu gibi anlatayım ama sen asla ağzından kaçırma, demiş.

Dediği olan ihtiyar da:

— Vay, ne diyorsun kuzum! Hey, ben kimseye söyler miyim? Ama senin sevincini paylaşmak istediğim için öğreneyim diyorum, demiş.

Kız, ihtiyar annesinin sözüne hemen kanıp kocasının gündüzleri yılan kavına girdiğini, geceleri ise kavından çıkıp çok yakışıklı bir delikanlı şeklinde olduğunu tek tek anlatmış.^{T274.}

İhtiyar da:

— Vah, şöyle desene yavrum! Olabilir, olabilir. Onun sıradan biri olmadığını bir gecede inşa ettiği köşkünden de anladım ya, diyerek ardı ardına konuşmaya başlamış. Ama

sen biliyor musun? Bunun daima delikanlı şeklinde dolaşmasını istersen benim dediğimi yap. O, akşam gelip kavından çıkıp yatar. Tüm gün yorulup gelmiş adamdır, derin uykuya dalar. O sırada sen yavaşça yerinden kalk ve bu kavı yak. Ondan sonra çaresizce gündüzleri de delikanlı şeklinde dolaşır, demiş. ^{J155-9.}

Annesinin öğüdü kızın aklına yatmış, böyle yapmayı uygun görmüş. İşte, ondan sonra o ertesi gün kendi köşküne dönmüş.

Güneş batar batmaz Şahmeran da gelmiş, delikanlı şekline bürünüp onunla tatlı tatlı konuşup şakalaşıp eğlenmiş. Sonra da rahatça uykuya dalmış. Kız da onun uyduğunu anlayınca yavaşça yerinden kalkmış ve eline kibrit alıp Şahmeran'ın kavının yanına gitmiş. Onu yakmış. Ateş değer değmez bir gürültü kopmuş. Kız ise ne olduğunu bile anlamadan durduğu yerden sadece geri dönmüş. Bir süre sonra kendine gelince etrafına bakmış ki ne köşk var ne de delikanlı. ^{C932.} Kendisi de yırtık pırtık kıyafetle, büyük bir alanın içinde kuma bulanmış yatıyormuş. Zavallı kız, annesine beddualar edip ^{M411.1-4.} ağlayarak babasının evine gitmiş. Gidince bütün olanları, gördüklerini duyduklarını olduğu gibi anlatmış. Ama her ne kadar pişman ^{Q520-11.} olsa da bunun hiçbir faydası olmamış, dönüp Şahmeran'dan haber alamamış. Fakat bu birlikte yaşadığı dönemde Şahmeran'dan hamile kalmış. ^{T570.} Aydan ay, günden gün geçince çocuğun doğma vakti gelmiş. ^{T584.} Çocuk olmuş ve o öyle güzel, öyle sevimli, nurluymuş ki anlatılacak gibi değilmiş. Kendisi de aynı Şahmeran'a benzeyen bir oğlancağızmış. ^{B631.9.}

İşte, ondan sonra gelinin biraz yükü hafifleyip rahatlar gibi olmuş. Gerçekten sadece o değil, herkes de o oğlancağızı çok seviyormuş. Padişah ^{P291.} da torununu ^{P299-} her gün ya da gün aşırı görmese günü geçmiyor gibi oluyormuş.

Bu oğlan da günden güne büyüvermiş. Böylece yedi yaşına geldiğinde onu eğitip, mollaya verip okuma yazma öğrenmeye göndermişler. On on iki yaşlarından itibaren at binip ava çıkmaya başlamış. Terbiyeli bir delikanlı olarak yetişmiş.

Böylece on beş on altı yaşına geldiğinde günlerden bir gün atını sulamaya kanala gitmiş. Bakmış ki kanalın arka tarafında bir kız çamaşır yıkıyor. O kızını görmeye göz gerekmiş. ^{F575.3-2.} İçtiği su boğazından görünüp parıldayan bir periymiş. ^{T91.7-3.} Delikanlı bunu görünce ona âşık olup ^{T15.} takatsiz kalmış. ^{T24-10.} Eve gelince de hiçbir şeyden hoşnut olmamış. Annesibunun bir sevdaya düştüğünü anlayıp:

— Yavrum, sana ne oldu, diye sormuş. Delikanlı, annesine ^{P231.} gördüğü kızını olduğu gibi anlatmış.

Bunun üzerine annesi:

— Oğlum, sen ona âşık olma. O kanalın arkası periler mekânıdır. Ona âşık olursan seni benden ayırır, demiş.^{J155-9.} Annesinin sözleri oğlanın bir kulağından girip diğer kulağından çıkmış.^{J652-8.} Atına binip dörtnala gitmiş o tarafa. Oğlan oraya varınca da kıza gerçekten âşık olduğunu söylemiş.^{T57.}

Kız da ona:

— Sana varmaya razı olurdum ama sen benim şartlarıma razı olmazsın, demiş.

Bunun üzerine oğlan:

— Şartmış! Ben öl desen de canımı kurban etmeye hazırım. Söyleyiver ne şartın varsa, demiş.

Kız:

— O zaman sen öncelikle, bu kanalın arkasında yaşamalısın. Dönüp geriye hatırlamak yok. Daha sonra da benim ne yaptığım ile işin olmamalı. İşte, benim şartlarım,^{T131.} demiş.

Bunun üzerine oğlan:

— Ben şartlarını kabul ediyorum ama bugün gidip annemle vedalaşıp geleyim, demiş.

Kız da:

— Ondan sonrasını kendin bil, ne zaman istersen gel, diye cevap vermiş.

Oğlan evlerine gelip, annesine her şeyi olduğu gibi anlatıp sabah gideceğini, vedalaşmaya^{P231-14.} geldiğini açıklamış. Zavallı annesi ne yapacağını bilmeden hüngür hüngür ağlayarak iyice bitkin düşmüş. Ama oğlan o zaman da sözünden dönmemiş. Sonunda olmayacağını anlayıp annesi parmağındaki yüzüğü çıkarmış ve onu oğluna verip^{D815.1.} şöyle demiş:

— İşte, bu zavallı babanın bana verdiği yadigâr yüzüğüydü. Benim de bütün gururum sadece sendin. Şimdi sen de gideceksen bunu da götür. Başına her türlü iş geldiğinde yardım eden bir yüzüktür bu!

Oğlan da yüzüğü almış ve kardeşleriyle vedalaşıp: “Neredesin periler mekânı!” diyerek gitmiş.

Önceki peri de yine o oturduğu yerde çamaşır yıkıyormuş. Delikanlı varıp, dediği şartlara razı olup ömür boyunca kalmak için geldiğini söylemiş. Ondan sonra perinin işaret etmesiyle atını suya sokup kanalın arkasına geçmiş.

Böylece bunlar büyük toy yapıp^{T135.} yaşamaya başlamışlar.^{F300.} Fakat her akşam delikanlı uykuya dalınca bu peri, neresidir bilinmez, bir yere kayboluyormuş. Gözden kaybolup şafak sökene kadar ondan haber alınmıyormuş.

Delikanlı da daha önce söz verdiği^{M201-7.1.} için onun nereye gittiğini hiç soramıyormuş. Ama perisinin böyle gitmesi canını sıkıyormuş. Sonra o bir gece yine uykuya dalmış gibi yatarken peri yavaşça kalkıp tekrar gitmiş. Delikanlı da o, kapıdan çıktıktan sonra usulca yerinden kalmış ve onun peşine düşmüş. Annesinin verdiği yüzüğünü parmağına takmış ve görünmez adam oluvermiş. Sonra o böyle izleye izleye perinin peşine düşmüş. Giderlerken bir yere varmışlar ve başka bir grup peri kızını bunun perisini bekliyormuş.

Onlar:

— Niye geç kaldın ya, niye geç kaldın? Kocanın kucağından ayrılmak bu kadar zor mu oldu, diye bunun perisine sataşıyorlarmış. Sonra ise:

— Haydi, pilavı soğutmayalım, diyerek toplanıp oturmuşlar. Ortada nohutlu, kuru üzümlü, tavuklu, havuçlu pilav duruyormuş. Delikanlı da kimsenin gözüne görünmediğini anlayıp bu da çökmüş pilavın başına. Yemeye başlamışlar ve pilav her zamankinden çabuk bitmiş. Periler birbirlerine:

— Ya, bugün pilav ayrı tatlı olmuş, demişler.

Sonra ise: “Haydi o zaman gidelim!” diyerek perilerin başı, göğe bir işaret etmiş ve altından bir taht gelip yere inmiş. Periler de binmişler bunun üstüne. Oğlan da kendi kendine: “Ay, ne ise sonuna kadar göreyim ya” deyip bu da binmiş, görünmeden oturuvermiş.

Periler ise birbirlerine:

— Bugün niçin her zamankinden kalabalık, diyerek ileri geri git, olmuşlar.

Ama oğlanı gören de yokmuş. Kendilerinden başka biri vardır diye de düşünmüyorlarmış.

Sonra iyice yerleştikten sonra taht, göğe yükselmiş ve uçup gitmiş. Yedi kat göğü aşmış bir yere konmuş. Burası öyle bir köşkmüş ki tarif etmek mümkün değilmiş. Perilerin hepsi türkü söyleyip saz çalıp dans ederek eğleniyorlarmış. Ama bu eğlencede bir köşede sakalı dizine kadar sarkmış bir ihtiyar, iki gözü iki çeşme ağlıyormuş. Periler ne kadar neşeli çalsalar da o hiç mutlu olmuyormuş. Ancak delikanlının perisi bu ihtiyarın yanından dönerek geçtiğinde onun yüzü aydınlanmış gibi oluyormuş. Sonra bu ihtiyar bir şey anlamış gibi etrafına bakınmış ve parmağına bir yüzük takmış. Yüzüğü takar takmaz da:

— Vay, yavrum! Sen buralara nasıl geldin, diyerek delikanlının oturduğu yere fırlamış.^{N731.}

Periler ise daha ne olup bittiğini anlamadan şaşırıp kalmışlar. İhtiyar ise hem ağlayıp hem gülerək:

— Kuzum, oğlum! Benim bütün dileğim seni bir kez görmektir. Sana bu perilerin en güzelini, akıllısını almaya niyetleniyordum. İşte, o, diyerek delikanlının kendi perisini göstermiş.

Oğlan da:

— Baba, o benim perim. Benim buraya gelmeme de o sebep oldu. Onun her gün gidip durmasından şüphelenip annemin yüzüğünü takıp hiç kimseye görünmeden geldim, diyerek ihtiyara olanları anlatıvermiş.^{P233.}

Ondan sonra bu aksakallı:

— Öyleyse, çıkar yüzüğünü koy. Benim yavrumu herkes görsün. Toy temaşa edelim, diyerek sevinmiş.

Oğlan yüzüğünü çıkarmış ve herkese açıkça görünmüş. Ondan sonra perisi de süzülerek onun yanına gelmiş.

İhtiyar^{P261.} da sevinçle:

— Haydi, toy yapın, mutlu olun. Ben sonunda muradıma erdim, demiş. Sonra tekrar oğlu ile gelinine^{P266-} bakıp:

— Bu köşkte yaşamak bize nasip olmadı. Annenin saflığından yere inmek bana nasip olmadı. Kendini de yalnız bıraktı, beni de. Sırrımızı söyleme söyleme, diye ne kadar yalvardım kulak asmadı. Artık siz bu köşkte ömür boyu yaşayın, demiş.

Aslında bu köşk, o şah kızını almak için, Şahmeran'ın bir gecede yaptığı köşkmüş. O yandığında köşküyle uçup buraya gelmiş.

Bu olayların hepsini ihtiyar Şahmeran, oğluna anlatıvermiş. Sonra köşkü, oğlu ile gelinine bağışlamış. Gelini de alınca büyücü tılsımlarını bilen bir peri arkadaşının yardımıyla asıl kayınbabasını^{P261-3.} da kocasını da bu güzel köşküyle yere indirmiş. O gün kayınvalidesini^{P262.} de köşke taşımışlar. İki ihtiyar, güzel güzel torunlarına^{P299-} sevinip yine uzun yıllar mutlu hayat sürmüşler.

2.64.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 64

S411.3. Barren wife sent away / Kısır eşin kovulması

S411.3-1. Barren wife and husband sent away / Kısır karı kocanın kovulması (MTB)

TBM-64

Bu hükme göre, kimin kırk yaşına kadar çocuğu olmazsa o adamı eşiyile birlikte büyük bir dağın arkasına götürmek gerekiyormuş.

T500. Conception and birth / Hamile kalma ve doğum

T500-0.1. Childlessness / Çocuksuzluk (MTB) TBM-64

Bizim ikimizin de çocuğu olmadı.

N825.2. Old man helper / Yardımcı yaşlı adam

N825.2-1. Old man gives apple to the vizier and king for childlessness / Yaşlı adamın padişaha ve vezire çocuksuzluk için elma vermesi (MTB) TBM-64

O oturan aksakal: — Ey vezir, siz yurdunuzu bırakmayın. Bu iyi olmaz, buradan geri dönün. Sizin henüz kırk yaşınız dolmadı, demiş ve ona koltuk altından çıkarıp bir elma vermiş ve şöyle demiş: — Bu elmayı sen hanımınla paylaşıp ye!

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-64

T511.1. Conception from eating a fruit / Bir meyve yiyerek hamile kalma

T511.1.1. Conception from eating apple / Elma yiyerek hamile kalma TBM-64

Akşam her biri kendi evine gelip padişah da vezir de kendi hanımıyla aksakallı ihtiyarın verdiği elmayı paylaşıp yemiş ve güzelce yaşamışlar. Böylece vaktin geçmesiyle bunların ikisinin de hanımı hamile kalmış.

T61.5. Children born on same night betrothed / Aynı gece doğan çocukların nişanlanması

T61.5.3. Unborn children promised in marriage to each other / Doğmamış çocukların birbirleriyle evlenmesi için söz verilmesi TBM-64

Günlerden bir gün padişah, vezirini yanına çağırıp: — Vezir, eğer çocuğumuz olup birimizin oğlu, birimizin kızı olursa o zaman ikisi çift olsun.

M201. Making of bargains and promises / Söz ve anlaşmaların yapılması

M201.5. Covenant confirmed by marriage / Evlilikle ilgili anlaşmanın yapılması
TBM-64

Böylece padişah ve vezir ikisi rıza vererek anlaşma yapmışlar.

Z71.6. Formulistic number: nine / Formuliston sayı: dokuz

Z71.6-5. Giving birth after nine months, nine days, and nine hours / Dokuz ay dokuz gün dokuz saat sonra doğum (MTB) TBM-64

T584. Parturition / Doğum TBM-64

Dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat olduğunda padişahın bir kızı olmuş.

F575.3. Remarkably beautiful child / Olağanüstü güzellikteki çocuk

F575.3-2. Remarkably beautiful daughter / Olağanüstü güzellikteki kız çocuk (MTB)
TBM-64

Onun ay gibi ağzı, güneş gibi gözü varmış. Herkes altın aşık gibi olan güzel kızcağızı görmeye gelip ona hayran oluyormuş.

T550. Monstrous births / Korkunç doğumlar TBM-64

Neden dersen, vezirin hanımının dünyaya getirdiği canlı, insana benzemiyormuş.

T554. Woman gives birth to animal / Kadının bir hayvan doğurması

T554.7. Woman gives birth to a snake / Kadının bir yılan doğurması TBM-64

Oğlan beklerken kız da olmamış, ejderha doğdu.

B631. Human offspring from marriage to animal / İnsan ile hayvanın evliliğinden doğan çocuk

B631.9. Human offspring of marriage of person and snake / İnsan ve yılanın evliliğinden doğan çocuk TBM-64

Kendisi de aynı Şahmeran'a benzeyen bir oğlancağızmış.

T585.2. Child speaks at birth / Çocuğun doğumda konuşması

T585.2.2. Child speaks prematurely on first birthday / Çocuğun doğumun ilk günü erkenden konuşması TBM-64

Kendisi de hemen konuşmaya başlayıp: — Anne, ey anne! Sen niçin kederleniyorsun? Niçin babama müjdecı göndermiyorsun? Asıl o nereye gitti? Söyle çabuk, diyerek annesini şaşırtmış.

P682. Greeting customs / Tebrik gelenekleri

P682-8. Heraldıng the delivery of the baby / Bebeğın doğumunu müjdeleme (MTB) TBM-64

Niçin babama müjdecı göndermiyorsun?

B11.2.0.1. She-dragon / Dişi ejderha

B11.2.0-2. He dragon / Erkek ejderha (MTB)¹⁵⁹

B11.2.0-2.1. Dragon son / Ejderha oğul (MTB) TBM-64

Bunu görünce vezirin ejderha oğlu da onun karşısına doğru yürümeye başlamış.

P233. Father and son / Baba ve oğul

P233-17. Son talks to his father about his wish to get married / Oğlanın evlilik isteğini babasına söylemesi (MTB) TBM-64

İşte, sonraki günlerden birinde Şahmeran, babasının yanına gelip: —Baba, senin beni evlendirme niyetin yok mu? Yoksa sen beni oğul yerine koymuyor musun, demiş.

¹⁵⁹ B11.2.0-2.1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB) TBM-64

Sen git de denileni yap, annemi dünürcü gönder.

P230-9. Father and mother's duty is to get their son married / Anne ve babanın görevi çocukların evlendirilmesi (MTB) TBM-64

Evladını evlendirmek anne babanın borcu, demiş.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TBM-64

Sonunda Şahmeran'ın vazgeçmeyeceğini anlayan zavallı babası ile annesi çaresiz, padişahın kızına dünürcü gideceklerine onu inandırmışlar.

T130-2.3. The door of the family whose daughter will be seen is swept by the co-in-laws / Dünürcülüğe gidilen kapının dünürcü tarafından süpürülmesi (MTB) TBM-64

Böylece ertesi gün sabah erkenden Şahmeran'ın annesi, padişahın köşkünün kapısını süpürüp dönmüş.

T52.5. Attempt to purchase wife / Eşi satın almaya çalışma

T52.5-1. Bride wealth / Başlık parası (MTB) TBM-64

Daha sonra padişah, bu akıllı ulemasıyla kararlaştırıp Şahmeran'ın babasına, vezirine, şöyle demiş: — Bir gün içinde köşkünün ilerisindeki alana yeni bir köşk yapın. Onun duvarlarının dördü de altından olsun. Her köşesinde altın bir horoz ötsün. Köşkün ortasında altın bir havuz olsun. Onun suyu kışın sıcak, yazın da soğuk olsun. Daha sonra da köşkün bir tarafı kış, diğer tarafı yaz olsun. Yine bir tarafı güz, diğer tarafı bahar olsun. Her birinin de kendine göre havası, hayvanı, bağı, bahçesi olsun. İşte, bu köşkü bir gün bir gecede bitirebilerseniz kız sizin.

T131.1. Relative's consent to marriage necessary / Evlenmek için ailelerin onayının gerekmesi

T131.1.2. Father's consent to son's (daughter's) marriage necessary / Babanın oğlunun (kızının) evlenmesi için rıza göstermesi gerekmesi TBM-64

Padişah ona bakıp: — Sen kazandın, toyunu hazırla. Kızımızın da kısmeti budur, diyerek razı olduğunu söylemiş.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-64

İşte, böylece toy üstüne toy yapılmış.

B646. Marriage to person in reptile form / Sürüngen kılığındaki insanla evlenme

B646.1. Marriage to person in snake form / Yılan kılığındaki insanla evlenme TBM-64

Padişahın kızını Şahmeran'ın köşküne götürüp onun anne, babası ve kardeşleri ağlayarak: “Bahtın gülsün!” deyip geri dönmüşler.

F575.2. Handsome man / Yakışıklı adam

F575.2-4. Handsome snake husband / Yakışıklı yılan koca (eş) MTB TBM-64

Onun karşısında çok hoş, yakışıklı, servi gibi bir genç duruyormuş.

T130-5. Visiting the bride / Gelin ziyareti (MTB) TBM-64

Daha sonra günlerden bir gün kızın akrabaları: — O zavallıyı bırakıp da dönüverdük. Öldü mü kaldı mı haber bile almadık. Gidip ondan bir haber alalım, deyip kızın köşküne gitmek istemişler.

C421. Tabu: revealing secret of supernatural husband / Olağanüstü kocanın sırlarını söyleme yasağı TBM-64

Bu haberi işitince Şahmeran da eşine: — Eğer evinizden biri gelip sorarsa benim gece kavımdan çıkıp delikanlı kılığında olduğumu söyleme, diye tembihlemiş.

T130-5.1. Bride's visit to her father's house / Gelinin baba evine ziyareti (MTB)
TBM-64

Böylece günlerden bir gün kız, babasının evine ziyarete gitmiş.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TBM-64

Şah, sevgili kızının gittiği yerde memnun olduğunu görünce sevincinden toy vermiş.

P232. Mother and daughter / Anne ve kız TBM-64

Kızın yaşlı annesi o günlerin devamında çok hürmet ederek kızın bir o yanına bir bu yanına geçip, onun kocası hakkında sorular sorarak hiç rahat vermemiş.

T274. Wife cannot keep secret / Eş (kadın) sır tutamaz TBM-64

Kız, ihtiyar annesinin sözüne hemen kanıp kocasının gündüzleri yılan kavına girdiğini, geceleri ise kavından çıkıp çok yakışıklı bir delikanlı şeklinde olduğunu tek tek anlatmış.

J155. Wisdom (knowledge) from women / Kadınlardan bilgi kazanılması

J155-9. Wise words of mother / Anne nasihati (MTB) TBM-64

İhtiyar da: — Vah, şöyle desene yavrum! Olabilir, olabilir. Onun sıradan biri olmadığını bir gecede inşa ettiği köşkünden de anladım ya, diyerek ardı ardına konuşmaya başlamış. Ama sen biliyor musun? Bunun daima delikanlı şeklinde dolaşmasını istersen benim dediğimi yap. O, akşam gelip kavından çıkıp yatar. Tüm gün yorulup gelmiş adamdır, derin uykuya dalar. O sırada sen yavaşça yerinden kalk ve bu kavı yak. Ondan sonra çaresizce gündüzleri de delikanlı şeklinde dolaşır, demiş.

M411.1. Curse by parent / Aile tarafından edilen beddua

M411.1-4. Curse by daughter / Kız çocuk tarafından edilen beddua (MTB) TBM-64

Zavallı kız, annesine beddualar edip ağlayarak babasının evine gitmiş.

C932. Loss of wife (husband) for breaking tabu / Yasağın çiğnenmesinden dolayı eşi kaybetme TBM-64

Kız da onun uyduğunu anlayınca yavaşça yerinden kalkmış ve eline kibrit alıp Şahmeran'ın kavının yanına gitmiş. Onu yakmış. Ateş değer değmez bir gürültü kopmuş. Kız ise ne olduğunu bile anlamadan durduğu yerden sadece geri dönmüş. Bir süre sonra kendine gelince etrafına bakmış ki ne köşk var ne de delikanlı.

Q520. Penances / Pişmanlıklar

Q520-11. Wife does penance / Eşin (kadının) pişman olması (MTB) TBM-64

Ama her ne kadar pişman olsa da bunun hiçbir faydası olmamış, dönüp Şahmeran'dan haber alamamış.

T570. Pregnancy / Hamilelik TBM-64

Fakat bu birlikte yaşadığı dönemde Şahmeran'dan hamile kalmış.

T584. Parturition / Doğum TBM-64

Aydan ay, günden gün geçince çocuğun doğma vakti gelmiş.

P291. Grandfather / Dede TBM-64

P299- Grandson / Erkek torun (MTB) TBM-64

Padişah da torununu her gün ya da gün aşırı görmese günü geçmiyor gibi oluyormuş.

F575.3. Remarkably beautiful child / Olağanüstü güzellikteki çocuk

F575.3-2. Remarkably beautiful daughter / Olağanüstü güzellikteki kız çocuk (MTB) TBM-64

O kızını görmeye göz gerekmiş.

T91.7. Unequals in love — miscellaneous / Aşkta eşitsizlik - çeşitli motifler

T91.7-3. Basilisk's son falls in love with the fairy / Şahmeranın oğlunun peri kızına âşık olması (MTB) TBM-64

İçtiği su boğazından görünüp parıldayan bir periymiş. Delikanlı bunu görünce ona âşık olup takatsiz kalmış.

T15. Love at first sight / İlk görüşte aşk TBM-64

T24. The symptoms of love / Aşkın belirtileri

T24-10. Becoming weak because of love / Aşktan mecalsiz kalmak (MTB) TBM-64

Delikanlı bunu görünce ona âşık olup takatsiz kalmış.

P231. Mother and son / Anne ve oğul TBM-64

Delikanlı, annesine gördüğü kızını olduğu gibi anlatmış.

J155-9. Wise words of mother / Anne nasihati (MTB) TBM-64

Bunun üzerine annesi: — Oğlum, sen ona âşık olma. O kanalın arkası periler mekânıdır. Ona âşık olursan seni benden ayırır, demiş.

J652. Inattention to warnings / Uyarılara karşı dikkatsizlik

J652-8. Son disregards mother's warning / Oğlanın annesinin uyarısını göz ardı etmesi (MTB) TBM-64

Annesinin sözleri oğlanın bir kulağından girip diğer kulağından çıkmış.

T57. Declaration of love / Aşk ilanı TBM-64

Oğlan oraya varınca da kıza gerçekten âşık olduğunu söylemiş.

T131. Marriage restrictions / Evlilik şartları TBM-64

Kız: — O zaman sen öncelikle, bu kanalın arkasında yaşamalısın. Dönüp geriye hatırlamak yok. Daha sonra da benim ne yaptığımın işin olmaması. İşte, benim şartlarım, demiş.

P231-14. Mother and son say goodbye / Anne ve oğulun vedalaşması (MTB) TBM-64

Oğlan evlerine gelip, annesine her şeyi olduğu gibi anlatıp sabah gideceğini, vedalaşmaya geldiğini açıklamış.

D815. Magic object received from relative / Yakınlardan alınan sihirli obje

D815.1. Magic object received from mother / Anneden alınan sihirli obje TBM-64

Sonunda olmayacağını anlayıp annesi parmağındaki yüzüğü çıkarmış ve onu oğluna verip şöyle demiş: — İşte, bu zavallı babanın bana verdiği yadigar yüzüğüydü. Şimdi sen de gideceksen bunu da götür.

F300. Marriage or liaison with fairy / Periyle evlilik veya irtibat kurma TBM-64

Ondan sonra perinin işaret etmesiyle atını suya sokup kanalın arkasına geçmiş.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-64

Böylece bunlar büyük toy yapıp yaşamaya başlamışlar.

M201-7. Covenant confirmed by parents / Aile tarafından söz verilmesi (MTB)

M201-7.1. Covenant confirmed by husband / Koca tarafından söz verilmesi (MTB) TBM-64

Delikanlı da daha önce söz verdiği için onun nereye gittiğini hiç soramıyormuş.

N731. Unexpected meeting of father and son / Baba ve oğulun tesadüfen karşılaşması TBM-64

Sonra bu ihtiyar bir şey anlamış gibi etrafına bakınmış ve parmağına bir yüzük takmış. Yüzüğü takar takmaz da: — Vay, yavrum! Sen buralara nasıl geldin, diyerek delikanlının oturduğu yere fırlamış.

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-64

Oğlan da: — Baba, o benim perim. Benim buraya gelmeme de o sebep oldu. Onun her gün gidip durmasından şüphelenip annemin yüzüğünü takıp hiç kimseye görünmeden geldim, diyerek ihtiyara olanları anlatıvermiş.

P261. Father-in-law / Kayınpeder TBM-64

P266- Daughter-in-law / Gelin (MTB) TBM-64

İhtiyar da sevinçle: — Ben sonunda muradıma erdim, demiş. Sonra tekrar oğlu ile gelinine bakıp: — Bu köşkte yaşamak bize nasip olmadı.

P261-3. Good relations between father-in-law and daughter-in-law / Kayınpeder ve gelin arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TBM-64

Gelini de alınca büyücü tılsımlarını bilen bir peri arkadaşının yardımıyla asıl kayınbabasını da kocasını da bu güzel köşküyle yere indirmiş.

P262. Mother-in-law / Kayınvalide TBM-64

O gün kayınvalidesini de köşke taşımışlar.

P299- Grandson / Torun (MTB) TBM-64

İki ihtiyar, güzel güzel torunlarına sevinip yine uzun yıllar mutlu hayat sürmüşler.

2.65. Tembel Övez¹⁶⁰

2.65.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Evvel zamanda bir adam varmış. Onun Övez adında bir oğlu^{P233} varmış. Bu oğlan evden dışarı bile çıkmadan anne babasının kazancını yiyip içip yatarmış.^{P236} Böylece bu oğlan on sekiz yaşına kadar elini soğuk sudan sıcak suya değdirmeden dolaşmış.^{W111.5-14.}

İşte, bu olmuş, şü olmuş, halk ona Tembel Övez adını koymuş. Övez, insanların sitemine dayanamayıp “Ben de insanım be! Büyüğü küçüğü çalışıyor. Benim böyle yatmam olacak şey değil” diye içinden geçirmiş. Bundan sonra Övez, tüccarların kervanlarına katılıp başka bir şehre para kazanmaya gitmiş. Kervanlarla az gidip uz gidip bir şehre varmış. O gün dinlenip ertesi gün hevesle pazara çıkmış. Bir tüccar “Kim benim işçim olursa ona her ay haram para isterse yüz tenne, helal para isterse bir tenne vereceğim. Kim gündelikçi olacaksa geliversin” diye bağırmış. Övez, bu tüccarın yanına gidip helal paradan bir tenneye gündelikçi olmuş. Tüccarın yanında bir ay çalışıp bir tenne almış. Övez “Köye giden yok mu acaba?” diye pazara gitmiş. Vardığında bir kervan, köye gidiyormuş. O, kazandığı bir tenneye öteberi alıp evlerine göndermek için dükkân dükkân dolaşmış. Ama bir tenneye hiçbir şey bulamayıp sonunda onunla bir kedi almış. Onu tanıdığı kişilerle evlerine göndermiş. Kervanbaşı, Övez’in bu kedisini torbaya koyup köye götürmüş. Övez ise yine önceki yerinde çalışmış. Övez’in kedisini götüren kervan, birkaç menzil yol yürüdüktan sonra bir köye ulaşıp orada dinlenmek için mola vermiş. Bu köyde öyle çok fare varmış ki, hiç anlatılacak gibi değilmiş. Bunların yemeklerine bile geliyormuş. Fakat bu köyde bir tanecik bile kedi yokmuş. O köyün insanları, kervanbaşından bu kediyi almak için çok yalvarmışlar. Ama kervanbaşı:

— Bu kedi benim değil, emanet. Biri “Evimize götür” diye gönderdi, demiş.

Ondan sonra köyün yaşlıları toplanıp:

— Hey kervanbaşı! Kediyi koyup geldiğin torbanı altınla doldurup verelim ama sen bu kediyi bize bırakıp git, demişler.

Bundan sonra kervanbaşı, kediyi bunlara verip, onun torbasını altınla doldurup Övez’in evine götürüp vermiş. Övez ise yine bir ay çalışıp bir tenne kazanmış. Oncağız parasıyla da bir şey alıp evlerine göndermek için pazara gitmiş. Ama uygun bir şey bulamamış. Sonunda bu dolaşırken o tennesiyle de bir köpek almış. Onu da evlerine

¹⁶⁰ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Övez yalta”. *Türkmen Halk Ertékleri (Cadılı Ertékleri)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 63-70.

göndermek için köylerine giden bir insan arayıp, yola çıkıp uyuyakalmış. Övez ertesi sabah kalkıp bakmış ki etrafında büyük bir ejderha dolanmış yatıyor.

— Ey delikanlı! Ben ejderhalar padişahının tek oğluyum.^{B11.2.0-2.1.} Ben babama gücenip dönmeyeli çok zaman oldu. Şimdi sen beni babamla barıştıırırsan maksadına ulaşırsın. Yoksa seni yerim, demiş.

Övez bu ejderhadan korkusuna ne yapacağını bilmeden:

— Olur, seni babamla barıştıırım, diyerek onun peşine düşüp gitmiş.

Bunlar birkaç menzil yol yürüdükten sonra o ejderha, Övez’e:

— Yolda giderken önümüze büyük yılanlar çıkar ama onlardan korkma. Benim olduğum yerde onlar sana bir şey diyemezler. Fakat sen beni babamla barıştır. Bu işi bitirdikten sonra babam sana: “Ne ihtiyacın var?” diye sorduğunda onun bir yüzüğü var, bunu dile. O yüzük ne dersene yerine getirir. Başka bir şey verse de alma, diye tembihlemiş.

Bunlar epey yürüdükten sonra önlerine kocaman kocaman, korkunç ejderhalar çıkıp: “Padişahın oğlu geliyor” diye sevinerek onlara yol vermişler. Övez, şahın yanına varıp tazim kılarak hâl hatır sormuş. Ondan sonra konuşmaya başlamış:

— Ey kible-i âlem, bir yurdun padişahısın! Sen niçin biricik oğlunla dargınsın? Bu durum padişahlara yakışmaz. Aksine siz dargınları barıştırmalısınız, demiş. Oğlunun darılıp gitmesine önceden de üzülen padişah hemen barışmak istemiş.

Böylece Övez, ejderhayı oğluyla barıştırmış.^{N838-2.} Padişah, oğlunun sağ salim gelmesine sevinip üç gün üç gece toy yapmış. Birkaç gün hürmet gördükten sonra Övez geri dönmek istemiş. Padişah ona bakıp:

— Sen bana büyük iyilik yaptın. Bunun için ben de sana iyilik yapayım. Benden ne istersen dile, deyince Övez:

— Bana sağlığın gerek ve sende bir yüzük varmış, onu versen, demiş.

Padişah, Övez’in yüzüğü istemesine çok üzülmüş. Sonunda çaresiz, yüzüğü^{Q40-2.} Övez’in eline vermiş.

Övez, ejderhalarla vedalaşıp evine gelmiş. Başından geçenleri anne ve babasına^{P230.} anlatmış. Yüzüğüne emredip o satılan kedisini de getirtmiş. Ondan sonra Övez, annesini padişahın kızına görücü göndermek^{T130-1.} istemiş. O şehrin padişahı ise, acımasız, gaddar bir adammış. Övez’in annesi dünürü olarak padişahın yanına gitmeye korkuyormuş. Ama Övez: “Git, ne başlık isterse altından kalkarız” diye sürekli yalvarıp onu ikna etmiş.

Padişahın kızınının başka talipleri de çokmuş ama padişah oldukça fazla şey istediğinden ona hiç kimse cesaret edemiyormuş.

Övez'in annesi tereddüt etmeden padişahın yanına gidip ona kendi haberini söylemiş ve padişah buna çok öfkelenmiş. Kızına bir garibin dünürü olarak gelmesine çok kızmış. Tekrar gelmesin diye kızının değerini arttırmış:

— Yarın sabah kalktığımda etrafı altından kale, onun her köşesi altından bir ev, birinin içi ilkbahar, birinin içi güz, birinin içi yaz, birinin içi kış olmalı. Bu şartı yerine getiren kızı alır. Olmazsa da canından ümidini kesmeli, demiş. ^{T52.5-1.}

Övez'in annesi, padişahın söylediklerini işitince yüreği ağzına gelip beddua ^{M411.1-5.} ederek evine gelmiş. Övez, annesinin karşısına çıkıp:

— Haydi, anne! Kurt musun, tilki misin, diye sormuş.

Annesi:

— Vah, senin kurdun da var olsun tilkin de. Padişah sana kızını vermemek için öyle bir başlık koydu ki, asla ödenecek gibi değil! Eğer bunların üstesinden gelemezseniz hepinizi öldürürüm, diyor.

Övez:

— Anne, sen bunu dert etme. Padişah bize hiçbir şey yapamaz. İşte, hemen şimdi padişahın o dediklerini fazlasıyla yerine getiririz, diyerek yüzüğüne emretmiş ve tam dediği gibi bütün imaret hazır olmuş.

Övez, padişahın kızıyla evlenip, yedi gün yedi gece ^{Z71.5-9.1.} toy verip ^{T135.} halkının önüne büyük sofralar kurmuş. Padişah bu işe şaşırıp “Allah’ım, bu nasıl oldu! Üç dört padişahın serveti bile benim çeyizime yetmiyordu. Şimdi gele gele benim kızımı beceriksiz bir garip aldı. Bunun bir nedeni vardır” diye çok düşünmüş. Padişahın kızı ^{P234.} ise babasının huyunu bilirmiş.

O kendi kocasına: ^{P210.}

— “İki koçun kellesi bir kazanda kaynamaz” demişler. Şimdi babam sana gün yüzü göstermez. O: “Bu oğlan benim kızımı nasıl bir güçle aldı acaba?” der de bunun peşine düşer. O bizim rahat yaşamamıza müsaade etmez. En iyisi biz nehrin diğer tarafına geçelim de orda yaşayalım, demiş. ^{J155.4-1.}

Övez, eşini dinleyip kedisini, köpeğini alıp yüzüğüne emrederek nehrin ardına geçmiş ve orada yaşamaya başlamışlar. Padişah, Övez’de kudretli bir yüzüğün olduğunu duymuş. O: “Bu yüzüğü kim alıp gelirse boyuyla altın vereceğim” diye haber saldırmış. Bunu yaşlı bir kadın işitip: “Beni nehrin arkasına geçirirseniz, bir deneyeyim” demiş. Padişah, adamlarına bu yaşlı kadını nehrin arkasına geçirmesini buyurmuş. Yaşlı kadını

hemen nehrin arkasına bırakmışlar. Yaşlı kadın nehrin kenarında, Övez'in evinin yakınında oflayıp sızlıyormuş. Bir süre sonra bunun yanına Övez gelip:

— Hey, teyze! Sen burada niçin ağlıyorsun, diye sormuş.

Yaşlı kadın:

— Ah, yavrum! Ben ağlamayayım da kim ağlasın? Bana bakan bir tanecik evladım vardı. Onu da padişahın adamları öldürdü. Beni de nehrin bu tarafına attılar. Şimdi ben nereye gideceğimi de bilmiyorum, deyip hıçkırıyormuş.

Övez:

— Teyze, yürü o zaman! Üzülme de bizimle birlikte yaşayiver. Eşimin ufak tefek işlerine yardım edersin. En son o da: “Canım sıkılıyor” diyordu. Senin gibi bir yaşlı olsa, az değil, demiş. Yaşlı kadın, Övez'in evinde birkaç gün kalmış. Onlarla iyi vakit geçirmiş. Övez ise her gün ava gidiyormuş. Günlerden bir gün yaşlı kadın, Övez'in eşine:

— Seni kocan sevmiyor. Sana güvenmiyor da. Eğer o seni seviyor olsa, sana güveniyor olsa, o zaman bu sihirli yüzüğünü sana saklatırdı, diyerek genç gelini doldürmüş.

Övez, akşam avdan geldiğinde eşi:

— Bu yüzüğünü takmak için bana ver, demiş.

Övez, yüzüğü^{D815-9} eşine vermiş de:

— Ama iyi sakla, diye sıkıca tembihlemiş.

Ertesi gün tekrar ava gitmiş. Yaşlı kadın, yüzüğü gelinin elinde görünce:

— Ben su ısıtayım, yıkan. Senin gibi bir gelin çok temiz gezmeli, diyerek su ısıtmaya başlamış. Su hazır olduktan sonra gelin, yüzüğü elinden çıkarmış ve yorganın arasına koymuş. Bunu yaşlı kadın görmüş. Onun bu yüzükten başka işi var mı? Gelin yüzüğün yanından ayrılır ayrılmaz yaşlı kadın fırlayarak yüzüğü kapmış, onu parmağına takmış ve “Ya kerametli yüzük! Övez'i şu saat öldür, eşini ölecek hâle getir. Beni ise padişahın yanına götür” diye buyurmuş ve tıpkı dediği gibi de olmuş. Sahtekâr kadın, yüzüğü parmağından çıkarıp padişaha vermiş, hediyesini alıp evine doğru koşarak gitmiş.

Övez'in köpeği ile kedisi olanlardan haberdar olunca kararlaştırıp bu yüzüğü aramak için nehrin kenarına gelmişler. Köpek, kediyi sırtına alıp nehirden geçirmiş. Onlar yüzüğün padişahta olduğunu anlamışlar. Kedi: “Köpek kardeş, sen kapıda dur. Ben bir padişahın köşküne girip kontrol edeyim” demiş. Ondan sonra köpek kabul edip kapıda durmuş. Kedi ise doğruca padişahın uyuduğu odaya girip padişaha bakmış. Padişah, yüzüğü dilinin altında saklıyormuş. Kedi onu almanın yolunu ararken birden bir fare fırlayıp çıkmış. Bunu

kedi hemen tutmuş ve: “Padişahı hapşırırsan seni bırakırım” demiş. Fare “Olur” diyerek kuyruğunu ıslatıp padişahın burnuna sokmuş ve padişah çok hapşırılmış, yüzük de o anda fırlamış. Kedi hemen atlayarak yüzüğü alıp kaçmış. Padişah o anda uyanıp: “Yüzük gitti” diye defalarca bağırır da hiç çare olmamış. Kedi ile köpek, yüzüğü alıp nehrin başına gelmişler.

Köpek:

— Kedi kardeş, yüzüğü bana ver, demiş.

Bunun üzerine kedi:

— Hayır, köpek kardeş. Sen bir şeye havlayıp ağzındaki yüzüğü nehre kaçırırsın. Sonra onu hiç bulamayız, demiş. Kedi, yüzüğü köpeğe birkaç kez vermek istemese de sonunda köpek onu razı etmiş. Ondan sonra köpek, kediyi sırtına alıp nehrin arka tarafına geçerken ağzında yüzük olduğunu unutup dilini şapırdatarak su içmiş ve yüzük suya kaçmış. Köpeğin haberi bile olmamış. Bunlar nehrin kenarına çıkmışlar.

Kedi:

— Köpek kardeş, artık yüzüğü bana ver, demiş. Köpeğin aklına yüzük birden gelip o an ağzını yoklamış ki ağzında yüzük yok.

Köpek:

— Kedi kardeş, yüzük ağzımda yok ya. Su içtiğim yerde nehre düşmüş olmasın, demiş. Kedinin canı yanıp:

— Allah kahretsin! Ben sana defalarca vermek istemesem de dinlemedin! Bütün emeğimiz boşa gitti desene! Nehrin suyunu boşaltıp dibini kontrol edelim desek gücümüz yetmez. Şimdi ne yaparız, diye köpeğe bağırılmış.

Yüzüğü kaybettiklerine köpek ile kedi çok üzülmüş, ağlamışlar. Sonunda köpek:

— Kedi kardeş, “Bin kaygı, bir iş bitirmez” demiş. Yürü, en iyisi bu günlerde nehrin suyu da biraz çekilir. Nehrin kenarında balıkların karnını kontrol edelim, belki buluruz, demiş.

Bunlar böylece nehrin kenarında balık toplayıp yerlerken kedi, bir balığın içinden yüzüğü bulmuş. Kedi ile köpek buna çok sevinip koşarak yüzüğü Övez’in eşine götürmüşler.

O: “Beni ve Övez’i iyileştirip şu yere getir” diye yüzüğe emretmiş^{E125-4} ve Övez o anda eşinin yanında belirmiş. Övez’in eşi de iyileşmiş. Bunlar dünyaya yeniden gelmiş gibi olmuşlar.

Övez’in eşi, olanları Övez’e anlatmış. Övez:

— “Dünyada en lezzetli şey, emeğinle kazanılan zenginliktir” diye büyüklerden çok duymuştum. Bu çok doğru söylenmiş. Benim gerçekten kendi emeğimle kazandığımı köpeğim ile kedim bize çok yardım etti, diyerek kedi ve köpeğiyle iftihar etmiş. Sonra Övez: “Ey yüzüğüm! Bize kast edeni, sahtekâr kadını yerle yeksan et. Annemi, babamı ise tüm eşyalarıyla buraya taşı” diye emretmiş. Yüzük onu dediğinden de fazla yerine getirmiş. Sonra bunlar büyük toy yapmışlar. Halk, Övez ile eşine çok dua etmiş. Dostlar şat, düşmanlar mat olmuş.

2.65.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 65

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-65

Evvel zamanda bir adam varmış. Onun Övez adında bir oğlu varmış.

P236. Undutiful children / Sorumsuz çocuk TBM-65

Bu oğlan evden dışarı bile çıkmadan anne babasının kazancını yiyip içip yatarmış.

W111.5. Other lazy persons / Diğer tembel insanlar

W111.5-14. Lazy son / Tembel oğul (MTB) TBM-65

Böylece bu oğlan on sekiz yaşına kadar elini soğuk sudan sıcak suya değdirmeden dolaşmış.

B11.2.0.1. She-dragon / Dişi ejderha

B11.2.0-2. He dragon / Erkek ejderha (MTB)

B11.2.0-2.1. Dragon son / Ejderha oğul (MTB) TBM-65

Ben ejderhalar padişahının tek oğluyum.

N838. Hero (culture hero) as helper / Yardımcı kahraman

N838-2. Hero reconciles the offended dragon father and son / Kahramanın küs olan ejderha baba ve oğlu barıştırması (MTB) TBM-65

Böylece Övez,ejderhayı oğluyla barıştırmış.

Q40. Kindness rewarded / İyiliğin ödüllendirilmesi

Q40-2. Rewarding the hero who reconciles the dragon father and his son / Ejderha baba ve oğlu barıştıran kahramanın ödüllendirilmesi (MTB) TBM-65

Sonunda çaresiz, yüzüğü Övez'in eline vermiş.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TBM-65

Övez, ejderhalarla vedalaşıp evine gelmiş. Başından geçenleri anne ve babasına anlatmış.

T130. Marriage customs / Evlilik gelenekleri

T130-1. Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB) TBM-65

Ondan sonra Övez, annesini padişahın kızına görücü göndermek istemiş.

T52.5. Attempt to purchase wife / Eşi satın almaya çalışma

T52.5-1. Bride wealth / Başlık parası (MTB) TBM-65

Tekrar gelmesin diye kızının değerini arttırmış: — Yarın sabah kalktığımda etrafı altından kale, onun her köşesi altından bir ev, birinin içi ilkbahar, birinin içi güz, birinin içi yaz, birinin içi kış olmalı. Bu şartı yerine getiren kızını alır. Olmazsa da canından ümidini kesmeli, demiş.

M411.1. Curse by parent / Aile tarafından edilen beddua

M411.1-5. Curse by mother / Anne tarafından edilen beddua (MTB) TBM-65

Övez'in annesi, padişahın söylediklerini işitince yüreği ağzına gelip beddua ederek evine gelmiş.

Z71.5. Formulistic number: seven / Formülistik sayı: yedi

Z71.5-9. Formula: seven days and seven nights / Formül: yedi gün yedi gece (MTB)

Z71.5-9.1. Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TBM-65

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-65

Övez, padişahın kızıyla evlenip, yedi gün yedi gece toy verip halkının önüne büyük sofralar kurmuş.

P234. Father and daughter / Baba ve kız TBM-65

Padişahın kızı ise babasının huyunu bilirmiş.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-65

O kendi kocasına: — “İki koçun kellesi bir kazanda kaynamaz” demişler.

J155.4. Wife as adviser / Danışman olarak eş

J155.4-1. Husband is directed by his wife in his decision / Kocanın kararında karısı tarafından yönlendirilmesi (MTB) TBM-65

Şimdi babam sana gün yüzü göstermez. O: “Bu oğlan benim kızımı nasıl bir güçle aldı acaba?” der de bunun peşine düşer. O bizim rahat yaşamamıza müsaade etmez. En iyisi biz nehrin diğer tarafına geçelim de orda yaşayalım, demiş.

D815. Magic object received from relative / Yakından alınan sihirli obje

D815-9. Magic object received from husband / Kocadan alınan sihirli obje (MTB) TBM-65

Övez, yüzüğü eşine vermiş de: — Ama iyi sakla, diye sıkıca tembihlemiş.

E125. Resuscitation by relative / Yakın (akraba) tarafından diriltirme

E125-4. Resuscitation by wife / Eş tarafından diriltirme (MTB) TBM-65

O: “Beni ve Övez’i iyileştirip şu yere getir” diye yüzüğe emretmiş ve Övez o anda eşinin yanında belirmiş.

2.66. Üç Kız Kardeş¹⁶¹

2.66.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda zengin bir adam varmış. O zenginün üç kızı^{P252.2.} varmış. Onlar birbirinden tembelmiş.^{W111.5-15.} Zengin, bu kızlarına: “Koyunun ağılını temizleyip gelin” diye iş verse: “Hay, ağılı batsın” diye homurdanırlarmış. “Sığırın ağılını temizleyin” dese, “Hay, toynağı düşsün” derlermiş. Zengin: “Devenin ağılına bakın” dese, “Hay, tabanı düşsün” derlermiş.

Bir gün zengin, bir yerden gelip kızlarına:

— Kızlarım, benim kuşağımı çözün, düğümlenmiş. Yapamadım, demiş. Büyük kızı:^{P252.2-1.}

— Baba, ben ipek işliyorum, demiş. Ortanca kızı:^{P252.2-2.}

— Baba, takke işliyorum. Elimi kirletmeyeyim ya, diye cevap vermiş. Küçük kızı:^{P252.2-3.}

— Ben bebekle oynuyorum, demiş.

Zengin, sonunda hanımını^{P210.} çağırıp kuşağını çözdürmüş. Zenginün kuşağından iğde dökülmüş. Kızları koşup gelmişler.

Babası onlara: “Biriniz ipek işliyordunuz, ikincinizin takkesi kir olacaktı, üçüncünüz bebekle oynuyordu. Gidin işinizle meşgul olun” demiş. Sonra zengin, kızlarına: “Ben sizi iğdenin bol olduğu yere götüreyim. Ama iğdenin yanına vardıktan sonra yukarıya bakmayın”^{C333-1.} demiş. Zengin böylece kızlarını bir gün dışarıda bırakıp eğitmek istemiş. Daha sonra zengin, her kızının eline yırtık bir çuval verip kendisi de eline sert bir kırbaç alıp gitmişler. İğdeliğe vardıktan sonra zengin, iğde ağacına çıkıp vurmaya başlamış. Zengin bir an iğdeye vurup sonra da kızların gözüne ot atıp kaçmış.

Kızlar yukarıya bakmadan iğde toplasalar da çuvalları hiç dolmamış. Bir bakmışlar ki, çuvallarının dibi yırtık.

Kızlardan birinin yanından iğne, birinin yanından ip çıkmış. Bunlar çuvallarını dikip, yeniden iğde toplayıp çuvallarını doldurmuşlar ve evlerine dönmüşler.

¹⁶¹ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Üç kız dogan”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 211-221.

Gelmişler ki yurtları dağılmış. Kızlardan biri:

— Annem beni seviyorsa aynam ile tarağımı koymuştur, demiş.

Ortanca kızı ise:

— Annem beni seviyorsa su dolu güğümümü koymuştur, demiş.

Küçük kızı ise:

— Annem beni seviyorsa yoğurt ile ekmeğimi koymuştur, demiş.

Gidip bakmışlar ki, söyledikleri gibi, üçünün de dedikleri şeyler varmış. Onlar yoğurt ile ekmeği toplanıp yemişler.

Sonra:

— Ey koyunun ağılı! Bizim evimiz nereye göçtü, diye sormuşlar.

Bunun üzerine koyunun ağılı:

— He, sizin “Ağılım batsın” diye bir sözünüz vardı, demiş.

Sonra:

— Sığırın ağılı! Evimiz nereye göçtü, diye sormuşlar. Sığır ağılı:

— He, “Toynağı düşsün” diye bir sözünüz vardı, demiş. Sonra deve ağılına gidip:

— Deve ağılı! Evimiz nereye göçtü, diye sormuşlar. Deve ağılı:

— He, “Tabanı düşsün” demiştiniz, demiş. Sonra bakmışlar ki, bir toklu kuzucuk kalmış. Kızlar, toklu kuzuya evlerinin nereye göçtüğünü sormuşlar.

Toklu kuzucuk:

— Bir yanıma su, bir yanıma ot koyarsanız söyleyeyim, demiş.

Bunlar da toklu kuzunun bir yanına ot, bir yanına su koymuşlar.

Ondan sonra toklu kuzu:

— Şu yoldan gidin. Giderken yol ikiye ayrılır. İncili yoldan giderseniz varırsınız, demiş.

Bundan sonra kızlar, toklu kuzunun yanından ayrılıp yola düşmüşler. Giderlerken yol ikiye ayrılmış. Büyük kız ile ortanca kız, incili yoldan gitmiş. Küçük kız ise beyaz yoldan gitmiş. Büyük kız ile ortanca kız, inci toplayarak gitmişler. Epey yürüdüktan sonra küçük kız da korkup diğer kardeşlerinin yanına gelmiş. Üç kız yola düşüp giderlerken önlerine bir ev çıkmış. Az gidip uz gidip o eve ulaşmışlar. Bakmışlar ki, evin içinde bir dev var. O:

— Kafesten göz görünüyor,

Gözü dolu yaş görünüyor.

Çık da bak, Gülbike, demiş.

Gülbike çıkıp kızlara:

— Kaçın yoksa dev sizi yer, demiş. Sonra eve girip:

— Dışarıda hiç kimse yok, demiş.

Kızlar o zaman da kaçmamışlar. Yine dev:

— Kafesten göz görünüyor,

Gözü dolu yaş görünüyor.

Çık da bak, Gülbike, demiş.

Gülbike bu defa da dışarı çıkıp kızlara kaçmalarını tembihlemiş. Kızlar kulak asmamışlar.

Üçüncüsünde devin kendisi çıkmış. Bakmış ki üç tane kız duruyor. Dev onları eve sokmuş. Sonra:

— Siz oturun. Ben değirmende öğütüp size ekmek pişirip getireyim, diyerek gitmiş.

Dev gider gitmez Gülbike, kızlara:

— Kaçın yoksa dev geldikten sonra sizi yer. O ekmek pişirmeye gitmiyor. Dışını bilemeye gitti, demiş. Bunun üzerine kızlar:

— Nasıl kaçalım, deyip bakmışlar.

Gülbike onlara şöyle akıl vermiş:

— Kapıya değirmen taşını asın. Bir kabı külle doldurup eve asın. Devin oturacağı yere çivi çakın, devin kızının karnından tırmık geçirin. Dev peşinizden kovalayıp yetiştiğinde aynanızı fırlatın ve: “Düz kaya ol” deyin. Eğer onda da kurtulamazsanız tarağınızı fırlatın: “Demir dikenler ol” deyin. Onda da kaçıp kurtulamazsanız güğümünüzü fırlatın: “Dipsiz ırmak olası” deyip kaçın. Böylece devden kurtulursunuz.

Kızlar, Gülbike'nin dediği gibi yaparak kaçmışlar.

Dev, dışını bileyip kızları yemek için gelmiş. Bakmış ki, kızını inleyip yatıyor. Dev:

— İnleme yavrum, inleme. Yüreğim kara taştır, diyerek kapıdan girerken alınına değirmen taşı çarpmış. Alnını tutup içeri girince gözüne kül dolmuş. Oturduğunda oturduğu yere çivi batmış. Dev, içinin yangınından kızını yemiş. Sonra evinin üstüne çıkıp bakmış ki, kızların gölgesi kayboluyor. Dev onları kovalamaya başlamış. Tam ulaştım dediğinde kızlar: “Düz bir kaya ol” diyerek aynayı fırlatmışlar. Ayna düz bir kaya olmuş.

Dev, bu kayadan zar zor geçmiş. Sonra tekrar kovalamış. Tam yetiştim dediğinde kızlar: “Demir dikenler olası” diyerek tarağı fırlatmışlar. Dev bundan da zar zor geçmiş. Tekrar kovalamaya başlamış. Tam yetiştim dediğinde kızlar güğümü fırlatıp: “Dipsiz ırmak olası” demişler. Güğüm, dipsiz bir ırmak olmuş. Dev, kızlara:

— Ay kızlar! Bu ırmaktan nasıl geçtiniz, diye sormuş. Kızlar:

— Eteğimizi taşla doldurup, boynumuza taş asıp geçtik, demişler.

Dev, boynuna taş asıp eteğini taşla doldurup ırmağa girip batmış.

Şimdi haberi kızlardan alın. Kızlar acıkmışlar. Küçük kız ağlayarak yeri kazarken bir üzüm bulmuş. Onu ablalarına vermiş. İki büyük kardeş bunu yiyip küçük kıza bir şey vermemişler. ^{P252.2-4.}

Yine küçük kız ağlayarak yeri kazarken bir erik bulmuş. Kardeşlerine: “İşte, ben bir erik buldum” demiş. Kardeşleri onu da elinden alıp biri etli kısmını, biri çekirdeğini yemiş. Yine küçük kıza bir şey vermemişler.

Küçük kız ağlayarak yer kazarken yerde bir ağaç bulmuş. O:

— Vay ablalarım! Burada bir tahta var, diye bağırır. Kızların üçü, üç yandan o tahtayı kaldırıp kenara atmışlar. Bakmışlar ki, tahtanın altında büyük bir ev var. Evin içine girdiklerinde yemek pişiyor, çay kaynıyormuş. Kızlar çay içip yemek yemişler. Sonra da her biri bir sandığın içine girip yatmış.

Akşam dev gelip kuru ekmek ile çay içip yatmış. Ertesi gün kalktığında kızların üçü, üç yerden deve vurup onu öldürmüşler. Sonra kızların üçü de erkek kılığına girip biri koyun çobanı, biri sığır çobanı, diğeri de deve çobanı olmuş. ^{K1837-13.1.}

Günden gün geçmiş, aydan ay geçmiş. Bir gün padişah, vezir vüzeralarıyla sahraya gezintiye çıkmış. Kızlar bunları görünce misafirlige çağırmışlar. Sonra kızlar onlardan önce gelip, kız kıyafetlerini giyip oturmuşlar. Padişaha ve vezir vüzeralarına hayvan kesip onları ağırlamışlar. Yemek ve çayla keyfi yerine gelen padişah, kızlara:

— Evlenme niyetiniz var mı, diye sormuş. O zaman kızların büyüğü:

— Kız ise ere varır, yiğit ise hanım alır, demiş. Padişah, vezir vüzeralarına:

— Haydi gençler! Beğendiğinizi seçin, demiş.

Vezirlerden biri:

— Ben büyük kızını alacağım, demiş.

Vüzera:

— Ben ortancasını alacağım, demiş.

Padişahın kendisi ise küçük kızını almış. Ondan sonra vezir, büyük kıza:

— Sen bana ne iş yaparsın, diye sormuş. O zaman kız:

— Bir avuç aş ve bir avuç tuz ile bütün halkını ağırlarım, demiş.

Ondan sonra vüzera, ortanca kıza sormuş. Ortanca kız:

— Bir atı eyerleyinceye kadar bir gömlek, bir şalvar dikip giydiririm, demiş.

Ondan sonra padişah, küçük kıza sormuş. Küçük kız:

— Ben sana altın saçlı oğlan ile gümüş saçlı kız doğururum, ^{H389-} demiş.

Padişah, vezir vüzeraları ile az gidip uz gidip kendi yurtlarına gelmiş. Toy yapıp ^{T135.} kızları nikâhlayarak almışlar.

Büyük ve ortanca kız, vezir ve vüzeraya verdikleri sözleri yerine getirmişler.

Küçük kızın da aydan ay, gündün gün geçince altın saçlı oğlu ve gümüş saçlı kızı ^{T551.} olmuş. ^{T584.} Küçük kızın kardeşleri bu durumu kıskanarak ^{K2212.} çocukları yok etmeyi akıllarına koymuşlar ^{S72.} ve hiç kimseye duyurmadan, fırsatını bulup, çocukları sandığa koyup nehre atmışlar. ^{S142-1.} Kızın koltuk altına ise enik koymuşlar ve padişaha: “Hanımın enik doğurdu” diye haber vermişler. ^{K2115-0.2.}

Padişah öfkelenip, ^{J2301.} eniğin gözünü oyarak kuyuya atmış. ^{S62.} Hanımının ise belinden aşağısını yere gömüp: ^{Q552.2-4.1.} “İki göğsünden it asım” diye buyurmuş.

Şimdi haberi küçük kızın çocuklarından işitin:

Nehirde akıp giden sandığı bir karga ile dev görmüş. Dev: “Sandığım içi benim”, karga da “Dışi benim” demiş.

Karga gidip sandığı nehirde çıkarmış. Sandığı açmışlar ki içinde Ay ile Güneş’i kıskandıran bir oğlan ile kızcağız yatarmış. ^{P253.} Karga, sandığı alıp gitmiş. Dev de oğlan ile kızcağızı evine getirip beslemiş. ^{S353-3.}

Aydan ay, gündün gün geçip çocuklar yedi yaşına ulaşmış. Bir gün dev:

— Yavrularım, benim vadem doldu, artık ölüyorum, demiş. Onlar:

— Annemiz de sen, babamız da sen. Ölürsen biz ne yaparız, diye ağlamışlar. Bunun üzerine dev:

— Öldükten sonra beni defnedip başucumda kırk gün kırk gece ağlarsanız oradan kara bir at çıkar. O at sizi muradınıza erdirir, demiş. ^{J154.0-3.1.}

Dev öldükten sonra oğlan ile kız, onun başucunda kırk gün kırk gece boyunca beklemişler. ^{H1462-3.} Ondan sonra yerden kara bir at çıkıp:

— Benim üstüme binin, gözünüzü yumun, demiş. Sonra at, çocukları sevgili yurduna getirmiş.

Annelerinin iki büyük kardeşi, çocukları tanıyıp onları yok etmenin yolunu aramışlar ve tecrübeli bir kadının yanına gelip kız ve oğlanın yaşadığı yeri tarif ederek:

— Eğer sen bu oğlanı yok edebilirsen sana boyunca altın verelim, demişler. Yaşlı kadın kabul etmiş ve oğlanın kız kardeşinin yanına gelip:

— Utanmadan bu kulübede mi yaşıyorsunuz? Size yedi katlı ev lazım, demiş.

Kız, kardeşi geldiğinde ağlıyormuş. Kardeşi:

— Niçin ağlıyorsun, diye sormuş. Kız:

— Eşeğin ağılından ev, eskimiş kulübeden yer olmaz. Bize yedi katlı ev lazım, demiş. Oğlan, atın yanına gidip durumunu ona anlatmış. At bir dua okuyup üflemiş ve yedi katlı ev hazır olmuş.

Ertesi gün cadaloz kadın gelip yine kıza:

— Şimdi tek eksişin, filan yerde kendi oynayıp kendi gülen bir bebek var. Sana hem bebek olacak hem arkadaş olacak, demiş.

Oğlan geldiğinde yine kız kardeşi ağlıyormuş.

— Şimdi niye ağlıyorsun, diye sormuş. Kız:

— Filan yerde kendi gülüp oynayan bir bebek varmış. Bunu bana getiriver, demiş.

Oğlan yine atının yanına gitmiş. Atı:

— Öncelikle kırk kulaç ip bul, demiş.

Oğlan kırk kulaç ipi alıp atının üstüne binmiş. Atı yabancı bir yere gidip durmuş.

Sonra oğlana:

— Kapının ağzında bir grup dev uyukluyordur. Onları ezip geç ve baştaki kapıyı aç. Orada bebek duruyordur, onu alıp kaç. Devlere sezdirmeden üstüme bir binebilirsen kurtulursun yoksa devler seni öldürür, demiş.

Oğlan, atın tembihlediği gibi yapıp, bebeği alıp kaçmış. Bebek, daha oğlan evden çıkmadan kahkahayla gülmüş. Devler uykudan uyanıp oğlanın peşine düşmüşler.

Oğlan onlar yetişmeden atına binmiş ve devlerden kaçıp kurtulmuş. Böylece bebeği kız kardeşine vermiş. ^{P253.2-0.2.}

Ertesi gün ihtiyar kadın yeniden kızın yanına gelip:

— Şimdi bir eksişiniz var. Bu nehrin içinde sayısız eşya var. Onları alabilerseniz zenginliğiniz yere göğe sığmaz, demiş.

Oğlan geldiğinde kardeşi yine ağlıyormuş.

— Ev dedin, ev yaptırdım. Bebek dedin, onu getirdim. Şimdi ne eksişin var, diyerek oğlan kızmış. Kız:

— Yiyeceğimiz yok. Şu nehirde çok hayvan var, diyorlar. Hayvanları çıkarabilsen, demiş. Oğlan yine çaresizce atının yanına gitmiş. Atı:

— Zor iş. Zor da olsa bakayım. Benim bedenimi kayışla, demiş.

Oğlan, atın bedenini kayışlamış. At yine:

— Ben nehre girdiğim zaman, kanlı köpük çıkarsa sevin. Ak köpük çıkarsa üzül, demiş.

Oğlan, atı nehre götürmüş. Bir süre sonra bakmış ki nehrin üzerinde kanlı köpük görünüyor. Oğlan buna çok sevinmiş. Kısa bir süre sonra nehirden meleyerek koyun, keçi çıkıvermiş. Sürünün bir kısmı padişahın evine, diğer kısmı oğlanın evine gitmiş. Ardından atı da sudan çıkmış.

Ertesi gün yaşlı kadın yine gelip tatlı dille:

— Yavrum, şimdi yine bir eksiğin var. Filan yerde Gülcemile adlı güzel bir kız var. Hem sana yenge olacak hem kardeşine gelin olacak. Onu alabilirseniz sizden bahtlı insan olmayacak, demiş.

Kız, kardeşi geldiğinde yine ağlıyormuş. Oğlan:

— Yine ne ağlıyorsun, diyerek kızmış. Kız, Gülcemile’yi kardeşine anlatmış. Oğlan yine atının yanına yalvararak gitmiş. Atı:

— Çok zor iş. Yine de gideyim. Bin üstüme, yum gözünü, demiş. Yabancı bir yere varıp inmişler. At şöyle demiş:

— İşte, yerde yatan taşları görüyor musun? Bunlar senin gibi adamlardı. Onlar Gülcemile’ye ulaşamayıp bu hâle geldiler. Senin yapman gereken şey; kapısına varıp bir defa: “Gülcemile” diye bağırarak. Ses vermezse dizinden aşağısı donup taş olur. İkinci defa bağırdığında da ses vermezse göğsünden aşağısı donup taş olur. Eğer üçüncü defa da ses vermezse o zaman kara taşa dönüşürsün yoksa da alırsın, demiş. Oğlan gidip bir defa: “Gülcemile” diye bağırarak, ses vermemiş. Oğlanın dizinden aşağısı donup taş olmuş. İkinci defa bağırarak, o zaman da ses vermemiş. Oğlanın göğsünden aşağısı donup kara taş olmuş. Üçüncü defa da bağırarak. O zaman da ses vermemiş. Oğlan tamamen kara bir taşa dönüşmüş. ^{D231-3.}

Şimdi haberi kara attan alın! Kara at, oğlanı muradına erdiremediği için kırk gün kırk gece ağlamış. Kırk gün kırk geceden sonra Gülcemile, ses vermiş. Taşa dönüşen adamların hepsi dirilip: “Kız benim de kız benim” demişler. O sırada köse sakallı bir adam:

— Kız hiçbirimizin değil. O, şu oğlanın. O, kızını kara atın yardımıyla aldı, demiş. Oğlan, Gülcemile’yi alıp yola düşmüş. Giderlerken yolda Gülcemile, oğlana:

— Sen gittiğin yerde iki göğsünden köpek asılı olan kadın görmüş müydün, demiş.

Oğlan gördüğünü söylemiş. Gülcemile:

— O senin annendi! Onun yanına git de ona yardım et. Toy yaptığımızda insanlara altın tabakla yemek ver. Yemek yiyen insanların hepsine tabağı hediye et. Padişah seni öldürüp beni kendine eş almak ister. O zaman seni öldürmek için önüne yemek koyar. Onu yeme, demiş.

Bu olaylara şaşırıp üzülen oğlan, annesine yeryüzünde var olan bütün yemeklerden getirip vermiş. Sonra toy yapmış. Toyda halka aş, ekmekek verip: “Herkes hangi tabaktan yemek yediyse, tabağını alıp gitsin” diye haber salmış. Toydan sonra gerçekten de padişah, oğlanı köşküne çağırılmış ve önüne yemek koymuş.^{N731.1.} Oğlan yemeği yememiş. O sırada kapıdan bir köpek gelmiş. Yemeği o köpeğin önüne dökmüş. Köpek o anda ölmüş. Oğlan, padişaha bakıp:

— Sen beni öldürmek için çağırmışsın. Benden ne intikamın var? Ya da zavallı anneme ne kastın var? Hey, kadından enik doğar mı, demiş.

Padişah:

— Sokakta iki göğsüne köpek asılı olan kadını görmedin mi, demiş. Genç:

— Gördüm ama o köpek doğurmamış. Ondan biz doğduk, diyerek telpeğini çıkarıp altın saçlarını göstermiş.

Bu olanları işitince öfkelenen padişah, hemen hanımını köşküne getirtmiş.

Periler, padişahın hanımının gözünü açmışlar. Genç, iki teyzesini ve yaşlı kadını yere baş aşağı gömdürüp, ayaklarını ata kazık yapmış.^{Q301-1.}

Padişah, sevincinden fakir fukaraya servetinden paylaştırıp altın saçlı oğlunu tahta çıkarmış.

2.66.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 66

P252. Sisters / Kız kardeşler

P252.2. Three sisters / Üç kız kardeş TBM-66

O zenginün üç kızını varmış.

W111.5. Other lazy persons / Diğer tembel insanlar

W111.5-15. Lazy sisters / Tembel kız kardeşler (MTB) TBM-66

Onlar birbirinden tembelmiş.

M411.1. Curse by parent / Aile tarafından edilen beddua

M411.1-4. Curse by daughter / Kız çocuk tarafından edilen beddua (MTB) TBM-66

Zengin, bu kızlarına: “Koyunun ağılını temizleyip gelin” diye iş verse: “Hay, ağılı batsın” diye homurdanmış. “Sığırın ağılını temizleyin” dese, “Hay, toynağı düşün” derlermiş. Zengin: “Devenin ağılına bakın” dese, “Hay, tabanı düşün” derlermiş.

P252.2-1. The eldest of three sisters / Üç kız kardeşin en büyüğü (MTB) TBM-66

Büyük kızı: — Baba ben ipek işliyorum, demiş.

P252.2-2. The middle sister of three sisters / Üç kız kardeşin ortancası (MTB) TBM-66

Ortanca kızı: — Baba, takke işliyorum. Elimi kirletmeyeyim ya, diye cevap vermiş.

P252.2-3. The youngest sister of three sisters / Üç kız kardeşin en küçüğü (MTB) TBM-66

Küçük kızı: — Ben bebekle oynuyorum, demiş.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-66

Zengin, sonunda hanımını çağırıp kuşağını çözdürmüş.

C333. Tabu: looking up / Yukarıya bakma yasağı

C333-1. Tabu: Father forbids looking at the top of the tree / Babanın ağacın üstüne bakmayı yasaklaması (MTB) TBM-66

Ama iğdenin yanına vardıktan sonra yukarıya bakmayın” demiş.

P252.2-4. Elder sisters unfaithful but youngest sister faithful / Ablalar vefasız fakat küçük kız kardeş vefalı (MTB) TBM-66

Küçük kız ağlayarak yeri kazarken bir üzüm bulmuş. Onu ablalarına vermiş. İki büyük kardeş bunu yiyip küçük kıza bir şey vermemişler.

K1837. Disguise of woman in man's clothes / Kadının kıyafet değiştirip erkek kılığına girmesi

K1837-13. Daughter is disguised as a boy because she is not wanted / Kız çocuğun istenmediği için erkek kılığına girmesi (MTB)

K1837-13.1. Sisters are disguised as boys because they were kicked out of the house by their father / Kız kardeşlerin babaları tarafından evden atıldığı için erkek kılığına girmesi (MTB) TBM-66

Sonra kızların üçü de erkek kılığına girip biri koyun çobanı, biri sığır çobanı, diğeri de deve çobanı olmuş.

H360. Bride test / Gelin sınaması

H389- Bride test: giving birth to a golden-haired boy and silver-haired girl / Gelin sınaması: altın saçlı oğlan, gümüş saçlı kız doğurma (MTB) TBM-66

Küçük kız: — Ben sana altın saçlı oğlan ile gümüş saçlı kız doğururum, demiş.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-66

Toy yapıp kızları nikâhlayarak almışlar.

T551. Child with extraordinary members (limbs) / Çocuk ve olağanüstü organları TBM-66

T584. Parturition / Doğum TBM-66

Küçük kızın da aydan ay, günden gün geçince altın saçlı oğlu ve gümüş saçlı kızını olmuş.

K2212. Treacherous sister / Hain kız kardeş TBM-66

S72. Cruel aunt / Zalim teyze TBM-66

K2115. Animal-birth slander / Hayvan doğurma iftirası

K2115-0.2. Pupy substituted for newly-born babies / Enik doğurma iftirası (MTB) TBM-66

Kızın koltuk altına ise enik koymuşlar ve padişaha: “Hanımın enik doğurdu” diye haber vermişler.

S142. Person thrown into the water and abandoned / İnsanın suya atılması ve terk edilmesi

S142-1. Aunts abandon their sister’s children in the river / Teyzelerin kız kardeşinin çocuklarını nehre terk etmesi (MTB) TBM-66

Küçük kızın kardeşleri bu durumu kıskanarak çocukları yok etmeyi akıllarına koymuşlar ve hiç kimseye duyurmadan, fırsatını bulup, çocukları sandığa koyup nehre atmışlar.

S62. Cruel husband / Zalim koca TBM-66

J2301. Gullible husbands / Kolay aldanan (saf) kocalar TBM-66

Q552.2. Sinking of earth as punishment / Ceza olarak toprağa gömme

Q552.2-4. Woman was punished with adultery and buried in the ground / Kadının zina suçuyla cezalandırılıp toprağa gömülmesi (MTB)

Q552.2-4.1. Woman was punished because of the false accusation of giving birth to a puppy and buried in the ground / Kadının enik doğurması iftirasıyla cezalandırılıp toprağa gömülmesi (MTB) TBM-66

Padişah öfkelenip, eniğin gözünü oyarak kuyuya atmış. Hanımının ise belinden aşağısını yere gömüp: “İki göğsünden it asın” diye buyurmuş.

P253. Sister and brother / Kız ve erkek kardeş TBM-66

Sandığı açmışlar ki içinde Ay ile Güneş’i kıskandıran bir oğlan ile kızcağız yatarmış.

S353. Abandoned child reared by supernatural beings / Terk edilmiş çocuğun doğaüstü güçler tarafından büyütülmesi

S353-3. Abandoned child reared by ogre / Terk edilmiş çocuğun dev tarafından büyütülmesi (MTB) TBM-66

Dev de oğlan ile kızcağzı evine getirip beslemiş.

J154.0.1. Wise words of father / Baba nasihati

J154.0-3. Wise words of dying foster father / Ölmek üzere olan koruyucu babanın nasihati (MTB)

J154.0-3.1. Wise words of dying father ogre / Ölmek üzere olan koruyucu dev babanın nasihati (MTB) TBM-66

Bunun üzerine dev: — Öldükten sonra beni defnedip başucumda kırk gün kırk gece ağlarsanız oradan kara bir at çıkar. O at sizi muradınıza erdirir, demiş.

H1462. Vigil for dead father / Ölmüş baba için kabirde nöbet

H1462-3. Vigil in the grave of the dead foster ogre father / Ölmüş koruyucu dev babanın kabrinde nöbet (MTB) TBM-66

Dev öldükten sonra oğlan ile kız, onun başucunda kırk gün kırk gece boyunca beklemişler.

P253.2. Sister faithful to transformed brother / Vefalı erkek kardeşe dönüşen kız kardeş

P253.2-0.1. Faithful sister / Vefalı kız kardeş (MTB)

P253.2-0.2. Faithful brother / Vefalı erkek kardeş (MTB) TBM-66

Oğlan onlar yetişmeden atına binmiş ve devlerden kaçıp kurtulmuş. Böylece bebeği kız kardeşine vermiş.

D231. Transformation: man to stone / İnsanın taşa dönüşmesi

D231-3. Transformation: brother to black stone / Erkek kardeşin kara taşa dönüşmesi (MTB) TBM-66

Oğlan tamamen kara bir taşa dönüşmüş.

N731. Unexpected meeting of father and son /Baba ve oğulun tesadüfen karşılaşması

N731.1. Unknown son returns to father's court / Bilinmeyen erkek çocuğun babasının sarayına (evine) yeniden dönmesi TBM-66

Toydan sonra gerçekten de padişah, oğlanı köşküne çağırmiş ve önüne yemek koymuş.

Q301. Jealousy punished / Kıskançlığın cezalandırılması

Q301-1. Jealousy aunt(s) punished by nephew / Kıskanç teyzelerin yeğeni tarafından cezalandırılması (MTB) TBM-66

Genç, iki teyzesini ve yaşlı kadını yere baş aşağı gömdürüp, ayaklarını ata kazık yapmış.

2.67. Üvey Anne¹⁶²

2.67.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanlarda bir garip adam varmış. Onun hanımı ölmüş, bir oğlu ile bir kızı elinde yetim kalmış.^{L111.4-7.} Bu adam: “Zavallı çocuklarım horlanmasın” diye dul bir kadınla evlenmiş.^{P210.} Aydan ay geçmiş, günden gün geçmiş, o kadın hamile kalmış.^{T570.}

Üvey anne,^{P282.} garibin çocuklarından tiksiniyormuş. Günlerden bir gün çocukların babasına:

— Ben aş eriyorum.^{T571.} İnsan eti yiyesim var. Oğlunu öldürüp ver,^{K2219-1.} demiş. Kocasının gözünden damla damla yaşlar dökülmüş. Onu gören kadın:

— Sen ya oğlundan vazgeçersin ya da benden, diyerek onu sıkıştırmış.^{H934.1.} Garip, çaresiz kalıp razı olmuş.

O, çocuklar odundan geldikten sonra oğluna:

— Dövdürguyu’da altın, gümüş gibi çok eşya varmış. Biz de yarın gidip bunlardan ihtiyacımızı alıp dönelim, demiş.

Odundan yorulup gelen çocuklar uykuya daldığında onların babası bıçağını bulup bilemiş.

Ertesi gün bir topak ekmek ile bir matara su alıp baba oğul^{P233.} yola düşmüşler. Onlar birkaç gün yol yürümüşler. Babası her ne kadar denese de oğlunu öldürememiş.^{S11.4.}

Sonunda oğlu yorulup:

— Baba, biz ne zaman gideceğimiz yere ulaşacağız acaba, diye sormuş. Babası:

¹⁶² Kadırov, A. (haz.). (1994). “Övey Ene”. *Yedi Davager*. Aşgabat: Magarif, 22-24.

— Oğlum, acele etme. İşte, gidiyoruz, diyerek oğlunu rahatlatmış. Onlar sonunda Dövdürguyu'ya ulaşmışlar.

Oğlanın babası:

— Oğlum, sen korkma da kuyunun içine bir bak. Ne var ne yok bir öğren, demiş. Oğlu kuyuya bakmak için eğilmiş ve babası onun tepesinden baltayı indirmiş.^{K2215-} Oğlan: “Vay, baba” diyerek o anda can vermiş.^{S11.3.3.} Daha sonra babası hiç kimse görmeden oğlunu parça parça edip bir çuvala koymuş ve yine geldiği yoldan geri dönmüş. O, etli çuvalı getirip hanımına vermiş.

Ölen oğlanın kız kardeşi dövünerek:

— Baba, baba! Hani benim ağabeyim, diye hüngür hüngür ağlamaya başlamış.^{P253.2-}

0.1. Babası üzüntülü görünerek kızının başını sıvazlamış:

— Ağabeyin yine on, yirmi güne gelir. Onu eşyaların yanında bırakıp döndüm, diyerek sır vermemeye çalışmış.

Üvey ana, oğlanın etinin hepsini kazana koyup ağzına da sıkıca kapak kapatıp kıza: “Altını yakıver” demiş.^{S31.} Kız ateş yakmış.

Üvey ana yeniden:

— Pis tula¹⁶³! Kazanın ağzını açma, açarsan öldürürüm,^{C329-} diyerek onu azarlamış.

Odonları tükenince karı koca odun toplamaya gitmiş. O sırada kız:

— Bunun içinde ne var acaba, diyerek kazanın kapağını kaldırmış ve kardeşinin bir parça eti kuş olup kazandan uçup gitmiş.

Üvey anne, odun toplayıp getirerek kazanın kapağını açmış ve eti saymış. Bakmış ki, bir parça et eksik çıkıyor. O hemen kızı sıkıştırıp sormuş. Kız durumu olduğu gibi anlatıvermiş. Üvey anne, kızı evden kovmuş.^{Q431-22.} Kız ağlaya ağlaya erkek kardeşini aramaya gitmiş.^{H1385.8.}

Önceki uçup giden kuş, kumaş satan bir satıcının yanına varıp:

— Vah, bir düşünmeden,

Öldürdü babam beni.

Üvey ana insafsız,

Kül etti gül ömrümü, demiş. Kumaş satan adam, bu kuşa bir top kumaş vermiş. Kuş minnettarlık bildirerek uçup gitmiş.

Böyle dolaşırken üvey annesi ile babasının çalıştığı yere varmış. Önce babasının yanına konup:

¹⁶³ Tula: Kadınlarla ilgili söylenen sitem, küfür (TDS, 1962: 659). Türkiye Türkçesi ağızlarında köpek yavrusu anlamına gelir. Web: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 22.02.2020 tarihinde alınmıştır.

— Vah, bir düşünmeden,

Öldürdü babam beni.

Üvey ana vicdansız,

Kül etti gül ömrümü, diyerek dertli dertli ötmeye başlamış.

Sızlanma sesini işiten babası:

— Yine bir kez tekrarla, demiş.

Kuş da:

— Eğer gözünü yumarsan söyleyeyim, demiş. Babası gözlerini yummuş ve kuş iki gözünü gagalamış.^{Q211.4-3.} O kör olmuş.

Kuş, üvey annesinin yanına varınca da:

Vah, bir düşünmeden,

Öldürdü babam beni.

Üvey ana insafsız,

Kül etti gül ömrümü, demiş.

Üvey annesi de ona:

— Yine bir kez tekrarlasana, demiş.

O zaman kuş:

— Eğer gözünü yumup karnını açarsan söyleyeyim, demiş. Üvey anne, gözlerini yumup karnını açınca kuş onun iki gözünü de gagalamış. Ardından da karnını gagalamış. Üvey anne o anda ölmüş.^{Q215-1.}

Kuş, ormanda gezen kız kardeşinin peşinden yetişip ona görünmeden kumda yuvarlanmış ve öncekinden de yakışıklı bir oğlan oluvermiş. Kız kardeşi onu görünce hemen tanıyıp kucaklamış.^{N734.}

İki kardeş, başlarından geçenleri anlatıp dertleşerek evlerine dönmüşler. Üvey annenin lafına kanıp öz oğlunu öldüren acımasız babayı da kötü cezalandırmışlar.

Sonra iki kardeşin her biri bir hünere sahip olarak sağlıklı bir şekilde yaşamaya başlamışlar.

2.67.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 67

L111.4. Orphan hero / Yetim (öksüz) kahraman

L111.4-7. Orphan brother and sister as heroes / Kahraman olarak öksüz erkek ve kız kardeşler (MTB) TBM-67

Onun hanımı ölmüş, bir oğlu ile bir kızını elinde yetim kalmış.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-67

Bu adam: “Zavallı çocuklarım horlanmasın” diye dul bir kadınla evlenmiş.

T570. Pregnancy / Hamilelik TBM-67

Aydan ay geçmiş, günden gün geçmiş, o kadın hamile kalmış.

P282. Stepmother / Üvey anne TBM-67

Üvey anne, garibin çocuklarından tiksiniyormuş.

T571. Unreasonable demands of pregnant women / Hamile kadının mantıksız talepleri TBM-67

Günlerden bir gün çocukların babasına: — Ben aş eriyorum.

K2210. Treacherous relatives / Hain akrabalar

K2219- Treacherous step relatives / Hain üvey akrabalar (MTB)

K2219-1. Treacherous stepmother / Hain üvey anne (MTB) TBM-67

İnsan eti yemek istiyorum. Oğlunu öldürüp ver, demiş.

H934. Relative assigns tasks / Akrabaların vazifeler tayin etmesi

H934.1. Wife assigns husband tasks / Kadının kocasını görevlendirmesi TBM-67

Onu gören kadın: — Sen ya oğlundan vazgeçersin ya da benden, diyerek onu sıkıştırmış.

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-67

Ertesi gün bir topak ekmek ile bir matara su alıp baba oğul yola düşmüşler.

S.11. Cruel father / Zalim baba

S11.4. Father plans child's death / Babanın oğlunu öldürmeyi planlaması TBM-67

Babası her ne kadar denese de oğlunu öldürememiş.

K2215- Treacherous father / Hain baba (MTB) TBM-67

Oğlu kuyuya bakmak için eğilmiş ve babası onun tepesinden baltayı indirmiş.

S11.3. Father kills child / Babanın çocuğunu öldürmesi

S11.3.3. Father kills son / Babanın oğlunu öldürmesi TBM-67

Oğlan: “Vay, baba” diyerek o anda can vermiş.

P253.2. Sister faithful to transformed brother / Vefalı erkek kardeşe dönüşen kız kardeş

P253.2-0.1. Faithful sister / Vefalı kız kardeş (MTB) TBM-67

Ölen oğlanın kız kardeşi dövünerek: — Baba, baba! Hani benim ağabeyim, diye hüngür hüngür ağlamaya başlamış.

S31. Cruel stepmother / Zalim üvey anne TBM-67

Üvey ana, oğlanın etinin hepsini kazana koyup ağzına da sıkıca kapak kapatıp kızı: “Altını yakıver” demiş.

C320. Tabu: looking into certain receptacle / Belirli kapların içine bakma yasağı

C329- Tabu: step mother forbids looking inside the pot / Üvey annenin tencerenin içine bakmayı yasaklaması (MTB) TBM-67

Kazanın ağzını açma, açarsan öldürürüm, diyerek onu azarlamış.

Q431. Punishment: banishment (exile) / Cezalandırma: kovma (sürgün)

Q431-22. Step mother expels step daughter from home / Üvey annenin üvey kızı evden kovması (MTB) TBM-67

Üvey anne, kızı evden kovmuş.

H1385. Quest for lost persons / Kaybolan kişileri arama

H1385.8. Quest for lost brother(s) / Kaybolan erkek kardeşi arama TBM-67

Kız ağlaya ağlaya erkek kardeşini aramaya gitmiş.

Q211.4. Murder of children punished / Çocuk öldürmenin cezalandırılması

Q211.4-3. Father's eyes are blinded because he killed his son / Oğlunu öldürdüğü için babanın gözlerinin kör edilmesi (MTB) TBM-67

Babası gözlerini yummuş ve kuş iki gözünü gagalamış.

Q215. Cannibalism punished / Yamyamlığın cezalandırılması

Q215-1. Punishment of the stepmother who kills her stepson for food / Üvey oğlunu yemek için öldürten üvey annenin cezalandırılması (MTB) TBM-67

Üvey anne, gözlerini yumup karnını açınca kuş onun iki gözünü de gagalamış. Ardından da karnını gagalamış. Üvey anne o anda ölmüş.

N734. Accidental meeting of brother and sister/ Erkek ve kız kardeşlerin tesadüfen karşılaşması TBM-67

Kuş, ormanda gezen kız kardeşinin peşinden yetişip ona görünmeden kumda yuvarlanmış ve öncekinden de yakışıklı bir oğlan oluvermiş. Kız kardeşi onu görünce hemen tanıyıp kucaklamış.

2.68. Yartıgulak¹⁶⁴

2.68.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanda bir karı koca^{P210.} yaşarmış. Bir gün bu adam değirmene un öğütmeye gitmiş ve ardından oğlu olmuş.^{T584.} İşin ilginç yanı, o çocuğun büyüklüğü^{L112.2-1.} tam yarım kulak kadarmış.^{T551.} Oğlan doğunca hemen:

— Anne, ey anne! Babam nereye gitti, diye sormuş.^{T585.2.2.} Annesi de korkarak:

— Baban filan değirmene un öğütmeye gitti. Babanın ardından deveyi göndermeli, demiş.

Yartıgulak da deveyi kazıktan çözüp ilk önce üstüne binmiş, sonra kulağına girmiş. Deve uzun yolda giderken önüne bir grup oğlan çıkıp:

— Gelin, ey, boş deve! Tutup sahibine götürelim, diye deveyi yakalamışlar.

Yartıgulak da devenin kulağının içinden:

— Bırakın deveyi! Onu niye tutuyorsunuz, diye bağırmış.

— Oğlanlar etraflarına bakıp hiç kimseyi göremeyince “Eyvah, bu ses nereden geliyor acaba?” diyerek insan görmedikleri için korkularından kaçıp gitmişler.

Yartıgulak, deveyi sürüp değirmene varmış:

— Ey, baba, hey, diye bağırmış.

Yartıgulak’ın babası, oğlunun olduğunu bilmediğinden ses vermemiş. Yartıgulak da babası ses vermeyince onun adını söyleyip:

— Ey, filan baba, hey, diye bağırmış.

Yartıgulak’ın babası: “Ya benim oğlum yok ki! Bu bana bağırıp çağırın kim acaba?” diye dışarı çıkmış. Yartıgulak içinden: “Babam gelirse korkutayım” diyerek deveden inip onun altına girip yatmış. Deve de Yartıgulak’ın saklandığı yerdeki otu Yartıgulak’la birlikte yemiş.

Yartıgulak’ın babası^{P233.} gelmiş ki develeri var da oğlu yok. O:

— Oğlum, oğlum, deyince Yartıgulak, devenin içinden:

— Baba, ben devenin içindeyim. Deve beni yedi, diye bağırmış.

Babası da unu deveye yükleyip evlerine gelmiş. Hanımı kocasına:

— Oğlum getirdin mi, diye sormuş. Kocası:

— Oğlumuzu deve yedi, demiş.

¹⁶⁴ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Yartıgulak”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 226-231.

Karı koca ikisi oturup ağlaşmışlar.^{P230-6.0.2.}

Bunlar develerini öldürüp bağırsaklarını tek tek kontrol etmişler. Hiçbir şey bulamamışlar. Ama “Bir şey yoktur” diye bir parçacık sert bağırsağı atmışlar. Yartıgulak ise bu bir parçacık bağırsaktaymış. Karı koca, oğullarını kaybedip tek develerini de öldürdüklerine üzülüp ağlıyorlarmış.

O gün aç bir kurt, devenin öldürüldüğü yere gelip bu bir parçacık bağırsağı yemiş. Yartıgulak da o bir parça bağırsakta olduğundan kurdun midesine inmiş.

Kurdun bir bağırsakla karnı doymadığından bir çobanın koyununa saldırmaya gitmiş.

Yartıgulak:

— Hey, çoban hey! Koyunun gitti be, hey, diye kurdun içinden bağırmış. Çoban da:

— Ay bir övecim¹⁶⁵ var, şunu kovayım, diyerek köpeklerini saldırtıp bu kurdu kovalamışlar. Yartıgulak da kurdun içinden:

— Gıv, vah vah, diye bağıırıyormuş. Kurt ses geldiğini işitmiş. Ama nereden geldiğini bilememiş. O, koyun yemeye pişman olmuş, kaçıp zorla kendini kurtarmış.

Zavallı kurt acıkınca açlığına dayanamayıp yine bir çobanın koyununa gitmiş. Kurt, sürüye yaklaştığında Yartıgulak yine:

— Ey, çoban hey! Duymadım deme, hey, koyununu kurt aldı, hey, diye bağırmış.

Bu çoban da:

— Ey, bir övecim var, kovayım, diye bağırmış.

Yartıgulak da kurdun içinden:

— Gıv, vah vah, diye büyük bir gürültü koparmış. Koyun çobanı da üç köpeğiyle kurdun peşine düşmüş. Köpekler de kovalayıp kurdun kuyruğuna yapışmışlar ama onu yakalayamadan dönmüşler.

Aç kurt yine bir koyun sürüsünün yanına gitmiş. Bu defa da Yartıgulak, çobana haber verip kurdun içinde büyük gürültü koparmış. Kısacası, bu kurt birkaç gün boyunca koşuşturarak çok sayıda sürüye rastlamış. Hangisine gitse Yartıgulak, çobanlara haber verip onun içinde büyük gürültü koparmış. Zavallı kurt da her defasında çoban köpeklerinin pençesine düşüp çok yorulmuş.

Sonunda kurt, bu belanın kendi içinde olduğunu anlamış. Mecali kalmayıp yorulunca “Şimdi bu beladan nasıl kurtulurum acaba” diyerek bilgin bir tilkinin yanına akıl danışmaya gitmiş.

¹⁶⁵ Övec: İki yaşını bitirip üç yaşına girmiş koyun (TTS, 1995: 509).

— Ey tilki dost! Benim içimde bir bela var. Koyun yemeğe gitsem içimde: “Ey filan çoban, hey, koyununu kurt aldı, hey” diye bağıyor. Artık beş gündür ağzıma lokma değmiyor. Açlıktan bedenimde kuvvet kalmadı. Buna sen bir şey yap yoksa öleceğim” diye yalvarmış. Bunun üzerine tilki:

— Ey kurt, sen sulu bir bulamaç içip birkaç sefer tepe yukarı koşarsan içindeki bela düşer, demiş. Bunun üzerine Yartıgulak:

— Ey tilki, tilki! Senin aklın gitmiş. İçecek bulamaç bulacak olsa kurt bu hâle düşer miydi, diye kurdun içinden bağırmış. Tilki bunu işitip:

— Ey kurt dost, durumun zormuş. Kötü bir belaya çatmışsın. Yine bir şey diyeyim ve bunu yaparsan belki bu beladan kurtulursun, demiş.

Bunun üzerine kurt:

— Dost, söyleyiver! Bir çare olacaksa, fayda edecekse, yapalım. Etmezse bir başa bir ölümmüş, diyerek tilkiye yalvarmış.

Tilki:

— Ey kurt dost! Sen öğle vakti bağa git de ham üzümünden ye. Çok ye. İçindeki bela her ne kadar bağırsa da onun sesini hiç kimse duymaz, demiş.

Kurt da:

— Olur, diyerek üzümlü bağa girip bir iki salkım üzümü sıyırmış. Yartıgulak da:

— İmdat, üzüm sahibi! Üzümünü hırsız aldı, hey, diye kurdun içinden bağırmış.

Üzüm sahibi de: “Bu gürültü ne acaba?” diye eline sopa alıp bağın içinde dolaşmış ki bir kurt, üzüm yiyip duruyormuş. Yavaşça kurdun ensesine bir vurmuş ve kurt da korkup havaya zıplayarak kaçmış. Kurt havaya zıpladığında Yartıgulak sıyrılıp kaçmış. Kurt da sevincinden duramayıp tilkinin yanına gitmiş.

Yartıgulak, kurttan çıktıktan sonra bir üzümün dibinde yatmış. Üzüm sahibi, kurdu kovalayıp, bir sepet üzüm toplayıp sırtına alırken Yartıgulak da sepete girmiş.

Bu adam yolda giderken türkü söylüyormuş ve Yartıgulak da sepetin içinden:

— Canım, sağ ol, diye bağırmış. Bu adam da arkasından insan geliyor diye düşünüp geriye bakmış ki hiç kimse yok. “Ses duydum gibi oldu” diye düşünmüş ve yine türkü söylemiş. Yartıgulak, sepetin içinden:

— Canım, sağ ol, demiş. Adam korkusundan türkü söylemeyi de bırakıp hızlı hızlı yürüyerek evlerine gelmiş. Sonra da uzun süre titreyerek oturmuş. Çünkü o sesi cindir diye düşünmüş. Yartıgulak ise sepette çıkıp çuvalın altına girip yatmış. Köylüler de: “Filan kişi cin görmüş” diye onu sormaya gelmişler.

Cin gören adamın evine o akşam dört misafir de gelmiş. Bunlar gece yatmışlar ve Yartıgulak, çuvalın altından çıkıp misafirlerin sakallarını birbirine bağlamış. Evvelki cin gören adamın sakalı ile hanımının saçını da birbirine bağlamış. Akşam misafirlerden biri dışarı çıkacak olmuş ve arkadaşı sakalından çekiyor diye düşünüp:

— Hey, sakalımı bıraksana, demiş. O zaman arkadaşı uyanmış ve kendi sakalından kasıtlı olarak çekiyor diye düşünüp:

— Sakalımdan sen çekiyorsun, hey! Sakalla da oyun olur mu, diye kızmış. Evde gürültü kopmuş. Bunların gürültüsüne diğer arkadaşlarından biri kalkmış. Kavgalarını çözecekken yanındaki arkadaşı sakalından asılmış gibi olmuş:

— Niçin sakalımdan tutuyorsun, bırak sakalımı hey, diye o da yatan adama bağırması.

Hiçbir şeyden habersiz yatan arkadaşı da kalkıp öfkesinden ona saldırmış. Bu dört misafir birbirine bağırıp evde büyük gürültü koparmışlar.

Misafirlerin gürültüsüne ev sahipleri de uyanmış. Kocasını kalkacağı sırada hanımı sakalından çekiyor diye düşünüp:

— Ey hanım, niçin sakalımdan tutuyorsun? Bırak dedim sana, delirdin mi? Böyle de oyun mu olur, diyerek hanımına vurmaya başlamış.^{S62-5} Hanımı da:

— İmdat, komşular yetişin, diyerek büyük gürültü koparmış. Komşular, evdekileri sakinleştirmiş. Yartıgulak ise çuvalın altında yatıvermiş.

Misafirler: “Bu evde bir bela var, çabuk gidelim” diyerek şafak vaktinde kalkıp kaçmışlar. Karı koca ikisi de korkularından bu cini evlerinden kovmak için işandan¹⁶⁶ dua almaya gitmişler. Yartıgulak da ev sahibi kadının şalının altında gizlenerek işanın yanına gitmiş.

Bunlar işanın yanına varıp:

— İşan Ağa, bugün üç gün oldu. Bizim evimize cin girmiş. Buna bir dua verseniz, demiş. İşan da çabucak kâğıdın üzerine bir şeyler yazıp:

— İşte, bu iki duayı alın. Birini kocan taksın birini kendin tak, diyerek hanımın getirdiği parayı alıp onu hemen göndermiş. Yartıgulak da yolda kalıp evlerine gitmiş. Annesi ve babasıyla kucaklaşmış. Anne ve babası çok mutlu olmuşlar. Yartıgulak başından geçenleri tek tek anlatıp:

— Baba, filan çobandan bir öveç, filan çobandan bir öveç alacağımız var, diyerek çobanları saymış.

¹⁶⁶ İşan: Dinî derece; erkek çocuk ismi (TDDS I, 2016: 607).

Babası gidip çobanlardan alacaklarını alıp toplamış, bir sürü öveci önüne katıp gelmiş. Onlar oğullarının^{N832.2.} yardımıyla zengin olmuşlar. Yartıgulak da anne ve babasıyla muradına ermiş.

2.68.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 68

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-68

Evvel zamanda bir karı koca yaşarmış.

T584. Parturition / Doğum TBM-68

Bir gün bu adam değirmene un öğütmeye gitmiş ve ardından oğlu olmuş.

L112.2. Very small hero / Çok küçük kahraman

L112.2-1. Very small son as hero / Kahraman olarak çok küçük oğul (MTB) TBM-68

T551. Child with extraordinary members (limbs) / Çocuk ve olağanüstü organları TBM-68

İşin ilginç yanı, o çocuğun büyüklüğü tam yarım kulak kadarmış.

T585.2. Child speaks at birth / Çocuğun doğumda konuşması

T585.2.2. Child speaks prematurely on first birthday / Çocuğun doğumun ilk günü erkenden konuşması TBM-68

Oğlan doğunca hemen: — Anne, ey anne! Babam nereye gitti, diye sormuş.

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-68

Yartıgulak'ın babası gelmiş ki develeri var da oğlu yok.

P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk

P230-6. The cry of the mother and father who hear that their daughters shall be killed / Kızlarının öldürüleceğini duyan anne ve babanın feryat etmesi (MTB)

P230-6.0.2. The cry of the mother and father who assume that their son is killed / Oğlunun öldürüldüğünü zanneden anne ve babanın feryat etmesi (MTB) TBM-68

Karı koca ikisi oturup ağlaşmışlar.

S62. Cruel husband / Zalim koca

S62-5. Husband flogs wife / Kocanın karısını dövmesi (MTB) TBM-68

Böyle de oyun mu olur, diyerek hanımına vurmaya başlamış.

N832. Boy as helper / Yardımcı oğlan

N832.2. Sons as helpers / Yardımcı erkek çocuklar TBM-68

Onlar oğullarının yardımıyla zengin olmuşlar.

2.69. Yılanbay¹⁶⁷

2.69.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. İhtiyar bir adamın üç kızı varmış. ^{P252.2.} Bu adam bir gün oduna gittiğinde odunun dibinden büyük bir yılan çıkıp:

— Kızların birini verirsen ver, vermezsen de ben burada seni canlı canlı yutarım, demiş.

Bunun üzerine ihtiyar:

— Gidip kızlarıma sorayım, sonra söyleyeyim. Şimdi cevap veremeyeceğim, demiş.

İhtiyar, evine dönüp ilk önce büyük kızına:

— Kızım, benim başıma şöyle bir bela geldi. Sizin birinizi vermezsem bir yılan beni yiyecek, demiş. O zaman büyük kızı: ^{P252.2-1.}

— Yesin bırakmasın baba, demiş.

Zavallı ihtiyar, ortanca kızının yanına varıp şöyle demiş:

— Kızım, ben bir belaya uğradım. Yardım etmezseniz bir yılan beni yiyecek.

¹⁶⁷ Geldiyeva, Ş. (haz.). (2006a). “Yılanbay”. *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*, Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi, 14-20.

Bunun üzerine ortanca kızı: ^{P252.2-2.}

— Yesin bırakmasın baba, ben canımdan vazgeçmem, demiş.

İhtiyar tereddüt ede ede en küçük kızının yanına gelip onun hâlini hatırlı sorduktan sonra içindekileri söylemiş. Bunun üzerine küçük kızı ^{P252.2-3.} duraksamadan:

— Canımdan vazgeçerim, senden vazgeçmem babacığım, demiş. ^{P234-6.1./L54.} Babası yılanın yanına gelip:

— Küçük kızımı veriyorum, demiş.

Yılan ona:

— Sabah gelip kızını alıp giderler. Fakat gelmeden önce büyük bir rüzgâr çıkar, kızın korkmasını. Rüzgâr dindikten sonra dünyayı sel alıp yağmur yağar. Ondan sonra ordu kurup yılanlar gelir, ondan da korkmasını. Onun ardından süslenmiş bir at gelir, ondan ipek giysileri alıp kızına giydirirsin ve ata bindirip gönderirsin, demiş.

Sabah rüzgâr çıkmış, ardından bardaktan boşanırcasına yağmur yağıp dünyayı sel almış. Sonra dört bir yandan yılanlar sürünerek gelmişler. En arkada süslenmiş bir at gelmiş. Kız onun üstünden birbirinden güzel elbiseleri alıp giyip ata binmiş. At onu bir saraya götürmüş. ^{T133.5.} Az önceki yılan ak kalpaklı, kara çizmeli, kırmızı giysili güzel, yakışıklı bir genç ^{F575.2-4.} olup kızın karşısına çıkmış.

Günlerden bir gün, kızın akrabaları gelmiş. Kızın büyük kardeşleri küçük kardeşlerine:

— Yılanla nasıl yaşayabiliyorsun kız? O seni sokmuyor mu, diye sormuş.

Bunun üzerine küçük kardeşleri:

— Akşam ak kalpaklı, kırmızı giysili, kara çizmeli gencecik güzel bir oğlan oluyor, demiş. Kızlar:

— Onun derisinin nasıl yandığını öğren, demişler.

Kız bir gün eşine: ^{P210.}

— Senin derin nasıl yanar, diye sormuş. Genç de aklına hiçbir şey getirmeden:

— Soğanın kabuğuyla yanıyor, diye cevap vermiş.

Yılanın eşi, onun dediğini kardeşlerine anlatmış. Onlar da bir gece gelip yılanın derisini yakmışlar. Yılanbay sabah kalkıp bakmış ki derisi yok. Eşine:

— Benim derimi senin kardeşlerin, kıskançlık edip yakmışlar. Sen ettin ettin, kendine ettin. Bana hiçbir şey olmaz. Fakat sen eline demir bir baston alıp, ayağına demir ayakkabı giyip beni arasan, bunlar sürtülüp bittiğinde bulursun, deyip mavi bir güvercine dönüşmüş ve uçup gitmiş. ^{C932.}

Yılanın eşi hüngür hüngür ağlayarak babasının yanına gelip kardeşlerinin yaptığı işleri anlatmış. Kızın babası kızlarının ikisini de evden kovmuş.^{S322.1} İhtiyarın küçük kızı ise eline demir bir baston alıp ayağına demir ayakkabı giyip^{H1125-2} Yılanbay'ı aramaya çıkmış. Giderken onun önüne bir sürü deve çıkmış. Çobana:

— Bu develer kimin, diye sormuş. O:

— Yılanbay'ın, diye cevap vermiş.

Yine gitmiş, önüne bir sürü koyun çıkmış.

— Bu kimin koyunu, diye sorunca:

— Yılanbay'ın, diye cevap vermişler.

Gelin:

— Yılanbay'ın evi nerede, diye sorunca:

— Git, git, sonunda önüne çıkar, demişler. Gelin tekrar gitmiş. Önüne bir sürü sığır çıkmış.

Çobana:

— Kimin sığırı, diye sormuş.

O:

— Yılanbay'ın, diye cevap vermiş.

Gelin gitmiş, önüne bir sürü tavuk ve kaz çıkmış. Çobana onların kime ait olduğunu sormuş. O:

— Yılanbay'ın, diye cevap vermiş. Evini sorunca:

— İşte, gidiver, deyip evi göstermiş. Giderken karşısına eli güğümlü bir kızcağız çıkmış. Gelin, kıza:

— Güğümünden bir yudum su içeyim be, deyip izin istemiş. Bunun üzerine kızcağız:

— Vermeyeceğim, önce Yılanbay babamın elini yıkamak için acele ediyorum, demiş ve koşarak gitmiş.

Gelin onun ardından:

— Ah, suyun kan ile irin olsun, deyip kızmış.

Kızcağız suyu götürüp Yılanbay'ın eline döktüğünde, güğümünden kan ile irin akmış.

Yılanbay şaşırıp:

— Bu ne böyle, diye sormuş. Kızcağız:

— Şurada bir gelin oturuyor. O “Güğümünü ver, su içeyim” dedi. Ben de vermedim.

Bu yüzden beddua etti, demiş. Bunun üzerine Yılanbay:

— Git, dök de yeniden doldur. Hem ona içmesi için ver. Kalanını da dökmeden getir,

demiş.

Kızcağız, Yılanbay'ın dediği gibi yapmış. Gelin su içip güğüme parmağındaki yüzüğü atmış. Kızcağız gidip suyu Yılanbay'ın eline döktüğünde yüzük pat diye eline düşmüş. O hemen yüzüğün kendi eşinin olduğunu bilmiş. Onun önüne çıkmış ve ona:

— Benim annem, babam, kardeşlerim devdir.^{G673-4./G673-2./G673-1.1.} Onlar seni gördükleri yerde yer. Beni evlendirmek için toy yapıyorlar, demiş. Sonra Yılanbay, eşini okuyup üfleyip bir elmaya dönüştürmüştü^{D211.5-1.} ve onu cebine koyup doğru annesinin yanına gelmiş. Annesi hemen bir şey hissedip:

— Yavrum, insan kokusu var, demiş. Oğlu annesine:

— Anne, gizli bir şeyim var. Onu çıkarsam yemezsin değil mi? Söz verirsen çıkarayım, demiş. Annesi söz vermiş.^{M201-7.} Yılanbay olan bitenleri annesine anlatıp elmayı cebinden çıkarıp okuyup üfleyip onu geline^{P266-} çevirmiş. Yılanbay'ın annesi,^{P262.} geline şehir gibi avluyu toya kadar süpürüp su dökmesini buyurmuş.^{H934-10.} Gelin, silip süpürüp avlunun dışına çıkamadan yorulup ağlamaya başlamış.

Yılanbay gelip:

— Niye ağlıyorsun, diye sormuş. Bunun üzerine o:

— Annen bana bu avluyu yıkayıp süpür diye buyurdu.^{H373.} Hey, bu bir ayda, iki ayda yıkanıp süpürebilir mi? Ben ağlamayım da kim ağlasın, demiş. Yılanbay okuyup üfleyip bir kasırga çıkarmış. Kasırga, avlunun içini çiçek gibi tertemiz yapmış. Bir parça bulut da gelip yağmur yağdırıp avlunun içini sulayıp gitmiş. Yılanbay'ın annesi hayretler içerisinde kalmış. Yine kırk tane koyunun işkembesini vermiş, peşine de kırk tane köpek salmış:

— Git, bunların birini bile köpeğe kaptırmadan yıkayıp gel, demiş.^{H1010-2.} Köpeklerin her biri bir yandan çekiştirip gelini şaşkına çevirmişler. Gelin hüngür hüngür ağlayarak giderken Yılanbay yine karşısına çıkıp:

— Şimdi niye ağlıyorsun, diye sormuş. Bunun üzerine o:

— Ben ağlamayım kim ağlasın! Annen kırk işkembe verip peşime de kırk köpek saldı. Köpekler beni yiyecek, demiş. Bunun üzerine Yılanbay, okuyup üfleyip köpekleri öldürmüştü.^{N838-1.} İşkembelerin de kendileri suya girip temizlenmiş. Gelin, işkembeleri geri götürüp vermiş. Yılanbay'ın annesi, geline ak bir keçe verip: “Bunu kara keçe yap” demiş. Sonra bir de kara keçe verip: “Bunu ak keçe yap” demiş. Bunları da Yılanbay okuyup dediği gibi yapmış. Sonunda onu yok etmeye bahane bulamayıp:

— Filan yerde benim kardeşim var. Git de ondan makas getir. Yılanbay'a elbise biçeceğim, deyip dev kardeşi yesin diye onu göndermiş. Gelin ağlayarak bu olayı da

Yılanbay'a anlatmış:

Yılanbay ona:

— Git, git, önüne çorak bir yer çıkar. İşte buranın otluk olduğunu de, otluk yer çıkar. Buranın çorak olduğunu de, eğri söğüt çıktığında doğru de, doğru söğüt çıkarsa eğri de. Devenin önünde kemik vardır. Köpeğin önünde kuru ot vardır. Kuru otu deveye ver, kemiği de köpeğe ver. Açık kapıyı kapat, kapalı kapıyı aç, geçip git. Kapının ağzındaki çivide makas asılıdır, onu alıp kaç. Otur derse oturma, diye öğretip doğru yolu göstermiş.^{J159-5.} Gelin, Yılanbay'ın söylediği gibi yapıp,^{H977-} gidip deve selam vermiş ve haberini söylemiş. Dev'in kardeşi:

— Ben makası arayayım, otur, deyip dışını bilemek için içeri girmiş. Gelin, makası asılı olduğu yerden alıp kaçmış. Dev bakmış ki kız kaçıp gidiyor. Dev kapalı kapıya:

— Tut, demiş. Kapalı kapı:

— Sen bana “Kapalı kapı” dedin. O bana açıp “Açık kapı” dedi, tutmayacağım, demiş. Açık kapıya:

— Tut, demiş:

— Niçin tutayım, sen bana “Açık kapı” dedin. O bana “Kapalı kapı” dedi, tutmayacağım, demiş.

— Köpeğim tut, demiş. Köpek:

— Sen bana kuru ot verdin. O bana kemik verdi, tutmuyorum, demiş. Deve de tutmamış.

— Ey, benim düzüm, söğütlerim, onu tutun, deyince hepsi:

— Tutmayacağım, diye bağırmışlar. Gelin, makası sağ salım alıp Yılanbay'ın annesine getirip vermiş.

Yılanbay'ın toyunu yapmaya başlamışlar.^{T135.} Yılanbay'ın annesi, oğluna kendi kardeşinin kızını almış.^{T131.1.2.1-1.} Toydan sonra gelin ile oğlanı eve girdirip yeni gelinin^{T145.1-5.} de eline mum verip onlara lamba yaktırmış. Gece yarısı olmuş, bütün devler yatmış. Oğlan kalkıp dev gelini^{G673-5.} okuyup üfleyip bir yüksüğe çevirmiş^{D272-1.} ve yorganın içine koymuş. Yedi tane de güvercin yapıp onları bir leğen suya koyup eşi ile bacadan çıkıp kaçmış.^{T321-7.} Şafak sökmüş, dev gelmiş ki kapı içeriden kilitli, sudaki güvercinler de şapır şapır ediyorlarmış.

— Ay, oğlum yıkanıyordur, deyip annesi kapıda durup gitmiş. Sonra yine gelip yoklamış, hiç şapırtı kalmamış, demiş. Yine durup gitmiş. Öğlen olmuş. Henüz o şapırtı kesilmemiş. O:

— Kapıyı açar mısınız, deyip bir kez tekmelemiş ve bakmış ki içeride hiç kimse yok. Dev gelini, yüksük olup yatıyormuş. Yedi tane güvercin suda oynuyormuş. Evin üstüne çıkıp bakmışlar ki, uzaktan bir nokta gibi azıcık karartıları görünüyor. Devler onların ardından kovalamışlar. Tam yetiştiklerinde, onlar bir deliğe girip saklanmışlar. Devler onların gölgesini kaybedince ne yapacaklarını bilememiş.

Yılanbay'ın annesi, köprünün üstünden dört bir yana tepinerek geçiyormuş. Fakat bulamadan yeri sarsıp geri dönmüşler. Onlar da rahatça kalkıp, yola düşmüşler. Gelin, evlerine gelip bakmış ki, dönüp gelinceye kadar ayağındaki demir ayakkabı delik deşik olmuş. Elindeki demir bastonu ise, ot gibi olmuş. Yılanbay, eşi ile büyük bir servet sahibi olup mutlu yaşamışlar. Onlar çocuklarıyla sürekli dedelerine^{P291} gezmeye gitmişler.

2.69.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 69

P252. Sisters / Kız kardeşler

P252.2. Three sisters / Üç kız kardeş TBM-69

İhtiyar bir adamın üç kızı varmış.

P252.2-1. The eldest of three sisters / Üç kız kardeşin en büyüğü (MTB) TBM-69

O zaman büyük kızı: — Yesin bırakmasın baba, demiş.

P252.2-2. The middle sister of three sisters / Üç kız kardeşin ortancası (MTB) TBM-69

Bunun üzerine ortanca kızı: — Yesin bırakmasın baba, ben canımdan vazgeçmem, demiş.

P252.2-3. The youngest sister of three sisters / Üç kız kardeşin en küçüğü (MTB) TBM-69

L54. Compassionate youngest daughter / Merhametli en küçük kız TBM-69

Bunun üzerine küçük kızı duraksamadan: — Canımdan vazgeçerim, senden vazgeçmem babacığım, demiş.

T133. Travel to wedding / Düğün için seyahat etmek

T133.5. Mounting upon horse to fetch bride / Gelini at üzerinde getirme TBM-69

En arkada süslenmiş bir at gelmiş. Kız onun üstünden birbirinden güzel elbiseleri alıp giyip ata binmiş. At onu bir saraya götürmüş.

F575.2. Handsome man / Yakışıklı adam

F575.2-4. Handsome snake husband / Yakışıklı yılan koca (eş) (MTB) TBM-69

Az önceki yılan ak kalpaklı, kara çizmeli, kırmızı giysili güzel, yakışıklı bir genç olup kızın karşısına çıkmış.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-69

Kız bir gün eşine: — Senin derin nasıl yanar, diye sormuş.

C932. Loss of wife (husband) for breaking tabu / Yasağın çiğnenmesinden dolayı eşi kaybetme TBM-69

Eşine: — Benim derimi senin kardeşlerin, kıskançlık edip yakmışlar. Sen ettin ettin, kendine ettin. Bana hiçbir şey olmaz. Fakat sen eline demir bir baston alıp, ayağına demir ayakkabı giyip beni arasan, bunlar sürtülüp bittiğinde bulursun, deyip mavi bir güvercine dönüşmüş ve uçup gitmiş.

S322. Children abandoned (driven forth, exposed) by hostile relative / Çocuğun kötü akrabalar tarafından terk edilmesi

S322.1. Father casts daughter forth / Babanın kızını kovması TBM-69

Kızın babası kızlarının ikisini de evden kovmuş.

H1125. Task: traveling till iron shoes are worn out / Görev: demir ayakkabı aşmana kadar seyahat etmek

H1125-2. Task: wife travels till iron shoes and stick are worn out / Görev: eşin (kadının) demir ayakkabı ve baston aşmana kadar seyahat etmesi (MTB) TBM-69

İhtiyarın küçük kızı ise eline demir bir baston alıp ayağına demir ayakkabı giyip Yılanbay'ı aramaya çıkmış.

G650. Unclassified ogre motifs / Sınıflandırılmamış dev motifleri

G673- Relatives of ogre / Dev'in yakınları (MTB)

G673-1. Ogre brothers / Dev erkek kardeşler (MTB)

G673-1.1. Seven ogre brothers / Yedi erkek dev kardeş (MTB) TBM-69

G673-2. Ogre father / Dev baba (MTB) TBM-69

G673-4. Ogre mother / Dev anne (MTB) TBM-69

Onun önüne çıkmış ve ona: — Benim annem, babam, kardeşlerim devdir.

D211.5. Transformation: man to apple / İnsanın elmaya dönüşmesi

D211.5-1. Transformation: wife to apple / Eşin (hanımın) elmaya dönüşmesi (MTB)
TBM-69

Sonra Yılanbay, eşini okuyup üfleyip bir elmaya dönüştürmüş ve onu cebine koyup doğru annesinin yanına gelmiş.

M201. Making of bargains and promises / Söz ve anlaşmaların yapılması

M201-7. Covenant confirmed by parents / Aile tarafından söz verilmesi (MTB)
TBM-69

Söz verirsen çıkarayım, demiş. Annesi söz vermiş.

P260. Relations by law / Kanuni akrabalar

P266- Daughter-in-law / Gelin (MTB) TBM-69

Yılanbay olan bitenleri annesine anlatıp elmayı cebinden çıkarıp okuyup üfleyip onu geline çevirmiş.

H934. Relative assigns tasks / Yakınların vazifeler tayin etmesi

H934-10. Tasks assigned by mother-in-law / Kayınvalidenin verdiği vazifeler (MTB)
TBM-69

Yılanbay'ın annesi, geline şehir gibi avluyu toya kadar süpürüp su dökmesini buyurmuş.

H373. Bride test: performance of tasks / Gelin sınaması: görevlerin yerine getirilmesi
TBM-69

Bunun üzerine o: — Annen bana bu avluyu yıkayıp süpür diye buyurdu.

H1010. Impossible tasks / Yerine getirilmesi mümkün olmayan vazifeler

H1010-2. Mother-in-law asks for some duties from her daughter-in-law which she cannot overcome / Kayınvalidenin gelininden yapamayacağı vazifeler istemesi (MTB) TBM-69

Yılanbay'ın annesi hayretler içerisinde kalmış. Yine kırk tane koyunun işkembesini vermiş, peşine de kırk tane köpek salmış: — Git, bunların birini bile köpeğe kaptırmadan yıkayıp gel, demiş.

N838. Hero (culture hero) as helper / Yardımcı kahraman

N838-1. Husband as hero / Kahraman olarak koca (MTB) TBM-69

Bunun üzerine Yılanbay, okuyup üfleyip köpekleri öldürmüş.

J159- Wisdom (knowledge) from man / Erkeklerden bilgi kazanılması (MTB)

J159-5. Wisdom (knowledge) from husband / Kocadan bilgi kazanılması (MTB)
TBM-69

Yılanbay ona: — Git, git, önüne çorak bir yer çıkar. İşte buranın otluk olduğunu de, otluk yer çıkar. Buranın çorak olduğunu de, eğri söğüt çıktığında doğru de, doğru söğüt çıkarsa eğri de. Devenin önünde kemik vardır. Köpeğin önünde kuru ot vardır. Kuru otu deveye ver, kemiği de köpeğe ver. Açık kapıyı kapat, kapalı kapıyı aç, geçip git. Kapının ağzındaki çivide makas asılıdır, onu alıp kaç. Otur derse oturma, diye öğretip doğru yolu göstermiş.

H970. Help in performing tasks / Vazifelerin yerine getirilmesinde yardım alma

H977- Task performed with help of supernatural husband / Doğaüstü kocanın yardımıyla vazifelerin yerine getirilmesi (MTB) TBM-69

Gelin, Yılanbay'ın söylediği gibi yapıp, gidip deve selam vermiş ve haberini söylemiş.

T135. Wedding ceremony / Düğün töreni TBM-69

Yılanbay'ın toyunu yapmaya başlamışlar.

T131.1.2.1. Girl must marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmek zorunda olması

T131.1.2.1-1. Boy must marry mother's choice / Oğlanın annesinin seçimiyle evlenmek zorunda olması (MTB) TBM-69

Yılanbay'ın annesi, oğluna kendi kardeşinin kızını almış.

T145.1. Marriage to five women, each with separate duties / Her birinin ayrı görevleri olan beş kadınla evlilik

T145.1-5. Marriage to two women / İki kadınla evlilik (MTB) TBM-69

Toydan sonra gelin ile oğlanı eve girdirip yeni gelinin de eline mum verip onlara lamba yaktırmış.

G673- Relatives of ogre / Dev'in yakınları (MTB)

G673-5. Ogre daughter-in-law / Dev gelin (MTB) TBM-69

D270. Transformation: man to object — miscellaneous / İnsanın nesneye dönüşmesi-çeşitli motifler

D272- Transformation: man to thimble / İnsanın yüksüğe dönüşmesi (MTB)¹⁶⁸

D272-1. Transformation: wife to thimble by her husband / Eşin kocası tarafından yüksüğe dönüştürülmesi (MTB) TBM-69

¹⁶⁸ D272-1. motifi için üst başlık olarak açılmıştır.

Oğlan kalkıp dev gelini okuyup üfleyip bir yüksüğe çevirmiş ve yorganın içine koymuş.

T321. Escape from undesired lover by miracle / Sihirle arzu edilmeyen sevgiliden kaçma

T321-7. Husband escapes from his second wife through magic / Kocanın sihirle ikinci eşinden kaçması (MTB) TBM-69

Yedi tane de güvercin yapıp onları bir leğen suya koyup eşi ile bacadan çıkıp kaçmış.

P291. Grandfather / Dede TBM-69

Onlar çocuklarıyla sürekli dedelerine gezmeye gitmişler.

2.70. Zerkekil¹⁶⁹

2.70.1. Aktarma ve Motif Tespiti

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanlarda Şamırat adlı bir padişah varmış. Onun en küçük hanımı hamileymiş.^{T570.} Ayı, günü dolunca bir oğlan doğurmuş.^{T584.} O çocuğun sırtında el kadar ben varmış. Oğlan bir ayda bir yaş büyümüş.^{T615.} Saçlarına da saç tutamlarına da altın saçılmış gibiymiş.^{F575.3-1.} Bunun için de ona Zerkekil adını vermişler.^{T596.}

Zerkekil dokuz yaşındayken sevgili annesi vefat etmiş.^{L111.4.} Şamırat padişah yine bir hanım almış.^{T103-} O hanımından da aylar geçip günler geçince ikiz oğlan dünyaya gelmiş.^{T587.} Oğlanların adını Kıyas ve İlyas koymuşlar.^{T596.}

Padişah, Zerkekil, İlyas ve Kıyas adlı oğullarını^{P233.} yetiştirdikten sonra onları evlendirip^{P233-20.} her birine dokuz odalı beyaz ev vermiş. Günlerden bir gün bunların üçünün hanımını da devler kaçırmış.^{G443-1.}

Ertesi gün üç kardeşin^{P251.6.1.} üçü de hanımlarını aramaya çıkmış.^{H1385.3.} Onların önüne büyük bir köprü çıkmış. Onun altında ise bir mektupcağız tıpkı su kuşu gibi oradan oraya kayıyormuş. Kim köprünün yanına gelse mektup da geliyormuş. O mektupta şunlar

¹⁶⁹ Kadırov, A. (haz.). (1994). "Zerkakil". *Yedi Davager*. Aşgabat: Magarif, 10-13.

yazılıymış: “Bu köprüden geçerseniz yol üçe ayrılıyor. Onun birincisi “Gidilirse gelinmez” yoludur. Ona gidenler geri dönemez. İkincisi “Gidilirse gelinir”. Ona giden insan geri dönebilir. Üçüncü yol ise “Gidilirse gelinmesi meçhuldür”. Bu yoldan giden insanın dönüp geleceğine inansanız da olur inanmasanız da...”

Zerkekil kısa süre düşünmüş ve İlyas’a “Gidilirse gelinir yoluna”, Kıyas’a da “Gidilirse gelinmesi şüpheli” yolundan gitmeyi teklif etmiş.^{T685.1.} Kendisi ise “Gidilirse gelinmeze” gitmiş. Yolda Zerkekil’in önüne büyük bir tepe çıkmış. Onun üzerine çıkıp etrafına bakmış ki, bir kadın yas bürümcüğünü takmış,^{P681-4.} koyun bakıyormuş. Zerkekil aceleyle onun yanına koşmuş. Bakmış ki kendi hanımıymış.^{N741.} Zerkekil, hanımına başından geçenleri anlatıvermiş.^{P210.} Sonra hanımına şöyle demiş:

— Ey hanım, sen kocanı şimdi görsen tanıyabilir misin?^{H479-2.}

— İyi tanırım. Nasıl tanımam?

— Haydi, nasıl tanırsın?

— Benim kocam öyle iyiydi ki. O beni görse yeterdi. Kocamın saçlarına altın saçılmış gibidir. Sirtında da tam el kadar ben olmalı. Bunlardan dolayı kocamı nerede olsa tanıyabilirim.

Zerkekil sevincinden gülümsemiş. Hanımı onu sesinden tanımış ama belli etmek istememiş. Sonra kadın kocasına başından geçenleri anlatmaya başlamış:

— Beni ve kardeşlerinin hanımlarını^{P264.} kaçıran, bu tepenin ardında dolaşıp görünen kalede yaşayan devdir. Bu dev, dünyanın en kötü ve cani devi olmalı. O, bu kaledeki bütün devlerin padişahıdır. Ondan izinsiz bu kalede yaprak bile kıvıldamıyor. Bu dev, benim gibi birkaç kadını kaçırap getirerek cariye olarak çalıştırıyor, herkese bir iş buyuruyor. Kulak asmayanları da hapır hupur yiyor. Ben orada büyücü ihtiyar bir kadınla da tanıştım. Ondan pek çok sır öğrendim. Birazdan yine o dev gelir. Bu yüzden de seni bir iğneye çevireyim.^{D253-1.} Sen de iğne gibi durursun. Olur mu?

— Olur hanım, tıpkı dediğin gibi yaparım...

Bir süre sonra bu koca dev, yeryüzünü titreterek gelmiş.

O, kadına:

— İnsan kokusu geliyor. Hani, nerede gizleniyor? Söyle yoksa seni de şimdi yerim! Söyle çabuk, diye herkese bağırmaya başlamış. Kadın da:

— İnsan ne arasın. Kendin insan etini yiyip gelmişsin. Dişinin arasında et kalmış, demiş. Dev biraz sakinleşmiş. Kadın yeniden:

— Ey devlerin şahı! Eğer benim kocam gelirse sen ona nasıl hürmet edersin, diyerek deve dönmüş. Dev de:

— Ben onu üç gün misafir ederim. Güzelce hürmet edip memnun ederim. Ondan sonra kocanla yarışırım. Bu yarışta kocan benden geri kalırsa onu yerim, demiş.

Dev kendisinin çok güçlü olduğunu göstermek için kadına bakıp:

— Beni kırk kat zincirle bağla, diye emretmiş. Zerkekil'in hanımı tıpkı dediği gibi yapmış. O sırada bir "iğnenin" gözüne, kocasının yüzüne, üfleyip Zerkekil'i o devi iki üç kez yenecek gibi bir delikanlı yaparak bir yanda bekletmiş. Zincirin bir ucunu da onun eline vermiş. Dev iyice hızlanıp yüklendiğinde zincirin otuz dokuz katı kopmuş. Sadece bir katı kalmış. Dev onu da koparmak için tekrar bir silkinmiş ama Zerkekil, sımsıkı tuttuğundan gücü yetmemiş. Sonra Zerkekil bir hamleyle çekivermiş. Dev hemen yere serilmiş. Hanımı ile Zerkekil onu öldürmüşler. Zalimden kurtulduktan sonra devin kalesine gitmişler. Bunlar gelir gelmez zalim devin öldürüldüğünü, halkından, akrabalarından ayrı düşen çaresizlerin özgürlüğüne kavuştuğunu müjdelemişler. Zerkekil o sırada kardeşlerinin hanımlarını da bulmuş.^{H1385-15.} Bunların her biri bir ata atlayıp "Neredesin bu üç yolun kavşağı" diyerek gitmişler.

Az gidip uz gidip ilk önce Ilyas'ı, sonra da Kıyas'ı bulmuşlar.^{H1385.8.} Onların her biri sadece karın tokluğuna el âleme hizmet ederek yaşıyormuş. Zerkekil, hanımı, kardeşleri ve onların hanımlarıyla peş peşe düşüp sağ salim evlerine gelmiş. Üç kardeşin ve hanımlarının sağ salim dönüp gelmelerinin şerefine büyük bir toy verilmiş. Yaşlanıp takatsiz kalan babasının tahtına Zerkekil geçmiş.^{L165.} Kırk gün kırk gece bahşıya türkü söyletmiş, yaptıkları için zindana düşenleri tövbe ettirmiş, halkın güvenliğini koruyan gençlere bir kıyafet yaptırıp vermiş. Toyun ertesi günü "adil şah" diye anılmaya başlamış. Böylece Zerkekil, Ilyas ve Kıyas muratlarına ermişler.

2.70.2. Aile Motifleri

Dizin Motif Kodu: TBM: 70

T570. Pregnancy / Hamilelik TBM-70

Onun en küçük hanımı hamileymiş.

T584. Parturition / Doğum TBM-70

Ayı, günü dolunca bir oğlan doğurmuş.

T615. Supernatural growth / Doğaüstü büyüme TBM-70

Oğlan bir ayda bir yaş büyümüş.

F575.3. Remarkably beautiful child / Olağanüstü güzellikteki çocuk

F575.3-1. Remarkably beautiful son / Olağanüstü güzellikteki erkek çocuk (MTB)

TBM-70

Saçlarına da saç tutamlarına da altın saçılmış gibiymiş.

T596. Naming of children / Çocuğa ad verilmesi TBM-70

Bunun için de ona Zerkekil adını vermişler.

L111.4. Orphan hero / Öksüz kahraman TBM-70

Zerkekil dokuz yaşındayken sevgili annesi vefat etmiş.

T100. Marriage / Evlilik

T103- Remarriage of the man whose wife has passed / Eşi vefat eden erkeğin yeniden evlenmesi (MTB) TBM-70

Şamırat padişah yine bir hanım almış.

T587. Birth of twins / İkizlerin doğumu TBM-70

O hanımından da aylar geçip günler geçince ikiz oğlan dünyaya gelmiş.

T596. Naming of children / Çocuğa ad verilmesi TBM-70

Oğlanların adını Kıyas ve Ilyas koymuşlar.

P233. Father and son / Baba ve oğul TBM-70

P233-20. Father's duty is to get his son married / Babanın görevi oğlunu evlendirmek (MTB) TBM-70

Padişah, Zerkekil, Ilyas ve Kıyas adlı oğullarını yetiştirdikten sonra onları evlendirip her birine dokuz odalı beyaz ev vermiş.

G440. Ogre abducts person / Devlin insanı kaçırmaması

G443- Ogre abducts hero's wife / Devlin kahramanın eşini kaçırmaması (MTB)

G443-1. Ogre abducts hero's wife and stepbrothers's wives / Devlin kahramanın eşini ve üvey kardeşlerinin eşlerini kaçırmaması (MTB) TBM-70

Günlerden bir gün bunların üçünün hanımını da devler kaçırmış.

P251.6.1. Three brothers / Üç erkek kardeş TBM-70

H1385. Quest for lost persons / Kaybolan kişileri arama

H1385.3. Quest for vanished wife (mistress) / Kaybolan eşi arama TBM-70

Ertesi gün üç kardeşin üçü de hanımlarını aramaya çıkmış.

T685.1. Twin adventurers / İkizlerin maceraları TBM-70

Zerkekil kısa süre düşünmüş ve Ilyas'a "Gidilirse gelinir yoluna", Kıyas'a da "Gidilirse gelinmesi şüpheli" yolundan gitmeyi teklif etmiş.

P681. Mourning customs / Yas gelenekleri

P681-4. Wearing a mourning gauze for the lost spouse / Kaybolan eşin ardından yas bürümcüğü takmak (MTB) TBM-70

Onun üzerine çıkıp etrafına bakmış ki, bir kadın yas bürümcüğünü takmış, koyun bakıyormuş.

N741. Unexpected meeting of husband and wife / Karı kocanın tesadüfen karşılaşması TBM-70

Zerkekil aceleyle onun yanına koşmuş. Bakmış ki kendi hanımıymış.

P210. Husband and wife / Karı Koca TBM-70

Zerkekil, hanımına başından geçenleri anlatıvermiş.

H479. Wife tests — miscellaneous motifs / Eş testleri - çeşitli motifler

H479-2. Wife test: recognition of husband / Eş sınaması: kocanın tanınması (MTB) TBM-70

Sonra hanımına şöyle demiş: — Ey hanım, sen kocanı şimdi görse tanıyabilir misin?

P264. Sister-in-law / Elti TBM-70

Sonra kadın kocasına başından geçenleri anlatmaya başlamış: –Beni ve kardeşlerinin hanımlarını kaçıran, bu tepenin ardında dolaşıp görünen kalede yaşayan devdir.

D253. Transformation: man to needle / İnsanın iğneye dönüşmesi

D253-1. Transformation: husband to thimble by his wife / Kocanın hanımı tarafından iğneye dönüştürülmesi (MTB) TBM-70

Bu yüzden de seni bir iğneye çevireyim.

H1385. Quest for lost persons / Kaybolan kişileri arama

H1385-15. Quest for lost (stolen) sister-in-law / Kaybolan (kaçırılan) yengeyi arama (MTB) TBM-70

Zerkekil o sırada kardeşlerinin hanımlarını da bulmuş.

H1385.8. Quest for lost brother(s) / Kaybolan erkek kardeşi arama TBM-70

Az gidip uz gidip ilk önce İlyas'ı, sonra da Kıyas'ı bulmuşlar.

L165. Lowly boy becomes king / Umut vermeyen oğlanın kral olması TBM-70

Yaşlanıp takatsiz kalan babasının tahtına Zerkekil geçmiş.

3. TÜRKMEN MASALLARINDA AİLENİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Aile Tipleri

3.1.1. Büyüklüklerine Göre Aile Tipleri

3.1.1.1. Çekirdek aile

Türkmen masallarında hanedeki kişi sayısına göre aileler anne, baba, çocuklardan oluşan çekirdek aile tipindedir. Bazı örneklerde oğulun evliliğinden sonra eşi ve çocuklarıyla anne ve babasının yanına döndüğü ifade edilir. Ancak aile ile birlikte yaşadığına yönelik bir bilgi verilmez. Aile büyüklerinden sadece dedenin yer aldığı *Apbas'ın Evlenişi* (5) masalı gibi bir örnekle karşılaşılmıştır. Bunun dışındaki masallarda olay örgüsü çekirdek aile üzerinden kurgulanır. Eş sayısına göre aile tiplerinde yer alan tek eşli aile tipindeki masalların tümü, çekirdek aile tipini de örneklerdir.

3.1.2. Eş Sayısına Göre Aile Tipleri

3.1.2.1. Monogami aile

Eş sayısına göre aile tipleri açısından Türkmen masallarında yaygın olarak tek eşliliğin hâkim olduğu aile yapısıyla karşılaşılmıştır. Tek eşliliğin görüldüğü başlıca masallar şunlardır: *Abdulla Padişah* (1), *Akıllı Gelin* (2), *Akıllı Vezir* (3), *Apbas'ın Evlenişi* (5), *Ayper* (7), *Beş Kalender* (8), *Cöhit Padişah ve Ahmet Batır* (9), *Çıkış Yolu* (10), *Çiçek* (11), *Çin Padişahı* (12), *Çobanın Kızı* (13), *Değirmencinin Kızı* (14), *Garibin Çerkeze Gidişi* (15), *Hiddetli Şah ve Akıllı İhtiyar* (18), *Horezmin* (20), *İhtiyarın Nasihati* (21), *İskender Padişah* (22), *Kötü Niyetli Zengin* (23), *Üvey Kızı* (23), *Maksadına Ulaşan Kız* (25), *Öksüz Kız* (26), *Padişah Harun Reşit* (27), *Padişah ve Üç Adam* (29), *Şehzade* (32), *Yüz Altın* (34), *Akıllı Kız* (37), *Akpamık* (38), *Aldar Köse, Dev ve Tilki* (39), *Bakı Nebisli* (42), *Divanenin Oğlu* (44), *Galandar Sultan* (45), *Garip Oğlan* (46), *Hatam Tay* (47), *Hoca Küş Küş* (48), *İlaman* (49), *Kelce* (50), *Kerem* (51), *Kervanbaşı* (52), *Kısrğa Yenilen Dev* (53), *Kız Yiğit* (54), *Kör Karga* (55), *Küçük Oğul* (56), *Külbasar* (57), *Maymınbike ve Haşımcan* (58), *Satılan Düş* (60), *Satın Alınan Akıl* (61), *Sırların Açılışı* (62), *Şah Kızı* (63), *Şahmeran* (64), *Tembel Övez* (65), *Üç Kız Kardeş* (66), *Üvey Anne* (67), *Yartıgulak* (68), *Yılanbay* (69) *Zerkekil* (70). Bu masallardan 1, 23, 26, 67 ve 70 numaralı örneklerde erkeğin, eşinin vefat etmesi üzerine yeniden evlilik yapması söz konusudur. 1 numaralı

masalda ise eşini kaybedip çocuğuyla yaşayan babanın bir müddet sonra ikinci kez evlilik yaptığı görülür. Erkeğin yer almadığı veya kaybının olduğu masallarda kadın, evini ve aile birliğini tek ebeveynli olarak devam ettirir. *Dev* (43) masalında; eşini kaybeden kadın, çocuğunu tek başına büyütüp yaşam mücadelesi verip yeniden evlilik yapmadan hayatına devam eder.

3.1.2.2. Poligami aile

Türkmen masallarında çok eşliliğin hâkim olduğu örnekler, tek eşliliğe oranla oldukça azdır. Bu evlilik tipinde, poligini şeklinde erkeğin birden fazla kadınla evliliği söz konusudur. İki kadınla evlilik tipine *Kumalar* (24), *Yedige Sultan* (33), *Ablacığım* (36), *Akpamık* (38), *Ayazhan Çarığına Bakarak* (41), *Padişahın Oğlu* (59), *Şah Kızı* (63); beş kadınla evlilik tipine *Amanalı* (4) ve kırk kadınla evlilik tipine ise *Padişah*, *Vezirler ve Padişahın Hanımı* (30), *Maymınbike ve Haşımcan* (58) masalları örnektir. Poligami ailelerde ilk eşin kısır olması veya hasta olması durumunda erkek, çocuk sahibi olmak amacıyla iki veya daha fazla kadınla evliliği tercih etmektedir. İlk eşin iyileşmesi durumunda alınan ikinci eşin eve girmeden yeniden baba evine gönderilmesiyle de karşılaşmıştır. Örneğin; *Akpamık* (38) masalında; erkek kardeşlerinin eşleri tarafından kiskanıldığı için boğazına ve kulaklarına kurşun dökülerek sağır edilen Akpamık, oğlunun yardımıyla iyileşir. Bu esnada eşi sağır ve dilsiz olduğu için başka bir kadınla evlenen kocası, eşinin iyileştiğinin görür görmez yeni eşini evlerinin kapısından geri uğurlar ve evliliğini tek eşli olarak sürdürür. İncelenen örneklerden hareketle, Türk aile yapısında tek eşliliğin tercih edildiğini, zorunlu olmadıkça çok eşli evliliklerin yapılmadığını ve istenmediğini söylemek mümkündür.

Kadının birden fazla erkekle evlilik yapması yani *poliandri* türünde evliliğin işlendiği masal örneği yoktur.

3.2. Aile Bireyleri

3.2.1. Anne

Kadının toplum içerisinde sahip olduğu en kutsal rolü anneliktir ve ailede önemli bir yeri vardır. İncelenen Türkmen masallarında anne, sahip olduğu nitelikler açısından her zaman olumlu tip kategorisinde yer alır. Anne; merhamet, sevgi, bağlılık, şefkat, özveri,

fedakârlık gibi duyguların sembolüdür ve daima çocuğu büyütüp yetiştiren, varını yoğunu ona adayan, koruyup kollayan kişi olarak betimlenir.

Anne, zorluklarla karşılaştığında büyük bir direnç gösterip çocuğunu hiçbir şartta yanından ayırmayarak onu kötü insanlardan ve durumlardan uzak tutmaya çalışan güçlü bir kadın profilinde karşımıza çıkar. Örneğin; *Akıllı Gelin* (2) masalında; haydutların elinden kurtulup çocuklarıyla ortada kalan genç anne, iki çocuğunu korumak ve doyurmak için köy köy dolaşır sonunda bir ihtiyardan yardım alarak çocuklarının can güvenliğini ve sağlığını koruma altına alır. *Kötü Niyetli Zengin ve Üvey Kızı* (23) masalında; kendisine iftira atılan genç anne, oğluyla çöle terk edilir. Karşısına çıkan bir ihtiyar kadın tarafından kurtarılır ve çocuğuyla birlikte bir yaşam mücadelesi verir. Masallarda bu güçlü yapıya sahip olan annenin hayatta olmadığı durumlarda bile çocuğunun sıkıntılı anında rüya aracılığıyla müdahale edip onu kurtarmaya çalıştığı görülür. *Akıllı Vezir* (3) masalında anne; babası tarafından zulmedilip çöle terk edilen çocuğunun bulunması için eşinin rüyasına girer ve onu tehdit eder.

Annenin çaresiz kaldığı durumlarda ise pasif konumda olduğu ve devre dışı bırakıldığı, ancak bunun uzun süreli olmadığı görülür. Fırsatını bulduğu ve gücünü topladığı ilk anda yeniden evladına kavuşmak için mücadele içerisine girer. *Amanalı* (4) masalında; kız çocuk doğurması üzerine kucağından zorla alınarak bebeğinden ayrılan anne tipine rastlanılır. Çaresiz anne, bu duruma o an için engel olamasa da çocuğunun peşini bırakmaz ve ondan vazgeçmez. Bir süre sonra onu bulmak için harekete geçer. Kızını ve onunla birlikte kovulan oğlunu ormanda arayıp bulur, güvende ve mutlu olduklarından emin olduktan sonra evine geri döner. *Cöhit Padişah ve Ahmet Pehlivan* (9) masalında; zalim padişah tarafından bebeğinin erkek doğması sebebiyle öldürüleceğini duyan anne, onu kurtarmak için ayrılmayı göze alır ve bebeğini sandık içerisinde padişahın bahçesine bırakır. Bir müddet sonra ise, diğer kızlarını da yanına alarak padişahın sarayına sütanne kılığında girip oğlunun yanında yaşamayı başarır. Oğlunun başına bir bela geldiğinde tehlikelere karşı onu uyarıp saraydan gönderir ve ardından ağlamaktan gözleri kör olur. Masalın sonunda anneye şifa, oğlunun gelişi olur. *İskender Padişah* (22) masalında; kendisine iftira atılıp karnında bebeğiyle kovulup yolda doğum yapan anne tipi yer alır. Çaresiz kadın, geleneğe göre kucağında bebeğiyle baba evine dönemeyeceğinden onu istemeyerek bir harabede bırakmak zorunda kalır. Bebeğin yanına da onu bulan kişinin bakması için altın ve mücevher bırakır. Aradan on altı yıl geçtikten sonra oğluna

haydutların arasında rastlaması üzerine onu görür görmez göğsüne süt iner ve gerçeğin ortaya çıkmasıyla oğluna kavuşur. *Padişah ve Kötü Niyetli Tüccarlar* (28) masalında; tüccarların kızına göz koyması üzerine kızıyla birlikte kaçırılan anne tipi yer alır. Bu anne, bir müddet sonra kızından da ayrılmasına rağmen sabır ve umutla beklemeyi sürdürür. Annenin bu bekleyişi masalın sonunda kavuşmayla sonuçlanır. *Divanenin Oğlu* (44) masalında anne, kızının ölümünden sonra oğlunun sokakta oynadığı bir arkadaşını kızına benzetmesi üzerine çocuğun evine gider ve kızının ölmediğini, evlendiğini, benzettiği bu çocuğun da kendi torunu olduğunu öğrenip kızına kavuşur. Söz konusu durumlar kadının sahip olduğu bu rolün ne kadar güçlü olduğunun, anne ve çocuk arasındaki bağın hiçbir koşulda kopmadığının ve annenin evladından hiçbir şartta vazgeçmediğinin ifadesidir.

Annenin çocuğundan ayrıldığı veya ayrılmak zorunda bırakıldığı bazı örneklerde ise kadının dış mekâna çıkmadan evinde ağlayıp üzüntü içinde beklediği görülür. Bu durumlarda anne ve babanın yerine aile içerisinde kız veya erkek çocuk, aile dışından ise masalın başkahramanı kurtarıcılık görevini üstlenir. *Akpamık* (38) masalında; anne ilk olarak doğum epizotunda ortaya çıkar ve bir kız çocuğu dünyaya getirir. Bu esnada bir yanlış anlaşılma sonucu evi terk eden yedi oğlunu aramaya çıkmadan kocasıyla birlikte onların yolunu gözler ve kızının yardımıyla oğullarına kavuşur. *Kerem* (51) masalında; yedi kızının dev tarafından kaçırılması üzerine ağlayan anne, çocuklarını bulmak için herhangi bir arayış içerisine girmez. Bu nedenle küçük oğulları bu görevi üstlenir. Aynı masalda kahramanın yolda karşılaştığı ikinci anne tipinde de kızının padişah tarafından asılacağı için üzüntüden ağlayan benzer bir anne profili görülür. Kahraman tarafından kızın kurtarılması ve kardeşlerinin bulunmasıyla her iki annenin de çaresizliği sona erer.

Kadının eşinin zulmünden korktuğu durumlarda çocuğuna yardım etmediği örnekler de mevcuttur. *Beş Kalender* (8) masalında; babasının sakladığı fotoğrafı görebilmek için annesinden sandığın anahtarını isteyen oğluna eşinin korkusundan yardım edemez ve etkisiz kalır. Bu durumda çocuk, kendi başının çaresine bakar ve çıkış yolunu bulur.

Annenin vereceği kararlarda daima çocuğun mutluluğu göz önünde bulundurulur. Bu kararlar daha çok çocukların evlilik çağına gelip evlendirilmesi ile ilgili olmaktadır ve anne, çocuğunun düşüncesini dikkate alarak üzerine düşen sorumlulukları yerine getirir. *Akıllı Vezir* (3) masalında anne; diğer yurdun padişahının eşi, kızına görücü gelince dünürçüye verilecek cevapta babaya nazaran arka planda durur. Ancak masalda kızının

rızasız bir yere verilirse bu durumdan annesinin hoşnut olmayacağını vurgulanması, anne rolündeki kadının kızına verdiği desteği yansıtır. *Değirmencinin Kızı* (14) masalında; kızının zorla evlendirilmesi konusunda anne de kızının yanında olup karşı çıkar. *Zalim Kızlar* (35) masalında; Osman pehlivanın annesi, oğlunun evlilik sahnesinde ortaya çıkar ve gerekli hazırlıkları yapar. *Şahmeran* (64) masalında; şahmeran doğuran anne, yılan şeklinde doğan oğlundan ilk başta çok korksa da onu kabullenir, kocasının korkup kaçmaya çalışmasının aksine bir an olsun oğlunu terk etmez. Oğlu evlilik çağına gelince de ısrarına kayıtsız kalamaz, üzerine düşen görevini yerine getirip görücü gittiği padişahın sarayının kapısını süpürüp döner ve böylece niyetlerini belirtir.

Tek ebeveynli aile tipinde evin reisinin anne olduğu durumlarda kadının sorumlulukları artmakta ve annelik rolünde yine ön planda evladının mutluluğu olmaktadır. *Ayperî* (7) masalında çocuğunu tek başına, nazlı bir şekilde yetiştiren annenin yegâne amacı oğlunun güzel ve akıllı bir kızla evlenmesidir. Bu konuda önce ısrarcı bir tavır sergiler ancak oğlunun pehlivanlık mesleğinde nam salmadan evlenmek istemediğini belirtmesi üzerine kararına saygı duyar ve onun tercihine bırakır.

Anne her zaman iyiyi ve doğruyu nasihat eden bilge tip olarak karşımıza çıkar. Verdiği nasihatler çocuğunun hayatını olumlu anlamda şekillendirir. *Ayperî* (7) masalında oğluna evlilik konusunda nasihat eden, *Cöhit Padişah ve Ahmet Batır* (9) masalında kendisini evlatlık edinen padişah tarafından öldürülecek olan oğlunun kaçıp kurtulmasında, *Akpamık* (38) masalında oğullarının bulunması konusunda kızına akıl veren, *Maymınbike ve Haşımcan* (58) masalında oğlunun sıkıntılı anında kendisine danışması üzerine yol gösteren, *Şahmeran* (64) masalında yılan oğlunun peri kızıyla evlenmesinin uygun olmadığı için vazgeçmesi konusunda öğüt ve zor anında kullanması için sihirli yüzük veren, *Yartıgulak* (68) masalında oğluna babasının yerini söyleyerek onu yönlendiren anne tipiyle karşılaşılır.

Anne rızasının alınması, yapılacak bir iş veya çıkılacak bir yolculuk öncesinde oldukça önemlidir. Aksi takdirde kahramanın başına türlü felaketler gelir. *Dev* (43) masalında gözü pek, yiğit yetim oğlan ile annesi vardır. Halk, başına musallat olan devi öldürmesi için oğlanı devin olduğu dağa göndermeden önce annesinden izin ister. Annenin rıza göstermesi üzerine oğlan vazifelendirilir ve başarıyla döner.

Çocuğun fiziksel gelişiminin yanı sıra eğitiminde, mental gelişiminde de annenin belirli rolü vardır. Okul çağına gelen çocuğun, genellikle erkek çocuğun, okuma yazma öğrenmesi için okula gönderilmesinde babayla birlikte destekleyici bir tavır sergiler. *Allaberdi Vezir* (40) masalında oğlunu eğitim alması için okula gönderen ebeveyn tipi geçer.

Masallarda annenin çocukları arasında cinsiyetine yönelik herhangi bir ayırım yaptığına dair örnek tespit edilmemiştir. Genel olarak anne-kız ve anne-oğul ilişkilerinde olumlu bir tabloyla karşılaşılmıştır. Annenin her iki cinsiyete yönelik gösterdiği sevgi ve emek aynı, yaklaşımı da rol dağılımıyla bağlantılı olarak farklıdır. Annenin üvey olması durumunda ise çocuklara yaklaşımı olumsuz anlamda tamamen değişmektedir. Zalimlik, kötü kalplilik ve kıskançlık, üvey annenin en belirgin özelliği olarak gösterilir. *Öksüz Kız* (26) masalında; üvey annesiyle birlikte yaşayan kahramanın, üvey annesinin türlü eziyetlerine karşı verdiği mücadele işlenir. Kendi kızını sever ve korur, üvey kızını ise birbirinden zor işler buyurarak ve çalıştırarak eziyet etmeye çalışır. *Padişahın Oğlu* (59) masalında; annesinin ölmesi üzerine babasının ikinci eşi olan üvey annenin yanında büyüyen oğul, ondan türlü zulümler görür. *Üvey Anne* (67) masalında; aş erme bahanesiyle oğlunu öz babasına öldürten, kızını da yasağı çiğnediği için evden kovan bir üvey anne tipi mevcuttur.

3.2.2. Baba

Türkmen masallarında baba, ailede otoritenin sahibi olarak baskın ve güçlü bir tipolojidedir. Ailenin reisi olarak daima çalışıp evini geçindiren kişi olarak tasvir edilir. Avcı, çoban, soğancı, değirmenci, eyer ustası, padişah, vezir gibi bulunduğu sosyal çevreye ve statüye uygun olarak çeşitli meslek dallarında görev yapıp evini yöneten figürdür. Anneye nazaran masalarda görülme sıklığı daha yaygındır ve ön planda konumlanır. İncelediğimiz metinlerde baba, çocukların geleceği ile ilgili alınacak her kararda öncelikli söz sahibidir ve ailede çocukların yetiştirilmesi, geleceklerinin tesis edilmesinde birinci derecede sorumlu olarak görülür. Çocuksuzluğun görüldüğü ailelerde ise birtakım sınavlardan geçmek ve belirli pratikleri yerine getirmek zorunda olan ilk kişidir.

Baba, büyük bir titizlikle yetiştirip büyüttüğü çocuğunun zekâ, cesaret, çalışkanlık, dürüstlük, yeteneklilik gibi yönlerini görmek amacıyla çeşitli sınamalara başvurur. Bu sınamalar genellikle ev dışına gönderilen çocuğun iş ve akıl becerisini, cesaretini ölçmeye yöneliktir. *Kız Yiğit* (54) masalında üç kızı olan baba, padişahın fermanı üzerine bu üç kızından birini orduya göndermek zorundadır. Bunun üzerine öncesinde üç kızını da sırayla gece vakti dışarıya yollar ve kendisi de onların karşısına çıkıp korkutarak cesaretlerini ölçer. *Küçük Oğul* (56) masalında baba, üç oğlunu da hüner, yetenek ve akıl testinden geçirmek için vazifeler verir.

Baba, aile bireyleri arasında huzurun sağlanmasında ve korunmasında rol oynar. Bu ortamı olumsuz etkileyecek kişilere, bu kendi evladı da olsa müdahale ederek onları farklı şekilde yönlendirmekle yükümlüdür. *Bakı Nebisli* (42) masalında baba, en küçük oğlunun huyunu beğenmediği için kardeşlerine zararı dokunmaması adına onu evlendirip evini ayırır. *Yılanbay* (69) masalında ihtiyar baba, kendisine ve en küçük kardeşlerine vefasızlık eden iki büyük kızını cezalandırmak için evden kovar.

Ailede babanın otoritesinin çocuğun hayatı üzerinde daimi etkili olduğu, ileride büyüyüp evlenip yuva kurmasında da devam ettiği görülür. Babanın arka planda olduğu durumda babanın görevi baba tarafından bir başka büyük tarafından yerine getirilir. *Apbas'ın Evlenişi* (5) masalında; kahraman ile dedesi arasında güçlü bir ilişki söz konusudur. Kahramanın babasının varlığına, sadece düğün sonrası oğluna padişahlık yetkisini verdiği epizotta rastlanılır. Diğer kısımlarda da dede ön planda, baba ise dedenin olduğu yerde daha arka planda durur. Bu, Türkmen aile yapısının özelliğinden kaynaklanan bir motiftir.

Babanın çocuklarına yaklaşımının kız ve erkek oluşuna bağlı olarak değişkenlik gösterdiği dikkat çeker. Toplumsal cinsiyetçi rol dağılımına bağlı olarak baba, daima erkek çocuğuyla yoğun ve sıkı bir ilişki içerisinde. Oğulun yetişip eğitim alması, akıllı ve ahlaklı olması, uygun iş ve eşini bulup evlenmesine kadar uzun bir süreçte destekçisidir. *Yediğe Sultan* (33) masalında kahraman, peri kızından olan çocuğunu büyütüp eğitimi için okula gönderir. *Padişahın Oğlu* (59) masalında; iki eşinden de birer oğlu olan padişahın, büyük oğluna yıllık baktırdığına, bir müddet sonra da okuması için okula gönderdiğine dair bilgi geçer. *Zerkekil* (70) masalında padişah, ilk eşinden olan kahramanı

ve ikinci eşinden olan ikiz oğullarını büyütüp yetiştirip evlendirir. Her birine dokuz odalı beyaz ev yaptırır.

Babanın çocuğuna karşı acımasızlık ve zalimlik ettiğine yönelik masallarla da karşılaşmıştır. Bu davranışlar genellikle babanın yeniden evlenmesi durumunda evleneceği olumsuz tipteki üvey annenin evlenmek için öz evladından vazgeçip çöle, ormana terk etmesi, evden kovması şartını yerine getirmesi veya eş adayının iftirasına inanıp çocuğunu cezalandırması yönündedir. Ancak babanın zalimliği veya zayıflığı süreklilik göstermez ve belli bir seviyeye ulaştıktan sonra pişmanlık duyup çocukla arasındaki bağı yeniden onarmaya çalışır. Geri dönüşü olmayan zalimliklerde ise kendisi de cezalandırılır. *Akıllı Vezir* (3) masalında padişah olan baba, eşini kaybettikten sonra yeniden evlenmek ister ve elçi gönderdiği kızın yönlendirmesiyle öz oğlundan vazgeçip onu çöle atırarak kurda kuşa yem etmekten çekinmez. Bir süre sonra hatasını anlayan baba, savunmasız ve korunmasız olan çocuğuna yaptıklarından dolayı vicdan azabı çekerek üzüntüden sararıp solar. Akıllı veziri sayesinde çölde kurda kuşa yem olmaktan kurtarılan çocuğuna yeniden kavuşur. *Amanalı* (4) masalında; iki çocuğunu kovduktan sonra, eşinin ve diğer çocuklarının da evi terk etmesi üzerine yalnız kalan padişah, yaptıklarına pişman olur ve üzüntüden aklını kaybeder. *Üvey Anne* (67) masalında; kötü kalpli üvey annenin ısrarı yüzünden oğlunu öldürmek zorunda kalan baba tipiyle karşılaşılır.

3.2.3. Çocuk

Türkmen masallarında çocuk, aileyi tamamlayan en önemli varlık olarak görülür ve çocuğa aile içerisinde büyük kıymet verilir. Kadın ve erkeğin birlikteliğinden kurulan aile, masalarda çocuk dünyaya geldikten sonra gerçek anlamda bütünlüğe ulaşır. Bu nedenle çocuksuz ailelerde ebeveynler türlü yollara başvurarak çocuk sahibi olmanın çaresini ararlar. Bu durum kimi zaman anne ve babanın Hızır tarafından kendilerine verilen sihirli elmayı yemesiyle, kimi zaman da sadaka, dua etme veya rüya aracılığıyla çözüme ulaşır.

Çocuksuzluğun görüldüğü ailelerde genel olarak baba; belirli bir sınavdan geçen, anne ise bu süreçte bekleyen taraftır. Bu eşik atlatıldıktan sonra karı koca, çocuk sahibi olur. Uzun bekleyişler sonucunda dünyaya gelen çocuk, ailenin güvencesi, kurtarıcısı ve en vefalı evladı, masalın ise kahramanı olarak yerini alır. Örneğin; *Beş Kalender* (8)

masalında Çandibil yurdunda Ahmet adlı padişah, çocuksuzluktan muzdariptir. Kırk yıl padişahlık yapmasının ardından bu dertte yakınıp ölmeden önce çocuk sahibi olmak için dua eder ve yedi gün yedi gece sadaka verir. Bunun ardından cuma gecesi gördüğü rüyasında Allah tarafından kendisine bir akıl verilir. Söylenilenleri yerine getirmesi üzerine padişahın bir oğlu olur. *Maymınbike ve Haşımcan* (58) masalında; çocuksuzluk derdi çeken kırk eşli padişah, dervişin nasihatine uyararak üç hanımından birer oğul sahibi olur. *Şahmeran* (64) masalında; fermana göre kırk yaşına kadar çocuk sahibi olmayan herkes dağın ardına atılacaktır. Çocuksuzluk derdi çeken padişah ile veziri, otuz dokuz yaşına kadar evlat sahibi olamayıp kırk yaşına geldiğinde aksakallı bir ihtiyarın verdiği elma sayesinde bu dertlerine derman bulurlar. Padişahın kızı, vezirin ise padişaha verilmek üzere verilen elmayı kıskançlık edip kendisine aldığı için ejderha şeklinde bir oğlu olur.

Ailelerin çocuk sahibi olamadığı durumlarda ise evlatlık edinme yoluyla da bu isteklerine ulaştıkları görülür ve bu örneklerde evlatlık edinilen çocuklar, ebeveyn tarafından iyi bir şekilde yetiştirilir. *Sırların Açılışı* (62) masalında; tüccar bir adam, çocuksuzluk derdi çekip sonunda bir garibin oğullarından birini evlatlık alır ve onu güzelce yetiştirir. *Beş Kalender* (8) masalında ise bir oğlu olan padişah, aynı gün doğan dört erkek çocuğunu daha evlatlık alarak yetiştirir.

Çocukların cinsiyetine bağlı olarak masallardaki konumunu ve gösterilen değeri, kız ve erkek çocuk alt başlıkları altında şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

3.2.3.1. Kız çocuk

Türkmen masallarında kız çocuk güzel, nazlı, akıllı, zeki, terbiyeli, hünerli gibi belirli özelliklerle betimlenir ve genellikle arka planda, ev sınırlarından oluşan dar mekânda, anneye yardımcı işlevde rol alır. Kız çocuğun geçtiği masalarda belirtilen bu özelliklerin dışında çok detaya yer verilmez.

Kız çocuk genel olarak ailenin anneden sonra evin yükünü ve sorumluluğunu taşıyan, anneyle benzer işlerde çalışan ve gelecekte kuracağı yuvası için yetiştirilen, aile yanında misafir olarak görülen dişi figürdür. *Garibin Çerkeze Gidişi* (15) masalında anne, halı dokumadaki ustalığıyla zenginlerin evinde gündelikçi olarak çalışırken, kızı da zenginlerin hanımlarının bebeklerine bakar.

Ev içerisinde kız çocuğuna atfedilmiş rollerinin dışında, kişisel gelişimine yönelik, eğitim alması gibi bilgilere nadir rastlanılır. *Değirmencinin Kızı* (14) masalı bu anlamda örnektir. Masalda yoksul değirmencinin tek kızı, küçük yaştan beri okuma yazmaya çok hevesli olup on üç on dört yaşına geldiğinde tahsilli ve zeki bir insan olarak yetişir. Çevresindeki yaşlılarına ve çocuklara da her gün yorulmak bilmeden okuma yazma öğretip masallar anlatarak okuryazarlığıyla ve öğreticiliğiyle ön plana çıkartılır.

Kız çocuğun başkahraman olması durumunda ise gerektiğinde dış mekâna çıkıp hareket hâlinde ve ön planda olduğu, ailesi veya kendisi için birtakım engelleri aşarken korkusuzca mücadele ettiği görülür. *Ayperi* (7), *Çıkış Yolu* (10), *Değirmencinin Kızı* (14), *Kötü Niyetli Zengin ve Üvey Kızı* (23), *Maksadına Ulaşan Kız* (25), *Öksüz Kız* (26), *Ablacığım* (36), *Akpamık* (38), *Kız Yiğit* (54) masalları buna örnektir. Korkusuz genç kız, birtakım engelleri aşarken sevdiklerini korumak için onlardan gelen yardımı reddeder ve zorluk karşısında kendisi baş etmekte ısrarcı davranır. *Şah Kızı* (63) masalında; kadın kahraman olan padişahın kızı, deve yem olarak verilmesi için sırasının gelmesi üzerine yerine gitmek isteyen âşığına karşı çıkar ve onunla uzlaşmaz. Bu esnada yanlarına gelen yabancı bir adam, ikisini de ikna edip devle çarpışmaya gider.

Belirli bir yaşa ve olgunluğa erişen kız, güzelliği ve gençliğinden dolayı dış tehditlerle karşılaşır ve bazı zorlu engelleri aşmak zorunda kalır. Zekâsı sayesinde veya kahramanın yardımıyla bu eşikleri aştığı görülür. *Padişah ve Kötü Niyetli Tüccarlar* (28) masalında; padişahın güzel ve akıllı kızı kendisine âşık olup evlenmek isteyen kötü niyetli tüccar tarafından kandırılarak kaçırlır. Masalın sonlarında tesadüfen ailesine kavuşur.

Kız çocuğun ön plana çıkartıldığı en belirgin sahne, evlilik kararının alınması aşamasıdır. Bu konuda ailede kıza karşı annenin her zaman destekçi, babanın ise ılımlı, baskıcı ve nötr olmak üzere üç farklı yaklaşımıyla karşılaşmıştır. Kızın fikrine önem verildiği ve onun isteği doğrultusunda hareket edildiği masallara *Çobanın Kızı* (13) ve *Maksadına Ulaşan Kız* (25) örnektir. Kızın görüşünün sorulmadığını ve pasif konumda bırakıldığını *Horezmin* (20), *Şahmeran* (64), *Değirmencinin Kızı* (14), *İhtiyarın Nasihati* (21), *Padişah ve Üç Adam* (29), *Akıllı Kız* (37), *Divanenin Oğlu* (44), *Kervanbaşı* (52), *Şahmeran* (64) vb. masallarında görmek mümkündür. Evlilik çağına ulaşan kızın, bazı örneklerde ise baskın olduğu ve babasının otoriter tavrına karşı gelerek itiraz ettiği, kendi istediği kişiyle evlenebilmek için evden kaçma veya babasıyla savaşma yoluyla karşılık

verdiği de görülür. Bu örneklerde baba ve kız arasında oluşan bu anlaşmazlık süreklidir ve kırgınlık çoğu zaman küslük şeklinde devam eder. Örneğin; *Ayperî* (7) masalında kız, kendi istediğiyle evlenmesine karşı çıkan ve bu evliliği onaylamayan babasıyla savaşıır. Savaş sonrasında da kırgınlık sürerken babası vefat eder. *Beş Kalender* (8) masalında kız; babasının uygun gördüğü kişiyle evlenmek istemeyip kendi seçimiyle bir evlilik yapmak için evden kaçar. *Çıkış Yolu* (10) masalında; padişahın kızı, çiftçi delikanlıya âşık olup babasından gizlice evlenir. Bu haberi alan ve öfkeden deliye dönen padişah babası ise, vezirinin yatıştırmasıyla kızına zarar vermez ancak arayıp sormaktan vazgeçer. Onu mirasından da mahrum bırakarak cezalandırır. Kızın babasıyla çatışma yaşadığı ve uzlaşma yoluna gitmediği bu masalarda her iki tipin de karakteristik açıdan inatçılık, kibirlilik, gururluluk gibi özellikleri yönüyle benzer tavır sergilediği dikkat çeker. Kız ile babası arasında anlaşmazlığın çözüldüğü tek örnek ise *Akıllı Kız* (37) masalıdır ve masalın sonunda yeniden barışılır.

Evlilik çağına ulaşan genç kızın güzel, nazik, alımlı, hünerli olması gibi özelliklerinin yanında vefalı olması da önemlidir. Ailesine karşı vefasızlık eden kişi, eş olarak da istenmemektedir. *Zalim Kızlar* (35) masalında; başkahramanların evliliği yoktur, evlenmeyi reddeden tipler olarak geçmektedir. Masalda ağabeylerini kuyudan kurtaran Osman pehlivanın gönlüne göre bir kızla evlenişinden söz edilir. Arkadaşının kardeşini vermek istemesine karşı çıkıp hain bir kadınla evlenmeyeceğini dile getirir.

İncelenen örneklerde kızın aile içerisinde değerinin vurgulandığı, önem verildiği veya kız çocuk isteğinin ön plana çıkartıldığı başlıca masallara; *Akıllı Vezir* (3), *Çobanın Kızı* (13), *Horezmin* (20), *İskender Padişah* (22), *Maksadına Ulaşan Kız* (25), *Padişah ve Üç Adam* (29), *Akpamık* (38), *Divanenin Oğlu* (44), *Garip Oğlan* (46), *İlaman* (49), *Kervanbaşı* (52); kız çocuğun istenmediğinin ifade edildiği masallara ise *Kız Yiğit* (54), *Sırların Açılışı* (62) örnek gösterilebilir.

3.2.3.2. Erkek çocuk

Türkmen masallarında erkek çocuk, aile içerisindeki konumu ve verilen kıymet itibarıyla özel bir yere sahiptir. Erkek çocuk, anne ve babanın koruyucusu, güvencesi, aile ocağının ve mirasının devredileceği tek kişi olarak görülür. Bu nedenle masalarda erkek çocuk daha belirgin bir şekilde işlenir ve masal boyunca aktiftir.

Ailede erkek çocuğa doğum öncesi ve sonrasında ayrı bir önem verildiği, çocuğun dünyaya gelmesinden önce anne ve babanın belirli bir hazırlık safhasından geçtiği görülür. Genellikle kırk yıl çocuk sahibi olamayan yaşlı anne ve babalar, uzun yıllar oğul özlemi çektikten sonra sadaka verme, dua etme, ihtiyaç sahibi kişileri giydirme, Hızır tarafından kendilerine verilen sihirli elmayı yeme ve rüya aracılığıyla yol gösterilmesi sonucu çocuk sahibi olurlar. Bu sürecin ardından genellikle bir erkek çocuk dünyaya gelir ve masalın başkahramanı olarak rol alır. Söz konusu duruma *Maymumbike ve Haşımcan* (58), *Şahmeran* (64) masalları örnek verilebilir.

Sihirli masalarda erkek çocuk kimi zaman ejderha, yılan, şahmeran şeklinde olağanüstü bir varlık olarak da dünyaya gelir. Bu şekilde doğan erkek çocuk, heybetli ve korkutucu görünümünün ardında iyi insana dair karakteriyle ön plana çıkartılır. *Şahmeran* (64) masalında kahraman; yılan olarak doğar ve doğar doğmaz kendisinden korkan annesiyle konuşup onu sakinleştirir. Korkudan kaçan babasının peşinden giderek kendisini tanıtır ve iyi bir oğlan olduğunu ailesine de halkına da ispat eder.

Erkek çocuğunun yetiştirilmesine, eğitimine ve iyi bir meslek sahibi olmasına dikkat edilir ve bu konuda çocuğun okula gönderilmesi, iş edinmesi için yolculuğa çıkması gibi epizotlar, masalarda düzenli bir şekilde işlenir. İyi bir şekilde yetiştirilen erkek çocuğun ailesine ve halkına yararlı, vefalı olacağına inanılır. *Ayaz Han* (6) masalında padişahın akıllı veziri olan Ayaz Han'ın üç oğlu da babaları gibi bilgili ve eğitilmiş yetiştirilir. *Beş Kalender* (8) masalında; babanın öz ve üvey oğullarının hepsinin iyi bir şekilde yetiştirildiği, her birinin farklı mesleklerde usta kişiler olduğu görülür. Masalın sonunda oğullarından ayrı kalmasının acısından gözleri kör olan babanın kurtarıcısı oğulları olur. *Yüz Altın* (34) masalında kahraman; eyercilikle geçinen yaşlı babasından bütün parası olan üç yüz altını alıp başka bir şehre gidip üç farklı meslek öğrenerek geri döner. *Yedige Sultan* (33) masalında; kahramanın babası tarafından okula gönderilip yetiştirildiği ve akıllı, yetenekli bir delikanlı olması, zekâsıyla yurdun padişahının da dikkatini çekerek danışmanı olarak göreve getirilir.

Aile içerisinde erkek çocuğun anne ve babasına karşı birtakım sorumlulukları bulunmaktadır. Kendisini büyütüp yetiştiren ebeveynine karşı her zaman vefalıdır. Büyüdükten sonra ailesine bakıp evin geçimini üstlenen kişi erkek çocuktur. *Kötü Niyetli Zengin ve Üvey Kızı* (23) masalında üvey babasının zulmüne uğrayıp annesiyle çöle atılan

oğul, karşılarna çıkan ihtiyar sayesinde kurtarılır. Bu süreçte belirli bir yaşa gelen Apbas'ın her gün kırkların yanına giderek ilim irfan öğrendiği ve kendisine verilen beş altın sayesinde annesi ile yaşlı kadının geçimini sağladığı görülür.

Aile bireylerinin can ve mal güvenliğinin, birlik ve beraberliğinin korunması gibi belirli vazifeleri de erkek çocuk üstlenir. Bu vazifelerin yanı sıra erkek kahraman, aile dışında halkının başına gelen türlü felaketlerde yardım eden, korkusuzca savaşan, geri dönülmesi güç olan yollardan zaferle dönerek yurdunda yeniden huzurlu ortamın kurulmasında etkin rol oynayan yiğit tiptir. *Dev* (43) masalında annesiyle birlikte yaşayan yetim bir oğlan vardır. Halkın başına musallat olan devi öldürmesi için bu gözüpük oğlanın yardımına başvurulur. Annesinden rıza aldıktan sonra dağa çıkıp devle çarpışan kahraman, başarıyla geri döner ve halkını bu beladan kurtarır.

Pehlivanlığıyla da dikkat çeken erkek çocuk, karşısına çıkan kişiyle çarpışıp bu özelliğini pekiştiren bir sınavdan geçirilir. *Ayperi* (7) masalında pehlivanlıkta nam salan Memmet isimli kahraman ile Ayperi, güreşe tutuşur. İlk seferinde kadın kahramana yenilen Memmet, bunun mahcubiyetini yaşar ve yeniden güreşmeye gidip kızı yenerek gücünü kanıtlar.

Erkek çocuk, gücün sembolü olarak görüldüğü için varlığından rahatsızlık duyulup engellenmeye ve yok edilmeye de çalışılır. *Cöhit Padişah ve Ahmet Batır* (9) masalında eşini kaybettiğinde hamile olan kadın, bir erkek çocuk dünyaya getirir. O sırada padişahın tahtını kaybetme korkusundan dolayı doğan tüm erkek çocukların öldürülmesi ile ilgili ferman çıkarması bu duruma örnektir.

Erkek kahraman annesinden veya babasından ayrılmak zorunda bırakıldığında, erginlenme safhasını tamamladıktan sonra mutlaka ailesinin yaşadığı mekâna tesadüfen gidip onları tekrar bulur. *İskender Padişah* (22) masalında oğul, kendisini çaresiz kalıp bir barakada bırakarak baba evine dönen annesinin yaşadığı saraya on altı yıl sonra gider ve annesine kavuşur. *Galandar Sultan* (45) masalında erkek çocuk, kendisini tanımayan babasının sarayına sık sık gidip ona koşuklar söyler.

Gençlik çağına ulaşan erkek, ailenin yanından ayrılarak erginlenme sürecini tamamlamak için hareket etmek zorundadır. Bu evden kopuş, alışveriş için kervanlarla

başka yurda giden tüccarlara katılma, ava çıkma; aile bireylerinden birisine yardım etmek için gerekli objeyi getirme, kaçırılan kardeşi kurtarma; rüya veya gerçekte karşılaştığı kıza ulaşip onunla evlenme gibi çeşitli amaçlar için olabilmektedir. Amacına ulaşan erkek kahraman belirli bir süre ailesinden ve yurdundan uzak kaldıktan sonra masalın sonunda mutlaka baba ocağına, kendi topraklarına geri döner. *Kervanbaşı* (52) masalında babasına gücendiği için evden ayrılan oğul, yolculuğu esnasında amcasıyla karşılaşır ve onunla birlikte gittiği şehirde birtakım sınavlardan geçer. Masalın sonunda amcasıyla ve kendi eşiyle yeniden babasının yanına döner. *Küçük Oğul* (56) masalında; baba, üç oğlunu da hüner, yetenek ve akıl testinden geçirmek için onlara vazifeler verir. Yapılan testte iki büyük oğul başarısız olup geri dönerler. Üçüncü oğul ise babasının verdiği parayı babasının istediği gibi paylaştırıp zaferle döner ve babasının umudu olur. Masalın sonunda da zenginlikle yurduna döner. *Külbasar* (57) masalında; yaşlı soğancı adam oğullarına nasihat eder ve ardından vefat eder. Oğulları babalarının vasiyetini yerine getirir ancak istenilen görevi sadece en küçük oğul başarıyla yerine getirir. Oğulların üçünün de sözünü tutması, vefalı oğul tipine örnektir. *Sırların Açılışı* (62) masalında garibin bir oğlunu evlatlık alan tüccar, evlatlık oğlunu yetiştirmek için okula verir ve evlenme çağına ulaştığında kendisine derdini açan oğlunun isteğini yapmaz. Padişahın kızının kendilerine uygun olmadığını dile getirir. Bunun üzerine kıza kendisi açılan oğlan, birkaç sırrı öğrenmesi şartıyla bu kızın kendisine varacağını öğrenir ve bunun üzerine yolculuğa çıkar.

Erkek kahramanın evlenmek için öncelikle belirli bir testi geçmesi veya bir hüner sergilemesi beklenir. *Apbas'ın Evlenişi* (5) masalında; kahraman, evlenebilmek için bir hünere sahip olmasının istenmesi üzerine halı dokumayı öğrenir ve eşsiz bir halı dokuduktan sonra kızın beğenmesi üzerine evliliğe hak kazanır. *Yüz Altın* (34) masalında; sınamadan geçtikten sonra şahın kızıyla evlenmeye hak kazanan kahraman, evlenip mutlu bir hayat sürer. *Kelce* (50) masalında; kahraman, üç şartı da yerine getirince padişahın kızıyla evlenmeye hak kazanır. Masallarda evlilikte kadının belirlediği şart üzerine sınanması, seçici tarafın kadın olması, anaerkil dönemin izleridir. Ayrıca pek çok örnekte evlilik teklifi kızlar tarafından edilir ve erkek bu teklifi kabul eder. Erkek kahraman, kimi masalda evli olmasına rağmen bu usulle birden fazla kadınla evlenir. *Yedige Sultan* (33) masalında; evli olan kahraman ava giderken deniz kenarında rastladığı kız, kendisiyle evlenmek istediğini söyler ve kahraman bu teklifi kabul eder.

Erkek çocuğun anne ve baba nasihatini her zaman yerine getirdiği görülür. *Garibin Düşü* (16), *Horezmin* (20), *İhtiyarın Nasihati* (21), *Galandar Sultan* (45), *Kelce* (50), *Külbasar* (57) masalları buna örnektir. Aksi durumda iki örneğe rastlanılmıştır. Bu örneklerde de erkek çocuk, dönüşüm geçirerek ideal çocuk şeklini alır. *Şehzade* (32) masalında; eğitilmiş ve bilgili olarak yetiştirilmeye çalışılan oğul, anne ve babasının nasihatlerine kulak asmayan, kumarbaz ve para düşkünü bir tiptir. Ancak ebeveynine karşı takındığı bu tavır, çıktığı yolculuk sonrasında olumlu anlamda değişir ve evine döndüğünde ailesinin istediği çocuk kimliğindedir. *Şehzade* (32) masalında; anne ve babasına asi olan oğul, *Tembel Övez* (65) masalında anne ve babasının öğütlerini dinlemeyen tembel erkek çocuk, ders alması için çıkarılan yolculuk sonrası olumlu tipe dönüşerek evine gelir.

Türkmen masallarında genel olarak erkek çocuk sevgisi ve beklentisinin vurgulandığı örneklerin sayısı kız çocuğa nazaran oldukça fazladır. Bu vurgu; *Amanalı* (4), *Maymınbike* ve *Haşımcan* (58), *Sırların Açılışı* (62), *Kız Yiğit* (54) vb. masallarda yapılır. Erkek çocuğun kıymet görmediği tek örnek ise *Sözün Gücü* (31) masalıdır.

3.3. Aile Bireyleri Arasındaki İlişkiler

3.3.1. Anne ve Çocuk Arasındaki İlişkiler

3.3.1. 1. Anne ve kız çocuk arasındaki ilişkiler

Anne ve kız arasındaki ilişkilerde; daima pozitif bir tabloyla karşılaşılmıştır. Anne, ailede misafir konumda yer alan ve evlilik çağına kadar yanında bulunan kız çocuğuna pek çok konuda, özellikle de ev işlerinde rol model olmaktadır. Yapılacak günlük işlerde birlikte çalışılır. Kızın bu tür maharet gerektiren işlerde yapacağı herhangi bir girişimde annesinin fikri alınır. *Akpamık* (38) masalında; kızın dikiş için çağrılırken annesinin kararının sorulması, annenin kızı ile ilgili konularda karar verme yetkisinin kendisinde olduğunu ifade eder. İlgili masalda anne ise bu konudaki kararı tamamen kızının kendisine bırakmış, anlayışlı bir tavır segiler.

Anne ve kız arasındaki ilişkide çatışmanın yaşandığı tek örnek; *Şahmeran* (64) masalında görülür. Kızının yılanla evliliğinden mutlu olmasına akıl erdiremeyen anne, emin olmak için ona sakladığı sırrı söylemesi konusunda ısrarcı davranır ve kendince öğüt

verir. Ancak verdiği bu öğüt, kızının evliliğine zarar verir ve bunun üzerine kızı annesine beddua eder.

3.3.1.2. Anne ve erkek çocuk arasındaki ilişkiler

Anne ve oğul arasındaki ilişkilerde anne, daima oğlunu dünyaya getirdikten sonra onu besleyip büyüten, koruyan ve belirli bir yaşa geldikten sonra aldığı görevlerde, çıktığı yolculuklarda kendisine danışılan, öğüt verip tecrübeleriyle oğlunu yönlendiren, evliliğinde üzerine düşen sorumlukları yerine getiren bir roldedir ve pozitif bir ilişki söz konusudur. Bu tür masallara *Ayperî* (7), *Kötü Niyetli Zengin ve Üvey Kızı* (23), *Dev* (43), *Şahmeran* (64) örnek verilebilir.

Bazı masalarda anne ile oğul arasındaki ilişkiye dair bilgiler azdır. Annenin erkek kahramanı dünyaya getirmesinin dışında oğluyla herhangi bir iletişimde olmadığı da görülür.¹⁷⁰ Örneğin; *Yarıgulak* (68) masasında anne ve oğul arasındaki diyalog doğum anında gerçekleşir. Çocuk doğar doğmaz annesine babasını sorar ve onu bulmaya gider. Bunun dışında masalın sonuna kadar anneyle bir ilişki söz konusu değildir. Bu durum annenin rollerini gerçekleştirdiği alanların babaya nazaran daha yüzeysel verilmesiyle ilgilidir.

3.3.2. Baba ve Çocuk Arasındaki İlişkiler

3.3.2.1. Baba ve kız çocuk arasındaki ilişkiler

Baba ve kız çocuk arasındaki ilişki, erkek çocuğa nazaran oldukça kısıtlıdır. Kızın yetiştirilmesinde birinci derecede sorumlu olan kişi anne olarak kabul edildiği için baba genel olarak kızının can güvenliği, sağlığı ve evliliğiyle ilgili durumlar söz konusu olduğunda devreye girer. İkili arasında olumlu ilişkilerin görüldüğü masalarda genellikle babanın erkek çocuğu yoktur ve bir kızı bulunur. Bu tür masalarda babanın kızına derin sevgi ve merhameti dikkat çeker. *Horezmin* (20) masasında; padişah olan babanın kızına karşı düşkünlüğü, sevgisi vurgulanır. Halkın başına musallat olup her gün bir kızı yem olarak alan ejderhadan yıllarca kızını saklayan baba, sonunda halkının içerisinde verilecek kız kalmaması üzerine kendi kızını çaresizce feda etmek zorunda kalır. Bu esnada

¹⁷⁰ Anne ve baba alt başlıklarında ebeveynlerin özellikleri verilirken çocuklarıyla ilişkili genel hususlara da değinildiği için bu açıklamalar “anne ve çocuk, baba ve çocuk arasındaki ilişkiler” bölümünde bilgi tekrarı olmaması adına yinelenmemiştir.

tesadüfen kızın karşısına çıkıp onu kurtaran kahraman sayesinde yeniden evladına kavuşur ve minnettarlığının ifadesi olarak, en kıymetli varlık olan kızını vererek bu kahramanla evlendirir. *Kervanbaşı* (52) masalında; dilsiz kızının iyileştirilmesi için her çareyi deneyen padişah baba tipi yer alır. Kızının sağlığına kavuşmasını sağlayan kahramana mükâfat olarak kendi kızını verir.

Babanın kızına karşı sevgisinin yanı sıra kızın da babasına karşı canını vermekten sakınmadığı, onun için ölümü bile göze aldığına yönelik bir örnekle de karşılaşılmıştır. *Yılanbay* (69) masalında; üç kızı olan baba, karşısına çıkan yılan tarafından kızlarından birini vermesiyle, aksi takdirde canını alacağıyla tehdit edilir. Bu durum karşısında çaresiz kalıp sırayla üç kızına da giden baba, iki büyük kızının red cevabı alır. En küçük kızı ise tereddüt etmeden babasının isteğini kabul eder. Babası için canını bile feda etmekten çekinmediğini dile getirir ve yılanla evlendirilir.

Babanın evlenme çağına gelen kızıyla ilgili aldığı kararlarda ılımlı ve baskıcı olmak üzere iki farklı tipe karşılaşılmıştır. İlimli baba tipinde; *Çobanın Kızı* (13) masalında çobanlık mesleğiyle geçimini sağlayan baba, kızı için gelen görücüye kararını belirtirken kızının isteğini dikkate alarak yanıt verir. *Maksadına Ulaşan Kız* (25) masalında; başkahramanın ebeveyni, masalın giriş epizotunda kızlarının evliliği sahnesinde ortaya çıkar ve kızlarının mutluluğunda her ikisi de destek olur. Baskıcı baba tipinde ise; kızın evleneceği kişiyle ilgili görüş bildirmeye hakkı yoktur ve kız, babanın aldığı kararlara uymak zorundadır. *Değirmencinin Kızı* (14) masalında baba, kızıyla evlenmek isteyen beyzadeye kendisinin sözünün yeterli olduğunu, bu konuda kızının ve eşinin görüşünü önemsemediğini söyler. Kızının itirazlarına aldırış etmeden kızını bu beyzadeyle evlendirir. *İhtiyarın Nasihati* (21) masalında padişah olan baba, kendilerine iyiliği dokunan vezirinin oğluyla kızını evlendirir ve bu konuda kızının fikrini sormaz. *Padişah ve Üç Adam* (29) masalında; adilliği ve cömertliğiyle övünen bir padişah, kendisinden kızını isteyen bir gence kızına danışmadan kendi kararını yeterli görüp verir. *Divanenin Oğlu* (44) masalında; padişah, kızını isteyen divanenin teklifini uygun görmeyip öfkelenir ve yerine getiremeyeceği bir görev verip onu uzaklaştırmak ister. *Şahmeran* (64) masalında padişah, daha önce söz verdiği vezirin oğluna kızını vermek zorunda kalır ve kızının adına kendisi karar verir. Kız kahramanların evliliğinde babasının aldığı karara genel anlamda uyduğu görülür.

Babanın kararına ve otoritesine karşı çıkılması durumunda ise çatışma kaçınılmazdır. Bu duruma daha çok baba ve kız ilişkilerinde rastlanılır. *Ayperî* (7) masalında; başkahraman Ayperi, gönlüne ve belirlediği kriterlere uygun bir eş bulunca onunla evlenmek ister. Durumu babasına mektup yazarak bildirir. Babası ise kızının başka yurttan bir delikanlıyla evlenmesine karşı çıkararak tehditkâr sözler söyler ve onu fikrinden çevirmeye çalışır. Uzlaşma sağlanamayınca iki taraf arasında savaş açılır. Savaşın sonunda baba, kızına sitem edip kırgınlığını dile getirir. Kızı ise savaşta kaybedilen canların sorumlusu olarak babasını görür ve sevdiği gençle evlilik kararından dönmez. *Beş Kalender* (8) masalında; Çin-Maçin yurdunun padişahı olan baba ile kızı, evlilik kararında zıtlaşır. Babanın, kızını komutanın oğluna vermek istemesine karşılık kızı buna itiraz eder ve kendi seçimiyle bir evlilik yapmak için evden kaçır. *Çıkış Yolu* (10) masalında; padişahın tek kızı vardır ve bu genç kız, cariyeleriyle gezintiye çıktığı zamanlarda karşılaştığı çiftçi bir delikanlıya âşık olup babasından gizli evlenir. Bu haberi alan ve öncelikle öfkeden deliye dönen babası, vezirlerinin de yatıştırmasıyla kızını arayıp sormaktan vazgeçer. Onu mirasından da mahrum bırakarak cezalandırmayı tercih eder. *Akıllı Kız* (37) masalında baba, kızını vezirinin oğluna vermek ister. Kızının karşı gelmesi durumunda da onu kapının önünden geçen bir yabancıya verir. *Üç Kız Kardeş* (66) masalında ise kendisini dinlemeyip verdiği işleri yerine getirmeyen tembel kızlarına ders vermek için bir günlüğüne dışarı atan bir baba tipi yer alır.

Üvey kız ile üvey babanın geçtiği masallarda, babanın eşini kaybetmesi durumunda kızına karşı yaklaşımı olumsuzdur. *Kötü Niyetli Zengin ve Üvey Kızı* (23) masalında; eşini kaybettikten sonra üvey kızıyla bir arada yaşamaya devam eden baba, kızına karşı kötü niyet besleyerek kendisiyle evlenmek ister. Kızı, bu yakışsız duruma karşı çıkararak evden kaçır. Kızın evlatlık alındığı örneklerde ise koruyucu baba ile kız arasında olumlu bir ilişki vardır. *Padişah ve Üç Adam* (29) masalında ise padişahın, yoksul bir adamın kızını evlatlık alarak büyüttüğü ve padişahın cömertliğiyle ünlendiği için kendisinden kızını isteyen kişiyle kızını evlendirdiği görülür.

3.3.2.2. Baba ve erkek çocuk arasındaki ilişkiler

Babanın erkek çocuğuna karşı sevgisi ve gösterdiği ayrıcalık, bazı masallarda açıkça ifade edilir. *Amanalı* (4) masalında; beş hanımından bir erkek çocuğu olan padişah, diğer çocukları içerisinde sadece oğlunu sever ve dünyaya gelen kız çocuklarının öldürülmesini

emreder. *Padişah, Vezirler ve Padişahın Hanımı* (30) masalında; eli ayağı tutmayan oğlunu iyileştirmek için elinden geleni yapıp çareler arayan bir baba tipi vardır. *Kız Yiğit* (54) masalında; oğlu olmadığı için üzüntüsü dile getiren, padişahın buyruğu üzerine üç kızından en küçüğünü vazifelendirip erkek kılığında orduya gönderen baba tipiyle karşılaşılır. Masalın sonunda kızı, bedduaya uğrayıp cinsiyet değiştirip tamamen erkeğe dönüşür ve padişahın en küçük kızıyla evlenir. Kızın bu dönüşüm sonrasında babasını artık üzülmesini gerektirecek bir durumun kalmadığı konusunda teselli etmesi de babanın erkek çocuk özlemini yansıtmaya yönüyle önemlidir. *İlaman* (49) masalında ise, beş oğlu olan anne ve babanın kız çocuk özlemi duydukları için dev olarak dünyaya gelen kızı, en küçük oğullarının ikazına rağmen korurlar. Ancak masalın sonunda dev kız tarafından tüm aile yok edilir. O sırada evin dışında bulunan en küçük oğulları İlaman tarafından aile yeniden kurtarılıp hayata döndürülür. Söz konusu durum erkek ve kız çocuğuna yönelik bakış açısını yansıtır.

Baba karakteristik özellikleriyle oğluna her zaman rol model olmaktadır. İyi özelliklere sahip olan baba tipinin geçtiği örneklerde, erkek çocuğun da benzer özellikler sergilediği veya belirli sınavlardan geçerek bu nitelikleri kazandığı görülür. *Ayperi* (7) masalında; Memmet isimli kahraman, on üç on dört yaşlarına geldiğinde babasını kaybeder. Memmet'in babasının pehlivanlıkta, yiğitlikte nam saldığından söz edilmesi ve ilerleyen bölümlerde Memmet'in de pehlivanlık mesleğinde ön plana çıkması, baba oğul arasındaki karakteristik benzerliği örneklendirir. *Ayaz Han* (6) masalında; akıllı vezir olan kahramanın üç oğlu olur. Ayaz Han, oğullarını kendisi gibi yetiştirir ve üç oğlu da zekâ ve problem çözmedeki pratikliğiyle dikkat çeker. Masallarda kötü özelliklere sahip olan baba tipinde de erkek çocukla bu anlamda denklik kurulur. *Hırsızın Oğlu* (19) masalında hırsız baba ve oğul tipi yer alır.

Olumlu baba yaşlılık evresine geldiğinde veya oğlu evden ayrılacağına ona nasihat ederek geleceğini iyi yönde şekillendirmeye çalışan, hastalandığında vasiyet edip isteklerinin yerine getirilmesini talep eden, yaşamı boyunca edindiği tecrübelerini oğluna aktaran bilge tip olarak karşımıza çıkar. Babanın öğüdü, çocuk için uyulması gereken önemli bir işaret olarak kabul edilir. Baba nasihatini yerine getiren çocuk, mutlaka doğru yola ve mutluluğa erişir. Aksi durum ise oğul için her zaman olumsuz sonuçlar getirir. *Ayaz Han* (6) masalında; yaşlanan baba, oğullarına nasihat edip artık kendi gönüllerince yaşamalarını tembihleyip gerekli yardımı yaparak onları saraydan gönderir. *Garibin Düşü*

(16) masalında; oğlunun rüyasını yorumlayıp ona nasihat eden bir baba tipi vardır. *Garip İhtiyarın Akıllı Oğlu* (17) masalında; kahramanın yaşlı ve hasta babası, vefat etmeden önce oğlunu evlendiremediği için üzüldüğünü ve kendisine vereceği üç nasihati tutması hâlinde servet de eş de bulabileceğini tembihler. *Hiddetli Şah ve Akıllı İhtiyar* (18) masalında; hiddetli padişahın çıkardığı fermanı yerine getirmek istemeyen veziri, akıl danışmak için babasına gider ve babasının bilge sözleriyle halka zulmetmekten kurtulur. *İhtiyarın Nasihati* (21) masalında; padişahın buyruğu üzerine oğlu tarafından çöle terk edilmek için götürülen baba tipi yer alır. Bu yolculuk esnasında babanın oğluna nasihatleri işlenir. *Yüz Altın* (34) masalında; eyer ustası olan ihtiyar babanın oğlunun geleceği için kaygılanıp nasihat ettiği görülür. Bu yaşlı baba, elinde avucunda olan üç yüz altını, oğluna verip onun meslek sahibi olmasını ister. *Külbasar* (57) masalında; soğancı yaşlı adam, ölmeden önce oğullarını evlendirip onlara birer ev veremediği için üzgün olduğunu belirtip nasihat eder ve ardından vefat eder. Nasihat motiflerinin yanı sıra bazı örneklerde yaşlılık çağındaki babanın oğullarına vasiyeti de göze çarpar. Bu vasiyetlerde de baba, oğullarını belirli bir sınamadan geçirerek onların başarılı olup mutluluğa ulaşmasını amaçlar. *Kelce* (50) masalının giriş epizotunda baba, üç oğluna kendi kabri başında üçer gece nöbet tutmaları konusunda vasiyet edip vefat eder.

Baba ve oğul arasındaki ilişkide olumsuz durum, kız çocuğa nazaran oldukça azdır. Bu örnekler daha çok iş, evlilik konusunda bir uzlaşmazlık veya baba oğul arasında iftira sebebiyle bir anlaşmazlıktan kaynaklanır. *Kötü Niyetli Zengin ve Üvey Kızı* (23) masalında; padişah baba, evlilik konusunda oğlu ile ters düşer. Baba kendi fikrini uygulamak için uğraşsa da oğlu kendi kararına göre hareket edip sevdiğiyle evlenir. Şehzade, evlendikten sonra kendi oğlunu ise bir iftira yüzünden evden uzaklaştırır. *Sözün Gücü* (32) masalında; oğulun ne kadar çalışıp didinse de babası tarafından değer görmediği, babasının inatçılığı ve oğlunun sözüne itibar etmemesinden dolayı oğulun zor durumda kalışı işlenir. *Allaberdi Vezir* (40) masalında baba, oğlunu okula yazdırır ancak kıskanç mollanın iftirasıyla oğluna inanmayıp onu okuldan geri alır ve bu anlamda aralarında bir zıtlık görülür.

Babanın üvey olması durumunda ise, yaklaşımının üvey annenin aksine olumlu olduğu dikkat çeker. Baba, evlat edindiği erkek çocuğunu öz oğluyla bir görüp eğitime ve yetiştirilmesine önem verir. *Beş Kalender* (8) masalında baba, evlatlık aldığı üvey oğullarını öz oğlundan ayrı tutmaz ve hepsini iyi bir şekilde yetiştirip büyütür. Her birinin farklı mesleklerde ustalaşmasını sağlar.

3.3.3. Kardeşler Arasındaki İlişkiler

Türkmen masallarında kardeşler arası ilişkilerde olumlu ve olumsuz tipolojiye yönelik örnekler mevcuttur. Kardeşlik ilişkilerinde kardeş sayısı, cinsiyeti ve yaş aralığı gibi kriterler etkili olmaktadır. Sayı bakımından ele alındığında cinsiyet farkı gözetmeksizin birtakım hususlar sabit bir şekilde tekrarlanmaktadır. Thompson'un motif kataloğunda kardeşlerin cinsiyetine göre başlıkları verildikten sonra alt başlıklarda sayıya göre motif yerleştirme sisteminin olması yerinde bir tespittir. İncelenen örneklerde, kardeş tipolojilerinde bazı özelliklerin belirgin bir hâlde benzer sayılarda yinlendiği görülmüştür. Bu nedenle değerlendirmemizde kardeşler arası ilişkileri ve kardeşlerin karakteristik özelliklerini sayıları üzerinden gruplandırarak şu şekilde yorumlamak mümkündür.

İki kardeşin yer aldığı masalarda kardeşler arasındaki ilişkilerin güçlü ve olumlu olduğu görülür. Aynı veya ayrı cinsiyetlere sahip iki kardeş kimi zaman ikiz kardeş şeklinde geçer. Her iki durumda da aradaki bağ olumlu yöndedir. Örneğin; *Amanalı* (4) masasında en büyük erkek kardeş olan kahraman, babasının öldürmesini emrettiği kız kardeşini türlü sıkıntıları göze alarak korur. Kardeşini on dört on beş yaşına ulaşana kadar yaşlı bir kadının koruması altında büyütür. Gerçeğin anlaşılmasıyla babaları tarafından evden kovulmaları üzerine uçsuz bucaksız bir ormanda kardeşiyle birlikte yaşam mücadelesi verir. İki kardeş yeni bir düzen kurup birbirlerinden ayrılmazlar. *Horezmin* (20) masasında; anne ve babasını savaşta çöle kaçarken kaybeden iki erkek kardeş, karşılına çıkan iyi niyetli insanlar sayesinde yeniden yurtlarına döner ve yoksul bir ihtiyarın kendilerine yardım etmesiyle yaşamlarını sürdürürler. Ailelerinin kaybından itibaren daima bir arada hareket eden, birlikte çalışıp avcılık ve balıkçılık yaparak hem kendilerinin hem de yanlarında yaşadıkları ailenin geçimlerini sağlayan ağabey ve kardeş arasında iyi bir ilişki söz konusudur. Karakteristik özellikler açısından farklılık gösterir. Ağabey korkusuz, kardeşi ise korkak ve zor durumda kaldığında yalan söyleyebilen bir tiptir. Ancak ağabeyine zarar verecek bir yapıda değildir. *İskender Padişah* (22) masasının bitiş epizotunda Darap padişahın oğlu Dara ile Pilkus padişahın torunu İskender'in anneleri ayrı, babaları bir kardeş oldukları açıklanır. Ancak kardeşler arası ilişkiye yönelik bir detay verilmez. Ölen Pilkus padişahın yerine geçen torunu İskender padişah, vezirleri tarafından zehirlenen Dara padişahın yanına gelip onun başını dizlerinin üstüne koymuş. İyileşmiş için hekimler çağırılmış ancak onu kurtaramamıştır. Ardından onun ölümüne sebep olan vezirleri cezalandırır. *Galandar Sultan* (45) masasında; kız ve erkek ikiz kardeşler,

birbirlerine son derece bağlı ve vefalı tipler olarak geçer. Kız kardeş, erkek kardeşini zor durumda kurtarıp yeniden hayata döndürür. *Üç Kız Kardeş* (66) masalında; en küçük kız kardeşin oğlu ve kızı olur. Erkek kardeş, kız kardeşini koruyup kollar ve o ne isterse yerine getirir. *Üvey Anne* (67) masalında; öksüz kalıp üvey anne elinde büyüyen kız ve erkek kardeşler, birbirlerine son derece bağlıdır. Özellikle kız kardeş, üvey anneleri tarafından öldürtülen öz erkek kardeşini arayıp ormanda bulur ve onu yeniden diriltir. *Maksadına Ulaşan Kız* (25) masalı; ağabey ve kardeş ilişkisinde olumsuz olan tek örnektir. Yoksulluk içinde yaşamını yitiren ağabey ve zenginliği yere göğe sığmayan vefasız, cimri bir erkek kardeş tipi yer alır.

Üç kardeş tipolojisinin görüldüğü masallarda yaygın olarak, cinsiyete bakılmaksızın, en büyük kardeşlerin kıskanç, zalim, acımasız, vefasız, tembel, cimri gibi olumsuz özellikler sergilediği, en küçük kardeşin ise vefalı, iyi kalpli, akıllı, çalışkan, cömert vb. özellikleri olduğu görülür. Büyük kardeşler birlik olup en küçük kardeşe zarar vermeye çalışır. En küçük kardeş ise birinci derece yakınlarından gördüğü bu muamele karşısında mücadele eden, çıktığı yolculuklardan zafer kazanıp dönen, kardeşlerinin zalimliklerini affeden bir karakterdedir. Söz konusu durum, masalların bütününde ortak motif olan en küçük çocuğun kahraman olması ve başarıya ulaşması motifiyle ilişkilidir. Stith Thompson bu motifleri tespit etmiş ve kataloğunda *L10. Victorious youngest son* / En küçük erkek çocuğun zaferi, *L31. Youngest brother helps elder* / En küçük kardeşin, ağabeylerine yardım etmesi vb. başlıklar altında işaretlemiştir.

Ele alınan masalarda en büyük iki kardeşin her zaman küçük kardeşlerinin zıttı karakterde oldukları, en küçük kardeşe zulmettikleri, hilelerle evden uzaklaştırdıkları, kıskançlıklarıyla ölümüne bile sebep oldukları görülür. Yaptıkları zalimlikler de cezasız kalmamaktadır. *Galandar Sultan* (45) masalında; üç kız kardeşin ikisi, küçük kardeşlerini kıskanıp öldürürler. Yaptıkları ortaya çıkınca kendi kocaları tarafından cezalandırılırlar. *Hatam Tay* (47) masalında; üç erkek kardeşten ikisi, en küçük kardeşlerine türlü eziyet edip onu evden kovar. Küçük kardeş ise, olumlu meziyetlere sahiptir ve bu nedenle zenginliğe ve mutluluğa erişir. *Kelce* (50) masalında ağabeyler, küçük kardeşlerine eziyetler edip onu küçümserler. Bunun üzerine küçük kardeş, ağabeylerine gücenip evi terk eder. Güçlenip zaferle evine döner. Ancak bu kahraman, ağabeylerinin aksine onları düşünen, onların evlenmesinde, eş bulmasında destek olan bir tiptir. Kendisiyle birlikte ağabeylerinin de yuva kurmasını sağlar. Gerçekler ortaya çıkınca padişah, ağabeylerini

cezalandırmak ister. Küçük kardeş ise merhametliliğinden dolayı ceza almadan yurttan kovulmalarını sağlar. Kendisi de iyi bir karaktere sahip olmasının mükâfatını alır. *Külbasar* (57) masalında üç erkek kardeş vardır. Ağabeyler babalarının nasihatini yerine getirse de başarılı olamazken en küçük kardeş bunu başarır. En büyük ağabeyi yoksulluktan ölünce de onu kurtaran ve iki ağabeyini evlendiren en küçük kardeştir. Bu nedenle kardeşler arasında ilişkide küçük kardeşin desteği baskındır ve genel anlamda üç kardeş de olumlu tiptedirler. Sonunda da tüm kardeşler mutlu yaşarlar. *Üç Kız Kardeş* (66) masalında; iki abla olumsuz, küçük kardeş ise olumlu kardeş tipindedir. Ablalar küçük kardeşlerini kıskandıkları için evlendikten sonra da ona zarar vermeye devam edip doğan iki çocuğunu nehre atarlar ve kardeşinin eşine de hanımının köpek doğurduğunu söyleyerek eşlerin arasının bozulmasına sebep olurlar. Masalın sonunda gerçeklerin ortaya çıkmasıyla kıskanç kardeşler cezalandırılır. *Yılanbay* (69) masalında da üç kız kardeşin ikisi, en küçük kardeşlerini kıskanır ve kocasından bir süre ayrılmasına sebep olur. Masallarda bazı örneklerde ilişkilere değinilmeden sadece tipolojik mukayese yapılır. Bu örneklerde de iki büyük kardeş kıskanç, kötü kalpli ve küçük kardeş de iyi kalpli olması yönüyle benzer özellikler taşır. *Kervanbaşı* (52) masalında; anlatılan masal içerisinde üç erkek kardeş vardır ve bu kardeşlerden en küçüğü başarılı ve akıllıdır. *Kız Yiğit* (54) masalında; üç kız kardeş vardır. Büyük kardeşler korkak, küçük ise tam tersine cesur ve korkusuz bir tiptir. Kardeşler arasında herhangi bir diyalog yer almaz, sadece karakteristik yönlerivurgulanır. *Küçük Oğul* (56) masalında; iki ağabey de cimri, başarısız tiptedir. Küçük kardeş akıllı, cömert, korkusuz ve tok gözlüdür. Zafer de küçük kardeşin olur. Diğerlerinin akıbetinden söz edilmez.

En büyük kardeşin olumlu, küçük iki kardeşin olumsuz tipte olmasına yönelik bir örnekle karşılaşılımıştır. *Zalim Kızlar* (35) masalında; babaları vefat ettikten sonra üçü birlikte yaşayan iki kız ve bir erkek kardeş vardır. Günden güne büyüyen ve hırslanan kız kardeşler, ağabeylerine karşı gelip padişah olmak için onu kuyuya atan kötü kardeş tipindedir. Masalda kuyuya atılan en büyük kardeş ise kız kardeşlerinin birtakım sınavlardan geçtikten sonra pişman olup ağabeylerinden özür dileyip yardım etmesi üzerine yeniden kuyudan kurtulur. Ancak kız kardeşler, halk tarafından dışlanınca ağlaya ağlaya yurdu terk ederler.

Üç kardeş arasındaki ilişkilerin olumlu olduğu örnekler de mevcuttur. *Ayaz Han* (6) masalında; babalarının nasihatıyla saraydan ayrılan kardeşler, birlikte hareket eder ve bir

problemlerle karşılaştıklarında birbirlerinin destekçisi olurlar. Zekiliğiyle ön plana çıkan bu kardeşler, yolda karşılarına çıkan ve kendilerine sorulan her şeyle ilgili birlikte akıl yürütüp, çözüme ulaşırlar. Üç kardeşin her birinin akıllı olmasına rağmen en küçüklerinin zekâsı daha belirgin olarak işlenir. *Padişah ve Kötü Niyetli Tüccarlar* (28) masalında; padişahın üç çocuğundan ikisi erkektir ve bu kardeşler olumlu tipolojiye örnektir. Bir süre ayrı düşen daha sonra yeniden kavuşan kardeşler birbirlerine her zaman desteklidir.

Kardeş sayısının üçten fazla olduğu örneklerde en büyük kardeş koruyuculuk, en küçük kardeş ise kurtarıcılık, kahramanlık vasfıyla ön plana çıkarılır. *Akıllı Gelin* (2) masalında; hayatları yoksulluk içerisinde geçen yedi erkek kardeş yer alır. Evin geçimi ve diğer kardeşlerin evlendirilip yuvalarının kurulmasını görevi, ağabeydedir. Bu anlamda en büyük erkek kardeş, babanın olmadığı ailelerde babalık rolünü üstlenir. Maddi yetersizlik nedeniyle diğer kardeşlerinin düğünlerini gönlünce yapamayan ağabey, en küçük kardeşin evliliğine özen gösterir ve küçük kardeşinin toyunu layıkıyla yapar. Diğer kardeşler de bu hazırlıkta kendisine destekçidir ve en büyük ile en küçük kardeş arasında daha pasif roldedir. *Akpamık* (38) masalında; yedi erkek ve bir kız kardeş vardır. En küçük kardeş olan Akpamık, evden giden ağabeylerini arayan, onları devin öldürmesi üzerine diriltmenin yolunu bulan vefalı ve korkusuz bir kız kardeş tipindedir. Küçük kardeşlerarası çatışma durumunda, kurtarıcının erkek kardeş olduğuna yönelik bir örnek mevcuttur. *İlaman* (49) masalında; beş erkek ve bir kız kardeş vardır. Kız kardeş, dev olduğu için ailesine, dolayısıyla kardeşlerine zalimlik eder ve onları öldürür. Küçük erkek kardeş ailesini kurtarıp dev kardeşini cezalandırır.

Ailede kardeşlerin varlığı dışında herhangi bir detaya yer verilmeyip olayların sadece masalın kahramanı olan kardeşin etrafında geliştiği de görülür. *Öksüz Kız* (26) masalında; başkahramanın, üvey kardeşinin olduğu bilgisi yer alır ve aralarında başka bir bağ kurulmaz. *Bakı Nebisli* (42) masalında; sadece beş kardeşin varlığından söz edilir ve en küçük kardeş üzerine yoğunlaşılır. Bu kardeşin huy olarak kötü, hasis, cimri olduğu vurgulanır ve masalın sonunda en küçük kardeş doğru yolu bulur. *Kelce* (50) masalında; üç kız kardeş vardır ve evlenme epizotunda ortaya çıkıp masal kahramanı ve kardeşleriyle evlendirilirler. Ancak kardeşler arasında ilişkiden söz edilmez.

Üvey kardeşlik ilişkilerinde ise, genellikle kardeşler arasında olumsuz bir rekabetin veya kıskançlığın olmadığı, aksine bu kardeşlerin birbirlerine destek olduğu, olumlu

davranışlar sergilediği görülür. *Beş Kalender* (8) masalında; padişahın bir oğlu olur. Padişah, halkının arasından oğlunun doğduğu gün dünyaya gelen dört erkek çocuğunu da bakıp büyütme için evlatlık alır. Birlikte büyüyen kardeşler her zaman birbirlerinin destekçisidir. Çin-Maçin padişahının kızını almak için tek başına yola düşmek isteyen padişahın oğluna, babasının da etkisiyle, üvey erkek kardeşler yol arkadaşlığı yaparlar. Yolculuk boyunca da tüm kardeşler beraber hareket edip padişahın öz oğlunun kıza açılması hususunda arabulucu olurlar ve amaçlarına ulaşarak geri dönerler. *Padişahın Oğlu* (59) masalında; padişahın iki hanımından olan oğulları üvey kardeştir ve birbirleriyle ilişkilerine dair detay yoktur ancak ağabeyi için üvey annenin kurduğu tuzağa küçük kardeş düşer. Tuzağa düşmeden önce ağabeyi onu kurtarmak istese de yetişemez. *Zerkekil* (70) masalında kahramanın; babaları bir, anneleri ayrı iki erkek kardeşi daha vardır ve masalda büyük kardeş olan Zerkekil, kardeşlerini ve eşlerini zor durumdan kurtarır.

3.3.4. Eşler Arasındaki İlişkiler

Türkmen masallarında eşler arasındaki ilişkilerde erkeğin yapacağı iş ve alacağı kararlarda hanımına danıştığı, onun görüşünü aldığı sıkça görülür. Kadının aile içerisinde alanı sınırlandırılmış olsa da önemli bir otoritesinin olduğu, eşi tarafından kıymet gördüğü, eş rolündeki kadının danışman olarak önemli bir işlevinin bulunduğu açıktır. Söz konusu durum eşitlikçi aile olarak da bilinen baba aile tipini örneklendirir ve babanın hâkimiyetinin yanında annenin de saygın bir otoritesi olduğunu ifade eder.

Erkek yolculuğa çıkarken öncelikle eşine danışır ve onun onayını aldıktan sonra yol hazırlığına başlar. Yolculuk öncesi de işini en güvendiği kişi olan hanımına devreder. Devredilen görev, genellikle devlet idaresidir ve kadın, eşi geri gelene kadar bu görevini başarıyla yerine getirir. Akıllı ve zekâsıyla eşi zor duruma düştüğünde yardımına koşar. *Apbas'ın Evlenişi* (5) masalında; başkahraman Apbas, bir sırrı öğrenmek için yola çıkmadan önce hanımına danışır ve onunla birlikte karar verir. Padişahlık yetkisini de kendisi gelene kadar eşine bırakır. Eşi, kocasının şah elbiselerini giyip “kılık değiştirme”¹⁷¹ şartıyla bu görevi yerine getirir. Kocasını zindana atılınca, kendisine gönderilen mesajı anlayarak harekete geçer ve eşi ile diğer esirleri kurtarır. *Çin Padişahı* (12) masalında;

¹⁷¹ Masallarda kadının erkek kılığına girmesi ve toplumsal cinsiyetçi rol dağılımlarının mekân ile ilişkisi hakkında bilgi için bk. Özünel, Ö. E. (2017). *Masal Mekânında Kadın Olmak* (2. Baskı). Ankara: Geleneksel Yayınları.

kurnaz bir padişah tarafından malları elinden alındıktan sonra bir kuyuda hapsedilen tüccarı, akıllı eşi kurtarır. Eş rolündeki kadın akıllı, zeki, korkusuz bir tiptir. *Hiddetli Şah ve Akıllı İhtiyar* (18) masalında padişah, birbirlerine âşık olan bir çiftin sadakatini sınamak isteyince eşine durumu anlatır ve onunla birlikte plan yapar. *İskender Padişah* (22) masalında; Darap adlı padişah, kendisine tabi olan başka bir yurdun padişahının kızını kendi rızası olmadan alır. Evlendikten sonra akıllı eşine yapacağı her işte danışır ve ona akıl hocası olarak büyük önem verir. Padişahın hiddetli, hırslı bir yanının olmasına rağmen eşinin görüşlerine önem vermesi dikkat çekicidir. Ancak eşini kıskanan vezirlerin attığı iftiraya inanan padişah, eşini evden kovar ve ayrılırlar. *Akıllı Kız* (37) masalında; babasının başkasıyla evlendirilmek istenmesine karşı gelen kız, evden kovulup o sırada kapının önünden geçen bir gence verilmesi üzerine o kişiyle evlilik teklifi eder ve delikanlı da teklifi kabul eder. Evlendikten sonra eşler arasında ilişkide kadın baskın rodedir. Kocasına akıl verip yapacağı işlerde yol gösterir. Kocasını da eşini dinleyip onun dediklerini yerine getiren bir tiptir. Karı koca her işte başarılı sonuçlar elde ederler. *Küçük Oğul* (56) masalında; erkek vereceği bir kararda eşine danışır.

Erkeğin eşinin fikrine önem vermediği ve sadece kendi kararını uyguladığına yönelik örnekler daha azdır. *Kör Karga* (55) masalında; karı koca arasında geçen bir diyalogta kocanın evine misafir çağıracağı esnada karısının kabul etmemesine rağmen onu dinlemediği ve kendi fikrinde ısrar edip misafiri davet ettiği görülür. *Satılan Düş* (60) masalında; ihtiyar kocanın yola çıkmadan önce gördüğü rüyayı eşine anlatması, ancak eşinin izin vermemesine rağmen kararlı olması ve en sonunda eşini ikna etmesi, kararlarda erkeğin baskınlığını gösterir. Düşünü sattığı çoban ve peri kızı arasında ise tam tersi bir durum söz konusudur. Çoban, perinin görüşlerini dinleyip onun dediklerini yerine getirmek için vazifelendirilir.

Erkeğin eşine bağlılığı, onu refah içinde yaşatmak ve zor durumda kaldığında kurtarmak adına gösterdiği çabası önemlidir. *Çıkış Yolu* (10) masalında; padişahın kızıyla evlenen çiftçi genç, eşinin hayatından memnun olmasına rağmen, onu iyi koşullarda yaşatamadığı için kederlenir ve bir çıkış yolu arar. Yaşadıkları yurdun padişahından şartlı olarak aldığı altını, eşi için harcar. *Çiçek* (11) masalında; gençliğinde bir kıza âşık olup onunla evlenen kahraman, evlendikten sonra eşine aşırı bağlılığından dolayı çalışmaz, evden bile çıkmaz. Bu durum bir süre sonra eşi tarafından yadırganır ve kadın, çalışması için kocasını ikna eder. Bunun üzerine kahraman, gönülsüz de olsa eşi istediği için başka

bir yurda çalışmaya gider. *Padişah ve Kötü Niyetli Tüccarlar* (28) masalında; eşinden ayrı düşen padişah bu ayrılık sürecinde vezirlerinin tavsiyesine rağmen yeniden evlenmeyi reddeder. Masalın sonunda yeniden eşine kavuşur. *Kelce* (50) masalında kahraman; devin elinde tutsak olan eşini kurtarmak için Kaf dağına gider ve kısrağın yardımıyla eşini kurtarır. *Tembel Övez* (65) masalında; padişahın kızıyla evlenen kahramanın eşiyile mutlu bir ilişkisi vardır. Eşine yardımcı olması için yaşlı kadını alması, kocanın eşine verdiği kıymettendir.

Masallarda erkeğin genel olarak eşine karşı derin sevgisi ve bağlılığının yanında çevrelerinde bulunan kötü niyetli kişilerin iftiralarına inanıp eşine zulmettiği görülür. Kadının suçsuzluğu ortaya çıktıktan sonra ise koca, yaptıklarından büyük pişmanlık duyar ve hatasını telafi etmeye çalışır. *Değirmencinin Kızı* (14) masalında; fakir bir kızla evlenen bey, bir müddet sonra ayrılmaları için çevresinden eşine atılan iftiraya inanır ve karısına şiddet uygulayıp onu cezalandırır. Gerçeğin öğrenilmesinin ardından ise eşi öleceği sırada yetişip af diler, pişmanlığını dile getirir. *İskender Padişah* (22) masalında; Darap padişah her konuda eşine danışınca vezirleri tarafından kiskanılmaya başlar. Bir süre sonra kiskanç vezirler, padişahın eşine iftira atar ve padişah buna inanarak eşini evden kovar. *Kötü Niyetli Zengin ve Üvey Kızı* (23) masalında; ağacın üzerinde rastladığı güzeller güzeli kıza âşık olup onunla babasının karşı gelmesine rağmen evlenen şehzade, karısına âşık bir tiptir. Ancak iftiraya inanıp eşini kucağında bebeğiyle evden kovdurur. Daha sonra yaptığından pişman olur ve eşini aramak için yola düşer. Bulamayınca üzüntüden sararıp solar. Aradan yedi yıl geçtikten sonra tesadüfen önce oğluyla, ardından da eşiyile karşılaşır ve onlara kavuşur. *Maksadına Ulaşan Kız* (25) masalında; başkahramanla severek evlenen yetim, fakir bir delikanlı, amcasının iftirasına inanarak bir an eşine karşı hiddet duyar. Ancak bu süreçte akıllı eşi yanında değildir ve evi öncesinden terk etmiştir. Masalın sonunda eşler tesadüfen karşılaşarak yeniden bir araya gelir. *Akıllı Kız* (37) masalında; ticaret için kervanlarla başka bir yurda giden erkek, yolda köylerinden gelen bir tüccarın eşi hakkında söylediği zina iftirasına inanır ve öfkeyle yurduna dönüp eşini zulmetmek ister. Akıllı hanımı ise kocasının refah içinde yaşadığını görünce hiddetlenip yanlış yorumlanacağını bildiği için gerekli önlemi alır. Eşi sakinleştikten sonra gerçeği öğrenmesi üzerine dediği sözlere pişman olup eşine karşı mahcup olur. *Galandar Sultan* (45) masalında; padişahın oğlu, yoksul adamın üç kızını alır. Bir müddet sonra iki kızkardeş, kiskançlıklarından dolayı küçük kardeşlerine iftira atıp ölümüne sebep olurlar. Şehzade, bu iftiraya inanıp eşini dinlemeden çöle attırır. Kiskanç kardeşler de bu emir üzerine bir adam tutup küçük

kardeşlerini öldürtürler, çocukları da kuyuya bırakırlar. Gerçekler ortaya çıkınca iki hanımını cezalandırır. *Üç Kız Kardeş* (66) masalında; padişah, yanına aldığı üç kız kardeşin en küçüğüyle evlenir ancak kıskanç baldızlarının karısının köpek doğurdu yalanına inanır ve eşini evden kovar. Masalın sonunda oğlunun gerçeği anlatması üzerine aile yeniden kavuşur.

Erkeğin kendisiyle evlenmek istemeyen kadını zorla kaçırdıktan sonra öç almak için birtakım davranışlarda bulunduğu da görülür. *Çobanın Kızı* (13) masalında; yetmiş yaşında evlenmek isteyen bir padişah, vezirlerini gönderip kendisine güzel ve akıllı bir kız buldurur. Kızın kendisinden istediği kalının ardında saklı olan mesajı çözdüğünde kızın gönülsüz olduğunu anlayıp rızasına bakmadan onu kaçırıp zorla evlenir. Evlendikten sonra ise eşiyi beraber yaşamayıp ondan öç almak için uzun bir yolculuğa çıkar. Döndüğünde kendisini oğlunun karşılmasını tembihleyip eşinin yerine getiremeyeceği bir talepte bulunur. Ancak döndükten sonra eşine yaptığı hatadan dolayı pişman olup toy yapar ve mutluluğa erişirler.

Erkeğin eşini ve çocuklarını imkânları dâhilinde rahat koşullarda yaşatması arzu edilir. Cimrilik, hasislik gibi olumsuz özellikler tenkit edilir. *Padişah ve Üç Adam* (29) masalında; padişah babası tarafından kendisini isteyen bir adama verilen genç kız, nikâhlanmadan ve eşiyi birlikte yaşamadan eşinin hırsları ve aç gözlülüğü yüzünden onu kaybeder. Bunun üzerine yolda yanında olan ve kendisinden yardım istediği diğer gençle yoluna devam eder. *Bakı Nebisli* (42) masalında; Bakı cimri, çıkarıcı bir koca tipindedir ve bu yüzden ne eşini ne çocuklarını rahat ettirir. Bu durumdan şikâyetçi olan kadın rahatsızlandığında kocasına sitem edip ayrılmak istediğini dile getirir. Bu sitem üzerine Bakı, karısının rahatsızlığına çare bulmak için yola çıkar ama hasisliğinden vazgeçmez. Masalın sonunda dev sayesinde nefsini yenip ideal bir eş ve ideal bir baba tipine bürünerek yurduna döner.

Masallarda evli olan kadın tipolojisi, gençliği, güzelliği ve akıllılığıyla ön plandadır. Kocasına bağlı ve vefalıdır. Çalışması veya başarması gereken bir görevi yerine getirmek için başka yurda giden kocasının ardından sabır ve sadakatle bekler. Bu süreçte güzelliğinden dolayı dışarıdan gelen tehlikelere karşı kendisini ve iffetini korumak için mücadele eder. *Çiçek* (11) masalında; kocası iş amacıyla başka bir yurda gittikten sonra padişahın kötü niyetli vezirleri tarafından rahatsız edilen kadın, evine gelen tüm vezirleri

hileyle bir odaya kilitler ve onları padişahları gelene kadar tutsak eder. *Zerkekil* (70) masalında; kahramanın eşi, kocası kaybolduktan sonra onun ardından bekleyip eşini çok iyi tanıyan bir kadın tipindedir.

Kadının kocasına karşı sadakatsizliğine yönelik ise üç örnekle karşılaşılmıştır. *Garip İhtiyarın Akıllı Oğlu* (17) masalında; kocası ticaret için başka bir yurda giden kadın, eşinin yanında ve kendi evlerinin hizmetinde çalışan delikanlıya göz koyar. Kendisiyle birlikte olması için türlü hilelere başvurur. *Hiddetli Şah ve Akıllı İhtiyar* (18) masalında; padişahın hanımı tarafından kandırılmaya çalışılan erkek, sevdiği kıza sadık olduğunu kanıtlar. Kız ise padişahın vaatlerine, zengin bir hayata kanıp sevgilisini bırakmak ister. *Yılanbay* (69) masalında; eşine ders vermek için bir süre onu terk eden Yılanbay, ayrı kaldığı bu süre içerisinde dev ailesi tarafından teyzesinin kızıyla evlendirilir. Ancak kahraman, evliliğinin ertesi günü ilk eşiyile birlikte kaçar. Eşlerin vefalı ve bağlılığı, ikinci eşin reddedilmesiyle kanıtlanır.

Kadının ev içerisinde rutin olarak yerine getirmesi gereken belirli vazifeleri bulunmaktadır. Masallarda yaygın olarak eş rolündeki kadın temizlik, yemek yapımı ve sofranın hazırlanması gibi işleri yaparken betimlenir. *Küçük Oğul* (56) masalında; kadın ev hanımı kimliğiyle belirginleşip yemek yapıp çay demleyip sofrayı kurar.

Kadının varlığının dışında herhangi bir işlevinin olmadığı, pasif konumda durduğu örneklerle karşılaşılmıştır. *Abdulla Padişah* (1) masalında; iki evlilik yapan padişahın, iki hanımından da söz edilmemektedir. Sadece vefat eden ilk eşinin ismine, ikinci evlilik yaptığı eşinin ise farklı yurttan olduğuna dair bir bilgi yer alır. *Amanalı* (4) masalında; padişahın beş hanımı vardır ve bu hanımların varlığından sadece doğum motifi işlenirken söz edilir. Eşler arasında herhangi bir ilişki, iletişime dair bilgi yer almaz. Masalın sonunda kahraman ile çolak adamın kız kardeşi, Amanalı'nın kız kardeşi ile şehzade evlenip muratlarına ererler. *Cöhit Padişah ve Ahmet Batır* (9) masalında; Ahmet Batır isimli kahramanın annesi, oğlu dünyaya gelmeden eşini kaybettiği için eşler arası ilişkiden ziyade kadının annelik rolü ön plandadır. Cöhit Padişahın da bir hanımının olduğundan ve kocasının kendisine büyük sevgisinden söz edilir. Masalın ilerleyen bölümlerinde Ahmet Batır, çıktığı yolda karşılaştığı bir zenginin yanında çoban olarak çalışır ve zekâsıyla dikkat çekmesi üzerine zengin adam tarafından kızıyla evlendirilir. Ancak kahramanın eşiyile ilgili herhangi bir bilgi geçmez. *Garibin Çerkeze Gidişi* (15) masalında; ormanda bir

külçe altın bularak evine dönen koca, bu mutlu haberi eşiyle paylaşır. Karı koca arasındaki diyalog sadece altın bulma epizodu içerisinde geçer. *Şehzade* (32) masalında; gittiği yurttan karşılaştığı vezirin kızına âşık olan şehzade, şehrin kadısından yardım alarak kızı babasından ister ve onunla evlenir. Eşler arası iletişime dair pek detay yoktur. *Kısrğa Yenilen Dev* (53) masalında yaşlı bir karı koca vardır. Eşler birlikte göç ederler ancak eşler arasında ilişkiye yönelik bir bilgi geçmez. *Kervanbaşı* (52) masalında; kervanbaşının oğlu, imtihanlardan sonra padişahın kızını iyileştirip onunla evlenir. Eşler arasındaki ilişkiye dair detay yoktur. *Kız Yiğit* (54) masalında kahraman; erkeğe dönüştükten sonra sınavdan geçerek aldığı padişahın kızıyla evlenir ve yurduna dönüp toy yapar. Başka bir detay yoktur.

Evliliğin daimi olması için eşler arasında yapılan birtakım özel anlaşmalar vardır. Masallarda bu kuralların ihlali durumunda anlaşmayı bozan eş, belirli süreliğine cezalandırılır ve terk edilir. Evlenen çiftler arasındaki sırrın söylenmesi üzerine eş tarafından terk edilme motifi, aile içi verilen sözlerin ve yapılan anlaşmaların ev içerisinde kutsal görüldüğünü, bu nedenle korunmasının önemli olduğunu ifade eder. Sihirli masallarda bu anlaşmalarda eşlerden birinin olağanüstü özelliklere sahip bir varlık olduğu görülür ve bu varlıklar ile insanın birlikteliği bazı şartlar üzerine kurulur. *Yedige Sultan* (33) masalında; kahraman ikinci evliliğini peri kızıyla yapar ve evlilik öncesi peri kızı tarafından kendisine birtakım bakma yasakları şart koşulur. Ancak bir müddet sonra kahraman merakına engel olamayıp bu yasağı çiğner ve eşi tarafından terk edilir. *Şahmeran* (64) masalında; padişahın kızı, babalarının öncesinden verdiği sözler üzerine yılan oğlanla evlendirilir. Kız ilk başta kocasından korksa da onun geceleri yakışıklı bir erkek kılığına girdiğini görünce ona bağlanır ve mutlu olur. Ancak kocasının tembihlediği sırrı annesine söylemesi üzerine aralarına ayrılık girer. *Yılanbay* (69) masalında; akşamları yakışıklı bir delikanlı, gündüzleri yılan olan adamla evlenen kız, kocasının sırrını tembihlenmesine rağmen kardeşlerine söyler ve onlardan aldığı akıl üzerine eşinin yılan kavını yakınca bir süreliğine terk edilir. *Divanenin Oğlu* (44) masalında peri kızı, devin bu evlilikte canı gönülden rıza gösterip kendi hizmetlerinde olması şartıyla kahramanla evleneceğini söyler.

Erkeğin ikinci evliliğinde ev içerisinde konumunun daha pasifleştiği görülür. *Üvey Anne* (67) masalında; karısı ölünce yeniden evlenen adam, ikinci eşinin çocuklarına

yönelik kötü yaklaşımları karşısında etkisiz kalır ve hamile eşinin isteği üzerine istemeyerek de olsa öz oğlunun canına kıyar.

Çok eşli evliliklerin olduğu örneklerde karı koca arasında birebir diyalog yoktur ve eşler arasındaki ilişkiler daha yüzeysel verilir. *Padişah, Vezirler ve Padişahın Hanımı* (30) masalında; kırk eşi olan padişahın eşleri arasındaki ilişkilere yönelik bir detay verilmez. Çocuksuzluk derdi çeken padişahın daha önce uzak durduğu üç eşiyle birlikteliğinden birer oğul sahibi olduğuna değinilir.

4. SONUÇ

Realist ve Sihirli Türkmen masallarından seçilen toplam 70 metin üzerinde yapılan bu çalışmada, Stith Thompson'un *Motif-Index of Folk-Literature* adlı kataloğu esas alınarak aile ile ilgili motiflere yönelik tematik bir inceleme yapılmıştır. İlgili indekste aile motifleri P. Society / Toplum başlığı altında Family / Aile alt başlığı içerisinde verilmiştir. Ancak tematik bir dağılıma göre hazırlanmış olan bu katalogta diğer başlıklar altında da aile bireyleriyle ilgili motifler yer aldığı için, çalışmamızda tespit edilen her motif ilgili temaya uygun olarak üst başlığının bulunduğu yerde işaretlenmiştir.

Tespit edilen motifler, başlıklara göre şu şekilde dağılım göstermektedir: B. Animals / Hayvanlar : 5 (2), C. Tabu / Yasak: 7 (5), D. Magic / Sihir : 7 (6), E. The Dead / Ölüm : 3 (1), F. Marvels / Olağanüstülükler : 10 (7), G. Ogres / Devler : 16 (14), H. Tests / Sınamalar : 60 (32), J. The Wise and the Foolish / Akıllılar ve Aptallar: 36 (29), K. Deceptions / Aldatmalar : 34 (25), L. Reversals of Fortune / Kaderin Tersine Dönmesi: 39 (19), M. Ordaining the Future / Geleceğin Tayini : 17 (13), N. Chance and Fate / Şans ve Kader : 35 (19), P. Society / Toplum : 192 (149), Q. Reward and Punishment / Mükâfatlar ve Cezalar : 31 (29), R. Captives and Fugitives / Esirler ve Kaçaklar : 25 (21), S. Unnatural Cruelty / Anormal Acımasızlıklar : 43 (26), T. Sex / Cinsiyet : 147 (87), V. Religion / Din : 6 (6), W. Traits of Character / Karakter Özellikleri : 24 (23), Z. Miscellaneous Groups of Motif / Çeşitli Motif Grupları : 10 (9) olmak üzere aile bireyleriyle ilgili 747 motif tespit edilmiş, bu motiflerin içerisinde 522 motif tarafımızca eklenerek motif indeks kataloğuna katkı sağlamaya çalışılmıştır.

B. Animals / Hayvanlar ile ilgili motifler başlığı altında aile ile ilgili 5 motif tespit edilmiş ve bu motiflerden 2 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Bu motifler hayvan kılığındaki bir insanla evlilik, hayvan kılığında dünyaya gelen oğul ve yavruları kurtarıldığı için minnettarlık bildiren anne hayvanla ilgilidir.

C. Tabu / Yasak motiflerinde aile ile ilgili 7 motif tespit edilmiş, bu motiflerden 5 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen yasak motifleri; karı kocanın evlenirken veya evlendikten sonra birbirlerine şart koştuğu dokunma, bakma veya bir sırrı söyleme yasağıyla ilgilidir.

D. Magic / Sihir motiflerinde aile ile ilgili 7 motif tespit edilmiş, bu motiflerin 6 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen sihir motifleri; eşin, en küçük kızın ve erkek kardeşin sihir aracılığıyla bir objeye veya başka bir cinsiyete dönüşmesi ile anne ve kocadan alınan bir sihirli objeden oluşmaktadır.

E. The Dead / Ölüm motiflerinde aile ile ilgili 3 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 1 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Bu motifler, ölen aile bireyinin eş, kız ve erkek kardeş tarafından diriltilmesiyle ilgilidir.

F. Marvels / Olağanüstülükler motiflerinde aile ile ilgili 10 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 7 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen motifler, eş, kardeş, genç kız, delikanlı ve çocukların taşıdığı olağanüstü fiziksel veya karakteristik özelliklerle ilgilidir.

G. Ogres / Devler motiflerinde aile ile ilgili 16 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 14 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen motifler, devin ailenin kızını, kahramanın eşini, kız kardeşlerini kaçırmayı; erkek kardeşler tarafından devden kurtarılması, dev ailesi ile ilgilidir. Bu motifler içerisinde katalogta G650. Unclassified ogre motifs/ Sınıflandırılmamış dev motifleri başlığının altına G673- *Relatives of ogre / Devlin yakınları (MTB)* başlığı eklenerek altına dev kardeşler, dev baba, dev amca, dev gelin vb. motifler ilave edilmiştir. Söz konusu başlık, aile motiflerinin hayvanlar ve olağanüstü varlıklar için de ayrı kategorilerde yer verilmesi ihtiyacını göstermektedir.

H. Test / Sınamalar adlı motiflerde aile ile ilgili 60 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 32 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen motifler; damat, gelin, eş sınamaları, evlilik için gelin arayışı, kaybolan aile bireylerinin aranması, babanın vasiyeti üzerine nöbet, aile bireylerinin verdiği vazifeler vb. motiflerden oluşmaktadır.

J. The Wise and the Foolish / Akıllılar ve Aptallar adlı motiflerde aile ile ilgili 36 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 29 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen motifleri akıllı aile bireyleri, aile bireylerinden alınan bilgi, ailenin kaderinin tayini, çocuklara verilen anne ve baba nasihati; ebeveyn uyarılarının göz ardı edilmesi; evlilikte kolay aldanan eş (koca) vb. olmak üzere ailenin çeşitli yönlerini vurgular niteliktedir.

K. Deceptions / Aldatmalar adlı motiflerde aile ile ilgili 34 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 25 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen aldatma motifleri kadının kılık değiştirmesi, eşini kılık değiştirerek aldatması, kız çocuğun erkek kılığına girmesi, kadının zina iftirasıyla suçlanması, hain aile bireyleri ve akrabalar ile ilgilidir.

L. Reversals of Fortune / Kaderin Tersine Dönmesi adlı motiflerde aile ile ilgili 39 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 19 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen kaderin tersine dönmesi motiflerinde ailede en küçük çocuğun veya kardeşin zaferi, merhameti; en küçük çocuğa yönelik diğer aile bireylerinin davranışları, öksüz ve yetim kahramanlar, bu kahramanlara yönelik iyi ve kötü muameleler, umut vermeyen veya yoksul kahramanın evlilikte elde ettiği başarısına yönelik çok sayıda motifle karşılaşmıştır.

M. Ordaining the Future / Geleceğin Tayini adlı motiflerde aile ile ilgili 17 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 13 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen geleceğin tayini ile ilgili motifler, aile bireyleriyle ilgili edilen yeminler, verilen sözler ve bu sözlerin yerine getirilmesi, evlilikle ilgili yapılan anlaşmalar, çocuk veya eş ile ilgili kehanetler, aile bireyleri tarafından edilen beddua motiflerinden ibarettir.

N. Chance and Fate / Şans ve Kader adlı motiflerde aile ile ilgili 35 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 19 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen şans ve kader motiflerinde kaderin değiştirilmezliği, aile bireylerinin, akrabaların ve evlenecek çiftlerin tesadüfen karşılaşmaları, yardımcı aile bireyleri, aile bireyelerine yardımcı tipler, çocuksuz ailelerin evlat edinmeleri, erkek çocuk tarafından tesadüfen bulunan hazine motifleri yer alır.

P. Society / Toplum adlı motiflerde aile ile ilgili 192 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 149 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Çalışmada aile motiflerinin en yoğun geçtiği bu başlık altında; karı koca, ebeveyn ve çocuk, kız ve erkek kardeşler, kayınpeder, kayınvalide, gelin ve damat, görümce, elti, kayınbirader, yeğen, kuzen, büyük baba, büyük anne, torun, üvey aile bireyleri, koruyucu aileler, amca, dayı, teyze, yenge, enişte olmak üzere aile bireyleri ve bu bireyler arasındaki olumlu, olumsuz ilişkilere yönelik çok sayıda motif tespit edilmiştir. Ayrıca Customs / Gelenekler alt başlığında çocuk sahibi olan ailelerin yerine getirdiği uygulamalar, aile bireyelerinin vefatı üzerine yapılan yasla ilgili

ritüeller, aileyi ilgilendiren konularla ilgili tebrik geleneklerine yönelik motifler bulunmuştur. Katalogta toplum ile ilgili motifler için ayrılmış olan P maddesinde aile ile ilgili motiflerin katkıları sağlanırken Thompson'un motif başlıklarına ek olarak bazı motiflerin ayrı ayrı adlandırılmasının gerekliliğini söylemek mümkündür. Örneğin; İngilizcede "sister-in-law" adıyla verilen motif, Türkçede yenge, elti, görümce; "aunt" teyze ve hala; "uncle" amca ve dayı şeklinde birden fazla akrabalık kavramını karşılamaktadır. Bu motifler, indekste tek motif numarasıyla verilmekte ve bu motif kodu Türkçedeki terim zenginliğini yeterli olarak ifade edememektedir. Çalışmamızda tek motif numarasının karşısında masalda tespit edilen terimin karşılığı yazılmıştır.

Q. Reward and Punishment / Mükâfatlar ve Cezalar adlı motiflerde aile ile ilgili 31 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 29 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen mükâfat motiflerinde aile bireyini tedavi eden kahramanın ve çocuksuzluğun çaresini söyleyen kişinin ödüllendirilmesi, sadaka karşılığında çocuk sahibi olma; ödül olarak kızın verilmesi; ceza motiflerinde ise ihanet eden ve ihanete teşebbüs eden eşin (kadın) cezalandırılması, kıskanç, zalim aile bireyleri ve akrabaların cezalandırılması, cezalandırma şekilleri, pişmanlık duyan aile bireyelerine yönelik motifler yer almaktadır.

R. Captives and Fugitives / Esirler ve Kaçaklar adlı motiflerde aile ile ilgili 25 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 21 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen esirlerle ilgili motiflerde genç kızın, kız kardeş ve eşin devler tarafından esir edilmesi, çocukların hayvanlar tarafından kaçırılması, metres tarafından kaçırılma, üvey baba tarafından torunun kaçırılması; aile bireyleri ve yardımcı tipler tarafından kurtarılma, aile bireyleri tarafından takip edilme, kaçak motiflerinde ise çocukların zalim baba veya üvey babanın zulmünden dolayı evden kaçması, ailesine gücenen çocuğun evi terk etmesi, evlilik için evden kaçma vb. motiflerle karşılaşmıştır.

S. Unnatural Cruelty / Anormal Acımasızlıklar adlı motiflerde aile ile ilgili 43 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 26 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen anormal acımasızlıklar motiflerinde; zalim aile bireyleri ve akrabalar, aile bireyleri tarafından yapılan zulümler, terk etmeler ve nedenleri, terk edilen aile bireyelerinin yardımcı tipler tarafından kurtarılması, terk edilen çocukların insan ve doğaüstü güçler tarafından büyütülmesi, evlat edinilmesi, toplum dışına itilmiş kadının kaderi gibi çeşitli motifler yer almaktadır.

T. Sex / Cinsiyet adlı motifler, toplum motiflerinden sonra aile ile ilgili motifleri barındırması açısından ikinci sırada yer almaktadır. Çalışmamızda söz konusu başlık altında aile ile ilgili 147 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 87 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen cinsiyet motifleri evlilik öncesi, esnası ve sonrası olmak üzere üç aşamaya dair motifler içermektedir. Bu motiflerde evlilik öncesi aşama olarak görüp dahil ettiğimiz çiftlerin tanışma, âşık olma şekilleri, âşıkların buluşması, karakteristik özellikleri, tutum ve davranışları; evlilik esnasında damat ve gelinde aranılan kriterler, sınamalar ve kısıtlamalar, evlenme gelenekleri, monogami ve poligami şeklinde görülen evlilik tipleri; evlilik sonrası eşler arasındaki ilişkiler ve eşlerin birbirlerine karşı olumlu ve olumsuz özellikleri, eşlerin sahip olduğu meziyetlerle ilgili çok sayıda motif yer almaktadır. Cinsiyet motifleri içerisinde “doğum” başlığı altında ise çocuksuzluk, hamile kalma şekilleri, hamilelik süreci ve bu süreçteki kadının mantık dışı talepleri, çocuğun olağan ve olağanüstü doğumu, olağanüstü büyümesi, çocuk sahibi olunca uygulanan pratikler, çocuğa ad verilmesi, çocukların evlat edinilmesi motifleriyle karşılaşılmıştır.

V. Religion / Din adlı motiflerde aile ile ilgili 6 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin hepsi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen din motiflerinde aile bireyelerine ve çocuk sahibi olmaya yönelik dua motifleriyle ilgili örnekler yer almaktadır.

W. Traits of Character / Karakter Özellikleri adlı motiflerde aile ile ilgili 24 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 23 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen karakter özellikleri motiflerinde aile bireyleri ve akrabalarının olumlu ve olumsuz karakteristik özellikleri bulunmaktadır.

Z. Miscellaneous Groups of Motif / Çeşitli Motif Grupları adlı motiflerde aile ile ilgili 10 motif tespit edilmiş ve bu motiflerin 9 tanesi tarafımızca eklenmiştir. Tespit edilen çeşitli motif grupları içerisinde üç, yedi, dokuz ve kırk formülistik sayısı başlığı altında, evlilik ve doğumla ilgili eklemeler yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümde ise Türkmen masallarında dikkat çeken aile yapısı hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme sonucunda aile bireyleri ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerde çekirdek aile yapısından hareketle ele aldığımız anne, baba ve çocuk tipiyle ilgili olumlu ve olumsuz olmak üzere şu tablolarla karşılaşılmıştır:

Anne tipi; masallarda babaya nazaran arka planda, ev içi sınırları içerisinde ve cinsiyetçi rollere uygun görevleri yerine getirirken tasvir edilmiştir. Aile bireylerinde kadının en kutsal rolü olan anne ilgili tek olumsuz örneğe rastlanılmamıştır. Merhamet, sevgi, şefkat, fedakarlık gibi nitelikler, sahip olduğu en belirgin özelliklerdir. Anne her zaman ailede çocukların büyütülmesi ve yetiştirilmesinden birinci derecede sorumlu olup onların mutlu bir hayat kurmaları için destekçidir. Kız çocuğun evlenme çağına kadarki sürecinde yetiştirilip eğitilmesinde rol modelidir. Erkek çocuğuyla da daima güçlü bir ilişki içerisinde. Çocukların evlendirilmesi ile ilgili konularda kararın verilmesinde babaya nazaran az da olsa söz hakkına sahiptir.

Anne, zorluklarla karşılaştığında çocuğunu yanından ayırmadan türlü cefalara göğüs gerip onu korumak için mücadele eder. Çaresiz kaldığı durumlarda belirli bir süre için pasifleşir. Çocuğundan ayrı kaldığı zamanlarda arayışa girmeden derin üzüntü içerisinde evinde beklediğine yönelik örneklerle de karşılaşmıştır.

Masallarda anne; kadının bilge tipine yönelik en önemli örnektir. Çocuğun alacağı kararlarda, çıkacağı yolculuklarda ve aşacağı sınavlarda verdiği nasihati yol göstericidir. Annenin rızasının alınması da bu açıdan elzemdir ve kahramanın mutluluğa ulaşmasında kilit noktadır.

Annenin üvey olması durumunda ise bu profilin tamamen aksi yönde değiştiği, üvey anne olan kadının, eşinin çocuklarına her zaman zulmedip zarar vermeye çalıştığı görülür. Söz konusu durum, kutsal olarak kabul edilen annelik rolünün toplum hafızasındaki yansımaları gösterirken yerine getirilmeye çalışılan benzer rollere karşı bakış açısının da olumsuzluğunu ifade eder.

Baba tipi; ailede güç ve otoriteyi temsil etmektedir. Dış mekanda sürekli hareket hâlinde olup evin idaresinden sorumlu baba, çocukların eğitimi, işi ve evliliği gibi her konuda öncelikli söz sahibidir. Nasihatleriyle çocuklarına yol gösterir. Özellikle yaşlılık çağına geldiğinde, oğullarını yanına çağırıp onların geleceğinin şekillenmesi adına tavsiyelerde bulunur ve vasiyet eder. Babanın sözünü dinleyip vasiyetini yerine getiren çocuklar daima zafere ulaşır.

Baba, erkek çocuğa rol model olup onunla yakın ve sıkı ilişki kurar. Babanın sahip olduğu meziyetlerin veya eksikliklerin erkek çocukta da görülmesi, kuşaklar arasındaki rol aktarımı açısından dikkat çeker. Masallarda baba ve oğul arasındaki ilişkide olumlu örnekler fazladır.

Baba ve kız çocuğu arasındaki ilişki ise daha yüzeysel ve kısıtlıdır. Genellikle evlilik çağına gelen kızın evlendirilmesiyle ilgili kararın alınması aşamasında baba ve kızın iletişime geçtiği görülür ve çoğunlukla bu konuda çatışma yaşanır. Bazı örneklerde baba ve kız arasında çatışmanın çözülemeyip kalıcı olduğu da görülür. Baba ve kız çocuk arasındaki ilişkilerde erkek çocuğa nazaran daha az olsa da olumlu örnekler mevcuttur. Bu örneklerde genellikle erkek çocuğu olmayan baba, kızları arasında en küçük kızı ile yakın bir ilişki kurar.

Babanın olumsuz, acımasız tipini örnekleyen kız ve erkek çocuğuna zulmettiğine yönelik masallarla da karşılaşılımıştır. Bu masallarda baba, eşini kaybettikten sonra yeniden evlenme amacıyla yeni bir eş arayışına girer ve eş adayının veya evlendikten sonra hanımının tesirinde kalarak öz evladından vazgeçer. Kimi zaman da iftiraya inandığı için eşiyle birlikte oğlunu da evden kovdurur. Böyle durumlarda baba, çocuğunu terk ettikten sonra vicdan azabı çekip pişmanlık duyarak yeniden arayış içerisine girer. Babanın acımasızlığına genellikle aile dışında olan veya aileye sonradan katılan üvey anne gibi tipler neden olur. Babanın kız çocuklarına karşı acımasızlığının erkek çocuğa nazaran daha sert olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim doğan kız çocuklarının öldürülmesini buyuran zalim baba tipine yönelik örneklerle karşılaşılımıştır. Söz konusu durum, toplum hafızasında soyun devamı için erkek çocuğun üstün tutulması, kız çocuğun tercih edilmemesi, doğduğu takdirde eksik veya kusur olarak görülmesi, Arap cahiliye döneminden kalma inancın yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Masallarda babanın üvey olması durumunda ise kız çocuğuna karşı yaklaşımının ahlaki boyutta olumsuz olduğu görülmüştür. Üvey baba, eşini kaybettikten sonra yanında yaşamaya devam eden üvey kızına karşı kötü hisler besleyerek evlenmeye niyetiyle hareket eder. Bu durum her zaman kız tarafından reddedilir ve üvey baba ile kız arasında mücadeleli bir süreç yaşanır.

Koruyucu baba tipinin geçtiği örneklerde ise baba profili olumludur. Bu roldeki baba, kendi oğullarının yanında evlatlık edindiği erkek çocuklarını da yetiştirmek ve iyi bir meslek sahibi yapmak için tüm gayreti gösterir.

Çocuk tipi; cinsiyete bağlı olarak rol ve konum açısından değişkenlik göstermekle birlikte genel anlamda ailenin en önemli varlığı olarak görülür. Çocuksuzluğun olduğu evliliklerde anne ve babanın evlat sahibi olmak için belirli sınavları aşmak ve belirli pratikleri yerine getirmek zorunda kaldığı görülür. Uzun bekleyişler sonrasında sahip olunan çocuk, masalın kahramanı olmasının yanı sıra ailenin umudu, kurtarıcısı ve en kıymetli varlığı olarak yerini alır.

Genel olarak masalarda kız çocuk tipi; güzel, terbiyeli, hünerli ve akıllı olması gibi belirgin fiziksel ve mental özellikleriyle verilir. Ev içerisinde, annenin yanında yardımcıdır ve gündelik ev işlerini yerine getirirken tasvir edilir. Ev dışına çıktığı veya çıkmak zorunda kaldığı örneklerde zorlu sınavları aşmak durumunda kalır ve bu esnada genellikle erkek kılığına bürünerek dış etkenlerden korunma ihtiyacı hisseder. Masalın baş kahramanı olduğu durumlarda kız çocuğun erkek çocuk kadar güçlü, korkusuz bir tipte olduğu, ailenin yardımına koştuğu ve kurtarıcı olduğu dikkat çeker. Olumsuz kız çocuk tipine yönelik örneklerde asi, kıskanç ve zalim bir profildedir.

Erkek çocuk tipi; ailede soyun devamlılığını ve aile ocağının korucusu, ata mirasının sahibi olarak görüldüğü için ayrı bir kıymete sahiptir. Kız çocuğa nazaran daha aktif bir şekilde geçer. Masalarda erkek çocuğun doğumu, doğum sonrası büyüüp yetiştirilmesi, eğitimi, meslek sahibi olup evlendirilmesi gibi insan hayatının önemli aşamaları sayılan bu eşikler, daha belirgin ve detaylı bir şekilde işlenir. Erkek çocuğun ailesine karşı davranışlarında olumsuz örnekler oldukça azdır ve genellikle ailesine karşı vefalı, saygılı ve destekçi bir tiptedir. Anne ve babasının nasihatlerine uyup yapacağı işlerde aile rızasını aldıktan sonra hareket eder. Erkek çocuğun aile bireylerine karşı asi ve söz dinlemez tavırlar sergilediği örnekler de mevcuttur. Ancak bu örneklerde de olumsuz özellikler sergileyen erkek çocuğun, ailesinin yanından ayrılıp belirli sınavları aştıktan sonra dönüşüm geçirip olumlu bir tipte yurduna, ailesinin yanına döndüğü görülür.

Aile bireylerinin birbirleriyle ilişkilerinde annenin her zaman çocuklarıyla olumlu olduğunu, babanın kız ve erkek çocuğa göre yakınlığının değişkenlik gösterdiğini

söylemek mümkündür. Kardeşler arasındaki ilişkilerde kardeş sayısının, yaş aralığının ve cinsiyetinin önemli bir kriter olduğu görülür. İki kardeş tipinin geçtiği masallarda birbirlerinin destekçisi ve koruyucusu olarak rol alırlar. Aynı sahnede zıtlık kuralına bağlı olarak fiziksel veya karakteristik açıdan farklı özelliklere sahip olsalar da ilişki bağlamında olumsuz bir tabloyla karşılaşılmamıştır. Üç kardeş tipolojisinin olduğu masallarda aynı cinsiyete sahip olan üç erkek veya üç kız kardeşten iki büyüğün, her zaman en küçük kardeşi kıskanıp dışladıkları, zarar verdikleri ve zulmettikleri dikkat çeker. En küçük kardeş ise büyüklerinin olumsuz tavırlarına rağmen bağışlayıcı, merhametli ve yardımcı bir tipte verilir. Zafere ve mutluluğa ulaşan da en küçük kardeştir. Üç kardeş tipolojisinin olduğu masallarda en büyük kardeşin olumlu, diğer iki kardeşin olumsuz olduğu veya üç kardeş arasındaki ilişkinin olumlu olduğu birer örnekle de karşılaşılmıştır.

Masallarda kardeş sayısının daha fazla olması durumunda en büyük ve en küçük kardeş arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Diğer kardeşler ise belirsiz bir tipolojidedir. Kardeşliğin görüldüğü bazı örneklerde aralarındaki ilişkiden söz edilmeden olayların sadece masal kahramanı olan tip üzerinde yoğunlaştığı da görülmüştür.

Üvey kardeşler arasındaki ilişkilerde olumlu ilişki vardır. Bir arada yaşayan kardeşlerin birbirlerine destekçi ve yardımcı olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda kardeşler arasındaki ilişkilerde çatışma unsurunun daha çok öz kardeşler üzerinden kurgulandığı, evlat edinme yoluyla bir arada yaşayan kardeşlerin tipolojisinde olumlu bir tablo olduğu görülmüştür.

Türkmen masallarında ailenin kurulmasında ilk basamak olan evlilik aşaması, detaylı bir şekilde işlenmiş, toplumun bu geçiş dönemiyle ilgili uyguladığı gelenek ve görenekler, inançlar masallara yansıtılmıştır. Ele alınan metinlerde evlenmek için eş seçiminde aranılan kriterler, evlenme şekilleri, düğün adetleri, damat ve geline uygulanan testler, evlilik sonrası eşlerin birbirleriyle ilişkilerine yönelik bilgiler konusunda zengin malzemeler tespit edilmiştir. Evlilik tipinde yaygın olarak tek eşlilik (monogami) hakimdir. Evlilik gerçekleşikten sonra genel olarak karı koca arasında olumlu bir tabloyla karşılaşılmıştır. Erkeğin alacağı kararlarda, çıkacağı yolculukta eşinin görüşünü alması ve ondan sonra hareket etmesi, devlet idaresiyle ilgili görevini geçici süreliğine en güvendiği kişi olan hanımına devretmesi, Türk toplumunda tarih boyunca kadının eşinin yanında yer

aldığının, gerektiğinde idari işlerde de söz sahibi olduğunun masallara yansımış göstergesidir.

Çok eşlilik (poligami) tipi evliliklere örnek masallar da tespit edilmiştir. İki, beş ve kırk kadımla evliliğin görüldüğü bu evliliklerin temel amacı çocuk sahibi olmaktır. Ya da kahramanın çıktığı yolculuk esnasında mükafat olarak kendisine verilen kızı alması sonucu gerçekleşmiştir. Çok eşli evliliklerde kadınlar arasındaki ilişkilerde olumsuz bir profil mevcuttur.

Eşler arasındaki ilişkilerde genç, güzel ve alımlı görünümüyle betimlenen kadının, bu özelliğinden dolayı çevredeki kötü niyetli kişiler tarafından iftiraya uğradığı ve kendisine inanmayan kocası tarafından evden kovma, taşa tutma vb. acımasızlıklarla cezalandırıldığı görülmüştür. Erkek bu durumlarda çevrenin tesiri altında kalıp düşünmeden hareket etmiş, gerçeğin ortaya çıkması üzerine pişman olup yeniden eşini geri kazanmak için mücadele etmiştir. Kadının olumsuz, erkeğin olumlu özellikler taşıdığı evlilik tipine yönelik örnekler oldukça azdır.

Masallarda geçen aile yapısı yaygın olarak çekirdek aile tipindedir. Geniş aile yapısına yönelik örneklerle karşılaşılmamıştır. Az sayıda örnekte aile büyüklerinden büyük baba ve büyük annenin varlığından söz edilir.

Türkmen masalları üzerine yapılan inceleme ve değerlendirme sonucunda; anlatı türlerinde en küçük birim olarak kabul gören motif kavramının, kompozisyon yaratmadaki işlevinin yanı sıra toplumların sosyo-kültürel izlerini takip etmede yol gösterici işlevlere de sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Çalışmamızda tematik bir konudan hareketle yapılan inceleme neticesinde çok sayıda motif tespit edilmesi, masalların çok zengin bir menba olduğunu, çeşitli konularda yapılacak benzer ve farklı incelemelerle bu sayının kat ve kat üzerine çıkacağı aşıkardır. Bu yönüyle halkbilimi çalışmalarında önemi yadsınamayan motif, ortaya konan her çalışmayla daha da zenginleşerek sürekliliğini gelenek içerisinde korumaya devam edecektir.

Bu ve benzeri çalışmalar, Türk Dünyası masallarının motiflerinin Motif İndeks'te yeterince yer almadığını ve eklenmeleri durumunda evrensel kültüre de önemli katkılar sağlayacağını göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Abalı, İ. (2013). “Yapısal Folklor Kuramı Bağlamında Bir Masal İncelemesi Örneği”. *İdil Dergisi*, 2(8), 26-40.
- Altayev, S., Açılova, G. ve Gücükov, S. (1976). *Türkmen Dilinin Frazеologik Sözlüğü*. Aşgabat: İlim Neşiriyatı.
- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ.
- Asano, R. (2010). *Türkmen Masalları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aşırov, A. ve Geldiyev, R. (2013). *Gadımı Türkmen Dilinin Sözlüğü I-II*. Aşgabat: İlim.
- Atalay, B. (1991). “Sanayileşme ve Kentleşmenin Ailenin Değişmesinde Etkileri”. *Türk Aile Ansiklopedisi* (3. Cilt). Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 877-893.
- Atanıyazov, S. (2004). *Türkmen Dilinin Sözköki (Etimolojik) Sözlüğü*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet “Miras” merkezi.
- Atasever, M. (2018). *Sibirya Sahası Türk Destanlarında Aile*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, A. (2008). *Azerbaycan Masalları – 2 – Üzerine Bir Araştırma (Masalların Propp Metoduyla İncelenmesi)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aydın, M. (2018). *Kurumlar Sosyolojisi*. (4. Baskı). İstanbul: Açılımkitap.
- Aytaç, P. (2004). “Masal”. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (IV. Cilt). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 295-305.
- Bakırcı, N. (2010). *Kırım Tatar Masalları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Türkmenistan Türk Edebiyatı** (10. Cilt). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Bayatlı, N. Y. (2009). *Irak Türkmenlerinin Halk Masalları*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Baydemir, H. (2013). *Özbek Halk Masalları*. Ankara: AKM Yayınları.
- Baymıradov, A. (1986). *Hayvanlar Hakındaki Türkmen Ertekileri*. A.: İlim.
- Bayraktar, Z. (2003). *Türkmen Halk Masalları Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bilkan, A. F. (2001). *Masal Estetiği*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Buch, W. (1992). “Masal ve Efsane Üzerine”. (Çev. A. O. Öztürk). *Millî Folklor*, (13), 10-15.

- Boratav, P. N. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve Edebiyat II*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Cambridge Learner's Dictionary English-Turkish*. (2009). (Çev. H. Tuncay). Cambridge University Press.
- Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2018). *Aile Sosyolojisi* (7. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Çağan, K. (2018). "Ailenin İşlevleri". *Aile Sosyolojisi*. (haz. K. Canatan ve E. Yıldırım). (7. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap, 83-93.
- Çakar, A. (2020). *Tatar, Başkurt ile Çuvaş Alp Hikâyelerinde Anne ve Baba Motifi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Çıblak, N. (2005). "V. Propp'un Masal Çözümleme Metodu". *Türk Dili*, (638), 127-140.
- Çobanoğlu, Ö. (2012). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* (6. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Develioğlu, F. (1970). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilek, İ. (2007). *Altay Masalları*. Ankara: Alp Yayınevi.
- Dirimeşe, E. (2019). "Aile Tanım ve Türleri". *Aile Sosyolojisi* (ed. N. Avcı ve E. Aksoy). (2. Baskı). İstanbul: Lisans Yayıncılık, 13-29.
- Doğan, İ. (1991). "Aile Kavramının Alanı". *Türk Aile Ansiklopedisi* (1. Cilt). Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 22-23.
- Doğan, İ. (2009). *Dünden Bugüne Türk Ailesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Doğan, İ. (2016). *Türk Aile Sosyolojisi: Tarih-Gelenek-Modern Zamanlar*. Ankara: Pegem Akademi.
- Duvarcı, A. (1991). "İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatında Aile". *Türk Aile Ansiklopedisi* (2. Cilt). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 392-399.
- Dündar, Ö. Z. (2016). "Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri". *Değişen Toplumda Değişen Aile* (ed. Nurşen Adak). (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi, 39-62.
- Ekici, M. (1998). "Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi". *Millî Folklor*, Yıl: 10, (39), 25-34.
- Ekici, M. (2015). "Türk Dünyası Masal Araştırma Yöntemleri ve Masallardaki Bazı Değerler". *Türk Dünyası Masal Araştırmaları* (haz./ed. İsa Özkan). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 211-230.
- Elçin, Ş. (2000). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ.

- Ercilasun, A. B. ve Akkayonlu, Z. (2014). *Dîvânu Lugâti't Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı-1* (8. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Ergun, M. (1988). *Türkmen ve Anadolu Halk Masallarının Yapı ve Motif Açısından Mukayesesi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ergun, P. (2015). "Ailede Kültür Eğitimi". *Aile Yazıları* 7. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 79-82.
- Eröz, M. ve Güler, A. (1998). *Türk Ailesi*. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Fedakar, S. (2011). *Özbek Sözlü Geleneğinde Masallar*. İzmir: Egetan Bas. Yay.
- Feyzioğlu, Y. (2009). *Türk Dünyası Masalları 11: Yarı Kulak (Türkmen Masalları)*. Aksaray: Kardeş Yayınlar.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1991). "Türklerde Aile İctimaiyatı". *Aile Yazıları 1. Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç* (der. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1-26.
- Geldiyeva, Ş. (Hazırlayan). (2006a). *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet "Miras" merkezi.
- Geldiyeva, Ş. (Hazırlayan). (2006b). *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)*. Aşgabat: Türkmenistanın milli medeniyet "Miras" merkezi.
- Gençoğlu, G. (2017). "Dede Korkut'ta Aile Kavramının Sosyal Genetiği Üzerine". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4(12), 120-45.
- Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2016). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (Çev. Ali Esgin). (2. Baskı). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Gökçe, B. (1976). "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme". *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 8(1-2), 46-67.
- Gökçe, B. (1991). "Evlilik Kurumu ve Aile Yapısı ile İlişkileri". *Türk Aile Ansiklopedisi* (2. Cilt). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 508-516.
- Gökçe, B. (2012). "Türk Toplumunda Aile Yapısı". *Aile Sosyolojisi* (3. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 51-83.
- Gökçen, A. (2019). "Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları". *Sistemik Aile Sosyolojisi* (ed. M. Aydın). (4. Baskı). Ankara: Çizgi Kitabevi, 81-102.
- Gömeç, S. (2015). "Türk Ailesine Genel Bir Bakış". *Aile Yazıları* 7. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 3-9.
- Güder, N. Ö. (2014). *En Güzel Türkmen Masalları*. Konya: Yedi Kiremit Yayınları.

- Gültekin, M. (2013). *Kazan-Tatar Masalları (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Gümüş, İ. (2015). *Türk Masallarının Max Lüthi Metoduyla Çözümlemesi*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gümüş, İ. (2017). “Nardaniye Hanım Masalının Max Lüthi Yöntemine Göre Çözümlemesi”. *İdil*, 6 (37), 2397-2408.
- Gümüş, İ. (2018). *Türk Masalları ve Max Lüthi Yöntemi* (2. Baskı). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Günay, U. (1975). *Elazığ Masalları (İnceleme)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Günay, U. (1992). *Türk Dünyası El Kitabı: Edebiyat* (3. Cilt). (2. Baskı). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Günay, U. (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Metodu* (2. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Güneş, A. (2018). “Yeraltı Diyarının Kartalı Adlı Masalın Vladimir Propp’un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Çözümlemesi”. *Erciyes İletişim Dergisi*, Ocak 2019, 6(1), 513-526.
- Güzel, A. (2015). “Otto Spies ve Gyula Nemeth’in Türk Masalları Üzerine Yaptığı Çalışmalar Hakkında Kısa Bir Değerlendirme”. *Türk Dünyası Masal Araştırmaları (Tatarakay’dan Keloğlana)* (haz./ed. İ. Özkan). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 353-425.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2017). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (10. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Hafizoğlu, E. B. (2005). *Azerbaycan Masalları Üzerine Bir Araştırma (Masalların Propp Metoduyla İncelenmesi)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Hamzayev, M. Y. (1962). *Türkmen Dilinin Sözlüğü*. Aşgabat: Türkmenistan SSR İlimler Akademiyasının Neşriyatı.
- İnternet: Doğan, İ. (1995). “Manas Destanı’na Türk Aile Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım Denemesi”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 28(2), 229-247. Web: https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000290 adresinden 26.01.2020’de alınmıştır.
- İnternet: Donuk, A. (2011). “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”. *Tarih Dergisi*, 0(33), 147-168. Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutarih/issue/9605/119918> adresinden 23.01.2020’de alınmıştır.
- İnternet: Güler, A. (1993). “İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları”. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* (1. Cilt). Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 61-73. Web: <https://docplayer.biz.tr/1245511-T-c-basbakanlik-aile-arastirma-kurumu-sosyo-kulturel-degisime-surecinde-turk-ailesi.html> adresinden 11.04.2020’de alınmıştır.

İnternet: Günay, U. (2012). “Türk Masallarında Aile”. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık ve Aile Araştırma Kurumu, 616-625. Web: <https://docplayer.biz.tr/26299763-Sosyo-kulturel-e-degisime-surecinde-turk-ailesi.html> adresinden 25.01.2020’de alınmıştır.

İnternet: Thompson, S. (1966). *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends* (1. vol.). (2. printing). Bloomington: Indiana University Press.
Web:<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000006576502&view=1up&seq=11> adresinden 10.12.2019’da alınmıştır.

İnternet: *İngilizce-Türkçe Sözlük*. Web: <http://www.zargan.com/> adresinden 27.01.2020’de alınmıştır.

İnternet: Maciver, R. M. ve Page, H. C. (1959). *Society An Introductory Analysis*. London: Macmillan & Co LTD.
Web:<https://archive.org/details/SocietyAnIntroductoryAnalysis1959R.M.Maciver/page/n7> adresinden 22.01.2020’de alınmıştır.

İnternet: Günindi, Y. ve Giren, Y. S. (2011). “Aile Kavramının Değişim Süreci ve Okul Öncesi Dönemde Ailenin Önemi”. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, (31), 349-361. Web: <https://docplayer.biz.tr/4851338-Aile-kavraminin-degisim-sureci-ve-okul-oncesi-donemde-ailenin-onemi.html> adresinden 25.01.2020’de alınmıştır.

İnternet: Oğuz, Ö. (1996). “Manas Destanı ve Dede Korkut Kitabı’nda Kardeşler Arası İlişkiler”. *Millî Folklor*, (31-32), 37-41.
Web:<http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=31-32&Sayfa=36> adresinden 26.01.2020’de alınmıştır.

İnternet: *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu. Web: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 27.01.2020’de alınmıştır.

Kadirov, A. (haz.). (1994). *Yedi Davager*. Aşgabat: Magarif.

Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Millî Kültürü* (16. Baskı). İstanbul: Ötüken Yay.

Kakalıyeva, N. (redaktör) (2008). *Türkmen Halk Ertekileri*. Aşgabat: İlim.

Kalenderoğlu, İ. (haz.) (2011). *Türkmen Halk Edebiyatı Bibliyografyası (1920-1969)*. Ankara: Kurgan Edebiyat.

Kalenderoğlu, İ. (2011). *Sovyet Dönemi Türkmen Folkloru*. Ankara: Kurgan Edebiyat.

Kalenderoğlu, İ. (2015). “Geçmişten Günümüze Türkmen Masalları”. *Türk Dünyası Masal Araştırmaları (Tatarakay’dan Keloğlana)* (haz./ed. İ. Özkan). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 447-460.

- Kaptan, H. (2016). *Türk Dünyası Destanlarında Kardeş ve Kardeşlik*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karaalioglu, S. K. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi I* (2. Baskı). İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Karagöz, E. (2016). *Tatar-Başkurt Sihirli Masalları Üzerine Karşılaştırmalı Motif Çalışması (Aktarma-Motif Tespiti (Motif-İndex Of Folk Literature'ye Göre) - Motif Dizini)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karagöz, E. (2019). "Motif-Index of Folk-Literature Kullanımı ve Karşılaşılan bazı Sorunlara Çözüm Önerileri". *Millî Folklor*, Yıl 31, (124), 75-90.
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Koçak, B. ve Kurtlu, Y. (2016). "Erzurum Halk Masallarından Üç Turunçlar Masalı'nın Vladimir Propp'un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemine Göre İncelenmesi". *Turkish Studies*, 11/15, 327-346.
- Kúnos, I. (2019). *Türk Halk Edebiyatı* (haz. Tuncer Gülensoy). (3. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Memmet yazov, B. ve Halmuhammedova, Ş. (1986). *Hayvanlar Hakındaki Türkmen Ertekileri (Barlaglar ve Tekstler)*. Aşgabat: İlim.
- Mirzaoğlu, F. G. (1995). "Türkiye ve Türkmen Masallarının Genel Özellikleri". *Millî Folklor*, (26), 28-30.
- Ögel, B. (2001). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları* (4. Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Özçalışkan, Ş. (1996). "Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Keloğlan Masalının İncelenmesi". *Dilbilim Araştırmaları*, 7, 59-75.
- Öztürk H. (1991). "Türklerde Aile ve Ahlak Telakkileri". *Türk Aile Ansiklopedisi* (1. Cilt). Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 12-21.
- Özünel, Ö. E. (2011). "Yazının İzinde Masal Haritalarını Okuma Denemesi: Masal Tarihine Yeniden Bakmak". *Millî Folklor*, Yıl 23, (91), 60-71.
- Özünel, Ö. E. (2017). *Masal Mekânında Kadın Olmak* (2. Baskı). Ankara: Geleneksel Yayınları: 3.
- Propp, V. J. (1987). *Masalların Yapısı ve İncelenmesi* (Çev. H. Gümüş). Ankara: Tercüme Eserler Dizisi.
- Propp, V. (1998). *Folklor: Teori ve Tarih* (Çev. N. Hasgül ve T. Tanyel). İstanbul: Aveste.

- Propp, V. (2018). *Masalın Biçimbilimi* (Çev. M. Rifat ve S. Rifat). (4. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Saçkesen, A. (2010). *Özbek Masallarının Tip ve Motif Yapısı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sakaoğlu, S. ve Ergun, M. (1991). *Türkmen Halk Masalları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2007). *Masal Araştırmaları* (7. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Sakaoğlu, S. (2009). "Masalların Oluşumu Üzerine Farklı Bir Yaklaşım". *Millî Folklor*, Yıl 21, (84), 13-17.
- Sarı, E. (2016). *Türk Mitolojisi*. Nokta E-Book Publishing.
- Sarıkaya, B. (2004). *Türk Masallarında Aile Yapısı ("Bacı Bacı Can Bacı" Masalı Esasında)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Sayın, Ö. (2020). *Aile Sosyolojisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1991). "Halk Edebiyatında Aile". *Türk Aile Ansiklopedisi* (2. Cilt). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 400-404.
- Seyidoğlu, B. (2016). *Erzurum Masalları* (4. Baskı). İstanbul: Dergah.
- Sümbüllü, Y. Z. (2000). *Türkmen Masalları Üzerine Motif İncelemesi (Büyülü Masallar)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Solak, H. (1996). *Anonim Hal Edebiyatı Mahsülleri*. Erzurum: Taş Medrese Yayınları.
- Şahin, H. İ. (2011). *Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği* (2. Baskı). Konya: Kömen Yayınları.
- Şahin, H. İ. (2012). "Türk Destanlarındaki Aile Algısı Üzerine". *Karadeniz Araştırmaları*, (33), 117-138.
- Şentürk, Ü. (2005). "Türk Aile Tarihi". *Aile Yazıları 7*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 13-26.
- Şimşek, E. (2001). *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması* (1. Cilt). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tekin, T., Ölmez, M. vd. (haz.). (1995). *Türkmence Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18.

- Tezcan, M. (1991). “Çocuk Eğitiminde Ailenin Rolüne Sosyolojik Bir Bakış”. *Aile Yazıları 1. Temel Kavramlar Yapı ve Tarihî Süreç* (der. Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 271-278.
- Tezel, N. (2018). *Türk Masalları* (6. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Thompson, S. (1946). *The Folktale*. The Dryden Press. New York.
- Thompson, S. (1955-1958). *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends*, 6 vols. Bloomington: Indiana.
- Timurtaş, F. K. (1993). *Tarih İçinde Türk Edebiyatı* (3. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Tolan, B. (1978). *Toplum Bilimlerine Giriş* (2. Baskı). Ankara: Kalite Matbaası.
- Tolan, B. (1991). “Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller”. *Türk Aile Ansiklopedisi* (1. Cilt). Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 208-214.
- Tunçbilek, L. (2017). *Şereflikoçhisar Masallarının Propp Metoduna Göre İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Turan, F.A. (2004). “Motif”. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (4. Cilt). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 406.
- Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi*. (2004). (6. Cilt). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2-69.
- Türkmen Dilinin Düşündürişli Sözlüğü I-II* (2016). Aşgabat: Türkmen devlet neşiriyat gulluğu.
- Uslu, M. (2007). *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ülken, H. Z. (1991). “Aile”. *Aile Yazıları 1. Temel Kavramlar Yapı ve Tarihî Süreç* (der. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 27-42.
- Yasa, İ. (1991). “Gecekondu Ailesi”. *Aile Yazıları 1. Temel Kavramlar Yapı ve Tarihî Süreç* (der. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 133-139.
- Yavuzer, H. (2019). “Evlilik, Evlilik Türleri ve Evlilikte Uyumu Etkileyen Faktörler”. *Aile Sosyolojisi* (ed. N. Avcı ve E. Aksoy). (2. Baskı). İstanbul: Lisans Yayıncılık, 99-130.
- Yıldırım, E. (2018). “Aile ve Evlilik Türleri”. *Aile Sosyolojisi* (7. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap, 77.

- Yıldız, N. (1995). “Manas Destanı’nda Aile İçi İlişkiler ve Bunların Dede Korkut Hikâyeleri ile Mukayesesi”. *Manas Destanı ve Etkileri Uluslararası Bilgi Şöleni*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 271-281.
- Yıldız, N. (1995). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Yıldız, N. (2009). “Türk Destanlarında Çocuksuzluk”. *Millî Folklor*, Yıl 21, (82), 76-88.
- Zencirkıran, M. (2019). *Sosyoloji* (8. Baskı). Bursa: Dora.
- Zeybekoğlu, Ö. (2018). “Sosyal Problem Boyutuyla Aile”. *Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler* (ed. N. Adak). (3. Baskı), 35-65.

AİLE TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

Aga: 1. Kendinden büyük erkek kardeş, ağabey. 2. Babanın, dedenin erkek kardeşi¹⁷²

Agtık: Torun

Ata: 1. Dede. 2. Baba.

Ata-Ene: Anne-baba, ebeveyn.

Ayal: Kadın.

Baba: Annenin babası, dede, büyükbaba.

Baca: Bacanak.

Bacı: Kız kardeş.

Bäbek: Bebek.

Çaga: Çocuk.

Dayı: Dayı.

Dayza: Teyze, anne tarafından akraba kadın.

Däde: 1. Baba. 2. Ağabeyin veya yakın akraba olan ağabeylerin adının ardından getirilerek kullanılan akrabalık ilişkisini anlatan söz.

Doğan: Bir anne babadan olan çocukların birbirine olan akrabalık ilişkisini anlatan söz, kardeş.

Doğan-garındaş: Akrabalar, yakınlar.

¹⁷² Sözlükte verilen tüm kelimelerin anlamlarında aile terimlerinin karşılıkları verilmiş olup diğer anlamları gösterilmemiştir. Açıklamalarda yararlanılan kaynaklar için bk. TDDS I-II, 2016; TTS, 1995; TDS, 1962.

Ece: 1. Çocuğu doğuran kadın, anne. 2. Babanın kız kardeşinin adının ardından getirilen söz.

Eceke: Kendinden büyük kız kardeş, abla.

Elti: Erkek kardeşlerin hanımlarının birbirine akrabalık ilişkisini anlatan söz.

Ene: 1. Babanın annesi, babaanne. 2. Çocuğu doğuran kadın, anne.

Enece: Çocuk bakıcısı, dadı.

Är: Er, koca.

İni: Kendinden küçük erkek kardeşe, kardeş çocuğuna olan akrabalık ilişkisini anlatan söz, küçük kardeş.

Gayın: Gelin ve damadın anna babalarının ve kendilerinden büyük yakın akrabalarının geline ve damatla olan akrabalık ilişkisini gösteren söz. Kayın.

Gayın aga: Gelinin eşinin büyük erkek kardeşi, ağabeyi. Büyük kayınbirader.

Gayın ata: Gelinin ve damadın eşinin babasıyla olan akrabalık ilişkisini anlatan söz. Eşinin babası, kaynata, kayınpeder.

Gayın ekeci: Gelinin eşinin büyük kız kardeşi, büyük görümce.

Gayın ene: Gelin ve damadın annesiyle olan akrabalık ilişkisini anlatan söz. Eşinin annesi, kaynana, kayınvalide.

Gelin: Yeni evlenen genç kadın, gelin.

Gelnece: Yenge.

Gız: Kız

Giyev: Güvey, damat.

Guda: Dünür.

Hatın: Kadın, hatun.

Heley: Kadın.

Kaka: Baba.

Övey kaka: Üvey baba.

Mama: Anneanne, yaşlı kadınlara hitap şekli.

Maşgala: Aile; genç kız, genç kadın.

Oglan: Erkek çocuk; çocuk.

Ogul: Erkek çocuk.

Övey: Üvey, evlatlık.

Perzent: Çocuk; nesil.

Yegen: Yeğen.

Yegençi: Kız yeğen.

Yeñne: Yenge.

AİLE MOTİFLERİ DİZİNİ

B. Animals / Hayvanlar

- B11.2.0-2.1.** Dragon son / Ejderha oğul (MTB) TBM: 64, 65
- B365.0.1.** Bird grateful for rescue of its young/ Yavruları kurtarılan kuşun minnettar olması TBM: 47
- B365.0-2.** Horse grateful for rescue of its young / Yavruları kurtarılan atın minnettar olması (MTB) TBM: 50
- B631.9.** Human offspring of marriage of person and snake / İnsan ve yılanın evliliğinden doğan çocuk TBM: 64
- B646.1.** Marriage to person in snake form / Yılan kılığındaki insanla evlenme TBM: 64

C. Tabu / Yasak

- C311.1.2-1.** Tabu: the prohibition that husband cannot look at his fairy wife while combing her / Kocaya peri eşi saçını tararken bakma yasağı (MTB) TRM: 33
- C311.1.2-2.** Tabu: the prohibition that husband cannot look behind his fairy wife while she is walking / Kocanın peri eşi yürürken arkasından bakma yasağı (MTB) TRM: 33
- C329-** Tabu: step mother forbids looking inside the pot / Üvey annenin tencerenin içine bakmayı yasaklaması (MTB) TBM: 67
- C333-1.** Tabu: Father forbids looking at the top of the tree / Babanın ağacın üstüne bakmayı yasaklaması (MTB) TBM: 66
- C421.** Tabu: revealing secret of supernatural husband / Olağanüstü kocanın sırlarını söyleme yasağı TBM: 64
- C502-** Tabu: the prohibition that husband cannot touch his fairy wife's armpit / Kocaya peri eşinin koltuk altına dokunma yasağı (MTB) TRM: 33
- C932.** Loss of wife (husband) for breaking tabu / Yasağın çiğnenmesinden dolayı eşi kaybetme TRM: 33; TBM: 64, 69

D. Magic / Sihir

- D11-3.** Transformation youngest daughter to boy / En küçük kızın delikanlıya dönüşmesi (MTB) TBM: 54
- D211.5-1.** Transformation: wife to apple / Eşin (hanımın) elmaya dönüşmesi (MTB) TBM: 69
- D231-3.** Transformation: brother to black stone / Erkek kardeşin kara taşa dönüşmesi (MTB) TBM: 66
- D253-1.** Transformation: husband to thimble by his wife / Kocanın hanımı tarafından iğneye dönüştürülmesi (MTB) TBM: 70
- D272-1.** Transformation: wife to thimble by her husband / Eşin kocası tarafından yüksüğe dönüştürülmesi (MTB) TBM: 69
- D815.1.** Magic object received from mother / Anneden alınan sihirli obje TBM: 64
- D815-9.** Magic object received from husband / Kocadan alınan sihirli obje (MTB) TBM: 65

E. The Dead / Ölüm

- E125.2.** Resuscitation by sister(s) / Kız kardeş tarafından diriltirme TBM: 38
- E125.3.** Resuscitation by brother / Erkek kardeş tarafından diriltirme TBM: 57
- E125-4.** Resuscitation by wife / Eş tarafından diriltirme (MTB) TBM: 65

F. Marvels / Olağanüstülükler

- F167.1-5.1.** Mother of talking horse / Konuşan atın annesi (MTB) TBM: 50
- F300.** Marriage or liaison with fairy / Periyle evlilik veya irtibat kurma TRM: 33; TBM: 58, 60, 64
- F302.11.** Prince married to a she-monkey (really queen of the fairies) / Prensin (gerçekte perilerin kraliçesi olan) dişi maymunla evlenmesi TBM: 58
- F575.1-4.** Remarkably beautiful daughter-in-law / Olağanüstü güzellikteki gelin (MTB) TRM: 11; TBM: 58
- F575.1-5.** Remarkably beautiful wife / Olağanüstü güzellikteki eş (kadın) (MTB) TRM: 28; TBM: 56, 60

- F575.2-3.** Handsome youngest brother / Yakışıklı en küçük kardeş (MTB) TBM: 47
- F575.2-4.** Handsome snake husband / Yakışıklı yılan koca (eş) (MTB) TBM: 69
- F575.3-1.** Remarkably beautiful son / Olağanüstü güzellikteki erkek çocuk (MTB) TBM: 58, 70
- F575.3-2.** Remarkably beautiful daughter / Olağanüstü güzellikteki kız çocuk (MTB) TRM: 4, 22, 28; TBM-44, 50, 52, 63, 64
- F577.2.** Brothers identical in appearance / Görünüşte benzer olan erkek kardeşler TBM: 37

G. Ogres / Devler

- G442.1-1.** Ogre kidnaps the girl and adopts her / Devin kızı kaçııp evlat edinmesi (MTB) TBM: 58
- G443-** Ogre abducts hero's wife / Devin kahramanın eşini kaçırmaması (MTB) TBM: 50
- G443-1.** Ogre abducts hero's wife and stepbrothers's wives / Devin kahramanın eşini ve üvey kardeşlerinin eşlerini kaçırmaması (MTB) TBM: 70
- G444-** Ogre abducts hero's sisters / Devin kahramanın kız kardeşlerini kaçırmaması (MTB) TBM: 51
- G551.1.** Rescue of sister from ogre by brother / Kız kardeşin erkek kardeş tarafından devden kurtarılması TBM: 38
- G673-1.1.** Seven ogre brothers / Yedi erkek dev kardeş (MTB) TBM: 51, 69
- G673-1.2.** Forty ogre brothers / Kırk dev erkek kardeş (MTB) TBM: 56
- G673-2.** Ogre father / Dev baba (MTB) TBM: 58, 69
- G673-2.1.** Cruel ogre father / Zalim dev baba (MTB) TBM: 58
- G673-2.2.** Macigian ogre father / Büyücü dev baba (MTB) TBM: 58
- G673-3.** Ogre uncle / Dev amca (MTB) TBM: 58
- G673-3.1.** Cruel ogre uncle / Zalim dev amca (MTB) TBM: 58
- G673-3.2.** Macigian ogre uncle / Büyücü dev amca (MTB) TBM: 58
- G673-4.** Ogre mother / Dev anne (MTB) TBM: 69
- G673-5.** Ogre daughter-in-law / Dev gelin (MTB) TBM: 69
- G71.** Unnatural children eat parent / Anormal çocukların ailesini yemesi TBM: 49

H. Tests / Sınamalar

- H301.** Excessive demands to prevent marriage / Evliliği önlemek için aşırı talepler TBM: 44
- H314.** Suitor's sincerity tested / Damadın samimiyetinin test edilmesi TBM: 47
- H326.1.2.** Suitor test: skill in archery / Damat sınaması: okçulukta beceri TBM: 50, 58
- H326.1-3.** Suitor test: skill carpet weaving / Damatlık sınaması: halı dokuma becerisi (MTB) TRM: 5
- H326-5.** Suitor test: skill in shepherd / Damat sınaması: çobanlık becerisi (MTB) TBM: 60
- H327-1.** Suitor test: learning a secret / Damat sınaması: sırrı öğrenme (MTB) TBM: 47, 62
- H328.** Suitor test: power of endurance / Damat sınaması: dayanıklılık gücü TBM: 58
- H331.** Suitor contests: bride offered as prize / Damat müsabakası: gelinin ödül olarak teklif edilmesi TBM: 52, 54
- H331.6.** Suitor contest: wrestling / Damat müsabakası: güreşme TRM: 7
- H331.6.1.** Suitor contest: wrestling with bride / Damat müsabakası: gelinle güreşme TRM: 7
- H331.9.** Suitor contest: trapping / Damat sınaması: tuzak kurma TBM: 54
- H332.1.2.** Suitor test: to defeat bride in game / Damat sınaması: oyunda gelini yenme TRM: 34
- H343.** Suitor test: bringing dumb princess to speak / Damat sınaması: dilsiz prensesi konuşturma TBM: 52
- H344-2.** Suitor test: accommodation in the bride's room / Damat sınaması: gelinin odasında konaklama (MTB) TBM: 56
- H359-3.** Suitor test: shopping / Damat sınaması: alışveriş yapma (MTB) TBM: 52
- H359-4.** Suitor test: fulfilling the conditions of the king's daughter / Damat sınaması: padişahın kızının şartlarını yerine getirme (MTB) TBM: 62
- H373.** Bride test: performance of tasks / Gelin sınaması: görevlerin yerine getirilmesi TBM: 69
- H383.1-3.** Bride test: cooking pasty / Gelin sınaması: Börek pişirme (MTB) TBM: 58
- H383.2.1.** Bride test: spinning — girl cannot use spinning-wheel / Gelin sınaması: ip eğirme – kız, çıkrık kullanamaz TBM: 58
- H388.** Bride test: wisdom (cleverness) / Gelin sınaması: bilgelik (zekilik) TRM: 2

- H389- Bride test: giving birth to a golden-haired boy and silver-haired girl / Gelin sınaması: altın saçlı oğlan, gümüş saçlı kız doğurma (MTB) TBM: 66
- H479-2. Wife test: recognition of husband / Eş sınaması: kocanın tanınması (MTB) TBM: 70
- H500.1. Sons tested for skill / Erkek çocukların yeteneklerinin test edilmesi TBM: 56
- H501.3. Sons tested for wisdom; given same amount of money / Erkek çocukların akıl testi: aynı miktar para verilir TBM: 56
- H934.1. Wife assigns husband tasks / Kadının kocasını görevlendirmesi TBM: 60, 67
- H934.1-1. Husband assigns wife tasks / Kocanın karısını görevlendirmesi (MTB) TRM: 5
- H934.3. Tasks assigned by stepmother / Üvey annenin verdiği vazifeler TRM: 26
- H934.4. Task imposed by elder brothers / Ağabeylerin verdiği vazifeler TBM: 52, 58
- H934-10. Tasks assigned by mother-in-law / Kayınvalidenin verdiği vazifeler (MTB) TBM: 69
- H934-5. Tasks assigned by father / Babanın verdiği vazifeler (MTB) TRM: 4; TBM: 52, 54, 56
- H934-6. Tasks assigned by mother / Annenin verdiği vazifeler (MTB) TRM: 2, 13
- H934-7. Task assigned by father-in-law / Kayınpederin verdiği vazifeler (MTB) TRM: 14
- H934-8. Task assigned by son / Oğulun verdiği vazifeler (MTB) TRM: 34
- H934-9. Tasks assigned by parents / Ebeveynin verdiği vazifeler (MTB) TBM: 53
- H977- Task performed with help of supernatural husband / Doğaüstü kocanın yardımıyla vazifelerin yerine getirilmesi (MTB) TBM: 69
- H1010-1. King asks for many impossible tasks from the shepherd in order to marry his wife / Padişahın, çobanın eşiyle evlenmek için kocasından yapamayacağı vazifeler istemesi (MTB) TBM: 60
- H1010-2. Mother-in-law asks for some duties from her daughter-in-law which she cannot overcome / Kayınvalidenin gelininden yapamayacağı vazifeler istemesi (MTB) TBM: 69
- H1125-2. Task: wife travels till iron shoes and stick are worn out / Görev: eşin (kadının) demir ayakkabı ve baston aşınana kadar seyahat etmesi (MTB) TBM: 58, 69
- H1233.6.1-1. The youngest brother accomplishes the research with the help of a horse / En küçük kardeşin araştırmayı atın yardımıyla başarması (MTB) TBM: 50
- H1242. Youngest brother alone succeeds on quest / En küçük kardeşin araştırmayı tek başına başarması TBM: 49, 51, 57

- H1252.2-1.** King sends hero to otherworld to take letters to king's dead father and mother / Kralın anne ve babasından mektup almak için kahramanı diğer dünyaya göndermesi (MTB) TBM: 60
- H1301.1.** Quest for the most beautiful bride / En güzel gelin için araştırma TRM: 3
- H1381.3.1.1.** Quest for bride for king (prince) / Kral (prens) için gelin arama TRM: 1, 13
- H1381.3.1.1.1.** Quest for bride for king like picture he has seen / Kralın fotoğrafta gördüğü kız için araştırma TRM: 8; TBM: 48
- H1381.3.1.2.** Quest for bride for oneself / Kendisi için gelin arama TBM: 47
- H1381.3.1-4.** Quest for bride for brother / Erkek kardeş için gelin arama (MTB) TRM: 2
- H1381.3.1-5.** Quest for bride for son / Oğul için gelin arama (MTB) TRM: 7
- H1385.2-1.** Quest for vanished daughter and son / Kaybolan kız ve oğul arama (MTB) TRM: 4
- H1385.3.** Quest for vanished wife (mistress) / Kaybolan eşi arama TBM: 70
- H1385.6.** Quest for lost sister / Kaybolan kız kardeşi arama TBM: 38
- H1385.8.** Quest for lost brother(s) / Kaybolan erkek kardeşi arama TBM: 45, 67, 70
- H1385.9-1.** Quest for lost (stolen) wife and daughter / Kaybolan (kaçırılan) eş (kadın) ve kız arama (MTB) TRM: 28
- H1385-13.** Quest for the lost (abandoned) son by father / Babası tarafından terk edilen oğulu arama (MTB) TRM:3
- H1385-14.** Quest for vanished son / Kaybolan oğul arama (MTB) TRM: 28
- H1385-15.** Quest for lost (stolen) sister-in-law / Kaybolan (kaçırılan) yengeyi arama (MTB) TBM: 70
- H1409-** Daughters tested by apparent threats to her person / Kızların kişiliğine yönelik tehdit edilmesi (MTB) TBM: 54
- H1462.** Vigil for dead father / Ölmüş baba için kabirde nöbet TBM: 50
- H1462.1.** Vigil for dead father: youngest son alone endures frightful experiences / En genç çocuğun korkunç deneyimlere tek başına katlanarak ölmüş babasının mezarında nöbet tutması TBM: 50, 57
- H1462-2.** The watch in the grave of the camel upon the will of the dead father / Ölmüş babanın vasiyeti üzerine devenin kabrinde nöbet (MTB) TBM: 57
- H1462-3.** Vigil in the grave of the dead foster ogre father / Ölmüş koruyucu dev babanın kabrinde nöbet (MTB) TBM: 66

J. The Wise and Foolish / Akıllılar ve Aptallar

- J126-** Wisdom of son / Oğuldan öğrenilen bilgi (MTB) TRM: 27
- J138-** Horse gives advice to its offspring / Atın yavrusuna akıl vermesi (MTB) TBM: 50
- J154.** Wise words of dying father / Ölmek üzere olan babanın nasihati TRM: 17; TBM: 50, 57
- J154.0.1.** Wise words of father / Baba nasihati TRM: 6, 16, 18, 21, 31, 32, 34; TBM: 52, 54, 56
- J154.0.1-1.** Finding water in the desert with the advice of the father / Baba nasihatiyle çölde su bulunması (MTB) TRM: 21
- J154.0.1-2.** Finding zamzam water fountain in the desert with the advice of the father / Baba nasihatiyle çölde zezem suyu çeşmesinin bulunması (MTB) TRM: 21
- J154.0.1-3.** Growing watermelons in the desert with the advice of the father / Baba nasihatiyle çölde karpuz yetiştirilmesi (MTB) TRM: 21
- J154.0.1-4.** Finding jewelry on the road with the advice of the father / Baba nasihatiyle yolda mücevher bulunması (MTB) TRM: 21
- J154.0-2.** Wise words of dying father-in-law / Ölmek üzere olan kayınpederin nasihati TRM: 20
- J154.0-3.** Wise words of dying foster father / Ölmek üzere olan koruyucu babanın nasihati (MTB) TBM: 45
- J154.0-3.1.** Wise words of dying father ogre / Ölmek üzere olan koruyucu dev babanın nasihati (MTB) TBM: 66
- J155.4.** Wife as adviser / Danışman olarak eş (kadın) TRM: 18, 22, 23, 29; TBM: 41, 60, 63
- J155.4-1.** Husband directed in decision by his wife / Kocanın kararında karısı tarafından yönlendirilmesi (MTB) TRM: 181, TBM: 60, 65
- J155-9.** Wise words of mother / Anne nasihati (MTB) TRM: 7, 32; TBM: 38, 58, 64
- J155-10.** Wisdom (knowledge) from sister / Kız kardeşten bilgi kazanılması (MTB) TBM: 36, 38, 51
- J157.2.** Fate of parents revealed in dream / Ailelerin kaderinin rüyada ortaya çıkması TRM: 24
- J157-4.** Having explained the destiny of the couple without children in the dream / Çocuksuz çiftin nasibinin rüyada açıklanması (MTB) TBM: 60

- J159-1. Husband as adviser / Danışman olarak koca (MTB) TRM: 14
- J159-5. Wisdom (knowledge) from husband / Kocadan bilgi kazanılması (MTB) TBM: 69
- J166-3. Wisdom from books: fate of the daughter who elopes / Kitaplardan alınan bilgi:
Evden kaçan kızın akıbeti (MTB) TRM: 23
- J175-1. Wisdom from foster brother / Süt erkek kardeşten bilgi kazanılması (MTB) TRM:
8
- J652-5. Son disregards father's warning / Oğlanın babasının uyarısını göz ardı etmesi
(MTB) TRM: 32; TBM: 56
- J652-6. Nephew disregards uncle's warning / Yeğenin amcasının uyarısını göz ardı etmesi
(MTB) TBM: 52
- J652-7. Youngest brothers disrewards elder brothers / En küçük erkek kardeşin
ağabeylerinin uyarısını göz ardı etmesi (MTB) TBM: 57
- J652-8. Son disregards mother's warning / Oğlanın annesinin uyarısını göz ardı etmesi
(MTB) TBM: 64
- J1111-7. Clever shepherd's daughter / Çobanın akıllı kızı (MTB) TRM: 13
- J1111-8. Clever miller's daughter / Değirmencinin akıllı kızı (MTB) TRM: 14
- J1111-9. Clever king's daughter / Padişahın akıllı kızı (MTB) TRM: 22, 28; TBM: 44, 63
- J1112. Clever wife / Akıllı eş (kadın) TRM: 5, 12, 28; TBM: 37
- J1113-1. Clever brothers / Akıllı erkek kardeşler (MTB) TRM: 6
- J1113-1.1. Clever youngest brother / Akıllı en küçük erkek kardeş (MTB) TBM: 52
- J1113-2. Clever son / Akıllı oğul (MTB) TBM: 33, 40, 41, 45, 53
- J1113-2.1. Clever foster son / Akıllı evlatlık oğul (MTB) TBM: 62
- J1125- Clever father / Akıllı baba (MTB) TRM: 18
- J1702. Stupid husband / Aptal koca TBM: 63
- J2301. Gullible husbands / Kolay aldanan (saf) kocalar TRM: 14, 17, 22, 25; TBM: 37, 45,
66

K. Deceptions / Aldatmalar

- K301.2-0.1. Son steals keys from his father / Oğulun babasından anahtar çalması (MTB)
TBM: 48
- K301.2-1. Thief father and thief son / Hırsız baba ve oğul (MTB) TRM: 19

- K1550.1.** Husband discovers wife's adultery / Kocanın zina yapan eşini yakalaması TBM: 62
- K1818-7.** Son tricks his father by acting like he is sick / Oğlanın babasını hasta numarası yaparak aldatması (MTB) TBM: 48
- K1818-8.** Wife tricks her husband by disguising as a sick person / Kadının hasta numarası yaparak kocasını kandırması (MTB) TBM: 59
- K1837.6-1.** Youngest daughter disguised as a soldier / En küçük kızın asker kılığına girmesi TBM: 54
- K1837.8-2.** Wife in male disguise made king instead of her husband / Kadının erkek kılığına girerek kocasının yerine krallık yapması (MTB) TRM: 5
- K1837-9.** Daughter escapes from her cruel father by disguising as a boy / Kızın erkek kılığına girip zalim babasından kaçması (MTB) TRM: 4
- K1837-10.** Girl in man's clothes meets hero / Kadının erkek kılığına girip kahramanla karşılaşması (MTB) TRM: 7
- K1837-11.** Wife disguised as a man to save her husband / Kadının kocasını kurtarmak için erkek kılığına girmesi (MTB) TRM: 12
- K1837-12.** Disguise of sisters in man's clothes / Kız kardeşlerin erkek kılığına girmesi (MTB) TRM: 35
- K1837-13.** Daughter is disguised as a boy because she is not wanted / Kız çocuğun istenmediği için erkek kılığına girmesi (MTB) TBM: 62
- K1837-13.1.** Sisters are disguised as boys because they were kicked out of the house by their father / Kız kardeşlerin babaları tarafından evden atıldığı için erkek kılığına girmesi (MTB) TBM: 66
- K1843.1-1.** Bride has an affair with her husband in the disguise of the maid in order to get pregnant / Gelinin hamile kalmak için hizmetçi kılığında eşiyle birlikte olması (MTB) TRM: 13
- K1843-5.** Wife is disguised as the husband's second spouse / Kadının kocasının ikinci eşinin kılığına girmesi (MTB) TBM: 36
- K2110.1.** Calumniated wife / İftira atılan eş (kadın) TRM: 14, 22, 28; TBM: 37, 45
- K2110.1-0.1.** Slanderer wife / İftiracı eş (kadın) (MTB) TRM: 17
- K2110-2.** Calumniated son / İftira atılan oğul (MTB) TRM: 3
- K2110-3.** Calumniated stepdaughter / İftira atılan üvey kız (MTB) TRM: 23

- K2112.** Woman slandered as adulteress (prostitute) / Kadının zinayla suçlanması TRM: 13, 25, 281, TBM: 37
- K2115-0.2.** Puppy substituted for newly-born babies / Enik doğurma iftirası (MTB) TBM: 66
- K2116.1.1-2.** Innocent woman accused of killing wealthy man's baby / Masum kadının zengin adamın bebeğini öldürmekle suçlanması (MTB) TRM: 25
- K2211.0.1.** Treacherous elder brother(s) / Hain ağabeyler TBM: 50
- K2211.1.** Treacherous brother-in-law / Hain kayınbirader TBM: 50
- K2212.** Treacherous sister / Hain kız kardeş TRM: 35; TBM: 45, 62, 66
- K2212.2.** Treacherous sister-in-law / Hain yenge TBM: 38
- K2212-3.** Treacherous aunt / Hain teyze (MTB) TBM: 45
- K2215-** Treacherous father / Hain baba (MTB) TRM: 3, 4; TBM: 67
- K2215-0.2.** Slander: woman has given birth to puppy / İftira: kadının enik doğurması (MTB) TBM: 45
- K2216-** Treacherous husband / Hain koca (MTB) TRM: 13
- K2217.** Treacherous uncle / Hain amca TRM: 8
- K2219- 1.** Treacherous stepmother / Hain üvey anne (MTB) TRM: 17, 26; TBM: 59, 67
- K2219-2.** Treacherous stepfather / Hain üvey baba (MTB) TRM: 23
- K2222.** Treacherous co-wife (concubine) / Hain kuma TBM: 36

L. Reversals of Fortune / Kaderin Tersine Dönmesi

- L10.** Victorious youngest son / En küçük erkek çocuğun zaferi TBM: 49, 50, 51, 56, 57
- L11.** Fortunate youngest son / Talihli en genç oğul TRM: 2
- L11-0.1.** Unfortunate youngest son / Talihsiz en küçük oğul (MTB) TBM: 49, 58
- L12.** Favorite youngest son / Sevilen en genç oğul TBM: 56
- L13.** Compassionate youngest son / Merhametli en genç oğul TBM: 57
- L14-** Tormented youngest son / Eziyet edilen en genç oğul (MTB) TBM: 47
- L15-** Sidelened youngest brother / Dışlanan en küçük erkek kardeş (MTB) TBM: 50
- L31.** Youngest brother helps elder / En küçük kardeşin, ağabeylerine yardım etmesi TBM: 50, 57
- L53-** Brave youngest daughter / Cesur en küçük kız (MTB) TBM: 54
- L54.** Compassionate youngest daughter / Merhametli en küçük kız TBM: 69

- L54-2.** Youngest daughter helps elder / En küçük kızın ablalarına yardım etmesi (MTB)
TRM: 35
- L55.1.** Abused stepdaughter / Kötü muamele gören üvey kız TRM: 23, 26
- L56-** The victory of the youngest daughter who turns into a boy / Erkeğe dönüşen en küçük kızın zaferi (MTB) TBM: 54
- L111.3.** Widow's son as hero / Kahraman olarak dulun oğlu TRM: 9
- L111.4.** Orphan hero / Öksüz kahraman TRM: 3, 13; TBM: 45, 57, 59, 70
- L111.4.** Orphan hero / Yetim kahraman TRM: 7, 9, 11, 17, 25, 33; TBM: 43
- L111.4.** Orphan hero / Yetim ve öksüz kahraman TBM: 41
- L111.4.2.** Orphan heroine / Öksüz kadın kahraman TRM: 23, 26
- L111.4.2.** Orphan heroine / Öksüz ve yetim kadın kahraman TBM: 47
- L111.4.3.** Orphan brothers as heroes / Kahraman olarak öksüz ve yetim erkek kardeşler
TRM: 20; TBM: 47
- L111.4.3.** Orphan brothers as heroes / Kahraman yetim erkek kardeşler TBM: 50
- L111.4.3-1.** Faithful orphan brothers / Vefalı öksüz ve yetim erkek kardeşler (MTB) TRM:
20
- L111.4.4.** Mistreated orphan hero / Kötü muamele gören öksüz (yetim) kahraman TBM: 59
- L111.4-5.** Orphan hero lives with mother / Yetim kahramanın annesiyle yaşaması (MTB)
TRM: 7
- L111.4-6.** Well-treated orphan brothers as heroes / İyi muamele gören öksüz ve yetim
erkek kahraman kardeşler TRM: 20
- L111.4-7.** Orphan brother and sister as heroes / Kahraman olarak öksüz erkek ve kız
kardeşler (MTB) TBM: 67
- L111.4-7.** Orphan brothers and sisters as heroes and hero / Kahraman olarak yetim erkek
ve kız kardeşler (MTB) TRM: 35
- L111.4-7.** Orphan brothers and sisters as heroes and hero / Kahraman olarak yetim ve
öksüz kız ve erkek kardeşler (MTB) TBM: 36
- L112.2-1.** Very small son as hero / Kahraman olarak çok küçük oğul (MTB) TBM: 68
- L124-3.** Dumb wife as heroine / Kahraman olarak dilsiz eş (kadın) (MTB) TBM: 38
- L133-1.** Unpromising son leaves his home and goes into different dorm with his horse /
Umut vermeyen oğulun evinden ayrılması ve atıyla birlikte farklı bir yurda gitmesi
(MTB) TBM: 59

- L152-0.1.** Daughter succeeds in quest where there is not any son / Oğlanın olmadığı yerde kızın araştırmayı başarması (MTB) TBM: 54
- L161.1.** Marriage of poor boy and rich girl / Fakir genç ve zengin kızın evliliği TRM: 17
- L162.** Lowly heroine marries prince (king) / Fakir kadın kahramanın prensle evlenmesi TBM: 36
- L162.** Lowly heroine marries prince (king) / Umut vermeyen kadın kahramanın prensle evlenmesi TRM: 26
- L165.** Lowly boy becomes king / Umut vermeyen oğlanın kral olması TBM: 70
- L165-0.1.** Orphan elder brother becomes king / Öksüz ve yetim en büyük erkek kardeşin kral olması (MTB) TRM: 20
- L165-0.2.** Orphan boy becomes the adviser of the king / Yetim oğlanın kralın danışmanı olması (MTB) TRM: 33
- L166-** Lowly daughter-in-law becomes king / Fakir gelinin kral olması (MTB) TRM: 25

M. Ordaining the Future / Geleceğin Tayini

- M146.** Vow to marry a certain woman / Belirli bir kadınla evlenmeye yemin etme TRM: 23
- M166.4-0.1.** Vow: never mistreating the brother / Yemin: asla ağabeye kötülük yapmamak (MTB) TRM: 35
- M201.5.** Covenant confirmed by marriage / Evlilikle ilgili anlaşmanın yapılması TRM: 3, 14; TBM: 36, 64
- M201-7.** Covenant confirmed by parents / Aile tarafından söz verilmesi (MTB) TBM: 69
- M201-7.1.** Covenant confirmed by husband / Koca tarafından söz verilmesi (MTB) TBM: 64
- M251-1.** Son keeps his promise to his dad before he dies / Oğulun babasına ölmeden önce verdiği sözü yerine getirmesi (MTB) TRM: 6; TBM: 57
- M251-2.** The will of the king is fulfilled and the king's groom is chosen as the sultan / Kralın vasiyetinin yerine getirilip kralın damadının padişah seçilmesi (MTB) TRM: 20
- M258-4.** Promising to the dying father to keep the will / Ölmek üzere olan babaya vasiyetinin tutulacağına dair söz verme (MTB) TRM: 17

- M301-22.** Fortuneteller brother as an oracle / Kâhin olarak falcı erkek kardeş (MTB) TBM: 52
- M311.0.3.1.** Prophecy: child to be born to childless couple / Çocuksuz çiftin doğacak çocuğuyla ilgili kehanet TBM: 58
- M311.0.3-0.1.** Prophecy: child is not born / Kehanet: çocuk doğmayacak (MTB) TBM: 58
- M369.2.1.** Future husband (wife) foretold / Gelecekteki kocanın (hanımın) önceden haber verilmesi TBM: 46
- M369.2.1-3.** Prophecy: princess will marry his servant / Kehanet: padişahın kızı hizmetkârla evlenecek (MTB) TBM: 41
- M411.1-3.** Curse by father / Baba tarafından edilen beddua (MTB) TRM: 31
- M411.1-4.** Curse by daughter / Kız çocuk tarafından edilen beddua (MTB) TBM: 64, 66
- M411.1-5.** Curse by mother / Anne tarafından edilen beddua (MTB) TBM: 65
- M454-1.1.** Curse: the youngest daughter will be boy / Beddua: en küçük kızın erkek olması (MTB) TBM-54

N. Chance and Fate / Şans ve Kader

- N1-4.** Gambler son / Kumarbaz oğul (MTB) TRM: 32
- N101-5.** Unassailability of fate: Sultan cannot prevent his daughter from getting married to his manservant / Kaderin değiştirilmezliği: Padişah, kızının hizmetkârıyla evlenmesine engel olamaz (MTB) TBM: 41
- N534-9.** Son accidentally finds treasure in the farm / Oğulun tarlada tesadüfen hazine bulması (MTB) TRM: 31
- N711.** King (prince) accidentally finds maiden and marries her / Kralın (prensin) kızı ormanda tesadüfen bulması ve onunla evlenmesi TRM: 4
- N711.1.** King (prince) finds maiden in woods (tree) and marries her / Kralın (prensin) ormanda ağaçta kız bulması ve onunla evlenmesi TRM: 23
- N717-** Hero first sees girl in desert / Kahramanın kız ile tesadüfen çölde karşılaşması (MTB) TRM: 7
- N730.** Accidental reunion of families / Ailelerin tesadüfen karşılaşması TRM: 28
- N731.** Unexpected meeting of father and son / Baba ve oğulun tesadüfen karşılaşması TRM: 23; TBM: 64

- N731.1.** Unknown son returns to father's court / Bilinmeyen erkek çocuğun babasının sarayına (evine) yeniden dönmesi TBM: 45, 66
- N731.1.1.** King unknowingly adopts his own lost son / Padişahın bilmeden kaybolan oğlunu evlat edinmesi TRM: 28
- N732.** Accidental meeting of father and daughter / Baba ve kızın tesadüfen karşılaşması TBM: 37
- N732-0.1.** Accidental meeting of father and foster daughter / Baba ve evlatlık kızın tesadüfen karşılaşması (MTB) TRM: 29
- N732-4.** Combat between father-daughter / Baba ve kız savaşı (MTB) TRM: 7
- N733.** Accidental meeting of brothers / Erkek kardeşlerin tesadüfen karşılaşması TRM: 22, 28; TBM: 52
- N733.1.** Brothers unwittingly fight each other / Erkek kardeşlerin bilmeden birbiriyle savaşması TRM: 22
- N734.** Accidental meeting of brother and sister / Erkek ve kız kardeşlerin tesadüfen karşılaşması TRM: 28; TBM: 38, 51, 67
- N735.** Accidental meeting of mother and son / Anne ve oğulun tesadüfen karşılaşması TRM: 22
- N736.** Accidental meeting of mother and daughter / Anne ve kızın tesadüfen karşılaşması TBM: 44
- N738.** Accidental meeting of nephew and uncle / Yeğen ve dayının tesadüfen karşılaşması TBM: 38
- N739-** Accidental meeting of father and sons and daughter / Babanın oğlu ve kızıyla tesadüfen karşılaşması (MTB) TRM: 28
- N741.** Unexpected meeting of husband and wife / Karı kocanın tesadüfen karşılaşması TRM: 23, 25; TBM: 58, 70
- N747-** Unexpected meeting of grandmother and grandson / Anneanne ve torunun tesadüfen karşılaşması (MTB) TBM: 44
- N823-1.** Poor man adopts hero (heroine) / Yoksul adamın kahramanı evlat edinmesi (MTB) TRM: 20
- N825.1-0.1.** Childless old woman adopt hero / Çocuksuz yaşlı kadının kahramanı evlat edinmesi (MTB) TRM: 22, TBM: 49
- N825.1-0.2.** Childless old woman helps prince's wife and son / Çocuksuz yaşlı kadının şehzadenin eşine ve oğluna yardım etmesi (MTB) TRM: 23

- N825.2-1.** Old man gives apple to the vizier and king for childlessness / Yaşlı adamın padişaha ve vezire çocuksuzluk için elma vermesi (MTB) TBM: 64
- N831-2.** Daughter as helper / Yardımcı kız çocuk (MTB) TRM: 17; TBM: 62
- N832.2.** Sons as helpers / Yardımcı erkek çocuklar TRM: 21; TBM: 38, 68
- N833-** Daughter-in-law as helper / Yardımcı gelin (MTB) TRM: 2
- N834-** Sisters as helper / Yardımcı kız kardeşler (MTB) TBM: 51
- N836.1.** King adopts hero (heroine) / Kralın kahramanı evlat edinmesi TRM: 11
- N838-1.** Husband as hero / Kahraman olarak koca (MTB) TBM: 69
- N838-2.** Hero reconciles the offended dragon father and son / Kahramanın küs olan ejderha baba ve oğlu barıştması (MTB) TBM: 65
- N839-1.** Miller adopt king's son / Değirmencinin padişahın oğlunu evlat edinmesi (MTB) TRM: 28
- N841-1.** Shepherd adopt king's son / Çobanın padişahın oğlunu evlat edinmesi (MTB) TRM: 28

P. Society / Toplum

- P17.0.2.** Son succeeds father as king / Oğlun kral olarak babasının yerine geçmesi TRM: 28
- P17.4.** Kingship rotates among brothers / Padişahlığın kardeşler arasında dönmesi TBM: 8
- P17-14.** Kingship is given to the son-in-law / Krallığın damada verilmesi (MTB) TRM: 5; TBM: 41, 46, 52, 63
- P17-15.** Kingship given to husband / Krallığın eşe (kocaya) verilmesi (MTB) TRM: 34
- P18-3.** The king marries a girl from another country after mourning his wife's death / Kralın karısının ölümünün ardından yas tuttuktan sonra başka yurttan bir kızla evlenmesi (MTB) TRM: 1
- P18-3.0.1.** King wants to marry again after the death of his wife / Kralın karısının ölümünün ardından yeniden evlenmek istemesi (MTB) TRM: 3
- P200.** The Family / Aile TRM: 27
- P210.** Husband and wife / Karı Koca TRM: 3, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 18, 23, 28, 29, 35; TBM: 37, 39, 40, 41, 42, 44, 51, 53, 55, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70
- P217-** Wife warns her husband / Kadının kocasını uyarması (MTB) TRM: 3

- P218- Husband decides with his wife about the journey he will have / Kocanın çıkacağı yolculuğa karısıyla birlikte karar vermesi (MTB) TRM: 5
- P218-0.1. The couple decides together / Karı kocanın birlikte karar alması (MTB) TBM: 56
- P218-1. Woman gives her husband, who starts a journey, a flower as a way of communication / Kadının yolculuğa çıkan kocasına haberleşme aracı olarak çiçek vermesi (MTB) TRM: 11
- P218-2. Woman makes the road preparation of her husband on the journey and sees her off / Kadının yolculuğa çıkan kocasının yol hazırlığını yapıp uğurlaması (MTB) TRM: 11
- P218-3. Wife asks her husband for consent before the journey / Kadının çıkacağı yolculuk öncesi kocasından rıza istemesi (MTB) TBM: 44
- P219- Husband entrusts a key to his wife / Kocanın karısına anahtar emanet etmesi (MTB) TRM: 8
- P220- Husband attends the assemblies with his wife / Kocanın toylara eşiyle katılması (MTB) TRM: 14
- P221- The husband who causes his wife to get sick hurts himself from sadness / Karısının hastalanmasına sebep olan kocanın üzüntüden kendine zarar vermesi (MTB) TRM: 14
- P222- Husband pays attention to the appearance of his wife / Kocanın karısının görüşüne önem vermemesi (MTB) TBM: 55
- P223- Witch wife and husband / Büyücü eş ve koca (MTB) TBM: 62
- P230. Parents and children / Ebeveyn ve çocuk TRM: 11, 14, 15, 23, 28, 32; TBM: 36, 38, 40, 44, 49, 53, 56, 61, 64, 65
- P230.2. Mother dislikes her children in forced marriage / Annenin çocuklarının zorla evlendirilmesinden hoşlanmaması TRM: 3
- P230-4. Father's losing his mind from sadness when he is separated from his wife and children / Babanın karısından ve çocuklarından ayrı kalınca üzüntüden aklını yitirmesi (MTB) TRM: 4
- P230-5. Daughter's longing for mother and father / Kızın anne ve baba hasreti çekmesi (MTB) TRM: 8
- P230-6. The cry of the mother and father who hear that their daughters shall be killed / Kızlarının öldürüleceğini duyan anne ve babanın feryat etmesi (MTB) TRM: 20

- P230-6.0.1.** The mother and father get upset for their daughter who was kidnapped by the ogre / Dev tarafından kaçıırılan kızları için anne ve babanın üzülmesi (MTB) TBM: 51
- P230-6.0.2.** The cry of the mother and father who assume that their son is killed / Oğlunun öldürüldüğünü zanneden anne ve babanın feryat etmesi (MTB) TBM: 68
- P230-7.** Mother and father demand for a daughter / Anne ve babanın kız çocuk isteği (MTB) TBM: 49
- P230-8.** Mother and father want to prevent their children from going Anne ve babanın çocuklarının gitmesine engel olmak istemesi (MTB) TBM: 51
- P230-9.** Father and mother's duty is to get their son married / Anne ve babanın görevi çocukların evlendirilmesi (MTB) TBM: 64
- P231.** Mother and son / Anne ve oğul TRM: 2, 7, 8, 13, 22, 23, 35; TBM: 38, 40, 43, 58, 64
- P231.2.** Son warns mother / Oğlanın annesine haber vermesi TRM: 2, 9
- P231-10.** Mother hiding bad news from her son / Annenin oğlundan kötü haberi saklaması (MTB) TRM: 9
- P231-11.** The mother who is separated from her son becomes blind / Oğlundan ayrılan annenin gözlerinin kör olması (MTB) TRM: 9
- P231-11.1.** The eyes of the mother who met her son start seeing again / Oğluna kavuşan annenin gözlerinin açılması (MTB) TRM: 9
- P231-12.** When the mother meets her son, lactation starts in her breasts / Annenin oğluyla karşılaşınca göğsüne süt inmesi (MTB) TRM: 22
- P231-13.** Son wants to get his mother's consent before starting his journey / Oğulun yolculuğa çıkmadan önce annesinden rıza alması (MTB) TBM: 43
- P231-14.** Mother and son say goodbye / Anne ve oğulun vedalaşması (MTB) TBM: 64
- P231-8.** Son talks to his mother about his problem / Oğlanın derdini annesine anlatması (MTB) TRM: 7, TBM: 40
- P231-9.** Son asks for the entrusted key from his mother / Oğlanın annesinden emanet anahtarı istemesi (MTB) TRM: 8
- P231-9.1.** Mother rejects her son's demand / Oğulun isteğini annenin reddetmesi (MTB) TRM: 8
- P231-9.2.** Son does not obey his mother / Oğlanın annesinin sözünü dinlememesi (MTB) TRM: 8

- P232.** Mother and daughter / Anne ve kız TRM: 28; TBM: 38,51, 64
- P232-3.** Daughter is taken from her mother by force / Kızın annesinden zorla alınması (MTB) TRM: 4
- P233.** Father and son / Baba ve oğul TRM: 3, 6, 7, 8, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34; TBM: 40, 44, 46, 48, 52, 58, 59, 62, 64, 65, 67, 68, 70
- P233.2.** Young hero rebuked by his father / Genç kahramanın babası tarafından azarlanması TRM: 4; TBM: 40, 58
- P233.2-2.** Father drives away his son who protects his sister together with the sister / Babanın kız kardeşini koruyan oğlunu kardeşiyle birlikte kovalaması (MTB) TRM: 4
- P233.8-0.1.** Prodigal son / Savurgan oğlan (MTB) TRM: 32
- P233-12.** Son-love / Oğul sevgisi (MTB) TRM: 3, 4, 8; TBM: 54
- P233-12.1.** Father cries for his son / Babanın oğlu için ağlaması (MTB) TRM: 3
- P233-13.** The indifferent son trying to harm his father / İlgisiz kalan oğulun babasına zarar vermeye çalışması (MTB) TRM: 3
- P233-14.** Small boy recognizes his father / Küçük çocuğun (oğlanın) babasını tanınması (MTB) TRM: 3
- P233-15.** The son who hides a secret from his father gets upset / Babasından sır saklayan oğulun üzülməsi (MTB) TRM: 4
- P233-16.** Father teaches his sons a job / Babanın oğullarına meslek öğretmesi (MTB) TRM: 8
- P233-17.** Son talks to his father about his wish to get married / Oğlanın evlilik isteğini babasına söylemesi (MTB) TRM: 8; TBM: 64
- P233-18.** Son does not obey his father / Oğlanın babasının sözünü dinlememesi (MTB) TRM: 8
- P233-18.1.** Father gives permission to his son under a condition / Babanın oğluna şartlı izin vermesi (MTB) TRM: 8
- P233-19.** Father becomes blind by crying because of the pain of being separated from his sons / Babanın oğullarının ayrılık acısıyla ağlamaktan gözlerinin kör olması (MTB) TRM: 8
- P233-20.** The father's duty is to get his son married / Babanın görevi oğlunu evlendirmek (MTB) TRM: 17; TBM: 70
- P233-20.1.** Son's duty is to protect the inheritance of the father / Oğulun görevi baba mirasına sahip çıkmak (MTB) TRM: 23

- P233-21.** Unfaithful father and unfaithful son / Vefasız baba ve oğul (MTB) TRM: 21
- P233-22.** Father pays attention to the education of his son / Babanın oğlunun eğitimine önem vermesi (MTB) TBM: 40, 59
- P233-23.** Son asks for his dad's permission before he goes somewhere / Oğulun bir yere gitmeden önce babasından izin istemesi (MTB) TBM: 40
- P233-24.** Father gets his uneasy son married for the peace of other sons / Babanın, diğer oğullarının huzuru için hayırsız oğlunu evlendirmesi (MTB) TBM: 42
- P233-25.** Fathers hides a secret from his son / Babanın oğlundan sır saklaması (MTB) TBM: 48
- P233-26.** Son is offended by his father / Oğulun babasına gücenmesi (MTB) TBM: 52
- P234.** Father and daughter / Baba ve kız TRM: 3, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 17, 20, 21, 29; TBM: 37, 44, 46, 52, 54, 62, 63, 64, 65
- P234-10.** Father and sick girl / Baba ve hasta kızı (MTB) TBM: 46
- P234-11.** Father does not want a daughter / Babanın kız çocuğunu istememesi (MTB) TBM: 62
- P234-12.** Daughter stands against the decision of her father / Kızın babasının kararına karşı çıkması (MTB) TBM: 63
- P234-3.** Father does not respect the girl's decision to marry / Kızın evlilik kararına babanın saygı duyması (MTB) TRM: 3
- P234-3.0.1.** Girl expects the support of her father in her decision to marry / Kızın evlilik kararında babasından destek beklemesi (MTB) TRM: 7
- P234-4.** Father learns that he has a daughter / Babanın bir kızı olduğunu öğrenmesi (MTB) TRM: 4
- P234-5.** Father falls in love with his own daughter without knowing this fact / Babanın bilmeden öz kızına âşık olması (MTB) TRM: 4
- P234-6.** Daughter worries about her father / Kızın babası için endişelenmesi (MTB) TRM: 13
- P234-7.** Drunken father and daughter / Sarhoş baba ve kızı (MTB) TRM: 14
- P234-8.** Daughter resents her father / Kızın babasına küsmesi (MTB) TRM: 14
- P234-8.1.** Father dies when he is estranged from his daughter / Babanın kızıyla küsken ölmesi (MTB) TRM: 14
- P234-9.** The father who knows that his daughter will be killed loses his mind / Kızının öldürüleceğini bilen babanın aklını yitirmesi (MTB) TRM: 20

- P236.** Undutiful children / Sorumsuz çocuk TRM: 32; TBM: 65
- P251.5.** Two brothers / İki erkek kardeş TRM: 2, 25, 28; TBM: 52
- P251.5.1-0.1.** Two brothers keep in touch with each other and help each other in everything / İki erkek kardeşin birbirleriyle irtibatta olması ve yardımlaşmaları (MTB) TRM: 28
- P251.5.4.** Two brothers as contrasts / Zıt iki erkek kardeş TRM: 25
- P251.5.4-1.** Poor brother and unfaithful rich brother / Fakir ağabey ile vefasız zengin erkek kardeş (MTB) TRM: 25
- P251.5-7.** The elder brother is worried about his younger brother / Ağabeyin kardeşi için endişelenmesi (MTB) TBM: 52
- P251.6.1.** Three brothers / Üç erkek kardeş TRM: 6; TBM: 47,48, 50, 52, 56, 57, 70
- P251.6.1-1.** The eldest of three brothers / Üç erkek kardeşin en büyüğü (MTB) TRM: 6, TBM: 50, 52, 57
- P251.6.1-2.** The middle brother of three brothers / Üç erkek kardeşin ortancası (MTB) TRM: 6; TBM: 50, 52, 57
- P251.6.1-3.** The youngest of three brothers / Üç erkek kardeşin en küçüğü (MTB) TRM: 6; TBM: 47, 50, 52, 56, 57
- P251.6.1-3.1.** The youngest brother is tortured by his elder brothers / En küçük kardeşe ağabeyleri tarafından eziyet edilmesi (MTB) TBM: 47
- P251.6.1-3.2.** Exclusion of the youngest brother by his brothers / En küçük kardeşin ağabeyleri tarafından dışlanması (MTB) TBM: 50
- P251.6.1-3.3.** The youngest brother is offended by his brothers / En küçük kardeşin ağabeylerine gücenmesi (MTB) TBM: 50
- P251.6.1-4.** Three brothers lie to each other / Üç erkek kardeşin birbirlerine yalan söylemesi (MTB) TBM: 50
- P251.6.1-5.** Fight of three brothers / Üç erkek kardeşin kavga etmesi (MTB) TBM: 52
- P251.6.3.** Six or seven brothers / Altı veya yedi erkek kardeş TRM: 2; TBM: 38
- P251.6.3-1.** Elder brother supports younger brothers / Ağabeyin kardeşlerine destek olması (MTB) TRM: 2
- P251.6-8.** Five brothers / Beş erkek kardeş (MTB) TBM: 42, 49
- P252.1.** Two sisters / İki kız kardeş TRM: 9, 35; TBM: 62
- P252.1-2.** Good relations between two sisters / İki kız kardeş arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM: 35

- P252.2.** Three sisters / Üç kız kardeş TRM: 9; TBM: 45, 50, 54, 66, 69
- P252.2-1.** The eldest of three sisters / Üç kız kardeşin en büyüğü (MTB) TBM: 45, 50, 66, 69
- P252.2-2.** The middle sister of three sisters / Üç kız kardeşin ortancası (MTB) TBM: 45, 50, 66, 69
- P252.2-3.** The youngest sister of three sisters / Üç kız kardeşin en küçüğü (MTB) TBM: 45, 50, 66, 69
- P252.2-4.** Elder sisters unfaithful but youngest sister faithful / Ablalar vefasız fakat küçük kız kardeş vefalı (MTB) TBM: 66
- P253.** Sister and brother / Kız ve erkek kardeş TRM: 4, 14; TBM: 44, 45, 66
- P253.0.2.** One sister and two brothers / Bir kız ve iki erkek kardeş TRM: 28
- P253.0.5.** One sister and six (seven, eleven, twelve) brothers / Bir kız kardeş ve altı (yedi, on bir, on iki) erkek kardeş TBM: 38
- P253.0.5-1.** Seven brothers who are unaware that their sisters were born leave the house / Kız kardeşlerinin doğduğundan habersiz olan yedi erkek kardeşin üzüntüden evi terk etmesi (MTB) TBM: 38
- P253.0.5-2.** The sister hides her problem from her brothers / Kız kardeşin derdini erkek kardeşlerinden gizlemesi (MTB) TBM: 38
- P253.0.5-3.** Sister supports her brothers / Kız kardeşin erkek kardeşlerine destek olması (MTB) TBM: 38
- P253.0-6.** One brother and four sisters / Bir erkek ve dört kız kardeş (MTB) TRM: 4
- P253.0-7.** One brother and two sisters / Bir erkek kardeş ve iki kız kardeş (MTB) TRM: 35
- P253.0-7.1.** The elder brother forgives his treacherous sisters / Ağabeyin hain iki kız kardeşini affetmesi (MTB) TRM: 35
- P253.0-8.** One sister and five brothers / Bir kız kardeş ve beş erkek kardeş (MTB) TBM: 49
- P253.0-9.** One brother and seven sisters / Bir erkek kardeş ve yedi kız kardeş (MTB) TBM: 51
- P253.10.** Great love of brothers for sister / Ağabeylerin kız kardeşe olan büyük sevgisi TBM: 38
- P253.2-0.1.** Faithful sister / Vefalı kız kardeş (MTB) TBM: 45, 67
- P253.2-0.2.** Faithful brother / Vefalı erkek kardeş (MTB) TBM: 66
- P253.6.** Sister warns brothers / Kız kardeşin erkek kardeşini uyarması TBM: 36, 45, 51

- P253-11.** The elder brother appointed to kill his sister refuses this task / Kız kardeşini öldürmekle görevlendirilen ağabeyin bu görevi reddetmesi (MTB) TRM: 4
- P253-11.1.** The elder brother appointed to kill his sister entrusts her to an old woman / Kız kardeşini öldürmekle görevlendirilen ağabeyin, kardeşini yaşlı bir kadına emanet etmesi (MTB) TRM: 4
- P253-11.2.** Elder brother pretends to have killed his sister to protect his sister / Ağabeyin kız kardeşini korumak için onu öldürmüş gibi davranması (MTB) TRM: 4
- P261.** Father-in-law / Kayınpeder TRM: 14, 23, 32; TBM: 41, 52, 58, 63, 64
- P261-1.** Naming of son-in-law by the father-in-law / Damada kayınpeder tarafından ad verilmesi (MTB) TRM: 9
- P261-2.** Good relations between father-in-law and son-in-law / Kayınpeder ve damat arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM: 14, 20, 32; TBM: 41, 63
- P261-3.** Good relations between father-in-law and daughter-in-law / Kayınpeder ve gelin arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM: 23; TBM: 58, 64
- P261-4.** Bad relations between father-in-law and little daughter-in-law / Kayınpeder ve küçük gelin arasındaki kötü ilişkiler (MTB) TBM: 58
- P262.** Mother-in-law / Kayınvalide TRM: 7; TBM: 64
- P263.** Brother-in-law / Enişte TBM: 36
- P263.** Brother-in-law / Kayınbirader TBM: 36, 38
- P263-3.** Brother-in-law respects to sister-in-laws who mocks with him / Kayınbiraderin kendisiyle alay eden yengelerine saygılı davranması (MTB) TBM: 58
- P264.** Sister-in-law / Elti TBM: 70
- P264.** Sister-in-law / Yenge TRM: 3; TBM: 38, 58
- P264-1.** Six or seven sister-in-law / Altı veya yedi elti (MTB) TRM: 2
- P264-2.** Bad relations between great sister-in-laws and little sister-in-law / Yengeler ve görümce arasındaki kötü ilişkiler (MTB) TBM: 38, 58
- P264-2.1.** Husbands' sister punishes the older brides who did bad things to her / Kendisine kötülük yapan büyük gelinlerin görümce tarafından cezalandırılması (MTB) TBM: 38
- P264-3.** Good relations between brothers' wives and the bride / Görümce ve gelin arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TBM: 51

- P264-3.1.** Rewarding the younger bride who does not harm the husband's sister / Görümceye kötülükte bulunmayan küçük gelinin mükâfatlandırılması (MTB) TBM: 38
- P264-4.** Sister-in-laws mock with the younger brother-in-law / Yengelerin küçük kayınbiraderle alay etmesi (MTB) TBM: 58
- P265.** Son-in-law / Damat TRM: 14, 32; TBM: 41, 44, 50, 52, 63
- P265-2.** Good relations between son-in-law and brother-in-law / Damat ve kayınbirader arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM: 4
- P266-** Daughter-in-law / Gelin (MTB) TRM: 2, 14, 23, 27, 35; TBM: 56, 58, 64, 69
- P266-1.** Good relations between daughter-in-law and mother-in-law / Gelin ve kayınvalide arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM: 7
- P270-4.** Adopted orphaned children provide a living for the foster family / Evlatlık alınan öksüz ve yetim çocukların, koruyucu ailenin geçimini sağlaması (MTB) TRM: 20
- P271.** Foster father / Koruyucu baba TRM: 8, 9, 28, 29
- P271.6-1.** Foster children return foster father's love: they heal him etc. / Süt çocukların koruyucu babanın sevgisini karşılması: onu iyileştirmeleri (MTB) TRM: 8
- P271-9.** Foster father pays attention to the education of his stepson / Koruyucu babanın evlatlık aldığı oğlunun eğitimine önem vermesi (MTB) TBM: 62
- P272.** Foster mother / Koruyucu anne (bakıcı) TBM: 58
- P272.** Foster mother / Koruyucu anne TRM: 3; TBM: 49
- P272.** Foster mother / Süt anne TRM: 9
- P272.2-1.** Mother becomes foster mother for her own son / Annenin öz oğluna süt annelik yapması (MTB) TRM: 9
- P272-4.** Son asked for permission from his foster mother before going on a journey / Oğlanın yolculuğa çıkmadan önce koruyucu annesinden izin istemesi (MTB) TBM: 49
- P273.1-4.** Faithful foster brothers / Vefalı süt erkek kardeşler (MTB) TRM: 8
- P273-5.** Five foster brothers / Beş süt erkek kardeş (MTB) TRM: 8
- P276-** Foster daughter / Evlatlık kız (MTB) TRM: 29
- P281.2.** Stepfather murdered / Üvey babanın öldürülmesi TRM: 23
- P281-3.** Stepfather has an eye on his stepdaughter / Üvey babanın üvey kızına göz koyması (MTB) TRM: 23

- P281-4.** Widow father wants to get married to his stepdaughter / Dul babanın üvey kızıyla evlenmek istemesi (MTB) TRM: 23
- P281-4.1.** Stepdaughter rejects stepfather / Üvey kızın üvey babasını reddetmesi (MTB) TRM: 23
- P282.** Stepmother / Üvey anne TRM: 17, 26; TBM: 59, 67
- P282-4.** Stepmother loves only her own daughter / Üvey annenin sadece öz kızını sevmesi (MTB) TRM: 26
- P282-5.** Witch step mother / Büyücü üvey anne (MTB) TBM: 58
- P282-6.** Her own son falls into the trap of the stepmother / Üvey annenin tuzağına öz oğlunun düşmesi (MTB) TBM: 59
- P283.** Stepbrother / Üvey erkek kardeş TBM: 58, 59
- P283-2.** Two stepbrothers / İki üvey erkek kardeş (MTB) TRM: 22
- P283-3.** Two stepbrothers mock with the youngest brother / Üvey iki erkek kardeşin en küçük erkek kardeşle alay etmesi (MTB) TBM: 58
- P285-** Stepdaughter / Üvey kız (MTB) TRM: 23
- P285-1.** Stepdaughter takes revenge from her stepfather / Üvey kızın üvey babasından intikam alması (MTB) TRM: 23
- P290.** Other relatives / Diğer akrabalar TRM: 14
- P291.** Grandfather / Dede TRM: 5; TBM: 37, 41, 64, 69
- P293.** Uncle / Amca TRM: 13, 25, 27, 38; TBM: 46
- P293-6.** Uncle falls in love nephew's wife / Amcanın yeğeninine eşine âşık olması (MTB) TRM: 25
- P293-6.1.** Uncle wants to get married to his nephew's wife / Amcanın yeğeninine eşiyile evlenmek istemesi (MTB) TRM: 25
- P293-6.1.1.** Woman rejects her husband's uncle / Kadının kocasının amcasını reddetmesi (MTB) TRM: 25
- P293-7.** Good relations between uncle and nephew / Amca ve yeğen arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TRM: 27; TBM: 52
- P295.** Cousins / Kuzenler TRM: 13; TBM: 46, 58
- P295-1.** Cousin as helper / Yardımcı kuzen (MTB) TRM: 13
- P297.** Nephew / Erkek yeğen TRM: 25; TBM: 38, 44, 46
- P297-1.** Nephew asks for gift from his uncle / Yeğenin amcasından hediye istemesi (MTB) TBM: 52

- P298.** Niece / Kız yeğen TBM: 46
- P299-** Grandson / Erkek torun (MTB) TRM: 5, 22, 23; TBM: 37, 41, 44, 64
- P617-0.1.** People have an assembly when a child is born / İnsanların çocuk doğduğu zaman toy yapması (MTB) TRM: 8, 9, 23; TBM: 36, 58
- P681-1.** Relieving for the dead spouse / Ölen eşin ardından sadaka verme (MTB) TRM: 1, 23
- P681-2.** Doing charity work for the dead father / Ölen babanın ardından hayır yapma (MTB) TRM: 7
- P681-2.1.** Having a third day and seventh day charity for the dead father / Ölen babanın ardından üç ve yedisinin yapılması (MTB) TRM: 35
- P681-3.** Sacrificing a sheep for the dead daughter / Ölen kızın ardından koyun kestirme (MTB) TRM: 20
- P681-4.** Wearing a mourning gauze for the lost spouse / Kaybolan eşin ardından yas bürümcüğü takmak (MTB) TBM: 70
- P682-1.** Heralding the reunion of the mother and son / Anne ve oğul kavuşmasını müjdeleme (MTB) TRM: 9
- P682-2.** Heralding the escape of the daughter from death / Kızın ölümden kurtuluşunu müjdeleme (MTB) TRM: 20
- P682-3.** Heralding the arrival of the groom and bride / Damat ve gelinin gelişini müjdeleme (MTB) TRM: 32; TBM: 48
- P682-4.** Heralding the reunion with the sister / Kız kardeşe kavuşmayı müjdeleme (MTB) TBM: 38
- P682-5.** Heralding the arrival of the spouse / Eşin gelişini müjdeleme (MTB) TBM: 42
- P682-6.** Heralding the arrival of the children / Çocukların gelişini müjdeleme (MTB) TBM: 45
- P682-7.** Heralding the beauty of the hero's wife / Kahramanın eşinin güzelliğini müjdeleme (MTB) TBM: 60

Q. Reward and Punishment / Mükâfatlar ve Cezalar

- Q40-2.** Rewarding the hero who reconciles the dragon father and his son / Ejderha baba ve oğulu barıştıran kahramanın ödüllendirilmesi (MTB) TBM: 65

- Q72-2.** Father gives his daughter, possessions, and property as a reward for the hero loyal to him / Babanın kendisine sadık olan kahramana ödül olarak kızını ve malını mülkünü vermesi (MTB) TRM: 17
- Q94-1.** The one who cures the son of the rich man is rewarded / Zengin adamın oğlunu iyileştireni ödüllendirmesi (MTB) TRM: 29
- Q94-2.** The one who cures the daughter of the sultan is rewarded / Padişahın kızını iyileştireni ödüllendirmesi (MTB) TBM: 52
- Q94-3.** The one who brings the cure of barrenness (not giving birth) is rewarded / Çocuksuzluğun çaresinin haberini getirenin ödüllendirilmesi (MTB) TBM: 58
- Q115.2-0.1.** Herdsman promises daughter she may marry anyone she desire / Çobanın kızına kimi isterse onunla evleneceğini vaat etmesi (MTB) TRM: 13
- Q192-1.** Child given as reward for charity / Sadaka karşılığında ödül olarak verilen çocuk (MTB) TRM: 8; TBM: 58
- Q211.4-3.** Father's eyes are blinded because he killed his son / Oğlunu öldürdüğü için babanın gözlerinin kör edilmesi (MTB) TBM: 67
- Q215-1.** Punishment of the stepmother who kills her stepson for food / Üvey oğlunu yemek için öldürten üvey annenin cezalandırılması (MTB) TBM: 67
- Q261.1-1.** Wife is punished for intended treachery / İhanete teşebbüs eden eşin (kadının) cezalandırılması (MTB) TRM: 17
- Q261.2.** Treacherous wife punished / İhanet eden eşin (kadın) cezalandırılması TBM: 36, 45, 62
- Q301-1.** Jealousy aunt(s) punished by nephew / Kıskanç teyzelerin yeğeni tarafından cezalandırılması (MTB) TBM: 66
- Q411.6-1.** Woman kills the killers of her husband / Kadının kocasının katillerini öldürmesi (MTB) TRM: 18
- Q411-16.** Brothers kill their wives who do evil to their sisters / Erkek kardeşlerin kız kardeşine kötülük yapan hanımlarını öldürmeleri (MTB) TBM: 38
- Q416.2.1-1.** The treacherous wife is tied to the horse's tail and punished / Hain eşin atın kuyruğuna bağlanarak cezalandırılması (MTB) TBM: 36, 45
- Q431.2.1.** Elder brothers banished for treachery / Ağabeylerin ihanet ettiği için kovulması TBM: 50
- Q431-20.** The husband who believes in slander expels his wife from home / İftiraya inanan kocanın eşini evden kovması (MTB) TRM: 22, 23

- Q431-20.1.** Believing in slander, the husband expels his wife with his baby from home / İftiraya inanan kocanın eşini bebeğiyle birlikte evden kovması (MTB) TBM: 45
- Q431-22.** Step mother expels step daughter from home / Üvey annenin üvey kızı evden kovması (MTB) TBM: 67
- Q468-1.** Woman is punished for adultery and stoned / Kadının zina suçuyla cezalandırılıp taşa tutulması (MTB) TRM: 25
- Q520.1-1.** Killer husband does penance / Katil kocanın pişman olması (MTB) TRM: 27
- Q520-10.** Sister(s) does penance / Kız kardeşin pişmanlık duyması (MTB) TRM: 35; TBM: 62
- Q520-11.** Wife does penance / Eşin (kadının) pişman olması (MTB) TBM: 64
- Q520-7.** Father does penance / Babanın pişmanlık duyması (MTB) TRM: 3
- Q520-7.1.** Fahter and son does penance / Baba ve oğulun pişmanlık duyması (MTB) TRM: 19
- Q520-8.** Husband does penance / Kocanın pişmanlık duyması (TBM) TRM: 14, 23; TBM: 37
- Q520-9.** Son does penance / Oğulun pişmanlık duyması (MTB) TRM: 21
- Q551.3.2.7-1.** Punishment: wife transformed into dog / Eşin (kadın) köpeğe dönüştürülme cezası (MTB) TBM: 62
- Q551.3.2-9.** Punishment: wife's mistress transformed to pig / Eşin (kadın) metresinin domuza dönüştürülme cezası (MTB) TBM: 62
- Q552.2-4.** Woman was punished with adultery and buried in the ground / Kadının zina suçuyla cezalandırılıp toprağa gömülmesi (MTB) TRM: 25
- Q552.2-4.1.** Woman was punished because of the false accusation of giving birth to a puppy and buried in the ground / Kadının enik doğurması iftirasıyla cezalandırılıp toprağa gömülmesi (MTB) TBM: 66

R. Captives and Fugitives / Esirler ve Kaçaklar

- R10.3-1.** Stepfather kidnaps his granddaughter / Üvey babanın torununu kaçırmaması (MTB) TRM: 23
- R13.1.5-1.** Son abducted by wolf / Oğlanın kurt tarafından kaçırılması (MTB) TRM: 28
- R39-3.** Abduction by wife's mistress / Eşinin metresi tarafından kaçırılma (MTB) TBM:

- R111.1.1.** Rescue of princess from ogre / Prensesin devden kurtarılması TBM: 57
- R131.2-2.** Miller rescues king's lost son / Değirmencinin kaybolmuş padişahın oğlunu kurtarması (MTB) TRM: 28
- R131.3.1-1.** Shepherd rescues king's lost son / Çobanın padişahın kaybolmuş oğlunu kurtarması (MTB) TRM: 28
- R131.7.** Merchant rescues abandoned child / Tüccarın terk edilmiş çocuğu kurtarması TBM: 45
- R151-4.** Husband rescues his wife and children from river / Kocanın eşini ve çocuklarını nehirden kurtarması (MTB) TBM: 36
- R151-5.** Husband rescues wife from ogre / Kocanın eşini devden kurtarması (MTB) TBM: 50
- R152.** Wife rescues husband / Kadının kocasını kurtarması TRM: 5
- R152.1-0.1.** Wife in disguise saves her husband from the well / Kılık değiştiren kadının kocasını kuyudan kurtarması (MTB) TRM: 12
- R152-0.1.** Wife sends a message to save her husband / Kadının kocasını kurtarmak için haber göndermesi (MTB) TRM: 12
- R152-0.1.1.** The captured husband wants help from his wife to be saved / Tutsak edilen kocanın kurtulmak için eşinden yardım istemesi (MTB) TRM: 12
- R154.1.** Son rescues mother / Oğulun annesini kurtarması TBM: 38
- R154.2-4.** Sons rescue parents / Oğulun ailesini kurtarması (MTB) TBM: 49
- R158-1.** Sister rescues her twin / Kız kardeşin ikizi olan erkek kardeşini kurtarması (MTB) TBM: 45
- R213-2.** Sister and brother escape from home to get rid of their cruel fathers / Kız kardeş ve ağabeyin zalim babalarından kurtulmak için evden kaçması (MTB) TRM: 4
- R213-3.** Girl elopes to marry her lover / Kızın evlenmek için sevgilisiyle evden kaçması (MTB) TRM: 8; TBM: 58
- R213-4.** Son escape from home to get rid of his cruel foster father / Oğlanın zalim koruyucu babasından kurtulmak için evden kaçması (MTB) TRM: 9
- R213-5.** Girl escapes from the house to get rid of her immoral stepfather / Kızın ahlaksız üvey babasından kurtulmak için evden kaçması (MTB) TRM: 23
- R213-6.** The son who is angry with his family leaves the house / Ailesine kızan oğulun evden ayrılması (MTB) TBM: 49

- R213-6.0.1.** The son who is offended by his father left the house / Babasına gücenen oğulun evden ayrılması (MTB) TBM: 52
- R263-** Pursuit by mother / Anne tarafından takip etmeler (MTB) TRM: 23
- R264-** Pursuit by youngest brother / En küçük erkek kardeş tarafından takip etmeler (MTB) TBM: 50
- R311-5.** Step daughter takes shelter in the tree to avoid marrying step father / Üvey kızın üvey babasıyla evlenmemek için ağaca sığınması (MTB) TRM: 23

S. Unnatural Cruelty / Anormal Acımasızlıklar

- S.11.** Cruel father / Zalim baba TRM: 4, 10; TBM: 37
- S11.3.3.** Father kills son / Babanın oğlunu öldürmesi TBM: 67
- S11.3.7.** Father orders son assassinated / Babanın oğlunu öldürme emri vermesi TBM: 58
- S11.3-9.** Father kills girl and her's husband / Babanın kızını ve damadını öldürmesi (MTB) TBM: 47
- S11.4.** Father plans child's death / Babanın oğlunu öldürmeyi planlaması TBM: 67
- S11.4.4.** Cruel father seeks to kill infant son / Zalim babanın bebek oğlunu öldürmeye çalışması TRM: 3
- S11.4-5.** Father orders his daughter to be killed / Babanın kızının öldürülmesini emretmesi (MTB) TRM: 4
- S11.6.** Father flogs child / Babanın oğlunu dövmesi TRM: 19
- S118.2-1.** Woman is accused of infidelity and her throat is cut and killed / Eşin (kadının) sadakatsizlikle suçlanıp boğazının kesilerek öldürülmesi (MTB) TRM: 27
- S13-** Cruel sisters / Zalim kız kardeşler (MTB) TRM: 35; TBM: 45
- S14-** Cruel brothers / Zalim erkek kardeşler (MTB) TBM: 47, 49
- S31.** Cruel stepmother / Zalim üvey anne TRM: 26; TBM: 59, 67
- S36.** Cruel foster father / Zalim koruyucu baba TRM: 9
- S52.** Cruel father-in-law / Zalim kayınpeder TRM: 23
- S52-1.** Father-in-law orders his daughter-in-law to be killed / Kayınpederin gelinini öldürme emri vermesi (MTB) TBM: 58
- S55.** Cruel sister-in-law / Zalim yenge TBM: 38
- S62.** Cruel husband / Zalim koca TRM: 13; 14, 27; TBM: 37, 45, 66
- S62-5.** Husband flogs wife / Kocanın karısını dövmesi (MTB) TRM: 14; TBM: 68

- S72.** Cruel aunt / Zalim teyze TBM: 45, 66
- S75-** Cruel co-wives / Zalim kuma (MTB) TBM: 36
- S140.1-1.** The attempt of the son to leave his old father to the desert / Yaşlı babanın oğlu tarafından çöle terk edilme teşebbüsü (MTB) TRM: 21
- S142-1.** Aunts abandon their sister's children in the river / Teyzelerin kız kardeşinin çocuklarını nehre terk etmesi (MTB) TBM: 66
- S144-2.** Child abandoned in desert / Çocuğun çöle terk edilmesi (MTB) TRM: 3
- S144-3.** Father abandoned in desert / Babanın çöle terk edilmesi (MTB) TRM: 21
- S144-4.** Mother and son are abandoned in desert / Anne ve oğulun çöle terk edilmesi (MTB) TRM: 23
- S146.1-1.** Sisters abandons brother in well / Kız kardeşlerin ağabeyini kuyuya terk etmesi (MTB) TRM: 35
- S146.1-2.** Aunts abandons nephew and niece in well / Teyzelerin erkek ve kız yeğenini kuyuya terk etmesi (MTB) TBM: 45
- S301.** Children abandoned (exposed) / Çocukların terk edilmesi TRM: 22; TBM: 36, 45
- S301-1.** Baby is abandoned by fairy mother / Peri anne tarafından bebeğin terk edilmesi (MTB) TRM: 33
- S302.1-1.** Ordering the killing of all newborn boys / Yeni doğan tüm erkek çocuklarının öldürülmesinin emredilmesi (MTB) TRM: 9
- S302.1-2.** Killing the baby to slander the woman / Kadına iftira atmak için bebeğin öldürülmesi (MTB) TRM: 25
- S322.1.** Father casts daughter forth / Babanın kızını kovması TBM: 69
- S329.1.** Child exposed so as to avoid death decree / Çocuğun ölüm cezasından kurtulması için terk edilmesi TRM: 9
- S329-2.** Child is left because of keeping a secret / Çocuğun sır sakladığı için terk edilmesi (MTB) TRM: 19
- S329-3.** Abandoning the child to return to the father's home / Baba evine dönmek için çocuğun terk edilmesi (MTB) TRM: 22
- S351-3.** Abandoned child reared by vizier's sister / Terk edilmiş çocuğun vezirin kız kardeşi tarafından büyütülmesi (MTB) TR: 3
- S351-4.** Abandoned child reared by old woman / Terk edilmiş çocuğun yaşlı kadın tarafından büyütülmesi (MTB) TRM: 22

- S351-5.** Abandoned child reared by father / Terk edilmiş çocuğun babası tarafından büyütülmesi (MTB) TRM: 33
- S351-6.** Abandoned child reared by merchant / Terk edilmiş çocuğun tüccar tarafından büyütülmesi (MTB) TBM: 45
- S353-3.** Abandoned child reared by ogre / Terk edilmiş çocuğun dev tarafından büyütülmesi (MTB) TBM. 66
- S411.3-1.** Barren wife and husband sent away / Kısır karı kocanın kovulması (MTB) TBM: 64
- S450.** Fate of outcast wife / Toplum dışına itilmiş eşin (kadının) kaderi TRM: 25
- S451.** Outcast wife at last united with husband and children / Toplum dışına itilmiş eşin (kadının) sonunda kocası ve çocuklarıyla birleşmesi TRM: 23

T. Sex / Cinsiyet

- T10.** Falling in love / Âşık olma TRM: 4, 11, 25, 28; TBM: 62
- T11.** Falling in love with person never seen / Hiç görmediği birine âşık olma TBM: 47
- T11.2.** Love through sight of picture / Fotoğrafa bakıp âşık olma TRM: 8; TBM: 47
- T11.3.** Love through dream / Rüya yoluyla âşık olma TBM: 58
- T15.** Love at first sight / İlk görüşte aşk TRM: 4, 14, 23, 32; TBM: 44, 64
- T16.** Man falls in love with woman he sees bathing / Adamın banyoda gördüğü kadına âşık olması TBM: 44
- T24.2.** Swooning for love / Aşkta bayılma TRM: 8, 32; TBM: 48
- T24.2.3-1.** Brother-in-laws faints from sister-in-law's seeing an extraordinary beauty / Kayınbiraderlerin, yengelerinin olağanüstü güzelliği karşısında bayılması (MTB) TBM: 58
- T24.6.** Lover refuses food and drink / Âşığın yemeden içmeden kesilmesi TBM: 48, 57
- T24-9.** The lover becomes speechless / Aşığın dilinin tutulması (MTB) TRM: 7
- T24-10.** Becoming weak because of love / Aşkta mecalsiz kalmak (MTB) TRM: 14; TBM: 64
- T35.** Lovers' rendezvous / Âşıkların buluşması TRM: 8; TBM: 44
- T38-** Boy lies under the apple tree to meet the girl / Erkeğin kızla tanışmak için elma ağacının altında yatması (MTB) TBM: 36

- T41-4.** Communication of lovers through letter / Âşıkların mektuplaşarak iletişim kurması (MTB) TRM: 8
- T42.** Conversation of lovers / Âşıkların konuşması TBM: 44
- T52.5-1.** Bride wealth / Başlık parası (MTB) TRM: 13; TBM: 64, 65
- T52.5-1.1.** The girl herself decides the bride token / Başlık parasını kızın kendisinin belirlemesi (MTB) TRM: 13
- T57.** Declaration of love / Aşk ilanı TRM: 10; TBM: 44, 47, 63, 64
- T68.1.** Princess offered as prize to rescuer / Kurtarıcıya prensesin ödül olarak teklif edilmesi TBM: 57
- T68.3-1.** Girl wants to marry the man who saved her country / Kızın ülkesini kurtaran adamla evlenmek istemesi (MTB) TBM: 63
- T685.1.** Twin adventurers / İkizlerin maceraları TBM: 45, 70
- T68-6.** Proposing to the hero who fulfilled the sultan's order to marry the sultan's daughter as a reward / Padişahın buyruğunu yerine getiren kahramana padişahın kızıyla evlenmesinin ödül olarak teklif edilmesi (MTB) TBM: 41
- T68-7.** Giving the princess as a reward to the young man who treated to her / Prensese onu tedavi eden adama ödül olarak teklif edilmesi (MTB) TBM: 46
- T68-8.** Giving the princess as a reward to the young man who stays and survives in her room / Prensese odasında kalıp sağ çıkan gence ödül olarak verilmesi (MTB) TBM: 56
- T75.** Man scorned by his beloved / Adamın sevgilisi tarafından küçümsenmesi TBM: 62
- T91.3.** Love of mortal and supernatural person / İnsan ve doğüstü varlığın aşkı TBM: 44
- T91.6.** Noble and lowly in love / Soylu ve sıradan insanın aşkı TRM: 14
- T91.6.4-4.** Sultan's daughter falls in love with farmer boy / Padişahın kızının çiftçi gence âşık olması (MTB) TRM: 10
- T91.7-3.** Basilisk's son falls in love with the fairy / Şahmeranın oğlunun peri kızına âşık olması (MTB) TBM: 64
- T96.** Lovers reunited after many adventures / Âşıkların birçok maceradan sonra bir araya gelmesi TRM: 14
- T97.** Father opposed to daughter's marriage / Babanın kızının evlenmesine karşı olması TRM: 7, 10

- T97-1.** Father stands against the idea that her daughter will marry someone from another place / Babanın kızının yabancı yurttan biriyle evlenmesine karşı olması (MTB) TRM: 7
- T97-2.** Father does not want his son to get married / Babanın oğlunun evlenmesine karşı olması (MTB) TRM: 23
- T99-3.** Faithful boy / Vefalı erkek (MTB) TRM: 18; TBM: 63
- T99-4.** Faithless girl / Vefasız kız (MTB) TRM: 18; TBM: 63
- T100.** Marriage / Evlilik TRM: 32
- T102-0.1.** Hero returns and marries his uncle's daughter / Kahramanın geri dönmesi ve amcasının kızıyla evlenmesi (MTB) TBM: 46
- T103-** Remarriage of the man whose wife has passed / Eşi vefat eden erkeğin yeniden evlenmesi (MTB) TBM: 70
- T104-0.1.** The foreign king, whose marriage proposal was rejected, threatened with war to marry the princess / Evlilik teklifi reddedilen kralın prensesle evlenmek için savaşla tehdit etmesi (MTB) TRM: 3
- T104-3.** The foreign king, whose marriage proposal was rejected, regard this as a matter of pride / Evlilik teklifi reddedilen yabancı kralın bu durumu gurur meselesi olarak görmesi (MTB) TRM: 3
- T113-0.1.** Marriage of the human and the dead girl who arises from death / İnsan ile mezarda dirilen kızın evliliği (MTB) TBM: 44
- T121.2-1.** Rich girl weds shepherd / Zengin kızın çobanla evlenmesi (MTB) TRM: 9
- T121.3.** Princess marries courtier / Prensesin saray mensubuyla evlenmesi TRM: 21
- T121.3.1.** Princess marries lowly man / Prensesin aşağı seviyeden bir erkekle evlenmesi TRM: 34; TBM: 41, 62
- T121.5.2.** Rich girl marries fakir / Zengin kızın fakirle evlenmesi TBM: 41
- T121.5.2-1.** Rich girl elopes to marry the poor boy / Zengin kızın fakirle kaçarak evlenmesi (MTB) TBM: 47
- T121-9.** Sultan's daughter marries with farmer / Padişahın kızının çiftçiyle evlenmesi (MTB) TRM: 10
- T121-10.** Old sultan marries the daughter of the shepherd / Yaşlı padişahın, çobanın genç kızıyla evlenmesi (MTB) TRM: 13
- T121-11.** Nobleman marries miller's daughter / Soylu adamın değirmencinin kızıyla evlenmesi TRM: 14

- T121-12.** King's son marries deaf and dumb / Padişahın oğlunun sağır ve dilsiz kızla evlenmesi (MTB) TBM: 38
- T130-1.** Becoming co-in-laws / Dünür olma (MTB) TRM: 2, 3, 4, 5, 8, 13, 22; TBM: 51, 52, 64, 65
- T130-1.0.1.** Asking for permission before sending co-in-laws / Dünürcü göndermeden önce müsaade isteme (MTB) TRM: 14
- T130-2.** Asking for a girl's hand in marriage / Kız isteme (MTB) TRM: 5, 8, 11, 14
- T130-2.2.** They ask about the opinion of the girl who shall be seen in order to answer the proposal / Dünürçüye verilecek cevap için kızın görüşünün alınması (MTB) TRM: 3, 11
- T130-2.3.** The door of the family whose daughter will be seen is swept by the co-in-laws / Dünürçülüğe gidilen kapının dünürcü tarafından süpürülmesi (MTB) TBM: 64
- T130-3.** Marriage proposal / Evlilik teklifi (MTB) TBM: 36
- T130-3.1.** Proposing of the marriage by the girl / Evlilik teklifinin kız tarafından edilmesi (MTB) TRM: 33
- T130-4.** Inviting the groom and bride for dinner / Gelin ve damadın yemeğe davet edilmesi (MTB) TBM: 58
- T130-5.** Visiting the bride / Gelin ziyareti (MTB) TBM: 64
- T130-5.1.** Bride's visit to her father's house / Gelinin baba evine ziyareti (MTB) TBM: 64
- T131.** Marriage restrictions / Evlilik şartları TBM: 64
- T131.1.1-0.1.** In the marriage of his sister, the brother leaves the decision to his sister / Kız kardeşinin evliliğinde ağabeyin kararı kardeşine bırakması (MTB) TBM: 38
- T131.1.2.** Father's consent to son's (daughter's) marriage necessary / Babanın oğlunun (kızının) evlenmesi için rıza göstermesi gerekmesi TRM: 3; TBM: 64
- T131.1.2.1.** Girl must marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmek zorunda olması TRM: 9, 14, 20, 29; TBM: 37, 41, 58
- T131.1.2.1-1.** Boy must marry mother's choice / Oğlanın annesinin seçimiyle evlenmek zorunda olması (MTB) TBM: 69
- T131.1.2.3.** Father demands that son break all relations with his beloved / Babanın oğlunun sevgilisinden ayrılmasını istemesi TRM: 23
- T131.1.2.4-1.** Son refuses to marry mother's choice / Oğlanın annesinin seçimiyle evlenmeyi reddetmesi (MTB) TRM: 7

- T131.1.2.4-2.** Girl refuses to marry father's choice / Kızın babasının seçimiyle evlenmeyi reddetmesi (MTB) TBM: 37, 58
- T131.1.2-5.** Father demands that daughter break all relations with his beloved / Babanın kızının sevgilisinden ayrılmasını istemesi (MTB) TRM: 7
- T131.1.3.** Marriage against will of parents / Ailelerin karşı olduğu evlilik TRM: 4
- T131.1.3-0.1.** Marriage against will of father / Babanın karşı olduğu evlilik (MTB) TRM: 23
- T131.4-0.1.** Single girl can marry a widow / Bekâr kızın dul bir erkekle evlenebilmesi (MTB) TRM: 3
- T131.4-0.2.** Widow woman can remarry three months and ten days after her husband's death / Dul kadın, kocasının ölümünden üç ay on gün sonra yeniden evlenebilir (MTB) TRM: 25
- T131-10.** King does not marry a girl from his own people / Padişahın kendi halkından bir kızla evlenmemesi (MTB) TRM: 1
- T131-11.** The girl's refusal to marry because of a bad dream she has / Kızın gördüğü kötü rüya üzerine evlenmeyi reddetmesi (MTB) TRM: 3
- T131-12.** Age difference as an obstacle for marriage / Evliliğe engel yaş farkı (MTB) TRM: 4
- T131-13.** Sultan's daughter refuses to marry the unemployed boy / Padişahın kızının işsiz gençle evlenmeyi reddetmesi (MTB) TRM: 8
- T131-14.** Difference in social class as an obstacle for marriage / Evliliğe engel sınıf farkı (MTB) TRM: 14; TBM: 62
- T132.** Preparation for wedding / Düğün hazırlığı TRM: 14
- T133.** Travel to wedding / Düğün için seyahat etme TBM: 41, 56
- T133.4.** Bridegroom and his men come for the bride / Damat ve arkadaşlarının gelin için gelmesi TRM: 2, 14; TBM: 36
- T133.5.** Mounting upon horse to fetch bride / Gelini at üstünde getirme TRM: 2; TBM: 69
- T133.5-0.1.** Mounting upon camel to fetch bride / Gelini deve üzerinde getirme (MTB) TBM: 38, 56
- T133-7.** Organizing contests and entertainment on the way back home / Dönüş yolunda yarış ve eğlenceler düzenlenmesi (MTB) TRM: 14
- T133-8.** Meeting the bride and groom / Gelin ve damadın karşılanması (MTB) TRM: 32

- T135.** Wedding ceremony / Düğün töreni TRM: 2, 5, 7, 11, 13, 14, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 32, 34, 35; TBM: 36, 41, 44, 46, 47, 48, 51, 52, 54, 56, 58, 52, 63, 64, 65, 66, 69
- T136.3.** Amusements at wedding / Düğün eğlenceleri TRM: 14, 20; TBM: 41
- T136.4.** Gifts at wedding / Düğün hediyeleri TRM: 14; TBM: 41, 63
- T137.6.** Journey to husband's home accompanied by attendants / Refakatçiler eşliğinde damadın evine yolculuk TRM: 32
- T145.** Polygamous marriages / Çok eşli evlilikler TRM: 17
- T145.1-4.** Marriage to five women / Beş kadınla evlilik (MTB) TRM: 4
- T145.1-5.** Marriage to two women / İki kadınla evlilik (MTB) TRM: 24, 33; TBM: 36, 41, 59, 69
- T145.1-5.1.** Bad relations between co-wives / Kumalar arasındaki kötü ilişkiler (MTB) TBM: 38
- T145.1-5.2.** Good relations between co-wives / Kumalar arasındaki iyi ilişkiler (MTB) TBM: 41
- T145.1-6.** Marriage to forty women / Kırk kadınla evlilik (MTB) TRM: 30; TBM: 58
- T145.1-6.1.** Forty spouses who see their husband once in forty days (women) / Kırk günde bir gün kocasıyla görüşen kırk eş (kadın) (MTB) TRM: 30
- T145.1-7.** Marriage to three women / Üç kadınla evlilik (MTB) TBM: 41, 45
- T145.2.** Second wife taken because first is barren / İlk eşin kısır olduğu için ikinci eşin alınması TBM: 63
- T145.2-0.1.** Second wife taken because first is deaf and dumb / İlk eşi sağır ve dilsiz olduğu için ikinci eşi alması (MTB) TBM: 38
- T145.2-0.1.1.** Sending the second wife back when the first wife gets better / İlk eşinin iyileşmesi üzerine ikinci eşin geri gönderilmesi (MTB) TBM: 38
- T145.2-1.** The woman who is infertile gets sick from the grief because a co-wife is brought / Kısır olan kadının üzerine kuma getirildiği için kederden hastalanması (MTB) TBM: 63
- T167-** The groom does not live with the bride in order to be punished / Damadın cezalandırmak amacıyla gelinle yaşamaması (MTB) TRM: 13
- T192.** Marriage by force / Zorla evlenme TRM: 13, 22, 33; TBM: 37
- T192-0.1.** Forced marriage / Evlilik için zorlama (MTB) TRM: 3, 4, 8
- T193-** Secret marriage from families / Ailelerden gizli nikahlanma (MTB) TRM: 8, 10

- T193-1.** Secret marriage of the engaged girl with someone else / Sözlü kızın başkasıyla gizlice nikahlanması (MTB) TRM: 8
- T194-** Marriage supported by the family / Aile tarafından desteklenen evlilik (MTB) TRM: 25
- T210.1.** Faithful wife / Vefalı eş (kadın) TRM: 10, 11, 12
- T210.2.** Faithful husband / Vefalı koca TRM: 28, 33; TBM: 58
- T210.2-0.1.** Faithful husband candidate / Vefalı eş (koca) adayı (MTB) TBM: 47
- T211.9.1.** Wife dies of grief for death of husband / Kadının kocasının ölümü üzerine kederden ölmesi TBM: 63
- T214-** The husband who breaks up with his wife faints / Eşinden ayrılan kocanın bayılması (MTB) TBM: 58
- T214-1.** Father-in-law faints when the couples are separated / Çiftlerin ayrılması üzerine kayınpederin bayılması (MTB) TBM: 58
- T218-** Wife (husband) upset as result of separation from spouse / Eşinden ayrılan kadının üzülmesi (MTB) TBM: 58
- T230-3.** The Faithless wife / Vefasız eş (kadın) (MTB) TRM: 17
- T230-4.** Faithless husband / Vefasız koca (MTB) TBM: 63
- T255-8.** The stubborn woman: insists on doing the chores / İnatçı kadının ev işlerini yapmaya ısrar etmesi (MTB) TRM: 14
- T257.** Jealous wife or husband / Kıskanç kadın veya koca TRM: 25
- T258.** The curious wife / Meraklı eş (kadın) TRM: 12
- T258.1.1.** Husband insists on knowing wife's secret / Kocanın karısının sırrını öğrenmeye ısrar etmesi TRM: 14
- T274.** Wife cannot keep secret / Eş (kadın) sır tutamaz TBM: 64
- T276-** Uxorious husband / Eşine aşırı düşkün koca (MTB) TRM: 11
- T277-** Diligent wife / Hamarat eş (kadın) (MTB) TRM: 14, 15
- T299-3.** Greetings words used between husband and wife / Karı koca arasında kullanılan hitap sözler (MTB) TRM: 12, 15, 18; TBM: 58
- T299-4.** Husband divorces their wives / Kocanın eşlerini boşaması (MTB) TBM: 58
- T321-7.** Husband escapes from his second wife through magic / Kocanın sihirle ikinci eşinden kaçması (MTB) TBM: 69
- T322-5.** Bride hits the uncle of her husband who impinges her / Gelinin ona el uzatan eşinin amcasına vurması (MTB) TRM: 25

- T500-0.1.** Childlessness / Çocuksuzluk (MTB) TRM: 8, 9, 22, 23; TBM: 58, 60, 62, 63, 64
- T511.1.1.** Conception from eating apple / Elma yiyerek hamile kalma TBM: 64
- T516.** Conception through dream / Rüya yoluyla hamile kalma TRM: 8
- T550.** Monstrous births / Korkunç doğumlar TBM: 64
- T551.** Child with extraordinary members (limbs) / Çocuk ve olağanüstü organları TBM: 66, 68
- T551.11-1.** Birth of one-eyed ogre girl / Tek gözlü dev kızın doğumu (MTB) TBM: 49
- T554.7.** Woman gives birth to a snake / Kadının bir yılan doğurması TBM: 64
- T570.** Pregnancy / Hamilelik TRM: 4, 9, 22, 23, 33; TBM: 38, 58, 64, 67, 70
- T571.** Unreasonable demands of pregnant women / Hamile kadının mantıksız talepleri TBM: 36, 67
- T584.** Parturition / Doğum TRM: 8, 13, 22, 24, 32; TBM: 38, 40, 41, 58, 64, 66, 68, 70
- T585.2.2.** Child speaks prematurely on first birthday / Çocuğun doğumun ilk günü erkenden konuşması TBM: 64, 68
- T587.** Birth of twins / İkizlerin doğumu TBM: 36, 37, 45, 70
- T595.** Sign hung out informing brothers whether mother has borne boy or girl / Annenin erkek mi kız mı doğurduğuna dair erkek kardeşleri bilgilendirmek için asılan işaret TBM: 38
- T595-1.** When a girl is born, they hang a puppet baby on the door / Kız doğunca kapıya kukla (bebek) asma (MTB) TBM: 38
- T596.** Naming of children / Çocuğa ad verilmesi TRM: 20, 22, 23, 33; TBM: 38, 41, 45, 49, 70
- T598-** Hands and feet of the newborn do not function / Doğan çocuğun el ve ayaklarının tutmaması (MTB) TRM: 30
- T61.5.3.** Unborn children promised in marriage to each other / Doğmamış çocukların birbirleriyle evlenmesi için söz verilmesi TBM: 64
- T611-12.** Children suckled by goat / Çocuğun keçi tarafından emzirilmesi (MTB) TRM: 22
- T615.** Supernatural growth / Doğaüstü büyüme TBM: 49, 70
- T670.** Adoption of children / Çocukların evlat edinilmesi TRM: 8, 28, 29; TBM: 62

V. Religion / Din

- V57-4.** Prayer to have children / Çocuk sahibi olmak için dua (MTB) TRM: 8
- V57-4.1.** Prayer for the dervish who gave information to have a child / Çocuk sahibi olmak için bilgi veren dervişe edilen dua (MTB) TBM: 58
- V57-5.** Prayer for bride and groom / Gelin ve damat için dua (MTB) TRM: 11, 23
- V57-6.** Prayer for the sister who saves her sister / Kardeşini kurtaran kız kardeş için dua (MTB) TBM: 45
- V57-7.** Prayer of the mother Simurg (bird) to the hero who saved her offsprings / Yavrularımı kurtan kahramana, anne Sımrug kuşunun dua etmesi (MTB) TBM: 47
- V57-8.** Prayer for the daughter who goes for a duty / Göreve giden kız için dua (MTB) TBM: 54

W. Traits of Character / Karakter Özellikleri

- W11.14-0.1.** Generous youngest brother / Cömert en küçük erkek kardeş (MTB) TBM: 47
- W11-17.** Generous son / Cömert oğul (MTB) TBM: 56
- W13-1.** Thrifty youngest brother / Tutumlu en küçük erkek kardeş (MTB) TBM: 47
- W14-1.** Contented youngest brother / Tok gözlü en küçük erkek kardeş (MTB) TBM: 56, 57
- W32-2.** Brave son / Cesur oğul (MTB) TBM: 51
- W34-5.** Loyalty of the sister for her brother / Kız kardeşin erkek kardeşine bağlılığı (MTB) TBM: 45
- W38-1.** Studious youngest brother / Çalışkan en küçük erkek kardeş (MTB) TBM: 47
- W111.4.** Lazy husband / Tembel koca TRM: 11
- W111.5-14.** Lazy son / Tembel oğul (MTB) TBM: 65
- W111.5-15.** Lazy sisters / Tembel kız kardeşler (MTB) TBM: 66
- W116-9.** Vain sister / Kibirli kız kardeşler (MTB) TRM: 35
- W116-10.** Vain son-in-law / Kibirli damat (MTB) TBM: 63
- W121-9.** Cowardly youngest brother / Korkak en küçük erkek kardeş (MTB) TRM: 20
- W121-9.1.** Coward younger brother runs away by putting his brothers into a tough situation / Korkak erkek kardeşin ağabeyini zor durumda bırakıp kaçması (MTB) TRM: 20

- W121-10.** Cowardly sister(s) / Korkak kız kardeşler (MTB) TBM: 54
- W131-2.** Profligate son / Hovarda oğul (MTB) TRM: 32
- W135-1.** Liar youngest brother / Yalancı küçük erkek kardeş (MTB) TRM: 20
- W152-18.** Stingy husband / Cimri koca (MTB) TBM: 42
- W152-19.** Stingy son / Cimri oğlan (MTB) TBM: 56
- W167-3.** Stubborn father / İnatçı baba (MTB) TRM: 31
- W181-8.** Jealous co-wife / Kıskanç kuma (MTB) TRM: 24
- W181-9.** Jealousy sister-in-law(s) / Kıskanç yengeler (MTB) TBM-38, 392
- W181-10.** Jealous sisters / Kıskanç kız kardeşler (MTB) TBM: 45
- W181-11.** Jealousy daughter-in-law(s) / Kıskanç gelinler (MTB) TBM: 58

Z. Miscellaneous Groups of Motif / Çeşitli Motif Grupları

- Z71.1.1-1.** Wedding lasting for three days and three nights / Üç gün üç gece düğün (MTB) TRM: 32, 35; TBM: 41, 56
- Z71.1-19.** Three conditions for marriage / Evlilik için üç şart (MTB) TRM: 33; TBM: 50
- Z71.12-1.1.** Wedding lasting for forty days and forty nights / Kırk gün kırk gece düğün (MTB) TRM: 13, 20, 22, 26, 35; TBM: 48
- Z71.12-1.2.** Having assembly for forty days and forty nights when the child is born / Çocuğun doğumu üzerine kırk gün kırk gece toy (MTB) TBM: 58
- Z71.5.1.** Seven brothers and one sister / Yedi erkek ve bir kız kardeş TBM: 38
- Z71.5-9.1.** Wedding lasting for seven days and seven nights / Yedi gün yedi gece düğün (MTB) TRM: 7, 14, 21, 32, 34; TBM: 36, 41, 44, 46, 51, 52, 58, 62, 63, 65
- Z71.5-9.2.** Having assembly for seven days and seven nights when the father gets well / Babanın iyileşmesi üzerine yedi gün yedi gece toy (MTB) TRM: 8
- Z71.5-9.3.** Having assembly for seven days and seven nights when the child is born / Çocuğun doğumu üzerine yedi gün yedi gece toy (MTB) TRM: 8; TBM: 36
- Z71.5-9.4.** Having assembly for seven days and seven nights when the wife gets well / Eşin iyileşmesi üzerine yedi gün yedi gece toy (MTB) TBM: 42
- Z71.6-5.** Giving birth after nine months, nine days, and nine hours / Dokuz ay dokuz gün dokuz saat sonra doğum (MTB) TRM: 23; TBM: 64

EKLER

TÜRKMEN MASALLARININ ORİJİNAL METİN ÖRNEKLERİ¹⁷³

2.7. Ayperı

Bir bar eken, bir ýok eken. Gadym zamanda pälwanlykda we batyrlykda äleme ýakasyny tanadan bir adam bar eken. Onuňam ýekeje ogly bar ekeni. Oglanyň adyna Mämmed diýer ekenler. Mämmed on üç-on dört ýaşyna ýetende atasy ölýär-de, enesiniň läligi bolup ýaşaberýär.

Mämmed ýetişýär. Oba-gara toýlarynda göreşe çykyp, pälwan hökmünde tanalyp başlaýar. Onuň üçin enesi, Mämmedi öýermekçi bolup «Nirede görmegeý hem akyllly gyz barka» diýip, sorag-ideg edip başlaýar. Ýöne ol muny ogly Mämmede aýtmaýar. Aýtmasa hem Mämmed enesiniň ol hyýalyny aňyp:

— Göwnüme bolmasa şu günler bir zadyň kül-külüne düşýärsiň welin, näme-de bolsa menden ýaşyrma — diýýär. Onda enesi:

— Seni öýermek isleýärim. Onuň üçin hem haýsy ýerde gaty owadan hem akyllly gyz barka diýip, sora-ideg edýärim — diýýär.

Ogly Mämmed:

— Entek gyz gözläp azara galma, özümi tanadýançam, maňa öý-işikli bolmak hökman däl — diýýär-de, öz sözünüň üstünde pugta durýar. Enesi hem nalaç bolup, oglunyň diýenine kaýyl bolýar.

Mämmed kem-kemden deň-duşlary bilen aw awlamaga hem goňşy şäherlere toýlarda göreş tutmaga gidiberýär. Soňabaka göreşenini ýykyp, il içinde abraýy artyberýär. Güýçli-güýçli zor pälwanlar hem Mämmedden ýykylyberýär.

Deň-duşlary bilen awa gidenlerinde hem Mämmed örän mergen bolany üçin ulaglaryny her sapar awdan ýükläp gelýärler. Mämmed çöldäki ýyrtyjy, eýmenç möjeklerden hem gorkman olary hem awlaberýär. Ol awa gyzygyp barha daş ýerlere, daglara we çöllere hem gidip başlaýar. Şol aýlanyp ýörşüne goňşy ýurtlaryň topragyna hem geçip, aw awlaberýär.

Ol günlerde bir gün oglanlykdan bileje oýnaşyp, deňje ösüp ulalan ýürekdeş, pälwan hem batyr dosty bilen ýene aw awlamaga gidýär. Aradan birnäçe gün geçirip, aw awlap ýörkäler, olar uzakdan bir topar atlynyň özlerine tarap ýetip gelýänini görýärler. Atlylar

¹⁷³ Çalışmamızda aktardığımız **yetmiş masalın** orijinal metinleri hacimli olması sebebiyle dâhil edilmemiş, örnek oluşturması için içerisinden **yedi örnek** seçilerek bu kısımda verilmesi uygun görülmüştür. Masal metinlerinin tam künyesi aktarma metninin olduğu ikinci bölümde, her masalın altında dipnot hâlinde gösterilmiştir.

gös-göni bularyň üstlerine sürýärler. Şol barmana golaýrak gelenlerinden soň atlylaryň arasyndan biri saýlanyp, gös-göni bularyň üstüne at salyp gelýär-de:

— Meniň şikara çykyp, aw awlap gezyän ýerimde aw awlap ýörmäge size kim ygtyýar berdi? Derrew çykyň-da gid! Bolmasa, mün janyňyzdan birini hem goýmaryn — diýip, olara haýbat atýar. Mämmet:

— Seniň häsiýetiň maňa nämälim. Ýöne sen gyz. Saňa çölden-çöle at salyp ýörmek, erkegiň üstüne dyzap durmak akylylyk däl. Seniň ýaly ýetişip kemala gelen ýaş gyz zenana mahsus işleri etse, ýaraşykly we akylylyk bolardy. Biz bolsa her bir seniň ýaly gyzyň «git» diýeni bilen ötägitjek bolup gelmedik. Aw awlap, göwnümüzizi hoşlanymyzdan soň, sensiz hem gideris — diýýär. Onda nämälim atly:

— Men gyzmy, ýigitmi, ony anyklajak bolup azara galma. Ol seniň işiň däl. Ganyň gotura derman etdirmejek bolsaň ugra. Ýogsa-da, güýjüne daýanyan bolsaňam gel, meniň bilen tutluş, al-asmandan gaýdyryp goýbereýin — diýýär.

Mundan ozal hiç kimden beýle hemleli söz eşitmedik Mämmet çenden zyýada gaharlanyp, atyndan düşüp, nämälim atla tarap ýönelyär. Atly hem atyndan düşüp Mämmede tarap ýönelyär. Şol barmana ikisi garpyşýar. Nämälim atly Mämmede:

— Armanly ölme, näme hünäriň we näçe gaýratyň bolsa görkez. Tijen, bolmasa, ine, git! — diýýär. Mämmet:

— Nobat naçaryňky bolmaly. Onuň üçin senem hünäriňi görkeziber — diýýär.

Mämmetden beýle söz eşiden atly ýigidi göterip we daşyna birnäçe gezek aýlap, ýere oklap goýberýär. Mämmet bihuş bolup galýar. Atly onuň garnyna münüp, damagyny çalmakçy bolup, gyljyny gynyndan çykarýar-da öz-özüne: «Onsuz hem ölüp ýatanyň başyny kesmek edermençilikden nyşan däl» diýip, Mämmedi şol ýatysyna taşlap ötägidýär.

Mämmediň beýle hala düşenini gören ýoldaşy gyza gaýtawul bermekden geçen, özüne degmese kaýyl bolup, dostunyň ýüzüne suw sepýär, ýelpeýär. Ony şýdip bir wagtdan soň huşuna getirýär. Şol ýerden hem öňküje tutan awlaryny alyp, yzlaryna gaýdýarlar.

Gyzdan basylyp, öýlerine gaýdyp baran Mämmet bolan wakany enesine aýtmaga namys edip, işdäden galyp, tukatlanyp başlaýar. Beýle ýagdaý uzaga çekýär. Ahyry enesi:

— Saňa näme boldy? Sen şu gezek bir zada uçrap geldiň. Göreşde bir-de ýeňersiň, bir-de ýeňilersiň, hernäme-de bolsa, menden syryňy gizleme — diýip, ýalbaryp başlaýar. Mämmet pälwan gyz bilen bagly başyndan geçirenlerini enesine doly gürrüň berýär. Onda enesi:

— Men hem seniň ataň bilen bütin dört günläp göreşip, ahyryn başınjı gün ýykyldym. Ana, şonluk bilen nikalaşdym. Seni ýykan goňşy ýurdumyzyň patyşasynyň gyzy Aýperidir, ony tanamaýan ýokdur. Olam ataň bilen birikmezimden öň meniň bolşum ýaly, «Ýykana äre barjak» diýen pikir bilen pälwanlygyna buýsanyp ýören gyzdyr. Ol pälwanlykda ýakasyny tanadandyr, özüňe gaty ynamyň bolaýmasa onuň bilen göreşe girmegin. Giräyseňem, ondan ýykylanyňy gaty görmegin — diýýär.

Enesinden beýle pähimli söz eşiden Mämmet öz ýanyndan: «Aýperi diýilýän gyzy ýyksam baş pälwany ýykança görjeklerow. Şol sebäpli gowy dynjymy alyp, onuň üstüne täzeden gideýin we ýene bagtymy synap göreýin» diýýär-de, birnäçe wagt özüni oňat seýisleyär. Dynjyny gowy alandan soň, öňki ýoldaşy bilen ýene öňki ýurda aw-awlamaga we gabat gelse, Aýperi bilen göreşmäge gidýär.

Olar az ýöräp, köp ýöräp, şol öňki göreşen ýerine ýetýärler. Ol ýerde iki-üç gün aw awlap, özlerini bakyp gezyärler. Ýöne Aýperiniň atlylary bulara gabat gelmeýär. Onuň üçin hem dördünjı gün şähere tarap yöreyärler. Şol barmana bulut ýaly garalyp oturan бага gözleri düşýär. Ýigitler bagy nazarlap sürüberyärler. Бага ýetýärler. Bu ýerde olaryň alnyndan hiç kim çykmaýar. Mämmet atyny ýoldaşyna berip, bagyň içine girýärde, miwelerinden ýoluşdyryp iýiberýär. Şeýdip ýörkä, bagyň gündogar derwezesinden Aýperi erkek lybasynda бага girýär. Bagyň içinde Mämmediň özüni görmedik bolup hem äsgermezlik edip ýörşüni görýär-de, gös-göni ýanyna gelip, atynyň başyny çekip:

— Ýene geldiňmi? Saňa ajalyna howlujanja ýigit diýerler. Şindi hem bolsa, abraýyň barka gitde, başyňy ölümden gutar — diýýär. Mämmet:

— Bagyňa guwanman, özüňi agtaryp geldim. Maňa beýle lap urma! Lap urmak ýagşy bolmaz. Gaýratyň bolsa görkez, ynha, men. Seniň ýaly pälwandan gaçjak bolup gelmedim. Eger senden ýykylyp ölsemem armanly boljak gümanym ýok — diýýär hem özüniň göreşmäge taýyndygyny aýdýar.

Şonluk bilen hem bagyň içinde ikiçäk ýene garpysýarlar. Ol gün ýaşyp garaňky düşýär. Ne ýykýan bar, ne ýykylýan. Ol gün aýrylyşyp, ertiri ýene göreşýärler. Gün gijigip başlanda Mämmet namys edip hyrçyny dişläp, bar güýjüni jemläp, özüne zor berýär-de, öten-geçen ata-babasyndan kömek sorap, Aýperini ýanbaşyna göterip, ýerde ýuwaşja goýýar-da:

— Adamyny, ine, şu zeýillije ýykarlar. Pälwan bolsaň adamyny kastly ýaly ýykmazlar. Indi bolsa özüňi tanat, nä maksat bilen göreş tutup ýöreniňi aýt — diýýär. Aýperi:

— Men şu ýurduň patyşasynyň gyzy. Adym Aýperi. Maksadymy aýtsam, özümi kim göreşip ýykça, şoňa äre barjak. Onuň üçin hem indi men seniňki bolmaly — diýýär-de, ýüzünden nikabyny sypyrýar. Mämmed gyzyň jemalyňa aňk bolup, dili tutulyp galýar. Şol halatda Aýperi Mämmede:

— Pälwan hem aýdan görkli in ynamdar kenizimi seniň ýoldaşyňa mynasyp bilýärim. Onuň üçin hem özüň we ýoldaşyň razy bolsaňyz, ol kenizimi şol ýoldaşyňa bereli. Şonluk bilen ikimiziň hem ynamdar ýoldaşymyz hemişe ýanymyzda bolar — diýýär.

Aýperiniň bu maslahatyny Mämmedem, ýoldaşam begenişip makullaýarlar. Onuň üçin bu ýerde göwün maksadyna ýeten diňe Mämmed bilen Aýperi ikisi bolman, olaryň ýürekdeş ýoldaşlary hem maksatlaryna ýetýärler. Ol gije rahat ýatyp turmak bilen, daň atyp, gün dogandan Aýperi hat ýazyp, bu işleri atasyna mälim edýär. Şonuň bilen birlikde özleri üçin ullakan toý bermegini haýyş edýär. Gyzynyň hatyny okap bu işlerden habardar bolan patyşa gyzy Aýperä:

— Del ýurduň adamy bilen ykbalyňy baglamagyňy düýbünden gadagan edýärim. Şol päliňden el çekmeseň, ikiňiziň hem başyňyzy keserin. Seniň öň eden wadaň bilen meniň işim ýok. Seniň nikalaşjak bolýan ýigidiň şu günüň özünde ýok bolup gitsin — diýip jogap ýazýar.

Atasyndan beýle ters we wehimli jogap alan Aýperi Mämmede:

— Indiki maslahat näme? — diýýär.

Mämmed:

— Ozal başda öz-özüňe söz bereniňde, onça-onça wehimli söze we garşylyga gabat gelmerin öýtdiňmi? Sözüň üstünde tapylmasaň hiç wagt hem senden ynamdar adam çykamaz. Seniň üçin men-ä janymy gaýgyrmaryn. Şeýle wehimli söz aýdýan ataňdan başga adam bolsa, özüm düşüňerdim. Onuň bilen özüň düşüňiş. Eger düşünesi gelmese, ýagdaý saňa bagly. Ýöne ölümden gorkýandygyňy duýdursaň, hiç kim seni äsgermez we sansyz bolarsyň — diýýär. Gyz ýene bir gezek atasyna hat ýazýar we ýigitde göwnüniň bardygyny aýdýar. Şol ýigitden başga biri bilen ykbalyny baglamajakdygyny hem ýaňzydýar. Emma bu gezek atasyndan has haýbatly jogap alýar.

Aýperi:

— Men atamy syladym. Göwnümdäkini oňa mälim etdim. Meni saňa abraýlap toý tutup bermegini isledim. Ol ylalaşmady. Menem öz göwün diýen adamym bilen bolmak isleýärim. Öz maksadyma ýetmek üçin eger atam goşun çekip gelse, bagtymyzy synamaly bolarys — diýýär.

Aýperiniň bu pikirini ýoldaşlary hem makul bilýärler. Onsoň atasyna şeýle mazmunly hat ýazýar. «Men hem bagtly, hem rahat ýaşamak isleýärim. Ony maňa gadagan etjek bolmagyňa razy däl we razy bolup hem biljek däl. Bize toý tutmasaň tutma weli, meniň rahat ýaşamagymy gadagan etme!» Gyzyndan şeýle mazmunly hat alan patyşa dergazap bolup gyzyna:

— Ertiriň özünde üstüne goşun çekip barjak. Ikiñiziň hem başyňzy kesip jähenneme ýollajak — diýip ýazýar. Atasyndan beýle haty alan Aýperi kyrk kenizi bilen, Mämmet hem ýoldaşy bilen ölümlerine kaýyl bolup, patyşanyň garşysyna urşa taýýarlanýarlar.

Daň atýar, gün dogýar. Patyşa hem bulary äsgermän diňe pälwanlaryny, sanlyja serkerdelerini alyp, bularyň üstlerine gelýär. Iki tarap uruş meýdanyna çykýar. Patyşanyň pälwanlarynyň biri orta çykyp, Aýperiniň adyny tutýar-da:

— Öz ilinden özüne mynasyp är tapmadyňmy? Şa atañ sözüni ýykmaga utanmaýarmyň? Şindi hem bolsa, päliňden gaýt. Bolmasa, janyňdan umydyňy üz — diýip gygyrýar.

Aýperi pälwanyň edil garşysyna baryp, oňa gahar-gazap bilen seredýär:

— Utanmaly men däl, siz. Atam-a ýalňyşýar, sizem oňa akylly-başly maslahat bermegiň deregine, goşun çekip bir naçaryň üstüne gelýärsiňiz. Bigadyrlar, siziňem janyňyza rehimiňiz gelsin. Abraýyňyz barka, zzyňyza gaýdyň — diýýär.

Onda ol pälwan Aýperä:

— Sen gyz, beýle batyrylyk satarça kim bolupsyň? — diýip, çişýär-de, güzüsini alyp Aýperini urmakçy bolýar.

Aýperi oňa garşylyk görkezip, onuň bilinden mäkäm tutup, atyndan düşürýär-de, asmana zyňyp goýberýär. Pälwanyň her tikesi gulagy ýaly bolýar.

Aýperiniň ediberşinden haýyksalar-da, ýene birnäçe pälwan orta çykýar. Aýperi olaram sylaman ýere ýazýar. Sebäbi bu meýdanda ýa almalydy, ýa ölmelidi. Şu ýagdaýda gün gijigýär, garaňky düşüp başlaýar. Patyşa galak-gaçak adamlary bilen gamgyn ýagdaýda yzyna gaýdýar. Daň atýar, gün dogýar. Bu gün patyşa «men» diýen pälwanlarynyň sanyny has artdyryp, dabaraly ýagdaýda söweş meýdanyna çykýar.

Aýperi we Mämmet öz ýoldaşlary bilen onuň hüjümine garaşyp durýarlar. Söweş uzynly gün dowam edýär. Bir Aýperiniň zarbyndan patyşanyň bu günki ölen pälwanlarynyň sany çenden geçýär. Ýene gün ýaşmaga az galýar. Şol wagt Aýperi atasyna: «Bu ýowuz uruş üçin günäkär ikimiz. Ylaýta-da özüňiz. Çünki gan dökmäge meni mejbur etdiňiz. Diňe öz sözüňizi gögertjek bolup bigünä pälwanlaryň ölmeklerine sebäp bolduňyz.

Şindi hem bolsa päliňizden gaýdyň» diýip, hat ýazyp iberýär. Patyşa hem: «Maňa takal okama, mende başyňyzy kesmekden başga maksat ýok. Ertiriň özünde gümüňizi çekerin» diýip jogap berýär.

Ol gije hem geçýär, daň atýar, gün dogýar. Ýene iki ýan tarap uruş meýdanyna çykýar. Aýperiniň bu gezek ýoldaşlary hem söweşmäge taýýar bolup durýarlar. Uruş meýdanyna çykan patyşa serkerdelerine birden hüjüm etmegi we şonluk bilen hem Aýperi bilen Mämmedi diri tutup getirmegi buýurýar.

Aýperi hem ýoldaşlary birgiden saýyrdyň atly bolup, patyşanyň goşunynyň içinden terslin-oňlyn ýyldyrym ýaly geçip, gyryp-gyrjaşdyryp başlaýarlar. Az salymyň içinde goşunyň serkerdeleriniň az sanlysy gaçyp zordan başyny gutarýar. Bu ýagdaýy gören patyşanyň özi hem atynyň başyny yzyna öwürýär. Aýperi hem gyljyna bat berip, atasynyň zyzndan kowýar. Emma öz-özüne: «Gaçany kowmak namartlyk, onda-da ataňy» diýip yzyna dolanýar. Aýperi, Mämmet hem ýoldaşlary bilen şol öňki bagyň içinde birki gün galýarlar. Şol günleriň birinde gyza atasyndan hat gelýär. Ol hatynda: «Ol dünýä, bu dünýä senden razy däldirin. Men sen sebäpli söweşip ýaradar bolup ölmeli boldum» diýip ýazýar. Aýperi hem jogap ýollaýar. «Men-menlik edip, menden boýun bolup bilmejek zadymy talap etdiň. Bagtymy baglamak islediň. Bigünä adamlaryň ganynyň dökülmegine sebäp bolduň. Ýa özüň ölen bolsaň, ýa men ölen bolsam häzirkisinden has gowy bolardy» diýip ýazýar.

Aýperi bu haty iberensoň, geçse aradan iki-üç gün geçendir-dä, atasynyň ölendigi baradaky habary getirýärler.

Gyz ýanyndakyny alyp köşge gidýär. Ýalňyz perzendi bolandan soň gyz atasynyň aş-suwuny berýär. Soň bolsa ýasawullary ýollaşdyryp, şäheriň ilatyny, wezir-wekillerini çagyryýar. Ilaty jemläp, oňat naharlaýar. Soň bolsa adamlarda kine bolmazýaly atasy bilen aralarynda bolan wakalary aç-açan doly gürrüň berýär-de:

— Wezirleriňiziň ýerine wezir we goşun baştutanlaryňyzyň ýerine hem oňat akylyly we edermen adamlary belleşdiriň. Patyşanyzyň ýerine-de patyşa saýlaň — diýýär. Uly iliň islegi bilen Mämmet patyşa saýlanylýar. Onuň üç ýürekdeş dosty, ýoldaşy ynamdar wezir edilýär. Beýleki wezirler we goşunbaşylar hem halkyň öz görkezen adamlaryndan saýlanylýar.

Şonluk bilen, Aýperi gaýyn enesini hem göçürüp getirip, uly ili çagyryýar-da, ýedi gije-gündizläp toý berýär. Ýalaňaç ýetimleri birläý geýindirýär. Mekdep-medreseleri köpeldýär. Garybyň-baýyň çagasyna parh goýman okuwa çekýär hem güýçli adyl şa

bolýar. Ýurt ogry-jümrüsiz parahat bolansoň, halk ýurduň hökümdaryndan razy bolup, agzybirlikde parahat ýaşayar.

Ertekiçileriň aýtmagyna görä, beýleki goňşy ýurtlardanam bu ýurda raýat bolup geliberipdirler.

Mämmet şanyň döwleti barha güýçleniberipdir. Güýçli-güýçli döwletlerem ony äsgermezlik etmäge milt edip bilmändirler.

Mämmet şanyň özem güýjüne baýrynmandyr. Goňşy döwletlerine azar bermändir. Olar bilen agzybirlikde ýaşapdyr.

Şa gyzdan owadanja-owadanja çagalar dünýä iniberipdir-iniberipdir. Soňabaka olaryň özleri bir şäher bolupdyr — diýip aýdýarlar.

2.25. Maksadyna Ýeten Gyz

Gadym zamanda bir tütjar baý adam bar eken. Onuň maly ýere-göge sygmaýar eken. Emma bu baý gaty husyt eken. Hatda özi hem zadyndan arkaýyn iýip-içip bilmän, gysymyny gysyp, şondan çykasa ýalap, çykmasa ýalamayan eken. Bu baýyň özünden başga birki ýaş uly agasy hem bar eken. Ol pahyr ýarlykly garyp eken. Bu garyba inisi tarapyndan hiç bir kömek bolmayan eken. Garyp ahyr açlykdan ölen. Onuň aşyny-suwuny hem oba adamlary beren. Garybyň zynda ýaňy bir on, on baş ýaşa ýeten ýalňyz ogly galypdyr. Bu oglan kim ýüz berse, nan berse, şonuň malyny bakyp geziberen. Aradan aýgün geçip, oglan obalarynda bir gyzy halan. Gyzam ony halan. Gyz örän owadan hem edepdi eken. Gyzyň ata-enesi bularyň söýgülerinden habardar bolup:

— Ýekeje gyzymyzy ýakmaly — diýşip, öz gyzlaryny ýaňky ýigide nikalap berip, öz gurplarynyň yetdiginden toý edipdirler.

Ýigit hoşroý bolan, emma gyzyň owadanlygy hem çaksyz eken. Bu ikisi bagtyýar ýaşaşyp ýörkäler, günlerde bir gün gyz bir ýerden gelyärkä, hälki husyt baý onuň alnyndan çykyp, huşy başyndan uçup, öz agasynyň oglunyň gelnine aşyk bolan. Ol:

— Bu kimiň maşgalasyka? — diýip, garama-gara yzyna düşüp gidýär. Gelinem, gel-gel, açlygyndan ölen öz agasynyň çagşan jaýyna girýär. Gözel gelniň kül-külüne düşüp, henize bu güne çenli adyny tutman gezen baý agasynyň ogluny ýanyna çagyryp:

— Ýeri, hal-ahwalyň niçik, sen jan ýaly agamyň ogly ahyryn, bizden näme gaça durýarsyň. Etjegiň gara zähmet bolsa bizde-de tapylar — diýen.

Ýigit öz içinden: «Bu nähili gürrüň boldy, bu gürrüň agamyň aýtjak gürrüni dälendir-le. Atam açlykdan öldi, bu ömründe biziň gapymyzdan garan adam däl. Hudaý munuň ýüregine rehim salandyr» diýip pikir eden. Soň:

— Bolar-la, işiň bolsa senem buýruberersiň-dä — diýen.

Onda baý:

— Men keseki däl, men seniň özüňki. Ine, inşalla, ertirbirigün söwda kerwenimiz ugraýar. Senem şolar bilen goşulşyp gitseň saglyk bolsa, ýuwaş-ýuwaşdan bu garyplykdan gutularsyň — diýen. Ýigit:

— Gitmäni kyn göremok welin, yzymda ýaşajyk gelnim hor bolarmyka diýýärim, günde kimizi günde gazanyp, getirip durýardym — diýen.

Onda baý, hossarsyrap:

— Ýeke gelniň gürrüni edýärmiň. Sen gelyänçäň ony elimiziň aýasynda saklarys. Ondan sen arkaýyn bolay — diýen.

Ýigit baýyň gürrüni ynanyp, söwdagärler bilen gitmägerazy bolan. Şeýlelik bilen, baý agasynyň ogluny uzak ýere söwdagärler bilen ugradan.

Baý söwdagärleri ýola salansoň, dört aý geçýänçä gelne ölmez-ödi ugradan. Bir günem ýarym-ýaş aglap gelniň ýanyna baran. Bu ýagdaýa allaniçiksi bolan gelin gaýyn agasyna howsalaly ýüzlenen:

— Näme boldy, eýgilikmi?

Baý sojap:

— Inim ölüpdür, inim — diýip, möňňürüp başlan.

Gelin ör-gökden gelip, haýalyrak:

— Wah, bagtym ýatdy diýsene, haçan bolan zat ol? — diýen.

Baý:

— Wah, hasaplap gördük, biz. Eýýäm ölenine şu gün üç ýarym aý dagy bolupdyr — diýen.

Sebäbi şerigata görä äri ölen aýala üç aý on günden soň äre barmaga ygtyýar berilýär eken. Baý hem şol hasaba garaşan. Baý gaýdandan soň, gelin gijäni gaýgy-gam bilen ýas tutup geçirýär. Baý ertir ir bilen gelniň ýanyna baryp, aglap-eňröp:

— Öleniň yzynda ölmek bolmaz, beýdip, ýas tutup oturmakdan iş bitmeýär. Mende bir maslahat bar — diýen. Onda gelin:

— Ol nähili maslahat? — diýip soran.

Baý:

— Sen indi maňa dakylaýmaly bolsaň gerek, sen meň pikirimi nähili görýärsiň? — diýen. Gelin gahardan ýaňa ýarylaýjak bolup:

— Şumudy aýtjak maslahatyň. Göteril şu taýdan. Ýagşy-da bir maslahatyň bar eken! — diýip gygyran. Baý muny ýüzünede alman, gelne bakan el uzadypdyr. Gelin hem gapdalynda duran gara kündük bilen maňlaýyna şeýle bir ýelmäpdir, baý entirikläp çally küzäni süsüpdür. Maňlaýy deşilen baý esli wagtlap özüne gelip bilmändir. Baý öýüne baryp, pikirlenip iki sany öz diýen adamlaryny tapyp, olary çagyryp, olara hyýalyny aýdan we olaryň özüne şaýat bolmagyny soran. Şaýatlygy üçin olara pul hödürlän. Olar hem razylyk beren. Baý bu iki şaýada diýjek sözlerini jikme-jik öwredip, ýat tutduran. Şondan soň baý patyşanyň ýanyna baryp arz eden we şeýle diýen:

— Agamyň ogly uzak bir ýere gidende aýalyny we öýüni maňa tabşyryp gidipdi. Onuň aýaly bolsa, zynda ýaramaz jahyllary öýüne ýygnap, her agşam meýlis edýär. Bir gije men şol jahyllaryň biri bilen ol gelni bet işiň üstünde tutdum. Şol pursat ol jahyl meni urup, maňlaýymy ýardy.

Patyşa:

— Bet iş bilen görülenine şerigat boýunça şaýat barmy? — diýip soran. Onda baý ýaňky şaýatlarynyň atlaryny beren. Patyşa ýasawullaryna şaýatlary getirmäge buýruk beren. Pula tutulan şaýatlar hem gelip, baýyň öwreden sözlerini jikme-jik patyşa aýdypdyrlar. Patyşa olara ynanyp:

— Baryň şol haýasyz gelni alyp geliň — diýip buýran. Gelni getirenlerinde patyşa gazaba münüp:

— Äriňden baş gün daş düşeňde ar-namysyňy ýere çalyp, sen zyna işler edipsiň. Utanmaýarmyň. Haýa, ar-namys bolmazmy sende? — diýip, hemle urup başlan. Gelin aglaman, eňremän mert durup, özüniň arzynyň diňlenmegini patyşadan soran. Patyşa ony diňlän. Emma gelniň şaýady bolmandan soň patyşa gelne ynanmandyr. Patyşa:

— Şerigat boýunça üç sany şaýadyň kepil geçmegine görä, seniň jezaňy bermeli! — diýip, ýasawulyny çagyryp:

— Bu ilden çykan haýasyzy saňsar ediň! — diýip buýruk beren. Gelni bada şäheriň çetine çykaryp, ýedi ýoluň ýakasynda, guşaklygyndan aşagyny çukura gömüp, onuň üstüne yerliýerden daş ýagdyrypdyrlar. Zyňlan daşlardan gelniň üsti gömlenden soň: «Indi ölendir» diýişip, ýasawullar dargap gidenler. Gelin agşamara özüne gelip, agyrlaryna çydaman tovlanyp, iňňildemäge başlan. Şol gije bu ýoldan düýeli geçip barýan bir baý adam iňňildini eşidip, sowulyp, gelniň ýanyna baryp görse, endam-jany gyzyly gan bolup

ýatan bir gelin diýýär. Baý gelne nebsi agyryp, ony daşlaryň arasyndan soguryp çykaryp, düýesine mündürüp alyp giden. Birnäçe günden muny bakyp, bejerip, ýaralaryna em eden. Aýyň bölegi ýaly gelne baý aşyk bolup, gelne ýüregindäkini aýdan. Onda gelin sypaýçylyk bilen:

— Sen meni öz gyzyň ornunda bakyp bejerdin. Şundan soň beýle zat diýmäge neneň ýüzüň çydady? — diýende, baý gyza ýüregini açanyna utanyp, soň geplemändir. Baýyň aýaly-da gelinden ärini gabanyp, kän azar beripdir. Baýyň gapysynda bir guly bar eken.

Bir gün gelin suwa gidende, ony bu gul görüp, oňa aşyk bolup habar atan hem goşaryndan tutjak bolup el uzadan. Gelin elini silkip alyp:

— Heý, elin şel açsyn — diýip gula gargan.

Gelniň gargyşy kabul bolup, guluň bir goly ysmaz bolup galan. Gul bu gelinden ar almak üçin oňa ýamanlyk etmegiň ýoluny agtarypdyr.

Bir gije il ýatyp, it uklanda gul baýyň öýüniň tüýnüginden içerik giren we sallançakda ýatan çagajygyň kellesini kesip, yzyna çykan.

Baýyň gelni ir bilen oýansa, oguljygynyň kellesi bir ýerde, göwresi bir ýerde ýatan. Zähresi ýarylan aýal kellesiz oguljygyny bagryna basyp, bagyryp başlan. Ol oguljygynyň öldürilenini hälki gelinden gören. Sebäbi çaganyň damagyny çalan päkisi, onuň ýassygynyň aşagyndan çykanmyşyn.

Ýüreginden pyçak urlan ýaly bolan baý saňnyldap zordan gelin bilen gürleşen we onuň bu ganly işden habarsyzdygyna ynanan. Sebäbi gelin bu işden özüniň habarsyzdygyny, eýjejik çaga beýle zalymlyk edip bilmejekdigini aglap-aglap düşündiren.

Baý bu işde kimdir biriniň haram eliniň bardygyny duýan hem geline garap:

— Sen indi, bu töhmetden soň bizde galyp bilmersiň. Men seniň, ýol harjyňy bereýin. Sen öz hajatyňa özüň gara — diýip, gelne ýol harjyny we kyrk tylla beren. Gelin egin-eşiklerini alyp ýola düşen. Gidip barýarka bir agyr märekäniň üstünden gelen. Görse, jellatlar bir adamy dardan asjak bolup duranlar. Gelin märekäniň bir çetinde duran adamlaryň birinden:

— Bu adamy näme üçin dardan asjak bolýarlar — diýip soranda, ol:

— Bu tüýkesme ogry, muňa kyrk tylla tölese goýberýärler. Emma bu ogruda zat ýok — diýen. Gelniň ogra ýüregi awap, ýanyndaky kyrk tyllasyny, jellatlara eltip berip, ogryny ölümden halas eden.

Soň gelin ýene öz ugruna, ýola düşüp gidiberen. Ölümden sypan ogry bolsa gelniň zyzndan ylğan. Şol wagt gelniň öňünden agyr kerwen çykan. Zyzndan ylgap barýan ogry hem ýeten we:

— Dat-bidat, men gyrnagymy gaçyrdym, şony bir tutuň — diýip, uly ili bilen gygyran.

Kerwenbaşy gelni tutmagy ýigitlerine buýran. Ogry gelni gyrnak hökmünde kerwenbaşy satan.

Gelin görgüli ogryny tanamaýandygyny, şonda-da, ony ölümden halas edendigini şunça ýalbaryp düşündirjek bolupdyr. Emma oňa ynanan adam tapylmandyr. Gelin içiniň ýangyjyna:

— Kezzap, seni dardan aşjak bolanlarynda ýalňyşan ekenler. Saňa ölümiňem iň elhenjini, jebirlisini bermeli ekenler. Duruber entek, sen kesbiňe görä taparsyň. Hernä pis açadyň-da — diýip gargapdyr. Kerwenbaşy bolsa:

— Sizdenem bir erkek bolarmy? Türkmen öz naçaryny penalaýandyr. Siz ýaly her öňeten kezzabyň ygtyýaryna berýän däl — diýen.

Başga alajy bolman gelin bu kerwenleriň gyrnagy bolup gitmeli bolan. Kerwenler gyrnagy satyn alyp ugranlaryndan soň, şol gidip baryşlaryna bir derýanyň boýuna baryp, gämä münmeli bolanlar. Gämä münüp ugranlaryndan soň, gaý turup, gämäni kül-owram eden, emma gelin bir tagtanyň üstünde aman galan. Bu gelin tolkun bilen derýanyň kenaryna çykyp, ol ýerde özüne gelenden soň, öz eşiklerini çykaryp, erkek eşigini geýen we ýola düşen. Ýolda garakçylara sataşan. Olar munuň aýal-erkekdigini tanamandyrlar. Garakçylaryň baştutany gelinden kân zat sorap, ahyrynda-da adyny soran. Onda gelin:

— Adym Esen — diýip jogap beren.

Şeýlelik bilen, gelni myhmanlapdyrlar, şol wagt garakçylaryň içinde gaty bir ýeser ýigit bar eken. Ol her wagt gelniň ýüzüne seredip:

Esen gözi, gyz gözi,

Ýakdy ýandyrdy bizi.

Elleri bilezik zzy,

Boýunlary bukaw zzy —diýer eken we zyzndan:

— Hä, gözüň-ä gyza meňzeyär welin, ýöne erkek bolaýasyň-da — diýip goýýan eken.

Şunuň bilen, garakçylar gelni tanap bilmän ýola salyp ugradanlar. Ol az ýöräp, köp ýöräp, gijäniň bir wagty bir şäheriň derwezesine ýeten. Aýak ýygnanansoň, galanyň

derwezesi bir eýýam gulplanan ekeni. Derwezebanlar hem gijäniň bir wagty bolansoň, derwezelerini açmandyrlar. Gelin ol gijäni derwezäniň agzynda geçiripdir. Edil şol gije ol galanyň patyşasy ýagty jahan bilen hoşlaşan eken. Patyşa ölende, ol ýeriň däbi boýunça, daň atan badyna galanyň derwezesini açýan ekenler. Derwezäniň daş agzyna ilkinji gelen adamy patyşa eder ekenler. Şol gün daňdan galanyň halky ýygnanyşyp gelip, derwezäniň gapysyny açsalar, egni-başy oda atsaň tütemejek hor bir ýaş ýigit derwezäniň agzynda oturan eken. Adamlar sen-men ýok, bu ýigidi tutup alyp gidiberenler. Erkek eşigini geýnen hälki gelin:

— Dat-bidat! Men näme günä etdim, hatda derwezäni hem kakmadym ahyryn — diýip gygyryberen. Kim onuň gykylygyna gulak asýan. Ahyry gelni götergiläp barýanlaryň biri dillenen:

— Eý, garyp, sen düşün, bu biziň resmimiz, biz seni eltip patyşa edinjek — diýen. Onda gelin:

— Nähili adamlar siz? Men barmaga gapy tapman ýurt syrýp ýören bir gedaý. Mendenem bir patyşa bolarmy? — diýip, öňküden hem beter gygyran. Onda-da onuň gykylygyna gulak asýan ýok diýýär.

Ony patyşanyň köşgüne eltip, şanyň lybasyny geýdirip, tagtda oturtdylar diýýär. Ahyrda gelin adyl patyşa bolupdyr. Onuň ady dünýä ýaýrapdyr. Ol halkyň arzy-halyny diňläpdir. Garyba-gasara, ýetime-ýesire hemaýat edipdir. Hatda dertli barsa emini salgy beripdir. Ýurdy asuda saklapdyr. Goý, bu gelin patyşalygynda galsyn. Indi habary gelniň zzynda galan söýgüli ýigidinden eşideliň.

Ol ýigidi atasynyň dogany, öz söwdegärleri bilen ugradandan soň, ol baýyň döwleti gaýdyp, iki gözi hem gapylan. Ýigit ýurduna gaýdyp gelse, agasynyň gözi gapylypdyr. Ýigit agasynyň halyny soramaga baran badyna, ol ýigidiň gelni bilen baglanyşykly wakalary aglamjyrap aýdyp berýär:

— Seniň aýalyň öýüne orramsylary üýşürüp, ýaman işleri etdi. Maňlaýymy ýardy. Çydap bilmän, patyşa arz etdim. Adyl patyşahym haýasyzyň jezasyny berdi. Saňsar etdirip öldürtdi — diýip hamsygyýar.

Sada ýigit agasynyň sözüne ynanyp, saňsar edilen gelnine gahar edip, hum ýaly çişen.

Gahary köşeşenden soň, günlerde bir gün oylan agasyna:

— Biz söwdadan gelýärkäk, ýolda bir şähere düşüp geçdik, ol şäheriň bir patyşasy bar eken, gaty adyl we her bir derdiň dermanyny bilip gutarýan eken. Men seni şoňa äkideýin, belki, seniňem gözüň şypa tapar — diýen.

Baý ýigidiň sözüni makul görüp, gitmekçi bolan. Şaýlaryny tutup, ýola düşenler. Gidip barýarkalar, bir adam bularyň öňlerinden çykyp nirä barýanlaryny soran. Bular hem akylyly patyşanyň gürrüňini berenler.

Onda ol adam:

— Onuň ýaly bolsa, meniňem bir gulum bar, şonuňam goly ysanok, menem şony alyp gideýin — diýip, guluny tirkäp bulara goşulan. Ýene gidip barýarkalar öňlerinden endamy pis açan bir adam çykan, olam ýolagçylaryň nirä barýanlaryny soran. Muňa hem akylyly patyşanyň gürrüňini berenler. Onda ol pis açan adam:

— Onuň ýaly bolsa, menem gideýin, heý, meniň bu keselime nepi degmezmikä? — diýip, bular bilen tirkeşip giden.

Bular az ýöräp, köp ýöräp, adyl patyşanyň galasyna ýetenler. Patyşanyň galasyndaky garawulyndan patyşanyň ýanyna goýbermegini soranlar.

Garawul baryp:

— Patyşahym, şeýle-şeýle adamlar gelipdir. Seniň ýanyňa gelmek isleýärler — diýen. Patyşa olaryň girmeklerine rugsat beren.

Bular gapydan giren badyna patyşa olaryň hemmesini tanapdyr, emma gelenler patyşany gümanam etmändirler.

Patyşa:

— Ýeri, myhmanlar! Näme arzyňyz bar, aýdyp oturyň — diýip soranda, gelenleriň hersi öz derdini aýdyp, emini sorap başlaýarlar.

Patyşa ilki bilen gözi gapylan baýa ýüzlenipdir.

— Belki, sen bir uly günä edensiň, ýogsam seniň gözüň gapylmazdy?

Baý:

— Ýok, meniň hiç hili günä eden ýerim ýok — diýip boýun almandyr.

Onda patyşa:

— Seniň bir uly günä edeniň hak, sen ony boýun almasaň, menden saňa peýda ýok — diýen. Ýene baý:

— Şahym, men günä edemok — diýip, boýun almajak bolan:

Patyşa gazaba münüp:

— Jellat — diýip gygyran.

Baý:

— Dur, dur patyşahym, baryny aýdaýyn — diýip gygyran.

Patyşa:

—Eden günäni bolşy-bolşy ýaly baryny gylyny gymyldatman ýeke-ýekeden aýtmasañ, ýene-de jellada gygyrmak kyn däl — diýip, baýa ýüzlenen. Baý agasynyň ogly hem onuň gelni bilen baglanyşykly eden işlerini bir ýan ujundan aýdyp başlan. Baý gürrüň etdigiçe agasynyň ogly, gaharlanyp çişip, ýumruklaryny düwüp başlan. Baý ol wakalary aýdyp gutaran badyna ýigit nirede oturandygyny unudup:

— Sen haramzada, meniň gelnime göz gyzdyryp, meni ölüme ýollan ekeniň — diýip, baýyň üstüne turup topulan.

Patyşa:

— Duruň-duruň — diýip, gygyryp:

— Tagt meniňkimi ýa siziňkimi, meniň tagtymda beýle biýedeplik etjek bolsaňyz, ýasawullaryň öňüne salaryn — diýen. Soň ýigidi köşeşdirip gula ýüzlenen:

— Senem bir uly günä edensiň, ýogsam elleriň beýle şel açmazdy, senem aýdyp otyr.

Baý bilen bolan wakany görüp oturan gul, bir ýerde hata iş eden bolsa, bir zat galdyrman, hemmesini birin-birin aýdyp çykan. Bu guluň hojaýyny baý gahardan ýaña çym-gyzyl bolup:

— Wah, men sebäpkärini tapman ýördüm welin, meniň oglumyň damagyny çalan sen ekeniň. Wah, patyşahym rugsat berseň, bu guluň damagyny bir çalaýyn — diýip, yerinden gobsunan:

Patyşa ony saklap:

— Meniň ýurdumda günäsini boýnuna alan adama ölüm ýok — diýen. Soň günäkärlere beren soragy bilen patyşa pis açana ýüzlenen. Olam ol patyşadan gorkusyna eden işlerini boýnuna alyp:

— Men bir ýurduň tüýkesme ogrusydy. Patyşa maňa hiç bir alaç edip bilmän, ahyry tutup: «Şunuň ýoguna ýanmasam, ogrulygyny goýjak däl» diýip, meni dardan asmaga buýruk berdi. Meni dardan asmakçy bolup durkalar bir ýüregi ýuka gelin maňa dözmän jellatlara kyrk tylla berip, meni satyn alyp, ölümden halas etdi. Men ol gelne ýagşylyk etmegiň deregine gaýta onuň zyzndan kowalap tutup, ony gabat gelen kerwene «Gyrnagym» diýip, aldap satdym. Pulunam heziller edinip sowdum. Şonda gelin görgülü: «Men seni ölümden gutardym. Sen maňa näme üçin beýle zulum edýärsiň» diýip, şunça

ýalbarsa-da, gulak salmadym, naýynsaplyk etdim. Gelin maňa «Pis açasyň» diýip gargady. Şondan soňam şeýle boldum — diýip, ogry eden günäsini birin-birin aýdyp çykan.

Patyşa günäkärleriň üçüsinem diňläp:

— Bolýar, men siziň hemmäňiziň keseliňizi eşitdim, indi size jaý görkezerler. Bir sellem dem-dynjyňzy alyň, emma gahar-kapyrдыr, biri-biriňize zyýan ýetirmekçi bolsaňyz, keseliňizden açylmarsyňyz — diýip, bulary ugradan.

Ýarygijeler myhmanhana patyşanyň ýasawuly baryp, ýigidi turuzyp:

— Seni patyşa çagyryýar — diýip, öňüne salyp alyp gaýdan.

Oglan:

— Ýarygije meni näme etjekkä ýa-da ölüme buýurjakmyka? — diýip gorkan. Ýasawulyň öňüne düşüp, ýigit jaýa girse, ynha, patyşanyň lybasyny geýnen gözel gyz tagtyň üstünde ýalpyldap otyr. Ýigit tanaman, gol gowşuryp baş egen. Onda gelni:

— Näme tanamadyňmy? Gel, indi bu tagt seniňki, men seniň öz gelniň ahyry! — diýen-de, ýigit aňk-taňk bolup, onuň ýüzüne içgin sereden hem gelnini tanap begenjinden ylgap baryp, ony gujaklan. Gelin ýigide başyndan geçen wakalaryň hemmesini ýeke-ýeke gürrüň berip, ony tagtda oturdyp, patyşa edipdir. Ýigit şundan soň: «Ol günäkärleri ölüme buýraly» diýip, gelnine ýüzlenen. Ol:

— Ýok, olar bilen deň bolma — diýen.

Keselli myhmanlar, ertir turup görseler, hemmesi dertlerinden saplanypdyrlar. Baý: «Gözüm açyldy» diýip, diriň-diriň bökýär. Ogry: «Endamymyň pisi aýryldy» diýip, begenip, bir ýerde durup bilmän iki ýana at salýar. Gul: «Elim gutuldy» diýip, begenjinden ýyrş-ýyrş edýär.

Şol pursat patyşanyň ýasawuly gelip:

— Sizi patyşa çagyryýar — diýip, öňüne salyp alyp giden.

Günäkärler gapydan giren batlaryna, oglanyň patyşanyň tagtynda oturanyny, horluk çeken gelniň bolsa onuň ýanynda aý ýaly bolup ýalpyldap duranyny görüp, huşlary başlaryndan uçup, bedenlerinde galpyldy peýda bolan. Gelin:

— Ýeri, erkekler, sütem eden adamlaryňzy tapdyňyz dälmi? — diýip, olara ýüzlenen.

Gorkularyndan gagşaşyp duran günäkärleriň jogap bermäge agyzlary hem gowuşmandyr. Emma saňsar daşynyň aşagyndan gelni ölümden gutaran goja:

— Indi bildik, köp sag boluň, gyzym — diýen.

Gelin:

— Beýdip gorkup sazanaklaşyp durmaň, men siziň bilen deň bolman, size jeza berjek däl. Ony öz ynsabyňyza goýýan. Eger ol sizde bar bolsa, kesbiňizden bereket tapyň. Baryň gidiberiň — diýen.

Paýhasly gelin ýurdy adamsy bilen bile adalatly dolandyryp, il-günüň alkyşyny alan.

2.14. Kılwanyň Gyzy

Bir bar eken, bir ýok ekeni, gadym zamanda bir garyp, etmäge başga iş tapman, bir baýyň degirmenine kilwan bolýar. Munuň diňe bir gyzy bar eken. Başga hiç bir çagasy bolmandyr. Ol aýaly, özi we gyzy — üçüsi ýaşar ekenler. Garybyň bu gyzy ýaşlygyndan gaty höwesli okap, on üç-on dört ýaşa ýetende sowatly we zehinli gyz bolup ýetişýär. Özi-de inňän görmegeý, ýaraşykly, akylyly gyz bolýar. Şeýle hem, bu gyz ýaltanman özi ýaly deň-duş gyzlaryna we çagalara her gün irginsizlik bilen diýen ýaly hat-sowat öwreder eken. Çagalar dynçlaryny alanlarynda hem olara gowudan-gowy gyzykly ertekiler aýdyp berer eken.

Bir gün aňsam deň-duşlary bilen üşüşip otyrkalar gyz:

— Men size öňki aýdanlarymdan hem has gyzykly bir erteki aýdyp bereýin. Sizem üns berip diňläň — diýip, ine, şu ertekini aýdyp başlaýar.

Bir bar eken, bir ýok eken, gadym zamanda kemsiz ýetişen we örän owadan, gaty daýaw hem ýaraşykly «derek ýaly» diýilýän bir gyz baýyň goýnuny bakar eken. Bu gyz daýawlygynyň we ýaraşyklylygynyň daşyndan hem hiç zatdan gorkmaýan eken. Gyz tüýdük çalmaga hem gaty ökde eken. Bir gün bu gyz süriniň ortarasynda bir tūmmegiň üstüne çykyp, tüýdük çalyp otyrka, bir tokly sazyň şirin owazyna goýunlaryň arasyndan çykyp gelyär-de, onuň dyzynyň üstünde kellesini goýýar-da ýatyberýär. Gyz hem esli wagtlap tokla hiç zat etmän, çalmagyny öňküsi ýaly dowam edýär, toklam ýatyr diýýär.

Ahyry gyzyň özi tüýdük çalmagyny bes edip, toklynyň başyny sypap:

— Tokly janawer saňa näme gerek? Näme maksat bilen bu ýere gelip ýatdyň? — diýýär.

Tokly ýerinden turýar-da, uludan-uly sojap:

— Meniň aslym tokly däl. Özüm şazada. Bagtym ýatdy. Zalym jadygöýüň hilegärliginden şu ýagdaýa düşdim. Meniň derdime diňe sen çäre edip biljek. Onuň üçin hem görgüsinden gaçman, maňa hossarlyk etmegiňi haýyş edýärii — diýýär. Onda çopan gyz tokla:

— Meniň edip biljek zadym näme? — diýip soraýar.

Tokly çopan gyza:

— Ho-ol görünýän dagdan aňyrda ýene alty sany şu zeyilli beýik dag bar. Şol daglaryň hemmesinden geçmeli. Geçeniňden soň aňyrsynda bir jaýyň içinde üç sany jadygöý ýatandyr. Olaryň oýa wagtларыndan ukuda wagtлары köp bolýandyr. Şolaryň biriniň kellesiniň aşagyndaky tokmagy getirmeli. Şol tokmak bilen şahyma üç gaýta ursañ, men öňki bolşuma öwrülip adam bolaryn. Bu dagdan bolsa, ana, ho-ol görünýän ýol bilen gidip aşmaly. Galan ýoluňy özün tapmaly bolarsyň. Kyndyr welin, herniçik-de bolsa, bu işi häzir senden başga hiç kim başaryp biljek däl — diýip ýalbarýar. Onda çopan gyz:

— Seniň täzededen adam sypatyna geljegiňi bilsem, men janymy gaýgyrmaryn, heläkçiligindenem geçmeryn — diýýär.

Bu sözden soň gyz goýnuny şol ýeriň özünde taşlap, toklynyň salgy beren ugruna tarap ötägidýär. Toklynyň salgy berşi ýaly ýöräp, ilkinji beýik dagdan üç gün diýlende geçýär. Gidiberýär, ýolda gür-gür tokaýlyklardan hem hiç zatdan gypynç etmän, geçip gidýär. Gabat gelýän dürli jandarlar hem gyza zyýan ýetmeýär. Her dürli kynçylyklara we horluklara uçrasa hem, hiç birinden eýmenmän bu beýik daglaryň üçüsinden geçýär. Dördünji dag has kert gaýaly hem beýik eken. Onuň üstüne çykмага gyz hiç ýerinden ýodajyk hem tapmaýar. Şeýle agyr hala düşen wagtynda boýy bir garyş, sakgaly iki garyş gaty girdenejik adam gabat gelýär-de:

— Bu dagyň üstüne çykjak bolsaň, şojagaz ýodajyk bilen aýlan-da, ýokaryk gidiber — diýýär.

Çopan gyz hem onuň görkezen ýodasy bilen dyrmaşyp, ol dagyň hem aňyrsyna geçýär. Esli ýol ýöränden soň dünderilip, çalt akýan çuň jara gabat gelýär. Suwuň akýşyny görende gyzyň başy aýlanyp başlaýar. Aňyrsyna geçmek üçin bolsa diňe bir paýapyl bar diýýär. Gyz şol paýapyla münüp geçmekçi bolýar. Başy has aýlanyp, ýykylmaga az galanda zordan dolanyp yzyna gaýdýar. Jaryň gyrasynda esli wagt oturyp, özüni dürseýär. Soň jaryň başga ýerinden geçelge gözläp başlaýar. Iki ýana hernäçe ýüwürse hem hiç bir ýerden geçelge tapmaýar. Ahyry ýene şu ýere dolanyp gelýär-de: «Mundan geçibiljek gümanym ýok. Onuň üçin hem masgara bolup, yzyna gaýtmaly boljak» diýip, uzak oýlanýar.

Şol halatda ýene hälki boýy bir garyş, sakgaly iki garyş goja gyzyň ýanyna gelýär-de:

— Náme tükeniksiz iňkise gitdiň? Gorkma-da, şu paýapyla mün-de, geçiber, ýykylmarsyň — diýýär.

Gyz hem öz ýanyndan:

— Ozal gojanyň diýenini etdim. Onuň ýamanlygy ýokdur-la. Beletdir-le, bu sapar hem diýenini edeýin — diýip, paýapyla münüp, jardan geçip başlaýar. Ilkibada başy aýlanan ýaly bolsa hem soňabaka öwrenişýär we säginmän jaryň aňrsyna geçýär. Kemsiz dynjyny alyp, ýene gidiberýär. Açlygyny unudýar. Her dürli hatarly zatlardan çigit ýaly hem eýmenmeýär. Diňe boýun bolan zadyny ýerine ýetirmegi özüne maksat edinýär. Gidip barýarka öňünden gaty giň derýa çykýar. Onuň aňrsyna çala göz ýetýär. Gyz derýadan geçmäge meýil hem etmeýär. Näumyt ýagdaýda yzyna gaýtmakçy bolýar. Şol pursat hälki gysgajyk adam ýene onuň ýanynda peýda bolýar-da:

— Nirä gitjek bolýarsyň? Hiç zatdan gorkma-da, suwa girip gidiber. Hä diýmän aňrsyna geçersiň — diýýär.

Gyz bu sapar hem: «Gojanyň maňa ýamanlygynyň ýokdugyna gözüm ýetdi. Onuň üçin bu sapar hem onuň diýenini edeýin» diýip, oýlanyp geýimlerini çekişdirip, suwa girip gidiberýär. Suw dzyna, guşaklygyna ýetýär. Gyz hopukjak bolýar. Ýene hem gidiberýär. Gitdigiçe suw barha çuňalýar, kekirdegine ýetýär. Ol hopugýar. Suw agzyna ýetýär. Ana, şo wagtyň özünde gorkup, yzyna gaýtmakçy bolýar. Şeýle halda derýanyň içinden bir ullaň balyk kellesini suwdan çykaryp, gyzy agzyna alyp, derýanyň aňry gyrasyna gidiberýär. Az salymyň içinde hem ony suwdan çykaryp usullyk bilen ýerde goýýar. Özi bolsa derrew suwa çümüp gidýär. Özüne galsa, bu zatlaryň hiç birini hem edip bilmejekdigine gyzyň gözi ýetýär. Onuň üçin mundan beýläk has ynamly gidýär. Az ýöräp, köp ýöräp we birnäçe kynçylyklary ýeňip geçip başinji gat daga ýetýär. Bu dagdaky çeşmelerden çogup çykýan suwlaryň hemmesi gaýnap allaowarralara pürkülýär. Has hem adamzady görende oňa örän batly pürkülýär, öňüni kesjek bolýar we üstüne syçrap ýakýar. Gyz geçebilmän, bu ýerden hem yzyna gaýtmakçy bolýar.

Bu pursat hem şol gysgajyk adam ýanyna gelip:

— Ätiýaç etme-de gidiber, hiç zat bolmaz — diýýär. Gojanyň sözi, gyza gurp berýär. Ol: «Näme bolsa, şo bolsun» diýip, ýüzüniň ugruna gidiberýär. Ýöne gorkusyna ylgap daljygýar we ysgyndan düşýär. Galyberse hem pylança günläp, idili nahar edinmäni üçin kemsiz güýçden gaçýar. Şol zerarly hem essi aýylyp we bihuş bolup ýykylýar. Gyzda dem-düýt bolmaýar, edil öli ýaly bolup ýatýar.

Şo halatda hälki gysgajyk adam ýene bu ýerde häzir bolýar. Derrew bu gyzy göterip, altynjy dagyň aňrsyndaky öz jaýyna eltýär. O ýerde gyzy arassa düşekçäniň üstünde ýatyrýar-da, özi başga iş bilen boluberýär. Esli wagtdan soň gyz özüne gelýär. Gözüni açyp

görse, bir jaýyň içinde oňat, arassa düşekçede ýatyr diýýär. Gyz töweregine garanjaklaýar. Görse, bu jaýda diňe bir ýatan otagy bolman, başga hem ötleme-ötlem otaglar örän kän diýýär. Hemmesi hem gaty arassa, içi hem her dürli gymmatbaha düşekli, ýorgan-ýassykly diýýär. Bularyň içinde her dürli gap-çanagyň, okara çemçäniň köplügenden hem betem hemmesi hem aýratyn gowy gymmatbaha zatlar diýýär. Jaýlary aýlanyp görenden soň gyz, jaýyň daşyna çykýar. Görse, daşy gaty beýik gala. Içi her dürli miweli gür bag. Munuň içinde adyny tutan miwän bar we her dürli güller açylyşyp otyr diýýär. Gülleriň we sünbülleriň ysy galanyň içini tutupdyr. Gyz bagyň içine aýlanýar. Hiç bir ýerinde janly-jemende görmeýär. Ol sünbüllerden ýolmaga we güllerden ysgamaga meýil hem etmeýär. Gezip kemsiz ýadaýar. Dynç almak üçin hälki ýatyp turan jaýyna gaýdyp gelýär. Dynjyny alýar-da, ýola ugramakçy bolýar. Ýene goja onuň ýoluny kesip:

— Seniň üçin nahar bişirildi. Muny iýmeli hem kemsiz gurplanmaly. Soň hem ýagşy dynjyňy almaly. Ýogsam, tä gaýdyp gelýänçän, başga hiç bir ýerden zat iýip bilmersiň. Onuň üçin özüň bilen çörek we bişen et hem äkitmeli bolarsyň. Indiki ýedinji dag has hem beýikdir. Ondan geçmek üçin gaty gurplanmaly. Ýedinji dagdan geçen badyňa, gaty beýik gala gabat geler. Ol galanyň içindäki her dürli sünbüllü we gülli bag meniňkiden hem kändir, gürdür we ýedi ýerinde çeşmeden durnanyň gözi ýaly gaty dury suw akýandyr. Hernäçe suwsasaň hem ol çeşmeleriň bärki altysynyň hiç birinden dadaýmagyn. Dadaýsaň gaýdyp gelmersiň. Ýedinji çeşmä ýakynlaşanda, ýanyňa aýratyn görmegeý hem mylaýym, süýji sözli gyz geler. Şol gyzyň howandarlygynda bolubersen hor bolmarsyň. Ol üç jadygöý hem şol galanyň içindäki in kaşan jaýda bolýandyrlar. Olaryň ýanyna barmaly wagtyňy we tokmagy almagyň tärini şol gyz saňa öwreder. Oňa birjik hem ýalan sözlemegin we düýp maksadyňy ondan ýaşırmagyn. Aýtmasaň hem ol bilýändir. Seniň maksadyňa ýetmegiň bilen ol hem bendilikden halas bolar we öz islegiçe ýaşamaga mümkinçilik tapar — diýip, gyzy bu ýerde kemsiz naharlaýar. Ýanyna hem bir entek çörek we bişen et salyp, ony ýola salýar.

Gysgajyk adamdan indiki görjek we etjek zatlaryny doly eşiden gyz bu ýerden höwesjeň gidýär. Ýedinji dagyň depesine çykmak we ondan düşmek her nägadar kyn hem bolsa, birjikde emgenmän, o dagyň aňrysna geçýär. Görse, o dagyň aňry düýbünde öň aýdylşy ýaly, gaty beýik gala bar. Gyz tärini tapyp, ol galanyň içine girýär. Onuň içindäki miweli we gülli bagyň we çeşmeleriň suwunyň ýagdaýy hem edil öň aýdylşy ýaly diýýär. Çeşmelerden akýan suwlary görenden gyz suwsap başlaýar. Hernäçe suwsasa hem

tabşyrylany ýadyna düşüp, alty çeşmäniň altysyndan hem suw içmän geçýär. Sähelçe ýöränden soň gaty görmegeý hem süýji sözli gyz ýanynda peýda bolýar.

Çopan gyz ondan suw soraýar: Gyz myhmanyna ýedinji çeşmäniň suwundan jamy bilen susup suw berýär. Gyz suwdan ganyp ýol ýöremedik, ýadamadyk ýaly keýpi kökelip böküberesi gelýär. Amanlyk-saglykdan soň gyz özüniň nä maksat bilen bu ýere gelendigini bu gyza aýdýar. Şonuň bilen hem indiki etmeli işleri zähmet görmän, özüňjik edip ber — diýip, oňa ýalbarýar.

Onda ol gyz:

— Meniň şu ýerden başga ýere gitmäge ygtyýarym yok. Etjek işiňi nädip etmelidigini saňa doly düşündireýin. Onuň üçin entek howlukma. Az salymdan soň döwleriň üçüsi hem ýatar. Uklanlanlarynda-da olaryň gözleri açyk bolýar. Açyklygyndan gorkmagyn. Usullyk bilen örän batyrgaý baryber. Ýöne gowy uklar ýaly aradan esli wagt geçirmeli. Entek howlukma-da, bu ýerde oturyp dynjyňy al — diýýär.

Şeýle hem edýärler. Çopan gyz torbasyndadan et bilen çörek çykaryp, ol gyza:

— Gel, maňa ýoldaş bol, çörek iýeli — diýýär.

O gyz bolsa:

— Iýmeýär diýip, göwnüňe hiç zat getirme. Şu wagt düýbünden işdäm zat almaýar. Utanmazdym, aňrujy işdäm bolsa iýerdim — diýýär.

Çopan gyzyň bir özi çörek bilen etden heziller edip iýýär we çeşmäniň suwundanam içýär, göwni hoş bolýar. Şonuň bilen birlikde ol gyza ýüzlenip:

— Olaryň ýanyna gitmäge wagt bolmadymyka. Bolan bolsa, men bu ýerde bikär oturmaýyn, bagtymy synap göreýin — diýýär.

Ol gyz hem:

— Wagt boldy, gidibersen hem boljak — diýip, ol jaýa nähili barmalydygyny, olaryň ýatan otagyny we soňky işleri nähilli etmelidigini çopan gyza doly aýdýar.

Çopan gyz hem töwekgellik bilen ol üç sany jadygöýüň ýatan jaýyna tarap ugraberýär. Barýar, görýär, üçüsi hem ýatyr, emma üçüsiniň hem gözleri açyk. Onuň üçin hem esli wagt gapynyň daş agzynda diňläp we yşyklap seredip durýar. Şol barmana olaryň üçüsiniň hem horrudysyny eşidýär. Bu ýagdaý gyza batyrgaý girmäge mümkinçilik berýär. Ol ýuwaşlyk bilen baryp, bir çetde ýatanyň kellesiniň aşagyndaky tokmagy kemkemden örän usullyk bilen çekip alýar-da, tokmagy derrew goltugyna salyp, assa-assa götinläp, gapydan çykýar. Säginmän hälki gyzyň ýanyna ylgaşlap diýen ýaly barýar:

— Tokmagy getirdim, indi nätmeli? — diýip, ondan sorayar. Gyz sesini çykarman ony galadan daşaryk alyp çykýar. Çopan gyzyň göwnüne ozal gaty beýik görünýän dag hem öňkisinden has peselen ýaly. Ýoluň daşlygy hem gaty gysgalypdyr. Onuň üçin hem ozal gije-gündizläp ýörelen ýoly iki gyz bu sapar bir gijäniň içinde geçýärler.

Şeýlelik bilen, gysgajyk adamyň jaýyna ýetýärler. Barsalar we görseler, hälki gysgajyk adam hem gaty görmegeý, şazada öwrülipdir. Çopan gyz bilen bile gelen gyz hem onuň magşugy eken. Olar biri-birine gowşup, maksat-myratlaryna ýetýärler. Bu şazadanyň ene-atasy we kemsiz ýetişen aýal doganlary hem şol ýerde häzir bolýarlar. Bolýar bir ullakan şadyýanlyk we örän uly toý. Göreniň akly haýran bolýar. Toýuň sag-aman sowulmagy bilen çopan gyzy hem aralykdaky alty dagyň we suwlaryň hemmesinden geçirip sag-aman ugradýarlar. Ýolda öň gyzyň kynlyk bilen geçen dagy hem gaty peselip, suwlar hem gaty ýalpak ekeni. Gyzgyn suw hem ýok bolupdyr.

Şeýlelikde, şazada gelni hem ýoldaşlary bilen gyzy ugradyp yzlaryna gaýdýarlar. Çopan gyz hem goýun bakýan ýerine barýar. Görse, goýunlarynyň biri hem kemelmändir. Hemmesi otlaşyp ýörler.

Gyzyň gaýdyp barmagy bilen hälki tokly onuň ýanyna ylgap gelýär-de, başyny onuň aýagyň üstünde goýýar. Soň hem gyza ýüzlenip:

— Şol tokmak bilen meniň şahyma üç gaýta gütüledip ur — diýýär.

Gyz hem onuň diýşi ýaly edýär. Şol wagtyň özünde hälki tokly gaty görmegeý hem syrdam boýly ýaş şazada öwrülýär. Şeýle hem süriniň içinden ýigidiň enesi we atasy bolan patyşa hem geýnüwli, sallanyşyp, bu gyzyň ýanyna gelýärler. Üç sany aýratyn owadan hem syratly kemsiz ýetişen gyzlar hem goýunlaryň arasyndan saýlanyp we sallanyşyp, bularyň ýanlaryna gelip, salam berip durýarlar.

Bularyň hemmesi hem gyza tükeniksiz alkyş okaýarlar. Ömrüniň uzak, döwletiniň zyýat we bagtynyň açyk bolmagyny isleýärler. Şonuň bilen birlikde ol oglanyň atasy patyşa, çopan gyza ýüzlenip:

— Sen biziň bagtymyzy açdyň. Seniň hyzmatyň bilen biz hem gaýdyp ýene adam sypatyna öwrüldik. Onuň üçin hem zähmetiňi nädip ýerine saljagymyzy bilmeýärim. Seniň hyzmatyňda hemişe bolmagymyz üçin aňrujy razy bolsaň, seni ogluma nikalap, gelin edinmek isleýärim — diýýär.

Bu sözden soň patyşanyň aýaly gyzlary we ogly hem çopan gyza:

— Razy bol, bileje ýaşalyň — diýşip ýalbarýarlar.

Onda çopan gyz:

— Patyşanyň ogluna gelin bolmak we patyşanyň maşgalasynyň arasynda ýaşamak meniň ýaly çopan gyza ýaraşmaz. Öňýeten gülşer, siziň beýle diýmegiňiz ýalňyşdyr. Meniň size hyzmat edenimiň sebäbi bir adama ýagşylyk edip bilsem özümi bagtly duýýanlygym üçindir. Meniň ýaly çopana hem, elbetde, bir wagt özi ýaly çopan ýigit tapylar-da. Ogluňzyň özüne mynasyp şazada gyzy alyp barseňiz uly il hem gowy görer we geňlemez — diýýär.

Onda olaryň hemmesi hem:

— Aňrujy göwnüň bar bolsa, bizi-de razy etjek bolsaň, bize senden owadan, senden akylly hem syratly gyz gerek däl. Seniň ýaly gelnimiz bolsa hiç kimden hem utanmarys. Bize hiç ýerden hem senden akylly we edermen gyz tapylmaz — diýýärler.

Üznüksiz ýalbaryp durmaklarynyň netijesinde çopan gyz hem olaryň sözünü kabul edýär. Onuň üçin süri goýny eýesine tabşyryp, patyşa çopan gyzy öz ýurduna äkidýär. Ýedi gije gündiz myhmanly toý edip, ol gyzy ogluna nikalap berýär. Bu toýa häлки öň gysgajyk adam bolan, soň şazada öwrülen ýigit hem ene-atasy, aýal doganlary we gelni bilen gelýärler.

Indi, sözi kilwan gyzyndan eşideliň.

Kilwan gyzy bu ýokarky ertekini aýdyp gutarýar. Onuň töweregindäki gyzlaryň, oglanjyklaryň birindenem ses çykmaýar. Sebäbi olaryň hemmesi bu ertekiniň täsirine düşüpdü.

Gyz ertekisini soňlap, töweregine göz aýlasa, syratly, örän görmegeý bir ýigit akaryň boýunda, üns bilen erteki diňläp, hem gyzyň özüni synlap otursa näme? Beg ýigit gyzyň özüni görenini duýanyndan, ýabyň boýuny syrlyp, saldamly ätläp bulara tarap gaýdýar.

Gyzyň ýanyndaky çagalaryň hemmesi hem ol begi görüp we zähreleri ýarylan ýaly bolşup, turuşyp gidýärler. Emma gyz şol bir oturan ýerinden gozganmaýar.

Beg hem assa-assa ýöräp, gyzyň ýanyna gelip, aýak üstünde durýar. Gyza:

— Amanmy! Saglykmy? — diýip, gyzyň kimiň gyzydygyny we öýleriniň nirededigini sorar. Başga hiç zat soramaýar. Çünki kemsiz synlap we gepledigiçe-de muňa syny oturyp, gyza tüýs ýürekden aşyk bolany üçin geplemäge mejaly hem galmaýar. Onuň üçin hem diňe gyzyň öýleriniň nirededigini sorap bilýär-de, öýüne gaýdýar.

Beg ýigidiň boý-syratyna, salyhatlylygyna gyzyň hem syny oturýar. Onuň üçin hem gidenden soň hem begiň zyndan seredip, esli wagt ýerinden gozganman oturýar. Ol gözden ýitenden soň gyz hem turup öýlerine gidýär. Ýigide göwni gitse-de, özüniň kilwan gyzy we onuň begzadalygy üçin, ol özüne öylener öydüp göwnüne hem getirmeýär.

Aradan birnäçe gün geçýär. Bir gün hálki begzada bedew ata münüp, gyzyň atasy kilwanyň ýanyna gelýär. At üstünden salam berip durýar. Bu pursat kilwanyň nahar edinip we az kem meý içip göwnüni hoşlap oturan wagty bolýar. Ol kellesi sämäp durandan soň, bege atdan düşüň, öýde oturyň — diýip, mürähet hem etmegi unudyp:

— Näme hyzmatyňyz bar? Säginmäň-de, aýdyberin — diýýär.

Onuň üçin begzada hem:

— Siziň kemala gelen gyzyňyz bar ekeni. Hemmäňiz razy bolsaňyz, şony özüm üçin gelinlik dilemäge adam ibermek isleýändigimi aýtmaga ýörite siziň ýanyňyza geldim — diýýär.

Kilwan aýalyna we gyzyna geňeşmän:

— Özüňiz üçin bolsa kemi ýok, tüýs bolýjak zat. Haçan äkitmekçi bolsaňyz, anha gyz. Abraýlyja edin-de, äkidäýin. Ullakan derejeläp ýola salar ýaly mende hiç zat ýok — diýýär.

Beg kilwanyň jogap berşini bir tüýsli görüp:

— Ýaşuly, beýle etmäň. Maşgalaňyza sala salyň. Razymy närazymy biliň. Eger olar razy bolmasa maňa siziň maşgalaňyz gerek däl — diýýär.

Kilwan:

— Men aýalyna, gyzyna maslahat salýan, olaryň razylygyny soraşyp, iş edýän näkeslerden däl. Meniň sözümlen bilen kanagatlanmaýan bolsaňyz, onda gyzy başga ýerden gözlän. Özüm makul bilip jogap berenimden soň, meniň sözümi hasaba almadyk adam maňa hem gerek däl — diýýär. Beg hernäçe gaýtalasa hem kilwan:

— Meniň aýdanym, aýdanym. Başga tüýsli zat bolabilmez — diýýär.

Kilwanyň şeýle tutanýerlidigini kemsiz bilen beg hem:

— Kabul edýärim. Dört gün geçirip, başinji günü aýdaryn, gyzyňy bezäp-besläp äkiderler. Şu dört günün içinde bolsa hemme etmeli zatlar ediler we şu ýere getiriler — diýýär-de, gös-göni yzyna gaýdýar.

Kilwan hem bu sözi aýalyna we gyzyna aýdýar. Aýalyndan oň gyzy:

— Kilwanyň gyzy begzada laýyk bolabilmez. Biz çölde erkana öz göwnümüziziň isledigiçe ýaşap gezen adam. Olar bolsa beg-begzada, baý we sypaýy adamlar. Biz olaryň göwnüçe ýaşamagy başarmarys. Onuň üçin hem begin ýanynda biyedep we tertipsiz bolup görüneris. Şol ýagdaýa görä hem, meni olara bermeseň ýagşy bolar — diýýär.

Gyzynyň sözüni enesi hem makul bilýär. Kilwan hiç kimiň sözüni diňlemän:

— Men diýdim, gutardy. Meniň diýenimi kabul etmän, meni masgara etjek bolsaňyz, onda özüňiz üçin has ýaman bolar. Iň gowsy meniň diýenimi edäýiň. Ýamanlygym ýokdur. Ony özüňiz hem bilýänsiňiz — diýýär.

Gyzy:

— Edeniňize däl diýýän ýok. Ýöne bolup biljek zady ýatladýarys — diýýär.

Şol günden beýläk, dört günüň içinde begiň adamlary kilwanyň gyzyny kemsiz bezär ýaly örän kän hem dürli-dürli gymmatbaha geýimler; şaý-sepler, aýakgaplar, ýaglyklar, çabytlar, ýorgan-düşek we ýassyk ýaly zatlar getirýärler. Ene atasyna hem ýyllap bol güzeran bolar ýaly köp döwlet-baýlyk getirýärler. Geljek atlylary we gelinalyjylary has gowy naharlar ýaly getirilen tüwi, ýag, goýun, un ýaly zatlar hem çenden zyýada kän bolýar.

Bu zatlaryň şeýle edilmegi bilen gyzyň öýünde onuň hossarlary gyzy abraýly edip ýola salmaga taýynlyk görüp başlaýarlar. Beg hem toý boljak gününü uly ile mälim edip, yedi gije-gündizläp uly toý bermäge taýynlyk görüp başlaýar.

Bu beg bilen şäherdeş galyň-galyň döwletli baýlar we begler ýetişip kemala gelen gyzlaryny her haýsysy öz ýanyndan bu döwletli görmegeý hem akylly bege bermek üçin niýetleýän ekenler. Netijede, olaryň hiç biriniň diýeni bolman, beg haýsydyr bir kilwanyň gyzyna öýlenmekçi bolýar. Ol baýlar we begler ýigide agzybirlik bilen ýerli-ýerden:

— Seniň ýaly döwletli, at-abraýly beg üçin ýaş janyňa kimiň-kimiň, onda hem kilwanyň gyzyna öýlenmek gaty aýyp bolar. «Pylan beg kilwanyň gyzyny alaýypdyr» diýilmegi, hatda biziň üçin hem namys. Onuň üçin hem sen bu hyýalyňdan el çek-de, özüňe mynasyp ýerden halan gyzyň birini al — diýip aýdýarlar. Bularyň maslahatlary öz ýanlarynda galýar.

Beg:

— Men hem indi oglanlyk eder ýaly däl. Kime öýlenjegimi özüm gowy bilýärim. Hiç kim hem öz halamadyk naharyny iýmez. Halamadyk gyzyna öýlenmez. Onuň üçin men öz islän naharymy iýmek isleýärim — diýip, şeýle söz aýdýanlaryň hemmesine hem örän pugta gaýtawul berýär. Olar:

— Biz-ä, seniň ýagşylygyňda bolup, maslahat berýäris. Biziň sözüimizi kabul etmeseň seniň toýuňa hem barmarys — diýýärler.

Beg:

— Toýa gelmezlik size uslyp däl. Toýa gelmelisiňiz. Gelmeseňiz aýyp bolar. Ony özüňiz hem bilýänsiňiz — diýýär.

Bu sözi şu ýerde goýup, sözi begiň öýlenşinden eşdeliň.

Wadalaşylan başnji günü begiň adamlary, aýal-erkek pylança ýüz adam bolup, kilwanyňka gelýärler. Kilwanyň garyndaşlary hem öňünden taýynlyk görüp, olary gowy garşylaýarlar, myhmanlaýarlar. Ahyrda hem kilwanyň gyzyny gelin edinip alyp gidýärler. Orta ýola baranlaryndan soň, beg ilki barana bir taýly baýtal, ikinji barana bir köşekli düýe we üçünji barana göleli sygyr baýrak goýýar. Bir ýüz elli sany saýyrdyň atly goşulşyp, begiňkä tarap ýüzün salşyp gidýärler. Atbaşyçylaryň beýlekileri hem gelniň we gelnalyjylaryň töweregini gallaşyp we terslin-oňlyn at çapyşyp hem aýdym aýdyşyp, saz çalyşyp gidýärler. Şeýle ullakan şagalaň bilen hem gelni alyp, begiň gapysynda düşýärler. Öňünden hem bu ýere üýşen aýal-erkek märekeden ýaňa, ýere gurt düşen ýaly diýýär. Bularyň gelni getirmekleri bilen toý tüýs toýa meňzäp başlaýar. Garypdan baýdan, molladan, işandan bir adam galman toýa gelýärler. Diňe birki sany beg kilwan gyzyny alany üçin bu begiň toýuna gelmeýär. Gelmedik begleri gidip, ýörite çagyryp gelýärler. Olar onda-da gelmeýärler.

Beg onda hem göwnüne hiç zat getirmän, toýuna gelen deňduşlaryna:

— Harjyndan gaçmaň, toýuň has abraýly bolmagyna çalşyň. Toýy ýedi gije-gündizläp tutalyň, hemme zat bol bolsun. Adam özüni toý we ýas günü tanadarmyş. Meniň zadymy gysganmaň-da, ile-güne beriň, toýum toýa meňzesin — diýýär.

Begiň ýürekdeş deň-duşlary hem:

— Toýuň abraýly bolmagy üçin seniň hem özümiziň hem döwletimizi gysganmarys. Sen öz işiň bilen boluber — diýýärler.

Şeýlelik-de, iýmek-içmek bilen günü ýaşyrýarlar. Aýdym-saz bilen gijäniň köpüsini geçirýärler. Daň atmagyna az galýar. Onuň üçin toýçular hem halys bolup, oturan-oturan ýerinde ýatyp galýarlar.

Daň atýar, gün dogýar. Toýçularyň sany barha köpelip başlaýar. At çapyp öň gelenlere we göreşjek pälwanlara baýrak goýulýar. Şäheriň bir ýan çetindäki tekiz giňişlikde gaty gowy bezäp tagtadan giň hem beýik minara ýasaýarlar. Märekäniň üýşjek we pälwanlaryň göreşjek ýerlerini gaty gowy tekizläp, gowy arassalaýarlar. At çapyljak meýdanyň tekizlenmegi hem göwnüni göterýär. Agşama çenli göreş tutulyp, at çapylýar. Baýrak bary seçilýär. Ýedi gije-gündizläp tutulan toý sag-aman sowulýar.

Kilwan gyzyny alan beg hem öz syrdaşlary bilen gatnaşyp ýaşaberýär. Awa-şikara, her bir ýere gitse hem bile gidýär. Öýünde oturyssa hem şular bilen boluberýär. Ol bahyllar bilen hiç wagt aragatnaşyk hem etmeýär.

Ýöne bahyl begleriň bahylçylyklary barha güýjeýär. Soňabaka kilwanyň gyzyna şyltak atмага her hili bahana gözleýärler. Beg welin derrew mugallym saklap, aýalyňa uly wezipeli adamlaryň hem begleriň, baýlaryň öýlerinde, özüni alyp barmagyň ýollaryny öwredýär. Şonuň bilen birlikde okap-öwrenmek, edep öwrenmek üçin oňa her hili kitaplar getirip berýär. Begiň kilwan gyzyny hemişe bezemen ýagdaýda göresi gelýär hem şeýtmegi oňa sargaýar. Toýlara gidende ony bile alyp gidýär. Emma kilwanyň gyzy kaşandan-kaşan eşikleri geýmegi halamaýar. Käwagtlar ol amatyny tapyp, ýönekeýje iş eşiklerini geýip, howlularyndaky baglara timar berýär. Gadagan edilmegine garamazdan, bagbanlary bilen ýer depmegi, baglara suw tutmagy, miwe ýygmagy halaýar. Ol hojalygyň beýleki işlerinem höwesjeň edýär. Biş-düşe bolsa ol gaty ökde bolýar.

— Seniň bişirýän naharlaryňy iýip-doýup bolanok — diýip, beg käwagt oňa aýdýar. Kilwanyň gyzy elini tutup, bikär oturmagy halamaýar.

Ýüregi gyssa beg öýde ýok wagty maýyny tapyp, ýönekeýje eşiklerini geýip atasy öýüne gezelenje gidýär.

Bir sapa atasynyň ýanynda begiň özüne çenden kän we gymmatbaha eşikleri, gymmatbaha her dürli şaýlary alyp berendigini begenip aýdýar. Emma gyz atasy içegen bolansoň, begiň tabşyrmagy bilen, ony öz öýüne myhmançylyga çagyрмаýar.

Şonsuzam kilwanyň gyzyna şyltak atmak isleýän käbir bahyl begler gelne şyltak atyp, onuň ärine hat ýazýarlar:

«Sen awa-şikara gideniňde, kilwanyň gyzy oýnaşlaryny öýüne getirip, meýlis guraýar. Beýle gyздan, ondan gowusynyň çykmajagyny biz önem bilýärdik, sen bize gulak asmadyň. Ine, netijesi. Sen biziňem beg adymyzy zaýalap, bize-de namys getirýärsiň». Olar yzly-yzyna şu mazmunda hat ýollaýarlar. Beg ol şyltaklara ünsem bermän hatlary ýyrtyşdyryp zyňýar. Ýöne barybir begiň ýüregi çişip, ynjalygy gaçýar.

Günlerde bir gün gije il ýatyp, it uklanda, kilwanyň gyzy öz jaýynda ýatyrka, bir şakyrda oýanyp gorkusyna çirkin gygyrýar. Görse, atasy. Kilwan gyzyna:

— Gygyrma, bu ýerde keseki ýok. Seniň ataň men — diýip, ýuwaşja seslenýär.

Gelin hem ýuwaşlyk bilen atasyny ýalbar-ýakar edip penjireden çykarýar. Şol halatda beg gelniniň çirkin-çirkin sesini eşidip, onuň jaýyna hasanaklap girýär. Şonluk bilen hem penjireden ýañja çykan adamyň kellesini we oňa gabat bolup penjiräniň önünde duran öz gelnini görýär. Haýdap baryp, derrew gelnini siltäp goýberýär-de, penjireden başyny çykaryp, daşaryk seredýär. Hiç kim gözüne görünmeýär. Onuň hatlarda ýazylan töhmetler ýadyna düşüp, olary çyndyr hasap edip, gaharyna gelnini urup-urup keýpden

çykýar. Sebäbi beg gelninden çykyp gideniň kimdigini hernäçe sorasa hem aýtmaýar. Onuň üçin hem beg gelnini bir jaýa salyp, daşyndan gulplaýar. Her gün hem bir döwüm çörek bilen bir jam suw berýär. Soňabaka kän wagt geçeni üçin begiň adamlary oňa suw we çörek bermeklerini hem ýatlaryndan çykarýarlar. Açlyk we suwsuzlyk kilwanyň gyzyny güýçden gaçyrýar. Soňabaka eýlesine-beýlesine agdarylmaga hem mejaly bolmaýar.

Gelin şeýle hala ýeten wagtynda, onuň atasy kilwan hem giýewsi bege:

— Men ölüm halda syrkaw ýatyr. Ölmänkäm sizi görmek isleýärim. Zähmet hem bolsa, gelip gidiň — diýip sargyt edýär.

Beg hem adamçylyk edip, gaýyn atasynyň islegini ýerine ýetirmek üçin derrew atlanyp olara gidýär. Görse, ol ölüm halda demini sanap ýatyr. Giýewsini görenden kilwan:

— Golaýjygymda otur. Seniň ýanyňda aýpuly men. Bir gije köpräk içip we pälim azy, zada mätäç ýaly gyzymdan az-kem kömek soraýyn — diýip onuň jaýyna girdim. Ol hem meniň şakyrdyma oýanyp, ýüregi ýarylan ýaly çirkin gygyrdy. Derrew özümi tanatdym. Şonluk bilen hem gyzym meni penjireden çykaryp goýberdi. Meniň şu günämi ötmegiňi ölmänkäm öz agzyňdan eşitmek maksady bilen hem seni çagyrdym. Meniň şu günämi ötsen, armanym ýok. Şundan başga ýer ýüzünde hiç kime eden ýamanlygym ýok. Gyzymam, şol etmişime ilden utanyp, namys edip hem öýkeläp şondan soň garyp atasy agyr halda ýatanda-da soramaga-da gelmedi. Oňa-da aýt, olam meniň günämi ötsün — diýýär.

Giýewsi beg bolsa gyssanmaç:

— Bolýar, bolýar. Bagyşladym, arkaýyn bol. Ahyry haýyr bolsun. Sag-aman gutulda, basymjak daýanawer — diýip, hoşlaşýar-da derrew atlanyp we atyny aýak aldygyna sürüp öýüne barýar. Atyndan howlukmaç düşýär-de, derrew gelnini salyp goýan tamyna girýär. Bada hem gelnini gujaklap onuň başyny ýerden göterip:

— Halyň niçik? Wah, geç, ýazygymy ýalňyşypdyryn — diýip, gaýta-gaýta günäsini geçmegini soraýar. Gelni görse kemsiz ysgyndan düşüpdur. El-aýaklary sowap, ölüm hala ýetipdir. Bolsa hem:

— Ýagşy etdiň geldiň. Seniň ýanyňda ýüzüm gara we dilim gysga däldir. Menden razy bolgun. Etdiň, etdiň maňa etdiň, aýby ýok. Wagtyňy hoş geçir — diýýär. Beg hem mejalsyz halda zordan agzyny gymyldadyp:

— Men seni öldürmen — diýýär-de, daşyndaky adamlaryna:

— Derrew süýt getiriň! Şeker getiriň — diýip, howlukmaç gygyrýar. Onýança olar derrew süýt bilen şeker getirýärler. Süýt gelnüň bokurdagyndan geçmeýär. Agzyna guýlany ol yzyna gaýtarýar. Mejalsyz şalkyldap ýatan gelni beg göterip ýumşajyk düşegiň üstüne geçirýär, emäý bilen ýatyrýar. Gelnüň gözi ýumuk. Beg el-aýagyny ýitirýär. Töweregine:

— Pagta tapyň, pagta — diýip gygyrýar.

Derrew pamygy getirýärler. Gelnüň agzyna süýdi pamyk bilen damdyrýarlar. Ol çalaja tamşanýar.

Gelin şol ýatyşyna üç gün diýlende zordan gözüni açýar. Şol günleriň dowamynda beg onuň gapdalyndan bir ädimem aýrylmaýar. Ol puşman edip, öwran-öwran maňlaýyna ýumruklaýar. Näletkerde adamlara nälet okaýar.

Gelin bir aýda az-kem ysgyna gelyär. Ýöne mähriban kakasy iň soňky ýola gidende onuň bilen hoşlaşyp bilmeýär. Ol bege bolsa:

— Sen töwregiňdäkileriň gepine gitdiň. Şeýle boljagyny, beg bilen pukara gyzy rahat ýaşamaga goýmajaklaryny önem bilýärdim. Arman, atam meni diňlemedi — diýýär. Beg müýnli halda gelnini gujagyna gysýar. Beýle ýalňyşlygyň gaýtalanmajakdygyna ant içýär.

2.64. Samar

Bir bar eken, bir ýok eken. Gadym zamanda bir patyşa bar eken. Ol öz raýatlary üçin, bir geň höküm çykarypdyr. Şol höküme görä, kimden kyrk ýaşyna çenli çaga önmese, şol adamy aýaly bilen birlikde beýik dagyň aňrsyna aşyrmaly eken.

Şunlukda, aý geçip, ýyl geçip, ýurduň şasy bilen onuň weziriniň hem otuz dokuz ýaşy dolup, kyrkyna gadam basanlar. Emma bularyň ikisiniňem perzende ýüzi düşmändir. Günlerde bir gün patyşa wezirini ýanyna çagyryp:

— Eý, wezir, indi biziň hem otuz dokuz ýaşymyz dolup, kyrkymyza gadam basdyk. Öz raýatymyz üçin çykaran hökümimiz özüme hem degişlidir. Biziň ikimizdenem perzent önmedi. Indiki maslahat? — diýip, oňa ýüzlenen.

Onda wezir:

— Eý, patyşahym, biz öz çykaran hökümimizden boýun gaçyryp bilmeris. Iliň duran ýerinde bizem durmaly bolarys — diýip jogap beripdir. Onda patyşa:

— Eger ýagdaýymyz şoňa dirän bolsa, onda biz il ýatyp, it uklanda, atlanyp, ýurtdan çykyp gideli. Biz öz ornumyzda otursak, halk bizi dagdan aňryk taşlabam bilmez,

taşlamasalar hem öz göwnümize jaý bolmaz. Iň gowusy, hiç kime duýdurman, çykyp giden ýagşy. Sen şu maslahaty nähili görýärsiň? – diýen.

Bu maslahat weziriň hem göwnüne jaý bolup, ony makul görüpdür. Şunlukda, patyşa bilen wezir hersi bir ata atlanyp, her haýsy bir horjun tyllany-da atyň syrtyna bökderip, il ýatan wagty, ýuwaşlyk bilen şäherden çykyp ötägidipdirler. Ozal kän bir ata münmän ýören patyşa ep-esli ýöränlerinden soň, halys ýadapdyr. Onsoň:

— Wezir, düşläli, men atyň üstünde oturyp bilemok, dynç alaly – diýipdir.

Wezir hem ylalaşypdyr. Bularyň ikisi hem atdan düşüp, dem-dynç alyp oturypdyrlar.

Patyşa hakykatdan hem gaty ýadan bolara çemeli. Ol tirsegine gysaryp ýatyşyna derrew uka gidipdir. Weziriň welin, ukusy gelmändir. Ol bir sellem aýlaň-çaýlaň etmek üçin ýerinden galypdyr. Görse, düşen ýerleri mazarystanlyk eken. Onuň gezip hoşy bolmandyr. Onuň nazary bir yşyk görünüňän mazarda eglenipdir. Bilesigelijilik ony mazaryň ýanyna eltipdir. Ol mazaryň depesinden seretse, onuň içinde bir aksakgal adam kybla tarapa bakyp, bir zat okap otyrmyş. Wezir hem ýaňky deşikden boýnuny uzadyp, oňa garap:

— Salawmaleýkim, atam! – diýip, salam beripdir.

Ol aksakgal weziriň salamyny alýar-da:

— Sen bu ýerlerde näme işläp ýörsüň, kim bolarsyň? – diýip sorayar.

Onda wezir patyşa bilen öz ýagdaýlaryny birin-birin ol goja aýdyp berýär we: «Şu sebäplere görä, ýurdumyzdan çykyp gaýtdyk» diýip, sözünü jemleýär.

Ol oturan aksakgal:

— Eý, wezir, siz ýurdy taşlamaň, bu gowy bolmaz, şu ýerden yzyňyza gaýdyň. Siziň heniz kyrk ýaşyňyz dolanok – diýýär-de, oňa goltugyndan çykaryp, bir alma berýär we şeýle diýýär:

— Şu almany sen öz aýalyň bilen paýlaşyp iý!

Soňra ol aksakgal ýene bir alma uzadyp:

— Muny bolsa patyşaňyza eltip ber, ol hem muny öz aýaly bilen paýlaşyp iýsin – diýýär. Soň ýene bir alma berip:

— Ine, muny bolsa patyşanyň ýeke özi iýsin! – diýip aýdýar. Soňra hem:

— Almalary meniň aýdyşym ýaly, ikiňiz hem öz aýalyňyz bilen paýlaşyp iýip, ýaşaşyp ýörseňiz, seniňem, patyşanyň hem perzendi bolar. Baryň, ýurduňyza gaýdyň, Alla ýaryňyz – diýip, wezire rugsat berip goýberýär.

Wezir aksakgalyň beren almalaryny alyp, patyşanyň ýatan ýerine baryp: «Aýratyn patyşa iýsin» diýip berdi welin, şunda bir hikmet bardyr. Gel, şuny özüm iýeyin» diýip, ýaňkyny özi iýýär.

Soňra patyşany turzup hem şatlanyp:

— Eý, patyşahym, atlanaly, daň atyp, ýalançy ýagtylmanka, öz ýurdumyza ýeteli – diýýär. Patyşa:

— Wezir, bu nähili gep boldy? Biz ýurdumyza baryp bilmeris-ä! – diýip, geň galýar.

Onda wezir:

— Ýok, patyşahym, baryp bileris. Biz indi yzymyza gaýtmaga hakly bolduk – diýip, patyşanyň öz aýaly bilen paýlaşyp iýmeli diýen hälki almasyny goltugyndan çykaryp berýär. Soňra hem patyşa uklap ýatan wagtynda, bu ýerde özi hem aksakgal goja bilen bolup geçen wakalary ýeke-ýeke düşündirýär.

Şeýlelikde, patyşa bilen wezir begençlerine atlanysyp, gelen yzlaryny ýel bozmanka, ýurtlaryna tarap ýola düşýärler. Il örmänkä hem şa köşgüne gelip ýetýärler. Hiç kim bularyň gideninem bilmeýär, geleninem. Ol gün işleri bilen gümra bolýarlar. Agşamsy hersi öz öýüne gelip, patyşa-da, wezirem öz aýaly bilen aksakgal gojanyň beren almasyny paýlaşyp iýýärler we süýjülik bilen ýaşaberýärler.

Şeýlelikde, wagtyň geçmegi bilen bularyň ikisiniň hem aýaly hamyla bolýar.

Günleriň birinde patyşa wezirini ýanyna çagyryp:

— Wezir, eger bizden perzent önüp, birimizden ogul, birimizden gyz bolaýsa, onda ikisi jübüt bolsun, eger ikisi hem ogul ýa-da ikisi-de gyz bolsa, dost ýa jora bolsunlar – diýýär. Patyşanyň bu maslahatyny wezir begenip goldaýar.

Şeýlelikde, patyşadyr wezir ikisi iki tarapyň razylygy bilen ähtnama baglaşyp goýýarlar.

Şunlukda, aý ötýär, gün geçýär, dokuz aý, dokuz gün, dokuz sagat diýlende, patyşanyň bir gyzy bolýar. Onuň aý diýseň, agzy bar, gün diýseň, gözi bar diýýär. Uly il altyn aşyk ýalyjak owadanja gyzjagazy görmäge gelip, akyllary haýran bolýar.

Weziriň welin, heniz hiç zady bolanokmyş.

Wezir: «Be-ýe, ikimiziňem wagtymyz birdi, näme üçin meniň çagam bolmaýarka? Eger bolaýsa-da, ogul bolabilsedir, patyşanyň gyzyny alar ýaly» diýip, öz-özi bilen gepleşip hem gyssanyp, öýünden daşa gidip bilmän, içini hümledig ýörýär.

Günlerde bir gün weziriň aýalynyň hem aýy-güni dolup, ondan-mundan garry aýallar onuň daşyna üýşüp başlaýarlar. Wezir hem gyssanyp «Ogul boldy» diýen buşluga garaşyp, daşarlarda gezip ýörmüş.

Birdenkä weziriň aýalynyň daşynda üýşüşip oturan garry aýallar: «Waý-da-waý» bolşup, çykyp gaçdylar diýýär. Sebäp diýseň weziriň aýalyndan dünýä inen jandar adam-gara meňzemeýärmiş. Şol wagt ýaňky gaçanlaryň öňünden wezir çykyp:

— Hä, näme boldy? Bu galmagalyňyz näme? – diýip soraýar welin, aýallar:

— Waý, seň aýalyň aždarha dogurdy – diýşip, ýakalaryny towlaşyp, duşundan geçip gidiberipdirler diýýär. Wezir köp hapa bolup: «Be-ýe, bu niçik iş boldy? Oglan garaşyp ýören halyma gyzam bolman, aždarha dogdy oturyber-di. Indi men neneň edip ile görnerin, nädip öýüme – aýalymyň ýanyna baryp bilerin?!» diýip, gorka-gorka ýuwaşlyk bilen baryp, içerik seredip görse, aýaly pahyryň gorkusyna ýüzi duwak bolup, dili tutulyp, aglap otyrmyş, aždarha hem dim-dik bolup, gapdalynda ejesine seredip durmuş. Özem eýýäm dil açyp:

— Eje, aý eje, sen näme üçin gamlanýarsyň? Näme kakama buşlukçy ibermeýärsiň? Asyl ol nirä gitdi? Aýt derrew! – diýip, ejesini aljyradyp barýarmyş.

Ahyr ejesi pahyr:

— Kakaňam şu ýerlerde bolmalydyr öz-ä – diýenem şol welin, ýaňky ýylan:

— Beýle bolsa, men ony häzir çagyryp geleýin – diýip, boýnuny galdyryp, daşaryk süýşüp ugran. Onuň içerden çykyp gelýänini gören wezir bolsa: «Wah, işim gaýtdy» diýip, zähresi ýarylan ýaly bolup, gaçmakçy bolýar. Şol wagt ýaňky aždarha:

— Kaka, nirä gaçýaň? Gel, hany bäräk! – diýip gygyrýar.

Wezirem nätsin, aňk-taňk bolup, duran ýerinde doňup galýar. Onýança ýylan hem ýetip gelýär-de:

— Essalawmaleýkim, kaka! – diýip salam berýär. Kakasy hem saňnyllap, sözlerini agzyndan gaçyryp, zordan onuň salamyny alýar.

Soň ýylan ýene:

— Sen näme, kaka, meni tanamajak bolýarmyň? Men seniň ogluň ahyry! Ýaňyja dünýä indim. Ýör, derrew öýe baraly. Ejemiň ýeke özi horlanyp oturmasyn – diýýär.

Wezir hem: «Eý, Allam, men senden ýylan dilemändim ahyry. Ogul ýa gyz diläpdim ahyry. Öňki perzentsizlik hesretini çekenimi az gördüňmi?! Başyma inderen bu musallatyň näme?!» diýip, içini gepledip zeýrenen.

Onda ýylan:

— Sen näme maňa göwnüyetmezçilik etjek bolýarmyň? Men bu görünýän ogullardan gowudyrn, ynha, görersiň. Seniň bolşuň nähili, hany, ýör, öýe! – diýýär. Bular şeýdişip, tirkeşip öýe barýarlar. Adamsyny görüp, aýaly pahyr hem ýarym-ýaş aglaýar.

Wezir:

— Aglamasana, Allaň edenidir-dä. Maňlaýymyzdakyny görübermeli borus-da – diýip, oňa göwünlik berýär.

Şunlukda, bular kem-kemden biri-biri bilen öwrenişip ýaşaberýärler. Ýylan welin, aýma-aý däl-de, günbe-gün ösüp, ulalyp barýar eken. Ýöne indi weziriň gapysyndan gelýän ýokmuş.

Asyl il-gün daşary çykmaga-da, iş-güýçlerini etmäge hem gorkýarmyşlar. Onsoň ahyr bir gün ýaňky aždarha:

— Kaka, näme üçin daşarda hiç kim görünmeýär, asyl biziň gapymyzdan gelýän-gidýän adamam ýok-la? – diýip sorapdyr. Onda atasy gynanyp-gynanyp:

— Weziriň aýaly aždarha dogrupdyr – diýip, uly ile ýaýrapdyr. Halk senden gorkup, daşaryk çykyp bilmeýär – diýip dog-rujasyny aýdypdyr.

— Eý, ata, ata jan, sen adamlara menden gorkmaly däldigini aýt. Men hiç kime hiç zat degjek däl, gaýta, menem öz deň-duşlarym bilen oýnajak, güýjüm ýeten işi etjek – diýipdir.

Onsoň bu gürrüň hemmelere ýaýrap, adamlar hem kem-kemden arkaýynlaşypdyrlar. Her kim öz işi bilen bolup, ýene-de halk öňki durmuş ýagdaýlarynda, kadaly ýaşap başlapdyrlar. Aždarha bilen obaň çagalaryda kem-kem öwrenişip, bile oýnamaga başlapdyrlar. Bir gün wezir ir bilen öýünde otyrka: «Be-ýe, mallarymyz şu ýyl gaty hor-ow, millet olary nirä sürjegini bilenok» diýip zeýrenipdir. Onda kakasynyň gürrüňini diňläp oturan aždarha:

— Kaka, o näme üçin mallaryňyz horlanýar? – diýip sorapdyr. Onda wezir:

— Aý, näme, ileri, aşak hem ýokary gapdaldaky meýdanlardaky otlara iýip gutarypdyrlar. Gaýra tarapda ot köpem welin, peýdasy ýok – diýip, düşündirip ugrapdyr welin, aždarha:

— O näme üçin peýdasy ýok? – diýip sorapdyr.

— Sebäbi ol ýere mal sürseň, bir läheň aždarha gelýär-de, paýhynlaýar ötägidýär. Şoň üçinem hiç kim o ýere mal goýberenok, çopanlaram äkitmäge gorkýarlar – diýip düşündiripdir.

— Beýle bolsa kaka, sen obaň adamlaryna habar ýetir. Ertir irden mallaryny gaýraky depäniň ýanyna eltsinler. Onsoň men olaryň baryny üşürüp, özüm äkidip bakaryn — diýipdir. Wezir oglunyň sözüni bir hiliräk görse-de, ony bolşy-bolşy ýaly edip adamlara aýdypdyr.

Ilatam ýylana ynanyp, ertesi ir bilen malyny şol diýlen ýere eltipdir. Ana, onsoň aždarha şowurdap gelipdir-de, mallaryň ählisini gös-göni gaýralygyna sürüp, alyp gidipdir. Mallar gaýraky özüniň otlugyna baryp, ýaňy bir otlap ugrapdyrlar welin, äpet bir aždarha sürä tarap süýnüp gaýdyberipdir. Muny görüp, weziriň aždarha ogly hem ýaňkyň garşysyna ýöräp ugrapdyr.

Aňyrdan gelýän aždarha ony görenden, zähresi ýarylan ýaly bolup, yzyna tarap göteripdir ökjäni. Ol şol gaçyşyna obadan-a däl, bütin welaýatdan hem çykyp gidenmiş. Şondan soň mallaram arkaýynlykda otlamaga başlapdyrlar. Asyl olar gün geldikçe semräp barýarmyşlar. Onsoň weziriň oglunyň häki aždarhany gaçyryp goýberen habary hem bütin ilata ýaýrap, oňa Şamar, ýagny «ýylanlar şasy» diýip, at goýupdyrlar. Şeýdip, Şamar obaň mallaryny bakyp geziberipdir.

Ine, onsoň günleriň birinde Şamar kakasynyň ýanyna gelip:

— Kaka, seniň meni öýlendirmek niýetiň ýokmy? Ýa sen meni ogul deregine göreňokmy? – diýýär.

Kakasy pahyram:

— Ýeri, men saňa näme diýeýin, saňa kim gyzyny bersin ahyryn?! Men kimiň gapysyndan barsamam: «Seniň aždarhaña-da bir gyz berip bolarmy?» diýiljegi görnüp durmanmy – diýýär.

Onda Şamar:

— Kaka, sen nähili adam – aýt?! Birdenkä howsala düşüberyň-le, maňa-da geplemäge maý bersene. Sen näme üçin: «Gyz bermezler» diýýärsiň. Seniň maňa alyp bermeli gyzyň ozaldan taýyn ahyry. Hany, patyşa bilen eden wadaň? Ana, şol patyşanyň gyzyny maňa alyp berersiň. Ertiriň özünde ejem gitsin-de, onuň işigini sübseläp, söz aýdyp gaýtsyn! – diýýär.

— Wah, muňa seretseňiz-le. «Syrtly kül üstünde, göwni kap dagynda», gaýtam beterinden-beterini tapýar – diýip, ejesi pa-hyram zeýrenip ugrapdyr. Kakasy bolsa:

— Dogry, patyşa bilen wadamyz bardy. Ýöne «Birimiziňki ogul bolup, birimiziňki gyz bolsa, olar jübüt bolsunlar» diýşipdik. Patyşanyň gyzy boldy welin, sen ýylan bolup doguldyň-da. Onsoň biz oňa nädip söz aýdyjy baraly? – diýýär.

Onda Şamar:

— Kaka, o zatlar bilen seň işiň bolmasyn. Sen git-de, diýleni et, ejemi sawçy iber. Özem patyşa nähili salgyt salsa-da, ra-zy boluň, näme jogap berselerem, diýenlerinem damjasyny damdyrman, maňa gelip aýdyň – diýip gaharlanan we ýene:

— Eger buýtar-suýtar edip, bardy-geldi gitmejek bolsaňyz, menden gaty görmäň. Perzendini öýli-işikli etmek – ene-atanyň borjy – diýýär. Ahyrda Şamaryň goýmajagyna gözleri ýetip, kakasy bilen ejesi pahyram alaçsyz, patyşanyň gyzy üçin, saw-çy barjakdyklaryna ony ynandyrypdyrlar.

Onsoň wezir aýaly bilen maslahatlaşyp, «Öljek hassa, ölüp dynsa ýagşy» diýenlerini edip, işi tizleşdirmegiň ugruna çykypdyrlar.

Şeýlelikde, ertesi ir bilen Şamaryň ejesi patyşanyň köşgüniň işigini syryp gaýdypdyr. Patyşa turup görse, işigi syrylypdyr diýýär. Ol: «Be, meniň bilýän şa hem soltanlarymyň, beg hem begzadalarymyň haýsysynyň ýetişen ogly barka, janlarym?» diýip, oýa çümükdir.

Onsoň ertesem, biri günü hem ir bilen işigi syrylyp durlupdyr. Patyşa kimiň işigi syryp gidýänini bilmegiň ugruna çykyp, ol hakda baş wezirinden sorapdyr. Onda wezir:

— Ol-a biziň aýalymyzdyr, şahym! Ozalky ähti-wepamyza görä, biz size gudaçylyga gelmelidiris – diýip jogap beripdir. Patyşa weziriniň sözüne gaharlanyp, ör-gökden gelip:

— Men gyzymy aždarha bermegi wada etmändim, heý-de, aždarha-da gyz berip bolarmy? – diýýär.

Onda wezir ýaýdanyp:

— Ony-ha özümem bilýän, şahym. Ýöne biziň Şamarymyz: «Men ýylanam bolsam, gowy oguldyryn. Bar-da, patyşa aýt, äht etdi dälmi? Wadasynda tapylyp, gyzyny gowulyk bilen bersä-hä bereni, ýogsada tagtyny başyna ýumrarny, ýurduny weýran ederin» – diýip, ejesi ikimizi günümüze goýmady. Onsoň çäresiz bolup, gelmeli bolduk – diýip ýagdaýyny düşündirýär.

Onsoň patyşa beýleki wezir-wekillerini hem ýygnap, näme etmelidirigi barada maslahat sorapdyr. Olaryň arasynda bir akylдар ulamasy bar eken. Ol:

— Eý, patyşahym, bir çemçe ganymy ötseň, saňa bir sözüm bar – diýipdir.

Patyşa ony gaty sylaýar eken. Şonuň üçinem:

— Ötdüm, aýdyber – diýipdir.

Akylдар şeýle diýipdir:

— Eý, patyşahym, gyz maşgala kişi maşgalasydyr. Ol ýetişensoň, her ýerdenem sawçy gelip, söz aýdar. Ýöne öňküleň aýtmadygy ýok, «Müňüsi geler, birisi alar»

diýlenidir. Aňyrsam nesibe işidir. Goý, Şamar hem gelse, gelibersin. Şonuň üçinem hiç bir kişiniň elinden gelmejek salgydy sal-da goýber.

Onsoň patyşa ýaňky akyldar ulama bilen maslahatlaşyp, Şamaryň kakasyna – wezirine şeýle diýipdir:

— Bir günň içinde meniň köşgümiň ilersindäki giňlikden täze bir köşk salyň. Onuň diwarlarynyň dördüsem altyndan bolup, her burçunda bir altyn horaz gygyryp dursun. Köşgüň ortarasynda bir altyn howuz bolup, onuň suwy gyşda yssy, yssyda sowuk bolsun. Onsoňam köşgüň bir gapdaly gyş bolup, beýlekisi tomus bolsun, ýene bir gapdaly güýz bolsun, başga biri ýaz bolsun. Her biriniňem özüne görä howasy, haýwany, bagy-bakjasy bolsun. Ine, şu köşgi bir gije-gündizde bitirip bilseňiz, gyz siziňki, ýogsa-da «tamaňyz tala daňlan ýaly» bolaýsyn. Özünem şol köşgi gyzym bilen Şamaryň özüne bagyşlajak – diýen. Şundan soň Şamaryň kakasy ýüzüni sallap, öýüne gaýdypdyr. Gelegelmäne Şamar kakasynyň önünden çykyp:

— Ýeri-how, kaka, gurtmysyň, tilki? – diýipdir.

Kakasam käýinip:

— Aý, gurduňam gursun, tilkiňem oň üstüne. Patyşanyň gyzyny bermejek bolup salan salgydy akyla-huşa sygjak zat däl – diýipdir.

— Hä, näme diýdi? – diýip, Şamar hem ýeň bermeýärmiş. Onsoň kakasy patyşanyň salan salgydyny bolşy ýaly edip, birin-birin aýdyp beren. Şamar hem onuň gürrüni diňläň:

— Pahaý, kaka, şon üçinem gam iýýäňmi? Indi sen patyşanyň gyzyny duluňa geçdi hasap edäý. Ýöne munuň üçin seň bir etmeli işjagazyň bar. Häzir sen çay-çöregiňi iý-de, atlan. Şol patyşa bilen ýurdy taşlap gideniňizdäki düşläň mazarstanlygyňyza git. Şonda saňa alma beren aksakgal adam bar-a, ana, şon ýanyna bar. Saglyk-amanlyk soraşanyňyzdan soň, sen oňa: «Şamaryň sende bir amanat zady bar eken, şony beräýseňiz» diýip iberdi diý. Eliňe näme berse al-da, derrewem zýňa gaýt. Şony maňa çaltjak getirip ber. Ana, onsoň ertir gün dogar-dogmazda patyşanyň diýen ýerinden aýdyşyndanam oňat köşk salyndygy biläý – diýip aýdypdyr.

Wezir hem sesini çykarman atlanyp, şol gonamçylyga giden we baryp, hälki aksakgal goja Şamaryň diýenlerini aýdan. Aksakgal goja hem: «He-ýe, bolýar» diýip, oňa bir ýüzük çykaryp beren. Wezirem ony alyp, yzyna gaýdyberen. Getiribem Şamara beren. Ana, onsoň agşam çay-çöreklerini iýip bolanlaryndan soň, Şamar ene-atasyna garap:

— Indi siz arkaýyn ýatyberiş, hiç zadyň gamyny ýmäň-de, dem-dynjyňyzy alyň. Meniň bir gitjek ýerim bar. Özüm soňrak gelerinem, ýerime geçip ýatarynam, arkaýyn bolaýyň. Ýöne meniň nirä gidip, näme iş edýänimi biljek bolup durmaň – diýipdir-de, çykyp gidiberipdir.

Olaram: «Wah, biljek bolup ne azarymyz, bizar-la, näme gudratyň bolsa görkezibersene!» diýip, ikisem giripdir ýorgana. Ertirden soň turup änetseler, dogrudanam, Şamar öz ýerinde ýatan eken. Bular geň galyşyp:

— Sen haçan gelip ýatdyň? – diýip sorasalar, ol:

— Meniň haçan gelenim bilen işiňiz bolmasyn-da, baryň, seredip görüň, guran köşgüme göwnüňiz ýetýärmí? – diýipdir.

Är-áyal geňirgenişip, biri-birinden öňürti daş çykyp, garap görseler, gözüňe söweýin şeýle bir köşk welin, patyşanyň aýdyşyndanam on esse gözelmäş. Seretseler, şol wagt patyşa hem onuň wezir-wekilleri hem, ulama akyldary hem şol köşge agzyny açyp, aňk bolup, garap duranmyşlar. Onsoň Şamaryň kakasy hem, näme indi ýüregi suwluja adam, ýöräberýär olara tarap. Patyşa hem onuň gelyändigini görüp, ýaňky akyldaryna ýüzlenip:

— Aýdaweri, indiki maslahat?! – diýýär.

Onda akyldar:

— Patyşahym, lebiz diýeniň bir bolýandyr. Indi gyzyňy beräýmekden başga çäräň bolmaz – diýenmiş.

Onýança Şamaryň kakasy hem bularyň ýanyna ýetip gelipdir.

Patyşa oňa garap:

— Sen rüstem çykdyň, toýuň bolsa tutuber, gyzymyzyňam nä, kysmatydyr-da – diýip, razydygyny aýdypdyr.

Ana, şeýdip, toý üstüne toý tutulypdyr. Patyşanyň gyzyny Şamaryň köşgüne eltip, onuň enesi-atasy, dogan-garyndaşlary, ýarym-ýaş aglaşyp: «Bagtyňdan görersiň-dä!» diýşip, yzlaryna gaýdypdyrlar.

Gün ýaşyp, iňrik garalansoň, Şamar ýylanam köşge tarap süýnüp şowurdap ugrapdyr. Köşge girip ugrandan, şa gyzynyň oňa gözi düşüp, wägirip, ýüregi ýarylara gelipdir.

Şamar bolsa mylaýymlyk bilen gepläp:

— Menden gorkma, men seniň görüp-guwanyň ýören ýigitleriňden has gowudyryn, arkaýyn bol, aglama – diýip, kem-kemden gyza ýakynlaşyp gelyär diýýär. Emma gyz pahyr dili tutulyp, ne bir gepläp bilýär diýýär, ne-de gymyldap. Söm-saýak bolup duran.

Şamar hem: «Birdenkä ýüregi ýarylyp öläýmesin» diýip, pikir edýär-de, gyza garap:

— Hany, onda maňa ynanmaýan bolsaň, aňryňy bak! – diýýär.

Gyz aňyrsyny bakansoň, köp wagt geçmäňkä-de:

— Bäriňi bakay! – diýýär.

Gyz bärsine bakyp, gözlerine ynanman, doňup galýar. Onuň garşysynda çaksyz syratly, görmegeý, çynar ýaly bir ýigit durmuş.

Ýigit:

— Ýeri, indi ynandyňmy, meniň adamdygyma – diýip, ýuwaşja ädimläp gyza tarap ýöreyär. Ýigit sadaja ýylgyryp, henizem aňk bolup duran gyzy gujagyna gysýar. Gyz garşylyk görkezmeýär. Gün dogansoň welin, häki ýigit ýene ýylan lybasyny geýnipdir-de, mal bakmaga gidiberipdir. Garaz, Şamar gijesine ýigit, gündizine ýylan sypatynda gezýär eken.

Şeýdip, bular birnäçe wagt ýaşaşanmyşlar. Onsoň günleriň birinde gyzyň hossarlary:

— Ol pahyry taşladyk-da gaýdyberdik-le. Öldümi, ýitdimi, habar hem tutmadyk. Gidip ondan bir habar tutup göreliň – diýşip, gyzyň köşgüne gaýtmakçy bolanlar.

Bu habary eşidip Şamar hem gelnine:

— Eger öýüňizden adam gelip soraysalar, meniň gijesine gowumdan çykyp, ýigit sypatynda bolýandygymy aýtmagyn – diýip tabşyrrar eken.

Ana, onsoň gyzyň hossarlary gelip görseler, gyzyň keýpi kök, ýüzi-gözem oňat eken. Olar bu ýagdaýa haýran galyp:

— Bu nähili beýle bolýar, a gyz, gaýdaňda ölüme gaýdan ýaly aglap-eňröp gaýdypdyň. Indi bolsa tüweleme, tanar ýalam bolmansyň. Ýañaklaryň nar ýaly, ýüzüňem üzümiň suwy ýaly buldurap dur – diýýärler.

Gyz hem:

— Şuňa-ha ýylan diýer ýaly däl. Häsiýeti örän gowy eken. Eliniň aýasynda saklaýar. Hiç bir zatdan hor-homsy edenok – diýip, hernäçe öwse-de, hakyky syrny açmandyr. Gelenler hoş bolup, gaýtjak wagtly hem:

— Senem baryp durawergin – diýşip gaýdanlar.

Agşam Şamar gelensoň, gyz öz hossarlarynyň hoş bolup myhmançylyga çagyrandyklaryny aýdyp berýär.

Ýigidem:

— Gitseň, git welin, şu syry açýmagyn – diýip, ýene-de berk tabşyryr.

Şunlukda, günleriň birinde gyzy atasy öýüne görme-görşe alyp gidýärler. Şa mähriban gyzynyň düşen ýerinden hoşdugyny görüp, begenjine toý tutýar. Şa gyzy birnäçe

günläp atasy öýünde bolýar. Gyzyň garry enesi şol günleriň dowamynda hasam gadyrlysyrap, eýlesine bir geçip, beýlesine bir geçip, onuň äri hakynda gaty köp sorap, hiç gününe goýmandyr. Gyz hem:

— Aý, sypaty ýylanam bolsa, ähli bolşy adam ýaly – diýip, hernäçe sowjak bolsa-da, hiç goýanokmyş:

— Jan gyzym, bolşy-bolşy ýalyjak etdejik aýdyp beräýsene, heý, meňem bir saňa ýamanlygym bormy? – diýip, özelenip oturanmyş.

Agşam ýatylanda bolsa:

— Gel, guzym, bileje ýataly, bagryma bir basáýyn, balam, seni – diýip, şelaýynlyk edip, gyzyň eline-aýagyna garaman, ýorganynam bile ýazypdyr. Şeýdip, gije hemmeler uklansoň, kempir ýene köne heñine tutup, gyzy gününe goýmandyr. Ahryry bolmajagyny bilen gyz:

— Ene, halys goýmadyň-la. Men saňa bolşy ýaly aýdaýyn welin, ýöne sen ömralla agzyňdan sypdyraýmagyn – diýýär.

Diýeni bolan kempirem:

— Waý, aýdýanyň näme, guzym?! Heý, menem bir adama aýdarynmy?! Ýöne men-ä seň begenjiňi deňje paýlaşjak bolup, biläýeýin diýýän – diýýär. Gyz garry enesiniň gürrüňine güp ynanyp, adamsynyň gündizine ýylan gowuna girişini, gijesine bolsa gowdan çykyp, örän bir owadan ýigit sypatynda bolşuny birin-birin gürrüň berýär.

Kempirem:

— Wah, şeý diýsene, balam! Bolubilýä, bolubilýä. Oň ýöne-möne zat dældigini bir gijäň içinde binýat eden köşgündenem bilipdim-le, asyl – diýip, yzly-yzyna sugşuryp ugraýar. Ýöne sen bilýäňmi näme? Şoň hemişe-de ýigit sypatynda gez-megini isleseň, meň diýenimijik edäý! Ol agşam gelip, gowundan çykyp ýatar, uzyn günem aryp-ýadap gelen adamdyr, agyr uka gider. Şol wagt sen ýuwaşlyk bilen ýeriňden tur-da, ýaňky gowy otlap goýber. Onsoň ol bialaçja gündizlerine-de ýigit sypatynda gezer – diýýär.

Enesiniň öwüdi gyzyň ýüregine jüňk bolup, şeýtmegi makul bilýär.

Ana, onsoň, ol ertesi öz köşgüne gaýdypdyr.

Gün ýaşyp-ýaşmanka Şamar hem gelip, ýigit sypatyna geçip, onuň bilen süýji-süýji sözleşip, oýun-dalaş gurup, keýpi-sapada bolupdyr. Soňam arkaýyn uka gidipdir. Gyz hem onuň uklanyny bilip, ýuwaşlyk bilen ýerinden turýar-da, eline kükürt alyp, Şamaryň gowunyň ýanyna barýar. Barybam, ýakyn goýberýär. Ot degen badyna ala-zenzele gopýar. Gyz bolsa nämäň näme bolanynam bilmän, duran ýerinden diň arkan gaýdýar. Bir

haýukdan soň, özüne gelip, töweregine garasa, ne köşk bar, ne-de ýigit diýýär. Özem sal-sal eşikde, giden alaňnyň içinde guma bulaşyp ýatanmyş. Gyz pahyr enesine nälet baryny okap, ýarym-ýaş aglap, atasy öýüne barýar. Baryp bar bolan zatlary, ähli gören-eşidenlerini bolşy ýaly edip aýdyp berýär. Emma hernäçe ökünse-de, hiç hili peýda bolmaýar, gaýdyp Şamardan derek tapylmaýar. Ýöne şol ýaşaşan döwründe ol Şamardan göwreli bolan eken. Aýdan aý, günden gün dolanyp, çaganyň dogulmaly pursaty gelip ýetýär. Çaga bolýar welin, ol şeýle bir owadan, görmegeý, nurana diýýär, hiç diýip-aýdar ýaly dälmiş. Özem agynjak Şamaryň özüne meňzäp duran oglanjykmyş.

Ana, onsoň, ol gelniň birneme ýüki ýeňläp, ýüregi ýerine gelen ýaly bolýar. Asyl ýeke olam däl, hemme kişem ol oglan-jygy diýseň gowy görýärmişler. Patyşanyňam agtygyny günde-günaşa görmese, günü geçmeýän ýalymyş.

Bu oglanam gününü sanap ösüberýär. Şeýdip, ýedi ýaşyndan ony terbiýeläp, molla berip, hat-sowat öwredip ugraýarlar. Ol on-on iki ýaşlaryndan eýýäm at münüp, awa çykyp ugraýar. Diýseň edepli ýigit bolup ýetişýär.

Şunlukda, on baş-on alty ýaşlaryna baran mahalynda, bir günden bir gün atyny suwa ýakmaga ýaba barýar welin, görse ýabyň aňry ýüzünde bir gyz kir ýuwup otyrmyş. Özem ol gyzy görmäge göz gerekmiş, içen suwy alkymyndan görnüp, buldurap duran perizatmyş. Ýigit muny görenden, oňa aşyk bolup, bitakatlyk tapýar. Öýe gelibem hiç zat bilen hoş bolmaýar. Ejesi muňa bir heseriň ýetenini aňyp:

— Balam, saňa näme boldy? – diýip sorayar. Ýigit ejesine gören gyzy hakda bolşy ýaly aýdýar.

Onda ejesi:

— Oglum, sen oňa aşyk bolmagyn. Ol ýabyň aňyrsy periler mekanydyr. Oňa aşyk bolsaň, ol seni menden azaşdyrar – diýýär. Ejesiniň sözleri oglanyň ol gulagyndan girip, beýleki gulagyndan çykýar. Atyny münýär-de, depäýýär şol tarapa. Oglan bärden barýarda, gyza hak aşykdygyny aýdýar.

Gyz hem oňa:

— Men saňa barmaga razy bolardym welin, ýöne sen meniň şertlerime razy bolmarsyň – diýýär.

Onda oglan:

— Ol-a şert eken, men öl diýseňem, janymy gurban etmäge taýyn, aýdyber nähili şertiň bolsa – diýýär.

Gyz:

— Onda sen, ilki bilen-ä, şu ýapdan bärde ýaşamaly borsuň, gaýdyp zyzyňy ýatlamak ýokdur. Onsoňam, meniň näme edýänim bilen seniň işiň bolmaly däldir. Ine, meniň şertlerim – diýýär.

Onda oglan:

— Men seniň şertleriňi kabul edýärim, ýöne bu gün gidip ejem bilen hoşlaşyp geleýin – diýýär.

Gyz hem:

— Ondan bu ýanyny özüň bil, haçan isleseň, geläý – diýip jogap berýär.

Oglan öýlerine gelip, ejesine hemme zady bolşy ýaly aýdyp, özüniň ertir gitjekdigini, hoşlaşmaga gelendigini düşündirýär. Ejesi pahyram näderini bilmän, aglap-eňröp, halys usurgaýar. Emma oglan onda-da sözünden dänlerli däl diýýär. Onsoň ahyrda bolmajagyny bilip, ejesi barmagyndaky ýüzügi alýar-da, ony ogluna berip, şeýle diýýär:

— Ine, şu kakaň pahyryň maňa beren ýadygär ýüzügidir. Meniňem bar guwanjym ýeke sendiň. Indi senem gitjek bolsaň, şuny bir alyp git, başyňa her hili iş düşende, kömek edýän ýüzükdir bu!

Oglanam ýüzügi alýar-da, dogan-garyndaşlary bilen allaýarlaşyp: «Niredesiň periler mesgeni?!» diýip gidiberýär.

Häki perizadam ýene şol oturyan ýerinde kir ýuwup oturan eken.

Ýigit baryp, özüniň aýdylan şertlere razy bolup, ömürlük gelendigini aýdýar. Şondan soň perizadyň yşarat etmegi bilen, atyny suwa urduryp, ýabyň aňyrsyna geçýär.

Şunlukda, bular uly toý tutup, ýaşap başlaýarlar.

Ýöne her gün agşam ýigit uka gidýärem welin, ýaňky perizat nirädir bir ýere zym-zyýat bolýarmyş. Gürüm-jürüm, daňa çenli ondan derek bolmaýarmyş.

Ýigidem ozal söz berensoň, onuň nirä gidýänini hiç sorabam bilmeýärmiş. Ýöne öz perisiniň beýdip ýörmesi ýüregine-de batanokmyş. Onsoň bir gije ol ýene-de uka giden kişi bolup ýatyrka, perizat ýuwaşlyk bilen turup, ýene-de ugraberýär. Ýigidem ol gapydan çykansoň, emäý bilen ýerinden turýar-da, ýaňkyň yzyna düşüberýär. Özem ejesiniň berip goýberen häki ýüzüginde barmagyna geýýär welin, ine, göze görünmeýän adam bolup duruberýärmiş. Onsoň ol şeýdýär-de, garama-garama öz perisiniň yzyna düşüberýär. Şol baryşlaryna bir ýere ýetýärler welin, başga-da bir topar perizat munuň perisine garaşyp duranmyşlar.

Olar:

— Náme gijä galdyň-da, náme gijä galdyň, äriň gujagyndan aýrylyşmak beýle kyn boldumy? – diýşip, muň perisine degýärmişler. Soňra bolsa:

— Hany, palawy bir sowatmalyň – diýşip, aý berşip, tegelenişip oturýarlar welin, ynha, ortada nohutly, kişmişli, jüýje-käşirli palaw dur diýýär. Ýigidem özüniň başgalaryň gözüne görünmeýändigini bilip, bu hem çökýär palawyň başyna. Iýip ugraýarlar welin, palaw hemişekilerinden tiz gutaran bolara çemeli. Perizatlar biri-birlerine:

— Be, şu gün palaw aýratyn süýji bolupdyr-ow – diýişýärler.

Soňra bolsa: «Hany, onda gideliň!» diýip, perizatlaryň baş-tutany asmana bir yşarat edip goýberýär welin, ynha, bir altyndan tagt gelip aşak düşdi diýýär. Perilerem münýärler muň üstüne. Oglanam öz-özüne: «Aý, náme bolsa, ahyryna çenli göreýin-le» diýip, bu hem münýär-de, görünmän oturyberýär.

Periler bolsa biri-birlerine:

— Bu gün nä hemişekimizden gyslyşyk-la – diýşip, aňry süýş-de, bäre süýş boluşýalar.

Emma oglany welin, görýänem ýok, asyl bular özlerinden başga kişi bardyr öýdüp gümanam edenokmyşlar.

Onsoň ýagşy ornaşonsoňlar, tagt asmana göterilýär-de, uçýar gidiberýär. Ýedi gat asmany söküp, bir ýere baryp gonýar welin, şeýle bir köşk diýýär, hiç waspyny edip gutarar ýaly dälmiş. Özem bir giden peri aýdym aýdyp, saz çalyň, tans edip, agyn şadyhorramlyk diýýär. Ýöne şu şadyhorramlykda bir çünkde sakgaly dyzyna düşüp duran bir goja ýarym-ýaş bolup, aglap otyrmyş. Perizatlar näçe heşelle kaksalar-da, ol hiç şatlanmaýarmyş. Ýöne öz perisi ýaňky gojanyň ýanyndan pyrlanyp geçende, onuň ýüzi bir ýagtylan ýaly bolayýarmyş. Onsoň şol goja bir zat aňýan ýaly, töweregine garanjaklapdyr-da, barmagyna bir ýüzük dakanmyş. Ýüzügi dakan badyna-da:

— Waý, balam, sen bu ýerlere nädip düşdüň? – diýip, özüni ýigidiň oturan ýerine oklapdyr – diýýär.

Periler bolsa, henizem nämäň-nämedigine düşünmän, aňk-taňk bolşup durmyşlar. Goja bolsa hem aglap, hem gülüp:

— Guzym, oguljygym, meň bar arzuwym seni bir görmekdi. Saňa şu perileriň iň owadanyny, akyl-huşlusyny niýetläp ýördüm. Ynha, ol – diýip, ýigidiň öz perisini görkezenmiş.

Oglanam:

— Ata, ol-a meň öz perim. Asyl meniň bu ýere düşmegime-de şol sebäp boldy. Onuň her gün gaýdyp durmagyna betgüman bolup, ejemiň ýüzüginini dakynyp, hiç kime görünmän geldim – diýip, goja özi hakda aýdyp berýär.

Şondan soň häki aksakgal:

— Oň ýaly bolsa, aýyr ýüzügiňi, goý, meniň balamy hemmeler görsünler. Toý-tomaşa edeliň – diýip diýseň şatlanýar.

Oglan ýüzüginini aýyrýar welin, hemmelere aýdyň görnüp durýar. Onsoň häki perisem sülmüräp, onuň ýanyna gelýär.

Goja-da şatlanyp:

— Hany, toý tutuň, şatlanylň. Men ahyrsoňy maksadyma ýetdim – diýýär. Soň ýene-de ogly bilen gelnine garap:

— Bu köşkde döwran sürmek bizä-hä miýesser etmedi. Ejeň sadalygy bilen, ýere düşmekden binesip boldum. Özünem ýalňyz goýdy, menem. Syrymyzy aýtma-aýtma diýip, näler ýalbardym, gulak asmady. Indi siz beri şu köşkde ömürlük döwran sürüň – diýýär.

Asyl bu köşk şol şa gyzyny almak üçin, Şamaryň bir gijede guran köşgi eken. Ol gowy otlanandan, köşgi bilen uçup şu ýere gaýdan eken.

Bu wakalaryň hemmesini goja Şamar ogluna gürrüň berýär. Soň köşgi ol ogly bilen gelnine bagyşlaýar. Gelnem alaga-da, jadygöýlük tilsimlerinden habarly bir peri jorasynyň kömegi bilen asyl gaýnatasynam, ärinem şol gözəl köşgi bilen ýere düşürdenmiş. Şol günüň özünde gaýnenesinem köşge göçürüp getirenmişler. Iki garry owadanja-owadanja agtyjaklaryna guwanşyp, ýene uzak ýyllar döwranly durmuşda ýaşanmyşlar.

2.56. Körpe Ogul

Bir bar eken, bir ýok eken. Öň bir zamanda bir ýurtda Amanylla diýilýän tütjar baý adam bar eken. Bu baý örän akylly hem sahylykda hemmä mälim eken. Amanyllanyň üç sany ogly bolup, ogullarynyň üçüsi hem ýetişip başlanmyş.

Amanylla baý ogullarynyň akyllaryny, iş başarnygyny, adamlar bilen aragatnaşyk etmegi başaryşlaryny barlamak üçin olary synamaga başlaýar. Olara ýönekeýje ýumuşlardan başlap, her tüýsli işleri buýrup, synap görüp, haýsy birini näzeyilli işde peýdalanmak boljakdygyny takyklamagy ýüregine düwýär.

Günlerde bir gün ogullarynyň iň ulusy Kerimi ýanyna çagyryp, eline eslije teňne berýär-de: «Şulary mätäç garyplara paýlaşdyryp gel» diýýär.

Kerim iki jübüsini hem teňneden dolduryp, ertirden agşama çenli şäherde we obalarda kaňkap, teňneleri hiç kime bermäge eli barman, agşam gaýtaryp getirip, kakasyna berýär-de:

—Teňneleriňi paýlamaga gysgandym. Her kimiň eli bar, egninde kellesi bar, gazanybersin özleri diýdim – diýýär.

Kakasy Amanylla:

— Aýby ýok, oglum, «Haýyrly mal eýesini tapar» diýipdirler – diýýär-de, soň sesini çykarmaýar.

Aradan bir iki gün geçenden soň, Amanylla ogly Azymy öz ýanyna çagyryp, oňa-da:

— Me, şu teňneleri garyp-pukaralara paýlaşdyryp gel – diýýär-de, Kerime berşi ýaly eslije teňňäni eline tutdurýar.

Azym hem ýaňky teňneleri alyp, ertirden agşama çenli şäherden-şähere, obadan-oba aýlanyp, ahyr ýarygije dolanyp gelýär. Teňneleri kakasyna gaýdyp berýär-de:

— Gezmedik ýerim galmady, hiç bir ýerde teňne soran adama gabat gelmedim. Onuň üçin hem kimiň baý, kimiň pukaradygyny bilmedim. Şol zerarly hem puly kime bermelidigini, kime bermeli dældigini anyklap bilmedim – diýýär.

Kakasy Amanylla:

— Tüýs bolaýjak zat-da, bu teňnelerde garyplaryň nesibesi ýokdur-da, ýadansyň, bar, git-de, dynjyňy al – diýýär.

Aradan ýene birnäçe gün geçirýär-de, Amanylla baý öz ýanyna üçünji ogly Keremi çagyryýar-da:

— Bar, körpäm, şu teňneleri äkit-de, garyp-pukaralara paýlaşdyryp gel – diýýär-de, öňki ogullarynyň äkidip getiren teňneleriniň hemmesini oňa berip goýberýär.

Kerem kakasynyň beren pullaryny yzyna gaýtaryp getirmeyär. Şäherleri we obalary ýaltanman gezýär we haýsy ýerde aç-ýalaňaç, garyp-pukara görse, azdan-köpden teňneleri paýlaýar. Şunluk bilen äkiden pullarynyň, teňneleriniň alty-ýedi teňnesinden özgesini berişdirip, onam ätiýaç üçin özüne goýup, öýlerine tarap gaýdýar. Onuň ýoly mazarystanlygyň üstünden düşýär. Bir görse iki sany degenek jahyl täzeje mazary gazyp içindäki jesedi daşyna çykaryp garabaşlaryna gaý diýýär. Keremiň beýle ýagdaýy görüp depe saçy üýşüp gidýär. Gaharyny saklap bilmän, sandyr-sandyр edip, olaryň edil alkymlyryna dykylyp barýar. Barýar-da demi-demine ýetmän:

— Bu edip duranyňyz näme? Bu nä ilden çykanlyk? Onda näme kastyňyz bar? – diýip gygyrýar. Onda olar:

— Bu meýit seň nä iki dogup bir galanyňmy? Han ogul! Geçiber-dä ýoluň bilen. Ýa kazymy sen? Kazy bolsaň diňle – diýip, olaryň dillirägi Keremiň al-petinden alyp şeýle diýýär:

— Bu imansyz biziň algymyzy üzmän gitdi. Bizem, ynha, özi ýaly haklaşarys welin, arymyz ýerine düşer duruberer.

— Garaw gaýtmajak bir biçäre ölüden şu boýuňyz, şu göwräňiz bilen ar almak namartlyk bolmazmy, agalar? Onsoňam ol garyby daşyna çykaranyňyz bilen aryňyz ýerine düşýärmi?

— Aý, ony seljermek saňa galmandyr, han ogul, bize akyl satmadajyk öz ugurjagazyňa gidiber.

— Şu garyba näme jeza berýäniňizi görmän, şu duran ýerimden bir ädimem butnajak däl, näme güýjüňiz bolsa, ynha, men, görkeziberiň! – diýip, Kerem bir ädimem yza tesmeýär.

— Jezamy, ol jezany han ogul seniň gözüňe görkezip bereris. Görden çykardyk dälmi? Bu öwlüýäniň sygyrmadyk adamy bolar. Bu ýagdaýda ony il pislär. Ine, gerek bolsa, şuňa jeza diýýärler. Ýene, soragyň barmy, han ogul!

Pälibozuk adamlar pillerini eginlerine atandan Kerem olaryň öňüni gabalap:

— Bu jesedi öňküsi ýaly edip ynjytman jaýlasaňyz algyňyzy men üzeýin. Näçedigini aýtsaňyz bolýar – diýýär.

— Sen ýaly entäp ýören sümüklide ýedi teňne näme işlesin – diýip, şol göhert adam säginip, gözlerini ýyldyradyp Kereme seredýär.

Kerem bu näkeslere özünde galanja ýedi teňnesini uzadýar. Iki näkes biri-birinden öňürti jesede ýapyşyp, ony Keremiň islegine görä ýerleýärler. Şonluk bilen Kerem kakasynyň beren pullarynyň hemmesini ýerleşdirip, agşamara öýlerine gaýdyp gelýär. Ol kakasynyň ýanyna barýar-da, beren pullarynyň hemmesini nädip ýerleşdirişini jikme-jik gürrüň berýär. Kakasy hem:

— Bolupdyr oglum, «Ataň barka dost gazan, atyň barka ýol gazan» diýipdirler, dünýä maly dünýäde galar, gysgançlyk, bahylçylyk etmegin! Agalaryňdan tamam çykmady. Olar hiç wagt hem don ýapasy, il agasy bolup, mätäjiň göwnüni alan hem özlerini aldyran adam bolmazlar. Sen meniň tamamy ödediň. Indi hiç haçan seniň edeniňe däl diýmerin, senden dünýä malymy gysganmaryn. Seniň öz elin, öz ýakaň bolar ýaly edip goýbererin, oglum. Şu niýetiň, şu päliň bolsa, hiç wagt hor, zar ýa bir zada mätäç

bolmarsyň. Bar oglum, niýetiň ýoldaşyň bolsun, ýüzüň ýamanlyk görmesin – diýip, göwnüniň hoş bolandygyny aýdýar.

Kakasynyň hoşal bolanyňa begenip, Kerem ejesiniň ýanyna baryp, çay içip, nahar iýip arkaýynja ýatyp, hemişekisinden hem oňat dynjyny alýar. Onsoň öz işi bilen boluberýär.

Aradan birnäçe aý geçenden soň şäheriň söwdagärleri uly kerwen gurap, başga bir ýurda argyşa gitmekçi bolýarlar. Aýny şol wagt Keremleriň ýurdunda galla gytçylyk edýärdi. Amanylla baý hem Keremi ýanyna çagyryp: «Senem ýol şaýyňy tut-da argyşa gidýän söwdagärler bilen gidip, düýeleriňi galladan ýükle-de, argyşlap gel. Ýöne meniň köneje gylyjymy ýanyň bilen alyp gitgin. Şu pendimem tutgun. Hiç wagt suwly ýabyň güzerine golaý ýerde, şeýle hem köne harabanyň golaýynda ýatmagyn. Galanyny hem özüň bilersiň-dä» diýip, Keremi azyk, geým-gejim, pul bilen üpjün edýär-de, söwdagärlere goşup, argyşa ýollaýar.

Şonluk bilen, Kerem hem argyşçylara goşulşyp öňi-yzy görünmez uzyn kerwen bolup, başga bir ýurda argyşa ugrayar. Ýolagçylar şäherden çykyp gidip barýarkalar, kerweniň ýoly häki gonamçylygyň üstünden düşýär. Kerem şol tanyş mazara telim gezek göz aýlaýar we onuň goýlup gaýdylşy ýaly duranyňa göz ýetirenden soň ynjalýar. Edil şol halatda donunyň iki ýan synyny gaýtaryp guşagyna gysdyran bir daýaw pyýada argyşçylaryň ýanyna gelip: «Men talaban durjak, hak dawam ýok» diýip, özüniň talabanlyga alynmagyny sorýar. Emma argyşçylaryň hiç birinden ses çykmaýar.

Ol pyýada ahyryn Kereme ýüzlenip:

— Aý, ýigit, saňa talaban gerek dälmi, menem siziň kerweniňize goşulyp, ýurtlary görüp geläýsem diýýärim – diýip, örän sypaýçylyk we mylaýymlyk bilen haýyş edýär.

Şeýle mylakatly, daýaw, nurana adamynyň örän sypaýçylyk bilen ýalbaryp durşuna Keremiň rehim gelip:

— Ahow, dogan! Seniň maksadyň biziň bilen gidip ýurt görüp gelmek bolsa, onda maňa ýoldaş bolay, iýjek-işjegiň men-den, talaban gerek bolmasa hem seniň ýaly süýji sözli adam bilen ýoldaş bolsam, armanym näme — diýýär.

Ol adam:

— Ýok, ýok, men mugthor däldirin. Gerek ýerinde kömek ederin. Talaban durjak, emma hak dawam ýok, siziň kömegiňiz bilen başga ýurtlary görüp gelmek niýetim bar – diýip, ýene gaýtalaýar.

Kerem nätanyş adamyň bu sözleri çyny bilen tüýs ýürekden aýdýanlygyna pugta ynanyň: «Aý, bir adamyň göwnüni awlap bilmesem kör bolaýyn» diýen pikir bilen:

— Seniň islegiňi bitireýin welin, birimiz talaban, birimizem hojaýyn bolan kişi bolmaly, ony men oňarmaryn, ýöne ikimizem bir meňzeş ýürekdeş ýoldaş bolaly-da, her bir işi bileje hem deňje edibereli – diýýär. Talaban durýan:

— Men talabançylyk eden ýagdaýymda-da ikimiz ýürekdeş ýoldaş bolup bileris — diýip ylalaşmaýar. Şunluk bilen bular argyşçylar bilen gidiberýärler. Bular birnäçe wagt ýol ýöränlerinden soň, gün gijigip başlaýar. Argyşçylar özleri we mallary üçin düşlemäge amatly ýer peýläp başlaýarlar. Olaryň önlerinden uly ýap hem otluk meýdan çykýar. Ýolagçylar öz aralarynda maslahatlaşyp, şol ýerde düşleýärler-de, garaňky düşýänçä mallaryny otluga goýberip bakýarlar. Onýançä özleri hem nahar edinip we mallaryny ýanlaryna getirip, düýelerini çökerişdirip, beýleki ulaglaryny hem daňşdyryp ýatmakçy bolýarlar.

Bir görseler, Keremiň ýüküni ýazdyran we ýatmakçy bolýan ýeri edil suwly ýabyň güzeri eken. Şol wagt kakasynyň: «Suwly ýabyň güzerine ýakyn ýerde ýatmagyn» diýeni ýadyna düşüp, goşlaryny güzerden daşrak bir ýere daşamakçy bolýar. Emma ýoldaşy:

— Indiden soň daşap ýörmäli. Gowusy arkaýynja ýat-da, oňat dynjyňy al. Mallara-da özüňe-de, men hüşgär bolaryn. Galyberse-de, bu ymgyr çölün içinde gorkup-ürker ýaly hiç zat ýokdur. Eger bolaýan ýagdaýynda hem başa gelenini görübereris. Sen ýöne şol köne gylyjyňy maňa ber-de rahatja ýatyber – diýýär.

Bu sözleri eşiden Kerem, göwnüne hiç zat getirmän:

— Her kim öz hakyna kaýyl bolmaly bolar. Goşumyzy başga ýere daşamasak daşamaly welin, ýatmagy we garawulçylygy ikimiz hem gezekleşip, deňje ederis. Aýratyn meniň ýatyp, seniň garawulçylyk çekmegiňe men razy bolup bilmerin – diýýär. Onda ýoldaşy:

— Başga näme diýseň edeýin welin, maňa «gijesine ýat» diýme. Çünki gündiz düýäniň üstünde ukymy kemsiz alýaryn. Men gije ýatyp bilmeýärin. Saňa dözmezçilik edip ýa aýratyn gowy göwrünjek bolup edýändir öydüp göwnüňe gelmesin – diýip, pugta ynandyrýar hem Keremiň gylyjyny alyp, düýeleriň gapdalynda, suwly ýabyň güzerinde daş-töweregine hüşgär bolup oturýar.

Dym-dyrlyk, howa bolsa maýyl. Her kim çin arkan düşüp, süýji ukuda ýatyr.

Gijäniň köpi geçip, Aý dogýar. Az wagtdan soň Aý asmana galyp töwerek gündizlik ýaly ýagtylyp başlaýar. Çarlaklaryň sesi hem eşidilip başlaýar. Talabanyň gözüne ot-

çöpleriň arasyndan suwly ýabyň güzerinde bir zat kaklyşan ýaly bolýar. Talaban has hüşgärlik bilen seredip, gözünü şol tarapdan aýyrman, bir oturşyny üýtgetmän oturýar. Ol nämälim zat talabanyň gözüne ýene iki gezek äşgär görünýär. Talaban aýyň ýagtysyna pugta synlap, onuň ýylandygyny, onda hem aždarha çykan ullakan ýylandygyny anyklaýar.

Keremiň we beýlekileriň aždarhadan salamat galmaklarynyň alajyny edip başlaýar. Ol çalasyňlyk bilen argyşçylaryň özleri bilen göteren agaçlaryndan iki sanysyny alyp, çuň çukur gazýar-da aždarhanyň suwdan çykaýjak ýerinde, güzeriň her ýan tarapyna birini pugta dikýär, soň Keremiň gyljyny gynyndan çykaryp, ýiti yüzüni suwa tarap edip, her ujyny bir agaja berkleýär. Özi bolsa ýene öňki ýerine baryp, «Indi nähili bolarka?» diýip, iki gözünü hem şol ýere dikip oturýar. Aradan az wagt geçenden soň, guşlaryň jürrüldisi köpeliň, aýyň ýagtysyna ýatan mallaryň we adamlaryň hemmesi has aýdyň görnüp başlandan, hälki aždarha göwresiniň ýaryny suwdan çykaryp, başyny galdyrýar-da, agzyny hatap ýaly açyp, güzere has golaý ýatan Kereme tarap okdurylýar. Ýüzi güzere baka edilip iki ujy agaja berkidilen gyljy onuň hatap ýaly açylan agzyna germew bolup, aždarhany göni iki bölüp taşlaýar. Şol wagtyň özünde talaban ýatanlaryň hiç birini oýarman, bu işi hiç kime duýdurmajak bolup, ýuwaşlyk bilen baryp, gyljy çözüp alýar-da, aždarhanyň iki bölünmedik guýrugynyň kiçelen ýerini hem gyljy bilen iki bölýär. Soňra bolsa, onuň iki bölünen maslygyny ýeke-ýekeden süýrüp, ot-çöpleriň gürräk we ösgünräk ýerine eltip taşlaýar. Süýrelende ýere ýepbeşen otlary hem aýagy bilen kakýşdyryp, hiç kim bilmez ýaly edýär. Güzeriň gyrasynda diken agaçlaryny hem derrew sogrup, öňki ýerinde eltip goýýar, agaçlary diken çukuryňy-da hiç kim bilmez ýaly gömüp tekizleýär.

Az wagtdan soň daň atýar. Mallar örişip başlaýar. Talaban Keremiň mallaryny duşadyryp otlamaga goýberip, özi çay gaýnatmaga, nahar taýýarlamaga girişýär. Çay gaýnap nahar taýýar bolandan soň Keremi oýarýar. Her kim malyny örä goýberip, çay-çörek iýip-içmek bilen ýol şaýyny tutýarlar. Az salymdan kerwen ýola düşýär.

Olar az-ýöräp, köp-ýöräp agşamlyk ýene bir otluk ýere baryp düşýärler. Ýöne bularyň düşlän ýerleri harabaçylyga golaýjyk ýer ekeni. Ýene kakasynyň: «Köne harabaçylygyň golaýyn-da ýatmagyn» diýen sözi Keremiň ýadyna düşse-de beýleki argyşçylar düşlänlerinden soň sesini çykarmaýar, gyljy ýene talabanyňa berýär-de, özi arkaýyn ýatýar.

Talabany bolsa, adamlaryň hemmesi arkaýyn ýatandan soň, şol bir bolşy ýaly, düýeleriniň arasynda bir garaňky ýerde oturyp, hüşgärlik bilen öz garawulçylygyny edýär. Gijäniň köpi geçip, azy galanda birden harabaçylyk tarapdan bir uly nämälim zat görünýär

we ýatanlara tarap ugraýar. Ol ilki bir diňşirgenip durýar. Soň uklap ýatan adamlaryň burnuna bir zat ysgadyp çykýar-da, ýene yzyna öwrülip gidýär.

Talaban «Adamlaryň burunlaryna bihuş derman ysgadandyr. Hä diýmänem ýoldaşlaryny getirip bulary talajakdyr» diýen pikir bilen assa-assa ol garanyň giden ugruna tarap ýöreýär. Baryp görse, köne harabaçylyga girilýän ullakan derweze bar. Talaban gylyjyny syrýar-da, özüni pugta ykjamlap, derwezäniň agzynda garaňky böwrüne gysylyp duruberýär. Hä diýmän harabanyň içinden uzyn tirkelen düýe ýaly bolşup, läheň-läheň gara zatlar çykyp, bir-biriniň yzyndan derwezä golaýlaşýarlar we ýeke-ýekeden derwezedan çykyp başlaýarlar.

Talaban bolsa bar güýjüni jemläp, gylyçly derwezedan çykanyň başyny kesip taşlaýar, ýene bir az garaşyp durýar. Soň hiç zat görünmeýär. Ol yzyna adamlaryň arasynda aýlanyp görse, ýoldaşlarynyň hemmesi edil öli ýaly ýatyrlar diýýär. Talaban aralarynda gezip ýörse-de, birem oýanmandan soň, kerwençilere bir zowal ýetendigini duýýar. Soňra hälki derwezedan girip, harabaçylygyň içine aýlanyp başlaýar. Şol barmana bir jaýda saçyny darap oturan çaksyz owadan, ýaraşykly gyzyň üstünden barýar-da:

— Basymjak bol-da, bihuşy huşuna getirýän derman tapyp ber, işim gaty gyssagly, men geçip barýan ýolagçy – diýip, ony howlukdyrýar. Onda gyz:

— Galmagal etmäweri, ýuwaşja gepläweri, janyňa haýpym gelýär, bu harabaçylyk kyrk sany döwüň mesgenidir, bu ýere guş gelse ganatdan, gulan gelse toýnakdan galýandyr. Seniň hem öz janyňa haýpyň gelsin, duýmakalar ýuwaşlyk bilen çykyp gaçaweri – diýip jogap berýär. Onda talaban:

— Bu ýerde ýaşayan döwleriň sany näçe we olaryň baştutanlary haýsy? – diýip gyzdan soraýar. Gyz:

— Olar kyrk sany, kyrkysam dogan, in ulularyna bolsa Salar diýýärler, meni hem şu ýere getiren şol – diýýär. Talaban öldürilen döwleri gözüne görkezýänçä, gyz olaryň öldürilenine ynanmaýar. Gyz kellesiz ýatan döwleri görüp aşa begenip:

— Wah, şulary öldüren elleriňe güller bitsin, gum diýip garbanyň gyzyl-altyn bolsun! Hernä men biçäräni hem özüň bilen alyp gideweri – diýýär. Soň gyz döwleriň gymmat baha daşlarynyň, janly-jansyz mallarynyň örän kändigini talabana gürrüň berip başlaýar welin, talaban:

— Sabyr et, hemmesine wagty gelende eýe bolarys. Häzir bolsa meniň diýen dermanymy tapyp ber – diýýär-de, gyzy howlukdyrýar. Gyz dermany tapyp berenden soň oňa:

— Sen entek bu ýerde gal. Biz sanlyja günden gaýdyp geleris we seni hem ähli baýlyklaryň bilen alyp gideris – diýip, ýatan ýoldaşlaryna tarap ylgaýar hem-de dermany olara ysgadyp çykýar-da ýene düýeleriň arasyna baryp oturýar.

Aradan az wagt geçenden soň, ýoldaşlarynyň hemmesi asgyryşyp, bihuşlykdan açylýarlar. Onýança-da daň atýar we daş-töwerek ýagtylyp başlaýar.

Talaban bolsa hiç zat bolmadyk ýaly mallaryny duşaşdyryp goýberýär we hemişekileri ýaly çay-çörek taýýarlamaga girişýär. Şunluk bilen ýolagçylar çay nahar edinişip, goşlaryny düýelerine ýükläp, ýene ýola rowana bolýarlar we hiç ýerde düşlemän, düýelerini aýak aldygyna diýen ýaly haýdadyp agşam garaňky düşüberende barjak ýurtlarynyň bir ýan çetinden girip başlaýarlar.

Bu gün kiçiräk bir galanyň golaýjygynda bir otluk ýerde düşüp agşam şamyny edinýärler. Ertirden soň galanyň adamlary bilen salamlaşyp, hal-ýagdaý soraşyp, bu ýurduň ýagdaýyny bilýärler. Galla bolçulygy argyşçylary begendirýär. Olar ertesi gün ortan şähere girip, bir beletden salgysyny alyp, örän ullakan we tämiz bir saraýa baryp düşleýärler hem-de şol gün şähere çykyp galla satylýan bazarlara aýlanýarlar. Zatlaryň nyrhyny soraşyp bilýärler.

Olar saraýlaryna gaýdyp gelýärkäler ýolda: «Kim patyşanyň gyzynyň ýaşayan jaýynda bir gije bolup, ertesi ölmän çyksa, patyşa gyzyny şoňa berjek» diýip gygyryp ýören jarça gabat gelýärler. Bular geňirgenişip: «Bu gygyryp ýören adam dälimi ýa hakykatdan-da şeýle bir zat barmy?» diýip, ol şäheriň adamlaryndan sorayarlar. Soran adamlarynyň hemmesi-de: «Bu söz çyn, ýöne şu çaka çenli patyşanyň gyzynyň jaýynda bolup, ertire diri çykýan adam ýok. Náme belasynyň bardygyny-da bilýän ýok» diýip jogap berýär.

Gün ýaşýar, garaňky düşýär. Kerem hem talaban bilen kireýine tutan jaýlaryna barýarlar. Kerem talabana:

— Bagta töwegellik edeli, soňuny görüp gelen ýok, gel, patyşanyň gyzynyň jaýyna bileje baryp göreli – diýýär.

Onda talaban:

— Menrazy, ýöne şeýle şert bilen, sen gyzyň jaýyna gir-de, onuň ýanyna bar, men bolsa gapyda gyza görünmän perdä bukulyp duraýyn, ýöne gylyjy maňa ber. Men töwereginde garawulçylyk edeýin. Göze görnüp gelen bela bolsa, önünde ölýänçäm duraýyn – diýýär. Onda Kerem:

— Muny saňa men diýjek bolup ýüregime düwüpdim. Ikimiz hem bileje gideli gylyjy maňa ber-de, özüň gyzyň ýanyňa bar. Özüň bolsa tüýs diýen wagtyň, patyşanyň gyzyna mynasyp syratyň hem bar. Bu zatlaryň hemmesi bagty synamakdyr – diýýär. Şol gününň ertesi Kerem şa gyzynyň jaýynda bir gije bolmakçydygyny patyşa eşitdirýär. Patyşa hem kabul edýär-de:

— Ertir öli çykaýsaň, soragyň bolmaly däldir – diýip, Kereme şertini pugta düşündirýär.

Kerem talaban bilen maslahatlaşyp, bu pikirini kerwenbaşa hem duýdurýar. Agşam gylyjyny ýoldaşyna berýär-de, özi gyzyň jaýyna girýär. Talaban hem gyzyň ýaşayan jaýyna duýdurman girip, gapysynyň iç agzyndaky perdä bukulyp, hüşgärlik bilen seredip durýar.

Kerem gyz bilen bir entekläp gürleşýär, bälçireşýärler, söhbet edýärler. Şunluk bilen gijäniň köpüsi geçýär. Şol halatda Keremiň ukusy tutýar. Gyz dyzyny ýassap, Keremiň kellesini dyzynyň üstünde goýup ýatyrýar. Ikisem bada uka gidýärler. Edil şol pursat hälki gyzyň agzyndan bir ýylan kellesini çykaryp, dilini ýalmandyryp, Keremi çakmaga hyýallanýar.

Bu zatlaryň hemmesini görüp duran talaban diýseň çalasyňlyk hem hüşgärlik bilen gylyjyň ýitije uý bilen ýylanyň kellesini kakyp goýberýär. Ýylanyň göwresi bolsa, ýene gyzyň içine girýär. Talaban ýylanyň kesilen kellesini gylyjyň uý bilen alýar we gizleýär.

Daň atýar, gün dogýar: «Geçen gije patyşanyň gyzynyň jaýynda bolan ýigit ölmän çykypdyr, bagty gelipdir» diýen gürrüň ir bilen bütin şähere ýaýraýar. Hoş habary eşiden adamlaryň hemmesi «Patyşanyň gyzynyň bagty açylypdyr we ne gözəl ýigitleriň ölümüne sebäp bolmakdan dynypdyr» diýişip çaksyz begenýärler.

Şonluk bilen hem, patyşa Kerem bilen gürleşip, onuň nireden we näme maksat bilen gelendigini anyklap, az wagtyň içinde galla we gaýry gerek zatlaryndan argyşçylaryň yüküni ýetirýär. Gyzyny hem bir giden baýlyk, özüne degişli hemme gymmat baha zatlary bilen Kereme bagyşlaýar, uludan toý tutýar. Soň gyzy üçin aýratyn oňat Akmaýany bezäp berýär-de, argyşçylary, öz nökerleri, sazandalary bilen öňlerine düşüp, ýol-boýy saz-söhbet edip, gününň köpi geçýänçä ugradýar. Soň sag bollaşyp saglykda görüşmegi dileg edip yzlaryna öz şäherlerine gaýdýarlar.

Argyşçylar hem az ýöräp, köp ýöräp, ýolda pylança gün ýatyp-turup, ahyrda köne harabaçylyga ýetýärler, şu ýerde agşam-şamyny edinmekçi bolup düşýärler.

Talaban ýükleri ýerbe-ýer edip düýeleri duşaşdyryp goýberenden soň, çay-nahar taýýarlaşdyryp iýip-içip harabaçylyga tarap gidýär-de, hälki «Gaýdyşyn alyp gideris» diýen gyzyňy Keremiň ýanyna özi bilen alyp gelýär. Gyzyň gözelligine aňk bolan hem onuň nireden peýda bolanyňa düşünmän Kerem hiç kime duýdurmanjyk ýoldaşyna:

— Gözüň aýdyň, iki gözüň dört bolupdyr, senden tamam hem şeýledi – diýýär.

Onda talaban:

— Ýok, beýle däl, bolup hem bilmez. Bularyň ikisi hem döwleti bilen seniňki. Entek bu gyzyň tükeniksiz janly-jansyz gymmat baha döwleti hem bar. Olary hem häzir bir ýere jemläp, özümüz bilen alyp gideris – diýýär.

Kerem talabanyň bu gyzy nirden we nätüýslülük bilen getirendigine we janly-jansyz döwletiniň bolşuna düşünmeýär-de oňa ýüzlenip:

— Şu çaka çenli seniň diýeniňe, edeniňe däl diýmedim, indi senem meniň diýenimi etmeli bolarsyň, atyňy ýeke çapmak gowy bolmaz, maňa biri bes, muny özüň al, bolmasa men hem hiç haýsyny aljak däl. Ondan soň gyzlaryň ikisini hem ýerli-ýerine eltäýmeli bolarys – diýeninde talaban:

— Sen-ä juda dikdüşdi ekeniň. Eger sözümi ýyksaň, onda men bu gyza öýlenmän şa gyzyna öýlenjek – diýýär.

Onda Kerem:

— Öýlen, öýlen ikisini alsaňam seniň diýeniňe «däl» diýjek gümanym bolmaz – diýip jogap berýär.

Onda talaban:

— Patyşanyň gyzyna öýlenmegime razy bolýarmyň? Eger razy bolsaň, onda men ony öldürjek, gylyjyňy ber – diýýär-de, sen men ýok, Kerem oýlanyp ýetişmäňkä onuň elinden gylyjyny alyp, gynyndan çykarýar-da gyzyň üstüne topulýar. Gyz gylaç depesinden inerli bolanda, sandyrap gorkusyna zähresi ýarylan ýaly, aýylganç gygyrýar. Şol halatda gyzyň agzyndan başy kesilen aždahanyň läşi zyňlyp ýere gaçýar we gyz bihuş bolup ýykylýar. Ol birnäçe wagt ýatyp, ýene huşuna gelýär. Bu waka olaryň töweregindäki adamlaryň hemmesi haýran galýar. Şol pursat talaban Keremi ýoldaşlaryndan gyra çekip oňa beýlekiler eşitmez ýaly ýuwaşja şeýle diýýär:

— Dostum, Kerem, men ýurt görmek üçin saňa ýoldaş bolmadym. Men seniň ýedi tylla berip, näkeslerden halas eden jesiňdirin. Seniň ol eden ýagşylygyňy entek gaýtaryp bilmedim. Elbetde, kysmatdyr, nesip çekse ýene hem gabat gelişeris. Ol eden ýagşylygyňy haklaşmaga synanyşaryn. Ölen adam baýlygy, gyzy näme etsin – diýýär we ýigide suwly

ýabyň güzerinde iki bölüp taşlan aźdarhasy bilen bolan wakany-da, döwleri gyryp, Keremiň özüni we ýoldaşlaryny bihuşlykdan açyşyny-da, gyzy nädip alyp gaýdandygyny-da jikme-jik gürrüň berýär. Soňra bolsa şa gyzynyň agzyndan çykan ýylanyň kellesini kesendigini aýdyp, onuň dilini Kereme görkezýär.

— Ine, onsoň ýylanyň şa gyzynyň içinde galan läşini syrma gylyç bilen gorkuzyp daşyna çykardym – diýip, bolan wakalaryň baryny Kereme düşündirýär. Kerem bir agzam geplemän ýoldaşynyň ýüzüne seredip haýran galyp durýar. Ol:

— Bu zatlar, şu çaka çenli size gümürtik bolan hem bolsa, indi hemmäňize äşgär boldy. Döwleriň läşini hem aýlanyp görüň, olaryň döwletini ýygnaň, hemmäňize-de ýeter, taşlap gitmäh, öz gazanjyňyzdyr, hökman alyp gidiň. Gyzyň özüne degişli zady özüne berip, galanyny deň paýlaşsaňyz hem, alyp gidip bilseňiz az däl. Galan işleriňe hem kömekleşdim welin, maňa-da belli möhlet berildi, wagtynda baryp ýetişmesem bolmaz. Ýöne menden agyrap-ynjan bolsaň günämizi geçeweri – diýýär-de, hoşlaşan wagtynda, sakalyndan bir entek gyl ýolup, Kereme berýär hem-de:

— Bardy-geldi bir kynçylyga duçar bolsaň, şularyň birini tütetseň, şol sagat ýanynda tapylaryn – diýip, ýigidiň gözünden gaýyp bolup gidýär. Ýürekdeş ýoldaşynyň birden özüni terk edip gitmegi Keremi tukatlandyrýar, ýüki agralan ýaly bolýar. Şol halat ýanyndaky gyzlaryň ikisi iki ýerden Kereme ýüzlenip:

— Bu ymgyr çölün içinde tukatlanyp ýüzüni asyp oturmak ýagşy däl. Mallaryňyzyň ýanynda adam goýuň, galanlaryňyz harabaçylyga baryp, döwleriň janly-jansyz hemme gymmat baha döwletini alyň-da, soň öz araňyzda maslahatlaşyp, paýlaşyň – diýýärler. Kerem hem bularyň sözünü makul bilip:

— Şeýle artykmaç, kän döwleti alyp gitmäge biziň hiç birimizde hem artykmaç ulag ýok — diýýär. Onda döwlerden alnan peri:

— Ulag işi aňsat, döwleriň teblehanasy bardyr. Ol ýerde ullakan asylygy jaň bardyr. Şol jaňy üç gaýta batly kaksanyz kyrk baş sany eýerli-uýanly jylawlaryny çeyneşip duran atlar we kyrk baş sany hem hemme zady üpjün palanly gulan hasanaklaşyp geler. Hemmesiniň önünde has güýçli we nazarkerde bir gulan bardyr. Ol şol kyrk dogan döwleriň in ulusynyň münýän gulanydyr. Ony eýesi ýa-da men bolaýmasam başga hiç kim tutup bilýän däl. Ol tutulandan soň beýlekilerini tutmak aňsatdyr. Eger döwleriň janly mallary zerur bolsa onda nazarkerde gulany harabaçylygyň günbatar çetindäki depä çykarsaňyz, ol iki gaýta kişnär weli, meýdandaky öz peýwagtyna gezip ýörän çopansyz goýundy geçileriň, düýedir sygyrlaryň hemmesi höküdikleşip gelerler. Düýeleriň içinde

howutly-halykly ýük daşalýany örän kändir. Howlukmasaňyz, olary hem toplap alyp gitseňiz, köplük etmez – diýýär.

Kerem, bu sözleriň hemmesini diňläp we indiki etmeli işlerini oýlanyp, baryp kerwenbaşa şol baýlyklar hakynda gürrüň berýär. Döwleriň gaznasyny we mallaryny toplamagyň hem paýlaşmagyň zerurdygyny aýdyp sala salýar hem olary kömege çagyryýar, ol baýlyklary öz aralarynda paýlaşmalydyklaryny aýdýar.

Bu sözleri eşidip duran argyşçylaryň käbirleri öz aralarynda: «Keremiň şu diýýän zatlary çynmyka, patyşanyň gyzynyň jaýynda bolup ölmän çykan gijesi akylyna zyýan ýeten bolaýmasyn. Şa gyzynyň ýelginine kelle ýeňillik edip, agzyna gele-nini ýañrap duran bolaýmasyn. Kyrk sany döwi bir adamyň öldürip biljegi, heý, akyla sygjak zatmy? Şeýle zady öň eşideniňiz barmy, munuň diýýän zatlary şu harabaçylykda bolsa, onda daş däl, barlaýmak boljak welin, beýle tükeniksiz döwlete eýe bolmak kellä sygmajak zat. Ýöne bu bir salgyma çapmak bolaýmasa diýişýärler. Bularyň gürrüňlerini dymyp, diňläp oturan garry kerwenbaşy:

— Dünýede her hili zadyň hem bolmagy mümkin, ynanmazçylyk etmän, bu zatlaryň hemmesi bagt işidir. Her niçik-de bolsa, öňürti döwlerden galan gyzyň göwnüne ýetip galanyny öz araňyzda deňje paýlaşmagyňyz gerek. Az-kem ynanmazlyk edýäniňiz derwezäniň agzyna baryp görüň, ol ýerde döwleriň maslygy barmy, eger bar bolsa agzyňyza gelen rysgy sessiz-üýnsüz gaýrat edip ýygnaň we alyp gidiň – diýýär.

Garry kerwenbaşynyň sözünü gutararyna mähetdel argyşçylardan üç-dört sanysy gidip, derwezäniň golaýyna barýarlar, porsan maslygyň ysy burunlaryndan beýnilerine çenli ornap, yzlaryna gaýdyp gelýärler we serreleşip ýatan kellesiz döwleri görendiklerini aýdýarlar. Kerwenbaşynyň maslahaty bilen argyşçylar, mallar ürkmez ýaly döwleriň maslyklaryny şol ýerdäki ullakan çukura gapgaryp, üstüni gömýärler, çöp baryny ýygyp üstüne üşürýärler-de otlýarlar. Soňra bolsa, Keremdir gözel peri bilen gidip, döwleriň gaznaly jaýlaryny barlaýarlar. Baýlyklaryny ýygnaý, ulaga ýüklemeli edip goýýarlar. Onsoň mallaryň ugruna çykýarlar. Peri gulanlaryň, ylaýta-da döwleriň hut özleriniň münüp, öz terbiýelerine öwrenişdiren gulanlarynyň adamzatdan ürkjekdigini bilýänligi üçin argyşçylaryň hemmesini bir buky ýerde gizläp, özi üç gaýta jaň kakýar. Gulanlar derrew ýüzün salyp tozan turzuşyp gelýärler. Hemmesinden öň uly döwüň münýän gulany gelip gyzyň alkymynda durýar. Gyz bolsa gulany ýörite ýasalan agyzdrygy bilen agyzdryklaýar-da, ýatagynda mäkäm daňyp goýýar. Beýleki münülýän we ýük ýüklenýän gulanlary hem şonuň ýaly edişdirýär. Soňra ilki gelen gulany münüp, soň harabaçylygyň

günbatar çetindäki depäniň üstüne çykýar-da, gulanyň iki gulagynyň arasyny we ýeňsesini sypaşdyrýar. Gulan bar güýji bilen üç gaýta kişneýär. Onuň sesini eşiden batlaryna döwlere degişli mallaryň hemmesi hasanaklaşyp harabaçylyga gelýärler. Gyzyň ýolbaşçylygynda düýeleriň arasyndaky howutly, halykly, owsarly erkekleri, ýük ýüklenýän gulanlary, taýýarlanylýp goýlan gymmatbaha baýlyklaryň ýanyna eltip hemmesini ykjam ýükleýärler. Gyzyň maslahaty bilen uly döwüň münýän gulanyna kerwenbaşy, galanlaryna beýleki argyşçylar münmeli bolýarlar. Şeýle ýük bilen argyşçylar az ýöräp, köp ýöräp argyşa barýarkalar bir gije ýatyp geçen güzerleriniň ýanyna barýarlar. Ol ýerde ýük ýazdyryp, biraz dynç alýarlar. Şol halatda Kerem, usulyk bilen ot-çöpleriň arasyny barlap, iki ýarylyp taşlanan uly aźdarhanyň maslygyny görýär-de talaban töwereginde gezip ýören ýaly ony küsöp garanjaklaýar. Soňra Kerem bu wakany hem kerwenbaşy gürrüň berýär. Kerwenbaşy başlary kesilip ýatan döwleri hem ýatlap:

— Seniň talabanyň biziň salamat galmagymyza, munça baýlyga eýe bolmagymyza sebäp bolupdyr. Eger ol bolmadyk bolsa, döwlere ýetirmän, diňe şunuň özi hem biziň hemmämizi ýuwardy – diýýär.

Birnäçe menzil ýol ýöränlerinden soň, günüň agramly bölegi geçip, gün gijigip başlaýar. Olar oňat otluk-suwluk ýere ýetýärler-de, şol ýerde agşamlamakçy bolýarlar. Ýükleri düşürýärler, ýük ýüklenýän mallary duşap goýberýärler. Kerem ýoldaşynyň özlerine birigen ýerinden çen tutup, onuň ýatan gonamçylygynyň daşda dældigini bilip, hiç kime hiç zat diýmän, adamlardan saýlanyp öwlüýä girip, ýoldaşynyň mazaryna baryp, aýat okaýar. Gaýdanda welin, ol mazaryň içinden çykyp, özi bilen ýene bir gezek hoşlaşaýjak ýaly yzyna garanjaklaýar.

Soň bolsa iň ýakyn ýürekdeş dostuny öwlüýäde goýup gaýdan ýaly gynanyp-gynanyp gaýdýar. Kerwenbaşy ýola düşen batlaryna sag-salamat gelýändiklerini buşlamak üçin öňi bilen Amanylla baýa bir daýaw atlyny buşlukçy ugradýar. Buşlukçy gapyda ardynjyraýar. Amanylla baý içerden: «Kim hem bolsaň geliber, gapy açykdyr» diýip gygyrýar. Buşlukçy jaýa girýär-de, salam berip, baý bilen görüşýär.

Amanylla baý amanlyk-saglyk soraşyp, myhmanyny düşek üstüne öz ýanyna geçirip oturdýar. Soň aýalyna çay buýrup öz ýanyndan: «Oba oglany hem bolsa, elbetde, bir işjagazy bardyr, ýogsam beýle gijigip gelmezdi, indem utanyp aýdyp bilmän oturan bolaýmasyn» diýen pikir bilen:

— Ýeri, hanym, sag-aman gezip ýörenmisiňiz, bize gelen özüni agasynyň-inisiniň öýüne gelen ýaly duýýandyr, çekinji-räp oturma – diýip, oňa söz açmaga ýol arçayar. Onda buşluga gelen adam:

— Men-ä Kerem dagy bilen argyşa gidipdim. Şähere bir menzil galanda düşledik. Kerwenbaşymyz bilen Kerem ikisi maslahatlaşyp, meni size buşlukçy edip iberdiler. Kerem jan özi bilen iki sany perinem alyp gelýär – diýýär.

Şeýle hoş habar eşiden Amanylla baý özi üçin geýmäge niýetläp ýörite tikdiren ýüpek donuny buşlukça berýär. Soňra Amanylla baý aýaly bilen maslahatlaşyp, iki uly ogluny ýollap, hossarlaryny, göwün diýen adamlaryny çagyryp, olar bilen daň atan badyna argyşçylary garşylamaga ugraýarlar.

Aýalyna bolsa:

— Sen hem gelinleriň, goňşularyň bilen toý serenjamyňy tutuber – diýip tabşyrýar.

Şonluk bilen Amanylla baý atylara baş bolup, şäherden çykyp ugraýar. Gün günorta boluberende, haýdaşyp gelýän argyşçylaryň önünden çykýarlar. Argyşçylar we bärden baranlar atdan düşüp, görüşýärler, saglyk-amanlyk soraşyp, ýene atlanyp şähere ugraýarlar.

Argyşçylar ýolda bolan wakalary biri-birinden öňürti Amanylla baýa gürrüň berşip, şähere nädip ýetenlerini hem duýman galýarlar.

Şähere gelenlerinden soň kerwenbaşy döwlerden alnan gymmatbaha zatlary Amanylla baýyň howlusyna eltdirip, mallar paýlaşylýança, ýaş oğlanlary garawul goýýar. Garawullar garawulçylygyny edýärler, beýlekiler öz ýükleri bilen hersi öz öýüne dargaýar. Amanylla baý bolsa tä daň atýança meýlis edýär. Ertesi ýene ýedi günden soň üç gije-gündizläp toý tutjakdygyny mälim edip, üç sany jarçyny goňşy şäherlerdäki we obalardaky adamlara tarap ugradýar.

Kerwenbaşy ertir ir bilen Keremiň we onuň kakasynyň ýanyna gelip:

— Hany, ol mallary we zatlary näderis? – diýeninde Amanylla baý:

— Ol baýlyklar bilen meniň işim ýok: «Ekgende ýok, dikgende ýok, harmanda häzir hoja» bolup bilmen, maňa azar bermäň-de, näme etseňiz özüňiz ediberiň – diýýär-de, ol zatlara düýbünden üns bermeýär.

Kerem hem:

— Men bir ýaş oğlan pylan zeýilli edeliň diýip maslahat berip biljek däl. Hemmesine ýolbaşçylyk edip, ýygnadanam we getirdenem özüňiz. Onuň üçin hem ol zatlaryň we mallaryň hemmesini özüňiz ýolbaşçylyk edip, hiç kimiň göwni galmaz ýaly edip paýlasaňyz, men razy. Men-ä öz tarapymdan sizi wekil edýärim. Onuň üçin menden örän

arkaýyn boluň-da näme etseňiz şony ediberiň. Dogrymy aýtsam, şol belalardan sag salamat galyp, sag-aman gaýdyp gelmegim meniň üçin tükeniksiz döwlet – diýip, ol işe özüniň gatyşmajagyny pugta ynandyrýar.

Kerwenbaşy:

— Kerem, oňatja bol, özüni oglanlyga salan bolup, işiň iň jogapkärli ýerini meniň üstüme ýüklejek bolma, bu zatlary paýlamagy we adamlaryň hemmesini razy etmegi, men arkam bilen daş çekenden agyr görýärin. Onsaňam baýlyklaryň ele düşmeginiň sebäpkäri özüň. Ol zatlarda beýleki adamlaryň dahyly ýok. Diňe getirişdiler. Gazanmagyň hötdesinden gelşiň ýaly olara eýe bol. Öňünde-de uly toýlaryň bar. Seniň edeniňe men-ä hasap däl, beýlekilerem razy bolarlar. Bu zatlaryň hemmesiniň nähililik bilen gazanylyşyna, oglanlaryň özleriniň aman galyşyna hemmesi oňat düşünýär – diýýär.

Onda Kerem:

— Maňa uly mallaryň birem gerek däl. Paýlaşyň-da gutaryň diýýär-de, gidiberýär.

Kerwenbaşy haýal etmän, ýoldaşlarynyň hemmesini mallaryň ýanyna çagyryýar, hem mallaryň hemmesini derrew hasaba alýar-da, ýoldaşlaryna:

— Ýeri, oglanlar, indi näme beýdişip dursuňyz, mallardan haýsyňyza näçe gerek bolsa alyň-da gidiberiň – diýýär. Emma ýoldaşlary Keremiň özüniň gelmegini talap edýärler.

Kerwenbaşy:

— Kerem ýaly ýaş oglana azar bermän, onuň onsuz hem paýlamaly zady az bolmaz. Ýöne özüňiz gaýrat ediň-de basymjak paýlaşyň, mallary aç saklamaň – diýýär.

Kerwençiler ýene Keremiň gelmegine garaşýarlar. Soňra ony gidip alyp gelýärler. Emma Kereme gulak asman, iki gyzy hem paýa şarik etmekçi bolýarlar. Kerem düýbünden ylalaşmaýar. Onda kerwençileriň biri:

— How, millet, aslyna seretseň, bu mallaryň hak eýesi peri gyz bolmaly. Bular döwlerden oňa galan miras ahyryn. Geliň, hemmesini eltip Amanyyla baýyň howlusyna gapgaralyň. Toýlaryna goşant bolar. Mallarda biziň dahylymyz ýok. Biz ony diňe getirişdik – diýýärler. Bularyň aýdanlaryny kerwenbaşy bada makullaýar:

— Asyl meniň kelläme gelmese näme? Baýlyklaryň eýesi bar eken-ä, asyl biz bulary paýlaşmakçy bolýarys. Şindi hem bolsa aýny wagtynda duýupdyrys.

Onda Kerem:

— Ol gyzyň miras eýesi bolmaga dawasy ýok. Bu diýýän zatlaryňyz onuň düýbünden ýadyna hem düşmeýär. Nirde bir ýada düşmeýän zatlary tapýarsyňyz. Şol

perini, meni razy etjek bolsaňyz, oňat razylaşyp öz araňyzda paýlaň-da gutaryň. Ony etmeseňiz, onda eger razy bolsaňyz men olaryň hemmesini şäherden çykaryp tokaýa kowaryn – diýýär.

Onda märekeden biri:

— Ähli bela beterlerden sypyp gelip çagajyklarymyza ýüzümüz düşdi. Oňat argyşlap geldik. Bize mundan uly nähili sylag bolsun? Şol sylagyň aşagyndan çykyp bilsek biz razy – diýýär.

Kerem:

— Meniň sözümi kabul etmeýän bolsaňyz, onda men kakamy we ol gyzy getireýin – diýip, öýlerine ylgap gidýär. Kerwenbaşy:

— Munuň çyny, kakasam, ol gyzam munuň sözünden çykmaz. Ylalaşaymasak mallary şäherden çykaryp kowmaga hem ýaltanmaz – diýýär.

Az salymdan soň Amanylla baý ýany bilen Keremi we gyzy hem alyp gelýär-de:

— Ýeri, how, adamlar! Keremi näme öýkeledipsiňiz, onuň göwnüni ýykmaň-da diýenini ediň. Menem, ynha, gelnimizem şoňa razy. Basymrak paýlaşyp gutaryň-da, toýa kömege baryň! – diýip, çürt-kesik jogap berýär-de, gyssanmaç yzyna öwrülýär. Ahyrda mallar agzybirlik bilen paýlaşylýar. Gulak assa-asmasa Keremiň perisine-de bir ülüş berýärler we seslerini-üýnlerini çykarman olary Amanylla baýyň howlusyna goýberýärler.

Amanylla baý başyny ýaýkap olaryň zyndan seredip galýar.

Amanylla baýyň toýuny uly il bolup sowýarlar. Baý toýda döwlerden galan altyn-kümüşleriň hemmesini ilata paýlaýar.

Toýdan soň Kerem bütin şäheri ýygnap, talabana uly hudaýýoly berýär. Yzyndan hem argyşa gidenler bilen birleşip, talabanyň üstüne gümmez galdyrdýar.

2.66. Üç Gyz Dogan

Bir bar eken, bir ýok eken, gadym eýýamda bir baý adam bar eken. Ol baýyň üç sany gyzy bar eken. Olar biri-birinden ýalta eken. Baý bu gyzlaryna: «Goýnuň ýatagyny arassalap geliň» diýip, ýumşa iberse: «Häý, ýatagy garalan» diýşip hüňürdärmişler. «Sygryň ýatagyny arassalaň» diýse, «Heý, toýnagý düşen» diýermişler. Baý: «Düýän ýatagyna serediň» diýse, «Häý, dabany düşen» diýermişler.

Bir gün baý bir ýerden gelip gyzlaryna:

— Gyzlarym, meniň guşagymy çözüşiň, çigşipdir. Halys ugruny tapmadym – diýipdir. Uly gyzy:

— Kaka men ýüpek işip otyryn — diýipdir. Ortanjy gyzy:

— Kaka, tahýa bejerip otyryn, elimi kirletmäýin-le – diýip jogap beripdir. Kiçi gyzy:

— Men gurjak oýnap otyryn — diýenmiş.

Baý ahyry aýalyny çagyryp, guşagyny çözdüren. Baýyň guşagyndan igde dökülipdir. Gyzlary ylgaşyp gelenmişler.

Kakasy olara: «Biriňiz ýüpek işýädiňiz, ikinjiňiziň tahýaňyz kir boljakdy, üçünjiňiz gurjak oýnaýardy, baryň işiňiz bilen boluberiň» diýipdir. Soň baý gyzlaryna: «Men sizi igdäniň bol ýerine alyp gideýin. Emma igdäniň ýanyna baranyňyzdan soň, ýokaryňyza seretmäň» diýen. Baý şeýdip, gyzlaryny bir gün meýdanda goýup terbiýelemek islän. Onsoň baý her gyzynyň eline bir ýyrtyk halta berip, özi-de eline bir gaty meşik alyp gidiberen. Igdelige ýetensoňlar, baý igdä münüp kakmaga duran. Baý bir salym igde kakyp, soňam gyzlaryň gözüne çöp, atyp gaçyp giden.

Gyzlar ýokarsyna garaman igde çöpleseler hem, hiç haltalary dolmandyr. Bir görseler, haltalarynyň düýbi ýyrtyk eken.

Gyzlaryň biriniň ýanyndan iňne çykan, biriniň ýanyndan sapak çykan, haltalaryny tikip, gaýtadan igde çöpläp, haltalaryny dolduranmyşlar-da, öýlerine gaýdanmyşlar.

Gelseler, ýurtlary garalyp ýatyrmyş.

Gyzlaryň biri:

— Ejem meni ýagşy görýän bolsa, aýnam bilen daragymy goýandyr – diýen.

Ortanjy gyzy bolsa:

— Ejem meni ýagşy görýän bolsa, suwly kündügimi goýandyr – diýen.

Kiçi gyzy bolsa:

— Ejem meni ýagşy görýän bolsa, gatyk bilen çöregimi goýandyr – diýen.

Baryp görseler, aýdanlary ýaly, üçüsiniň hem diýen zatlary bar eken.

Olar gatyk bilen çöregi üýşüp iýipdirler.

Soň:

— Eý, goýnuň ýatagy, biziň öýümüz nirä göçüp gitdi? – diýip sorapdyrlar.

Onda goýnuň ýatagy:

— Hä, siziň «ýatagy garalan» diýen sözüňiz bardyr – diýen.

Soň:

— Sygryň ýatagy, öýümüz nirä göçüp gitdi? – diýip soranlar. Sygyr ýatagy:

— Hä, «toýnagy düşen» diýen sözüňiz bardyr – diýen. Soň düýe ýatagyna baryp:

— Düýe ýatagy, biziň öýümüz nirä göçüp gitdi? – diýenler. Düýe ýatagy:

— Hä, «dabany düşen» diýeniňiz bardyr – diýen. Soň görseler, bir toklujyk galan eken. Gyzlar tokludan öýleriniň nirä göçenini sorapdyrlar.

Toklujyk:

— Bir ýanymda suw, bir ýanymda ot goýsaňyz, aýdaýyn – diýipdir.

Bular-da toklynyň bir ýanynda ot, bir ýanynda suw goýupdyrlar.

Ondan soň tokly:

— Şu ýoldan gidiberiň, barýakaňyz ýol iki aýrylar. Hünjüli ýola düşseňiz, bararsyňyz – diýipdir.

Şundan soň, gyzlar toklynyň ýanyndan aýrylyp, ýola düşüp gidiberipdirler. Gidip barýakalar, ýol iki aýrylypdyr. Uly gyz bilen ortanjy gyz hünjüli ýola düşüp gidiberipdirler. Kiçi gyz bolsa ak ýola düşüp gidiberen. Uly gyz bilen ortanjy gyz hünji çöpläp gidiberen. Ep-esli ýöränsoňlar, kiçi gyz-da gorkup, beýleki doganlarynyň ýanyna gelen. Üç gyz ýola düşüp gidip oturyşlaryna, önlerinde bir jaý görnüpdür. Az ýöräp, köp ýöräp, şol jaýa ýetipdirler. Görseler, jaýyň içinde bir döw bar eken. Ol:

— Gözenekden göz görünýär,

Gözi doly ýaş görünýär.

Çyk-da gözle, Gülbike – diýen.

Gülbike çykyp, gyzlara:

— Gaçyň, bolmasa döw sizi iýer – diýen. Soň jaýa girip:

— Daşarda hiç kim ýok – diýen.

Gyzlar onda-da gaçman duranmyşlar. Ýene-de döw:

— Gözenekden göz görünýär.

Gözi doly ýaş görünýär.

Çyk-da gözle, Gülbike – diýen.

Gülbike bu gezegem daş çykyp, gyzlara gaçmagy maslahat beren. Gyzlar gulak asmandyrlar.

Üçünji gezek döwüň özi çykýar. Görse, ynha, üç sany gyz dur. Döw olary öýe salýar soň:

— Siz oturyň. Men degirmen üwäp, size çörek bişirip getireýin – diýip çykyp gidipdir.

Döw giden badyna Gülbike gyzlara:

— Siz gaçyň, bolmasa döw gelensoň, sizi iýer, ol çörek bişirmäge gidenok, dişini çalmaga gitdi – diýýär. Onda gyzlar:

— Biz nädip gaçaly! – diýip ýüzlenýärler.

Gülbike olara şeýle maslahat beripdir:

— Siz işikden degirmen daşyny asyň, bir gaby külden dolduryp, tüýnükden asyň. Döwüň oturjak ýerine myh kakyň, döwüň gyzynyň garnyndan ýabagy geçiriň. Döw zzyňyzdan kowup ýetiberende, aýnaňyzy zyňyň-da: «Ýylçyr gaýa bol» diýiň. Eger onda-da gutulyp bilmeňiz, daragyňyzy zyňyň: «Demir tikenler boluň» diýiň. Onda-da gaçyp gutulyp bilmeňiz, kündügiňizi zyňyň: «Düýpsiz derýa bolasyň» diýip gaçyň. Şunuň bilen döwden gaçyp gutularsyňyz.

Gyzlar Gülbikaniň tabşyryşy ýaly edip, gaçyp gidipdirler.

Döw dişini çalyň, gyzlary iýjek bolup gelipdir. Görse, gyzy inläp ýatyrmyş. Döw:

— Inleme balam, inleme, Ýüregim gara daşdyr – diýip, işikden girjek bolanda, maňlaýyna degirmen daşy degipdir. Maňlaýyny tutup, içerik girse, gözüne kül dolupdyr. Oturyberjek bolanda, otyr ýerine myh çümüpdür. Döw içiniň ýangynjyna gyzyny iýipdir. Soň jaýynyň üstüne çykyp seretse, gyzlaryň garasy ýitip barýarmyş. Döw olary kowup başlapdyr. Ýetdim-ýetdim diýende, gyzlar: «Ýylçyr gaýa bol» diýip, aýnany zyňypdyrlar. Aýna ýalama gaýa bolupdyr.

Döw bu gaýadan itiň gününü görüp geçipdir. Soň ýene-de kowupdyr. Ýetdim-ýetdim diýende, gyzlar: «Demir tikenler bolasyň» diýip daragy zyňypdyrlar. Döw mundan-da itiň gününü görüp geçipdir. Döw ýene-de kowup başlapdyr. Ýetdim-ýetdim diýende, gyzlar kündügi zyňyp: «Düýpsüz derýa bolasyň» diýipdirler. Kündük düýpsüz derýa bolupdyr. Döw gyzlardan:

— Aý, gyzlar, bu derýadan nädip geçdiňiz? – diýip sorapdyr. Gyzlar:

— Etegemizi daşdan dolduryp, boýnumyzdan daş asyp, geçip gaýdyberdik – diýipdirler.

Döw boýnuna daş asyp, etegini daşdan dolduryp, derýa girip gark bolupdyr.

Indi habary gyzlardan alyň. Gyzlar ajygypdyrlar. Kiçi gyz aglap, ýer dyrmap otyrka, bir üzüm tapypdyr. Ony ejekelerine beripdir. Iki uly dogan muny iýip, kiçi gyza zat bermändirler.

Ýene-de kiçi gyz aglap, ýer dyrmap otyrka, bir erijek tapypdyr. Doganlaryna: «Ynha, men bir erijek tapdym» diýipdir. Doganlary ony hem elinden alyp, biri etini, biri maňzyny iýipdir. Ýene-de kiçi gyza zat bermändirler.

Kiçi gyz aglap, ýer dyrmap otyrşyna ýerden bir aňaç tapypdyr. Ol:

— Waý, ejekeler, bu ýerde bir tagta bar – diýip gygyrypdyr. Gyzlaryň üçüsi üç ýerden ol tagtany göterip beýläk taşlapdyrlar. Görseler, tagtanyň aşagynda bir uly öý bar. Öýüň içine girip görseler, aş bişip dur, çay gaýnap dur. Gyzlar çay-nahar iýip-içipdirler, soňam her haýsy bir gabyň içine girip ýatypdyrlar.

Agşam döw gelip, gaty çörek bilen çay içipdir-de ýatypdyr. Ertir döw turanda, gyzlaryň üçüsi üç ýerden döwi urup öldüripdirler. Soň gyzlaryň üçüsi-de erkek adamyň eşiğine girip biri goýun çopan, biri sygyr çopan, beýlekisi hem düýe çopan bolupdyr.

Günden gün geçipdir, aýdan aý geçipdir. Bir gün patyşa öz wezirleri-wekilleri bilen sähra seýle çykyppdyr. Gyzlar bulary görüp, myhmançylyga çagyrypdyrlar. Soňra gyzlar olardan önünçä gelip, gyz eşiklerini geýip otyrypdyrlar. Patyşany, wezir-wekillerini söwüş soýup hezzetläpdirler. Nahardan, çaydan keýpini köklän patyşa gyzlardan:

— Durmuşa çykmak niýetiňiz barmydyr? – diýip sorapdyr. Onda gyzlaryň ulusy:

— Gyz bolsa äre barar, ýigit bolsa aýal alar – diýipdir. Patyşa wezir-wekillerine:

— Hany, ýigitler, halanyňyzy saýlaň! – diýipdir.

Wezirleriň biri:

— Men uly gyzy aljak – diýipdir.

Wekil:

— Men ortanjysyny aljak – diýipdir.

Patyşanyň özi kiçi gyzy alypdyr. Ondan soň wezir uly gyздan:

— Sen maňa näme iş bitirip berersiň? – diýip sorapdyr. Onda gyz:

— Ýanawuçly aş bile, goşawuçly duz bilen bütin ilatyňy gaýtararyn – diýipdir.

Ondan soň wekil ortanjy gyздan sorapdyr. Ortanjy gyz:

— Bir aty eýerleýänçäň, bir köýnek, bir balak tikip egniňe geýdirerin – diýipdir.

Ondan soň patyşa kiçi gyздan sorapdyr. Kiçi gyz:

— Men saňa altyn saçly ogul bilen, kümüş saçly gyz dogrup bererin – diýipdir.

Patyşa wezir-wekili bilen az ýöräp, köp ýöräp, öz ýurtlaryna gelipdir, toý tutup, gyzlary nikalap alypdyrlar.

Uly hem ortanjy gyz wezire, wekile eden ähtlerini ýerine ýetirenmişler.

Kiçi gyzyň hem aýdan aý, günden gün geçip, altyn saçly ogly bilen kümüş saçly gyzy bolupdyr. Kiçi gyzyň doganlary bu ýagdaýa görüplik edip, çagajyklary ýok etmegi ýüreklerine düwüpdiler we ynsajynsa duýdurman, çemini tapyp, çagajyklary sandyga salyp, derýa oklapdyrlar. Gyzyň goltugyna bolsa güjük salyp goýýarlar hem-de patyşa: «Aýalyň güjük dogurdy» diýip habar edýärler.

Patyşa gazaba münüp, güjügiň gözünü oýup, guýa taşlapdyr. Aýalynyň bolsa guşaklygyndan aşagyny ýere gömüp: «Iki göwsünden it asyp goýuň» diýip buýrupdyr.

Indi habary kiçi gyzyň çagalaryndan eşidiň:

Derýada akyp barýan sandygy bir garga bilen döw görüpdür. Döw: «Sandygyň içi meniňki», garga hem: «Daşy meniňki» diýipdir.

Garga baryp sandygy derýadan çykarypdyr. Sandygy açsalar, içinde Aý bilen Güne berimsiz bir oglan bile bir gyzjagaz ýatyrmyş. Garga sandygy göterip gidiberen. Döw-de oglanjyk bilen gyzjagazy öýüne getirip idediberen.

Aýdan aý, günden gün geçip çagalar ýedi ýaşyna ýetipdir. Bir gün döw:

— Balalarym, meniň sanalgym doldy, basym ölerin – diýipdir. Olar:

— Ejemiz-de sen, kakamyz-da sen, sen ölseň, biz näme işläris?! – diýip aglaşypdyrlar. Onda döw:

— Men ölenimden soň jaýlap, başujymda kyrk gije, kyrk gündiz aglap otursaňyz, şonda bir gara at çykar, şol at sizi maksat-myraýyňyza ýetirer – diýipdir.

Döw ölensoň, oglan bilen gyz onuň başujyny kyrk gije-gündizläp saklapdyrlar. Şondan soň ýerden gara at çykyp:

— Meniň üstüme münüň, gözünizi ýumuň! – diýipdir. Soň at çagalary mähriban ýurduna getiripdir.

Ejeleriniň iki uly doganlary çagalary tanap, olary ýok etmegiň ugruna çykypdyrlar we bir köpi gören aýalyň ýanyna gelip, gyzdyr oglanyň ýaşayan ýeriniň salgysyny berip:

— Eger-de sen şol oglany ýok edip bilseň, biz saňa boýuň bilen barabar gyzyl bereli – diýipdirler. Garryja aýal ylalaşypdyr we oglanyň gyz doganynyň ýanyna gelip:

— Utanman, şu külbede ýaşayaňyzmy? Size ýedi gat jaý gerek – diýen.

Gyz dogany gelende aglap otyrypdyr. Dogany:

— Näme üçin aglaýarsyň? — diýip sorapdyr: Gyz:

— Eşegiň ýatagyndan öý, çagşan külbeden jaý bolmaz. Bize ýedi gat jaý gerek – diýipdir. Oglan atyň ýanyna baryp, ýagdaýyny aýdypdyr. At bir dem salypdyr welin, ýedi gat jaý taýýar bolupdyr.

Ertesi haýýar aýal gelip, ýene gyza:

— Indi bir kemiň, pylan ýerde özi oýnap, özi gülüp oturan bir gurjak bar, saňa hem gurjak boljak, hem gürründeş boljak – diýipdir.

Oglan gelse, ýene-de gyz dogany aglap otyranmyş.

— Indi näme aglaýarsyň? – diýip sorapdyr. Gyz:

— Pylan ýerde özi gülüp, özi oýnap oturan bir gurjak barmyş, şony maňa getirip ber – diýipdir. Oglan ýene-de atyň ýanyna barypdyr. Aty:

— Öňi bilen kyrk gulaç ýüp tap – diýipdir.

Oglan kyrk gulaç ýüpi alyp, atynyň üstüne münükdir. Aty bir ýat ýere baryp durupdyr. Soň oglana:

— Işigiň agzynda bir topar döw uklap ýatandyr, olary basalaşdyryp geç-de, törki gapyny aç, jaýda gurjak durandyr, al-da gaç, döwlere ýetdirmän, üstüme bir münübilsen gutularsýň, ýogsam-da döwler seni öldir – diýipdir.

Oglan atyň tabşyryşy ýaly edip, gurjagy alyp gaçan. Gurjak oglan jaýdan çykyp-çykmanka, jak-jak edip gülükdir. Döwler ukudan oýanyp, oglanyň söbügine münüpdirler.

Oglan ýetdirmän atyna münükdir hem döwlerden gaçyp gutulypdyr. Şeýdibem gurjagy gyz doganyna beripdir.

Ertesi kempir ýene-de gyzyň ýanyna gelip:

— Indi bir kemçiligiňiz bar, ol-da, şu derýanyň içinde sansyz mal bar. Olary alyp bilseňiz, baýlygyňyz ýere-göge sygmaz – diýipdir.

Oglan gelse, dogany ýene aglap otyranmyş.

— Jaý diýdiň, jaý saldyrdym, gurjak diýdiň, ony getirip berdim, indi näme kemiň bar? – diýip, oglan gatyrganypdyr. Gyz:

— Hurşumyz ýok, şu derýada köp mal bar diýýärler. Mallary çykaryp bilseň – diýipdir. Oglan ýene-de alaçsyz atynyň ýanyna barypdyr. Aty:

— Öz-ä kyn ýumuş, kynam bolsa göreýin. Meniň endam-janymy gaýyşla – diýipdir.

Oglan atyň endam-janyny gaýyşlapdyr. At ýene-de:

— Men derýa giren wagtynda, ganly köpük çykça begen, ak köpük çykça gynan – diýipdir.

Oglan aty derýa eltipdir. Bir wagtdan görse, derýanyň ýüzünde ganly köpük görnüpdir. Oglan muňa çaksyz begenipdir. Biraz salymdan derýadan mäleşip goýun-geçi çykyberipdir. Süriniň bir ýan çeti patyşanyň jaýyna, ikinji çeti oglanyň öz jaýyna ýetipdir. Yzyndan aty hem suwdan çykypdyr.

Ertesi kempir ýene gelip, dilini süýjedip:

— Balam, indi ýene ýekeje kemçiligiň bar. Ol-da pylan ýerde Güljemile diýen bir gözel gyz bar, hem saňa ýeňne boljak hem doganyňa gelin boljak. Şony alyp bilseňiz, sizden bagtly adam boljak däl – diýipdir.

Gyz dogany gelende, ýene aglap otyranmyş. Oglan:

— Ýene näme aglaýarsyň? – diýip gatyrganydyr. Gyz Güljemile hakynda doganyňa gürrüň beripdir. Oglan ýene-de atynyň ýanyňa ýalbaryp barypdyr. Aty:

— Öz-ä gaty kyn iş, onda-da gideýin, mün üstüme, ýum gözüňi – diýipdir. Bir ýat ýere baryp düşüpdiler. At aýdypdyr:

— Hol, ýatan daşlary görýärmiň? Şolar-da seniň ýaly adamlardy. Olar Güljemilä ýetip bilmän, şol ýagdaýa düşdüler. Seniň etmeli zadyň, gapysyna baryp, birinji gezek: «Güljemile» diýip gygyrarsyň, ses bermese, dyzyňdan aşagyň saň gaty daş bolar, ikinji gezek gygyraňda-da ses bermese, göwsünden aşagyň saňňara daş bolar, eger-de üçünji gezegem ses bermese, onda gara daşa öwrülersiň, ýogsam-da alarsyň – diýipdir. Oglan baryp, bir gezek: «Güljemile» diýip gygyrypdyr, ses bermändir. Oglanyň dyzyndan aşagy saňgaty daş bolupdyr. Ikinji gezek gygyrypdyr, onda-da ses bermändir. Oglanyň göwsünden aşagy saňňara gara daş bolupdyr. Üçünji gezegem gygyrypdyr. Onda-da ses bolmandyr. Oglan durşy bilen som gara daşa öwrülipdir.

Indi habary gara atdan alyň! Gara at oglany maksadyna ýetirip bilmändigi üçin kyrk gije, kyrk gündiz aglap durupdyr. Kyrk gije gündizden soň, Güljemile ses beripdir. Daşa öwrülen adamlaryň hemmesi direlip: «Gyz meňki-de, gyz meňki» bolşupdyrlar. Şol wagt köse sakgal bir adam:

— Gyz biziň hiç haýsomyzyňky däl. Ol hol oglanyňky. Ol gyzy gara atyň kömegi bilen aldy – diýipdir. Oglan Güljemiläni alyp ýola düşýär. Gidip barýakalar ýolda Güljemile oglana:

— Sen giden ýerinde iki göwsünden it asylygy aýaly görüpmediň? – diýipdir.

Oglan görenligini aýdypdyr. Güljemile:

— Şol seniň ejeň-dä? Şonuň ýanyňa bar-da, oňa kömek ber. Toý tutanymyzda adamlara altyn tabak bilen aş ber, aş iýen adamlaryň hemmesine tabagy ýadygärlik berip goýber. Patyşa seni öldürip, meni özüne aýal edinjek bolar, şonda seni öldürmek üçin, öňüne aş goýar. Şony iýmegin – diýipdir.

Bu wakalara haýran galyp gynanan oglan enesine dünýäniň ýüzünde bar bolan iýmitlerden getirip beripdir. Soň toý tutupdyr. Toýda ilata aş-nan berip: «Her kim haýsy tabakdan nahar iýen bolsa, tabagyny alyp gitsin» – diýip, jar çekdiripdir. Toýdan soň hakykatdan hem patyşa oglany köşgüne çagyrypdyr we öňünde nahar goýupdyr. Oglan nahary iýmändir. Şol wagt işikden bir it gelipdir, nahary şol itiň öňüne döküpdir. It şobada ölüpdir. Oglan patyşa garap:

— Sen meni öldürmek üçin çagyrypsyň. Mende näme aryň köýdümi? Ýa-da ejem pahyrda näme kastyň bar. Heý, aýaldan güjük dogarmy? – diýipdir.

Patyşa:

— Köçäniň ugrunda iki göwsünden it asylgy heleýi görmediňmi? – diýipdir. Ýigit:

— Gördüm, ýöne ondan it bolan däldir. Ondan biz bolandyrys — diýip, telpegini çykaryp altyn saçyny görkezip gidiberipdir.

Bu wakalary eşidip, gazaba münen patyşa derrew aýalyny köşgüne getirdipdir.

Periler patyşanyň aýalynyň gözünü açypdyrlar. Ýigit iki daýzasyny we kempiri ýere başaşaklygyna gömdürip, aýaklaryny ata gazyk edipdir.

Patyşa begenjine garyp-gasara baýlyklaryndan paýlap, altyn saçly ogluny tagta çykarypdyr.

2.67. Övey Ene

Bir bar eken bir yok ekeni. Gadım vagtlarda bir garıp adam bar ekeni. Onuň ayalı ölüp, bir oglı bilen bir gızı elinde yetim galyar. Yaňkı adam: “Neresse çagacıklarım hor bolmasın” diyip, bir dul ayala öylenyär. Aydan ay geçip, günden gün geçip, ol ayal gövrelı bolyar.

Övey ene garıbyň çagalarını yigrenyän ekeni. Ol günlerde bir gün çagalarıň atasına:

— Men aş saylayarım. Adam etini iyesim gelyär. Ogluňı öldürıp ber — diyyär.

Äriniň gözünden däne-däne yaş dökülyär. Onı gören ayal:

— Sen ya ogluňdan geç, ya-da menden — diyip gıssayar. Garıp alaçsız galıp, razı bolmalı bolupdır.

Ol çagalar odundan gelensoň, ogluna:

— Dövdürguyuda altın, kümüş başga-da köp zatlar barmış. Bizem ertir gidip, şolardan geregimizi alıp gaydalı — diyipdir.

Odundan yadap gelen çagalar uka gidende, olarıň atası pıçagını tapıp, igeläp goyan.

Ertesi bir tegelek nan bilen bir cürdek suv alıp, atalı ogul yola düşüpdirler. Olar birnäçe gün yol yöreyärler. Atası her näçe sınansa-da, oglunu öldürüp bilmeyär. Ahırı oglı yadap:

— Kaka, biz haçan barmalı yerimize yetip bilerkek? — diyip sorapdır. Atası:

— Oglum, hovlukma. İne yeteris — diyip, oglunu rahatlandırıpdir. Olar ahırı

Dövdürguya yetyärler.

Oglanıň atası:

— Oglum, sen gorkma-da, guymıñ içine bir seret, nâme bar, nâme yokduğunu bir bil — diyen. Oglı güya seretcek bolup egilyär veli: atası onuñ depesinden paltanı inderyär. Oglan: “Vay, kaka” diyip, şol vagt can beryär. Onsoñ atası hiç kim görmänkä, oglunu — bölek-bölek edip, bir halta salyar-da yene gelen ızı bilen gaydıberyär. Ol etli haltanı getirip, ayalına beripdir.

Ölen oğlanıñ gız cigisi oda-köze düşüp:

— Kaka, kaka! Hanı meniñ agam? — diyip, zar-zar aglap başlan. Atası gamgın görnüşte gızınıñ başını sıpalaşdırıdır:

— Agañ yene on-yigrimi günden geler. Onı zatlarıñ yanında göyüp gaytdım — diyip, sır bildirmezlige çalşıdır.

Övey ene oğlanıñ etiniñ hemmesini gazana salıp, agzına-da mäkäm gapak yapıp, gıza: “Aşagına ot yakıber” diyyär. Gız ot salmaga başlapdır.

Övey ene yene-de:

— Haram tula! Gazanıñ ağzını açayma, açaysañ öldüreren — diyip, oña azm urupdır.

Odonları tükenip, är-ayal odun çöplemäge gidyärler.Şol vagt gız:

— Munuñ içinde nâme barka? — diyip, gazanıñ gapagını galdıryar velin, doganıñ bir bölek eti guş bolup, gazandan uçup çıkıp gidyär.

Övey ene odun yığıp getirip, gazanıñ gapagını açyar-da, eti sanap göryär. Görse, bir bölek et kem çıkyar. Ol derrev gızı gıssap, soramaga başlapdır. Gız vakanı bolşı yalı gürrüñ ediberipdir. Gız aglap-aglap, öz erkek doganıñ gözlemege gidipdir.

Hälki uçup giden guş bir mata satıp oturan sövdagäriñ yanına barıp:

Vah, bir pähim etmäni,

Öldürdi kakam meni.

Övey ene nayınsap,

Kül etdi gül ömrümi —

diyyär. Yanıkı mata satıp oturan adam bu guşa bir top mata beripdir. Guş minnetdarlık bildirip, uçup gidiberyär.

Şeydip aylanıp yörkä, öve enesi bilen kakasınıñ işläp oturan yerine barıpdır. Öñi bilen kakasınıñ gapdalında gonup:

Vah, bir pähim etmäni,

Öldürdi kakam meni.

Övey ene nayınsap,

Kül etdi gül ömrümi. — diyip, gamlı sayramaga başlapdır.

Zarın ovazı eşiden atası:

— Yene bir gezek gaytala! — diyen.

Guş hem:

— Eger gözünjı yumsaň aydayın — diyyär. Atası gözünü yumyar velin, guş iki gözünü çokyar. Ol kör bolup galıberyär.

Guş övey enesiniň yanına baraga-da:

Vah, bir pähim etmäni,

Öldürdi kakam meni.

Övey ene nayınsap,

Kül etdi gül ömrümi — diyen.

Eneligi hem oňa:

— Yene-de bir gezek gaytalaysaň?! — diyyär.

Onda guş:

— Eger gözünjı yumup garnıjı açsaň aydayın — diyen. Övey ene gözünü yumup, garnını açan çagı, guş onuň iki gözünü-de çokalapdır. Izından bolsa garnından çokupdır. Övey ene salımnı bermän ölüpdür.

Guş tokayda gezip yören gız doganınıň izından yetip, oňa görünmän, guma togalanyar veli, öňküsinenem sıratlı oğlan bolyar duruberyär. Gız doganı onı görüp, dessine tanaga-da garsa gucaklayar.

İki dogan başından geçirenlerini aydışıp, derdinişip öyelerine gaydıp gelipdirler. Övey enäniň gepine gidip öz oglunu öldüren ganhor atanı hem berk yazgarıpdırlar.

Soň iki doganıň her haysı bir hünäre eye bolup, sag-aman yaşamaga başlapdırlar.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : BAYRAKDARLAR, Tuğba
 Uyuğu : Türkiye Cumhuriyeti
 Doğum tarihi ve yeri : 18.04.1983 - İzmir
 Medeni hali : Bekâr
 e-posta : tbayrakdarlar@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul / Program	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans (Tezli)	Gazi Üniv. / Çağdaş Türk Lehçeleri	2014
Yüksek Lisans (Tezli)	Niğde Üniv. / Türk Dili ve Edebiyatı	2012
Lisans	Muğla Üniv. / Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edeb.	2007
Lise	Bergama Lisesi	2000

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2017- devam ediyor	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2012-2017	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2010-2012	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dili

İngilizce

Yayınlar

BAYRAKDARLAR, Tuğba (2020). "Türkmen Masallarında Kadının Erkek Kılığına Girmesi Motifi". *Bilimsel Eksen*, Yıl 11, (29). 38-54.

- BAYRAKDARLAR, Tuğba (2019). “Türkmen Atasözlerinde Toplumsal Cinsiyet Algısı”. *XIV. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*, 543-560 (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum).
- BAYRAKDARLAR, Tuğba (2019). “Ağalar Mikayılov, Ekber Zerbaliyev, Emrah Paşa Oğlu Gülmammedov, Hesenova Peri Möhübbet Gızı, Hüseyin Demirçi, Koca Kurban Oğlu Kuliyeve, Mirze Bayramov, Perinaz Ayazgızı, Yunis Hüseyin Oğlu Hasanov”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ansiklopedi Maddeleri)
- ALİYEV, Kamran (Akt. Rabia Işık) (2018). Açık Kitap: Dede Korkut. (Çeviri Editörü: Mehman MUSAOĞLU ve Tuğba BAYRAKDARLAR). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- BAYRAKDARLAR, Tuğba (2017). “Değerler Eğitimi Açısından Türkmen Atasözleri”. *Türkoloji Üzerine Araştırmalar*, (14), 60-77.
- BAYRAKDARLAR, Tuğba (2017). “Alimcan İbrahimov’un Eserlerinde Tatar, Başkurt ve Kazak Türklerinin Kültürel Değerleri”. *Gazi Türkiyat*, (20), 234-238. (Kitap Tanıtma)
- BAYRAKDARLAR, Tuğba (2017). “Senem, Savad Şefi Kızı, Başhanım Şefi Kızı, Ağcakız, Eli Genceli, Elesger Öysüzlü”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. (Ansiklopedi Maddeleri)
- BAYRAKDARLAR, Tuğba (2016). “Joseph Campbell’in Monomit Kuramı Bağlamında Boston Destanı”. *VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu “Köroğlu ve Türk Destan Kahramanları”*, 761-774. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)
- BAYRAKDARLAR, Tuğba (2016). “Boston Destanı’ndaki Yetişkin ve Çocuk Oyunları”. *III. Halıkaralık Farabi Okuvları Studentder men JasGalımdardın ‘Farabi Aleml’ Attı Halıkaralık Gılimiy Konferentsiya*, 4-5. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)
- BAYRAKDARLAR, Tuğba (2016). “93 Harbi’nin Kahraman Türk Kadını: Nene Hatun”. *Tomris Katun’dan Nene Hatun’a TürkTarihinde İz Bırakan Kadınlar*. Milliyetçi Hareket Partisi Yayınları, Ankara, Editör: Doğan Çolak, Basım sayısı:1, 95 (Kitap Bölümü)
- BAYRAKDARLAR, Tuğba (2015). “Türkmen Bilmeceleri Üzerine Bir İnceleme”. *X. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*, 713-726. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)
- BAYRAKDARLAR, Tuğba (2015). “Boston Destanı’na Yansıyan Kırgız Doğum Gelenekleri”. *III. Genç Akademisyenler Sempozyumu*, 565-581. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)
- BAYRAKDARLAR, Tuğba (2015). “Tahir Mirza, Peri, Muhammed Meşkinli”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü I*. (Ansiklopedi Maddeleri)
- BAYRAKDARLAR, Tuğba (2013). “Çağatay Türkçesi”. *Dil Araştırmaları*. (13), 215-218. (Kitap Tanıtma)
- YILDIRIM, Hüseyin, YELOK, V. Savaş, BAYRAKDARLAR, Tuğba (2013). (haz.) *Seyitnazar Arnazarov - Makaleler*, Sonçağ Yayınları, Ankara

ARIKAN, Metin ve BAYRAKDARLAR, Tuğba (2011). “Arzu ile Kamber Hikâyesinin Nevşehir Varyantları ile Azerbaycan Varyantının Mukayesesi”. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Cilt 5, s. 175-197. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

